

HISTORICKÁ MLUVNICE JAZYKA ČESKÉHO.

NAPSAL

JAN GEBAUER.

DÍL III.

TVAROSLOVÍ.

I. SKLOŇOVÁNÍ.

V PRAZE A VE VÍDNI.
NÁKLADEM F. TEMPSKÉHO.
1896.

1. Tvarosloví jest nauka o tvarech neboli slovích skloňovaných a časovaných.

Dělí se v nauku o skloňování a nauku o časování.

2. Skloňováním tvoří se ze kmene tvary rozdílné podle gramatického rodu a čísla a podle pádův.

Grammatickým rodem a číslem jakož i pády obírá se také skladba. Rozeznává

grammatický rod v češtině — a vůbec ve slovanštině a indoevropštině — trojí: mužský (masculinum), ženský (femininum) a střední (neutrum);

grammatické číslo v češtině — a vůbec ve slovanštině a indoevropštině — troje: jednotné (singular), dvojné (dual) a množné (plural); a

pádů v češtině — a vůbec ve slovanštině — sedm: nominativ, genitiv, dativ, akkusativ, vokativ, lokál a instrumental; jinde v indoevropštině je krom toho ještě ablativ.

V tvarosloví máme týž trojí rod, totéž troje číslo a týchž sedm pádův. Ale rozdíl je ten, že se stanoviště tvaroslovného jsou pády rozdílné také podle kmenu, rodu a čísla, kdežto se stanoviště syntaktického pády stejného názvu mají pravidla stejná, nechť jest kmen a rod kterýkoliv a číslo kterékoliv; na př. syntaktická pravidla o dativu jsou stejná pro dativ masc., fem. i neutr. a pro dativ jednotný, dvojný i množný, kdežto tvarem jsou dativy tyto rozdílné, dat. jedn. *chlapu, rybě* . . ., dvoj. *chlapoma, rybama* . . ., množ. *chlapóm, rybám* atd. Z toho vyplývá, že jest pádův s hlediště tvaroslovného mnohem více, nežli s hlediště skladby; bylo by jich několikrát tolik, kdyby v každém kmenu, rodě a čísle byl každý pád tvaru jiného; ale některé pády jsou tvarů stejných, na př. du. dat. *chlapoma, rybama* atd. je zároveň du. instr., a proto jest tvarů pádových o něco méně, než bychom očekávali.

Číslo dvojné časem zaniká. V textech stč. šetřeno ho poměrně dosti přísně, v jazyku nč. jsou ho jen některé zbytky; klesnutí toto vykonalo se hlavně během století XVIého.

Ve skloňování přistupují ke kmenům jisté přípony pádové. Které tyto přípony byly původně t. j. ve fasi nejstarožitnější, již rozbořem gramatickým lze dosáhnouti, hledá a vykládá mluvnice srovnávací.

Kmenová koncovka spojená s příslušnou pádovou příponou dává pádovou koncovku; na př. v pův. sg. nom. *sůň-s* akk. *sůň-m* je kmenová koncovka *-ň*. jsou pádové přípony *-s* a *-m*, a jsou pádové koncovky *-šs*, *-šm*. Mluvnice srovnávací vykládá, jaké tyto koncovky byly původně; a mluvnice historická ukazuje, jak se časem měnily, co se z nich vyvíjelo nebo co na jejich místo vstupovalo.

Mnohdy známe koncovku, ale nepoznáváme, co z ní patří kmenu a co je přípona pádová; na př. vidíme, že a-kmen *ryba-* má v sg. gen. koncovku *-y*, *ryby*, ale nevíme, co tu je pádovou příponou a jakým během se *-y* vyvinulo.

Pády se někdy zastupují; na př. za sg. akk. *chlap* bere se sg. gen. *chlapa*, za pl. akk. *chlapy* je v nář. slc. pl. gen. *chlapov*, za pl. nom. *duři*, *meři* je pl. akk. *duři*. *meři* atd. To jsou změny především syntaktické: genitiv je vzat do funkce akkusativu, akkusativ do funkce nominativu atd. Ale s tím zároveň proniká i změna tvaroslovná: akkusativ sg. má místo tvaru bývalého *chlap* tvar nový *chlapa*, nominativ plur. má místo tvaru býv. *duři*, *meři* tvar nový *duři*, *meři* atd. Jsou to tedy změny, které patří do skladby, které však také tvarosloví se týkají.

Tvary skloňované — a vůbec ohýbané — mají své koncovky náležité, t. j. ty, které jsou od původu anebo které se z koncovek původních pravidelnými změnami hláskovými vyvinuly; na př. sg. gen. *oráča*, *-ěč*, *-če*.

Koncovky odchýlné vznikají jednak analogií zvratnou, jednak novotvořením. Analogie zvratná způsobila na př., že místo náležitého pl. gen. *znamení* v době přehlásky *u-i* je *znameníu*, srov. I. str. 216 sl., nebo že v době úženi *ie-i* je za to *znamenie*, srov. t. 224; když však dotčené přehlasování a úžení prošlo, přestaly ovšem i tyto odchylky. Novotvoření pak dalo se následováním skloňovacích vzorů jiných, na př. když místo tétož pl. gen. *znamení* je novotvar *znameních*, podle vz. *pěti*.

Kmeny poznáváme z tvarů, jejichžto pádové přípony jsou zřetelné; odepneme totiž příponu a zbývá kmen. Na př. v pl. dat. stsl. *městoma*, *rybama*, *kostma* atd. je pádová přípona *-ma*, a tedy kmeny *město-*, *ryba-*, *kost-* atd.; tytéž kmeny nalézají se, když z du. dat. instr. *městoma*, *rybama*, *kostma* atp. odepneme příponu pádovou *-ma*; v sg. gen. stsl. *kamene*, *ramene*, *slovese*, *kuręte*, *matere*, č. *kamene* atd. je přípona genitivní *-e*, a jsou tedy kmeny *kamen-*, *ramen-*, *sloves-*, *kuręt-*, *mater-*; v sg. dat. *tomu*, *jemu*, *našemu* je přípona dativní *-mu*, a jsou tedy kmeny *to-*, *je-*, *naše-*; atd. Ale k hledání takového třeba mítí za základ tvary vlastní a náležité, nikoli snad analogií vzniklé nebo vůbec odchýlné. —

3. Skloňování je v jazycích indoevropských dvoje, totiž skloňování jmen (všelikých podstatných i přídavných) neboli jmenné, a skloňování zájmen (rodových a bezrodých) neboli zájmenné. Rozdíl mezi oběma jest jednak ve kmenech, jednak v pádových příponách. Kmeny jmenné jsou jiné, než zájmenné, a přípony jsou na mnoze též rozdílné; na př. ve jmenném sg. gen. *ramene* je kmen *ramen-* a přípona *-e*, a v zájmeném sg. gen. stč. *ěso* stsl. *ěso* je kmen *če-* a přípona pádová *-so*. Kmeny jmenné a zájmenné mohou se spojovati jenom s příslušnými pádovými příponami sklonění svého, t. j. kmen jmenný nemůže se skloňovati podle sklonění zájmenného, a kmen zájmenný ne podle sklonění jmenného.

Ve slovanštině přibýlo k tomu ještě sklonění složené, když postpositní člen *ja, ja, je* splynul se jmenným adjektivem kmene *-o* (masc. a neutr.), *-a* (fem.), na př. *dobré* z dobro-je τὸ ἀγαθόν, *dobrá* z dobra-ja ἡ ἀγαθή atp.

Troje toto skloňování je také v češtině a nauka o skloňování dělí se tedy ve tři části.

Část první.

Skloňování jmenné.

Jmenné kmeny.

4. Jména (nomina) jsou různého zakončení kmenového a rozeznávají se :
jména kmenů samohláskových t. j. samohláskou zakončených,
a to samohláskou :

-o, na př. subst. masc. *chlap* stsl. *chlapъ*, kmen *chlapo-*, neutr. *město*
stsl. *město*, km. *město-*, adjekt. masc. *dobr* a neutr. *dobro*, stsl. *dobrъ*
a *dobro*, km. *dobro-*;

-a (pův. -*ā*), na př. subst. č. i stsl. fem. *ryba* km. *ryba-*, masc. *vlá-*
dyka km. *vladyka-*, adjekt. fem. *dobra* km. *dobra-*;

-ŭ, na př. subst. masc. *syn* stsl. *synъ*, km. *synъ-* ze *sŭnŭ-*, adjekt.
cěl km. *cělъ-*;

-ŭ, na př. subst. fem. *svekrv* stsl. *svekrъ*, km. *svekrъv-* ze *sŭekrŭ-*;

-i, na př. subst. masc. *host*, fem. *kost*, stsl. *gostъ*, *kostъ*, km. *gostъ-*,
kostъ-, z -*tŭ-*; —

a jména kmenů souhláskových t. j. souhláskou zakončených,
a to souhláskou :

-n, na př. subst. masc. *kámen* stsl. *kamy*, km. *kamen-*; subst. neutr.
ramě stsl. *ramę*, km. *ramen-*;

-s, na př. subst. neutr. *nebe* stsl. *nebo*, km. *nebes-*;

part. masc. *nes* fem. *nesši* atd., stsl. *nesъ*, *nesъši*, km. *nesъs-*;

kompt. masc. *chuzi* fem. *chuzši* atd., stsl. *chužďъ*, *chužďъši*, km.
chudjъs-;

-t, a to :

subst. neutr. -*et*, na př. *kuře*, stsl. *kurę*, km. *kuręt-*;

part. -*at*, -*et*, na př. *nesúc-*, *trpiec-*, stsl. *nesqŭt-*, *trъpęst-* z *nesqŭt-j-*,
trъpęt-j-, km. *nesqŭt-*, *trъpęt-*;

-r, na př. subst. fem. *máti*, stsl. *matŭ*, km. *mater-*.

5. Kmeny stejných zakončení jsou také v jiných jazycích indoevropských. Jenom pro subst. *kurgt-* atp. není tu tvarů střídných; substantiva tato se tedy ve slovanštině zvláště vyvinula. Brugmann II. § 244 (podle Ficka) právem k tomu ukazuje, že vedle substantiv *-ę(t)* jsou jiná *-enecb* atp., na př. stsl. *mladę* č. *mládě* a *mladenecb* č. *mládenec*, stč. *lvičę* a *lvičenec* atd.; k tomu pak jest ještě vytknouti, že k sing. neutr. *-ęt-* bývá plur. masc. *-enec-*: stč. sg. kuřę pl. kuřenci, lvičę-lvičenci atd., a v nár. hrozenk. sg. hrjebja plur. nom. akk. hrjebence, gen. hrjebencer, dat. hrjebencom, lok. hrjebencoch, instr. hrjebenci, a rovněž tak sg. kura pl. kurence, sg. kozla pl. kozlenec, sg. hůsa pl. hůsenec, sg. dzjěvča pl. dzjěvčence BartD. 41—42. Pro subst. *-enecb* je třeba předpokládati tvary základní *-en-*, tedy na př. *molden-* proti *mladenecb* atd.; z těchto kmenův *-en-* mohly se nějakým způsobem vyvinouti kmeny nové *-ęt-*. Jak se to asi stalo, o tom předkládá Brugmann tuto domněnku: byla přípona adverbialní *-tos*, srov. lat. *-tus* v *coelitus*, *divinitus*; pro slovanštinu jest tedy předpokládati z km. *-en* adv. *-en-tos*; adverbia *-tos* brala se za ablativy, srov. skr. *nāmatas*, ř. *ὀνόματος* (gen.-abl.); ablativ splýval s genitivem, a když tento měl přípony *-os* a také *-es*, změnilo se také *-tos* v *-tes*; byl tedy gen. *-en-tes*, z čehož má slovanština *-ęte*, *kurgęte* atd.; z gen. dostalo se *-ęt* také do pádů jiných, a tudy vznikla celá třída substantiv, v nichž po odpětí přípon pádových se jeví kmen *-ęt*.

Substantiva kmene *-o* jsou v češtině — a vůbec ve slovanštině a indoevropštině — dvojce: mužská, na př. *chlap* km. *chlapo-*, a střední na př. *město* km. *město-*. Sklonění jejich je namnoze stejné, ale dílem přece rozdílné, jiné totiž u mužských a jiné u středních.

Kmeny obojích dělí se dále podle souhlásky, která jest před *-o*, v tvrdé a měkké; na př. kmeny tvrdé *chlapo-*, *město-*, měkké *oračo-*, *mořo-*. U kmenů měkkých je přípona kmenotvorná *-jo*, proto bývají nazývány také *jo-kmeny*.

Rozeznávají kmeny tvrdé a měkké vůbec a také zde je potřebí slovanštině veškeré, poněvadž tento rozdíl v zakončení kmenovém má za následek i některé rozdíly v koncovkách tvarů skloněných (přehlasováním atd.), rozdíly ve skloňování.

V češtině — a namnoze i jinde ve slovanštině — jest nad to ještě potřebí, ze kmenův *-jo* vyloučiti kmeny se zakončením *-vjo* jakožto třídu zvláštní, poněvadž v nich *-vj-* se samohláskou následující se stahuje a tím zase vznikají rozdíly mezi skloněním jejich a skloněním kmenů měkkých ostatních; kmeny takové jsou na př. masc. *jurvjo-* přehlas. *jurvje-*, neutr. *znamenvjo-* přehlas. *znamenvje-*.

Také substantiva kmene *-a* jsou různá grammatickým rodem: jsou většinou rodu ženského, na př. *ryba*, *dušę*, *paní*, a dílem mužského, na př. *vládyka*, *panoše*, *sudí*. Rod grammatický způsobuje různost ve sklo-

ňování až pozdě, v době historické. Starší a důležitější jsou rozdíly podle koncovky, podobné jako byly právě vyloženy při o-kmenech, a proto rozeznáváme také zde kmeny *-a* tvrdé, na př. *ryba-*, *vladyka-*, a měkké, a to kmeny *-ja*, na př. *duša-*, *panoša-*, a kmeny *-nja*, na př. *panuja-*, *sgđnja-*.

Stejným způsobem dělí se také adjektiva kmene *-o*, *-a*: jsou tvrdá kmene *-o* pro masc. a neutr., a *-a* pro fem., na př. masc. *dobr*, fem. *dobra*, neutr. *dobro*, a měkká. a to dílem kmene *-jo*, *-ja*, na př. *pěš*, *pěše*, *pěše*, dílem *-tjo*, *-nja*, na př. *boží*, *božie*, *božic*.

Kmeny *-ŭ*, když přípona pádová se začíná samohláskou, mění *-ŭ* v *-u*; na př. kn. *svekrŭ* sg. nom. *svekrŭ-s* gen. *svekrŭ-es* atd. V slovanštině jest pak *-u* změněno v *-v*, gen. *svekrŭve* atd., proti nom. *svekrŭ*. Analogií vniklo *-v* také do těch pádů, kde by měla býti stědlice za *-ŭ*, a kmeny tyto končí se pak veskrze v *-v*; proto bývají také pokládány za kmeny souhláskové, zakončené souhláskou *-v*.

Některé kmeny mají v různých pádech rozdílné stupně (kmenostup), zvláště v koncovce kmenové. Na př. v sg. vok. *chlapc* a pl. dat. *chlapŭ-m* stsl. *chlapo-mъ* je stupňování *c-o* jako v *teku-tok*, srov. I. str. 68 a násl.; v sg. nom. stsl. *synъ* z pův. *sŭnus* a pl. nom. *synove* z pův. *sŭncŭes* je stupňování *u-eŭ* jako v *ἐφρον-ατύω*, srov. I. str. 73 sl.; atd. Také při kmenech *-jo*, *-ja*, = *-jo*, *-jē*, jsou některé zvláštnosti, které tím se vysvětlují, že k *-jo*, *-jē* byly stupně nižší *-i*, *-ī*; o tom je řeč na svých místech doleji v § 7 a násl.

Někdy vyskytují se v různých pádech kmeny rozdílné kvality. Na př. stsl. *desęto* je substantivum kmene *-i*, ale jeho sg. lok. na-desęte č. ná-dečte, du. gen. lok. desętu č. -dcátŭ, pl. nom. čtyři-desęte, gen. desętz č. -desát jsou kmene souhláskového; č. *zeměnin* jest substantivum kmene *-o*, ale jeho pl. nom. zeměné a gen. zeměn jsou kmene souhláskového; participia stsl. *nesę* č. *nes* atp. jsou kmene *-s*, *nesęs* atd., ale jejich sg. gen. *nesęša* dat. *nesęšu* atd., fem. *nesęše*, *nesęši* atd. jsou kmene *-jo*, *-ja*, *nesęšo*, *nesęša*, = *nes-ęs-jo*, *nes-ęs-ja*; rovněž tak jsou kompt. stsl. *chuđdyj* n. *chuđdyj* č. *chuzi* atp. kmene *-s*, *chud-ęs* atd., a jejich gen. *chuđdęša* stl. *chuzě*, fem. *chuđdęše* atd. kmene *-jo*, *-ja*, *chud-ęšo*, *chud-ęša*; a taktéž jsou participia stsl. *nesy*, *tręę* č. (*nesa*), *trpě* atp. kmene *-t*, *nesęt*, *tręęt*, a jejich gen. *nesęšta*, *tręęšta*, f. *nesęšte*, *tręęšte* atd. kmene *-jo*, *-ja*.

Pády a pádové přípony tohoto skloňování.

6. Jde tu o výklad těch tvarů pádových, které z doby a fáse původní v slovanštině a češtině se odrážejí nebo v slovanštině vůbec jako

nejstarožitnější se jeví. Výklad ten podávám většinou podle spisů dole*) uvedených, dlehm také podle jiných, což na svých místech je připomínáno.

Koncovky pádové, které se při kmenech jednotlivých způsobem náležitým a pravidelně byly vyvinuly, přejímají se druhy ke kmenům jiným a vznikají tvary odchylné, zejména hojně novotvary; na př. koncovka *-u* z vok. synu přejímá se k některým mužským o-kmenům a jest vok. jinochu místo jinoše atd., rovněž tak přejímá se koncovka *-u* z gen. synu a lok. synu k o-kmenům a jest gen. dubu, lok. ua trhu, v oku m. gen. duba a lok. trze, oce, přejímají se koncovky *-ovi*, *-ové*, *-óv* ze sg. dat. synovi, pl. nom. synové a gen. synův k mužsk. o-kmenům a jest sg. dat. chlapovi, oráčovi, pl. nom. chlapové, gen. chlapův atd., přejímá se koncovka *-ech* z pl. lok. kostech, z býv. *-chš*, k různým kmenům jiným a jest novotvarý pl. lok. chlapech, městech, kamenech atd., dialekticky též o ženicích, na rucech atd., přejímá se koncovka *-ami* z pl. instr. rybami takéž k různým kmenům jiným a jest novotvarý pl. instr. zubami, křídly atd. O tom viz doleji při vzorech a pádech jednotlivých, zde jde jen o výklad koncovek a tvarů vlastních a nejstarších.

7. Sing. nom. má dílem příponu *-s*, dílem žádnou. Mužské o-kmeny mají příponu *-s*, koncovka je tedy *-os*, na př. ř. *λύκος*, lat. *lupus* (z *-os*) a lit. *vilkas* (též) atd. Z toho byl by pravidelný**) psl. nom. *vŕlko*, č. *vlko*, chlapo. Ale slovanština tvaru toho nemá, nýbrž je tu za něj tvar *-š*, *vŕlkoš* č. *vlk*, *chlap* atd., t. j. sg. akk. vzatý za nom.

Mužské jo-kmeny mají koncovku *-b*, oračb č. *oráč* atd. Ta pokládána za sg. akk. vzatý za nom. Podle výkladu novějšího (Brugm. II. § 194) měly kmeny tyto v koncovce stupeň silnější *-jo* a stupeň slabší *-i* (s krátkým *-i*, na př. lit. *žodis* slovo, někdy s dlouhým *-ī*, na př. lit. *gaidys* kohout), srov. lat. nom. *Cornelius* a *Cornelis*, lit. nom. *žodis* a gen. *žodžo*. V sg. nom. byla tu tedy koncovka *-is*, a z té se vyvinulo slov. *-b*: souhláska změkčená, jako na př. v stsl. *konъ* místo *konь*, byla by podle tohoto výkladu přejata z pádů jiných, kde kmenová koncovka byla *-jo*. Střední o-kmeny mají koncovku přejatou ze skloňování kmenův *-os* (Leskien, Declin. 65 a 68) a ze sklonění zájmenného (Fortunatov v Jag. Arch. 11, 572), nom. akk. město č. město atd. je podle slovo pův. *klejos*, nebo pův. *nebhos*, to pův. *tođ*. V moře č. *moře* atd. jest *-e* přehláskou z *-o*.

*) Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerm. Sprachen II, 1892, str. 524—735 (§§ 190—404); Leskien, Die Declination im Slavisch-Litauischen und Germanischen 1876; Vetter, Zur Geschichte der nominalen Declination im Russischen 1883, kdež výklady dotavadní jsou většinou shrnuty; Henry, Précis de grammaire comparée du grec et du latin 1889; Kluge v H. Paulovu Grundriss der germ. Philologie I., 1891, § 46 sl.

**) Pravidla sem a k výkladům dále následujícím hledíc viz v I. str. 319 až 320 a j.

Kmeny *-a* a *-ja* jsou tu bez přípony pádové; na př. pův. *ekūā*, lat. *equa*, ř. *χώρα*, got. *giba*, lit. *ranka* atd. Z toho je psl. *-a*: *ra*ka, ryba atd., č. *ruka*, ryba, vládyka, duša, panoša.

V některých kmenech *-ja* proniká bývalý rozdíl stupňový *-jē* a *-ī*: sg. nom. má koncovku *-i* za pův. *-ī*, kdežto v pádech jiných se jeví kmen *-ja* z pův. *-jē*. Případy, ve kterých to vidíme, jsou zejména:

sg. nom. *prorokyni* atp., stsl. *-yni*; stslovenština měla by tu míti *-yni* (s tvrdým *-n-*), ale v pádech jiných bylo tu právem *-n-* (z *-nj-*) a to vniklo odtud i do nom. sg.;

part. sg. nom. fem. *nesúci* atp., stsl. *nesúšči*; mělo by býti č. *nesúti* stsl. a psl. *nesáti* atd., srov. lit. *vežanti* z *-ti*; ale v pádech jiných bylo tu právem psl. *-tj-*, změněné ve stsl. *-št-*, č. *-c-* atd., a to vniklo odtud i do tohoto nominativu;

part. sg. nom. fem. *nessi* atd., stsl. *nessi*; mělo by býti č. *nessi* stsl. a psl. *nessi*; ale v pádech jiných bylo tu právem psl. *-sj-*, změněné v *-š-*, a to vniklo odtud i do tohoto nominativu;

kompt. (superl.) sg. nom. fem. *chuzši* atp., stsl. *chuzhši*; mělo by býti č. *chuzsi* stsl. *chuzhši* a psl. *chudhši*; ale v pádech jiných bylo tu právem psl. *-sj-* = *-š-*, a to vniklo odtud i do tohoto nominativu*).

Kmeny *-ā* mají příponu *-s*, koncovka je tedy *-ūs*; na př. lit. *sūnus*, skr. *sūnuš* atd., pův. *sūnu-s*. Do slovanštiny koncové *-s* odpadá a *-u* se oslabuje v *-ā*, ja tedy psl. a stsl. *synā*, č. *syn*.

Kmeny *-ū* mají touž příponu *-s*, koncovka jest tedy *-ūs*; na př. lat. *socrūs*, pův. *suekrū-s*. Do slovanštiny *-s* odpadá a *-ū* mění se ve svou náležitou střídnicí *-y*, stsl. *svekry*. Vedle toho vyvinul se také novotvar *svekrav*, podle gen. *svekrave* atd., a z novotvaru takového jest i č. nom. *svekre*.

Kmeny *-ī* mají touž příponu *-s*, a koncovku tedy *-īs*; na př. lat. *ovīs*, skr. *aviš*, pův. *ovis*, lat. *hostis* atd. Do slovanštiny *-s* odpadá a *-ī* se oslabuje v *-i*, psl. a stsl. *gost*, *kost*, č. *host*, *kost*.

Kmeny *-n* jsou v sg. nom. bez přípony pádové. — Kmeny mužské *-mōn* mění koncovku v náležité slovo. *-my*, na př. ř. *āzwor*, stsl. *kamy*. Vedle toho vyvinul se také novotvar *kamen*, podle gen. *kamene* atd., a z novotvaru takového jest i č. nom. *kámen*. — Kmeny pak střední *-mēn* mění koncovku v náležité slovo. *-mē*, na př. *sēmēn* stsl. *sēmē*, stč. *siemē* nč. *símě*, stsl. *ramē* č. *rámě* atd.

Kmeny *-s* jsou v sg. nom. též bez přípony pádové a jejich koncovka *-s* se odsouvá. — Substantiva neutra *-os* mají tudy sg. nom. akk. *-o*,

* *) O sg. nom. *-i* srov. Sievers zur Accent- u. Lautl. der germ. Sprachen v Paul-Braunových Beitrage 5 (1878), 138, Leskien v Jag. Arch. 3, 211 a Brugm. II. 313 až 319 a 526.

na př. slovo za ř. *λίεφος* skr. śravas pův. kleuos, stsl. nebo č. nebe za ř. *νέφος* skr. nabhas pův. nebbos atd. — Part. -*as* má sg. nom. masc. a neutr. -*o*, na př. *nes* stsl. *ness*; — a kompt. masc. -*jus* má -*jo*, stsl. *chuzďo-j* a stč. *chuzí* vzniklo z **chudjō*-(jō) a toto ze kmene *chudjōs*-, — neutr. -*jes* pak má -*je*, stsl. *chuzďe* stč. *chúze* z *chudje*, km. *chudjes*-.
 Kmeny subst. -*et*, *kurgt*- atp., jsou taktéž bez přípony pádové; jejich koncové -*t* odpadá a jest stsl. *kurę* č. *kuřě* atd.

Participia -*nt* mají v masc. příponu -*s*, tedy na př. *nesont-s*, *vezont-s* atp., srov. lit. *vežas* lat. *vehens*. Koncovka -*onts* mění se do slovanštiny v -*y*, a jest ve stsl. *nesy*, *vey*.

Neutrum stsl. *nesy* atd. je buď masc. vzaté za neutr., anebo z pův. -*ont* bez přípony pádové. Slovesa vzorů *prositi* a *trpěti* mají koncovku kmenovou -*et*, nom. -*e* gen. -*etja* atd., stsl. *trpę*, *proę* gen. -*ęsta*, č. *trpě*, *prošě*, -*iec*-, a slovesa s kmenem praesentním -*jo*, -*je* mají nom. -*e* gen. -*etja*, na př. stsl. *teęę* gen. *teęęsta*, č. *tešě*, *tešác*-. Stsl. *teęę* atd. je podle *trpę*, *proę*; *teęę* atd. bylo též psl. a z něho vyvinulo se české *teša*, přehlas. *tešě* nč. *teše*. Koncovku -*e* mívají v stsl. také kmeny tvrdé. Mikl. III² 95, Wiedem. 128—129; je tu zajisté analogií podle *proę*, *teęę* atp., srov. Danič. 348 a Wiedem. I. c. A stejnou analogií myslím že se vyvinul také nom. č. part. *nesa*: za psl. *trpę*, *proę*, *teęę* bylo české *trpa*, *proša*, *teša* (před přehláskou, do XII stol.), odtud přejala se koncovka -*a* a utvořilo se *nesa*, *peka* atd. Přejetí to bylo mechanické, souhláska na př. v *peka* se nezměnila, jak by se byla měniti musila, kdyby tu bylo -*ke* původní; srov. stejné neměkčení v srbsk. part. *moęę*, v srbschorv. *ruka* gen. *ruke*, místo psl. *raky* a mechanickou analogií podle gen. *duše* psl. *duęę*, nebo neměkčení v dial. stjick. pl. lok. o vojákech, *ženichech*, na *břehech*, na *rukech* atp. (Jinak Zubatý, Listy filol. 1886, 365 sl. a Jag. Arch. 15, 503, vykládá part. *bera* z **bhērō*, jež se předpokládá jako duplikat vedle **bherōn*; a opět jinak Pastrnek v Jag. Arch. 13, 110 sl., kladá č. part. -*a* za tvar střídny za ř. part. -*ōę*, proti čemuž Jagić t. 13, 114 sl.)

Kmeny -*r* jsou bez přípony pádové a v některých jazycích odsouvají i souhlásku pádovou; na př. z km. *mātēr*- je nom. ř. *μήτηρ* a lit. *motė*. Slovanština má -*r* odsuto a za -*e* náležitou střídnicí -*i*, stsl. *mati*, č. *máti*.

8. Sing. vok. Je bez přípony pádové.

Kmeny -*o* mají tu koncovku stupně nižšího -*e*, na př. ř. *λέω-ς* vok. *λέε*, lat. *lupus-lupe* atd., slov. km. *vlko*- vok. *vlčē* č. *vlče*.

Kmeny -*a* (pův. -*ā*) mají zase koncovku oslabenu v -*o* (pův. -*ā*), na př. ř. *ῥέματι* vok. *ῥόμα* (homer.), *δισπότης-δίσποτα* atd., slov. km. *ryba* — vok. *rybo*, *duša* — vok. *duše* (přehlas. z -*o*).

Naproti tomu některé kmeny *-i* mají koncovku stupňovánu; na př. ze skr. vok. km. *avi-* = pův. *oui-* je vok. *avē*, kdež *-ē* je buď z pův. *-ēi* buď z *-oi*, a stejné stupňování dlužno předpokládati také pro slov. vok. *kosti* atd.

A rovněž tak mají některé kmeny *-u* koncovku stupňovánu *eu* nebo *-ou*, jak se to vidí ve vok. skr. *sūnō* a lit. *sūnau* a jak to třeba předpokládati také pro slov. vok. *synu* atd.

Kmeny ostatní nemají pro vok. tvaru vlastního, bře se tu za něj nominativ.

9. Sing. akk. má dílem příponu *-m*, dílem žádnou.

Při kmenech souhláskových je místo souhlásky *-m* tak zvaná nasalis sonans *-m*, t. j. podle obvyklého výkladu *m* slabikotvorné, anebo *m* s nějakou průvodnou slabou samohláskou, srov. I. str. 17 a 23. Za toto předpokládáné *-m* jsou v jazycích historických různé střídnice, na př. z akk. *māter-m* je ř. *μητήρ-α* lat. *matr-em* atd. Pro jazyky baltoslovanské je tu patrna střídnice *-im*, která se změnila do litevštiny v *-i*, a do slovanštiny ztrátou souhlásky a oslabením samohlásky v *-a*, na př. lit. *moter-i*, slov. *mater-a*.

Mužské o-kmeny mají příponu *-m*, koncovka je tedy *-om*, na př. ř. *λύκων* (z *-om*), lat. *lupum* (též), lit. *vilka* (též) atd. Z tohož pův. *-om* je pravidelné psl. *-o*, vlkš, stsl. *vlъkъ*, chlapš, č. *vlk*, *chlap* atd.

Mužské jo-kmeny mají koncovku *-a*, oračš č. *oráč* atd. Ta vykládána z *-jo-m*, jako tvrdé *-o* z *-o-m*. Podle výkladu novějšího (Brugm. II. § 212) měly kmeny tyto stupeň silnější *-io*, a stupeň slabší *-i*, srov. lat. nom. *Cornelius* a *Cornelis*, akk. *Cornelium* a *Cornelim*, lit. nom. *žodis* slovo gen. *žodžo* akk. *žodį* (z *-im*); v sg. akk. byla koncovka *-im*, a z té vzniklo slov. *-a*. Srov. sg. nom. v § 7.

Střední o-kmeny mají touž koncovku přejatou, jako v sing. nom.; tedy psl. město č. město, moře č. moře atd.

Kmeny *-ā* mají příponu *-m*, koncovka je tedy *-ām*, na př. ř. *ῥώαν*, lat. *equam*, skr. *aśvām*, lit. *ranka* atd. Z toho je psl. *-a*; stsl. *ranka*, *ryba*, *duša*, *mlъnijā*, *sađijā* atd., č. *-u*: *ruku*, *rybu*, *vládyku*, *dušu*, *panošu*, *paňu*, *suďu* atd.

Kmeny *-i* mají příponu *-m*, koncovka tedy jest *-im*; na př. lit. *sūnu*, skr. *sūnum* atd., pův. *sūnu-m*. Do slovanštiny je z toho pravidelné *-o*, psl. a stsl. *synъ*, č. *syn*.

Kmeny *-ū* mají touž příponu *-m* a koncovka je tedy *-ūm*, srov. lat. *socrūm*. Pro slovanštinu by z toho bylo *-y*, zachované snad v stsl. akk. *ljuby* ve rčení: *ljuby tvoriti*, *ljuby dějati* *adulterum esse*. Obvyčejná koncovka je však *-ovu*, stsl. *svekrъvъ*, č. *svekrv*. Ta pokládána za novotvar, podle i-kmenů. Podle výkladu novějšího (Brugm. II. § 217) jest *-ovu*

ze staršího (baltoslov.) *-u-i-m*, kdež *-i-m* je přípona akk. nahoře vyložená (střednice za *-i-m*).

Kmeny *-i* mají touž příponu *-m*, koncovka je tedy *-i-m*, na př. lit. naktj, ř. *ἄκτις*, skr. *avim* atd., pův. *oij-m*. Do slovanštiny je z toho pravidelné *-b*, stsl. *gostb*, *kostb*, č. *host*, *kost*.

Kmeny mužské *-n* mají za příponu střednici za *i*, na př. ř. *ποιμήν-α*, lat. *homīn-em* atd.; tedy baltoslov. *-i-m*, a z toho slov. *-b*, kamen-*b* č. *kámen*.

Kmeny *-r* mají koncovku *-b*, stsl. *materb* č. *máteř*, proti ř. *μητέρ-α* atd. Výklad je týž, jako při *-b* v sg. akk. kamen-*b*, totiž z baltoslov. *-i-m* atd.

Kmeny *-nt* mají ve slovanštině sg. akk. masc. *-b*, na př. part. stsl. *veząštъ* stč. *vezúć* vehentem. Koncovka *-b* může tu býti z kmene rozšířeného *-i-o*, jako v sg. akk. *oračb*, anebo z příp. *-i-m* (baltoslov., za *-i-m*). Z tohoto mělo by býti psl. a stsl. *vezątb*, č. *vezút*, shodné s lit. *vežant-i*; ale jest stsl. *veząštъ* č. *vezúć*, což ukazuje k psl. *vezątjb*. Odchylné *-tj-* místo *-t-*, které se tu vidí, mohlo vzniknouti podle pádů jiných, kde bylo právem.

Kmeny ostatní jsou tu bez přípony pádové a jejich akk. sg. je stejný s nom.

10. Sing. gen. má přípony *-s*, *-es*, *-os*, na př. ř. *χώρα-ς* lit. *žemė-s*, lat. *matris m. matr-es*, ř. *μητρ-ός*.

Kmeny *-o* mají v slovanštině gen. *-a*: stsl. *raba*, města, *orača*, mořa, č. *chlapa*, města atd. To však není tvar původně genitivní, nýbrž je to bezpochyby býv. ablativ *-ōd*, skr. *-ād* (*āt*), vzatý do funkce genitivní, na př. ablativ stlat. *Gnaivōd* = *Gnaeo*, meritōd = *merito*, skr. *vrkāt* atd. (srov. Hatt. ČCMus. 1857, 250 a j.; Fr. Müller. *Revue de linguistique* 1870, *Listy filol.* 1874, 78; Brugm. I. 524, II. 586 a 591; Zubatý *Jag. Arch.* 13, 602).

Kmeny *-a*. Tvrdé mají gen. *-y*, původu dosud temného. Mékké mají v stsl. koncovku *-ę*, dušę atd., a tu jest předpokládati také pro jihoslovanštinu ostatní. Naproti tomu jsou v slovanštině severovýchodní (rus.) a severozápadní (česk., luž. a pol.) tvary, pro které jest předpokládati starší *-ě*, srov. I. str. 49 sl.; toto *-ě* je podle prof. Zubatého střednicí za koncovku *-iā-s*, srov. stlat. gen. *viās*, *familiās*.

Kmeny *-i* měly někdy příponu *-s* a při tom koncovku kmenovou stupňování tu v *-ei*, tu v *-oi*; z tvaru takového, pův. *sūneŭ-s* n. *sūnoŭ-s* vyvinul se pravidelně také gen. psl. *synu*.

Kmeny *-ū* mají příponu *-es*; byl tedy gen. *sŭekrū-es*, z toho se stalo *sŭekruŭ-es* a dále pravidelně slov. *svekrŭve*.

Kmeny *-i* měly někdy příponu *-s* a při tom koncovku kmenovou stupňování tu v *-ei*, tu v *-oi*, na př. osk. *Herentatei-s Veneris*, got. *anstai-s z -oi-s*; z tvaru takového, pův. *-ei-s* nebo *-oi-s*, vyvinul se pravidelně také gen. slov. *gosti*, *kosti*.

Kmeny souhláskové mají přípony *-os* a *-es*, na př. ř. *γενεσ-ος, γενος*; z *γενεσ-ος*, lat. *ferentis* (z *-es*), *generis* (z *genes-es*); v slov. jsou z toho gen. *-e*, z býv. *-es*, na př. *kamen-e*, *mater-e*, *sloves-e* atd.

11. Sing. dat. má příponu *-ai*, která se jeví na př. v stlat. populöi Romanöi, kdež koncovka *-öi* je z *-o-ai*, v ř. *λέξω* a *χώρα*, kdež *-ω* a *-α* je ze staršího *-öi*, *-äi*, a toto z *-o-ai*, *-ä-ai* atd.

Kmeny *-o* mají v slovanštině dativ *-u*: stsl. *rabu*, *oraču*, *městu*, *mořu*, č. *chlapu*, *městu* atd. Tvaru toho nelze vyložit z příp. *-ai* atd., a výklad bezpečný dosud nenalezen; snad podle sg. lok. synu Lesk. Decl. 58.

Kmeny *-a*, pův. *-ā*. S příponou pádovou *-ai* je koncovka dativu *-ā-ai* = *-āi*, obsažena ve věd. *asvāi*, ř. *χώρα*, osk. *deivai* = lat. *divae*, got. *gibai*, lit. *rankai* atd.; do slovanštiny je z toho *-ē*, stsl. *rybē*, č. *rybě* atd. To jest u kmenů tvrdých. U měkkých jsou od řasí nejstarších některé rozdíly, které se vidí na př. v dat. lit. *žemei* proti *rankai* atd.; do slovanštiny je z toho koncovka *-i* proti *-ē* kmenů tvrdých, na př. stsl. *duši*, *zemlji*, č. *duši*, *zemi* atd.

Kmeny *-ā* mají koncovku někdy stupňování v *-en*, tedy dat. na př. *sūneŋ-ai*, skr. *sūnav-ē* atd. Z toho vyvinulo se do slovanštiny pravidelné *-ov-i*, psl., stsl. a č. *synōvi* atd.

Kmeny *-ā* mají svou koncovku změněnu v *-un*, tedy dat. na př. *suekrun-ai*, věd. *švašrūv-ē* atd. Z toho je zase pravidelné slov. *-ov-i*, stsl. *svekrvi*, č. *svekrvi* atd.

Kmeny *-i* mají koncovku kmenovou někdy stupňování v *-ei*, na př. skr. *avaj-ē* z *ovej-ai* (km. *oui-*), někdy nestupňování, na př. skr. *patj-ē* z *poti-ai* (km. *poti-*). V slovanštině je naproti tomu dativ *-i*, stsl. *gosti*, *kosti*, č. *hosti*, *kosti* atd. Koncovku jeho *-i* vykládá Mikl. III² 5 z *-b-i*, tedy z pův. *-i-ai*; ale tu bychom očekávali *-aji*. Myslím, že koncovka je přejata z dat. kmenů souhláskových.

Kmeny souhláskové mají v slovanštině dativy veskrze *-i*: stsl. *kamēni*, *ramēni*, *nebesi*, *kurēti*, *materi*, č. *kamēni*, *kurēti*, *materi* atd.; koncovka *-i* je náležitá střídnice za pův. příponu dativní *-ai*.

12. Sing. lok. mívá dilem příponu *-i*, na př. ř. adv. *οἶχοι* z *-o-i*, *μένοι* z *menes-i* in *mente*, skr. *sūnavi* ze *sūneŋ-i* atd., — dilem žádnou, na př. v lat. adv. *penes* (proti subst. *penus penoris* vnitřek), v inf. *-men*: *δόμεν*, *ἴδμεν*, *ἄγμεν* atd.

Kmeny *-o* mají ve slovanštině lok. *-ě*, stsl. *rabě*, městě, č. *chlapě*, městě atd. Koncovka *-ě* č. *-ě* neshodnje se se žádaným *-o-i*; je tu tedy analogie podle lok. *rybě* č. *rybě*, srov. Jagić v Arch. 10, 191. To je u kmenů těchto tvrdých. U měkkých je koncovka *-i*, pravidelná střídnice za *-ě* kmenů tvrdých: *orači*, *moři* atd.

Kmeny *-a*, pův. *-ā*. S příponou pádovou jest koncovka *-ā-i*, z čehož je pravidelná koncovka slov. *-ě*, psl. *rybě*, č. *rybě* atd. U kmenů měkkých jest opět pravidelná střídnice *-i*, *duši* atd.

Kmeny *-i* mají lok. bez přípony pádové, jenom koncovka kmenová je stupňována; na př. skr. *sūnāu* ze *sūnēu*. V slovanském lok. synu jest koncovka *-u* z kmene stupňovaného *-eī*.

Kmeny *-ū* mají v slovanštině lokal dvojí: *-e* v několika starožitných dokladech stsl., *ljubzve*, *crkzve*; a *-i*, stsl. *crkzvi*, *svekrvi*, č. *svekrvi* atd. Tvar *-e* vykládá se tím, že ke kmenu se připojovalo *-en* (= *in*); je to tedy tvar s postpositivním slovcem určovacím, ale bez přípony pádové. Tvar *-i* jest podle *i*-kmenův.

Kmeny *-i* mají lok. bez přípony, ale koncovku kmenovou stupňovanu v *-ěi*. V skr. *agnā in igne* je za to *-ā* = *-ē*, t. j. *-i* odsuto. Z koncovky takové lze také vyvoditi lokal slov. *-i*: stsl. *gosti*, *kosti*, č. *hosti*, *kosti* atd.

Kmeny souhláskové mají v slovanštině lokal dvojí: *-e* v několika starožitných dokladech, stsl. *kamene*, *korene*, *plamene*, *dne*, *vrēmene*, *nebesē*, *očese*, *žrēbčte*, *otroččte*, *-desčte*, č. *ve-dne*, *na-d(e)sěte*; a *-i*: *kameni*, *rameni*, *materi* č. *mateři* atd. Výklad je tu týž, jako nahoře při kmenech *-ū*.

13. Sing. instr. mívá příponu *-a*, na př. ve věd. *ašvā* z *ekvā-a*, *vrkā* z *uklō-a*, — nebo příponu *-mi* v jaz. germ. a *batloslov.*, za kterouž v jazycích ostatních je přípona střídna a původem rozdílná *-bhi* (srov. I. str. 304 a zde doleji *du. dat. instr. a plur. dat. a instr.*), na př. lit. *sūnu-mi*, *nakti-mi*, ř. *φειό-φει(ν)*.

Kmeny *-o* mají v slovanštině instr. dílem *-omb*, dílem *-omb* (srov. mou rozpravou. Stě. sklonění subst. kmene *-o* 1886 str. 9, Obl. 57); na př. stsl. *rabomb*, *městomb* a *rabomb*, *městomb*, č. *chlapem*, *městem* (z *-omb*) atd. Oboje jsou novotvary, v nichž dílem přípona *-mb*, dílem celá koncovka *-omb* je přejata z kmenů jiných.

Kmeny *-a* = pův. *-ā*. V stslovanštině jo z pravidla instr. *-ojā*, vedle něho někdy též *-ā*. Tvar *-ojā* jest patrně podle sklonění zájmeného, instr. *tojā*, srov. instr. věd. *ašvā* a skr. *ašvajā*, tento též podle zájm. *tajā*. Brugm. II. § 276 klade tvar *-ā* za původní, kdežto Jagić v Arch. 1, 440 a Obl. 186 sl. pochybují, že by byl takový tvar obecně slovanský býval. Budiž tomu jakkoli, vždy je tu vysvětliti koncovku *-ā*, budiž to

v tvaru *ryba* či *ryboja*. Ta pak jest ze staršího *-ām*, vzniklého tím, že k původnímu instr. *-ā* se přivěsila částice *-em*.

a-kmeny měkké mají v instr. ovšem *-oja* m. *-oja*.

Kmeny *-ā* mají instr. *-ā-mi*, lit. *sūnu-mi*; z toho je pravidelné psl. *synā-mb*, č. synem.

Kmeny *-ū* mají instr. psl. *-ū-vja*, stsl. *svekrvija* č. *svekrvú* atd., analogií podle ženských i-kmenů.

Kmeny *-i* mají instr. *-i-mi*, lit. *nakti-mi*. Z toho je pravidelná koncovka slovanská *-b-mb*, kterou máme v masc. *gostmb* č. *hostem* atd. Feminina mají v slovanštině koncovku *-ija*, stsl. *kostija* č. *koští* atd., napodobenou podle instr. *toja* a *ryboja* Brückner Jag. Arch. 3, 287.

Kmeny souhláskové masc. a neutr. mají v slovanštině vesměs koncovku *-mb*, přejatou z mužsk. i-kmenů, a podobně v litevštině; na př. lit. *akmenimi* stsl. *kamen-bmb* č. *kamenem*, stsl. *slovez-bmb*, *ramen-bmb*, *kurēt-bmb* č. *ramenem*, *kuřetem* atd.; — kmeny pak ženské, které sem patří, mají zase koncovku přejatou z i-kmenů ženských *-ija*, na př. psl. *matervja*, stsl. *-ija*, č. *materů*.

14. Du. nom. akk. vok.

Mužské o-kmeny měly pův. koncovku *-ō*, srov. ř. *λέων*, skr. *vrkā* v. *vrkāu* atd. Z toho je do slovanštiny pravidelná koncovka *-a*, stsl. *vľka*, *raba*, *orača* stč. *oráčě* přehláskou z *-ča* atd.; český tvar *chlapy* atd. jest podle ů-kmenův. — Kmeny střední mají v slovanštině tvary *-ē*, stsl. *městē* č. *městě* atd., analogií podle a-kmenův.

Kmeny *-a* = pův. *-ā* mají tu tvar *-ē*, stsl. *rybē*, č. *rybě*, *vládycē* atd. Koncovka *-ē* ukazuje k pův. *-āi*, ale pro to není jinde dokladů shodných. U kmenů měkkých je koncovka *-i*, pravidelná střídnice za *-ē* kmenů tvrdých: *duši* atd.

Kmeny *-ā* mají tu tvar *-ū*, skr. *sūnū*; s tím se shoduje slov. *-y*, *syny* atd.

Kmeny *-ū* mají tvar *-ūvi*, stsl. *svekrvī* (nedolož.) č. *svekrvi*; analogií podle *kostí* a *j*.

Kmeny *-i* mají tvar *-ī*, skr. *patī*, *avī*; s tím se shoduje slov. *-i*, stsl. *gosti*, *kosti* č. *hosti*, *kosti* atd.

Kmeny souhláskové mají pádovou příponu zřetelnou; dílem *-e*, ř. *πατέρ-ε*, *μητέρ-ε*, *ποιμέν-ε*, *τέκτον-ε*, *φάρμακ-ε* atd., dílem *-ī*, skr. *manas-ī* atd. S tvary *-e* souhlasí stč. du. part. *nesúce*, *nesše* atp. a kompt. *bohatějsē* atp.; ale to jsou bezpochyby pluraly vzaté do dualu. S tvary *-ī* souhlasí zase stsl. fem. neutr. part. *nesąšti*, *nesši* atp. a kompt. *bogatějši* atp.; ale tu opět může býti *-i* obyčejná slovanská střídnice za *-ē* kmenů tvrdých. Ostatní kmeny sem patřící mají *-i*, stsl. *kameni*, *slovesi*, *kurēti*, *materi*, č. *kameni* atd.; to může býti někdy z pův. *-ī*, na př. v stsl. *slovesi*, *tělesi* vedle

skr. *manas-ī*, jindy pak analogií podle *ī*-kmenů, na př. *wateri* stč. *materi*, *dceři* podle *kosti*.

Du. gen. lok. má veskrze koncovku stsl. *-u*, č. *-ú*: *rabu*, *městu*, *rybu*, *synovu*, *kamenu* atd., č. *chlapů* atd. Proti slov. *-u*, *-ú* jest skr. *-ōš* = pův. *-ous*. Podobá se, že toto *-ous* vzniklo u *o*-kmenů z koncovky kmenové *-o* a pádové přípony *-us*, a odtud že přejato také ke kmenům ostatním.

Du. dat. instr. má ve slovanštině veskrze pádovou příponu *-ma*, vzniklou ze staršího *-mā* nebo *-mō*. Koncovky střídné, nikoli stejné, jsou lit. *-m*, skr. *-bhljām* (rozdílné *bh-* a *m-* jako nahoře v sg. instr. a j.) atd. Přípona *-ma* připojuje se ku kmenu, tedy na př. stsl. *rabo-ma*, *město-ma*, *ryba-ma*, *syn-ma*, *kost-ma* atd., č. *chlapo-ma*, *ryba-ma*, *kost-ma* atd. Kmeny souhláskové mají koncovku *-ma*, podle *ī*-kmenů; na př. stsl. *kamen-ma*, *vřemen-ma*, *těles-ma*, stč. dvěma zvířatma, *holúbatma*, *hrdličatma*, *diefatma*. Koncovka *-ma* vnikla časem v jaz. obecném do plur. instr. a opanovala zde m. *-mī*, v. § 20; v jaz. spis. drží se rozdíl mezi instr. du. *-ma* a plur. *-mī* namnoze dosud, na př. mezi oběma stranama povstalýma TomP. 4, 591, mezi stranama povstalýma t. 365 atd.

15. Plur. nom. vok.

Masc. a fem. mají příponu pádovou *-es*, na př. ř. *ποιμῆν-ες*, *μητέρ-ες*, skr. *sūnavas* ze *sūney-es*, *avajas* z *oyei-es* atd. Ve slovanštině jsou dílem tvary s tím shodné, dílem odchylné.

Kmeny *-o* mají tvar *-i*, stsl. *rabi*, *orači*, č. *chlapi*, *oráči* atd. To je novotvar, s koncovkou ze sklonění zájmenného, *rabi* atd. podle *ti*; stejné novotvary jsou také ř. *λέγοι* vedle *τοί*, lat. *lupī* v. *quī* a j.

Kmeny *-a*. Tvrdé mají tvar *-y*, stsl. a č. *ryby* atd. Měkké mají v jihoslov. tvar *-e*, jinde tvar *-ē*, srov. § 10. Tvary *-y* a *-e* jsou akkusativy plur. vzaté do nominativu, tvar *-ē* může býti nom. i akk.

Kmeny *-ū* mají příponu pádovou *-es*, a před ní koncovku kmenovou stupňovanou; na př. skr. *sūnavas* z pův. *sūney-es*, ř. *ἡδῆις* z *ἡδέε-ες* atd. Do slovanštiny je z toho koncovka pravidelná *-ore*, v č. zdlouč. *-oré*, stsl. *synove* č. *synové*.

Kmeny *-ā* mají touž příponu *-es*; před ní mění se kmenové *-ū* v *-uy*, a z *-uy-es* je pravidelné slovanské *-ore*, stč. *svekrv-e* atd.

Kmeny *-ī* mají totéž *-es*, a před ním koncovku kmenovou *-ī* stupňovanou v *-ei*, na př. skr. *masc. kavajas*, *fem. avajas*, z *-ei-es*. V slovanštině je z toho pravidelný pl. nom. *masc. gostje* stč. *hostie*, *ludie* atd. *Fem. kosti* jest akk. vzatý za nom.

Kmeny souhláskové mají touž příponu *-es*, = stsl. *-e*, v č. obyčejně zdlouč. *-é*; na př. stsl. *zemljane*, *držtere*, č. *zeměné*, *materě* atd. Také pl. nom. part. stsl. *nesąšte* č. *nesúce*, *neszše* č. *nesše*, *kompt. stsl.*

chuzďaše č. chuzšc atp. sem patří; -št- a -c- (z -tj-) a -š- (z -sj-) je v nich přejato z pádů jiných.

České zdložené -é na př. zeměné, lidé, synové atd. mění se dialekticky v -ie, -ia (-ovie, -ovia); o tom viz při vzoru *chlap* § 35. Ale jindy se délka zase ztrácí a vyslovuje se na př. ob. přátele, dědkove atp. (za -é, -ové bylo by v této výslovnosti -í, -oví); tak mnohdy také psáno, na př. největší nepřátele BílD. 319, svatí angele VesA. 1^b, všickni lide VesC. 2^b, katane židovští BílQ. 2, 36, bohačowe t. 39, obrazowe t.

Neutra mají v pl. nom. tvar, který je zároveň pro pl. akk.

Jeho pádová přípona jest někdy -ə, = skr. -i, ř. -a, slov. -o, srov. I. str. 23, na př. skr. bharant-i ř. *qéqort-a* z pův. bheront-ə; ale v slovanštině tvaru sem hledícího není.

Vedle toho pak jsou plur. nom. akk. neutr. s koncovkou -ā: skr. jugā, lat. juga, got. juka, stsl. iga z jęga, města, č. jha, města, mořa přehlas. moře, ramena, nebesa, kuřata atd. Původ tvarů těchto jest: byla feminina významu kolektivního s konc. sg. nom. -ā; význam jejich byl stejný s významem plurálu, proto brala se i za plural a v té funkci se ustálila; srov. slov. bratřja č. bratřie, vlastně sg. nom. fem. = fraternitas, ale přešlů úplně u význam plur. = fratres, a podobně sg. nom. knęžtja č. knęžie = sacerdotes atd. Odtud přejímala se koncovka -a, jakoby koncovka plur. nom. akk. neuter, ke kmenům jiným. Srov. Joh. Schmidt, Die Pluralbildungen der indogerm. Neutra 1889.

16. Plur. akk. Masc. a fem. mají pádovou příponu -ns; na př. ř. *lęxoręs* z *lęxor-ęs*, got. vulfa-ns, sunu-ns, gasti-ns, stprus. deiwa-ns atd.

Kmeny -o. Tvrdé měly s touto příponou koncovku -o-ns; z té vyvinulo se do slovanštiny pravidelné -y, stsl. raby, č. chlapy atd. Kmeny měkké mají koncovku jihoslov. -ę, stsl. oračę, ostatně -ē, stč. oráčč, srov. I. str. 49; jihoslov. -ę je z -je-ns (přehlas. z -jo-ns) Brugm. I, 188.

Kmeny -a. Tvrdé mají v slovanštině koncovku -y podle o-kmenův, stsl. ryby, č. ryby. Měkké mají opět -ę a -ē, jako v masc., stsl. dušę, č. duše atd.

Kmeny -ū měly s příp. -ns koncovku -u-ns; z té vyvinulo se do slovanštiny pravidelné -y, stsl. syny, č. syny atd.

Kmeny -i mají v stsl. tvar -ęvi, svekręvi, podle i-kmenův; v č. pak tvar -(ę)ve, svekrve, nom. vzatý za akk.

Kmeny -i měly s příp. -ns koncovku -i-ns; z té vyvinulo se do slovanštiny pravidelné -i, stsl. gosti, kosti č. hosti, kosti atd.

Kmeny souhláskové mají v slovanštině tvary dílem -i, na př. stsl. kameni, dni, materi, č. dni, podle i-kmenův; dílem -e, stsl. jelene, matere v dokladech z doby pozdější, nom. vzaté za akk. Stsl. pl. akk. part. nesąšę, nesręę a kompt. bogatęjšę jsou z kmenů -jo, -ja.

Neutra mají akk. stejný s nom.

17. Plur. gen. má příponu pádovou *-ōm*. Ta přistupující ke kmenům *-o* a *-ā* stahuje se s koncovkou kmenovou v *-ōm*, na př. ř. *lēxor*, stlat. *deum* atp., z pův. *-o-om* atd. Při kmenech jiných stahování takového není. Odtud je pak koncovka dvojí, *-ōm* a *-ōm*, a analogií ovládá v jazycích jednotlivých tu ona, tu tato, na př. v řečtině je veskrze *-or* z *-ōm*, v slovanštině pak veskrze *-s* (po souhlásce měkké *-b*) z *-ōm*. Srov. Osthoff v *Morpholog. Untersuchungen* 1, 207.

Kmeny *-o* mají tedy v slovanštině tvar *-s*, *-b*, na př. stsl. *rabъ*, oračъ, městъ, mořъ atp., č. chlap, peněz, měst, vajec atd.

Kmeny *-a* mají rovněž tak tvar *-s*, *-b*, na př. stsl. *rybъ*, dušъ atp., č. ryb, duš, vládyk, panoš atd.

Kmeny *-ū* mají koncovku *-ov-s*, *synovъ* č. *synov* atd. V té jest *-ov-* z koncovky kmenové *-ū* stupňované v *-eъ* = slov. *-ov*, jako v pl. nom. a snad přejetím z pl. nom. Koncovka *-ovs* č. *-ov* mění se jednak v *-uov*, *-ūv*, jednak v *-ō*, *-uo*, *-ā*; o tom viz zase I. str. 243 a 435.

Kmeny *-ū* mají gen. *-ov-s*, z *uъ-om*, stsl. *svekrъnъ*, *crъkrъnъ* (v č. příkladů jistých není).

Kmeny *-ī* mají gen. *-ij-b*, stsl. *gostij*, *kostij*, č. *hostí*, *kostí* atd. V koncovce *-ij-b* jest *-ij-* z *-ci*, vzniklého stupňováním koncovky kmenové, jako v pl. nom. a snad přejetím z pl. nom.

Kmeny souhláskové mají gen. *-s*, na př. stsl. *kamenъ*, *ramenъ*, *nebesъ*, *kuręťъ*, *-desęťъ*, *materъ*, *četyrъ*, č. *kamen*, *ramen*, *nebes*, *kuřat*, *-desát*, *mater* atd.

18. Plur. dat. má v slovanštině příponu *-mъ*, shodnou s lit. *-mus*; proti ní je skr. *-bhjas* atd. (rozdílné *m-* a *bh-* jako nahoře v sg. instr. a j.).

Kmeny *-o* mají tedy dat. *-omъ*, stsl. *rabomъ*, *městomъ*, č. *chlapóm*, *městóm* atd. U kmenů měkkých jest *-o* přehlášeno v *-e*, tedy koncovka *-emъ*, stsl. *oračemъ*, *mořemъ* atd.

Kmeny *-a* mají dat. *-amъ*, stsl. *rybamъ*, *dušamъ*, č. *rybám* atd. Koncovka *-ām* přejímá se odtud pak také ke kmenům jiným; o tom viz při vzorech jednotlivých.

Kmeny *-ū* měly by míti dat. *-omъ*; za to je stsl. *synomъ* č. *synóm* atd., podle o-kmenů.

Kmeny *-ī* zase mají koncovky *-imъ* a *-amъ*, stsl. *krъvъimъ*, *svekrъvamъ*, č. *krokvem* a *krokvám* atd., podle kmenův *-ī* a *-a*.

Kmeny *-ī* mají tvar náležitý *-imъ*, stsl. *gostimъ*, *kostimъ* č. *hostem*, *kostem* atd.

Kmeny souhláskové mají tvar náležitý v stsl. *poljamъ* z *poljan-mъ*. Ostatek mají dílem tvar *-imъ* podle i-kmenů, na př. stsl. *kamenъmъ*, *ramenъmъ*, *slovesъmъ*, *kuręťъmъ*, *materъmъ*, *četyrъmъ*, č. *mateřem*, *čtyřem*

— dílem *-omā* podle o-kmenů, na př. č. zemanóm, kamenóm, ramenóm. nebesóm, kuřatóm atd.

Koncovka česká bývá dílem dlouhá *-óm*, dílem krátká *-om*.

Dlouhé *-óm* mění se dále v *-uom*, *-ām* (psáno též *-úm*). Na př. woyakóm Ol. Deut. 20, 14, stadóm t. Gen. 47, 4, k nebesuom Krist. 27^a, ziduom Kruml. 20^a, rzemeslnikúm Lún. var. 1613; swym služebnikom Háj. 96^a (velmi zřídka u Háj.), nepřáteluom t. 13^a a j, bogownijkúm t. 20^a a j.; peniezom Kol.ČČ. 68^b (1546) a j., peniezuom t. 57^a (1551), peniezum t. 398^a (1567); diediczom t. 107^b (1549), diediczuom t. 421^a (1567), diediczum t. 420^b (též); wierzitelom Kol.ČČ. 262^b (1557), wierziteluom t. 421^a (1567), manzelum t. 398^b (1568) atd. Časem krátí se *-ām* a jest *-um*. Rosa 75 a 446 konstatuje, že *-um* v dat. pánum je krátké, zamítá psaní *-ům*, a dopouští ho jen ve verších, když by bylo třeba slabiky dlouhé. Po něm má také Dolež. 15 krátké pánum proti slc. *-om*, a v nč. výslovnosti zní koncovka tato vůbec krátce, třeba že se píše *-ām*.

Krátké *-om* je velmi rozšířeno v nářečích: chlapom, mužom chod. 41, dubom, lidom Šemb. 17 (domažl.), vojákom, koňom, synom, telatom, dveřom Kotsm. 8 (doudl., tu nikdy *-óm*), chłapom, mužom atd. chrom. 266 a j., chłapom, pánom, hostom, děvčatom, hołóbjatom atd. Btch. 423 a 445, chłapom, koňom, telatom atd. BartD. 9 a j. (vůbec mor.), slc. chlapom, dubom atd. V textech starších lze spatřovati *-om* krátké tam, kde je patrně dbáno, aby délka byla označována, a kde koncovka *-om* přece psána pravidelně bez označení takového. Texty takové jsou na př. Ben., kde psáno synom Gen. 18, 19, mužom t. 12, 20 a j.; HrubLobk., kde psáno žertom 57^a, knijezatom 60^b atd.; dosvědčeno v nich krátké *-om* od poč. XVI stol., ale bylo zajisté také již ve XIV stol., neboť kdyby tu bylo bývalo jen *-óm*, bylo by se změnilo v *-uom*, *-ām* a krátkého *-om* by pak vůbec nebylo.

19. Plur. lok. má pádové přípony *-s*, *-su*, *-si*, snad varianty bývalé přípony jediné *-s*; na př. ř. *λύκοι-s*, *λύκοι-si*, skr. *aśvā-su* atd. Z přípon těch obráží se ve slovanštině *-su*, obměněné pravidelně v *-sā*, *-chā*.

Kmeny *-o* měly by míti koncovku *-o-chā*; ale za to jest *-č-chā*, stsl. *raběchъ*, *městěchъ*, č. *chlapiech*, *městiech* atd., podle lok. zájm. *těchъ*, *těch* atd., srov. J. Schmidt v KZ. 25, 5. U kmenů měkkých sem patřících jest za *-č* obyčejná střídnice *-i*, tedy koncovka *-ichā*, stsl. *oraticъ*, *mořichъ* atd., č. *-ích*.

Kmeny *-a* mají tvar náležitý *-a-chā*, stsl. *rybachъ*, *dušachъ*, č. *rybách* atd. Koncovka *-ách* přejímá se odtud pak také ke kmenům jiným.

Kmeny *-ā* mají tvar náležitý *-ā-chā*, stsl. *domъchъ* Ostrow., *domochъ* Zogr.; česky bylo by za to *-cch*, ale dokladů starých tu není, a nč. *synech* je novotvar podle i-kmenův.

Kmeny *-ā* mají v stsl. koncovku *-achъ*, svekřvachъ atd., podle *a-kmenův*; taktéž č. ostrvách atd, kdežto krvech = křvъchъ je podle *ī-kmenův*.

Kmeny *-ī* mají tvar náležitý *-ichъ*, stsl. gostъchъ, kostъchъ, č. hostech, kostech.

Kmeny souhláskové *-jan-* mají v několika starožitných dokladech zachované *-sъ*: koncovka byla *-jan-sъ*, její *-s* jsouc po souhlásce neměnilo se v *-ch-*, a z *-jansъ* je pak *-jasъ*; na př. Dolas nč. v Dolanech, Brézas nč. v Břežanech, Lužas nč. v Lužanech atd., v. § 46. — Ostatně pak mají kmeny souhláskové koncovku analogickou *-ichъ* podle *ī-kmenů*, na př. stsl. kamenъchъ, ramenъchъ, slovesъchъ, kurętъchъ, materъchъ, č. zeměnech, kamenech, ramenech, kuřětech, někdy i jinou, na př. č. nebesích podle *o-km.* atd.

V č. přicházejí časem v oblibu koncovky jednotejné pro všechny lok. plur. Na př. za bývalé *chlapicъch*, *rybáčъch*, *kostech* je v nář. starojickém místy veskrze *-chъ*, t. j. nejen *kostech*, ale také *chlapech*, *vojákech*, *ženichech*, *křížech*, *rybech*, na rukách atd.; místy zase veskrze *-och*, *o chlapoch*, na zahradoch, při kravoch atd.; někdy zdloučeno v *-óch*, na dubóch, na koňóch, polóch, zahradóch, lúkóch atd.; a v nynější dobu nabývá tu vrchu zase přípona *-ách* pro všechny rody BartD. 84.

20. Plur. instr. má v slovanštině dílem koncovku *-y*, *-i*, na př. stsl. raby, orači, č. chlapy, orači, dílem pádovou příponu *-mi*, na př. rybami. Původ koncovky *-y*, *-i* je temný. Přípona *-mi* je shodná s lit. *-mìs*; proti ní je skr. *-bhiš* (m. *-bhis*) atd. (rozdílné *m-* a *bh-* jako nahoře v sg. instr. a j.).

Kmeny *-o*. Tvrdé mají tvar *-y*, měkké *-i*; na př. stsl. raby, městy, orači, moři, č. chlapy, městy, orači, moři atd.

Kmeny *-a* mají tvar náležitý *-a-mi*, stsl. rybami, dušami, č. rybami atd.

Kmeny *-ū* mají tvar náležitý *-s-mi* v stsl. synъmi; č. syny atd. je novotvar podle *o-kmenův*.

Kmeny *-ā* mají instr. *-ъvъ-mi*, podle *ī-kmenů*, nebo *-ъva-mi*, podle *a-kmenů*; na př. stsl. křvъvami, svekřvami, č. větevmi a větami, větěmi atd.

Kmeny *-ī* mají tvar náležitý *-b-mi*, stsl. gostъmi, kostъmi, č. hostmi, kostmi atd.

Kmeny souhláskové mají tvar náležitý v stsl. poljami z poljan-mi. Ostatek mají dílem koncovku *-bmi* podle *ī-kmenův*, dílem *-y* podle *o-kmenův*; na př. stsl. kamenъmi, materъmi, rameny, nebesy, kuręty, č. mateřmi, zemany, kameny, rameny, nebesy, kuřaty atd.

Místo *-mi* (*-ami*, *-emi*) proniká časem *-ma* (*-ama*, *-ema*), patrně

z instr. du. přejaté, a ovládá zvláště v nářečích obecných; *-ma* je tím takofka vulgární varianta za spisovné *-mi*. Záměna tu stala se ve skloňování jmenném, a také v zájmeném i složeném; a stala se tam, kde byla koncovka *-mi* náležitá, i kde byla analogií odjinud přejata. Na př. čtyřmi kongema m. koňmi ListVrat. z r. 1406; se třma kněžimi Vavř z Břez. (Fontes V. str. 470); mezi lidma VšehJ. 209; s swyma přátely Papr. Ob. (1602) 81; třema, čtyřma Nudož. 38^b; s několika kamennýma stupni HarErb. 1, 190, mezi trojima zdmi t. 2, 147; s tříma čajkama Čern. Heřm. 242; ctnostma, branama Rosa 91, pánma, stromama t. 76, měsýcma, měsýcema t. 85, flowma, flowama t. 87, pacholatma, pacholatama t. 96 atd.; zahrádku zdiema ohraženam Kol. DD. 271^b (1647), lidma KolŠ. 13^b (1672), s takowyma nepřiležitostma t. 8^b (1672), niekteryma wieczma KolŘ. 91^b (1677), dweržma KolU. 10^a (1687), ze cztyrzyma dietma KolEE. 150^b (1700), mnozi s zapowiedienyma Stržíffkama a dracžkama switiegj KolG. 79^a (1703), se wfsema potřebamy t. 13^b (1725), s trzema kaufky t. 14^a (1725); hoftma HořovAA. 97^a; rozličnýma jazyky Froz. 19; nad wodama BílA. 25, mezi ginýma podiwnýma hromowýma skutky BílD. 40, s náma BílA. 27 atd. (u Bíl. dokladů bez čísla); s holma Boufe r. 1775, když ho loužema kalužinama největšíma vedli t. a j.; rybama, dušema, kostma, dětma, polema, znameníma, slovama, chlapama, mužema, semenama, kuřatama mýt. 333 a podobně jinde Us. ob.

Rozvrh skloňování jmenného.

21. Rozvrh skloňování tohoto dává se především rozvrhem kmenů sem patřících, podaným v § 4. Krom toho jsou však ještě jiné okolnosti a příčiny, které způsobují rozdíly ve skloňování a ke kterým tedy při rozvrhu deklinací hleděti třeba.

Tu pak jest na prvním místě k tomu ukázati, že jména kmenů stejných bývají rozdílná podle druhu, totiž dílem substantiva, dílem adjektiva, a to adjektiva ve smyslu nejširším, vyloženém v § 231. Oboje mají skloňování dílem náležité a stejné; ale dílem vyvinuly se také různosti, a proto je většinou třeba, dvoje tato jména ve skloňování od sebe dělit.

Dále jest grammatický rod. Jména kmenů stejných mají sklonění přece více méně rozdílné podle rodu, a to dílem od pradávna, na př. subst. *host* a *kost*, dílem vyvíjejí se rozdíly v době historické, na př. při subst. vzorů *ryba* a *vládyka*, *duše* a *panoš* atd. Proto jest při rozvrhu deklinací podlo potřeby hleděti také k rodu.

Někdy jest podle sklonění žádaného jenom tvar některý. Na př. tvary substantiva *loket* stsl. *laksto* zakládají se dílem na kmenu souhláskovém *-st*, dílem na *i*-kmenu *-ti*; z adjektivního *ũ*-kmene *cělũ* jest jen

sg. nom. *cěl* a gen. *cělu*; z kmene part. *nesq̄t-* jest pravidelný jenom sg. nom. stsl. *nesy*; atd. Tvary, kterých se kmenům těmto ve skloňování vlastním nedostává, bývají ze sklonění jiných, anebo z kmenův i sklonění jiných; na př. k i-kmenovému nom. *loket* je gen. lokte ze sklonění souhláskového, k ů-kmenovému nom. *cěl* gen. *cělu* jest sg. lok. (adv.) *cěle* stsl. *cělě* ze sklonění -o, k souhláskovému stsl. nom. *nesy* je sg. gen. *nesq̄sta* = psl. *nesatja*, t. j. genitiv utvořený z kmene rozšířeného *nesq̄t-jo-* a podle sklonění -jo, atd. Skloňování takové mělo by býti vykládáno po částech, tedy na př. gen. *lokte* při sklonění souhláskovém a nom. *loket* při skl. -i, gen. *cělu* při sklonění -ŭ a lok. (adv.) *cěle* při sklonění -o, nom. stsl. *nesy* při sklonění -t a gen. *nesq̄sta* při sklonění -jo atd.; ale tím roztrhaly by se věci jinak k sobě náležící a přehled byl by velice ztížen. Proto shrnujeme a spojujeme tvary jmen stejných, třeba že kmenů různých, ve sklonění společných, na př. tvary subst. *loket* atp. jsou shrnuty jako přídavek při sklonění -t, tvary part. *nesa* fem. *nesúci* atd. jsou sestaveny v sklonění společném při vzoru *pěš*, rovněž tak tvary part. *nes* fem. *nessi*, tvary kompt. *chuzi* fem. *chuzši* atd. Vedle toho pak jest na svých místech připomínáno, že na př. ke sklonění -t patří částečně participia km. *nesq̄t-* a *turpēt-*, a podobně ke skl. -s participia *neszs-* atp. a komparativy *chudjzs-* atd.

Z toho pak ze všeho dává se následující rozvrh jmenného skloňování v češtině, a spolu přehled výkladů zde dále podávaných:

I. skloňování substantiv kmene -o, a to

A) mužských

1. tvrdých, vzor *chlap*, kmen *chlapo-*;
2. měkkých vzoru *orač*, km. *oračo-* přehlas. *orače-*;
3. měkkých vzoru *Juří*, km. *jurjjo-* přehl. *jurje-*; —

B) středních

1. tvrdých, vzor *město*, kmen *město-*;
2. měkkých vzoru *moře*, km. *mořo-* přehl. *moře-*;
3. měkkých vzoru *znamenie*, km. *znamenajo-* přehl. *-nje-*; —

II. skloňování substantiv kmene -a, a to

1. tvrdých, vzor *ryba*, *vladyka*, km. *ryba-*, *vladyka-*;
2. měkkých vzoru *duše*, *panoš*, km. *duša-*, *panoša-*;
3. iněkkých vzoru *paní*, *sudí*, km. *panija-*, *sudija-*; —

k I. a II: jmenné skloňování adjektiv kmene -o (masc., neutr.), -a (fem.), a to

1. tvrdých, vzor *dobr*, *dobra*, *dobro*, km. *dobro-*, *dobra-*;
2. měkkých vzoru *pěš*, *pěšč*, *pěše*, km. *pěšo-*, *pěša-*;
3. měkkých vzoru *boží*, *božie*, *božie*, km. *božjo-*, *-ja-*; —

III. skloňování kmenův *-u*, a to

- A) kmenův *-ů*, vzor *syn*, km. *syn-*;
- B) kmenův *-ů*, vzor *svěkrv*, km. *svěkrv-*; —

IV. skloňování kmenův *-i*

- A) substantivních, vzory *host*, *kost*, km. *gost-*, *kost-*;
- B) adjektivních *trů* (*čtyř-*), vz. *třie* (*čtyřie*); —

V. skloňování kmenů souhláskových, a to

- A) kmenů mužských *-n*, vz. *kámen*, km. *kamen-*;
- B) kmenů středních *-n*, vz. *rámě*, km. *ramen-*;
- C) kmenů *-s*, vz. *nebe*, km. *nebes-*;
- D) kmenů *-t*, vz. *kuře*, km. *kurgt-*;
- E) kmenů *-r*, vz. *mlti*, km. *mater-*. —

Poznam. 1. Při skloněních jednotlivých jsou z pravidla také příslušná paradigmata. V těch jsou zaznamenány pádové koncovky tvaru českého z doby nejstarší, a také jejich obměny pozdější. Tyto jsou někdy vyčteny úplně; někdy však výčet úplný v té stručnosti, jaká se ve vzorci žádá, nebýval možný, a tu dlužno paradigma doplňovati z výkladův o pádech jednotlivých.

Poznam. 2. Při tvarech staročeských, kde není jinak udáno, mívám na mysli tu jejich podobu, kterou měly na sklonku stol. XIIItého a na začátku XIVtého, tedy okolo r. 1300.

I. Skloňování substantiv kmene *-o**).

A. Sklonění *o*-kmenů mužských.

22. Ve sklonění kmenů těchto vyvíjejí se některé rozdíly další podle významu životného a neživotného, a dále i osobního a neosobního; proto je třeba vedle vzorů, platných pro jména životná osobní *chlap*, *oráč*, *Juří*, uvozovati též vzory pro jména neživotná *dub*, *mcč*, *řebří*, a podle potřeby i pro jména životná neosobní neboli živočišná *had*, *kůň*.

1. Vzor *chlap*, *dub*; *had*.

23. Sem patří všechny mužské *o*-kmeny s koncovkou tvrdou. Kmen substantiva vzorového *ch'ap* jest *chlapo-*, v tvaru psl. *cholpo-*, atd. Sklonění jest toto:

*) Srov. mou rozpravu: Staročeské sklonění substantiv kmene *-o* (Král. Česká spol. nauk 1886).

sing. nom.	<i>chlap, dub</i>
vok.	<i>chlape, dubě; -u</i>
akk.	<i>chlap, dub; -a</i> <i>had, -a</i>
gen.	<i>chlapa; duba, dubu</i> <i>hada, -u</i>
dat.	<i>chlapu, dubu; -ovi dial. -oj</i>
lok.	<i>chlapě, dubě; -u; -ovi dial. -oj</i>
instr.	<i>chlapem, dubem, dial. -im, -om;</i>
du. n. a. v.	<i>chlapy, duby; -a</i>
gen. lok.	<i>chlapů, dubů</i>
dat. instr.	<i>chlapoma, duboma; —</i>
plur. nom. vok.	<i>chlapi; -ové, -ie, -é</i> <i>dubi; -ové; -y; -ie; -é; -a</i> <i>hadi; -ové; -y; -ie, -é</i>
akk.	<i>chlapy, duby; -a</i>
gen.	<i>chlap, dub; -óv, -uov, -ív; -ó, -uo, -ú</i> <i>dial. -ou, -úch, -áj; novotv. -i</i>
dat.	<i>chlapóm, dubóm, -uom, -ím; novotv. dial. -ám</i>
lok.	<i>chlapicck, dubieck, -ích; novotv. a dial. -ech, -och, -ách</i>
instr.	<i>chlapy, duby; novotv. a dial. -mi, -ma, -ami, -ama, -oma.</i>

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

21. 1. Tvary tohoto sklonění mají původně koncovky své náležité a vlastní, na př. pl. dat. *chlapóm*, lok. *chlapieck*. Koncovky ty podléhají oprávněným změnám hláskovým, na př. z *chlapóm* je později *chlapuom* a *chlapům*, z *chlapieck* je *chlapíck*; ale tím ovšem nepřestávají býti koncovkami vlastními a náležitými. Za vlastní pokládáme také ty koncovky, které sice působením analogie vznikly, ale již od dob nejstarších na svých místech jsou; na př. v plur. nom. *chlapi* je koncovka *-i* přejata ze sklonění zájmenného, z pl. nom. *ti* atd., ale je tu z dob prastarých, jak svědčí ř. *λύκοι* vedle *οι*, *τοί*, lat. *lupi* v. *qui* atd.

2. Časem vyskytují se místo koncovek vlastních a starých koncovky novější, přejaté ze vzorů jiných, vznikají analogické novotvary.

Především jsou to novotvary vzniklé podle sklonění *-ů*. Vyskytují se všude ve slovanštině a pocházejí tedy z doby psl.; ale vedle nich drží se koncovky vlastní namnoze dosud. Slovanská substantiva kmene *-ů* jsou vesměs rodu mužského, a vesměs dvouslabičná, po ztrátě koncového *-o* jednoslabičná; analogie potahuje k nim tedy také substantiva kmene *-o*, která jsou masculina, a to především jednoslabičná, pak také jiná. V ně-

kterých pádech doporučují se přejaté tyto koncovky tou výhodou, že souhláska kmenové koncovky se při nich zachovává nezměněna, kdežto při koncove vlastní náležitě změněna býti musí, na př. v sing. vok. ptáku proti náležitému ptáče, sg. lok. o-člověku proti o-člověce, v-háječku m. v-háječe atd. Srov. Vondrák v Jag. Arch. 9, 622 a 630. Ve sklonění -ů vyvinují a ustalují se zase naopak novotvary ustrojené podle vzoru *chlap*. Výsledek toho jest, že dvoje toto sklonění, -ů a -o (masc.), splynulo v jedno. Lišiti je lze jenom analýsí vědeckou. Sklonění -ů vykládáno dole v §§ 297—305. Zde jde nám o sklonění -o a měly by se tu uváděti jako příklady a doklady jenom substantiva kmene -o; ale poněvadž, jak právě pověděno, sklonění -ů a -o (masc.) splynula a poněvadž tedy tvary sklonění -o se vyskytují také při kmenech -ů, budou mezi příklady a doklady následujícími uvozovány také příslušné tvary substantiv kmene -ů.

Kromě novotvarů s koncovkami ze sklonění -ů přibývají také novotvary ustrojené podle sklonění jiných; záhy zejména novotvary podle sklonění -i, na př. pl. nom. *vlicie*, pl. lok. *chlapech*, instr. *šatni* atd.; — podle sklonění souhláskového pl. nom. *pohané* atp.; — pak podle sklonění -a, na př. pl. lok. *zvonečkách*, pl. instr. *poprsilkami* atp.

25. Sing. nom. *chlap*, *dub*.

1. Tvary *chlap*, *dub* jsou původem svým akk. sing., akkusativy vzaté za nominativy; srov. § 7. Byl tedy kdysi a u neživotných dosud jest sg. nom. = sg. akk., na př. *dub*.

V češtině historické pak trvají tyto tvary od dob nejstarších a jsou pravidlem dosud; změny, které se tu staly, jsou nepatrné a nikoli tvaroslovné.

2. Místo nom. bývá vok., změnou syntaktickou. V BartD. 178 čte se, že na otázku *jak je ti* (= *jak ti říkáš*)? bývá odpověď: *Jane*, *Josefe*, *Maryno*, *Rozáro* (podluž. a slov.). Tu odpovídající rozuměl původně, že v oslovení bývá takto nazýván, tedy vok. *Jane!* atd.; ale zároveň stávají se tu tvary *Jane* atd. zástupci nominativu, a takovým způsobem dostaly se vokativy na místo nominativů také jinde.

3. Dialekticky vyskytují se také nominativy -o, na př. *Jano*, *Jurko*, *strýko*, *šohajko* BartD. 37 (lip.) a 41 (hroz.). Jsou to hypokoristické tvary místo *Jan* atd., tedy vlastně rozdílné kmeny: k *Jan* přiděláno v řeči laskavější *Jano* atd., jako jsou příjmení *Janko* vedle *Janek*, *Zitko* v. *Zitek*, *Jirásko* v. *Jirásek*, *Jirčíko* v. *Jirčíček* atd. Srov. srbch. Rastko (Rastislav), Drago a j. Daničić, Istor. obl. 6, Mirko, orlo, tute orlo s gavranom se bije Mikl. III.² 207.

26. Sing. vok. *chlape*, *dube*; *junochu*.

1. Koncovka náležitá jest -e: *chlape*, *dube*, *bratře*, *orle*, *pane*, *sousedě*, *kate*, *kose*, *příjď* svatý Duše atd.

S odchylnou kvantitou: hospodynce Ol. 1. Par. 17, 23, snad podle strojené výslovnosti, která samohlásku koncovou ráda dlouží.

Před *-c* mění se kmenové souhlásky *r-*, *k-*, *h(g)-*, *ch-* v *ř-*, *č-*, *ž-*, *š-*. Na př. svatý Crištoforze ŽKlem. 37^b, svatý Otmarze t. 138^a, nediv se Kryštoforze Pass. 360, fboře křesťanský HusPost. 51^a, (ty) Homeře Konáč (1547) 27^a, pane administratoře Let. 805, o blaupý doktoře Papr. Ob. 30, o Nabuchodonozoře Br. Dan. 3, 16, Baltazafe t. Dan. 4, 6, ně. bratře, Petře, kmotře atd.; — svatý Dominyce ŽKlem. 138^a, zebracze chudý Mast. 410, nemúdrý czlowieczze Pass. 362, Kristuov mučedlnijče Háj. 115^a, ffrantiffcze t. j. Františče EvOl. 6^a, černý ptáče Erb. Pís. 176, buď sedláče vesel t. 409, pojd pacholče domů t. 413; človče, hříšniče Us.; dobrý družze t. j. družze Mast. 344, bože Us.; svatý duffe Mast. 135 a Us., zlý duffe Pass. 452, hubeny hrzieffe Hrad. 91^b, blahoslavený Woytieffe Háj. 115^a, slavný Frydryffe t. 168^a, muiffe t. 377^a atd. — Odchytkou odtud vzniká a časem se šíří zvyk, neměnit *r-* v *ř-*, zejména když i před *-r* je samohláska a *r* je tedy mezi dvěma samohláskami; na př. (ty) Homeře Konáč (1547) 27^a (tutéž i vok. Homeře), dare, kláštere Nejedlý Gr. 131 a Us. (Nejedlý chce míti také vok. větre, „nicht wětre“), pane Makare Ruská knihovna XII. (překl. Jar. Hrubého) str. 18, pane Vladimíre t. 59, slavný sbore, výbore, pane professore, doktoře Us. Souhláska *r-* zůstává tu nezměněna vlivem pádů jiných, zvláště nom. Stejným vlivem zůstává tu v nář. lašském tvrdé *n*, *d*, *t* ve vok. Jane, pane, žide, hade BartD. 105 a 106, kate, ptoe (Bart.); bez vlivu toho bylo by zde dialekticky náležité *-ně*, *-dě*, *-le*.

2. Vedle *-c* vyskytuje se záhy koncovka *-u*, přejatá ze sklonění ů-kmenův, zejména po souhláskách hrdelných. Kmeny *-ň* měly vůbec značný vliv na sklonění kmenův *-o*. Ve vok. s kmenovou souhláskou hrdelou byla pro přijetí koncovky *-u* příčina zvláštní ještě ta, že tu pak nebylo třeba souhlásku měnit. Na př. (ty) ynochu Jid. 72, pomoczniku mój ŽKlem. 44^a, pomocnyku ŽWittb. 18, 15 a j., otcyku Pass. 342, nařilnyku t. 336, hlédaj knyvezku DalC. 21, kmořku neroď tolik blésti t. 34, synaczku Pass. 313, pane Duchku KolČČ. 98^a (1548) atd.; ně. zlý vrahu, milý hochu, pane strýčku Us. a Dobr. Lehg.² 170; služebníku, pacholku v. *-če* Dobr. t.; dial. *-o*: milé šohajko Suš. 559 (han.) atd.

O dial. vok. lesí, obrazu v. doleji § 48 č. 7.

3. Za vok. bývá nom.: bratr, toť bych mohl otplatiti DalH. 30, DalC. t.; proši, bratr, daj mi pokánie Hrad. 110^a; bratr, vyňmi suk EvSeitst. Luk. 6, 42; čo si, Heřman, čo si smutný Suš. 82, na tebe, sivý sokol t. 383; pane doktor, pane soused, pane kmotr Us. To však jsou odchylky syntaktické, nikoli tvaroslovné, a bude o nich řeč ve skladbě.

27. Sing. akk. *chlap, had, dub*; -a.

1. Tvary vlastní jsou *chlap, had, dub*.

2. Tvary -a jsou genitivy vzaté za akkusativy. Přejímání toto začíná se velmi záhy a týká se dříve jmen znamenajících bytosti osobní, *chlap-chlapa*, později pak i jmen znamenajících bytosti živočišné, *had-hada*; názvy předmětů neživotných mívají touž koncovku jen v jistých velmi řídkých případech, *dub-duba*.

a) Při jménech osobních je starý tvar akkusativní *chlap* již v češtině staré velmi vzácný a vyskytuje se tu jen při jistých jménech a jen v jistých vazbách a rčeních, tedy jen v mezích archaismu.

Doklady toho jsou některé při jménech vlastních. Na př. ctím (1. plur.) iacob syn Zebedaei CisMnich. 97^a, David přemohl Goliat Kruml. 31^a (vedle: jenž Goliada přemohl t. 31^b), jenž jest vyvedl Iſrahel ŽKlem. 135. 11; ale v těchto příkladech může býti jméno cizí neskloněno. Jistější jsou příklady: (Ježíš) uzřě Jakub Jež. MI., Výb. I. 417, črt v Strachkvas vstúpi DalJ. 32 z rkp. L (v DalC. je w toho strachkwaſa). Příkladů velmi málo. Hojně jsou jen pro jména světců sem hledíci, když se svátkem jejich určuje čas: na svatý Havel OD. 494, na s. Hawel Lún. I. ops. XV, aby mohl přes svatej Martin zůstati ŽerKat. 125, na swati Martin List. Kral, na každý swaty Waczlaw KolB. 1520, na každý swaty Hawel t. 1521 atd., dle dosud tak: na svatý Jan Us. místy, na sv. Josef, na sv. Štěpán BartD. 179; vedle toho ovšem také -a: na sv. Jana, Václava atd. Us., na každého s. Hawla KolA. 1511 atd. Ve výrazích těchto dostal převahu appellativní význam určení časového, tím zastřen původní význam jména vlastního, a tou takorba depersonifikací vytržena tato jména vlastní ze svého druhu a vřazena mezi neživotná, s nimiž pak i v tomto akkusativním tvaru se srovnávají. Depersonifikací stejnou vysvětluje se akk. *Donat* (= spisovatel učební knihy mluvnické, pak kniha ta sama): grammatika aj pojide Donat držiec v levěj rucě Vít. 5^b. Totéž opakuje se poněkud při vzorech *oráč* a *Jiří*, v. §§ 55 a 75.

Z osobních appellativ sem patřících mají akkusativ tvaru starého: *anděl*, hospodin vsielá andiel boží ŽKlem. 22^b; — *posel*, potočichu possel brzý AlxV. 942, od tebe possel jmiati LAl. 422, Ctlost posla posel náhlý Baw. 32; — *syn*, v. ve sklonění -ů v § 300; — *člověk*, ve rčení *za člověk*, že sú tě ledva za czlowek poznali Rúd. 35^a, všichni za jeden člověk VJp. 62, za geden człowiek biechu Baw. 189, mnějí že za geden człowiek jsú s Ježíšem ChelčP. 240^b, aby stáli spolu za jeden člověk TomP. 4, 62 (tu patrně archaismus přejatý z pramene starého); — *pán*, ve rčení *za pán*, sedí za pan sobě Baw. 61, za pan jej majíc Brig. 83^a; — *biskup*, ve rčení *za biskup*, radějše bychom osliči ocas za biskup jměli, nežli Lance za biskup přijeli DalJ. 49 z Ješ., Lance za biskup přijeli t. z rkp. F; — *hospodin*, ve rčení *před hospodin*, *pro hospodin*, David jide před ho-

špodyn Ol. 2. Reg. 7, 18, pro hospodyn buď nenie tich Růž. 3; — *bóh*, zvláště ve rčeních *pro bóh*, *u bóh*, *v bóh*, *před bóh*, *na bóh*, *nad bóh*, *za bóh*: že buoh znala Kat. 102, dietky boh chválěchu KatBrn. 176, chválili buoh Otc. 456^a, 494^a, boh (omylem?) nevzývali sú ŽKlem. 39^a; když pro boh nemohu ničs tirpiethi DalH. 30, pro buoh DalC. t. a j., Pass. 315 a j., Otc. 250^a, ChelčP. 17^a, pro bůh nč., pro milý buoh Pass. 315; úfaji vboh AlxV. 1079, úfaj vboh ŽWittb. 42, 5, úfám w buoh Otc. 258^a, juž pohané vboh věrie AlxV. 2089, ktož věří vboh Štít ř. 128^a, nevěrieč vboh JiřVrat. 2^a, u boh Pass. 361, zřenie míti w buoh Chelč. P. 30^a, že v umučený boh věříš Kat. 76; před boh ante deum Koř. Zjev. 16, 19, před buoh Otc. 130^b; ktož na buoh tbají NRada 1845, netbají na buoh Otc. 461^a, na buoh všecko vykládaje ChelčP. 230^a; (Antikrist) se jest nad buoh povýšil t. 17^a; ti (pověřiví) boha za boh nejmají Hrad. 94^a, za buoh Dal. C. 23, abych vám byl za buoh Ol. Lev. 11, 45, břicho za buoh majíce ChelčP. 102^b; také bylo stč. *vz-bóh*, skleslé pak v adv. *vzbóh* = frustra a přetvořené ve *zbóh* atd.: wz boh tvé syrdcze vzdýše Kat. Brn. 255, wz boh si upadl v toto hoře AlxŠ. 2, 15, zboh se těšíš PulkL. (Listy filol. 1884, 298), právě to zbuoh činíš Tkadl. 16^b, zbuoht sě každý o to mylí Trist. 73^a. V OlMüllB. čte se dokonce: poproste mileho pana buoh (2krát), t. j. *buoh* tvaru starého s přívlaskem *mlého pána* tvaru nového. — Počtem jsou starotvaré tyto příklady velmi nepatrné proti tvarům -a, jež tu jsou již v textech starých pravidlem; i akk. *bóh*, který se vyskytuje nejhojněji, má vedle sebe mnohem častěji tvar *boha*, a to již v textech nejstarších: jenž zradil boha ApŠ. 47, jimiž (ústy) boha cěloval t. 53 atd.

b) Při jménech živočišných je v době stčeské pravidlem akkusativ starý *had*, a ten vyskytá se hojně i ještě potom, doklady zde následující sahají až do poč. stol. XVII. Na př. (abecedně): *bažant*, nenie užitečné v té nemoci vařiti kapaun neb slepici, buďto bažant nový, ržeřábek nebo kuroptvu ČernýNem. 165; — *beran*, *beránek*, beran offěrováše arietem Pass. 268 a PassKlem. 103^b, offěrovachu jeden beran Comest. 102^a, beranek upekše Hrad. 75^a, kázal beranek upraviti t. 77^a, (Ježíš) bude beranek jiesti Krist. 88^a, když (učedlníci) beranek obětovachu Koř. Mark. 14, 12, (aby) beranek jědl agnum t. 4, 2; — *býk*, kažte ke mně ten bujný byk přivesti Pass. 80, vzkřes ten byk t., kaž mi přivesti ten byk JiřBrn. 166, může-li Sylvester ten byk neb wuol zkrěsiti Mart. 30^a, pojma byk otcě tvého Ol. Súdč. 6, 25, giny byk offěruj mi Comest. 120^a; — *črv*, *črvek*, *črvíček*, v svém svědomí ten črv maje ŠtítV. 101, druhý den naleznú czrw Mand. 18^a, aby offěroval czrwek vermiculum Ol. Lev. 14, 4, aby offěroval czruek Lit. ib., štros přinese czrwek Comest. 152^a, puč mi milá nožíček ať vykrojím červíček Suš. 767 (tu bezpochyby zastření i významu živočišného k tomu přispělo, aby archaismus byl docho-

ván do ně., červíček = červivé místo v ovoci); — *drak*, (Tristram) zabil ten drak škodlivý Trist. 81; — *drozd*, když Tristram zastřelěše ptáček, buďto drozd nebo hřivnáček t. 216; — *had*, jedovatý had odtad vyhnal serpentem Pass. 422, (Dialektika) v levé ruce had držíše Vít. 5^b, něiň had mofazny Comest. 96^b; — *holub*, (Dialektika) v pravé ruce holub mějieše Vít. 5^b, viděl duch boží schodiece jako holub columbam EvSeit. Mat. 3, 16; — *hřivnáček*, v. drozd (zde výše); — *hynšt*, ritieři dáti hynšt Štít. uč. 141^a; — *chrtek*, posielám chrtek mladý Třeb. Švamb. z r. 1518; — *jelen*, kněz zastřeliti gielen chtieše Hrad. 5^b, ty tento gelen uloviti žádáš PassKlem. 234^a, lovec honě gelen byl ho velmi pilen Tkadl. 13^b; — *jestřáb*, holubé za král vzeli gestřab sobě Baw. 65, vzav gošťrab na ruku Háj. 76^a; — *kapr*, (Vladislav Bernartovi z Hodějova) rozkázal zlatý kapr na štítu míti Háj. 191^b (tu spolu zastřen i význam živočišný); — *kapún*, v. bažant; — *klusák*, rače mi klufak odeslat Třeb. Šternb. r. 1560; — *kohút*, žena geden kohut pekla ROIC. 278^a; — *komár*, cediece komar a welblud sehltajíce Krist. 83^a; — *koník*, vzem pěkný koník svojo GestRom.; — *lew*, lew a saň podtlačíš Kruml. 68^a, mají míti (na štítu) lew bílý Háj. 330^a (zastřen i význam živočišný); — *lewhart*, ve štítě jměl lewhart geden Baw. 361 (též); — *mezek*, na mój mezek vsaďte Šalomúna Comest. 194^b; — *osel*, *oslík*, vzem ji (muž ženu) vloží na ofel BiblC. Soudc. 19, 28, llay pojem ofel i nakladl naň chleba Lit. 1. Reg. 16, 20, vedli s sebou wolek a offlyk ROIC. 144^a, také oslík a wolek poje s sobú Jež. Ml., Výbor I. 398; — *pes*, sem-li ten peff ukradl bohday aby ch opsěl Rožmb. 176, (zabijiechu) prvorozený pes Comest. 60^b; — *pták*, *ptáček*, jakž brzo takýto ptak wyr nad sobú sediec uzříš Pass. 391, když by člověk popadl ptak avem Ol. Lev. 17, 13, viz též drozd; — *rak*, zmý ten rak Rhas. 73 (= vřed, zastřen i význam živočišný); — *řeřábek*, v. bažant; — *slon*, Eleazar hna pod flon i zakole jej Comest. 208^b; — *telček*, jediný telczek v domu maje PassKlem. 157^a; — *valach*, (míti) walach dobrý jeden KolEk. 31^a (1618); — *velblúd*, nakladše ztravicě na welblud Otc. 37^a, jdi a doveď welblud jemu t. 256^a, v. též komár; — *welryb*, i stvoří buoh welryb Comest. 5^a; — *vól*, v. ve skonění -ň v § 300; *wolek*, vedli s sebou wolek ROIC. 144^a, vratte vdovici jejie wolek Otc. 152^a; — *wozník*, prodali sme kuoň woznyk hnědý Třeb. Sobčie. 1461; — *výr*, v. pták. — Tvary -a jsou tu v textech starších ovšem také, na př. beranka připraviechu Koř. Mark. 14, 17, pojma byk otcě tvého a druhého byka Ol. Súdc. 6, 25, (vezme) czwka coccum Ol. Lev. 14, 51, rač seslati holubka s nebe Marg. 287, (Aron) vze kozla Comest. 82^a, lwa tepiech Otc. 171^a, lwa bieleho DalC. 78 (ve štítě), orla czerneho t. 48 (též), túžiti učinil jako pawuka duši jeho ŽWittb. 38, 12, pfa zabiti DalC. 9, nalezše welbluda Otc. 37^a, na wlka DalC. 67, jeho jako wlka wyhnachu Pass. 297, mají za buoh wyra uffateho DalC. 23 a j., v DalC. v těchto sub-

stantivech vždycky -a; potlačíš lewa i zemka ŽWittb. 90, 13, i gefczera ŽGloss. t. (mohou býti genitivy); pravidlo, aby akk. byl *had* atd., proniká však přece a zřetelně. Během času ovšem zaniklo, nejmladší z dokladů nahoře uvedených — když nehledíme k dial. *červíček*, kterým se rozumí červivé místo v ovoci a již nikoli živočich — je z r. 1618, v nové češtině je sg. akk. vždycky *hada* atd. Srov. při vzoru *oráč* sg. akk. *kóně* vedle *koně* § 55.

Podle vzoru živočišného *had* bývají v stč. také akk. *běs* a *duch*: pohan jsi ty a běs máš v EvZimn. Rozbor 709, vymietaje běs t., vylina byess EvSeitst. Luk. 11, 14; duch přijeli svD. 62, vypust duch tvój ŽKlem. 84^a, v ruce tvoji porúčěji duch mój ŽWittb. 30, 6, navrať jiej duch jejie Hrad. 44^a, (Dionysus) jměl duch proročský Pass. 518, (sv. Jan) prvé přijal duch boží než duch člověčí t. 279, položím duch moy na ňem Koř. Mat. 22, 18 atd., velmi často a z pravidla; říději *ducha*: jmám pomocníka ducha svatého Pass. 285, an má ducha němého Koř. Mark. 9, 18. Nč. *běsa*, *ducha*. Akk. *svatý Duch* drží se nejdéle u významu svátku, na každý swaty Duch KolB. 1521 a místy dosud; vedle toho: na každého sw. Ducha KolB. t., na sv. Ducha Us. V Hlah. psáno: sešleš svého s(va)tého duchu Sap. 9, 17 spiritum sanctum; patrně omyl.

Životná kolektiva *lud*, *národ*, *dobytek*, *brav*, *skot*, *lmyz* mají tvar akk. starý pravidlem a dosud; v době starší patří sem také *plaz*, stč. *zemi-plaz*, nč. *zeměplaz*. Viz doleji § 49 č. 6.

c) Jména předmětů neživotných mají rovněž tak tvar starý, stč. i nč. *dub*. Tvar *duba* bývá jen při pojetí zvláštním, když totiž mluví se o předmětech těchto ne jako o věcech neživotných obyčejných, při pojetí někdy zřejmě personifikujícím. Na př. (liška, v bajce) czbana zoči, vecě: dobrý večer, czbane! Hrad. 129^b; (liška) vecě: nesu czbana, mého milostného pána t.; (liška) unieše oklamajíc czbana t. 130^a; bezden bezedna vyzývá abyssus abyssum vocat ŽWittb. 41, 8; přenesl polednieho wietra transtulit austrum t. 77, 26; učinil hospodin syona t. 101, 17; až tě ponesú jako myecha Vít. 33^b; (já, Maria) trpím pro zmylytkeho kwyeta (t. j. pro Ježíše, rým: světa) Plankt. 168^a, tú (nukú) toho draheho kwyeta (t. Kateřinu) chtiechu připraviti k smrti Kat. v. 2755, biskupa volili jako žáby Špalka Háj. 225^b, špalka jim dal za krále Nejedlý 131; vizte ffyka a všecky stromy Ev. Ol. 207^a, zdvihnu jej jako stroma zeleného t. 174^b. Podobně vyložiti jest také akkusativ *luda* vedle obyčejného *lud*: chvalte vlasti luda jeho populum ŽWittb. Deut. 43, učiním tě w lida welikeho Ol. Gen. 12, 2. V nč. jsou toho způsobu akkusativy ve rčeních: míti *vsteka*, má na něho steka BartD. 18 (zlin.); — honiti *bycha* Us.; — podíváme se na toho *duba*, stáli *bučka* t. (o stromech); — podívejte se na toho *duba*, *špalka*, *strupu* atp. Us. (při názvech neživotných, člověku potupou dávaných); — hráti *velusa*, *maxla* atp. (o hrách v karty), míti *spodka*, *trumfa*

atp.; — zabrajte mi *rejďováka* rejďovačku taky Pís. ob. (o tanci); mo (má) *vředa* BartD. 112 (laš.) atp. (o nemocích).

Přechod od akk. staršího *chlap*, *haď*, *dub* k mladšímu (genitivnímu) *-a* je syntaktický a děje se nejen u km. nř. tvrdých *-o*, nýbrž rovněž tak u měkkých *-jo* a *-tjo*, v. §§ 55 a 75. Tendence, lišiti jména bytostí životných a neživotných, a nad to i osobních a živočišných, jeví se také v přechodu od staršího gen. *-a* ku pozdějšímu *-u* a od nom. plur. *-i* k *-y*, *-ě*; o tom viz doleji v §§ 28, 35 a 63 a Listy filol. 1882, 126—128.

3. V nř. jazyku spisovném jest výsledkem toho vývoje sing. akk. *chlapa*, *hada*, *dub* (*duba*).

28 Sing. gen. *chlapa*, *hada*, *duba*; *hadu*; *dubu*.

1. Koncovka vlastní jest *-a*: *chlapa*, *hada*, *duba*.

Jména bytostí osobních mají koncovku tuto vždycky: *chlapa* atd.; odchylně *svatu*, povolá ženich starého swatu EvVíd. Jan. 2, 9, jest ouyl.

U jmen bytostí živočišných a předmětů neživotných ujímá se časem místo *-a* koncovka *-u*, přejatá ze sklonění *-ů*.

To upomíná na změnu v sg. akk., kde taktéž jména živočišná a názvy předmětů neživotných se liší ode jmen bytostí osobních: akk. *chlapa* proti *haď*, *dub*, a gen. *chlapa* proti *hadu*, *dubu*, t. j. jména živočišná mají v obou pádech tvary stejné s názvy předmětů neživotných; ale to nezůstává, jména živočišná v dalším vývoji jazyka uchylují se od neživotných a vstupují ve shodu s osobními. Rozdíl je však ten, že akk. *haď* (stejný s akk. *dub*) byl pravidlem a dlouho trval, kdežto gen. *hadu* (stejný s gen. *dubu*) v příkladech jen řídkých se vyskytuje.

V AlxV. 1251 psáno: podle woze m. voza; o tom v § 48 č. 7.

2. Jména živočišná mají tedy dílem koncovku původní *-a*, dílem z ů-kmenů přijaté *-u*.

Koncovka *-a* jest u valné většině, na př. *lva*, *orla*, *ptáka* atd. Také substantiva, která mívají *-u*, mívají vedle toho též *-a*; na př. yed hada afpida ŽKlem. Deut. 33, gednoho czrwka Comest. 1522 atd. A když odchylně *-u* zaniklo, jest *-a* všeobecným pravidlem.

Koncovka *-u* vyskytá se v příkladech jen některých a skoro jen v textech starších; časem zaniká ustupujíc obyčejnému *-a*. Pro *-u* mám tyto doklady: *hadu*, jěd hadu liútého ŽKlem. 139, 4, podle podobensťvie hadu Ol. žalm 57, 5, Mojžieš povýšil hadu na púšći EvVíd. Jan. 3, 14; — *črvu*, rúcho z ovce neb žczrwu má póchoď Hug. 219, o czrwu umrtvení Rhas. 69; — *črvku*, nenie i najmenšieho czrwku bez potreby BrigF. 153; — *mezku*, že sem nemohl s svého mezku ssěsti Lobk. 84*; — *plaz*, stč. *zemi-plaz*, nř. *zeměplaz*, gen. *-plazu*, ktož se dotýká zemi-plazu Kladr. Lev. 22, 5, kdo se dotekl kterého zeměplazu Br. ib., ze všelikého zeměplazu Br. Gen. 6, 20 a j.; — *raku*, na miesto raku Rhas.

75 (neduhu tak nazývaného, přenesením významu zastřen i význam živočišný), znamenie raku t. 72 (též). — Sem nepatří gen. *volu*; subst. *vól* je kmene *-ň*, gen. *volu* je náležitý, v. § 300.

Podle vzoru živočišného *haď* bývají v stč. opět, jako v sg. akk., substantiva *běs* a *duch*. Tedy gen. *běsu*, jáz bieffu neymám EvVid. Jan. 8, 49, vedle *běsa*, ot byessa ŽWittb. 90, 6, bieffa ŽGloss. a ŽKlem. ib.; — *duchu*, duchu tvého ŽKlem. 138, 7, ŽFruh. ib., duchu mého ŽKlem. 144*, Pass. 308, Ol. Job. 19, 17, smutného duchu ŽKlem. 33, 19, od dýchanie duchu ŽWittb. 17, 16, vnitřního duchu Pass. 4, duchu svatého t. 127, tvého duchu Modl. 20*, z duchu ŠtítBud. 90, mého duchu Koř. 1. Kor. 16, 18, podlé duchu t. Řím. 8, 5, kterého jste duchu t. Luk. 9, 55, čiho jste duchu Br. t. atd.; gen. *ducha* v textech starých bývá řidčeji, na př. ot udulanie ducha a pusillanimitate spiritus ŽWittb. 54, 9, a zejména *svatého Ducha*: den ducha svatého Cis. Mnich. 98*, svatého duha HomOp. 152*, dar svatého ducha svD. 49, dar ducha svatého Modl. 140*, t. 141*, ducha svatého Pass. 312, svatého ducha Štít. uč. 106*, ducha s korzenie helleborus nigra ApatFr. 168* atd.

O životných *ľud*, *národ*, *brav*, *skot*, *plaz*, *hmyz*, gen. *-u*, viz doleji § 49.

3. Také názvy předmětů neživotných mají dílem koncovku *-a*, dílem *-u* přijaté z ů-kmenův.

Novotvar *-u* vyskytuje se již v textech velmi starých: ot slunečného wzhodu ŽGloss. 106, 3, svého chzazzu ApD. c, svého hlazzu ApŠ. 125, svého zraku t. 78, nejmě plodu LMar. 21, z dworu DalH. 42, z jich rodu t. 30 atd.

Vedle nového *-u* drží se však také staré *-a* a bývají tedy tvary oboje vedle sebe. Na př. z bluda Hrad. 44* a všeho bludu t., — z boka DalC. 44 a ot boku ŽWittb. 70, 4, — ot czefkeho broda Hrad. 1^b a nelzě věděti brodu AlxV. 1807 (:vodu), — ot brzyeha AlxV. 577 a ot brzyechu t. 544 (:potahú), — chzazza svého ApŠ. 94 a svého chzazzu ApD. c, od czaffa šestého do czaffu devátého Hrad. 92*, — bez dywa AlxV. 52 a téhože diwu Hrad. 7*, — z dluba Rožmb. 68 a z dluhu t. 115, — černého duba Pror. 33^b a u dubu Reg. I. r. 1131, — u dwora DalH. 31 a z dworu t. 42, do dwora KolEE. 225^b (1664) a téhož dworu t. 306* (1660), od dwora KolČČ 12^b (1542) a do dworu t. 226^b (1555), jakšto dworu tak poklada Jid. 60, — ot hlada Pass. 365 a ot hladu t. 336, — od hlaffa ŽWittb. Hab. 16 a ot hlaffu t. 54, 4, svého hlazzu ApŠ. 175, — od hluka NRada 1367 a bez hluku t. 408, — lnyewa svého ŽKlem. 9, 4 (25) a lnyewu svého t. 109, 5, — do hrada DalC. 4 a fhradu t. 21, — hrzyecha Alb. 52* a hrzyechu t. 51^b, --- hroba HusE. 2, 133 a z hrobu Hrad. 41*, — ot hroma Ryt. 218 (Listy filol. 1891, 83) a ot hromu Kat. v. 3371, — hrozna suchého MamD. 298^b a krev hroznu ŽKlem. Deut. 32, 14, — do

chlěva Us. a do chlivu ŽevKat. 276, — do chrama Pass. 420 a do chramu t. 421, — ot yazyka ŽWittb. 119, 2 a dvojieho yazyku Koř. 1. Tim. 3, 8, jiněho iazyka Hrad. 26^a a Jazyku Rzeckého VelKal 160, našeho yazyka DalC. 12 a všelikého gazyku Br. Dan. 3, 96, — z kalicha Háj. 380^b a kalichu t., bez klama Kat. 22 a z klamu Štít. uč. 82^a, — nehledáchu klyda AlxV. 397 a sobě klidu nedáš Hrad. 32^a, — z komína Us. a z komjnu Br. Oz. 13, 3, — do kora Pass. 415 a každého kuoru Vít. 12^b, — na bocě koraba Krist. 103^b a na bocě korabu ML. 120^b, — od krchowa KolČČ. 306^a (1560) a vedle krchowu t., — krzyfta DalC. 23 a mého krztu Rúd. 1517, — kut od kuta Ol. 2. Par. 18, 24 a z kútu RhasE. 82, — kwassa Baw. 397 a od kwafu ŠtítOp. 339, — ot kwietu Hrad. 118^a a kwietu muškátového KolB. 144^a (1499), — svatého lba Pass. 241 a se lbu SalE. 91, — u leffa DalC. 44 a bavorského lefu t., lefa černého Puch. 201^b a černého lefu t. 298^a, do lefa Háj. 87^a a od lefa Troj. 228^b a do toho lefu t. 228^a, z lefu Háj. 157^a a j., — toho lita posielagicieho Ol. Est. 13, 7 a z lyfftu Chir. 50^b, — pól lota SalE. 14 a lotu t. 19, — držě sě luka AlxV. 1762 a z přednieho luku t. 1696, — nenie myra kostem mým ŽWittb. 37, 4 a myru mého t. 40, 10, — z mleyňa KolČČ. 86^b (1549) a z mlcynu krawarfkeho t. 18^b (1542), — s mořta Pass. 330 a bez mořtu DalC. 31, — mozka SalE. 107 a mozku t., — z nayma Ol. Tob. 5, 4 a z. naymu Tkadl. 4^a, — tato (mast) wiece neduha zbudí Mast. 144 a bez neduhu Kruml. 96^b, — nežita SalE. 62 a nežitu t. 94, — nosa HusE. 2, 425 a z nosu t. 3, 310, — nrawa Vít. 83^b a podle nrawu Kat. v. 3013, — okola ŽWittb. 71, 8 a do toho okolu Vít. 30^a, — jiněho ořtrowa Mart. 38^b a díř ořtrowu Puch. 242^b, — kopu plata Štít. uč. 88^b a sto kop platu NRada 1284, — jěščerčieho ploda Hrad. 12^a a nejmě plodu I.Mar. 21, z plodu ŽWittb. 131, 11, — od pluha AlxBM. 8, 2 a od pluhu HusE. 3, 247, — od počzátka Ben. 1. Esdr. 7, 5 a odpoczátku t. Job. 20, 4; — vedle poczta ŽKlem. Deut. 8 a jichžto počtu nenie t. 11^b (část mladší), — spohona Rožmb. 2 a spohonu t. 4, — do pokogijka Ben. 4. Reg. 9, 2 a do pokogijku t. 2. Reg. 4, 6, — bez pokrma Pass. 490 a bez pokrmu HusE. 2, 290, — porzada Pass. 275 a podle porzadu Pror. 4^a, — bez potaza Kat. 13^b a panského potazu ODub. 60, — ot potoka Ol. Jos. 13, 3 a od potoku HusE. 3, 7, do potoka Br. Deut. 9, 21 a z potoku t. Gen. 41, 3, téhož potoka Ben. 2. Par. 29, 26 a do potoku t. 29, 16, — prsta HusE. 2. 238 a prstu t. 155, — králověho rzada DalC. 6 a podle rzadu ŽWittb. 109, 4, — pruta Rúd. 2571 a (Hospodin) neotstúpi prutu ŽWittb. 124, 3, — do roda DalII. 40 a z jich rodu t. 30, — když jemu dožže roha Hrad. 138^a a do rohu ŽWittb. 117, 27, — do roka Hrad. 95^b a do vysvědčenie roku póhona Rožmb. 83, do dne a do roka KolČČ. 12^b (1542) a do due a do roku t. 72^a (1546), — do rowa Hrad. 42^a a do rowu t. 19^b, — bez rozpaka Kat. v. 2874 a bez rozpaku Vít. 11^b, — nemajíc

rozuma Hrad. 30^b a z nerozumu Vít. 100^a, — do sklepa Us. a do sklepu Háj. 182^b, do sklepu ŽerKat. 215, téhož sklepu t. 177, — do senma Páh. 1, 201 a do senmu t. 2, 251, — ze sna Pass. 340 a ze snu t. 481, — skutka Hrad. 98^b a bez skutku HusE. 2, 96, — tvého sleda Rúd. 1755 (rým: veda) a sledu člověčího AlxV. 2157, — z flupa ŽWittb. 98, 7 a toho slúpu Výb. 2, 917 z r. 1473, — do smyecha DalC. 10 a do smiechu Hrad. 141^b, — ot smutka ŽWittb. 31, 7 a kdež smutku nenie Vít. 84^b, — do smyfla hlubokého DalC. 40 a dobrého smyslu t. 17, — snatka svého ŽKlem. 13, 7 a nebeského snatku MastDrk. 18, — budu smyeha bělejší ŽWittb. 50, 9 a smyehu bieleyši budeš ŽTom. 67, 15, — statka Pass. 283 a e diverso statku DeskDE. r. 1323, mého statku Vít. 98^a, — podlé zztawa LMar. 52 a trojiego stavu Štít. uč. 35^b, — ot stola Hrad. 78^a a ot stolu t. 78^b, z stola Ben. Jud. 12, 1 a s stolu t. 2. Reg. 9, 13, — bez stracha ŽWittb. Zach. 74 a bez strachu HusPost. 39^b, — podlé suda (súd) ŽWittb. 118, 132 a poslednieho sudu NRada 2099, z suda EvVid. Jan. 16, 11 a z sudu t. 16, 8, — svátka HusE. 1, 114 a svátku t. 116, — tohoto swyeta Štít. uč. 28^a a všeho swyetu Vít. 29^b, — svícna Br. Ex. 25, 35 a svícnu t. 32, — šípa SalE. 110 a od šípu t., — talova t. 11 a talovu t., — mnoho truda AlxV. 319 a wyczeho trudu (rým: dobudu) t. 1164, — tuka MastDrk. 269 a z tuku ŽWittb. 72, 7, — úda SalE. 70 a údu t. 84, — bez vma Hrad. 30^b a svého vmu Vít. 58^b, — ot vrazu Ol. Súd. 2, 18 a ani slepým položíš vrazu t. Lev. 19, 14, bez vrazu Štít. ř. 178^a a beze všeho vrazu Kol. AO. 21^a (1508), — z vrzada Pass. 281 a vrzadu t. 277, — ot wieka až do wieka ŽWittb. 40, 14 a tvého wyeku Rúd. 270, — toho woza AlxH. 2, 12 a chopě se rozu HusE. 2, 117, — ote wzchoda ŽWittb. 49, 1 a ot slunečního wzchodu t. 106, 3, — wzrosta Baw. 109 a do jeho wzrosta Hrad. 23^a, — zakona tvého ŽKlem. 93, 12 a slova zakonv toho EvOl. 135^a, — do zapada ŽWittb. 49, 1 a ot zapadu ŽKlem. 106, 3, — zástupa HusE. 1, 125 a líto mi jest zástupu t. 2, 289, — ta viera nemá zmatka Vít. 15^b a bez zmatku ODub. 33, — sám zywota sweho (= sebe) na toho ještera pováživ Otc. 126^b a jatý chromotú na údiech sweho zywotu (= svých) Kat. 196, — svrchnieho zrnova Ol. Dcut. 24, 6 a hluk žernowu Br. Jer. 35, 10 atd. — Týž dvojí tvar bývá také při některých jménech vlastních, na př. u Náchoda Háj. 403^b a okolo Náchodu t. 393^b, — Chba t. 216^a nč. Chebu Us., — Ostřihoma Us. a do Ostřehomu Háj. 113^a, — z egipta svD. 15, ot egipta AlxB. 3, 33, do egipta AlxV. 2147, z Egipta Ben. 1. Reg. 10, 18 a z egiptu EvOl. 151^a, do Egiptu HusŠal. 6^a, do Egiptu Ben. Jos. 24, 10, Turek dostal Egiptu VelKal. 244, nč. Egypta; — u Rýna Us. a u Reynu VelKal. 337, — Řína Us. a založením iněsta Řjmu Puch. 208^b, okolo Rziymu Háj. 105^b a j., — do Nymburgka KolČČ. 120^a (1550), z Kofimberka t. 81^a (1547), z Wildšteyna t. 94^a (1554), z Waldšteyna VelKal. 181, z Pernštayna t.

index I a z ryfmburgku t. 94^a (1548), z Ebergku t. 4^a (1557), z Gerfftorffu t. 1^a (1541), z sftamffeldu t. 42^a (1544), do Wircpurku Velkal. 282, z Hablſpurku t. index R, z Sſwarcpurku t. 34 atd.

Novotvarý gen. -u má tedy doklady již v textech nejstarších, jak ukazují příklady právě uvedené ze ŽGloss., ApD, ApŠ., LMar., Jid., DalH., DeskDE. atd. Časem pak šíří se tvar ten víc a více. Jak to šíření postupuje, o tom poučují některá data statistická: v ŽGloss. je z pravidla -a (13krát) a jen 2krát -u; v AlxH., AlxB., AlxBM. a AlxM. jest poměr -a: -u asi jako 4:1; jiné texty prohlédl v té příčině V. Vondrák v Listech filol. 1885 str. 253 a násl.: nepočítaje tvarův, které jsou vždycky s -u (domu, medu, vrchu, kmene -ŕ) anebo vždycky s -a (života, rybníka), nalezl, že v AlxV. je 62krát -a proti 20 -u, v Kat. asi 70 -a proti 40 -u, ŽWittb. asi 70 -a proti 60 -u, v Hrad. 55 -a proti 51 -u, v NRadě 11 -a proti 7 -u atd.; a úhrnem shledal: že novotvarý tento genitiv od skrovných začátků, dosvědčených již ve XIII stol., postupuje a šíří se tak, že v 1. pol. XIV stol. jest již dosti hojný, ale přece ještě v menšině proti gen. -a; že v pol. XIV jsou tvary -u a -a asi na rovni; že na sklonku XIV má tvar -u již převahu; v 1. pol. XV pak že jest -a již řidké, a asi od pol. XV že v užívání obojích tvarů těchto bezmála již tentýž usus, jako ve spisovném jazyku nynějším. Genitivity s -u, doložené ze XIII a poč. XIV stol., jsou skoro vesměs dvouslabičné, tedy z nominativů jednoslabičných; to je svědectvím, že tu byly vzorcem kmeny -ŕ, jejichž genitivity jsou též 2slab. a nominativy jednoslabičné.

Koncovka -u se tedy během času množí; ale přece vyskytují se také doklady, kde naopak v době starší byl gen. -u a v novější jest -a. Na př. v stč. byl vedle gen. lesa též gen. lesu (doklady viz nahoře), a v nč. je pravidlem zase lesa; byl gen. čtvrtku, zeleného čtvrtku Háj. 130^b, do čtvrtku příštího t. 384^a, a jest čtvrtka; byly genitivity Náchodu, Římu, Rejnu atd., a nyní jsou místo nich v obyčeji tvary -a. Tu tedy během času koncovka -a se zase vracela, jazyk nový má koncovku starožitnější, než je v uvedených dokladech starých.

Říkáme z-prostředka a též z-prostředku atp., ve významu stejném. Ale případů takových jest nemnoho; většinou ustálil se usus, aby byla koncovka buď -a, buď -u, a nikoli libovolné kolísání mezi -a a -u. Mnohdy vidí se, že rozdílná koncovka -a, -u téhož substantiva souvisí s rozdílným spojením syntaktickým anebo s rozdílným významem jeho. Na př. říkáme: půl-roku, krásného-snu, nerada bych mu snu rušila Suš. 237, malého-koutu atp., ale do-roka, ze-sna, z-kouta do-kouta atd., t. j. též substantiva, která jindy mívají gen. -u, mají ve spojení s předložkou koncovku -a; — podobně říkáme: jednoho kusu, pracovati od kusu atd., ale ve rčení ustáleném je kusa, na př. nemá kusa rozumu atd.; — říkáme: tvrdého-

dubu, špalku, ale berouce tato slova za názvy potupné pro člověka pravíme: nemluv do toho duba, špalka; — v nářečí zlínském BartD. 18 říká se: stáli zme u stroma (jednoho) a list prší ze stromu (význ. kolekt.); zakusil do hracha, do bobu, do maka (= do zrnka hrachového atd.) a kúpil měřicu hrachu, bobu, maku; opiš to s toho papíra a popsáš arch papíru; slézali z vrcha (= s kopce) a sypál z vrchu (= s výše dolů); — v nář. chrom. 267 lek se hromu a kyho hroma; atd. — Rozdílů tuto dotčené a jim podobné zajisté nevznikly až v čase novém, nýbrž byly v jazyku také v dobách minulých; ale není snadno je vystihovati.

Výsledek všeho toho vývoje jeví se v nynějším usu jazyka spisovného a nářečí obecných.

Usus jazyka spisovného vypsál Dobrovský v Lehrg.² str. 168 a násl. takto: a) koncovku *-a* mají 1. jména místní, na př. z Říma, do Krakova, u Lvova atd.; ale Most gen. Mostu, Brod gen. Brodu atd., t. j. *-u* bývá, když jméno místní je zároveň appellativum; k tomu jest připomenouti, že některá z těchto jmen časem ztrácejí význam appellativní, a pak mívají jen koncovku *-a*, na př. okolo Náchodu IIáj. 403^b nč. okolo Náchoda, z Újezdu XVI stol. (Listy filol. 1891, 86) nč. z Újezda; 2. jména měsícův: leden gen. ledna, února atd. (kromě listopadu); 3. jména dní: pondělek gen. pondělka atd., kromě pátek-pátku; taktéž gen. dneška včerejška, zítřka; 4. některá jiná: chlév, chléb, zákon, mlýn, kostel, kotel, popel, sýr, večer, klášter, oběd, život, ocet, svět, oves, dobytek, rybník, hřbitov, žaludek, podolek, kostelík, pokojík, ječmen; b) koncovku *-a* i *-u* mají duch (Athem), sen, brav, okov, ostrov, sklep, hrom, komín, záhon, svícen, úmysl, stůl, dvůr, chomout, nežit, les, kus, duch, hřích, kožich, kalich, ořech, jazyk, potok, rok, řebřík, pilník; c) ostatně je pravidlem *-u*. Od tohoto popisu uchyluje se poněkud Jungmann, klada ve Slovníku na př. podolek gen. podolku a podolka, žaludek gen. *-a* i *-u* a podobných odchylek dalo by se shledati více; ale v celku je popis Dobrovského správný. Zevrubné udání, které ze substantiv sem patřících má v jazyku spisovném gen. *-u* neb *-a*, podává slovník.

Usus nářečí západních je celkem týž, jako jazyka spisovného. Taktéž je ve slovenštině spisovné, IIatt. slc. 66 sl. V Moravě a Slezsku je však většinou *-a*, kromě území západomoravského, kde bývá shodně s češtinou častěji *-u*. Na př. dubu a krchova, pecna atd. chrom. 266 a 267; dubu i duba, stromu i stroma, pátku i pátku, u pľota, u pľuha atd. Btch. 264 (dol-beč.); obraza, pľuha, kožucha, šátka, javora, komína, pľota, duba, hroma, snopa atd., vedle gen. vosku, potu, prachu, hladu, cukru, dýmu, slechu, dechu, času, zvyku, hrobu, hradu, krku atd., a ovšem také při původních u-kmenech: domu, medu, ledu BartD. 18 (zlin.); obraza atd. t. 67 (val.), 112 (laš.); podaj mi toho žbána t. 180, požčajte mi grejcara t., podrž mi měcha t., letos ani kláška neporůstlo t. 181;

šátka hedbávného Suš. 130, do šátečka Suš. 49, z listka t. 50, z listečka t. 196, fěrtouška t. 136, do bočka t. 149, ze žbánka t. 445, u hajka t. 199, s břeha t. 177, do hroba t. 79, od hlada t. 550, svého prsta t. 26, s mosta t. 139, z Jordana t. 28, toho hrozna t. 50, žbána t. 163, nemám čluna t. 164, na roh stola t. 148, do kočara t. 97, zlatého pohára t. 48, okolo voza t. 239 atd.

V textech staromoravských nejví se gen. -a v takové převaze proti gen. -u; čte se tu na př. bez daru OlMüllB. 618, toho czyaffu EvVíd. Mat. 15, 28, z fudu t. j. súdu t. Jan. 16, 8 vedle z fuda t. 16, 11, do chramu t. 8, 2, biechu naplnění hnyewu t. Luk. 4, 28, z hrobu t. Jan. 20, 2 atd. Podle toho podobá se mi, že novomoravské genitivy -a, které tu jsou přes míru západočeskou, nejsou z doby staré, nýbrž že některé a snad mnohé z nich jsou původu novějšího: byl na př. i stmor. gen. hrobu, ale ustoupil tvaru analogií vzniklému hroba atd.

K tomu ukazují také výrazy dialektické od-hlady BartD. 34 (slov.), z-předy, ze-zady t. 85 (val.), s-předy, od-spody t. 104 (laš.). Vyvinuly se kontaminací způsobem I, 257 vyloženým; jest tedy pro ně předpokládati tvary starší -u, od-hladu, z-předu, ze-zadu atd., srov. sprzedny y z zadu Ol. 2. Par. 13, 14, s przedu y s zadu t. 1. Par. 19, 20 atd.; nynější mor. od-hlada, dosvědčené u Suš. 550 a j., nebylo tedy vždycky a všeobecně v užívání, nýbrž býval taký moravský gen. hladu atd.

Srov. sing. gen. při vzoru *oráč* atd. v § 56.

29. Sing. dat. *chlapu, dubu*; -*ovi*.

1. Koncovka -u je koncovka vlastní a vyskytuje se vždycky: stč. *chlapu, dubu*, nč. též. V nář. han. jest ovšem -u změněno v -o, srov. I. 258; na př. radš mě páno Boho poručte Suš. 577, páno Boho t. 365.

Ve výrazu adverbialním *k-večerú* vyvinula se odchylka v kvantitě: k *weczeru* ad *vesperam* Pror. Jer. 5, 6, k *weczerú* Ol. Ex. 12, 6, Ben. Lev. 23, 5 a j. (často v Ben.), k *weczerau* vítr se počal tišiti Pref. 7, k *wečerau* Br. Gen. 24, 63, t. 24, 11 a j. (často v Br.), nč. k *večerou*, dial. k *večerú* BartD. 56 (dol.), k *víčerú* t. 8 (zlin.). Rovněž tak *k-posledú*, -*ou*: žni k *posledou* zejtra mne odvezou Čelak. Slov. písně III. 31. Výrazy *k-večeru*, *k-posledu* sklesly v adverbia, tím vytrhly se ze spojení s dat. *chlapu* atd. a koncovka jejich -u podlehla změně mimořádné, zdlouzena v -ú, -au, -ou.

O dial. dat. k-obrazi v. § 48 č. 7.

2. Koncovka -*ovi* přejala se sem ze sklonění ů-kmenův a vyskytá se u jmen životných v době starší často, v nářečích nynějších převahou a dílem z pravidla; na př. *dawidowi* ŽGloss. 88, 36, ŽKlem. t., *hořpodyn timer* ŽWittb. 95, 7, *orlowy* t. 102, 5, *pellikanowy* t. 101, 7, tomu *beranowi* AlxB. 6, 40 atd., nč. *chlapovi* Us., *chlapovi* BartD. 17 (zlin.), t. 66

(val.), Btch. 264 (dol.-beč.), chłopovi BartD. 111 (laš.), slc. chlapovi i chlapu Hatt. 66. Koncovka *-ovi* je zřetelnější, a proto se šíří. Vyvinul a ustálil se tu jistý usus. Zvláště jest *-ovi* oblíbeno, když substantivum je bez přívlastku, na př. Prokopovi, sedlákovi atd.; když při jméně je přívlastek, bývá koncovka *-u* i *-ovi*, na př. k svatému Prokopu n. Prokopovi, mladému Vojtěchu n. Vojtěchovi, našemu Václavu n. Václavovi, českému sedláku n. sedlákovi atd., srov. Dobr. Lehg.² 170. Substantiva *Bůh, duch, Kristus* mají jen *-u*: Bohu, duchu, Kristu; stč. bylo též *Kristovi*, *kryštuowi* Kruml. 30^b. Subst. *pán* samo o sobě má dat. *pánovi* i *pánu*; v úkolu přívlastkovém je vždycky *panu*, na př. *panu kmotrovi* Dobr. I. c. Když název osoby je složen ze substantiv několika, bývá *-ovi* při hlavním z nich a ostatní mají *-u*, na př. *Pavlu Šafaříkovi*, *panu Josefu Novákovi* atd.; ale druhdy bývá *-ovi* vícekrát a třeba veskrze, na př. *panu Josefovi Novákovi*, *neboztijkowi Girzijkowi Holarkowi KolČČ*. 11^b (1542) atd. Ve rčeních *k sv. Janu* atp. může se rozuměti osoba (sv. Jan), anebo nějaký předmět jiný (svátek sv. Jana, nebo kostel, nebo socha); u Nudož. 23^a jest *k sv. Janu* = ad aedem divi Joannis, a podobně Dolež. 26 *k sv. Pavlu* = kostelu n. svátku.

Jména předmětů neživých mají dat. *-ovi* zřídka, a bývá tu mnohdy zřejmo, že předmět neživý je pojat jako by za živý nebo dokonce personifikován. Na př. úsilno se ořnowy spierati AlxV. 432, Ježíš káza wietrowy EvSeitst. Mat. 8, 26, jdi k větrovi (personif.) Kulda, 1, 199, (nebude přirovnána) ani kameni fardynykowi ani zaphierowi lapidi sardinicho saphiro Ol. Job. 28, 16, podobno jest království nebeské kwařowi EvOl. 296^b, tyrowi a Sydonowy lechčejí bude t. 291^a, fikowi i jeho pánu Comest. 242^a, tomu kunřtowi t. 223^a, kvietie podobné k šaffranowy Mill. 97^b, podobenství k Peniřkowi (rostl.) Háj. herb. 153^a, bylina k Barwinkowi podobná t. 286^b, rci k Wýchodowi Br. Ezech. 28, 2, k Měřýcy Auguřtowi VelKal. 250; tomu dubovi, tomu řpalkowi Us. (potupně o člověku) atp.

Místo *-ovi* bývá *-oví*: anděl zjěvil se oziepowij EvZimn. 8, rychtarzowy Boh. 349. Blahoslav vytýká, že písari zvláště na konci *-i* chyběně prodlužují a piři: *panu Janowj*, *Petrowj* Blah. 261.

Z *-ovi* vynechává se *v*, srov. I. str. 438, a jest pak *-oi*, *-oj* a z *-oi* také *-oji*. Na př. *chłapoi*, *bratroi*, *žebrařkoi* BartD. 110 a 112 (opav.), *tatičkoi* Šemb. 56 (opav.), *chłapoj*, *hadoj* Šemb. 20, 22, 25 (lužn., domažl., stř.-česk., sev.-česk. a vých.-česk.). Tak bývalo zajisté již v stč.; doklad pro to není znám, ale vysvítá to z lok.: o jeho synu Boleřlawoy PulkŘ. 27^b.

Srov. dat. *oráču*, *meču*, *-ovi* § 57.

30. Sing. lok. *chlapě*, *dubě*; *-u*; *-ovi*.

1. Koncovka vlastní jest *-ě*, psl. *-ě*. Souhlásky kmenové jsou před ní

náležitě změněny, na př. *rož* — v *rocě*, *nocleh* — na *noclezě*, *zábřezh* — na *zábřěždě*, *hřiech* — v *hřiešě*, *klášter* — v *klášteřě*, *zákon* — v *zákoňě* atd.

Místo krátkého *-ě* bývá někdy chybně psáno dlouhé *-ie*, na př. v novém zakonije Štít. ř. 31^a, o masopuštije t. 119^b.

Plné *-ě* drží se dílem dosud, na př. *na-dubě*, dílem kleslo v *-e*, na př. stč. v *klášteřě*, v *zákoňě* atd., nč. v *klášteře*, v *zákoně* vyslov. *v-zákoňe*; srov. I. str. 197 sl.

O dial. *-i* místo *-ě* v. doleji § 48 č. 7.

Tvary *-ě* jsou tedy původní a drží se v jazyku od dob nejstarších dosud. Podávám některé doklady, zvláště z doby starší: Cyrnine Reg. I. r. 1052, na *wisscouie* t. 1057 (nejisté), na *Chelme* t. j. *chlme* (nč. *Chlum*) t. 1115, na *brode* t. j. *brodě* t. 1131 a v list. Vyšehr. (padělané v XIII. stol., datované z r. 1088), na *kamenemozto* t., *Hotesoue* t. j. *Chotěšově* list. Lit. 1218, *Hotetoue* t., *Naulconine* t. j. na *Vikonině* t.; na *ufwite* ŽGloss. 118, 148, *vprziewale* t., u *bubnie* t. 149, 3, v *endorzie* t. 82, 11, po *chlebe* t. An. 5 (v ŽGloss. jen těchto 5 příkladů s *-ě*, a vedle toho Skrát *-u*, v. doleji); w *hniewie* Tál. 25^a, w *klasterie* t. 24^a, o *bozye* slyšči t., na *fwyetye* t. 28^b a j.; we *zude* t. j. *sudě* ABoh. 40^a; o j'ho rowie ApŠ. 37, po *welikem* *trudye* t. 71; w *zwytye* ApD. a, na *porodye* t. b, w *zsklepie* t. c; na *všem* *zwytye* Pil. d; o *všem* *zwtaczcie* Jid. 57, na *sem* *zwytye* t. 15, w *roczie* t. 77, v *dobřém* *zwtawie* t. 156; v tom *zwtaczcie* svD. 83, při *svém* *chzazzie* t. 84; — na *zwytye* AlxH. 2, 23, na tom *wozie* t. 2, 8, na *wozie* t. 2, 37, o *wozie* t. 3, 12, při *dworzie* t. 3, 20, *przi* *szynye* t. j. při *čině* t. 4, 1, v *takém* *ohromie* t. 5. 29, v *pokladie* t. 6, 40, při *každém* *zwtaczcie* t. 7, 34, w *znopie* t. 8, 20; — na *wozie* AlxBM. 1, 31, o *bozie* t. 1, 32, w *hnyeuie* t. 4, 33, *prfi* *chzinnye* t. 4, 40, w *onom* *rozpraffie* t. 5, 11, v *svém* *zapadye* t. 7, 2, v *svém* *pobiezio* t. 7, 10, na *brsfieie* t. 7, 11, při *zudye* t. j. *sudě* t. 8, 16; — na *welbludye* AlxB. 2, 34, na *bucifale* t. 2, 36, w *fiuotyie* t. 3. 39, w *zuietye* t. 5, 42, na *moczcie* m. na *mostě* t. 6, 26, o *rozie* t. 6, 39, *ubabilonye* t. 7, 13; — w *pokladye* AlxM. 3, 15; — o *svém* *mystrzye* Mart. 81, na *školniem* *prafie* (práh) t. 178; — w *hniewie* *svém* ŽWittb. 2, 5, v *bozie* t. 2, 5, w *czlowieczie* t. 36, 7, w *zwuczcie* t. 150, 3, w *narodie* t. 47, 14, w *fudie* in *iudicio* t. 1, 5, w *fyonye* t. 98, 2, w *zakonie* t. 1, 2; — o sv. *prokopie* Hrad. 14^b, na *noclezye* t. 71^b; — na *wozie* Pass. 319, u *poczacztye* t. 280, v *svém* *hrzieffye* t. 284, w *klasterzie* t. 482; — na *tomto* *czlowieczye* ML. 102^b; — na *czlouieczie* Ol. Lev. 13, 9, na *zabrzedzdye* *diluculo* t. Num.. 9, 21; — w *czlowieczye* Comest. 196^a, na *brzezcie* t. 271^a; — w *oblące* Br. Lev. 16, 2, po *roce* t. Ex. 13, 10; atd.

2. Koncovka *-u* přechází sem od ů-kmenů a ujímá se více a rychleji u jmen neživotných než u životných. Šíření její podporováno výrazy, jako

je na př. *po-světú*: předložka *po* spojovala se také s dativem, na př. vřet každému srdce *po jazyku svému* DalC. 41; táž vazba jest i ve rčeních *po-dobru*, *po-málu* atp.; ale časem zaniká vazba s dat. a úkol její přejímá vazba s lok., místo *po jazyku svému* je *po jazyku svém*, místo *po dobru* (dat.) je *po dobrém* atd.; výrazy, které z usu staršího zbyly a takofka ustrnuly, berou se pak pokud možná za vazby *po* s lok., na př. *po-dobru*, *po-hříechu*, *po-světú* atp. K subst. *hříech* je sg. lok. *hříeš*, o mem hríeffie ŽKlem. 37, 19, w hrzieffye Pass. 284, v smrtedlném hríefe Hus. Post. 1^a atd., ale ve spojení s *po* je *po-hříechu*, po nasslem hrziechu Hrad. 118^b, pohrzyechu DalC. 29, AlxV. 252, Štit. uč. 19^a a j.; k subst. *svět* je sg. lok. *světě*, na zwietye AlxH. 2, 23, Pil. d, na swietie ŽKlem. 72, 12, nasswietie ŽWittb. t., na swyetye Tál. 28^b, Štit. uč. 111^b, Štit. ř. 142^a atd., w zuietye AlxB. 5, 42, w swyetye AlxV. 305, w swiete ŽKlem. 48, 2, w zzwitye ApD. a atd., ale ve spojení s *po* je stč. *po světú*, po všem suiethu Kunh. 148^b, bude tma zzuietu po všem Pil. c, po všem swyetu AlxV. 1028, ješto po swijetu stojie Štit. ř. 84^a atd.; v stč. velmi často na *světě* atd. a *po světú*, a zřídka a jen odchylkou naopak na *svétu* a *po svétě*, což kniežat na všem swyetu AlxV. 517 (pro rým: pryzetu), na všem swyetu AlxŠ. 4. 4 (pro rým: pryzpryzetu), po wšem swyetye Mast. 55 (pro rým: swyetye t. j. světie). Nelze si mysliti, že by byl býval lokal obyčejný *hříeš*, *světě*, a pro předložku *po*- lokal zvláštní *hříechu*, *svétu*; a proto nezbyvá výklad jiný než ten: v *po-hříechu*, *po-světú* jsou vlastně dativy; pocházejí z doby, kdy vazba *po* s dat. byla v užívání a povědomí; když doba tato byla minula, nerozumělo se výrazům *po-hříechu*, *po-světú* atp. náležitě, spatřovala se v nich vazba *po* s lok., tvary *hříechu*, *svétu* atd. pokládaly se za sg. lok., a tím přibýly pro sing. lok. tvaru *-u* nové příklady a nový podnět pro jeho šíření. Srov. Šafařík, Počátkové stč. mluvnice § 19 a 31 a V. Vondrák v Jag. Arch. 9, 624 sl.

Jiná snad okolnost, kterou byl novotvar *-u* podporován proti tvaru *-ě*, byla v souhlásce kmenové: ta podléhá před *-ě* jistým změnám, kdežto před *-u* zůstává nezměněna; na př. *člověk* — v *člověcě* a v *člověku*, *střěček* — na *střěcě* a na *střěčku*, *bóh* — o *bozě* a o *bohu*, *zábřezh* — na *zábřěždě* a na *zábřězhu* atd.; v jazyku vyvíjí se časem snaha, aby souhláska kmenová pokud možná se zachovávala, a také tím snad podporuje se šíření lokalu *-u*; srov. Vondrák l. c. 622 a 630. Okolnost tato mohla působiti v době pozdější a přispívati k šíření a množení tvarů *-u*; při vzniku jejich působila sotva, neboť tvary *-u* jsou také v skloňování kmenův měkkých *-jo* (a *-ujo*), kde o nijaké zachování kmenové souhlásky neběží, na př. lok. *oráču* atd., a jsou tu v míře mnohem větší nežli v skloňování o-kmenů tvrdých.

Příčiny stejné pomáhaly šířiti koncovku *-u* také v sg. lok. o-kmenů jiných, srov. sg. lok. *oráču*, *meču*, *městu*, *mořu* atd.

Doklady pak má novotvar *-u* již v textech nejstarších a má jich čím dále tím více. Uvedu některé příklady, opět zvláště z doby starší: w blefketu ŽGloss. Hab. 11, w hluku t. 117, 27, w vzniku t. j. úsniku t. 77, 13, na zrzecku super basiliscum t. 90, 13, w sboru t. 110, 1, na sboru t. 105, 17, w cedaru t. 119, 5, w huuffu in sordibus t. Deut. 5 (v ŽGloss. doklady jen tyto); — na kľku Reg. I. dat. 1088 (ze XIII. stol.); — w fuaru rixa Tůl. 25^b; — o tom chzazzu Pil. a; v kterém nechzazzu ApŠ. 124 (rým: hlasu), po všem cozztelu t. 34, při blzzketu takém t. 32; — in dubeczku DeskDE. 354 z r. 1322; — na poczatku ŽWittb. 136, 6, v bohu t. 30, 3, w hniewu t. 20, 10, w czassu t., w syonu t. 9, 12, w zakonu t. 77, 10, w narodu y pronarodu t. 44, 18, w řadu in iudicio t. 24, 9; — po mém synaczku Hrad. 59^a, (po) iedynaczku t.; — na wyffebradu DalC. 11, o swem yazyku t. 67, vmyechu t. 13; — w damafku Pass. 127, v svém duchu t. 279, po yezukřistu t. 341, w rzadu andělském t. 279, o sv. petru t. 337, o sv. Prokopu t. 311; — na řtolu Ol. Lev. 24, 6; — w taboru Br. Ex. 33, 17, w plodu t. Deut. 30, 9, na prutu t. Ex. 25, 33, na řtřomu t. Deut. 22, 6, w oblaku t. Ex. 16, 10; — w Londynu Velkal. 85, t. 186 a j., v tom řafu t. 148, 152 a j.

3. Jsou tedy tvary *-ě* a *-u* vedle sebe, a to namnoze tvar obojí při téžže slově, nebo v téžže době, nebo dokonce u téhož spisovatele; řastěji ovšem bývá proti stě. *-ě* novořeské *-u*. Vřemu tomu na doklad některé příklady: na byezie DalC. 34 a na byehu t., na biezye Ol. Jos. 7, 5 a v duchovniem bijehu řtřit. ř. 82^b, nř. na běhu; — v bozie in deo ŽWittb. 55, 11 a v bohu t. 83, 3, nř. v bohu; — na bořzie Ol. Ex. 26, 20, na boczye ML. 120^b, na bocye Krist. 103^b a po buoku Otc. 418^b; — u brzyezye AlxV. 582 a při brzyehu t. 576, nř. na břehu; — u bubnie ŽGloss. 149, 3, nř. v bubnu; — při svém chzazzie svD. 84 a v tom chzazzu Pil. a; v tom czafe KolČČ. 90^a (1548) a v tom czařu t. 28^a (1551), při téžž czafe KolEE. 446^a (1664), při cřiařu řřředopostí t. 444^a (1627); — w cřlowiezie ŽWittb. 36, 7, w cřlowiezie ŽKlem. t., w cřlowyeczie řtřitVyř. 6^a, t. 19^b, w cřlowieczye řKap. 36, 7, na tom cřlowiezye Krist. 98^a, t. 112^a, na tomto cřlowieczye ML. 102^b, na cřlouieczye Ol. Lev. 13, 9, řekl o cřlowyeczye Kruml. 90^b, nř. o řlověku; — na wieczim dijle KolČČ. 136^b (1551) a na téžž dijlu t. 194^a (1553); — na dubye DalC. 34, v jednom dubye AlxV. 2170 a na jednom dubu Háj. 99^b; — w duchu Pass. 279 a o sv. Duře Us.; — na řworzye DalC. 23, na řworzie Pass. 232, Rořmb. 64, při řworzie AlxH. 3, 20, w řworzye ManA. 33^a a w řworu Hrad. 79^b; na tom řworře KolEE. 308^a (1661) a na téžž řworu t. 306^b (1660); — na tom grunřie KolEE. 14^a (1725) a na tom grunřu t. 13^a (1722); — w hluczye Hrad. 11^a, Alb. 33^b, ve všem hluczye Ol. Deut. 18, 16, při hlucze Kat. v. 3038 a w hluku ŽGloss. 117, 27, AlxV. 1638, Koř. Luk. 2, 44, Kat. 154, Ol. Jos. 3, 13, po hluku řtřit. Mus. 127^b (2), nř.

v hluku; — w hnieuie Túl. 25^b, w hniewie ŽWittb. 2, 5 a j., v tomž hnieuie AlxBM. 4, 33 a w hniewu ŽWittb. 20, 10; — w hradye Rožmb. 47 a j. a na hradu AlxV. 101, Kat. 6; na wissehradye DalC. 12 a na wysehradu t. 11; — v hříešě a po-hříechu, v. nahore; — w hrobye Mast. 340, t. 352. Pass. 387 a na hrobu Pass. 371, při hrobu t. 401 a j., nč. v hrobě, na hrobě; — na chlapye DalC. 5, nč. na chlapu; — po chlebe ŽGloss. An. 5, po chlebie ŽWittb. t., na chlebie svém KolAO. 1501, nč. -ě i -u; — w chrámie Ben. 2. Reg. 8, 10 a w chrámu t. 1. Reg. 2, 29; — o svém yazyczye DalC. Úv. a o svém jazyku t. 67, w fybrfkem jazyku t. 2; — v kostele Us. a po všem cozztelu ApŠ. 34; — na lepye AlxV. 2045 nč. na lepu; — w leffie ŽKlem. 79, 14, na lefye DalC. 13, w leffe t. 24, AlxV. 728 a po lefu t. 39, na lefu KolAO. 3^a (1479), v širokém lefu Kruml. 371^a, nč. v lese; — v-mieffye Hrad. 92^a, v-myeffe DalC. 18 a v myechu t. 13, nč. v měchu; — v-myrzie AlxV. 84 a v-myru in pace ŽWittb. 28, 11, w myru Modl. 2^b; v-myrzye DalC. 62 a v-myru t.; — o svém mystrzye Mast. 81, nč. o mistru; — na moczie m. na mostě AlxB. 6, 26 a po moštu DalC. 89; — w mraczie Ol. 2. Reg. 2, 32 nč. v mraku; — w narodie ŽWittb. 47, 14 a w narodu t. 44, 18, nč. též obě; — na noczlezye Hrad. 71^b, ML. 54^b, na noczlezie Ol. Gen. 43, 21, nč. na noclehu; — w noffye Hrad. 143^a a o červeném nofu DalC. 55, w nofu Rhas. 70, nč. v nose; — w oblaczie svD. 96, ŽWittb. 77, 14, w oblaze Br. Lev. 16, 2 a w oblaku Br. Ex. 16, 10; — na ofle Ben. Jos. 15, 18 a na oflu t. Súd. 1, 14; — v svém pluczye DalC. 90, v jednom plucze Hod. 88^a, nč. v pluku; — na piwowarze KolČČ. 131^a (1551) a na piwowaru t. 116^a (1549); — o poczatezye DalC. 2, v-poczatezie ŽWittb. 101, 26, u poczatezye Pass. 280 a j. a na poczatku ŽWittb. 136, 6, nč. na počátku; — w pocztie Syrotečim KolEE. 464^a (1711) a w pocztu wanocžním t. 475^b (1656), — na potoczye DalC. 41 a po potoku t. 39; — na prazie DalH. 30, na prazye DalC. 30, na prasie Mast. 178 a na prahu Kruml. 235^b, nč. na prahu; — o sv. prokopie Hrad. 14^b a o sv. Prokopu Pass. 311; — w rodie MamA. 25^b a w rodu ŽKlem. 47, 14, nč. též oboje; — na roczye (soudním) Hrad. 128^a, DalC. 49 a na tom roku Pulk. 84^b; po roce Br. Ex. 13, 10, po letošním roce KolEE. 436 (1706), w roce t. 447^b (1669) a w roku t. 447^b (1669), v budoucím roku t. 196^a (1670); — we snye DalC. 8, nč. též ve snu; — w fyonye ŽWittb. 98, 2, nč. též v Sionu; — v tom zzkutczie svD. 83, při každém zkutczie AlxII. 7, 33, nč. skutku; — o všem zztatczie Jid. 57, nč. o statku; — v dobrém zztawie Jid. 156, na stawye AlxV. 185 a o stawu DalC. 58, Kat. 26 a j., nč. stavu, nom. loci na Stavě; — po stole DalC. 23 a na stole Ol. Lev. 24, 6; — na stromě Us. a stě. na stromu Rád. 181, na stromu Br. Deut. 22, 6; — v fudie in iudicio ŽWittb. 1, 5 a w fudu t. 2, 49; na fudye (súd) DalC. 95 a na fudu t.; o faudie KolEE.

445^a (1636), při laudie t. 401 (1651) a o Saudu t. 446^a (1664), při Saudu t. 448^a (1669); — v světě a po světě v. nahoře; — po stytye DalC. 22, na sczytye t. 73, nč. -ě i -u; — w zakonie ŽWittb. 1, 2 a w zakonu t. 77, 10; — w zwuczie ŽWittb. 150, 3, nč. ve zvuku; — při s. Jakubie KolČČ. 43^b (1544) a o s. Jakubu t. 147^b (1553), po swietim Witie t. 402^b (1577) a po s^m Wijthu t. 208^b (1554), při s. Hawle t. 15^a (1542) a při s^{ch} Petru a Pawlu t. 130^a (1550) atd.

Srov. sg. lok. *měště* a *měštu* v § 83, a dále sg. *oráči* a *oráču* § 58, *moři* a *mořu* § 102 atd.

4. Novotvar *-u* šíří se časem a přibývá ho víc a více. Šíří se dříve a rychleji u jmen neživotných než u životných; v Alx. mají životná jen *-ě*, na př. na welbludy AlxB. 2, 34, po bozye AlxV. 321 atd. V ŽGloss. je 5 příkladů s *-ě* a 8 s *-u*; oboje jsou uvedeny nahoře. V některých starších textech jiných je podle výkazu V. Vondrákova l. c. poměr tento (ovšem s pominutím o-kmenů středních a kmenů *-ŕi*): v ApD. 3 *-ě* a žádné *-u*; v ApD. 2 *-ě* a 3 *-u*; v Túl. 4 *-ě* a 1 *-u*; v Jid. 4 *-ě* a 1 *-u*; v Alx. 66 *-ě* a 22 *-u*; v Rožnub. 37 *-ě* a 2 *-u*; v Mast. 9 *-ě* a 2 *-u*; v ŽWittb. 96 *-ě* a 84 *-u*; v Hrad. 73 *-ě* a 33 *-u*. Pravidlo nějakou důslednou zásadou řízené se tu ovšem nejví, nýbrž spíše jakási volnost a kolísání; vidí se to zvláště, když hledíme na texty ŽWittb., Hrad. a Rožnub., jež si jsou stářím velmi blízké: v prvním je tvarů *-u* bezmála tolik co *-ě*, v druhém jich není ani polovice, a v třetím jen 2 proti 37. Také toho příklady se vyskytují, že jazyk pozdější má *-ě*, kde usas starší měl pravidlem *-u* nebo také *-u*; tak říkáme po-světě za stč. po-světŭ, za bývalé v-lesě a v-lesu říká se jen v-lese, za býv. v časě a v-času skoro jen v-čase atd.

5. Výsledek vývoje tuto vypsaneho je stav dnešní. Kolísání mezi *-ě* (*e*) a *-u* trvá namnoze dosud, ale většinou ustálil se jazyk na jistém zvyku a říká se na př. v-kostele a nikoli v-kostelu, v-lednu a nikoli v ledně, na-počátku a nikoli na počátce, v Táboře a nikoli v-Táboru atd.

Usus spisovný popisuje Dobrovský v Lehg. ² 170 sl. Popis jeho, doplněn některými podrobnostmi a poněkud obměněn, jest tento: A) jména životná mají *-u* (o koncovce *-ovi* v. číslo násl.), na př. o Bohu, člověku sousedu, haďu, ptáku, po poslu, při pánu, na oslu atd.; legenda o sv. Petru, čtení o sv. Václavu atd.; — B) jména neživotná mají 1. dílem *-ě* i *-u*, na př. na dubě i na dubu, v chrámě a o chrámu, v plotě a při plotu, a podobně při subst. čbán, svícen, klín, hlad atd.; — 2. dílem bývá z pravidla *-ě*; to bývá zejména a) při jménech místních na př. v Jičíně, v Táboře, ve Lvově, v Petrohradě atd.; jména místní, která jsou zároveň appellativa, mívají tu koncovku *-ě*, tu *-u*, na př. v Brodě i o Českém Brodě, v Mostě i Mostu, v Novém Sadě i v Novém Sadu atd.; ale koncovka *-ě* dostává tu víc a více převahy a říká se na př. z pravidla:

v Českém Dubě; vyšlo-li příslušné appellativum z užívání, tedy je ovšem jen tvar *-ě* v obyčejí, na př. v Újezdě, v Náchodě; jména místní s kmenovou souhláskou hrdelnou mívají *-u*, na př. v Písku, na Chlomku, v Žamberku, v Žebráku, na Točnicku, na Orlíku, na Prosíku, v Ořechu, na Žampachu, v Zbirohu atd.; tvary s *-ě* (*e*), na př. v Rakovnici, na Točnici, v Žebráce, v Nymburce atp., vedle *-ku*, jsou dialektické nebo strojené; — b) při jménech svátkův, na př. o sv. Janě circa festum s. Joannis, při sv. Janě, po sv. Janě, o sv. Havle, Jakubě atd.; zřídka tu bývá *-u*: o sv. Jakubu atp.; — c) při některých jménech jiných, na př. chléb, chlív, hřbitov, klášter, pivovar, kostel, týl, oves, vůz, svět, ocet, kabát, oběd, hrad, komín a j.; — 3. dílem pak bývá z pravidla *-u*; to hývá zejména a) při kmenové souhlásce hrdelné, na př. v oblouku, v domku, na počátku, na stromku, na doubku, na sloupku, po pondělku, po úterku, po dnešku, po zítřku, po všerejšku, po letošku, na chodníku, v slamníku, na rynku, v prachu, v ořechu, na vrchu (z *u*-km.), na archu, na břehu, na prahu, v tahu, v sáhu atd.; zřídka se tu zachovalo z doby starší také *-e*, na př. v potoku a na potoce, v roku a po roce, v klobouku a klobouce, na břichu a na břiše, v kožichu a kožiše; — a b) při některých subst. jiných, na př. hněv, div, dar, jíl (z *ü*-km.), úd, blud, jed (z *ü*-km.), plat, pot atd. — Zevrubněji a pevněji věc tuto vyčerpati a vypsati nelze, poněvadž i usus spisovný se tu bez přestání a dosud mění. Povšimnutí hodna je shoda, která se tu často ukazuje mezi sg. gen. a sg. lok.: substantiva (neživotná) sem patřící, která mají gen. *-a*, mívají lok. *-ě*, a která mají gen. *-u*, mívají lok. *-u*; na př. chlív gen. chlívá lok. v chlívě, chléb gen. chleba lok. v chlebě, z komína a v komině, z kláštera a v klášteře, z kostela a v kostele, ze světa a na světě, z octa a v octě, u oběda a po obědě, z ovsa a v ovse atd., od počátku a na počátku, u stromku a na stromku, z vozíku a na vozíku atd., z Tábora a v Táboře, z Říma a v Římě, ze Smíchova a na Smíchově, z Újezda a v Újezdě, z Náchoda a v Náchodě, z Písku a v Písku atd.; ale často shoda taková nebývá, na př. u vozu a na voze, od pondělka a po pondělku, od ledna a po lednu, od Brodu a v Brodě, z Vyšehradu a na Vyšehradě atd.

Nářečí v Čechách shodují se v této příčině celkem s tím, co je obyčejem v jazyku spisovném; v doudlebsťině není *-u* tak rozšířeno, jako jinde Kotsm. 21. V nářečích východních jsou odchylky od způsobu západního hojnější, na př. ve výrazech: v Zábřeze, v řebnice, na žebřice vedle *-ku* chrom. 267, ve výboře, na boře, v únoře, v ledně BartD. 18 (zlin.), na Hřebíce (hora Hřebík), na víše t. 67 (val.), v měše t. 88 (stjick.) chlopě, o mojím bratře, o kmotře, o našem Martině, o Zubře (příjm. Zubr) t. 112 (laš.).

6. Jiná ještě koncovka tohoto pádu jest *-ovi*. Přejata jest patrně ze sing. dat. Přejetí to bylo snadné, když sg. lokal novotvarem *-u* se byl

stal stejný s dativem: nový lokal zněl na př. o Prokopu, jak dat. Prokopu, a poněvadž v dat. byl vedle Prokopu také tvar Prokopovi, přijal se i k lok. -u tvar stejný -ovi. Rozdíl je však ten, že proti velice hojným dokladům pro dat. -ovi jest dokladů pro lok. -ovi v době staré poměrně málo, a to více u jmen životných a velmi málo u neživotných; v nč. nebývá -ovi u neživotných nikdy, u životných pak častěji než v stč., ale přece řidčeji než v dat.

Příklady: na kralikovi super aspidem ŽGloss. 90, 13, po baziliskowy choditi budeš ŽWittb. t., w hospodynowy t. 30, 7, w iakubowy, w yzrahelowy t. 77, 5 a 104, 10, w jezephowy t. 80, 6, o kralyu Waclawowy DalC. 83, o prokopowi svatém Hrad. 1^a, po brziecziflawowy t. 20^a, o svatém Nazarowi Pass. 376, o jeho synu Boleflawowy PulkL. 61, na faraoowy Brig. 63^b, w Izacharowi Ben. Jos. 17, 11, po neboztikowi Hawlowi KolB. 1519, po neboztikowi Jakubowi Krczinowi t. 1521, o Jákobowi Br. Gen. 29, 13 atd., nč. o chlapovi Us., o chlapovi BartD. 17 (zlin.) a G6 (val.), o chlapovi t. 111 (laš.), o chlapovi slc.; — při neživotných: po brsiehowi s bratrem chodě JidDrk. 88, o hromowy chei zvěstovati Vít. 8^a.

Hlásková změna koncovky -ovi v -oi atd., vyložená nahoře při dativě, děje se ovšem také zde: o chlapovi — o chlapoi, -oj, -oji, v. § 29; tu pak jest pro ni i doklad z doby staré: o jeho synu Boleflawoy PulkR. 27^b.

31. Sing. instr. *chlapem, dubem*.

Koncovka -em je z býv. -*emь*. Srov. stsl. glasъmь Zogr. Mark. 1, 26, Luk. 23, 46 atd., vedle -*omь*. Hlaholské zlomky Kyjevské, stsl. a původu českého, mají vždycky -*emь*, oplatъmь, obrazъmь, sьsъdъmь. ČČMus. 1878, 333.

V koncovce -em zní samohláska *e* nyní stejně jako na př. -e ve vok. sing.; ale původem a povahou jest jiná. Ve vok. bývá přehláska a změkčení, na př. Jan-Jěne, čas-čěse (v. § 43), člověk-člověče, bratr-bratře, samohláska -e zde tedy má moc přehlasovací a měkkící; v instr. Janem, časem, člověkem, bratrem změn těch není, samohláska -e- je zde bez moci přehlasovací a měkkící a tedy povahou jiná než -e ve vok. Rozdílnost tato má příčinu v rozdílném původu: ve vok. jest *e* původní, v instr. je střídnicí za starší *ъ*, srov. I. str. 140.

Koncovka -em je pravidlem v době stč. a dosud; na př. za brodem Reg. 1249 atd., nč. chlapem Us., chlapem BartD. 17 (zlin.) a j., chlopem t. 111 (laš.) atd. Někdy psáno -*em*: bohe^m ustaven svD. 37, jsa svým liude^m udaten Jid. 18, zamútiv sьuote^m LMar. 5 (v otisku mylně sьuoto^m), s svým zkote^m t. 6 (v otisku mylně zkoto^m), za Jordaném Ben. Num. 22, 1, hladém a práci t. 25, 18; z Pil. b uvozován příklad sem hledící: on s ohaři a sen zztisiele^(m), ale podle nového ohledání

má rkp. jen zztrsiele-, v. Dolenský v Listech filol. 1893, 276. Srov. instr. zzwlowe^m jejú Pil. a stpol. brateem, obyczayeem, noszeem, ognееm Mikl., Über die langen Vocale 19 a. Kal. 65.

Místo koncovky *-em* jest dialekticky *-ym* (= *im*) místy v nářečí lašském, na př. pod lesym, umřemy hladym BartD. 360, hunym t. 359 (= honem) atd., — a *-om* v nářečích slovenských, na př. chlapom BartD. 41 (hroz.), šol z vozom t. 43, slc. chlapom, dubom. Koncovka lašská *-ym* vznikla změnou hláskovou z *-em*, srov. I. str. 149; v slovenském pak *-om* jest o proti českému *e* náležitá střídnice za býv. *ɛ* v *-ɛmb*. Koncovka *-om* čte se také v několika dokladech starých: před swyetoм ŽWittb. Athan. 226^b, pějte hlaffom piesenským t. 97, 5, nad mým protiwnikom Koř. Luk. 18, 3, když kterým czzinom svú vůli k tomu dá Kruml. 157^a, před Eleazarem popom Ol. Num. 27, 22; na pohled jsou to tvary stejné se slc. *-om*, ale když povážíme, že v textech, ze kterých doklady ty jsou vzaty, jinde v přehojných případech stejných jest *-em* a že v době staré litera *c* velmi podobná k *o* se psávala, uznáme, že *-om* v dokladech uvedených jest omylem.

32. Dual. nom. akk. vok. *chlapy, duby; -a*.

Koncovka *-y* je podle ň-kmenů, *chlapy* podle *syny*, a jest ve staré češtině pravidlem; na př. copky dwa t. j. kopky Reg. I. 1249, (oba) czlowieky bohatá AlkB. 3, 35, rti má ŽKlein. 62, 4 a j., rty má ŽWittb. 15, 4 a j., rty tvá t. 33, 14, dva muczedlnyky Pass. 281, dva czlowieki t. 284, dva puštenyky t. a j., dva pany DalC. 85, sieci sě bratry chtiesta t. 53, rychtarz a ta konfeli Rožmb. 21, oba komorníky t. 29, ostrá zraky Vít. 34^a, mají vystúpiti dva oczyfnyky ODub. 33, pohnaný dva oczyfnyky má mieti t. 25, dva dluznyky biesta dlužna EvVíd. Luk. 7, 41, dva svá služebnyky Háj. 101^b, dva luky výborná a dva pafy rytířská t. 304^a, dva kraužky zlatá Br. Ex. 28, 26 atd.

Koncovka náležitá byla by *-a*, *chlapa*, stsl. *raba* atd. Ta však velmi zřídka a častěji v textech pozdějších nežli v starých se vyskytá, na př. dva lotra Pass. 202 (v části mladší), byla dva bratra Sv. 180, dva pacholečka ArchČ. I. 373 z r. 1441, oba sva věrná pána (rým: náma) pís. XV stol. ve Feifal. Lieder Leiche 706, vezmi každého (léku) dva lota Sal. 683.

33. Du. gen. lok. *chlapů, dubů, psl. -u*.

Na př. ze rtu mú ŽWittb. 83, 35, ve rtu svú t. 105, 33, dvú svú vzriednyku Pass. 282, toť sem sě-dolekl rtuv tvú Pror. 5^a, ote dvú oczařuv t. 5^b, o dwu człowieku ChelčP. 211^a atd. Zvratnou analogií psáno *-uo* m. -ú: z těch dwuo dijluo KolČČ. 127^b (1550, má-li to býti gen. du.).

34. Du. dat. instr. *chlapoma, duboma*, psł. *-oma*.

Na př. sse dwema duffnicoma Iist. Litoměř.; rtoma veselýma ŽKlem. 46^a, rtoma mýma ŽWittb. 140, 3, dwyema konfeloma Rožmb. 19, dvěma puftennykoma Pass. 284, se dvěma zakoma t. 345, oběma manzeloma Kruml. 14^a atd. Srov. domažl. pršoma Šemb. 17.

35. Plur. nom. vok. *chlapi, hadi, dubi*; *-y*; *-ové* atd.; *-ie*, *-é* atd.; *-a*.

1. Koncovka *-i* je vlastní, stsl. *-i*. Vznikla ze staršího *-oi*, srov. ř. *λόγοι*; souhlásky kmenové jsou před ní náležitě změněny, na př. *pán* *pani* vysl. *páni*, *pták-ptáci*, *bůh* (*bóg*)-*bozi* atd. Souhláska *-ch* měla by tu býti změněna v *s*, ale za to je *š*, na př. *hoch*,-*hoši*, *lenoch*-*lenoši* atd., srov. I. str. 313; jenom v nářečích slovenských tu bývá *s*: Čech-Česi, *lenoch*-*lenosi*, *ženich*-*ženisi* BartD. 41 (hrozenk.) a Hatt. slc. 68.

Koncovka *-i* jest odevždy a dosud pravidlem při subst. životných, v době starší také při neživotných, a bývá v stč. často i tam, kde jazyk pozdější si oblíbil koncovku jinou. Na př. u životných: Dudlebi KosmA. I, 27, Chrouati t. II, 37, neostli Reg. I. r. 1130, obuznici t. j. obúznici *calumniatores* t. r. 1235, casnici t. j. čášníci t. r. 1088 (ze XIII stol.), pkelnici t.; ruzzi MVerb. (Rus); biskupi, mnyfky Hrad. 106^a atd., nč. *chlapi*, *ptáci* Us.; — apoštoli Hrad. 31^a, apoštoli kázachu Pass. 335, svatí apoštoly Alb. 51^b a j., nč. apoštolé; andyeli ji (Maří Magdalenu) vznášiechu Pass. 341, andieli mě vznášěji t. 342, andyely přiletěchu Kat. 194 a j., nč. andělé; ež sú jich fufiedy a fufiedi t. j. súsědi (nč. sousedi, *-é*) a súsědy Pass. 386; pohani sě modléchu Pass. 94, pohany kázachu t. 344, to pohany vzeděvěse t. 346 a j., nč. pohané; — u neživotných: praffy (prach) MVerb., ropuffy (ropúch) t.; hustí luzy DalC. 2, mlyny klepani t. j. mlýni t. 72, hlupí nrawy t. 16, krvaví potocy t. 27, ti skutezy t. 92, plní stoly t. 2.; tvoji hnyewy Kat. 122, tvoji hrzieffy NRada 2070, od čeho sú v deskách zmatezy t. 756, úroci byli vzebráni Řpz. 108, ti všickni rádi VJp. 53, daří nám dání sú Kladr. 2. Reg. 19, 42, velicí slúpi Tand. 58, dluzi zaplacení ZS. 341, giniy wflickni gmenowani grunthi KolČČ. 24^a (1543), Kardowé neb Bodlácy Háj. herb. 188^b, wflyckni Pryfkýrnycy t. 167^a, z nichžto wrcholiycy vyrůstaji t. 351^b, kde jsú jací rybníci Brtvín pol. XVI stol.; potocy VelKal. 144, stately t. 208, záwazy t. 305 (ve VelKal. jen tyto doklady). Při neživotných drží se koncovka *-i* až do skl. XVI stol., a zvláště při substantivech s *-k*: skutek-skutci, potok-potoci atp. Dialekticky bývá *-i* dosud v přirovnáních a ve spojení se jmény osobními, když tedy neživotné takofka se povyšuje k životnému, na př. *chlápce* jak *hřebíci*, jak *válci*, *chlápce* jak *buci*, jak *dubi*, vy jim pravité „synci“ a oni su takovi trami BartD. 179.

Místo *-i* bývá *-í*. Na př. neroďte slúti mystrzij EvZimn. 21, Tábořij

Háj. 330^b, ti miftřij a doktorij t. 319^b, Miftřij a Kněžij VelKal. 9, čtyřij Miftřij t. 189 a j., Sedlacý Háj. herb. 90^b, zákon i proroczij EvZimn. 22; paanij KolA. 1513, panij nynější domini KolB. 1520 a j., syrotczij její KolB. 1518 a j.; chlapij Háj. 348^b; pánj Rosa 78, kdež se i učí, že omnes nominativi masculini animati tohoto vzoru mají tu -i dlouhé; pánj Beck. 1, 461, kaplanj t. 2. 603, prelátj t., kmotřij t. 3, 346; jinoší Kom. Jg.; Vlaší Vel. Jg., Tomsa 72, Pelzel^a 37; dial. chlapi, drozdí, ptáci, jelení atd. Šemb 22 (stř.-česk.), chlapi, čápí Btch. 264 a 446 (dol.-beč.), tí staří vojáci, sedláci BartD. 52 (dol.), vojáci, formaní; vtáci t. 55 (těž).

Analogií zvratnou bývá místo -i také -iu, -yu, -ic, na př. všichni moji hrziessy m. hřiši Pass. 397, gynie ptaczie m. jiní ptáci Mill. 46^b, ptaczie m. ptáci t. 119^a, srov. I-str. 216 sl. a 219 sl.; ale ptaczie v Mill. mohlo by býti také = ptácie a tedy předchůdcem nynějšího dial. ptáci Šemb. 22 (stř.-česk.), vtáci BartD. 55 (dol.).

2. Tvary -y jsou akkusativy plur. vzaté do funkce nominativní. Vyskytují se v staré češtině zřídka a skoro jen při jménech předmětů neživotných; později však se při jménech těchto množí a stávají se pravidlem (vedle -oré). Na př. po něm (jsú) tri suatki CisMnich. 97^a, listi papelchovi (nadepsáno: dobre miloztiue, nom.) ABoh. 40^a t. j. listy (při tvaru listi nebyl by přívlastek dobré), vzradujiú sě oftrowi mnohé ŽKlem. 96. 1, což mých zemí bylo všady vlasti mēsta tvrže hrady AlxM. 7, 10 (podle rýmu všady podobá se, že tu čisti jest hrady a ne hraďi), kosti mé jako skwarky zsechly ŽWittb. 101. 4, zsquarki ŽGloss. t. (jako swarezi ŽKap. t.), jichž přikryty jsú hrziechy ŽWittb. 31, 1, rti listivé t. 11, 3, rty nassie ot nás jsú t. 11, 5, od těch sě vžechu rozlyczne nrawy DalC. 1, pojide plác a upy welyky Pass. 574, ufflyssany sú hlafi l'ass. 402 t. j. hlasj (při tvaru hlasí byl by doplněk uslyšēni), dobré nrawy a sv. ducha dary ty blížie člověka k buohu Alb. 7^a, aby wffeczky natyfsky ňaly ODub. 86, nyektere skutky jsú prospěšny Hod. 57^a, wffyeczky twe skutky mají se státi z dobré wóle t. 57^a, aby ty zápisy i listy držány byly VJp. 66, když se ty zápletky počaly Pernštýn (1520), dwory platy defatky i všickni ziskové stojí na mšech ChelčP. 210^a, dluhy splaczeny býti mají KolČČ. 401^a (1566), gine swrchky zanechany gřau t. 401^b (1566), przidawky tyto byli (sic) KolEE. 285^a (1618), dwa dwory przipadly t. 304^a (1618) atd. Do stol. XIV je tvarův -y velmi málo, a také ve stol. XV jen zřídka se vyskytují; v Lact. (1511) není příklad žádný; v ChelčP. (1522) jen doklad právě uvedený; pak množí se -y a okolo r. 1600 jest již tou měrou rozšířeno, jako v nč., t. j. neživotná mají tu pravidlem -y (nebo -oré) a nikdy -i; Nudož. 21^b uvozuje rybník pl. rybnícy jako odchylku ojedinělou, a u Rosy 79 bylo by dobří rybnjcy pessime dictum.

Ze jmen životných mívá v jazyku starém jenom Čech v nom. pl. -y, Čechy = Čechové, v. doleji § 50; tu vlastně jméno země bráno za

zejména při jménech neživotných a živočišných; v nářečích pak obecných tvary *-ové* mnohem řídkěji a dílem nikdy se nevyskytují, na př. svědkové, kmotrové BartD. 67 (val.), svědkové, kmotrové, bratrové, ludkové t. 112 (laš.); v nář. zlínském jest *-ové* jen ve vokativěch bratrové (= přátelé), ludkové a pútníckové (v řeči žebrácké); v nář. dolnobečevském nebývá nikdy Btch. 265 a taktéž v nář. chromeckém chrom. 267, mýt. 339, doulebském Kotsm. 21 atd.

Z *-ové* mohlo se zúžením státi *-oví*. Příklady toho jsou však velmi řídké, znám tyto: závdavek a ginių swrffkowsy KolČČ. 110^b (1549), tij a takowij nalezowij t. 141^a (1551); srov. tij domowy nemají židuom odbejvání byti t. 348^a (1561). Z pravidla zůstává *-ové* nezúženo, zajisté proto, že v době úžeu v jazyku obecném tvary *-ové* již zřídka se vyskytaly a že se koncovka asi tak krátce vyslovovala, jako se na př. ně. pá-nove m. pánové říkává a jak k tomu ukazuje i psaní boháčowe BílQ. 2. 39. obrazowe t. a j.

Vedle *-ové* vyskytuje se také *-ovie*, v příkladech: kusovie List. JHrad. z r. 1388 (Kaňka v. Progr. JHradeck. 1886 str. 18), tříe kamenowio Čtverohr. 1, 26, lúpežníci i zbehowye Orl. 28^b, potomkowio Perw. 13 (list. slez. XVI stol.), kmenowio t., a slc. chlapowio atd. Slovenské chlapovie je náležitou změnou hláskovou z *-ové*, srov. I. str. 143. Příklady uvedené z Orl. a Perw. mohou koncovku *-ovie* podle povahy svých pramenů míti z vlivu polského, pol. aniołowie atd. Zbývají doklady kusorie a kamenovie; jejich *-ovie* mohlo by se vysvětlovati spojením koncovek *-ové* a *-ie*, jaké jest i v sln. sinovje, grobovje, v. Obl. 84, ale mohlo také vzniknouti nějakým omylem nebo vlivem dialektickým,

Častěji než *-ovie* vyskytuje se *-ovia*, *-ovja*, *-ová*, a to v nářečích slovenských: chlapovia Hatt. slc. 67 a 68, synovia BartD. 44 (břez., z ů-kmenů), svedkovja, predkovja, bratrovja, panovja, svrčkovja t. 41 (brozenk.), Lebánková (Lebánck) t. 139 (též). Tu trvám předpokládati jest, že bylo dříve *-ovie*, a z toho utvořilo se *-ovia*, *-ovja* napodobením tvarů slc. brat-bratia, kňaz-kňazia: tvary tyto jsou vlastně nominativy jednotné, mají koncovku *-ia* z pův. *-vja*, jsou významu hromadného, berou se pro význam množný a pojímají se za nom. plur., v. § 214 č. 2 a srov. Mikl. III², 291; jejich koncovka *-ia* přejímá se také ke kmenům jiným, je na př. v pl. nom. ľudia v. ľudie, a podle ní změnilo se také *-ovie* v *-ovia* atd.

4. Koncovka *-ie* vzata jest ze sklonění mužských i-kmenův, tedy biskupie, vlcie podle hostie. Úžením mění se *-ie* v *-í* a jest pak na př. vlci, črví, mniší. Jindy zase sklesnutím jotace z *-ie* se stává *-é*, na př. šířie-šířé, vlcie-vlcé, črvie-črvé.

Kmeny *-o*, které tuto koncovku mají, na př. vlk km. vólko - pl. nom. stč. vlcie, mají ji až z doby pozdější; kdyby tu bylo *-ie* od prvopočátku,

zněl by pl. nom. vlčie a nikoli vlcie; nominativy *vlcie* atp. jsou tedy novotvary.

Naproti tomu nikoli novotvary, ale zbytky archaistickými jsou nominativy *-ie* těch jmen, která byla původně kmene *-i* a jejichž tedy nom. *-ie* se zachoval, když pády ostatní podle sklonění *-o* se byly utvořily; na př. stč. *črv* nč. *červ* má sg. gen. *-a* dat. *-u* atd. podle *o*-kmenův; ale podle stsl. *črva* gen. *črvi* atd. byl to kdysi *i*-kmen, jeho tedy stčeský pl. nom. *črvie* není novotvar, nýbrž archaismus zbylý z doby starší.

V dokladech zde následujících — skoro vesměs subst. životných — podávám tvary tyto oboje vedle sebe, archaismy i novotvary; srovnány jsou podle souhlásek kmenových. Na př. *-lé* (místo *-lie* z *-laje*): andyelee Pass. 331, 370, Pror. 113^a, Štít. ř. 49^a, všickni angele ŽWittb. 96, 7, angelee Koř. Mark. 12, 25 nč. andělé; svatí apoštolee Štít. ř. 58^b, nč. apoštolé; byli sú diablee při jeho skončení Pass. tišt. list hli^b; konffelee římští Alxp. 13, nč. konšelé; koštelee se potvrzováchu Comest. 263^a; manzelee Pr. pr. 255, oba dva manziele KolEE. 306^a (1660), nč. manželé; *-řie*: když lotrze ujidechu EvOl. 11^a; ješto mluvie obrzye OtcB. 243; predikateřie DalJ. 80; švekrie m. svekrie soceri MamV.; budú sobě šířie ŠtítE. 90 (ze Štít. Sázav.), budú sobě zořové, šřirze ŠtítMus. 18^a, šřire ŠtítOp. 346^a, stsl. šur, *i*-kmen; Uhřie ztekli hrad Let 425, Uhřie zvolili t., Vhřij Háj. 121^b a j., VelKal. 91 a j., Uhřj Dolež. 50, Tomsa 76, Pelzel² 37; *-nie*: přinosiechu jemu hawranyee chléb a maso corvi Ol. 3. Reg. 17, 6; *-die*: jako praví hadie Pís. XV stol. u Feifal. Verskunst 7; zydye Dal. C. 86, Krist. 36^a, srov. doudl. židí Kotsm. 21; *-tie*: czrztie Hrad. 12^a, t. 12^b, lidi lákají czrtye dvojím činem Štít. uč. 111^a, czrtie OtcB. 148, t. 194, t. 368 a j., czrtij všichni EvOl. 40^a, czertye DalC. 13, t. 47, czerwie a czertie HusPost. 39^a, všickni czertij Solf. 11, t. 70, czertij ChelčP. 58^b, Iláj 454^a, jsú-li dobří nebo chlustye Kat. v. 2510 (chlust = subpeta ničema Rozkoch. 1646), chrtie a ohařie HusPost. 112^b, biřicé i katie Podk. vyd. Jirečk. (rkp. z r. 1459) v. 449, katiy neopatrni Háj. 397^b, krtie palpones Comest 11^b; *-bie*: počechu holubie pykati Baw. 65, holubij luňakem pohrdali Háj. 9^b, a podle toho lze také psané holube bráti sem: holube za král vzeli jestřáb sobě Baw. 65, buďte sprostni jako holube EvVíd. Mat. 10, 16, jsú v každém městě holube Mand. 41^a, srov. val. hoľubé BartD. 67; *-pie*: böháchu biskupie OtcB. 326, mezi nimi byli biskupie Mart. 49^a, nvedechu jeho biskupie do měst t. 52^a; *-vie*: czrwie jeho tělo zhryzli l'ass. 392, ješto (tělo) mají czrwyie sniesti Štít. uč. 6^b, czrwie z nich polezú Hug. 301, czrwie z ňeho padáchu OtcB. 273, z těla črwie leziechu Kladr. 2. Mak. 9, 9; czrwe sé rodiechu Comest. 222^a; oděv budú czyerwyie jiesti Pror. 11^a, czerwie a czertie HusPost. 39^a, čerwije mě hryzú Alxp. 157, z toho těla čerwije byli Ben. Jg., czerwij jedli obilé Háj. 149^a, z toho těla červi byli Vel. Jg.; *-zie* nedoloženo;

příklad: hněvají se bozie v DalJ. 19 z rkp. Z je neoprávněná změnka ze staršího bozi, bozy (rým: nebozí) DalC. tamt.; -šie (z -ch): črní mnyšſye DalC. 24, leč mnyšſye leč jeptišky Štít. uč. 73^b, duchovní mnyšſye Pass. 625, mnišie HusPost. 140^b, mnišie t. 14^b, mnišſie Otc. 3^a, černí mnišſje Lobk. 27^b, mnišij Barl. kap. 7 a j., mnišij Pref. 20 a j., ChelčP. 14^a a j., mnišij VelKal. 141, mnišj Tomsa 72, Pelzel² 37; -cie (z -k): wlczie lidi dáviechu t. j. vlcie 252, wlczye liti t. 589, wlczie t. 6, Trist. 113 a 262, jakož wlczye činie stádu AlxV. 1426, wlczije jsúe pod ovčí koží Štít. ř. 20^a, wlycye liti ML. 17^a, vlcie lapaví HusPost. 135^a, krvaví wlczye Kruml. 418^a, wlczye hltaví Koř. Mat. 7, 15, vlcie lidi jediechu DalJ. 109, wlcie Baw. 101, vlcie KorMan. 28^a (2), t. 154^a (2) a j.; vlcé DalJ. 109 rkp. L.; wlczij ChelčP. 22^a a j., oni jako Wlcý weyli Lomn. Kancional 1595 str. 425, wlej Dolež. 195, srov. doudl. vlcí Kotsm. 21; syrotczye voláchu DalC. 95; o psaném ptaczie v Mill. viz zde výše v č. 1; -šie: jeho krev pſſie lokali Lit. 3. Reg. 22 (obsah).

V dokladech zde uvedených jsou tvary -ie významu veskrze životného. Výjimkou jest ořešie, čtyřie ořešie uschli DalJ. 5 z rkp. L, ale na ojedinělý tento doklad není spolehnutí; možná že tu jest odchylka jen písecká m. ořeši. Tvary listí, kvítí atp. nepatří sem, jsou to vlastně kolektiva vzatá za plur.; v. § 129 č. 4.

O koncovce stejné ve vz. oráč v. 63 č. 4.

Do nč. spisovné koncovka tato se nezachovala. Mělo by tu za ni býti -i, vlcí, červí atd.; ještě Dobr. Lehrg.² 173 má tvary červí, čertí, Uhří atp., ale pak tu nastalo zkrácení, vlcí, červí atd.; jenom v doudl. dochováno -i: židí, vlcí Kotsm. 21. O dial. hoľubě BartD. 67, Žľtochvosté t. 27 atp. v. zde dále č. 5.

Tvary -i vznikají také zdĺoužením z -i, na př. mistři-mistři, proroci-proroci atp., v. zde výše č. 1. Máme li před sebou tvar -i a není li to doklad dosti starý nebo není-li znám dosti starý doklad jiný, může býti pochybnost, je li tu -i zdĺoužené z -i či zúžené z -ie; na př. Bavoři Dobr. Lehrg.² 173, Bawoři Háj. 117^b, kmotři doložené z Beck. 3, 346 atp. může se vykládati z -i i z -ie. Jindy zase mohl tvar nyní stejný vzniknouti v rozdílných nářečích tu z -i tu z -ie, na př. hadí Beck. 3; 134 a BartD. 52 (dol.) může pocházeti jednak z hadí, a jednak z hadie (doloženého z XV stol. ve Feifal. Verskunst 7: jako praví hadie), a podobně hoľubí BartD. 55 (dol.) atd.

Za -ie bývá dial. -ja změnou stejnou, jaká je při -ovie, -ovia, v. zde č. 3; příklady jsou v nářečí hrozenk. na Moravě: ščur-ščurja, hofer-hoferja BartD. 41.

5. Koncovka -é je ze sklonění souhláskového; výklad, že by byla pouze obměnou z -ie, -oje, není správný, neboť -naje atp. mění se v -nie t. j. -nie atd. a z tohoto nemohlo se státi -né. Podle pl. nom. mateře žá-

dáme také pl. nom. kamene; tu se *-e* nezachovalo; ale zachovalo se zdĺouženo v *-é* v hosté, zeměné atp.; zdĺoužení stalo se vlivem délky v hostie atp. Toto pak *-é* máme také v pl. nom. některých substantiv s kmenovým *-n*, *-t*, *-t*. Na př. *-né*: zeměné, v. § 44 a 45; křestěné, v. t.; všickni pohane t. j. *-né* Pass. 94, pohane velechu Pass. 345, pohane Eén. 4. Reg. 17, 15, veselte se pohané Br. Deut. 32, 40 atd., nč. pohané; kaplané Háj. 141^b; haytmane Háj. 360^b, heytmáné Ben. 1. Par. 26, 26 a Br. Deut. 20. 5; solnaři a formané Wint. 225 (z r. 1410), naši fformane Che'čP. 229^b, ubrmané Všeh. 363; katané Dobr. Lehrs.² 172; zydee t. j. židé Pass. 160, 200, 201, mluviechu zijde EvZimn. 20. zyde vylichvie mnoho Štít. uč. 87^b, zydee Ol. 1. Reg. 13, 7, uč. židé Us.; poznajte slysyedee sílu mů Pror. 24^a, sífedé Ben. 2. Par. 21, 16, jakž lyfte svédčie Štít. uč. 147^a, jinak než lyfte svédčie t. Kromě *listé* jsou tvary *-é* v těchto dokladech významu veskrze životného.

V nářečí slovenském jest za *-é* náležité *-ie*, židie, pohanie; a z toho pak častější *-ia*, židia, pohania, srov. Hatt. slc. 68; změna *-ie* v *-ia* je tu stejná jako při *-ovie*, *-ovia*, v. zde č. 3.

Koncovka *-é* vyskytuje se v některých nářečích moravských v případech jinde neobvyklých. Souhláska kmenová je při tom dílem tvrdá, na př. hoľubé, kohúté BartD. 19 (zlin.), hoľubé, jastrábé, chlápé, páné, skokané, komaré t. 67 (val.), Petré (jméno rodinné, plur. z příjmení Petr), Poláské (příjm. Polášek), Šimké (Šimek) t. 138 (břez.), — dílem měkká, na př. hoľubé, Jakubé (z příjmení Jakub), Pavlé (z příjm. Pavel), Chumchálé (Chumcháľ), Majéré (Majer) t. 67 (val.), Domorádé (z příjm. Domorád), Žľtochvosťé (z příjm. Žľtochvost) t. 27 (pomor.), braté t. 37 (stráň., sg. brat, bratr); k tomu buď také připomenuto, že tutěž i kmeny *-jo* mívají pl. nom. stejný, na př. kovářé, stolářé, kominářé, motýľé, štyřé koňé t. 67 (val.), kovářé (rodina kovářovic, proti tvaru kováři = řemeslníci kovářští), ševcé (r. ševcovic), šenkéré (r. šenkýřovic) atp. t. 138 (zlin., val. a j.). Mohlo by se zdáti, že tu je dochováno dílem bývalé *-ie*, dílem bývalé *-é*, na př. Domorádé, hoľubé atp. ze staršího *-ie*, a chlápé, pané atp. ze staršího *-é*; tvary Pavlé, Majeré atp. mohly by se vykládati obojako. Avšak když povážíme, že v oněch nářečích *é* se neúží, ale *-ie* jest zúženo v *-í*, zlin. a val. psání BartD. 19 a 68 atd., že by tedy také za staré hoľubie, koňie atd. bylo hoľubí, koňi atd., a když povážíme dále, že také jo-kmeny mají tu stejné *-é*, kovářé atd., přikloníme se zajisté k výkladu, že tu máme všude jednotejné tvary *-é*. Vyvinuly se asi takto: koncovka *-é* dochovala se z doby staré do jisté doby novější ve tvarech hosté, židé, zemané, pohané atp.; podle vzoru host-hosté, žid-židé atp. tvořil se pak nom. pl. mechanicky tím, že se k nom. sg. přidávala koncovka *-é*, a tak vznikly tvary hoľub-hoľubé, pán-páné, kohút-kohúté, komár-komaré atd., a rovněž tak kovář-kovářé, kón-koňé atd.; často bral se však za základ

nom. pl., a tu z Domorád-Domoráďi utvořeno Domorádě, a podobně Žltochvostě, bratě, Majěře, hoľubě atd.; jinak bylo by sotva lze vyložití v témže nářečí (val.) tvar komáre vedle Majěře, hoľúbě v. hoľúbě atd.

6. O koncovec -a v. plur. akk.

7. Má tedy pl. nom. koncovek značnou rozmanitost. Někdy může jich totéž substantivum míti několik. Na př. subst. žid má tvary -ie, -é, -ové, zydie Krist. 36^a, zydee Pass. 200, zidowe Hrad. 80^b, a krom toho dial. -ia, -ovie a -ovia; subst. súsěd má -i, -é, -ové, fufiedy vysl. súsědi Pass. 386, fufyedee Pror. 24^a; subst. pohan taktěz pohani Pass. 94, pohane t. 345, pohanowe t. 141; atd. Nikdy však není v té věci úplná volnost, aby kterýkoliv kmen buď všechny ty koncovky anebo kteroukoliv z nich mívati mohl, nýbrž je v té věci ustálený usus; nikoli usus všeobecně a bez výjimky platný, ale usus ustálený celkem pro jisté doby a pro jistá nářečí. Usus celkem ustálený má také nč. spisovná, srov. Dobr. Lehrg.² 172 sl. V tom jsou jen tvary -i, -y, -ové, -é a -a; jména životná mají -i i -ové, na př. chlapi, hadi, -ové; neživotná mají -y a -ové, na př. duby, dubové; -ové tu bývá, když jde o zřetelné odlišení nom. od akk., Dobr. 173, a v řeči vznešené; -é ustáleno při substantivech některých se souhl. -l, -d, -n: andělé, apoštolé, manželé, konšelé, židé, sousedé, zemané, křesťané, pohané, katané, hejtmané, ale děkani neb -ové, kaplani, cikáni, berani, skřivani atd. Dobr. I. c.; za formané, dosvědčené v XV stol., má Dobrovský formaní; vedle Markomaní atp. Dobr. t. má usus novější také Markomané atd. Čím se nářečí od usu spisovného liší, je vytčeno při koncovkách jednotlivých; v celku vidí se, že rozmanitost ubývá, koncovka -i stala se v nář. záp.-mor. a v Čechách pravidlem také na místě bývalého -ie a -é, a také -ové velice se obmezilo.

36. Plur. akk. (nom.) *chlapy; duby, -a*.

1. Koncovka -y, stsl. -y, je vlastní a vždycky pravidlem: stč. mnohé chzazzy Pil. c, skrzé andiely ŽWittb. 77, 49 atd., nč. anděly, časy atd. U neživotných, dílem také u životných běže se plur. akk. -y časem za pl. nom., v. § 35 č. 2.

O dial. koncovec -e m. -y viz doleji § 48 č. 7.

2. Koncovka -a je místo -y v některých akk. (nom.) neživotných a je přejata ze sklonění o-kmenů středních, oblak pl. oblaka podle města. Doklad z doby staré: u posledka percussit inimicos in posteriora ŽGloss. 77, 66; nč. záda, prsa, oblaka, ob. a dial. mraka, vrcha, dola, záda, prsa, lesa, hájka, bora, hambalka (z něm. Hängebalken), Čecha, Hradčana, Lužana, Vala (u Miletína) atp., v. ČČMus. 1863, 339, Český Lid 1894, 375 a Šemb. 27, hracha Kotsn. 22 (doudl.); vostrůfka chrom. 267 (název luk u řeky Moravy); úhora, báchora (laš.), chlěva, chlāda, letos sú veliké chlāda, fūza, droba, drobka (husí droby, laš.), záleta, chodí na záleta (val.)

Bartl. 138; v názvích pozemků Křiba, Újezda, Kúta, Válka, Podsedka, Zadka, Příčka t.; v Moravě severní skoro všechna sem patřící jména osad, pozemkův a zemí mají -a místo -y t.

3. V jazyku kleslém bývá nom. za akk.; na př. (páni) připověděli židi vyhnati BílD. 110. m. židy, kteří (t. listové) židé vysvobodili t. 20 m. židy, co tam byli za kawalýři t. 218, děti kteří rodičové své nectili BílC. 101 a j. Obecně říká se v Čechách místy: chytat ftáci, viděl sem dva vojáci, podívej se na ty kluci, na ty hoši mýt. 339 a ob. podkrk. m. ptáky atd. — V nářečích východních bývá zase plur. gen. životných brán za akk. Ve východní Moravě bývá to nejčastěji u jmen osobních, na př. mám dvůch, třech, štyrech bratrů, zavolašte tych chlapů, mám třoch bratrůch, to je pro našich chuapeů, máme hodnych sušedův atp.; někdy též u živočišných: střílau houbů (holub, val.), ukrad dvoch voľuv (laš.). ale většinou mají jména živočišná tvar náležitý: má silné voły atd. Bartl. 113 a 179, 180. V nář. slc. jest akk. bohy, křesťany, jiná osobní mají gen. za akk., kdežto živočišná mají tvar -y Hatt. slc. 68. — Toto obě však jsou změny syntaktické, nikoli tvaroslovné. Vyskytují se též při vzoru *oráč*, v. § 63.

37. Plur. gen. *chlap, dub*; -*ov* atd.; -*i*.

1. Tvary vlastní jsou *chlap, dub*, psl. -*ā*, bez koncovky -*ov*. Ty však vyskytují se u velikém obmezení, totiž jen při jménech národních vlastních i obecných a při některých jiných jménech jednotlivých; příklady jich jsou ovšem o něco hojnější v době staré než v nř.

Při jménech národních bývá ten tvar z pravidla, když se jimi rozumějí země, na př. (Benátčené) jezdie do Turek Lobk. 21^b atd., v. doleji o pluralích místních § 42; zřídka to bývá jindy: mnoho czech DalC. 52, ciesař chtě od czech polské zlato mieti t. 44, ciesař mnoho Čech káza zhubiti DalJ. 59 (rkp. neudán), těch Bavor třidceti jěchu t. 89 (rkp. I.), tater se bojiece DalC. 82, tater, saraczenuow Kat. 156. Sem možná též počísti subst. *pohan*, jež mívá tento tvar při významu obecném i místním; na př. což sě bě pohan zbudilo AlxB. 4. 5, muž z pohan roty t. 4, 25, pohan málo AlxV. 1773, tolikěž pohan t. 1070, podlé pohan obyčejě t. 1997, tehdy sě pohan čest potlačí t. 2417, když sě stala škuoda od pohan Královi DalC. 50, rozličných pohan DalJ. 60, ti sú první z pohan byli Mand. 85^a, knieže táhl do pohan (= do pohanské země) t. 39^a, jide do pohan Comest. 169^a, (Benátčané) jezdie do pohan Lobk. 21^b. — O gen. *Brozan* atp. a *křesťan* v. § 45 a 46.

Jmen jiných, která po jednotlivu v tomto tvaru se vyskytují, jest velmi po řídku a mnohem méně v češtině nové nežli v staré. Jsou to především některá z těch, která mají plur. nom. akk. -*a*, na př. záda gen. *zad*, prsa-*prs*, vrcha-*vrch*, oblaka-*oblač*, do voblač chod. 35, ostrůvka-

ostrávek, do *vostrávek* chrom. 268; ta jsou takofka přenesena do vzoru *město* pl. *města* gen. *měst*, a proto jsou jejich genitivy pl. bez *-óv*. Z jiných mám tyto příklady: *bóh*, abyste se od těchto marných boh obrátili k bohu živému ab his vanis Koř. Skutk. 14, 14; *čas*, do *czas* budem mieti hosti Mast. 195, budeť i malým i velikým (žabám) do čas běda DalJ. 55 rkp. V a Ff, doudl. do těch čas Kotsm. 8, do čas chod. 35. od tych čas BartD. 68 (val. a j.), slc. *čias* Hatt. slc. 68; *element*, všech *element elementorum* Ol. Sap. 7, 17, Comest. 183^a, ze čtyř *element* Comest. 20^b; *hod*, *hód* (zdloužení tvaru jednoslabičného je tu pravděpodobno podle *čas-čas* a j.), káže je vyhnati z svých *hod* Hrad. 100^a, dnové těch *hod* convivii Ol. Est. 1, 5; (*hřbitov*, kromě *kostelov* a jich *hřbitov* HusE. 2, 256, jest nedopatřením m. -ovón); *hríech*, ot *hríech* mých ŽKlem. 50, 11 (později připsáno ^{ow}), mysl odpočívajíc od poroby *hrziech* ŠtítMus. 15^b, ote všech *hrziech* Ol. 4. Reg. 13, 11, mých *hrziech* nepřipomene vrchní t. Sir. 23, 26; *hrozen*, tolik *hrozen* Blažek, Mluvn. 1877, 83; *konšel* s radú konšel Rzimských Comest. 223^a, někteří konšel hledají ChelčP. 176^b, od konšel Žiželských KolB. 1519, jiných konšel t. 1524, rychtář od konšel volený KolČČ. 26^b (1543), tak i VšeH. 90; *lék*, do jiných *lék* Háj. herb. 6^a; *měch*, dvacet *měch* špiže Vavř. z Břez. (Fontes rerum bohem. V 437, text z XV stol.; překlad pozdější ze XVII stol. tamt. má *měchův*); *neznabóh*, takových nenezna buoh neposlouchajíc ŠtítMus. 22^a (tak v rkp., m. *neznabuoh*); *okov*, zagradsno (poplatku) XVI okou Reg. I. na r. 1088 (ze XIII stol.); *pár*, šest pár volů Suš. 41; *plát*, obleče se v spravedlnost miesto *plath* pro thorace Lit. Sap. 5, 19 (*pláty* thorax Rozk. 3120 a j.); *ráz*, pát ráz atp. Hatt. slc. 98, sg. *raz* semel; *súséd*, od těch *Sufied* Řád pz. 88, ode všech *sufyed* a *civibus* Koř. 4. Reg. 4, 3, ote všech *sufed* Lit. t., (člověk) pozove přátel a *sufed* EvSeitst. Luk. 15, 6, přátel a *sufed* t. 15, 9, z *súsed* VšeH. 73, z *súsed* našich Wint. 264 (z r. 1499), od některých *sufed* KolBO. 8^a (1494), vedlé *sufed* t. 108^a (1498), s pánov Nymburských a *saufed* gich KolAO. 10^b (1505), s pánov Kolínských aneb *saufed* jich t., podle jiných *sufed* t. 9^a (poč. XVI stol.); (*šat*, tři vozy *šat* Suš. 85, je z mor. sg. nom. *šata*); *šilník*, (pokuta) šesti *sfylynk* Lún. list. ops. XV stol.; *talent*, tisíc *talent* Puch. 177^b; *věk*, *viek*, od *wiek* *nenie* slýcháno a *saeculo* Koř. Jan. 9, 32; *věrdník*, pět *wyerdunk* ODub. 97; *wlas*, *wlás*, spletenie *wlas* *capillatura* Koř. 1. Petr. 3, 3; *wóz*, *paddesát woz* AlxH. 4, 19, sto woz DalC. 43.

Při tvaru tomto bývá v koncovce pohybné *-e*; na př. Benátky-Benatek, Zástřizly — ze Zástřizel, starší z-Zástřizl list. z r. 1486 (Právník 1864 str. 365).

Srov. pl. gen. *oráč*, *meč*, § 65 č. 1.

Stejně tvary vyskytují se také v stpol.; appellativa obecná, která tu zachovala tvar archaistický, jsou podle udání Kalinova *sąsiad*, *god*, *woz*,

włos, czas, skot. ząb a některá cizí, tedy namnoze táž co ve stč. a shoda je tu nejen vůbec v tvaru, ale i v několika jednotlivostech.

Podle dlonžení novočeského v dial. čas-čas chod. 35 a 57, doudl. Kotsm. 8, čas Hatt. slc. 68, oblak-do voblák chod. 35, raz-ráz Hatt. slc. 68 a ve stč. noha-nóh, duš-ě-ďáš, vrata-vrát atp., a rovněž tak podle stpol. pl. gen. ząb (proti zęb- v sg. gen. zębu atd.) podobá se, že v jednoslabičných genitivech těchto bývalo zdloužení také v stč., tedy hod-hód, atd.; jisto to však není.

2. Koncovka -óv vzata jest od ů-kmenův, *chlapów, dubów* podle *synów*, stsl. -ovz. Mění se časem v -uov, -ův a ztrátou souhlásky v -ó, -uo, -ů, srov. I. str. 242 sl. a 445; a jest pravidlem od historických dob nejstarších a dosud. Příklady

pro -óv: svobodných panow AlxH. 5, 22, měst i hradow t. 1, 2, všech yazýkow svD. 5, chlebów BiblB. Mark. 8, 6, zašupów t. 8, 2, vzedlníkůw t. 8, 1, boyowników Ol. Num. 2, 4 (tak v rkp.), řadów t. 13, 21 (též), hrzichow Lact. 79^b; v ŽWittb. 80, 4 čte se: den hodowow vašich, místo hodów, slabika ow napsána omylem dvakrát (srov. podobný omyl k-zubobom MastDrk. 273); —

pro -ó: od mvezzednyeko EvOl. 322^a, srov. mnoho nyemczo DalC. 93; —

pro -uov: czařfuow Pass. 272, cblebuów BiblB. Mark. 8, 16, popuów t. 8, 31, zašupúow t. 9, 17, hadúow Kruml. 28^a, hrzichúow t. 30^b, mnoho lefuow Háj. 3^a a j., panuow KolČČ. 89^a (1554), Mozkwanuow VelKal. 258 a j. (tu -uov z pravidla); —

pro -uo: těch hrziechuo Kruml. 63^b, panuo Pražanno KolB. 1519, mnoho panuo KřížB. 95^a, řaakuo t. 94^a, drahých prštenuo t. 85^a, těchto řařuo Konáě (1547) 74^b, mnichuo t. 20^b, všech Stawuo t. 43^a a j. (často tutěž), panuo przatel KolČČ. 85^a (1548), snop klařuo VelKal. 89; —

pro -ův: dworzeninuow Mill. 8^b (koncovka je ze vzoru tohoto), řlužebnijkůw Háj. 2^b a j., pokrmůw t. 245^a a j., těch řařuw t. 26^a a j., panuw Pražan KolČČ. 89^a (1563), Hospodin zašupůw Br. Isa. 5, 9 atd., ně. -ův; —

pro -ů: řynv israhelských EvOl. (z r. 1421) 135^b, panv vašich t. 154^b, množství welbludu t. 99^a; twych Angelw y proroku, apořtolw, muczednykw y Swatych zpowyednyku, puřtennyku atd. Lvov. 46^a, t. j. tvých anjelů atd.; dvanáste hauffu Mill. 53^b; pánu poruczniku KolA. 1511; panu przatel řausedu KolČČ. 400^a (1569), grořřu řeských t. 102^b (1549); dělniku Lact. 34^a; řlužebnijků Háj. 2^b a j., z řechů t. 3^b a j.; Panů VelKal. 73, řřweycarů t. 57; Hospodin zašupů Br. Isa. 6, 5, Hospodina zašupů t. 5, 7 atd.; ně. -ů.

Variantu nejstarožitnější -óv drží se až do poč. XVI stol., a nejmladší ř začíná se dosti záhy v XV; v Lact. (1511) jsou obě vedle sebe

v příkladech hrzichow 79^b, dělniku 34^a atd. Vedle toho jsou svým časem v užívání také varianty ostatní, podle dokladů tuto předložených -ó v XV (u kmenů měkkých je doklad již pro XIV stol.), -uov ve XIV až XVI, -uo v XV a XVI, -ův od XVI stol. Srov. I str. 435.

Když usus mezi variantami těmito se kolísá, vznikají také některá zvláštní a ovšem mylné výklady theoretikův o tvarech těchto, zejména o tvarech -ův a -ů; učí totiž Philonates 1533 a s ním Blahoslav, že -ův je pl. gen. a -ů ablativ Blah. 25 a 69, na př. gen. pánův (otecův) našich, a ablat. od pánů (oteců), — a Rosa (1672) str. 444 chce mít v gen. jen -ů a pokládá -ův za nesprávné, poněvadž toto jest adjectivum possessivum, tedy prý: mnoho pánů, a pánův klobauk.

Výsledek vyloženého tuto vývoje je v jazyku spisovném -ův, -ů. Koncovka -ův odporoučí se zvláště na konci věty a před následující samohláskou; ale pravidla přísného v tom není a v textech starších ho nebylo, jak svědčí příklady z Br. NZák.: mám pět bratrů, ať jim svědčí 143^b, kteříž byli od věků. (konec věty) 109^b. — V nářečích pak drží se vedle toho také varianty jiné: v Čechách -ů, vyslovováno obyčejně krátce -u, chlapu Us.; v nář. mor. jest -ův, susedův, pánův BartD. 41 (hroz.); -uov, bratruov t. 136 (sev.-opav.); -ův, chlapův, vtákův, u Petrův t. 39 (súch.) a 87 sl. (stjick.); -uv, chlopuv, synuv t. 112 (laš.) a 136 (sev.-opav.); -ů a -u, chlapů Btch 264 (dolnobeč.), chlapů, obrazů BartD. 17 a 18 (zlin), t. 66 a 77 (val.), chlapu chrom. 266; — v nář. slc. -ov, chlapov, dubov Hatt. slc. 67.

Dialekticky vyskytuje se také -um, změnou hláskovou místo -ův: do svátkum, u sousedum atd. BartD. 2, 37 (han, místy), — a také -ou, vzniklé z -ů = -ú: u sousedu BartD. 52 (dol.), silnejch chlapou t., sousedou, hodně zemňákon, u sedlákon t. 92 (kel.), u schodon Us. podkrk., do Rohou Us. místy v již. Čechách (Rohy gen. Rohů, něm. Horn, v Dol. Rakonsích). Stran změny ú = ú v ou v. I. str. 248 a 263 (růže-rouža dol., hrůza-hrouža kel. atd.).

Z -ů, -u vzniklo dále dialektické -ůch, -uch; souhláska -ch se tu přidala vlivem gen. pl. těch, dobrých atp., srov. I. str. 462. Na př. jele-nuch, rakuch Šemb. 18 (záp.-česk.), dělnikuch t. 54, u Pavlíčkůch nakopalí padesát měchůch zomňákůch BartD. 67 (val.), u susedůch t. 65 (val.), synůch, vtákůch, chlapůch, u Petrůch t. 87 (stjick.); doklad tomu z doby starší: (co) dluhuch se nachází KolEE. 229^b (1690).

Ve farnosti Újezské nář. val. mají jména rodinná v gen. pl. koncovku -ůj, vedle obyčejného -ů; říká se tu: pět roků, od sedláků atd., ale na př. u Bacůhůj, u Kováříkůj BartD. 67. Koncovka -ůj je tu také místo -ův v adjektivech přivlastňovacích. Mám za to, že -ůj se tu dostalo do gen. pl. z těchto adjektiv: jinde v téměř nářečí říká se susedůch synek a u susedůch BartD. 65, zde říká se susedůj synek (analogií podle

máj, tváj, sváj), a podle toho zaměněno *-áčh* za *-áj* také v pl. gen., u Kovářikůj atd.

3. Tvary *-í* jsou původu nejmladšího a vznikly napodobením gen. pl. hostí, znamení atp. Vyskytují se dialekticky na Moravě: vlasí, pačesí BartD. 19 (Zlín.), kořáři, grajcarí, hošerí, cigani (m. -í) t. 41 (Hrozenk.), dvanást hlási, deset razi t. 112 (laš.); doklad tomu starší je v dialektickém (staromor.) EvOl. 3^a: ani vždy to, co se je dalo, podle rzadu czasí položil sem, t. j. podle řádu časí. Hojnější je tento novotvar ve vzoru *oráč, meč*, v. § 65 č. 3. —

Podle Šemb. 20 říká se u Jindř. Hradce: mnoho vojákách atp., tedy pl. gen. *-ách*. Je to plur. lok., vzatý za gen.; ve sklonění zájmeném a složeném je pl. gen. a lok. tvaru stejného, *těch, dobrých* atd., a podle toho pojat lok. *-ách* za gen. také zde.

38. Plur. dat. *chlapóm, dubóm* atd.; *-ám*.

1. Koncovka *-óm* je vlastní, psl. *-omā*. Byla většinou dlouhá a měnila se dále v *-uom*, *-ām*. Na př.

-óm, bohom ŽWittb. 30, 12, Pass. 346 jiným bohóm (tak v rkp.) Ol. Dent. 17, 3. woyakóm (těž) t. 20. 14, ku pahorkóm (těž) t. Jos. 22, 10, k neduhóm Otc. 51^b, wlkom NRada 1298, synom Ben. Gen. 18, 19 a j., k žertóm HrubLobk. 57^b a j., k hrzychom ChelčP. 148^a, svým fluzebnijkom Háj. 96^a, vojákóm Výb. 2, 1484 (Vorličný r. 1553);

-uom, flowanuom PulkMus. 2^b, židuom Kruml. 20^a, uczennykuom EvSeitst. Mark. 16, 14 a j., Krasikuom Let. (Výb. 2, 258, XV stol.), žyduom Ben. 2. Esdr. 2, 16, haytmanuom Ben. 2. Par. 1, 2, k hrzichuom ChelčP. 146^a, ke všem nedoftatkuom Háj. 4^a, proti Čzechuom VelKal. 112 a j. atd.;

-ām, hniewum ChelčP. 148^b, Bogowujkum Háj. 154^b t. j. *-ām*, bogowujkúm t. 20^a, ptákum a pfum t. 18^a, Uhrum t. 368^a, a j., manzelum KolČČ. 398^b (1568), rzemeflnikúm l.ún. var. 1613 atd., nč. *-ām*.

V textech starších drží se *-óm* do pol. stol. XVI, *-uom* je na sklonku stol. XIV, v XV a do pol. XVI, *-ām* pak od 1. pol. XVI. V ChelčP. a Háj. jsou, jak z dokladů uvedených se vidí, tvary *-óm*, *-uom* a *-ām* vedle sebe, *-óm* ovšem zřídka. Nč. *-ām* je pravidlem od sklonku stol. XVI. Táž chronologie ukazuje se také ve vzorech jiných, které mají pl. dat. *-óm*, zejména při pl. dat. *oráčóm, mečóm, městóm, -uom, -ām*. Nezměněné *-ó-* trvá v této koncovce poněkud déle, nežli v slabikách jiných; na př. *duom* za starší *dóm* se čte často ve XIV stol., *duom* Štit. uč. 111^b, *duóm* BiblB. Mark. 7, 24, ale pl. dat. *súsedóm* říká se ještě v XVI stol., kdy *dóm* již dávno neužíváno. Podobá se, že délka, která v koncovce pl. dat. *-óm* bývala, méně pronikala, než při jiném *ó*; tím opožďovala se zde změna v *-uom* atd., — a tím vysvětluje se také, že v některých nářečích

jest ně. krátké *-om*, t. j. délka, která tu bývala, zanikla docela. Na př. chlapom, vojákom, hadom, rakom, dubom chod. 41, Šemb. 17 (domažl.), Kotsm. 8 a 22 (doudl.), chlapom, dubom. obrazom BartD. 9. 17, 18 (zlin.), t. 52 (dol.), t. 82 (hran.), chlapom, dubom Btch. 264 a chrom. 266, k susedom Suš. 95, ke kostelom t. 23, daša sem ju katom t. 90, slc. chlapom, dubom atd. Z doby starší je svědectví pro toto krácení v HrubLobk., kde se délka pilně znamená, ale v pl. dat. psáno jen *-om*. Rosa pak str. 75 a 446 tvrdí, že koncovka pl. dat. *pánim* atp. je krátká, že se má psáti *-um* a nikoliv *-ům* a že leda licenci básnickou ve verších může se bráti za dlouhou.

Sem patří na pohled také podkrk. *-om*, k Novákom atp.; ale to se klade jen jako dat. k nom. Novákovi (adjekt. possess., sg. Novákův), klade se vedle tutěž také obyčejného dat. Novákovi, a je to patrně dialektická zkrácenina z tohoto.

Čelakovský uvodí ve Čtení o srov. mluvň. 116 *dědovuom*, prý ze starého rkp. XIV věku; podle Čelakovského pak Mikl. III² 343 a Obl. 124; pramen toho dokladu není blíže určen a je to bezpochyby omyl. Na podporu jeho uvodí se doudl. šefcovom, Michalovom Obl. 124; neprávem, neboť toto jsou dialektické dativy plur. k possessivnímu *-ov*, pl. nom. šefcovi, Michalovi. dat. *-ovom* za spisovné *-ovým*.

Omylem jest bezpochyby také *-em* v Comest.: proti ginym narodem 175^b, abychom prodali to dietie Ifmahelitem t. 44^a; v textech starých psávalo se o velmi podobné k *e*, omyl byl tu tedy snadný.

Vedle *věky věkóm*, ně. věky věkův, bývá stč. také věky věkoma: na wieky wiekoma ŽWittb. 36, 29 a j.; změna zvláštní, v ustrnulém výrazu adverbialním snadná, a patrně podle dat. dvoj.

2. Koncovka *-ám* je přejata z a-kmenů, dial. *dubám* podle *rybám*. Vyskytuje se v některých nářečích: chlapam, bratram, žebrakam, pacholkam, synkam BartD. 111 a 112 (laš., vedle *-um*), žebrakam, bratram t. 136 (sev.-opav., vedle *-um*), k *dubám* Btch. 265 (dolnobeč., jen u neživotných, vedle *-om*); doklad z doby starší: by statek sirotkám dochován býti mohl Zřízení mor. z r. 1516 (ČČMus. 1865, 427). —

Srov. pl. dat. vzoru *město* v § 90.

39. Plur. lok. *chlapiech*, *dubiech*, *-ích*; *-ech*, *-och*; *-ách*.

Koncovka vlastní jest *-iech*, psl. *-ěchъ*. Souhlásky kmenové jsou před ní náležitě změněny, ra př. skutek-skutciech, boh (bóg)-boziech, hříech-hříšiech dar-dařiech, blud-bluděch atd., slc. mnich-mnisiech Hatt. slc. 69 atd. Optat I. 9 píše: v těch dyftongích, m. *-zích*, chyba v slově cizín. Časem mění se *-iech* jednak ztrátou jotace v *-éch*, jednak zúžením v *-ích*, srov. I. str. 197 sl. a 190 sl.

Koncovka tato byla v jazyku starším více oblíbena, než v nynějším;

vysvítá to z následujících příkladů, kde jazyk nynější měl by často *-ech* za doložené *-iech* atd.: po darzijech jeho Štít. ř. 51^a, w darziech KabK. 30^a, po dařijich Háj. 176^b, po mnohých odporjich t. 404^b, na odporzijich KolČČ. 248^a (1556), na tolaržych t. 146^b (1551), na těch sejřich ŽerKat. 277; — o apoštoleech Štít. ř. 196^a, w zamyflech t. j. -léch ŽWittb. 76, 13, při těch rozdiliich KolČČ. 200^a (1553); — (o) synyech DalC 71, o těch panyech Štít. nč. 84^a, v pohonyech Rožmb. 88, w stanyech AlxBM. 5, 7, o těch panyech (nč. pánech) Štít. uč. 84^a, o mlyniech KabK. 9^a, na pánijich Čzefskych Háj. 297^a, w Stanijich t. 122^b, w mlyniech t. 360^a, při synijich mejch (nč. synech) KolČČ. 235^a (1556). při panich (= pánech) t. 215^a (1554), po zahonijich t. 127^a (1550), po Haytmanijich VelKal. 97, w stanjich Br. Jer. 35, 7, po páních Břez. 3, ve mlejních ŽerKat. 219, na zahoních KolEE. 448^b (1675), w klynich záhonů t. 169^b (1702); — (v) udyech DalC. 17, v jich bludyech Pass. 389, na welbludiech KabK. 25^b, na hradijich Háj. 292^b, o pokladijich t. 78^b, v řadijich t. 394, po mnohých odkladijich KolČČ. 210^b (1554), na fladijich t. 216^a (1554), (při) faufedijich t. 18^a (1542), o pokladijich VelKal. 107, w pokladjich Br. Isa. 39, 2, na hradjich t. 13, 23, při Saudich KolEE. 59^b (1635); — w kutich m. -iech Reg. 1249, (ve) rtiech ŽWittb. 58, 8, na prstiech Ol. Prov. 7, 3, na klenotich Háj. 119^a, na żywotijich t. 195^a, při plotijich KolČČ. 326^b (1562), na těch gruntijich t. 167^a (1552), w Mandatijich VelKal. 268, na klénotjich Br. Nahum. 2, 9; — w flybijech Štít. ř. 15^a, w rubich KolČČ. 223^a (1555), na Weltrubijich t. 13^b (1542); — na przikopich KolČČ. 247^a (1556), na Příjkopijich VelKal. 82, na Slaupijich KolEE. 329^b (1721); — w zernowiech KabK. 6^a, na svých odiewijich Háj. 92^a; — po rzádijech a hůfijech Ben. 2. Par. 31, 16, po zástupijech a hůfijech t. Jos. 4, 13; — na domich KolČČ. 176^a (1553), w kramijich t. 418^a (1566); — w boczijech vašich Štít. ř. 169^b; po skutezijech jeho t. 3^b, w skuteziech ŽWittb. 9, 17, v dobrých skuteciech Pass. 355, o jich skutezech AlxV. 836, o potoczecch KabK. 23^a, nč. skutecích Us.; o poručijicijich VšehK. 39^b; v kakýchs klasciech ŠtítOp. 2 t. j. klásciech (klásek), po takových zysfityech Štít. uč. 82^b a 85^a t. j. zisťiech (zisk); — w bozijech egyptských Štít. ř. 154^a, na svých boziech Pass. 348, v skalnatých byrziech LMar 56 (brh), na praziech Ol. Ex. 12, 7 (práh); — w hrieffyech Pass. 334; — na woziech ŽKlein. 19, 8; — na fafyech DalC. 78, w czafych KolČČ. 85^b (1548) atd.; — nč. v dařích, ve sklepích, na domích, na vozích. po časích atd. vedle *-ech*, v bocích, o ptácích, po skutecích, po svátcích, o bozích, o ženiších Us.

2. Koncovka *-ech* je podle i-kmenův, chlapecch podle kostech atd., z *-echz*. Také koncovka ů-kmenů byla *-ech*, synech atd., a lok. chlapecch mohl by se zdáti utvořen podle lok. synech; ale v synech je koncovka *-ech* z *-schz*, její *-e-* nemělo moci přehlasovací, srov. I. str. 140; zde však přehlasování jest, jak viděti na příkladu zeměnech atp, jest tedy

-ech z -ochъ, z i-kmenův. Při -ech z -ochъ mělo by ovšem býti měkčení *r-ř* a měl by býti na př. lok. dařech a nikoli darech; nezměkčené darech atp. však tím se vysvětluje, že doba měkčení *re (ro)* v *ře, ře* již byla prošla, když novotvar s -ech vznikati počal. — Tvary -ech jsou tedy novotvary; v jazyku starším jsou ještě řidké, ale množí se pak, zvláště při kmenovém -n, -d, -t, kdež jsou v nč. pravidlem. Na př. v darech, odporech, tolarech, rozdílech Us.; — u pohonech Rožmb. 90, w honech KolB. 1519, KolČČ. 215^b (1554), w zahonech KolEE. 464^b (1717); o pánech, mlýnech, klínech, hejtmanech atd. nč. Us.; — na hodech l'ass. 377, KolA. 1514, Br. Isa. 5. 12, w urzadech Ol. Num. 2, 17, w Zidech t. j. židech KolA. 1511, na zydech Háj. 107^a, w Nebowidech KolB. 1521, w Saudech Háj. 337^a, o faudech KolČČ. 296^b (1559), při Saudech KolEE. 37^b (1675), w pokládech Br. Jer. 49, 4, w rodech t. Ex. 6, 16; — na rtech ŽWittb. 44, 3, na flatech KolČČ. 210^a (1554), na klenotech t., w pocztech KolEE. 3^b (1661), na mlatech t. 329^b (1721), na gruntech t. 136^b (1725); — na frbech DalC. 58; — na příkopech, sloupech, stavech, domech, krámech, vozech, klasech atd. Us. Šíření koncovky -ech podporováno tím, že se při ní souhláska kmenová zachovávala beze změny, dar-darech, pán-pánech atd., proti náležitému tvaru dařích, páňích atd.; provedeno tedy v posledních dvou stoletích do té míry, že -ech je pravidlem, kromě kde souhláska kmenová je hrdelná, na př. pták- o ptácích, roh- na rozích, ženich- o ženiších; a i sem vniklo -ech místy v nář. stjick.: o vojákech, po kanárkech, v osmi rokech, rohlíkech, na břehoch, ve stohech, v kožuzech, o ženichech BartD. 88 a j., jsouc tu v době novější jen mechanicky přivěšeno. což vysvítá z toho, že neměkčí a že se vyskytuje ve všelikých lokalech množných, také u kmenů měkkých a ženských, na př. o chłapcech, po křížech, na polech, na rybech, po lukech, na rukech, o ženech, v novinech, o sestrech atd. BartD. t. a j.

Novotvary s konc. -ech podle i-kmenů jsou také v srbchorv. od XIV stol., na př. trudeh, narodeh, zakoneh, dareh Danič. Istor. obl. 134.

3. Koncovka -och je podle ů-kmenův, z -ochъ.

Je tedy po právu v nářečích slovenských, která mají o ve střídě za ō, tedy -ochъ za -ochъ. Tu jest i pravidlem, tedy na př. rohoch, věkoch, žákoch, ženichoch, daroch, kaproch, zuboch, hadoch, psoch Dolež. 29—36, chiapoch, duboch Hatt. slc. 67 atd.

Alc jest i za hranicemi uhersko-slovenskými, na př. chłapoch, obrazoch, duboch, BartD. 17 a 18 (zlin.), o vtákoeh, vojákoeh, stohoch t. 31 (pomor.), bratroch, vtákoeh, na stromoch t. 52 (dol), chłapoch, obrazoch t. 66 a 67 (val.), chłapoch t. 82 (hran.), po staríčkoeh, o vtákoeh, po stromoch t. 88 (stjick.), chłapoch, duboch, komároeh, po čertoeh, častěji než -ech Btch. 265 a 423 (dolnobeč.); místy jest -óh, chłapóh, dubóh BartD. 84 (stjick., s délkou ráznou), zdloužení je tu vlivem délky v rybách

atp., tedy délka analogická. V nářečích tuto dotčených není o střídnicí za *š*; jim dostalo se tedy koncovky *-och* cestou jinou než domácím vývojem z *-schsz*, a to buď přejetím z území slovenského, buď podle jiného výkladu podle dat. *-om*, chlāpom-chlāpoch atd. jako je rybām-rybāch, tēm-tēch, dobrým-dobrych atd.

Koncovka *-och* je také v nář. lašském: vim o ptakoch, v našich synkoch, po jarmarkoch, o bratroch, v kadlūboch, po stromoch, po šku-bakoch, na Hamroch, ve vlasoch BartD. 113. Tu mohlo by býti *-och* domácí obměnou hláskovou z *-ách*, srov. I. str. 123; ale když povážíme, že tu bývá také *-ach* (za *-ách*), na př. chlāpach, obrazach, susedach, domach atd. BartD. 111—113, nakloníme se k výkladu, že i lašské *-och* je téhož původu, jako ve východních nářečích jiných.

Z doby starší jsou pro *-och* doklady v Koz. 397: na rolníkoch i na zahradníkoch.

Srov. stol. bogoch, bokoch, daroch, panoch, sadoch, listoch, skopoch, obrazoch atd. Kal. 95.

4. Koncovka *-ách* je z *a*-kmenů, rohách podle rybách. Odporoucí a šíří se tím, že nemění souhlásky kmenové. Vyskytuje se již v textech nejstarších a dosud; v době staré bývá jen při kmenovém *-h*, zvláště když před ním je ještě souhláska jiná, později také v případech jiných. Na př. w zwoneckach t. j. zwonečkách in cymbalis ŽGloss. 150, 5; w zwoneczkach ŽWittb. t.; rozkoš (luxus) w nozykach a paterzyczkach w myeffeczkach Štít. uč. 45^b; na mezkach in mulis Pror. Isa. 66. 20, Vít. 22^a, Ol. 1. Par. 12, 40; sediec na ofliczkach super pullos asinarum Ol. Súd. 10, 4; v budúcích wiekach Kladr. Efes. 2, 7; na rohach Hlah. 1. Par. 15, 16, na podswalach t. Cant. 5, 5; o rzerzabkach Comest. 62^b, po prštenkach t. 8^b, po przybytkach t. 63^a, w okryślkach t. 5^a, na bykach t. 205^a, v prvních wiekach t. 8^b, w snekach (šnek) t. 155^b, w zastupach t. 61^b, na podwalach t. 195^a, w uhlach rúcha t. 94^a; w czeczkach ženských Sal. 314, o raku na ceckach t. 312; w kaliśfkách Háj. herb. 83^a, na Konečkách t. 2^b, o sffestilistkách t. 239^b, na Prautkách t. 204^b, v těch Méchýřkách t. 335^a a j.; w rozkrokach VelKal. 334; na Wyklekach KolEE. 89^a (1657), w Begchorach t. 96^b (1733). ve jménech místních; po Kautkách Beck. 1, 487, na Statečkách t. 3, 302, po všech zármutkách BílD. 7, po jeho krokách t. 351, na żywotčíchách BílC. 91, v pěti pecnách BílQ. 2, 172 a j. Sem patří také lok. *snách* ve výraze *ve snách* in somniis, dial. zkrác. *ve smach* chod. 57; výraz ten drží se z doby staré, srov. *ve snach* Kat. 134, Ol. Gen. 31, 10, ChirB. 39^a, Br. Gen. 31, 10, t. 31, 11 a j., Dolež. 29 atd.; ale jindy je *snech*, mluvíti o *snech* atp. Dobr. Lehg.² 174. — Velice je rozšířeno *-ách* v nářečích obecných: v Čechách slyší se velmi často, vedle koncovek jiných; v nář. mytském jest při kmenech tvrdých při všech, mýt. 333; také v nářečích východních se vyskytuje, na př. vo pacholkách,

žebrákách, žákách, na břehách, v oblákách, po svátkách, f kožuchách chrom. 268, na stromách, o vtákách BartD. 31 (pomor.), o vtákách, po pěti letech t. 54 (dol.), chlopach, obrazach, pacholkach, susedach, domach t. 111—113 (laš. místy pravidlem, místy vedle -och), synkach, lesach, stromach t. 136 (sev.-opav.).

5. Koncovka vlastní *-iech* byla kdysi zajisté pravidlem obecným; ale časem vznikají novotvary s koncovkami *-ech*, *-och*, *-ách*, a tvary vlastní *-iech* ustupují znenáhla novotvarům *-ech*, *-och*, *-ách*. Usus, který se z toho pro nř. spisovnou vyvinul, jest podle Dobr. Lehrg.² 174 a j.: *-ích* zachovává se při kmenech se souhláskou hrdelnou, na př. o žácích, ptácích, o svátcích, v potocích, na rozích, březích, o mniších, hříších atd., a krom toho často také jinde, na př. na vozích, v časích, v zubích, ve sklepech, v krámcích atd.; *-ech* bývá při *-n*, *-d*, *-t*, o pánech, pohanech, údech, na schodech, o židech, v nápadech, v rodech, ve rtech, v počtech, na prstech atp.; — mnohá substantiva mívají tu *-ích* tu *-ech*, na př. na vozích a na vozech, po časech a po časech, v zubích a obecně v zubech, v kočářích a ob. v kočárech, v Karlových Varech ob. Varech, v krámcích ob. v krámech; za časů Dobrovského na štítech i na štítích, a při abstraktech mělo přednost *-ích*, v počtích, nápadích; — koncovka *-ách* je ustálena ve výrazu *ve snách*, v. nahoře; a bývá dále častěji při kmenovém *-k*, když před ním je souhláska ještě jiná, na př. na koníčkách v. -čcích, v měchýřkách v. -řcích, v koutkách v. -tcích atp.; za ob. na dluhách, na rohách atp. je spisovné na dluzích, v potocích atd. — Usus dialektický, pokud jest jiný, vytčen jest v odstavcích předcházejících; rozmanitost a kolísání jsou ovšem také tu, na př. v nářečích západních jest *-ích*, *-ech*, *-ách*, — na Moravě je v chrom. *-ich* (= *-ích*) skoro jen u životných na *-ch*, *-k*, *-ách* u neživotných na *-h*, *-ch*, *-k*, *-ech* ostatně chrom. 268, — v dolnobeč. *-ech*, *-och*, *-ách*, — zlin., val., slc. *-och* atd.

Srov. pl. lok. při vzoru *oráč*, *město* atd. §§ 67. a 91.

40. Plur. instr. *chlapy, duby*; *-mi*, *-ma*; *-ami*, *-ama*, *-oma*.

1. Koncovka vlastní jest *-y*, psl. *-y*. Jest pravidlem v textech starších a dosud v jazyku spisovném; na př. jazyky svými ŽWitb. 5, 11, zuby svými t. 34, 16, zlatými pasy Pass. 322 atd., nř. chlapy, duby. V nářečích drží se někde pravidelně, ale u většině jest jen výjimkou vedle koncovek jiných *-mi*, *-ami* atd.; koncovky tyto jsou zřetelnější, proto přicházejí v oblibu, kdežto koncovka náležitá *-y* se drží jen v jistých výrazech ustálených nebo v jistém spojení s předložkou nebo přívlastkem, kde tedy předložka nebo přívlastek nasvědčují, že tvar *-y* jest instrumental. V nř. doudl. jest *-y* pravidlem, se zedníky, mezi vlky, vojáky Kotsm. 22; jinde vyskytuje se ve výrazech, jako jsou na př. brániti se zuby nehty Us., před svátky, pověděti něco před svědky, před časy, mezi lesy Us.; v ná-

řečích východních říká se: před časě (= -y) chrom. 268 (ostatné je tu jen -ama); chłapy, obrazy, všecko je podsaděné stromky, jěl z voły, hore potoky BartD. 66—68 sl. (val., z pravidla, vedle -ami); mezi sedłáky, s pacholky, s chłapy, z vojáky, z bratry, svými voły, s tými droby t. 89 (stjick., z pravidla, vedle -ámi a -ama); pod płoty, před svátky, před časy, nad kostely, za rámy t. 19 (zlin., -y jen v určení adverbialním a ve spojení s předložkou); pod puoty (płoty), mezi potoky, z vojáky t. 46 (lhot., vedle -ama); s tymi synky, s bratry, z mojimi bratry, za kłobuky, pod płoty, před svotky, mezi trhy t. 113 (laš.), tlustými těly Šemb. 36 (opav.); slc. ostrými zuby Hatt. slc. 69, peknými chlapy Mikl. III² 340 (ve spojení s přívlastkem, jinak -ami, -mi) atd.

Za -y bývá v nář. slovenských -ý: s tema chłapý, před svátky BartD. 37 (stráž.), syný, z vojáký, uchodzil cvalý t. 39 (hroz.), s tými chłapý, ze svojimi syný, za dubý t. 41 (téz); v slovenštině spisovně jest -ý, když slabika předcházející je krátká, peknými způsobý vedle ostrými zuby Hatt. slc. 69.

Srov. pl. instr. *oráči, městy* atd. §§ 68 a 92.

2. Koncovka -mi je z i-kmenů, *dubmi* podle *hostmi* atd. Mohla by býti i z ů-kmenů, jako stsl. -umi, Lesk. Declination 102—104 a Scholvin v Jag. Arch. 2, 495; ale v češtině byly tvary *synmi* atp., které by tu měly býti vzorem, vyhynuly dávno před tím, než novotvary sem patřící se začínají. Tyto vyskytují se od konce stol. XIV, většinou u jmen neživotných; na př. s pòkladmy Pulk. 44^b, chlebmi HusF. 2, 289, s czařfmy Kruml. 376^a, mnohými czařmi Comest. 248^b, zlatými lířmi t. 152^b, nohmi těmi ptáky t. 12^b, svými řfatmi Griz. 159^a, s řtítmy Kladr. Ezech. 38, 5, lořmi t. 1. Par. 24, 5, wlařmi t. Luk. 7, 38, s platmi Koz. 395, pánmi, hadmi Rosa 97, obrazmi Beck. 1, 170, s řidmi t. 1, 207, s řfatmi t. 3, 46, s vozmi t. 3, 71 a j., mezi praetendentmi VesB. 29^a a j., pánmi Tham 48 a j.; z vořmi, před dvacjatmi rokmi, cepmi BartD. 41 (hroz.), slc. zubmi, hořubmi, hadmi, sudmi, vořmi, stořmi Doleř. 31, zubmi, kostolmi Hatt. slc. 69. Srov. stpol. chlebmi, apostořmi, kapłanmi, sokořmi a j. Kal. 102; stsl. grěchřmi Cloz., apostořmi Supr., darřmi Euch. a j., -řmi z u-kmenů, Scholvin v Jag. Arch. 2, 492 sl.; stsrb. darřmi, gradmi, listřmi, grěhřmi atd. Danič. Istor. obl. 116 sl.; sln. Obl. 160 atd.

Vedle -mi jest vulgarní -ma, na př. pánma Rosa 76, s wolma BílD. 271, s volma, řatma atp. Us. V jazyku kleslém jsou i příklady, kde -ma je přivěšeno k pl. nom.; na př. pl. nom. rty a instr. rtyma svýma BílC. 37, okuláry instr. s okuláryma BílD. 11.

Srovn. stejné pl. instr. při vz. *oráč a město* v §§ 68 a 92.

3. Koncovka -ami je z a-kmenů, *chlápami* podle *rybami*. Vyskytuje se od konce stol. XIV, v době starší jen u jmen neživotných, v nové také u životných. Na př. rohamy trkati PassKlem. 50^a, s velikými poprřkkamy

(sic) t. 202^b, yazykamy lidskými ROIB. 34^b, s kolykamy paxillis Ol. Num. 4, 32, mezi obluczkamy t. 3. Reg. 7, 29, fkutkami Comest. 110^a, rohami t. 74^b, plechami t. 154^b, hrziechami t. 29^a, s řerabami Baw. 220, svými zubami Háj. 160^a, skřípíce zubami t. 262^b, s Cepami t. 382^a: cepami VelKal. 88, přestrašili ho cepami Pam. 3, 77, stromami Rosa 76, s katolikami Beck. 1, 422, odpuskami t. 1, 62, prřtami t. 2, 220, mezi rohami t. 1, 4, ostrými Sfýpami t. 1, 512, pole s rybníky t. 1, 485 atd., bratrami BílD. 234, ďáblami t. 254, řwědkami VesA. 125^b, řřjchami t. 16^a a j., pánami Tham 48; před kozákami Čel. (1847) 327, pro řým; kázal ho psami vyřřvat Suř. 19, řřapami, synkami, stromami BartD. 113 (lař.); v řěkterých řástech území valařského je pravidlem -y, a vedle řěho vyřřtují se -ami jen u neživotných t. 68; v nářečí slovenském: řadami, vořami, řořubami, stořami, zubami, sudami atp. Doleř. 31, řřapami, řubami Hatt. slc. 67.

Místo -ami bývá dial. zdložené -ámi, zubami BartD. 60 (val.), psami t. 89 (stjick.).

Jiná dial. varianta místo -ami jest -ama; jest dolořena od stol. XVII a řojná v nářečích nynějších. Na př. stromama Rosa 76; prřtama Beck. 1, 33, zubama t. 1, 423 a j., stromama Tomsa 172, řřapama mýt. 333 a řojně řinde, s řakama Suř. 127, řřapama, řubama řrom. 266, Řtch. 264 (dolno-řeč.), řřapama, obrazama BartD. 17 a 18 (řlin., tu z pravidla), t. 27 (zářor., řěž), řačořkama, řynama t. 37 (stráň.), ze řvýmá řratrama, z vořákama t. 46 (řhot.), řřapama t. 42 (dol.), t. 68 (val., místy), řřapama t. 82 (řran.), s řřapama, řačořkama t. 89 (stjick., poráznu), řratrama, řynkama t. 113 (lař.), řřopama, řynkama t. 136 (řev.-řpav.); nikoli řěž v nářečích slovenských.

Místo -ami, -ama bývá v řazyku řleslém i -emi, -ema: řěmito řřwřemi BílD. 12, řřemi řmyřřemi BílQ. 1, 21, řřema řodiče nazývají BílC. 94.

V nářečí lařském jest vedle -ami, -ama také -oma, řřopoma, řynkoma BartD. 113. V nářečí tom je pl. dat. řybom, řavidelnou obměnou z řybám, a podle toho jest tu také instr. řyboma vedle řybama, -ami, a odtud dále řřopoma. Podobně v nář. řev.-řpavském BartD. 136.

4. Vývoj řůzných řěchto řoncovek byl patrně tento: řoncovka ř vlastní -y byla řřvodně v užívání řřeobecném a sama; řasem nabízejí se ze vzorů ř jiných řoncovky -mi a -ami; řsou v řazyku u veliké větřině, neboť řimi se řončí větřina instrumentalů plur. řklonění řmenného a řřecky instr. plur. řklonění řájmenného a řlořeného; řnamenají ve řvých vzorech jen instrumental množný a řádňý řád řiný, a řsou proto řřetelnějši než -y, řteré je řoncovkou instrumentalu a ve vz. řřap také akk. pl.; řtyto okolnosti řomářají řimi řřřiti se na úřmu řoncovky -y, řterá řen v řazyku řřisovněm a na řěkterých územích řialektických (řoudl., místy val.) řř-

stává, většinou však z jazyka živého ustupuje; drží se tu jenom v několika rčeních ustrnulých, zvláště ve vazbách takových, kde předložka nebo přívlastek významu instrumentalový naznačují; koncovky nové *-mi*, *-ami* mění se pak dále v *-ma*, *-ama*, *-oma*.

Pastrn. 95 uvodí z Pauliny-Tótha slc.: za vojáci, so svojimi pomocníkmi; nom. pl. vzatý za instr.

Měna kvantity kmenové ve vzoru tomto.

41. 1. O dloužení slabiky kmenové v pl. gen. tvarů bez *-óv*, na př. *čas-čas* slc. *čas*, slc. *raz-ráz*, chod. *oblak* do *voblák* viz nahoře § 37.

2. Některá jednoslabičná substantiva, mající samohlásku dlouhou, krátí ji v pádech, kde jsou tvaru víceslabičného. Na př. stč. *dóm*, *duom* nč. *dám* a gen. *domu*, pl. nom. *domy*, *domové*, du. dat. instr. *domoma* atd. Krácení toto zejména při jistých substantivech je ustáleno; odchylky, které se tu vyskytují, vysvětlují se analogií. Poučný toho příklad je v *pás* gen. *pasu* a dial. (zlin.) *pásu*: slovo to je staženo z *pojasъ*, má tedy délku etymologickou, ale krátí se přece; v nář. zlin. jest ovšem gen. *do-pásu* BartD. 9, a tu by se mohla délka brániti jako náležitá; ale v témž nářečí říká se *poďme* za *pasu* BartD. t., a to lze vysvětliti jen tak: bylo i v nář. zlin. *pás-pasu* atd., z toho zůstalo *-a-* ve rčení ustáleném za *pasu*, jinde pak pronikla odchylka analogií *pás-pásu* atd.

Zkráceno pak jest *á-a*, srov. Dobr. Lehrg.² 192, na př.:

hrách-*hrachu* atd., *hrachu* Háj. herb. 275^a a j.; odchylkou: *hráchu* Háj. herb. 102^a, chod. 57, podle nom.; —

Ján, *Jan* v. zde doleji č. 3; —

mráz-*mrazu* atd.; odchylkou *mrázu*, *mrázem* BartD. 9 (zlin.); —

pán, *pau* v. zde doleji č. 3; —

pás-*pasu* atd., *pás* Br. Jer. 5, 27, do *pafu* t. Ezech. 47, 3, *pašem* t. Lev. 8, 7 a Isa. 22, 21 atd., Dobr. l. c. a Ús.; odchylkou: *pas* chod. 56 (podle gen. *pasu* atd.) a do *pásu* BartD. 9 (zlin., podle nom. *pás*, v. nahoře); —

práh-*prahu* atd.; odchyl.: *prah*, *prah* svůj podle *prahu* mého Br. Ezech. 48, 8, a *práhu* chod. 57. —

Zkrácení *é*, *ie* (*í*) v *e*, *ě* (Dobr. Lehrg.² 192):

chléb-*chleba* atd., *chléb* Ben. 1. Reg. 21, 4 a j., kus *chleba* t. 2, 36 a j.; *chléb* Br. 37, 21, *chleba* t., *chlebem* t. Lament. 5, 7; nč. *usus* spisovný má *chléb*, ob. také *chleb*, *chleb* chod. 56; odchylkou: bez *chléba* BílD. 28, *chlébůw* BílQ. 2. 162 a j.; —

snih stč. *snieh*-*sněhu* atd.; odchyl.: *sněh* *chod.* 56 a *snjhem* *přikrytý* VesC. 34^a; —

vítr stč. *vietr*-*větru* atd. —

Zkrácení *ó* nč. *ũ* v *o* (Dobr. l. c.):

bůh stč. *bóh*, *buoh*-*boha* atd.; tu však jsou v textech starých časté odchylky, na př. *milý buoze* Pass. 13, u *buozie* t. 25, *buohem* t. 7, *buohowe* t. 21, pl. gen. *buohow* 12 (v Pass. části mladší), *ot buoha* Alb. 7, k *buohu* t., *pánu buohu* Ben. 3. Reg. 12, 32, *ot buoha* Krist. 1^a, k *buohu* t., o *buozie* t., *buohem* t., *buoha* BiblD. 1. Par. 13, 3 a j., *buohow* Ol. Ex. 20, 23, *buohem* Kruml. 83^b atd.; —

důl stč. *dól*, *duol*-*dolu* atd.; odchyl. z *duolu* HusŠal. 134^a, Ol. Súdč. 1, 15; —

dům stč. *dóm*, *duom*-*domu* atd.; odchyl. w *duomie* KabK. 5^a; —

dvůr stč. *dvór*, *duor*-*dvoru* atd.; na př. *duor* *poplužní* s *dvory* *kmetskými* ZS. 350, *dvorové* *kmetci* t. 351; odchyl. od *duoru* KolAO. 11^b (1505), *duwora* KolBO. 3^a (1494), na tom *duoru* t.; —

kůl stč. *kól*, *kuol*-*kolu* atd., *vida* na 'néj *straně* *lodí* u *kola* *věziece* Pass. 313; odchyl.: *ti* k *kulu* *přivázání* bývali Beck. 2, 123, gen. *kůlu* *chod.* 57, *zatloukali kůly* BartD. 9 (zlin.); odchylka se zde ujímá pro rozdíl od subst. *kolo*; —

půst stč. *póst*, *puost*-*postu* atd., *puost* Ol. Joel. 1, 14, *púost* HusPost. 43^a, *pűst* Br. Jon. 3, 5, *pořtem* t. Joel 2, 12; odchyl.: od *puoftu* Kruml. 130^a, *puořtem* t. 170^b a 188^a, v *pűstě* Pal. 5, 2, 431 a BartD. 9 (zlin.); —

skůt stč. *skót*, *skuot*-*skotu* atd., *skuot* Ol. Gen. 34, 28, t. Ex. 12, 32, t. Gen. 46, 12, Prešp. 417, *řkvot* OtcB. 71^b, *skűt* Lact. Jg.; odchyl. nč. *skot*; —

stůl stč. *stól*, *stuol*-*stolu* atd.; odchylkou: *trí veliké řtuoly* Pass. 323; —

vůl stč. *vól*, *vuol*-*vola* atd.; —

vůz stč. *vóz*, *vuoz*-*vozu* atd.; odchyl. *wuozuow* *mých* Pror. 27^b; —

vzrůst, *zrůst* stč. *vzróst*, *varuost*-*vzrostu* atd., *zrűst* Br. Ezech. 31, 5, k *zrořtu* t. Isa. 44, 14, w *zrořtu* t. Ezech. 31, 14, na *wzrořtu* Pulk. 13^b, do *jeho wzrořtu* Hrad. 23^a atd.; odchyl.: *zrořt* Háj. herb. 34^a a j., k *zrűřtu* Br. Ezech. 31, 4, *zrűřtu* Ůs.

Dialekticky je také *buł* (m. *bůl*, *bol*)-*bolu*, *bur* (bor)-*boru* BartD. 103 (laš.), a též *pohřub*- na *pohřobě* atp. t. 134, t. j. také *uo* vzniklé z *e* se tu krátí.

Slova přejatá *kůr*, *trůn* nikdy nekrátí. —

Také krácení *ú*-*u* nemá zde příkladu. —

Zkrácení *ý* v *y* je podle Dobr. l. c. v subst. *dým*-*dymu*; v Jg. jsou doklady pro *dým*-*dýmu* atd. (z Vel. a j.) a také pro *dym*-*dymu* atd.

(z Br. a j.), a tyto duplikaty možná že vznikly z bývalého *dým-dymu*; jazyk nynější má *dým-dýmu* atd. —

3. Vedle *Jan* je také *Ján*; ale to není dloužením nebo krácením v deklinaci, nýbrž tu má jazyk spisovný tvary veskrze krátké *Jan* gen. *Jana* atd., a nářečí obecná dlouhé *Ján* gen. *Jána*, k svatému *Jánu* chrom. 267 atd.; sg. vok. je však všude krátký, *Jene* Us., *Jane* chrom. 267 a j.

Subst. *pán* má v sing. vok. z pravidla krátké *-a-*, na př. pane! milý pane! milost-pane! pane Bože! Kriste pane! pane Ben. 1. Reg. 7, 6 a odchyl. ty páne muoj králi t. 2. Reg. 15, 21 (2krát). — V ostatních pádech singularu jsou tu v příčině kvantity některé zvláštní rozdíly: když jest ve členu větném (v podmětu, předmětu atd.) samo anebo výrazem hlavním, má dlouhé *-á-*, na př. *pán* zde byl, milost-*pán*, viděl jsem *pána*, náš *pán* zde byl, mluvil jsem s mladým *pánem*, země *pán*, světa *pán* atd.; — když však je tu výrazem vedlejším a to zejména přívlastkem, má krátké *-a-*, na př. *pan* biskup, *pan* hrabě, *pan* soused zde byl, byl jsem s *panem* Novákem atd.; jenom v jistých ustálených rčeních jest i tu *-á-*, totiž: *pán* Bůh gen. *pána* Boha atd., *pán* Ježíš gen. *pána* Ježíše atd., Kristus *pán* gen. *Krista* *pána* atd., kníže *pán* gen. *knížete* *pána* atd. (ale: *pan* kníže, *pana* knížete atd.), císař *pán* gen. *císaře* *pána* atd. Us., papež *pán* TomP. 7, 48, pro *pána* krále! (interj.); — v pluralu pak je vždy *-á-*: *páni*, *pánové*, milí *pánové*, *páni* sousedé, *páni* měšťané, *pánům* měšťanům, s *pány* měšťany atd.; — to je usus nynější; shodné s ním doklady starší s dlouhým *-á-* jsou: *paan* nade všechny *paany* Pass. 613, *paany* znamenajte Štít. ř. 210^b (pl. nom.), *paan* tvooj KřižB. 80^b, našel *paan* jesle *paana* svého Pror. 1^a, urozeného *paana* *pána* Jana Lún. pam. 1574, *páni* našli KolAO. 43^a, mezi purgmistrem a *pány* t. 24^b (1587) atd.; vedle toho jsou ovšem také doklady odchylné, totiž v textech, kde kvantita celkem pečlivě se znamená a přece psáno *pan-* za žádané *pán-* (odchytkám opácným nemám dokladů), na př. *Pan* Bůh VelKal. 146, *Panůw* Benátčanům t. 204 a j., *Panuow* Uherfkých t. 144 a j., knížata *Panuow* t. 57, *Panůw* Slawatůw t. 204, velikým *Panům* Háj. 90^b atd.

Jinó je krácení v *záda*, *zádům*, na *zádech*, za *zády* a gen. *zad*. Substantivum toto je vlastně masc. sing. *zad*, srov. stsl. *zadъ* dorsum atd.; *záda* jest jeho plural s koncovkou *-a*, ustálený u významu určitém; je tu tedy krácení jako léta gen. *let*, v. § 93.

Pomnožná jména místní *Uhři*, *Uhry* atp.

42. Pomnožná jména místní (pluralia loci) jsou namnoze původu metonymického: pluralem jména obyvatelův je spolu pojmenováno místo (osada, země), které tiž obyvatelé zaujímají. Na př. *Uhři* = Ungari,

a metonymicky Ungaria; *Němci* = Germani, a meton. Germania, ve Vel. quadr. Hořejší Němci = Horní Německo, Dolejší Němci = Dolní Německo Jg. Srov. ř. Φάλλοι, lat. Veji, Sabini, lit. Vengrai, Prusai Mikl. III^a 341 a doleji pomnožná jména místní *Brozany* § 46 a *Lobkovice* § 70.

Jiná pomnožná jména místní jsou z appellativ, na př. *Karlovy Vary* z appell. *var*, *Tržidvory* (ves u Kolína) z appell. *dvór* atp.

To platí o pomnožných jménech místních vůbec. Když příslušný singular patří ke vzoru *chlap*, tedy i vzniklé z něho pomnožné jméno místní sem patří; na př. *Uher*, plur. *Uhři*, *Uhry*.

Sklonění jmen těchto bylo původně totéž, jako sklonění příslušného jména základního v pluralu; časem však vyvinuly se některé rozdíly: plurale významu místního dílem zachovalo některé archaismy, dílem dalo vzniknouti některým novotvarům, kterých při pluralu substantiva základního není.

Sklonění vzoru *Uhři*, *Uhry* jest:

Nom. *Uhři*, *Uhry*, -a. Tvar nejstarší jest *Uhři*, souhlasný s *chlapí*, *dubi*; na př. in villa Dusnici t. j. Dušníci (nč. Dušníky) Reg. I. r. 1228 (z orig. knih. dvor. Vid.); podle toho čteme -i také v příkladech: iuxta villam quae dicitur Bubni Kosm. A. III, 17 t. j. Bubni (nč. Bubny), loci nomen est Cladorubi t. III, 58 t. j. Kladorubi (nč. Kladruby); země jiež diechu Charwaty jmě DalC. 2, země jiešto charwaty jest jmě t., tu možno čísti -ti i -ty. — Tvar *Uhry* jest akkusativ vzatý za nominativ (jako *duby* za starší *dubi*, v. § 35); na př. Dusniky UrbE. 178 t. j. Dušníky. — Tvar *Uhra* jest m. -y jako *oblaka* atp., v. § 36; na př. theloneum in Hawra Reg. II. 1310 t. j. in Hawra m. Habra (nom. jmenovací) = Habry, agros in Hayka tamt. r. 1313; nč. ob. Čecha, Hradčana, Lužana mýt. 339, Šemb. 27 (vých.-česk.) a Us., Kúta, Újezda a j. BartD. 138 atd.

Akk. *Uhry*, -a; na př. aby vrátil rakuffy Pulk. 157^a, Uhry ob. Uhra Us.

Gen. *Uher*; tvar starý, bez koncovky -óv, který při appellativech již ve stč. jen archaisticky se vyskytá, zachoval se zde pravidlem. Na př. qua (via) itur ad Gabr Kosm. A. III, 15 a Kosm. I. t. (Kosmas myslí po česku, jeho lat. ad Gabr jest = č. do Gabr, nč. do Haber), iuxta pagum Postolopirth Kosm. A. I. 13 a Kosm. I. t. (též, = u vsi Postoloprť), ad castrum Rakouz Kosm. A. III, 12 a Kosm. I. t. (též, = u hradu Rakouš), e regione Stodor Kosm. A. I. 15 a Kosm. I. t. (též, = z krajě Stodor); Neosuetl Reg. I. r. 1088 (ze XIII stol.), de Buben t. r. 1170, de pecek t. r. 1228; do czech DalC. 33, do rzek t. 51, z fas t. 94, z uher t. 51; do Benatek ApŠ. 118, z benatek Mast. 8; když se z uher bratřie při-brachu Hrad. 27^b, z rakús Štít. uč. 61^b; de Dussnik TomZ. 1398 r. 316; do pruff Pulk. 34^a; do Rziek Comest. 116^b; do Turek Lobk. 21^b; ze Trizij dwuor KolB. 1519, ze Trzidwor KolČČ. 10.^b (1560); do Uher Vel.

Kal. 309, do Vlach t. 97, do Rus t. 165, do Prus t. 199; do Sás Beck. 1, 295; z Karlových Var Us., ze Slovák, z Valách BartD. 19 (zlin.); knieže táhl do pohán Mand. 39^a (= do pohanské země), (Benátčané) jezdí do pohán Lobk. 21^b, jenž do jeho země jezdili z křesťan t. 21^b (= z křesťanské země). — Při jménech původu appellativního proniká také tvar *-ov*: z Varuov Všeh. 375, ze Trzidworuw KolČČ. 103^b (1560), z Karlových Varů Us.

Dat. *Uhróm* atd. Na př. k rakufom běžeti DalC. 89, k rakuffom ad Austriam Pulk. 53^b, ciesař tu krajinu k czechom oddal ad Bohemiam t. 62^a, měly ty země k Czechům připojeny býti VelKal. 44, osm mijl od Vídně k Uhrům t. 9, blíže k Benátkům Har. 1, 12. — *Uhrám*, podle *a*-kmenů, při těch jménech, která mohou míti nom. *-a*, na př. kako jest ta země k czecham přišla DalC. 24, k Benatkam Lobk. 28^b, až k Benátkám Har. 1, 13, k Uhrám Us.

Lok. *Uhřiech*. Na př. Thuklecyeu Reg. I. r. 1205 t. j. Tukleciech (Tuklaky), Zernozeceu List. Lit. r. 1218 t. j. Žrnosěciech, Zalezleu tamt. t. j. Zálezleu, Zernozeceu Reg. I. r. 1250, Nostuleu tamt. t. j. Nóstvléu (m. Nóstvléu, v Nšlích); w uhrzyech Mast. 51, w rakufyeu t., w rufyeu t. 52, u baworzyech t., w korutanyech t. 53, w Uhrziech Pass. 317; w baworzyech Pulk. 89^b, w frbyech t. 66^a, w charwatyeu t. 1^b; w charwatyeu stateční lidé jsú Lobk. 27^a; w Auhřijch Puch. 446^a, w Uhřijch VelKal. 32 a j., ve Wlaffyeh t. 49, w Srbijch t. 188, w Sfwábijch t. 268; v Rakousích. Robousích, Uhřích, Nšlích atd. Us. — *Uhrách*, podle *a*-kmenů, zvláště po hrdelních; na př. w czechach DalH. 42, DalC. t. a 21, Mast. 49. Hrad. 1^a, Rožmb. 120, nč. v Čechách, Uhách, Dušníkách, Benátkách, Pardubičkách, Uhrách Us. — *-ech*, podle *i*-kmenů, zvláště po *-t*, *-d*, *-n* a také po jiných; na př. o postoloprtech DalC. 41, ve Všetatech, Všetudech, v Nobovidech, Korutanech, Sanech, Bubnech, Smidárech, Býchorech, Semilech, Dolech, Kralupech, Čepech, Dubech, Citolibech, Čínovech, Drmech, Časech atd. — *-och* v nářečích východních, na př. na Hamroch BartD. 113 (laš.) atd.

Instr. *Uhry*, mezi řečenými zeměmi a tatory Mand. 45^a; *-ami*, Uhrami Us.

Kmeny s *-a-* přehlas. *-ě-*.

43. Mezi kmeny vzoru *chlap*, *duh* jsou mnohé, které mají vnitř slabiku měkkou se samohláskou *-a-*. Tato pak samohláska mění se v *-ě-*, když ve slabice následující je k tomu příčina (přehlasování zpátečné, srov. I. str. 97 sl.); na př. čas pl. nom. česi, zeuán- pl. nom. zeměné. Působením analogie přehláska někdy se ruší, na př. místo česi je podle čas také časi, místo zeměné je podle akk. zemany také zemané atd., —

někdy pak i tam se dostává, kde by podle pravidla býti neměla, na př. místo *akk. zemany* je podle *nom. zeměné* také *zeměny*.

Kmeny tohoto způsobu jsou v substantivech

čas, sg. vok. *čese*, můj zlý ne chziezze ApD. c (rým: užěse), nč. čase; — sg. lok. *čěsě*, v tom smutném czieffie UmR. 203 (rým: sě utěšě), v kterém czieffie DětJež 8^a (: narodili jste sě); naproti tomu: při svém chzazzie svD. 84, v krátkém czaflie Hrad. 2^a, nč. v čase; — pl. nom. *čěsi*, biechu u vojště lití cziefy AlxV. 1565 (: zamiesi); v básni Pravda v rkp. PulkL. 433 čte se: zbožného ta hróza děsí, neb sú přišli bludní czaflí, žeť sě krívda v pravdu miesí; czaflí je tu napsáno zajisté omylem opisovatelovým, neboť rýmy (děsí, miesí) žádají tvaru *čěsi*; naproti tomu je dále: všickni czaflí AlxV. 2377 atd.; — pl. lok. *čěsiech*, po chzieziech AlxH. 10, 12; naproti tomu: v těch czafliech Pass. 328, nč. časích. Tvary s přehláskou náležitou vyskytují se zřídka, znám jen doklady tuto položené.

diabel, pl. nom. *diebli*, ať jim dyebly neškodie JiřBrn. 643, dyebly sě sletěchu Marg. 460; naproti tomu: tvoji dyably JiřBrn. 118, dyabli Pass. 351, diable sě nezmeškají HusPost. 216^a, sg. vok. aj diable HusPost. 219^b. Tvary s přehláskou náležitou jsou řídké, znám jen příklady zde uvedené; v BrigF. 5 čte se: k dieblu, novotvar s přehláskou odchýlnou.

Jan, sg. vok. *Jěne*, na př. svatý Giene ŽKlem. 136^b, Giene můj synu Hrad. 52^b, svatý giene t. 122^a, o gyene svatý Modl. 147^b a j., nč. Jene; bez přehlásky: svatý Jane Pass. 277, Jane můj příteli Vít 57^a, Jane milej ŽerKat. 107, svatý Jane Suš. 5, Jane chrom. 267 a Btch. 264 (dolnobeč.); — sg. lok. *Jěně*: o světiem Gienie rkp. o štěp. Jg. s. v.

klak-, z klěk-, ve jménu místním *Tuklaky*, pl. lok. *Thuklecye*h Reg. I. r. 1205.

Pabjan (Fabian), sg. vok. *Pabjěne*, svatý Pabgiene ŽKlem. 137^b.

řad-, z řed-, v *řád*, *úřad*, *pořad*; sg. lok. *řiedě*, *úřědě*, *pořědě*: po svém rsiedye JidDrk. 107, ve všem rzyedie Kat. 26, ať by zvěstoval to poselstvie w rzyede t. 92, mistr napsa veršík w rziedie DětJež. 8^b, v svém vrzyedye DalC. 95, w urziedie Rožmb. 70, w urzyedye t. 217, v jeho vrzedye Štít. uč. 21^b, v tom vrziedie Pass. 95 (předěláno později v úřadě); ve všem ženském porziedie Kat. 16; často bez přehlásky žádané: w urzadye ODub. 93, o zemském urzadie NRada 637, nč. v úřadě atd.; při koncovce -u přehlásky ovšem nebylo: v tom vrzadu Štít. uč. 21^b atd.; — pl. lok. *úřědiech*, *pořědiech*: w vrzedyech Pass 526, zatvrzenio zákona bude jemu i semeni jeho po pořědiech per successiones Kladr. 30, 21; častěji bez přehlásky: w urzadyech Vít. 81^b, po vrzadiech Ol. Num. 2, 17, w vrzadech ODub. 92, nč. v úřadech atd.

Šebastian, sg. vok. *Šebest-ěne* (-t- tvrdé), svatý Sebeftyene ŽKlem. 137^b.

třas tremor, z třes-, třas ŽKlem. 47, 7 a j., strach a trzas ŽKap. 54, 6,

přesta trzaffa (sg. gen., věta bezpodmětná) ŽWittb. 105 30 atd.; pád nějaký s -ě-, na př. sg. lok. *třěšě*, nedoložen; ale doložen je nom. *třěs*, vzniklý z *třas* analogií některého tvaru přehlasovaného: trzies tremor ŽWittb. Moys. 15, trzief ŽMus. t, trzyes ŽPod. 54, 6, trzeff ŽWittb. 47, 7.

žár, zžár; zžár je původní tvar jména místního *Ždár*, srov. I. str. 527; sg. lok. byl *ve-zžieřě*, a z toho změnou hláskovou *ve-jžieřě*, srov. I. str. 495; doklad příčný pro tvar tento není mi znám, ale je nahrazen doklady jinými, ve kterých se obráží: de Yzierz TomZ. 1440 m 19, de Zeyrzierz t. 1465 m 11, z Zejzieře t. 1464 m 21.

O subst. *Tatar, Tuter* a *žlab-, žleb-* v. doleji § 50.

44. Nejhojnější a proto nejdůležitější mezi kmeny těmito jsou kmeny utvořené příponami *-jan-ino-*: nom. *zeměnin, dvořenin, měščenin, broženin, rokyčenin, Praženin, Chrudiměnín* a p. Významem jsou to appellativa obyvatelská, *zeměnin* = kdo bydlí v zemi, jest usazen v zemi, incola, *dvořenin* = kdo bydlí na dvoře, žije u dvora atd. Kmen je tu dvojitý: delší s příponami oběma *-(i)an-ino-*, v čísle jednotném a dvojném; a kratší bez *-ino-*, v čísle množném. V sing. a du. je tedy kmen *-o* a sklonění podle o-kmenů. V pluralu pak je kmen souhláskový a bylo sklonění původně souhláskové. Z něho zachovaly se nom. *-ě*, gen. *-(ě)* a archaistický lok. *-s(ě)*, na př. *zeměně, zeman(ě)*, u Polas atp. (o lok. *-s* viz doleji v § 46); v pádech ostatních ujal se koncovky přejaté ze sklonění jiných. Srov. Brugm. II. § 115 a 404. V příponě *-(j)an-* přehlasuje se *-a-* v *-ě-*, když je tomu příčina také v slabice následující: tedy všude v sing. a du., poněvadž tu následuje přípona druhá *-ino-*, jejíž samohláska *i* má moc přehlasovací; a dále v nom. (vok.) a lok. plur., poněvadž tu následují koncovky pádové *-ě, -ie, -ech* (z *-echě*), *-iech*, jejichž samohlásky touž moc mají.

Těmito oběma zvláštnostmi, střídáním kmenů a přehlasováním, má sklonění těchto jmen svůj zvláštní ráz, zejména v textech starších, kde panuje jistá pravidelnost. Odchytky jsou tam velmi řídké a záleží jednak v tom, že kmen delší jest i v pluralu, nebo kmen kratší i v singularu a dualu, jednak v tom, že přehláska není, kde by býti měla, nebo jest, kde by býti neměla. Odchylek těchto časem přibývá, nastává kolísání a ustaluje se konečně sklonění nč. *zeman* gen. *zemana* atd., pl. nom. *zemaně* atd., sklonění uniformované, s něhož někdejší různosti jsou všechny setřeny a v němž pravidla bývalého již zaumenati nelze. Srov. I. str. 99.

Sklonění je toto:

sg. nom. staré nepřehlas. *zemanín*, Suaton Polanin NehrP.; přehlas. *zeměnin*, myfsczyenyn Rožmb. 116, mefczyenyn t., myeftyenyn DalC. 77, jeden hrfechzenyn AlxM. 2, 24, zemenyn t. 2, 25, jeden myeftyenyn

AlxV. 2105, myesftyenyn Řád pz. 37, flowyenyn Scytha Koř. Koloss. 3, 11, zemenin Pr. pr. 261, každý miešťienin t. 244 atd.; — odchylkou: každý zemanín Koz. 401, nč. zeman Us., dial. Malenován BartD. 16 (zlin.), Morařan t. 98 (laš.); —

sg. vok. *zeměnině*, — nč. *zemaně*; —

sg. gen. akk. *zeměninu*, *zemyenyna* Rožmb. 64, *zemenina* staviti Pr. pr. 253, *myesczenyna* Pass. 472 atd.; — nč. *zemana*; —

sg. dat. *zeměninu*, *zeměninovi*, *mieszczenynu* Pass. 366, *k mešťienynu* Rožmb. 118, *měšččinu* VřehJ. 171 atd.; — odchylkou *myesczenowy* *mediolanskému* PulkR. 181^a, *myesftyenu* *mému* Ol. Lev. 25, 14, nč. *zemanu*. *zemanovi*; —

sg. lok. *zeměnině*, *zeměninu*; — odchyl. po jednom *myesczanu* Boh. 345, nč. *zemanu*; —

sg. instr. *zeměninem*, *nejsa Praženinem* VřehJ. 170; — nč. *zemanem*; —

du. nom. akk. *zeměninny*, dva *zachovalá zemenyny* Řád pz. 97, dva *zemenyny* Pulk. 3^b, dva *měštěninny* Jar. 63 a 64; — odchyl. dva *miešťiany* PulkLit. 125^b, dva *Miešťiany* *Pražská VelKal.* 141, (*markrabě*) *poslal dva dvořany svá* Jar. 44 (snad plur. za du.); —

du. gen. lok. *zeměninú*, *nedoloženo*; —

du. dat. instr. *zeměninoma*, *nedoloženo*; srov. stpol. *dwienia zemianinoma* Kal. 112; —

pl. nom. *zeňané*, *zeměné*, *-ie*; koncovka *-é* jest *náležitá*, je to přípona tohoto pádu ve sklonění souhláskovém; vedle ní bývá někdy *-ie*, podle i-kmenův; — *zeňané* je z doby před přehláskou; na př. *usque hodie nomine ab urbe derivato nuncupantur Gedcane KosmA. II, 2 a KosmI. tamt. nč. Hedčané*, *Slasane Silesii KosmA. II, 37. Psowane t. a KosmI. tamt. nč. Pšované*, *Trebowane KosmA. II, 37 a KosmI. tamt. nč. Třebované*, *Dedosane KosmA. II, 37. Lucsane KosmA. II, 37. Zedlicane t. nč. Sedlčané*; — z doby po přehláscě je *zeměné*, *-ie*, na př. *Dedossene Kosm3. II, 37. zemene ŽGloss. 48, 3, oni sú kapadocziene* a si pak sú asyene* svD. 13 sl.; zemiene DalHr. 3; flowyene DalC. 1, zemene t. 3, zemyenye t. 53, zemyene t. 72, luczene t. 19, polene t. 33, prazyene t. 34, rzymyene t. 90, myesczeno t. 93, myesczyene t. 96, chrudymyene t. 100, hradczyene t., myczene t. (Mýto), Byczowene t., polyczene t.; zemiene ŽKlem. 48, 3, všelící *zemylene ŽWittb. t., zemene Rožmb. 116, kacis flowiene Hrad. 24^b, myesczene Pass. 477, všichni myesczyenye Modl. 30^b; flowyenee Pulk. 1^b, myesftyenye t. 84^a; myesczenye ML. 56^b, dworzienne t. 80^a; rzymenee Pror. Dan 11, 30; přirození *zemene* ODub. 83; přijdu *rzymienie* Koř. Jan, 11, 48 *myesciene t. Efez. 2, 19; měštěné kraje nebeského ŠtitV. 123; později vyskytá se i tvar zemanoré*, právem bez přehlásky: ti jistí *flowanowe* PulkR. 1^b, *polanowe t. 39^b*; — od-**

chylky: jiní zemenyne Řád pz. 91 a 92, všickni zemenyne t., miešťtieniee a zemeninee Pr. pr. 254, Rzymenyne Lit. předml. 2. k Pavl.; flowane Pulk 1^a, tři dworzane Lobk. 56^a, jiní zemanee Pr. pr. 242, páni a zemanee t. 243, miešťtiance t. 255, Mediolané DalJ. 59 rkp. Ff, Polané t. (v Dal. rkp. Ff a L jsou odchylky poměrně hojné); — nč. zemané; — dial. Mořkovaňe, Hodstavaňe, Záhořaňe BartD. 88 (stjick., -ňe z -né, srov. něst za něst t. 90); Brezovania t. 44 (břez.) a Brodzaňa, Bojkovjaňa, Bánovjaňa t. 41 (hroz., změnou -ó, -ie v -ia atd. jako v pl. nom. lidé slc. ľudia hroz. ludzja);

pl. akk. *zemany*, s koncovkou -y podle o-kmenů; na př. když by prazany zbili DalC. 18, na prazany t. 19, všechny zemany Pr. pr. 243 atd.; — odchyl. Praženy DalJ. 18 rkp. L, t. 19 rkp. Ff, medulanské měšťtény t. 61 rkp. L a Z; — nč. zemany; — v nár. ob. bývá akk. *zemaní*, t. j. nominativ vzatý za akk., a poněvadž za *zemaní* je spisovné *zemané*, bere neumělý spisovatel — analogie zvrtná — také -ané za akk.: sv. Pavel Řjmané napomínal Nitsch 10; —

pl. gen. *zeman*, tvar náležitý; na př. mieščzan přédních AlxB. 5, 11, od myesczan DalC. 93, inorawan mnoho zbichu t. 24, polan mnoho zbichu t. 65, Boleslav do polan jide DalC. 33 (s významem místním), (Božěj a Mutyně) do polan poslasta t. 56 (též), papež od rzyman zabit Pulk. 170^b, kak jest toho města miešťtan přesbožný stav ŠtítMus. 52^a, ot rzyman a Romanis Ol. 1. Mach. 14, 40, myešťtan tvých t. Lev. 19, 18, žena brání myešťtan svých Kruml. 86^b, měšťtan Ústských Sv. 182, všech pánův i zeman ODub. 1, myescyan svých Koř. 165^b, který z miešťtan Pr. pr. 249, ode všech zeman t. 242, u týchž miešťtan Lobk. 26^a, pod panstvím pánuov Benátčan Přef. 8, našich zeman Koz. 401, od měšťtan t. atd.; — později *zemanův*, s koncovkou -ův podle ů-kmenův a též právem bez přehlásky, od rzymanow zabit PulkR. 167^b, morděřův wrřfowczanow t. 80^a; — odchylky: od římeninów (sic) HusPost. 22^a, od Rzímeninów Kruml. 20^a, všech dworzeuinow Mill. 8^b, dvořenjnůw Beck. 1, 262; do Polen DalJ. 33 (L), Pražen se ueboje t. 17 (L), Moraven t.; jmě rzymyenow Ol. 1. Mach. 8, 1; — nč. *zemanův*; —

pl. dat. *zemanóm*, s koncovkou -óm podle o-kmenův, na př. proti Luczanom DalC. 19, Lúčené sú prazanom dáni t., těm mieščzanom Kat. 10 atd.; — odchylky: k rzymyenyenom EvOl. 99^b, k rzimeninom Hilar. 40^a; k rzymanynom EvOl. 96^a; není rzymyenom obyčej Koř. Skutk. 25, 16, miešťtěnínuom Ben. Súdč. 14, 17, zeimenom DalJ. 55 rkp. L; — nč. *zemaunům*; —

pl. lok. *zeměnech*, *zeměniech*, konc. -ech podle i-kmenův a -iech podle o-kmenův; na př. na prazenech DalC. 17, o meščzenyech Rožmb. 116 atd.; — odchyl. u polanyech Mast. 53; — nč. *zemanech*; —

pl. instr. *zemany*, s koncovkou -y podle o-kmenů, na př. když biechu

zemani jejie cum essent incolae eius ŽWittb. 104, 12, zemani ŽGloss. t., s polány DalC. 33, s myefczany Rožimb 209, s mieffczany Kruml. 295^b, přěd myefczany in conspectu civium Pror. Jer. 37, 11, s swými zemany Kat. 174 atd.; — odchylky: se všemi zemenyny Pulk. 56^a, s dwořenjny Beck. 1, 376; s Praženy DalJ. 22 rkp. L, s zemeny t. 63 rkp. Ff; s meftianmi Beck. 1, 526; — nč. zemany.

45. Podle vzoru *zeměnin* pl. *zemané* skloňují se také:

krajěnin, cizokrajěnin, spolukrajěnin, nč. *krajan*; na př. sg. nom. cizokrajěnin Blah. 169 (Blahoslav to zahrnuje); — dat. svému kragenyinu RoIB. 75^b, jednomu krageginu (omylem m. krajenínu) Comest. 37^a; — instr. cizokrajěním sem učiňen extraneus v bibli z r. 1487 žalm 68, 9; — pl. nom. všickni kragene EvZimm. 1, kragenee tvoji Ol. Ezech. 27, 4, czyzokragenee Ol. 1. Mach. 10, 12, přijdú spolnkraiene Kladr. Bar. 4, 14, odchyl. kragenine jej (koráb) ukazují Comest. 19^a; — dat. k cizokraieninom Kladr. Jer. Lament. 5, 2, proti krajenínóm KorMan. 41^b; — nč. krajan gen. krajana atd.; — místo *krajěnin* bývá *-krajín*: sg. gen. akk. všelikého cizokragina Kladr. Nehem. 13, 3, každého czyzokragina Ben. tamt., pl. dat. (proroci) stany zvracěli czyzokraginom Koř. Žid. 11, 34; —

kvašěnin, hodokvašěnin, spolukvašěnin, nč. *kvašan*; na př. sing. nom. kwaffenyn Comest. 184^b, hodokvašěnin conviva Jirečk. Rozpravy 33 (z Mat. Prostěj. z r. 1438); — gen. akk. takového kvašenína Blázn. Jg.; — plur. nom. tvoji kvaššene tibi convivae Ol. Sir. 9, 22, počěchu jedni kwaffšene mluvití qui accumbabant EvVíd. Luk. 7, 49, všickni kwaffšene GestaKl. 200, jiní kwaffšene t. 201, hodokwaffšene ti Háj. 342^a, odchyl. spolukwaffšenine Kladr. Sir. 9, 22; — gen. z kwaffšan Comest. 227^a, odchyl. do domu kwaffeninow Kladr. Jer. 16, 8; — dat. všém kwaffšanom simul recumbentibus EvVíd. Mark. 6, 32, odchyl. kwaffeninom Comest. 239^b, jiným hodokwaffšenom Háj. 60^b; — instr. s těmi kwaffšany Štít. ř. 143^a; odchyl.: (MMagd.) mezi hodokwaffšeny plakáše. Hug. 45, před kwaffšeny Comest. 178^b, mezi hodokwaffšeny Háj. 196^b, mezi hodokwaffšeniny Kladr. 2. Reg. 19, 28, nad kwaffeninami Comest. 200^b; — nč. kvašan, gen. kvašana atd., zastaralé; —

vojěnin, nč. *vojan*; pl. nom. ti wogyene všěcky zbili Pass. 556. — gen. osěnie od woyanow zkaženo jest Pulk. 154^b, — dat. stříbro woyanom rozdal Pass. 485, — nč. vojan gen. vojana atd., zastaralé, a *vojín*.

Dále patří sem také subst. *múřěnin*. V době starší má doklady takové: sg. nom. murzienyn Pass. 459, murzyenyu Pror. Jer. 37, 7 a Koř. Skutk. 8. 27, murzenyn KabK. 18^a, — pl. nom. (křesťané jsou) črné barvy jako murzene Mand. 17^a, pohané totiž murzene KabK. 16^b, židé a murzenyne t. 20^b, jedni murženyne t. 25^a a j., murzienynowe ŽWittb. 71, 9, murzenijnowe Comest. 54^b, murzenynowe KabK. 7^b, — akk. mu-

rzienyny Otc. 118^a, murzeniny Comest. 54^b, murženyny KabK. 7^b, — gen. od murzenin- (na konci rasura) t. 191^a, — dat. proti murzeninom t. 170^a; — příklad pro tvar mŕan- není znám; — nč. pak jest sg. mouřenín, gen. -ína atd., pl. -ínové, gen. -ínův atd. Není pochyby, že *mŕěnin* je původem svým téhož druhu jako *zeměnin* atp.; ale sklonění vyvinulo se při něm jinak, než při tomto; příčinou bylo myslím to, že slovo základní *mŕ-* nebylo zde tak na jevě, jako je na př. *země* v *zeměnin*, *dvůr* ve *dvorěnin*, *město* v *měščenin* atd.; proto odtrhlo se *mŕěnin* od substantiv těchto ostatních, a tu zachovalo koncovku *-in* veskrze a dosud, kdežto substantiva ostatní ji mají jen v sing. a du. a jen v době staré.

Vedle *mŕěnin* bylo také *muřin*; o tom v. doleji § 49 č. 3.

Subst. *křestan*, ve znění starším *krestian*, nemá přípony *-(j)an-* (z *krest-jan-* bylo by vzniklo stč. křeštan nč. křeštan). Slovo to je původu cizího, z lat. *christianus*. Je však schopno přehlásky jako *zeňan-*, a proto má ve sklonění mnohé tvary shodné se vzorem *tínto*. Srov. I. str. 132. Sklonění jeho jest: sg. nom. *krestian*, *creftian* HomOp. 152^a; *křestan* věrný krzeftan Pass. 435 a j.; -- vok. *křestěne* nedoložen, bez přehl.: tak milý krzieltiane náději máš HusW. 97^b; — gen. akk. *křestana*, krzeftiana NRada 1282; — dat. *křestanu*, protiv krzeftyanu Štít. uč. 87^a; — lok. *křestěně* nedoložen, křestanu Us.; — instr. *křestanem*, bych nebyl krzeftanem Pass. 361; — du. *křestany*, dva krzeftani napsavše list schovali Pass. 365; — pl. nom. *křestěné*, kreftene CisMnich. 98^a, tuž j'ho pobřebli krsezztyene ApŠ. 114, krzeftylene se řitichu Pass. 345, krzeftylene t. 283, t. 346, t. 460 a j., krzeftylene pamatují Štít. uč. 87^a, jen jménem krzyeftyenece jste Štít. ř. 185^a; bez přehl.: tu bydlé krzeftane Mand. 38^b, křešťané ŠtítV. 34 a j., bludní krzeftianee Lobk. 107^a; při koncovce *-ové* správně bez přehlásky: krzyeftanowe Pulk. 6^b; — akk. *křestany*, všěcky krzeftani Pass. 300, ješto jsú měli pány krzeftiany Štít. uč. 63^a; — gen. *křestan*, *-óv*, mnoho křestan DalJ. 89 rkp. V, jiných křestian Hád. 95^b; jenž do jeho země jezdili z krzeftian Lobk. 177^b (ze země křestanské); mnoho krzyeftanow DalC. 89, dobrých krzeftanow Pass. 335 a j.; — dat. *křestanóm*, násilník krzeftanom Pass. 283, krzeftyanom Štít. uč. 63^a; — lok. *křestěneck*, o prvních krzeftylenech Štít. uč. 72^a, t. 73^a; bez přehl.: u věrných krzeftianech iHusW. 95^b, na krzieltianech Mand. 73^b a j.; — instr. *křestany*, pastýřstvo nad krzeftany Pass. 300, mezi krzeftiany Štít. uč. 86^b a j.; — nč. veskrze *křestan-*.

Pomnožná jména místní *Brožné*, *Brozany* atp.

46. Substantiva kmene *-jan-ino-* jsou, jak nahoře praveno (§ 44), appellativa obyvatelská: *zeměnin* jest = kdo bydlí v zemi, jest usazen v zemi, *incola*, *měščenin* = kdo bydlí v městě a je členem obce městské,

dvořénin = kdo bydlí na dvoře, žije u dvora atd. Pluralem jmen takových nazývá se pak velmi často obec těchto obyvatelův a metonymicky také její místo, a tudý vznikají velmi hojná pomnožná jména místní: na př. kdo bydlí na brodě neb u brodu, jest brod-jan-ino- = *brožénin*, plur. *brožéné*, a toto vzato za jméno místní: *Brožéné*, *Brozany*. Srovnej stejnou metonymii při pomnožných jm. *Uhři*, *Uhry* v § 42 a *Lobkoviči*, *Lobkovice* v § 70.

Jména *Brožéné*, *Brozany* atp. skloňovala se původně tak, jako stejná appellativa *zemčínin* atp.; ale časem nastaly jisté rozdíly a výsledek jest, že pluralia sem patřící ve skloňování poněkud se liší od appellativ téhož původu, dílem zachovanými tvary starými, dílem některými novotvary.

Sklonění jest toto:

Nom. *Brozané*, z doby před přehláskou; na př. in villa quae vocatur Wrbczane Kosm. pokr. r. 1126 nč. Vrbčany, villam nomine Olsane Reg. I. r. 1180 (z rkp. XIV, v opise zachována forma stará) nč. Olšany, de eadem villa Olsane t.; -- přehlas. *Brožéné*, na př. (villam) Budkouene (sic) Reg. I. r. 1201 (z orig. knih. dvor. Víd.) t. j. Bukověné nč. Bukovany, in villa nomine Bilsene t. 12 (z orig. arch. Mnich., nominativ jmenovací) nč. Blšany; — později běře se akk. *Brozany* za nom. (srov. pl. nom. *duby* za starší *dubi* § 35), na př. in villa Bresani Reg. I. r. 1228 (z orig. dvor. knih. Víd.) nč. Břežany, in villa quae vocatur Wrbczany Kosm. pokr. 1126 rkp. Břevn., nč. Vrbčany; — místo *-any* bývá ob. *-ana*, na př. Hradčana Us.; — v kontextu cizojazyčném, zvláště lat. a něm., bývá pro nom. ode dávna z pravidla tvar *-an*, přejatý bezpochyby z českého gen., na př. in villa Rokican Kosm. A. III, 32 a Kosm. I. tant. (nom. jmenovací), in Borovan Reg. I. r. 1319 (ex orig. Worlic.), villa Wyrbiczan Reg. IV. r. 1334 atd., v textech něm. a lat. dosud tak.

Akk. *Brozany*; nč. ob. též *-ana*, Hradčana.

Gen. *Brozan*, zachován veskrze tvar starý.

Dat. *Brozanóm*, *-uom*, *-ům*.

Lok. *Broženech*, na hradczyenech Pulk. 178^b; později a nč. *Brozanech*.

Vedle toho vyskytají se v době staré a nejčastěji v listinách pro lok. plur. tvary *-as* a *-ach*.

Doklady pro *-as*: doleaff List. Litoměř. (ze XIII stol., dat. r. 1057) t. j. Dolas nč. Dolanech; Brennaz, Peschaz, Ternovas, Lubochovaz List. Litoměř. z r. 1218 (srov. Palacký v ČČMus. 1836, 343) t. j. Breñas, Piešcas atd., nč. Brňanech, Píšťanech atd.; Wirbcaz, Bresaz, Comoraz, Ugoscas, Trinouac List. Vyšehr. (ze XIII stol., dat. r. 1088) t. j. Virbčas, Brěžas, Komoras, Ugoščas, Trinovas nč. Vrbčanech atd. (srov. Palacký l. c. 339 a Šafařík Aelt. Denkm. str. 200); Kirnaz v list. Anežčině asi z r. 1228 (orig. dvor. knih. Víd., otisk v Šemb. lit.^a 466); Lusas v zakl.

list. Bolesl. (paděl v XIII stol., Palacký l. c. 338) t. j. Lužas nč. Lužanech; Lubczas v zakl. list. Opatov. (paděl. v době staré, dat. r. 1086, Palacký l. c. 339) t. j. Ľubčas nč. Libčanech; in villa Horaz Kosm. pokrač. 1282 nč. Hořanech; in villis Wranas et Kowarzowicz Reg. IV r. 1341 t. j. Vraňas nč. Vraňanech; kako Svatopluk u polas zabít byl DalC. 57 (nápis). v polas Vít. 33^a; na Dobrzańs v rkp. z r. 1519 (Půhonové k svědomí, v knih. ČMuseum 1° F str. 23^b, tutěž na str. 29^b; w mieśczech Dobrzanech); pro některé jiné doklady tohoto tvaru není dosti jistoty, že by byly původu starého (zejména to platí o zakl. list. Olomúcké prý z r. 1131). Stejný tvar byl také u Luticů, podle soukromého sdělení prof. Perwolda vyskytá se v listinách XII stol. na př. in terra Lessaz t. j. Lčsas vedle terra Lessane.

Doklad *-ach* znám jest jeden: Wranah v list. z r. 1228 t. j. Vraňach nč Vraňanech, srov. Jag. Arch. 2, 336 sl

Tvar *-(j)as* vznikl z bývalého *-(j)an-sz*; koncovka *-s(ə)*, náležitá přípona lokalu množ. zachovala se zde, u kmene souhláskového, kdežto u kmenů samohláskových se změnila v *-chz*, na př. rybách psl. rybáchz. Tvar pak *-(i)ach*, který se tu vedle *-(j)as* vyskytuje, vznikl analogií podle rybách atd. Srov. I str. 307, Brugm. II § 404 a Zubatý v Jag. Arch. 15, 498; poněkud jinak Wikl. III^a 15—16 (předpokládá kmeny *-ja* m. *-jan-*); Šafařík v Aelt. Denkm. str. 200 spatřuje v těchto tvarech „Verwandlung des *ch* in *s*“, a v ČČMus. 1847, I. 132 sl. podle Boppa toto *ch* z *s* vykládá.

Oboje tvary, *-as* i *-ach*, již v textech starých jako archaismy a velmi zřídka se vyskytují. Obrážejí se v některých místních jménech cizích a zvláště německých, jež z nich vzaly svůj původ. Na př. ves *Tuřany* v Brněnsku jmenuje se německy *Turas*, patrně ze stč. lok. *Tuřas* = nč. v Tuřanech, srov. Aelt. Denkm. 200; v list. z r. 1286 Gerhard z Obřan jmenován Gerliardus de Obersezze, kteréžto poslední jméno patrně z lok. *Obřas* jest; v Tomž. 1407 st. 219 uvodí se osoba de Planaz, t. j. de Plaňas, z lok. *Plaňas* = nč. v Plaňanech; *Hrušovany* jmenují se německy *Grussbach*, jménem utvořeným patrně ze stč. lok. *Grušovach*, = nč. v Hrušovanech

Plaňasy doloženo také v kontextu českém: z Plaňas VšehJir. 228, Mikulášovi z Planias KolAA. 71^b (1513), Prokop z Planias t. 151^b (1517). Znamená totěž co *Plaňany* a je to variauta jména tohoto. Vzniklo zajisté z lok. *Plaňas*; sotva bezprostředně, poněvadž si je těžko pomyslití, že by Čech vzal český — třeba že zastaralý — lokal za základ. z něhož by si tvořil jméno nové, — a tedy nejspíše prostřednictvím cizím, totiž podle lat. de Plaňas, prostřednictvím takové v knižné češtině vždy si mysliti možná. —

Instr. *Brozany*.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

47. Některá substantiva přejatá z jazyka cizího, jména vlastní i obecná, skloňují se dílem podle vzoru tvrdého *chlap, dub*, dílem podle měkkého *oráč, meč*. Skloňování měkké je tu hojnější v době starší, než v jazyku nynějším. Jazyk se někde ustálil, někde kolísání trvá. Podávám toho příklady, do kterých ovšem nejsou pojata slova dávno zdomácnělá a s flexí vždy stejnou, jako jsou *apoštol, buvol, král, pytel, císař, páter* (otčenáš), *Francouz, tanec* atp. Nejhojnější jsou tu příklady pro substantiva s kmenovou souhláskou

-l. Pokud se v češtině rozeznává *l* a *l*, přejímají se substantiva cizí na -l z pravidla do řady českých kmenů s -l, poněvadž znění cizího *l* tam a nikoli do řady -*l* ukazovalo; když však rozdíl mezi *l* a *l* z jazyka se stírá, přestává důvod, aby se cizí substantivum s -l skloňovalo měkce; jenom substantiva pevně ujatá zachovávají své staré skloňování; u jiných nastává kolísání a u slov nedosti upevněných zvrací se skloňování staré podle vzoru měkkého a uvádí se skloňování nové podle vzoru tvrdého. — Sem patří mnohá jména biblická, na př. *Abel*, Abele VšehJ. 446, Abele spravedlivého Háj. 73^a. na Abele Br. Gen. 4, 2 atd., ně. gen. Abele i -la Us.; — *Bál, Běl*, skrze Bále Br. Jer. 8 8, navštívím Béle t. 51 44; — *Betuel*, dcera Betuele Br. Gen. 24. 24; — *Daniel*, Danyele neučeného Modl. 3^b, Daniele Háj. 74^a po danyelyu DalC. 74, ně. gen. -le i -la atd.; — *Gabriel*, Gabriele archanděla Kat. 110, ně. gen. -le. dial. -la; — *Ismael*, dceru Ismaele Br. Gen. 28 9; — *Israel*, na ifrahele ŽWittb. 124, 5, na izrahele Ol. 1. Par. 21, 14, w ifraheli Ol. Num. 8, 16, raduj se ifraheliu ŽKlem. 122^b, ó Ifraeli Br. Deut. 4, 1 atd., a na ifrahela ŽWittb. 77, 21, ně. gen. -le atd.; — *Nathanael*, dar Nathanaele Br. Gen. 7 23; — *Noel*, vok. Noeli Lomn. Jg., ně. -le i -la; — *Rafael* gen. -le Br. Jg., ně. -le i -la; — *Samuel*, ubál se lid Samuele Ol. 1. Reg. 12, 19, Samuele vzkřís t. 28, 11. Samuele Havránka KolEE. 13^a (1725), ně. gen. -le i -la Us.; — *Sardanapal*, přemohl Sardanapale Puch. 62^b. ně. gen. -la; — *Saul*, zlý duch trápí Saule ŠtítV. 4, před faule Ol. 1. Reg. 9. 24, krále Saule Kruml. 35^a, Háj. 313^a, honiece saule Hlah. 1. Par. 10, 2 atd., a ot faula Ol. 1. Reg. 13, 8. nastúpil duch boží faula t. 18. 10. ně. gen. -le i -la Us.; — *Zorobabel*, napomíná Zorobabele VelKal. 274, ně. gen. -le i -la; — dále mnohá jména z latiny nebo z prostředí latinského vzatá, na př. *artikul*, mnohé artikule Let. 416, dva artikule Háj. 343^a, čtyři Artykule pražské VelKal. 122, v artikuli VšehJ. 335, w Artykuli VelKal. 125, Beck. 1, 449, v každém artikuli TomP. 4, 94, ně. gen. artikulu atd. Us. Jg.; — *beryll* gen. berylle Br. Jg., ně. -u; — *cirkel*, měsíčního Cyrkle VelKal. 374, ně. gen. cirklu a -le Us.; —

daktyl, *datel*. pl. akk. zralé daktyle Háj. herb. 58^b, nč. datle Us.; — *Hannibal*, od Hanybale Puch. 811^b, nč. od Hannibala Us.; — *kardinal*, jednomu kardynali Beck. 1, 18, nč. gen. kardinala Us.; — *kokodril*, *krokodil*, kokodrylla Otc. 136^b, pl. akk. mezi kokodryle OtcB. 83^b, nč. gen. -la atd.; — *konšel*, konšfela KolEE. 194^a (1624), skrze rychtáře a konšfely t. 32^b (1650), skrze konšfele (pl. akk.) t. 4^a (1666), nč. gen. -la atd.; — *koral*, tu koraly mají Mill. 77, nč. pl. nom. akk. korale Us.; — *muškul*, ztlučené mušfkule Háj. herb. 103^a, nč. gen. -le i -lu Us.; — *Nil*, vody z Nyle Br. Jer. 2 18, nč. gen. -lu atd.; — *Sikul*, z Diodora Sicule Br. Jg., nč. -la; — *škrupul*, puol škrupule Háj. herb. 268^b; — *špitál*, toho špitale Mand. 31^a, ze špitále Šemb. 40. w špytali Otc. 487^a, w špitáli VelKal. 77, we špitáli KolA. 1518, ve špitáli Šemb. 40 (mor.) atd., a špitála KolB. 1519, u špitála VelKal. 166, do špitála Beck. 3, 372, k špitálu KolA. 1518, w špytale Otc. 487^b atd., nč. do špitálu, ve špitále atd.; — *templ*, do temple EvOl. 182^b, w templi t. 241^b, nč. do templu atd.; — *titul*, tytule královského Háj. 292^b, aby užívali tytule VelKal. 44, užívala toho tytule t. 17, toho Tytule Beck. 1, 360, po tituli VšeHJ. 369, v svém tytuli Háj 321^a, nč. gen. titulu. pl. nom. akk. titule, -ly; — pak mnohá jiná, mezi nimi nejhojnější z němčiny nebo z prostředí německého, na př. *cíl* gen. -e; — *coul* gen. coulu a půl coule Us.; — *fortel*, z fortele VšeHJ 68, všelijakého fortele KolA. 1511, nějakého fortele Háj. 154^b a nč. tčž; — *handl*, handle vedau VelKal. 165, při tom handly KolEE. 163^b, nč. gen. handlu, pl. nom. akk. handle; — *kachel*, gen. kachle Jg., a v kachln hliněném Jg.; — *kanibal*, našli čtyři kanybale Puch. 96^b, nč. gen. -la atd.; — *kbel*, *gbel* gen. -e a -a Jg.; — *kejkl*, na ty kejky Jg. a na kejkle ib.; — *knytl* gen. knytile Jg.; — *kokrhe'*, *kondrhe'* atp. gen. -e; — *korbel*, kromě korbelu KolEE. 273^b (1668), nč. z korbele, z korbelu; — *kyml*, zůstatek uřezaného údu, kůže kymle Jg. a pl. akk. kymly Sal Jg.; — *mandel*, na mandely Kom. Jg.; třetího mandele KolEE. 324^a (1660), 54 mandele t. 4^a (1666), nč. z mandele atd., dial. sg. gen. mandle BartD. 92 (keleck., masc.), pl. gen. mandlí t. 88 (stjick); — *mandl*, *mangl*, v mandli Pref. Jg., barvíří mandla potřebují Vel. Jg.; — *model*, *modell* gen. -e Jg, -u Us.; — *ortel*, toho ortele Háj. 173^b, o hrdelním ortely KolEE. 9^b (1696), pl. akk. ortele KolA. 1511, nč. z ortele atd.; — *pantofel* gen. -fle Us.; — *paškvil* gen. -e Jg., -u Us.; — *šindel*, šyndely srazil VelKal. 126, nč. gen. šindele atd., zřídka -lu; — *štempl* gen. -e Jg., -u Us., na štemplu Us.; — *tryl*, tryle dělati Jg.; — *veksl*, *vezl*, gen. -e a -u Jg.; — *ventil* gen. -e Jg., -u Us.; — *věrtel*, čtyři wiertele Háj. 248^a, dva wiertele KolEE. 70^b (1721), půl věrtle Us.; — pak německá příjmení, jako *Hanzl*, od Hanzle řezáče KolB. 1519, *Mejzl*, Markusa Meyzle KolČČ. 412^b (1567), *Mertl*, nebožtíka Mertle KolB. 1519, *Partl*, Machka Partle t., *Paul*, Martina Paula KolEE. 109^a

(1691) a Martina Paule t. 112^a (1724), *Rendl*, Albrechta Rendle VšehJir. 28, pana Rendle Pal. 5, 2, 278, *Šeftl*, šefptle žida KolČČ. 44^b (1546), *Šmidl*, pana Šfnydle t. 4^a (1547), *Štancel*, od Šftanczle Kola. 1518, *Štekl*, Melichara Šftekle KolEE. 198^b (1681), Melichara Šftekla t. 22^a (1696), za Jana Šftekla t. 496^a (1735), *Vencl*, kaplana Wencle Háj. 142^a atd., nč. gen. -la.

Substantiva masc. s konc. -l přijatá v době nové mají z důvodu nahoře vytčeného — že totiž jazyk nový l tvrdé a netvrdé již neliší — ovšem pravidelně sklonění jednotejné, a to tvrdé; na př. *admiral*, *bál*, *general*, *choral*, *ideal*, *kanál*, *kapital*, *kaprál*, *kartel*, *konsul*, *kvartal*, *maršal*, *official*, *portal*, *profil*, *rumpál*, *sál*, *šakał*, *šál*, *vitriol*, *Vandal*, *Vergil* atd.

Substantiva s kmenovou souhláskou jinou a kolísající se mezi skloněním -o a -jo jsou dále:

-r; na př. *Asur*, Affur ŽWittb. 82, 9 a užase sě Afurz Pror. Isa. 30, 31; — *cinobr*, od *czinobra* AlxH. 3, 36, *czinobrz* LékB. 222^a, *cynobrz* Puch. 16^a, (vezmi) *czynobrzie puol lotu* Chir. 49^b, *cinobrem* Puch. 17^a, nč. z *cinobru* atd.; — *dromedar*, *dromedarz* KabK. 9^a, na *dromedarzi* t. 8^b a j.; — *Epikur*, *opykurz* (sic) Rozk. 1762, *epiturz* (sic) Prešp. 1012, nč. *Epikur*; — *klášter*, *klafter* Prešp. 2197, po *klafteru* Hrad. 14^a atd., a *klášterz* Příb. 21^a, do *klášterze* t., z *klášterzow* EvOl. 334^b, nč. do *kláštera* atd.; — *Lazar*, *svatý Lazarz* Pass. 333, *lazarzie* t. 334, s *lazarzem* t. 333 atd., *lazarzye* KatBrn. 198, (adj. domek *Lazaróv* PoprR. 25), *Lazar* Br. Jan. 11, 44 atd, nč. *Lazar* gen. -ra atd.; — *mistr*, *mištr* Seneka ApD. d, *myštr* ypokras Mast. 27, *mištr* Hrad. 32^b, *myštr* Krist. 56^a, svého *myštra* AlxŠ. 7, 2, o svém *myštrzye* Mast. 81 atd., k mému *myštrzy* Mast. 67, *myštrzy* svému Kat. 118, nč. *mistr* gen. -ra atd.; — *Trier* do města *Trirzie* Pass. 330, nč. *Trier* gen. -ru atd.; — *Tyr*, do *tyrze* AlxV. 1176, *neuí* = do *Tyru*, *nýbrž* omylem, v lat. básni Gualtherově 2, 91 je za to: *hinc venit Ancyram*; —

-n; na př. *Apollon*, (král) *diabla apolona* jmějieše JiřBrn. 7 atd., bych *potupil apolonye* t. 221, *kromě apolonye mého* t. 233, nč. *Apollon*, -na atd; — *Babylon*, *babelona* ŽGloss. 86, 4, *babylona* Štít. uč. 76^b, w *babylonye* t. atd., a *mast* z *babylonye* Mast. 152, *vedechu jej do Babilonye* Lit. 2. Par. 33, 11, *vyšel jest z Babilonye* t. 1. Esd. 7, 6, do *Babilonye* t. 3. Esd. 1, 40, do *babilonie* Hlah. 2. Par. 33, 11 in *Babylonem*, nč. do *Babylona*, -nu atd.; — *Ebron*, *Hebron*, *bydlili sú w Ebrony* Comest. 17^a, w *Ebroní* t. 32^a, nč. v *Ebronu* atd.; — *Jordan*, *podlé Jordana* Ol. Gen. 13, 11 atd., *podlé Jordanye* t. 13, 10 a Lit. tamt., nč. *podle Jordanu* atd.; — *Rhodan*, s druhé strany *rodana* Pass. 379, *ta saň w rodany sě kryjící* t., nč. v *Rhodanu* atd.; — *Šimon*, *svatý Symonyu* ŽKlem. 137^a, (*Ježiš*) *viděl Symonye* EvVíd. Mat. 4, 18, *vecě Sfymonyowy*

t. Luk. 7, 44, (Ježíš) řek Sfymonyowi EvOl. 231^a, bratr Sfymonye Petra t. 234^b, svatého Sfymonye t. 189^b, vece pán sfymonyowy: Sfymony! aj t. 257^a, Sfymonyu Petře! t. 245^b, Sfymonyu Yanow! t. Jan. 21, 15, Sfymony! t. 253^a, (Ježíš) vecé Sfymonyowy EvSeitst. Luk. 7, 44, nč. Šimon gen. -na atd.; — *uran-*, uranus, w urani totifs w nebi Comest. 3^a; —

-*m*; na př. *Betlém*, k bethlemu Hrad. 68^a atd., a prostřed bethlemye t. 68^a, do betlemye Krist. 17^b, z betlemye t. 59^b, w betlemy Hrad. 67^a, Krist. 17^b, vbetlemi Hlah. 200^a atd., nč. z Betléma atd.; — *Jerusalem*, v den ierufalema ŽKlem. 113^b, ot jerufalema Krist. 179^a, w yeruzalemie ŽKlem. 64, 2, w gieruzalemie Hrad. 85^b atd., do gieruzalemie Hrad. 64^b, do gieruzalemie t, okolo yerufalemie Pass. 286, od yeruzalemie (sic) Pror. Isa. 3, 1, do eruzalemie Hlah. 2. Par. 20, 27, k iherusalemu Jid. 34, w ieruzalemie ŽWittb. 67, 30, w gieruzalemie Hrad. 71^b, v jeruzalemi Hlah. 1. Par. 14, 4 atd., nč. z Jerusalema atd.; —

-*z* (někdy za -s); na př. *Tammuz* (modla egyptská), plačice Tammuze Br. Ezech. 8, 4; — *Elfáz*, porodila Ada Elfáza Br. Gen. 36, 4; — *markýz*, jdou zabit markýze Malý Amer. 4, 287, markýze Us., -za Kott; —

-*s* (u výslovnosti někdy v *z* měněno, zvláště mezi samohláskami); tu kmenovou souhlásku mají hojná jména vlastní, na př. *Alois* gen. Aloise, lok. o svatém Aloisi Us.; — *Hais* gen. Haise Hakl, Z jeseni života 184, 188, 192 atd. a Us.; — *Glos* gen. Glose Us.; — *Kraus* gen. Krause; — *Hess*, *Weiss* gen. -e i -a Us.; — *Fuchs*, *Max* gen. -e i -a Us.; — sem patří také *Herodcs* vok. Herodesi Us., Herodesi králi BartPís. 192; — v Troj. čte se: Thoaffe krále 138^a a krále Thoaffa tamt., Paris hna na Tratrife 120^a a skrze Paryfa 92^a; — v Br.: vzev Manafefa Gen. 48, 10, po zplození Enofa t. 5, 7; — v nář. východních je tu ovšem všude gen. -a atd., Aloisa atd., poněvadž i ve vzoru *orác* je gen. -a; v nč. obecné je většinou gen. -e atd., a tak bylo pravidlem i v jazyku spisovném doby nedávno minulé; novější gen. -a je působením theoretikův a podle nářečí východních; —

-*c*; na př. *Lorenc*, u Lorence Let. 1098, *Vincenc* gen. Vincence *Franc* gen. France, *princ* gen. prince atd.; — tak také *Klotz* gen. Klotze, *Utz* gen. Utze atd.; o gen. Klotza atp. platí, co bylo právě připomenuto, o gen. Aloisa atd.; — appellativum *tanec* přejato v době staré a je stále při vzoru měkké, opírajíc se o substantiva domácí na -ec, na př. kupec atd.; to platí také o novějším *ranec*; — doklady jiné ukazují, že slova přejatá v době starší častěji mívají sklonění měkké, než slova z doby novější; na př.: *palác* gen. -ě a -u atd., *špalaczie* Pulk. 112^b, s palace Háj. 118^b, v tom paláci Donín 738, při paláci t. 1022, jiné palace t. 988 atd., a okolo palaczu Lobk. 6^a, s svého palaczu t. 12^a, do palácu Puch. 112^a, palacu našeho Háj. 332^b, krom Palácu VelKal. 159, na palacze VšehK. 26^a, na palace VelKal. Dod. 2 a Beck. 1, 211, w palaczu Mart. 12^a, na palacu

Háj. 146^a, t. 324^a, na Palácu Velkal. 30, při palácu Donín 858, po nějakém palácu Beck. 2, 339, kterak strojím své paláci RZvíř. (1814) 13, nč. gen. paláce atd. Us.; — *špic*, oba Sípice Háj. 346^b a v předním špicu t. 50^a a j.; — *plac*, nemá izádný placzu držeti Pr. pr. 249, okolo toho placzu Lobk. 6^a, z placu Donín 883, král na placu stál Pís. Varn. 46, na placu Háj. 251^a, na tom place Donín 955, dva veliká placzy Lobk. 6^a atd., vesměs podle sklonění tvrdého, a taktéž nč.; — *harc*, stiskše je s harcu Let. 490 a časté harce činili Háj. 165^b; — *Falc*, w Falcu Velkal. 48; — *truc*, z trucu, trucu Us., — *pác*, do pácu Us., — *tác*, na bílém táce Herrmann Sněd. kr. 4 (1890), 176, na tácu Us. atd.

V Beck. 1, 568 čte se také *vers*, lok. we werffu prvním; předtím i potom je pravidlem ve-versi, tato odchylka je z neumělosti.

48. Kolísání mezi skloněním -o a -jo je také při mnohých substantivech domácích.

1. V jazyku starším správně se rozeznávají kmeny s -l (tvrdým) a -l (netvrdým) a skloňují se ony podle vzoru *chlap*, *dub*, tyto podle *oráč*, *meč*; ale časem splývá znění -l a -l v jedno, podklad pro lišení flexe se ztrácí a nastává kolísání. Na příklad ke vzoru tvrdému *chlap*, *dub* patří, ale odchylkou ke vzoru měkkému *oráč*, *meč* přecházejí: *anděl* (jméno původu ovšem cizího, ale dávno zdomácnělé) gen. anděla atd., odchylkou sg. vok. anděli Us., sg. akk. anděle BartD. 54 (dol.), pl. akk. na angele Beck. 1, 242; — *čechel* stsl. čechlꝝ velamen, czechla odběženie Kruml. 67^a, v čechle Pulk. (Výb. 1, 465) atd., odchyl. dělali čechle Jg.; — *hrbol*, (lék) měkkí hrbole Háj. herb. 245^b, nč. hrbol gen. -u; — *chuchel* stč. gen. -a, nč. -u a -e Jg., plur. chuchly Dobr. Jg.; — *jišel*, af požívá giffela Sal. 692, v jišeli Jád. lék. Jg.; — *kotel* (jméno původu ovšem cizího ale dávno zdomácnělé) stsl. kotlꝝ lebes, kotla DalC. 48, kotla jej zbavil Háj. 111^a, w kotle Háj. herb. 395^b, učiniti kotly BrigF. 13 atd., odchyl. gen. kotle Jg., do kotle, v kotli Us. dial. podkrk.; — *kužel* gen. -u atd., (inem) kužely nadívají Háj. herb. 96^a, slc. kužel, odchyl. gen. -e Jg. (v záhlaví); — *manžel* gen. -a atd., manžela KolEE. 292^a (1739), manželu fwywu t. 7^a (1679), jejímu manželu Pal. 5, 2, 77, můj milý manzele Háj. 133^b, du. z manzelu Štít. uč. 41^a atd., odchyl. jejímu manželí Pal. 5, 2, 77 (vedle -u tamt.), vok. ty manželko aneb ty manžely BílC. 47, pl. akk. pro dva manzele t. 24, taktéž Us. podkrk.; — *omyl* gen. -u, odchyl. bez omyle (rým: milie) Baw. 152; — *popel* stsl. popełꝝ, do popela Ol. Ex. 32, 20, Háj. herb. 392^b, do Popelu t., podoben sem popelu Ol. Job. 30, 19, co pýcháš popele! ChelčP. 237^a, w popele Háj. 128^a a Háj. herb. 147^b, odchyl. v horkém popeli Háj. herb. 71^a, o popeli Beck. 2, 221, v popeli Jg. (Sychra) a BartD. 54 (dol), gen. popela i popele Dobr. Lehrg.² 167; — *trupel*, člověk k truplu podobný Cat. Jg. a z truple

hlíny Rvač. Jg.; — *tůl, toul*, z *taulu* Kom. Jg., v *toule* i v *touli* Dobr. Jg.; — *týl* stsl. *tylŕ*, gen. -u atd., odchyl. *díl teyle* Beck. 2, 103 a j.; — *úcel* gen. -u atd., odchyl. pevného oučele MalýAmer 5, 268 a j.; — *uzel* gen. -u atd., odchyl. v *uzli* Us. podkrk.; — *zevel*, na *zevly* vycházeti Kor. Jg., na *zevle* jíti Ros. Jg.; — *živel*, nepodobné jest čemu býti (= aby něco bylo) z neživle Tkadl. Jg., *živel* gen. -u Us. nč.; atd.

Kolísání při domácích substantivech s kmenovým -l je tedy hojné, a proto je třeba vyčísti zejména, která z těchto substantiv jsou kmene tvrdého a tedy patří ke sklonění -o. Patří sem:

a) všechna jména, která jsou původem svým patricipia -lŕ, na př. *hýřil*, gen. *hýřila* atd., *břídil*, *doubal*, *fňukal*, *hamtil*, *chvastal*, *kaňhal*, *kecal*, *klábovil*, *kňoural*, *kutíl*, *kýval*, *míchal*, *modrchal*, *mrhal*, *pathal*, *patlal*, *prášil*, *stýskal*, *šantal*, *šidil*, *šmejdl*, *šnejkal*, *šťáral*, *t'ampal*, *žvanil*, *žvástal* atp., častá zvláště jako příjmení: *Loudal*, *Dohnal*, *Doležal*, *Vychodil*, *Musil*, *Sušil*, *Kvapil*, *Stejskal*, *Rozsypal*, *Roštlapil* (z roz-šlapil, se změnou hláskovou zš-št, srov. I. str. 494) atd.; — toho původu jsou i některá appellativa znamenající předměty jiné, na př. *rozrazil* (rostl.), *tápal* (sít), *ohnižil*, *vodožil*, *mýval* a j.; — a toho původu jsou i pomnožná jména místní *Podmokly* gen. *Podmokel* atp., stč. *Neosv(t)li* nč. *Nūsly* TomP. gen. *Nūscl* TomP. 8, 240 a j., ale v nč. *Nusle*, -i Us.; —

b) tato další (podle slovníku Jungmannova, ale s pominutím slov strojených, zvláště významu přírodopisného, a jiných podobných málo užívaných nebo nedosti zaručených; srov. stejný výčet substantiv -l kmene měkkého v § 71): s konc. -ál na př. *bíbal* piják, *nosál*, *učál* atp. (proti slc. -ár), *anděl* (z lat., přejato v době staré, v. výše), -běl (*záběl*), *bol* (proti slc. *boľ* a stsl. *boľ* gen. -i), *brčál*, *cumel*, *cval* (dim. *cvalík*), *čechel* -děl (*úděl*, *záděl*), *díl* (*podíl*, *oddíl*, *rozdíl*), *důl* stč. *dól* (*údol*, *padol*), *drdol*, *drhol* rvačka, *dřístál*, *drmol*, *hýl* ob. *hejl*, *hlahol*, -hol (*bradohol*), *homol*, *horal*, *hranol*, *chláchol*, *chochol*, *chrástal* (ale *chrístel* gen. -e, v. § 71), -chval (*Chval*, *Bohuchval* a j.), *jíl*, *kal* (*okal*, *zákal*), *kel*, *klamol* (kus), *kól* nč. *kůl*, -kol (*úkol*, *rozkol*), *kostel*, *kostival*, *košťál*, *kozel*, *křepel*, *kundal* (chuchel), stč. *kužel*, *kýl* (kýla), *manžel*, *měl*, -mil (*Bohumil*, *Dalimil*, *samomil*, *vodomil* a j.), -mol (*výmol*, *podmol*, *zmol*), *mozol* (proti slc. *mozoľ* a stsl. *mozol* gen. -i), -mysl (*Přemysl*, *Dobromysl*, *smysl*, *ohmysl*, *průmysl*, *úmysl*, *pomysl*, *rozmysl*, *výmysl*, *domysl* atp.), *omyl*, *orel*, *osel*, *pádel*, *pahýl*, *pal* (*zápal*, *podpal*, *rozpal*, *úpal*, *výpal*), *pel* (*pyl*), *pipel* (komár), *pirol* (pták), *plevel*, *plápol*, *popel*, *posedl*, *posel*, *pruhel* (pruhly na ptáky), -síl (*devěsíl*, *devětsíl*, *posíl*, *všesíl*), *soboľ*, *sokol*, *suchol* (sokol, mor.), -sol (*přísol*, *zásol* zasolení), *stól* nč. *stůl*, -střel (střelení, *výstřel*, *zástřel*, *průstřel*), *stříl* (samostříl), *stvol*, *svizel* (rostl., z *swizelu* Háj. herb. 237^b), *sysel*, *šibal*, *trupel*, *toul* stč. *tůl*, *týl*, *úcel*, *úhel* angulus, *uzel*, *val*, -val, *vál*, (*obaľ* z ob-val, *nával*, *přival*, *poval*, *průval*, *sval*,

rozval, úval, pecivál, hovnívál a j.), *vól* nč. *vůl* (z ů-km.), *vrchol, vyžel, žal, ženkýl*.

2. V nářečích slovenských nezměnilo se *ř* v *ř*, nýbrž splynulo s *r*; tím ztratil se základ pro lišení substantiv tvrdých *-r* a měkkých *-ř* a nastupuje opět kolísání, zde zejména v tom se jeví, že sg lok. jest dial. *-ri* místo *-re* (*-rě*), na př. na javori, na dvori, v chotári, na košári, na úhori atd. BartD. 35 (uh.-slov.).

3. Kolísání vidí se dále při některých substantivech s kmenovým *-n*.

a) Jména měsíců *-en*, z *-bnъ*, přecházejí dial. do sklonění měkkého. Na př. leden, březen BartD. 30 (pomor.), leden, duben, do ledňa t. 87 (stjick.), leden, březen, duben t. 92 (kel.). Podnětem byla tu zajisté jména kmene *-bnъ*, *-enъ*, která se v nářečích východních končí v *-eň*, na př. slc. srpeň (stsl. *сръпень*, srbc. *srpanj*), jeleň, kámeň, prameň, prsteň, mor. jeleň BartD. 30 (pomor.), 356 (dol.), prsteň t. 364 (opav.), prscěň t. 40 (hroz.) atd.: byla tu kdysi jména sdružená stejným zakončením *srpen*, *jelen* a *leden* atd.; *srpen*, *jelen* patřila ke vzoru *-nъ*; s ním přešla do sklonění jo-kmenů, slc. a mor. *jelen* gen. *jeleňa* atd.; a tím bylo místy na Moravě také sdružené *leden* atd. do téhož vzoru potaženo. Také *jesen*, *jasan* je v č. ve sklonění *-o*, na Gessenu Chir. 242^b, do *gefenu* Háj. herb. 32^b, proti slc. *jaseň*, pol. *jaseń* a *jesion*, rus. *jasenъ*. Podobně *rožen* stsl. *раженъ*, ob. *rožeň*.

V nář. pomor. je také *trň* m. *trn* BartD. 30.

b) Někdy převádí se substantivum sem patřící do vzoru *kámen*, na př. *lupen* gen. *lupenu*, odchyl. hořkého *lupene* Jg. (s. v. *semeno*), *křen* gen. *křenu*, odchyl. okolo chřene Háj. herb. 214^b.

4. Dialekticky také některé kmeny *-d* se měkkí a do sklonění *-jo* přecházejí: val. *děd*, *strnad* BartD. 64.

5. Substantiva *mosaz, řetěz, Zderaz*, a dále *výhoz, přichoz* atp. mají *-z* z bývalého *-z*; jsou tedy kmene měkkého, ale přejímají se do sklonění tvrdého. Viz o nich při vzoru *oráč, meč* § 71 č. 3.

6. Substantiva *-c* (domáci) jsou skoro veskrze při vzoru měkkém, neboť české *c* je z pravidla měkké. Jenom zpodstatnělé *níc*, vzniklé z bývalého *ničs*, skloňováno podle *ďub*: k nyczu učiněn sem ad nihilum ŽKap. 72, 22, k nyczu t. 77, 59 a 107, 14, nč. ob. z *nicu*, *níc* a *níc* jsou dva nicy Us.

7. Dialekticky, zvláště v nářečích východních, nejhojněji při kmenovém *-z*, *-s*, zřídka při souhláskách jiných, a jen při jménech neživotných bývá v jistých pádech odchylkou koncovka podle sklonění *-jo* místo koncovky podle vzoru tvrdého.

Pády ty jsou:

sing. vok. *-i*, *-u* místo *-e*, podle vok. *meči*, nepřehlas. *meču*;

na př. hájičku, lesi Suš. 568; lesu, pasu, plesu, času, hlasu, kľasu, kusu, řosu, rosu, ovsu, mrazu, pózu, vozu! Btch. 268, obrazu! BartD. 18 (zlin.), 67 (val.), 112 (laš.); — o stejném vok. Herodesi, na př. Herodesi králi BartPís. 192, v. § 47; — vokativy moravské Herodesi, lesi předpokládají vokativy přehlasované oráči, meči a jsou tedy také svědectvím, že přehláska *u-i* byla do jisté míry též na Moravě, srov. I. str. 275 a 278: —

sg. gen. *-e* místo *-a*, podle gen. mečē, *-če*; na př. podle voze AlxV. 1251, ale ojedinělý t-nto doklad může býti také omylem; —

sg. dat. *-i* místo *-u*, podle dat. meči, na př. k obrazy EvOl. 134^a a 189^b; opět svědectví, že přehláska *u-i* byla i na Moravě, jako vok. lesi atd., v. zde výše; —

sg. lok. *-i* místo *-ě*, podle lok. meči; na př. we dworzy Orl. 32^b m. dvorě; na dvori, na javori atp. BartD. 35 (slov.), viz zde výše č. 2; — na němžto obyedy PassKlem. 56^b m. obědē, — na swietu BrigF. 33, t. 45, Orl. 5^a m. na světē, — w rzynty PassKlem. 101^a m. Římē, — w czafy nevelikém Kat. 8 m. časē, v tom czafy t. 46, v onom czafy EvVíd. 1^a (2) a j., v onom czyafy t. 6^a (2) a j. (velmi často v EvOl., na začátku skoro každé perikopy), w wyecznem czafy t. 147^a, v časi Šemb. 22 (místy v Pražsku), — na pustém leffy Kat. 24 m. lesē, zablūdila v lesi Suš. 348, kde jsi? v lesi t. 568, sedává on v lesi t. 467, zelená trávo v lesi t. 264, v lesi BartD. 18 (zlin.), t. 68 (val.), t. 113 (laš.), t. 58 (stjick.), Šemb. 22 (místy v Pražsku), — už sem na pokosi Suš. 264 m. pokose, — po kusi Btch. 420 (dol.-beč.) m. kuse, v jednom kusi BartD. 18 (zlin.), — v ovi Btch. 420 m. ovse, — na wozy svém EvOl. 137^b m. vozē, na tom wozy Mand. 69^a, na wozi Btch. 420, BartD. 18 (zlin.), 68 (val.), 82 (hran.), 113 (laš.), máš vínko ve vozi Suš. 145, — na pařezi Btch. 420 a Šemb. 22 (místy v Pražsku), — na obrazi BartD. 18 (zlin.), 67 (val.), — na provazi BartD. 18 (zlin.), t. 216, — na rathauzi Koz. 397, na ratúzi BartD. 14 (zlin.); —

plur. nom. akk. *-e* místo *-y*, podle meče; na př. velký mraze Šemb. 40 (mor.), zlý čase t.; nové voze Suš. 464; voze, řetaze, lese, páse BartD. 19 (zlin.), ale časy, vlasy, podte za pasy t.; — los pl. loze t. 14 (zlin.), obraze t. 67 (val.). nový voze t. 82 (hran.), dva voze, obraze t. 89 (stjick.), lese, voze t. 113 (laš.), ovse (ovsy) t. 163; čase, ovse, lese, hlasē, kľase, kuse, kvase, řose, rose, pase, plese, mraze, póze, voze Btch. 268 a 427 (dbeč.).

49. I. Pohybné *-e-* vyskytuje se v tomto skloňování v mezích pravidla. Pravidelnost byla v stč. větší, než je nyní, poněvadž působením analogie pohybného *e* tu přes míru pravidla přibývá, tu zase ubývá, srov. I. str. 161 sl. Na př. z psl. or₂l₂ъ, je stč. i nč. or₂el; — z blaznъ je staré blazn a pozdější blāzen, blazn Hrad. 99^b (1 slab.), ŽWittb. 18, 11, DalC. 55,

Beck. 3, 207, místo mladíkův podle nom. mladíci. V Herb. 720 čte se: ke Kloboucím (nom. Klobouky); tu je zvláštnost stejná, ale ovšem není tu -c- z bývalého stč. nom. Klobúci, nýbrž z lok. Klobúciech, Kloboucích, čili jinak: dat. ke Kloboucím je podle lok. v Kloboucích Srov. stsrb. trzmi, jezicmi, vrazmi atp. Danič. obl. 117.

Podobným způsobem, totiž přejetím souhlásky v jistém pádě obměněné do pádů také jiných, vysvětliti jest pl. akk. brlochy Beck. 3, 353, krchov gen. krchova atp.: byl náležitý sg. nom. *brloh*, jeho -h se měnilo v -ch, srov. I. str. 325, a toto vnikalo také do pádů jiných; taktéž bylo náležité *krchof*, jeho gen. byl *krchova* atd. podle *ostrov* vyslov. *ostrof* gen. *ostrova* atp.), a odtud přijato -v také do nom. *krchov*.

5. Jména národní *Rusin* a *Srbín* jsou v plur. bez -ín. Na př. rufyn DalC. 23 a ruzzi MVerb., AlxB. 6, 19 a j., ruffowe Pass. 274; Zribin KosmA. 1, 13, Srbín Kosm2^{aa} tamt. a mnoho Irbuow DalC. 58, král Sasicé i frby pobi t. 50 a j. A podle pluralu jest pak i singular bez -ín: *Rus*, *Srb*. V subst. *muřín* však -ín zůstává; na př. Murfin Aethiops AlxB. 4, 35, murzinowe Aethiops ŽKlem. 71, 9, chtieše na murzyny AlxV. 2225, murzynow těchto Pror. Jer. 38, 16 (tu omylem m. mužuv). Vedle *muřín* je také *muřénin*, o kterémž v. § 45.

6. Substantiva významu životného a hromadného *lud* a *národ* mají sg. gen. starší -a a mladší -u, na př. luda tvého ŽWitb. 105, 4 a ludu tvého t. 105, 5, českého národa a českého národu Us. — Podobně živočišná hromadná *brav* a *skot*, na př. z brawa DalC. 64, Hrad. 88^b a j., a z brawu ŽKlem. Deut. 14 nč. z bravu Us, škota Ol. Deut. 7, 13 nč. skotu Us. — Hromadné živočišné *hmyz* má gen. hmyzu Us.; v stč. je za to a-kmen *hmyza* reptile Nom. 70^b, Rozk. 989, Slov. Vyšbr. — Subst. *plaz*, *zeměplaz* stč. *zemi-plaz* (kdež *zemi* je lok. sg.) je významu živočišného, ale řídí se vzorem neživotným; sg. gen. *ktož* se dotýká *zemiplazu* Kladr. Lev. 22 5, *kdo* se dotekl *zeměplazu* Br. tamt., ze všelikého *zeměplazu* t. Gen. 6, 20 a j., *zeměplazu* Jg.; sg. akk. (bůh) učinil všeliký *zeměplaz* Br. Gen. 1, 25; teprv jazyk novější má gen. akk. -a Kott.

7. Substantiva nč. *brav*, *dobytek*, *skot* jsou významu hromadného a proto jen v sing.; když však se jimi rozumějí jednotlivé kusy *bravu*, *dobytky* atd., bývá tu také plural. To bývá v jazyku starším, na př. *brav*, střeva některého *brawa* Sal. 558 atd., *hovada* i *brawowe* Hod. 7^a, *brawouee* iumenta Ol. 3. Reg. 18, 5, *dobytku* velikému i *brawom* Ol. Gen. 9, 10, *brawom* hi *škotu* IMar. 50, řězník bude kupovati *bravy* Hrad. 135^a, na *brawiech* zisk mieti LéKA. 155^b; — *dobytek*, na př. *dobytek* iumentum Vocab. 176^a, že aspoň ty *dobytky* ještě zůstávají ŽerKat. 188, že *dobytkové* zdraví jsou t. 172, stáda *Dobytkůw* VelKal. 183, svým *dobytkuom* Háj. 2^b, na *dobytcích* hojnost maje t. 24^a, s *dobytky* t. 1^b a VelKal. 317, zajali *dobytky* jejich Br. Num. 31, 9, stáje pro *dobytky*

t. 35, 3 atd., s významem hromadným: dobytek pecora ŽKlem. 8, 8, iumenta t. 77, 50, dobytek iumenta Ol. Num. 32, 26, dobytku welikemu iumentis Ol. Gen. 9, 10, rozličného dobytku ChirB. 38^b, nč. dobytek Us; — *skot* stč. *skót*, olejě i *fkota* armentum Ol. Deut. 7, 13, na *fkotiech* zisk mieti LéKA. 155^b, dar z *skotů* Br. Lev. 22, 21, prvorozené z *fkotů* t. Deut. 12, 6 atd., a s významem hromadným: *fkot* pecora ŽWittb. 148, 10, w *fkotie* in vaccis ŽKlem. 67, 31, *skuot* iumenta Koř. Jonáš 3, 8, Ol. Gen. 24, 28, *pecudes* Prešp. 417, *koňmi* *fkotem* AlxV. 142 atd., nč. *skot* jen v sg.

8. Substantiva *Pešt*, *rošt* a *rožen* jsou kmene tvrdého a patří do sklonění -o; subst. *Pešt* jest ovšem ze stsl. kmene -i, ale do češtiny je přejato z prostředí maďarského a jako kmen -o. Je tedy gen. *Peštu*, *roštu*, *rožnu* atd. Ale souhlásky měkké š, ž, které tu ve skupinách -št, -žn- jsou, svádějí k tomu, aby substantiva tato se přenášela do sklonění -jo a jest pak gen. *Peště*, *roště*, *rožně* atd. *Pešt* pak bývá od spisovatelův učených skloňováno také podle *kost*. Příklady: *Pešt*, *Pešt* VelKal. 176, do *Peštu* Vel. Jg., v pevnosti *Peštu* Slav. 49 a Us. vulg.; do *Peště* Us. spis.; do *Pešti* Vrat. Jg., Pal. 5, 2, 463; — *rošt*, nom. akk. *rošit* NRada 270, na *rošit* EvOl. 151^a, gen. výsost *rošita* Comest. 72^b, z *rošitu* t., lok. na *roště* HusE. 3, 150, na *Rošitě* VelKal. 22, na *roště* Kom. Jg., *rošity* dva KolDD. 258^a (1637) atd.; *rošt* Jg., s *roště*, na *rošti* Us.; — *rožen*, nom. akk. *roffen* MVerb., *rožen* Iact. 170^d, gen. s *rožnu* skočiv RoIC. 273^b, lok. kterýž se *peče* na *rožnu* t., (maso) *pečené* na *rožnie* Sal. 642, pl. akk. (Čechové) na *rozny* vzěchu *těsto* DalC. 47, lok. na *rožnech* Kom. Jg., instr. *maso rozny rozpierati* Hrad. 135^b, *železnými rozny* Kat. 168 atd., a *rožen*, gen. *rožně*, lok. na *rožni* atd. Jg. a Us.

50. Některá substantiva jednotlivá tohoto vzoru (pořádkem abecedním):

běs má nom. akk. sg. *běsa*, v stč. také g.n. *běsu* a akk. *běs*, viz při těchto pádech nahoře.

Bohobud, jm. os. muž., v ŽerKat. neskloňováno: *panu Pertoltovi Bohobud* z Lippého 52, 69, 78 a j. (vždy tak).

bratr má v stč. v du. a plur. z pravidla tvar hromadný *bratřie*, na př. du. dva *bratřie* Lobk. 42^a, *mladá bratřie* Otc. 306^b, plur. ti *bratřie* Štít. ř. 88^a, *milá bratřie* (kollektivum za plur.) Hrad. 18^a, *bratřie* méj *fratribus* ŽWittb. 21, 23 atd., z čehož se vyvinul plur. nom. *bratři*, gen. *bratří* atd., v. v § 214 č. 2; — dual a plural vlastní, podle sklonění -o, býval tu dosti zřídka a nerozmnožil se valně ani časem, na př. du. dva *bratry* Mat. 56, dva *jiná bratry* Lobk. 127^b, Pulk. 55^b, z těch *bratru dwu* Mill. 5^a, *dvěma bratroma* Otc. 437^a, plur. *gardian bratry* tam *posielá* Lobk. 127^b, *bratrow svých* Ol. Gen. 47, 2, z *mých*

bratrow t. 1. Reg. 20, 29, z bratruow jeho KolČČ. 193^a (1553), všem bratrom svým Hrad. 18^a, k bratrom vašim Pror. Jer. 29, 16, proti bratrom Pulk. 190^a, bratruom fweym KolČČ. 77^a (1548), mezi vlastní bratry t. 401^b (1556), s jinými bratry Otc. 235^b, za dotčenými bratry KolČČ. 281^b (1559) atd.; nč. má z toho v pluralu tvary dvojí: nom. bratří a bratři, gen. bratří a bratrův, dat. bratřím a bratrům, akk. bratří (zastaralé) a bratry, lok. bratřích (tvar obojí spadl v jeden), instr. bratřimi (zastar.) a bratry.

břuch masc. má vedle sebe také neutr. *břucho*, na př. brzuch náš ŽWittb. 43, 25, svůj brzych Culk. 43^b, brzichow svých Ol. Ezech. 7, 19 atd., a brzicho Hrad. 83^a, blažena brzijcha Štít. ř. 33^a atd., nč. břich i břicho, srov. pol. brzuch i brzuch.

Čech má plur. nom. *Čechové*, Czechowe DalC. 36, Pass. 234 a j., Boemi neb Czechowe Pulk. 2^a a j., — a vedle toho i *Čechy* v témž významu osobním, = Bohemi, na př. když czechi v klášter jdiechu DalH. 42, czechy DalC. t., czechy se vzpodvihú t. 45, czechy krabošky sobě učinichu t. 47, tu se czechy dobře mějiechu t. 58, czechy za knězem jako lvové diechu t. 64, czechy je (Polany) bojem podjidú t. 65, toho czechy z země vypudichu t. 71, czechy se jich jěchu bítí t. 72, vy czechy můžete mě vypuditi t. 76, czechy se do Prahy snidú t. 74, mé czechy s právem mi to učinichu t. 77, proč czechy za lidi stáchu t. 84 atd., často v Dal.; *Čechy* gen. *Čech* dat. *Čechám* atd. je pravidlem při významu místním, ale v dokladech zde uvedených je tvar *Čechy* ve významu osobním; v době, kdy plural jména obyvatelského bral se metonymicky za jméno místní, mohlo se snadno jméno místní vzíti naopak místo jména obyvatelův; — tvar *Češi* je z doby novější; ještě r. 1602 jest neobvyklý; toho roku táže se o tom Šimon Podolský mistrův učení pražského, a mistři, opírajíce se o grammatickou analogii a autoritu Veleslavínovu i Zřízení zemského a řídíce se zvykem, odpovídají, že tvar správný je *Čechové*, srov. Athen. X (1893), 232 a Dvorský, Paměti o školách českých str. 159; nejstarší mi známý doklad tvaru *Češi* čte se v písni o bitvě u Ústí (r. 1426) ve Výboru II. str. 306 (ve verši: Češi též na tom zuostali), ale stará tato píseň je tu otištěna „dle rukopisu pana V. Hanky ze XVII stol.“; Tomsa 72 píše *Češi*; — gen. *Čech*, což tam bylo czech ty všěcky zbichu DalC. 33, ciesař mnoho Čech káza zhubiti DalJ. 59 (rkp. neudán); *Čechův*, Czechow i Moravčicův Pulk. 85^a atd.; — dat. *Čechóm*, ten nerodi czechom ztravy dáti DalC. 33; — lok. *Čechách* u významu místním i osobním, w czechach DalH. 42, Rožmb. 120 a j., na czechach Polené u Polšče všech tvrží dobychu DalC. 33; — nč. *Čechové*, *Češi*, gen. *Čechův*, dat. *Čechům*, akk. *Čechy*, lok. *Češích*, instr. *Čechy*.

člověk má dual *člověky*. czlowiekly bohatá AlxB. 3, 35, dva czlowieki Koř. Mat. 8, 28; — plur. k tomu je *ľudic*, *-dē*, v stč. někdy *člověkové*

atd.: *třie czlowiekowe* Pulk. 88^b, jenž jsi *czlowycky* jměl ML. 11^a, ten každý *czlowyekow* bliz do sta zabi AlxV. 1640, sedm set . . *czlowyekow* Pror. 103^b, čtyři tisícé *czlowiekow* Koř. Mat. 15, 38, zeď vysoká asa tři *czlowiekuow* Lobk. 62^a, v témž sklepeč ledva muož šest *czlowiekuow* státi t. 105^a; plur. *ľudie*, -*dé* platí vůbec za *homines*, kdežto tvarem *člověkové* vytýkají se jednotlivci číselně shrnutí; — místo *člověk* bývá psáno zkrácením: *člow^k* ŠtítOp. 208, *člo^k* t. 381, (zvíře) *žieře člo^{ka}* t. 382, věz to že *czlo^k* všeliký NRada 153 (verš 8slabičný), vždy jie (rány) *spieše czlo^k* zbude t. 1192 (těž), a ty s' *czlo^k* bujný mladý t. 1398 (těž), v smilství každého *czlo^{ka}* t. 1752 (těž, rým: *leká*), *czlo^k* věrný Griz. 154^b, všeliký *czlo^k* rkp. XV stol. (v. Listy filol. 1878, 230), želeji že sem učinil *czloka* t.; v dokladech z NRady svědčí míra veršová a rým, že psané *czlo^k* je zkrácenina jen písecká a že dlužno čísti *člověk*, a to platí bezpochyby o stejných zkráceninách jinde se vyskytujících; v polštině vyvinula se zkrácenina *człek* také ve výslovnosti.

duch má gen. akk. *ducha*, pl. nom. *duchové*; ale někdy podle živočišných a neživotných: gen. *duchu*, akk. *duch*, pl. nom. *duchy*, v. při těchto pádech nahore.

holub bylo kmene -i, srov. stsl. *goląbъ*; v češtině je toho stopu viděti v stč. gen. akk. *holubia* sstupujícíeho Koř. Mark. 1, 11, není-li to omylem; o pl. nom. *holubé* v. nahore § 35.

hřbet, *chřbet*, z *chrabъtz*, má některé zvláštnosti svým pohybným -e-: náležitý je sg. nom. akk. *chřbet*, gen. *chřebta* atd., ale analogií vyvinuje se také *chřebt* a *chřbeta* atd., na př. *chrzbet* ŽWittb. Ezech. 17 a *chrzebt* BrigF. 159, gen. těl *chrzebta* ŽKap. 67, 4 a *chrzbeta* ŽWittb. 67, 14, lok. na *chrfebtie* ŽKlem. 65, 11 a na *chrzbetie* ŽWittb. tamt., instr. *chřebtem* nedoložen, ale *chřfbetem* ŽKlem. 17, 41, *chřbetem* Ol. 2. Reg. 22, 41, a *chřzebetem* ŽWittb. 20, 13, *cherzebttem* ŽKap. 17, 41, plur. nom. *krzebtowe* ŽTom. 68, 21, akk. *chrzyebty* RoIB. 101^b atd., srov. I. str. 171; ně. je z toho uniformované *hřbet*, gen. *hřbetu* atd., dial. *chrbet* gen. *chrhta* BartD. 30 (pomor.) a 218 (podluž.).

koráb je v stsl. *korablъ* atd. kmene -jo. V češtině staré jsou doklady dílem rodu mužsk. podle sklonění -o, někdy podle sklonění -jo, a dílem rodu žensk. podle sklonění -i, zřídka podle sklonění -ja. Na př. masc. -o: *koraab* se rozrazil i potopi Pass. 287, gen. na *bocě koraba* Krist. 100^b, na *bocě korabu* ML. 120^b, do *koraba* Ol. Jon. 1, 5, z *koraba* Baw. 266, první strana *korabu* Koř. Skutk. 27, 41, do *korabu* Baw. 240, dat. tvrdému *korabu* Otc. 242^a, lok. w *korabie* t. 43^a, o *korabyech* AlxV. 525, w *korabyech* t. 529 atd.; — masc. -jo: (holúbek) vrátil se k *koraby* ŠtítVyš. 111^b, w *tom koraby* t. a j.; — femin. -i: vsědechu na jednu *korab* Pass. 568, gen. by všel do *korabi* Krist. 103^b, do *koraby* Modl. 120^b, od té *korabi* Koř. Skutk. 27, 44, lok. na *koraby* na veliké Otc.

444^a, jenž se bieše v korabij skryl t. 43^a, plavaje v koraby Štít. uč. 127^b, w korabi in navi Koř. Skutk. 27, 31; — femin. -ja: té korabie Pass. 487; — do nč. se z toho ustálilo sklonění tvrdé -o: koráb gen. korábu atd.

kúszly plur. nom. akk., vedle *kúszla*. v. *kúszlo* v § 96.

leb stsl. *лѣбъ*; masc.: jeho svatý leb Pass. 236, gen. lba, virh(l)ba DalH. 60, z jeho svatého lba Pass. 241, (trnie) nemohlo lba projíti Modl. 54^a, v jeho lbie Ol. EkkI. 2, 14, kuože která jest na lbu Sal. 430; — vedle toho jest i femin. podle sklonění -i: jest-li leb prorušena Sal. 420, (mokrost) vycházie ze lbi t. 210, ze lby hlavné učiní sobě osudie ku pití Mand. 94^a, zlomenie lbi Rhas. 7, tenkost lbi dětinské Sal. 428, proraženie lbi Háj. herb. 281^a, plt stata sfelbi t. j. se lbi Rhas. 24, mezi lbí a máz-dřící tvrdú t. 14, na lbech Sal. 427 atd.; — strau pohybného -e- srov. I. str. 172; — nč. lebka, **лѣбка*, pochází z fem. leb gen. lbi.

lep stsl. *лѣпъ* viscum; -e- je za -ě-, tedy po právu stálé: lepp MVerb., k lepu AlxH. 8, 26, AlxV. 2131, na lepye AlxV. 2045, lepem HusPost. 219^b, tiem lepem Comest. 17^b; ale mylnou analogií, podle len-lnu atd., vynechává se -e- také zde a jest na př. sg. gen. lpu Baw. 101, Hrub. 285^a, složení Lpu Háj. herb. 236^a, instr. křídle lpem selnuté ŠtítVyš. 77^b, tiem lpem HusPost. 220^a, ptáka lpem zmazaného BrigF. 31, lpem Comest. 17^b (2), lpem Aesop. Jg.; srov. I. str. 206.

lilium skloňuje se podle způsobu jmen cizích -ium, gen. -ia atd.; někdy bere se za masc. a má tvary podle vzoru *duh*: lilium polski Hlah. Cant. 2, 1, pl. nom. lilyumy Ol. Ex. 25, 33, na tom kmeni biechu lylyumoue lilia Ol. Ex. 37, 20, úhonky a lylyumoue t. 37, 19, učiníš lilyumy t. 25, 31 atp.

list, pl. nom. listé, jakž lyfte svědčie Štít. uč. 147^a, jinak než lyfte svědčie t., — a plur. listie, listí (o listech bylinných), kolektivum sing. -ije vzato za plur. (srov. §. 129, 4): Liftij hořeknau Háj. herb. 136^a, Liftij glau jako jitrocelové t. 182^a, vyrostají jiné Liftij t. 305^b, liftij glau dlouhé t. 367^a a j., z mladistvých Liftij t. 195^b, těch Liftij t. 368^b; — nč. listí, listív atd., a hromadný sing. listí.

lud nč. *lid* má v sing. tvary obyčejné, gen. -a, -u, dat. -u atd.: akk. hospodin bude súditi lud populos ŽWittb. 9, 9, chvalte vlasti luda jeho populum t. Deut. 43, učiním tě v lida velikého Ol. Gen. 12, 2, — gen. luda seho AlxH. 3, 39, luda tvého ŽWittb. 105, 4, mnoho lyuda LAl. 424, pět tisíc lida Pass. 322, luda tvého ŽWittb. 105, 5, lydu tvého Pass. 277, — lok. na lydye mnohém Pror. 12^b, v israhelském lydye Ol. 1. Reg. 14, 45, při ludu Kat. 124, w lydu ŽWittb. 34, 18, — vok. slyš lyde můj t. 49, 7, pozorujte mne lidu můj Pror. Isa. Jg.; — plural je několikery: ludové gen. -óv, zřídka a jen ve významu populi, všickni lidowe Žkap. 96, 6, t. 148, 11, hněvajte se lidowe t. 98, 1, kniežě lidow populorum t. 104, 20;

dat. *-om* v textech staromoravských a v nářečích východních: nerodte se ludom ostudzici Boh Dial. 350, mír lydom EvOl. Luk. 2, 14, žena povědě onym lydom EvVíd. Jan. 4, 28, wflyem lydom EvOl. tamt., byste se lydom slíbili EvOl. 154^b, všem lydom Lvov. 21^b, k lydom ROtcP. 239, 315, 579 a j.; v nynějších nářečích východních je *-dom* (měkké *d* přejato z pádů jiných): liřdom BartD. 22 (zlin.), luřdom t. 71 (val.), t. 117 (laš.), slc. řuřdom; podle toho je možná, že bývalo *-dom* také již v době starší; — v AlxB. 4, 22 psáno: všudy ludy hlupí ležie ssěčeni, snad místo řudie, neboť pro tvar řudi podle chlapi byl by to doklad ojedinělý; — nom. řudé podle sklonění souhláskového, a řudie gen. řudi atd. podle sklonění *-i*, oboje ve významu homines i populi, jsou tvary obyčejné a dosud běžné, v. § 338.

mandl, málo mandlow amygdalorum Ol. Gen. 43, 11, řikuov mandluow Lobk. 38^a; nč. mandle fem., v době starší také mandla fem., srov. § 151.

manžel gen. *-la* v. nahoře § 48; plur. nom. manželé Eheleute, a manželové Ehemänner Dobr. Lehrs.² 172.

medvěď gen. *-a*; dial. medvěď BartD. 16 (zlin.), nědviř gen. *-řa* t. 100 (laš.); bývalo kmene *-i*, stsl. medvěď gen. *-i*.

městys v. při vz. *oráč* § 72.

nářek má *-e-* pohybné, gen. nářku atd., z nářku ViehJ. 48 a j., beze všeho narzku KolAA. 45^b sl. (1513) atd.

osob masc., ani pohaníjujice ofřobow personas ŽKlem. 134^a; výklad, že by to bylo fem. *osoba* s koncovkou analogickou podle chlapův, nepodobá se.

pán, sig. vok. *pane* ustrnulý ve řčenicích: pane rechtor přěřř (přiřel), běř u pane rechtora, řař to pane rechtorovi, řiř (řel) s pane rechtořem, pane rechtorřa BartD. 2, 132 (chrom.).

pohřeb patří ke sklonění tomuto; samohláska jeho *-e-* jest původní a nevynechává se v jazyku starším a v nářečích východních; vedle masc. *pohřeb* jest dále i fem. *pohřeb* kmene *-i*. Na př. sg. nom. akk. tvůj pohřeb Kruml. 61^b; skřž pohřeb tvů ŽKlem. 139^a, pohřeb řristovu Kruml. 61^b; — gen. našeho pohřebu Pass. 400, z pohřebu Alxp. 66; do dne řwe pohřebi Ol. řir. 40, 1, ač by řto pohřieby nejměř t. Ekkł. 6, 3; — dat. řu pohřebu Modł. 119^a, Alxp. 65, řu pohřiebu Otc. 264^b, k pohřebu Lobk. 103^b, řu pohřebu Br. NZák. 66^b; řu pohřebi vařie Ol. Gen. 23, 4, k jeho pohřebi řrad. 22^a, k pohřebi řoř. Mat. 26, 12, řu pohřebi řřadł. 29^b, řu pohřieby Otc. 129^a, řu pohřiebi řeron. 100^b; — lok. po tvém pohřebu řrad. 43^b, řu pohřiebu Kruml. 60^a, při pohřebu řact. 63^a; na pohřebi ř., v řeto pohřebi řroj. 238^a, po řich pohřebi řrist. 405; — instr. řřestanským pohřebem řřit. uč. 75^b; — dial. po pohřebě řuř. 44 a 349, na pohřebě BartD. 181; — řasem začíná se *-e-* vynechávati, analogií podle pářek *-pátřu* atp., a jest ředy nom. pohřeb, gen. pohřbu, dat. pohřbu atd.

Us. v češt. záp. a spisovné; starší toho příklady jsou: v této pohřbi Troj. Jg., pohřbem Br. Jer. 22, 19.

prs, stsl. *prəsi* plur. fem., je také v češtině kinene -i, ale přechází některými novotvary do vzoru tohoto; v. § 345.

rév, bylo v jazyku starším vedle *réva*; na př. pl. nom. ti tři réwowé Br. Gen. 40, 12.

rez, dial. gen. rezu atd., je vlastně kmen -ja. v. § 185.

stien nč. *stín* viz ve sklonění -i § 338.

svrček, *svršek*. V dokladech jest oboje, na př. *svrček*: vešken *fwrchek* superficies Otc. 354^b, ze *fwrchku* Ol. Num. 4, 8, *svrchci* VšehJ. 268 a 312, pokoje a *fwrchky* v nich Lobk. 21^a, od *fwrchkow* a *summis* Koř. Mat. 24, 31, po *fwrchciech* per *summitates* Ol. Ex. 38, 5, *svrchciech* VšehJ. 312; — a *svršek*: *svršek* Ben. Job. 38, 30, *svršciech* VšehJ. 214, 220, 222 a j. Etymologicky starožitnější je *svrček*, poněvadž *vrech* psl. *vrchъ* bylo kmene -ů, a také je v starších dokladech hojněji zastoupeno; proto jest tedy *svrček* tvar starší a podobá se, že varianta s -š- vznikla v pl. nom. a lok. *svrchci*, *svrchciech*, t. j. že se změnilo vlivem měkkého -ci, -ciech také *ch* v š.

Tatar nč., v stč. také *Tater*. Na pohled je tu nějaká změna hlásková -a- v -e-; ale vskutku má se věc jinak, bylo totiž jméno Tatarův dvojího tvaru, *Tatar* (*Tartar*) a *Tater*, a tato dvojitost obráží se také v dokladech stč.: sg. nom. každý *tater* Mill. 42^b, *tater barbarus* Koř. Koloss. 3, 11; — plur. nom. *tatarzi* Mill. 41^a a 61^b, *Tataři* DalJ. 82 rkp. I., všichni *tatarzie* Mill. 39^a, jako jsou *tatarzie* t. 45^a; *Tatarowe* Pulk. 142^b; *thaterfi* AlxB. 6, 46, *Taterzi* Pass. 28, *taterzy* DalC. 82; jsou *taterzie* udatní Mill. 43^b; *taterowe* t. 40^b, 44^a, 61^b, 95^a; — akk. na *tatery* DalC. 82, skrze *tatery* Mand. 45^a; — gen. do *tatar* Mill. 46^b; mnoho *Tataruow* t. 11^a; *tater*, *faraczenuow* Kat. 156, *tater sé* bojiece DalC. 82, *bieše z Tater* urozením Mand. 13^b, od *tateruow* Mill. 16^b, všech *tateruow* t. 53^b, t. 91^b; — dat. *taterom* DalC. 20, proti *Taterom* Pass. 22 a 28; — lok. v *taterziech* Mand. 74^b, w *Taterzich* t. 75^b; — instr. s *tartary* Pulk. 152^a, mezi řečenými zeměmi a *tatary* Mand. 45^a.

varhany, stč. též *orhany*, z plur. organa, je v jazyku starším masc. a ve sklonění -o: nom. kterak sladce znie ty *warhany* Kruml. 409^a, akk. pověsili sme *warhany* naše ŽKlem. 136, 2, *orhany* naše ŽKap. tamt., w *uorhany* Pass. 595, gen. *warhanuow* ChelčP. 23^a, v zvuku *warhanuow* t. 208^a, zvuk *warhanůw* Beck. 2, 583, od *varhanův* Wint. 229 (z r. 1487), lok. v-*warhaniech* in organo ŽWittb. 150, 4, *warhanyech* ŽKlem. tamt., na *warhanyech* Ol. 2. Par. 34, 12, na *warhanech* Kladr. ž. 150, 4, instr. *warhany* hlasitými ChelčP. 138^a; — v jaz. nč. jsou tu častěji tvary podle sklonění -a: gen. *varhan*, lok. na *varhanách*, dat. k *varhanám*, instr. za *varhanami*.

velryb stč., na př. nom. akk. *welryb* Pror. Dan. 3. 79; jej sehlťi propastný *welryb* Štít. ř. 215^a, i stvoří buoh *welryb* Comest. 5^b, *welryb* Vel. Jg., *welryb* jej požřel Har. 1, 119, gen. akk. *zabíem welryba* Pror. Isa. 27, 1, v břiše *welryba* ceti Koř. Mat. 12, 40, vzbuditi *velryba* Br. Job. 3, 8, dat. Jonáš otjat byl *welhybowy* Alb. 59^b, plur. *welribowe* ŽKlem. Puer. 79, ŽWittb. tamt., *welrybow* velikých Mill. 118^a; nč. je za to *velryba*.

zad, *záda* v. v § 96.

zdrávas, spřežka vzniklá ze *zdráva jsi*, vzata za appellativum a skloňována: gen. *zdrávasu*, plur. dva *zdrávasy* Us.

žezl, stsl. *žezlъ* virga, baculus, bylo také v stč., na př. *zezl* tvůj ŽKlem. 22, 4 a ŽKap. t., *zlatý zzezl* Kruml. 48^b, *nach* a *zzezl* jemu dávali t., *zlatý žezl* Kladr. Est. 15, 15; — vedle toho neutr. *žezlo*, *zzezlo* sceptrum Pror. Isa. 9, 4.

žleb-, *žlab*-, na př. Suchý Žleb jm. míst. (u Blanska na Mor.), po mrzutém *zlebu* Štít. ř. 136^a, po smrdutých *zlebyech* Štít. uč. 156^b, po shnilých *zlebyech* t. 158^b, — *žlab* Us., z toho *zlabu* Mill. 17^b, po lidských *žlabech* Koll. Jg.; — není to přehláska *a-e*, nýbrž *žleb*- stsl. *žlěb*- změněno ve *žlab*, srov. I. str. 205.

2. Vzor *oráč*, *meč*; *kůň*.

51. Sem patří všechny mužské *jo*-kmeny. Kmen substantiva vzorového *oráč* jest *oračo*- přehlas. *orače*- atd. Sklonění jest toto:

sing. nom. *oráč*, *meč*

vok. *oráču*, *meču*, -*iu*, -*i*; otče, kněže

akk. *oráč*, *kůň*, *meč*; -*a*, -*ě*, -*e*

gen. *oráča*, *koňa*, *meča*, -*ě*, -*e*; -*u*

dat. *oráču*, *meču*, -*iu*, -*i*; -*ovi*, -*ěvi*

lok. *oráči*, *meči*; -*u*, -*iu*, -*i*; -*ovi*, -*ěvi*

instr. *oráčem*, *mečem*; -*om*; —

du. n. a. v. *oráča*, *meča*, -*ě*, -*e*

gen. lok. *oráčú*, *mečú*, -*iú*, -*i*

dat. instr. *oráčoma*, *mečoma*, -*ěma*, -*ema*; —

plur. nom. vok. *oráči*, *koni*, *meči*; -*ové*; -*ě*; -*ie*, -*é*

akk. *oráčě*, *mečě*, -*e*

gen. *oráč*, *meč*; -*óv*, -*uov*, -*ův*, -*icv*, -*ív*; -*i*

dat. *oráčóm*, *mečóm*, -*uom*, -*ům*, -*iem*, -*ím*; -*ám*

lok. *oráčích*, *mečích*; -*iech*, -*éch*, -*ěch*, -*och*, -*ách*

instr. *oráči*, *meči*; -*mi*, -*ěmi*, -*ami*.

Kromě koncovek zde zaznamenaných jsou ještě některé jiné jejich obměny hláskoslovné a zvláštnosti dialektické; o těch v. v §§ násl.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

52. 1. Koncovky vlastní některých pádů podléhají oprávněným změnám hláskovým; na př. sg. gen. oráča mění se v oráčč, -če, pl. dat. oráčóm v -čúom, -čím a -čiem, -čím. Nejvíce se tu mění rozmanitým přehlasováním, jež způsobeno kmenem měkce zakončeným.

2. V některých pádech vstupují na místo koncovek vlastních koncovky analogické, přejaté ze sklonění jiných, zejména ze sklonění -ů, -i, -a; na př. sg. dat. oráčovi, pl. instr. mečmi, pl. lok. dial. kočech, kočoch, kočách atd.

53. Sing. nom. oráč, meč. O původu koncovky v. § 7.

Tvary tyto trvají v češtině historické od dob nejstarších a jsou pravidlem dosud; změny, které se tu staly, nejsou tvarové.

Za oheň, sršeň je laš. ohyň gen. ohňa, sršiň gen. sršňa atd.; v nářečí tom mění se *e*- před *-n*, *-m* v *i* (*y*), srov. I. str. 149.

V subst. -čj mění se koncovka v dial. -i zkrác. -i, na př. zlodí, Bartolomí BartD. 51 (dol.), oli, zlodí t. 100 (laš.).

54. Sing. vok. oráču, meču, -iu, -i; otče, kněže.

1. Koncovka *-u* je přejata z *ü*-kmenův, jako ve vok. junochu atp., srov. § 26; dostává jotaci a přehlasuje se, srov. I. str. 270 a 272 sl. Na př. vítaj slavný stuuritelu, vítaj milý spafitelu, vítaj věrný náš pzretelu (sic, m. prieteľu) Kunh. 147^a, nevěrný zlodyeyu Jid. 137, anjelský kralu Mast. 239, — svatý Thomassiu ŽKlem. 137^b, svatý Rzehorzio t., svatý Jěne křyteliu t. 137^a, svatý Ondrziegyu t., svatý Matyegyu t. atd., mój kralyu ŽWittb. 144, 1, kralyu rač slyšěti DalC. 48, dobrý rytjerzyu t. 44, — czyefarzy! DalC. 83, muoj rityerzy Pass. 326, kraly mój ŽWittb. 5, 3 atd.; — v některých textech jsou koncovky *-u*, *-iu*, *-i* vedle sebe, na př. spafitelu náš ŽWittb. 78, 9, spafytelyu náš t. 64, 6, spafytely mój t. 26, 9; později a ně. z pravidla oráčji, mečji atd.

V nářečích východních jest *-u* dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno, na př. o kralu slávy! EvOl. 333^b, nožu BartD. 17 (zlin.), 67 (val.), 111 (laš.) a j., mužů, nožu chrom. 268, mužů, klóču Btch. 265, slc. mužů, meču atd.

2. Koncovka *-e* je táž, co ve vok. chlape, dube, v. § 26. Bývá pravidlem při kmenech se souhláskami *c* z *k* a *z* (*z*) z *g*, za něž pak ve vok. je *č*, *ž*, jako za *k*, *g* ve vzoru předešlém, na př. otče, kněže jako člověče, bože, otče Pass. 292 a j., ty Nyemcze t. 313 a DalC 67, věz to hubencze Pass. 432, dobrý mladencze Ben. Tob. 5, 6, vstup lycze t. 4. Reg. 2, 23, pobiehlcze t. Job. 34, 18, milý knyzeze t. j. kněže t. 304, o mocný wytyeze t. j. vítěze EvOl. 333^b atd.; — při *-c* z *k* dosud tak, otče, Němče atd.,

strýče, někdy analogií též strýci; — při *-s* (*s*) z *g* pronikla namnoze analogie podle oráču atp., proti stč. vok. vítěže je nč. vítězi Dobr. Lehg.² 176, řetězi, penízi Us.; kněz-kněže zachovalo se, milý kněže Suš. 431 a j., ale vedle toho vzniklo analogií také knězi Us. ob.; — při *-s* z *dj* je tvar *-u*, *-i* náležitý, na př. Zderazi! Us.; — totéž platí o *-c* z *tj*, na př. ležiz tu byrzeczy t. j. biřici Pass. 538, dědici, královici atp. Us.; ale analogií bývá tu také *-če*, žádný kralowicze NRada 1382, milý paniče Tand. 44; — při cizím *-c* je pravidlem *-i* (*-u*), na př. Bonifaci, paláci, tanci Us.; Vavřinec — Vavřinci a Vavřinče, svatý wawrzincze Pass. 438, koncovka Vavřinec je počestěna, tedy vok. Vavřinče jako hubenec-hubenče atp.

3. Za vok. bývá nom., na př. přijdi šohaj švarný Suš. 618; odchylka syntaktická, v. § 26.

55. Sing. akk. oráč, kón, meč; *-a*, *-ě*, *-e*.

1. Tvary vlastní jsou oráč, kón, meč.

2. Tvary *-a* atd. jsou genitivы vzaté za akkusativы. Jejich koncovka *-a* mění se časem přehláskou v *-ě* a pak sklesnutím jotace v *-e*: oráča — oráčě — oráče atd. Na př. (Egidius) Iveria doy CisMnich. 97* t. j. zvěra (sv. Jiljí v legendě dojí laň, *zvěra* jest akk. masc. a novotvar podle jo-kmenů jako dat. *zvěřiu*, při hlupém *zwiersiu* ApD. a; sem patří také doklady pocinatel auctorem a licemerca simulatorem Greg., pokud to jsou doklady české; — na otczie DalC. 21; — oráče, otce nč. — V nářečích východních jest *-a* dlelem nepřehlasováno, dlelem přehláska zrušena, srov. I. str. 118 sl., a tedy oráča, koňa, muža BartD. 18 (zlin.) a j., Btch. 265, Hatt. slc. 69. Doklady tomu starší jsou v textě staromoravském OIMüllB. za otcza 618, za papella 619.

Přejímání tohoto tvaru genitivního za akkusativ začíná se velmi záhy a týká se dříve jmen znamenajících bytosti osobní, oráč — oráče, později pak i jmen znamenajících bytosti živočišné, kón — koně, velmi zřídka a jenom v jistých případech také jmen neživotných, peň — pně.

a) Při jménech osobních je starý tvar akkusativní již v češtině staré velmi vzácný a vyskytuje se většinou jen v jistých vazbách a rčenicích, tedy jen v mezích archaismu.

Doklad toho při jméně vlastním je mi znám jediný, že ste uzdravitele a spasitele všeho světa gezifs na smrt odsúdili Nikod. 113*; je to bezpochyby omyl. V dokladě: jenž jest vyvedl ifrahel ŽKlem. 135, 11 jest *Israhel* neskloněno, jako v orig. lat. qui eduxit Israel. Ve rčenicích: na svatý Ondřej BartD. 179, na svatý Matěj atp. dostal převahu appellativní význam určení časového, tím zastřen původní význam jména vlastního a tou takofka depersonifikací vytržena tato jména vlastní ze svého druhu a vřazena mezi neživotná, s nimiž pak i v tomto tvaru akkusativním se

srovnávají. Všude jinde je pravidlem tvar genitivní, na př. na matheye CisMnich. 97^a, na bartolomiegye Pass. 459 atd., nč. Matěje atd.

Z osobních appellativ sem patřících mají akkusativ tvaru starého: *ciesar*, ve rčení *před ciesar*, hrabie *przied czyefarz* jide DalC. 39, Kateřinu *před ciesar* přivedu Pass. (Výb. 1, 295), *przied czyefarz* PassKlem. 263^a a j., *před czyefarz* na súd přišli Pulk. 115^a; vedle toho též: *przied czyefarzye* DalC. 83 atd.; — *král*, ve rčeních *před král*, *za král*, *na král*, když jě *před kral* přivedu AlxH. 5, 23, (ritieř) jide *před kral* Hrad 100^b, jide *před kral* čsná kmetiče AlxM. 2, 16, *před kral* Pass. 459, všedši *przied kral* PassKlem. 185^a a j., kterýž by všel *przed kral* Ol. Est. 4, 11; bychom byly pně *za kral* jměly DalC. 55, (holubé) *za kral* vzeli jestřáb sobě Baw. 65, jenž mezi nimi *za kral* bieše Otc. 142^b, aby *za král* vzali jeho Kron. r. 1419 (Výb. 2, 253); jeden (mistr) vzezřev na *kral* KatBrn. 95; vedle toho: na *krale* Uherského DalC. 46; po *krale* t. 83 a j., svého *krale* smy nalezli Pass. 459 a j.; — *kněz*, ve rčeních *za kněz*, *na kněz*, drbíte *za knyez* silného mužě jmieti DalC. 4, Sasici na *knyez* udeřili t. 50; — *přítel*, ve rčení *za přítel*, (Přemysl Otakar) *za przyetel* mieše vraha svého DalC. 96; — *muž*, ta (smilnicě) bude jmieti swoy muz Hrad. 118^a; ve rčení *za muž*, Libušě jej *za muz* pojě DalC. 7, by *dievka* toho *za muz* měla, kterému by sama chtěla t. 14, Kateřina nerodi *za muz* jíti Kat. 10, já nikdy nepójdú *za muz* t. 22, že je *za muz* šla Rožmb. 122, dřeve než sem *za muz* nesena t., té (vdově) svatý Pavel nevelí *za muz* Štít. nč. 50^a, jdi *za muz* ŠtítV. 11, nechtěla *za muž* jíti t. 29, (sestra) uenie vdána *za muz* Ol. Lev. 21, 3, ta již *za muz* dána bieše Otc. 403^a, vdáti se *za muž* Bibl. r. 1523 Jg. atd., dosud dial. íšť *za muž* Hatt. slc. 71; jindy *mužé*: musie *za ženu* vzem sobě ApD. c, ozřev sě na starého muzie Pass. 292; — *otec*, (člověk) opustí *otec* *za máteř* Comest. 11^a; ve rčení *za otec*, já budu jemu *za otec* Hlah. 1. Par. 22, 10; — *twořec*, (císařová) věřila je w *tworzecz* swaty KatBrn. 240; — *vězeň*, ve rčení *za vězeň*, že jeho jmějiesie *za wienzen* Baw. 381; — *wítěz*, pas witez *dědičstvo* své *pascere* Israhel ŽKlem. 77, 71, je mylným pochopením textu lat. — Mimo tyto a podobné příklady je sg. akk. jmen sem patřících vždycky stejný s gen. Na př. viz *vmrlczye* Mast. 273, na *otczie* DalC. 21, mě *nebozcie* Pass. 326, učinil *kazatele* t. 126 atd., nč. *oráče* atd.

b) Při jménech živoucích je v době staročeské pravidlem akkusativ starý *kón*, a ten vyskytá se hojně i v památkách pozdějších, doklady zde následující sahají dílem až do doby naší. Na př. *kón*, bych já svůj *kon* okročil AlxV. 170, vniž *plachý kon* tak tě *svieže* t. 990, střěla *šlechtný kon* *proletěla* t. 2278, (Neguzar) v *nepřátely kon* oboři t. 1716, *jonž* oděl svůj *kon* Hrad. 99^a, (kovář) když komu *kon* *ukuje* t. 132^a, *dobře* sem tvůj *kon* *ukoval* t., (hospodin) *kon* i *wfydaczie* *wwirhl* u moře *equum* et *ascensorem* ŽWittb. Moys. 1, jeden (člověk) *kuon* jemu (sv. Václavovi)

dáváš DalC. 30, druhá (dievka) prázdný kuon vodieše t. 8, (Libuše) kon osedlaný bez uzdy pusti t. 4, tento kon tobě dám Pass. 453, (sedlák) by kon získal t., kůň uchvatna Troj. (Výb. 2, 81), vzem s sebou jeden kuon velmi vášnivý GestRom. (Výb. 2, 924), přiveď mi muoj kuon vášnivý (t. 925), kupovali kuon Ben. 2. Par. 1, 16, Aman pojal kuon t. Est. 6, 11, kůň svojoj osedlati Háj. 14^a, kůň svůj přivázal Puch. 429^b, má jemu dáti kuon dobrý KolČČ. 200^a (1553), a kuon jemu na svém obroce má chovati tamt., Smil zabodw Kůň VelKal. 125 a j.; *na kóně*, náhlým skokem na kon vsěde AlxM. 6, 2, vskuočě na kuon žeň pryč DalC. 30, (Břecislav) na kuon vsěde t. 42, na tento kon t. 4, vseda na můj kón Sv. 171, na kón jemu pomožechu Troj. Výb. 2, 81, mříže na ten kuon spadla Háj. 191^a, na kůň vsedni t. 10^b, Sftyv vsede na výborný knížecí kuon t. 52^b, na Kůň vsisti VelKal. 27, vsadivše ho na knížecí Kůň t. 137 atd., zachováno dosud: (stup) na můj kůň Suš. 178, (skoč) na můj kůň t. 23; *před kóně*, przyed kuon učín to znamenie DalC. 19; vedle toho i stč. koně: druh druhu konye přidává AlxV. 1400; nč. koně Us., sedá na koňa Suš. 80; — *oř*, že svůj dobrý orz stratí Hrad. 94^b, sen dospěv juž orz proboní AlxV. 1399, ryčně skočím orz okročím Hod. 84^b, (panicové) orz jeho věsti kázachu TandZ. 180^b, jemu oř přijedna Tand. 22, oř zabichu t. 20 a 52, oř přivedu t. 44, oř poslati t. 56 (v Tand. vždycky akk. *oř*, a taktěž v Trist.); *na oř*, vséd na svůj orz Růž. 8, vsede na ten orz Baw. 250; — *vepř*, chudá žena jediný weprz měla Pass. 138, vdova ten weprz zabila t., lev nesa wepř divoký v ústech Baw. 6^a, (vzal) weprz krmney KolČČ. 110^b (1549), na každý vepř počítajíc deset měřic Vel. Jg.; — *úhoř*, chtěl-li by (ty) vhorz držeti rukama Lit. Praefatio in Job 3. altera, chtěl-li by (ty) uhorz držeti rukama Hlah. tamt., vezmi vhorz a zkrájej jej Léka. 65^a, vhorz též zsekaj Chir. 36^b; — *motýl*, vezmi motyl LékB. 213^b; — *hlemýžď*, (orlice) pak hlemyzd pusti od sebe Baw. 55, zbi (impt.) hlemyzd t. 54; — *zajec*, pozdě zagecz honíš Hod. 83^b, vezmi mladý zagyec LékB. 198^b, vezmi živý zagyec Léka. 83^b; — *mnohá na -ec*, na př. *beranec*, (Joziaš) obětoval beranec Lit. 3. Esdr. 1, 1, upečechu beranec Ol. 3. Esdr. 1, 12, obětuj beranec t. 1, 6, jeden beranec vezmeš t. Ex. 29, 15, — *jelec*, daj nemocnému jiesti štky slané nebo gelecz Sal. 525 (Mafisch Jg.), — *kozlec*, já sem poslal kozlec Lit. Gen. 38, 23, uvaří kozlec haedum Ol. Súdč. 6, 19, vezmete kozlec Ol. Ex. 12, 5, jednu kozlec polapivši Hlah. Tob. 2, 20 atd., vedle toho i kozelcě, přinese jie kozelczye Ol. Súdč. 15, 1, — *skopec*, obětova skopecz arietem Lit. Lev. 9, 18, Raguel káza skopecz zabiti Ol. Tob. 7, 9, vešken skopecz sežže t. Lev. 8, 21, — *telec*, učinili telecz ŽWittb. 105, 19 a ŽKlem. t., nad telecz mladý ŽKlem. 52^a, telecz offěruješ Ol. Ex. 29, 36, pochopiv telecz vitulum t. 32, 20, (otec tvůj) zabil telec tučný Koř. Luk. 15, 27 atd., vedle toho i telcě, zabil si telcze piezneho Lit. Luk. 15, 30, (židé) učinili sú telczie dutého

Ol. 2. Esd. 9, 18, — *wrabec*, vezme wrabecz živý passerem vivum Ol. Lev. 14, 51, kněz obětovati bude wrabecz živý a druhý wrabecz přivieže Comest. 83^b. — Vedle starého akk. *kón* atd. vyskytá se, jak uvedené příklady ukazují, již v době stč. také akk. novější *konē* atd.; ale pravidlo, aby byl akk. *kón* atd., proniká tu přece a dává se zřetelně stopovati až do stol. XVI.

c) Jména předmětů neživotných mají akk. -ē, -e jenom někdy při pojetí personifikujícím. Na př. bychom (my záby) byly panye za král jměly DalC. 55, nč. bychom peň za krále měly atd. —

S tím se vším srov. sing. akk. *chlap*, *had*, *dub*, -a § 27.

3. Výsledek všeho toho jest nč. usus, v němž máme sing. akk. *oráče*, *konē*, *meč*.

56. Sing. gen. *oráča*, *koňa*, *meča*, -ē, -e; -u.

1. Koncovka vlastní jest -a, měněná přehláskou v -ē a dále sklesnutím jotace v -e: *oráča*, -ē, nč. -e atd. Na př. filius Borsa KosmA. III, 44 a 48 a KosmI. tamt., t. j. *Borša* (sg. gen. k nom. *Boreš*, genitiv possessivní, Kosmas mívá při jménech vlastních v kontextu latinském příslušné tvary české); — de zluscie Reg. I. r. 1223 t. j. de z-Lužčē, mēfecie CisMnich. 97^a, pól pláscie t., bez concie Túl. 72^a, toho cziezzarzie ApD. a, z obychziegie Pil. b, ot miezziecie t. c, otczie svého Jid. 89, z toho kragie LMar. 10, 7, otczie DalH. 41, potirhna meczie t. 30, ot muzie ŽWittb. 139, 2, podlé obicziegie Pass. 275, okolo ohnye t. 405, svatého krzyzie t. 484, kus rzetyezie t. 357 atd.; — nč. měsice, otce, meče, muže, císaře, obyčeje, ohně (psáno -ně) atd.

V nářečích východních jest -a dílem nepřehlasováno, dílem přehláška zrušena, srov. I. str. 118—120; na př. noža BartD. 18 (zlin.), t. 67 (val.) a 111 (laš.), koňa t. 71 (val.) atd., muža, křóča Btch. 265 (dolnobeč.), do rája Suš. 22, z tisica t. 80, od oltára t. 28 a j., tvoji řeči není konca, kraja BartD. 180, slc. muža, meča. Doklady tomu starší jsou v textě stinor. OlMüllB.: do konceza 618, tochtō melficza 619, otcza nebo matky t., krala mathyassa 618 a 619.

2. Koncovka -u je ze sklonění -ū a má doklad starý v ŽKlem. 142^b: jenžto (rúcho) snédeno bývá ot molu.

O stč. subst. *popluz* lapsus, dále o řetězu gen. řetězu a *Zderaz* gen. *Zderazu*, místo -ē, -e, v. doleji § 71 č. 3.

V nář. zlin. je gen. pepřu, kúfu, kašlu BartD. 18, v nář. slc. gen. pláču, pustíť sa do pláču Hatt. slc. 71; to jsou novotvary podle tvrdých o-kmenů prachu, vosku, potu atd., a tudy, t. j. prostřednictvím tímto obráží se v nich ovšem koncovka sklonění -ū. —

Srov. sing. gen. vzoru *chlap* atd. v § 28.

57. Sing. dat. *oráču*, *meču*, -iu, -i; -ovi, -ěvi.

1. Koncovka -u je koncovka vlastní; mění se dále v -iu a -i (pře-

hláskou), srov. I. str. 270 a 272 sl.: *oráču*, *-iu*, *-i* atd. Na př. *dei* otczu odpovědě DalHr. 39, proti otczu DalH. 42, proti knhieuze t., k boyu AlxH. 4, 20, k meczu AlxB. 1, 6, *fwietczu* ŻWittb. 11, 2 atd.; — *tworcziu* svému LMar. 65, k *iherusalemiu* Jid. 33, *spaffiteliu* našemu ŻKlem. 76^a, ku bogiu t. 11^b, rovný otzyu ŻWittb. Athan., mému knyezyu DalC. 21, k *czyefarzyu* t. 58 atd.; — k mému *mystrzy* Mast. 67, proti *oblicziegi* ŻWittb. 49, 21, *spafyteli* našemu t. 94^b, 1, *chwała* otczi t. 5, 13, *muě* nebozci Pass. 326 atd., nč. *oráči*, *meči* atd.; — místo *-i* psáno zvratnou analogií *-ie*: k tomu *placzie* Mill. 20^a, k bogie t. 83^b, každému muzie Mand. 88^b, srov. I. str. 219 sl.

V nářečích východních jest *-u* dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno, srov. I. str. 275–278; na př. *mvzzu* znamenajícimu EvOl. 142^b, *konczu* dobrému AlchAnt. 51^b, *nožu* BartD. 17 (zlin.), t. 67 (val.), t. 111 (laš.) a j., tomu *děšču* t. 18, *králu* t. 67, *nožu* chrom. 268, *křóču* Btch. 265 (dol.-beč.), k Dunaju Suš. 117, slc. muži, meču.

V BrigF. 62 psáno: k *krzizu* t. j. k *křizu*; buď omyl místo *-ži*, anebo tvar dialektický.

2. Koncovka *-ovi* je přejata ze sklonění *-ů* a mění se v stč. dialekticky v *-ěvi*, srov. I. str. 238 sl., a toto dále v *-evi*; časem však *-ěvi*, *-evi* zaniká a jest jen *-ovi*. Z *-ovi* vynechává se místy souhláska a jest dial. *-oi* atd. Bývá pak koncovka *-ovi* u jmen životných v době starší často, v nářečích nynějších dílem často, dílem z pravidla. Na př. *kralowi* tomu Pil. b, *kralowy* Českému DalC. 96, *witoffowi* Hrad. 19^b, *otczowi* Pass. 418, *ciefarzowi* t. 365, *papefowi* t. 326, *towarzyffowi* t. 457 atd., — co *chemy* sdieti *gieziuffiewi* Hrad. 74^b, když *bieše* *gieziuffiewi* *jatu* býti t. 75^a, *iudaffiewi* t. 77^a, *chieffarziewi* t. 86^b, *swatému* *Blažějewi* Pass. 411 (v části mladší Pass.); — nč. *oráčowi* Us., dial. *oráčoj* v Čechách sev.-vých.; — starému *královi* BartD. 354 (kel.), *tvému* *královi* t. 355 (dol.), *kraloi* t. 363 (opav.); *mužowi* chrom. 268 a Btch. 265 (dol.-beč.), v nář. chrom. a dolnobeč. z pravidla při životných; tak i v nář. zlin. podle BartD. 18, a také jinde na Moravě; slc. *mužowi* i *mužu*.

Jména předmětů neživých mají dat. *-ovi* velmi zřídka. Mám jen tyto příklady: k *boyowy* ŻWittb. 143, 1, k *boyowy* toto v AlxV. 1454, k *bojewi* DalJ. 58 rkp. L; *pňowi*, *kerý* je *gaurnitý* (vyhnitý), *koráb* sa říče BartD. 67 (val.).

3. Usus v jazyku spisovném ustálený jest, že neživotná mají jen *-i*, životná pak *-i* i *-ovi*. Ve rčeních k sv. *Tomáši* atp. může se rozuměti osoba (sv. *Tomáše*), anebo nějaký předmět jiný (kostel, socha, svátek); u Nudož. 23^a jest k sv. *Tomáši* = *ad aedem divi Thomae*.

S tím se vším srov. sg. dat. při vzoru *chlap* atd. v § 29.

58. Sing. lok. *oráči*, *meči*; *-u*, *-iu*, *-i*; *-ovi*, *-ěvi*.

1. Koncovka *-i* je střídnice za *-ě* v sing. lok. o-kmenů tvrdých, *oráči*

vedle *chlapě* atd., a je to koncovka vlastní. Doklady pro ni jsou: Huzinci t. j. (v) Husinci Reg. I. r. 1233, Tinci t. j. (v) Týnci tamt., w dubci tamt. r. 1088 (ze XIII stol.); na chlumcy tamt. r. 993 (z XII stol.). Doklad byl také v AlxH. 12, 13, kdež psáno: jak slunce prz(i měsie)czu; předloha měla zajisté při-měsiece, jak vysvítá z rýmu: proti svieci. Stará tato koncovka zachována v některých nářečích východních, zejména val., mor.-slov. a slc.; tu není přehlásky *-i*, a přece liší se lok. noži a dat. nožu BartD. 17 (zlin.), t. 67 (val.), na krai, na kříži t. 12 a 18 (zlin.), v koši, o mojem noži t. 82 (hran.), na koni, v koši t. 88 (stjick.) atd., slc. lok. meči a dat. meču (u životných však i lok. *-u*, muži) Hatt. slc. 69; v týchže pak nářečích je týž rozdíl také v některých neutrech kmene *-o*, lok. poli, znamení a dat. polu, znameňu atd.; *-i* v lokalech těchto zachované je tedy původu starého.

2. Koncovka *-u* je přejata ze sklonění ů-kmenů a je v nejstarších textech českých pravidlem. Mění se způsobem několikrát již dotčeným dále v *-iu* a *-i*; tudy vzniklé *-i* ovšem teprve v textech mladších se vyskytá a splývá se starou původní koncovkou *-i*, jež se paralelně vedle novotvarého *-u* držela. Na př. u mesczu t. j. u měšcu ABoh. 40^a, w hayu Reg. II. r. 1292, na krifu t. j. na křížu Kunh. 149^a, w tanczu in choro ŽGloss. 150, 4, v tom boyu AlxB. 4, 20, u boyu ŽWittb. 23, 8, ve tmě a ftieniu t. j. stieňu t. 106, 10, u pokoyu Pass. 337, — krsisiu t. j. na křížiu ApŠ. 139, při hlúpém zwiersiu ApD. a, na stolczyu DalC. 29, v tom bogyu t. 18, v hustém hagyu t. 11, v meczyu ŽWittb. 77, 62, w zaltarzyu t. 32, 2; — po všem bogy AlxM. 5, 7, v onom znogy t. 5, 8, we dlczy ŽWittb. Deut. 2, w zaltarzy t. 48, 5, o pokogy DalC. 58, po knyzezy t. 17 atd.; — w fpasitelu mém ŽWittb. 105, 4, na fpasitelu svém t. 34, 9, w zpařytely tvém t. 9, 16; — na pokoyu svém t. 35, 5, w bogyu t. 88, 44, w pokogi t. 4, 9; — nč. oráči, koni, meči atd.; — v nářečích východních *-u* dílem nepřehlasováno, dílem přehláska zrušena, na př. o hlemyzdu t. j. o hlemýždu Baw. 54 (w hlemyzdy tamt.), w hrnczu AlchAnt. 104^a, nožu chrom. 268, muži, klóču Btch. 265 (dol.-beč.), na koňu, na nožu, v košu, po našim otcu BartD. 112 (laš.), slc. muži (vedle meči). U Beck. čte se: we werffu prvním 1, 568, u Seel.: v nižším stupňu 282, v třetím stupňu 281 atd.; nikoli archaismy, nýbrž novotvary spisovatelů neumělých.

3. Koncovka *-ovi* je přejata ze sing. dat., jak vyloženo při sing. lok. *chlapovi*, a bývá zněněna v *-ěvi*, jako v dat. oráčěvi vedle oráčovi. Bývá jen u životných; na př. zákon položil w yzrahelowy ŽWittb. 77, 5, o czyefarzowy DalC. 39, po s^m Bartholomiegowj apofstolu KolČČ. 192^a (1556); — o diedicziewi slovenském Hrad. 1^a, na Gydaſyevy Kruml. 86^b; — nč. o oráčovi Uš., mužovi chrom. 268, Btch. 265 (dol.-beč.), Hatt. slc. 69; — že za *-ovi* je dial. *-oi* atd. jako v dat., rozumí se samo sebou.

Srov. sing. lok. při vzoru *chlap* atd. § 30.

59. Sing. instr. *oráčem, mečem; -om*.

Koncovka *-em* je z bývalého *-imb*. Příklady: za dubczem Reg. I. r. 1249, před selarsem ApŠ. 91, s musem t. j. mužem Jid. 167, an ho meczem protče t. 100, da jemu meczem DalH. 30, ten sě čte flechticem t. 41, s konhem t. j. koňem t. 30. ohnem t. j. ohněm Pass. 300 (2), Modl. 38^a, stříbro ohnem pokušené ŽWittb. 11, 7, s towarziffem Pass. 307, plaffczem t. 338, s pokogem t. 321 atd., vždycky tak a dosud. — V nář. lašském je místy *-ym, -im* m. *-em*, změnou hláskovou oblíbenou na tom území; na př. za kopcym, otcym BartD. 102. V stinor. EvOl. 66^a psáno: tvého poklada čiji se býti zlodjegym; není-li to omyl m. zlodějem, mohla by to býti podobná zvláštnost dialektická. — V nář. slc. mužom, mečom, *-om* koncovka nová podle kmenů tvrdých.

Srov. sing. instr. při vzoru *chlap* atd. v § 31.

60. Du. nom. akk. vok. *oráča, meča, -ě, -e*.

Koncovka *-a* jest náležitá a mění se dále přehláskou v *-ě* a klesnutím jotace v *-e*. Tvar nejstarší *-a* nemá dokladu, ale analogie a přehláska v *-ě* k němu ukazují. Příklady: mecze t. j. mečě (dual) Reg. I. r. 1252, má ftrzycze oba Mast. 404, dva bratrzcenczie Pass. 377, dva rzetyezye t. 395, dva rityerzie t. 298, dva koffye t. 400, dva ctná muzie t. 283, dva bogye DalC. 17, oba knyzezye t. 53 atd., — ta dva penieze GestRom. (Výb. 2, 920), přišli ke mně dva mládencze Ben. 4. Reg. 5, 22, byla dva muže t. 2. Reg. 12, 1 atd. — Srov. § 32.

61. Du. gen. lok. *oráčů, mečů, -iů, -í*; měkká slabika *-ů* dostává jotaci a *-iů* se mění dále v *-í* (přehlas.). Na př. ze dvů penyezzy DalC. 76, ote dvů kralyu t. 97, vuoz dvů gezdczyy Pror. 15^a, ode dvů kraly t. 6^a, jeden z tů mladenci (tak v rkp.) Ol. Gen. 38, 27, těch dvů kralii Troj. 59^b, od dvů tyfici Koř. Mark. 5, 13, dvů peněží GestRom. (Výb. 2, 919). — Srov. § 33.

62. Du. dat. instr. *oráčoma, mečoma, -ěma, -ema; -ma*.

Za obecné *-oma* bývá dial. *-ěma*, sklesnutím jotace *-ema*. Na př. se dvěma rityerzoma Pass. 345, s cziefarzoma t. 327, s svýma towarziffoma t. 549, dvěma konczoza BrigF. 68, se dvěma kraloma BiblG. 1. Mach. 10, 60, dvěma obycezioma Sal. 313, dvěma pifarzoma Lobk. 55^a, dwiema králoma Ben. 9, 10, dwiema mužoma t. Jos. 6, 22, — mezi dvěma zlodiegima Hrad. 90^a, dvěma kralesa Ol. Jos. 2, 10. — Analogií podle sklonění *-i* jest *-ma*, na př. dvěma penyezma DalC. 77. — Srov. § 34.

63. Plur. nom. vok. *oráči, koni, meči; -ě; -ové* atd.; *-ie, -é* atd.

1. Koncovka *-i* je vlastní, psl., a v češtině dosud pravidlem při sub-

stantivech životných, v době starší také při neživotných, a bývá v stč. často i tam, kde jazyk pozdější si oblíbil koncovku jinou. Na př. u životných: aurifossorum qui ylouci nominantur t. j. jílovci Reg. I. r. 1045, gens scythica Plauci t. j. Plavci Kosm. I, 9 a Kosm. I. tamt., Wrisovici Kosm. I, 34 atp., Wirslowici Kosm. I. tamt. atp., lowczy uzzlyffiewffe^o Pil. c, v tě jsú úfali otczy naši ŽWittb. 21, 5, telczy množí t. 21, 13, přistúpili sú kraly t. 2, 2, třie krali Hrad. 68^a, třie kraly t. 84 a j., Alb. 60^a, rityerzy ztonuli Pass. 354, kony budú svázáni DalC. 19, kony řechcí AlxV. 1530 atd., nč. oráci, zajíci atd.; — u neživotných: qui (acervi) kopci dicuntur Reg. I. r. 1214, kam se ti penyezi dějú Jid. 138, meczi ostrí ŽKlem. 122^b, všickni kragi zemščí ŽWittb. 94^a, 4, oblicziegi waśi t. 33, 6, podwogi zemščí t. Ann. 8, zdeť jsú naywieczfy kolaczy Hrad. 137^a, jich meczy fczerbywy biechu DalC. 74, meczy skřechcí AlxV. 1531, jiní obyčejí OD. 478, prvé než klíči dáni budú MC. 90, oltari tvoji Kladr. žalm 83, 4, kdežto pokoji biechu Trist. 139, vnitř jsú pokogi pulerowanj KabK. 27^a, kterzizto peníze 2^b atd., ještě u Lobk. z pravidla -i (vedle -ové) a snad jen jednou -e (z -ě-, viz zde dále č. 2.).

Analogií zvratnou bývá místo -i také -yu, srov. I. str. 216; na př. otczyu naši nerozuměli ŽWittb. 105, 7.

Místo -i bývá -i, na př. najurozenější kralii (plur. vok.) Troj. 85^b, králi a páni RZvíř. Jg., pomoraněj se k cytrýnuom připsati mohau Háj. herb. 69^b, dva konij (plur.) zabiti VelKal. 337. Ale nekaždě -i v pl. nom. je zdloužením z -i, mnohdy to bývá zúžením z -ie, viz zde dále v č. 4.

2. Tvary -ě, sklesnutím jotace -e, jsou akkusativy plur. vzaté do funkce nominativní. Vyskytují se v stč. velmi zřídka a nikdy při jménech osobních, jsou velmi řídké i ve stol. XV a jen při jménech neživotných a živočišných, šíří se potom při jménech neživotných a ustalují se tu jako pravidlo. Doklady starší znám pro subst. neživotná tyto: tu stáchu dwogie hrzeczke ypohanzke wogie AlxH. 4, 28, kdež přívlastky svědčí, že wogie je vzato neživotně = vojě (nikoli vojie podle sklonění -i); když Wyattú wogie AlxB. 7, 9; mimo to v Alx. není příkladu žádného; rovněž tak příkladu nemají ŽKlem. a ŽWittb.; v DalC. na Tursku wogye se snidú 20; v Pass. je příklad jediný, jeho rúcho a jeho trzie- wicie se nepowetšie 456, ale nejistý, poněvadž to může býti dual; mají peníze u desk položeny býti OD. 491; jsú pokogie piekne a rozličně dielane, niekterzij jsú velmi pieknij a ozdobenij drahými věcmi KabK. 34^a; také ještě v Lact. (r. 1511) je příklad snad jen jeden: trzepce 69^b, a taktěž u Lobk. (r. 1515): jsú v té kaple cztyrzi oltarze 112^a; pak množí se tvary tyto a okolo r. 1600 jsou pravidlem (vedle -ové) jako v nč., dešť pl. nom. dešťové a dešť Nudož. 25^a; — u živočišných: konye jejich jiným nejsou živi Mill. 43^b; ve třech nedělech vylehú se z vajec kurzencze Mand. 18^b; (vejce) ještě se husence z nich vyléhnou

Jg. s. v. (z rkp. Jádra knih lék.), (vejce) z kterých se kuřence vyléhnou Jg. s. v. (těž); nč. koně Us.; v nář. hrozenk. hrjebence (= plur. nom. masc., k sing. neutr. hrjebja, hřibě), kurence (kura, kuře), kozlence (kozla, kůzle), hūsence (húsa, house), dzjévčence (dzjévča, děvče) celce (= plur. nom. masc., k sing. neutr. cěla, tele), prasce (prasa, prase) BartD. 42.

3. Koncovka *-ové*, v stč. též dial. *-ěvé*, *-evé*, srov. I. str. 238, bývá při životných i neživotných, na př. muzowe ŽKlem. 41^a, všickni kralowe t. 80^b, fkopczowe t. 47^b, biczowe t. 24^a, kralowe arabští ŽWittb. 71, 10, otczowe t. 77, 57, shromaždeni sú byczowe t. 34, 15, meczowe ostří t. 149, 6, muzowe Pass. 243, konowe t. j, koňové t. 484, dešťouee Ol. 2. Reg. 1, 21, kradežowé BiblB. Mark. 7, 22, — všichni leycherziewe Hrad. 16^a, dšťiwe Ol. Gen. 8, 2, vhleue t. 2. Reg. 22, 9 atd., — nč. oráčové, koňové, mečové atp. O rozšíření této koncovky a o změně její v dial. *-ovie*, *-ovia*, slc. mužovie, mužovia atd., platí totéž, co je pověděno při pl. nom. *chlapové* atd.

4. Koncovka *-ie* je z mužsk. i-kmenův. Bývá jen při životných a je dosvědčena při subst. *zloděj* pl. nom. *zlodějie*, na př. zlodyege na ně přijidú DalC. 37, zlodiegie vykopají (poklady) Koř. Mat. 6, 19, budú-li pochlebovati tobě zlodyege peccatores Ol. Pror. 1, 10; doklady tyto, z textů na jotaci přísňých, jsou svědectvím jistým pro znění *-ie*, a vedle nich mají pak svou váhu také doklady, které samy sebou by na svědectví takové nestačily: aby pokutu vzěli zlodiegie BrigF. 66, zlodiegie pojemše pannu nesú ji do města Apoll. 145^a, kde zlodiegije bývají Lact. 44^b; dial. je za to *zlodzeja*, poviedajú ludzja že sú tam zlodzeja Suš. 648, srov. pl. nom. *šcurja* atp. při vzoru *chlap* § 35; — při subst. *-ř*, na př. rybarzje bychu odeffly EvVíd. Luk. 5, 2, řečení hwiezdarzie radie Mill. 33^b, jakžto ti rybarzie činie t. 108^b, rychtarzie (v Egyptě) jsau z služebníkův žoldanových KabK. 30^b; — jinde, na př. jiní mudrcie Tkadl. 1, 57; *muž-mužie*, *tovariš-tovarišie*, *mol-molé* atd. v. doleji v § 71.

Z *-ie* vzniklo jednak *-í*, zúžením, jednak *-é*, zaniknutím jotace; a oboje šíří se také mechanicky, t. j. vyskytuje se také při substantivech, při kterých nebyvala koncovka žádaná *-ie*. Na př. z dosvědčeného pl. nom. *zlodějie* jest zlodějí: zlodiegij mořští Háj. 214^b, zlodějí Vel. Jg. a Dobr. Leurg.² 177; a zlodějí: kdežto zlodiege nevykopají (pokladů) Koř. Mat. 6, 20, zlodyege a lotři EvVíd. Jan. 10, 8, EvSeitst. tamt., EvOl. 277^a; — z dosvědčeného pl. nom. *-rie* jest *-ří*: vadili se pašťij Br. Gen. 26, 20, kněhař Rosa 78 (tu žádáno *-í* pro pl. nom. z pravidla), všickni kacýřj Beck. 2, 534; a *-řé*: svadichu se pašťyrze Comest. 35^b, pašťerze dělají sobě domky Mill. 28^a, vrátivše se řpeberze Comest. 93^a, malerze (pl. nom.) t. 70^b; — z pl. nom. *-cie* je *-cé*, biřicé a katie PodkJir. 449 var. Z; — jiné příklady: *-čé* a *-či*, odpověděchu hadacze Comest. 185, oráčj Br. Jer.

14, 4; s tím souvisí psaní Dobrovského: pomluwačj Lehg.² 177. — Na Moravě rozšířila se zvláště koncovka *-é* (u životných), na př. zlodějé, kominářé, strýcé, zajíce BartD. 19 (zlin.), Křivaňé (sg. nom. Křivaň, příjm.), kominářé, kováře, stoňáři, štyři koňé, motýlé t. 67 (val.), molé t. 297, tepru ju malířé malovati budú Suš. 213, rybaři rybaři ulovte mi rybu t. 188 (dial. m. -ře), trubači trubili t. 351 (dial. m. -če). — V nář. hrozenk. je za to *-ja*, na př. koňár (koňář) pl. nom. koňarja, kravar-kra-varja atd. BartD. 41, *-ja* změnou z *-ie*, *-é* jako při kmenech tvrdých ščúr — ščurja atd. —

Srov. pl. nom. při vzoru *chlap* atd. v § 35.

64. Plur. akk. *oráčé, meče, -e*.

1. O koncovce *-ě*, z býv. *-ě* proti stsl. *-ę*, srov. I. 49—50 a nahoře § 16. Ze staršího *-ě* je zaniknutím jotace pozdější *-e*. Na př. stč. pojma své paztyrsie I. Mar. 3, na konie tvé ŽWittb. Hab. 8, kragie tvé t. 147, 14, mladzie snědl oheň t. 77, 63, v biczie t. 37, 18, všěcky rityerzie Pass. 361, penyezie zlaté t. 327 atd., nč. oráče, meče, pastýře, koňé t. j. koňé atd.

2. V Čechách říká se místy v řeči obecné: chytat vrabci podkrk., t. j. místo plur. akk. je tu nechán pl. nom. Podobně v jazyku kleslém stol. XVIII: děti, kteří rodičové šwē nectili BílC. 101, mládence, kteří poctivost zachovávají, mějte v uctivosti BílD. 245, kněz vyzývá wyznáwači Seel. 277. — V nářečích východních bývá zase pl. gen. životných brán za akk.; na př. má dobrých rodiči, měli sme tu třech dobrých knězuv BartD. 112 (laš.), slc. mužov atd. — To obě však jsou změny syntaktické, nikoli tvaroslovné. —

Srov. pl. akk. při vzoru *chlap* atd. § 36.

65. Plur. gen. *oráč, meč; -óv* atd.; *-i*.

1. Tvary vlastní jsou *oráč, meč*, psl. *-o*, bez koncovky *-óv*. Ty však vyskytují se již v době stčeské u velikém obmezení, totiž jen při jménech rodových a národních a při některých jiných jménech jednotlivých.

Při jménech rodových a národních bývá ten tvar vždycky, když se rozumí místo nebo země, na př. *do Němec, z Lobkovic*, v. doleji § 70. Zřídka to bývá jindy, doložen je zejména genitiv *-ovic*: (Svatopluk) zatratí vešken Vršovic pluk DalJ. 56 rkp. L, Vršovic v radu nepustichu t. 56, z Vršovic jeden (t. j. z rodu Vršovicův) utekl bieše t. 57. S tím pak souvisí pozdější a nč. ustrnulé possessivní *-ovic*, na př. Zika Waničkowicz Háj. 427^b, jeuz byl z rodu Witkowicz t. 231^a, s Mandalenau petrzičkowicz KolČČ. 176^a (1552), Voršilau Pavla Krzyżowicz manželkau Lún. ort. 1582, při Mikulandovic ulici Wint. 386 (z r. 1606), Zuzanu Pavla Krziżiowicz dceru Lún. ort. 1628, Pládkowicz pes Tomsa 195, Plád-

kowic kráva t., upalte ji kantorovic Stasu Čelak., stalo se to za Václava Křížovic TomP. 3, 608, mistra Martina Kunšovic t. 4, 93, ulice Kunšovic t. 4, 260, Jozovi Bouchalovic Květy 1892, I. 144, s Anežkou Košťálovic t., Lidka Vaňkovic Erb. Pís. 439, tu sousedovic Lenorku t. 462, mlynářovic zabrada Us. atd. Změnou hláskovou jest -*ojic* místo -*ovic*, Vondrojič panenky Erb. Pís. 241, doudl. tesařojic Kotsm. 21 atd.; změna táž jako v sg. dat. -*oji*, -*oi* z -*ovi*. Přívlastková funkce těchto slov svádí k domněnku, že jsou to prý adjektiva, ale neskloňná; tak vyslovují se Drachovský 1660 str. 67, po něm Rosa 1672 str. 113, Tomsa 1782 str. 195 a j.

Tvary bez -*óv* mívají poslední slabiku dialekticky zdloučenu, na př. hrjebenec BartD. 42 (hrozenk.), do Bojkovic t. 39 (těž), Boršíc t. 39 (súch.)

Jmen jiných, která po jednotlivu v tomto tvaru se vyskytují, jest velmi málo. Zejména to bývají:

-*tel*, *přítel* pl. gen. *přátel*, a krom toho *obyvatel*, v. doleji § 71 č. 2;

muž, *král*, bezpečenstvie jehož ženy bez muž nemají Kat. 28, v té zemi mnoho toho jména (t. jména Antiochus) kral bylo Apoll. 128^a, příklady ojedinělé; —

živočišná -*nec*, -*enec*, na př. dvě holubenec Ol. Lev. 12, 8, po dvěm gehnec t. Cant. 4, 2, (lvice) jmějšie patero kotenec to jest lwyczenec Otc. 311^b, (mnich) pohladi rukú lwyczenec těch t. 312^a, mnoho kurzenec Mand. 18^b, z kuřenec Baw. 58, slepic a kurzenec dosti Lobk. 126^b, jejich ftienec catulorum Ol. Job. 38, 39, čtvero stienec Baw. 47; dial. hrjebenec BartD. 42 (hroz.); —

jiná, neživotná, nejčastěji s koncovkou -*c*: *měsiec*, devět miezziecz minu Pil. d, že pět miezziecz ho neviziu LMar. 31, obyčejně však -*óv* atd.; — *tisiúe*, deset tyffuciz ŽKlem. Deut. 30, deset tyuficz ŽWittb. 90, 7 atd., pět tyffycz AlxV. 377 atd., ale také s koncovkou -*óv*: dvadcíci czizuczow AlxH. 2, 29 a 3, 26, deset tyffucizow ŽKlem. 49^b atd., nč. pět tisíc, mnoho tisíc, mnoho tisícův Us., tisíc und tisíců Dobr. Lehg.² 178; — *střěvic*, do strzewicz Chir. 85^b, kázal sobě podati trewijcz lýčených Háj. 11^a, z strzewic Puch. 667^a, nevzalas barevných střěvic Pam. 3, 142, jeden pár Strěwic Beck. 2, 147, střěvic und střěviců Dobr. Lehg.² 178; — *rukávec*, u každých rukávec Suš. 397; — s koncovkou jinou: *peněz*, šest penyez DalC. 94, bešpenyes Mast. 183, za dvě stě penyez Krist. 54^b, lidé penyez nic nedbajíc Pass. 327 atd., dosud tak, vedle -*óv*, v. doleji § 72; *mandel*, věrtel 14 mandel ječmene KolEE. 4^a (1666), (pět) mandel žita t. 181^b (1678), pět mandel, pět věrtel i -lů Us. —

Srov. pl. gen. *chlap* atd. v § 37.

2. Tvary -*óv* jsou podle sklonění -*ů* a jsou pravidlem již v době staré a dosud; jejich koncovka -*óv* mění se dále v -*ó*, -*uov*, -*uo*, -*ův*, -*ů*, a dial. stč. také v -*iev*, -*év*, -*ív*. Příklady

pro *-óv*: do konców *ŽGloss. Deut. 22*, ot krayow *134, 7*, ciuzích krayow *SvD. 4*, myezzyeczow *LMar. 6*, szcenczow *ŽWittb. 56, 5*, devět mieffieczow *Hrad. 67^a*, mnoho swatokradezow t. *115^b*, mnoho kroffow t. *133^a*, konow t. j. koňov *DalC. 13*, bez nyemczow t. *63*, šest mieffieczow *Pass. 344*, od muzow t. *299*, towarziffow t. *425*, fiekaczów lesných (tak v rkp.) *Ol. Deut. 29, 11*, otczow mých *Ben. 2. Par. 22, 15*, diediczow *KolB. 1524 atd.*; —

pro *-iev, -čv, -iv*: padesát kolacziew *Hrad. 137^a*, těch kolacziew t., oracziew t. *114^b*, klicziew desět t. *131^b*, flechticziew mnoho t. *100^a*, svých rytierziew t. *93^a*, paterziew *110^a*, zlodiegiew t. *114^a* a *115^b*, všech zvo-lencyzew *Modl. 37^a*, myefyeczyew t. *59^a*, wyeznyew nezprostil t. *119^a*, do kragyew t. *128^a*, grošiev *List. r. 1388 (Vyb. 1, 1019)*, deset muzyew *EvVíd. Luk. 17, 12*, třidcětí tyfyczyew *PassKlem. 105^b*, z tifíciew (tak v rkp., délka tu dosvědčena) *HusŠal. 89^a*, šest set tyfycziew muziew *Ol. Ex. 12, 37*, těchto obyczegiew t. *12, 25*, ku posilevání ohnyew t. *35, 14* a j., nemnoho ohniew *KabK. 34^a*, — vhwew ohnivých *Ol. Ezech. 1, 13*, pět kralew t. *Jos. 10, 5*, tvých meczew *Hod. 87^a*, všech mudrczew *Orl. 85^a*, — devět myefyeczyew *PassKlem. 178^b*, obyczegyw ctných *ROtcP. 341*; —

pro *-ó*: mnoho nyemczo *DalC. 93*; —

pro *-uov*: kroczeuow *Mill. 57^b*, Lobk. *88^a*, srdce mužow *Ben. 2. Reg. 15, 6*, diediczuow *KolB. 1524*, Tifycuow *Háj. 323^b* atd.; v *Mill. 53^a* čte se: ritieřstva i pieffcouow, m. pšecuov; —

pro *-uo*: tesařuo *Lobk. (Vyb. 2, 1115)*, dobrých obyczeguo *KřižB. 75^a*, diediczuo *KolB. 1524*, šest mužuo *Háj. 109^a* a j., groffuo *VelKal. 126*; —

pro *-ův, -ů*: Tifycuw *Háj. 323^b*, groffu českých *KolČČ. 415^a (1565)*, pět groffu *Lún. list. 1611*, ně. oráčův, -ů *Us.*

O chronologii variant *-óv, -uov* atd. platí totéž, co při genitivu plur. *chlapów* atd. pověděno; *-iev* atd. vyskytuje se dialekticky v XIV a XV stol.; častěji jsou tvary několikeré vedle sebe, na př. v *KolB. 1524 -óv, -uov* a *-uo*.

Dialekticky jest změnou hláskovou *-um* m. *-ův*: pět grošum *BartD. 2, 37* (han., místy).

Místo *-ů* (= *-ū*) vyskytuje se změnou hláskovou také *-ou*, na př. je na něm žencou vejše práva *Suš. 554*, — a analogií, přejetím totiž koncovky *-ch* ze sklonění zájmenného a složeného, také *-ůch*, na př. nožůch *BartD. 67* (val.) a *87* (stjick.). —

Srov. pl. gen. *chlapów* atd. v § 37.

V nář. chodském je *zajíc* pl. gen. zajeců, koncovka kmenová z *kra-cena*; taktéž je tu gen. krajeců, a podle toho i sing. krajec m. *krajíc*; chod. 38. —

3. Tvary *-í* jsou podle pl. gen. hostá, znamení atp. Vyskytují se

v době starší při těch jménech sem patřících, která i některé jiné pády mívají podle sklonění -i, na př. pl. gen. *muži, koni, voji*, v. doleji § 72. Pak rozšiřují se a jsou hojnější zejména v textech dialektických a nářečích východních (mor.); na př. pl. gen. šest stupny Ol 3. Reg. 10, 19, rytíři i manův Trist. 405, dobrých obyčzezi Mill. 81^a, všech obyčzezi AlchAnt. 58^b (ale nepatří sem též *kročejí*, které je z fem. *kročejě*), osmdesát grossij ListPoř. r. 1493, pět groší Blah. 339, třidceti groší Koz. 406, kořáci Blah. 339, od věřitelí našich t. 397, kupitelí našich t. 398, — Holení (m. Holeňov) Suš. 367 pozn., svojich rodiči hrob. t. 489 (zkrác.); groší BartD. 19 (zlin.); mesjaci (měsícův), rodiči, kováci, koši, cigani (zkrác.), peňazí, májí, do troch králí, koláři t. 41 (hrozenk.); ve formulích zařikacích: ven vřed z vrjédzencí, účinci z učinčencí t. 150 (hroz.); rodiči, kořáci t. 88 (stjick.); rodiči, klepači, tovaryši, vrši (veršův), noži, křiži, sv. třech králi, vrabli (sg. nom. vrabel), moli, colí (sg. nom. col); faraři, netopyři, kominaři, košari, havíři, ohni t. 112 (laš., vše zkrác.); mnoho ohní, pět groší Šemb. 51 (mor.). Že gen. pět groší, kořáci je zvláštnost moravská, poznamenal již Blah. 339.

Analogií podle sklonění zájmeného a složeného, *těch, péších* atd., přidává se také zde v některých nářečích -ch a jest pl. gen. -ích, na př. koních BartD. 71 (val.), rodičích, groších t. 87 (stjick.). V KolČČ. 325^a (1562) psáno: po pieti kopach grošých czeřkych, a podobně jinde; to může býti také takový gen. pl., ale spíše je to atrakcí plur. lok.: po groších.

Srov. pl. gen. -i při vzoru *chlap* v § 37.

66. Plur. dat. *oráčóm, mečóm* atd.; -iem atd.; -ám.

1. Koncovka -óm je pravidlem v textech nejstarších, místo žádaného -ém, stsl. -emъ (přehlas.). Byla většinou dlouhá a měnila se v -uom, -ám. Na př.: -óm, prospi kurencom MVerb. (glossa pravá), káza lekarsom ApD. c, konom t. j. koňom ŽKlem. 127^b, ŽWittb. Hab. 15, otczom ŽWittb. 77, 5, boyom t. 67, 31, nyemczom Hrad. 25^a, nyemcziom (opraveno tečkou pod i), czuzozemcziom (rým) t. 20^a, nyemczom DalC. 34, rityerzom Pass. 333, muzom t. j. mužom t. 349, k svým towarzyszom t. 365, našim penyezom t. 368, k bogóm t. j. bojóm (délka v rkp. označena) Ol. Num. 1, 32, tvým towarzyszom GestaMus. 96^a, peniezom KolČČ. 68^b (1546) atd.; — -óm se dialekticky krátí a krátké -om zachováno ve mnohých nář. dosud, doudl. koňom Kotsm. 22, rybařom Suš. 86, nožom BartD. 17 (zlin.), t. 67 (val.) a j., slc. mužom, mečom; — -uom; k tuowarzyssuom Vít. 24^b, Rytijřuom Háj. 163^a, k peniezumu KolČČ. 57^a (1551) atd.; — -ám, peniezum KolČČ. 398^a (1567) a Ůs. nč. Chronologii koncovek těchto viz při pl. dat. *chlapóm* atd.

Dialekticky měnilo se -óm v -iem, a toto dále zanikáním jotace

v *-ém* a úžením v *-ím*; z krátkého *-om* bylo by tu ovšem krátké *-ém*, *-em*, ale pro tyto rozdíly nedostává se dokladů dosti zřetelných, t. j. s kvantitou bezpečně označenou. Na př. těm nyemczyem Hrad. 25^b, těm czuzozemczyem t. 25^a, rytierziem svým t. 106^b, nám muziem t. 66^b, ti zlodiegim hotují klíče t. 115^a, aby koval konyem nezajímajē t. 132^b, k svým muziem Pass. 43, otczyem svým Modl. 116^b, wyeznyem sproščenje t. 128^b, powiem zenciem EvZimn. 12, těm rzytyerzyem PassKlem. 105^b, (dva vůdcové) radila towaryšyem t. 105^b, král muzyem přikázal Pror. Dan. 3, 20, k konyem t. 22^a, k otcziem Ol. Gen. 15, 15, přikáza towaryšyem t. Jos. 10, 27, — všēm kraleml. 516, pyesczem (bylo) státi t. 468, těm rytierzem Kremss. 92^a, těm defety tylyczem t., andělé paštyszem zvěstovali KabK. 14^b, --- proti červeným pupenczym Lék. 61^b, tobě i tvým towarzisłim GestaKl. 224, otczijm ženijchu (= otcům ženichům) KolČČ. 369^a (1563), nč. koním.

2. V nář. lašském je pl. dat. vedle *-um* (z *-om*) také *-am*, podle *a-kmenův*; na př. nožam BartD. 112, koňam t. 113.

Srov. pl. dat. *chlapóm* atd. v § 38.

67. Plur. lok. *oráčích, mečích; -iech, -ěch, -ech, -och, -ách*.

1. Koncovka vlastní jest *-ích*, psl. *-ichъ*, střídnice za *-iech*, psl. *-ěchъ* kmenů tvrdých. Je pravidlem v textech starých a dosud. Na př. na koních DalHr. 10, w nhiecmzich DalH. 42, w konych DalC. 10, po meczych t. 74, na konich ŽWittb. 19, 8, w kragich t. 7, 7, o kupeczich Hrad. 112^a, o zlych kowarzich t. 131^a, po všech kragich Pass. 312, po krzyzyc t., při těch cyfarzich t. 383 a j., o bohaczyc Alb. 29^b, o penyezich Štít. ř. 12^b, v pytlích Ol. Gen. 44, 8 atd.; nč. *oráčích, mečích*; — *-ích* dialekticky někde se krátí v *-ich*, mužích atd. chrom. 268 a j., někde se mění v *-ejch*, ve Střibrnicejch, v Polešovicejch BartD. 52 (dol.), srov. I. str. 213 a 214.

2. Koncovky ostatní jsou přejaty ze sklonění jiných a vyskytují se porůznu teprve v textech pozdějších a v nářečích. Zejména koncovka *-iech* je ze vzoru *chlap*, na př. na třech mladenciech Hug. 121, v svých posluchaczich t. 216, po třech miefiecech Ol. Gen. 38, 24, po stupnijech Lobk. 102^b; sem možná bráti také psané *-lech* t. j. *-lěch* m. *-liech*, w pytlech Ol. Gen. 42, 35, t. 43, 12, o kralech Mill. 6^a, po sv. třech kralech Perw. Otč. 44 (list. z r. 1549), ale spíše je to dial. *-lech* podle *hostech* atd., jako je v nář. mor. o chłapcech, po křízech atp. BartD. 88 (stjick.), o nožech, o koněch vysl. *-něch* t. 31 (pomor.) a 52 (dol.), v těchto krajech, v těchto hájích Kollár Sl. Dcera II. 18 atd.; na koněch Hug. 296 může býti = *-niech*, nakonyech Mill. 44^a je spíše = *-něch* neb *-něch* než *-niech*, a na koněch Pref. 16 jistě = *-něch*; o obiczezech Mill. 6^a možno bráti za *-jěch* i za *-jech*; — *-och* je v těch nářečích, kde i tvrdé kmeny mají

touž koncovku, a je tu analogií podle těchto: nožoch BartD. 17 (zlin.), 67 (val.), 112 (laš.), hrjebencoch t. 42 (hroz.), o bohačoch, o ruhačoch, při kopačoch t. 113 (laš.), zajícoch, hlídačoch, hrnčířoch, hospodářoch Btch. 423, slc. mužoch, mečoch, kupcoch, hráčoch, učiteloch, ohňoch, koňoch Dolež. 34—36 a Hatt. slc. 69; — místy zdloužené *-óch*, koňóch BartD. 84 (stjick.); — *-ách* je ze sklonění *-a*, na př. o koňách BartD. 31 (pomor.) a podobně t. 52 (dol.), 88 (stjick.), *-ach* t. 113 (laš.).

Srov. pl. lok. při vzoru *chlap* atd. § 39.

68. Plur. instr. *oráči, meči; -mi, -ma, -ěmi, -cmi, -ema, -ami, -ama, -oma.*

1. Koncovka vlastní jest *-i*, psl. *-i*. Jest pravidlem v textech starších, a dosud v jazyku spisovném; na př. s czyzoloczy ŻWittb. 49, 18, před kraly t. 118, 46, s penyezi Pass. 367, plamennými rzetyezy t. 351, jej kygy ubichu t. 344, nad jinými rityerzi t. 346, mrskáčové byczy sę mrskáchu Pulk. 154^a, meczy a lučištěmi PulkL. 18, s meči Br. NZák. 65^a, t. 65^b, tovaryši, dešti Nudož. 25^a atd., nč. oráči, meči. V nářečích drží se tato koncovka někde pravidelně, ale u většině jsou za ni koncovky jiné, *-mi, -emi* atd.; koncovky tyto jsou zřetelnější, proto přicházejí v oblibu, kdežto koncovka náležitá *-i* se drží jen v jistých výrazech ustálených, zejména ve spojení s předložkou nebo přívlastkem, kde tedy předložka nebo přívlastek nasvědčují, že tvar *-i* jest instrumental plur. Tak jmenovitě v nář. doudl. jest *-i* z pravidla, mezi pjlari Kotsm. 22; v nář. mor.: s těma penězi BartD. 19 (zlin.), před Vyzovici, za Malenovic t. (při jménech místních); s tyma chlápci t. 27 (záhor.), noži t. 67 (val.), stáli za pilěři, šel do lesa s chlápci t. 68 (též), hore kopci, ze svojími tovaryši t. 89 (stjick.), v nářečích těchto *-i* z pravidla; po různu také v laš., s penězi, ze zajici t. 113; slc. muži, meči vedle *-mi*.

Za *-i* bývá v nář. hrozenk. zdloužené *-í*, s chlápci, z vrabci, z hrjebenci BartD. 41 a 42.

Srov. pl. instr. *chlapy, -ý* atd. v § 40.

2. Koncovka *-mi* je z i-kmenů. Vyskytuje se od stol. XIV, v době staré častěji u jmen neživotných; na př. (mimo doklady jako muži, koňmi, které patří do sklonění *-i*): s meczmy Drk. 160^a. Řád pz. 22, s kygmi Hug 78, byczmy flagellis Ol. Ex. 5, 16, tyfliczmy obyčejí ROIB. 44^a, dobrými obyczegmi Tkadl. 4^a, šlechetnými obyczeymi t. 15^b, obyczlegmy Brig. 34^a, biczmi Comest. 56^b, nožmi t. 56^a, zawoymi t. 73^b, birziczmi t. 162^b, bičmi Kladr. Ex. 5, 16, bičzmi Ben. 2. Par. 10, 14, řezali se nožmi t. 3. Reg. 18, 28, kýgmi Puch. 140^a, s mečmi Konáč Jg., s meči a kygmi Br. NZák. 65^a, t. 65^b, s hájmi Koz. 394, měřými Rosa 85, kacýřmi Beck. 1, 135, papežmi t. 1, 429, před buřičmi a žhářmi t. 1, 295; kacýřmi VesB. 143^a, keykljřmi t. 92^b a j.; s kyjmi Suš. 21, slc.

hráči, učitelmi Dolež. 35, ano i kupci t. 34, muži, meči (vedle muži, meči) Hatt. slc. 69. —

Vedle *-mi* jest vulgarní *-ma*: měřýcma Rosa 85, s keyma VesA. 74^a, s mečma BílQ. 2, 21, s rodičma BílC. 64, s kofyržma KolEE. 330^a (1721), koňma Us., Suš. 464, a také konima Suš. 423.

Srov. stejné pl. instr. při vzoru *chlap* § 40.

3. Tvary *-ěmi*, sklesnutím jotace *-emi*, jsou novotvary podle sklonění ja-kmenů a vyskytují se od XIV stol. Na př. byczemy bit MI. 5^a, s jednými kupczyemi PassKlem. 66^b, s pány a fflechtyczemy Pulk. 77^a, kněží oděné pytlemy Pror. 26^b, wladarzemi Lit. 1. Reg. 22, 7, f uiezniemi Kruml. 38^b, svými biczzemi Ol. Job. 19, 6, s gezdcziemy t. 3 Reg. 20, 20, nad mudrcziemy t. 1. Reg. 6, 5, wladarziemy t. 22, 7, všěmi kralemý t. 3. Reg. 4, 24, s dyediciemi Koř. Žid. 11, 9, mnohými bogemi HusŠal. 10^a, byczemy ji bičováchu Lvov. 76^b, mezi wiezniemi Comest. 107^b, nazva je (starce) otcemi t. 173^a (litéra poslední radována); měřýcemi Rosa 85; s hofpodářemi BílC. 118, s ostrýma nožemi BílD. 466; kupci Dolež. 34, hráčemi, učitelemi t. 35.

Vedle *-emi* jest vulgarní *-ema*: styrczmy kongema ListVrat. 1406, měřýcma Rosa 85, za pařtyřema BílD. 180, kljčema svýma BílA. 99, tancema BílC. 149, s mužema BílQ. 1, 78, mužema mýt. 333, mužema, nožema chrom. 268.

4. Koncovka *-ami* je ze sklonění a-kmenů, laš. nožami BartD. 112.

Místo *-ami* bývá zdložené *-ámi*, nožámi BartD. 89 (stjick.), rodičámi t. 85 (těž).

Jinou obměnou z *-ami* jest dial. *-ama*, mužama, klččama Btch. 265 (dol.-beč.), nožama BartD. 17 (zlin.), t. 89 (stjick.), nožama, zajicama t. 113 (laš.), kněžama Suš. 427.

V nář. laš. jest vedle *-ami*, *-ama* také *-oma* deščoma BartD. 113.

Srov. stejné tvary v pl. instr. vzoru *chlap* § 40.

Měna kvantity kmenové ve vzoru tomto.

69. 1. O dloužení slabiky kmenové v pl. gen. tvarů bez *-óv* v dial. hrjebenec BartD. 42 (hrozenk.), do Bojkovic, Boršíc t. 39 (súch.), a krácení v chod. zajíc-zajeců atp. v. nahoře § 65.

2. Kromě toho vytknouti jest kvantitu měněnou v subst. (jednoslab.) *kaň*, *hnáj*, *láj*, gen. (dvouslab.) *koně*, *hnoje*, *loje* atd., odchyl. pl. dat. kuonom DalC. 13; srov. stejnou změnu ve vzoru *chlap* § 41. — Subst. *děšť* má náležitý gen. *děště* atd.; analogií však zachovává se samohláska přes míru náležitou a bývá gen. *děště*, *děšťě* Br. Jer. 3, 3, t. 14, 4, do dešča BartD. 9 (zlin.), a také *deště*, *dešťě* Br. Ezech. 1, 28; jsou tu pak vlastně dvojce tvary, *děšť* gen. *děště* atd., a *dešť* gen.

deště atd. Us.; Dobr. Lehg.² 192 má za pravidlo nom. *děšt* a gen. *deště* atd., a tak také Nejedlý 127 a j. — O peníz stč. *peniez* pl. gen. *peněz*, dat. *penězům* atd. v. doleji § 72. — K *nebozíz* stč. *neboziez* je pl. lok. *nebozezích*, někdy také sg. gen. *nebozezu* atd.

Pomnožná jména místní *Lobkovici*, *Lobkovice* atp.

70. Mnohá jména místní jsou pluraly patřící ke vzoru *oráč*, na př. *Lobkovici* nč. *Lobkovice*, *Koloději* nč. *Koloděje*, *Psáři* nč. *Psáře*. Singular jména takového jest appellativum osobní, na př. *Lobkovic* = člen rodu *Lobkova*, *koloděj* = kolář, *psář* = psovod atd. Pluralem pak jmen takových nazývá se metonymicky místo, na kterém společnost neb obec jednotlivců takto nazývaných jest usedlá, a tudy vznikají velmi hojná pomnožná jména místní. Srov. stejnou metonymii při pomnožných jménech místních *Uhři*, *Uhry* § 42 a *Brožné*, *Brozany* § 46.

Jména místní *Lobkovici* atp. skloňovala se původně tak, jako plur. appellativ *oráč* atp.; ale časem nastaly jisté rozdíly a výsledek jest, že jména místní sem patřící ve skloňování poněkud se liší od stejných appellativ, dílem zachovanými tvary starými, dílem některým novotvarem.

Sklonění jest toto:

Nom. *Lobkovici*, *Lobkovicě*, -e. Tvar starší jest *Lobkovici*, souhlasný s nom. *oráči*; na př. provincia *Lutomerici KosmA. I*, 10, *Kosm1. tamt.*, *Luthomirici Kosm4. tamt.*, *Lutomerici KosmA. II*, 37 a j., *Netolici KosmA. I*, 27, *Netholici Kosm1. tamt.*, *Stadici KosmA. I*, 5, villa *Mnichouici Kosm. pokrač. k r. 1134*, tres villae *Dobsici Popovici Oblekovici Reg. I. r. 1190* (*Dobner ex orig.*), (villae) *Chaikovici*, *Nemchici tamt. (též)*, villa *Hotomezy Reg. IV. r. 1334*, villa *Lochoczicy t.*, *jiej (zemi) charvatci jest jmé DalJ. 2 rkp. V a Cc*, téj vsi vzděchu *Stadyczy DalC. 5*; sem patří také pojmenování: *Hořejší Němci*, *Dolejší Němci* (= *Německo*) *Vel. Jg.* — Tvar *Lobkovicě*, -ce, jest akkusativ vzatý za nominativ (jako *meč*, *meče* za starší *meči*, v. § 64); na př. *Stadice Kosm2^{aa}. I*, 5, *tamt. I*, 6, *Kosm2^b. tamt.*, *Netoliticie UrbR. 456*, ješto (ves) *Itadycze slove Pulk. 4^b*, *Stadice Háj. 10^a*, *Netolice t. 91^b atd.*, nč. *Stadice*, *Lobkovice*, *Koloděje*, *Psáře atd.* — V kontextu cizojazyčném, zvláště lat. a něm., bývá pro nom. ode dávna z pravidla tvar stejný s českým genitivem a tedy beze vší pochyby český genitiv vzatý za nominativ, na př. provincia *Luthomerzicz Kosm2^{aa}. I*, 10, in *Howorsowycz Reg. III. r. 1326*, cum villis *Wanowycz et Ostoykowycz tamt. r. 1327*, in *Nemczicz t. IV. r. 1334 atd.*, v textech lat. a něm. dosud tak.

Akk. *Lobkovicě*, -e. Na př. (recipit) *Mutina Lutomerice KosmA. III*, 14 (*Kosmas* myslí po česku, v textě latinského mívá příslušné tvary kontextu českého), *Kosm1. tamt.*, *Lutomiricae Kosm3. tamt.*, *Kosm4. tamt.*,

Lutomerziczie Kosm2. tamt. atd., Žižka vypálil Smidaře Háj. 400^b, nč. Lobkovice, Koloděje, Psáře atd.

Gen. *Lobkovic*. Na př. iuxta villam Gostivar KosmA. II, 2 (myšleno česky: u vsi Hostivař), Kosm1. tamt., iuxta villam Hostiwarz Kosm2^{aa}. tamt., qua itur ad Netolic KosmA. III, 18 (myšleno česky: do Netolic, stč. do Netolic = směrem k Netolicům), Kosm1. tamt.; podobně: de Chis Reg. I. r. 1169, de Koyetiz t. r. 1219 atd., z Krawař Háj. 372^b, do Woharž KolEE. 431^b (1665), nč. z Lobkovic, Hostivař, ze Psář, z Rataj, Koloděj atd. Sem patří také: (Durink) jě sě snyemecz mluviti DalC. 21 t. j. po německu, podle rčení, jež zaznamenává Nudož. 46^a: mluví z Německa, řekl mu z Německa, = po německu.

Dat. *Lobkovicom* atd., na př. k Domažlicom Let. 191, k Domažlicuom Háj. 117^a, k Mlázowicuom t. 400^b, Litomieřycuom t. 367^a atd. — Vedle toho jsou v obyčejí také tvary: *-iem*, *-em* (dlouhé *-ém* v dokladech mi známých není dosvědčeno), *-im*, na př. k Opatoviciem Let. 96, ku Pardubicem Sv. 159, t. 161, k Janovicem Let. 1055, k Malenowicem Háj. 352^b, k Třebechovicím Let. 86, táhl k Hořicím t. 130, k Budiegowicym Háj. 427^b, k Mlázowicým VelKál. 68 — Úsus nč. má *-ům*, k Lobkovicům, Štěpanicům, Oulibicům, Mlázovicům, Hořicům, Psářům, Kolodějům. Ratajům atd.; vedle toho někdy také *-im*.

Lok. *Lobkovicich*. Na př. Dlascouicich List. Lit. z r. 1218, Pocraticih t., Sitinichih (Žitinicích) t., plošcovicich List. Lit. dat. r. 1057 (ze XIII stol.), Pocraticih t., Sytenicich t., wnhiemczich DalH. 42 atd.; nč. Lobkovicich, Kolodějích, Psářích Us., ve Vyzovicích BartD. 19 (zlin.), v Miłoticiích, Drahotúších, Hustopečích t. 82 (hran.), v Janovicích, Hodslavicích t. 89 (stjick.) atd.; změnou dialektickou *-ejch* m. *-ich*, ve Stříbrnicejch atp., v. nahoře § 67. — Novotvary jsou dial. *-ách* podle a-kmenů, v Bernarticích BartD. 84 (stjick.), ve Štablovicah, v Miłosticah t. 114 (laš.), — a *-och*, v Klinkovicoch, v Kolečovicoch t.

V nářečí lašském říká se místy: v Kozkovic, v Pačkovic, v Bruzovic, m. *-icích*, a tak i v Sedlišč m. *-iščích*; patrně vlivem německým.

Instr. *Lobkovici*. Na př. nad Kundraticy Háj. 385^b, nad Hořycy t. 400^a atd., nč. před Lobkovici, Koloději Us., před Vyzovici, za Malenovici BartD. 19 (zlin.), za Hodslavici t. 89 (stjick.); — novotvary: *-emi*, s Pardubicemi VšehJ. 440, mezi Holayffowicemi a Bubny Háj. 244^b, a mor. *-ami*, *-ámi*, Kralovicami BartD. 60 (val.), za Hodslavicami t. 89 (stjick.). —

Sem patří také jména *Hustopeč*, *Hostivař* atp. Jsou to masculina pomnožná. Ale gramatické číslo a rod jejich vyšly z povědomosti, berou se za číslo jednotné a za feminina, a říká se v Hustopeči, v Drahotúši, v Miłotici, v Babici BartD. 89 (stjick.), místo v Hustopečích atd. Taktéž je nč. sing. Hostivař gen. *-ře* za starý plur. nom. Hostivař gen. Hostivař atp.; na př. Machutovi z Hostivař TomP. 2, 113, de Hostiwarz TomZ.

1432 n 155, a sing. nom. Hostivař TomP. 1, 38 a Us., u vsi Hostivaře TomP. 1, 112, v Hostivaři t. 314, za Hostivaří t. 311 atd.

Jm. míst. *Hořice* je v tradici a v usu nynějším vždycky plur.; nad Hořicý VelKal. 114 jest omyl ve kvantitě. Sing. Hořice, v Hořici atd. jsou chyby vzniklé mylnou theorií.

Některá ze jmen sem patřících jsou z původního *-arb* (*-arjb*), mají tedy po právu plur. akk. (nom.) *-are* stč. *-ař* gen. *-ař* atd., ale vedle toho také koncovku tvrdou *-ary*. Na př. Kravaře TomP. 1, 89, z krawarz Pul. 147^a, Lacek z Krawarz Háj. 372^b atd., a Crawari UrbE. 172, (mlýn) který krawary slove KolB. 18^b (XV stol.), de Krawar TomZ. 1403 n 31, k krawarom KolB. 55^b (1496); Žižka vypálil Smidaře Háj. 400^b a nč. Smidáry; Psáře TomP. 3, 105, Psarz UrbR. 147, in Psarz Kosm. pokrač. r. 1282, TomZ. 1420 h 161, Pláry Haj. 4^b, Psáry TomP. 2, 259; Psáře i Psáry Pal. Pop. 231. O původu těchto duplikátů viz I. str. 336.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

71. 1. O substantivech přejatých z jazyka cizího, která se kolísají mezi skloněním *-o* a *-jo*, na př. Israel gen. *-la* a *-le*, titul gen. *-lu* a *-lé*, mistr a mistř, Jordan a Jordaň, Betlém gen. *-ma* a *-ně*, Paris gen. *-sa* a *-se* atp., v. § 47.

2. Kolísání je také při substantivech domácích, jak též již vyloženo nahoře v § 48. Mimo jiné patří sem kolísání substantiv *-l*, na př. manžel gen. *-la* a odchylkou *-le*, motýl gen. *-le* a *-la* atd. Jako v § právě udaném bylo třeba vyčísti zejména, která z nich jsou kmene tvrdého, a patří ke vzoru *chlap*, tak je třeba zde vyčísti, která jsou kmene měkkého a patří ke vzoru *oráč*. Jsou to:

a) Jména s příponou kmenotvornou *-tel-*. Ta jsou nomina agentis, na př. *kazatel*, *spasitel*, *učitel* atp.; patří k nim také *zřetel*. Mají — mimo *přítel*, o kterém viz zde doleji — ve sklonění tvary pravidelné podle vzoru *oráč*; odchylky jsou řídké, vyskytují se, pokud vím, jen v době nové a jenom v jazyku knižném, kdež vznikly patrně mylným napodobením substantiva *přítel*. — Příklady: sg. nom. *kazatel* Pass. 302 atd.; — sg. vok. *-teľu* atd., vítaj milý spáfitelu Kunh. 147^a, spáfytely můj ŽWittb. 26, 9, kazateli Us.; — sg. gen. akk. *-tele*, Jana křtitele Krist. 51^b, kazatele Us.; odchylka doby nové: gen. akk. pana učitele Kotsm. 21 (doudl.) a místy Us. vulg.; — sg. dat. *-teľu*, každému platitely KolO. 83^a (1699), kazateli Us.; — sg. lok. *-teli* atd., w zpáffyately ŽWittb. 9, 16, o kazateli Us.; — sg. instr. *-telem*, Janem křtitelem Hrad. 64^b, kazatelem Us.; — pro du. nemám dokladů; — pl. nom. někdy *-teli*, bydlytely zemnúr habitatores Pror. Isa. 51, 6, zabývati se budú bydlytely jejie cultores t. 24,

6, jako se radují čtyřezytely victores t. 9, 3; obyčejně však *-telé*, s konc. *-é* pův. *-e* ze sklonění souhláskového, na př. lítele t. j. žitelé coloni Gloss.Jer., mřitele Ol. Súdč. 6, 31 atd., nč. kazatelé; — pl. akk. *-tele*, dal v rúhanie tlaczytele mé conculcantes me ŽWittb. 56, 4, tlacitele ŽGloss. tamt., oheň sehlti bydlitele consumat habitatores Ol. Súdč. 9, 20, zejmachu bydlitele habitatores t. Num. 21, 32, všecky obyvatelé Ben. Jos. 9, 24 (v Ben. bývá litera *ł* proti pravidlu), t. 2. Par. 21, 11 a j., okáže skladatele lzy fabricatores t. Job. 13, 4 atd., potlačí nuzitele své Hád. Jg., shromáždí vczytele ChelčP. 156^a, (Antikrist) ty kazatele páli t. 5^a, ty všecky kazatele Háj. 202^a, všecky obyvatelé t. 245^a, t. 289^a, pro obyvatelé kteří Br. Isa. 23, 13, obyvatelé své t. Num. 13, 33 atd., nč. kazatele; odchylkou v jazyku knižném *-tely*, skrz kazately VesC. 55^a, (pravda) nalézává ctitely Ant. Marek v Kroku 1831 (Listy filol. 1894, 322), nad jiné obyvatel Pal. 4, 1, 464; — pl. gen. *-telów* atd. (jako oráčův), od obywateluow Ben. 2. Par. 34, 9 a j., bydlitelůw Br. Lev. 25, 45 a j. (v Br. psané *-lůw* svědčí, že je to podle sklonění měkkého; podle tvrdého bylo by tu *-lůw*), nč. kazatelův; odchylkou *-tel*, mnoho obyvatel (tu a tam v nč. knihách zeměpisných); *-telé* (jako hosté), sausedův a obyvatelj našich Lún. list. 1666, věřitelé našich Koz. 397, kupitelé našich t. 398; — pl. dat. *-telóm* atd. (jako oráčóm), na př. proti obywatelom Ben. 4. Reg. 22, 19, obywatelům Br. Lev. 25, 10 (v Br. psané *-lům* je svědectví, že je to podle sklonění měkkého; podle tvrdého bylo by tu *-lům*), plnitelům t. Deut. 11 (nápís a j.); *-telem* (jako hostem), proti všem bydlitelem Pror. Jer. 25, 30 a 26, 15; — pl. lok. nč. *-telích*, kazatelích, dokladu starého nemám; — pl. instr. *-teli* (jako oráči), mezi przynoffyteli zákona Ben. Job. 36, 22, mezi obyvateli t. Súdč. 9, 23 a j., s obyvateli Br. Ezech. 26, 17, nad obyvateli t. Zach. 11, 6 a j., mezi obyvateli Pal. 4, 1, 212 atd., kazateli Us.; analogií *-telmi*, *-telemi*, s obyvatelmi Koz. 395, s bydlitelemy zemskými Ol. Oz. 4, 1. — V stsl. bývají tu tvary také ještě jiné. zejména: pl. nom. vedle učitele Ass. atp. také učitelije Šiš. podle i-kmenů, — pl. gen. vedle svvéděteľ Cloz. atp. také žitelz Zogr., dělatelz Mar. a j., — a pl. instr. vedle dělateli Ostrom. v textech t. zv. pannonských roditely Zogr., dělately Mar., světitely Supr., — ale pl. akk. vždycky *-ę*, dělatelę, tężatelę Zogr., — srov. Mikl. III² 18—19 a Scholvin v Jag. Arch. 2, 497—500.

Stejného druhu se subst. *kazatel* atp. je také *přítel* nč. *přítel*, *ne-přítel*. Jest utvořeno touž příponou *-tel-* ze kmene základního *prá-* psl. *prvja-* (v inf. *prvjati* = *přáti*), ale zaslubuje povšimnutí zvláštního tím, že má také pl. akk., gen., dat. a instr. podle sklonění *-o*: *-tely*, *-teľ*, *-telóm*, *-tely*, a jeho samohláska *-á-* zpátečným přehlasováním se mění v *ie-*, kdykoli koncovka je měkká.

Přehlásku tuto bylo by mohlo způsobiti samo *-e-* přípony *-tel-*; ale přehlasovací moc tohoto je rušena, kdykoli dálejšek koncovky je tvrdý a

v něm tedy tvrdě ž. Jest tedy v sing. a du. vždycky přie- (nebo z toho vzniklé přé- n. pří-), sg. nom. *prietel* gen. *prietele* atd., poněvadž tu je kmen měkký a sklonění podle vzoru měkkého; naproti tomu je v plur. *prie-* jenom v nom. a lok., *prietelé*, *prieteléch*, poněvadž tu jsou i v koncovkách pádových samohlásky s mocí přehlasovací, v nom. -é z pův. -e a v lok. -éch z -ěchz, v ostatních pak pádech *přá-*, gen. *přátele*, dat. *přátelóm*, akk. a instr. *přáteley*. Tak bylo v stč. Ale bývalá tato pravidelnost časem se ruší a nastává kolísání, z něhož se vyvinul a ustálil usus, podle kterého pří- jen v sing. se zachovává a plur. má veskrze *přá-*. Krom toho také v plur. akk. a instr. koncovky -e a -i, *přátele* a s *přáteli* m. starších -*teľy*, se ujaly.

Sklonění jména tohoto jest tedy:

sg. nom. akk. *prietel*, na př. neprzetel ŽWittb. 7, 6, (Přemysl) za przytel mieše vraha svého DalC. 96 atd., nč. přítel; —

sg. vok. *prietelü*, -iu, -i, na př. věrný náš przetelu Kunh. 147^a, nč. příteli; —

sg. gen. akk. *prietele*, na př. vzdálil si przietele amicum ŽWittb. 87, 19, nč. přitele; odchylka zaznamenána u Jg.: měl jednoho přátele (Us. Marek.), analogií podle plur.; —

sg. dat. *prietelü* atd., -ovi, na př. neprzytelowy Vít. 52^a, nč. příteli; —

sg. lok. *prieteli* atd., nč. příteli; —

sg. instr. *prietelem*, nč. přitelem; odchyl.: má dci jest silným neprzatelem spata Rúd. 9^b, analogií podle plur. přátel-; —

du. nom. akk. *prietelé*: (švec a žena) sobě otpustista a dobrá przietele bysta Hrad. 126^b, Herodes s Pilatem przietele swa bysta t. 86^a, Pilat s Herodem neprzietele biěsta Krist. 98^b, przietele twá Ben. Job. 42, 7; —

du. gen. lok. *prietelü* atd.; —

du. dat. instr. *prieteloma* (přehláska *te* z *to* zrušena): svýma przioteloma Hrad. 19^b; —

pl. nom. vok. *prietelé* (přípona pádová -é pův. -e ze sklonění souhláskového, srov. Lesk. Handb.² 71; výklad starší z -*aje*, v. Jag. Arch. 2, 533), zúženě -*telé*, někdy také -*telí* podle chlapí, oráčů; na př. przietele moji ŽWittb. 37, 12, neprfietele moji ŽKlem. 70, 10, tu jsou se przietele sešli Hrad. 143^b, przietelee moji Pror. 30^b, pak-liť běžie neprzytele NRada 1495 B, toho chtiechu nepřítelé pomstiti Trist. 281; — s koncovkou -i: porúháchu se mně neprfieteli moji ŽKlem. 101, 9; — přehláska zrušena: neprzatele budú i děti druhdy ŠtítMus. 55^a, neprzatele i przatele Apoll. 132^b, pak-liť běžie neprzatele NRada 1495 A, nepřátelé Trist. 278, přáteli mili Pam. 3, 139, přáteli Lomn. Jg.; nč. přátelé; —

pl. akk. *přáteley* (jako chlapy), na př. aby przately viděl Hrad. 4^a, neprzately naše ŽWittb. 107, 14, nad neprzатели mé t. 53; 9, (žena) prza-

tely měla DalC. 20, na neprzaately Blázn. 130^a, za przátey své Ben. Job. 42, 10, vŝecky neprzátey t. 2. Esdr. 9, 11 a j., vida své nepřátey Háj. 207^a a j., zjevné nepřátey Pal. 3, 2, 441 a j., zjednav přátely TomP. 1, 115 a j., přátely mám Suš. 331, nepřátey mám t. 197; *-tele* (jako oráče): neprzietele mé inimicos ŽWittb. 17, 38 (odchylka je v koncovce, přehláška s ní se srovnává), poznaj tři nepřietele každého člověka HusDc. Jg., strany daly skrze přítelē svý promlouvati Slav. 44, pravím je neprzatele kříže Kristova ŠtítMus. 112^a, má krevné přátele Koz. 400, nč. přátele Us.; — akk. *přátey* drží se, jak doklady ukazují, dial. a u některých spisovatelů dosud; ale je to archaismus knižný, jak také Tomsa 102 a Pelzel² 43 připomínají, valnou většinou a v jazyku živém pravidlem jest *přátele*; — plur. gen. *přátel* (zbytek ze sklonění souhláskového), *-óv, -í*; na př. nepřatel mých ŽKlem. 6, 8, neprzatel mých ŽWittb. 9, 14 atd.; s odchylnou přehláskou: bych byl neprziatel ponižil inimicos ŽWittb. 80, 15, (Vlastislav) neprzytel sě nic nebojě DalC. 17; nč. přátel; — *-telóv*, v rucě nepřatelow ŽKlem. 62^a, przateluow KolA. 1516, od jeho přátelů Ben. Jg., nč. dial. přátelu, nepřátele chrom. 269; —

plur. dat. *přátelóm* (jako chlapóm); na př. všem nepřatelom ŽKlem. 20, 9, k přitelom Trist. 82 (odchylka v přehlásce), nepřátelům Br. žalm 54, 7 atd., nč. přátelům; —

plur. lok. *přieteléch, -ích* (jako chlapiech); na př. po nepřietelech ŽKlem. 43, 11, po neprzietelech ŽWittb. t. o pěti neprzietelech ŠtítMus. 8., po neprzietelech Ev. Seitst. Luk. 2, 44; přehláška zrušena: po neprzatelech Žkap. 43, 11, po nepřáteléch DalJ. 104 rkp. Ff a I., v svých neprzatelech Ol. Naum. 1, 2 atd., nč. přátelích; —

plur. instr. *přátey* (jako chlapy), na př. mezi nepřateli mými ŽKlem. 6, 8, neprzatey ŽWittb. t., nad neprzyately Pror. Isa. 1, 24, s nepřiateli Otc. 8ⁿ, přede všemi neprzátey Ben. 2. Reg. 7, 1 a j., mezi vlastními přátely Háj. 92^a, s nepřátey Br. Jer. 15, 14 a j., přátely Pelzel² 43 (tu uvedeno za archaismus), Nejedlý 142 atd.; — odchyl.: každý kralije przyetely svými DalC. 4, s neprzyetely Kreinsm. 92^a; — *-telí* (jako oráči), na př. nad svými nepřáteli Háj. 163ⁿ, s přáteli t. 169^a, s nepřateli t. 170^b (2) a j., přáteli Pelzel² 43; — nč. jest přátelí, a vedle toho archaismus knižný u některých spisovatelů přátely. —

Subst. *přietel* zachovalo tedy v pluralu tvary s *-teř-* déle, než *kazatel* atd.; příčina je trvám v tom, že *přietel-*, *přátel-* v jazyku obecném stále se vyskytuje a bez přetržení se drží, kdežto jiná tohoto druhu jména *kazatel*, *křtitel*, *spasitel*, *ctitel*, *obyvatel* atp. více méně jenom v jazyku knižném bývají.

b) Dále patří sem ještě mnohá jiná substantiva *-l*, zejména též tato (opět podle slovnku Jungmannova a s pomínutím některých neobvyklých nebo nejistých jako v § 48 č. 2, b): *běl* (*podběl, úběl*), *boubel*, *broul* Gaffer, *-býl* (*černobýl*,

červenobýl a j.), *-cel* (*-cíl*, *-ccjl*, *jitrocel*, *ranocel*, *skorocel*) — na př. čtvrtci gitro-céle Háj. herb. 280^a, k gitroceli t. 123^b —, *čepel*, *čmel*, *daněl*, *datel*, *-drhel* (*zádrhel*), *dundel* uzlík, *hřidel*, *huhel* huhlání, *chmel* — na př. podobenství chmele Háj. herb. 204^b, o chmeli t. 385^b —, *chramostýl*, *chřistel* (*křistel*, ale *chrástal* gen. *-a*, v. § 48) — na př. chrzieštele a jastřába Ol. Lev. 11, 16 —, *chumel*, *chundel*, *jetel*, *kašel*, *korhel* (přetvořením z něm. Chorrherr, sr. I. str. 350), *koukol* — na př. nasál jest kukole Koř. Mat. 13, 25, o kukoli t. 13, 36, z kaukole Háj. herb. 93^b —, *koupel* (pokud je masc.), *král*, *křemel*, *-mel* (*dobromel*, *hadromel*, *námel*), *mol* — na př. pro mole Háj. herb. 69^b, (*popel*) *moje* zapuzuje t. 199^a —, *motýl* — na př. toho motayle Háj. 387^b, vezmi motayle a maž se jimi Chir. 308^b, jednomu motyli BrigF. 84 —, *obratel*, *ocel* (pokud je masc.), *pytel* (z němč., staré), *rýl* stirps, *sopel*, *střečhýl*, *svisel* svislý přístřešek, *svizel* jetelová palička, *topol* — na př. bílého topole Háj. herb. 33^a, k černému topoli t. 35^a a j. — *uhel* carbo, *úl* — na př. do vle Hrub. 226^b —, *vítěl* vítání, *vizel* stč. *vieze*^l (rostl.), *-vrhel* (*zvrhel*, *vyvrhel*, *povrhel*), *-vrtel* (*obrtel* *podvrtel*), *žel* — na př. k zzely EvOl. 112^b —.

Odchytky vznikají a šíří se časem a stávají se druhdy i pravidlem Na př. za náležité *sladomel* gen. *sladomele*, Pawla *Sladomele* KolČČ. 57^b (1545), je nč. *sladomela* Jg, za *vinopal* gen. *-e*, Bernartha *winopale* t. 27^b (1545), je nč. *vinopala* Jg.; — *černobýl* kladou Pelzel² 30 a Nejedlý 126 za tvrdé, patrně podle obecného gen. *-bejlu* atd. m. *-býle*; — a podobně říká se ob. *koukol* gen. *koukolu*, *mol* gen. *mola*, *motýl* gen. *motejla*, *topol* gen. *-u*, *oul* gen. *-u* atd. — Častěji vyskytá se odchylka tato při příjmeních, jež jsou vzata z appellativ sem patřících, a šíří se tu zvláště v době nové; na př. *Chmel*, Mathauffe *Chmele* KolČČ. 398^b (1565), Pawla *Chmele* t. 153^a (též) a nč. *pana Chmela*; — *Datel* gen. *pana Datla*, — *Jetel* gen. *pana Jetela*, — *Koukol* gen. *Koukola* Kott s. v., — *Motýl* gen. *pana Motýla*, — *Pytel* gen. *pana Pytla*, Strašpytla, — *Suchomel* gen. *pana Suchomela* atd.

3. Substantiva s kmenovým *-z* z býv. *-z* patří sem, ale některá přecházejí odtud do sklonění jiných. Zejména:

mosaz, které podle původu svého z *massing*, sr. střílném. *messinc* atd., a podle pol. *mosiądz* gen. *mosiędzu* masc. patří ke vzoru *meč*, mívá sklonění tvrdé podle *dub* a bývá i fem. vzoru *kost*. Na př. podle *dub*: z mofazu Ol. Ex. 27, 3, k mofazu Koř. Zjev. 1, 15, rytie mofazu Comest. 15^b; — podle *kost* (fem.): z přechisté mofazy Ol. 2. Par. 4, 16 a Ben. tamt., mnoho mofazy aeris Ol. 1. Par. 18, 8, z stříbra i mofazy t. Ex. 35, 32, z mofazy t. Ex. 27, 19, přikryješ jej mofazy aere t. Ex. 27, 2, dvěře přikryl mofazi t. 2. Par. 4, 9, mofazi bez čísla Comest. 150^a, zlatem a mofazý Ben. 2. Par. 2, 14, berla z mofazy Háj. 348^a; — v některých nedostí zřetelných dokladech mohl by býti tvar podle *meč*, a také podle *dub* nebo *kost*, na př. podobní k mofazi Koř. Zjev. 2, 18, k mofazy Otc.

414^a, na mofazy Comest. 15^b, železo všecky mofazi krotí t. 185^a, dvěře přikryl mosazem Hlah. 2. Par. 4, 9; poněvadž dokladů rozhodných pro vzor *meč* při substantivu tomto není, nelze tvrditi, že by na př. dat. *mosazi* nebo instr. *mosazem* byly podle vzoru *meč*, když také podle vz. *košť* a *duš* býti mohou.

řetěz, stsl. *retęzъ* pol. *wrzeciądz*, tedy z býv. *retęznъ*, patří sem, ale uchyluje se do vz. *duš*. Pády, ve kterých se to jeví, jsou: sg. gen. kus rzetyezie Pass. 357, pekelného rzetiezie Hrad. 129^a; rzetiezia Comest. 74^b, z řetěza Vel. Jg., rzetiezu mého Koř. 2. Tim. 1, 16, u řetězu Vel. Jg., rzetiezu vozního KolĚF. 170^b (1704); — sg. dat. stč. řetězu, -ziu, -zi (nedolož.); nč. řetězu; — sg. lok. stč. řetězi; v tomto rzetyezu Koř. Efez. 6, 20, na řetěze Us. Jg.; — du. dva rzetyezie Pass. 395; (dva) rzetiezy zlatá Ol. Ex. 28, 24; — pl. nom. spadechu rzyetyeze EvOl. 183^b (ze řetězě, ale mohlo by býti také dial. m. -zy), ty rzetyezie Pass. 395; zlámal rzetiezy Ol. Lev. 26, 13, zlamováše rzetiezi catenas Koř. Mark. 5, 4; — pl. lok. stč. řetězích; na rzetiezích Ol. Ezech. 19, 4; — pl. instr. stč. řetězi; něco řetězy svázati Dobr. Jg.

Slez, z nár. jména Silingův, srov. I. str. 55, tedy z býv. *słęzъ*; patří sem, ale přenáší se do sklonění tvrdého: horní a dolní Slezy Zlob. Jg.

Zderaz, z -radjъ; tedy na př. náležité stč. podle Zderazy Pulk. 175^b, ten kostel Zderazem nazvachu DalC. 52, a odchylkou analogickou: z Zderazu Let. 1039. níže Zderazu TomP. 1, 276, na Zderazu Háj. 62^b, t. 226^b, na Zderaze TomP. 1, 22, t. 156 a j.

-*hoz* a -*choz*, -z ze -zъ a toto z -djъ, podle původu svého též patří sem, ale v nč. mají sklonění tvrdé: o výhozu Krok Jg., býti na výhoze Us., do příchozu Krista Ježíše Beck. 2, 166, Češi příchozu nepřátelského očekávali t. 2, 588, po jejím sem příchodu KolH. 46^b (1721), žádal weychozu, k weychozu exc. Jg.; dokladů starých neznám.

Srov. při vzoru *duš* subst. -za gen. -zy atd. místo -zě ze -za § 184.

4. Některá substantiva jsou v jazyku tvaru dvojího, z nichžto jeden jest masculinum kmene -jo, druhý pak rodu a kmene jiného. Tvary kmene -jo jsou ovšem při sklonění tomto, kdežto tvary paralelních kmenů jiných jsou při skloněních svých příslušných. Zde nám jde hlavně o sklonění -jo. Na př. vedle náležitého neutra stč. *dřevce*, *městce*, *trdlce* vyvinulo se i masc. *dřevce*, *městec*, *trdlce*, boží dřevce Háj. herb. 199^a a boží dřevce Us., Heřmanovo Městce a Heřmanův Městec Us., trdelce mortellulus Lact. 107^a a trdelcz t.; — vedle masc. *krádecz*, *lupecz* jest i stejné fem., na př. masc. všeho kradezie Otc. 127^b, i žádného kradeže nečiníme Alxp. 103, v kradeži zakletém Hlah. 1. Par. 2, 7, skradezzem furtive Ol. Job. 4, 12, tijn kradežem Háj. 240^a, kradežowé BiblB. Mark. 7, 22; fem. takowú kradež Háj. 239^b, nč. krádecz fem. Us.; — lupez mnohý spolia magna ŽWittb. 118, 162 a ŽTom. tamt., má ten lupez opověděti Řád. pz. 95,

lupež Pariduov Troj. 68^b, lúpež veliký Ben. 2. Par. 14, 14, z toho lupežye Ol. 1. Reg. 15, 12, toho laupeže Háj. 207^b, lupezem (instr.) Pr. pr. 243, živ se obchodem a ne kradzem a laupežem RZviř. Jg., lstí a laupežem Br. Jg., lupezowe na silniciech ODub. 87, válek a laupežuow Háj. 105^b, tčmi laupeży t. 417^b; fem. lúpež velikú Ben. 3. Par. 25, 13, velikú laupež Háj. 120^a, tu laupež všecku t., sebrána bude laupež Br. Jg., laupež Davidova Vel. Jg., nč. loupež fem. Us.; — podobně jest vedle fem. *dýměj*, *dýměje* také masc. *dýměj*, proti *dyměguom* Háj. herb. 288^a; — *faleš* masc., faleš zřejemný KorMan. 38^a, neřádný falš (vok.) KřižA. 298, beze všeho falšie Chir. 291^b, falšiem Štit. uČ. 95^a, ŠtitBud. 205, Tkadl. 2^a, lecjakýms falšiem ŠtitPař. 101^b, falšem barevným Kor. Man. 161^b, tím falšiem ChelčP. 203^a, věřiti falšiom t. 200^b; fem. *faleš* nevěrnú ChelčP. 200^b, nč. *sama* faleš Us.; — *hušč* masc., hufcz veliký PulkL. 107, (císař) vebra sě w welyky huft toho lesa Pulk. 48^a, (císař) huft welyky leffowy opatři t. 47^b, hufcz mečov multitudinem Ol. 2. Mach. 5, 7, (rybníky) aby rozvlažěvali hufcz dřevie t. EkkI. 2, 6, u welyky hufcz densitatem GestaKl. 264, hufcz Prešp. 556, hufcz Boh. 213, v tom hufczu DalC. 24, w huftyu t. 15; fem. *hušč*, v jednu hufty AlxV. 732 atd.; — *křeč* masc., křečy, kterýž hlavu znak táhne Háj. herb. 220^b, nč. *křeč* fem. Us.; — *kročěj*, několik kroczeuow Lobk. 88^a, sto kroczeuow Mill. 57^b, dvaceti kročeju Vel. Jg., nč. *kročej* masc. Us.; stč. *kročěje* fem., krocziegie má gressus meus Ol. Job. 31, 7, zlost krocziegie mé ŽKlem. 48, 6, za dvě crosziegie AlxB. 1, 17, dwadceti krociegi Koř. Act. 27, 22 atd.; — *lúč* masc., drva s luczem sušená GestaKl. 260, lucowe MVerb.; fem. Margaretě za věno nedachu i luczy DalC. 91, od té laučí Háj. herb. 22^b, nč. *louč* fem. Us.; — *moč* masc., mocz biely ChirB. 209^b, toho moczie t. 169^b, od mocze LékA. 25^a, f moczem Rhas. 156; fem. aby mohl mocz stawenu zbuditi Rhas. 155, naí své moči Jád. lék. Jg., nč. *moč* masc. i fem. Us., stsl. *moč* fem.; — *obruč* masc., stsl. *obruč* masc., zlatý obruč ŠtitOp. 39, obruč na kterémž bylo napsáno Háj. 121^a, obrucze toho BrigF. 69, zlatým obručem ŠtitOp. 39, stříbrným obruczem Nikod. 95^b, obruczem ChelčP. 141^a, s železnými obručy Háj. 49^a, s železnýma obručy KolEE. 70^a (1721); fem. *obruč* ocelivon Troj. Jg., tá *obruč* Jg. a Us.; — *osladič*, *osladyč* masc., osladicze zeleného Sal. Jg., nč. *osladič* masc. Us.; fem. vezmi ofladyč, ztluc ji dobře Háj. herb. 377^a, s wofladyčy t. 10^a; — *pleš* masc., k mnižskému pleffy Háj. herb. 128^b, pleš kněžský Beck. 3, 6 rejstř., kteří nenosili plešův TomP. 3, 219; nč. *pleš* masc. i fem. Us. Jg.; — *průtrž* masc., proti pruořzi dětinskému Háj. herb. 289^b, průřz dětinský Vel. Jg., nč. *průřz* fem. Us.; — *púšč* masc., na puřti solniém Kladr. Deut. 1, 1, fem. stč. *púšč* nč. *poušč*; — *skryš* masc., svého fkrýšie Kruml. 374^b, mnoho fkrýšuw Troj. 127^b, nebudeš fkrýšuw hledati MudrC. 20^a, od toho fkrýšie t. 65^b, lakomstvie nazývá fkrýšiem štěstí t. 65^b, kostelních Skryšuw Beck. 2, 39; fem. stč. *skryšč*, do své fkrýšie ŠtitPař. 104^b, nč.

skryše, skryš fem. Us.; — *súš* masc., pec bieše pálena pravým fufem Kat. 162 (suchým dřívím); fem. *súš* siccitas; — *šlépěj* masc., do šlépějů předchůdců svých TomP. 1, 412; z pravidla šlépějě atd. fem.; — *vrátyč* masc., umej se wratyčem Háj. herb. 271^b, a fem. ženy aby sobě wrátyčij nohy myly tamt.; — *zbroj* masc., v zlatém zbroji Beck. 2, 11, v zlatým zbroji t. 314; z pravidla fem., zbroji výbornú Háj. 324^a, s jinau zbrogi Beck. 2, 14 atd.; — *zvěř* masc., (Egidius) fveria dojí CisMnich. 97^a t. j. zvěřa (sv. Jiljí v legendě dojí laň), při hlúpém zwiersiu ApD. a, zwierzie rozličného Mill. 77^b; z pravidla fem. zvěř podle sklonění -i. — O jménech místních jako *Olomúc*, *Třebíč* atp., masc. (mor.) a fem. (záp.-česk.), v. v § 291 sl.; podle toho jest i fem. *Videň* stč. *Viedně* pojato v nář. mor. za masc., gen. do Vídně atd. BartD. 162.

5. Substantiva masc. vzoru *panoš* mají mnohé novotvary podle vzoru tohoto, a některá tím způsobem cele přecházejí sem; na př. sg. nom. *panoš*, *správce*, akk. *panoš* *správce* atd., místo nom. -e, akk. -i atd., v. § 198. A naopak mění se mylnou analogií některá sem patřící substantiva -ec z -*ec* v -ce. Zejména jsou to:

svatokrádec stsl. *swatokradsъ* *swatokradsъ* sacrilegus Veleš. a Slov. Klem. 79^b, *swatokradsъ* Prešp. 1091, *swatokradsъ* se vyzýváš Hrad. 114^b, (oráci) *swatokradsъ* se vyzývají t., ti zlí *swatokradsъ* Kruml. 364^a, mnoho jest i *swatokradsъ* Hrad. 115^b; a -*krádc*: *swatokradsъ* profanus Lact. 135^a, *swatokradsъ* Jg.; —

-*dějce*, *čarodějce*, *dobrodějce*, *zlodějce* stsl. -*děicъ* z -*dějъcъ*, *čaroděicъ* incantator, učinichu takéž *čarodějce* egiptstij Ol. Ex. 7. 22, svým *dobrodějcom* Mat. Rozb. 740; a -*dějce*: *dobrodějce* benefactor Rozk. 1725, miluje někoho ještě je jeho *dobrodějce* ŠtítMus. 103^a, Spytihněv *dobrodějce* chudých Pulc. 53^a, že s' *dobrodějce* svého proradil Kruml. 42^b, aby na svého *dobrodějce* vzpomínal t. 163^b, *zlodějce* nebudeš trpěti živu býti BiblA. Ex. 22, 18, *zlodějce* nepřezříš živu býti Ol. tamt, všem *dobrodějce* Vít. 88^b, děkovati svým *dobrodějce* Ol. Est. 16, 4, *dobrodějce* našim Hod. 21^a, *dobrodějce* našim t. 14^a atd.; některé tvary mohou býti z -*dějce* i z -*dějce*, na př. za své *dobrodějce* prosili ML. 99^a atd., ale doklady zřetelné ukazují již v stč. k -*dějce*, zejména k *dobrodějce*; —

tvorce stsl. *tworъcъ*, na př. sg. nom. *tworъcъ* Hrad. 93^b, mój *tworъcъ* DalC. 30, *tworъcъ* svatý KatBrn. 340, (two)rcъ světa všeho AlxH. 11, 19, náš *tworъcъ* AlxV. 663, *tworъcъ* Pror. Isa. 45, 11, *tworъcъ* Ben. Isa. 45, 18, vok. *tworъcъ* t. j. *tworъcъ* Jiř. Klem. 6, gen. akk. *tworъcъ* nebeského Hrad. 14^a, jsem roba *tworъcъ* svého ML. 44^b, dat. *tworъci* svému LMar. 65, svému *tworъci* JiřKlem. 9, mému *tworъci* ML. 43^a, *tworъci* chválu vzdachu t. 43^b atd.; za to vyvíjí se později *tworъce* = km. *tworъca*, a tento novotvar, doložený podle Jg. již u Velešlavína a uží-

vaný v XVI stol. vedle tvaru starého panuje v jazyku nč. všeobecně a výhradně; také v pol. je twórca novotvar vedle stpol. tworzec, srov. Kal. 35 a 37; —

lovec z ловѣць, novotvar *lovčē*: silný všech lowcze Comest. 21^b (2krát).

6. Některé zvláštnosti ve sklonění tomto vznikají vlivem nominativu na pády ostatní a naopak.

Tak zejména pohybné *-e-*, správné ve slovích *młatec* atp. z *-лѣць*, zaniklo v dial. *młac* BartD. 140 (val.) atd., vlastně vznikl tu ke gen. *młatca* vyslov. *młaca* atd. nový nom. *młac*, jako je tutěž ke gen. *koňa* atd. nom. *koň* atd.; taktěž jest vyložiti dial. *melc* m. *melec* t. z gen. *melca*, *kadlc* t. 6 (zlin.) m. *tkadlec*, *brablc* t. m. *brablec*. — Naopak pohybné *-e-* vlivem nominativu také v pádech jiných a přes míru se zachovává. Na př. soupeř stsl. *sąpryż* gen. akk. *soupeře*, srov. I. str. 173, a podobně gen. akk. *dešťe*, *dešťie* Ben. 3. Reg. 18, 41 atd., srov. t. str. 169; *Rubeše*, *Daneše*, *Klimeše*, dat. *Karlovi Klymeflowj KolEE*. 10^a (1696), m. *Klimše* atd., *Klimflowj* t. 10^b (1697), za *Jana Danffe* t. 375^b (1730) atd.

Podobným vlivem vysvětluje se dial. nom. *šmytec* m. *smyčec* a *šlatec* m. *svlačec*: byl gen. *smyčce*, *s(v)lačce* atd., to změněno ve *šmytce*, *šlatce*, a k tomu přidělán pak i nom. *šmytec*, *šlatec*, srov. I. str. 482 a 523 —

7. Místo nom. *Žatec*, *Křinec*, *Husinec*, *Ovenec* gen. *Žatce*, *Husinece* atd. bývá u některého z těchto jmen z pravidla, u jiného někdy nom. *-č* gen. *-če* atd., zvláště v textech starších. Na př. nom. *Hufynec* Háj. 361^a, *Žatec* Pal. 3 2. 412 a j., *Žatec*, *Husinec* atd. Us., a *Ziateč* Háj. 43^a, *VelKal*. 269 a j.; gen. z *Žatce* Pal. 4, 1. 269, do *Žatce* t. 5 2, 92. a u *Ziatče* Háj. 400^b, okolo *Ziatče* t. 297^a, *Ziatče* *VelKal*. 46 a j., ze *Žatče* Pal. 4, 1, 233, *Petr* z *Skřynče* Háj. 372^b, do *Křinče* Us., *mistrě Jene* z *Husinče* (přípisek v rkp. Mikul., v. Listy filol. 1890, 40); dat. a lok. *Žatci* Us. a k *Ziatčy* Háj. 400^b, k městu *Ziačy* t. 215^a k *Ziačy* t. 234^b, w *Ziatči* *VelKal*. 186 a j.; instr. *Ovencem* Us. a *Owencem* Háj. 244^b, *VelKal*. 186. Z *Ovenec* vzniklo nč. ob. *Bubeneč*. Srov. I. str. 502. Je tu trvám *-č* m. *-c* analogií podle *Skuteč*, *Choteč*, *Bohdáneč* atp. V nářečí žateckého okolí je *Zač* fem. místo *Žatce*, *Zač* je krásná, do *Zače* (dr. B. Jedlička).

8. *-c* a *-č* mate se také v subst. *dědic*, *biřic*, *rodic*, *královic*. Tvary náležité jsou s *-c*; v odchylném dědič Tomsa 95, biřič Pelzel² 280 je *-č* podle palič, budič atp., srov. I. str. 500; — *rodic* je cognatus, stsl. rodišt. proles, na př. jednoho hrabí rodycye ciesařova diábel (posědl) Pass. 396 t. j. *rodicě* (*-čē* bylo by tu psáno *-cz-*), *Vlastislavovy rodyczy* *DalC*. 22 (rým: orlici), *rodycz consanguineus* Ol. Lev. 25, 49 a j.; vedle toho jest *rodič* *parens* plur. *rodiči* nč. *rodiče*; *matením* říká se pak *rodič* i místo *rodic*, *rodič* Římský *Vel. Jg.*, *rodicž* *malešovský KolR*. 17^a (1615), *rodič*

Rosa Jg. (zavrhuje, chce za to míti rozenec), odkud jest rodič Us. Jg.; u Jg. a Kotta oboje spojeno; — královic, panic, vok. -ěe v. nahoře v § 54; královič je chybná novota jazyka knižného, místo -ovic; v příjmeních Palkovič, Bukovič atp. je vliv rusk. -ovič nebo jihoslov. -ič (sln.), -ič (srbchorv.).

72. Některá substantiva jednotlivá tohoto vzoru.

jilec capulus, ze střhněm. hilze (štítek, kříž, oblouk atp. u rukověti meče na ochranu ruky); vedle toho také *jelec* ze střhněm. hëlze, na př. gilecz capulus Prešp. 2035, Rozk. 3147, MamA. 18^a, Vocab. 175^b atd., gelec Veleš., Lact. 30^d, gyelec Nom. 69^a; — někdy pomnožné *jilce*: jilce Vel. Jg., i jilce za ostřím vešly tam Br. 1. Reg. 3, 22 Jg., s jilcemi Vel. tamt. atd., gen. *do jilec*, až do gyelec meč v nich skúpa AlxV. 1617.

kněz princeps a sacerdos, skloňuje se v sing. a du. náležitě jako *oráč*: vok. knyzeze rač to věděti t. j. kněze Hrad. 14^b; odchyl. dial.: nezďávaj nás kněze nezďávaj nás štolú m. kněze BartPís. 37; gen. akk. vkeneze ABoh. 40^a, na knhiezie DalH. 31, dat. knhieu káza (císař) službu jmieti t.; du. oba knyzeze (Bracislav a Svatopluk) přijědesta DalC. 53. knyzeze sě rozjědesta t. (Vršovici) byechu knyzeze svadili t., biešta dwa knyzezie božie Ol. 1. Reg. 1. 3, dva knyzeze Ev. Ol. 121^a, pověděl knyezoma sacerdotibus Ol. 2. Reg. 17, 15, dvěma knyezoma EvOl. 122^b; — za plur. je tu pravidlem tvar hromadný *kněžie*, ze sklonění -lja, v. § 214 č. 2; na př. vyšehrazská knyzezie Hrad. 2^b, židovští knyzezze Ml. 94^a, knyzeziu jich zabili sú ŽKlem. 77, 64 atd.; — týž tvar bývá někdy také za dual, na př. povieš knyzezzyrna Ol. 2. Reg. 15, 35; — v nářečích vyskytují se v plur. novotvary podle sing., na př. knězi m. kněží chrom. 269.

kón patří též ke vzoru tomuto, ale má některé pády podle i-kmenův. O sing. akk. *kón* v. nahoře § 55; — sg. instr. *koňem*, konhem DalH. 30; — du. *koně* atd., dva konie Pr. pr. 248, se dvěma konyoma Štít. list. 1373 a Lún. list. 1441, koňoma list. 1388, s dvěma koňma VJp. 62; vedle toho *koňma*, spadesta konma přěs vazy AlxV. 1581; — pl. nom. *koni*, kony budú svázání DalC. 19, kony byli i dřeve Štít. uč. 60^a, kony řečci AlxV. 1530, liud i kony italy t. 1831, kony jdúc cestu ubichu t. 2181, kony sverěpcové equi emissarii Pror. Jer. 5, 8, kony jich equi t. Isa. 31, 3, kony jich jsú tak zučeni Mill. 45^b, kony jsú v drahé ceně t. 10^b, naši koni Trist. 52, nejsou-li koni tam postaveni ZM. 319, koni ohniví Ben. 4. Reg. 2, 11, kudy koni chodie t. 11, 16, koni Blah. 244, koni ryzý, koni wranj Br. Zach. 6, 2, wefli koni Faraonowi t. Ex. 15, 19, koni moji, koni tvoji Br. Jg., koni tvoji Nudož. 76^b, koni Tomsa 99; zdlonž. *koní*, dva konij zabiti VelKal. 337, konj moji Nudož. 76^b, konj Dobr.

Lehrg.² 177; *koňové* atd., *koniowee* Ben. Jud. 16, 5, *koňové* Blah. 244, Tomsa 99 atd., *konyeuee* ohniví Ol. 4. Reg. 2, 11; *koně* jako *meče*, akkusativ živočišný vzatý za nominativ: *konye* jejich nejsú jiným živi než Mill. 43^b, (jsou) 4. *konie* KolČČ. 8^a (1542), *koně* ryzý strakaté a bjlé (pl. nom.) Br. Zach. 1, 8, (jsou) 2 *konie* KolEE. 16^a (1618), mohli ti *koně* na zámku zůstávati ŽerKat. 174, tak by se byli mohli *koně* zachovati t., *koně* nás sotva dotáhli t. 234, *koně* Tomsa 99, Pelzel² 43 a Us., čije sú to *koně*: Suš. 254, vrané *koně* BartD. 179 a j.; — akk. *koně*, na *konie* tvé ŽWittb. Hab. 8, *kořist* vzkladú na *konye* AlxV. 1845, na ty *konie* KolB. 1524, čtyry *koně* Suš. 129 a Us.; — gen. *koňov* atd., *dievky* *konow* podpěchu DalC. 13, *konyuow* FvOl. 21^b, *koňuow* Ben. 1. Esdr. 2, 66, řehťanie *konyew* equorum Pror. Jer. 8, 16, *konyew* svých Ol. Ezech. 26, 11 atd., nč. *koňův*, *koňů* Us., *koňu* chrom. 269 a Us. ob.; často *koní*: osm *kony* AlxH. 2, 6, *kony* mnoho t. 10, 2 a AlxV. 2332, sto *kony* AlxV. 2183, s svých *konyu* m. *koní* Hrad. 68^b, *mužie* *kony* sobě dobychu DalC. 11, u *kony* t. 54, dva tisíce *kony* Pror. Isa. 36, 8, pět *konij* Ben. 4. Reg. 7, 13, osm *konij* KolB. 1524, tisíc *koní* Br. Jg., tři sta *koní* Suš. 82, *koní* BartD. 71 (val.), zkrác. *koní* chrom. 269; *koních* BartD. 71 (val.) podle sklonění zájmeného a složeného; — dat. *koňóm* atd., *konom* tvým ŽWittb. Hab. 15, ŽKlem. tamt., *mužie* *kuonom* dospěchu DalC. 13, *konyom* Koř. Jak. 3, 3, *koňuom* Ben. Jos. 11, 9, *koňom* BartD. 71 (val.) a j., *koňom* chrom. 269, nč. *koňům* Us.; s přehláskou: (kovář) aby *koval* *konyem* nezajímajě Hrad. 132^b, k *konyem* sě utečem Pror. 22^a, k *konyem* jeho t. Pror. Jer. 50, 37, wlfem *konyem* Lit. 2. Reg. 8, 4, y *konyem* i vozóm Ol. Deut. 11, 4, pústějíc uzdy svým *koniem* Trist. 201; zúžené: *koním* Us. nč., chrom. 269; mimo to i dial. *koňam* BartD. 113 (laš.); — lok. *koních*, na *koních* DalHr. 10, ŽWittb. 19, 8, na *konych* DalC. 100, Pror. Isa. 66, 30, na *konijch* Pr. pr. 248 (2), na *konjch* Br. Jer. 17, 25, t. 12, 5 a j., nč. *koních* Us.; analogií *koniech*, *koňech*, *koňoch*, na *koniech* ŽKlem. 19, 8, Pulk. 7^b, t. 173^a, na *koniech* Hug. 296, na *konijech* Ben. 4. Reg. 14, 20 a j., na *koněch* vysl. *koňech* Pref. 16, Br. Jer. 6, 20, o *koněch* BartD. 31 (pomor.), 52 (dol.), *koňoch* t. 71 (val.), *koňoch* t. 84 (stjick.) atd.; — instr. *koňmi*, *konmy* AlxV. 142, 1511, 1579, Modl. 72^a, 72^b, *konmy* zbitými Pulk. 183^a, f *konmy* Ol. 4. Reg. 5, 9; *konmi* t. Bar. 3, 32 a j., *koňmi* VšeHJ. 180, 429 a j., *konmi* Comest. 184^a, 242^a, *koňmi* Ben. 3. Esdr. 2, 7 a j., KolA. 1516, KolB. 1519, *koňmi* HáJ. 26^b, 44^a, 70^a, 392^b a j., VelKal. (index J), Br. Oz. 1, 7 a j., Nudož. 26^a, ŽerKat. 124, Pelzel² 43, Nejedlý Gr. 143 atd., nč. *koňmi* Us. a BartD. 71 (val.) a j.; v nářečích obecných -*ma* atd., s *koňma* Us. ob., Suš. 464, chrom. 269, *konima* Suš. 423, *koňema* chrom. 269; tvar *koní* vzniká analogií a ujímá se teprve v době novější autoritou theoretikův, kteří jej pokládají za naležitý podle instr. oráčů, *koní* Pelzel² 43, Tham

1801 str. 30. Nejedlý Gr. 143, s devíti koni TomP. 4, 33, se sto koni jezdeckými t. 4, 528.

král. Sing. akk. *král*, před *kráľ*, za *král* atp. v. nahoře § 55, pl. gen. *král*, mnoho *král* Apoll. 128^a v. § 65 atd. Plur. nom. vok. byl náležitý *králi*: z toho pořadu jsú ciesaři, kraly, páni Štít. uč. 83^a, poslúchajte kraly a rozumějte t. 83^b, k vámť o kraly chýlé se tyto řeči t., tři krali Krist. 23^a; zdlouž. *králé*, o najurozenější kralii reges Troj. 85^b, *králi* a páni RZvíř. Jg.; *králové* Us.; tvar odchýlný *krále* je v písni „My tři *krále* přišli jsme k vám“; mohlo by se zdáti, že je to m. *králé*, srov. stsrb. kralije Danič. Istor. obl. 60; mám za to, že je to akk. vzatý ze rčení „na tři *krále*“ (o svátku).

meč gen. *mečě* atd.; o odchylce meczem bojovati Ol. 4. Reg. 3, 26 v. I. str. 173.

městys v dokladech starších neskloňováno, na př. v každém *městys* Smrž. Jg. (XVI stol.), v *městys* Mnichovicích Štelc. Jg. (též), z téhož *městys* Hořovic HořovB. 14^b, manuale aneb každodennj kniha miestis Zbirowa 1760—1810 (nápis té knihy, v měst. arch. ve Zbiroze, Opatr.), *městis* (sic) indecl. Pelzel² 57, *městis* unabänderlich Nejedlý Gr. 159; usus nynější, pokud se tu slovo to vyskytuje, skloňuje je podle *meč*, komorního *městys*e ČČMus. 1889, 433, z *městys*e, v *městysi* Us. Stran původu myslí Mikl. II, 328, že je to jméno s příp. -ysъ.

mol, stsl. *moľ*; sg. gen. *mole*, od *mole* Pror. Ol. Jer. epist. 11, *lék mole* suchého Sal. 216, od *moľe* Ben. Job. 4, 19 (i tu psáno bez pravidla); *molu*, jenž (rúcho) sněděno bývá ot *molu* ŽKlem. 142^b, viz nahoře § 56; *mola* podle o-km., ot *mola* Ol. Bar. 6, 11; — lok. *molí*, o *molí* Rhas. 31, Sal. 215; — pl. nom. *molové*, *moloue* HomOp. 177^a; *molé*, aby jich *molé* nejedli Háj. herb. 317^b, *raucho vaše molé*. kazí Br. Jak. 5, 2 Jg.; — akk. *mole*, popel *mole* zapuzuje Háj. herb. 199^a, pro *mole* t. 69^b, skrze *mole* t. 97^a, krmím jimi *mole* Vel. Jg.; — instr. *molí*, před rzí a *molí* Br. Jg.; — Us. ob. *mol* gen. *mola* atd. podle o-kmenů; dial. pl. nom. *molé* BartD. 297, gen. *molí* t. 112 (laš.).

muž. Sing. je pravidelný podle *oráč*; o archaistickém akk. *muž* v. § 55. — Dual je též pravidelný, na př. vy ctná muzie Pass. 283, muzye vešla sta Ol. Jos. 2, 2, dvě muzij žena Lact. 24^a, dvěma muzoma Ol. Jos. 6, 22, sama kázalo muzyema vjíti v lúbi t. 2, 6. — V plur. jsou některé pády podle i-kmenův: nom. vok. *mužie* atd., všicki muzie ŽWittb. 75, 6, muzie lstiví t. 54, 24, muzie krví viri ŽKlem. 138, 19, aby muzye se drželi rádlá DalC. 8 a j., stateční muzijie Štít. ř. 16^a, muzijie šli spolu t. 82^a a j., muzyee ninivetští EvZimn. 17, i sědli sú mvžie HusPost. 50^b, muzie mluvili MudrC. 46^a, muzije t. 51^b, mvžie izrahelští Hlah. 1. Par. 13, 6, muzye bojovní Ben. Jos. 6, 3, muzye Izrahelští t. 9, 6 a j.; kteří muze nebo panie t. j. mužé (sklesnutím jotace) Kat. 188, muze i vy ženy

plačte t. 184; všickni mužij t. j. muži (zúžením) Hořek. 2^a, tři mužij Háj. 25^a, mužij někteří t. 35^a, mužij t. 11^b, 17^b, 64^a, 414^a a j., Mužij učenij Háj. herb. 392^b a j., mužij VelKal. 1^b, někteří mužj Br. Num. 9, 6, mužj t. Jer. 38, 9 a j. (často a vždy tak), ti Mužij Lomn. Kanc. 424 atd., muži Dobr. Lehg.² 177, Btch. 265 (dol.-beč.); zkrácené muži podle oráčů je z doby nové, muži Us., chrom. 268, Hatt. slc. 69; *mužové* Us.; — akk. *mužě* atd.; — gen. *muž*, ženy bez muz Kat. 28, archaismus, v. § 65; *mužov* atd., od muzow Pass. 299, deset muzow Krist. 67^b, deset muzyew EvVíd. Luk. 17, 12, muziew několik Ol. Num. 13, 3, šest set tifycziew muziew t. Ex. 12, 37 atd., nč. mužův, mužů Us., chrom. 268, Btch. 265 atd., slc. mužov; *muži*, v textech starších většinou: dvanácte musi AlxH. 2, 14, zástup mužij a žen Štít. ř. 141^a, chvalných muzij t. 154^b, dvanacet muzy AlxV. 1222, muzy vsákých t. 2067, ani budú ženy muzy přijímati Alb. 88^b, sedm mužů ŠtítV. 39, pět muzy Jiř. Mus., patnácti tisícov muzy Ol. Súd. 8, 10, pět set mužů Hlah. 1. Par. 4, 42 atd.; — dat. *mužom* atd., čtyřem muzom Pass. 349, ke dvěma stoma muzom Ol. 1. Reg. 30, 21, k muzum Pror. Jer. 11, 2, nč. mužům, dial. mužom chrom. 268, Btch. 265, Hatt. slc. 69; nám muziem Hrad. 66^b, k svým muziem Pass. 36, král muzyem přikázal Pror. Dan. 3, 20, tēmato muziem Ol. Gen. 19, 8; — lok. *mužích*, o těch muzijch Štít. ř. 121^a, nč. mužích, dial. mužich, mužech, mužoch, jak se podle výkladu v § 67 rozumí; — instr. *mužmi*, s muzmy ŽWittb. 25, 9, ŽBrn. tamt., DalC. 8, Koř. Řím. 1, 27, s muzmi ŽKlem. 25, 9, mezi muzmy Hrad. 98^b, s svými muzmy Štít. uč. 56^b, svými muzmy Pulk. 95^b, nad muzmy t. 9^a a Ol. Súd. 9, 28, se všemi muzmi Comest. 121^b a j., s mužmi Hlah. 2. Par. 32, 3, s vašimi mužmi Alxp. 81, s mužmi ŠtítV. 20, před mužmi Ben. 3. Esdr. 9, 41, t. 2. Reg. 2, 17, s těmi mužmi t. 3. Esdr. 9, 17 a j., mužmi svatými Háj. 245^a, učenými mužmi VelKal. 311, mužmi dobrými Kold.² 79^b; mužmi Nudož. 26^b, mužmi Tomsa 98, s mužmi besser s muži Nejedlý Gr. 142; muži jest novotvar podle oráčů: any (ženy) by za muzy mosily trpěti Štít. uč. 49^a, se čtyřmi muzi Comest. 267^a, s muži pokolení tohoto Br. NZák. 133^b (Luk. 11, 31), mezi muži judskými t. Jer. 11, 9 a j., před jinými muži (sic) Beck. 1, 8, muži vedle mužmi Nudož. 26^a, Tomsa 98, Nejedlý Gr. 142.

obličej gen. *obličejě* atd.; od toho lišiti jest stč. neutr. *obličie* gen. *obličie*, v. § 130.

ostříž, *ostříž*; u Beck. 3, 356 polnímu Ostřifly, z nom. ostříž vyslovovaného dial. *-iš* přejato koncové *-š* také do nitra slova.

otče-náš, vokativ skleslý ve spřežku a skloňován: gen. *otčenáše* atd., k těm pěti Otče nášlum Beck. 1, 279 atd.

peniez, z *pěnegz*, má koncovky náležitě, ale různou kvantitu: *peněz-* v plur. gen., dat., lok., instr., a *peniez-*, *peníz-* ostatně; na př. sing. dobrý penyez Hrad. 97^a, ten peniez Štít. ř. 109^a atd., nč. peníz atd.; — du.

dua peniezze duos denarios Koř. Luk. 10, 35; — plur. nom. kam se ti penyezzi dějú Jid. 138, kací to byli penyezzy Vít. 46^b, že jsú to jeho penijezy nikdy nebyli Pr. pr. 253, peněžoměncóm penízi měli dáni býti rkp. z r. 1523 Jg., mají peníze u desk položeny býti OD. 491, nč. peníze; — akk. penyezze zlaté Pass. 327, za veliké penyezze Hrad. 89^b, za penízeze Pr. pr. 245, nč. peníze; — gen. peněz, bespenyes Mast. 183, dvě stě penyez Krist. 54^b, z těch peniez Pr. pr. 244, čtyři groše a VI peniez KolČČ. 84^b (1548), pět grošnov a piet peniez t. 210^a (1554), za 7 peniez bijlych t. 281^a (1559), nč. peněz; — dat. peněžóm atd., peniezom KolČČ. 68^b (1546), k peniezuom t. 57^a (1551), peniezum t. 398^a (1567), nč. peněžúm; — lok. peněžích; — instr. penězi, hotovými peníze Pr. pr. 249; peněžmi, peniezmi Comest. 174^b, peněžmi Vel. Jg. Časem proniká lišení významů pecunia a moneta: při významu pecunia je skloňování, jak právě bylo udáno, při významu moneta však bývá ve všech pádech dlouhé peníz- a někdy také v koncevce je rozdíl, na př. plur. gen. penízův (proti peněz), dat. penízům atd., srov. Dobr. Lehrg.² 178.

poplž lapsus, ot popilzu de lapsu ŽWittb. 55, 13, od poplzu ŽPodt., je patrně podle *duš*. Vedle toho čte se ŽKlem. ot poplziu 55, 13 a 114, 8; nejsou-li to omyly, tedy je to subst. poplž gen. -u, -iu.

rodič, sg. tvůj pravý rodič Jel. Jg., po smrti obojeho rodicze Otc. 1^a atd. Ve významu parentes bývá plural, nikoli dual; na př. nom. *rodiči*, kto shřešil, tento čili rodyczy jeho EvVíd. Jan. 9, 2, ani tento hřešil ani rodyczy jeho t. 9, 3, uvedechu dítě rodiči jeho Kladr. Luk. 2, 27, rodiči, otec a máť, mají býti od nás ctěni HusE. 1, 142, rodiči těla mají ctěni býti t.; gen. -ův, poslušajte rodičov HusE. 2, 31, po smrti rodiczuw KolEE. 14^b (1725) atd. Tak dosud, kromě nom. Ten zachoval se v nář. vých., na př. mí staří rodiči Suš. 452, mí rodiči t. 492, rodiči mne odumřeli t., pánbůh vám rodiči zaplat t. 455, byli rodiči a ti měli syna Kulda 1, 229. V češtině západní a spisovné je za to tvar *rodiče*, t. j. akkusativ vzatý za nominativ. Domnění, že by to byl dual, je mylné, neboť dual byl zanikl dříve, než tvar *rodiče* se vyskytuje.

stieň v. v § 338.

stráž, stsl. i-km. stražz custos, je v stč. v sklonění tomto; na př. sg. nom. *stráž*, homines qui vulgo ztras appellatur Reg. I. r. 1144, ztras tvůj AlxBM. 3, 26, straz můj Hrad. 72^a, rač býti straz toho domu PassKlem. 107^b; — vok. *strážu* atd., co učiníu tobě o strazyu ľudský o custos hominum ŽKlem. 141^a; — gen. *strážě*, před králem nebieše strazye jiného DaIC. 98; — plur. *stráži* atd., Strazi počechu mluviti KatBrn. 261, král káza Strazom t. 217, bych strazom dary prospěla t. 250. — Od toho lišiti jest fem. *strážě* stsl. straža custodia. — V Hug. 96^b čte se: beze všie strazi t. j. sg. gen. *stráži*, tvar podle i-km., ale rod změněn podle fem. *strážě*.

tisúc má pl. gen. *tisúc* i *-óv*, v. § 65. Ve výrazech číselových jméno toto obsahujících shoda syntaktická rozmanitými atrakcemi se rušila; tím sklesly některé jeho tvary v povědomí grammatickém, zapomínalo se o nich, že jsou to tvary s jistým skloněním, a staly se slovcí ustrnulými a neskloňnými. Tak vysvětliti jest odchýlné *tisíc* v příkladech: z tyuſſiucz měst UmR. 218, se tŕzmy tyfycz DalC. 52, druhé dwa tificz EvOl. 294^a, byechu jako cztyrzy tyſſycz EvVíd. Mark. 8, 9, ostrov má wokolo dwa tifficz mil Mill. 104^a, ostrov má v okrsku dwie (sic) tifficz mil t. 119^b, čtyři tifficz Tateruow t. 91^b atp., — a taktěž odchýlné *tisíce*: po tisíce letech DalJ. 4 rkp. Ff, ani tifyce smrtmi HusŠal. 3^b, w tifycz tifycze letech Kruml. 391^b, w ſto tifyce letech t., we ſto tifycze letech Orl. 40^b, ſſeſt tifycze jezdców Ol. 1. Reg. 13, 5, deſiet tifycze mužów t. 15, 4, oſlów piet tifycze t. 3. Esdr. 5, 43, (starosta) nad tifycze mužmi super mille viros t. 1. Reg. 18, 13, s tifycze mužmi t. 2. Reg. 19, 17, vojsko z ofmy ſet tifyce mužů t. 2. Par. 13, 3. Srov. neskloňované *sto* v § 96.

tovariš, *tovaryš* má v plur. některé pády podle i-kmenů, zejména nom. *tovarišče*, *-ě*, *-í*, na př.: milobu(zščí) towarziffye Hrad. 12^b, jej pojeli towarziffije Štit. ř. 119^a, towarziffie Krist. 83^b, dobří tovarišie Tkadl. 2, 72, towarziffie diáblovi Kruml. 51^b, kteří towarziffie t. 339^b, přítelé a towarziffie Ol. 1. Mach. 14, 40, nebyli bychom towarziffye jich Koř. Mat. 23, 30, třie tovarišie 75, 345, máte býti mé žalosti tovaryšije Troj. Jg., ať bydlé towarziffye jeho Ben. Job. 18, 15 a j.; ti towarziffie Mand. 87^a, tovarišie Svár Vyb. 1, 931; towarzysý Veleš., dva towarziffij Aesop (1584) IV. 8, moji thowaryffij Lobk. 34^b, moji towarziffij Pref. 53, Towaryffý VelKal. 23, towarziffij Br. Dan. 2, 18, tovariši Simeonovi Br. NZák. 117^b, tovaryši Dolež. 195, towarziffij Dobr. Lehg.² 177; v Podk. Jir. v. 82 je tovarišie, ve var. Z tovarišie, v tisku towarziffij; — instr. *tovarišmi*, se všemi towarziffmi Pass. 425, a také *tovariši*, s towarissi posledními Baw. 241, s towarissi svými Baw. 254, s jinými thowarziffy KolAO. 23^a (1513). Běře se také za fem.: že s' mě (t. Kateřinu) ráčil dáti k towarziffy mezi tvú děvičí řiši Kat. 186.

turnej, *turnaj*, srov. I. str. 137, ze strňněm. *turnei* a *toto* z franc., má sklonění náležité, sg. gen. *turnejě* atd., na *turnegye* jězditi DalC. 84, když *turneyow* neznachu t., w *turnagyech* Lvov. 68^b. Ale vyskytují se také tvary podle dobrý gen. *dobrého* atd.: v *turnaj*, *turnej* byla koncovka jako v dobrý- *dobraj*, *dobrej*, a jako k tomuto jest gen. *dobrého*, dat. *dobrému* atd., tak skloňováno i *turnej*, na př. ritieř jel k turnemu GestaKl. 226, k tomu turnemu t. 6, v tom turnem t. — Vedle *turnej* bylo také *turněj*, *turnieg* Baw. 159, a k tomu patří zase gen. *turnie*, z kolby anebo z *turnye* GestaKl. 24, staž. z *turněje*.

úl gen. *úle*, v. § 78.

voj. Sing. v stsl. nedoložen; česk.: Woy se počě hotovati AlxV. 425, spade v wog to veselě t. 568 atd. Plur. nom. a akk. jsou podle sklonění -jo, nom. viz nahoře § 63, akk. Babylonský wogie sebra AlxH. 1, 21, král wogye před Míšněm zastavi DalC. 50; — pády ostatní jsou podle i-km.: gen. *vojí*, z řeckých wogy AlxV. 1347, tolikéž jmám já wogi t. 1043; dat. *vojem*, k svým wogem AlxH. 4, 37, tu se (bylo) wogem snieti t. 4, 34, (Alexander) wogem do stanów rozkáža AlxV. 926, káža wogem vstáti t. 932, (Alexander) wogyem dobře odpočinu t. 2141, káža se vrátiti wogyem t. 2224; lok. *vojech*, v wogyech AlxV. 1353, t. 1526; instr. *vojmi*, král hnu se s woymi t. 1194. Nč. voj, pl. voje, vojův atd. (jen v jazyku knižném).

zářuj, *zářij*, jméno měsíce, patří ke sklonění -jo, na př. nom. zaruy v rkp. XIV stol. (Rozbor 190 pozn.), zarzwy t. j. zářuj Boh. 27, zarzyg Rozk. 55 a v kalendáři při ŽPod., zarig MamV.; gen. *měsiecě zarzygie* Pulk. 45^b, t. 68^a a j. (často a vždy tak), *měsiecě zarzyge* PulkMus. 1^a, *desátý den zarzigie* Comest. 239^b, *prvý den zarzyge* t. 32^a a j., od polu srpna do polu zarzige ChirB. 19^a. Vedle toho vzniká stažením *září* gen. *zářie*, podle ljo-kmenů, měsíce *zarzie* Comest. 155^b, až do *zarzij* t. 147^b atd., v. § 78.

zloděj, pl. nom. *zlodějie* atd., v. § 63.

3. Vzor *Juří*, *řebří*.

73. Sem patří všechny mužské ljo-kmeny. Kmen substantiva vzorového *Juří* jest *jurjo-* přehlas. *jurje-* atd. Skloňování jest toto:

sing. nom. *Juří*, *řebří*

vok. *Juřú*, *řebřú*, -iú, -í

akk. *Juří*, *řebří*

Juřá, -řie, -ří

Jiřieho, -iho

gen. *Juřá*, *řebřá*, -řie, -ří

Jiřieho, -iho

dat. *Juřú*, *řebřú*, -iú, -í

Jiřiemu, -ímu

lok. *Juří*, *řebří*

Jiřiem, -ím

instr. *Juřím*, *řebřím*; —

du. nom. akk. vok. *Juřá*, *řebřá*, -řie, -ří

gen. lok. *Juřú*, *řebřú*, -iú, -í

dat. instr. *Juříma*, *řebříma*; —

plur. nom. vok. *Juří, řebří*
 akk. *Juřie, řebříe, -í*
 gen. *Juří, řebří*
 dat. *Juřím, řebřím*
 lok. *Juřích, řebřích*
 instr. *Juřími, řebřími.*

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

74. 1. Kmenové *-bj-* stahuje se se samohláskou následující, a tím způsobem mění se *-nje* v *-ie*, *-nja* v *-íá* atd., srov. I. str. 559 sl.

2. Analogií podle sklonění složeného vznikají novotvary; na př. sg. gen. *Jiřieho* podle *pěšieho* místo *Jiřie*, dat. *Jiřiemu* podle *pěšiemu* m. *Jiří* atd.

Jiného druhu jsou tvary gen. *-ia* (dvojslab.), dat. *-iovi* atd., o těch viz doleji § 78 č. 4.

75. Sing. nom. akk. *Juří, řebří*; koncovka *-í* z bývalého *-njb*. Na př. svatý Jurzi Jiř. 34, svatý allexy Pass. 324, svatý alexi t., svatý Antony Alb. 34^a, svatý Anthony Otc. 13^a, svatý Antonij OtcB. 56^a, papež Innocency Modl. 57^b, svatý tyburcy CisMus., tyburci Cis. 1444, tyburczy Cis. 1520; — v akk. dochovalo se *Jiří* ve významu svátku a lhůty: na svatý Gyrzij Lún. list. ops. XV, na každý svatý Girzij a s. Havel Lún. I. 1481, na svatý Jiří OD. 494; — *řebří*, rzebrzy nebeský Pass. 429, ML. 22^b, viděl rzebrzy vysoký Pass. 225, rzebrzy postavivše t. 490, Poděbrazští rzebrzy na štítě přijeli DalC. 47, zlatý rzebrzy Pulk. 114^b, ten rzebrzy Krist. 83^a, Jakub viděl jest ve sně rzebrzí Ol. Gen. 28, 12, také rzebrzí Kruml. 73^b, užitečný rzebrzí t.; — *hrěbí*, druhý hrziebi Ans. I, bych ten hrziebi vyňal Hrad. 132^b, hrzieby sors Rožmb. 144, každý hrziebi Ol. 2. Par. 3, 9, vzemši hrziebi t. Súd. 4, 21, užř hrziebi clavum t. 4, 22, hrzyeby železný Kruml. 89^a: — *čřeví, třeví*, rozprostru tršiewi mój ŽKlem. 107, 10, trziiewi mój ŽKap. 57, 10, ten trzewi Mat. 36, jest bosého ten trzewy Štít. uč. 140^a, szuje trziui calceamentum Ol. Deut. 25, 9; — *řepí*, (Jutka) jako rziepi sé dirziefe DalH. 42, jako rzyepy DalC. t.; srov. ještě *řepí* v akk. plur.; — *kli*, kli gluten MVerb., kli miesto vápna méjiechu DalC. 1, ten kli kape Ol. Ezech. 27, 19, kli předrahý t., klí bitumen t. Gen. 11, 3, kly neb przykryzicze Mand. 58^b, klj sirnatý Vel. Jg.; — *pondělí*, u pondieli (akk.) Ilrad. 111^b a 126^b, v pondielij Krist. 77^b, u pondycy ML. 20^b, jeden pondieli ráno Troj. 223^a, ten pondielij Lobk. 2^a, tento pondělí ŽerKat. 260; — *úli*, vly alveus BohFl. 619, vly ein bynstock Diefb., auli apiarium Lact. 13^d.

Sing. vok. *Juří, řebřú*; koncovka *-(i)ú* z bývalého *-aju*. Nedoloženo. V ŽKlem. 137^a a 138^a čte se v letaniích: svatý Gyurzi, s. Mauricij, s. Briccij, s. wyncencij, s. Gilgi atd.; to je buď vok. *-i* s koncovkou přehlasovanou, anebo spíše nominativ vzatý za vokativ. Nč. Jiří.

Sing. gen. akk. *Juřá, rebřá*; koncovka *-(i)á* je z bývalého *-aja*, přehlasuje se v *-ie* a z tohoto je ztrátou jotace *-é* a zúžením *-í*. — Příklady: *-á* nedoloženo; — *-ie, -é, -í*: okolo svatého yurzye DalC. 45, od s. Gyurzye Rožmb. 273, do s. Gyurzye t., skrzě s. Jurzie diela Jiř. 35, svatého gyrzie JiřBrn. 198 a j., kostel s. Girzije Lobk. 82^b a j., svatého Gyrze Pulk. 19^a, u s. gyurzy DalC. 45, do s. Girzij KolČČ. 12^a (1543); u s. Gylgije u Pražě Štít. ř. 130^a, od s. Gilgij Háj. 450^a, VelKal. 209 a j.; svatého alexie Pass. 324, svatého Alexij Háj. 88^a, svatého anaftazye OtcB. 109, kázaním antonye ciesaře Pass. 285, svatého Anthonije Otc. 10^b, svatého appolonye OtcB. 41, svatého atanazye t. 341, briccye CisMus., ciesaře decie Pass. 367, svatého yerwazie t. 372, svatého Macharye OtcB. 185, svatého Maurycý Háj. 121^a, svatého mucye OtcB. 49, svatého Nazarie Pass. 373, svatého pafvncy OtcB. 252, svatého protazie Pass. 372, svatého remigy t. 383, Theodofi^a ciesaře t. 390, tyberie ciesaře t. 390, svatého wyncencie t. 425 atd.; — *řebřie*, tyuffyz sě jich rzebrzye chváti AlxV. 2040; — *klé*, vezmi klé rybíeho Sal. Jg., kotel naplnil smoly a kle GestaKl. 234; — *záríe*, měsíce zarzie Lún. list. ops. XV, měsíce zarzie Comest. 155^b, až do Zarzij t. 147^b; — novotvar *-ieho, -ího* podle sklonění složeného: kněze Girzijeho Lobk. 3^a, krále Jiříeho VšeHJ. 356, krále Giřijho Háj. 450^b, od Tyburcyho Háj. 322^a, (ciesaře) Theodofyho Otc. 73^a; také o svátku: na s. Girzijho KolČČ. 242^b (1526); pondielího Háj. 263^b, do pondělího Har. Jg., od pondělího nejprvé příštího Slav. 42; — Us. nč.: svatého Jiří, krále Jiří, do pondělí, od září do září atp., a novotvary: krále Jiřího, svatého Juřího Suš. 776, kral Juřeho pochvalil BartD. 364 (opav.), Jiřího Palkoviče.

Sing. dat. *Juřú, řebřú, -iú, -í*; koncovka *-(i)ú* z bývalého *-aju*. Na př. tyburchu t. j. Tiburcú CisMnich. 97^a, k svatému Gyurzyu DalC. 32, svatému gyrzy JiřBrn. 390, svatému Girzij Řád. pz. 84, k s. Jiří OD. 491, nč. k sv. Jiří Us., svatému Juří Suš. 772; svatému Alexy Pass. 326, svatému Anthony t. 97, svatému Anthonij Otc. 41^b, Kruml. 158^a, svatému antonij OtcB. 56^a, velikému apolony JiřBrn. 414 atd.; — *hřebí*, k hrziebi Ol. Súd. 5, 26; — *úli*, lidé jako včely k aulij běžali Háj. 1^b; — novotvary *-iemu, -ímu*: mistr da (jed) girziem uypiti JiřBrn. 189, králi Girzimu Háj. 437^a, svatému Aleximu OpMus. 4^b, s. Anthonyemu Otc. 248^b, k témuž arlennyemu OtcB. 186; — Us. nč.: svatému Jiří, králi Jiří, drahému klí, k příštímu pondělí, k příštímu září, a také: králi Jiřímu, Jiřímu Palkovičovi, svatému Juřimu Suš. 776, až Juřemu oči zachadzały BartD. 365 (opav.).

Sing. lok. *Juří, řebří*; koncovka *-í* z bývalého *-bji*. Byl tu svým časem bezpochyby také novotvar *-ú, -iú*, jako byl lok. oráču vedle staršího oráči, ale není pro něj dokladu; také jeho koncovka se změnila přehláskou v *-i*. Příklady: po světiem Jiří Řpz. 124, po svatém Giří Háj. 378^b, při s^m Girzij KolČČ. 3^a (1545), při s^{ym} Girzij KolEE. 327^b (1682), po sv. Jiří Us.; po s^m Gilgij KolČČ. 161^a (1561), po sv. Jiljí Břez. 47; po s. Tyburcy VelKal. 110, po s. Maurycý t. 273, po s. Remigij t. 286, po svatém Dyonisij Háj. 474^b atd.; — *řebří*, Čechové po rzebrzy na zeď leziechu DalC. 47, po rzebrzy ho kázala svěsti Pass. 505, aby po rzebrzy lezli t. 230, po tomto rzebrzy Krist. 3^a, po rzebrzy vlezl do města Pulk. 114^b, po kterém řebří HusPost. 111^a, (Jakub) viděl jest ve sně hospodina vzpoležiec na rzebrzí Ol. Gen. 28, 13; — *úli*, v každém vlij Hrub. Petr. 72^b; — novotvar *-iem, -im*, na př. po králi Jiřiem ZM. 309, při s. Girzim Kola. 1518, po Girzim Dolanfkym KolEE. 373^a (1714), o témž Tyburcym Háj. 322^a, po s^m Winczenzym KolČČ. 421^b (1567); — Us. nč.: o sv. Jiří (zvláště o svátku a lbůtě), o králi Jiří, po příštím pondělí, po prvním září, a také: o králi Jiřím, o Jiřím Palkovičovi.

Sing. instr. *Juřím, řebřím*; koncovka *-im* z bývalého *-bjim*. Na př. králem Jiřím ZM. 304; nad tvým synem allexim Pass. 325, před svatým Anthonym Pass. 95, s svatým antoním OtcB. 35^b, s svatým Muczým Otc. 131^a, před s. Tyburcym VelKal. 106 atd.; — *řebřím*, tiem řiebrím HusPost. 111^a; — *hřebím*, jedniem hrziebim Zrc. 3^b, Izaiáše hrziebim provrtali Kruml. 52^b, hrziebim židovinu provřevši Ol. Súdč. 5, 26; — *kým*, klym jč (přiebytky) spojíš Ol. Gen. 6, 14, obmazala ji (ošitku) klym t. Ex. 2, 3, kljm a smolau Br. t.; — Us. nč.: králem Jiřím, svatým Jiřím, mezi pondělím a pátkem atd. —

O domněle neskloňovaném jm. *Jiří* instr. *Jiří* v. § 78.

76. Du. nom. akk. *Juřá, řebřá, -ie, -í*; konc. *-(i)á* z býv. *-bja*. Příklady: *řebřie*, dva rzebrzie Pass. 418, ta jistá rzebrzie t.; — *třěvie*, trzewie dva Brigl'. 8.

Du. gen. lok. *Juřú, řebřú, -iú, -í*; koncovka *-(i)ú* z býv. *-bju*. Nedoloženo.

Du. dat. instr. *Juříma, řebříma*: mezi nimažto rzebrzima Pass. 418, téma rzebrzima t., podle sklonění složeného; tvar náležitý byl by *-iema*.

77. Plur. nom. vok. *Juří, řebří*; koncovka *-í* z bývalého *-bji*. Doklad: *úli*, aby uly nebyli prázdní Brig. 138^b; doklad jiný, o sladci hrzyeby Jezu Krista Modl. 64^a, není jistý, můžeť to býti *hřebí*, a také *hřebi*, v Modl. je sg. hřebí i hřeb.

Plur. akk. nom. *Juřie, řebřie*. Na př. *řebřie*, nebo sě jim rzyebrzye

ztyrly Alxš. 5, 13; — *hřebic*, wyrzci hrziebye Rožmb. 70, andělé ponesú kříž hrzyebye kopie Modl. 63^b, vezři na jeho hrzzebie železné Kruml. 332^b; — *třevie*, lidé méne se milují než trzewye své, neb trzewye své na vsaký den utrú, aby k nim bláto nepřischlo Alb. 53^b, ševci činie z kóžé trzewye Štít. uč. 94^a, skrzě trziewie jeho ješto se o kamenie trú Mat. 36, trzziewie fwe na každý den trú (lidé) Kruml. 180^a, vtáhla trzieuie na své nohy sandalia Ol. Jud. 10, 3, da jí své trziewie Otc. 488^a, káza jí dáti trziewy jiné t. 488^b, selské střeví Reš. Jg., střeví prostrané Lomn. Jg.; — *řepie*, (Spytihněv) vyple z země Němcě, jako z zahrady kopřivy a jako rzyepy z kouské hřivy DalC. 46, tvar nejistý: může to býti akk. plur. s koncovkou zúženou -í, čemuž nasvědčují pluraly *Němcě* a *kopřivy* a varianty *řepíky* v rkp. Z, L, Ff, a mohl by to býti přece také akk. sing.

Plur. gen. *Juří*, *řebří*; koncovka -í z bývalého -*ujb*. Doklady: *třeví*, u trzziewi dlúhé nosy Kruml. 240^a, nakúpi jim košil a trziewy Otc. 474^a, neponesete peněz ani trziewij Comest. 229^b, bez střeví Vel. Jg, všech střeví Dobr. exc. Jg.

Plur. dat. nedoložen; koncovka byla bezpochyby -ím, shodně s du. dat. instr. -íma a plur. dat. znamením.

Plur. lok. *Juřích*, *řebřích*, koncovka -ích z bývalého -*ajichš*. Doklady: *řebřích*, po rziebrzích vlezše k němu scalis appositis Otc. 11^a, po řebřích DalJ. 47 rkp. Ff; — *hřebích*, po hrzyebych Modl. 55^b; — *třevích*, bolest noh v úzkých trzievích rkp. XV stol., Listy filol. 1878, 229.

Plur. instr. Tvar žádaný -í z -*aji* nedoložen, nýbrž jen -ími podle sklonění složeného; srov. totéž v pl. instr. znamenímí. Doklady: *řebřímí*, f rzebrzymy AlxM. 1, 20; — *hřebímí*, nohy hrziebymy k kříží připaty Hrad. 41^a, nohy hrziebymy probichu Hrad. 89^b, železnými hrziebymi Krist. 100, tvými hrzyebymy Modl. 67^b, hrzyebymy provrtán ML. 20^a, železnými hrzebymy ML. 2^b, t. 116^b, Pass. 202, hrzebimi přibit Kruml. 54^a. —

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

78. 1. Mezi substantivy sem patřícími jsou mnohá mužská jména osobní s koncovkou -í z cizího -ius atp., na př. *Juří*, *Jiljí*, *Alexí*, *Am-brosí*, *Brikcí*, *Innocenci*, *Eustachí* (pro shodu s českým pravopisem psáno -chý), *Antoní* (psáno -ý místo -í, aby předcházející n- se neměkčilo) atp. Dále jsou tu mužská appellativa *řebří*, *hřebí*, *čřeví* (n. *třeví*, *střeví*), *řepí*, *klí*, *úlí*, *pondělí*; pondějí též *září* sem přechází.

2. Novotvary gen. *Jiříeho*, -ího, dat. *Jiříemu*, -ímu atd. jsou zřetelnější než tvary náležité, a proto se šíří na újmu těchto. V nč. zůstává tvar náležitý, když předložka nebo přívlastek ukazují, který pád se má rozuměti,

na př. za krále Jiří, svatému Jiří, do pondělí, po prvním září atp.; ale i tu bývá novotvar, když se říká na př. krále Jiřího, svatého Jiřího, do pondělího atp.

3. Ze jmen osobních sem patřících zobecněla a zůstala v užívání *Jiří* a *Jiljí*. Jejich tvary mají velmi často koncovku stejnou -í: nom. Jiří, gen. Jiří z -ie, dat. Jiří z -íí atd.; z toho vzniká domněnka, že se vůbec nesklonují a bývá pak i instr. -í, na př. prřed s^m Girzij KolČČ. 196^a (1554), t. 291^b (1559), před svatým Jiří Břez. 34 atd. Jg. s. v. *Jiljí* poznamenává, že cum voce svatý indeclinabile est, a taktéž s. v. *Jiří*.

4. Ostatním osobním jménům -í obnovena jejich koncovka cizí -ius a skloňují se po způsobu jmen těchto cizích: gen. -i-a, (s koncovkou dvojslabičnou), dat. -i-u (též) n. -i-ovi, instr. -i-em atd. Příklady skloňování tohoto jsou dosti časté již v stě., množí se časem a v nč. jsou pravidlem: svatého eusebia Pass. 388, svatého metudia Pulk. 16^a, den s. Vincencia Let. 836, antoniowi Pass. 49, Anthoniowy Otc. 40^b, Innocenciowi Háj. 178^a, před olibricm Pass. 321, císařem decyem t. 369, papežem Innocenciem Pulk. 134^b, s Caroloftadiem Háj. 4^b atd., nč. Aloisiu Šemberovi Hák, Z jesení života 1883, 150, Ovidius gen. Ovidia atd. Us. O tom a jiných ještě zvláštnostech v. ve skloňování jmen cizích.

5. Také z appellativ sem patřících většina časem zaniká a nahrazuje se tvary jinými; krom toho mění se někdy také grammatický rod.

Tak zejména místo *řebří*, *hřebí*, *řepí* vešla v obyčej subst. řebřík, hřebík, řepík, a místo *třeví*, *střeví* je střevíc.

Vedle *pondělí* jest také *pondělek*; v jaz. ob. většinou nom. *pondělek* atd., a *pondělí* zůstává jen ve rčení ustáleném *v-pondělí* (sg. akk.). Tomsa 1782 str. 62 píše, že místo masc. *pondělí* bývá das weibliche Wort „ponděle“; omylem.

Masc. *klí* bere se později za neutrum a mění se v *klé*; na př. lep nebo kle jímž Noe koráb volél Brig. 72, husté jako klee Jádru Jg., klé višňové t., aby se táhly jako klee rkp. štěp. Jg., nějaké klíj Háj. herb. 34^b, t. 36^a. Jiná přeměna z toho je *klej*, gen. *kleje*, přidada klege Háj. herb. 186^b.

Podobně změněno masc. *úlí* v neutr. *úlé*, vlee apiarium MamP. 14^a. Později je za to *úl* gen. *úle* atd. podle vz. *meč*.

Grammatický rod pokládá se za změněn, z masc. do neutra, také při slovích *řebří*, *střeví* a *pondělí*, v. Jg. s. v.; omylem, vzniklým z chybného pojetí dokladův.

6. Subst. *září* přešlo sem časem; znělo dříve *zářuj*, *zářij* a bylo při sklonění -jo, v. § 72.

B. Sklonění o-kmenů středních.

1. Vzor město.

79. Sem patří všechny střední o-kmeny s koncovkou tvrdou. Kmen substantiva vzorového je *město-*. Skloňování jest toto:

sing. nom. akk. vok. *město*,

gen. *města*; -u

dat. *městu*; -ovi

lok. *městě*, -u

instr. *městem*; -om; —

du. nom. akk. vok. *městě*

gen. lok. *městí*

dat. instr. *městoma*; —

plur. nom. akk. vok. *města*

gen. *měst*; -ów, -í

dat. *městóm*, -uom, -ám; -ám

lok. *městíech*, -ích; -ech, -och, -ách

instr. *městý*; -mi, -ami.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

80. Sing. nom. akk. vok. *město*, jedno miezzto Pil. a atd., pravidelně. Odchylnou vyskytuje se však také koncovka -e, a to v nář. rožnovském: pleso místo pleso (jezero), prose m. proso BartD. 68; v nářečí tom říká se vajce a také vajco (analogií podle město), okénce a také okénco atd., přidělány tedy naopak také k nom. pleso, proso tvary paralelní pleso, prose.

81. Sing. gen. *města*. Na př. z c'lamíčzka svD. 11 atd. Zřídka -u, podle gen. *dubu*: lidé bez cizflu sú jako piesek mořský innumerabiles Lit. 3. Reg. 4, 20, (lid) jako piesek morski bez cizflu t. 2. Reg. 17, 11, (cierkev) nezaviera lonu milosrdneho navracujícím sě Hilar. 28*, Jakuba z Hradířtka KolČČ. 268^b (1557).

82. Sing. dat. *městu*. Koncovku -ovi, podle o-kmenů mužských, má subst. *jmiecko* onomax, myeczkowy svému PulkR. 187*, v. doleji § 96. Jiný příklad jest ghowi Comest. 186*.

83. Sing. lok. *městě*; -u.

1. Koncovka vlastní jest -ě, psl. -ě. Souhlásky kmenové jsou před ní náležitě změněny, na př. oko- v očě, vojsko- u vojšě, jho- ve jzě, rúcho- v rúšě, věno- u věně atd. Plné -ě drží se dílem dosud, na př. v židovství,

dílem kleslo v *-e*, na př. stč. u věňč, u městč atd., nč. ve věně vysl. -ňe, v městě vysl. -te; srov. I. str. 197 sl. — Příklady: na scalsce Reg. I. 1227, w tirczcie t. j. Tyršče ŽKlem. 82, 7, w prazsczie t. j. Pražšče Rožmb. 17; u woyfczye t. j. vojšče DalC. 47 (v DalC. je nom. vojsko), na turftye t. j. Turště t. 19. w luczftye t.; w miezztye svD. 70; w yunoffsztwie LMar. 14, u ptachzctwie t. 59; v svém vŷye Mast. 66, v krásném ruffye Pass. 307 a j., na zelezie t. 433, w offydle ŽWittb. 9, 16, w tiele t. 37, 4; na oczie Ol. Lev. 21, 20, v woyŷftie Ben. 1. Reg. 4, 6 a j., na luonie t. Súdč. 16, 19 a j., w Žydowŷtwie t. 2. Esdr. 6, 7; w Polŷftě Háj. herb. 20^a; w Polŷftě VelKal. 32, w lipŷftě t. 59, w Slezŷftě t. 161, w Wogŷftě t. 222; v Plzenště TomP. 4, 10 a j., v městě, v mase atd. Us.

Místo krátkého *-ě* bývá někdy chybně psáno dlouhé *-ie*, na př. na každém mijeftije Štit. ř. 81^b, v křívém zabyłftwije t. 121^a, o tom wytyezftwije t. 125^b.

Za *-ě* jest dial. *-i*; na př. na mēsci m. miestě, v masi, železi, na hnízdi atp., v. § 95.

2. Koncovka *-u* přechází sem od ŷ-kmenův a o jejím šíření platí mutatis mutandis totéž, co bylo pověděno o stejném lokalu o-kmenů mužských v § 30. Podle toho vyskytuje se v textech starých nejčastěji při předložce *po*, na př. jězdě po miezztu ApD. b, vlačili jeho po miezztu ApŠ. 104, túlati sě po myestu ŽWittb. 58, 7, po miestu Pass. 327, po králevském praw(u) Pil. b (rým: stravú), po všem tielu Hrad. 19^a, po liczku Kat. v. 698 atd.; jindy: na jeho tyelu Pass. 327, w giezeru ŽWittb. 87, 7, (v) bidlu tvém t. Moys. 17, u vašem woyŷku DalC. 18, na svém frdeczku Kat. v. 741, w frdeczku t. v. 2392, w hrdlu Háj. herb. 193^b, v třetím kolenu Br. Deut. 23, 8, na zlatu a ftřjbru t. Ex. 35, 32 atd., v textech pozdějších častěji nežli v starších.

3. Kolísání mezi koncovkou starou *-ě* a mladší *-u* je tedy v jazyku starém i novém, na př. u woyfczye DalC. 47 a u vašem woyŷku t. 18, w tiele mém ŽWittb. 37, 4 a na jeho tyelu Pass. 327; v woyŷftie Ben. 1. Reg. 4, 6 a u woyŷku t. 2. Par. 13. 12, na luonie t. Súdč. 16, 19 a w luonu t. 2. Reg. 12, 13, w žydowŷtwie t. 2. Esdr. 6, 7 a w žydowŷtwu t. 1. Reg. 23, 3; po Nowem lettie KolEE. I^a (1622) a w letu panie t. 351^b (1630), i w letu t. 13^a (1725), w wienie t. 32^a (1630) a w takowem wěnu t. 305^b (1660) atd. — Vyplynulý z toho usus nč. má z pravidla *-ě* (*e*), na př. v letě, v městě, slově, na seně, na bidle, na jaře atd.; — *-u* bývá zvláště po souhláskách hrdelných, na př. ve jhu, v uchu, v oku, víku, jablku, oslátku atp.; pak ve výrazech *s po*: po právu, po jednom stu, po ránu, po jaru; — často bývá *-ě* i *-u*, na př. ve jméně i ve jměnu, v koleně a v třetím kolenu, o vesle i o veslu, na jezeře i na jezeru, v mase i v masu, v železe i v železu, v mléce i v mlěku, v rouše i v rouchu, ve vojště i ve vojsku,

v Lipště i v Lipsku atp., srov. Dobr. Lehg.² 189. Nářečí obecná shodují se s jazykem spisovným až na tyto věci: subst. (adj.) *-sko* mají jen *-sku*, na př. ve vojsku, v Polsku, Hradecku atd., nikdy ve-vojště atp.; dále říká se pravidelně v-mléce Us. a chrom. 269 n. ve mléce BartD. 68 (val.); a místy: po-uše t., na-uše t. 88 (stjick.).

84. Sing. instr. *městem*. Koncovka *-em* je z býv. *-omb* a její samohláska *-e* nemá moci přehlasovací ani měkkící, na př. instr. *hovádem*, *jezerem* atd.; víc o tom viz při stejné koncovce vzoru *chlap* § 31. Místo *-em* jest *-ém*: *złowe^m jejú* Pil. a, (c) *hłowiechzctwe^m svD.* 102; srov. stejnou zvláštnost v témže vzoru *chlap*.

V nář. lašském je za *-em* místy *-ym* (= *im*), na př. z hejným huší BartD. 359, konevku z viným t. 360, okným t., zlatým, stříbrym t. 102; v nářečí tom mění se vůbec *em* v *im*, srov. I. str. 149. — Nářečí slovenská zase mají z *-omb* své náležité *-om* místo západního *-em*, mestom Hatt. slc. 75, oknom BartD. 41 (hroz.). Na pohled stejné tvary jsou: *tiemž dielom* Kat. 48 a muž gmenom František EvOl. 4^a; ale může to také býti *-om* mylně napsané místo *-e*, omyl teu v rkpích starých často se vyskytá.

85. Du. nom. akk. vok. *městě*, psl. *-ě*. Na př. tě myestyte DalC. 78, kolenye moji ŽWittb. 108, 24, (orel) rozloží krzidle svoji t. Deut. 11, dvě holubatzye Hrad. 69^b, dvě hrdlicatzye t., dvě letye Pass. 332 a j., dvě styte t. 345 a j., tě dvě flowie NRada 2091, dvě howyedie Jiř. Brn. 174 (s pravidelnou přehláskou) atd.; z toho zachováno do nč.: dvě stě Us.

86. Du. gen. lok. *městú*, psl. *-u*. Na př. na dvě miestu DalH. 31, myestu DalC. tamt., pod chladem krzydłu tvú ŽWittb. 16, 8. tú dvě dyetatku Pass. 278, po dvě letuv Pror. 77^a, dvě tielu Hug. 184, na svú kolenu ChelčP. 32^b atd. Z toho zachováno do nč. *kolenou*, na př. gen. u kolenou. lok. na kolenou atd. Us.; v jazyku obecném bývá lok. *kolenouch*, s koncovkou *-ch* přijatou z lok. množ.

87. Du. dat. instr. *městoma*, psl. *-oma*. Na př. osmdesát mezi stoma let Pass. 350, pták léce kridloma ŠtítOp. 66, krzidloma Koř. Žid. 9, 5, dvěma stebłoma ChirB. 197^b atd.; zachováno v dial. kolenoma, rame-noma, křidloma Šemb. 17 (domažl.). — Vedle toho jsou analogií vzniklé novotvary: *-ama* podle a-kmenů, na př. pták hýbaje křídłama Kladr. Sap. 5, 11; *-ma* podle i-kmenů, na př. přede dvěma letma Ol. Am. 1, 1, nad kolenma LékB. 232^b. — V jaz. ob. jest dat. *kolenoum*; vznikl z gen. *kolenou* přidáním koncovky dat. množ. *-m*, mechanicky podle gen. *chlapů* — dat. *chlapům*, gen. *duší* — dat. *duším* atp.

88. Plur. nom. akk. vok. *města*, psl. *-a*, ta *złowa* svD. 26 atd.,

vždycky a dosud tak. V nářečích bývá zdložené -á, na př. okná, vratá, suová BartD. 38 (javorn.) a 39 (súchov.), jarmá t. 39 (hrozenk.), delá v. dela Hatt. slc. 75.

89. Plur. gen. *měst*; -*ov*, -*i* atd.

1. Tvar vlastní je *měst*, psl. -*ō*, a je pravidlem vždycky a dosud, stč. i nč. *měst*: morských miezst svD. 18 atd. Zvláštnosti jsou tu některé vzhledem k jerovému a vkladnému -*e*-, a dále vzhledem ke kvantitě.

Jerové -*e*- bývá v koncovce v mezích pravidla, srov. I. str. 165 a j.; tedy na př. *sto-set* ze *sz₂ty*, ale *město-měst*, a podobně *jablko-jablek* z *-lyk₂*, *otpočivadlo-otpočivadek* Hlah. 1. Par. 28, 11 z *-lyk₂*, *drva* (plur.) -drev z *dr₂vy*, *peklo-pekeli* m. pkel z *pk₂ly* (srov. adj. *pkelný*), *bříško-bříšek* Nudož. 21^b ze *-šlyk₂* atd. Podle pravidla toho končí se tvar tento mnohdy skupinou souhlásek, na př. *veslo-vesl*, *hledisko-hledisk* atp.; ale analogií vzniká zde časem -*e*- mírnící a jest potom gen. *vesel*, *hledisek* atd. Toho doklady jsou tedy při substantivech -*slo*, -*zlo*, -*dlo*, -*tlo*, -*blo*, -*dro*, -*tro*, -*bro*, -*slo* atp., jejichžto pl. gen. starší je -*sl*, -*zl*, -*dl* atd., a mladší -*sel*, -*zel*, -*del* atd. Na př. *veslo*, bez wefl Pass. 325, 335, 353, mnoho wefl Háj. 454^a; — *řemeslo*, stč. rzemešl Kruml. 40^b, ChelčP. 232^b, KolČČ. 1^a (1541) a j., nč. devatero řemesel desátá nouze Přísl.; — *třieslo*, stč. z trziefl jejich Ol. Deut. 28, 57, nč. z třísel; — *kúzlo*, (král) kuzl následoval Ol. 2. Par. 33, 6, a jedněch kuzel AlxV. 221, kuzel Ben. 4. Reg. 17, 17; — *bydlo*, z bidl svých ŽWittb. 108, 10, bidl ŽGloss. tamt., a do svých bydel Ol. Lev. 26, 13, nč. bydel; — *divadlo*, diwadl ChelčP. 95^a, nč. divadel; — *držadlo*, paddesát držadl Ol. Ex. 26, 10, t. 36, 17, nč. držadel; — *hrdlo*, hrdl nedolož., hrdel vašich Ol. Lev. 26, 13, hrdel Vel. Jg. a Us.; — *křídlo*, krzidl alarum Koř. Zjev. 9, 9, od krzidl BrigF. 86, a krzijdel Ben. 4. Esdr. 12, 16, křidel Us.; — *napajadlo*, z napayadl Ol. Cant. 4, 2, t. 6, 5, nč. napajadel; — *nosídlo*, v-nofydl ML. 25^a, (Ježíš) dotče nofydl EvSeitst. Luk. 7, 14, nč. nosidel; — *osídlo*, ote všech ofydl Modl. 59^b, těch ofydl ChelčP. 236^b, nč. osidel; — *otpočivadlo*, do mých odpoczywadl ML. 22^a, nč. odpocivadel; — *přikryvadlo*, přikrywadl Háj. 407^a, nč. přikryvadel; — *přistavadlo*, nemaje hodných przistawadl BrigT. 4, nč. přistavadel; — *prostěradlo*, z proftěradl Puch. 344^a, nč. prostěradel; — *rádlo*, pět set radl volových Ol. Job. 1, 3, nč. rádel; — *sedadlo*, místo sedadl Puch. 227^b, nč. sedadel; — *sedlo*, až do sedl PassKlem. 106^b, nč. sedel; — *spinadlo*, spinadl Ben. Ex. 26, 11, nč. spinadel; — *stavadlo*, podle stawadl pastýřových Ol. Cant. 1, 7, nč. stavadel; — *stinadlo*, u štinadl KolČČ. 219^b (1554), nč. stinadel; — *umyvadlo*, deset vmywadl Kladr. 3. Reg. 7, 38, nč. umyvadel; — *zatvořidlo*, ostřiehaj zatworzidl úst tvých Ol. Mich. 7, 5, nč. zatvořidel; — *zavěradlo*, ostřiehaj zawieradl Kladr. Mich.

7, 5, nč. zavěradel; — *zrcadlo*, zrczadl ženských Ol. Ex. 38, 8, Ben. tamt., nč. zrcadel; — *pometlo*, pometel Us.; — *stblo* ze stǎblo, pl. gen. stǎbl ze stǎblǎ, z toho pak sg. nom. *stǎblo*, a k tomu opět pl. gen. stǎbel; — *bedro*, v. doleji § 96; — *ňadra*, ňadr nedolož., nader tvých ŽWittb. 73, 11, nader Hug. 212; — *vedro*, vedr nedolož., nč. veder; — *vědro*, vědr nedolož., umývǎnie wyeder Koř. Mark. 7, 4, věder Us.; — *játra* v. doleji § 96; — *jitro*, tři sta gitr Otc. 1^b, a šesti giter KolČČ. 141^b (1551), nč. jiter; — *rejstro*, do reystr KolČČ 2^a (1551), do registr t. 401^b (1566), a z register t. 191^b (1552), nč. rejster; — *řebro*, řebro, z žebr Ben. Gen. 2, 21, do konce zebr Sal. 337, nč. žeber; — *-sko*, těch hledisk Us., těch hledisek Athen. VII, 151 (2krát). — Někdy nelze rozhodnouti, je-li *-e-* v daném případě jerové či vkladné; na př. v pl. gen. oken jest *-e-* jerové, jestliže to je z okǎnǎ a jestliže tedy sing. nom. byl okǎno, a jest vkladné, jestliže nom. byl okno. Srov. I. str. 160.

Místo vkladného *-e-* jest *-á-* v dial. gen. pometál, stebál, světál, pobřesál, sukán, vědár chod. 57; *á* je sem uvedeno analogií tvarů, jako jsou v témž nářečí gen. do voblák, u vrát, u hláv, housát atd.: tvary tyto mají v jediné nebo koncové své slabice *-á-*, a to vloženo také do gen. pometál atd. Rovněž tak vyvinuly se slc. pl. gen. sukán, vesál atp. Pastrn. 110.

Touž analogií vzniklo v nářečí chodském také *-á-* místo původního *-e-* v gen. polán a klepát chod. 57, místo polen, klepet, sg. nom. poleno, klepeto. —

Vzhledem ke kvantitě bývá při tomto genitivu proti obyčeji jazyka spisovného ta zvláštnost, že bývá mnohdy zdloužen, a bývá tu zdloužena dílem slabika kořenná, dílem koncovka, měžž tato samohlásku pevnou nebo pohybnou.

Zdloužena jest slabika kořenná. Na př. *vrata* gen. vrát, do wraat rovových ad portas Pror. Isa. 38, 10, podle veštie vrát Ol. 4. Reg. 10, 8, u vrát Br. Jer. 19, 1, t. NZák. 143^a, doudl. u vrát, do vrát Kotsm. 8, do našich vrát chod. 57; — *tělo* gen. tiel, tǎl, jakž (duše) vyjdú z tiǎl Štít. ř. 60^b; — slc. *đelo* vysl. đelo (z dělo) gen. diel Hatt. slc. 75 sl.; také v stč. je dosvědčen tvar tento se samohláskou dlouhou, nebudeš činiti díel jich Ol. Ex. 23, 24, umění těch diǎl ChelčP. 59^b, diǎl pravých t. 73^a, a jestliže k tomu byly tvary ostatní krátké, jak se podobá podle slc. delo a srbch. djělo, tedy bylo i stč. *đelo* gen. diel; v nč. jest naopak dǎlo pl. gen. dǎl, v. doleji § 93; — *slovo* gen. slów, mých fluow BrigF. 132, všech fluow EvSeitst. Luk. 2, 51, falešných slův Suš. 344; — *kolo* gen. kuol, těch kuol Kat. 156 a 162; — *drva* (plur.) gen. dial. drév, drýv, drév BartD. 20 (zlin.), t. 30 (pomor.), drýv t. 55 (dol), t. 81 (hran.); — možná že bylo také *usta* gen. úst, vfty svými KolEF. 305^a (1638) a j., t. j. usty (z dlouhého ústy bylo by v tomto textě aufty), a z vft našeho nepřítele

Štít. uč. 102^b, z uufť EvZimn. 17, t. 26, z uvť Pror. 36^b, t. 86^a, t. 94^a, t. 106^b, auť Háj. herb. 51^a a j.; podle toho bylo by v tvarech *ústa*, *ústy* atp. *ú-* analogií podle genitivu.

Zdloužena jest samohláska v koncovce, budiž to samohláska pevná anebo pohybná. Příklady toho jsou v nářečích: močidlo pl. gen. močidél BartD. 39 (hrozenk.), a podobně jarém t., jabučék t. 38 (javorn.), okén t. (súch.), okén, skél t. 60 (val.), vědér, srcadél, děček t. 85 a 89 (stjick.) atd.; — za *-é-* je v slc. náležitá střídnice *-ie-*, sukien, okien, mydiel atp. Pastrn. 110; — o gen. s *-á-* místo *-e-*, na př. pometál, polán atd. viz zde výše; — jabuko pl. gen. jabúk BartD. 39 (súchov.).

Srov. dloužení v pl. gen. vzorů *chlap*, *oráč*, *ryba* a *dušč* v §§ 37, 65, 143 a 179.

2. Tvary *-óv* vznikly analogií podle *chlapóv*, *synóv* atd. a vyskytují se velmi zřídka. Mimo *hlezno* pl. gen. *hleznóv*, *kúzlo* pl. gen. *kúzlóv*, o nichž v. doleji § 96, znám jen tyto příklady: člověk od howaduow pekelných lízán bude Zrc. 8^a (vedle toho tutěž: howada líží jej), milost boží howaduow přirození naklonila EvOl. 57^a, pytel lajnuov HusE. 3, 143, složení údóv a jich číslov Sal. Jg., tvojich stov ani tisícov nepotřebujem Hatt. slc. 101.

3. Dialekticky vyskytuje se také tvar *-í*, s koncovkou přejatou z těch gen. plur., které ji mají právem. Na př. jařmo pl. gen. jařmí BartD. 20 (zlin.), hráli pět solí t., prosé (z *-í*) Btch. 268 (dbeč.).

4. U Jindř. Hradce říká se: mnoho suknách Šemb. 20; novotvarý množ. lok. vzat za gen., vlivem sklonění zájmeného a složeného, kde pády ty jsou tvarů stejných, na př. gen. i lok. těch dobrých. V EvOl. psáno: z flowich twich 220^a; buď změna stejná jako právě dotčená, anebo omyl.

90. Plur. dat. *městóm* atd.; *-ám*.

1. Koncovka *-óm* jest vlastní, psl. *-omž*. Byla většinou dlouhá a měnila se dále v *-uom*, *-ům*. Na př. všém dielom ŽKlem. 32, 15, všem kralowftwom zemským Pror. 78^a, k štádóm Ol. Gen. 47, 4, k vftom Ben. Súdce. 7, 6 atd., ně. městům. Chronologii změny *-óm* v *-uom* a *-ům* viz při pl. dat. *chlapóm* v § 38. V nářečích některých délka zanikla a je krátké *-om*; na př. doudl. slovem Kotsm. 22, mračnom Btch. 423 (dbeč.), slovem t. 266, mňestom chrom. 269, oknom BartD. 19 (zlin.), t. 68 (val.) a j.

2. Koncovka *-ám* je přejata z pl. dat. a kinenův, městám podle rybám. Ujímal se zde snáze a šířila se rychleji než jinde, na př. ve vzoru *chlap*, poněvadž zde byla podporována koncovkou nominativní *-a* (města — městám); nominativ mívá vliv na ostatní pády svého čísla tím, že se jim takorůka dává za základ, srov. Obl. 117. Příklady: k pustým kamnam Hrad. 129^b, mysl přiřkládají kuvzlam Pror. 6^b, k nofydlam ML.

25* (3krát), aby rozuměli slowam HusPost. 178*, k kupadlam Koř. Jan. 9, 13, kamnám Háj. herb. 396*, k bidlám t. 385^b, k yadýrkám t. 375^b, střewám t. 371*, Ofýdlám Beck. 1, 562, měštám t. 2, 599, Slowám t. 3, 24 a j.; hrdlám nařjm BílD. 416, křjdlám t. 233, měštám t. 90, k těmto slowám t. 46 a j.; slowám vedle slowum (sic) Jandit 46, víčkám, kolám Us. ob. Dobr. Lehg.² 190: v nářečích východních: g humnám, k japkám, prosám, kořám, křjdlám, slowám atd. chrom. 269, s konc. -om jsou tu jen dativy: ke kamnom, hovadom, vratom; slowám Btch. 266, vedle -om; střewám, jařmám BartD. 20 (zlin.), oknam t. 114 (laš.); delám Hatt. slc. 75. — Táž koncovka bývá také v stpol.; na př. miastam, ustan, slowam atp. Kal. 132 sl.

Srov. pl. dat. vzoru *chlap* § 38.

Poznam. V Orl. psáno: když mládenec k letem přišel 8*; příklad ojedinělý a bezpochyby omyl.

91 Plur. lok. *městiech*, -*ích*; -*ech*, -*och*; -*ách*.

1. Koncovka vlastní jest -*iech*, psl. -*êch*. Souhlásky kmenové jsou před ní náležitě změněny, na př. *oko* -*ociech*, *ručí* -*ručiech*, *ňadra* -*ňadriech*, *léto* -*lefiéch* atd. Časem mění se -*iech* jednak ztrátou jotace v -*êch*, jednak zúžením v -*ích*, srov. I. str. 197 sl. a 190 sl. Koncovka tato byla v jazyku starém více oblíbená, než v nynějším; vysvítá to z následujících příkladů, kde jazyk nynější měl by často -*ech* za doložené -*iech* atd.: w nadrzyech DalC. 74, w registrzjich KolČČ. 15* (1543), při gezerzjich Háj. herb. 61^b, — na nosydech LAl. -c, na hrdlijch trestati Háj. 219^b, na tělijch Háj. herb. 242*, w močidlijch t. 336^b, w tříjfljich t. 296^b, na fkljich KolČČ. 68* (1546), — w gmenijch Háj. herb. 12^b, — w stadijch Háj. 298^b, — po třech lethiech DalH. 31, po třech letyech DalC. 31, po šesti letyech Pass. 315, ve všech myestiech (miesto) Kunh. 146^b, v těch myestiech k nimž přisezu (oppidum) Rožmb. 19, — w flowiech Túl. 25^b, při těch zzwowiech svD. 79, o těch flowijech Štít. ř. 96*, na jeho flowijch KolČČ. 65* (1545), w prawijch t. 3^b (1544), w práwijch Háj. 319*, — w pijfmijch Háj. tamt., — w ociech MamV., — w mnohych rufyech DalC. 84, v drahých ruffyech Pass. 332 atd.; — na tělich, na čelích, jmeních Dobr. Lehg.² 191; v písmích je prý ušlechtilejší než písmách tamt.; na křjdlích vedle -ech a -ách, hrdlích v. -ech, jezeřích v. -ách tamt. 190; — nč. v slovích, tělich, rouších, právích Us. spisovný, vedle -ech. — Srov. pl. lok. *chlapiech* § 39 č. 1.

2. Koncovka -*ech* je podle i-kmenů, *městech* podle *hostech* atd., z -*êch*; nikoli podle ů-kmenů, z důvodu vyloženého při lok. *chlapech*. Někdy je zdložené -*êch*, rhythmickou analogií s dlouhým -*iech*. — Tvary tyto jsou tedy novotvary a ještě Blahoslavovi jest „při těch slovech“ místo *slovích* „kaziti češtinu“ Blah. 277. Ale vyskytují se velmi záhy, množí se pak,

zvláště při kmenovém *-n*, *-d*, *-t*, pak také při kmenech jiných. Na př. na kolenech Trist. 29, v svých hnyezdech Alb. 5^b, w letech Túl. 24^a, po třech letech Pass. 365, ve třech letech KolČČ. 19^a (1551), v-wratch ŽKlem. 126, 5, w uftech ŽWittb. 5, 13, w wratch t. 9, 15, na miestech Pass. 304, t. 456, na myestech Alb. 2^b, t. 13^b, v rozličných myestech epistol jeho Štit. ř. 58^b, po těch mijestech chodiec t. 205^b, w miestech in urbibus Ol. Num. 21, 25, w miestech Ben. 4. Reg. 18, 11, w miestech Háj. 327^a; — na křídlech, sklech, hrdlech, zádech, stádech, poutech, letech, ustech, městech, místech, kamnech, prknech, suknech, kladivech. Dobr. Lehrg.² 190 sl.; — nč. oknech, hnízdech, letech, vratch, ústech, městech, místech, nosidlech, řadrech, právech, písmech atd. Usus spisovný má *-ech* pravidlem, kde souhláska kmenová je jiná než hrdelná, a tak jest namnoze i v nářečích: městech, slovech atd. Us. ob., mňestech, mistech, vratch, hovadech, stádech, kamnech chrom. 269 atd.; dialekticky vyskytá se *-ech* i po hrdelnících, na př. stjick. na jabkech (srov. BartD. 88). — Srov. pl. lok. *chlapech* v § 39 č. 2.

3. Koncovka *-och* je podle ů-kmenů, z *-zech*, stejná s koncovkou v pl. lok. *chlapoch* § 39 č. 3; výklad tam o ní podaný platí také zde. Na př. oknoch BartD. 19 (zlin.), t. 68 (val.), děckoch Btch. 423, na hradiskoch Suš. 355. V nář. stjick. je bezpochyby zdložené *-óch*, městóch atd., jak souditi lze podle lok. dubóch, koňóch, polóch, zahradóch téhož nářečí BartD. 84.

4. Koncovka *-ách* je z a-kmenů, městečkách podle rybách; srov. opět stejnou koncovku v pl. lok. vzoru *chlap* § 39 č. 4, výklad další tam podaný platí také zde. Příklady: na polickach Reg. I. r. 1167; ve všech dielach in omnibus operibus ŽKlem. 144, 13; na kamnách Hrad. 129^b; w tryzewach Modl. 101^b; na nofidlach Pass. 327; na nofydlach ML. 24^b, Vít. 38^b; po miestách suchých HusPost. 47^b, w fedlach pozlacených t. 60^a; na bidlach t. 103^a, na tielach t. 162^b, w flowach t. 178^a; na kolach in rotis Ol. Fzech. 1, 21, na nofydlach Ol. 2. Mach. 9, 8, w gezerach t. Lev. 11, 9, na kolenach t. Deut. 28, 35, w myesteczkach t. 2. Reg. 2, 3; na čelach in frontibus Koř. Zjév. 13, 16 a 14, 1, w kupadlach t. Jan 9, 11, w pílmach t. 21, 42, na křidlach Kladr. Ex. 19, 4, w miesteczkach Ben. Jos. 10, 39, w woyfkach t. 4. Reg. 19, 35, w štrzewach t. Job. 31, 36, w wogfkach Háj. 158^b a j., w uokynkach KolČČ. 98^b (1548), na kamnách Háj. herb. 235^b, na močidlách t. 292^b, w Štrěwách t. 28^a, t. 88^b a j., w štrěwách Br. Jon. 2, 1, w křjdlách t. 5, 9, ve všech městečkách t. 21, 25, w kołách Beck. 1, 5 (předml.), na Slowách t. 1, 575, w Městečkách t. 1, 91, na všech mjiťách t. 1, 29 a j.; na kolenách BílC. 76, na pravidlách VesA. 178^b, na křjdlách t. 21^a a j.; břichách Tomsa 160, gablkach t. 161, gezerach t. 162, železách t. 163; semenách, senách Pelzel² 53, nikoli prý *-ech*; zvláště prý jest *-ách* při kmenovém *h*, *ch*, *k* a někdy při *l*, *r*: jhách

bříchách, jablkách, městečkách, kolách, nosidlách, bedrách t.; křídlech, veslách, nosidlách, kolách, jezerách, kolenách, senách, prknách, střevách, víčkách, jablkách, klubkách, městečkách Dobr. Lehrg.² 190 sl.; kočár na perách Us.; kamnách, místách, mňestách, vratách, stádách, hovadách chrom. 269, vedle -ech; v japkách, prosách, koľách, křídlech, na pirách (péro), ve voknách, na kolenách, v hnízdách, f střevách tamt.; drvách, střevách, jarmách BartD. 20 (zlin.), oknach t. 114 (laš.); v putach Suš. 357, po kolenách t. 138 a j.; delách Hatt. slc. 75.

5. Koncovka vlastní *-iech* byla kdysi jistě pravidlem obecným; ale časem ustupuje koncovkám odjinud přejatým *-ech*, *-och*, *-ách*, tvarů náležitých s *-iech*, *-ich* ubývá víc a více. Na místo jejich vstupují novotvary. Valnou většinou ovládl novotvar *-ech*, jenž v češtině spisovné a nářečích obecných v Čechách a Moravě západní dílem samoten, dílem vedle *-ách* jest v obyčeji, a to při kterékoliv souhláске kmenové, kromě hrdelných; ale v nář. stjick. jest *-ech* i po hrdelnících. Místo západního *-ech* jest v některých nářečích východních *-och*. Koncovka *-ách* pak vyskytá se nejprve při kmenové souhláске hrdelné, potom také často při *l*, *r*, *n* a mnohdy též při jiných souhláskách, a v nář. slc. je pravidlem v neutr. (proti *-och* v masc.). Dobr. l. c. uvodí mimo jiné též tvary: křídlech, nosidlách, jezerách, prknách, suknách, kdež by spisovný usus dnešní spíše *-ech* volil; a v tom je svědectví, že vítězná *-ech* stále a také v století posledním víc a více se šíří: náležité *-ich* zachovalo se i v jazyku knižném jenom v několika příkladech, při kmenových souhláskách hrdelných jest *-ách*, a všude jinde *-ech*, někdy spolu s *-ách*. Srov. § 39 č. 5.

92. Plur. instr. *městy*; *-mi*, *-ma*; *-ami*, *-ama*, *-oma*.

1. Koncovka vlastní jest *-y*, psl. *-y*. Jest pravidlem v textech starších a dosud v jazyku spisovném; na př. mezi miezzthŷ Pil. a, fyadry ŽGloss. Deut. 14, yadri obilnými ŽKlem. 147, 14, iadry ŽTruh. t., vŷty svými ŽWittb. 58, 8, s tyely svými t. Athan. 227^b, přéd lety Pass. 368, lidskými rzemefly t. 362, s yádry Háj. herb. 80^a atd.; slovy Drach. 32, flowy, rauchy (vedle *-mi*) Dolež. 45, práwy, těly, břichy, gablky, gezery, železý Tomsa 156 (vedle *-ami*), lety (v. *-mi*) Chlád. 51 atd.; nč. městy atd. V nářečích drží se někde skoro pravidelně, u většině však jest jen výjimkou vedle koncovek jiných *-mi*, *-ami* atd.; koncovky tyto jsou zřetelnější, proto přicházejí v oblibu, kdežto koncovka náležitá *-y* se drží jen v jistých výrazech ustálených nebo v jistém spojení syntaktickém, kde předložka nebo přívlastek ukazují, že tvar *-y* jest instrumental. Tak jest v nář. doudl. *-y* skoro veskrze, na př. slovy, pery, za vraty Kotsm. 22; — jinde jen v jistých rčeních: za vraty, za humny, před lety, za zády Us. ob.; za humně, před letě, pod yokně (*-ě* za *-y*) chrom. 270; pod okny, za humny, před lety BartD. 20 (zlin.), za humny, před okny, přede

vraty t. 113 (val.), za vratý t. 37 (stráň., koncovka zdložená); tlustými těly Šerb. 36 (opav.); dely vedle -ami Hatt. slc. 75. — Srov. pl. instr. *chlapý*, v § 40 č. 1.

2. Koncovka *-mi* je z i-kmenů, letmi podle kostmi. Doložena jest od konce stol. XIV; na př. před mnohými letmi ML. (Výb. 1, 403), před mnohými letmy Lit. 1. Esdr. 5, 11, před mnoho letmy Ol. tamt., nad blatmi Ol. Ex. 8, 5, letmi Comest. 195^a, t. 123^a, boj s tělmi Rozb. 721 (rkp. XV stol.), před mnohými letmi Ben. 1. Esdr. 5, 11, jezermi Koz. 394, se třmi kolmi KolEE. 33^b (1659), slowy, volunt alii slowmi Drach. 32, slowmi BílQ. 1, 59, pluh s železmj KolEE. 53^a (1734), slowmi, rauchmi (vedle -y) Dolež. 48, letmi (v. -y) Chlád. 51. Srov. stpol. piormi, cialmi, działmi, kołmi, setmi, winmi atp. Kal. 137; stsrb. dřivmi, dřěvmi, selěmi, vratěmi, krilmi, ustmi atp. Danič. obl. 117 sl.; sln. vratmi, letmi atd. Obl. 154.

Vedle koncovky *-mi* jest také její vulgarní varianta *-ma*, na př. (vůz) se třema kolma KolEE. 153^a (1728), slovma Rosa 87 (vedle -y atd.), slovma Joseffowýma BílD. 17, slovma atp. Us. ob.; nikoli městma atp., kde by bylo skupeno mnoho souhlásek.

Srov. pl. instr. *-mi*, *-ma* ve vz. *chlap* § 40 č. 2.

3. Koncovka *-ami* je z a-kmenů, městami podle rybami. Doložena jest od stol. XIV. Na př. za kamnamy Hrad. 127^a, před noffydłamy ML. 24^b, s krzidlamy Ol. Ezech. 17, 7, toť sem tě obklíčil putamy t. 4, 8, mnohými zrnamy HusŠal. 70^b, s runami cum velleribus Kladr. 4. Reg. 3, 4, f wageczkami Comest. 108^a, bodiechu se kopiczkami t. 160^b, kolami t. 155^a, kopytami konfkými t. 171^b, dvanásti ghami wolow t. 161^a, mieřtami locorum distantia t. 3^a, holými kolenami Háj. 299^a, nápoje kauzlami připraveného t. 16^b, bidłami Háj. herb. 57^a, s yádrami t. 32^b; kolečkami Drach. 32; slovami Rosa 87 (vedle -y atd.); kopytami Beck. 1, 451; mezi slovíčkami t. 1, 449; kolenamy BílC. 76, s krjđłami VesA. 1^b a j.; právami, tělami, břichami, jablkami, jezerami, železami Tomsa 156, 159, 160, 161, 162, 163 (v. -y); oknamí BartD. 68 (val.), delami Hatt. slc. 75 (vedle -y). —

Místo *-ami* bývá dial. zdložené *-ámi*; v BartD. 60 (val.) a 89 (stijck.) jsou toho doklady pro masc. a fem., a tak jest i při neutrech.

Jiná varianta za *-ami* jest vulgarní *-ama*. Jest doložena od stol. XVII a hojná v nářečích nynějších. Na př. slovama Rosa 87 (vedle -y), slovama Scel. 91, jabkama, suknama, místama atp. Us. ob., slovama, prknama mýt. 333, mňestama chrom. 269, slovama Btch. 266 (dbeč.), oknama BartD. 19 (zlin.) a 114 (laš.).

V nář. lašském je vedle *-ami*, *-ama* také *-oma*: oknamí, *-ama*, *-oma* BartD. 114. Podobně v nář. sev.-opavském BartD. 136.

Srov. pl. instr. *-ami* ve vz. *chlap* § 40 č. 3. Také jinde ve slovanštině jsou stejné novotvary.

4. O vývoji různých těchto koncovek platí, co o téže věci pověděno v § též č. 4.

Měna kvantity kmenové ve vzoru tomto.

93. 1. O dloužení v pl. gen., na př. *vrata-vrát*, *okno-oken-okén* atp., viz § 89 (plur. gen.).

2. Některá substantiva, která mají sing. nom. dvouslabičný a v něm slabiku první dlouhou, krátí ji v pl. gen. a někdy také v pádech jiných. Zejména: nč. *dílo* pl. gen. *děl* Us.; v slc. naopak *delo-diel*, a tak podobá se, že bylo i stč. *dělo-diel*, v. § 89 (pl. gen.); — *jádro* pl. gen. *jader*; — *játra* pl. gen. *jater*; — *jméno* pl. gen. *jmen*, *gméno* Br. Gen. 36, 40 a j., *zegména* t. 30, 28, *gmen* *fwych* t. 36, 40; — *léto*, *leetho* KřížB. 90^a, *dwie leethie* t. 88^a, *dětinná leeta* Štít. ř. 173^a, *dvě létě* IIáj. herb. 195^b, *VelKal.* 95 a j., Br. Gen. 5, 20; *puol lijtha* KolČČ. 421^a (1567), *dvě lijthie* t. 75^b (1550), *jiná lijtha* t. 117^b (1549) atp.; pl. gen. *let*, a také *dat. letům*, *lok. letech*, instr. *lety* Us., *dewět let* Br. Gen. 5, 27, *letom* VšeHJ. (vždy tak), *k lethuom* KolČČ. 3^a (1547), *k fedmi letům* Br. Gen. 41, 36, *we dwau letech* KolČČ. 16^b (1542) atd.; *léto*, *let*, *letům*, *letech*, *lety*, *letmi* Dobr. Lehg.² 193; ale vedle toho říká se také *leto*, *leta* atd., a je doložen také pl. gen. *lét*, *šest leet* EvZimn. 30, *sedm lét* Beck. 1, 11, *mnoho lét* t. 2, 313 a j. (často u Beck., ale tu jest připomenouti, že jazyk Beck. je velice kleslý); byly tu kdysi tvary náležité *lét*-, a jiné *let*-, a vzájemným vlivem doplnily se novotvary tak, že jsou z toho takofka dvě substantiva, z nichž jedno má veskrze *lét*-, druhé veskrze *let*-; — *péro* pl. gen. *per* Us.; — *záda* pl. gen. *zad*. — Vedle toho jsou jiná subst., která se nekrátí, na př. *léno* pl. gen. *lén*, německých *leen* KolČČ. 231^b (1553), *stúdo* pl. gen. *stád*, z řád Ol. Lev. 5, 6, *miesto* pl. gen. *miest*, *mnoho mfešt loca* Ol. 2. Mach. 10, 17 atd.; *krátké míst*, jiných *mišt* Beck. 1, 30 a j., jest patrně zkrácení dialektické a nové. — Subst. *právo* má pl. gen. *práv*, *praaw* VšeHK. 3^a a Us., instr. *praawy* t. 2^b a Us. atd. Vytknouti jest, že ve VšeHK. pl. dat. bývá psán *prawuom* 3^b, *lok. prawijech* 2^b atd., srov. také *w prawijch* KolČČ. 3^b (1544); podle toho podobá se, že tu slabika první bývala krátká, když druhá byla dlouhá.

Kmeny s -a- přehlas. -ě-.

94. Jako se v čas pl. nom. česí, řád sg. lok. řídě kmenové -a- přehlasuje v -ě-, v. § 43, tak děje se také ve vzoru tomto. Ale příkladů znám tu málo. Jistý jest v subst. *hovrudo* stsl. *govědo* du. *hovědě*, *dwie*

howiedie (rým: povědě) JiřBrn. 174. A dále dlužno přehlásku předpokládati v *napajadlo* pl. lok. *napajdlých* atd., poněvadž jen tudy lze vysvětliti jm. místní *Napajedly* Us.: bylo subst. *napajadlo*, jeho plur. *napajadla*, lok. *napajdlých*, odtud jméno místní *Napajadla* lok. *Napajdlých* později *Napajdlích*, a z lok. přejato *-(ě)e-* také do tvarů ostatních, nom. *Napajedla* atd.; jelikož pak pomnožná jména místní za náležitou a spisovnou koncovky *-y* v jazyku obecném mívají *-a*, na př. *Brozana* m. *Brozany*, přidělán také k nom. *Napajedla* tvar *Napajedly*.

Jako jest k *hovado* přehlas. du. *hovědě*, k *napajadlo* přehlas. lok. pl. *napajdlých*, tak očekáváme přehlásku náležitou také jinde, kde jí jest příležitost, tedy na př. v sg. lok. *hovědě*, *napajedle*, v *maso* pl. *měso* sg. lok. *měšě*, *držadlo* sg. lok. *držědle* atd.; ale pro tvary tuto žádané nemáme dokladu, srov. I. str. 94 (§ 96, 6).

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

95. 1. Některá substantiva patřící k tomuto vzoru kolísají se mezi skloněním *-o* a *-jo*. Bezpečné toho příklady jsou dial. lok. sg. *-i* místo *-ě*: na božím *mezczy* m. *miestě* OlMüllB. 620, v postní časy povolují sobě v masi *Pam.* 3, 105, v masi, v železi *BartD.* 20 (zlin., po *-s* a *-z*) a j., v prosi, v masi, v železi *Btch.* 268 (dbeč., po *-s* a *-z*), v koli *BartD.* 31 (pomor.), v hnízdi, na hnízdi *Us. hořov.* (sděl. dr. B. Jedličky). Tak mohly by se také vykládati sg. lok. psané *v-blati* Příp. sv.-jiř. m. *u-blátě*, a *tirfci* ŽGloss. 82, 7 m. *Tyrščeš*; ale v těchto textech může to býti také jen nedostatečné napsání, v textech starých bývá za žádané *ě* dosti často psána litera znamenající hlásku *i*. — V nář. mor.-slov. je také sg. dat. k *jari* *BartD.* 34. — V *Pulk.* čteme: *Vladislav do rzyeznye přijel* 101^b, v textě lat. *Ratisbonam venit*, t. j. gen. *Řezně* m. *-a*, a tamtéž je sg. dat. k *štebny* m. *k-Stebnu*, snad omylem. — O pl. gen. *-í* viz nahoře § 89.

2. Místo *ramě* atp. bývá *rameno*, a tvary vzoru *ramě* gen. *ramene* dat. *rameni* atd. sdružují se i s nom. *rameno*. Z toho vzala si analogie podnět, skloňovati také subst. *koleno* a *holeno* druhdy tak, jakoby patřila ke vzoru *ramě*. Jest tu pak na př. sg. gen. *-ene* místo *-ena*, prvního kolene *Štít. uč.* 39^a, t. 38^b, čtvrtého kolene t. 39^a, kolene pátého t. 38^b; do čtvrtého kolene *Ol.* 4. *Reg.* 15, 12, na kosti holene *Sal.* 557, (o kostech) kolene y holene t. 789, na dél stehna i kolene t. 795, o otoku kolene *Rhas.* 181, do kolene sedmého *Pr. Bar.* 6, 2; — sg. lok. *-eni* místo *-eně* n. *-enu*, na koleny druhém *Štít. uč.* 38^b, na koleny třetím t., na čtvrtém koleny t., o poldruhém koleny *KlemK.* 86, v pátém kolenu *VelKal.* 178, a též: na čtvrtém kolenu *Štít. uč.* 38^b; — du. dat. instr.

-enma místo -enoma, před kolenma Ježíšovyma Krist. 35^a, nahýma kolenma t. 94^b, nad kolenma ChirB. 232^b; správně: k kolenoma Koř. Luk. 5, 8. — Dialekticky utvořilo se také *znameno* vedle *znamení*: udělati si znameno BartD. 20 (zlin.).

3. Ve vzoru *kuře* gen. *kuře*te nč. *kuře*te atd. a plur. *kuřata* atd. střídá se -*et*- a -*at*-, a podle toho vzniká -*at*- místo -*et*- také v subst. *teneto* a *řešeto*. Na př. sg. nom. akk. *teneto* ŽWitth. 140, 10, Ol. Prov. 29, 5, Ol. Job. 18, 8, Kladr. Job. 18, 8, Comest. 79^b, Baw. 103, t. 104, Vel. Jg. atd., *rzešeto* Comest. 80^a atd., a též: *tenato* BohFl. 875, BrigF. 20^a, Hlah. Prov. 29, 5, Comest. 80^a, Lact. Jg.; — sg. gen. *řešeta* Us., *osaď* je (raky) do *rzešeta* Chir. 245^a; — sg. instr. *aby zemi českú jako tenetem obklíčil* Pulk. 47^b; — pl. nom. akk. *teneta* Baw. 68, Kladr. Ex. 27, 4, ChelčP. 89^b, Háj. Jg., Vel. Jg., a *tenata* ŽGloss. 140, 10, *honiž na shon nebo na tenata* NRada 1356; — pl. gen. *do tenat* Us.; — pl. lok. v *tenetech* Rvač. Jg., w *tenatech* Zámorsk. 135; — pl. instr. *světem a jeho tenety* ChelčP. 175^b; — v usu nč. je sg. *tenet*-, pl. *tenat*-. —

4. Mužská příjmení s koncovkou -o patří ke vzoru *město*, ale tlakem významu mají v některých pádech ode dávna koncovky ze vzorů mužských. Na př. sg. nom. *Bachmátko*, *Břiško*, *Krato*, *Mikéško*, *Nosidlo*, *Otto*, *Peklo*, *Sádlo*, *Stýblo*, *Vlčíhrdlo*, *Vrtátko*, *Zásvětlo*, *Znenáhlo* atp., Pawel Bachmatko KolEE. 1^a (1618), Martin Crato ŽerKat. 50, Mikuláš Mikésko KolB. 1522, Mikésko řezník t. 1524, Wacław Nofydlo Lún. richt. 1598, Jakub Peklo KolB. 1520, Ješek Zafwietlo KolA. 1512, Martin Znenáhlo KolČČ. 45^b (1544) atd.; — sg. gen. někdy nevyjádřen, t. j. nechán za něj tvar nom., na př. smlauva Mikulaffe Peklo KolČČ. 140^b (1551), na domě Girzijka Syrowy woko t. 339^b (1562: nom. Jiřík syrowy woko kaupil duom tamt.), Karla Zitto rychtáře KolEE. 154^a (1728); ale z pravidla je koncovka -y, podle vz. *vládyka*: od Pavla Bachmatky KolEF. 399^b (1625), od Martina Craty ŽerKat. 214, od Mikésky řezníka KolB. 1524, téhož Václava Nofydlu Lún. richt. 1598, od Mikulaffe Pekly KolČČ. 12^a (1542), za purgmistrství Jakuba Pekly KolCC. 17^a (1551), od Jana Zafwietly KolB. 1519, od Martina Znenahly KolČČ. 45^b (1547), na žádost pana Jindřicha Sádly Slav. 11, od p. Stýbly, Vrtátky Us.; v nč. knižné též -a, nátlakem grammatického vzoru *město*: od pana Stýbla, Vrtátka Us.; — sg. dat. -ovi, podle vzorů mužských: Janu Mikyřskowi KolČČ. 79^a (1548), Jakubovi Peklovi KolA. 1517 a KolČČ. 15^a (1542), dáti Zafwietlowi KolA. 1513; — sg. akk. -u, jako *vládyku*: za Václava Mikyřku KolČČ. 286^a (1548), Václava Nofydlu sem obeslati dala Lún. richt. 1598, skrz Mikulaffe Peklu KolČČ. 275^a (1561), pro pana Hnízdu atp. Us.; -a, jako *chlapa*: pro Mikulaffe Pekla KolCC. 80^b (1581), t. 133^a (1575); v nč. knižné též -o, nátlakem grammatickým: pro pana Stýblo, Vrtátka Us.; — sg. lok. -ovi, jako *chlapovi*: po Janovi Bachmatkowi KolEE. 399^a

(1618), po Jakubowi Peklovi KolCC. 38^b (1559), po Janovi Zafwietlowi KolČČ. 99^b (1548); — sg. instr. -ú atd. jako vládkú: Šimkem Brískú HořovA. 28^b (1546), Mikulaffem Peklau KolČČ. 157^a (1552), Jakubem Peklau KolCC. 38^a (1558), před Jeffkem Zafwietlu KolA. 1512, Janem Zafwietlau KolČČ. 69^a (1547), s Ottou Us.; -em, s panem Stýblem, Vrtátkem Us.; — pl. nom. -ové, podle vzorů mužských: bratří Peklowe přiznali se KolCC. 38^b (1559), bratří Stýblové Us.; — taktéž pl. gen. -ův, bratří Stýblův atp. Us., — pl. dat. -ům: bratřím Stýblům atp. Us., — pl. akk. -y: bratří Stýbly Us., — pl. lok. -ech, bratřích Stýblech Us., — a pl. instr. -y: Mikulášem, Jeronymem a Petrem, bratrzimi Pekly KolČČ. 285^b (1559), bratřimi Stýbly Us.

96. Některá substantiva jednotlivá tohoto vzoru.

bedro, má vedle sebe fem. *bedra*; tak i v stsl. Na př. sg. nom. akk. bedro MamA. 23^a a j., polož ruku pod bedro mee Ol. Gen. 47, 29, pod bedro mé Br. tamt. a bedru twu femur tuum ŽWittb. 44, 4, střela vstřelena u bedru femori Ol. Sir. 19, 12, obnaživše bedru paneňsku Hlah. Judit 9, 2; — sg. gen. z bedra jeho Ol. Súd. 8, 30, do bedra zdravého Sal. 718, a s pravé bedry t. 3, 21, z bedry jeho t. Gen. 49, 10, až do samé bedry Baw. 359; — sg. dat. k fwe bedrze Ol. Súd. 15, 8; — sg. lok. o ráně na bedru Sal. 546 a na pravé bedrze Ol. Súd. 3, 16; — pl. nom. akk. bedra tvá femora Pror. Jer. 13, 26, fwe bedra femora tua Ol. Sir. 47, 21, bedra wafie lumbos Koř. Efez. 6, 14, ranil bedra má Ben. Job. 16, 14, na bedra naše t. 3. Reg. 20, 31 atd., a nad bedri twe ŽKlem. 44, 4, bedry clunes Vít. 92^a, Prešp. 1209, bedry nates Nom. 67^b, BohFl. 422, podpásete bedry vaše Jeron. 30^a, lóno i bedry Otc. 59^b; — pl. gen. stejný ve sklonění středním i ženském: do bedr Ol. Ex. 28, 42, z bedr Abrahámových Koř. Žid. 7, 5, z tvých bedr Troj. 54^b, od beder Ben. 1. Par. 19, 4, okolo bedr svých Br. NZák. 8^a, z beder KolL. 87^b (1603), beder Us.; — pl. dat. bedrám Jg.; — pl. lok. na bedrach Ol. Ezech. 21, 12, Ben. 3. Reg. 2, 5 a j., na bedrách Br. Jer. 13, 4. — Pro fem. bedra svědčí také dimin. *bedřiče*, przy bedrzyczy Vrat. 4^a; z neutra bedro jest *bedrce*.

číslo má nahoře doloženy také sg. gen. -u a pl. gen. -óv, a podle toho mohlo by se podobati, že vedle neutr. číslo bylo také masc. *čisl*, v. Jg. s. v. a srov. *žezl* baculus vedle *žezlo* sceptrum a j. p.; ale podobnější jest a stačí tu výklad, že vytčené tvary odchýlné jsou novotvary.

dietko nč. *dítko* neutr. je v sing., v plur. je k tomu *dietky* nč. *dítky* fem.; srov. sing. *dietě*, *dítě* neutr., a plur. *děti* fem. Na př. pl. nom. akk. tri detki Cis. Mnich. 97^a, dietky pueri ŽWittb. 148, 12, dietky chtěie zemřieti Hrad. 124^a, mé milé dietky Pass. 315, což dyetky vidie Štít. uč. 54^a, tyto malé dijetky Štít. ř. 33^b, dítky Us., — gen. těch dijetek Štít. ř.

33^a, nč. dítek, — dat. svým dyetkam ML. 82^b, probytečen byl dijetkam Štít. ř. 34^a, djtkám svým Br. Gen. 47, 24, — o svých dietkach Hrad. 124^a, dítkách Us., — f die(t)kami Hrad. 2^a, s djtkami Br. Ex. 10, 9.

dna plur. k sg. *dna* gen. *dny* atd., v. § 151.

dřevo plur. *drva*. V ř. *δρῦς*, lit. *derva* Kienholz a ř. *δόρυ* je stupňované *dr-*, *der-*, *dor-*. V slovanštině je z toho stupeň *der-* v psl. *dervo* č. *dřevo*, *dřevo*, a stupeň *dr-* v *drzv-* z býv. *drū-*. Z kmene *dervo-* je sing. a du., kdežto plur. má tvary z kmene *drzv-o-*. Analogií vznikají ovšem novotvary *drev-* pro plur. a *drv-* pro sing.; ale vytčený rozdíl drží se i přes to v češtině dlouho a zřetelně. Jest tedy sg. nom. akk. *dřevo*: drzewo fíkové ficus ŽKlem. Hab. 17, drzewo lignum ŽWittb. 1, 3, drzewo polské ligna campi t. 103, 16, drzewo Pass. 311, drzyewo t. 384, by to drzewo usvadlo arbor Krist. 77^b, drzyewo BohFl. 208, drzevo lignum Prešp. 548, tázal skrzě drzewo interrogavit in ligno MamA. 26^b; bobkowe drzyewo laurus RostlD. 75^a, bobkowe drzewo ChirB. 118^b, bobkowe dřewo SlovA., bobkowe drzewo RostlF., drzyewo bobkowe RostlD. 75^a, drzyewo morzské lignum aloes t. 95^a, dřiewo cedrowé HusPost. 22^a; vietr drzewo z kořen vyvrátí Tkadl. 11^a; drzewo arbor Otc. 162^b, (byl) jako drzewo k člověku podobné Otc. 355^b; fíkové drzewo nebude ovoce mieti ŠtítMus. 81^a, (Zacheus) vstúpil jest na drzewo planého fíku ChelčPost. 275^a; (v kolbě) mnohý křičí na vazače aby mu dal drzewo (kopí) v ruce NRada 897; drzewo lignum Ben. 1. Par. 20, 5 atd., nč. dřevo; — sg. gen. *dřevo*: ani kde viděti drzyewa nusquam sese objicit arbor AlxV. 2156, posadichu ji na jednoho drzewa ratolest Trist. 67^a, z drzewa ex ligno Ben. 4. Reg. 19, 18; toho drzewa (rodokmenu) kmen jest otec nebo máti Štít. uč. 38^b atd., nč. dřevo; v Mill. čte se: od dřevo aloe 99^a, buď omyl m. dřevo, anebo novotvar *drwa*; — sg. dat. *dřevu*: počě spáti drzyewu sě kloně AlxV. 734 atd., nč. dřevu; — sg. lok. *dřevě*: na drzewie Pass. 384, OtcA. 408^b atd., nč. na dřevě, na dřevu; — sg. instr. *dřevem*: pod drzewem sub arbore Otc. 289^b, pod každým drzewem Ben. 4. Reg. 16, 4 atd., nč. dřevem; — du. nom. akk. *dřevě*: dwie drzewie duo ligna Ben. 3. Reg. 17, 12; — pl. nom. akk. *drva*: drwa polská ligna campi ŽKlem. 103, 16, (sv. Václav) z lesa drwa nosieše DalC. 27, drwa ligna Pror. Isa. 30, 33, drwa smy kupovali t. Jer. Oratio 4, aby drwa rubali ligna caedant Ol. Jos. 9, 21, aby nechodili daleko po drwa ligni gratia Otc. 141^b, okolo Egypta (Kaira) nenie lesův protož jsu drwa welmi draha KabK. 34^a, (peníze) za drwa KolA. 1517, oheň a drwa Br. Gen. 22, 7 atd.; nč. *drwa*, choditi na drwa t. j. porážeti dříví Us. (ve vsi Talíně u Písku, sděl. skript. Jos. Truhláře), drva BartD. 20 (zlin.), a novotvar *dřevo*, dřevo = břevna BartD. t. a j.; — pl. gen. *drev*, *dřev* zůz. *drýv*: břiemé drew naklada ŠtítMus. 62^b (ve ŠtítV. 129 je za to dřev), cepi miesto drevъ Hlah. 1. Par. 21, 23, nevkladeš drevъ na oheň t. Sir. 8, 4, šed

rúbat drev Ol. Deut. 19, 5, bromađu drev EvOl. 146^a, mají málo drev Mand. 45^b, lajno skotské páli miesto drev t. 77^b, že jsú drev nejměli Otc. 327^b, drev dobudúce t. 327^a, hranice drev strues lignorum t. 443^a, v Egyptě drev málo mají KabK. 34^a, jeden vuoz drev KolA. 1516 atd., dial. dosud: sáh drev Us. Jg., dreu mýt. 337, drév BartD. 20 (zlin.), t. 30 (pomor.), drýv t. 55 (dol.), t. 81 (hran.), Btch. 427; novotvar *dřev*, *dřev*: drzyew olywowych Pror. Isa. 24, 13, tisíc vinných drzyew vites t. 7, 23, když sě jim drziew nedosta Otc. 327^a, nč. dřev Us.; — pl. dat. *drvóm*: máš spřěženie volová k vozbie drwom in usum lignorum Ol. 2. Reg. 24, 22, k drwuom štípaní KolB. 63^a (1497); nč. dial. drvám BartD. 20 (zlin.) atd.; novotv. *dřevím* Us. nč.; — pl. lok. *drviech*: w drwiech in lignis Ol. Zach. 12, 6, drvách BartD. 20 (zlin.); novotv. *dřevech* Us.; — pl. instr. *dryy*: dlúhými dryy Otc. 281^a, dryy ŠtítE. 279, dryy je opatřili KolB. 76^a (1497); novotv. *dřeýy*: drzyewy lignis MamA. 20^b, nč. dřevy. — Srov. V. Flajshans, Listy filol. 1894 str. 469 sl. Novotvary množí se časem a s nimi zároveň ujímá se differencování významu, podle kteréhož jest *dřev* = arbor, stíps, a *drv* = lignum; na př. doudl. dřevo = strom a drvo = poleno Kotsm. 29, západočeské drva = polena Šemb. 14, zlin. plur. dřeva = břevna proti drva gen. drév atd. BartD. 20.

hlezo talus, má vedle sebe masc. *hlezen*: sg. nom. hlezno BohFl. 432, Vocab. Mus. 184^a, Cath. 177^b, a hlezen Prešp. 1211, Rozk. 1983; — gen. (rúcho) do hlezna Comest. 43^b, t. 48^b; — du. nom. akk. neustaneta hleznye moji Ol. 2. Reg. 22, 37, hlezňe mé Ben. tamt., hleznie talos MamV.; — gen. lok. (Jiřík) v krvi do hleznu brodieše DalC. 62, sukné Jozefova až do hleznu bieše Kruml. 61^a; — plur. nom. akk. hlezna ustanú tali deficient MamA. 36^a; — gen. až do hležen Ol. Ezech. 47, 3, Ben. 2. Reg. 13, 18, a hleznow MamV., až do hleznůw Ben. Ezech. 47, 3 Jg.; — lok. v hleznách rkp. r. 1544 Jg., — instr. mezi hlezny t. — V Cath. 177^b jest: do hlezny; nikoli fem., nýbrž omylem m. -ů.

hovado, du. nom. akk. hovědě, pl. gen. hovaduov, viz nahoře v §§ 89 a 94.

jaro, v nář. val. *jar* masc. BartD. 162.

játra, stč. *jútry* fem., v. § 151.

jmiecko onomax patří sem a jest neutrum, i když znamená osobu mužskou. Na př. (sv. Vojtěch) tovariš a myeczko majtburského arcibiskupa byl jest PulkR. 31^a, Boleslav povolav k sobě syna svého Boleslava, myeczko své, a jej učil, aby t. 35^a, PulkL. 79, micko PulkVrat. 29^b, mieczko Veleš., meczko Prešp. 2516, mijeczko Hrub. 324^b, mijczko Lact. 39^a, t. 151^c; — gen. proč sweho myeczka neutěšíš ML. 56^a; — dat. kto činí našemu gmyeczku čest (= jméuu) PassKlem. 107^b, našemu gmyeczku Lvov. 87^a; a nátlakem rodu přirozeného — jako u mužských příjmení -o v § 95 č. 4 — také podle vzorů mužských -ovi: Karel Franský myecz-

kowy swému (t. Karlovi Českému) Valaského Karla hrabie dceru usnúbil jest aequivoco suo Carolo PulkR. 187^a; — a týmž nátlakem jest i pl. nom. -ové: gmjckové cognomines Lact. Jg., gmijckové Reš. Jg. — Odsud jsou i příjmení *Micko* a *Micek*.

kamna plur., je slovo přejaté, stsl. kamina sg. fem., ř. *καμίνη* fornax Mikl. Lex. Skloňuje se podle vzoru *město*, některé pády bývají však podle a-kmenů, zvláště v textech starých. Na př. nom. akk. na *kampna* Mart. 289, *kamna* Us., — gen. *kamen*, — dat. *kamnům* Us. a k pustým *kamnam* Hrad. 129^b, — lok. w *kamnich* KolEE. 327^b (1682), w *kamnech* t. 330^a (1721) a w *kamnach* Hrad. 129^b, — instr. světnice s *kamny* KolEE. 69^b (1721), za *kamny* Us. a za *kamnamy* Hrad. 129^b.

kúzlo neutr., kuzlo *magicae artes* Otc. 426^a, když na babě kuzla ptají Hrad. 94^a (sg. gen.) atd.; — plur. *kúzla* neutr. a *kúzly* masc.: nom. akk. *sny* i *kuzla* *auguria* Ol. Deut. 18, 10, *kouzla* Us., a vypléním *kauzly* z tebe Br. Mich. 5, 12, pro některé nenáležitě *klauzy* (omyl m. *kauzly*) a čáry KolJ. 139^a (1607), všechny *kauzly* Háj. herb. 171^b, t. 275^a, aby (hospodáři) takové *kauzly* netrpěli Seel. 132; — gen. (aspis) *nedbá* i *jedněch* *kuzel* AlxV. 221, čárón *kuzl* *lékón* ŠtítMus. 151^a, čárón *kuzel* *lékón* ŠtítOp. 246^a, *kouzel* Us., a ode všech *kauzluow* Háj. herb. 163^b, t. 278^a, žena *kauzlúw* plná Háj. 312^b, věštby a *kauzluw* t. 52^b, není *kauzlúw* proti Jakobovi Br. Num. 23, 23, *kauzlúw* t. Naum. 3, 4, *kauzlú* svých t. Isa. 47, 12, strany *kauzlú* Seel. 131; — dat. *kauzluom* Háj. herb. 34^b, a také -ám: mysl příkládají *kuzlam* Pror. Isa. 8, 19; — instr. *kuzly* jej *jiati* AlxV. 223.

lýtko neutr., *lýtka* fem., v. § 151.

ňadra plur., stsl. *jadro sinus*; nom. akk. *krev* w *nadra* *tečieše* DalC. 74, (člověk) *klade* *kamenie* w *nadra* HomKlem. 2^b, (kořist) za *nadra* *klásti* AlxV. 1856, *ňadra* Vel. Jg. a j., — gen. *nader* *tvých* ŽWittb. 73, 11, — lok. w *nadrzyech* DalC. 74, *MastDrk*. 53, *Vít*. 81^b, *skryl* *sem* w *nadrzích* *zlosti* své Alb. 53^a, *Kruml*. 180^a, a w *nadrach* Ol. Job. 31, 33, t. 19, 27, — instr. *šťír* za *nadry* HusPost. 181^b, *ceduli* za *nadry* měla KolČČ. 277^b (1558), za *ňadry* Us.

oko, *oka*, *oči* v. v § 333.

řebro, *žebro* neutr., stsl. *rebro costa*, má vedle sebe fem. *žebra*. Na př. sg. nom. akk. *rzebro* *Vít*. 92^a, *Nom*. 70^a a j., *zebro* *Rozk*. 1980, *Nom*. 67^b, a *žebra* (sg. nom.) Vel. Jg., an mu *táhne* *žebzu* z boku *Solf*. Jg.; — gen. z *rzebra* *mužského* *Kruml*. 3^b, do *zebra* *Brig*. 23, a z jeho *zebry* *BrigF*. 138; — pl. nom. akk. *jejie* *svatá* *zebra* *prostřed* *tekúcie* *krve* *prohlédáchu* *Pass*. 320; — gen. na *dél* *zebr* *Sal*. 519, do *konce* *zebr* t. 337, z *zebr* *Ben*. *Gen*. 2, 21, do *zebr* Háj. herb. 191^a; — lok. w *zebrach* *Sal*. 521; — instr. nad *zebry* *Rhas*. Jg., a mezi *zebrami* *Sal*. 518.

slezeno neutr., *flezeno* *ApatTr*. 43^b, *bolest* *flezena* t. 94^a; — vedle

toho jest i masc. *slezen*, ukáží se iatry neb *slezen* Sal. 540, *flezen* jest úd neušlechtilý Rhas. 137, — a fem. *slezena*, *slezina*, wotok *flezeny* Chir. 254^a, pod *slezenu* Rhas. 184, *flezyna* Vít. 92^a, *slezina* Us. nč.

stblo, z býv. *stǎblo*, *stblo* calamus MVerb., Vít. 93^b a j.; spodobením *zdblo*, *zdblo* Boh. 25^a a j.; gen. *stbla* atd., pl. gen. *stěbl* ze *stěblŕ*; tvary, *stblo*, *zdblo*, *stbla* atd. byly právem jednoslabičné; — z nesnadné skupiny *stbl-*, *zdbl-* vynechává se souhláska zubná a jest *zblo* gen. *zbla* atd., ani *zbla* Us.; — a časem přejímá se jerové *-ě-*, oprávněné v pl. gen., také do tvarů ostatních a je nom. *stěblo* atd., po *stěblu* ŠtítOp. 141^a, *stěbla* Ol. Oz. 8, 7, žitné *stěblo* Chir. 196^a; v Br. je gen. z *stěbla* Gen. 41, 4 a z *stěbla* Gen. 41, 23; — srov. I. str. 178 a zde § 89.

sto má sklonění náležitě: gen. *sta* atd., du. dvě *stě*, plur. tři *sta* atd.; v některých nářečích ustrnulo a zůstává neskloněno, zejména v nář. pomor.: pět *sto*, devět *sto* BartD. 32, v nář. mor.-slov.: pět *sto*, deset *sto* t. 34 (slov.), pĵac *sto* t. 42 (hroz.), pať *sto* t. 44 (břez.), uher.-slov.: dve *sto*, tri *sto*, pať *sto* Šemb. 63 a Hatt. slc. 101; starý toho způsobu příklad jest: mnoho *sto* koní uvazú AlxV. 2183. Srov. neskloněné *tišíc* v § 72.

ucho, *ucha*, *uši* v. v § 333.

vrata plur.; k tomu přidělán dial. také sing. *vrato*: jedno *vrato* = jedna polovice vrat, vráteň Us. hořov. (M. Opatrný).

záda plur., nemá trvám dokladů z doby starší, a vyvinulo se tedy časem: byly výrazy adverbialní na-zad post terga Ol. Ruth. 2, 3, s-zadu de retro Ol. Bar. 6, 5, z-zadu de retro NRada 1947, zadu retro Haj. herb. 256^a, zádu Us., analogické k výrazům paralelním na-před a s-předu; z těch se abstrahovalo subst. *zad*, *zád* masc., odkudž dimin. *zadek* tergum Pror. Jer. 2, 27 a j., srov. *předek*; a k tomu dále plur. *záda*, gen. *zad*, dat. *zádům*, lok. *na zádech*, instr. *za zády* Us.

2. Vzor moře.

97. Sem patří všechny střední *jo*-kmeny. Kmen substantiva vzorového jest *morjo-* přehlas. *morje-*, *moře-*. Skloňování jest toto:

Sing. nom. akk. vok. *moře*

gen. *mořa*, *mořě*, *-e*

dat. *mořu*, *-iu*, *-i*

lok. *moři*; *-u*, *-iu*, *-i*

instr. *mořem*; *-om*

du. nom. akk. vok. *moři*

gen. lok. *mořú*, *-iú*, *-í*

dat. instr. *mořoma*, *-ěma*, *-ema*; *-ma*

plur. nom. akk. vok. *mořa, moře, -e*
 gen. *moř; moří*
 dat. *-óm atd.; mořím, -ím, -ém; -em; -ám*
 lok. *mořích; -iech, -éch; -ech; -och; -ách*
 instr. *moři; -mi, -ma; -ěmi, -emi, -ema; -ami, -ama; -oma.*

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

98. 1. Koncovky vlastní některých pádů podléhají oprávněným změnám hláskovým; na př. sg. gen. *mořa* mění se v *moře, -ře*, dat. *mořu* v *-iu, -i*. Většinou jsou to změny způsobené měkkostí kmenovou.

2. V některých pádech vstupují na místo koncovek vlastních koncovky analogické, přejaté ze sklonění jiných; na př. sg. lok. *mořu* místo *moři*, pl. instr. *-mi* místo *-i* atd. —

99. Sing. nom. akk. vok. *moře*. Na př. calysce t. j. kališce Reg. I. r. 1132, chmelifce MVerb., hore mně t. j. hoře Túl. 30^b, zapovědné lose t. j. lože ApD. a, owocze dospělo Jid. 64, země neb morse LMar. 54, vtoczilce mé ŽWittb. 31, 7, ty jsi stvořil fluncze t. 73, 16, owoce palmové Pass. 360, loze železné t. 431, přes morze t. 287, jedno myeftyte t. j. městiště DalC. 46, (místo) bogyfte slove t. 10 atd., vždycky a dosud tak: *moře, bojiště* (vyslov *-šfe*) atd.

V nářečích východních vyskytují se novotvary *-o*, analogií podle města: ohniščo BartD. 39 (hroz.), vajco, vrecó (pytel), okéncó, koco (ptačí hnízdo), pleco, brdco, kopytco atd. t. 69 (hroz., většinou *-co* místo *-ce*), polo, mořo, ložo, srco, líco, vajco, slunco t. 84 (stjick.) a 99 (laš.), srdco mojo Suš. 340, pořo, srdco Hatt. slc. 28 a 76.

100. Sing. gen. *mořa, moře, -e*, koncovka *-a* mění se přehláskou v *-ě* a toto dále zaniknutím jotace v *-e*. Pro *-a* nemám dokladů z textů starých; pro *-ě, -e* jsou příklady: ot zzlunczie Pil. c, vschotě sě jemu owoczie Jid. 78, s nebie de coelo ŽWittb. 52, 3, z nebie t. 19, 7, Hrad. 47^b, z nebye Rúd. 2^a, nebe nebie coelum coeli ŽKap. 67, 34, t. 113, 16, pane nebie i země coeli Koř. Mat. 11, 25, mého liczye Hrad. 81^b, lozie svého t. 118^b, hlubokost morzie ŽWittb. 68, 3, ot morzie až do morzie t. 71, 8, z lozie t. 21, 11, ote vzhodu flunczie t. 49, 1, ze všeho frdcie Pass. 381, s morzie t. 333, podle morzie DalC. 1, polovici mieftyfczye t. j. městiště Pass. 403 atd.; velikého horze DalC. 22, až do nebe t. 1 atd., nč. hlubokého moře, jasného slunce, polovici městiště (vysl. *-šfe*) atd.

V nářečích východních jest *-a* dílem nepřehlasováno, dílem přehláška zrušena, srov. I. str. 118—120. Na př. pola Btch. 267 (dbeč.), BartD. 19

(zlin.), t. 68 (val.), t. 114 (laš.), kraj mořa t. 354 (val.), prostřed mořa Suš. 81, mého srdca t. 94, do poľa t. 23, slc. poľa.

101. Sing. dat. *mořu*, *-iu*, *-i*, koncovka *-u* mění se dále v *-iu*, *-i* (přehláskou), srov. I. str. 270 a 272 sl. Na př. nebu CisMnich. 97^a, k nebiu ŽKlem. 130^b, k nebyu ŽWittb. Deut. 40; zirdezu svému AlxH. 7, 29, zzluncziu (sě uda) sníti AlxBM. 7, 19; vzlál morzi ŽWittb. 105, 9; firdezu svému ŽWittb. 83, 6, přišli v ľubost firdezyu t. 72, 7, k firdezi vysokému t. 63, 7, všecy tři fase této koncovky v témž textě a témže slově; nč. moři atd.

V nářečích východních jest *-u* dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno, srov. I. str. 275—278; na př. k tvému lyczu Orl. (r. 1469) 78^a, polu chrom. 269, Btch. 267 (dbeeč.), BartD. 19 (zlin.), t. 68 (val.), t. 114 (laš.), k mořu Suš. 146, slc. poľu.

102. Sing. lok. *moři*; *mořu*, *-iu*, *-i*.

1. Koncovka vlastní jest *-i*, souhlasící s *-ě* kmenů tvrdých. Záhy vyhynula a dosvědčiti lze jí jenom několika doklady: in loco qui dicitur Boisci t. j. bojišči (lok. bez předložky) Reg. I. r. 1184, na poli t. r. 1228, na gradisci t. r. téhož; na nebi Kunh. 148^a (4krát), na poli AlxH. 9, 12 (rým: vše těženie polí), ktož na morsi plavá ApŠ. 123, na morsi JidDrk. 65 (rým: hoří 3. sg.), v tak světlém liczi svD. 48, dav jemu rukú po liczi UmR. 137 (rým: nicí). Texty zde uvedené jsou původu staršího než přehláska *u-i*, obsažené v nich lokaly *bojišči*, *na poli* atd. mají tedy koncovku původní *-i*, nikoli snad přehláskou z *-u* vzniklé *-i*. Táž koncovka původní byla prvotně v Alx. ve výrazu *u poli* in campo, jak dosvědčuje rým (:koli); ale opisovatelé uchýlili se tu od předlohy a napsali za to v AlxH. 9, 26 (u p)olu a v AlxV. 2315 u polyu (rým v obou textech: koli). AlxV. 2299 u poly (rým: vše těženie polí) je místo stejné s připomenutým nahoře *na poli* AlxH. 9, 12. Stará tato koncovka zachována v některých nářečích východních, zejména val., mor.-slov. a slc.; tu není přehlásky *u-i*, a přece se liší lok. poli a dat. polu BartD. 68 (val.), t. 82 (hran.), Hatt. slc. 69 atd., *-i* v lokalech těchto zachované je tedy původu starého. Srov. sg. lok. *oráči* § 58.

2. Koncovka *-u* je přejata ze sklonění *ü*-kmenů, stala se záhy pravidlem a mění se pak v *-iu* a *-i*; tudý vzniklé *-i* ovšem teprve v textech mladších se vyskytá a splývá se starou původní koncovkou *-i*, jež se paralelně vedle novotvarého *-u* držela. Na př. na polyu in campo ŽGloss. 77, 43, v těsném lozicu (in) obstruso cubili t. 167^a (v modlitbě), na lyrdczu Túl. 56^a, na nebu t. j. nebu t. 12^b, po jeho licziu ApŠ. 151, w zzyrdcziu Pil. d, w srydczyu LAl. a, po tvém lyczu Mast. 385, v smutném licziu AlxBM. 8, 25, v luczifcziu mém ŽKlem. 32^a, w nafadiťiu t. 50^b, na morziu t. 71^a,

w nebiu t. 10, 5, na nebyu GalDl. 1^a; v-morzu ŽWittb. 135, 15, v-morzyu t. Moys. 4, v-morzy t. 64, 6; w firdczu ŽWittb. 73, 8, w firdczyu t. 52, 1, w firdczy t. 4, 7; na polyu DalC. 10, na jednom polly t. 1 atd.; po přehlásce *u-i* jest pravidlem *-i*, moři atd. Starší *-u* udrželo se v některých nářečích východních: na nebu BartD. 89 (stjick.), polu t. 114 (laš.), v nebjo t. 2, 115 (han., litov.), v mořu Suš. 115, po polu t. 113.

3. V Mill. čte se: w morzie indyfkem 121^a, analogií zvratnou místo v-moři, srov. I. str. 221.

103. Sing. instr. *mořem*, *-em* z býv. *-mb*. Na př. zzyrdcem čistým svD. 44, před lozem LAl. a, f flunczem ŽWittb. 71, 5, ratyfczem DalC. 88, frdcem Pass. 287, horzem t., morzem t. 488 atd., pravidelně a dosud tak.

V nář. slc. jest *-om*, pořom Hatt. slc. 76 atd., podle jiných instrumentalů s *-om*, chlapom, delom atd. V ČČMus. 1864, 171 uveden jest také instr. ložom z Ol.; nějaký omyl.

104. Du. nom. akk. vok. *moři*. Na př. pleci humerum MVerb., lyczy jich stiełni maxillas ŽWittb. 31, 9, moji lyczy Modl. 139^a, liczy (byle) zbité BrigF. 25, pleczy moji Alb. 53^a, dwie frdczy Brig. 146^b atd.

105. Du. gen. lok. *mořú*, *-iú*, *-i*; měkká slabika *-ú* dostává jotaci a *-iú* mění se v *-i* (přehlas.). Na př. na pleciu svú ŽKlem. 128^b, nesa kříž na plecy Pass. 282, nesa na pleczy kříž Modl. 136^a, na jejie pleczy BrigF. 47, nesúc na pleczyy sbožio svá Pror. 21^b, nesúc vědro na plecizj Ol. Gen. 24, 15, na pletczij t. Bar. 6, 3, na svú pleczy ŠtítBud. 122, na svú plecizj Alxp. 13, tú howiedczy neprodávaj Hrad. 108^b, na liczij Ol. Jud. 7, 23.

106. Du. dat. instr. *mořoma*, *-ěma*, *-ema*; *-ma*.

Žádané *-ema*, za stsl. *-ema* atd., se nedochovalo; přehláska zde bývalá se zrušila a již v nejstarších dokladech jest *-oma*, a z toho změnami dalšími *-ěma*, *-ema*. Na př. wieczcoma palpebris ŽGloss. 131, 4, wieczczoma mýma ŽWittb. t. a ŽKlem. t., plecoma ŽGloss. 90, 4, plecoma svýma Hlah. tamt., mezi plecoma VelKal. 242, se dvěma stádcoma DalJ. 68 z rkp. Víd.; (smrt) starým jest za pleczyema Kruml. 288^a.

Analogií podle sklonění *-i* jest *-ma*: plecзма ŽWittb. 90, 4, taktéž ROIB. 47^a a j.

107. Plur. nom. akk. vok. *mořa*, *mořě*, *-e*, koncovka *-a* mění se přehláskou v *-ě* a toto dále zaniknutím jotace v *-e*. Pro *-a* není příkladu z textů dosti starých; pro *-ě*, *-e* jsou doklady: vratce t. j. vrátce MVerb., králevská lowiffchzie t. j. loviště Pil. b, má stríčě chwoftytye prodáváta t. j. chvostiště Mast. 408, čsná lozie t. j. ložě Hrad. 118^b, svá lozie t.

117^b, *firdzie waffye corda* ŽWittb. 47, 14, *nevěrná frdcie* Pass. 426, *tvá sú nebie coeli* ŽKap. 88, 12, *chvalte jej nebye neby* t. j. *nebě nebí coeli coelorum* t. 148, 4, *nade wffyeczna nebye* Rúd. 36^b atd.; *sieli pole agros* ŽWittb. 106, 37 atd.; *krásná tyelcze* DalC. 15, *řwa luczyfte* t. 13 atd., *nč. moře* atd.

V nářečích východních jest -a dílem nepřehlasováno, dílem přehláska zrušena, srov. I. str. 118—120. Na př. *polá Btch.* 267 (dbeč.), *BartD.* 19 (zlin.), t. 68 (val.) a j., *slc. polá*. Příklad toho druhu z doby starší jest: *frdcza vašé* EvOl. 96^a a 106^b. V nář. *slc.* bývá *koncovka* tato zdloužena: *polia* vedle *polá* Hatt. *slc.* 75.

108. Plur. gen. *moř*; *moří*.

1. Tvar vlastní jest *moř*, *psl. mořb*. Dochován jest v dokladě: *méne tří pol* (= *nč. polí*) Rožmb. 286, a při hojných substantivech -*ce*, -*če*, na př. *srđce* pl. gen. *srđec*, *pastvišče* pl. gen. *pastvišč* *nč. pastvišť* atp.: *věrných zzyrdcz* ApD. a, *mužských řrdcz* DalC. 15, *nemohúc smutka řřrdcz* složiti Hrad. 77^a, z *řrdcí* *neb řrdcz* HusPost. 181^a, *svých řrdcz* NRada 887, *myšlenie řrdcz* jich Koř. Luk. 9, 47, *žalostivých srđec* Tkadl. 1, 2, *wffech řrdcz* (sic) Orl. 17^b; *těch zrnecz* AlxV. 1098, *Mand.* 3^b; *od těch wratecz* Lobk. 117^b; *jenž byl drwecz naštiepal* Ol. Gen. 22, 3 (sg. nom. *drevce*); *lic mých Kladr.* Isa. 50, 6, *svých ljc* VesB. 197^b; *wagyec* DalC. 44, *vajec* Us.; *plíc* Us., *plúc* BartD. 20 (zlin.), *plúc, lic, vrec, okenéc, vajéc, koléc* t. 69 (val.); — *luczyft borových* DalC. 44, *kdežto pařtwyfcz nenie* Pass. 304, *nenalezujíc pařtwyft* Pror. 104^a, *kterýchžto řtanowyft* Pulk. 104^b, u *prostředčě řtanowiř* ŽKlem. 77, 28, *vně z řtanowiř extra castra* Koř. Žid. 13, 11, *mnoho bydlift řtít.* ř. 43^b, *do svých bydliffcz* Mand. 88^b, z *Nedielifft* KolČČ. 413^b (1571), *ohniř řdolež.* 49, *jiných bydliff řTomP.* 1, 19, *řtaveniř ř, ohniř atd.* Us. — V nář. *zlin.* je *pl. gen.* vedle *polí* také *pol* BartD. 19 a 20; na pohled tvar starožitný jako nahoře uvedené *pol* Rožmb., v skutku však *novotvar*: k plur. nom. *měřta* je *gen. mēřt*, utvořen tedy i k nom. *polá* *gen. pol*.

Substantiva -*ce* jsou z *býv. -bce*, jejich *pl. gen.* má tedy ve své *koncovce -e-* *jerové, -ec* z *-bcb*, *vajec* z *vajecz* atd.; bývá *dialekticky zdlouženo*, tak v *příkladech právě uvedených vajéc, koléc, okenéc* (val.).

2. Tvar -*i* jest *novotvar*, *ustrojený podle jiných genitivů plur.*, které mají *koncovku -i* právem. U substantiv mimo -*ce*, -*če* je *pravidlem již v době staré*, u *prostřed polí* Pror. 31^a, *nebye neby coeli coelorum* ŽKap. 148, 4, *loží, moří* atd. Us., *poli* (m. *polí*) *chrom.* 269, *polé Btch.* 267 (dbeč., *těž*), *polí* BartD. 19 (zlin., vedle *pol*), t. 68 (val.) a j., *slc. polí*. Substantiva -*ce* mají *pravidlem gen. -c*, jak bylo právě ukázáno, ale i tu vzniká *gen. -cí* již v době staré, na př. *firdczí vašich* ŽWittb. 94^a, 8, z *řrdcí* *neb řrdcz* HusPost. 181^a, *těch zrnec* Mand. 3^b, *waiczi nových*

LékB. 213^b atd.; nč. srdcí, sluncí, slovcí atd. Us., kromě gen. plíc a vajec a dial. líc, okenéc a j. (viz zde výše).

Substantiva *-če* (*-šče*, nč. *-ště*) mají *-i* až v době novější: ohništi Dolež. 49 a Us. (vedle ohništ).

V nář. dbeč. jest pl. gen. *-é* místo *-í*, polé Btch. 267, a taktéž próti pl. gen. *próte*, království pl. gen. *-stvé*, růža pl. gen. *růžé*, kost-kosté atd. V nářečí tom bývá *-é* za *-i*, na př. *pršé*, *záležé* atp., srov. I. str. 214 a Šemb. 52, třeba že ne z pravidla; ve vytčených pak genitivech plur. usadila se obměna *-é* jako pravidlo.

3. Místy vyskytuje se také koncovka *-ích* místo *-í*, *-ch* přidáno podle sklonění zájmeného a složeného; tak zejména ve val. polích, vrecích, lících, srdcích atp. BartD. 68.

109. Plur. dat. *-óm*, *-iem*; *-ám*.

1. Doklady nejstarší mají dílem *-óm*, dílem *-iem*. Koncovka *-em*, žádaná podle stsl. *-emz* atd., nemá dokladu v textech starých a rozhodných; *-em* psané v textech pozdějších není toto žádané *-em*, nýbrž vzniklo zaniknutím jotace z *-iem*.

Koncovka *-óm* byla většinou dlouhá, měnila se dále v *-uom*, *-ám*; ale zaniká časem a ustupuje koncovkám jiným. Na př. ku plawiffityom EvZimn. 31, dal jich frdczom naučenie Štít. ř. 41^a, duchovním frdczom t. 158^a, (den súdný) kakt zlych frdczom hrozný bude t. 232^a, vlí (impt.) milost frdczom Hod. 22^b, zlym frdczóm HusPost. 182^a, waiczom Lit. výkl. F, proti těm dwerzczom Lobk. 124^b; vlí (impt.) milost frdczuom Hod. 27^b, plícúm Háj. herb. 67^b. — V nářečích některých je z toho zkrácené *-om*: polom BartD. 19 (zlin.), t. 68 (val.).

2. V stč. měnilo se *-óm* dialekticky v *-iem*, srov. I. str. 239, a toto dále zanikáním jotace v *-ém* a úžením v *-ím*; vedle toho mohlo bývat i krátké *-em*, buď z krátkého *-om*, buď analogií jako v pl. dat. *dušem* atp. (m. *dušiem*, v. doleji), ale v pramenech nebývá tu kvantita bezpečně označována. Na př. vzešla pravým frdcziem radost ŽWittb. 96, 11, daj frdczyem utěšenie Modl. 151^a, k frdciem Ol. 2. Par. 32, 6; vlí (impt.) radost frdczem Hod. 26^b, k frdczem EvOl. 1^b; plícem Čern. Jg.; z toho vzniklé nč. *-ím* ovládlo a je pravidlem v nč. spisovné a namnoze i v nářečích: mořím, polím, srdcím Us., polim (z *-ím*) chrom. 269 atd.

3. Koncovka *-ám* je ze sklonění *-a* a vyskytuje se v některých nářečích východních: polam BartD. 114 (laš.), slc. poliam.

V nář. laš. je místy (na Frýdecku) polum BartD. t., koncovka *-ám* podle pravidla toho nářečí změněna v *-um*; srov. I. str. 129.

110. Plur. lok. *mořích*; *-iech*, *-éch*, *-ech*, *-och*, *-ách*.

1. Koncovka vlastní jest *-ích*, psl. *-ichz*, střídnice za *-iech* psl. *-ěchz*

kmenů tvrdých. Je pravidlem v textech starých a dosud. Na př. w lo-wiffczich Pil. b, w frdcich ŽKlem. 4, 5, w ftanowiftich t. 105, 25, w fyrdczich ŽWittb. 4, 5, na lozich t., na polich AlxB. 7, 33, na paftwiffczych Pass. 304, w frdczich Štít. ř. 9^a, na lozich Koř. Act. 5, 15 atd., netržité -*ích* až do nč.: mořích, polích, srdcích atd. Us., polich (m. -*ích*) chrom. 269.

2. Koncovky ostatní jsou přejaty ze sklonění jiných a vyskytují se porůznu teprve v textech pozdějších a v nářečích. Zejména koncovka -*iech* je ze vzoru *chlap*, na př. w loziech ŽKap. 103, 22, t. 149, 5, ve čtyřech morzých Vít. 8^b, na vašich frdcích Seitst. Mat. 9, 4, na paftwiffziech Mand. 7^b, na paftwiffstiech Ol. 1. Reg. 16, 19, na miestiftiech t. Ezech. 17, 10, w ftauiffcziech (sic) in condensis t. Žalm 117, 27, o polych Mill. 46^a; — zaniknutím jotace -*éeh*, na ložech HusPost. 101^a; koncovka psaná v textech starých bez označení kvantity -*ech* může se brát za -*éeh* (z -*iech*), a také za -*ech* (podle hostech atp.); výklad první je podobnější při dokladech starších, druhý při pozdějších vzhledem k tomu, že koncovka -*ech* v pl. lok. vůbec časem se vzdmáhá; na př. w lozech svých ŽWittb. 149, 5, v polech t. 131, 6, v sedmi nebech ŠtítMus. 51^b, w polech Comest. 161^b, po polech t. 27^b, Mill. 124^a, na polech Mand. 26^a, Háj. 190^b, v plawiffczech EvZimn. 31 atd.; na polech Btch. 267 (dbeeč., vedle -*ách*), na polech atd. stjick. (místy, sděl. Bartošovo); — koncovka -*och* je v těch nářečích, kde i tvrdé kmeny mají touž koncovku, a je tu analogií podle těchto: poloch BartD. 19 (zlin.), t. 68 (val.); zdlouč. -*óch*: na polóch t. 84 (stjick.); — koncovka -*ách* je ze sklonění -*a*, na př. na polách Btch. 267 (dbeeč.), BartD. 52 (dol.), polach t. 114 (laš.), vajcích t. 69 (val.), slc. poliach.

111. Plur. instr. *moři*; -*mi*, -*ma*; -*ěmi*, -*emi*, -*ema*; -*ami*, -*ama*; -*oma*.

1. Koncovka vlastní jest -*i*, psl. -*i*. Na př. s luczyfty jězditi DalC. 9, nad paftwiftij cztitarkyni KolČČ. 352^b (1562) atd., z pravidla a v jazyku spisovném dosud tak: frdcy Dolež. 49, moři, poli atd. Us., také v nář. val. poli BartD. 68 a slc. poli (vedle poľmi).

2. Koncovka -*mi* je přejata ze sklonění -*i*, a je doložena od poč. stol. XV. Na př. nad tvými polmy Ol. Ex. 9, 3, jeli jsme rovninau a polmi Pref. 52, mezi polmi Háj. 10^a, s polmi Koz. 395, ftanowiftmi Comest. 78^a, nad paftwiftmi KolČČ. 352^b (1567), s ložmi t. 180^a (1552), polmi Tomsa 165 (nikoli též poli), poľmi Hatt. slc. 76. — Vedle koncovky -*mi* jest také její vulgarní varianta -*ma*, mezi polma Us.

3. Koncovka -*ěmi*, s jotací zaniklou -*emi*, jest opět ze vzoru *dušě*; na př. meči a luczyftyemy PulkL. 18, mezi mořemi Kladr. Dan. 11, 45, mezy mořemi Br. tamt., nad nebemi Kladr. žalm 148, 4, strzelyftmi Comest. 51^b, frdczemi t. 254^b, frdcemi Dolež. 49 (vedle frdcy), srdcemi

Tomsa 164 (nikoli též srdci) atd. — Vulgarní varianta koncovky této jest opět *-ema*, na př. *mořema*, *polema* Us., *polema* chrom. 269.

4. Nářečí východní, která mají pl. instr. *dušami* m. *-ami*, mají odtud přejaté *-ami*, zdlouž. *-ámi* a vulgarně *-ama*; na př. *polami* BartD. 68 (val.), t. 114 (laš.), *polámi* t. 85 (stjick.), slc. *poľami* (vedle *-mi* a *-i*), — *polama* BartD. 19 (zlin) a *litch*. 267 (dbeč.).

5. Koncovka *-oma* je místy v nář. lašském, spolu s konc. *-ami* a *-ama* a rozšířena vůbec v pádě tomto, na př. *poloma* BartD. 114 (vedle *polami* a *polama*, a taktéž *chłopoma*, *dušoma* atd. vedle *-ami* a *-ama*).

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

112. 1. Některá sem patřící substantiva přijímají skloňování podle vz. *kuř* gen. *kuřete*. Zejména:

subst. *-išče* nč. *-iště*, na př. *hradišče* nč. *bradiště* (vysl. *-šte*) gen. *-ščě* nč. *-ště* atd., a skloňováním podle *kuř*: gen. *-štěte* atd., na tom místě *hradišťat* DalJ. 56 (rkp. Ceronský), pod *ohništěm* BílC. 158, *ohniště* Tomsa 169 (položeno jako tvar vulgarní vedle spisovného *-iště*), *řpaleniště* Nejedlý 154 (též), *řpalenišťata* t.; — sem patří také *chvoštiště*, proměněné změnami hláskovými v *chostiště*, *-štiště*, *koštiště*, *chvoště* a *koště* (srov. I. str. 439, 461, 482 a 554): sg. nom. *chwoſtyſte* Boh. m. 22^a, instr. *chwoſczyſczem* Pror. Isa. 14, 23, pl. akk. *má stríčě chwoſtyſtye* *prodáváta* Mast. 408, instr. (dóm) *chwoſtiſti vyciſtien* HusPost. 47^b, *chwoſtiſtiemi* t. 49^a atd., nč. *chvoště*, *koště* gen. *-ete* atd. Jg. (s. v. *chvoſtisko*) a Us.; —

subst. *vole* gen. *vole* atd., sg. lok. v svém *woly* KlemP. 68, plur. *tuhá vole* Mast. 42 atd., a podle *kuř*: *volata* a *tlusté krky* Zíbrt Listy 18 (z r. 1722), *volat* holubích Ben. 4. Reg. 6, 35, s *nenasyceným voletem* Vel. Jg., *vole* gen. *volete* dat. *voleti* atd, plur. *volata*, *volat* atd. Rosa 56 (připomíná, ale neschvaluje), chrom. 270 a j. Us. ob.; —

subst. *vajce* nč. *vejce*, gen. *-ce* nč. *-ce* atd., a v sing. též podle *kuř*: *krkavčího vejce* Lomn. Jg., s *jedním wegcetem* Beck. 1, 258, *weyceti* t. 3, 379, *vejce* gen. *vejce* Rosa 56 (připomíná, ale neschvaluje), Dolež. 47, Pelzel^a 55, *holubího vejce* MalýAmer 4, 117 atd., *vejce* gen. *vejce* atd. často v Us. ob., *více* gen. *vécete* atd. chrom. 270; —

v nář. *domažl.* říká se také i *líce* g. *lícete* d. *líceti*, *slunce* g. *sluncete* atd. Šemb. 17.

2. Mužská příjmení, která jsou spolu *appellativa* tohoto vzoru, skloňují se náležitě, ale v sing. dat. lok. mívají nátlakem svého významu častěji koncovku *-ovi* podle *chlapovi* atd.; na př. *Líce* lok. po *ondraczkowi* *liczowi* KolB. 5^b (1494), *Srdce* dat. lok. *panu Srdci* a *-ovi* atd.

Jiná příjmení s koncovkou *-e* skloňují se dílem také tak, dílem zůstávají neskloněna. Na př. *Skočďopole, Nastojte, Dvanácte, Jagule, Jankule*: sg. nom. Vavřinec Skoczdopole KolEE. 209^a (1624), Jiřík Naštogte KolA. 1511, Mikuláš dwanaczte kreycij KolEE. 133^a (1618), Vladislav přijmím Jagello aneb Jagule VelKal. 155, Hanuš Huniades jinak Jankule t. 224, — gen. akk. pana Skočďopole Us., od Jiříka Naštogte KolA. 1513, nebožtíka Mikolaffe dwanaczte KolEE. 133^b (1662), od Vladislava Jagule VelKal. 46, Hanuše Hunyady jinak Jankule t. 56, — dat. lok. panu Skočďopoli, -ovi Us., a neskloň. po Wawrzinczowi Skoczdopole kováři KolEE. 209^a (1628), po Mikolaffowj dwanaczte t. 133^b (1657), — instr. panem Skočďopolem Us., Jiříkem Naštoytem KolA. 1512.

113. Některá substantiva jednotlivá tohoto vzoru.

Labe je v nč. vždycky neutrum vzoru tohoto; v pol. je fem. *Labą*, v němč. lat. řečt. též fem. V češtině staré je též neutr., jako v nové, na př. mezi řekami wultawu a labem Pulk. 2^a atp.; ale některé doklady svědčí pro fem., zejména: nom. akk. labie Albea Prešp. 299, BohFl. 55, Diefb., labye Rozk. 571, Labie a Vltava Puch. 460^b, nos expertes fere labe bydlíme u samé Labe Feifal. LL. 716 (píseň vagantská z r. 1451), podle Labie Puch. 429^b, po obojí straně řeky Labie t. 428^a, na řeku Labi laskava byla t. 438^a; v ŠtítMus. čte se 96^a: jakož labe větše (neutr.) bude když Vltava v ni (fem.) vejde, ale v rkp. ŠtítSáz. a ŠtítJes. je na stejném místě v-ňe (neutr.).

lice stsl. *lice* facies atd. je slovo obecně slovanské a původem i v užívání odevždy neutrum. V češtině na př. sg. nom. akk. *licze* maxillam Ol. Súdč. 15, 15, — gen. smutného *liczie* AlxBM. 1, 35, — lok. nemoc w *liczu* Hrad. 143^a, v smutném *licziu* AlxBM. 8, 25, — plur. svých *ljc* VesB. 197^b, kněží s rumnými *lijczy* ChelčP. 76^b atd.; — časem vychází slovo to z užívání obecného, drží se nyní jen v jazyku knižném a tu — zvláště v básních — běře se za femininum a bývá vedle *lice* také *lic*, chybně; — ve významu lící strany proti rubu jest *lic* bez *-e* a v Usu ob. masc., trvám že assimilací k masc. *rub*.

lože, v nář. mor.-slov. změněno v *loža* fem. BartD. 162.

nebr. Původně byl kmen souhláskový *nebes-*, z něhož zachován pl. gen. *nebes* atd., v. § 364. Ostatně vyvinuly se dvojce novotvary: *nebesa* podle *města*, a *nebč* gen. *nebč* atd. podle *moře*; doklady tohoto viz zde nahoře při pádech jednotlivých § 101 a násl.

ovoce gen. stč. *ovocè* nč. *-ce* atd.; dial. gen. *ovocého* BartD. 42 (hroz.), podle sklonění složeného; jinde běře se za fem. vzoru *duše* a ztrácí koncovou samohlásku v nom. a akk.: *oboc* BartD. 64 (val.), tamt. 162 (laš.).

plece stsl. plešte humerus. Sg. nom. levé plecze Hrad. 1:2^a, vzemši jej (liška džbán) na pleczě t. 129^b, plecze pravé Ol. Num. 18, 18, plecze vařeně t. 6, 19, plecze mé buď setřieno Ben. Job. 31, 22 atd., instr. ruku s pletczem Ol. 2. Mach. 15, 30, (kost) jest spojena s pleczem Sal. 772; — du. nom. akk. pleci humerum MVerb., nemoc vstúpi v obě pleczy Hrad. 142^b, pleczy moji Alb. 53^a, Řěci vsěkú je v pleczy AlxV. 1740, udeři krále mezi šíji a pleci inter cervicem et scapulas Hlah. 2. Par. 18, 33, inhed pletczy obrátivše terga vertentes Ol. Jos. 7, 4, — gen. lok. na pleciu in humeris ŽKlem. Deut. 11, nesa na pleczy kříž Modl. 136^b, na plecýj Pror. Isa. 46, 7, nesúc vědro na plecízj in scapulo Ol. Gen. 24, 15, s plecíz t. 24, 18, na svú plecýž ŠtítBud. 122, na svú plecízj Alxp. 13, — dat. instr. *plecoma*: *plecoma* ŽGloss. 90, 4, ŽPod. tamt., *plecoma* svýma Hlah. žalm 90, 4, Kladr. tamt., mezi *plecoma* Velkal. 242, t. 271, — *-ěma*: (smrt) starým jest za plecziema Kruml. 288^a, — *-ima*, s *-i-* z nom.: *plecima* tvýma ŽKlem. 90, 4, mezi *pleczyma* Štít. uč. 115^b, mezi *pleczyma* ŠtítOp. 247^a, mezi *pleczima* ŠtítMus. 151^a, mezi *pleczyma* Sal. 284, *pleczyma* vašima Ol. Ezech. 34, 21, — *-ma*: *pleczma* zasloní tebe ŽWittb. 90, 4, *pleczma* ROIB. 47^a, — srov. stsl. pleštema, -ima a -yma; — plur. kladú jě (břemena) na lidská pleczye Krist. 82^b, (oni) podloživše pletczie svá k dielu colla sua Ol. 2. Esdr. 3, 5. — V nč. básních bývá mylně fem. *plec'*, na př. útisk k pleci plec nepřirazí Pís. otroka (1895) 31.

plůcé nč. *plice*, slc. *pluca* pulmo, stsl. pljušta atd., pomnožné. Nom. *plucze* Boh. m. 21^b, *plyczye* Vít. 92^a, *plijcze* Ben. 3 Reg. 22, 34 atd.; — gen. *plic* Us.; — dat. ku *plycom* Sal. 785, *pliczom* t. 770, *plicům* Háj. herb. 67^b, a také k *pliczem* Sal. 486, *plicem* Háj. herb. 51^b, t. 100^b, t. 316^a a j., nč. *plicům* a *-ím* Us., v jazyku knižném někdy též *-em*; — lok. při *plicech* Háj. herb. 193^b a j., v nč. *plicích* Us., v jazyku knižném někdy též *-ech*; — instr. mezi *plicziemi* Ol. 3. Reg. 22, 34, mezi *plicmi* Kladr. tamt.; — dial. *plůca*, *plůc*, *plůcám*, *plůcách*, *plůcami* BartD. 69 (val.).

poledne v. v § 304 č. 11.

vajce gen. *vajcě* atd., nč. *vejce* gen. *vejce* atd.; — pl. nom. akk. když se *wagcye* zkazie OtcB. 132^a, jako sbierají *wajcye* ova Pror. Isa. 10, 4; — gen. *wagecz* Pass. 379, z *wagecz* Mand. 18^b, nč. *vajec*, dial. *vajíc* z *vajéc* chod., a *-cí*: bielek *waiczí* nových LékB. 213^b; — dat. *waiczom* Lit. Výkl. F; nč. *vejcím* atd.; dial. *vajca*, *vajcách*, *vajcami* BartD. 69 (val.); — o *ej-aj* ve *vejce-vajec* srov. I. str. 135, o skloň. *vejce* g. *vejce* v. § předcházející.

3. Vzor *znamenie*.

114. Sem patří všechny střední *vjo*-kmeny. Kmen substantiva vzorového je *znameniŋjo*- přehlas. *znameniŋje*-. Skloňování jest toto:

- sing. nom. akk. vok. *znamenie*, -*í*
 gen. *znameniá*, -*ie*, -*í*; dial. -*ieho* atd.
 dat. *znameniú*, -*iú*, -*í*; dial. -*iemu* atd.
 lok. *znamení*; -*ú*, -*iú*, -*í*; dial. -*iem* atd.
 instr. *znamením*; dial. -*iem*; -*í*
 du. nom. akk. vok. *znamení*
 gen. lok. *znameniú*, -*iú*, -*í*
 dat. instr. *znameníma*
 plur. nom. akk. vok. *znameniá*, -*ie*, -*í*; dial. -*a*
 gen. *znamení*; dial. -*é*, -*ích*
 dat. *znamením*; dial. -*om*, -*ám*, -*iam*, -*am*
 lok. *znameních*; dial. -*iech*, -*och*, -*óch*, -*ách*, -*iach*, -*ach*; -*í*
 instr. *znameními*; dial. -*ami*, -*iami*, -*áma*, -*ama*, -*i*.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

115. 1. Kmenové *-vj-* stahuje se se samohláskou následující a tím způsobem mění se *-nje* v *-ie*, *-nja* v *-iá* atd., srov. I. str. 559 sl. Odtud je koncovka vždycky dlouhá: nom. stč. *znamenie* nč. -*ní*, dat. stč. *znameniú* nč. -*ní* atd.; ale v nářečích ob. často se krátí, na př. *znamení*, *zéli*, *zbóži* Us. ob., *znamení* gen. -*ni* instr. -*im* pl. dat. -*im* lok. -*ich* instr. -*ima* chrom. 270, v Ústí, v *zéli* BartD. 81 (hran.) atd.

2. Novotvary jsou v tomto skloňování dosti hojné, některé podle vzoru *pěší*, některé podle jiných. V nářečích, kde proniklo přehlasování a úžení, bývala výsledkem často koncovka -*í*, tvar *znamení* byl tedy mnohovýznamný (byl sg. nom. a spolu gen., dat. atd.) a proto málo zřetelný, a ta věc podporuje vznikání zřetelnějších novotvarův.

116. Sing. nom. akk. vok. *znamenie*, -*í*. Koncovka -*ie* je z býv. *-nje*, a mění se dále ztrátou jotace v -*é* a úžením v -*í*. Na př. -*ie*: nadwore Reg. I. r. 1178 t. j. nádvorie, nestane t. II. r. 1289 t. j. nestánie, cope MVerb. t. j. kopie, perre tamt. t. j. perie; Evino zreffenie Ostr. t. j. zhrěšenie, naše zpazenie t.; dal znamenye ApŠ. 58, když se zdrawiě ruší Jid. 122, časté vzdýchanyě t. 149; mezi trnyee EvZimn. 13, cztenýe BiblB. Mark. 8, 35, zahynutie t. 8, 36, abychem vczenije brali Štít. ř. 3^a, nábožné vpokogenije t. 154^a a j., wdoffenyee živné spiraculum Ol. Gen. 7, 22, mé panenftwice KřížB. 93^a atd.; — *-ie* zachováno v nářečích:

zbožíe, požehnáníe, períe BartD. 44 (břez.), kvjécjé t. 40 (hroz.), zbožje, stavjanje t. 42 (těž), slc. znameníe; — -é, pravidlem již v nejstarších dokladech subst. -lé z -lěje, na př. ten mi nazzile^e činí Jid. 95, wefele ŽWittb. 3, 7, zelee vařené Pass. 625, obylee zemské Pror. 57^a, všeecko vřylee t. 68^b, nad vhlée t. 107^a a j., nářylé Br. Jer. 51, 35 a j., v nář. vých. dosud: zelé, obilé BartD. 20 (zlin.), t. 69 (val.), t. 89 (stjic.), t. 99 (laš.); dílem také jindy, na př. parzeze borové KabK. 18^b; — zúžením -i: vezmú to orudij Alxp. 77, všeecko vřylj tvé Br. Deut. 28, 33, obilij přijala KolKE. 2^b (1636), zely sazené t. 309^a (1661) atd., nč. znamení, obilí Us., zelí, obilí BartD. 53 a 55 (dol.), 45 (lhot.), zéli t. 85 (stjic.), zeli, obili t. 99 a j. (laš.). — V stmor. EvOl. čte se: skrze cztenyey 171^b, koncovka -i změněna v dial. v -iej, srov. I. str. 214.

117. Sing. gen. *znameňá, -ie, -i*. Koncovka -á je z bývalého -bjá; přehlasuje se v -ie a z tohoto je ztrátou jotace -é a zúžením -i. Příkládův -á z doby dosti staré a bezpečných nemám; -ie, -é, -i: do světa ztworene t. j. stvořeníe Ostr., ze zpanyě Jid. 149, toho zchzedye Pil. c, dobrého dyenyje ŽWittb. 77, 11, od poluv-noczye ab Aquilone Pror. Jer. 1, 14, f polunoczye t. 51, 48, čekajíce hnutyee vody EvZimn. 19, z toho pozwanije Štít. ř. 3^a, ze cztenije t. 5^a a j.; z mého pohodle^e Pil. c, z toho wezzele^e t. d, do wezzele^e Jid. 150, vdolee přěplodného Pror. 19^a, z uokolee t. 66^b a j., do vdolé Br. Gen. 14, 3, hojnost obilé t. Joel 2, 19 a j., do zelé BartD. 20 (zlin.); aby žádného przikorže nečinila KolČČ. 169^b (1702, archaismus, ne-li omyl); — -i: roh řpasseny mého ŽWittb. 17, 3, na pamět vmuczeni NRada 435, znamení Us. od pol. XVI. stol., znamení (zkrác.) Us. ob., chrom. 270, králoství Btch. 267 (dbeč.), ze stavení BartD. 20 (zlin.), do zelí t. 83 (val.), z Ústi, do zéli t. 81 (hran., zkrác.); — za -i je dial. -ej: do pověťřej BartD. 355 (dol.), srov. I. str. 214.

V nářečích východních jest -á dílem nepřehlasováno, dílem přehláska zrušena. Na př. psáňá BartD. 68 (val), z nenadáňá, do náručá, to zelá Bart. poduž. 29, zbožia BartD. 44 (břez.), zbožja t. 42 (hroz.), z obilá, do vrhá t. 84 (stjick.), bez trápeňá, takového dobrodiňá, do Mezříčá, do zelá t. 89 (těž), bez svědomá, z fojstvá t. 114 (laš., -a zkrácením z -á), do zelo, do obilo t. 101 (těž, -o z -á), neslyším zvoněná Suš. 100, toho vydatá t. 472 a j., slc. znamenía; příklady takové jsou z doby starší v dial. OlMüllB.: svatého czetna (m. čteňá) 618, od božého wstupena 619, dla oderzena odpustkóm m. obdržeňá 620, zboza jim prispořiti t. j. zbožá 620.

Analogií podle *pěši* vznikl novotvar: -ieho, -ého, -ího; na př. pro kúsek býlého (býlí) Suš. 190, Kniha narozeního Gezisse Krista ČČMus. 1879 (z rkp. Roudn., příspěk XVI nebo XVII stol.), domažl. a zbirož. psaního, kameního, uhlího Šemb. 17, žďár. uhlího, kořeního, zeliho BartD. 2, 252.

118. Sing. dat. *znameňú, -iú, -í*. Koncovka *-ú* je z býv. *-tju* a mění se dále v *-iú* a *-í*. — Příklady: k rozeznanu t. j. -ňú ŽGloss. 49, 4, k rozhniwanu (sic) t. 77, 58, ku posluchanu t. 102, 20, k fkonczenu DalH. 42, k chwalenu ŽWittb. 118, 62, k zabitu t. j. -tú ad occisionem ŽGloss. 43, 22; k fwazanyu ŽGloss. 149, 8, chwalenyu ad confitendum t. 118, 62, ke zpowiedanyu ŽKlem. tamt., doňedž nepoložiú nepřátel tvých podnoziu nohám tvým ŽKlem. 109, 1 (srov. stsl.: donědeže položą vragy tvoję podnožiju nogama tvyma Krmč.-Mih. v Mikl. IV, 612), k tomu poslfelstwiu Hrad. 62*, k uodyenyu DalC. 42, tomu znamenyu t. 19; k zabity ŽWittb. 43, 22 a j., k ufly DalC. úv., nám se jest vfly brániti t. 44 a j., což jejie tyelefenstwy líbo bylo Pass. 333 a j., ku poznani j Štít. ř. 3*, k tomu powolanij t. 7* a j.; prawedenstwu tvému ŽWittb. 118, 64, prawedenstwy tvému t. 118, 68, prawedenstwy tvému t. 118, 71, všechny tři fase této koncovky v témž textě a témže slově; ně. znamení atd. Us.

Zvratnou analogií bývá *-ie* místo *-í*; na př. k fpaŋenye Modl. 77* (-e vyškrabáno), tomu poselfstwie Pass. 184 (část mladší), kutieffenie Mill. 105* atd.

V nářečích východních jest *-ú* dílem zachováno, dílem analogií opět uvedeno; na př. k odpusczeniu t. j. -ňú OlMüll. B. 619, psáňú, zelú BartD. 19 a 20 (zlin.), 68 (val.), k zelú a k zélú t. 89 a 85 (stjic.), znameňó chrom. 270 (-ó z -ú), králostvjó Btch. 267 (dbeč., též).

V nář. stjick. je sg. instr. s tú pěknú růžú, a místy také s tím pěkným růžům, v. § 138 a 176; zvratnou analogií klade se pak *-ím* za *-ú* také v tomto dativě a jest na př. k zelúm, k podmásłúm BartD. 88 a je mi k dáveňúm t. 351.

Analogií pak podle *pěši* vznikl novotvar *-ímu*, psanímu Šemb. 17 (domažl. a zbirož.), k zelímu BartD. 2, 252 (žďár.).

119. Sing. lok. *znamení; znameňú, -iú, -í*.

1. Koncovka vlastní jest *-í*, z býv. *-tji*. Jest v dokladech z doby před přehláskou *u-i*: w Zassadi List. Lit. r. 1057 (ze XIII. stol.), in usti tamt., w Zasadi List. 1218, na Vztj t., slovo v boštui schováno Ostr., w piti Túl. 25^b, uue fbozi Kunh. 151*; v bezuodi in inaquoso ŽGloss. 77, 17, ustal w lani in increpationibus t. 38, 12 (v ŽGloss. jen tyto dva příklady); v jeho chtieny (rým: nepromění) AlxH. 11, 25, v dobrém odieny (rým: miení) t. 4, 1, v jiném widieny (rým: miení) t. 11, 10, u milozirdy (rým: twirdi, pl. nom.) t. 6, 1; po tvém vzdýchaný (rým: paní, sg. vok.) Jid. 164, na božiem krffchený svD. 91 a po widyený t. 92; u prfiefłzeny dosti malém t. j. u přelščení AlxB. 1, 36, v tomž ztrfiefłeny t. 1, 4, na hnany t. 1, 42, w czekczowany t. 2, 1, po sfzety (sic) t. j. po ščestí (rým: do pěsti) t. 2, 38, v takém vefłelií (rým: nejměli) t. 5, 31. Doklady tyto jsou z textů starších, než je přehláška *u-i*, a u některých

dosvědčují rýmy, že tu bylo *-i* již ve složení původním, jež je starší než citovaný rukopis; je tu tedy dosvědčena koncovka *-i* vlastní a původní.

Táž koncovka je dochována v nářečích, ve kterých přehláska *u-i* nepronikla a kde tedy je sg. lok. znamení a naproti tomu na př. sg. dat. znameň*í*. Tak jest zejména v nář. hroz. ve zboží proti dat. zbožju BartD. 42, břez. ve zboží proti dat. zbožiu t. 44, slc. znamení proti dat. znameniu.

2. Koncovka *-ú* je podle ů-kmenův. Vyskytuje se záhy a mění se dále v *-iú* a *-i*; poslední tato obměna *-i* je znění ovšem tohož, jako koncovka původní *-i*, ale původu je podružného. Příklady: na skoncienu t. j. skončěnú ŽGloss. 139, 12, wftawenu t. j. v ustaveňu in testamento t. 43, 18, pokolenu in generatione t. 144, 13, u wiftu in profectioe t. 104, 38, w gednomyslu t. 54, 15, uftawanyu t. j. ustávaníu in deficiendo t. 141, 4, u-oprawanyu in directione t. 118, 7, w rofirzenyu t. 118, 45, ue snimanyu t. 101, 23, w uczinenyu t. 91, 5, u wyrbyu t. 136, 2; o svém spafenu Túl. 24^a, we bdienu t. 25^b; w czielowanyu ApŠ. 58, po j'ho zzboslu Pil. d. w zzboslu Jid. 126; u milofirdu tvém ŽMus. Moys. 12; w hinutyu ŽKlem. 141, 4, w bezcieftiu t. 106, 4, u mnoftwiu t. 5, 8, w rozliucenyu t. 6, 2 a j., u pozehnani t. 20, 4, wobizenftwi t. 77, 25 (ŽKlem. většinou *-iú*); w spaffenu tvém t. j. spaseňu ŽWittb. Ann. 1, w spafenyu t. 32, 17, w mylofirdy tvém t. 30, 17 atd., v témž textě všechny tři fase této koncovky; w nabozenftwyu DalC. 26, w nabozenftwy t. 27, w pyty t. 9; w tom czlowieczftwiu Hrad. 57^a, w bozftwi t. atd.; na wydnyeny, na flyffeny, na dotczyeny, na chozeny Alb. 10^b atd., o tom pozwanij Štit. ř. 3^a, u vláštíem ochotenftwij t. 7^a a j., u weffelyy v našem Pror. 48^b, na velikém pohorzýj t. 22^b atd.; po prošlé přehlásce *u-i* z pravidla *-i*, znamení atd. Toto pak *-i* splývá se starou, původní koncovkou *-i*, jež se paralelně vedle novotvarého *-ú*, *-iú* stále držela.

V některých nářečích východních udrželo se *-ú*; na př. v zelú, v staveňu, v bořú BartD. 20 (zlin.), v obilú, v bořú t. 53 (dol.), v zelú, ve staveňu t. 81 (hran.), v podezřeňu, v zelú n. zelu, v Mezříču t. 84, 85 a 89 (stjic.), v psau t. 114 (laš.); — v han. je obměněno v *-ó*, na př. znameňó chrom. 270, králostvjó Btch. 267, na tureckém pomezó Suš. 124, po hlídnutó t.; — v nář. keleck. je změněno v *-ou*, v zelou, v Mezřežčou BartD. 92, — a v stjick. je za ně zvratnou analogií *-úm*, dužúm t. 88 (srov. zde výše sing. dat. *-úm*).

3. Zvratnou analogií bývá *-ie* místo *-i*; na př. po buožiem vmuczenye Pass. 68 (část mladší), v-pokanye Modl. 93^b (s opravnou tečkou), v mém kazanye EvVíd. Jan. 8, 31, we španie sděj swé chtěnie NRada 588, v mém vězenie Tand. 65 (z r. 1483), po tvém na nebe wftupenije Lobk. 116^b, jak o tom we cztenije psáno t. 117^a a j.

4. Analogií pak podle *pěší* vznikl novotvar *-iem*, *-ím*; na př. o přítíem Kristovu HusPost. 6^a, w przykazanyem swem EvOl. 112^a, w bdyenym

mnohém t. 104^b, w mylofrdenstwym swem t. 113^b, w swem dobrodicztwym t. 15^b, v knížectvím opavským Slav. 30, po několikerým řeči pletením t. 65, po prvním vdeřenjm Beck. 1, 154, o milofrdenstwjm božím BílD. 371, v nějakým koutě na podkrowým BílQ. 2, 106, w mlčenjm a v náději Kon. 731, po učiněným příkázáním Seel. 118, po svým z mrtvých wftánjm 242 a j., domažl. psaním, kamením podle Šemb. 17.

120. Sing. instr. *znamením*; *-iem*.

1. Koncovka vlastní jest *-ím*, z bývalého *-hjbmb*. Je pravidlem v textech nejstarších a drží se neustále. Na př. takým usením t. j. učením HomOp. 203^a, nepravým zatyrzenjm (-m v rkp. naznačeno zkratkem) de-tractione t. 152^a; před fwitany *ŽGloss.* 109, 3, vpraueny *ordinatione* t. 118, 91; z pozlufzenztwym *AlxII.* 3, 17, svým odyenym t. 3, 31, když zbošim vzhrdě t. 6, 17, pod vmluwenym lstivým t. 7, 6; dobrým swie-domim Túl. 85^b; (s) zzbosim Jid. 112; před fwytanym *ŽWittb.* 109, 3, kazany tvým t. 118, 98 atd., f uflym *DalC.* 38, s tiem poselstwym t. 67; s svým sbozym Hrad. 139^a, trapienym t. 57^b, dobrovolným vmrzienym t.; za przymyrzym Rožmb. 125; dyedyczstwym *Pass.* 452, prolitym t., velikým fnazenstwim t. 461, divným ofwieczenym t. 463, znamenym s. křížě t. 484 a j.; vším stworzenijm Štít. f. 3^a, krve prolýtijm t. 151^a a j.; obilím (tak v rkp.) frumento Ol. žalm 64, 14, kamením drahým KřížB. 80^a; atd., v textech do pol. stol. XIV pravidelně a bez výjimky, a taktéž i ve mnohých textech pozdějších. Ve Výb. 1, 1111 je transkribováno množstviem, v Star. Sklád. 1, 98 a Výb. 1, 258 zbožiem; ale to jsou chyby v prepisích, texty původní mají tu množstwem t. j. množstwem *AlxV.* 1279 a sbozym t. j. sbožím Hrad. 115^a, tedy nijaké *-iem*. Staré *-ím* drží se i potom a zachováno dosud: znamením *Us.*, znamenim (zkrác.) *chrom.* 270, králostvím *Btch.* 267 (dbeč.), psáním, zelím *BartD.* 19 a 20 (zlin.), t. 68 (val.), psaním t. 114 (laš.), zapsaním *Suš.* 125, slc. znamením atd.

2. Časem vzniká a vedle starého *-ím* se vyskytuje koncovka *-iem*, *-ém*. Doklady toho starší jsou z doby úzení *ie-i*, a nové z nářečí, která zachovala nezúžené *-ie*; vykládati jest tedy tuto odchylku analogií zvratnou, jež byla podporována tou okolností, že mimo některé pády jiné zejména také nominativ má koncovku *-ie*, *-é*. Na př. s dobrým swyedomyem *Püh.* 1, 183 a j., s rozličným zboziem *Mill.* 5^a, s welikem zbosiem t. 10^a, shofal mlyn i s obilém *Let.* 390 atd., nč. dial. zbožjem *BartD.* 42 (hroz.), zbožiem t. 44 (břez.).

3. Někdy vyskytuje se také instr. *-í* místo *-ím*: na př. s prziwzetz k tomu. *KolEE.* 322^b (1655), rukau danj flybily t. 169^b (1702), stodola ze (m. se) dwogim zadienj t. 13^b (1725), za svým fštšfj *VesC.* 21^b, mezi jiným nařjkánj, kwjlenj a pláčem BílQ. 2, 119, nad jejím nařjkánj BílA. 166, s djkůčiněnj *Seel.* 28, fwým orodowánj t. 16, ti kteří bohatstwja a chwałou

oplývají Kon. 39, před svým vřnutj t. 887 atd., místo: přivzetím, rukau dáním, záděním atd. Ve sklonění tomto je v češtině západní většinou koncovka *-í*, a jest v sg. lok. vedle náležitého *-í* také analogické *-ím*; z toho vzniká domněnka, že může býti také instr. *-í* místo *-ím* nebo vedle *-ím*. O *přijmí* místo žádaného instr. *příjmím* v. doleji § 130 a srov. také pl. lok. § 127.

121. Du. nom. akk. vok. *znamení*, koncovka *-í* z býv. *-bji*. Na př. oně dvě przykazany Štít. uč. 29^b, této dvě kralowftwy t., tě obě byfkupftwy Pulk. 149^b, této dvě przikazani Kruml. 23^b atd.

V textech pozdějších bývá *-ie*; na př. byle sta dvě poklinanye na svět pušteně Pass. 445 (část mladší), dvě poklynanye ML. 27^a. Je to buď plur. za du., anebo analogií zvratnou *-ie* místo *-í*.

122. Du. gen. lok. *znameníu*, *-íu*, *-í*; konc. *-ú* z býv. *-bju*, přehlas. *-í*. Na př. tú dvú byfkupftwy Pulk. 60^b, o dvú rczenij Štít. ř. 15^b, na túto dvú p'kazani Koř. Mat. 22, 40 t. j. přikázání.

123. Du. dat. instr. *znameníma*: bodeta uba kopyma AlxV. 1576 (rým: nima), proti téma přikazanima ŠtítOp. 166^a, dvěma znamenyma Ol. Ex. 4, 9, tu s kopima na sě hnafta TandZ. 164^b, téma oběma psaníma ČernZuz. 276; tvar žádaný *-iema* z **-bjema* v textech starých se nevyskytá, *-íma* je podle *pěši* atp.

124. Plur. nom. akk. vok. *znamená*, *-ie*, *-í*. Koncovka *-á* je z pův. *-bja*, a mění se přehláskou v *-ie*, *-é* a zúžením v *-í*. Příklady: *-á*, padena t. j. padeňá ruinas Gloss. Jer., je-li to archaismus a ne dialektický novotvar; — *-ie*, *-é*, všěcka kazanye tvá ŽWittb. 72, 28, mnohá utyesseny Pass. 332 a j., tři znamenije Štít. ř. 12^a, čtyři cztenije t. 12^b a j., vdolee tvá Pror. 15^b a j., všěcka kralowftuiee Ol. 3. Reg. 4, 21, ukažte nám znamenye signa t. Ex. 7, 9, okrafflenýe zlatá ornamenta t. 2. Reg. 1, 24 atd.; — *-í*, měl panftwij veliká KřížB. 75^b atd., nč. znamení Us., znamení chrom. 270.

V nářečích východních jest *-á* dílem zachováno, dílem analogií znovu uvedeno: psaná BartD. 68 (val.), slc. znamenia. Častěji bývá tu krátké *-a*, podle pl. nom. akk. města atd., na př. kralostva Btch. 267 (dbeč.), psána, zela, obila BartD. 19 a 20 (zlin.), pěkné zela t. 85 (stjick.), psána Šemb. 44.

125. Plur. gen. *znamení*, konc. *-í* z býv. *-bjb*. Na př. všech zztwo-rseny lMar. 52, fbozi svých ŽKlem. 48, 7, ot kazany tvých ŽWittb. 118, 110 a j., kopy jim podáváchu DalC. 50, chléb obyly zemských Pror. 22^a, těch kralowftwy t. 111^a, od myšlenij ještě jsú bez rozumu Štít. ř. 5^b, viece t má bób pozehnaniž než jedno t. 7^a atd., nč. znamení Us.,

psání BartD. 19 (zlin.) a j., slc. znamení; zkrác. znamení chrom. 270, psaní BartD. 114 (laš.).

V době přehlásky *u-iu-i* vzniká zvrtnou analogií koncovka *-iú*, tisíc pokoleny ŽWittb. 104, 8, fnamený tvých t. 104, 27, sprawdenftwyu tvých t. 118, 112, — a v době úzení *ie-i* vzniká zase týmže způsobem koncovka *-ie*, ot zamuceny ľudských ŽKlem. 20^b, ve množství bohatftwy svých Alb. 41^b, zvuk hudenie rozličných Mill. 32^a.

Krom toho vznikají záhy a šíří se novotvary s konc. *-ích*, podle sklonění zájmenného a složeného, a hlavně podle vzoru *pěší*. Doklady toho vyskytují se nejčastěji v starých žaltářích, fidčeji jinde; na př. ot kazanich ŽGloss. 118, 110, ot mislenich swich ŽKlem. 5, 11, podle zlosti nalezenich gich adinventionum t. 27, 4, podle nalezených svých in adinventionibus ŽWittb. 80, 13, znamenich našich jsmy neviděli t. 73, 9. cestu prawdenftwych tvých t. 118, 27, prawdenftwich tvých nezapomanul sem t. 118, 141, neskrývaj kazanych tvých t. 118, 19, na stezcě kazanych tvých t. 118, 35, všěcka kazanye tvá pravda . . . neopustil sem kazanych tvých t. 118, 86 a 87, podle zlosti nalezených jich ŽKap. 27, 4, nečič daleko smilow(a)ných tvých t. 39, 12, prawdenftwich tvých budu dobývati ŽBrn. 118, 145; z pokolených waffich Lit. Deut. 1, 23, by ot pokušfenich netrpěl Hug. 91; podle přikázaných božských Beck. 3, 60, od vaších (sic) náboženftwých t. 2. 513 a j. (často u Beck.), dial. psaních podle Šemb. 17 (domažl. a zbirož.), zelích BartD. 85 (stjick.). — V EvOl. je zvrtnou analogií *-iech* m. *-ích*: od myfflenyech 149^a.

V nář. mor. jest konc. *-é*, na př. dbeč. sg. nom. králoství gen. *-ství* atd., a pl. gen. *-stvé*, jako polé, růžé, kosté Btch. 267, procestfjé BartD. 2, 48 (přer.) a j., v. § 108; — v nář. zlin. mají substantiva *-lé* pl. gen. *-l*, zel, obil BartD. 20, v nář. bystř. je pl. nom. staveňa gen. *staveň* atd., t. 2, 75, podle města-měst.

126. Plur. dat. *znamením*. Koncovka *-iem*, žádaná podle předpokládaného *-ijemz*, nemá dokladu v textech starých. Doložené *-ím* pak jest podle pl. dat. dnešním atp. Na př. ke všem nalezením in omnes adinventiones ŽGloss. 98, 8, ke všem nalezeným ŽWittb. t., naučíš mě prawdenftwym tvým ŽWittb. 118, 117 atd., nč. proti scházením a kázaním po domích Pal. 5, 2, 461 atd., znamením Us., znamením Us. ob., chrom. 270 atd.

V nářečích jsou novotvary *-om* (zkrác.), podle pl. dat. městóm atd., na př. psánóm, polóm BartD. 19 a 20 (zlin.), — a *-ám*, *-iam*, *-am*, podle pl. dat. rybám atd., na př. psánám t. 68 (val.), psánam t. 367 (laš.) a j., slc. znameniam; v nář. laš. je místy *-om*, domácí obměnou z *-ám*, na př. zelom t. 114.

127. Plur. lok. *znameních*, konc. *-ích* z býv. *-ijichz*. Na př. w na-

lezenich in adinventionibus ŽGloss. 105, 29, ve všech nalezenich ŽKlem. 98, 8 a j., w nalezenych ŽWittb. 105, 29 a j., v takých zewenich Štít. ř. 6^a, po těch znamenijch t. 12^b atd., stále *-ich* a dosud: znamenich Us., znamenich Us. ob., chrom. 270 atd.

Odechylkou bývá *-iech*, *-éch*: v jiných knizetřhwiech a panřtwiech Perw. 13 (list. slez. XVI stol.), v těch giftech wdolech Mill. 113^a; vykládati to lze dílem analogií podle pl. lok. *městiech*, *koléch*, dílem analogií zvratnou za doby úžení *ie-í*.

V nářečích východních jsou novotvary *-och* podle dial. pl. lok. *městoch* atp., na př. *psánoch*, *zeloch* BartD. 19 a 20 (zlin.), *zdlouž. -óch*, *zelóch* t. 89 (stjick.), — a *-ách* atd. podle pl. lok. *rybách* atp., na př. *psánách* t. 68 (val.) a j., *psánach* t. 114 (laš.), slc. znameniach; v nář. laš. je místy *-och*, domácí obměnou z *-ách*, na př. *zeloch* BartD. 114.

Někdy vyskytuje se také *-í* místo *-ich*; na př. po pokolenij waffych Ben. 1. Reg. 10, 19, po všech obydlj země t. 2. Par. 15, 5, w powołani duchowních i světských Beck. 3, 357, po všech králowřtwj Davidových BílD. 485, we wfřech pokuffenj srdnatý Kon. 982 a j. Ve skloňování tomto je v češtině západní většinou koncovka *-í*, a jest v pl. gen. vedle náležitěho *-í* také analogické *-ich*; z toho vzniká domnění, že i pl. lok. může míti místo a vedle koncovky náležité *-ich* také *-í*. Srov. nahoře sg. instr., a dále pl. lok. duší m. *-ich* v § 181.

128. Plur. instr. *znameními*. Konc. *-ími* podle pl. instr. *pěšími* atp.; koncovka *-í*, žádaná podle stsl. *-ii* a podle předpokládaného *-bji* a shodná s konc. pl. instr. *moři*, nemá dokladu. Na př. jenžto korunuje smilowanymy ŽKlem. 102, 4, rozličnými tyeffenymy Hrad. 56^b, nebeskými pyenymy ML. 37^a, město s przedmiestnymi Ol. 1. Par. 6, 58, s pomezými svými Br. Num. 34, 2 atd., ně. *znameními* atd.

V nářečích východních jsou novotvary *-ami*, *-iami*, *-ama* podle pl. instr. *rybami* atd., na př. *psánami* BartD. 68 (val.), *psánami* t. 114 (laš.), *staveňama* t. 2, 75 (han., bystř.), a j., slc. *znameniami*, — a jinde novotvary *-i* podle pl. instr. *moři* atd., na př. za tými zeli, tými psáni BartD. 89 (stjick.).

Koncovky *-ími* a *-ami* mají ovšem také své obyčejné varianty *-íma*, *-ama*; na př. tolika trnjma BílQ. 1, 69, se psaníma, *-ima* (zkrác.) Us. ob., znamenima chrom. 270, psánama, zelama BartD. 19 a 20 (zlin.), králostvama Btch. 267 (dbeč.).

Někdy vyskytuje se také *-í* místo *-ími*; to však není koncovka za býv. *-bji* nahoře žádaná, nýbrž tvary tyto vznikly sklesnutím povědomí grammatického, jako bylo pověděno při sg. instr. a pl. lok. Příklady: hroznýmá znamenj BílA. 20, s budoucími znamení t. 24, ostrýmá bodláči

BílQ. 1, 68, Maria byla nejčistší mezi všemi stvořenj Kon. 878, s častýma znamenj Seel. 163 a j.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

129. 1. Kromě novotvarův, nvozovaných v § předešlém, jest ještě novotvar plur. psanáta atd. v nář. horském (mor.) Šemb. 44, podle plur. kuřata atd.

2. O jménech místních *Strašecí, Kobylí* atp. a o appellativech *hříběcí, podací* v. při vzoru *pěší*.

3. Některá jména místní vzoru tohoto přejímají se do bohaté třídy týchž jmen kmene -ja, kterýnzto přjetím změnilo se nejen sklonění, ale i grammatický rod. Na př. *Meziříčie* je svým původem neutrum a patří ke vzoru *znamenie*, gen. *Meziříčie zůž. -čí* atd., ale vyloženým právě přjetím stalo se z něho nč. fem. *Meziříč*, skloňované jako *duše* (*pěše*), gen. *Meziříče* atd.; — rovněž tak *Poříčie* nč. *Poříčí* neutr., a též fem. *Poříč* gen. -če; — *Mezihoříe* nč. *Mezihoří* neutr., a též fem. *Mezihoř* gen. -ře; — *Podhradie*, nč. fem. *Podhrád* gen. -dě; — *Přelúcie*, z Przelauiczj KolA. 1514, (Horníci) dobyli Přelaučij a osadivše je (neutr.) škod mnohých počali činiti Háj. 386^a, nč. fem. *Přelouč* gen. -če; — *Prosěcie*, Janovi z Profeczij KolČČ. 147^a (1551), na Profeczij t. 293^b (1562), nč. fem. *Proseč* gen. -če; — *Záboříe*, z Zaborzij KolB. 1519 a KolČČ. 38^b (1544), nč. fem. *Záboř* gen. -ře; — *Podhoříe*, nč. *Podhoří* neutr., a též fem. *Podhoř* gen. -ře; — *Podůlsie*, nč. *Podůlsí* neutr., a též fem. *Podůleš* gen. *Podůlšc*; — *Zámezie*, nč. *Zámezí* neutr., a též fem. *Zámez* gen. *Zámeze*; — *Vrchlabie*, Anna z Vrchlabij KolČČ. 3^a (1543), nč. *Vrchlabí* neutr., a též fem. *Vrchláb* gen. -bě; — *Konecchlumie* nč. *Konecchlumé* neutr., a též fem. *Konecchlum* gen. -mě atd. — Stejná změna stala se také při některých appellativech: za býv. neutr. *náručie, podnožie, snídanie, zádušie, záštie* je nč. neutr. *náručí* atd. a také fem. *náruč, podnož, snídaně, záduš, zášť* gen. -ě atd.

4. Některá kolektiva sing. sem patřící berou se za plur. Na př. *listí* stč. *listie* z *listaje*, z prostřed těch Liftij Háj. herb. 3 8^b, Liftij kteréž dvakrát do roka obžívají t. 157^a, Liftij jsou jako jitrocelové t. 182^a, z mladistvých Liftij t. 195^b atd.; že to je sing. vzatý za plur., vysvitá z tohoto dokladu poučného: ale i Liftij, kteréž gešt na něm s obau strán, gfaú menšij Háj. herb. 360^a, t. j. *listí* je ve větě vedlejší singularem, v hlavní pluralem; — *kvítí* stč. *kvietie*, z těch kwitij Háj. herb. 7^b; — *koření* stč. *kořeníe*, kořen rozdělený na mnoho drobných kořeníj t. 136^b; — *kamení* stč. *kamenie*, rozptýleni jsau kamenij svatyně Konáč (1547) 18^b; — *plamení* stč. *plamenie*, srov. stsl. *plamennje flamma*, pla-

menie z nie (Ětny) sopcí Mand. 20^b; — uhlí stě. uhlé, kteří z něho (ohně) pozostalých vhlj užívají Seel. 212.

5. Mezi neutry kmene *-hjo* bylo též několik substantiv znamenajících osobu, mužskou nebo ženskou. V češtině zejména substantiva *podkonie*, *podratajie*, *podlužňačie* (= hajný), *podpacholčie*, *podkralé*, *podččšie*, *podkomořie*, *podstolé* (var. *postolé*), *podkanclerčie*, *podstarostie*, *podrychtařie*, *podpřsařie*, *podbiskupie*, *podkněžie*, *podjahnie*, *podpřěvořie*, *polúbratřie*, *polúsestřie*, *přirozenie* (= přibuzný). Srov. stsl. *otročije* neutr. servus, *podmasterije* n. architectus, *podružije* masc. fem. coniux, Mikl. Lex. a Gramm. II. 66; rus. *podmasternje* = pomoščníkz mastera Wolter Razy-skanija 20; také stpolské *podkomorze*, *podczasze*, *podłowcze* atp. (z XV stol., v. Kryński v Pracích filologicznych 1885, 124; npol. podkomorzy atd.) svědčí svou koncovkou o původu z *-hje*. — Substantiva tato byla i v češtině původně neutra. Svědectvím tomu jest sama koncovka *-ie*, *-hje*, dále analogie stsl. a rus., a obzvláště některé staročeské těchto jmen doklady, kde přívlastek rodu středního dokazuje, že i jeho substantivum bylo neutrum: (Darius) posla sŕe podkonye, čstného rytieře Menona AlxV. 1125 t. j. své podkonie sing. akk. neutr.; ostav při nich (při koních) své podkonie Vít. 13^b, též; wřliczkna má podbiskupie Jeron. 133^a, všickna má = plur. nom. akk. neutr.; v jiném příkladě: vy podkonie hubenee Podk. Jir. 183 (text Plz.), svědčí přívlastek hubenee, že původce jeho nepojímal *podkonie* za masculinum. Během času však tato jména přenášejí se z neuter do toho rodu grammatického, který souhlasí s jejich významem, zejména stala se z neuter *podkonie*, *polúbratřie* atd. masculina (pro přechod do rodu ženského nemám bezpečných dokladů); na př. jeden podkonie Pass. 560, jeden podččšie t. 299 atd., v dokladech mi známých je toto přenesení valnou většinou vykonáno. — Sklonění bylo náležité, podle vzoru *znamenie*, a drželo se, i když rod se již byl změnil; ale časem ujmají se v některých pádech koncovky podle vzoru *pěší*, a jsou zde hojnější, než při jiných subst. kmene *-hjo*. Tvary mám doloženy tyto:

sg. nom. akk. vok. *podkonie*, *polúbratřie*, zůž. *-í*; na př. (Darius) posla sŕe podkonye, čstného rytieře Menona AlxV. 1125; v tu dobu král Macedonie, jeho voj, jeho podkonye v také hory sé táhněše t. 2455; rozum, jsa podkonye, čhtieše koně zapřáhati Vít. 6^b; ostav při nich (při koních) své podkonye Vít. 13^b; jeden podkonye Pass. 560, králův podkonye kázal t.; podkonye vecě t. 561 (2krát); Sisennes podkonye subregulus Ol. 3. Esd. 6, 3; Sisennes podkrale subregulus Hlah. tamt.; jeden podratagye Pass. 387; podpacholčzie SlovKlem. 84^a; podlužnaczy Cath. 176^a; jeden podczieffye Pass. 299, 300, svrchní podczyeffye list. Wartb. 1380, podczieffie krále egyptského a podčtole Ol. Gen. 40, 1, podczieffie mistr šenkový t. 41, 9, Podczieffie Faraonův Kruml. 18^b, podceffie pincerna MamV., podččšie Bibl. glag. Jg., podččší pincerna Vusín (1700)

Jg.; Jindřich Lipský podkomorzye Pulk. 184^a, podkomorzye comparuit ad iurandum Lún. ks. 1401, na pana podkomorzye Lún. list. 1412; Heřman z Miličina podštole Pulk. 184^a, ten duoštoyny podštole Kruml. 298^a, poštole (sic) povědě lankrabí dapifer Otc. 469^a; já podštaroštie Osvětimský List. slez. z r. 1551 Perw. Otčetz 66, při saudech starosta aneb podštaroštie jeho býti má List. XVI stol. t. 13, starosta a jeho podštaroštie t. 14; podrychtarziye nemá nikam choditi Pr. pr. 249, do též chvíle nemá podrychtarziye s rathúzu jíti t., ižádny než podrychtarziye t., podrychtarziye čtyři (t. panoše má míti) t.; scrivanello muož slauti česky podpíjšařij Pref. 5; podbiskupie suffraganeus Prešp. 941, Bohem. 39, podkniezye Levita Koř. Luk. 10, 32, podyahni Hořek. 13^b; Orestes, polubratrziy (Hesionin) Troj. 222^a; polausestří fem. Stiefschwester Dobr. Jg.; —

sg. gen. (akk.) *podkonie*, *polúbratřie*; na př. hodného pacholka ptaje, podkonie sobě nemaje Podk. (Star. Skl. 5, 186); král vzpomanu na podczieffie svého Ol. Gen. 40, 20; na pana Conrada podkomorzye českého Lún. l. 1412; polubratrzie svého Troj. 234^b; — novotvar *-ieho*: podkanczlierzeho Perw. Otčet. 12, podkomorzieho KolB. 1518, podrychtarieho Brikc. 219, podkomořieho Us.; —

sg. dat. *podkoňú*, *polúbratřú*, *-iu*, *-í*; na př. přátelé počěchu tušiti jemu jako przirozenyu milému Ilrad. 143^b, Salmanazarovi podkonij svému Ol. 3. Esd. 6, 18, podkrali svému Hlah. tamt.; — novotvar *-iemu*: k podkomorzijemu Pr. pr. 242, podkomorzijmu KolČČ. 345^a (1562), prikázal o tom péči mieti Sisenně podkralemu Syrie Hlah. 3. Esdr. 6, 27; —

sg. lok. *podkoní*, *polúbratří*; na př. to znamenáno bylo na Farao-novu podczieffy Kruml. 19^a; — novotvar *-iem*: při podkomořím Us.; —

sg. instr. *podkoním*, *polúbratřím*; na př. jiného podczieffym učinil Pass. 299, podprzieworzym t. 404, sem podkoním sedmé léto Podk. v. 368, s podkomorzim ChelčP. 189^b; před podkomorzyem Lún. list. 1412; —

plur. nom. vok. *podkonie*, *polúbratřie*; na př. vy podkonie Podk. Jir. 63 (rým *klonie* 3. plur. svědčí, že tu nebylo *podkoní*), vy podkonie t. 73 (rým *nenie*), vy podkonie hubenee t. 183 (text Plz., srov. nahofe), chlební spizrzi (sic) a podštole Comest. 157^b, wfliczkna má podbiskupie Jeron. 133^a; toho dřeva (t. stromu, rodokmenu) kmen jest otec neb máti . . ., prvnie větvie, na němž jsú pacholkové a dievčičky, jsú sobě vlastní děti toho otce neb té mateře, ačť slovú polubratrzye někdy neb polufestrzye Štít. uč. 38^b; —

pl. akk. *podkonie*, *polúbratřie*; na př. (Saba viděla) podczieffie pincernas Ol. 3. Reg. 10, 5, (Saba) když jest opatřila podczieffie pincernas Ol. 2. Par. 9, 4, (Saba) spatřila podčešie Hlah. tamt.; bieše král ustavil podštole rex praeponens mensis singulos de principibus suis Ol. Esth. 1, 8, podštole Hlah. tamt.; —

pl. dat. *podkoním, polúbratřím*; na př. všem podkomorzím Lún. 1. dat. 1400 (z poč. XV. stol.), přikázal sem mým podkomorzým Ol. 3. Esdr. 8, 21, přěčítechu přikázanie podkralimъ subregulis Hlah. 3. Esdr. 8, 68.

130. Některá substantiva jednotlivá tohoto vzoru.

klé, přechází sem ze vzoru *řebří*, stč. *klé*, v. § 78.

obličie stč. neutr., bylo vedle masc. *obličěj*. srov. stsl. obličije similitudo, facies vedle obličaj figura, rus. obličie vultus, pol. oblicze též; na př. oblyczie tvého vultus tui ŽWittb. 20, 10 a 30, 21, ot obliczie tvého t. 138, 7, s uobliczie ŽKap. 1, 4.

příjme cognomen, je právem v instr. v příkladech: Ctibor Múdrá hlava przymym Pulk. 146^a, od krále jenž przigmim slúl Kristus HusŠal. 8^b, Eliaff sklenarz przigmim ffryz KolČČ. 141^a (1551), Jakuba kreyczijho przigmim Peklo t. 223^a (1557) atp.; ale někdy bývá tu místo instrumentalu tvar neskloněný, ustrnulý nom.: Václav przigmi Bílá noha vydán byl KolE. 68^b (1590), Jan przigmi Pachta KolČČ. 231^b (1558), Petr kožišník przigmij Rosa KolCC. 153^a (1580), Jankovi przigmj Waffkow dlužen sem t., s Matějem purkrabovým przimi rayczkem KolB. 116^a (1498).

II. Skloňování substantiv kmene -a*).

131. Substantiva tato jsou dílem kmene tvrdého -a, dílem měkkého -ja, dílem -tja, a jsou dále většinou feminina, na př. *ryba, dušě, paní*, a dílem masculina, na př. *vládyka, panošě, sudí*. Masculina skloňovala se původně jako feminina a skloňují se tak dílem dosud, na př. nom. vládyka jako ryba, gen. vládyky jako ryby, akk. vládyku jako rybu atd.; ale působením významu mužského stává se, že masculina sem patřící časem víc a více přijímají flexi podle příslušných vzorů mužských. Proto je třeba, oddělití ve výkladech zde následujících masculina od feminin a pozorovati skloňování obojích ve vzorech paralelních.

O masculinech sem patřících jest ještě připomenouti, že v stč. mívají při sobě přívlastek někdy ženský; na př. česká hrdina DalC. 45 (rozumí se Břetislav), nevěrná sluho Jid. 133, (kníže praví Mutyni:) proč si směl živ u mój dvór vjíti a jsa svých kniežat pravá zhúbce, našich nepřátel pravá snúbce DalJ. 56 rkp. L, všickni fudcie zemfke ŽKlem. 122^a, k tomu kuoru duchownye fuudcze mohou býti připodobnání Štít. uč. 79^b, zle hrabie, vévody i zle lankrabie, všichni cuzé otjímají Hrad. 106^a atd.

*) Srov. mou rozpravu Staročeské sklonění substantiv kmene -a (v Král. České spol. nauk 1888).

1^a. Vzor *ryba*.

132. Sem patří všechny tvrdé *a*-kmeny ženské. Kmen substantiva vzorového jest *ryba*-. Sklonění jest toto:

sing. nom.	<i>ryba</i>
vok.	<i>rybo</i>
akk.	<i>rybu</i>
gen.	<i>ryby</i> ; dial. <i>-e</i>
dat. lok.	<i>rybě</i> ; dial. <i>-i</i>
instr.	<i>rybú, -au, -ou</i> , dial. <i>-ó, -u, -úm, -um</i>
du. nom. akk.	vok. <i>rybě</i> ; dial. <i>-i</i>
gen. lok.	<i>rybú</i>
dat. lok.	<i>rybama; -oma</i>
plur. nom. akk.	vok. <i>ryby</i> ; dial. <i>-e; luka</i>
gen.	<i>ryb, ryb; dial. -í, -ej, -é</i>
dat.	<i>rybám; dial. -om, -um</i>
lok.	<i>rybách; dial. -och, -óch, -ech</i>
instr.	<i>rybami; dial. -ámi, -ama, -oma</i>

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

133. Sing. nom. *ryba*, vždycky tak.

134. Sing. vok. *rybo*. Za vokativ bývá nominativ, na př. lífka co to neseš Hrad. 129^b, poslušej mne sestra milá Pass. 461, milá paní teta Svěd. 187, neplač holka nenaříkej Pís. ob. atd.; v nář. důdl. znělo by kmotro, teto urážlivě Kotsm. 23, a taktéž jinde. To však jsou odchylky syntaktické, nikoli tvaroslovné.

135. Sing. akk. *rybu*, konc. *-u* z psl. *-q* Vždycky a všude tak, mimo dial. *rybe* podle pol. *rybę*, místy v Slezsku na přechodu k polštině.

136. Sing. gen. *ryby*, na př. pratum v hruski t. j. u hrušky Reg. I. r. 1249 atd. Dialekticky *-e* v nářech, kde se vůbec *y* mění v *e*; na př. rybě chrom. 270, han. rebe atd., aby se choval hanbe židovské Comest. 263^b.

137. Sing. dat. lok. *rybě*, konc. *-ě* z psl. *-ě*. Plné *-ě* drží se dílem dosud, na př. rybě, dílem kleslo v *-e*, na př. stč. hoře nč. hoře, stč. radě nč. radě vyslov rađe atd.; srov. I. str. 197 sl. Na př. na kaci gore t. j. gorě Reg. I. r. 1088, adiacet pago Stibecne příleží vsi Stibecně Kosm. I, 3, na opoczcie ŽWittb. 39, 3, k wierzie Pass. 313, k utyeffye t. 334, na strzyeffye t. 314, k rziecy t. 360, k modle t. 458, w fyle t. 456, fokyrze Štít. uč. 33^a atd., nč. rybě, slávě, kráse, ruce, ženě vysl. žeňe atd.

Nesprávně je psána koncovka dlouhá: w czeftije Štít. ř. 13^a, w czy-ftotije t. 142^a, ku prawdije t. 49^b atp.

Za -ě bývá dial. -i; na př. v krási m. krásě, o řeci m. řěcě, v otrapi m. -pě atp., v §. 150.

Kmenové souhlásky mění se od -ě v náležitě své střídnice měkké; na př. hora-hoře nč. hoře, žena-žeňě nč. žeňe (ps. ženě) atd. Tu je třeba některé věci vytknouti.

k, g (h) mění se v *c, z*: ru^ka-ru^cě, no^ga(no^ha)-no^zě atd.; Mohan slyšiu rsiechzie dějú Pil. a, t. j. řěcě m. řěcě, jest omyl. Stejná změna *ch-s* jest jen v nářečích slovenských: mú^{ch}a-mu^se Hatt. slc. 52, mu^{ch}ě BartD. 41 (hroz.), tro^{ch}a-po tro^sě t., pa^{ch}u^{ch}a-pa^{ch}u^sě t.; čeština ostatní má zde změnu *ch-š*: mou^{ch}a-mou^še atd., srov. I. str. 460.

Staré *g* je tu změněno v *z*: no^ga-no^zě. Nové t. j. v některých nářečích nově vzniklé *g* mění se tutéž v *z*(*dz*): mu^ziga-mu^zidze BartD. 87 (stjick.), drony^ga (m. chronika) -drony^zdze t., vy^ga-vy^zdze t. 65 (val.) atd.; výklad tohoto nového *g-dz* v. I. str. 505.

Analogií brání se náležitě změně souhlásky hrdelné a jest na př. w synagogie ŽKap. 81, 1 a 105, 18, -*g*ě m. -zě, podle nom. -*ga*; tak vzniklo i slc. ru^he, no^he, mu^he Hatt. slc. 52:

Kmeny -*ska* (se skupinou -*sk-* původní) mají -*ščě* a z toho dále -*ště*; na př. vojska: když by bylo wo^yschzie vstáti t. j. vo^yščě AlxB. 8, 5, wo^yschze vstáti káza AlxH. 1, 12, nesli wo^yšťtie pokrm exercitui Ol. Súdč. 20, 10, v téj wo^yšťtie t. 21, 8, po všie wo^yšťtie t. 3. Reg. 22, 36, w wo^yšťtie twe t. Fzech. 27, 10 a j.; dska: na dšczye PassKlem. 252^b, na jedněj dštie Comest. 65^a a j.; — v jazyku pozdějším je za to novotvar -*scě*, -*sce*, se změnou *sk-sc* podle ru^ka-ru^ce atp., nč. Polska-Polsce, deska-desce.

Kmeny -*zga* (-*zg-* skupina původní) mají -*ždě* ze staršího -*žčě* (-*ždžě*): miezga, w mieždzie HusPost. 135^b; rózha ze staršího rózga, v olivovéj rofdye PassKlem. 54^b.

Kde -*ska* vzniklo ze staršího -*ska* (skupina -*sk-* tedy není od původu), tu je právem -*scě*; na př. véska z víska, v jedné welcye OtcB. 334, nč. visce. Totéž je při kmenech -*ška*, -*čka* z býv. -*ška*, -*čka*, na př. hruška, w-hruščzie LMar. 40 t. j. hruščě (-*ščě* bylo by v tomto rkpe psáno -*ščzie*), tovařiška, k-towarzyščzye Pass. 473, nč. na hrušce, tovařišce, lišce, podušce, kočce, dial. koce (-*c-* z -*čc-*) BartD. 13 (zlin.) a Us. atp.; odchylky analogií: povězte tey lišťtie Comest. 237^a t. j. lišťě m. liščě, na podušťtie t. 229^b t. j. podušťě m. podušce.

O přehlásce v některých kmenech, na př. přisaha-přisčě, v. § 148.

138. Sing. instr. rybí, -au, -ou; o původu této koncovky v. § 13 Na př. -ú: nad rzieku fazawu Pass. 312 atd.; délka dosvědčena v textech starých: tú rsiekú hi tiem potokem Pil. a, vlada všiú komorú Jid. 56, tú

dywů svD. 1, pravedlnú cieftuu Pass. 458, jízto branuu Kristus vjel t. 485, s težkú rukuv Pror. 25^b, przylahú hledají zmatków Štít. uč. 81^b atd.; v některých nářečích východních zachováno dosud: rybú BartD. 20 (zlin.), t. 69 (val.), za tú našú stodoľú t. 55 (dol., částečně) atd.; -au: nad hlawau Hod. 55^a, pekelnú rukau t. 87^a a j.; -ou: rybou Us., za našou stodoľou BartD. 52 (dol., částečně), t. 92 (kel.), slc. rybou.

-ú se krom toho v nářečích někde mění v -ó, na př. rebó chrom. 270, rebó han., rybó Btch. 265 (dbeč.), — jinde se krátí, na př. za tu našu stodoľu BartD. 59 (val., místy), t. 86 (stjick., porůznu), rybu t. 115 (laš.), — a někde je změněno v -ím, -um: s túm maškrtnúm kozúm t. 88 (stjick., místy), za tum našum stodoľum t. (místy), za stodoľum, cestum, rybum t. 115 (laš.), za našum stodoľum, johľum t. 136 (sev.-opav.), tum duuhum cestum Šemb. 56 (laš.), tum rukum t. 70 (hornotřeňč.). Výklad, že -m ve variantě poslední jest analogií instrumentalů o-kmenův, tedy rybum podle chlapem dial. -om Obč. 189, je nesprávný; vyskytuje se stejné -m také v 3. os. plur., na př. chodzum, radujum se BartD. 122 a j. (laš.), jest tu tedy -m vlivem polským, napodoben jím nosový příhlás polské koncovky -a, rybą.

139. Du. nom. akk. vok. rybě. O koncovce -ě a dále o změnách souhlásek kmenových jí způsobených platí zde totéž, co bylo řečeno při sing. dat. lok. Na př. za dwye hrzywnye Mast. 360, dvě pannye Pass. 362, dyewcie obě t., uslyšáně sta proshie obú Hlah. Tob. 3, 24 atd.; dvě łtrziele Pass. 350; dvě niewieścze Ben. 3. Reg. 3, 16, na dvě hromade t. 4. Reg. 10, 8, na dvě hodině Březan 36; ruczye nozye obě Hrad. 142, kněz káza Prkošovi ruczye nozye utieti DalC. 44, usěkl jemu ruczye y nozye Pulk. 49^b, probili sú rucě moi i nozě (ě = e) Hlah. ž. 21, 17, svázav jí ruce a noze Trist. 380, noze (du.) Rosa 102, ně. dvě ruce; — -ska: dska, dvě dšče, dvě dštie Ol. Ex. 26, 23, dvě dštie Hlah. 2. Par. 5, 10, dvě dczłftie Ol. tamt., dvě dščtie Ben. Ex. 34, 1 atd., a tvar novější dscě, dvě dšcie Koř. Exod. 24, 12; vojska, starší vojšče nedoloženo, novější: obě woyscie Pass. 515; -čka, z -čka atp.: dvě hrdliczcze neb holubiczcze Comest. 80^b t. j. -čce ze staršího -ččě, dvě diewetzcze t. 49^a t. j. -tce, z -čce; dvě łtrużcze Ben. 3. Reg. 18. 22.

Za -ě jest dial. -i, na př. ruci m. rucě; o tom v. § 150.

140. Du. gen. lok. rybů, -au, -ou; konc. -ú z psl. -u. Na př. dielo ruku tvú ŽWittb. 8, 7, na ruku nositi tě budu t. 90, 12, túto dvú matku setkánje Pass. 278, na rozcestí tú czeštu BrigF. 133; z rukau Hod. 55^a; ně. z rukou, na rukou, na nohou Us., na rukú, na nohú BartD. 21 (zlin.), gen. do rukú, bez nohú t. 37 (stráň.), do patú t. 31 (pomor.). V jaz. ob. jest také -ouch, zvláště v lok., souhláska -ch přidána podle množ. gen.

lok. *těch*, *dobrých* atp., a podle lok. *rybách* atd.; na př. w rukauch KolEF. 21^a (1688), do obauch nohauch KolP. 8^b (1737), rukauch Dolež. 51, Pelzel² 48, na rukouch, na nohouch Us.

141. Du. dat. instr. *rybama*, psl. též *-ama*. Na př. rukama něčso dělati Túl. 24^a, dětátka ruczyczkama čpíráše Pass. 338, k rukama t. 167 a ŠtítOp. 233, k nohama EvVíd. Luk. 5, 8, nohama Ben. Jos. 10, 24, rukama t. 1. Esdr. 8, 26, před rukama KolČČ. 117^a (1549); mezi matkama božíma ApatFr. 163^a (t. j. mezi dvěma svátky P. Marie), se dczerama Ol. Gen. 19, 30 atd. Koncovka *-ama* přenesla se v jaz. ob. odtud také do instr. plur., *rybama* atd. Us. ob. místo *rybami*.

Místo *-ama* bývá od sklonku XIV. stol. často *-oma*, podle o-kmenův. Na př. mezi dvěma wodoma Pulk. 78^a, mezi dvěma kraginoma t. 13^b, dvěma cestoma ŠtítOp. 56, se dceroma t. 346, s oběma komoroma Kruml. 71^a, dvěma czieftoma Ol. 2. Reg. 15, 30, s oběma neuieftoma t. Ruth. 1, 6 a 1, 7, pode dvěma czyewkoma t. Ex. 37, 21, s oběma newieftoma Kladr. Ruth. 1, 6, se dvěma diewečkoma t. Dan. 13, 15 a j., mezi dvěma rziekoma Mand. 15^b, se dvěma dczeroma t. 37^a, dvěma riboma t. 41^a, se dvěma zenoma Comest. 140^a, mezi dvěma branoma t. 146 a j., mezi oběma ftranoma Troj. 168^b a 174^b, se dvěma kralownoma ženoma svýma t. 212^a a j., mezi dvěma czeftoma Alxp. 113, dvěma czeftoma Ben. Súdč. 20, 31, se dvěma newieftoma t. Ruth. 1, 6, k oběma ftranoma t. 3. Reg. 6, 34, před hodinoma t. 4. Esdr. 16, 39 atd.

V dat. bývá něč *-oum*, utvořené z gen. *-ou* přidáním koncovky *-m*, podle gen. *chlapů* dat. *chlapům*, *duší-duším* atp. Na př. k rukaum Rosa 102, Dolež. 51, Pelzel² 48, k rukaum jeho Pal. 4, 1, 245, k rukoum, k nohoum Us. ob.

142. Plur. nom. akk. vok. *ryby*, psl. též *-y*. Na př. ztrazzu zzie horý lý zskalý Pil. c, všechny kragini ŽWittb. 21, 28, které zeny Pass. 126 atd., vždycky a dosud tak. Dialekticky *-e* v nářečích, kde se vůbec *y* mění v *e*; na př. rěbě chrom. 270, han. rebe atd.

Někdy jest *-a*, podle o-kmenů středních, *hora* místo *hory* podle města. Tvary takové vyskytají se vedle tvarů pravidelných *-y*, na př. sg. *louka* a plur. *luka* vedle *louky* atd., a jsou to mimo jiné appellativa: *hora*, přes hora Šemb. 44 (mor.), *luka* Us., *zahrađa* Šemb. 27 (vých.-česk.), *sádka* Us., sg. *sádka* fem. Jg., *dvířka*, *dvírka* Us. stč. *dvěřky*, *jikra* Us., *hrana*, na tři hrana Vít. 19^a, na čtyři hrana Ol. 3. Reg. 5, 17 a Ezech. 40, 47, *muka* Us., *slza*, mne ubohú dívku slzu polévají Suš. 496, *doba* a *hodina* (o těch obou v. doleji § 151), — a pomnožná jména místní, která vedle knižné koncovky *-y* (fem.) vesměs mají v jaz. ob. koncovku *-a*, na př. *Hora*, Sněžný Hora (Jeseník) Šemb. 44 (mor.), *Horka* gen. *Horek*, *Slatina* gen. *Slatin* atd.

143. Plur. gen. *ryb*, *-rýb*; *-í*.1. Tvar vlastní je *ryb*, psl. *rybŕ*.

Když jest jednoslabičný, bývá dlouhý, kde v pádech jiných je táž slabika krátká. Na př. *strana* pl. gen. *strán*, s obau *strán* Pref. 4 a j., se všech *strán* t. 10 a j. (často u Pref.), s obau *strán* Háj. 79^b, se všech *strán* t. 302^a a j. (často u Háj.), z obauch *Strán* Beck. 1, 221 a j., ze všech *strán* Kotsm. 8 (doudl.) a chrom. 57, slc. zo šetkých *strán* Erb. čít. 70; — *pata*, *pát*, od vrchu do paat osuti jsme mnohými hříechy Štít. ř. 132^a, od pupka až do paat Alxp. 138; — *hlava*, *hláv*, stál u *hláv* (u postele) Kotsm. 8 (doudl.), u *hláv* chod. 57; — *straka*, *strák* BartD. 39 (súch.); — *noha*, *nóh*, jeho *nooh* Pror. 26^a, *patnaczieta* *nuoh* MI. 104^a, hroz. *nóh* BartD. 39, slc. *nuoh* Erb. čít. 71, *laš. nuh* BartD. 103; — *voda*, *vód*, množstvie *wuod* Pror. Jer. 10, 13, podle stoky *wuod* Krist. 34^b; — *roba*, *rób* BartD. 39 (súch.); — *kopa*, *kóp* t. 39 (hroz.); — *hora*, *hór*, všech *huor* Hod. 1^b, okolo *huor* Perw. 10 (list. XVI. stol.), *laš. hur* BartD. 103; — *škola*, *škól*, do židovských *škuol* Pass. 127, *laš. škuł* BartD. 103; — *muka*, *múk*, pekelných *múk* (vysl. *múk*) Beck. 2, 380, do *múk* věčných t. 2, 316 a j.; — *ruka*, *rúk* BartD. 39 (hroz. a súch.); — *ryba*, *rýb* Hatt. slc. 71. — Srov. *dušě* pl. gen. *dúš* § 179, *vrata*-*vrát* § 89, *čas*-*čas* § 37 atp.

Tvary o dvou a více slabikách mívají v nářečích zdlouzenu slabiku poslední; na př. řada *hromád* chod. 57, málo *voťáv* t., *motýk*, *zelín*, *chaúp*, *stodóu* BartD. 39 (súchov.), *hrušek* t. 38 (javor.), *motýk*, *rovín*, *hrušek*, *trněk*, *hledzi pleték*, *faték*, *handér* (sg. *handra*) t. (hroz.), *měrék*, *jehel* t. 60 (val.), *pěsniček*, *metel* 85 (stjick.), *buch* (břcha) -*búch* t. 201 (slov.), *sestier*, *sestár*, *metál* (metla), *dasák* (deska), *karát* (karta) Pastrn. 110 (slc.). —

Jména mající v kmenové koncovce souhláskovou skupeninu, končí se v pl. gen. buď touto skupeninou, na př. *cěsta*-*cěst* z *býv. cěstŕ*, *sestra*-*sestr* (jednoslab.) z *býv. sestŕ*, — anebo mají v koncovce podle pravidla jerového pohybné *-e-*, na př. *matka* pl. gen. *matek* z *býv. matŕkŕ*, *tma* pl. gen. *tem* z *tŕmŕ*, vyvedl je z *tem* de tenebris ŽKap. 106, 14, dvanácte *tem* angelov legiones EvOl. Mat. 26, 53, dvanácte *tem* Koř. tamt., *mzda* pl. gen. *mezd* z *mzdrŕ*, *mezd* si nebralo Ol. Ezech. 16, 34, *mezd* Lit. výkl. J, *blcha* (stč. jednoslab.) pl. gen. *blech* z *blchŕ*, *slza* (tčž) pl. gen. *slez* ze *slzŕ*, ot *lez* ŽKlem. 96^a a j., *lez* ŽWittb. 83, 7, *panna* pl. gen. *panen* z *-nŕnŕ* atd.

Časem vznikají analogií odchylky: jednak není *-e-*, kde by býti mělo, na př. v pl. gen. z pomlt Ben. Job. 9, 23 místo *-mest* z *-mestŕ* sg. nom. *-msta*, — jednak jest *-e-*, kde by býti nemělo, na př. v nč. pl. gen. *sester* místo stč. *sestr* a j. Tak je v slovích domácích, a podle nich také v pře-

jatých. Příklady: *sestra* pl. gen. *sestr*: tři feštr mých Kruml. 98^b, bratří a feštr Koř. Mark. 10. 30, *sestr* mých Hád. 59^a, *sestr* našich t. 57^a, feštr svých KolČČ. 408^a (1565) a 434^b (1578), — a *sester* VšeHJ. 177, fešter našich KolČČ. 136^a (1549) atd., nč. *sester*; — *koltra*, (jedenácte) koltr Kladr. Ex. 36, 14, nč. kolter; — *metla*, (dvanácte) metl Kladr. Num. 17, 2, nč. metel; — *modla*, byli svých modl (jednoslab., ve verši 8slab.) odstúpiece AlxB. 6, 22, diablových modl Pass. 335, modl vašich Ol. Lev. 26, 30, tolik modl Beck. 1, 131, obraz mod (souhláska -l z jednoslab. modl vynechána) PassKlem. 112^b, diablových mod t. 190^b (též). a mnohých model Kruml. 43^a, od model EvOl. 162^b, nč. model; — *modlitva*, jiných modlitw (2slab.) Hrad. 110^a, a modlytew PassKlem. 123^b; — *vrstva*, wrstw (jednoslabičné) AlchAnt. 72^b (vedle wrstwy t.), nč. vrstev; — *jiezva*, dle gyez w (1slab.) KatBrn. 404, a svých gyez w PassKlem. 81^a, nč. jizev; — *vráska*, ještě nemá ijedněch wrask Modl. 12^b, wrask přibývá PulkLobk. 427, nč. vrásek; — *vojna*, těch vojn DalJ. 89 z rkp. V a Z, nč. vojen správně z vojnъ; — *cisterna* stč. *čisterna*, mnoho czzistern Ol. 2. Par. 26, 10, nč. -ren; — *lucerna*, sedm lucern Hug. 76 a Comest. 69^b a j., nč. -ren; — *palma*, sedmdesáte palm Ol. Ex. 15, 27, studnic a palm t. Num. 33, 9, nč. palm i palem; — *šelma*, jiných šelm Kladr. Dan. 7, 12, šelm Ben. Deut. 32, 24, a šelem Tham. 34, nč. šelm i šelem; — *perla* - perel ChelčP. 168^a, *kukla* - bez kukel VšeHJ. 428, *truhla* - z truhel do trubel t. 161 atd.

2. Koncovka -i jest analogií podle těch plur. gen., které ji mají právem nebo z doby starší; podnět nejbližší byl v žensk. pl. gen. *duší*, *kostí*, *pánv* dial. *pánva*-*pánví* atp. Tvary -i vyskytují se dialekticky. Na př. v nář. zlin. při subst. -za, -sa, -ca, březa-břeží, koza-kozí, klobása-klobásí, misa-misí, taksa-taksí, kapca-kapcí BartD. 21, substantiva s kmenovou souhláskou sykavou vůbec se chýlí do vzoru *dušě*; dále tutěž při subst. -ba, -pa, -va, -fa, -ma, -da, -ta, -la, izba-izbí, svaďba-svaďbí, lampa-lampí, barva-barví, *pánva*-*pánví*, fajfa-fajfí, forma-formí, palma-palmí, zima-pamatuju kolik takových zimí, chajda-chajdí, minuta-minutí, mhlá-kolik mhlí v březnu tolik búřek v letě tamt.; v nář. keleckém koza-kozí t. 92; v nář. dolnobečevském při subst. -za, -sa, na př. koza-kozé (z -í), a taktěž bříza, hrůza, kosa, misa, rosa atd. pl. gen. -é Btch. 267; v nář. dolském jest -í změněno v -ej, mojejh kozej BartD. 52. — Porůznu vyskytují se tvary takové v textech starých: jako s' dal přijieti svatému Františku svých pět gyezwy svrchu těla Rúd. 25^b (2slab., ve verši 8slab.), tvých modlytwy Otc. 72^a, šest wrstwy AlchAnt. 74^a, několik wrstwy t. 72^b (vedle wrstw t.), réwij Gomorských Br. Deut. 32, 32; wrbij množtíw Háj. herb. 52^a může patřiti sem, ale může tu také býti subst. vrbie. V ABoh. 35^b psáno: habuimus devadezeti grivny zelata; to není pl. gen. hrivní, nýbrž pl. akk. grivny, pisatel, nevalný Čech, přeložil si tu lat. viginti marcas doslovně.

144. Plur. dat. *rybám*, pl. -*amš*. Na př. modlam Pass. 335, modlaam t. 36, deseti pannaam Mat. 354, městu i modlaam jeho Pror. 8^a, dce-raam t. 42^a, hweyzdaam nebeským t. 68^a atd., dosud tak. Srov. stpol. mąszatkaam Łoś 124. V nář. slez. jest -*ám* náležitě změněno: rybam, rybom, rybum atd. BartD. 115 a j. (laš.) a 136 (sev.-opav.), rybum Šemb. 56 (opav.).

Jinde vyskytá se -*om*, přejaté od o-kmenův: kravom chod. 57, kravom, jaľuvkom Btch. 424 (dbeč.).

145. Plur. lok. *rybách*, psl. -*achš*. Na př. w horcach t. j. v Hor-kách Reg. I. r. 1229, po dubrawach Pil. b, na knyhaach Pass. 552, w ofo-baach Štít. ř. 23^a atd., nč. rybách, a tak také většinou v nářečích, na př. rěbách chrom. 270, rybách BartD. 20 (zlin.) a j., slc. rybách. Někde jest -*ách* zkráceno v -*ach*, zejména v nář. chodském, na lukách chod. 57, a ovšem v nář. laš. a sev.-opav., kde je zkráceno všecko, na př. rybach, zahradach BartD. 115 a 136; jinde v nářečí laš. a sev.-opav. jest -*och* vzniklé z -*ách*, na př. po skaľoch, v zahradoch, na lukoch, ve stodoľoch, o kravoch atd. BartD. tamt.

-*och* je také v nář. stjick.: na zahradoch, na ľukoch, při kravoch BartD. 88; místy dlouhé -*óch*: na bařinóch t., na ľúkóch, zahradóch t. 84. Někdy také v nář. dbeč., ryboch vedle -*ách* Btch. 265. Stejně koncovky jsou tutěž také při o-kmenech, jsou tu tedy lok. kravoch atp. beze vši pochyby podle chľapoch atd.

V nářečí stjick. jest kromě toho koncovka -*ech*: na rybech, o ženech, o sestrech, v zahradech, na rukech, v knížkách atd. BartD. 88; jest z i-kmenů, přijata jest pro všechny lok. plur. a přivěšuje se mechanicky, jak svědčí příklady na-*rukech*, ženicech atp., viz o tom při pl. lok. vzoru *chľap* § 39. Jinde jsou toho příklady: po mijfech Bíla. 19, w kartech Bíld. 213, v kalhotech, kartech Us. ob.

146. Plur. instr. *rybami*, psl. též -*ami*. Na př. pod rukami ŽWittb. 105, 42, před nohamy jeho t. Hab. 5 atd., dosud tak: rybami Us., rybami BartD. 69 (val.), Hatt. slc. 71 atd.

Vedle toho bývá zdložené -*ámi*: s kravámi, sestrámi BartD. 39 (hroz.), pod horámi t. 46 (ľhot.), za horámi t. 60 (val.), s cerámi t. 89 (stjick.), slc. rybámi vedle -*ami*.

Velmi jest rozšířena za -*ami* obyčejná varianta -*ama*: s tříma čaj-kama ČernHeřm. 242, stržífkama a draczkama KolG. 79^a (1703), se wfšema potřebama KolEE. 173^b (1727), rybama Us., rěbama chrom. 270, rybama Btch. 265 (dbeč.), BartD. 20 (zlin.), t. 27 (záhor.), t. 89 (stjick.), t. 115 (laš.), t. 136 (sev.-opav.).

V nář. laš. a sev.-opav. jest také -*oma*, podle o-kmenů: sestroma,

rukoma, kravoma, zahradoma BartD. 115 a 136, jako chlapoma, okno-ma atd.

Zřídka a jenom v knihách a neumělostí pisatelův vyskytují se koncovky *-mi*, podle i-kmenů: tichýma wodmi Froz. 103, s ženmy a dětmy BílD. 79, s litermi VesA. 10^a, — *-ma*, děrma (díra) BílQ. 2, 115, — a *-y*, podle o-kmenů: mnohými potky zamucován EvOl. 51^a, (svatý František) místa smočováše flzi, prsi rukú tepíše t. 65^a, fwymy flzy Orl. 120^a, se třmi miery múky Comest. 128^a, častými zaloby t. j. žaloby Hilar. 21^b, mezi drahými barwý BílQ. 1, 20, mezi jinýma chyby BílC. 109, mezi jinýma rozprávky t. 16, velkým literi BílA. 53, náramným muky Scel. 170. O rčení ustrnulém „včera téma doby“ Us. srov. § 151.

Měna kvantity kmenové ve vzoru tomto.

147. 1. O dloužení v pl. gen. *strana-strán*, *rovina-rovín* atp. viz nahoře § 143.

2. Mnohá substantiva, která mají sing. nom. dvouslabičný a v něm slabiku první dlouhou, zkra-cují ji v jazyku nynějším v sing. instr. a v plur. gen., dat., lok. a instr., tedy v těch pádech, kde proti nominativu dvouslabičnému je tvar jednoslabičný nebo trojslabičný, anebo kde v tvaru dvojslabičném je koncovka dlouhá; na př. brána sg. instr. branou, pl. gen. bran, dat. branám, lok. branách, instr. branami, a podobně strouha-struhou-struh-struhám-struhách-struhami, míra-měrou atp. V textech starších poznáváme toto měnění kvantity jen potud, pokud se tam kvantita trochu bedlivě označuje, tedy od stol. XVI, poněkud také z doby starší. Že bylo toto měnění kvantity také v době staré, usuzujeme z analogie nč. a z příkladův, jako jsou míra-měrou atp.; kdyby krácení zde vykládané bylo z doby nové, měli bychom míra-mírou atd., jako je síla-sílou atp.; jest však měrou, a v tom je důkaz, že krácení je z doby, kdy se ještě říkalo miera atd., t. j. z doby stč.; a je-li zkrácení v míra-měrou atd. z doby staré, tedy je zajisté staré také krácení v brána-branou atd. V jazyku starém pak bylo toto krácení nejen ve vytčených pádech sing. a plur., nýbrž také v dualu; pro du. dat. instr. je toho doklad v Ben. 2. Reg. 18, 24: mezi dvěma branama, a o du. gen. lok. smíme se domnívati, že tu bylo na př. branú, jako ve stejné zničím sg. instr. — O krácení podobném ve vzoru *dušě* v. § 183.

Tendence, aby se v případech vytčených slabika krátila, udržela se v povědomí jazykovém a jest podnětem krácení novému, jaké se vidí v hrůza-hruzau: v jazyku starším krátilo se hrůza-hrozú, hruoza Ben. Job. 39, 20, hrozú t. 7, 14; pak změnilo se hrůza v hrůza vysl. hrůza; zkrácením mělo i tu býti či vlastně zůstávati hroz-; ale samohláska v hroz- je kvalitou jiná než ve hrůza; tím zastírá se povědomost, že by

hroz- bylo zkrácenina z hrůz-; proto krátí se tu znovu a tímto novým krácením dostává se instr. hruzau, hruzaú welikau Br. Gen. 27, 33.

Ke kmenům dlouhým přidělávají se — analogií zvratnou — někdy kmeny krátké se samohláskou nenáležitou; na př. k stč. *kníhy* bylo zkrác. *knih-*, a také *kněh-*, toto podle *miera-míra-měr* atp.

Nč. říká se vedle branou ob. také bránou, vedle hrouda také hruda atd., tak že někde tvary veskrze dvojnásobné vedle sebe jsou, na př. strouha, gen. strouhy. dat. lok. strouze atd., a struha, gen. struhy, dat. lok. struze atd. Duplikaty tyto vznikly novotvořením: vedle pádových tvarů s kmenovou slabikou právem dlouhou sing. nom. stráža, gen. strážy, dat. lok. strážze atd. byly v pádech jiných tvary s kmenovou slabikou právem krátkou sing. instr. struhou, pl. gen. struh, dat. struhám atd.; časem přidělaly se analogií k tvarům s náležitým *-ú-* nč. *-ou-* tvary dlouhé též pro pády ostatní, tedy podle sing. nom. strouha též sing. instr. strouhou atd., a přidělaly se také k tvarům s náležitým *-u-* tvary krátké též pro pády ostatní, tedy podle sing. instr. struhou atd. též sing. nom. struha atd. Tím způsobem vznikaly jednotlivé odchylky, a ty se množily, až byly z toho tvary dvojnásobné jako strouha-struha atd. Srov. I. str. 600 sl. Duplikaty takové byly bezpochyby již v češtině staré; ale zajisté jich nebylo tolik, jako v nč. Také nelze o každém podobném duplikatu dokázat, že by byl vznikl způsobem tímto, zejména není-li dokladů starších, které by pro vznik způsobu tohoto svědčily; na př. duplikaty *smžla-smola*, *řpa-řepa* a j. mohly vzniknouti způsobem tímto, ale mohla tu také býti vůbec kvantita dialekticky rozdílná.

Ale ne každý dvouslabičný a-kmen, který má první slabiku dlouhou, krátí ji; na př. v *kára* (vůz), *krása*, *láska*, *páska*, *válka* a j. zůstává slabika dlouhá, w *kárách* HusPost. 26^a, Br. Ezech. 23, 24, hřmotu *kár* Br. Ezech. 26, 13, *kráfv* HrubLobk. 76^a, *kraafv* t. 67^a, nč. *krásou*, *láskou* Us., *páskou* Us., *svých zemí wálkv* hájili HrubLobk. 74^a, nč. *wálkou* atd. Substantiva, ve kterých krácení se děje, jsou většinou významu hmotného a mají v koncovce kmenové souhlásku jen jednu; ale pravidlem bez výjimky to není. Také jsou tu mnohé nestejnosti podle nářečí, na př. proti ob. *kráva* instr. *kravou* a pl. gen. *krav* jest dial. *krávó* chrom. 271 a *kráv* BartD. 9 (zlin.), v nář. zlin. krátí se slabika jen v subst. *kráva*, a tu jen v dat. lok. instr. plur. a jinde nic atd., -- a nestejnosti podle času, na př. proti stč. *huba* pl. lok. při *hubách* Háj. herb. 333^a instr. *hubami* t. 71^b jest nč. *houbách*, *houbami* atd. Co se posledně dotčených nestejností podle času týká, vidí se, že pravidelnosti ubývá, zejména že jazyk pozdější v mnohých případech krácení nemá, kde v jazyku starším po právu bylo, jak i z příkladů právě uvedených vysvítá; nejpevněji drží se bývalé zkrácení v plur. gen.

K tomu ke všemu některé doklady:

brána, *bran-*, na př. před branau Ben. 2. Esdr. 12, 25, mezi dvěma branama t. 2. Reg. 18, 24, z bran Ben. Súd. 20, 25, do bran Br. Jer. 7, 2 a j., k branám Ben. Jud. 10, 6, proti branám Br. Ezech. 21, 22, w branách Ben. Jud. 31, 21, ve všech branách Br. Jer. 17, 19, branami Ben. 4. Esdr. 3, 19, Br. Gen. 22, 17, branou bran branám branách branami Dobr. Lehg.² 193 a Us.; odchyl. do brán Br. Ezech. 44, 17, sg. instr. bránou Us. ob., bránó chrom. 271; — *brázda*, na brazdách Háj. herb. 306^a a w brázdách Br. Ezech. 17, 10, brázd Troj. a Kom. Jg.; nynější Us. pl. gen. brazd, ostatně brázd- i brazd-; — *dráha*, dráhou i drahou atd. Us.; — *chvála*, velikú chwalú HrubLobk. 73^a, písně chwal božských (titul kancionálu z r. 1575 a j.); nyn. Us. pl. gen. chval, ostatně chvál-; — *jáhla*, jahel Us.; — *jáma*, w yamách Br. 1. Reg. 13, 6; — *játry*, yátry Ben. Tob. 6, 5, do gater Br. Ezech. 21, 21, yatrám Háj. herb. 10^b, na gatrách 1. Lev. 6, 34, nad jatrami Rhas. 136; — *kráva*, sedm kraw Br. Gen. 41, 2, kravou krav kravám kravách kravami Dobr. Lehg.² 193, podle Nejedlého zkrácen jen pl. gen. krav Gr. 149; nyn. Us. pl. gen. krav, dat. kravám, lok. kravách, ostatně krav- i kráv-; v nář. vých. pl. gen. kraf dat. kravám atd. a sg. instr. kravó chrom. 271, pl. kravám atd. a gen. kráv BartD. 9 (zlin.), krávó, kráv Btch. 446 (dbeč.); — *máry*, okolo mar TomP. 6, 287, na marách t., za marami t., na marách i marách atp. Us., okolo már Beck. 1, 227; — *páry* (z něm. báre nosidla), lože neb páry IlusPost. 162^b, dotekl se jest par t. (pravděpodobně krátké); — *rána*, ranú Ben. Job. 16, 15, mezi ranau a ranau Br. Deut. 17, 8, ranami Ben. 2. Reg. 7, 14, ranou ran ranám ranách ranami Dobr. Lehg.² 193 a Us.; hojnými ránami Pal. 2, 2, 69 omylem; — *skála*, na fkalách Ben. Job. 39, 28 a j., po fkalách t. 24, 8; skalou i skálou, pl. gen. skal, dat. skalám i skálám atd. Us.; — *sláma*, slamou slam atd. Dobr. Lehg.² 193; slamou i slámou, slámám atd. Us., Slámau Beck. 2, 209; — *sláva*, s největší slawú HrubLobk. 72^a, slawau Br. Zach. 2, 5, ně. slávou atd.; — *tráva*, pl. gen. trav Us., traf chrom. 271; travou i trávou atd. Us.; — *váha*, nad každú wahú a měřú Ben. 1. Par. 23, 29, ně. váhou, váh atd. Us.; — *zpráva*, pod zprawau twau Br. Ex. 11, 8, pod zprawau nařj t. Num. 31, 49, pod zprawau t. Num. 4, 33, t. 33, 1 a j.; ně. veskrze zpráv-; — *žábra*, plur. žábry, žáber, žábrami Jg., žaber Kott a Us.; — *čára*, čárou i čarou atd. Us.; —

hlína, hlín-, na př. s hlinau Háj. herb. 61^b; hlina Br. Jg. (často), hlínau Vrat. a j. Jg.; ně. veskrze hlín-, kromě snad plur. gen.; — *stě. kníhy* ně. *kniha* v. *kniha* krátí se v kněh-, a také v kněh- zvratnou analogií podle míra-měr- atp.; a ke krátkému kněh- tvoří se pak i tvary s dlouhým kněh-; na př. knjha Nejedlý Gr. 148, prwnije knijehy Ben. 1. Par. (nápís), ty knijhy Háj. 343^b, do knih Br. Ex. 17, 14, knih Běn. 2.

Par. 34, 21, knih městských KolČČ. 114^b (1549), knieh dvě stě t. j. kněh Ben. 4. Esdr. 14, 44, mnoho knieh Háj. 343^b, do knieh KolČČ. 399^a (1571), kněh VelKal. 64 a j. k knihám Ben. 2. Esdr. 8, 3 a KolČČ. 400^a (1573), w knihách Ben. 4. Reg. 13, 12, KolČČ. 20^b (1543), w kniehách Háj. 361^a, t. 423^a, na knihách Br. Jer. 36, 18, mnohými kniehami Háj. 337^a, knihami KolČČ. 35^b (1552); a také: z knih KolČČ. 241^b (1556), w knihach t. 424^b (1567), knihami t. 241^b (1556); nč. veskrze kni- Us. spis.; — *lípa* lipou lip lipám lipách lipami Dobr. Lehrg.² 193, podle Nejedl. Gr. 149 jen pl. gen. lip. nč. Us. ob. lípou, lip atd., spis. lipou, lip atd.; — *mísa*, míšau KolČČ. 8^a (1542), mis stříbrných Br. Num. 7, 84, na míšách Ben. Esth. 1, 7, mísa misou atd. podle Dobr. Lehrg.² 193, podle Nejedl. Gr. 149 jen pl. gen. mis; nč. Us. ob. mísou, mís atd., spis. misou, mis atd.; — *síla*, s fylau Br. Num. 20, 20, fylau Nejedlý Gr. 148, a fylau Br. Isa. 10, 33 a j., fylau Beck. 1, 467; síla silou sil atd. Dobr. Lehrg.² 193; — *síra*, fyrau dštíti budu Br. Ezech. 38, 22; nč. zdvojeno, síra a síra Jg.; — *slíva*, sliv Háj. herb. 77^b, k slivám t., Us. nč. pl. gen. sliv, v jiných pádech kolísání; — *žila*, z žil Háj. herb. 10^a, žilou žil žilám žilách žilami Dobr. l. c. a Nejedlý Gr. 148; Us. nyn. pl. gen. žil, jinde kolísání; —

bída, *bída*, *běd*—; v textech starších nekráceno: bijed toho města plakal HrubLobk. 76^b, z těch bíd ŽerKat. 31, tvech bíd t. 110, množství bjd Beck. 3, 384, bjdám Br. Jer. 5, 28 a j., o mých bjdách t. Jer. 1, 21 atd., bídou Us., bídó, bíd Btch. 446 (dbeč.); v nč. spisích někdy pl. gen. *běd*; — *diera*, *díra*, děrau Br. Isa. 11, 8, z děr t. Mich. 7, 17, k děrám t. Isa. 60, 8, w děrách t. Jer. 16, 16 a j., děrma BílQ. 2, 115, díra děrou děr děrám děrách děrami Dobr. l. c. a Nejedlý Gr. 148, nč. děrou i dírou atd. Us.; — *miera*, *míra*, každú měrú Ben. 1. Par. 23, 29, měrau Br. Isa. 40, 12, sto měr Ben. 3. Esdr. 8, 22 a Br. tamt., těch měr Br. Ezech. 40, 24; nč. sg. instr. měrou ve rčeních ustálených: tou měrou, stejnou měrou atp., a měrou jindy; sténó mñeró a pod miró (nom. mira) chrom. 271; — *víra*, *viera*, wierú t. j. věrú HrubLobk. 61^b, fwau wierau KolČČ. 74^b (1547), dobrou věrou Pal. 4, 2, 571, pode ctí a pod věrou t. 4, 1, 190 s pevnou věrou Rusk. knih. 20, 111, věr Nejedl. Gr. 148; vírou, vírám atd. Us.

hróza, *hrůza*, hroz-, hrozú mě porážíš Ben. Job. 7, 14; krácením novým: hruzau velikau Br. Gen. 27, 33; hruozami Otc. 391^b, hrůzami Háj. 163^a, nč. veskrze hrůz—; — *kóra*, *kůra*, nč. veskrze kůr— Dobr. l. c. a Nejedlý Gr. 148, v knižném pod-korou atp. je zkrácení působením theoretickým; — přejaté *fuora*, *fůra*, ze stříhněm. vuore, každá fuora KolB. 119^a (1498), fůra ČernZuz. 315 a j., zkrác. for—: od takých ffor KolC. 193^a (1589), po těch forách ČernZuz. 313, s forami t. 334 atd., fůra forou for forám forách forami Dobr. Lehrg.² 193 a Nejedlý Gr. 148; nynější Us.: pl. gen. for i fůr, ostatek fůr—; — podobu přejaté *šňóra*,

střhněm. snuor, sg. instr. šňorau, mrští jako fniorau Hád. 59^a, fe ffniorau KolČČ. 404^b (1573), nč. veskrze šňūr-; —

búda, bouđa, bud-, pl. gen. bud i boud Us., těch búd ŠtítPař. 60^a; — *hrúda, hrouđa*, pod hrudami Br. Joel. 1, 17, hrouda-hrud Us.; vedle toho i zdvojnásobené hrouda a hruda; — *húba, houbā, hauba* Háj. herb. 81^b, při hubách t. 333^a, hubami t. 71^b, po hubách se čeládka toulá BílD. 367; nč. pl. gen. hub, ostatně houb-; — *krúpa, kroupa*, krup Ben. 2. Reg. 17, 28, s krupami Háj. herb. 98^b a VelKal. 192; nč. pl. gen. krup, ostatně kroup-; — *lúka, louka*, s lukau KolČČ. 8^a (1542), f tau lukau t. 71^a (1546), pod tau lukau a podle lauky t. 54^b (1545), a s laukau t. 135^b (1540), nč. loukou; plur. gen. lefuow a luk KolČČ. 13^a (1542), nč. luk; pl. dat. lukam KolČČ. 183^a (1553), instr. mezi lukami t. 47^b (1544) a VelKal. 199, nč. lukám lukách-lukami může býti z plur. luka, o kterémž viz nahoře § 142; po laukách Nitsch 34; — *múcha, moucha*, muchami Har. 2, 204; mnoho mauch BílC. 143; nč. pl. gen. much, ostatně mouch-; — *múka, mouka* s ječnau mukau Háj. herb. 31^a a j., (úředníci pobrali) obilí, muk a jiného hospodářství ČernZuz. 170; s maukau Háj. herb. 53^a; nč. veskrze mouk-; — *smlúwa, smlouwa*, tauto smluwau KolČČ. 20^b (1543, v KolČČ. jest psané u = krátké u), przed smluwau t. 78^a (1564), stala se jest přátelská smlauwa... smluwau přátelskau t. 24^b (1543), smluw tiechto t. 100^a (1548), k těmto smluwam t., w Smluwach těchto t. 206^b (1554), Smluwami svatebními t. 65^b (1545); ale také: smluwa t. 58^a (1545) vedle smlauwa t. 12^a (1543), od smluwy t. 126^a (1549) v. podle smlauwy t. 2^b (1551), tyto smluwy t. 400^a (1569) v. tyto Smlauwy t., tauž Smlauwau t. 389^a (1564); smluvou Pal. 4, 1, 10, podle smluv t. 5, 2, 191, ke smluvám t. 4, 2, 210 i ke smlouvám t. 2, 2, 29, po smluvách t. 4, 1, 134 a j., smlouvami t. 4, 2, 561 a 5, 2, 353; smluvou TomP. 4, 257 a j., obou smluv t. 4, 298, o smluvách t. 2, 326. smluvami t. 4, 478; nynější Us.: pl. gen. smluv, ostatně smlouv-; — *strúha, strouha*, struhau KolČČ. 273^a (1552), struh Nejedlý Gr. 149 a Us., mezi struhami KolČČ. 66^b (1546); podle strauhy KolČČ. 211^b (1562) a podle struhy t. 26^a (1543), od strauhy t. 127^a (1550) a vstruhy t. 132^a (1550), po strauhach Nitsch 34; nč. zdvojeno: strouha a struha, pl. gen. struh; — *trúba, trouba*, trúba Ben. 4. Esdr. 6, 22, traubiti trubau Br. Lev. 5, 9, trubte trubau Br. Jer. 4, 5 a j., po trubách Ben. 4. Reg. 20, 20, (vodu vésti) po trubách KolČČ. 116^a (1549), trubami trúbil Ben. 3. Esdr. 5, 62, s trubami t. 1. Esdr. 3, 10, trubami budau traubiti Br. Num. 10, 8, trouba trubou trub trubám trubách trubami Dobr. 1. c., trubami TomP. 1, 29; z těch traub Beck. 2, 68; nynější Us.: pl. gen. trub, ostatně troub-.

Kmeny s -a- přehlas. -ě-.

148. V sing. dat. lok. a du. nom. akk. vok. je koncovka -ě; substantiva, která mají slabiku předcházející měkkou s -a-, budiž toto původu jakéhokoliv, mají tu pak přehláskou -ě-. Doklady:

hrada stsl. gręda; *hrzada* Nom. 68^b, na *hrzadu* PulkLobk. 434 atd.; — *hřědě*: kokot sedě na *hrziedie* Hrad. 84^b, kokot pěje na *hrziedie* t., oběste chlapa na *hrziedie* t. 95^b; —

klatva, *klatba*, stsl. kłętva; klet-: na *kletbye* Alb. 32^a; ale tu bývá -e- často také jindy, ve střídě za *le* vůbec není té pravidelnosti, jaká jest jinde při a z *e*, srov. I. str. 95; —

komnata ze střlat. *caminata*; nom. *komnata* atd., dat. lok. *komnětě*, odchylky vznikají analogií a jsou hojnější až v textech pozdějších; na př. sg. nom. *komnata* BohFl. 592, *komnyata* Prešp. 1861, odchyl. *komnieta* Lact. 165^d; — sg. akk. *komnatu* DalC. 26, t. 83, Hrad. 61^b, Pulk. 120^a a j., *tajnú komnyatu* Ol. Jud. 8, 5; odchyl. v *komnětu* DalJ. 83 z rkp. Z; — gen. z *komnati* ŽWittb. 18, 6, do *komnaty* DalC. 63, do *komnyaty* DalV. 63, do *komniaty* Otc. 469^b a j., odchyl. do *komněty* DalJ. 63 z rkp. Z, do *komniety* Baw. 222; — dat. lok. w *komnyetie* Pass. 613—614, Pulk. 114^a, Ol. 2. Par. 9, 16, w *komnietie* Otc. 469^b, w *swe komnietie* GestaMus. 72^a a j., odchyl. w *komnyatyie* Řád korun. 1396 (Šemb. lit.³ 493), v *komnětě* Trist. 228, k *komnětě* t. 119, po *komnietie* Baw. 208, w *komnietie* KolB. 30^a (1495); — sg. instr. odchyl. před *komnětů* Tand. 5; — plur. w *komnyatach* Ol. 3. Esdr. 8, 60; —

piščala, *pištala*, z *piskěl*-; na př. *pišťtiala* Rhas. 107 (2), o *pišťtie* t. 107, w *pišťtaly* *piskati* Ol. 2. Par. 29, 27; odchyl. *pišťtiela* Rhas. 108, *pijšťtiela* Lact. 162°, ústa té *pišťtiely* Rhas. 107; vedle toho bylo také *piščěl* stsl. *pištalb*; —

-*saha*, *přisaha*, stsl. *prisęga*; když rok *przyſſyęzie* Rožmb. 113 (= když *lhůta* ku *přisaze* jest), jediný známý příklad, který sem patří; — k nom. *sáha* žádaný dat. lok. a du. *siezě* není doložen, ale dial. *síha* svědčí, že býval; —

žáda *expectatio*, *desiderium*, srov. I. str. 98; při tvéj *ziedie* Kat. 36, při svéj *ziede* t. 16. —

Jinde, kde bychom téže přehlásky žádali, nevím jí doklady; na př. *pata* stsl. *pęta*, sg. dat. lok. nebo du. nom. akk. vok. *pětě*, nedoloženo.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

149. Appellativa tohoto vzoru, vzatá za mužská příjmení nebo za přezdívký, skloňují se jako *vládyka*; na př. *svoboda* příjm. *Svoboda* sg. gen. -y, dat. -ovi atd., viz § 167.

Některá substantiva, přejatá z jazyka cizího, skloňují se dílem podle vzoru tohoto, dílem podle *dušě*. Jazyk se někde ustálil, někde kolísání trvá: někdy dokázal toho obnovený vliv jazyka cizího, že jazyk nový má tvar tvrdý, kde v jazyku starším býval měkký, na př. kapitole nč. kapitola. Srov. § 47. Nejhojnější toho doklady jsou při substantivech

-la, zejména: *berla*, z lat. ferula, berla Boh. m. 23^a, (sv. Prokop) berlu držíeše Hrad. 27^a, berlu biskupová Pulk. 32^a, svrček berly Ol. Esth. 5, 2, na dvou berlu až do smrti chodí Sal. 481; a čtyry berle Beck. 2, 34; nč. s významem rozlišeným berla na př. biskupská, a berla i berle Krucke; — *búla*, ze stěhném. biule, tu baulu Háj. herb. 12^b; nč. boule, akk. bouli; — *bulle*, o tu bulu HusPost. 53^b, w bule t. 80^a, proti Zlaté Bulle VelKal. 101, ve druhé bulle Pal. 4, 2, 450, ty bully t. 451; a bulle (sg. nom.) Háj. 318^b, vydal bulli zlatau Puch. 408^a, proti zlaté Bulli VelKal. 5, (Prokop) přinesl bulle městóm Let. 422, jim ty bulle přines Háj. 64^a, bulí papežských TomP. 4, 350, s bullemi Let. 422, papežskými bullemi Háj. 142^a; nynější Us. bulla, dílem i bulle; — *Byla*, jm. osobní, (židovka) Byla KolČČ. 82^a (1547), od Byle židovky tamt.; — *cedula*, cedulu posielám Arch. Český 7, 213 z r. 1456, vedle té ceduly t.; z pravidla -le, bez cedule Kold.² 24^a, ukážíc ceduli t., v též ceduli t., na ceduli VšeHJ. 131, cedule tyto Br. Jer. 32, 14, do cedulj t. 32, 14, czedulemi KolČČ. 14^b (1542); — *cella*, jedna malá cella Kruml. 444^a, v téj celle t.; nová celle Orl. 101^a, do své celle Jeron. 123^b, w fwey czielly nebo v svém pokoji Kruml. 44^b, kázal nové celle vzdělati Háj. 182^a; nyn. Us. cella atd.; — *insula*, táž infule Lobk. 27^b, infule úrodná t. 38^a, v té infuli t. 69^a; — *kabela* Us.; a k lýčeniej kabely DalC. 5; — *kapitola*, kapitola devátá Mill. 9^a, na kapytulu PassKlem. 166^b; a kapitule dvacátá Mill. 16^b, osmá kapitole VelKal. 255 a j.; nyn. Us. kapitola; — *kapla*, ta kapla KabK. 17^a, Pref. 26, kapla Beck. 1, 140 a j., akk. kaplu Hrad. 5^a, Pref. 26, Ol. Ex. 25, 8, před kaplu PassKlem. 182^b, do kaply Řpz. 117, podlé kaply Pulk. 26^a, té kaply KabK. 17^a, okolo kaply VelKal. Dod. 2, w kaple KabK. 17^a, Pref. 26, VelKal. 67 a j., před kaplú VšeHJ. 91, před Kaplau VelKal. 69, plur. některé kaply Háj. 74^a, křesťanských kapel Mand. 15^a, na místě kapel Har. 1, 135, w kaplách Háj. 331^b, se všemi kaplami t. 286^b; a do kaple OD. 495, w te kapli KabK. 17^a; nyn. Us. kaple, v kapli atd.; — *kateřála* Us.; a blíže katedrále Malý Amer. 4, 285; — *Kompostella*, w Kompostelli VelKal. 101 a j.; — *kukla*, kukla Ol. Ex. 28, 32, (udělali) kuklu t. 39, 21, z kukly NRada 733, k kukle Pass. 405, w kukle Háj. 116^a, v kuklách VšeHJ. 428; a nč. kukle, v kukli atd. Us.; — *lewandula*, lewandula Háj. herb. 7^a, a při lewanduli t. 6^a, nč. nom. lewandule atd.; — *mandla* mandla Prešp. 591, Comest. 37^b a j., vzeťve mandla Ol. EkkI. 12, 5, plur. mandly Kruml. 36^b, Lact. 261^a, Mandly Nadké Háj. herb. 67^b, s mandlami t. 149^b; nč. mandle; — *perla*, perlami Beck. 2, 34

a čtyry perle t., nč. perla i perle; — *pilula*, plur. piluly Sal. 231, pilulami t. 236, a učiň pilule t. 230, pilulemi t. 289; — *pistola*, s pistolou ČernZuz. 198 a z pistole t., nč. pistole; — *řehola*, *řehula*, rzehula EvOl. 26^b, řehola Beck. 1, 459, rzeholu Pass. 406, Háj. 72^b, rzehulu Pass. 407, Štit. uč. 71^a, EvOl. 18^a, do řeholy Beck. 3, 90 a j.; a mnoho rzeholi Beck. 1, 459; nč. řehole; — *tabula*, zlatú dsku neb tabulu Pulk. 45^b; a na tabulech Háj. 478^a, nč. tabule; — *truhla*, z truhel do truhel VšeHJ. 161, truhlami KolČČ. 8^a (1542); gen. ty truhle Beck. 2, 53; nyn. Us. truhla; dial. do truhle BartD. 54 (dol.), v truhli t. 31 (pomor.) a Suš. 296, v. doleji § 150; — *židla*, zidla KolČČ. 15^a (1542); nč. židle; — dále několik příkladů při substantivech jiných, zejména

-*ra*: *almarā*, *jarmara*, almarra BohFl. 607; a almařě, almarzye Vocab. 175^b, Vít. 93^b, Jeronym svrchovaná almarzie všeho písma Comest. 195^a, byly almary čili almaře TomP. 2, 531, v almařích t. 522; nč. almarā, jarmara; — *Ferrara* Us., a Kerhart z Ferarze Pulk. 108^b; —

-*na*: *Kana*, když bieše v Kana galilee (neskloněno) Hrad. 7^a, v Káni Galilejské Br. Jan. 2, 1; — *kaně*, z dol.-něm. *kane* loďka, z čehož i něm. Kahn, naffy kany Trist. 52; — *tuna*, psáno nč. též *tūn-*, od tuny oleje Lún. list. 1403. a sto tunye oleje EvOl. 287^b (= tuní); nč. tuna; —

-*sa*: *Pisa*, z pyzve až do Říma Pulk. 181^a t. j. z Píže (sotva Pizě), příplul k pyzy t.

150. Kolísání mezi skloněním *-a* a *-ja* je také při mnohých substantivech domácích nebo pradávno zdomácnělých. Nalézáme je v nářečích nynějších, tu zvláště v některých pádech (sing. gen. dat. lok.), a také v jazyku minulém, a náchylnost k tomu je nestejná podle různých kmenových souhlásek. Zejména při substantivech

-*la*: *jedla*, stsl. jela, pol. jodła, vzende gedla abies Pror. Isa. 55, 13, gedlu a pušpan ulmum t. 41, 19; a gedle roste Puch. 276^b, jedle Troj. Jg., nč. jedle; z tohoto dále *jedl*, miesto ostružiny vzende gedl Kladr. Isa. 55, 13; — *kyčla*, w kyčlách Háj. herb. 7^b a j. (často), bolení kyčel t. 2^b a j., v kyčlách. pod kyčlami Kom. Jg., nč. kyče Us.; vedle toho bylo též masc. *kyčel*, od kyczlow a natibus MamB. 78^b; — *póla*, ižadúcie pola tu pohromadě neosta Kat. 162, tři (cejchy) po puol cztwrtie puole, gedna we cztyrzy puoly atd. KolCC. 76^a (1568), s tau púlau (t. várky) KolG. 68^a (1703); nynější Us. púla a púle, srdečko na púly rozřežú Suš. 219; — *skobla* uncus Boh. 32^a, (závoj) kryjješe skoblu Comest. 74^b; a skoble uncus Anon. 7^a, MamA. 36^b, skoble Lact. 4^d, nč. skoble; — *vidly* (plur.), pol. widła, wydly Vocab. 175^b, widli Nom. 68^b, widly t. 67^a a Boh. m. 22^b, widly třírohé Ben. 1. Reg. 13, 21, widly hnojný KolEE. 194^a (1624), widl třírohých Ben. 1. Reg. 13, 21, železnými widlami Pass. 432, s widlami Baw. 220, Háj. 468^a, s vidlami Pam. 3, 141; a wydle hnojný KolEE. 4^b

(1666), t. 19^b (1670), widle t. 35^a (1667) atd., nč. vidle; — dial.: gen. do škole BartD. 31 (pomor.), t. 54 (dol.), do jehle t. 31, byl hoden chvále t., lok. ve stodoli t. 31 a 54; —

-ra: v nář. slovenských na Moravě sg. lok. v hori, na hůři, na fari, na kári, po hři BartD. 34; rozdílů r-ř tu není, kmeny -ra a -rja neliší se tedy tak zřetelně, jako v češtině západní; —

-na, -ta, dial. lok. -ni, -ti místo -né, -tě: na jedné strany Mill. 55^a, v druhé schrani BrigF. 133, w nowoty života choďme EvOl. 157^a, potvrďte se w nowoty smysla t. 99^a, smyslte w dobroty t. 148^b, w pati t. 30^a; —

-pa, -ma, sg. lok. dial. v téj otrapy Kat. 50, bych nemohla we tmy zablúdití Lvov. 22^a; —

-za, -sa, -ca; *břieza*, dial.: sg. gen. bříze, dat. lok. břízi, pl. nom. akk. bříze, gen. břízé (m. -zí) Btch. 267 (dbeč.); — *hróza*, dial.: sg. nom. hroze jeho bieše obešla ROL. 152^a; dat. lok. (ptáci) počechu sprostné hrozy láti Baw. 60, jsi poddán leftney hrozy t. 77, k hrůzy Br. Isa. 19, 17, t. Ezech. 26, 21, t. 27, 36 a j., v hrůzi Btch. 420; instr. pod brozy nesnadnú Kat. 136, nad všechny hrůze BílD. 290; dbeč. sg. gen. hrůze atd. jako bříza Btch. 267; — *koza*, dial.: dbeč. gen. koze atd. jako bříza Btch. t.; gen. od koze BartD. 69 (val., místy), dat. lok. w kozy Blah. 350, o kozi BartD. 6 (zlin.), t. 37 (stráň.), t. 69 (val.), t. 82 (hran.), v kozi Šemb. 40. na veliké kozi Suš. 557; plur. dvě koze BartD. 69 (val., místy); — *luza*, rychtářové kteří takovou hluzu pod mocí máte BílD. 49; — *slza*, dial.: dbeč. gen. slze atd. jako bříza Btch. 267; viz též § 151; — *zkáza* dial.: dbeč. gen. zkáze atd. jako bříza t.; — *husa, kosa, krása*, dial.: dbeč. gen. -se atd. jako bříza t., v tak drahéj krafi Kat. 12, v takéj krafi t., (ozdob) malženy stydlivú krasy Lvov. 43^a; — *lisa, mřsa, osa*, dial.: dbeč. gen. -se atd. jako bříza Btch. 267; do mise BartD. 207; — *řasa, rosa, stoklasa*, dial.: dbeč. gen. -se atd. jako bříza Btch. 267, od rose, v rosi BartD. 69 (val.); — *věhlasa*, dial. v takéj wiehlaři Kat. 12; — *kapca*, dial. do kapce Suš. 257, v kapsi v. v kapse podkrk.

Kolísání toto způsobuje většinou analogie vzoru *dušě*; dílem však může býti podnět od změn hláskových, zejména v sing. dat. lok. hrózi místo hróze může býti tak -i místo -ě jako je v dokladech: o velikéj rzieczí m. řěče Mill. 73^a, w ty mlzy m. mlže Kat. 162, ruczy hřebími probichu m. rucě Ilrad. 89^b.

151. Některá substantiva jednotlivá tohoto vzoru.

bedra fem., vedle neutr. *bedro*, v. § 96.

blecha, blcha. Z pův. *blcha* bylo č. *blcha* (jednoslab.), blcha Štít. uč. 153^a, Prešp. 532, akk. blchu MastDrk. 141, blchu živú Ben. 1. Reg. 26, 20, od blchy ŠtítMus. 139^b, jedné blfie Ol. 1. Reg. 24, 15, hledal blehy t. 26, 20, proti blcham Hug. 317 atd.; pl. gen. byl blech, pravidelně za

býv. блѣхъ, srov. I. str. 167; a odtud přejalo se blech-, s ustáleným -e-, také do tvarů jiných; — dial. bucha z blcha, a k tomu pl. gen. bůch BartD. 201 (slov.).

bota fem. a vedle toho dial. mor. *bot* masc., jeden bot Kulda 1, 240, ze střlat. *botta* fem. a *bottus* masc. ZibrťKr. 329 a 330; odtud plur. dat. *botam* a *botům*, lok. *botách* a *botech* Us.

dietky plur., k sing. *dietko*, v. § 96.

dna sing. fem., na př. snad mu *dna* lámá uši Mast. 124, třewnie *dna colica* Rostlř. 13^a, (ta nemoc) slove *dna* HusPost. 172^b, pakliž by tě *dna* lámala Chir. 74^b, na *dnu* Háj. herb. 161^a, *dnu* klaubní t. 142^b, od tý bídný *dny* ŽerKat. 23, proti *dně* Háj. herb. 26^b, *dnů* zlámaní t. 347^a, *dítě* *dnu* zlámáno bylo ML. 48^b atd.; vedle toho bývá také plur. *dna*, podle *město*: kteříž *dna* v nohách mívají Háj. herb. 23^a, na *dna* t. 95^a, pán náš tak těžký *dna* měl ŽerKat. 21, majíc v nohách ty bídný *dna* t., že ste *dna* tak těžký měli t. 22, již týden na *dna* ležím t. 41, střevním *dnuom* Háj. herb. 11^a, že sem těžkými *dny* navštívena byla ŽerKat. 53, poněvadž sem opět těžkými *dny* (plur. neutr.) navštívena a od ní (sg. fem.) trápena byla t. 24 atd.

doba má z pravidla sklonění náležité. Podle toho jsou i náležité tvary ve výrazech adverbialních *v tu dobu*, *v někú dobu*, *v ty doby* atp., na př. w *tu dobu* zaslzil Ježíš Krist. 74^a, w *tu dobu* Jid. 67, AlxH. 4, 16, AlxB. 2, 21, AlxBM. 1, 1, AlxH. 466, Pass. 326, Otc. 350, Ol. Ex. 2, 5 atd., w *nieku dobu* Kruml. 45^b, w *ty doby* Otc. 487^b, napřed zvěda ne w *ty doby* NRada 1195 atd. Ale při výrazech adverbialních snadno a rády vyvíjejí se odchylky; význam adverbialní vstupuje v nich víc a více do popředí, slova vypadají ze svých kategorií a propadají pak změnám, kterým nepropadají slova stejná, v kategoriích svých zachovaná. Tím způsobem vyvinuly se též z výrazů *v tu dobu*, *v ty doby* atp. výrazy odchýlné *v ta doba*, *v ká doba*, *v jedna doba*, *v ta dobu*, *v ta doby* atp. Počátek stal se trvám tím, že za plur. nom. akk. vzal se tvar *doba* místo *doby*, jako *hora* Gebirge m. *hory* § 142; pak bylo *v ty doba* vedle *v tu dobu* a *v ty doby*, a vznikalo jednak assimilací *v ta doba*, jednak smíšením *v ta dobu*, *v ta doby* atd. Na př. w *ta doba* vece Eliachim Pror. 26^a, w *ta doba* Pass. 325, t. 327 a j., Štít. uč. 5^b, t. 40^a, Krist. 50^b, Otc. 477^b, BrigF. 22^b, Ol. 1. Reg. 3, 9, t. 2. Mach. 14, 22 a j.; w *ka doba* vizi BrigF. 22^b; Samson w *gedna doba* dobrovolně kázal sě svázati Kruml. 45^b; w *ta dobu* Hrad. 77^b, Krist. 13^b; v *něka dobu* NZák. uvodí Šaf. Poč. 32; w *ta doby* Mand. 32^a, t. 56^b a j., Troj. 104^b a j. (často v Troj.), Sv. 164 atd., též za Blahoslava, který to zavrhuje Blah. 176. V nč. obnovena grammatická správnost a říká se *v tu dobu*, *v ty doby* atd.; ale ještě: včera tēma doby Us. podkrk. Srov. zde doleji *hodina*. V srb.-chorv. stalo se *doba* podobným postupem neutrum a nesklonné.

dska stsl. *džska*. Tvary jsou rozmanité několikerými změnami souhlásek, pak pronikáním mírního -e-; výklady o tom podává hláskosloví srov. I, 170, 480 a j., zde jde o doklady. Sing. nom. *czka* Diefnb.; sg. akk. tu *dczku* Ol. Ex. 25, 20, jednu *dřku* Krist. 101^a, *dczku* Ben. Ex. 25, 17; dat. lok. na jednéj *dřcie* t. j. *dščě* Hrad. 93^b, na *dřczye* Pass. Klem. 252^b, na jedné *dřcie* ŠtítMus. 141^a, na *tey* *dcztye* PassKlem. 61^b, každé *dřtye* Ol. Ex. 26, 19 a 21, na *dřtye* Pass. 24, na *dcztie* t. 11; instr. *dczku* hlavy dolův *srubati* Pulk. 146^a, před *dczfkú* (sic) Ben. Ex. 30, 6; du. nom. akk. dvě *dřcie* Koř. Ex. 24, 12, dvě *dczie* Mand. 33^a, dvě *dcze* kamennie BiblA. Ex. 24, 12, dvě *dřtie* Ol. Ex. 24, 12 a 26, 23, dvě *dcztie* t. 34, 29 a Deut. 10, 1, nesa s sobú *dcztye* Ol. Ex. 34, 4, dvě *dczřtie* Ol. 2. Par. 5, 10, dvě *dřtie* Comest. 65^a, dvě *dcztie* t. 68^a, dwie *řtie* kamenney t. 156^a, dvě *dřčtie* Ben. Ex. 34, 1, dvě *dřčztie* (sic) t. 34, 4; du. gen. lok. na dvě *dřku* Hrad. 93^b; du. dat. instr. dvěma *dřkama* Ol. Ex. 26, 24, vrhl sem *dczfkama* Ol. Deut. 9, 17; plur. nom. akk. vlož ve *dřki* Rožmb. 41, *dczky* NRada 670 a Řád pz. 10, vyněvši *dczky* své Apoll. 137^a, *dczky* stojaté Ol. Ex. 26, 15, *dczky* stanové Ol. Num. 4, 31; (Mojžíšovy) *dczky* AdmontB. 136^a (není-li to omyl m. *dczky*); pl. gen. podlé *deřk* ODub. 12, u *deřk* t., *deřk* osm Ol. Ex. 26, 25; dat. ke *dřkam* Rožmb. 106, k *deřkam* t. 209, veř k *dřkam* řudi t. 97; žaloba k *dřkam* ODub. 22; pl. lok. ve *dřkach* Rožmb. 100 a NRada 717, w *deřkach* NRada 756, na *dczkach* Koř. Act. 27, 44, na *dczkach* Ol. Ex. 34, 28 a 32, 16; pl. instr. ře *dřkamy* ODub. 27, když *dřkamy* dokáže Rožmb. 114, lodí *dřkami* opeřena (prkny pobita) Mill. 100^a, tvrzě (na slonech) *dřkamy* jsú opeřeny t. 120^b, (Mojžíř) vrže *dczfkami* Ol. Ex. 32, 19, *dczkami* KolAO. 11^b (1504), *dřkami* Ben. 3. Reg. 7, 3 atd. Časem vniká *jerové* -e- z pl. gen. do pádů ostatních víc a více a jest nč. veskrze *deř-*: *deska* gen. *deřky* atd.

dvěřky plur., demin. z fem. *dvěřb* plur. *dvěři*, stč. *dřvi* m. *dvěři*, a tedy právem též femininum; na př. jsau *dvěřky* železné Pref. 156, žád-ných *dwirek* KolG. 7^a (1703), *dwyrzkam* KolF. 5^b (1591), *dwyrzkami* t., *dwirkami* KolEE. 53^a (1734). Časem vzniká analogický nom. akk. *dvěřka*, skrytá *dwěrka* Br. Jg., *dwirka* udělati KolG. 3^b (1703). Srov. demin. *dvěřcě* fem. a pak i neutr. § 185.

hodina, v tu pátou hodinu atp.; za to jest: w ty pata hodina Jeron. 97^a, vývojem týnž, jako ve výraze *v ty doba*, v. zde výše *doba*; —

chalupa, za *chalupu* řwau KolČČ. 50^b (1567), na *chalupie* t. 23^b (1552), těch *chalup* t. 13^a (1542), na *chalupach* t. 22^b (1548) atd.; a vedle toho i *chalup*, tuto *chalup* KolEE. 434^a (1683), kaupil sobě *chalup* KolČČ. 19^a (1543), těch *chalupí* t. 23^b (1552) a j.

játra sing. fem., jed sem *jatru* BartD. 162 (jič.), žuřt (žluč) je v *jatře* t. 220 (laš.); — *játry* plur. fem., a vedle toho též *játra* plur.

neutr.; srov. stsl. *jetra* fem. a *jętro* neutr.; česká deminutiva *jařičky* fem. i *jařička* neutr. ukazují ke kmenu základnímu *jetra-*, *jatra-*, odtud *jařiče* a *jařičky*, kdežto z *jetro-*, *jatro-* by bylo *jařee*, *jařečka*; plur. *játra*, *jařička* jsou tedy novotvary; doklady: nom. akk. yatry Vít. 92^a, Nom. 67^b a j., yatry rybie Comest. 180^a, yatry schovaj u sebe Ol. Tob. 6, 5, yatry Ben. tamt., vloží na uhlé yatry rybie Ben. Tob. 6, 19, yatry jeho byly mečem prostrčeny Alxp. 142, vezmi weprzowe yatry Chir. 50^a, játra Vel. a j. Jg.; gen. což se přídrží yatr Ol. Lev. 1, 8, částku yatr t. Tob. 8, 2 a Ben. tamt., yatr Ol. Tob. 6, 19, částku étrě Hlah. Tob. 8, 2, éter Hlah. Tob. 6, 19, do gater Br. Ezech. 21, 21; dat. yatrám Háj. herb. 10^b a j., a yatrom Med. Jg.; lok. na gatrách Br. Lev. 3, 4, t. 6, 34, instr. nad jatrami Rhas. 136.

kamna, stsl. kamina sg. fem. z ř. *καμίνη* Mikl. Lex., je vlastně fem.; nom. kamna m. -y jest novotvar jako pl. hora m. hory, srov. § 142; na př. když na kampna vsedieše Mast. 289, kamna Prešp. 1863; k pustým kamnam Hrad. 129^b, Kamnám Háj. herb. 396^b; w kamnach Hrad. 129^b; za kamnamy t.; nč. též tak, a také dat. ke kamnům, lok. w kamnech, instr. za kamny Us.; v jazyku starém jest novotvar podle vzoru *město* jenom v nom. akk., v nč. také v pádech ostatních.

kníhy nč. *kniha* v. § 147.

lázna, *lázeň* v. § 338.

lýtka, pol. *łytka*; sing. lytku k bedru vkladáchu (= utíkali) Kladr. Jud. 15, 8, lytku k stehnu příkládali Ben. tamt.; plur. litki suras MVerb., lytky železné Kladr. Dan. 2, 33, lytky Comest. 124^b, za podkolením leytky jsou Kom. Jg., k leytkám rkp. z r. 1520 ČČMus. 1853, 424, na litkách Ol. Deut. 28, 35, w lytkách t. žalm 146, 10, leytky (ležely) BílD. 2, lýtky železné VesC. 28^a; — vedle plur. lýtky vyvinul se také novotvar lýtka, jako hory-hora § 142, a k tomu pak také dat. k lytkuom Rozb. 192 (ze starého tisku) a sing. lýtko, lejtko Us.

mirrha Háj. herb. 350^b a j., lok. o mirře t.

noha v. zde doleji *ruka*.

okovy plur. fem., okowy vincula ŽWittb. 2, 3 a j., zlaté okowy AlxV. 1340, všech okow omni vinculo ŽKlem. 144^a, sv. Petra z uokow zprošćenie Pass. 390, w okowach in compedibus ŽWittb. 104, 18 a j., Pass. 396 a j., ŠtítBud. 174, w uokowach Otc. 152^a, stříbrnými okowamy DalC. 85, svými okowamy ŠtítBud. 191; novotvary podle masc. *chlap*: ponížili sú w okowiech nohu jeho in compedibus ŽKlem. 104, 18, do okowů přijíti Vel. Jg., vyvodí vězně z okovů Br. Jg., ďáblových okovů Kom. Jg., sklíčen jsem okovy Jg.; — od toho lišiti jest *okov* sg. masc. situla.

osoba; vedle toho *osob* pl. gen. *osobów* v. § 50.

pochvy, v stč. plur. tant., pochwi postela Prešp. 2054, Vít. 94^b, Nom.

69^a a j. (kůň) pochwy maje položené HusPost. 59^b; odtud liší se *pošva* sing.: pošva je pro meč, pochvy pak jsou pro koně; rozdíl ten časem se stírá a zejména stává se obyčejem *pochva* sg. místo *pošva*.

póla, póle v. § 150. Ve výrazech jako *póla hřivny* skloňovalo se *póla* a přívlastek *hřivny* se ovšem neměnil; ale atrakcí dostávala se flexe v sing. gen. dat. lok. instr. výrazu přívlastkovému a z *póla*, *póle* stalo se ustrnulé, neskloňované *pól, půl*: z půl hřivny, po půl hřivně atd.

Polska fem. vedle *Polsko* neutr., oboje jmenné tvary adjektiva *polský*; na př. z polšky DalC. 43, KolAO. 7^b (1504), do polšky Pulk. 40^a, t. 69^b, KolAO. l. c.; a wffe polfko DalC. 82; nč. Polsko, v knihách někdy i Polska.

réva, pl. gen. rév Us., a z réwj Gomořských Br. Deut. 32, 32; též masc. *rév*: réwem bujným Br. Ezech. 17, 6, ti těj réwowé lau těj dnowé t. Gen. 40, 12.

ruka, noha. Substantiva tato mívají plur. místo náležitého dualu, na př. nohy mé ŽWittb. 55, 13, nooh jeho Pror. 26^a, s podpisem ruk jejich (dvou mužů) KolEE. 306^a (1660), k jeho rukam KolČČ. 139^b (1550), noham tvým ŽKlem. 109, 1, Václavovi se w rukach zanechává KolEE. 407^b (1706), pod nohami jeho ŽKlem. 17, 10, dial. ruky (dvě), ruk, rukám BartD. 89 (stjick.) atd.; a mívají dual místo náležitého pluralu, na př. diela ruku naši Hlah. žalm 89, 17 (k tomu na kraji: ruk našich), hrátí na čtyři ruce Us.; to obě však patří do skladby.

slezena, slezina fem., vedle neutr. *slezeno*, v. § 96.

slza, z býv. *slzsa*; stč. jednoslabičně: aby s plácem flzy prolila Hrad. 29^a (verš 8slab.), mastí mažíc flzamy myla t. 32^b (též) atd.; vedle toho i dvojslabičně: a svým flzam smieru ulož Hrad. 35^b (též) atd.; we flzach ŽWittb. 125, 5 t. j. ve-slzách a w-flzach t. 79, 6 t. j. v-slzách, we flzach Otc. 92^a a w flzach t. 170^a, we flzach NRada 2043; — z jednoslabičného *slza* je pl. gen. *slez*, ze *slzsz*, ot flz ŽKlem. 96^a, údolé flz t. 66^b, mnoho flz Hrad. 103^b, UmR. 260, svých flz AlxV. 1890, tvých flz ML. 1^b, (kto dá) mýma očima fl(c)z studnici Kruml. 330^b (e přeškrtnuto); z dvojslabičného pak *slza* je pl. gen. *slz*, flz Hod. 81^b, (Darius) stešče sobě zyzl unoř AlxBM. 2, 7; — vedle tvarů tvrdých jsou ode dávna tvary podle vzoru *dušě*, na př. sg. akk. jednu slzu HusE. 3, 149 a odetře buoh wflyeczku flzy od očí jejich EvOl. 176^b, t. 193^a; pl. nom. akk. flzy tvé Modl. 96^b a j., a až mu flzye prchnú z očí Růž. 8, viděl sem flze tvé EvOl. 7^a, dobré flze BlfQ. 2, 87, nč. slzy a slze Us.; pl. gen. *slez* a *slz*, a bez flzy Alb. 95^b, hořkých flzy (sic) t. 93^b, ote flzy Modl. 114^b, v údolí flzy t. 33^b, daj mi milost flzy t. 116^b, studnicě flzy t. 129^b, studnici flzy AnsOp. 4, studnici flzij ChelčP. 208^a, flzi přívalem zalit

EvOl. 9^a, potoky flzý VesA. 125^b, nč. slz i slzí Us.; pl. dat. slzám a slzím Us.; pl. lok. we flzach ŽWittb. 125, 5, ŽKlem. tamt., w flzach ŽWittb. 79, 6, ŽKlem. tamt., a we flzech Modl. 2^a, po flzech t. 114^b (jako w twirzech ŽWittb. 121, 7, w twrzech Ol. Gen. 32, 21, v. § 181), o hořkých flzech BílQ. 1, 77; pl. instr. flzamy Hrad. 32^b, Modl. 115^b, ML. 89^b atd., a s flzemy Lvov. 90^b, flzema BílD. 122, nč. slzami i slzemi Us.

vana, vanna; slovo přejaté, stbñěm. wanna, střññěm. wanne, toto pak z lat. vannus. Na př. v teplé wannye NRada 1637; pl. gen. vanen nalívání Právník II, 174 (z r. 1585), pět vanen list z r. 1595 (Ruch 1888, 10), nč. van Us.

velryba, v jazyku starším masc. *velryb*, v. § 50.

víra; o krácení věř- v. nahoře § 147; nezúž. akk. vieru ve rčení: na mou vieru vých.-česk., na mó vjeru chrom. 271, srov. I. str. 193.

vojska fem. vedle *vojsko* neutr., oboje jmenné tvary adjektiva *vojiský*; na př. *vojska*: již ona wojska tiehne KlemK. 41, wojska exercitus BohFl. 834, z voiski jeruzalemské Hlah. 1. Por. 28, 1, z wojsky té TandZ. 164^b, když by bylo wojschzie vstáti AlxB. 8, 5, Jonatas kázal woifstie odléci BiblG. 1. Mach. 11, 23, aby snesli woysftie pokrm Ol. Súdč. 20, 10, k woysftie TandZ. 164^b, (Arnošt) vši wogstie přikáza Baw. 262, po wffie woysftie Ol. 3. Reg. 22, 36, w tey woysftie t. Súdč. 21, 8, s velikú woysku Pass. 281, s jich woysku Comest. 117^b; *vojsko*: woysko exercitus MamA. 21^b, acies t. 15^b, phalanx t. 22^b, woysko phalanx Prešp. 1995, woislo castra ŽKap. 26, 3, grex MamA. 24^a, woysko exercitus ŽWittb. Moys. 4, acies Ol. Súdč. 20, 22, woysko lidí multitudo atp. Pulk. 75^a, woysko veliké lidí t. 79^b, sg. gen. woyska castrorum ŽGloss. 77, 28, dat. mužie dachu z mála woyskv byti DalHr. 8; adj. *vojiský*, nad zástupy voiskimi super legiones Hlah. 1. Par. 18, 17; — nč. vojsko.

Plur. *kalhoty, karty* mívají lok. *-tech* Us., a častěji také dat. *-tím*, jako masculina; podle toho bývá pak i sg. masc. *kart* Us.

1^b. Vzor vládyka.

152. Sem patří všechny tvrdé *a*-kmeny mužské. Koncovky prvotní jsou téhož původu jako ve vzoru *ryba*, a také změny souhlásek kmenových jsou zde tytéž. Substantivum vzorové má v jazyku starším slabiku první dlouhou, vládyka; v nč. je vlád- i vlad-. Kmen jeho jest *vládyka-*, z býv. *voldyka-*. Sklonění jest toto:

sing. nom. *vládyka*.

vok. *vládyko*

akk. *vládyku*

gen. *vládyky*

- dat. lok. *vládyčě*, -e; novotv. -ovi, -u
 instr. *vládykú*, -au, -ou; novotv. -em
 du. nom. akk. vok. *vládyčě*, -e
 gen. lok. *vládykú*
 dat. instr. *vládykama*; novotv. -óma
 plur. nom. vok. *vládyky*; novotv. -ové, -i, -é
 akk. *vládyky*
 gen. *vládyk*; novotv. -óv, -uov, -úv
 dat. *vládykám*; novotv. -óm, -uom, -úm
 lok. *vládykách*; novotv. -ích (-iech); -ech, -och
 instr. *vládykami*, -ama; novotv. -y; -mi.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

153. Sing. nom. *vládyka*, vždycky tak. Na př. fluha věrný CisMnich. 97^a, wладыка chudý Štít. uč. 97^a, starosta rzytyerzsky Pror. Jer. 52, 16, wewoda dux ŽWittb. 103, 17, hospoda řekl jest Pror. Isa. 36, 10, přide hospoda sluhy toho Krist. 41^a, snide czeška hrdyna (t. Břetislav) DalC. 45, ten jest prawa wyla t. 53, prawy-ł jest wylla DalZ. t. atd.; humanista, houslista atp., husita, jesuita atp. Us.; táta, dareba, ničema, fláma, obejda atp. Us.; příjm. Vávra, Svoboda atp. Us.; vždycky -a.

154. Sing. vok. *vládyko*, na př. nevěrná zsluho Jid. 133, nevěrný fluho Mast. 211, hospodo hotov jsem s tebu na smrt jíti domine Pass. 194, hospodo kam jdeš t., hospodo Krist. 35^a, věz to starosta Pass. 369 atd.; humanisto, husito, táto, Vávro atd. Us., vždycky tak. Za vokativ bývá odchylkou syntaktickou nominativ, na př. dobře-li jest to, Pukata, že ty chceš zbíti knížata DalJ. 54 (z rkp. pozdějšího).

155. Sing. akk. *vládyku*, na př. fluhu svého ŽWittb. 77, 70, zradil boha svú hozzpodu ApŠ. 47, chcem mužě za hospodu jmieti DalHr. 3, pro svú hospodu dominum Hrad. 94^b atd.; humanistu, husitu, tátu, Vávru atd. Us.; vždycky tak.

156. Sing. gen. *vládyky*, na př. juž nechaj fluhy swe servum tuum ŽWittb. Sim. 29, fluhy tweho t. 118, 49, o uzdravení fluhy centurionowy Krist. 42^b, (ti) sě jeho jako starosti bojiechu Pass. 314, jednoho pafuuffy Otc. 126^a, jednoho patriarchy Pass. 318 atd.; humanisty, husity, táty, Vávry atd. Us.; vždycky tak.

157. Sing. dat. lok. *vládyčě*. O koncove -ě a měnění souhlásky kmenové viz při dat. lok. *rybě* § 137. Na př. fluzie svému ŽKlem. 18, 14, fluzie mému ŽWittb. tamt., pak-li by (poliček dal) šlechtic wladycze Řád

pz. 43, wladyce příteli svému Háj. 65^b, urozenému wladycze KolČČ. 160^b (1552), jenž hozzpodye slúží domino Jid. 84, staroſtye svému Štít. uČ. 71^b, řka k staroſtye Pass. 369, svatému Janu ewangelistie Kruml. 163^b, po svém paſtuffie Ol. Gen. 38, 20, vládyce Tomsa 110 (vedle -ovi), družbě Chládek 26 (též); král káza benedye k sobě sníti (Beneda) DalC. 50, by nedali howorzye živu býti (Hovora) t. 34, mezczye kněziu polskému t. 35, po hrzye ten (biskup) Šebieř slovieše (nom. Hrza, za lat. Izso) t. 45, svému pěstúnu Seneczye PassKlem. 134^b atd. Ve slově cizím hrdeľnice od -ě nezměněna: k svatému Janu patryarchie Pass. 123, PassKlem. 55^a, ML. 77^b, chudý počč paryarchie láti MĹ. 78^b, Pass. 124 a. j., místo patriaršě, srov. dat. lok. synagogě atd. § 137.

O přehlásce *Dobráta-Dobrětě* atp. viz doleji § 165.

Působením významu mužského vznikají novotvary -ovi a -u podle chlapovi, chlapu atd. Na př. -ovi patriarchovi Jakobovi (dat.) Kruml. 73^a, Šimonovi vývodowi Ben. 3. Esdr. 6, 27, o lewijtowi jednom t. Súdč. 19 (nápis), družbovi Nudož. 22^a, družbovi Tomsa 108, vládykovi (i vládyce) t. 110, Dobr. Lehg.² 181, družbovi (i družbě) Chládek 26 atd.; Janovi Chybowi KolČČ. 27^b (1544), Jakubovi kozowi t. 31^a (1548), po Václavovi kobyľowi t., Jiříkowi Wodowj KolEE. 228^a (1686) atd.; — -u při subst. -ista: svatému Janu Ewangelistu Háj. 204^a, po svatém Marku ewangelistu KolČČ. 355^a (1563). —

Usus nČ. jest pravidlem -ovi: vládykovi, starostovi, humanistovi, husitovi, tátovi, Vávrovi atd.; — dial. a zřídka -ě: dál Kalivodě kamének BartD. 69 (val.).

158. Sing. instr. *vládykú, -au, -ou*; na př. s ſľuhu tvým ŽWitb. 142, 2, s ſľuhú tvú t. 118, 65, jenž boží ſľuhu hrdá Hlah. Ekkles. 9, 2, s mladu hospodu t. 4, 15, Vratislav wewodu byl Pass. 317, biskup s staroſtu t. 368, (s) staroſtu rzytyerzfkym Pror. Jer. 52, 14, jenž byl staroſtu po vsi té procurator Otc. 447^a atd.; s Vaňkem Makuſfkau KolČČ. 29^a (1543); družbau Nudož. 22^a, družbau, vývodau, ſľuhau, pastuchau Dolež. 37, vládykau Tomsa 111, Dobr. l. c.; vládykou, starostou, humanistou, husitou, tátou, Vávrou atd. Us.

Novotvary -em podle chlapem atd.: s mistrem Rokycanem VelKal. 158, družbem, vývodem, ſľauhẽm, pastuchẽm Dolež. 37 a Tomsa 108, s tátẽm Us. ob. (místy).

159. Du. nom. akk. vok. *vládyčẽ*. O koncovce -ě a měnění souhlásky kmenové v. při du. *rybě* § 139. Na př. pan Jan z Strážě a Jindřich Lipský tě hrdynẽ i páchnúti jim (Němcům) nedadiesta DalC. 97, dvě weuodye Ol. Num. 7, 3.

Du. gen. lok. *vládykú*, nedoloženo.

Du. dat. instr. *vládykama*, uvěřili jima jako starostama Pror. Dan. 13, 41. Analogií *-oma*, téma planetoma (masc.) Štít. Bud. 34, srov. ryboma § 141.

160. Plur. nom. vok. *vládyky*. Na př. holothi Reg. II. r. 1259, naše sluhy Pass. 326, milé sluhy božie t. 101, však jsú všickni tvoje sluhi t. j. sluhy Hlah. 1. Par. 21, 3, aby všechny sluhy předeň přišli (masc.) Trist. 14, wewody vojska duces BiblA. Ex. 14, 17, tito sú wewodi edomské t. j. vévody Hlah. 1. Par. 1, 51, jiní vládyky a zemané Háj. 60^b, židovské starosty mluviechu Krist. 34^a, jakž sú sě starosty židovské uradili ML. 94^a, jejie starosti (rodiče) Pass. 380, čtyři ewangelisti t. 280, juristy učie sě ŠtítV. 83, lewity nasckachu drev Comest. 130^a; slauhy, pastuchy, vládyky Dobr. Lehrg.² 181.

Novotvary podle mužských o-kmenův *-ové*: dítky jeho sluhové jsou Kom. Jg., jiní vládykové Háj. 36^a, učení juristové ŠtítV. 83, čtyři ewangelistowe ChelčP. 236^b, lewijtové Ben. 2. Esdr. 8, 9, lewjtové Br. Deut. 14, 9 a j., družbové Nudož. 22^a, družbové, slauhové, pastuchové Dolež. 37, Tomsa 108—110, slouhové, pastuchové, vládykové vedle *-y* Dobr. Lehrg.² 181; vládykové, sluhové, starostové, tátové, bratří Vávrové atd. Us., gazdové BartD. 67 (val.); — *-é*, při subst. *-ista*, *-ita*: juristé, ewangelisté, humanisté, houslisté atp. Us., husité, jesuité atp. Us.; dial. družbě, Krúpé (příjm. Krúpa), Hałomné (příjm. Hałoma) BartD. 67 (val.), srov. § 35 č. 4 a 5; — *-i*: husiti Dobr. Lehrg.² 182, jesuiti, juristi atp. Us. ob., dial. Stavinozi (příjm. Stavinoha) BartD. 67 (val.), Šelidzi (příjm. Šeliga) t., Múcci (příjm. Múčka) t. 193.

Plur. akk. *vládyky*, vždycky tak.

161. Plur. gen. *vládyk*, na př. sluh tvých ŽKlem. 81^a, sluh svých ŽWittb. 33, 23, sluh božích Štít. ř. 144^b, židovských sluh Ben. Jg., hlas vývod sě tratil Br. Jg., vládyk HusPost. 112^b, z wlaadyk VšehK. 47^b, vládyk Háj. 65^b, aby poslušni byli starost Štít. uč. 68^a, svých starost t. 54^a, pastuch pastorum ŽKlem. Ezech. 12, patriarch a proroków Kruml. 285^b, svatých patriarch Ol. Tob. 6, 20, ewangelist učedníci Kruml. 11^a, všech lewijt Ben. 2. Esdr. 11, 18 a j.

Novotvary *-ów*, *-uow*, *-ůw*, *-ů*, na př. modlitwy patriarchow Modl. 126^a, patriarchow a prorokow Kruml. 285^a, pastuchuow Háj. 485^a, lewijtůw Ben. 2. Esdr. 13, 10, města Lewjtůw Br. Num. 35 (nápís), družbůw Nudož. 22^a, družb (sic) i družbůw Dolež. 37.

Usus nč. jest vládyk i *-ůw*, pastuch i *-ůw*, sluh n. sluh i *-ůw* Dobr. Lehrg.² 181; hrdin i *-ůw*; patriarchůw; humanistůw, juristůw, ewangelistůw, houslistůw atp.; lewitůw, husitůw, jesuitůw atp.; tátůw, darebůw, bratří Vávřůw atp.

162. Plur. dat. *vládykám*. Na př. fluham tvým ŽKlem. 80^b, fluham ŽWittb. 101, 15, božím fluham Hrad. 25^a, svým fluham Štít. uč. 54^a, sluhám božím Br. Jg., wladyskam DalC. 93, slušalo vevodamъ Hlah. Neh. 5, 14, weywodam Ben. Esth. 16, 1, starostam mieśczykm Pass. 356, ku prvním starostam ŠtítBud. 206, paštucham Otc. 25^b, patriarcham BrigF. 147, k lewijtám Ben. Jos. 21, 8; družbám Nudož. 22^a, družbám, wýwodám Dolež. 37, družbám, slouhám, pastuchám, vládykám Tomsa 108—111.

Novotvar podle mužských o-kmenů *-óm*, *-uom*, *-úm*: lewijuom Ben. 3. Esdr. 8, 60, lewjtám Br. Num. 7, 6, družbom, wýwodom, flauhom, pastuchom Dolež. 37; nč. patriarchům, sluhům, starostům, humanistům, juristům, houslistům, husitům, tátům, darebům, bratřím Vávřům atd. Us.

Usus nynější má z pravidla *-ím*. Koncovka *-ám* vyskytuje se vedle *-úm* jen v jazyku knižném a zřídka, a jest tu napodobením jazyka starého.

163. Plur. lok. *vládykách*. Na př. w fluham svých ŽWittb. 134, 14, o zlých starostech ŠtítBud. 206, o wýwodách a brabích Hořek. 64^a, po patryarchach Štít. uč. 6^a, o všech lewijtách Ben. 1. Esdr. 7, 24, družbách Nudož. 22^a; jm. míst. in villa Sluhach Kosm. pokr. 1271.

Novotvary podle mužských o-kmenů *-iech*, *-ich*: o lewitjch Br. Num. 8, 20, Dobr. Lehg.² 181, o družbjch, paštuffjch Dolež. 37, družbích, slouzích, pastuších, vládcích Tomsa 109—111, o patriarchích Us.; — *-ech* dial. *-och*: o juristech, husitech atd. Us., o hrdinech Zlatá Praha II. 76, o nerůdech t. 671, slc. družboch, pastuchoch Dolež. 37.

V usu nč. mají substantiva s kmenovou souhláskou hrdelnou *-ách* nebo *-ich*: sluhách, pastuchách, vládykách n. sluzích, pastuších, vládcích; — substantiva *-ista*, *-ita* z pravidla *-ech*: juristech, husitech; — jinde pak jest *-ách*, *-ech*, *-ich*, na př. družbách, družbech, družbích, darebách i darebech, ničemách i ničemech, tátech, o bratřích Vávřech atd. Koncovka *-ách* tím se jednak udržovala jednak obnovovala, že ji přijímaly také o-kmeny mužské a střední. Dial. *-och* je slc. střídnicí proti č. *-ech*.

164. Plur. instr. *vládykami*. Na př. nad fluhamy ŽWittb. 89, 13, nad fluhami ŽKlem. 73^a, s fluhamy Štít. uč. 59^a, mezi pastuchami Ol. Gen. 26, 20, Ben. 1. Reg. 21, 7, sarymantly OtcB. 400, s wladyskami Háj. 36^a atd.; družbami Nudož. 22^a, družbami, flauhami, pastuchami Dolež. 37, družbami, slouhami, pastuchami, vládykami Tomsa 109—111 a Dobr. Lehg.² 181.

Novotvar *-y* podle mužsk. o-km.: mými fluhy BrigF. 71, s svými fluhy Comest. 146^b, s lewjty Br. Num. 8, 26; s družby, flauhy, pastuchy vedle *-ami* Dolež. 37, s lewity Dobr. I. c.

Jiný novotvar jest dial. *-mi*: flauhmi, pastuchmi vedle *-ami* Dolež. 37.

Usus nynější má *-ami*, s vládykami, starostami, hrdinami; — vedle

toho také *-y*: s patriarchami i s patriarchy, darebami i dareby, ničemami i ničemy; s evangelisty, humanisty, juristy, houslisty atp., s levity, husity, jesuity atp.; s táty, s bratřími Vávry. Místo *-ami* bývá obecné *-ama*; a koncovka tato, *-ami* n. *-ama*, tím se jednak udržuje, jednak obnovuje, že ji přijímají také o-kmeny mužské a střední.

Měna kvantity kmenové ve vzoru tomto.

165. Měna kvantity, jako je v žensk. *brána* sg. instr. branou pl. gen. bran atd. § 147, není v substantivech vzoru tohoto zřetelně dosvědčena. Ale podobá se, že také zde byla v subst. *sluha*. Bylo-li tak, tedy byl sg. nom. *sluha* atd., a sg. instr. *sluhú*, pl. gen. *sluh*, dat. *sluhám* atd., srov. srbch. *slúga* plur. *slúge* (oboje - ~) a *slúgama* (~ ~ ~), a tudy mohlo pak se vyvinouti zdvojené *sluha* a *slouha*, instr. *sluhou* a *slouhou* atd. (s významem rozlišeným).

Změna toho druhu není však ve vládyka-vladyka; tu vyvinulo se prostě za starší vládn- novější vládn-.

Kmeny s *-a-* přehlas. *-ě-*.

166. V sing. dat. lok. a du. nom. akk. vok. je koncovka *-ě-*; substantiva, která mají slabiku předcházející měkkou s *-a-*, mají tu pak přehláskou *-ě-*, srov. § 148. Doklady toho jsou při jménech osobních:

Dobrata, z *-ęta*; sg. nom. Dobrata NehrP., Reg. I. r. 1115 a j.; dat. ioculatori nomine Dobrete Reg. I. r. 1167, z česk. Dobrěť; a

Kojata, *Coiata* NehrP. (2), *Koyata* KosmA. II, 23 atd., Mutinu a *Koyatu* PulkMus. 1^b atd.; dat. urbis praefectura data est Koietae Kosm4. II, 19, *Koiethae* Kosm4^a. tamt., z česk. Kojěť; srov. Kojětici, in Cogieticz Kosm. pokr. 1271, Kojětín atd.

Tak bylo bezpochyby také *Hrozňata*-Hrozněť atd., ale není pro to dokladů.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

167. 1. Tak skloňují se také appellativa ze vzoru *ryba*, když jsou vzata za mužská příjmení, na př. *Svoboda*, *Hlava*, *Ryba* atd., doklady viz § 153 a násl., — nebo za přezdívky a názvy potupné, na př. *trouba* sg. dat. *troubovi*, plur. *trubové*, *-ův*, *-ům* atd.

2. Substantiva *-ta*, přejatá nebo napodobením vzorů cizích vzniklá, mezi nimiž jsou nejhojnější *-ista* a *-ita*, mají plural v nč. cele podle mužsk. o-kmenů. Na př. poeta, patriota, evangelista, humanista, jurista, houslista, levita, husita, jesuita, adamita atp., pl. nom. poetové, patrioti,

evangelisté . . . , leviti . . . , husité . . . , gen. -ův, dat. -ům, lok. -ech, instr. -y.

168. Některá substantiva jednotlivá vzoru tohoto.

hospoda dominus. Běře se o osobě mužské i ženské, na př. hospoda náš Ol. 3. Reg. 1, 11, a zeměné svůj hospodie se nasmievše DalHr. 3 totiž Libuši; a o osobě jedné i hromadně o mnohých, na př. pacholci r-tajští když hospodu vobnovovali KolCC. 11* (1546) t. j. představenstvo. Přívlastek mívá většinou ženský, i při významu mužském, na př. zradil svú hospodu ApŠ. 47 (t. Ježíše), nepřímem-li své hospody AlxV. 430 (t. Alexandra), hospodo má domine Ol. 2. Reg. 14, 9 atd. Je z pravidla v sing.; zřídka plur.: (soci) křivě hospod návidiece Kat. 4. Vedle toho jest i stč. *hospod* stsl. *gospodъ* dominus v. § 340.

kometa, bývalo masc., jako lat. *cometes* a ř. *κομήτης*; na př. strašliví kometowe BílD. 63.

planeta, bývalo masc., jako lat. *planeta* a ř. *πλανήτης*; na př. ten planeta ŠtítBud. 34, ŠtítPař. 11^b, Léka. 167^a, geden planeta ŠtítOp. 294^a, ŠtítMus. 51^b, ŠtítPař. 13^a, toho planety Léka. 141^a, pod kterým planetu Mill. 96 a pod kterým planetem Tkadl. 14^a, těma planetoma ŠtítBud. 34, sedm planet, každý svým časem otbývá Vít. 10^a, svrchních planetow Tkadl. 14^a atd.; také první planet, druhy planet Léka. 140^a; nč. planeta fem.

rada fem. consilium, vzato ve významu *rádce*, consiliarius stává se masc.; oboje psávalo se též *radča*, a psaní toto bylo a dílem dosud jest zvykem při významu consiliarius. Na př. fem. rada consilium Ol. 2. Mach. 14, 20, nemá do raddy jíti Pr. pr. 246; consiliarius: kdyby některá rada královská řekl Blah. 186, (muž) radda králeva bude ChirB. 38^b, páni raddy KolČČ. 352^a (1562), panuw radd nad appellaczymi t. 360^b (1563), panum raddam t. 352^a (1562), panijch raddach t., špatnými raddami TomP. 1, 514.

šlechta nobilitas atd.; v jaz. starším někdy = šlechtic, na př. sslechta baro Rozk. 1616, jiní kteří obec Sflechtůw po sobě potáhli VelKal. 354.

táta gen. -y atd.; spřežené *pantáta* gen. *pantáty* atd., ku pan-tátovi ČernZuz. 64.

2^a. Vzor *dušě*.

169. Sem patří všecy ženské *ja*-kmeny. Kmen substantiva vzorového *dušě* jest *duša*-. Sklonění jest toto:

sing. nom. *duša*, -ě, -e; *prorokyni*; *púšě*

vok. *duše*; -i

akk. *dušu*, -iu, -i; *púšě*

gen. *dušě*, -e; -i

dat. lok. *duši*

instr. *dušú*, -iú, -í; dial. -ej, -ím, -um, -ou

du. nom. akk. vok.	<i>duši</i>
gen. lok.	<i>dušú, -iú, -í</i>
dat instr.	<i>dušama, -ěma; -oma</i>
plur. nom. akk. vok.	<i>dušě, -e; -i</i>
gen.	<i>duš, dúš, -í</i>
dat.	<i>dušám -iem, -ím; -em</i>
lok.	<i>dušách, -iech, -ích; -ech</i>
instr.	<i>dušami, -ěmi, -emi; -ama atd.; -mi, -ma.</i>

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

170. 1. Koncovky vlastní některých pádů podléhají oprávněným změnám hláskovým; na př. sg. nom. *duša* mění se v *dušě, -še*, sg. akk. *dušu* v *-šiu, -ši*, plur. dat. *dušám* v *-šiem, -šim*. Nejvíce se tu mění rozmanitým přehlasováním, od kmene měkce zakončeného.

2. V některých pádech vstupují na místo koncovek vlastních koncovky analogické, přejaté ze sklonění jiných, na př. sg. vok. *duše* dial. *dušo* podle *rybo* atd. Zvláště ujímají se tvary podle sklonění *-ž*, k čemuž přispívají ty okolnosti, že mnohá substantiva v sg. nom. a akk. odsouvají samohlásku koncovou a končí se pak souhláskou jako sg. nom. a akk. *kost*, na př. *zem* místo nom. *země* a akk. *zemi*, a dále že naopak mnohá substantiva ze vzoru *kost* přecházejí sem, na př. gen. bázně m. bázni; tím ruší se rozdíl mezi oběma těmito vzory a usnadňuje se vznikání novotvarů, na př. sg. gen. *zemi* místo *země*, pl. lok. *tvrzech* m. *tvrziech* atd.

171. Sing. nom. *duša, -ě, -e; púšě; prorokyni*.

1. Tvar nepřehlasovaný *-a* je v dokladech starých: *vaccam quae ialovica dicitur* Reg. I. r. 1130, (*custodia*) *quae vocatur strasa* tamt. r. 1143, *rivulus Brusnica Kosm. I, 9, Bruznica Kosm1. tamt., rivulus nomine Dia t. j. Dyja Kosm. II, 35, Kosm1. tamt., Dyja Kosm3. tamt., Msa (Mže) Kosm. I, 10, Kosm1. tamt., Ogra t. j. Ogřa (Ohře) Kosm. II, 39, Kosm1. tamt., Lubussa Kosm. I, 6 a j., suspensi sunt in monte Sibenica Kosm. pokr. 1141; credica viculus t. j. čriedica Gloss. Jer., snad archaismus nářečí východního; buď wola tvá Modl. 85*, archaismus zachovaný v otčenáši.*

Přehlasované *-ě* a z toho zaniknutím jotace *-e*: *silva quae Scalice nuncupatur t. j. Skalicě* Reg. I. r. 1211, *Wesce* tamt. 1225, *berne t. j. berně* tamt. r. 1208, *bernie* tamt. 1249, *chtrwtne t. j. čtvrtně* tamt. 1249; *rivulus Bruznice t. j. Brusnicě* Kosm4. I, 9, *Mzie t. j. Mžě* Kosm2. I, 10; *bradavice, meze, rohoze, olfe, wirfe, hlavne, oye t. j. -cě, -zě, -žě* atd. MVerb.; *orliczie* AlxH. 3, 8, že *jsi trogyczye* Modl. 61*, společná *nvie* OtcB. 387, *burzie* mocná ŽWittb. 49, 3, *svěcká peczie* OtcB. 193, *veseliti se bude*

puffczye Pror. 25^a, tluſtie vastitas Ol. 2. Par. 4, 5, všěcka wezie Pass. 484, wiezie Davidova OtcB. 203, by duffie nešla tady ApŠ. 56, wyffie altitudo Ol. Ex. 27, 18, czieffye má ŽWittb. 22, 5, všěcka rziffie OtcB. 293, peleffie t. 328, krásná wuonye Pass. 343, nadiegie má ŽWittb. 90, 9, nieftiegie OtcB. 202 atd.; — poſtele MVerb., kudele stuppa Ol. Sir. 21, 10, tvá pracze NRada 679, ſilná burze t. 901 atd., nč. orlice, nouze, bauře, péče, věže, duše, vůně vysl. vůně, naděje atd. Us., růže chrom. 271.

V nářečích východních jest -a dílem zachováno, dílem analogií opět uvedeno. Na př. slc. duša, růža Btch. 266, hráza, meza, nesnáza, veža, stráža BartD. 11 (zlin.), krná t. 16 (též), kolná, kovárna t. 14 (též), slepica t. 2, 253 (žďár.) a j.

2. Některá substantiva odsouvají koncovku -ě, -e a končí se pak souhláskou: *púščě-púšč*, *púšť* nč. *poušť*. Začátky toho jsou již v jazyku starém, časem pak případů takových přibývá a jest na př. *bán* Us. m. *báně*, *báně* chod. 38; *dál* (dálka) m. *dále*; *děl* m. *děle*, *del* geho (stromu) dotýkáše nebě Pror. Dan. 4, 8, deset loket bieše del dsky jedné Ol. Ex. 36, 21; *díš* Us., stč. *diežě*, *dyezyc* Rozk. 2903, *diže* chlebová KolJE. 366^a (1674), *diz* t. 368^b (1682); *hloub* (hloubka) m. *hlúbě*; *hráz* m. *hrázě*, *hráza* BartD. 11 (zlin.); *houšť* stč. *húšě* m. *húščě*, *hussczie* Rozk. 2575; *kadeř* stč. *kadeřě*, *kaderzye* Urb. Hrad. 10 (jm. mužské); *kán* Jg. m. *káně*; *kratochvíl* m. *kratochvíle*, *kratochwile* Lact. 152^a, *kratochwile* chrom. 272, *kratochwyl* Štít. uč. 91^b, Rozk. 2041; *kúdel* m. *kúdele*, *kudele* Rozk. 2683, *kaudele* Lact. 156^d, *kudel* Boh. Fl. 774; *mez* Us. m. *mezě*, *mezye* Vít. 91^a, *mezie* Moabova Ol. Num. 21, 13, *meze* Nom. 66^a, *meza* BartD. 11 (zlin.); *mříž* stč. *mřiežě*, *mrzyezye* Rozk. 2872, *mrzieze* železná Lobk. 105^b; *-myšl* m. *-myšle* Us.; v dokladech: Lutomizl KosmA. I, 42 t. j. *Łutomysł*, *Łutomysl* Kosm2. t. může býti masc.; *nesnáz* m. *nesnázě*, *nesnáza* BartD. 11 (zlin.), *nesnáz* Br. Ex. 22, 9; *obec* m. *obce*, *obecz* jest každého ohrada DalC. 4 atd., *obec* Us., nom. *obce* nedoložen; *oj* (*voj*) m. *oje*, *oye* MVerb., *woge* Lact. 160^b, *oje* Kotsm. 9 (doudl.), *vůje* chod. 38, *oy* Vít. 95^b, Rozk. 3183 a j.; *páž* m. *pažě* v. doleji § 185; *peleš* m. *pelešě*, *peleffye* lotrová Pror. Jer. 7, 11, *pelefs* Boh. Fl. 136; *píl* m. *píle* snad mu bude tiem *píl* (: *mil*) Trist. 93.; *postel* m. *postele*, *poſtele* Lact. 46^a; *poušť* stč. *púšč* m. *púščě* ta puffczye Krist. 29^a, *pvvft* jest Štít. ř. 244^a; *rez* m. *rzě*, *rzze* aerugo HomOp. 177^a, *rez* Prešp. 2470; *rohož* m. *rohožě*, *rohozie* OtcB. 152^b; *roveň* m. *rovně*, stč. *kto* jest *rownye* tobě ŽKlem. 23^b, nč. *roveň*; *stráž* m. *strážě*, *strazie* custodia ŽWittb. 89, 4, *custos* Otc. 345^a, *stráža* BartD. 11 (zlin.); *souš* Us. m. *súšě*; *šij* m. *šijě*; *šír* m. *širě*, *šyrzie* latitudo, Ol. Ex. 25, 10, *veliká šyrz* Ol. 1. Reg. 26, 13; *tíž*, *tíže* stč. *tiežě*, *tieze* onus MamA. 31^a, *tiže* chrom. 272, *tjž* BflQ. 2, 50; *tloušť* stč. *tlúšč* m. *tlúščě*, *tluſtie* vastitas Ol. 2. Par. 4, 5, *tlucz* crassitudo Pror. Jer. 52,

21; *twrz* Us. stč. *twrzě*, *twrzye* castellum Vocab. 175^b; *úlehl* m. *úlehle*, *vlehle* Brit., *vlehl* Zdik., *vleh* (t. j. *úleh*, m. *úlehl*) arvum Vocab. 175^b; *vášeň* stč. *vášně*, *dobrá wafnye* AlxV. 1929; *věž* Us. stč. *věžě*, *wieze* HusŠal. 72^a, Lact. 124^b, *wěže* VelKal. 91, *věža* BartD. 11 (zlin.); *vrš* m. *vršě*, *wrfie* sagena Ol. Ekkl. 7, 27; *výš* Jg. m. *výšě*, *wyffie* altitudo Ol. Ex. 27, 18; *zár* Us. m. *zárě*, *když zarzye* *vzchodieše* Pulk. 23^b; *zem* Us. m. *země*; — -c místo -eč, *doudl. lejc* m. *lejce*, z *lavice*, Kotsm. 11, a *polovic* Us. m. *polovice*; — -ň místo -ně, *dáseň* m. *dásně* v. doleji § 185, *vášeň* m. *vášně* v. nahoře; *lišeň* a *lišně* Us.; *povodeň* vedle stč. *vodně*, *wodnye* *veliká tempestas* ŽKlem. 49, 3 a j.; *Videň*, stč. *Viedně*, *jie* (masti *takové*) *nejmá wyednye* ani *Praha Mast.* 157, *wyeden* Pulk. 141^a atd.; — -yň místo -yně a stč. -yni viz zde dále č. 3. — V nč. básních bývá *licenci* také *číš*, *říš* a *lic* (tu spolu *fem.* za *neutr.*). — Táž substantiva *odsouvají* také *koncovou sámohlásku* v *sg. akk.*, viz § 173, 2. — Tvary po tomto odsutí podobají se tvarům *i-kmenovým* a *mužským jo-kmenovým*, a tato okolnost zajisté k tomu přispívala, že jména sem patřící jednak *sklonění i-kmenové* přijímají, na př. *ržě-rez* *gen. rzi*, jednak někdy i *rod mužský*, na př. *rez dial. maśc.*

3. Kmeny *-ynja* měly v stč. *sg. nom.* *-yni*, *stsl. -yni*; na př. *prorokyni*. O původu *koncovky -i*, stejné s *koncovkou fem. part. nesúci*, *nesši* a *kompt. chuzši* atd., viz § 7. V nejstarších památkách *stsl.* jest *nom. -yni* pravidlem bez výjimky, v. Scholvin v *Jag. Arch.* 2, 500. Příklady stč. jsou *prorokyni*, *kniění* (z *kznegyňi*), *poselkyni*, *bezdětkyni*, *němkyni*, *hospodyní*: Anna *prorokyny* *slovieše* Hrad. 70^b, *přišedši* sv. Anna *prorokyni* Krist. 26^a, *Libušě prorokyny* *bieše* DalC. 3, ta *knyeny* *pohanka* *bieše* t. 25, *knyeny* *když to uslyšě* t. 45, ta *knieni* *šlechetná* *bieše* DalH. 41, *knyeny* DalC. t., (*jěde*) *knieni* *proti otcu svému* DalH. 42, *knyeny* DalC. t., *knyeny* *kněziu* *povědě* t., *jedna poselkyni* Hrad. 83^b, *Alžběta bezdyetkyni* *bieše* Pass. 275, *bieše bezdietkyni* Otc. 65^a, *nyemkyni* *bude němečskú čeled* *mieti* DalC. 41, *tvá hospodiny* Pass. 375, t. 275, t. 378, *Elizabet jeho hospodiny počala* Pass. 276. Ale dosti často bývá tu *nom. -yně* již v stč. a je pravidlem v jazyku pozdějším, na př. Anna *prorokynye* Pass. 135, *prorokynie* Ben. Súd. 4, 4, *aby bezdyetkynye počala* t. 187, *tvá žena jest bezdyetkynye* ML. 41^a, *já bezdyetkynye* Pror. Isa. 49, 21, *bezdietkynie* Ben. Súd. 13, 3, *nhiemkinie méne bude přieti* *ludu mému* DalH. 41, *przytelkynie* *tvá* Ben. Ruth. 1, 15, (*žena*) *se jako bohynye přistrojí* Štít. uč. 54^b, *Egeášova hospodynye* Pass. 15, *hospodynye* *tvá* t. 275, *hospodynye* *má* t., *hospodyníe* KolEE. 137^b (1729) atd., *nč. prorokyně* atd.; — *-yně* za *starší -yni* jest *analogií* podle *dušě* atd. *Nominativ -yni*, vedle *-yně*, mají jen jména *znamenantí ženské osoby*; jména *jiná* mají jen *-yně*: *cuchine* t. j. *kuchyně* MVerb., ta *gieskynye* Pass. 318, v níž ležala *jich zwatinie* AlxH. 2, 9, v níž ležěše *jich fwaczynye* AlxV. 1219, ten (*stuol*)

slúl fwatinie Koř. Žid. 9, 2, fwatynye sanctum Ol. Lev. 6, 17, fwatynie Ben. 3. Reg. 16, mezkynie t. 2. Reg. 18, 9 atd., nč. ovšem kuchyně atd.

Odsutím pak jest *-yň*; na př. (Elžběta) bieše bezdietkyn EvOl. Luk. 1, 7, má przytelkyn t. 184^a, hořpodyn KolEE. 367^b (1681), mor. to bude hospodyň Suš. 274, hospodyň, kuchyň BartD. 21 (zlin.), hospoděň, kuchěň, jeskeň chrom. 271 a 272, česk. ob. kuchyň Us.

Nominativ *-i* místo *-ě* čte se také v dokladech: zemi ústa svá roz-dřěvši pochytila jě ApŠ. 92, wfecka zemi Kladr. Num. 14, 21, u kohož je czieffy nalezena Comest. 48^a. Za *-ě* bývá v textech starých často psáno *-i*, zvláště na konci slov, a věc vysvětluje se nedostí určitým pravopisem, srov. I. str. 194—195; ale možný jest ovšem také ten výklad, že *-i* je zde jako v subst. *-yni*.

Tím způsobem vykládati jest také nom. jm. os. *Kazi*: quarum (fili-arum) maior Kazi KosmA. I, 4, Kosm1. tamt., KosmA. I, 13 atd., prima Kazy Kosm. pokr. 1283, jiní pravie (že se jmenovala) kazi Pulk. 3^b. Vedle toho je doložen nom. *Kazě*, *Kazy* sedieše na Kazině DalC. 3, a akk. *Kazu*, *Kazu* t.

Čte se také: péči mateřská Seel. 41, stálá péči t. 4; nikoli archais-mus, nýbrž odchylka spisovatele neumělého.

172. Sing. vok. *duše*, psl. též *-e*. Na př. bratrzice milá Pass. 315, bratrzice milá OtcB. 95, o přěsvatá trogyce Modl. 61^a, o slavná trogyce t. 61^b, ty studnycze všie milosti t. 161^b, o studnice OtcB. 108, pozdravuji tebe svatá porodytelnycze Modl. 155^a, hvězdo mořská, ofwyetyedlnycze všeho světa t. 149^a, o přědrahá muczedlnycze t. 173^a, matko, vtyeffytedlnycze, řpomocznyce t. 156^b, drahá przyetelnycze t. 174^b, zvolená myloftnycze milá zwolenycze t. 175^a, utěš mě lekarnycze t. 153^b, é roze bez trnie t. j. róže t. 146^a, raduj se roze krásná t. 150^a, z tebe svatá roze t. 154^a, o Maria roze stvúcie t. 164^b, o Maria světlá roze t. 167^a, o má milá duffe t. 102^b, 100^a, běda mně má milá duffe t. 129^a, tebe má milá duffe t., o drahá duffe OtcB. 26, co chceva učiniti milá duffe t. 288, o nadyege sirotków Modl. 34^b, květe květów nadyege milosti t. 166^b atd., dosud tak. Rukopisy Pass., Modl. a OtcB. mají jotaci přísnou, proto doklady zde z nich podané jsou zvláště důležité. Když v textech takových se vyskytá *-ě* místo *-e*, tedy je to odchylka syntaktická, totiž nominativ vzatý za vok.; na př. o nešlechtná wlczycie Pass. 355, proč jsi smutná duffye má ŽWittb. 42, 5, o má milá duffye Modl. 110^a, má nadyegye a má čáko t. 28^b. Rovněž tak jest v Pass. 381 poď má milá hořpodiny nominativ místo vok., hospodyní m. -ně. Srov. dial. vok. moja duša m. dušo BartD. 41 (hroz.).

Napodobením vzoru *koř* vyskytuje se v nč. také vok. *-i*: ty rodná zemi, ty jasná září atp. Us. spis.; bývá to v jazyku knižném a jen při

těch substantivech, která v nom. a akk. odsouvají koncovou samohlásku a tím nabývají podoby s nom. akk. *kost*.

V nářečích východních jest vok. *dušo*, analogií podle vok. *rybo*, na př. *růžo chrom*. 271, *Btch*. 266 (dbeč.), *dušo Ančo Maryšo* t. 424, *BartD*. 20 a j. (zlin. a vůbec mor.), slc. *dušo*.

173. Sing. akk. *dušu*, *-iu*, *-i*; *púšě*.

1. Koncovka *-u* jest jako u kmenů tvrdých, z psl. *-q*. Změnami hláskovými vyvinulo se z ní dále *-iu* a z toho pak *-i*. Na př. Pavel dal jest *zemu* t. j. *zeinu* list. Lit., Vlach dal jest *zemu* t., nedelu všu *CisMnich*. 97^a, w *temnicu* t., dal *vrazu* t. j. *vražu* t., *nadyeyu* jmajúce *Túl*. 12^b, *ciesar* *zemu* porobi *DalH*. 31, (Oldřich Boženn) za *knhienhu* pojě t. 41, tu *cziefu* t. 30, jměj *peczu* o sobě *DalHr*. 9, když před *lubuffu* přijidú t. 3, *twirzu* *ŽGloss*. 88, 41, *mezu* t. 103, 9, měl *nadiegu* *LAl*. 421, za *planú* *hnylyczu* *Mast*. 426, oprávej *przyeslyczu* t. 384 atd.; — hna se u *puščziu* *LMar*. 5 t. j. u *púščiu*, *pechziu* bych jměla *LMar*. 33, *duffiu* *pustiv* *Jid*. 104, na *wyffyu* *ŽWittb*. Hab. 19, *onu* *chwilu* t. 166, v *nedyeliu* *ApŠ*. 12, *wfiuczku* *posteliu* *ŽKlem*. 40, 4, w *zieziu* in *sitim* *ŽKlem*. 90^a, *mezyu* si položil *ŽWittb*. 103, 9, *ustavil* *burziu* t. 89^b, *nyemkynyu* za *ženu* *jmieti* *DalC*. 41, ve všu *zemiú* t. 12^a, *nadiegiu* *mú* t. 56^a, w *sygyu* *plygyucz* *LAl*. g, *kto* dá *studnyczyu* t., *našu* *zemiv* *žena* *súdí* *DalHr*. 3, atd.; — *piefnyczyu* *novú* *ŽWittb*. 39, 4, *poselkyny* učinil s' ju *Modl*. 3^b atd. V některých stě. památkách všecy tyto koncovky vedle sebe se vyskytují; na př. přēs *pufczu* *ŽWittb*. 35, 16, položil *pufczyu* t. 106, 35 a *zamúti* *pufczy* t. 28, 8; založil *jsi* *zemu* *ŽWittb*. 118, 19, položil *zemyu* t. 106, 35 a přijmi *zemy* t. 36, 29; přikryl *sem* *duffu* *mú* *ŽWittb*. 68, 11, *vpil* *sem* *duffyu* *mú* t. 41, 5 a *zprosti* *duffy* *mú* t. 6, 5; *wolyu* *svú* *ŽWittb*. 102, 7, *wolyu* *hospodinovu* t. 26, 4, *abych* učinil *woly* *tvú* t. 39, 9; *kyfyelyczu* *prodává* *Mast*. 420, na *tuto* *stolyczyu* t. 25, *ktož* *jmá* *zymnyczyu* t. 122; *Kazu* *DalC*. 3, *všiu* *zemyu* t. 7, *všicku* *zemy* t. 2. Po vykonané přehlásce a dosud: *duši* atd.

V nářečích východních jest *-u* dílem zachováno, dílem analogií opět uvedeno: *dušu* slc., *růžo chrom*. 271, *Btch*. 266, *BartD*. 20 a j. (zlin. a vůbec mor.), oznamováł *vůli* *pana* *hejtmana* t. 346 (slov.), *slepiciu* t. 2 253 (žďár.); doklady toho z doby starší: naleznete *oflyczu* *EvOl*. Mat. 21, 2, *lahwiczu* *vody* t. 252^a, w *prawiczu* t. 248^a, w *strzyczu* *jemu* t. 125^a, na *zemv* t. 134^a a 262^a, w *zemu* *EvVid*. Jan 12, 24, na *zemu* *Alch*. Ant. 25^b, *chwilu* t. 76^a, za *duffu* *OlMüllB*. 619, *mffu* *zaprostiti* *Lvoy*. 85^b.

2. Některá substantiva odsouvají koncovou samohlásku a končí se soubhláskou, na př. *púščiu*, *-iu*, *-i* — *púšě* nč. *poušť*. Jsou to substantiva táž, která i v nominativě koncovku *-ě*, *-e* odsouvají; tedy *púšě* = sing. akk. a spolu sg. nom. Začátky toho jsou již v době staré, časem pak případů

takových přibývá a jest na př. akk. *báni* Us. místo a vedle *báni*, v *báni* zlatau Troj. Jg.; *dál* a *dáli*, wz-dali Ol. Jos. 3, 4, wz-dal t. 2. Mach. 12, 9; *děl* m. *déli*, wz dely Alb. 83^a a j., na del Lobk. 6^b, na dyl Pref. 29, Br. Gen. 13, 17; *díš* Us.; *houšť* Us., a v jednu hufty AlxV. 732; *hráz* Us., plot neb hrazy dělati KolB. 67^a (1497); *chvil*, na každú *chwil* Orl. 92^a, *chvíli* Us.; *kratochvil*, za *kratochwyl* DalC. 79, pro *kratochwyl* Štít. uč. 125^b atd.; *koudel* Us., a kladiž na to kaudeli z byelkem ChirB. 290^b; *mez* Us., přes mezy Ben. Jos. 16, 12; *mříš* Us., skrzě mrziezzy Ol. Cant. 2, 9; *-myšl*, Litomyšl Us.; *nesnáz* Us., nefnáz míti Br. Jer. 2, 9, a nefnází někakú HusPost. 163^b; *obec* Us., ztratě obczy neufaj do hrada DalC. 4; *oj*, *voj* Us.; *páž*, *pážď* Us., v. doleji § 185; *peleš* Us., pelešly hroznú sme viděli Otc. 109^a, tu pelešf Krist. 25^a; *polovic*, na *polowicz* KolEE. 490^b (1732), jednu *polowicz* a druhú *polowicz* Kruml. 319^a, *polovic* i -ci Us.; *postel* Us., posteliu mú opláču ŽKlem. 3^a, rohožě za postely jmějiechu DalC. 37, posteliu mú Ol. Prov. 7, 16, na postel Br. Jg.; *poušť* stč. *púšť*, skrzě pufcy ŽKlem. 135, 16, král hanbú v-púšcy vnide DalC. 24, přes tu pufczi Krist. 28^a, zamúti hospodin pufcz ŽKlem. 28, 8, na pufcz Krist. 33^a, w paufff Br. Isa. 1, 7; *rez* Us., oheň rez snímá Alb. 76^a; *rohož* Us., ve zlu rohozy Hrad. 99^b, jeden chudý měl rohozzi Kruml. 319^a; *stráž* Us., ftrazyu custodiam ŽWittb. 78, 1, musí mieti tajnú ftrazi NRada 1321, stráž držeti Br. Jg.; *stříc*, v-stříc Us., w ftrienci Kladr. 1. Reg. 25, 30; *souš* Us., uhodiš na súš Ctib. Jg.; *šýj* Us., obkličíš ffigi jeho Ben. Job 39, 19; *šír* Us., wz-fširzi Kruml. 71^a, na fširz t. 70^b; *tíž* Us., v tu pracnú tyezy Rúd. 15^b, velkau tíž na hrdle míti Vel. Jg.; *tloušť* Us., stč. *tlúšť*, na tlaufft Lobk. 98^a, Háj. herb. 277^a; *twrz* Us., twirzu firmamentum ŽGloss. 88, 41, twrzy zapálíchu praesidium Ol. Súdč. 9, 49; *úlehl*, na jednu úlehli DalJ. 5 rkp. I, na jednu vlehl DalC. t.; *vášeň* Us., také dobrú wafnyu jmějieše Mast. 292, tu jsmy zvěděli přěšlechetnú waffny Otc. 300^b, tu waffen t. 122^a; *věž* Us., postavimy wyezy sobě DalC. 1, vzdělal vezzi EvOl. 228^b, přidali jsme jemu wiezi wodnu KolAO. 22^a (1468), na jednu věži VelKal. 40; *výš* Us., na wyffyu dovede mě vítěz ŽWittb. Hab. 19, wz-wyffy Kruml. 70^b, z-wyffy m. vz-výši Ol. 3. Reg. 6, 10, z wyfs t. 1. Reg. 17, 4; *zem* Us., všecku zemi Ben. 4. Reg. 17, 5, potopu uvedu na zemi Br. Gen. 6, 17, jeden vypadl na zemi Kom. Lab. 19, 11, na zem Br. Ex. 4, 3, t. Isa. 40, 10 a j.; — -ň místo -ňu atd., Vídeň, povodeň, lišeň atp.; — -yň vedle -yňu atd.: (Oldřich Boženu) za knhienhu pojě DalH. 41, nyemkyny za ženu jmieti DalC. 41, (Spytihněv) knyeny vzrudi t. 46, pofelkyny k apostolóm učinil s' ju Modl. 3^b, paftorkynj (sg. akk.) KolEE. 166^a (1675); *hospodyn* Us., *hospodyň* Us. mor., vašu *hospodeň* chrom. 272; *jeskyn* Us., vy ste učinili geskyn EvOl. 280^b; *kuchyň* Us. — Táž substantiva odsouvají také koncovou samohlásku v sing. nom., viz § 171 č. 2. Odsouvání v akk. vyskýtá se zvláště často ve výrazech adverbial-

ních, složených z předložek *na, v, vz (z)* a akkusativů substantiv *dále, dále, hlubě, starě, šířě, tiežě, tluščě, více, výšě*; viz o tom § 184 č. 7.

174. Sing. gen. dušě, -e; -i.

1. O koncovce *-ě, z býv. -ě* proti stl. *-e*, srov. I. str. 49 a nahoře § 10. Ze staršího *-ě* je zaniknutím jotace *-e*. Příklady: z nvzye OtcB. 53, bez mé pracie Pass. 293, do sftiepnicye OtcB. 328, této burzie Pass. 419, že (mečem) ledva bratru kozie dojě t. kóžě DalH. 30, ot strazie jutřnie ŽWittb. 129, 6, myšlenie naše dufye neposkvrní Túl. 31^a, z peleffie OtcB. 257, té všie peczie t. 14, podlé itagie Pass. 308, nenie jiné nadiegie t. 114, syn poselkynie tvé ŽKlem. 115, 16, z své zinie t. j. žiňě OtcB. 222 atd.; na lože postelě mé ŽWittb. 131, 3, bez jeho wuole OtcB. 185, do wynnice t. 324 atd.; nč. země, duše atd.

2. Koncovka *-i* je podle i-kmenů. Na př. *zemi* m. země, všechny tiché zemy mansuetos terrae ŽKlem. 75, 10, s zemi (sg. gen.) Comest. 4^a, lidé t zemy Mill. 74^a, z jiněj zemi Trist. 78, obec vši České zemi Háj. 390^b, do též zemi Suš. 500, ze zemi BartD. 22 (zlin.) a j.; *-zi* m. *-zě*, jakož rzy mosí ohněm železo zbýti t. j. rzi Štit. uč. 144^b, ot zyezy t. j. žiezi Pror. Jer. 2, 25, bez zziezi Ol. Oz. 2, 3, bez nefnazy Háj. 341^b (pravdě podobně sing.), dobyl twrzy Řičan t. 382^b; *-ci* m. *-cě*, snem prsten s svéj prawyczy Kat. 62, podlé stromu u studniczi Comest. 175^a, z ulici KolB. 88 (1494), ze vši obczy t. 1521 proti: bez obczye DalC. 4, z obce Us.; *-ži* m. *-žě*, jeho dna, jeho blyzy, jeho nyzy Kat. 104; *-ši* m. *-šě*, jeho dna, jeho wyfi Kat. 104, povinni smy více naše dufy vůli ploditi než těla Alb. 43^b, do peleffy (sg.) Otc. 240^a, vedle: do své peleffe t. 70^b; do též lkryffi Lvov. 93^a; *-šči, -šti* m. *-ščě*, jeho dna, jeho šíři, jeho hufty Kat. 104; *-ři* m. *-řě*, ot jeho zarzy (rým: tváři) Kat. 60 (světlěj zarze mnoho ubylo t. 148), jeho dna, jeho fyrzy t. 104, podle miery sfyrzi chrámové Ol. 3. Reg. 6, 3, že sám té weczerži nestrávil KolG. 13^a (1703); *-li* m. *-le*, z veliké dali Hrad. 68^a, t. 68^b a j., jeho dna, jeho dely, jeho daly Kat. 104; atd.

Místo *-i* je dial. *-ej*: každá osoba fwatey troyczey jest múdrost Orl. 8^b, diábel fedye na oczafu tey rohozey t. 50^a, nemluwím z fwey woley t. 36^b; srov. I. str. 214.

175. Sing. dat. lok. duši, psl. též -i. Na př. k studnyczi ŽWittb. 41, 3, bydlil jsem na pufczy t. 54, 14, k prorokyni Pror. Isa. 8, 3 atd., dosud tak v jazyku spisovném i v nářečích. Místo *-i* jest odchylkou *-i*: takovéj duffij Štit. ř. 112^b.

Místo *-i* bývá zvratnou analogií *-u, -iu*; na př. slútostiv bude zemu terrae ŽWittb. Deut. 43, na všiej zemyu t. Isa. 5, w zemyu egypské t. 77, 51, w zemyu Kamově t. 105, 22, w zemyu in terra t. 77, 69, t. 118,

19, w nadiegu in spe t. 77, 53, v-pufczyu in deserto t. 77, 52, k duffyu méj t. 68, 19, na poftelyu méj t. 62, 7. Srov. I. str. 216 sl.

Jindy bývá místo *-i* zvrtnou analogií *-e*, *-ie*, na př. w zyezze m. v žiezi ŽWittb. 68, 22, v téj zemie Mill. 20^a, na téj pufczie t. 38^a, t. 38^b; srov. I. str. 224.

176. Sing. instr. *dušú*, *-iú*, *-i*. O původu té koncovky v. § 13. Na př. nad zemv se smiluju ŽGloss. 101, 15, s převelikú zbroyu AlxH. 5, 20, wrazu rozdělil zemiú t. j. vražú sorte ŽWittb. 77, 54; plakáním hi tšchzicziu ApŠ. 155, Durink dětátku bradatyczyu hlavu stě DalC. 21, smiluj se nad duffyu Pass. 339, (řěči) vypsány byly raŋgyu železnú ŽKlem. 145^a, vládneme ſwatynyú t. 66^a, nad zemiú t. 6^b; s zdejší praczy Štít. uč. 83^a, zjěvnú hrzyeſnyczyy Pror. 1^b, pod ovčí kozzij Štít. ř. 20^a, piš raphygyy Pror. 6^a atd., nč. duší atd.

V Čechách severovýchodních vyskytá se koncovka *-ej*, na př. s tou prácej, stolicej, pod lavicej, s přízej, s nůšej, pod kůzej, pod zeměj, před bouřej, před chvilej, uhodil ho holej atd. (sr. ČČMus. 1863, 331), budeš svou nouzej trestán Voln. 38; *-ej* je tu z *-í*, vzniklo nejdříve po sykavkách, jako v získati-(zajskati)-zejskati atp., a odtud rozšířilo se vůbec, srov. I. str. 213.

V nářečích východních jest *-ú* dílem zachováno, dílem analogií opět uvedeno. Na př. dušú BartD. 20 (zlin.), t. 69 (val.) a j., dušu t. 115 (laš., zkrác.), růžó Btch. 266 (dbeč.), chrom. 271 a han.; slepicou BartD. 2, 253 (žďár.), slc. dušou.

Při hranicích jazyka polského a vlivem jeho jest koncovka dial. *-úm*, *-um*, t. j. k české koncovce *-ú* přistupuje *-m* napodobením koncovky polské *-a*; na př. s tům pěknům růžům BartD. 88 (stjick.), pod jedlicům t. 351 (též), dušum, volum t. 115 (laš.).

177. Du. nom. akk. *duši*, psł. též *-i*. Na př. zrziednyczy jeho tiezeta synów palpebrae ŽWittb. 10, 5, chrziepi majú t. 113, 6 (14), chrziepi učijeta vóni drahú Kruml. 302^b, (dvě) orlyczy DalC. 22, dvě maley mili Pass. 312, dwie nedielj potom KolČČ. 199^b (1553).

Du. gen. lok. *dušú*, *-iu*, *-i*, psł. též *-u*. Na př. vše po najú wolu bude t. j. volú Mast. 110. duch w chrzyepyj jeho jest Pror. Isa. 2, 22, w mu chrziepij Ol. Job. 27, 3, tú dwú duffi Brigf. 124, we dwú ſyenczij Ben. 4. Reg. 23, 12, we dwau nedielj KolČČ. 32^a (1543), bez dwau nedielj Pref. 83.

Du. dat. instr. *dušama*, přehlas. *-ěma*, zaniknutím jotace *-ema*; psł. *-ama*. Pro tvar ten nemám dokladu.

Odchylkou *-oma*, podle o-kmenů; na př. zrzydlnyczoma mýma palpebris ŽPod. 131, 4, brána bieše dvěma věžoma osazena Troj. Jg., pod

oběma pažoma Let. Jg.; srov. -oma m. -ama ve vzoru *ryba* § 141 a stpol. dwiema niedzieloma, dwiema winnicoma a j. Kal. 203.

178. Plur. nom. akk. vok. *dušě*, zaniknutím jotace -e. O koncovce -ě, z býv. -ē proti stsl. -g, srov. I. str. 49 a nahoře § 15. Na př. qui (acervi) granicie dicuntur Reg. I. r. 1214, pásti owcye Otc. 286, přes twrzie Pass. 357, všěcky dwerzye Pass. 388, pro milofczye t. 325, duffye jsú živy t. 289, nyemkynyne nebudú mazaucóv péci DalC. 45, sú veliké stranie OtcB. 244, na ň pomygie lejíc Pass. 325; ti ještě owcze z chalup berú NRada 738 atd., nč. duše atd. v jaz. spis. i v nářečích.

Analogií podle i-kmenů jest -i: ciesař rozesla ve všě daly posly Kat. 82.

179. Plur. gen. *duš*, *duš*; -i.

1. Tvar vlastní jest *duš*, bez -i, psl. *dušv*. Doklady toho jsou stč, dilem také nč. při substantivech

-mě: mých zem AlxH. 8, 28, všech ze m svD. 24; nč. zemí;

-cě: až do hacz Rožmb. 269, (Poláci přepadení) hacz na sě dospěti nemohli Pulk. 38^b; nedaj vlkóm owecz pásti NRada 1298, bahnivých owecz Ol. Sir. 11, 32, owecz pět tisíc Ben. 1. Esdr. 3, 9, stáda owecz t. Judit 1, 8 a j., z owec Br. Num. 15, 11 a j., owec VelKal. 183, stádo owec Suš. 199 a Us., kdybys měla sto owec Pís.; fwiecz Ol. Ex. 35, 14, Comest. 239^a, fwiecz mnohých Troj. 21^b, mnoho swiec Háj. 303^b, swěc mnoho Har. 1, 139, tři sta swěc TomP. 3, 317, nč. swíc v. swící Us.; mých dwerzecz Ol. Prov. 8, 4, do malých dwerzecz Lobk. 117^a; lynec sto Puch. 227^b (siencě); -icě: mladicz ŽGloss. 67, 26, ŽWittb. t., ŽKlem. t., duffycz ŽKlem. 73, 19, z ulicz ŽWittb. 54, 12, studnycz t. Isa. 3, dywicz Pass. 318, potrchna z noznych meče DalC. 30, z hrdlicz Ol. Lev. 1, 24, do lálhwicz Ben. Jos. 9, 13, ostrostí radlicz t. L. Reg. 13, 21, s flybenicz t. Jos. 10, 27, do winic Br. Num. 21, 22, mnoho studnic t. Gen. 14, 10, plní neftowic t. Ex. 9, 10 atd., nč. mladíc, ulic, studnic, slepic, lavic atd., při subst. domácích -ice je pl. gen. -ic dosud pravidlem; — substantiva přejatá -ace, -ice mají pl. gen. -e i -cí, na př. obligace, posice, pl. gen. obligac i -cí, posic i -cí, jiná s -ce mají z pravidla -cí, na př. revoluce, kommoce, existence pl. gen. -cí;

-žě: mnoho wies bě ve zdi AlxH. 8, 15 (věžě), z modrých kozz Ol. Ex. 26, 14 (kóžě), t. 36, 19 a j., z koz skopcových t. Ex. 26, 14, modrých koz Kladr. Ex. 36, 19, modrých kóz Lit. Num. 4, 12, pro užitek koz Comest. 16^a, nč. věží, koží;

-šě: mnoho duff ApŠ. 100, duff nezapominaj ŽWittb. 73, 19, střěže hospodin duff swatých svých t. 96, 10, ostřiehá duff ŽKlem. tamt., mnoho duf Hrad. 73^a, mnoho duff Pass. 470, věrných duff t. 316 a j.; Ctibor de

chis t. j. z Chyš (jm. místní) Reg. I. r. 1169, Odolen z Chyff DalC. 47, Pulk. 104^b; do svých peleff Otc. 389^b; mytie czeš HusPost. 18^a, cziefs zlatých třidceti, cziefs stříbrných deset a čtyři sta Lit. 1. Esdr. 1, 9 (čiešě); třidceti luktus sindones Ol. Súd. 13, 14; nč. duší atd.;

-jě: (vévodové) Barachových stopiey sú následovali Ol. Súd. 5, 15 (stópějě), tisíc krocziey Krist. 39^a; nč. -jí;

-le: mil třidceti AlxH. 1, 14, třidceti mjl Puch. 57^a; do všech dal (rým: král) Kat. 10; méne čtyř nedyel Rožmb. 155, až šest nedyel minu AlxV. 2142; do šesti neděl Řpz. 99; ochechul zpiewanie Lit. praef. in Jos.; šest czedul KolH. 83^a (1721) a j.; nč. mil, košil, chvil, neděl Us.; činí se rozdíl: šest neděl sechs Wochen, a šest nedělí sechs Sonntage Dobr. Lehrs.² 186 a Us., ale vedle toho jest: když tu dwanadst nedieli biechu Baw. 281, šest nedělíj VelKal. 187 a j., byli jsme na cestě 24 nedělíj Pref. 83, do čtyř nedieli KolA. 1512 (tu vždy -lí), šest nedělí ŽerKat. 86 atd.;

-ně: wiffen černých LékB. 45^b, čtyry putny wiffen Lún. ort. 1581, černých wiffen Háj. herb. 63^b, mořských wiffen t. 97^a a j.; žádných třesseň Beck. 2, 495; dín a poru žádají ŠtítBud. 156 (dýně); škoreň Rokyc. 18^b; nč. třeseň v. třesní, střeseň BartD. 21 (zlin.); -yně: zpěvákóv a zpiewakyn Ol. 1. Esdr. 2, 65, zpiewakyn t. 2. Esdr. 7, 67, zpiewakyn t. 2. Reg. 19, 25, kuchyn mnoſtwie KabK. 34^a, zpiewakyn Ben. 2. Reg. 19, 35, do gefkyn Ol. 2. Mach. 6, 11; nč. bohyň, otrokyň, jeskyň atd. vedle -ní Us., do jeskeň chrom. 272.

Když tvar tento jest jednoslabičný, bývá dlouhý, kde v pádech jiných je táž slabika krátká. Doklady toho: země pl. gen. zém, všech ze^m svD. 24; dušě, dúš, (matky) jen těl jich (svých dětí) jsú matery ale ne duuff Štít. uč. 58^a, těch duuff svatých t. 103^b, hoře těch dúff t. 152^a, v pokoji svých duuff Štít. ř. 100^a, svatých dvvff útěcha t. 52^b. Srov. stejné dloužení v genitivech plur. vzorů vyčtených při pl. gen. ryba § 143.

Tvary o více slabikách mívají v nářečích zdlouzenu slabiku poslední; na př. ovce pl. gen. ovíc zůž. z ovéc chod. 36 a 57, ovéc BartD. 39 (hroz.), t. 60 (val.), meríc, kuríc t. 39 (súch.).

V tvarech jako ovce, dveřec, sienec atp. jest -e- jerové, -ec z -bca km. -bca.

2. Koncovka -í jest analogií podle těch plur. gen., které ji mají právem; podnět nejbližší byl v žensk. pl. gen. kostí, tykví atp. Tvary s -í jsou pravidlem již v době stč., tvary bez -í jsou vedle nich v menšině a ustupují časem víc a více. — Příklady: burzi procellarum ŽGloss. 148, 8, horských twirzi AlxH. 9, 37, všech twrzi DalC. 33, z hluby vodných ŽWittb. 68, 15, křesťanských duffy Pass. 321, toliko mffý neb páteřóv Štít. uč. 154^a, zemýý těchto Pror. 26^a, modrých kozzy Ol. Num. 4, 8, z owczij Ben. Jud. 6, 37, svých owczij t. 2. Reg. 12, 6 a j., z owcy

Br. Lev. 4, 34 atd.; nč. zemí, ovcí, duší, koží, třešní, bohyní (v. -ň) atd. Us., duší BartD. 20 (zlin.) a j., duši t. 115 (laš., zkrác.), slc. duší atd.

Za -í jest analogií zvratnou -íí: berani owczyu ovium ŽWittb. 64, 14, a -ie: z cizích *zemie* Mill. 59^a, z těch *wieziet* t. 84^b; srov. I. str. 216 sl. a 224. — O pl. gen. zkříšenie *duffyew* EvOl. 334^a m. duší v. t. 226.

Za -í je dále dial. -iej: záloh *zemyey terrarum* EvOl. 149^a; srov. *mładost* mu s tvářej *svítila* BartD. 356 (dol.) a I. str. 214. V nář. žďár. jest -ej, v. č. násl.

3. Analogií podle sklonění zájmeného a složeného pl. gen. *těch, dobrých* atp. jest také pl. gen. *duších*: zprávce *duffijch* *naffijch* Háj. 176^b, na oltářích *těch* *kapljch* Beck. 2, 74, pod způsobem ceremonijch církevních t. 1, 69 a j., *duších* BartD. 69 (val.). — Dial. jest podle č. 2. pl. gen. *dušej*, *kůžej*, a s -ch: *dušejch*, *kužejch*, *mezejch* BartD. 2, 253 (žďár.). — Podle Šemb. 20 říká se místy u Jindř. Hradce: mnoho *slepících*, pl. lok. za gen.

180. Plur. dat. *dušám*, -iem, -ím, psl. -amъ.

1. V textech západočeských staré -ám nedoloženo. Z toho přehláskou vzniklé -iem: *duffyem* svým ŽWittb. 77, 18, všem *duffyem* Pass. 488, *duffijem* vašim Štít. ř. 98^a, ke *mffyem* DalC. 27, k *studniciem* ŽKlem. 41, 2, k *studnicziem* ŽWittb. tamt., takovým *helmbrechticzijem* Štít. ř. 36^b, abytyše *knyenyem* rodička *bieše* DalC. 45 atd. Z -iem zúžením -ím: *abatyš*e *kniením* rodička *bieše* DalJ. 45 z rkp. Ff, *paftorkynijem* *fweyem* KolČČ. 119^a (1550), k *winiczym*, k *chmelniczym* t. 121^a (1550) atd., nč. *duším* atd.

V nářečích východních jest -ám dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno. Doklad toho z doby starší: *waffem* *duffam* OlMüllB. 618. V jazyku nynějším: *dušám* BartD. 20 (zlin.), t. 69 (val.), *slepícím* t. 2, 253 (žďár.) a j., *růžám* Btch. 266 (dbeč.), k *šibenícím* Suš. 23; v nář. lašském zkrácením a dalšími dial. změnami hláskovými: *dušam*, *dušom*, *sviňum* BartD. 115, srov. I. str. 123; slc. *dušiam*.

2. Často vyskytá se koncovka -em, zvláště po sykavkách. Není psána nikdy dlouze, ani v textech, které délku znamenají, a vyskytuje se také v textech, kde nebývá -é- místo -ie-; proto dlužno ji vykládati vlivem analogickým, který tu byl několikrát: nejdříve podle i-kmenů, *dušem* podle *kostem*, a potom podle nom. sg. i plur. -e a instr. -emi, jejichž -e se tu zachovává (v *dušem* je *duše*- zachováno jako v nom. *duše* a instr. *dušemi*). Příklady: (sv. Václav) *wdowiczem* *drwa nosieše* DalC. 27, pokoj vašim *duffem* EvZimn. 12, našim *duffem* Hod. 76^a, k *twrzem* AlxV. 706; *duffem* vašim Háj. 89^b, k českým *mezem* t. 343^b, k *opicem* t. 299^a, *lotryniem* zjevným t. j. -něm t. 381^a a j. (často u Hájka); k *wowczem*

KolČČ. 200^b (1553), k rozeprzem t. 258^b (1563), k newolem t. 275^b (1558) a j.; proti neffstowicem Háj. herb. 51^a, palčivým zinnicem t. 10^a, owcem t. 43^a, k nuoffem t. 52^a, k tyčem t. 100^b, k desíti milem t. 19^a a j.; duffem svým Br. Jer. 26, 19, proti paufftem t. j. pauštem t. Ezech. 38, 12, k owczem t. NZák. 24^b, t. 38^a atd.; orlicem BílQ. 2, 98, studnicem VesA. 136^a, běda duffem bříšným BílA. 47 a j.; ulicem, rozepřem, dušem Nejedlý Gr. 152; pracem, ulicem, dušem Dobr. Lehg.² 186. Tvary *-em* jsou časem ve zvláštní oblibě, v ChelčP. (1522) jest poměr jejich k *-ím* asi jako 3:1; drží se dosud v jazyku knižném, zvláště u historiků, k bauřem Pal. 3, 2, 353 a j.; a také dialekticky, dušem, obcem chod.

181. Plur. lok. dušách, -iech, -ich, psl. -ach.

1. V textech západočeských staré *-ách* nedoloženo. Z toho přehláskou vzniklé *-iech*: w tainciech ŽGloss. 104, 30, w temniciech t. 142, 3, v-wieziech ŽWittb. 47, 13, w chyffiech t. 101, 7, na twrzzech DalC. 72, po uliciech Pass. 302, v našich dufyech Alb. 87^a, ve všech vliczijech Štít. ř. 158^a, o svých praczijech t. 99^a, v dupyech Pror. 9^a; z *-iech* zúžením *-ich*: po jeho zemijch KřižB. 91^a, při hromiczých (sic) KolČČ. 2^a (1541), při wanoczých t. 9^a (1543), v těch mezých t. 430^b (1574), we dwau nedielijch t. 33^b (1543), v ulicích Br. NZák. 30^a, mřích, ulicích Nudož. 16 a 17 atd., nč. duších atd.

V nářečích východních jest *-ách* dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno. Staré toho doklady: w ginffich zemach OlMüllB. 618, v těch mezach Comest. 96^a, na mezach t. 97^a, t. 99^b, t. 139^b, t. 164^a, ve všech mezách Koz. 398. V jazyku nynějším: dušách BartD. 20 (zlin.), t. 69 (val.), slepicách t. 2, 253 (žďár.) a j., růžách Btch. 266 (dbeč.); v nář. lašském místními změnami hláskovými: dušach, dušoch BartD. 115, srov. I. str. 123; slc. dušiach.

2. Často vyskytá se koncovka *-ech*, zvláště po sykavkách; vykládati ji jest analogií jako koncovku *-em* v pl. dat., a také ze stejných důvodův. Příklady: w twirzech ŽGloss. 121, 7, ŽWittb. tamt., w ulyczzech Pror. 93^a, t. 94^a, t. 105^a a j., na vliczech Ol. Sir. 24, 19, v-vynnycech t. Cant. 1, 5, na twrzech t. 1. Reg. 14, 15, twrzech t. Gen. 32, 21, w peleffech t. Job. 38, 40, w pracech ŠtítPař. 46^a, w mezech Ben. 4. Par. 6, 66, po vliczech t. Tob. 12, 22, o ofliczech t. 1. Reg. 9, 20, v těch mezech KolČČ. 2^a (1541), wo hromniczech t. 41^b (1544), na mezech českých Háj. 301^a, na twrzech t. 268^a, na obcech t. 396^b, na sylnicech t. 76^a, po rozepřech t. 395^b, w koffilech t. 195^a, w zezech t. 300^a, w sukniech t. j. suknech t. 470^a a j. (často u Hájka), na mezech Háj. herb. 137^b a j., w plicech t. 102^a a j., w nefnázech VelKal. 146, w uliczech t. 180, w obcech t. 123, po rozepřech t. 149, w kratochwijlech t. 180, na mezech Br. Gen. 23, 17, při pracech t. Num. 4, 27, w duffech t. Deut. 10, 22; na duffech

BílD. 200, w krabicech VesC. 23^a, po prácech VesB. 175^b, w gefkyněch VesC. 30^b; ulicích, rozepřech, dušech Nejedlý Gr. 152, prácech, ulicích, dušech Dobr. Lehg.² 186. Tvary *-ech* jsou časem ve zvláštní oblibě, v ChelčP. (1522) jest poměr jejich k *-ích* asi jako 3 : 1, a drží se dosud v jazyku knižném, zvláště ve spisích historických.

3. Beck. píše: w cjrkevnjch rozepři 1, 517, po vzdálených zemi 2, 606, a Kon.: v čistých dušy 69 atd.; chybně m. rozepřích, zemích atd., a matením plur. lok. s gen., srov. pl. lok. *-í* místo *-ích* při vzoru *znamení* § 127.

182. Plur. instr. *dušami*, *-ěmi*, *-emi*.

1. Staré *-ami* v památkách nedochováno. Z toho je přehlasované *-ěmi*; ogyemi AlxH. 2, 1, kletczyemi AlxB. 5, 15, vdyciemi Pass. 348, pochodnyemi t. j. *-němi* t. 322, s jejie knyenyemy i se všěmi nyemky nyemi DalC. 46 atd.; dosud po retnicích: zeměmi, krměmi, koupěmi. Z *-ěmi* zaniknutím jotace *-emi*: pod kožemi Ben. 1. Par. 17, 1, peeczemi HrubLobk. 63^b atd., nč. dušemi atd.

V nářečích východních jest *-ami* dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno; na př. dušami BartD. 69 (val.), t. 115 (laš.), slc. dušami, slepicami atd.

Vedle *-emi*, *-ami* jsou ovšem též varianty *-ema*, *-ama*: s lyffniema t. j. lišněma KolEE. 122^a (1720), qvitanczema t. 10^a (1696), mezi ftolicema BílC. 12, dušema Us., kůžema, prácema chrom. 272, dušama BartD. 20 (zlin.), slepicama t. 2, 253 (žďár.) a j., růžama Btch. 266 (dbeč.), dušoma BartD. 115 (laš., podle dat. dušom a lok. dušoch).

2. Někdy bývá koncovka *-mi*, podle i-kmenů, na př. s dušmy Hrad. 73^a, jsa peczmi obvázan t. péčmi BrigF. 118, s swieczmi Comest. 196^b, pod kožini t. 197^b, nedielmi t. 189^b, za mezmi Vel. Jg.; a obecná toho varianta *-ma*, nedělma Us.

Měna kvantity kmenové ve vzoru tomto.

183. 1. O dloužení v pl. gen. *dušě-duš* atp. viz nahoře § 179.

2. Některá substantiva, která mají sing. nom. dvouslabičný a v něm slabiku první dlouhou, zkracují ji v sing. instr. a plur. gen., dat., lok. a instr. (pro du. není dokladův), ale ne vždycky v každém z těch pádův, nýbrž dlužno tu přestati na tom, co se doklady dosvědčiti dá. Výklad k tomu všeobecný viz při stejném krácení při vzoru *ryba* § 147. Doklady: *prácě*, zkrác. *prac*-, *prácie* HusPost. 166^a, s velikú *prací* t., od *pracý* Br. Ex. 5, 4; *práce* sg. instr. *prací* pl. gen. *prací* dat. *pracím* lok. *pracích* instr. *pracemi* Nejedlý Gram. 152; v Br. též: v *pracech* Oz. 12, 8, při *pracech* svých Num. 4, 27; analogií slabika nezkrácena: tau *pracý* Beck.

2, 457, prácemi t. 2, 510 a j., s práci atd. Us. ob., prácó Btch. 446 (dbeč.); sg. instr. pracó a plur. práci pracích prácema chrom. 272; — *sáně*, saní v. § 342;

dvěře, zkrác. *dvěř-* v. § 336; —

čičeš pl. gen. *čičš*, mytie *čzeš* HusPost. 18^a; — *mřežě*, *mřež*, hrob železnú mřežy odělati Háj 353^b, za mřeží Wint. 457 (z r. 1610), mřežemi železnými Háj. 315^b; — *sviečě*, *svěc-*, mnoho *swiec* Háj. 303^b (t. j. *svěc*, dlouhé bylo by u Hájka *svíc*), *svěc* mnoho Har. 1, 139, *svěc* vedle *svic* Nejedlý Gr. 152, tři sta *svěc* TomP. 3, 317, s *swiecemi* Háj. 356^a; ne-zkráceno: *těch swje* Beck. 1, 319, *svíc* a *svící* Us.; — *tičě* nč. *těže*, *těž-*, sg. instr. *těží* v ustrnulém výrazu *s-těží* = s úsilím, *těžce*, *spěšně*, na př. přitáhni s *těží* *descende* (ve Vulg. není tu výrazu adverbialního) Br. 1. Reg. 23, 20, (poslové) vyjeli s *těží* *festinabant* (*těž*) Br. Esth. 3, 15, *s-těží* = z *těžka* Us.; jindy *těže* instr. *tíží* atd.; —

chvíle, *chvil-*, pl. gen. *chvil* Us.: — *lžice*, *lžic-*, sg. instr. *lžicí*, plur. *lžic*, *lžicím*, *lžicích*, *lžicemi* Us.; — *mile* pl. gen. *mil* Nejedlý Gr. 152 a Us., několik *mil* Všek. 289^a; —

kóžě, zkrác. *kož-*, sg. akk. *mú kuožy* Ben. Job. 16, 16, nč. *kůže* atd.; pl. gen. *koží telecích* HusPost. 219^a, uprostřed *kožij* Ben. 2. Reg. 7, 2, *kozij* *hovězích* KolČČ. 341^a (1570), *kožj* *barvených* Br. Ex. 26, 14; pl. instr. *pod kožemi* Ben. 1. Par. 17, 1; sg. instr. *koží*, plur. *koží*, *kožím*, *kožích*, *kožemi* Nejedlý Gr. 152; ne-zkráceno: sg. instr. *kůžj* Br. Lev. 9, 11, s *kůžj* Beck. 2, 67, sg. instr. *kůží* plur. gen. *kůží* dat. *kůžím* atd. Us., *kůžó* *kůžím* *kůžích* *kůžema* chrom. 272; — *vóle*, *vol-*, *wuole* má Ben. 1. Par. 22, 7, nč. *vůle* atd.; sg. instr. s *wolij* Ben. 2. Reg. 3, 37, *gednú wolij* t. Jos. 9, 2, s *volí* Všek. 186, s *wolij* *dobru* KolA. 1512, s *dobru* *wolij* KolČČ. 20^a (1543), s *wolj* *jeho* t. 404^b (1566), s *jich* *wolij* Háj. 428^a, s *wolij* *královskau* VelKal. 145, s *dobrou* *volí* ČernZuz. 152, s *volí* a *vědomím* Pal. 4, 1, 262, s *volí* a *radou* t. 5, 1, 215; ne-zkráceno: s *plnú* *wuolij* KolB. 1522, s *dobrymi* *wuolemi* KolČČ. 79^b (1547); —

kdúle, zkrác. *kdul-*, sg. nom. *kdaule* Háj. herb. 371^a, plur. z *kdulij* t. 66^a, k *kdulijm* t. 133^b, o *kdulijch* t. 66^a, s *gdulemi* t. 86^a; — *kúle*, *koule*, *kule*, je rozdílnou kvantitou zdvojnásobeno: *koule* sg. instr. *koulí* pl. gen. *koulí* atd. *veskrze* *dlohé*, a *kule*, *kulí* atd. *veskrze* *krátké* Us.; s *kaulij* Lact. 125^d; — *kúpě*, *kup-*, pl. dat. *jich* *kupijm* HrubLobk. 68^a t. j. *kupím*.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

184. 1. Appellativa tohoto vzoru, vzatá za mužská příjmení, skloňují se jako *panoš*, v. § 198 č. 3; na př. *kratochvíle* m. *kratochvil*, *neděle*, *večeře*, příjm. *Kratochvíle* n. *-chvil*, *Neděle*, *Večeře*, gen. *-e*, dat. *-ovi*, akk. *-e* atd. Místo gen. akk. *Kratochvíle* vzniká časem *-la*, podle gen. *chlapa*

atd. Jiná odchylka jest *-eťe*, pana Kratochvillete KolV. 25^b (1768), podle gen. *kuřeťe*.

2. Některá substantiva přejatá z jazyka cizího bývají zde místo při vzoru *ryba* anebo se kolísají mezi vzory těmito; o tom viz § 149.

3. Některé domácí kmeny *-la* přecházejí časem do vzoru tohoto, na př. sg. nom. stč. *jedla* nč. *jedle* atd.; o tom v. § 150.

Naopak stalo se ze stč. *mele* nč. *mela*, veliká *mele* DalC. 99, to je *mela*, to jsou *mely* Us. Jg. V nář. stráň. pak subst. *postele*, *postel* změnilo se v masc. *posteľ* gen. *postele*. BartD. 36; v nářečí tom měnívá se *l* v *ř* a změna grammatického rodu přivedena s tím zároveň.

4. Ke vzoru tomuto patří ovšem také kmeny *-za* z *-ďja*, na př. *meza* z *meďja*, stč. *meze* nč. *meze* a *mez*. Některé z nich přecházejí však do vzoru tvrdého *ryba* anebo dokonce do vzoru *dub*. Zejména:

obuzě, ot *obuze* a *calumnijs* MamF. 85^b; srov. *obuditi*, *obúzěti*, *obuzovati*, *obuzník* a j., že tím vinen neb obuzen Rožmb. 132, (Ježíš) je nevinně obuzen Hrad. 50^b, vězte že jest zle žaloval súsěda křivě obuzal t. 117^b, (kto) jeho obuzye zlodějem Rožmb. 227, neobuzuyte mne ne *calumniantur* ŽGloss. 118, 122, neobuzigte ŽKlem. tamt., poniží obuznyka *calumniatorem* ŽWittb. 71, 4 atd., tedy *obuzě* tvar náležitý; ale vedle toho jest i stč. *obuza*, ot *obuzi* (sing.) a *calumnijs* ŽGloss. 118, 134, ot *obuzy* ľudské ŽWittb. tamt., ot *obuzi* ľudské ŽBrn. tamt., ot *obuz* lidských ŽPod. tamt.;

-chozě, na př. *ochozie* indago Prešp. 563, *salebra* MamA. 35^a, *vejchoz* má se předsevzítí KolH. 86^a (1721), z *ochoze* své VelKal. 97, *skrze* tu *vejchoz* Jg. z rkp. r. 1648, koupil *wochoz* dříví KolCC. 17^a (1551), při té výchozi Har. Jg.; a vedle toho dial. *ochoz* = odměřený kus lesa na vysekání BartD. 240, k *ochoze* Hrabcově Herb. 434, od *ochozy* t.; a masc. *-choz*, k *vejchozu*, několik *vejchozů* učiněno Jg., svůj *přjchoz* Beck. 1, 498, *přjchozu* svého t. 1, 336;

v nář. laš. je k nom. *hrazu*, *meza*, *tvrza*, *přaza* sg. lok. na *hraze*, na *meze* atd., jako *koza* - na *kože*; sg. dat. je *-zi* při kmenech měkkých i tvrdých, *hrazi* i *kozi* (sděl. Bartošovo).

Srov. při vzoru *oráč* subst. *-z* ze *-zb*, gen. *-za*, *-zu* místo *-zě* atd. § 71 č. 3.

5. O subst. *záduš*, *Meziříč* atp. gen. *-e* místo *záduší*, *Meziříčí* atd., stč. *-ie*, viz při vzoru *znamenie* § 129 č. 3, — o subst. *pradle* atp. místo *-dlí*, viz při vzoru *paní* § 214 č. 1.

6. V mluvniciích praktických bývá vedle vzorů *dušě* (kmene *-ja*) a *kost* (kmene *-i*) ještě také vzor *dlaň* a uvozují se substantiva, která prý tam patří. Ale substantiva tato nejsou třídou kmenův zvláštní, nýbrž patří dílem do třídy ženských *ja*-kmenův a tedy ke vzoru *dušě*, lišíce se od stejných kmenů jiných jen tím, že v sing. nom. a akk. mají koncovou

samohlásku odsutu, na př. *zem*, *hráz* atd. místo *zemč*, *hráze* v nom. a *zemi*, *hrázi* v akk., — dílem pak patří do třídy ženských i-kmenův a tedy ke vzoru *kost*, od něhož odchylojí se v některých pádech přejímající koncovku ze vzoru *duše*, na př. *bázn* sing. gen. *bázní* a odchylkou *bázně*: beze všie *bazny* Hrad. 45^b, ot *bazny* nočnie ŽKlem. 90, 5, bez *bázně* Vel. Jg., *dan*, *daň* plur. nom. akk. *dani* a odchylkou *daně*: *dany* dona adducent ŽGloss. 71, 10, aby páni měli určené *dany* Štít. uč. 84^b, nesmírné *daně* Flav. Jg., atd. —

7. Zvláštního povšimnutí zasluhují akkusativy sing. substantiv *dále*, *děle*, *hlúbě*, *hrúbě*, *stárě*, *širě*, *tiežě*, *tlúšče*, *viectě*, *výšě* ve výrazech adverbialních, kde spojeny s předložkami *vs* (*z*), *v*, *na* vyslovují kvantitu některého předmětu nějak měřenou. Na př. *šest loket vs děli* Alb. 83^a, *oltář dvúdcát loket v děli* a *dvúdcát v šíři* Ol. 2. Par. 4, 1, *na děl i na šíř* Pulk. 4^b m. *na děli*, *na šíři*.

Místo *vs* bývá tu často jen *z* na př. *desět loket zwieczy* Ol. 2. Reg. 6, 25, vedle: *dietky piedi wzvietczy* Pror. Ol. Jer. Lament. 2, 20; *toto z* zavdává příčinu, že se příslušný akk. někdy mylně pojímá za genitiv.

Že výrazy tyto jsou akkusativy, jest nepochybně při předložce *vs*, poněvadž tato s pádem jiným než akk. se nepojí; a nepochybně jest to i při *z*-, kteréž zde jest jen hláskovou obměnou místo *vs*-. Při předložce *na*- mohlo by se mysliti také na lok.; ale stejné rčení *na délku*, *na šířku* atp. je svědectvím, že také zde *na děli*, *na děl* atd. jsou akkusativy, a svědectví to je podporováno stpolským *na wyszą*, 30 łokci *na wyszą* (v bibli z r. 1561, Linde VI str. 607). Při předložce *v*- konečně když přihlížíme jednak k analogickým výrazům předešlým a ke stsl. *vъ* dalje (*vъ* s akk. plur.), jednak k hojným dokladům při *v-stár* vedle *v-stáři*, můžeme se domnívati, že také zde byl původně akk., ačkoli je možná, že se tu rozuměl někdy i lokál.

Koncovka byla tu původně *-u*, pak *-iu* a *-i*, jakož náleží při vzoru tomto. Koncové *-i*, jako u některých jiných substantiv tohoto vzoru, tak i zde často se odsouvalo: *vs-hlúbí*, *vs-hlúb*. Jindy táž koncovka prodlužovala se: *vs-hlúbí*, (*v*)*z-hlúbí*; výraz *vs-hlúbí* byl adverbialní, sklesl v povědomí mluvčích, v adverbium, t. j. zapomnělo se, že *vs* je v něm předložka a *hlúbí* že je příslušný akk., a po takovém sklesnutí dějí se ve slovích často hláskové změny, jež by se jinak nedály, zde zejména koncovka se prodloužila, kdežto v akk. *duši* zůstala nezdložená.

K tomu některé příklady.

dálu: *vs-dáli*, *vs-dáli*, *vs-dál*, *z-d*, na př. (město) *viac nežli za míli* odtad *wzdaly* jest Pulk. 127^a, což jich (králův) bylo *bliz i wzdaly* Kat. 2, *wz dali* dva tisíce loket Ol. Jos. 3, 4, *sedmi honów wzdali* stojí kostel Mand. 33^b, *wzdálj* VelKal. 79, místo *wzdálj* tři dni cesty Br. Gen. 33, 26,

vzdálí TomP. 3, 473; — zajíti z dali jednoho dne Ol. Jos. 10, 13, zdali honov šestdesát Koř. Luk. 24, 13; — (Betlém) jest wz dal ot Jeruzalema pět mil Krist. 17^b, bieše Bethania wzdal pól pátanácte honov t. 73^b, cesta z Nazareta do Egypta jest wzdal dvanácte dní t. 28^a, za několik mil wzdal Pass. 382, bez jedné padesát kročejí wzdal Pass. 471, wzdal šestdesát honov Ol. 2. Mach. 12, 9; — nč. vz-dálí, vz-dáli, vz-dál atd.; — odtud *po-vzdál* a *ze-vzdálí*; — *vzdálí* vzato za subst. = vzdálenost, ve větším vzdálí od Vyšehradu TomP. 4, 61 a j.;

dělu: *vz-děli*, *z-děli*, *v-děli*, *na děl*; na př. (koráb) tři set loket wzdeli Ol. Gen. 6, 15, (deska) deset loket bude wzdeli Ol. Ex. 26, 16, čtř noh wzdeli Mand. 91^b, šest loket wzdeli Alb. 83^a, wzdyli Beck. 2, 208; devadesáti kročejí zdeli Lobk. 6^a, kaplice čtyř (sáhův) zdýli Pref. 32, hrob jest z weyffy čtyři pídi, z dýli devět a z sfirjij čtyři t. 37, z dělj Br. Ex. 27, 11, z dýlj t. Deut. 3, 11, z dýlj Háj. herb. 14^a a j., z dýli Beck. 1, 210; — (stuol) dva lokty w dely Ol. Ex. 25, 23, oltář dvúdcát loket w deli a dvúdcát w sfyrzi Ol. 2. Par. 4, 1; — na del zaměstkná přístřešie lóktov sto Ol. Ex. 27, 18, osm šlepěj tak na del jako na sfirz Zrc. 8^a, na del i na sfyrz Pulk. 4^b, na sfirz i na del Lobk. 6^b, ta rozsedlina má na dýl tři lokty Pref. 29, na dýl Háj. herb. 19^a a j., VelKal. 167; nč. vz-dělí, vz-déli atd.; — k akk. *dělu* jest nom. *děle*, a vedle toho byl také nom. *dle* z dslja, a k tomu akk. *dlu*, *dli*, na př. ulice nadly upriemé Mill. 58^a, cestu čtyři míle zdl t. 11^b t. j. vz-dl (dl místo dli); srov. § 185;

hlúbu: *vz-hlúbi*, *vz-hlúb*, *z-hlúbi*; na př. (moře) dvadceti kročejí wzhlubi Koř. Act. 27, 28, dát mu ránu lokte zhlwby Růž. 8, — dvanácte noh wzhlub Pass. 273, — za tři piedi z hlubij Lobk. 103^a, sedm loket z hlaubij t. 19^b, z hlaubij Háj. herb. 15^a; nč. z-hloubí, z-hloubi atd.;

hrúbu: *z-hrúbi*, *z-hrúbí*; na př. dřevie z hrubi jako chmelová tyč KabK. 31^b, železo malé pěsti z hraubij Pref. 66;

stáru: *z-stáří*, *v-stáří*, *v-stár*; na př. zstárj jednoho měsíce Br. Num. 3, 15, t. 3, 22 a j.; — jenž pět let wstarzi bieše Pass. 287, (Jan) ve čtrnásti letech wstarzy bieše Pulk. 179^b, když (Kristus) třidsátého leta w starzi býti počínáše Kruml. 27^b, jenž bieše čtrnáste let w starzy Otc. 372^b, — dětátko bylo dvú měsieců w starz Krist. 28^a, patnácte let wstarz jsúc t. 18^a, jen čtyřidceti dní wstarz byl t. 27^a, dětátko když sedm let wstarz bylo t. 28^b, do dvú letú wstarz Pass. 69; — předložka z výrazu ustrnulého vynechána: padesáte let stáři Beck. 1, 375; — nč. v-stáří, v-stáři atd.;

šíru: *z-šíří*, *v-šíři*, *na šíř*; na př. lauky čtvrt míle z sfirzij Lobk. 3^a, kaplice okolo dwau sáhuo z sfirzij Pref. 32, z sfirzij čtyři (lokty) Pref. 37, rozsedlina má z sfirzij asi čtyři pídi Pref. 29, z sfirj Br. Ex. 39, 9, t. 37, 12, zsfirjij VelKal. 312, za tři míle zsfyři Beck. 2, 208,

pětidcát (loket) wffirzi jej (koráb) učiníš Ol. Gen. 6, 15, oltář dvúdcát (loket) wffyrzi Ol. 2. Par. 4, 1, wffyři třich prstův Beck. 2, 82, jmajíce na ffirz a wyfs puol druhého lokte Ol. Ex. 37, 1, (stuol) majíce na ffirz loket a na wyfoft loket a puol t. 25, 23, na ffirz paddesát loket t. 27, 18, změřil jest ten dóm na fyrz i na wyfoft Alb. 88^a, na ffirz i na del Lobk. 6^b, na del i na fyrz Pulk. 4^b, na ffirz Zrc. 8^a a Ol. Ex. 26, 16 a j., na ffýř Háj. herb. 64^b a j., VelKal. 167; — nč. z-šíří, z-šíři, v-šíři, v-šír, na-šír atd.;

ticžu: *z-tíží*, na př. ztjizj Háj. herb. 4^a a j., vyňav naušnici ztjizj lotu Br. Gen. 24, 22, půl lotu z tíží Vel. Jg. s tíží jednoho zrna (m. z tíží) Rosa Jg.; — nč. z-tíží, z-tíži;

tlúšču: *vz-tlušti*, *z-tlušti*, *z-tlušti*, *na-tlušť*; na př. vezmi dřevce jako prst wtlufsty Chir. 169^a, — dvanácte loket z tlufti Ol. 3. Reg. 7, 15, křížek na prst z tluftij Lobk. 8^b, puol druhého lokte z tluftij t. 100^a, kus kříže dobře prstu z tluftij t. 34^a, puol lokte z tlaufftij t. 104^b, z tlaufftij VelKal. 312, — puol druhého lokte na tlaufft Lobk. 98^a; — nč. z-tlouští, z-tloušti;

viecu; *vz-vieci*, *z-vieci*; na př. dietky piedi wzvietczy ad mensuram palmae Pror. Ol. Jer. Lament. 2, 20, — (chrám) čtyřidceti loket byl zwieczy před dvermi Ol. 3. Reg. 6, 17, deset loket zwieczy Ol. 2. Reg. 6, 25, insule z wijeczy vuokol 30 mil Lobk. 29^a, mramorovými kusy jako pěst z wijeczy t. 104^a, vitriolum zwyeczy jako jeden bobek Chir. 216^b; — nč. z-víci, z-víci;

wýšu: *vz-výši*, *z-výš*, *z-výši*, *na výš*; na př. ta (věžě) buď wz wyffy až do nebe DalC. 1, sto loket wz wyffi Ol. 3. Reg. 7, 2, oltář desieti loktów wz wyffy Ol. 2. Par. 4, 1, — osm šlepějí wzwyff Zrc. 8^a, — dva lokti zwyff Pass. 342, — asa dva lokte zwyffij Lobk. 103^a, hrob jest z weyffij čtyři pidi Préf. 37, z wýffy Háj. herb. 115^a, učiníš oltář dwa lokty na wyfs Ol. Ex. 30, 2, jmajíce na ffirz a na wyfs puol druhého lokte t. 37, 1, na wyfs Háj. herb. 28^a; — nč. z-výši, z-výši, na výš atd.

8. Substantiva *vánocě*, *letnicě*, *hromnicě* jsou pluralia rodu ženského a skloňují se jako *duše*; časem odchylují se odtud a přejímají ze vzoru jmen místních *-ice* stč. *-ici*, *Lobkovice* atp. (§ 70), koncovky těch pádů, ve kterých se liší pluraly *Lobkovice* a *duše*, a s tím spolu i mužský rod. Na př.:

nom. akk. *-cě*, ob wanoczcie Pulk. 111^b, přes wanoczcie t. 87^a, (Přemysl) wanoczcie okvasil t. 148^b, když na letnycze viděla sv. ducha poslánie Hrad. 73^a, na letnycze Pulk. 96^a, na hromnycze t. 155^a, na hrompnice Půh. 1, 263, vánoco hromnice letnice Nejedlý Gr. 143 a Us.;

gen. *-c*, od wanocz Štít. uč. 3^b, KolEE. 354^a (1689), vánoc hromnic letnic Us.;

dat. *-ciem*, *-cím*, k wanoczym přístím KolČČ. 314^b (1560), k hromni-

cím Břez. 24; -*cem* jako dat. *dušem* podle i-kmenů, k *wanocem* Baw. 290; — a odchylkou: k *wanocům* atd. Us.;

lok. -*ciech*, -*cich*, o *wanoczich* BrigF. 108, o *hromnyczich* Štít. ř. 222^a, o *hromnicich* Let. 473, po *wánocích* t. 96, o *wanoczich* KolEE. 195^a (1643), po *hromniczych* t. 270^b (1625), o *wánocích* atd. Us.; -*ech* jako lok. *dušech* podle i-kmenů, o *wanoczich* Pulk. 72^a, po *wanoczech* Let. 527;

instr. -*cěmi*, před *wanoczemi* List. JHrad. z r. 1388, před *hromnicemi* rkp. z r. 1519 u Pal. 5, 2, 357. Let. 228 a j.; — odchylkou podle mužsk.: před *wánoci* Let. 59, t. 96, t. 374 a j., przed *wanoczy* KolEE. 401^b (1656), před *wánoci* Pal. 3, 2, 380 atd.; — Us. nč. -*cemi* i -*ci*.

Místo nč. plur. *velikonoce* je v jazyku starším sing. *velika noc* gen. *veliky noci* atd., v. § 343. Z toho vznikla složenina sing. *velikonoc* gen. -*ci* atd., od *welkonocy* Beck. 2, 122, po *welikonocy* Br. NZák. 235^a, po *velikonoci* Let. 634, k *velikonoci* ČernZuz. 276. Sing. *velikonoc* změněn časem v plur. *velikonoce*, dílem proto, že výrazy adverbialního určení časového (a podobně také jiného) bývají pluralové, na př. v *jedny časy*, v *ty doby*, v *zořě* (pl. akk.) *diluculo*, o *polednách*, v *obědy*, po *obědích*, k *večeróm*, ve *snách*, o *prvospech* atd., ale hlavně zajisté analogií podle plur. *wánoce* atd.; a plur. ten jest nyní pravidlem.

V době, když sing. *velikonoc* a plur. *velikonoce* byly vedle sebe v užívání, vznikl analogií zvratnou také singular vedle plur. *wánoce*: v ty dny o *wánoci* Let. 211, při *wánocy* Seel. 155 vedle: při *wanocých* t.

9. Ke vzoru *dušě* patří také kmeny -*st-ja-*. Ze -*st-ja* náležitými změnami hláskovými vzniklo stsl. -*šta*, č. -*šča*, stč. plur. nom. *miłoščě*, *miłoště*, kmen *miłošča-*. Jinak Miklosich II. 172 a 173 a I^a 284 a Šafařík Poč. 38 a 39. V češtině jsou tyto tvary jen v textech starých, pokud vím jenom v některých pádech plurálu, a drží se tu většinou jen v jistých výrazech adverbialních. Srov. Listy filol. 1882, 121 sl. Na příklad

pl. akk. *miłoščě*: pro *miłofczye* syna *tvého* Pass. 325, pro *miłofstye* t. 437, (žena) pro *miłofstie* jeho obraz jeho sobě *namalowała* Nikod. 111^a, žeť pro *miłofstie* *nedužím* HusŠal. 87^b, *králové* (slýcháchu) jeho *mudroftie* *audiebant sapientiam* Ol. 3. Reg. 4, 34, *řemeslníci* *leackakés dwornofstye* *zamýšlejí* Štít. uč. 94^a;

pl. dat. *miłoščiem*: *chytroftiem* *kacieřským* Štít. uč. 78^a;

pl. lok. *miłoščiech*: v *světských lyboftych* Štít. uč. 35^a;

pl. instr. *miłoščěmi*: proto často *radofczemy* *vzjiskřil* se až *ju* (dceru) *myłofczemy* *dal* v *učenie* Kat. 6, *plačíc radofcziemi* Pass. 291, *velikými radofcziemi* t., *radoftiem* *podivivši* se t. 441, *pláče radoftiem* BrigF. 48, *počechu radoftiem* *plakati* Ol. Tob. 11, 11, *nemohl bych radoftiem* *spáti* Kruml. 455^a, *radofcie* *ostavši svých miłovníkův* OtcB. 199, (lid) *sě třese zadoftiem* Ol. 1. Mach. 16, 6, se *zlými zadoftiem* Kruml. 479^b,

mnohými zadoſtiemy t. 458^b, matka na sobě rúcho zalofcziemi rozedřela Pass. 348, svinuvši se zaloftiemy Ol. 1. Reg. 4, 19 (ve Vulg. nic za to), nevydal jest lytoſtiemi král syna Jonathova Ol. 2. Reg. 21, 7 (též), ſtkarzedoſtiemy tvými sceleribus Ol. Ezech. 16, 51, (Heli) již dobře neviděl ſtarofſtiemy Ol. 1. Reg. 4, 15, neb sta se byle zamračile jeho oči ſtarofſtiemy prae senectute Ol. 3. Reg. 14, 4, (někteří) hřešie ſmilſtvem aneb ſkupofſtyemi Kruml. 83^b, diabelskými chitroſtiemi oſtúpen Nikod. 121^b, oſvícen ſwyetloſtyemy EvOl. 68^a, ſvrchními ſwyetloſfczemy oſvícena a horkoſfczemy zapálena EvOl. 21^a a 21^b, ſ velikými ſlawnoſtyemy EvOl. 93^a, jsi trní doſtuognoſtiemi dařen Tkadl. 27^b, velikými trpkofſtiemi své těleſenſtwie mrtvil Jeron. 67^b.

10. Jména osob ženských kmene *-ja* ſkloňovala ſe ovšem také podle tohoto vzoru; tedy na př. ſg. nom. *Libuša*, gen. *-ſě*, dat. *-ſi*, akk. *-ſu* atd. V době po přehláſce *a-ě* a *u-i* byl nom. *Libuſě* akk. *Libuſi* atd. Ale čaſem přijala jména domácká a hypokoriſtická tohoto druhu opět konc. nom. *-a* a bylo za ſtarší *Káčě*, *Maruſě* atp. novější *Káča*, *Maruša* atd. Nominativy *Káča*, *Maruša* atd. jsou na pohled ſtarožitné, v ſkutku však jsou to novotvary utvořené podle *Háta*, *Bára* a jiných podobných jmen kmene tvrdého. V nářečích východních, kde ſe říká ſg. nom. *duša* gen. *duše* dat. *duſi* akk. *dušu* vok. *dušo* atd., ſkloňují ſe tak ovšem také jména tato, ſg. nom. *Káča*, *Maruša*, gen. *-e*, dat. *-i*, akk. *-u*, vok. *-o* atd. Ale jinak jeſt v čeſtině oſtatní: tu jsou ve ſhodě ſe vzorem *duſě* jenom doklady ſtarší, které mají i nom. *-ě*, *Káčě*, *Maruſě* atd.; v jazyku pozdějším jeſt nominativ novotvarý *-a*, *Káča*, *Maruša*, *Máři* atd., ten táhne tato jména zpod vzoru náležitého *duše* pod vzor *ryba*, a odtud vzniká kolísání. až ſe uſtaluje uſus nynější. Některé příklady:

ſg. nom. *Káčě* atp. (*Ančě*, *Bětuſě*, *Geruſě*, *Katruſě*, *Máncě*, *Maruſě*, *Petruſě*, *Řepicě*, *Sdéně*, *Váně*, *Vanuſě* a j.), *Petrus* et *Wanye coniuges* Lún. ks. z r. 1387, *Proch* et *Wanuffie uxor ſua* tamt. r. 1390, *domina Petruffie* tamt. r. 1390 a 1391, žena *Petruffie* Pulk. 100^a, *Wanye Mathiae conthoralis* Lún. ks. z r. 1409, *Sdenye Kyſeloniffa ſtetit* tamt. r. 1410, *Byetuffie Nicolai relicta* tamt. r. 1411, *Ancze* tamt. r. 1411, *Johannes* et *domina Kaczie conthoralis ſua* tamt. r. 1419, *ipſa Maruffie* tamt. r. 1421, *Makuffe conthoralis Sigismundi* tamt. r. 1424, *Jíra* et *Katruſſe* tamt. r. 1425, *Jacobus Černý* et *Petruſſe coniuges* tamt. r. 1426, *Petrus* et *domina Kaczie conthoralis ſua* tamt. r. 1429, *Makuffe Gilkowa* tamt. r. 1434, *Katherina ſeu Kaczye* Liſt. z r. 1443 (otiſt. v Politik 12. říj. 1883), *Kaczie kramářka* Liſt. z r. 1463 (též); *Káče*, *Hanče* chod. 34; — novotvar *Káča*, *Máři* atd., *Maruffa* Lún. ks. z r. 1353, *Maruffa tabernatrix* tamt. r. 1357, *Geruſcha tunicam haſtilavit* (= obſtavila, t. j. vyſlovila své právo vſtánické) tamt. r. 1361, *Petrus carnifex* et *Kacza uxor ſua* tamt. r. 1384, *Kacza Milyczonis relicta* tamt. r. 1388, *Kacza* mo-

nialis tamt. r. 1391, domina Wanya tamt. r. 1404, maňa HusOrth. 180, Domina Sdenya Lún. ks. z r. 1408, Mathias et domina Wanya conthoralis sua tamt. r. 1415, Kacza relictta Johannis tamt. r. 1417, Many filia tamt. r. 1427, Johannes et Kacza conthoralis sua tamt. r. 1430, Kacza resignavit tamt. r. 1433, Kacza filia tamt. r. 1434, Káffa Háj. 5^b, Rzepica (žena) t. 35^a, Kacza Zwonikowā KolČČ. 333^b (1585), Káča ČernZuz. 323, panna Mářa t. 292, t. 296, Káča Rosa 64, Káfa (Kateřina) Rusk. knih. 20, 116, Féňa (Fedosija) t. 154 atd., Káča, Mářa atd. Kotsm. 22 (doudl.) a Us.; sing. vok. stě. *Káčě*, nedoloženo; *Káče*, *Hanče* (jako nom.) chod. 34; — novotv. *Káčo*, *Féno* Rus. knih. 20, 156, *Káčo*, *Máfo* atd. Us.; srov. ty Maryo Bld. 171;

sg. akk. *Káči* atd. nedolož.; novotvar *Káču* atd., paní Máňu Svěd. 167, dluh za Kaczu KolČČ. 429^a (1573), oslovil Féňu Rusk. knih. 20, 155, *Káču*, *Máru* atd. Us.;

sg. gen. *Káčě*, -e atd., vedlé přísahy paní Máně Svěd. 167, Máře Kotsm. 22—23 (doudl.); — novotvar *Káči* atd. (podle -y kmenů tvrdých), a parte Kaczi filiae Simonis Lún. ks. z r. 1432, od panie Máni Svěd. 167, manžela Káffy sestry Libušiny Háj. 44^b, Kaczi Michowy KolČČ. 25^b (1543), vedle Feni Rusk. knih. 20, 155, od *Káči*, *Máři* atd. Us.;

sg. dat. lok. *Káči* atd., tvar náležitý a zachován dosud: N. persolvit Kaczi Myxsliconiffe (Mikšíkové) totum debitum Lún. ks. z r. 1381, Kaczij kucharzce KolCC. 87^a (1571), že je panně Máři dobře ČernZuz. 296, řekněte *Káči* a šafářkám t. 329, *Káči*, *Máři* Rosa 64, Pelzel² 46, Nejedlý Gr. 147 a Us.; — zřídka novotvar -e: k Nataše Mršt. Tolst. 1486 a j.;

sg. instr. *Káčě* atd. nedolož.; — novotvar *Káčou*, atd. *Káčou*, *Márou* Us.

Pro plural není dokladů starých, ale analogie singularu a obecná nářečí nová poučují nás, že zde tvary náležité tak ustupovaly novotvarům, jako v sing. Byl tedy plur. nom. akk. *Káčě*, dat. *Káčiem* atd., a jsou nyní novotvary nom. akk. *Káči* (m. -y), dat. *Káčám* atd.

Srov. jm. *Píša*, *Váša* atp. v § 198 č. 3.

11. Jména přetvořená z cizího -ia skloňují se dílem podle *dušě*, na př. *Marijě*, z marigye matky Pass. 415, marigy Mandaleně t. 338, s marigy t. 378, se dvěma marigema ML. 96^a, k jiným marigyem t. 95^b atd., — *Pamfilijě*, z pamphiligie svD. 16 atd., — dílem podle *paní*, v. § 214 č. 3.

185. Některá substantiva jednotlivá vzoru tohoto.

dásně, *dásn-* z *děsn-*, srov. I. str. 53. Podle *dušě*: sg. nom. kterážto *dáfně* Beck. 1, 326, akk. sv. Crha daroval celau *daňi* t., nom. akk. *dáseň* Us.; plur. nom. akk. *daňnye* mé ŽWittb. 68, 4, *daňne* Ben. Job. 12, 11, gen. jazyci *daňnij* sě přidržiechu Ol. Job. 29, 10, dat. k *daňnyem* ŽWittb.

21, 6, t. 136, 5, Pror. Jer. Lament. 4, 4 atd., nč. dásně g. dásní atd. Us. — Vedle toho jsou tvary: zmlkly sú daŋny mé ŽKlem. 68, 4, zkažené mají vnitřnie daafny Štít. ř. 91^a, odpadly daŋny jeho BrigF. 159; psané zde daŋny může se čísti dasny a dásni, a běfeme to za dásni podle i-kmenů, poněvadž fem. dásna, shodné se stsl. *desna* fem. *gingiva* a rus. *desna* plur. *desny*, není v češtině jinudy dosvědčeno. — Krom toho pak jest také neutr. *dasno*: sg. slc. *dasno*, plur. zmlikla učiňena sú daŋna ma ŽTom. 68, 4 (daŋna opravou z daŋnye), daŋnom mým ŽKlem. 14^a, t. 102^b, t. 113^b, ŽWittb. 118, 103, k jich dasnom Hlah. Job. 29, 10, w daŋnach Chir. 272^b (m. -iech), na daŋnach t., zlin. jáсна plur. neutr. BartD. 15. — V pl. dat. *dásňům*, k dasnium mým Žalt. r. 1487 Jg., je kmen měkký podle fem. dásně a koncovka -*ům* z neutr. *dasno*; srov. pl. dat. *dveřóm* a *dvercóm* k fem. *dvěře* a *dvěrcě*.

dle sing. nom., longitudo, z dĕlja. O sing. akk. *na-dli* atp. viz zde nahoře § předešlý. Odtud jest sing. lok. *dli*, (komory) v jedné výsosti, *dli* a širokosti s sklepy Wint. 542 (z pramene starého), — instr. *dli*, (Alexander) zřev všady, *dly* i na přieký, uzřě AlxV. 689, jedna (třtina) jest *dly* na patnáste kročejí Mill. 75^b, ta vlast jest *dly* šestnáste dní cesty t. 35^b a j., záhony kteřížto *dly* lezye gednymi konczy k dědině Briličské Třeb. z r. 1436, od toho úhla *dli* čtyř loket aby (Jakub) přístřešek mohl míti Wint. 223 z r. 1499, — pl. lok. *dléch* n. *dlech*, sic nebudete moci na *dlech* trvati Troj. 210^a, takové věci na *dléch* na dobré nevycházely KorMan. 175^b, na to-li by na *dléch* přišlo t.

dúpě, stsl. *duplja* caverna, patří původem svým ke vzoru tomuto a tu i bylo; na př. w dupi zemney Kruml. 30^b, zvíře, ješto má více dupi, když je z jedné vypudí, uteče do druhé BrigF. 70^b, w dupyech aspida hada Pror. Isa. 11, 8. Časem přejímá se do vzoru *kuře* a jest neutr., na př. v onomno dupieti Baw. 102, lišky dupata mají Koř. Mat. 8, 20, w dupatech t. Žid. 11, 38, HusŠal. 50^a a Ben. Job. 38, 40, w dupatach t. 51^b a Kladr. Cant. 2, 14, nč. *doupě* gen. *doupěte* atd. Rosa 56, Pelzel² 55 a Us. V Ol. Cant. 2, 14 čte se: w dupi w zednem in caverna maceriae, neutr.

dvěře plur. Jest vlastně kmene -*ři*, stč. *dřvi* m. *dvři* z *dvři* atd., ale má některé novotvary podle kmenů -*ja* a -*jo*, na př. nom. akk. *dvěře*, dat. *dveřóm* atd., v. § 336. Odvozené odtud demin. plur. *dvěrcě*, *dvěrcě* je tedy právem též fem., srov. stsl. *dvrzca* plur. *dvrzce*, ale taktéž se přejímá do neuter -*jo*. Na př. podle *duše*: nom. akk. aby Noe na bocě korábu učinil *dwerce* Krist. 103^b, aby učinil *dwerce* ML. 120^b, dvoje *dwerce* Ol. Ezech. 41, 23; gen. mých *dwerce* Ol. Prov. 8, 4, do malých *dwerce* Lobk. 117^a; pl. instr. malými *dwerce* Kruml. 71^a (2); — a podle *moře*: proti těm *dwerce* Lobk. 124^a, malými *dwerce*

Lobk. 90^a, 117^b, do kláštera vešli sme dveřcy Pref. 33. Srov. pl. fem. *dvěrky* a *dvírka* v § 151.

hranicě, pl. dat. ke hranicům TomP. 10, 497, matením s masc.

húšče, hufcze Vocab. 175^a, v jednu hufty AlxV. 732, w huffcziech in condensis ŽPod. 117, 27, w huftiech ŽKap. tamt.; — sg. gen. *-i*, jeho hufty Kat. 104, podle gen. *kosti*; — vedle toho bylo i masc. *húšč* na př. (ciesář) huft welyky lesový opatři Pulk. 47^b, (ciesář) vebra sě w welyky huft toho lesu t. 48^a, huffczt veliký PulkL. 107, huffczz mečov a šípów multitudinem Ol. 2. Mach. 5, 2, hufftz dřievie silvam lignorum Ol. EkkI. 2, 6, lid valil sě w fylnych hufczych Rúd. 16^a.

chřípě. Sing. do levé chřípě Háj. herb. 169^b, z pravé chřípě Byl. Jg. — Du. nom. akk. chrziepi mají a nevzčenichajú ŽWittb. 113, 6 (14), ŽKlem. tamt., ŽKap. tamt., vložíš kruh na chrzyepi jeho Ben. Job. 40, 21; gen. lok. w chrzyepyy jeho Pror. Isa. 2, 22, w mu chrziepij in meis naribus Ol. Job. 27, 3. — Plur. nom. akk. chrziepye mají ŽPod. 113, 6 (14), mají chrziepie široké Mill. 120^a, w chrzyepie twé Ben. 4. Reg. 19, 28; lok. w chrzyepyych w twych Pror. Isa. 37, 29; instr. chřípěmi Kom. Jg. — V dokladech: pomazáním chrijpij Háj. herb. 268^b může býti gen. pl. anebo archaisticky gen. du. — Chybným pojetím některých tvarů vzniklo domnění, že jest kolektivum *-vje*, *chříepie*, w chrziepi sviním Prov. Jg., a sem patří snad také doklad: w chřípj aneb w nose Vel. Jg.

konopě, stsl. konoplja, fem. Na př. konopě známa jest všem Háj. herb. 277^a, čerstwé konopě dobré glau t. atd. Užíváno dosud, ale často bývá kolekt. *konopí* neutr., místo fem. *konopě*.

kročejě je v dokladech staročeských z pravidla femininum vzoru *dušě*, ale časem přechází do třídy mužských jo-kmenův. Na př. fem. sing. nom. krocziegie má gressus meus Ol. Job. 31, 7, gen. zlořt krocziegie me ŽKlem. 48, 6, plur. za dvě crosziegie AlxB. 1, 17, tisíc krocziey Krist. 39^a, paddešat kroczyegy Pass. 471, dvadcěti krociegi Koř. Act. 27, 22, tři sta kroczejij Mill. 92^a, dvacet kroczeji t. 58^b a j., dvadceti kroczejij Lobk. 5^b, deset kroczejij t. 86^a a j., šest kroczejij Ben. 2. Reg. 6, 13, dvanáct set kročeji Háj. Jg., dvacěti kročeji Br. Jg., dat. k tisíc kroczejegym EvOl. 294^a; — masc.: sto kroczeuow Mill. 57^b, několik kroczeuow Lobk. 88^a, dvacěti kročeji Vel. Jg. — Nč. kročeji masc.

mezě, *mez*. V kleslém jazyku Ves. jsou tvary podle vz. *chlap*: z *mezů* svých VesC. 3^a, k hranicem a mezům egyptským t. 20^b.

mše nč. *mše* atd., *mše svatá* gen. *mše svaté* atd., sklonění náležité. Z výrazů *ke-mši-svaté*, *při-mši-svaté*, *na-mši-svatou* atp., kde je náležitý dat. lok. a akk. *mši*, přejíná se totéž *mši* jako ustrnulý člen spřežky nějaké také do pádů jiných a říká se na př. sg. nom. jedna *mši-svatá*, gen. u *mši-svaté*, plur. tři *mši-svaté* atp. Us., při slavných mšy *fwatých* Seel. 53, s třema mšy *fwatýma* t. 133.

neděle stsl. *nedělja*, sklonění náležitě. O pl. gen. *neděl* a *nedělí* v. nahoře § 179. Z výrazu *šest-neděl* gen. *šesti-neděl* atd., vstanúc žena z ffešti nediel Otc. 466^b atp., stala se špřežka *šestineděle* plur. fem., veselé šestineděle Bianc. Jg., z šestinedělí vyjítí Dobr. Jg., v šestinedělích t., dat. též podle o-kmenů: kdož by ffešti nedělům projítí dal Kold.² 50^b, k šestinedělům Čern/Zuz. 283. Podobně *dvě-neděle*, pl. dat. nedada dvěma nedělům projítí Pr. a Zřiz. r. 1564 Jg. Plur. instr. před třemi neděli Us., zaznamenaný v Dobr. Lehrs.² 186, drží se dílem dosud.

oje, akk. *oju*, *oji*, nč. *oj*, *voj*, viz nahoře při sg. nom. a akk.; pl. instr. ogyemi AlxH. 3, 1; v nár. východních je z toho neutrum: *oje* BartD. 11 (zlin.), t. 83 (val.), *ojo* t. 39 (hroz.), t. 84 (stjick.), t. 99 (laš.), slc. *oje*, demin. *ojce*.

pažě, s přidaným *ď* *paždě*, sln. paža, jest fem. vzoru *dušě*. Sg. nom. pazye Vít. 91^b, Vocab. 175^b, BohFl. 403, pravá pazzie mořská Mill. 108. paze Nom. 67^b, paždie brachium Lact. 25^a, páž, pážd Us.; akk. Maria za pazy vzdviže Kateřinu Kat. 60, (Kateřina) deščku pod pazy ujemši i bra sě přeč Kat. 38, by wfleczy pazy obinuli Sal. 699, zovúci jě pod tvú pazdy pod tvé křídlo ML. 12^a, zowyczy je pod svú paz^y pod své křídlo Vít. 83^b, v paži pravau Troj. Jg., páž, pážd Us.; gen. vyně z pod pazdye hlavu DalC. 21; instr. (sv. Václav) žaltář pod pazy nosieše DalC. 27, nad jeho pazy Kat. 42, pod pazy sub ascella Ol. Prov. 19, 24, pod pazdij Mast. 47^a, pod paždí MamE. 318^a; plur. pazdie brachia Prešp. 1200, na pazdech LéA. 19^b. Pojato za neutr. *hje*: pazdy brachium Veleš., pod paždím Vel. Jg.

peleš a *peleš*, s novotvary podle *kost*, sg. akk. *peleši* a *peleš*, gen. *peleše* a *peleši*, pl. lok. *pelešiech* a *pelešech* atd., viz nahoře při pádech těchto jednotlivých. Nč. *peleš* gen. *peleše* atd., pl. nom. akk. *peleše* atd.

polovicě, *polovic*. Říká se: v polovic cestě m. v polovici cesty atp., t. j. atrakcemi syntaktickými stává se *polovic* nesklonné a flexi náležitou dostává výraz, který byl vlastně přívlastkovým genitivem: polovice cesty; srov. stejné sklesnutí při subst. *póla* § 151. Někdy zní tvar skleslý *polovice*: že jest jemu polowicze té dědiny zaplatil KolAA. 112^a (1515), páni dali polowicze té zahrady a druhú polowiczy sobě zóstavili t. 160^a (1518), (Dorota) aby polowicze užitku brala t. 65^a (1513), jestliže mu dá polowicze té summy t. 23^a (1518) atd. Srov. ustrnulé *tisíce* § 72.

rzě, z psl. *radja*, patří též ke vzoru *dušě*: sg. nom. rzze t. j. rzě aerugo Hom. Op. 177^a, dat. lok. dal jest rzi plod jejich aerugini ŽKlem. 77, 46, dal rzy ovoce jich ŽKap. t. a Ol. žalm t. V nom. a akk. ztrátou samohlásky koncové *rez*: aby oheň sňal rez všeliké poskvny Štít. ř. 226^a, oheň rez snímá Alb. 76^a, rez a mol Koř. Mat. 6, 19, rez rubigo Ol. Deut. 28, 42 a Joel 1, 4. Když pak byl nom. akk. *rez*, přešlo se i v sg. gen. ke vzoru *kost*: jakož rzy mosí ohněm železo zbyťi Štít. uč. 144^b, od rzi

a mole Pror. Ol. Jer. Epist. 11, nesetře-li ižádny rzy aeruginem Ol. Bar. 6, 23. nejsú zbaveni ote rzy t. 6, 11, plni rzi a nečistoty Vel. Jg. Později děje se se jménem tím změna ještě další, přejímá se totiž jako masculinum do vzoru *chlap*, na př. chytil se rez toho Jel. Jg., rez gen. rezu Us. Jg., zertz (sic) BartD. 162.

sbrojě, zbrojě: za tím jiná zbrogie vždy šla AlxH. 4, 25, že po-hanstva zbrogye hrozna AlxV. 1377, kamo takú zbrogy (akk.) stěžíš t. 1367, užřev takú sbrogy velikú turbam Otc. 428^b, dochova do žní tak velikú zbrogi (t. lidí) multitudinem t. 474^a atp.; *zbroj* armatura Jg., někdy odchylkou masc.: v zlatém zbroji Beck. 2, 11, v zlatým zbroji t. 1, 314.

skráně, proti stsl. skransja; na př. ujemši ho za skranye Pass. 321, nč. skráně a škráně (též s krátkým -a-) Jg.

skryšě je též fem. vzoru *dušě*; odtud později odchylka: z kostelních skregffaw Beck. 2, 39.

strážě, stsl. straža custodia. Jest v češtině femininum při významu custodia atp., anebo též při významu custos, když se tu rozumí osoba ženská; jinak masculinum. Na př. strazie custodia ŽWittb. 89, 4, řečská strazye AlxV. 1376, strazye náhlý t. 1384, strazie custos Otc. 345^a, lidský strazie Ilrad. 35^a, ješto byl jeho straaazze Štít. ř. 76^b, hospodin buď tvojoj strazie custodiat te Otc. 69^b, můj strazie socius (sic) Ol. Gen. 35, 3, strazie lidský custos t. Job. 7, 20, strazie žalářný custos t. Gen. 40, 4, strazye Vocab. 176^a, straze custos Nom. 66^b; jabčěnú strazyu pomorum custodiam ŽWittb. 78, 1, musíť jmieti tajnú strazi NRada 1321, vizu strazyu svého (t. syna) LAl. c, založte strazy insidias Ol. Jos. 8, 4, založili sú sě jemu židě w strazi factae sunt illi insidiae Koř. Act. 20, 3, že sě jemu chtie w strazi založiti t. 23, 16, méj strazy custodiam Ol. Prov. 5, 2; ot strazie jutěnie a custodia matutina ŽWittb. 129, 6, Příbík z Strazie list. JHrad. 1388, odchylkou: beze všie strazi Hug. 96; při tvěj ztrafi AlxBM. 3, 9, pod strazy silnú Kat. 88; plur. nom. akk. strazye vigiliae Ol. Súdč. 7, 11, at jsú wierni strazie twogi NRada 1348, povstanúce z strazy pleńteč de insidiis Ol. Jos. 8, 7, (židě) budiechu na strazyech in excubiis Ol. Num. 9, 19. Vedle toho bylo masc. *stráž* = stsl. straž custos, podle jo-kmenů mužských: Straf Cis. Mnich. 97^a t. j. Florian stráž, jinak Hanka ČČMus. 1853, 421, ztras tvój AlxBM. 3, 26, straz můj Hrad. 72^a, Strazi počěchu mluviti KatBrn. 261, král káza Strazom t. 217, bych strazom dary prospěla t. 250. Některé tvary lze odvozovati od *strážě* i od *stráž*, na př. sing. dat. strazy kostelnému Pass. 324, stádo jinému strazy poručiv custodi Ol. 1. Reg. 17, 20; lokaly: w strážich chrámových Ol. Ezech. 40, 45, na strážych Ol. Num. 1, 53 a na strazech t. 8, 26, vesměs s významem in custodiis, liší se od lok. na strazyech Ol. Num. 1, 19 jenom změnami hláskovými.

stzě semita, stsl. stsza, má některé zvláštnosti smíšením -tz-: ftzy

semitam ŽKap. 138, 3, we sczy t. j. ve sci m. ve stzi in semitam t. 118, 35, cěstu učinil sczy hněvu svého semitae t. 77, 50, ty s' poznal stzie mé semitaš t. 141, 4, světlo ftziem mým semitis t. 118, 105.

súšē: v času fuffye Pror. Jer. 17, -8, w fuffy in siccitate t. Isa. 27, 11; vedle toho je masc. *súš* = suché dřevo, suché dříví, nč. demin. soušek, na př. pec bieše pálena pravým fufem Kat. 162.

svině, ve stsl. kmen -bja, patří v češtině ke vzoru tomuto; na př. sg. n. fwinie NRada. 1133 a Hug. 301 (nč. svině, ke km. -bja byl by nom. nč. -i), plur. odpust nás w fwinie OtcB. 371 (těž), divokých fwinij Lobk. 69^a, o morských fuiniach Kruml. 60^a, nad fwiniami OtcB. 371.

šlépěje fem., fnepege vestigium Prešp. 1456, pod mými šlepiegiemy Otc. 138^b atd.; vzato za masc.: do šlépějů TomP. 4, 412.

tepliče ve významů appellativním je pomnožné, na př. tu jsou teplice neb lázni horké Mill. 20^a, tak učí též Nudož. 17^a, Beneš. (1577); někdy též sing., do teplice neb do teplic Rosa Jg. Odtud i jméno místní sg. *Teplice*, táhli k Teplici Háj. 395, za Teplicí TomP. 4, 448, Teplice sg. v list. arch. Teplického Dobr. Jg., a plur. *Teplice* gen. *Teplíc* atd. Pelzel² 49, Nejedlý Gr. 144 a j.; usus *Teplice* gen. *Teplíc* dostal převahu analogií s Lobkovice gen. Lobkovic atd.

vášně je = *vasnja, tedy příbuzné, ale nikoli stejné se stsl. vasnъ; jeho příslušný vzor jest tedy *dušě*. Na př. dobrou wafnyu jmějieše Mast. 292, tu smy zvěděli do nich přešlechtnú wafny Otc. 300^b, tu waffen t. 122^a, plur. některé waffny^o Štít. uč. 54^a, dobrých waffny t. 5^a.

záře stsl. *zarja*: když zarzye vzchodieše Pulk. 23^b, ranní záře Vel. Jg., tuto zarzy svět osvětlující Pulk. 23^b, by jejie zarze mnoho ubylo Kat. 148; ztrácí v nom. akk. koncovou samohlásku: *zár* m. *záře* a *záři* Us.; přešlo k i-kmenům: o plamenná zarzy Kat. 164, ot jeho světlěj zarzy t. 60, stviechu zarzmy stěny t. 60.

2^b. Vzor *panošě*.

186. Sem patří všechny mužské ja-kmeny. Koncovky prvotní jsou téhož původu jako ve vzoru *dušě*, a také proměny jejich hláskové jsou stejné. Kmen substantiva vzorového *panošě* jest *panoša-*. Sklonění jest toto:

- sing. nom. *panoša*, -ě, -e; *panoš*
- vok. *panošě*; novotv. *správče*, *panoši*
- akk. *panošu*, -iu, -i; novotv. -e
- gen. *panošě*, -e; novotv. -i
- dat. lok. *panoši*; novotv. -ovi
- instr. *panošú*, -iú, -í; novotv. -ím, -em

- du. nom. akk. vok. *panoši*
 gen. lok. *panošů. -iů, -i*
 dat. instr. *panošuma, -ěma, -ema*; novotv. *-oma*
 plur. nom. vok. *panošě, -e*; novotv. *-i, -ově*
 akk. *panošě, -e*
 gen. *panoš; -i*; novotv. *-óv, -uov, -ův*
 dat. *panošám, -iem, -ím*; novotv. *-em; -óm, -uom, -ům*
 lok. *panošách, -iech, -ích*; (novotv. *-ech*)
 instr. *panošami, -ěmi, -emi*; dial. *-ema* atd.; novotv. *-i*.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

187. Sing. nom. *panoša*, přehlas. *-ě*, zaniknutím jotace *-e*, jako duša atd. Doklady: Domassa t. j. Domaša (jméno osoby mužské) KosmA. III, 23, a Kosml. tamt., Grabissa t. j. Grabiša (též) KosmA. III, 16 a Kosml. tamt., Neussa t. j. Neuša (též) KosmA. III, 23, Mutina t. j. Mutyňa (též, bráno někdy mylně za Mutina) t. III, 14 a j.; — Zauife t. j. Závíš list r. 1225, Zauiffe NekrP., zawyffye DalC. 92, ľudský dawczie AlxH. 6, 18, obrancie mój ŽKlem. 9^b, bóh ľudczie jest ŽWittb. 74, 8, boyczie pugnator t. Moys. 3, jsa sudí neb poprawczye Hrad. 98^a, bigcie percussor Koř. Tit. 1, 7, mutyny DalC. 56, milostivý darcie Pass. 488, štrazie kostelný t. 324, křiřtonoffye t. 358, jeřto jeho panoffie učinil Rořmb. 126, který panoffye AlxV. 1388, panoffie armiger Ol. 1. Reg. 14, 17; — zlý opravcze AlxV. 1974, ktoř by či opravcze byl Štit. uč. 85^a, poprawcze EvVid. Luk. 21, 12, Otc. 147^a a j., kdeř se ľudcze daru koji NRada 667, przigemcze KolČČ. 13^a (1542), placcze t. 3^a (1547) atd., ně. panoše, soudce, správce, vůdce atd.

Některá substantiva ztrácejí koncovou samohlásku a jest *panoš* m. panoše atp., na př. jsi bratrobigečz Háj. 74^a, Zawifs t. 258^a, Boleslav bratrobijec Beck. 2, 12, Bůh jest dobrých skutkův odplatec t. 1, 39, ně. panoš, velmoř, správce Us.

Sing. vok. *panoše*, jako duše; na př. o wodce pravý Pass. 306, nepravý ľudce OtcB. 68. Odchylnou syntaktickou bývá nominativ za vok., na př. křivdu činíš ľudcie Pass. 489. Po zaniknutí jotace jest nom. i vok. *-e*, ně. panoše, soudce atd.

Místo a vedle vok. *panoše*, *správce* jest také vok. *panoši*, *správče* Us.: obecný nom. *panoš*, *správce* druží se k masc. *oráů*, *kupec* atp., a podle toho jest pak i vok. *panoši*, *správče*.

Sing. akk. *panošu, -iu, -i*, jako dušu atd. Na př. nechcu tebe za

fudczu jmieti DalHr. 3, viziu strazy svého ležiec LAl. c, zawyffyu výborného DalC. 92, hubczy luada moravského t. 46, radczy nevěrného t. 60, před fudczy pravého t. 64, tu sú anděla wuodcy jměli Pass. 353, za zhubczy zemského ODub. 4, rytieřského panoši poslati VJp. 62, za saudcy a zprawcy i obrancy tebe sme vyvolili Háj. 10^b a j., přijat za správci Vel. Jg., dárce laskavého Br. Jg. atd., panoši, soudci vedle -e Chlád. 28.

Působením významu mužského vznikly a ovládly novotvary podle jo-kmenů mužských, akk. *panoš* podle oráče; na př. na takového smlůvce MC. 79, majíce obránce svého Příbr. (z r. 1429, Výb. 2, 411), před soudce přiveden Gest. Rom. (Výb. 2, 920), vzem s sebou jednoho panoše t. (t. 924), na správce duchovního Sněm. bratr. r. 1512 (t. 1421), má svého popravce Vel. Jg. atd., panoše, soudce Chlád. 28, akk. panoše, správce, soudce atd. Us. V nář. vých. je touž analogií ovšem akk. -a, toho zrádca zabijeme Suš. 105.

188. Sing. gen. *panoš*, -e, jako gen. duš, -e. Na př. právo doložití se poprawczie Rožmb. 131, nebeského fuudczie Pass. 10, věčného fuudcze Štít. uč. 5^b atd., dosud tak.

Mužské jo-kmeny mají zde touž koncovku -ě, -e, a nemají tedy na tvary *panoš* atd. vlivu rušivého. Za to však vyskytuje se tu někdy odchylkou -i, na př. bez dobrého zprawcy Háj. 7^b, s povolením zprawcy vrchního t. 302^b, kterýž se věčného saudci přítomnosti nebál Vel. Jg.; odchylka stejná jako -i místo -e v gen. vzoru *duš*, bez nesnazy Háj. 341^b, dobyl twrzy Říčan t. 382^b, u studniczy Comest. 175^a atd., v. § 174.

189. Sing. dat. lok. *panoši*, jako dat. lok. duši. Na př. commitentes eos comiti Grabissi t. j. Grabiši (dativ český v kontextu latinském) Kosm⁴. III, 29 a Kosm⁴ tamt., jednomu panofy Hrad. 81^b, ten poprawczy povědě t. 117^a, kněz káza v zemi mntyny býti DalC. 56, (král) zawyfy hlavu spudi I. 94 atd.; nč. panoši, soudci atd., koncovka zněním stejná s dat. oráči, proto nezrušena.

Působením významu mužského vznikl novotvar -ovi podle *oráčovi*, *chlapovi*: zdálo se poprawcowi Háj. 138^b, panošovi, správci, soudci atd. Us.

190. Sing. instr. *panošú*, -ú, -i, jako dušú atd. Na př. před swietlonoffiu ŽKlem. 93^a, před fuudczy Pass. 950, nad krivým fuudczy Štít. uč. 81^a, před hněvivým fuudczij Štít. ř. 132^a, tebu wuodczy Hod. 25^b, za svým wudcij se bera Háj. 30^a, kdo tě ustanovil knížetem a saudcy nad námi Br. Ex. 2, 13, jedním správci Břez. 39; tvar ten zanikl, smjrcý (vedle smjrcým) v Nejedl. Gr. 142 jest archaismus registrovaný z pramenů starších.

Působením významu mužského vyvinuly se novotvary -ím a -em,

onen podle kmenů *-jo* a adjekt. *pěší*, tento podle mužských kmenů *-o* a *-jo*. Novotvar *-ím* vyskytuje se v stol. XV, jest oblíben zvláště v XVI, ale pak opět zaniká; na př. *tebú wuodczym* Hod. 22^b, *vaším wodczym* Comest. 77^a, pod *fudczym* t. 36^a, může toho orloje správcím býti Táb. r. 1570 (Výb. 2, 1528), *rádcím* býti Br. Jg., *zprávcím* nad jinými ustanoviti t., aby byl obráncím náboženství t., kdo mne ustanovil *saudcým* Br. NZák. 134^b, *nebudu tvým zástupcým* t. Jer. 15, 11, buď *strážcým* jejich t. Ezech. 38, 7 atd.; *vůdcím* Pelzel² 42 a *smjrcým* Nejedl. Gr. 142 jsou archaismy registrované z pramenů starších. Novotvar *-em* jest asi téhož stáří, obráncem VšehJ. 241, za vůdcem šli Vel. Jg. atd., a jest nyní pravidlem, vůdcem Pelzel² 42, soudcem Dobr. Lehrg.² 175, panošem, soudcem atd. Us.

191. Du. nom. akk. vok. *panoši*, jako *duši*; na př. *vecesta fuvdczy dixerunt presbyteri* Pror. Dan. 13, 36.

Du. gen. lok. *panošů*, *-iů*, *-í*, jako *dušů* atd.

Du. dat. instr. *panošama*, *-ěma*, *-ema*, jako *dušama* atd.; na př. *ustavena sta dva z starších fuvdczema* toho léta Pror. Dan. 13, 5.

Odchylnou *-oma*. jako je také odchylné *dušoma*; na př. *starostama a fudczoma iudicibus* Pror. Dan. 13, 41, proti dvěma *fudczoma* t. 13, 61.

192. Plur. nom. vok. *panošě*, *-e*, jako *dušě*, *-e*. Na př. *pohonce* Reg. I. 1229, *panosie lotróm dadie* (mísu) Hrad. 106^b, *panosye i panosky* AlxV. 1879, *panosfye ministri* Ol. Jos. 10, 23, *tvé panosie činili sú křivdu tobě* LAl. f, dva *proradczie nevěrného skutka zkladczie* (plur. za du.) AlxBM. 1, 1—2, *vystupte na mě zalobczie* t. 8, 29, *pohlčení jsú fudczie jich* ŽWittb. 140, 6, *všickni fudcie zemské* ŽKlem. 122^a, k tomu kuoru *duchownye fudcze* mohou býti *připodobnáni* Štít. uč. 79^b, *ti ještěť slovú poprawcze a jsú skutkem zlí bezprawcze* NRada 1254, *radcze sě sebrachu* Kat. 80, *súdce zemští* Všeh. (Výb. 2, 1053), *páni súdce zemští* Smlúva r. 1517 (t. 1223), *zprávce udatní* Briec. (t. 1321).

Působením významu mužského vznikají novotvary *-i*, *-ové*, oboje podle mužských kmenů *-o* a *-jo*. Na př. *-i*: aby nebyli *przygemczij* bojów Comest. 215^b, *pořawconoffy* Lact. 5^d, *zrádci a vražedníci* jste Br. NZák. 226^b, *přijížděli rytíři a panoši* TomP. 6, 126 atd.; — *-ové*: *saudczowé* Háj. 327^b a j., *saudczowé zemští* Lún. pam. r. 1573, *zprávcowé* Br. Num. 11, 6 atd.

Novotvary tyto rozmáhají se víc a více; Blahoslav pokládá pl. nom. *zprávce*, *vůdce* atp. za nesprávné — *admodum inepta syncope* — a chce mítí *zprávcové*, *vůdcové*, *saudcové* Blah. 269; v nč. jest *-i* a *-ové* pravidlem, *koncovka -ě* udržela se jen v pl. nom. *rukojmé*, v. § 199.

193. Plur. akk. *panošě, -e*, jako *dušě, -e*. Na př. diábel sebrav své panoffie Otc. 7^a, všěcky poprawczye Pror. Jer. 51, 28, aby poprawcze usadil na zloděje NRada 1312 atd., dosud tak. Mužské jo-kmeny mají zde touž koncovku *-ě, -e*, a nemají tedy na tvary tyto vlivu rušivého.

194. Plur. gen. *panoš*, jako *duš*; *panoší*, jako *duší*; *panošów, -uow, -ův*.

Tvar *panoš* je vlastní; má doklady jen v době stč. a drží se tu nejdéle při substantivech *-ců*. Na př. pozvav svých panoff Pass. 319, jako oči panos ŽKlém. 107^a, z svých panofs Ol. Súdč. 6, 27, slovutných panoff Lún. I. 1446, dvě stě iunoff výbornějších AlxH. 3, 14, těch zrádecz AlxBM. 2, 33, zlých radecz a proradecz ML. 18^b, vece z těch radecz jeden Mart. 9^b, za opravecz (t. j. za opravcův) Rožmb. 292, že jmá s zprawcz (sic, t. j. že má od zprávcův) t. 135, ot sudecz jako od řečníkův Štít. uč. 81^b, každý svých správec požívá Ol. 514, aby nikdo mnoho zprávec nepřijímal Všehrd Jg.

Tvar s *-í* má tuto koncovku podle jiných genitivů plur., kterým náleží po právu, viz o tom nahoře při plur. gen. *duší*; je mladší než tvar *panoš*, ale taktéž jen v textech starších se vyskytuje. Na př. pět panoffij Pr. pr. 249, kolik panoffij t., svých rytieřův a panoší Troj. (Výb. 2, 79), silný z gynoffij Ol. Jud. 16, 8, kromě sftytonoffy Pulk. 88^a, od poprawczij Pr. pr. 242, dci mnoho snubczy měla Mand. 8^a, pekelných wladczý zastupové Štít. uč. 154^a, všech radfy m. rádcí Kat. 106, poče král rádcí tázati Tand. 4, těch zrádcí řeč Trist. 170, od těch zločincí MC. 110, od súdcí Všehrd (Výb. 2, 1054), takových správci Vel. Jg. atd. — O pl. gen. starych sudczyw t. j. súdcí EvOl. 120^b srov. I. str. 226.

Tvar *-ów, -uow* atd. jest novotvar, podle mužských kmenův *-o* a *-jo*. Na př. poče král radeczow tázati TandZ. 161^b, věrných zprawczuow ChelčP. 281^b, mnoho rádcův Solf. Jg., z těch zločinců Br. NZák. 157^b, zástup zhaubečův Br. Jg., svých vůdců Kom. Jg. atd. V ně. je tvar tento pravidlem.

195. Plur. dat. *panošám, -iem, -ím; -em; -óm* atd.

Tvar *-ám* atd. jest a mění se dále jako *dušám* atd. Pro podobu jeho nejstarší *-ám* nemám příkladu; *-iem*, na př. ritieři panoffiem svým (dadie mísu) Hrad. 106^b, káza svým panoffiem Pass. 348, slušie poprawczyem Štít. uč. 93^a, proti takovým sudczyem Alb. 90^a, stroycziem diela i starostám Ol. Ex. 5, 6, k sudcziem t. Num. 25, 5, súdciem ŠtítV. 81 atd.; *-ím*, na př. panoffym mým Comest. 139^a, k sudczym t. 99^b, saudcím příleží Sněm bratr. r. 1512 (Výb. 2, 1402), k jiným sřkúdcým Kold. 26^a.

Tvar *panošem* jest podle i-kmenů, viz důvody uvedené při stejném tvaru *dušem* § 175. Příklady: vece král panoffem Comest. 136^a, všem

panoffem Troj. 32^b, panoffem Háj. 392^a. V Kat. 80 psáno: káza wlfem fwm radczem; to může býti rádcem, a také zaniknutím jotace rádcem m. -iem.

Oboje tyto tvary zanikají časem nebo jen jako archaismy v jazyku knižném se vyskytují, a místo nich ovládá novotvar -óm, -uom, -úm, vzniklý působením významu mužského podle mužských kmenů -o a -jo. Na př. ku poprawcom Hlah. Esth. 8, 9, ku poprawczom Ol. tamt., těm rádcóm Trist. 99, těm průvodcóm t. 116, takovým zprávcom Briec. (Výb. 2, 1321), zprávcm duchovním Sněm bratr. r. 1512 (Výb. 2, 1413), poprawcum Háj. 349^b atd., nč. panošúm atd., dial. -om chrom. 272 atd.

196. Plur. lok. *panošách, -iech, -ích*, jako *dušách* atd. Na př. o rukognijch KolČČ. 70^a (1546), nč. panoších atd. Us. Kmeny mužské -o a -jo mají v témž pádě koncovky -iech, -ích, jejich analogií nemůže se tu tedy mnoho rušiti. Pravdě podobně však bývala také koncovka -ech od i-kmenů, jako *dušech* § 181.

197. Plur. instr. *panošami, -ěmi, -emi*, jako *dušami* atd. Pro stupeň nejstarší -ami není dokladu; -ěmi, -emi, na př. před yunoffiemi AlxH. 3, 23, se všemi yunoffiemi t. 4, 18, fudczyemy Rúd. 14^a, zčini vy poprawczyemy Ol. 1. Reg. 22, 7, opravczyemy tvými t. Ezech. 27, 8, (dva synové) byla sta fudczemy t. 1. Reg. 8, 2, mezi radcemi Háj. 149^b, s svými wuodcemi t. 410^a, pod ochráncemi a zprávci Br. Jg. VesA. má dokonce laudcemi 129^b. V nářečích je vulgární -ema: před saudcema BílQ. 2, 52, sócema chrom. 272 atd.

Působením významu mužského vznikl novotvar -i, podle pl. instr. *oráči*; na př. před saudcy našimi Háj. 327^b, nad svými zprawcy t. 398^a, před saudczy židovskými KolČČ. 281^b (1559), před laudcy Br. Ex. 21, 6, před pány saudcy Solf. 24 atd. Novotvar ten jest v nč. jazyku spisovném pravidlem, staré -emi vyskytuje se jen jako archaismus, na př. o ty soudce nade soudcemi (Kollár).

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

198. 1. Proměna kvantity, jaká se vidí ve vzorech paralelních, zejména ve vzorech *duše* a *ryba*, zde dosvědčena není.

2. Substantiva vzoru tohoto mají mnohé novotvary podle mužsk. kmenů -jo a -o, jak bylo ukazováno při pádech jednotlivých. Některá tím způsobem přecházejí cele do vzoru *oráč*; na př. za nom. panoše, správce je *panoš, správce*, za akk. panoši, správci jest akk. -e atd., za stč. *světlo-noš* skloňovaného podle *panošě* je nč. *světlo-noš* skloňované podle *oráč*, a podle toho ustrojeno také *zbrojnoš, listonoš* atd. Naopak mění se mylnou

analogií některá subst. masc. *-ec* z *-bcb* v *-ce* a přenášejí se do vzoru tohoto; o tom v. § 71.

3. Některá jména tohoto vzoru mají v sing. nom. koncovku *-a* místo přehlásky *-ě*. Jsou to dílem jména vlastní, příjmení, na př. *Piša*, mor. *Vája* (BartD. 138), slc. *Hodža* atp., a domácí jména osobní, na př. *Váša*, někdy přejatá, jako *Amaza* z lat. (hebr.) *Amasa* dílem appellativní, jako *báta*, *huhňa*, významu hypokoristického a někdy potupného. Některá z nich měla předtím koncovku *-ě*, shodnou se sing. nom. *panošě* a *dušě*, ale časem změnila ji v *-a*, analogií podle nom. *Bárta*, *vládyka* atp.; podle nich pak tvoří se jiná přímo s koncovkou *-a*. Nominativy *Piša*, *huhňa* atp. jsou na pohled starožitné, vskutku však jsou to novotvary. V nářečích východních, kde se mluví sg. nom. *duša* gen. *duše* akk. *dušu* vok. *dušo* atd., skloňují se tak ovšem také jména tato, na př. sg. nom. *Vája*, gen. *-e*, akk. *-u*, vok. *-o* atd. Ale jinak jest v češtině ostatní: tu jsou ve shodě se vzorem *panošě* (*dušě*) jenom doklady starší, které mají i nom. *-ě*, *Pěšě* atd.; v jazyku pozdějším a dílem i v starém jest nominativ novotvarý *-a*, *Piša*, *báta* atd., ten táhne tato jména od vzoru náležitého *panošě* ke vzoru *vládyka*, a odtud vzniká kolísání, až se ustaluje usus nynější. Některé příklady:

sing. nom. *Pěšě* atp., na př. *Peffye* promisit Lún. ks. r. 1389, *Peffye* de Wolowczicz t. 1391, *Horynye* non comparuit t. 1394, *Johannem dictum Hrabanye* (nominativ jmenovací) t. 1397, *Jan Hrabanie* KolB. 1524, *Jeffye* carnifex Lún. ks. 1390, *Jeffye* filius *Peffconis* t. 1389: — novotvar *Pěša* nč. *Piša*, *Jěša* nč. *Jiša*, *Háša*, *Míša*, *Próša* nč. *Práša*, *Rouša*, *Šiša*, *Váša* atp., *Peffa* de Wolewczicz Lún. ks. r. 1390, *Peffcha* sartor t. 1406, *Peffa* et domina *Dora fassi* sunt t. 1414, *Peffcha* dictus nadul t. 1415, *Haffa* KolA. 1511, *Jelfa* carnifex Lún. ks. 1394, *Gijffa* KolA. 1517, *Micza* t. 1519, *Pruoffa* sutor Lún. ks. 1436, *Prokop pruoffa* KolČČ. 30^b (1545), *Wania* KolA. 1517, *Jiřík Wania* KolEE. 321^b (1629), *Mathauff wenczicza* KolČČ. 34^b (1564) atd., nč. *Piša*, *Váša*, *huhňa* atd. Us., *Aleša* (Alexej) Rus. knih. 20, 3, *Míša* (Dmitrij) t. 116 a j.;

sing. vok. stč. *Pěše* atp., nedoložen; — novotvar *Pišo*, *Píšo*, *Vášo*, *huhňo* atd. Us.;

sing. akk. *Pěši* atp., nedoloženo; — novotvar *Píšu*, na př. *Joab* pravicí *Amazu* držě *líbal* *Kruml*. 41^b, za *Raufsu* vdána KolBB. 213^a (1527), za *Waniu* KolA. 1518 a j., nč. *Píšu*, *Vášu*, *huhňu* atd. Us., na *Alešu* Rusk. knih. 20, 156, to urazilo *Mítu* t. 130 a j.; — novotvar *Hrabaně* podle akk. *panošě*, *oráče*: na *Jana* *Hrabaně* KolB. 1524;

sing. gen. *Pěšě* atp., pana *Jana* *Hrabanie* KolB. 1524 (podle kontextu gen.), *Wanie* KolA. 1511 (též); — novotvar *Píši* atd. (podle -y kmenů tvrdých), na př. od *Giffy* KolA. 1511, t. 1513, od *Míchy* KolBB. 213^a (1527), od *Jana* *Pruffy* KolČČ. 405^b (1565), *Prokopa* *Pruffy* t. 407^b (1565), u *Igna-*

cya Pruffy Kon. (na listě titul.), Šimona flyffy t. 136^b (1551), nebožtíka Wani KolB. 1519, Giržika Waňj KolEE. 490^b (1732), od Mathauſſe wenczicz KolČČ. 272^b (1573) atd., nč. Píši, Váši, huhni atd. Us., od Aleši Rusk. knih. 20, 116 a j., u Míti t. 136 a j.;

sing. dat. lok. stč. *Pěši* atp., nedoložen; — novotvar *Pišovi* atd., na př. Janovi Hrabaniowi KolB. 1524, Haffowi KolA. 1511, Giffowi t. 1512, Miczowi KolB. 1519, po Sfymonowij flyflowij KolČČ. 136^b (1551), Janovi Waniowy KolEE. 418^b (1696) atd., nč. Pišovi, Vášovi, huhňovi atp. Us., Míťovi Rusk. knih. 20, 121 a j.;

sing. instr. *Pěši* atp., Janem Hrabani KolB. 1524, s Wani KolA. 1513; — novotvar *Pišú*, -ou atd., na př. s Waňuo m. Váňú KolB. 1515, nč. Pišou, Vášou, huhňou atd. Us., s Alešou Rusk. knih. 20, 116.

Pro plural není dokladů starých, ale analogie singularu a obecná nářečí poučují nás, že zde tvary náležité tak ustupovaly novotvarům, jako v sing. Byl tedy pl. nom. *Pěšě*, gen. *Pěši*, dat. *Pešiem* atd., a jsou nyní novotvary nom. *Pišové*, gen. *Pišův*, dat. *Pišům*, akk. *Piši* (m. -y), lok. *Pišech*, instr. *Piši*. V nářečích východních jsou tu některé koncovky jiné, z pravidla soublesné s dial. koncovkami vzoru *chlap* a *oráč*; na př. v nář. hroz. má příjm. *Kurica* pl. nom. *Kuriceja* BartD. 139, jako je tutěž pl. nom. ščúrja, kolárja atp. t. 41 atd.

Srov. jm. *Káča* atp. § 184 č. 11.

Tak skloňují se ovšem také appellativa vzorů *panošě* a *dušě*, vzatá za příjmení; na př.:

Panoše, Jan panoffe krejčí KolČČ. 12^b (1524), gen. (haltýř) Jana panoffi t. 30^a (1543), od Mikuláše Panoffy t. 103^b (1560), od Jana panoffi t. 42^b (1549), dat. lok. Janowi panoffowi t.; nč. Panoše gen. -e atd. Us. jako *oráč*; —

Voslice, Šimon woflicze KolČČ. 26^b (1543), akk. Šimona wofliczy t. 30^a (1543), dat. lok. Šimonowi wofliczowi t. 33^a (1548); nč. Voslice gen. -e atd. Us. jako *oráč*;

rovněž tak příjm. východodial. *Večeřa*, *Neděla*, *Kurica* atp., gen. v nář. vých. -e (v záp. -i, m. -y), dat. -ovi, akk. -u, vok. -o atd.

Z appellativ sem patřících jsou také *báta* a přejaté *baša*, *paša*.

báta má doklady stč. pro sg. vok. *báto*: batho jáz tobě rád slůžu DalH. 30, bato DalČ. t., bato mého nechaj t. 28, jáz to bato dobřě vědě t. 36, t. 53, bato třeba mi s tebu mluvit t. 63, bato proč se druhem ne-kážeš t., bato nemóžeš bez Němcův býti, beř se bato na Rýn s nimi t., milý bato Marg. 424; slc. *báta* = otec, bratr, strýc; nč. *báta* (s význ. potupným), gen. *báti* atd. Us.

baša, *paša*, -še: sg. nom. Mahmut Baffa Háj. 440^a, ten Baffe t. 416^a, Baffe Kairský Har. 2, 58, begyr baše ČernHeřm. 267; akk. zastřelil Baffu Háj. 440^a, pro toho Baffy t. 416^a, pro Baffi Har. 2, 58, aby generala

biger-baši vzali ČernHeřm. 267, poslal ke mně čihaše baši t. 263; gen. od Baffe Har. 2, 68, od Machmeta Baffy Velkal. 257, od Baffi Kairského Har. 2, 57; dat. lok. Mahmut Baffowi Háj. 440^a, Baffowi Har. 2, 58 a j.; plur. vyšli dva paše ČernHeřm. 263, všechny své Baffe Háj. 449^a, s svými baffemi t. marg. a 359^a atd.; tvary baša a baše atd. nejsou české obměny hláskové, nýbrž slovo to přejato ve znění různém; časem vzniká také sklonění podle vz. *kuře*: baše gen. bašete atd., třiceti baffát Beck. 2, 431; nč. *paša*, vok. -o, akk. -u, gen. -i (za -y), v knižném jazyku někdy -e, dat. lok. -ovi, instr. -ou, plur. -ové atd. Us., někdy s významem přihany sg. gen. -ete atd., plur. -ata atd.

199. Některá substantiva jednotlivá vzoru tohoto.

Krkonošě. Sing. nom. z nichžto (dvou hor) jedna Krkonofs slove Háj. pp.; lok. na Krkonoffy Háj. herb. XII^a, t. 281^a, t. 352^a; plur. nom. Krkonoffe das Risengeburg seu montes gigantum Stránský Respubl. boh. 1634 str. 3; pl. gen. Světloňoš pohlídá na nás s Krkonoš Zpěvník Olom. z r. 1601 ČČMus. 1878, 133, do Krkonoš atp. Us.; atd. V pl. gen. zachována forma archaistická, jako při mužských jmenech místních *do Lobkovic*, *do Brozan*, jsou *Krkonoše* jméno významu také místního. Nč. dat. -ům, instr. -i jsou novotvary.

příchozě advena jest substantivum, jehož třeba nemásti s adjektivem *příchoz* a *příchozí*. Sklonění jeho jest náležité. Sg. nom. všeliký przichozie alienigena Ol. Ex. 12, 43, leč by byl měštěnín leč przichozye advena Ol. Lev. 24, 16, leč bydlec leč przichozye t. 16, 29, przichozye sem byl v zemi cizie Ol. Ex. 2, 22, všel sem jako przichozie advena Ol. Gen. 19, 9, jáz t (Abraham) sem przichozie t. 23, 4, (Aman) przichozye jsa peregrinus Ol. Est. 16, 10; sg. akk. vdovu a przichozu advenam ŽGloss. 93, 6, vdovu a przichozu ŽWittb. t.; sg. gen. przichozie nesmútiš advenam Ol. Ex. 22, 21; plur. nom. akk. všickni mužie tak vzhovanci jako i przichozie tam vernaculi quam alienigenae Ol. Gen. 17, 27, neboť ste i vy przichozie byli Ol. Ex. 22, 21, vy przichozye ste Ol. Lev. 25, 23, hosté jsmy a przichozye Ol. 1. Par. 29, 15, przijchoze jsme peregrini Ben. 1. Par. 29, 15, knězie nesli archu, tak przijchoze jako domácí t. Jos. 8, 33, svolal lid i przijchoze advenas t. 2. Par. 15, 9; plur. gen. takéž z bydlitelův jako z przichozy de advenis Ol. Lev. 17, 15; všem fynuom y przijchozým t. Jos. 20, 9.

rovně aequalis, subst. masc a fem.; rozdílné od adjekt. *rovný*, se kterým se někdy mate. Skloňovalo se pravidelně podle *duše* a *panošě*; v sing. nom. a akk. odsouvá se někdy samohláska a jest *roven'*, jako *zem'* m. *země* a *zemi*. Na př. sg. nom. *rovně*: hospodine kto jest rownye tobě similis ŽKlem. 34, 10, kto jest rownye tvój t. 88, 9, že jemu nenie ižádný rownye Alb. 13^a, když zmluví rownye na rowny Rožbm. 124, rownye jemu

nebyl ižádný král similis Ol. 4. Reg. 23, 25, čině se ve všem bohu rownye Hrad. 83^a; na všem světě jiey nebyla rownye Kat. 8; — akk. *rovnu*, -iu, -i: když zmluví rownye na rowny Rožmb. 124; popad jeden každý rowni sweho Kladr. 2. Reg. 2, 16; i světské panny bylyt by v božiem požehnání bohobojně čekajíc, až by bůh i nahodil rowni k manželstvu kohož ráčí ŠtítV. 7; každý hlédaj, aby pojal (v manželství) rowni svú t. 45; zda-li nenie zjevna zlost do závistivého, an by i sám chtěl ničemuž dobrému radějš, než by v tom měl rowni sobě t. 121; jednu řeč, jízto jedva rowni kto slýchal Trist. 1, svého rowni můžeš napomenauti Reš. Jg.; odsutím koncové samohlásky *roveň*: mieti rowen t. j. roveň Comest. 12^b, kdyby sobě roveň miloval Biancof. Jg., jestli by se chtěl oženiti hled sobě roveň pojíti Lomn. Jg., jeden druhému roveň hledá Přísl. Jg.; — sg. gen. *rovně*: nikdž jemú nenie rownye Mast. 56, ižádný věčšie (t. milosti) nemá ani jie rownye mōž jmieti Modl. 10^a, mluvíte že ť mi nenie rownye Kat. 24, poslově se všady ptaly rownie (t. rovné nevěsty) jemú neznajíce t. 10; rownie jiey nikte nevidal t. 12; kto je pyšného srdce, ani by chtěl rovně jmieti ŠtítV. 120, této zvěři zlosti (dat.) nenie rovně t. 158, není rovně tobě Br. Jg., který svého rovně manem bude Pr. cí. Jg.; — sg. dat. lok. *rovni*: všeliký tvor vine se k své rowni Br. Jg.; — sg. instr. *rovnu*, -iu, -i: jako se súdí syn člověčí s svú rownij cum collega suo Ol. Job. 16, 22, syn člověčí s svau rovní Ctib. Jg.; — plur. nom. akk. *rovně*: když to dietě do školy dáno, nade vše své rownye prospěl Pass. 328, nad jiné své rownye prospíval t. 514, (druh) nad své rownye vždy tiehne Štít. uč. 90^a, (panovníci) budú mieti rownye sobě ty některé ješto jsú zde pod nimi t. 89^b, sjednal s' je s námi rownye v nájmě Krist. 80^b, budete-li chtietí naše rownye býti Ol. Gen. 34, 15, sluby (nom.) Joab zbili sú sve rownie Comest. 140^b, já vás učiním všechny rovně boha Trist. 62; — pl. gen. *rovni*: tomu nenie těžko trpěti s sebu svých rowny neb vyšších sebe Štít. uč. 89^b, kto nechodí v drahém rúše podlé svých rowny t. 91^a; — pl. dat. *rovniem*: zvěř i rohy má, jimiž rovniem svým protiví se ŠtítV. 159, prodati svým rovniem Ms. pr. cí. Jg.; — pl. lok. *rovniech*: na všech rowniech Koř. 165^a; pl. instr. *rovněmi*. — Časem vychází toto slovo z užívání; v nč. jest jenom ve rčeních: jsem tobě roveň, není mu rovně atp.; povědomí, že *roveň* ve rčení prvé je subst. masc. sing. nom., a že *rovně* ve rčení druhém je sg. gen. téhož substantiva, v jazyku již není, nýbrž jsou to výrazy skleslé a ustrnulé.

rukojmě, srov. stsl. *rukoiimlja*, z -j-*m*-ja. Substantivum toto má některé zvláštnosti, které u substantiv jiných se nevyvinuly nebo neudržely; proto následuje zde přehled jeho sklonění. Sg. nom. *rukojmě*: rukojmie Prešp. 1157, rukoyme Diefb.; novotvar -ie, -i: rukojmije Lact. 69^a, jako první rukojmij byl KolA. 1511, rukogmj potřebný jest Seel. 260; — sg. akk. *rukojmi*, jiného rukoymi KolB. 1519, druhého rukogmi KolČČ. 66^a

(1546); novotvar *-ě* jako *oráčě*: za rukojmě se postaviti Vel. Jg, máš dobrého rukogmě BfID. 188; rukojmě i rukojmi Tomsa 100, rukojmě Us.; a jiný novotvar *-tho* jako *pěštho*: přijal rukogmýho BfIQ. 2, 51, rukogmjho vzíti BfID. 239; — sg. gen. *rukojmě*, milosti svého rukoymye nezapomínaj Alb. 35^b, milosti svého rukoimie nezapomínaj Kruml. 163^b, u rukogmě svého KolK. 43^a (1611), nč. taktěž; novotvar *-ie, -í*: jestliže by kterého rukogmij buoh smrti neuchoval KolA. 1518; — sg. dat. lok. *rukojmi, -ovi* Us.; — sg. instr. *rukojmí*, ktož jest se postavil rukogmij za... KolČČ. 29^a (1547), on rukogmij se postavil t. 30^b (1545), jsa za něj rukogmij t. 14^b (1548) a j.; novotvar *-ím*: (Jan) se byl postavil rukogmijm za ryby KolČČ. 14^a (1542), nč. taktěž; — plur. nom. *rukojmě*: předeapsaní rukogmie KolB. 1520, Petr a Ambrož sau zaň rukogmie KolČČ. 132^a (1550); novotvar *rukojmové*: rukogmowee KolA. 1511, rukogmowé Háj. 428^b, tíž rukogmowe KolČČ. 18^a (1542), Lún. pam. r. 1573, rukojmové Slav. 42 a j.; *rukojmí*: kmotrové a rukogmj Seel. 226; Jg. uvodí též: jsme rukogmi list. r. 1409; nč. rukojmě a *-ové* Pelzel² 42 a Us.; — pl. akk. *rukojmě*: když kto slíbí své rukoymye vypraviti Rožmb. 128, za to má rukogmie zastaviti Pr. pr. 253, na jisté rukoygmie KolAO. 2^b (1506) atd., nč. Us. taktěž; novotvar *-í*: páni postaví dostatečné rukojmí TomP. 3, 573; — pl. gen. *rukojmí*: z těch rukogmij KolB. 1520, jiných rukogmi nemá KolC. 1^a (1587) atd.; novotvar *-óv* atd.: rukogmuow KolČČ. 173^b (1553), od rukogmuo t. 62^b (1546), rukogmuw t. 255^a (1558), pro vyvazení rukojmův Slav. 14, tisíc rukojmův TomP. 3, 574; nč. *-ův* Us., v jazyku knižném někdy *-í*; — pl. dat. *rukojmíem, -ím*: pánuom rukoygmíem KolAO. 2^b (1501), jim rukogmijm KolD. 4^b (1582); novotvar *-óm* atd.: svrchupsaným rukogmuom KolČČ. 50^a (1545), panum rukogmum t. 390 (1565), věřiteiům a rukojmům Slav. 26, nč. *-ům* Us., v jaz. knižném někdy *-ím*; — pl. lok. *rukojmíech, -ích*: na rukogmiech KolAO. 11^a (1505), o rukogmijch KolČČ. 70^a (1546), nč. taktěž; — pl. instr. *rukojměmi*: rukogmiemi hodnými KolA. 1511 a j.; novotvar *-ími*: rukojmími TomP. 2, 362; nč. *-ěmi* Us.; Tomsa 100 má vedle rukojměmi také rukojmi, toto myluou analogií podle instr. *oráčí*.

3^a. Vzor *paní*.

200. Sem patří všechny ženské *vja*-kmeny. Kmen substantiva vzorového *paní* jest *panja-*. Sklonění jest toto:

sing. nom. vok. *paní*; novotv. *-ie*

akk. *panú, -íú, -í*

gen. *panie, -í*; novotv. slc. *paňej*

dat. lok. *paní*; novotv. *-iej, -ie, -í, slc. paňej*

instr. *panú, -íú, -í*; slc. *paňou*

du. nom. akk. vok. *paní*
 gen. lok. *paňú, -iú, -í*
 dat. instr. *paňáma, -iema, -íma*
 plur. nom. akk. vok. *panie, -í*
 gen. *paní*; novotv. dial. *-ích*
 dat. *paňám, -iem, -ím*
 lok. *paňách, -iech, -ích*
 instr. *paňámi, -iemi, -ími*.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

201. 1. Kmenové *-hj-* stahuje se se samohláskou následující a tím způsobem mění se *-hji* v *-í, -hju* v *-iú* atd., srov. I. str. 559 sl. Odtud je koncovka vždycky dlouhá: nom. *paní*, gen. stč. *panie* nč. *paní* atd.; ale v nářečích obecných často se krátí: nom. *pani*, akk. co je to za *pani* atd. Us. a BartD. 9 (zlin.), t. 348 (val.) a j., slc. nom. *pani*.

2. Novotvary jsou v tomto skloňování některé podle vzoru *dušě* a *kost*, některé podle vz. *pěší* fem.; v nářečích, kde proniklo přehlasování a úžení, bývala výsledkem často koncovka *-í*, tvar *paní* byl tedy mnoho-významný (byl sg. nom. a spolu gen., dat. atd.) a proto málo zřetelný, a ta věc podporovala vznikání zřetelnějších novotvarů.

Při některých příkladech může býti nejistota, jsou-li to tvary náležející či novotvary. Na př. mezi doklady doleji uvedenými jsou z bible Ol. pl. lok. po *ledvích*, instr. s *ledvími* a du. instr. *kněžíma*; tu všude mohlo by býti a snad i jest *-í-* zúženinou z *-ie-*, poněvadž však v Ol. je pravidlem ještě nezúžené *-ie-* a čte se tam na př. také pl. nom. akk. *ledvie* atd., proto může býti správný také výklad, že v koncovkách *-ích, -ími, -íma* jest *-í-* analogií, buď podle vz. *pěší*, anebo spíše podle sg. nom. nebo jiného tvaru *-í*, který se bral za základ a k němuž se koncovka další *-ch, -mi, -ma* mechanicky přivěšovala (srov. du. gen. lok. *kolenou* a z toho dále *kolenou-ch* a *kolenou-m* atp.).

3. Koncovkami *-í* atd. podobá se vzor tento vzoru *znamenie*, zůž. *-í*; to bylo zajisté podporou, když některá substantiva odtud do vzoru *znamenie* se přenášela a neutry se stávala, na př. fem. a později obecně nebo dial. neutr. *procesí, rolí, ledví, lodí*.

4. Kmenů sem patřících je nemnoho a kromě subst. *paní* skoro všechny mají některé zvláštnosti, pro které jest o nich řeč doleji v §§ 214 sl. zvláště; proto také ukazováno zde sklonění hlavně jen na subst. *paní*.

202. Sing. nom. *paní*, z býv. *-hji*; koncovka *-í* v býv. *-hji* je téhož původu, jako v prorokyni atp., viz § 171. Na př. *pány nenie doma Rožmb. 45* a j., ta *pány Hrad. 103^b*, jedna *pány Pass. 284* a j., *pány Sara Alb.*

9^b, krásná panij Iobk. 14^a atd.; nč. paní Us., zkrác. pani chrom. 272, BartD. 9 (zlin.) a j., a tak i v nář. slc., kde -i (i) nelze vykládati přehláskou a zúžením.

Novotvar -ie: panie smluvila s děvku ŠtítV. 136, kterak se panije měla KřižB. 86^b, panije vzala kus trsti Bidpaj z r. 1528 kap. 2. Zúžením změnilo se -ie v -i a tvar tento splynul s předešlým.

203. Sing. vok. *paní*; jest nom. vzatý do funkce vok., tvar ze žádaného -*hje* byl by *pane*. Na př. řka: hpaný čiuju to po tvém vzdychani Jid. 163, zmilelá pany našů Hrad. 56^b, buď kázaná pany, neb budeš svázána t. 125^b, jakžto ty nás pany navščejuješ Pass. 284, o matko a paní všeho milosrdenstvie Modl. 160^a, panij milá KřižB. 85^b atd., nč. paní, dial. pani chrom. 272, BartD. 9 (zlin.) a jinde, slc. pani.

204. Sing. akk. *paňu*, -*iú*, -*i*; koncovka -*ú* z býv. -*uju* psl. -*uję*. Na př. tu panyu mniec nábožničku Hrad. 103^b, pany widowu Rožmb. 55, svú milú pany Pass. 338, má takovú panij KřižB. 83^a, nč. paní, zkrác. pani chrom. 272, BartD. 348 (val.) a j.; slc. nepřehlas. a zkrác. paňu.

205. Sing. gen. *panie*, -*i*; koncovka -*ie* z býv. -*ije* proti stsl. -*iję*, srov. I. str. 49 a zde nahoře § 10. Na př. v rukú panye své ŽWittb. 122, 2, ŽKlem. tamt, jedné panye Pass. 270 a j., žeť sde panye nenie Rožmb. 26 a j., následujíc královny nebes panije všeho světa Štít. ř. 226^a, od pána neb od panije Pr. pr. 243; zúž. paní Us., zkrác. pani chrom. 272 a j.

Slc. panej vysl. paňej je novotvar podle sklonění složeného.

206. Sing. dat. lok. *paní*; konc. -*i* z býv. -*iji*. Na př. posli pany jeho pověděchu Hrad. 141^b, pany sě jeho protivno zdáše t. 142^a atd., nč. paní Us., zkrác. pani chrom. 272 a j.

Vedle toho vznikl novotvar -*iej* podle sklonění složeného, *paniej* podle *pěšie*, na př. svéj cněj panyey DalC. 11, ku panyei Pass. 284, jednéj panyey zrak navrátil t. 42, jeho panyey (poslední -y v rkpe škrábáno) Agglaes řekli t. 323, méj panyey dci mře t. 472, každěj panyey Alb. 10^b, to panyey slušie Boh. 344, vceť ku paniei svéj Koř. 4. Reg. 5, 3, zvoleněj panici t. 2. Jan. 1. Z -*iej* jest dále -*ie*: k své panye Ol. Gen. 16, 9, toj pauye Brig. 50^b. Zúžením změnilo se -*iej* i -*ie* v -*i* a novotvar splynul s tvarem náležitým -*i*, který vedle něho stále se držel. V nář. slc. úžení nebylo a zůstalo tedy panej vysl. paňej.

207. Sing. instr. *paňu*, -*iú*, -*i*; konc. -*ú* z býv. -*uju*, stsl. -*uję* a -*ujeję*. Na př. by tu se panyu neseděl Rožmb. 25, s svú panij KřižB. 98^b atd., nč. paní Us., zkrác. pani chrom. 272 a j., slc. nepřehlas. paňou.

208. Du. nom. akk. vok. *paní*; konc. *-í* z býv. *-vji*. Na př. dvě sta pany BrigF. 144, slyšta pani mogie OpMus. 205^a.

Du. gen. lok. *paníu*, *-íu*, *-í*; *-ú* z býv. *-vju*. Srov. doleji: dvě gerarchij t. j. jerarchí Štít. uč. 80^a a j.

Du. dat. instr. *pañáma*, *-iema*, *-íma*; konc. *-áma* z býv. *-vjama*. Staré *-áma* v památkách nedochováno. Z toho přehlas. *-iema*, srov. se dvěma lodiema Troj. 222^a; zúž. *-íma*: synové oba dva s paníma byli u mne ČernZuz. 274.

209. Plur. nom. akk. vok. *panie*, *-í*; konc. *-ie* z býv. *-vjě* proti stsl. *-vjě*, srov. I. str. 49 a zde nahoře § 16. Na př. tři panye Mast. 222, slyšte páni a vy panye Hrad. 94^a, potom jidú mezi panye AlxV. 1874, panije a panny Štít. ř. 4^b, panije i dievky t. 121^a, panye sě stydiechu DalC. 11, panie slc.; také zlin. paně BartD. 21 je m. *-ie*; — zúženo v *-í*: pany též činiechu DalC. 90 atd., nč. paní, zkrác. paní chrom. 273 a j.

210. Plur. gen. *paní*; konc. *-í* z býv. *-vjb*. Na př. všech pany jě sě haněti DalHr. 3, mnoho panij KřižB. 95^a atd., nč. paní Us., slc. paní; zkrác. paní chrom. 272 a j.

Novotvar *-ích* podle sklonění složeného: všech Panijch sestr mých Hád. 59^a, jiných Panijch a sestr našich t. 57^a, srov. u jeho ledwich EvZimn. 2.

211. Plur. dat. *pañám*, *-iem*, *-ím*; konc. *-ám* z býv. *-vjamō*. Staré *-ám* v památkách nedochováno; z toho přehlas. *-iem*, na př. těmto panyem Mast. 274, tak sě často panyem přiházie Pass. 338, třem panyem t. 210 a Krist. 105^a, řeč dobrá hrdým panijem Štít. ř. 34^b, pannám i paníem Tkadl. 77 atd.; zúž. *-ím*, paním Us., zkrác. panim chrom. 273.

V nář. východních *-ám* dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno, na př. mor. svojim paňám Suš. 90, slc. paniam.

212. Plur. lok. *pañách*, *-iech*, *-ích*; konc. *-ách* z býv. *-vjachō*. Staré *-ách* v památkách nedochováno; z toho přehláskou *-iech*, srov. w lodiech OtcB. 26, w processyech Pulk. 154^a; zúž. *-ích*, nč. paních Us., zkrác. panich chrom. 273.

Slc. nepřehlas. paniaich.

213. Plur. instr. *pañámi*, *-iemi*, *-ími*; konc. *-ámi* z býv. *-vjami*. Staré *-ámi* v památkách nedochováno; z toho přehlas. *-iemi*, s paníemi Pass. 203, ML. 117^a, s panyemy Krist. 88^b, s panijemi Lobk. 95^a atd.; zúž. *-ími*, s svými paníjmi KřižB. 96^a, nč. paními Us.; *-íma*, panjma BílC. 143, ob. paníma, zkrác. panima chrom. 273.

Slc. nepřehlas. paniami.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

214. 1. Ke vzoru *paní* patří také subst. feminina *-dlí*: *pradlí*, *předlí* s přehláskou zrušenou *prádlí*, *švadlí*. Jsou též rodu mužského, *pradlí* lotrix a spolu lotor; o tom v. § 230. Příklady vyskytují se zřídka. Známy tyto:

sg. nom. *-dlí*: jedna *pradlí* Pass. 593, *pradly* lotrix Boh. m. 22^a, *pradli* tvá Hug. 198, *pradlj* lotrix Vel. Jg., *pradlý* Drach. 15, stará *pradlý* Beck. 1. 122, *pradlí* Pelzel² 56, — *předlj* Rosa Jg., Dolež. 205, *prádlj* vlny Wollspinnerin Vel. Jg., — *Mara fswadli* non comparuit Lún. ks. r. 1358 (tamtéž *Mara netrix*, osoba táž), *Dorota fswadlj* KolCC. 30^a (1556), *Dorota sfwadlj* t. 100^b (1572) a j., *švadlí* a *švedlí* Vel. Jg., *sfwadlý* Drach. 15, *švadlj* Tomsa 56;

sg. gen. *-dlé* zůž. *-dlí*: co se dotejče *Zuzany* *pradlí* ŽerKat. 104, podle domu *Doroty fswadlj* KolČČ. 429^b (1570);

sg. dat. lok. *-dlí*: dlužen jest *Durze sfwadlj* KolCC. 50^b (1562), *Durze fswadlj*, *bábě* *jich* (t. dětí), odkazují t. 100^a (1572);

pl. nom. *-dlé* zůž. *-dlí*: *prádlj* *předau* *netrices* Kom. Jg.

Pro pády ostatní nemám dokladu, ale není pochybnosti, že byly náležité podle vzoru *paní*, tedy na př. sg. akk. *-dlí* přehlas. *-dlí* atd.

Pelzel² 56 a Tomsa 56 dosvědčují, že tvary *-dlí* jsou zastaralé, a jak nahoře praveno, již v textech starých je pro ně dokladů málo. Vedle nich vyskytují se tvary *-dlíč* a *-dlena*, onen zvláště v staré češtině a tento v nové, a častěji tvar stč. i nč. *-dle*: *pradle* lotrix Prešp. 2415 a BohFl. 844, nejsem hodna slúti jeho *pradle* Kruml. 370^b a Orl. 20^a, *przadle* *netrix* Prešp. 2413 a BohFl. 844, *przadlee* Lact. 29^b, *švadle* *sutrix* Prešp. 2413, *švadle* Ms. Žid. Jg., opět ho (len a plátno) *švadle* stříhá na kusy Voln. 11 (v orig. *fswadle*, v otisku neprávem *-dlé*), dial. *pledle* = která pleje, *tředle* = která tře len podkrk. 251; sg. dat. (tkadlec) *pradli* vinšuje co zasluhuje Voln. 11.

2. Ženskými kmeny *-tja* jsou a ke vzoru *paní* patří také substantiva *bratřie* a *kněžie*. Jsou to kolektiva k substantivům *bratr* a *kněz*, a berou se v náhradu za jejich dual a plural; na př. sing. nom. *bratřie*, *kněžie* za du. nom. *bratry*, *kněze* a za plur. nom. *bratři*, *knězi*. Obě skloňují se z pravidla jen v sing. a podle vzoru *paní*, kromě nom., kterýž má koncovku vlastní *-ie* (z psl. *-tja*) proti *-í* v nom. *paní* (z psl. *-tji*). Časem však vyvíjejí se odchylky: nátlakem významu dualového nebo pluralového přijímají se i koncovky dualové nebo pluralové, na př. sing. dat. *bratři* znamená = *fratribus* (plur. i du.), ale časem vznikají novotvary *bratřím* (pro plur.) a *bratřima* (pro du.), ustrojené podle jiných dativů plur. a du., které mají správně koncovky *-m* a *-ma*. Změna tato

dála se zároveň se změnou v pojetí syntaktickém: *bratřie*, *kněžie* byly singulary a rodu ženského, a to obě vyjadřovalo se náležitou kongruencí syntaktickou, na př. ve výrazech *milá bratřie*, *židovská kněžie*; nátlakem významu změnilo se však pojetí původní, místo sing. a fem. rozuměly se pak plur. a masc., a podle toho změnily se též uvedené právě výrazy a zněly pak: *milí bratřie*, *židovští kněžie* atp. Někdy nelze poznati a na jisto rozhodnouti, je-li sklonění a podle toho i pojetí pluralové, či singularové; na př. „brániti kněží“ může býti gen. sing. *kněží* zúžený z *-ie*, ale ve Štít. uč. 89^b je to podle stáří a povahy rukopisu tohoto spíše novotvar, s koncovkou *-í* přejatou od jiných gen. plur.

Vedle tvarův *bratřie* a *kněžie*, skloňovaných podle vzoru *paní*, jsou v jazyce dílem i paralelní tvary substantiv *bratr* a *kněz*, skloňovaných podle vzorů jejich příslušných, na př. du. dat. instr. s dvěma bratroma Otc. 437^a, pověděl knyezoma Ol. 2. Reg. 17, 15, v. §§ 50 a 72. Zde nejde nám o tvary tyto, nýbrž jen o *bratřie*, *kněžie*, skloňované podle *paní*, a o odchylky od sklonění tohoto.

Nom. vok. *bratřie*, *kněžie*, zúžením *-í*. Na př. slyšte bratrsie svD. 32, svatý Prokop i bratrsie jiná Hrad. 9^b, milá bratrsie t. 18^a, milá bratrsy nedivte se t. 10^b, bratrsie plakáchu t. 21^b, jdíechu na jitřni všě bratrsy t. 26^a, bosá bratrsy DalC. 81, bratrsy přiskočichu t. 30, bratrsie milá Štít. f. 79^a, 81^b a j., ti bratrsije t. 88^a, duchovná bratrsije t. 20^a, bratrsije milá t. 32^b, matka jeho (Ježíšova) a bratrsi jeho stáchu vně EvOl. Mat. 12, 46 (v rozpravě Jirečkově O prvotném překladě evangelií 1859 str. 31 je tu chybou tiskovou *bratr* místo *bratř*); otkadě sta mlada naše bratrsi (t. Tobiaš a anděl) Hlah. Tob. 7, 3, všěcka bratrsie milováchu jeho Otc 2^b, naymileygsie bratrsie moji t. 26^b, moji milí bratřie Trist. 197, bratrsij všichni KolB. 1519 a j., bratřj nášfi Br. Deut. 1, 28 a j., bratřj Br. NZák. (vždy tak), Petr a Jan bratřie svrchu jmenovaná List. 1388 (Výb.), ta mladá bratrsy (du.) Otc. 306^b, dva bratřj přišla Rozpr. XV stol. (Výbor 2, 910), ti dva bratrsie Mill. 8^a, byli dva bratrsie Lobk. 42^a; — knyezie jich lefala sacerdotes ŽWittb. 77, 64, knyezie tvoji ŽKlem. 131, 9, vyše-hrazská knyezie Hrad. 2^b, knyezze se zřiedichu Pass. 332, pohanské kněžie vzúpichu t. 44, knyezije naši Štít. f. 18^b, jako jiní knyezije t. 88^a, židovští knyezze ML. 94^a, jako naši kniezije činie Lobk. 9^a, sami kněžj Br. Ex. 19, 22 atd.; — nč. dobří bratřj, velební kněží, t. j. s pojetím pluralovým.

Akk. *bratřú*, *kněžú*, *-iú*, *-í*. Na př. pozva svú bratrsu Hrad. 17^b, pro bratrsiu mú fratres ŽKlem. 121, 8, bratrsiu i sestry našě t. 140^a, Kochan na bratrsyu soči DalC. 36, pro bratrsy mú ŽWittb. 121, 8, (Prokop) opatem jsa bratrsy učieše Hrad. 8^a, svú bratrsy těšte Pass. 315, (Zbyhněv) bratrsy odděli DalC. 46, mimo tvú bratrsij Ol. Gen. 48, 22, toho čarodějnika známe i všicku bratrsi jeho dobře známy Nikod. 3^a (ve vydání Hankovu

1861 vytištěno chybně *bratř* místo *bratří*), skrze Ottu a Kunráda bratřij fwá VelKal. 182, vzev bratřij své s sebau Br. Gen. 31, 23, — knyeziu jich odějiu zdravím ŽKlem. 131, 16, knyeziu jich zabili sú t. 77, 64, (naháči) knyezyu haniechu DalC. 90, čsnú knyezy i zákonníky Hrad. 97^a biskupi světie knyezzij Štít ř. 88^a, kněží i žáky Trist. 13, očistí oltář i kněžj Br. Lev. 16, 33 atd., v jazyku spisovném někdy dosud tak.

Gen. *bratřie*, *kněžie*, zůz. -í. Na př. ot tvé bratrsie ApŠ. 14, král počě své bratrzye netbati DalC. 52, (sv. Prokop) pozval sobě jiné bratrzie Hrad. 21^b, prošen ot bratrzie ote všech Otc. 55^a, všech tří bratrzij KolB. 1519, k domu bratřij Br. Gen. 24, 27 a j.; od svatých pěti bratrzy DalC. 37 může býti zúžením -í m. -ie, nebo spíše flexí pluralovou; — novotvar -ich podle sklonění složeného: těla svatých pěti bratřích DalJ. 43 z rkp. Z; — stud knyezye (gen. obj.) Alb. 91^a, kněžief káratí nesměji ŠtítV. 227; zúžením a flexí pluralovou -í: brániti knyezy, vdov, sirotkov Štít. uč. 89^b, židovských knyezij Krist. 76^a, židovských knyezy ML. 90^a, před očima knyezyy Pror. 76^b, od kniezij Kola. 1511, kněžj pomazaných Br. Num. 3, 3; — nč. bratří, kněží, s pojetím pluralovým.

Dat. *bratři*, *kněží*. Na př. bratrzy méj ŽWittb. 21, 23 a 68, 9, bratřij méj ŽKlem. 21, 23, též své bratrzy radieše Hrad. 17^a, vám i jiněj bratrzy t. 20^b, všiej bratrzy DalC. 53, svéj bratrzy Pass. 331, k jiným bratrzi OlDub. 68, k svým bratrzij Ol. Ex. 2, 11, zvěstujte bratrzi mým Koř. Mat. 29, 10, statečným bratří List Žižk. (Výbor 2, 282); — ukažte se knyezij Krist. 68^a, aby se knyezij ukázal Štít. ř. 87^b, aby knyezy nevěřili Štít. uč. 112^b, faráři mohú jiným knyezy dáti moc nad svú osadú Štít. uč. 131^b, (Ježíš) nekázal k jednomu (t. knězi jíti), ale ke knyezy Alb. 74^a, neslušalo jemu (Davidovi) jesti, jedne samým knyezi solis sacerdotibus Koř. Mat. 28, 10; — novotvary s flexí dualovou a pluralovou -íma, -ím: povieš Sodochovi a Abiatarovi knyezzyma Ol. 2. Reg. 15, 35; bratrzm podoben Koř. Žid. 2, 17, jiným bratrzym Otc. 332^b, milým bratřím a sestřám Hus (Výb. 2, 221), všem bratřím DalJ. 46 J, bratrzm KolB. 1521, bratrzijem t. 1519, řekl bratřím svým Br. Gen. 31, 46 a j.; ke kniezzim Kruml. 199^a, pocta kniezijm a ženám Pr. pr. 248, kniezim našim Lobk. 130^b, kněžím desátky ŠtítV. 96, desátky kněžím Kom. Jg. atd.; — nč. bratřím, kněžím, s flexí pluralovou.

Lok. *bratři*, *kněží*. Na př. v křivé bratrzij Štít. ř. 19^a, w knyezy jeho in sacerdotibus ŽWittb. 98, 6 a ŽKlem. t.; — novotvar s flexí pluralovou -ich: w bratrzych Otc. 70^b; — nč. s flexí touž: bratřích, kněžích.

Instr. *bratřú*, *kněžú*, -íú, -í. Na př. (Bracislav) jě sě (s) strýčenú bratrzyu vaditi DalC. 53, (Bracislav) sě s bratrzy snide t., s svú bratrzy Hrad. 24^b, kázav jemu před bratrzy státi t. 18^a, s jich bratrzyy Pror. 91^a, mezi faráři a mezi bratřij sv. Dominika Štít. ř. 87^b, s bratrzy svými Pulk. 56^a, mezi všemi bratrzy Otc. 71^a, mezi svými bratrzy Orl. 62^b,

svými bratry Mand. 73^a; — (děti) nechtěly by býti knyzezy Štít. uč. 127^a, býti zlú kněží ŠtítV. 227, jenž nad knyzezy starostů bieše Pass. 126; — novotvary s flexí dualovou *-íma*: císař svedl bitvu s bratřjma swýma VelKal. 181, — a s flexí pluralovou *-ími*, novotv. *-mi*: s jinými bratřimi Svéd. 162, s bratřizimi Kola. 1517, nad bratřjmi Br. Lev. 25, 46 atd., pod svými kněžími ŠtítV. 96, svět kněžími jest naplněn Hus (Výb. 2, 182), s kniezimi Kola. 1518, mezi kněžjmi Br. Lev. 6, 36 atd., s kněžími Beck. 1, 318, Seel. 287; — nč. s flexí pluralovou: bratřimi, kněžími Us., ob. bratřima, kněžima, kněžma.

V nč. obecné vyvinuly se analogií také tvary nom. akk. *kněži*, gen. *-živ*, dat. *-žim*: kněžůw BílD. 202 a j., kněžům BílQ. 2, 98, Seel. 279 a j.; Nejedlý to zaznamenává Gram. 143, a má tu také instr. kněží (tvar strojený) vedle *-ími*.

Tvary pl. nom. *knězi* gen. *-živ* atd. jen u neumělých spisovatelů se vyskytují, na př. jedenácte knězu BílQ. 2, 37, kněžům BílD. 204, mezi knězi t. 205.

Mylným čtením a vykládáním vznikl i tvar *bratř*, ovšem též mylný. V Hrad. 10^b je zúžený vok. milá bratry t. j. bratři; to béše se za vok. vzoru *kost*, = bratři, tedy prý z nom. *bratř*, neprávem. Nesprávně otištěný sg. akk. *bratř* z EvOl. Mat. 12, 46 a Nikod. 3^a uveden a opraven jest nahoře; rukopisy oba mají správně psáno bratzi t. j. bratři. Dále uvodí *bratř* Jg. z bible Hlah. Tob. 1, 3; ale tu je v rkp. dativ: svéj bratzi, t. j. svéj bratři. Konečně *bratř* u Svobody Navarovského, v překladu z Horatia (v 5. svaz. sbírky Puchmajerovy 1814 st. 61): Tak tě Cythery vládkyně, tak tě Heleny bratř, blíženci zhvězdění braňte atd., je slovo nově a chybně utvořené.

3. Ke vzoru *paní* patří dále jména přejatá s koncovkou *-í*, *-ie* za cizí *-ia*, na př. *Maří*, *Alexandřie*, *histořie*. Cizí tato jména mají v češtině starší dílem tvar (sg. nom.) *-ia*, na př. lat. *Maria* č. *Maria* gen. *Marie*, pl. dat. třem paniem *mariam* t. j. *Mariám* Pass. 210 a Krist. 105^a, třetie Gerarchya Štít. uč. 93^b, třetie jerarchia ŠtítV. 95 atp., — dílem tvar *-ijě*, na př. *Marijě*, z *marigye* matky Pass. 415, k *marigi* matce Krist. 21^b, *marigy* Mandalenu Pass. 335, s svú sestru *marigy* t. 378, se dvěma *mariegema* ML. 96, jiné *marigie* (pl. nom.) t. 97^a, k svatým *marigym* t. 121^b, s *marigemy* t. 97^a, z *pamphiligie* svD. 16 (4slab.), po svaté *Lucygi* KolČČ. 312^a (1569), před svatú *Zoffigij* t. 162^b (1552), w *bibligy* Orl. 3^b, mezi *Samarygi* Puch. 50^a, w *alchymigi* AlchAnt. 4^b atp., — dílem tvar *-í*, *-ie*, na př. *Maří*, *Alexandřie*, *histořie* atp. Ke vzoru *paní* patří ovšem jenom poslední z těchto tvarů, *-í* a *-ie*.

Stejný tvar *-ie* (*-ě*) dostala také některá jména přejatá, která v jazyku cizím mají koncovky *-ea*, *-ya* a j., na př. *Galilé*, *Laodicie*, *Libie*, *puchalterie* a j.

V koncovkách těchto jmen jest v jazyku starším někdy samohláska jednoduchá, na př. sg. nom. *Maří*, dat. lok. *Maří*, *Alexandří*, *histoří*, někdy dvojhláska, na př. sg. nom. *Alexandrie*, gen. *Maříe*, *Alexandrie*, *Arabie*, *Asie*, *histoříe*, akk. *Maříu* atd. Mohl by býti a dílem i byl podán výklad, že to, co v těchto případech běřeme za dvojhlásku, má býti vzato za dvě slabiky, a tedy že prý na př. gen. sing. psaný z-arabye čísti jest nikoli z-Arabie (3slabičně), nýbrž z-Arabije (4slabičně). Výklad chybný. Svědčí proti němu 1) rukopisy, jež by v tomto případě měly psáno -i-ge nebo -y-ge, zarabyge atp., ale psaní takové se nevyskytá. 2) Totéž svědectví obsaženo jest ve verších, jako jsou na př. Ti z Egypta oni z frigie° svD. 14, potom pak přišed do Asie ApŠ. 1, v tu dobu král maczedonye AlxV. 2455, do allexandrze se brachu Kat. 76 atp.; jsou to verše 8slabičné, a chceme-li tuto míru dostati, musíme čísti *Frygie* (2slab.) a nikoli *Frygije* (3slab.), a vůbec -ie (jednoslab.) a nikoliv -ije (2slab.). Vyskytují se ovšem také příklady, kde koncová dvojhláska -ie se běře za slabiky dvě, na př. ve verších 8slabičných: uč se ot marie také Hrad. 48^b, ryzie zlato z-arabye, drahé kamenie z-yndye AlxV. 624 a 625; ale to jsou licence metrické a nikoli svědectví pro čtení -ije. 3) Svědectvím dalším jsou staročeské cisiojany. V cisiojanech počítají se slabiky slov, a tu poučují nás příklady doleji podané, že marzye (gen.) v Cis. Mus. počítáno za slabiky dvě, že tedy slovo to se vyslovovalo *Maříe* a nikoli *Maříje*. 4) Proti čtení -ije svědčí také pozdější zúžení této koncovky v -í, já Kalczedonij dobudu Alxp., z Betaný Br. NZák. (v. doleji); bývalé -ije nezměnilo se v češtině nikde v -í, ale ovšem zúžila se dvojhláska -ie v -í, svědčí tedy zúženina -í pro starší -ie a proti -ije. 5) Co tu dokázáno pro čtení -ie a proti -ije, platí také pro čtení -ií a proti -iju atd.

Souhláska kmenová v těchto slovích je někdy podle hláskosloví českého změkčena, někdy zůstává tvrdá, jako je v jazyku cizím. Změkčeno bývá zejména -r, na př. *Maria* č. *Maří*, *Alexandria* stč. *Alexandrie*, a podobně *Syrie*, *Assyrie*, *Samaříe*, *histoříe*, *materia-materie*, *feria-ferie* atp., ale bývá tu ovšem i nezměkčené -r-: *Alexandrie*, *Syrie*, *historie* atd.; v Pass. psáno: do bononie 408 (t. j. tvrdé -n-ie), ale také do hifpanye 408, do yndye 455 (t. j. -ň-, -d-); z pravidla však jsou souhlásky nezměkčeny, na př. *Antiochie*, *hierarchie*, *Bononie* vyslov -n'é nikoli -ň'é, *Medie* vyslov -d'é nikoli -ď'é atp.

Jmen sem patřících je dosti mnoho, zvláště vlastních, osobních i místních, a také několik obecných. V příkladech následujících jsou doložena jména osobní *Arthenie*, *Athalie*, *Konstancie*, *Lucie*, *Lukrecie*, *Maří*, *Žofie*; místní *Alexandrie*, -rie, *Antiochie*, *Arabie*, *Arecie*, *Armenie*, *Asie*, *Assyrie*, -rie, *Babylonie*, *Basilie*, *Bethanie*, *Bethulie*, *Bithynie*, *Bononie*, *Burgundie*, *Cilicie*, *Coelesyrie*, -rie, *Efesie*, *Flandrie*, *Foenicie*, *Frygie*, *Galilé*, *Germanie*, *Helvecie*, *Hispanie*, *Hollandie*, *Chalcedonie*,

Indie, Kappadocie, Laodicie, Libie (Libye), Lombardie, Macedonie, Marsilie, Medie, Mesopotamie, -nie, Persie, Pomeranie, Romanie, Rusie, Sabaudie, Samarie, -rie, Sarmacie, Syrie, -rie, Thracie, Zelandie; obecná akademie, biblé, celidonie, ceremonie, dynastie, ferie, -rie, gallé, historie, -rie, jerarchie, kancelárie, linie, manie, materie, -rie, munie, puchalterie, sakristie, theologie, uncie, vigilie.

Sklonování jmen těchto jest souhlasně se vzorem *paní*:

sg. nom. (vok.) *-í, -ie*; konc. *-í* dosvědčena doklady dosti starým jen při *Maří*; byla snad také jinde, ale není pro to dokladů bezpečných; kde se v textech pozdějších vyskytuje, tu jest pravděpodobně a většinou jistě zúženinou z *-ie*; příklady: mari porozena CisMnich. 97^a, čsná mari t., svatá marzi ŽKlem. 138^b, svatá marzy Pass. 397 atd.; — téj (zemi) jmě effezye bieše Vít. 35^b (verš 8slab., koncovka *-ie* vzata licencí metricou za dvě slabiky), v městě řečeném Konstancie rkp. z pol. XV stol. (Měs. zprávy České spol. nauk 1888, 25), kteréž (město) slove Capadocij KabK. 9^a, kteréž (město) slove česky Samarzij t. 20^a, město Hewron jazykem jich slove a českým Samarzij t. 20^b (v Kab. mohlo by býti staré a původní, nikoli zúžením vzniklé *-í*), vzata jest Samari capta est Samaria Br. 4. Reg. 18, 10; — ferzie uternie feria ŽKlem. 38 (nápís), materia totiž materzie Comest. 45^a, jiná historze tamt. 53^a t. j. historfe ze *-rie*, biblí svatá Us., tato celidony (rostlina) Háj. herb. 175^b, historí, theologi Blah.;

sg. vok. jako nom.; na př. sv. Marí Us., milá panno Marze Lvov. 2^a;

sg. akk. *-ú, -iú, -í*: svatú marzy Mandalenu Pass. 340, jeho sestru Arthenij t. 425, Conftanci Konstantinovu dceru t. 281, (volaje) marzy Mariam Ol. Num. 12, 5 atd., zabiti kázal Atalij Ben. 2. Par. 23 (nápís); — král pobíjal by byl Siríj Lit. 4. Reg. 13, 19, (Cyrus) jest pobil babilony Ol. 3. Esdr. 4, 44, protáh Olofernes firzij Syriam t. Jud. 3, 14, táhli před bethulij Bethuliam t. 7, 1, když macedonij přejdu Macedoniam pertransiero Koř. 1: Kor. 16, skrze Samarij EvSeitst. Luk. 17, 11, všicku azy Comest. 193^b, (synové) obdržechu arabij Comest. 33^b, oblehl Samarzij Ben. 4. Reg. 17, 25, přes Azij Puch. 7^b, všecku Pomeranij VelKal. 249, Asyrij vyvrátil Br. Isa. 23, 13, na Arabij t. 21, 13; — patříš-li na historzij Lit. Hier. Paul. 7, tu historzi Comest. 179^a, Malchus historij popsal t. 33^b, skrz linij Puch. 17^b, hyftorij vypisovati Háj. herb. 47^b, jednu uncij t. 4^a, Hyftorij sepsal VelKal. 261, Biblij svatú t. 280, naši gallí oblehli sú Kar. 36, (jesuité) svou akademý měli PisWaldšt. 7;

sg. gen. *-ie, -í*: svaté marzie Pass. 379, marzie magdaleny t. 343 (3), marzye rod Cis. Mus. (marzye počítáno za dvě slabiky), marzie zvěstování Cis. z r. 1444 (též), na den svaté Lucij Háj. 467^b; — potom pak přišed do asie ApŠ. 1 (verš 8slab.), ž' chtěl do alexandrie jíti t. 98 (též), bral se pak do macedonye t. 75 (též), v tu dobu král macedonye

AlxV. 2455 (též), ti z Ěgypta oni z frigie^e svD. 14 (též), si z arabie oni z Krety t. 21 (též), ryzie zlato z arabye AlxV. 624 (též, arabye licenci metrickou 4slab.), drahé kamenie z yndye t. 625 (též, yndye 3slab.), ot bethanyee EvZimn. 33, do města Tracye Pass 282, do vlasti arecie t. 283, do města laodicie t. 324, do alexandrzye t. 394, do alexandrze se brachu Kat. 76 (verš 8slab.), z alexandrze k němu cesta t. 402 (též), do hyšpanye Pass. 353, do hišpanye t. 351, t. 408, král maczedonye t. 245, do bononie t. 408, od azye t. 303, do marfilie t. 340, 378, do země yndye t. 455, z britanye t. 386, do vlasti licie t. 360, do města antochie t. 318, z sirye . . z mezopotanye . . z libie Ol. Jud. 3, 1, z mezopotanye t. Gen. 33, 18, z babilonye t. 3. Esdr. 2, 15, do Armenie Comest. 19^a, do Bononie KřížB. 87^a (doklad zřejmě svědčící pro znění tvrdé = -n'é, nikoli -n'ě, neboť toto bylo by zde psáno -ñie), dobyli jsú Samarzye Ben. 4. Reg. 18, 10; do Peršij a do Medij Comest. 189^b (vysl. tvrdě Med-í, nikoli Med-í), z Syrij t. 143^a, do Bonony KřížB. 87^a (vysl. tvrdě -n-í), já Kalcedonij dobudu Alxp. 13, do Macedonij t. 10, odtad smy jeli do Azij KabK. 9^b, z Capadocij t., z Macedonij Ben. Esth. 16, 10, do Samarzij t. 2. Par. 28, 15, vývoda Celesfyrzij t. 3. Esdr. 7, 1, do Afyrzij t. 4. Reg. (nápis), do Burgundý Háj 76^a, do Sarmacy a do Rufy t. 121^a, (císař) táhl do Azý t. 439^a, z Romanij do Bithynij t. 359^b a j., z Bethulij Konáč (1547) 94^b, z Alexandrij Háj. herb. 5^b, do Germanij t. 142^b, do Masfylj t. 219^a, hrabě z Flandrý VelKal. 196, z Betaný Br. Jan. 11, 1, do města Samaří Br. NZák. 227^b; — z prvně gerarchye Štít. uč. 67^a, z té gerarchye t. 93^b, konec historzie Comest. 178^b, z suché materzie t. 78^b, do Cancellarzie Pr. pr. 250, do sakryfty Puch. 232^a, toho se z historij vyhledati nemůže Vel. Jg.;

sg. dat. lok. -í: (Kristus) ukázal se svatěj Marzij Štít. ř. 188^b, k světie Marzij Krist. 74^a, k marzy Ol. Num. 12, 4, po svatě Zophij KolČČ. 106^b (1549), po Lucij sestře t. 351^b (1562), násilí Panij Lukrecij učiňené VelKal. 60; — w antyochy Marg. 56, samarzyy městu a modlám jeho Pror. 8^a, w samarzyy t. 7^a, w samarzij Ol. 3. Reg. 16, 22, w samarij t. 16, 29, proti samarij t. 20, 1, w lyrij t. 3. Esdr. 6, 3, w lyrij a w fenyczi t. 6, 27, vladařóm w fenyci t. 6, 9, u bethulij t. Jud. 7, 11, w mezopotanij t. Gen. 35, 26, t. 31, 18, w babilonij t. 3. Esdr. 6, 18; u marfili Pass. 341, v-Marfilij Kruml. 210^b; w azij in Asia Koř. 55^a, (Lukáš) umřěl jest v-bitinij t. 33^a; w Samarzi Comest. 161^a, po vši Syrij t. 228^b, w Syrzij t. 143^a, po Cylicij t. 157^a, w Macedonij t. 191^a, w Sidonij t. 151^b, w Achij t. 38^b, w Arabij t. 137^b; w Bonony KřížB. 87^a; k betanij KabK. 9^b; k Samarzij Ben. 4. Reg. 17, 5, w Czelesfyrzij a Feniczij t. 3. Esdr. 2, 17, w Mezopotami t. Jos. 24, 14, w Mefopotamij Háj. 175^a, w Lombardý, w Burgundý, w Helwecý a Sabaudý t. 133^a, w Afý t. 150^b; w Bazylij Puch. 13^a, w Arabij t. 55^b a j.; ve vši Azij Háj. herb. 90^b, w Germanij t. 6^a,

w Indij t. 3^b; w Flandrij VelKal. 156, w Asfyrij t. 244, w Bythýnij t. 185, w Bethanij t. 81, t. 82, w Holandý a Zelandý t. 317; w Arabij Br. Isa. 21, 13; — v každé gerarchy Štít. uč. 67^a, v té první gerarchý t. 79^b, w biblij ŠtítOp. 396, Kruml. 4^a, jenž bieše v gallí Kar. 36, w hištorij Comest 1^a, w hištorzi t. 175^a, v náhlém zbláznění, mani (manie) Rhas. 37, w puchalterij KolČČ. 352^a (1562), w wigilij VelKal. 73 a j.; — vedle dat. lok. Maří jest doložen také novotvar Maříej, Maříe podle sklonění složeného; svatěj Marzyey Modl. 63^a, Sequ. 360, na svatěj Marzyey Sequ. 365. (Kristus) sě zjevil svatě marzije Lobk. 99^a, po svatě marzije t. 84^a;

sg. instr. -ú, -iú, -í: anjel s maru t. j. marú Cis. Mnich. 97^a, s svatú marzi Pass. 340, s královnú Ziofij Háj. 377^a, před svatú Zophij KolČČ. 143^b (1551); — nad burgundi Pass. 341, za Hyfšpanij Puch. 7^b; s mumij Háj. herb. 238^a;

du. nom. akk. vok. -í: dvě sta galilij, jedna v zemi židovskéj, druhá v zemi pohanskéj Mat. 51, Armenij dvě sta, menšie a většie Mill. 10^a; du. gen. lok. -ú, -iú, -í: o tú dvú gerarchij Štít. uč. 98^b, ve dvú nižší gerarchij t. 80^a, ze dvú materzy (materie) Comest. 156^b;

du. dat. instr. -iema, -íma, nedoložen;

plur. nom. akk. vokk. -ie, -í: tehda svatě marzie (tři) k hrobu šly Krist. 104^a; — tři gerarchye Štít. uč. 65^a, některé bible HusPost. 126^a, některé hištorze pravie t. j. hištorě z -rie Comest. 22^b;

pl. gen. -í: z západních a východních Indij Háj. herb. 48^a; — počátek hištorzy totiž vidopisov Comest. 1^a, deset lynij t. 172^a a j., patnást dynasty t. 34^a, některých hyštorij VelKal. 374;

pl. dat. -iem, -ími: k svatým marziem Krist. 104^b; — k oněm třem gerarchyem Štít. uč. 67^a, biblém starým HusE. 3, 260, k ceremonijm Háj. 439^a, k historijm Vel. Jg.;

pl. lok. -iech, -ích: ve třech jerarchiech ŠtítV. 68, ve všech ceremonijch Háj. 437^b, w hyštorijch VelKal. předml. III^a, o ceremonijch t. 29;

pl. instr. -iemi, -ími: naši gallí oblehli sú svými gallími Kar. 36.

Toto skloňování je velice oblíbeno a pravidlem v jazyku starším, ale po stol. XVI přestává. Již v době starší vyskytují se vedle tvarů ze vzoru *paní* také tvary ze vzorů *duše* a *ryba*, na př. vedle sg. nom. *Maří* také sg. nom. *Marijě* a *Maria*, pl. dat. *Marijiem* a *Mariám* atd., anebo tvary s dvojhláskou -ie, která však licencí metrickou se běže za dvouslabičnou, na př. *Marie* (3slab. místo 2slab.) atd., jak bylo již nahoře pověděno; ale to jsou případy dosti vzácné. Tvary jako *Maria* jsou vlastně tvary cizí, pro jazyk český neassimilované, a mohou se stále nově vyskytovat, poněvadž tvar cizí stále nově působí a k napodobení povzbuzuje; tím vysvětluje se -ia v dokladech: bieše Bethanya EvVíd. Jan. 11, 18, Samarya obležena jest Ben. 4. Reg. 6 (nápís), uslyšala to Atalia t. 4, 3,

geometria, astronomia Us. některých spisovatelů nč. Od pol. stol. XVI vystupují tvary s koncovkou dvouslabičnou nom. *-i-e*, skloňované podle *duše*, tedy gen. *-i-e*, dat. *-i-i*, akk. *-i-i* atd.; na př. v Háj. herb. gen. kaufsek Akacye 108^a vedle gen. z Alexandrij 5^b atd., ve VelKal. z Hyffpanye 181 vedle lok. w Bethanij 82 a j., v bibli Br. gen. do Asfyrye Isa. 19, 23 t. j. Assyrie, pýcha Asfyrye t. Zach. 10, 11, akk. zhubí Asfyryi Sof. 2, 13 t. j. Assyrii (4slab.) atd., vedle akk. Asfyrij vyvrátil t. Isa. 23, 13 t. j. Assyri (3slab.) atd., je tu tedy již způsob nový vedle starého, nový gen. Assyrie (4slab., dvojháskové *-ie* bylo by v těchto textech již zúženo v *-i*) vedle starého gen. Assyri atd. Způsob nový, nom. *-i-e*, gen. *-i-e* atd., šíří se odtud a rychle se stává pravidlem obecným. Do nč. uchovalo se ze způsobu starého jenom *Maří* gen. *Maří* atd., ustrnulé ve jméně *Maří-Magdalena*, a v subst. *bibli* gen. *bibli* atd., jež se v jazyku knižném ještě někdy vyskytuje jako archaismus vedle bible gen. bible atd.; všude jinde pronikl způsob nový, totiž nom. *-i-e*, na př. Alexandrie (5slab.), historie (4slab.), linie (3slab.), gen. *-i-e*, dat. *-i-i* atd., anebo nom. *-e* gen. *-e* atd., na př. v subst. bible, unce, essence.

Appellativ sem patřících je v době staré nemnoho, ale časem vzrůstá jejich počet dalším přetvořováním substantiv latinských *-ia*, a zvláště stejným přetvořováním lat. *-io*, a jest pak v jazyku knižném doby pozdější hojnost substantiv, jako na př. *absolucí, appellací, audiencí, dependencí, deposicí, disposicí, divisí, expensí, fundací, instrukcí, kollací, kommissí, konfessí, konsekvencí, kontribucí, konversací, kvitancí, legací, lamentací, lekcí, likvidací, okkasi, orací, posicí, processí, proporcí, ratifikací, rekomendací, repeticí, restitucí, sentencí, sessí* atp. Mimochodem jest ještě připomenouti, že za -lat. *tio* zvláštním čtením latiny v XVII a XVIII stol. bývá *-tí* místo *-cí*. Příklady

sg. nom. *-ie, -í*: oraczye Hod. 19^a, ta lekcíe HusŠal. 18^a, snadná lekcíe Hug. 19^a, ta poście Let. 43, ta kwitanczij KolB. 1522, jakž kwitanczy toho jest KolČČ. 18^a (1543), konec vzala ta procesy Pref. 33, legacy a poselství přijelo VelKal. 183, žádná konfuzí ČernHeřm. 245, komisi nařízena byla t. 269, konversací trvala t. 249, ta contrybutj KolEE. 198^a (1678), contribucy zaplacená nejní t. 281^a (1729), snadná restitucy VesA. 52^a, sentency čtená bude t. 3^a, consequencey t. 46^a, diwizy kollacy repetycy Tomsa 61;

sg. akk. *-i*: leccy čtúce Marg. 42, kterýž lekcij četl Hug. 168, slyš lecczy Kruml. 444^a, tu proceffij Comest. 249^a, učiniv slavnau procefy Háj. 116^b, na kwitanczy KolČČ. 169^a (1558), na tauž expensij t. 150^b (1551), fundacy daroval VelKal. 118, konfesý augšpurskau přijal t. 167, legacy řídil t. 339, měl první audiency t. 68, zůveš nás na svau lekcij Lomn. Jg., contrybutj (platiti) KolEE. 76^a (1678), všechnu contributj t. 174^a (1727);

sg. gen. *-ie*, *-í*: pamět té proceffij Comest. 242^a, podle kwitanczy KolČČ. 268^b (1557), od první sesfy VelKal. 346, podle fundacy t. 277, wedle proportj KolEE. 133^b (1657), dle liquidatij t. 185^b (1735), že bych mu žádné abfolucy nedal VesA. 53^a, od nějaké reccommendacy VesA. 50^b, od nějaké dependency t., bez lamentacy t. 59^a;

sg. dat. lok. *-í*: té lekcij nebudeš rozuměti Hug. 169, k kwitanczy KolČČ. 54^a (1545), v té legacy VelKal. 183, v té okasí ČernHeřm. 249, rada o disposití války t. 239, w depofitj zámecké KolEE. 33^a (1659), w liquidatj t. 66^a (1688), při ratificatj t. 176^a (1732);

sg. instr. *-í*: Bořivoj byl přijat od žákovstva s proceffy PulkR. 81^a, šli sme s proczey do kostela Lobk. 110^a, s procesfy VelKal. 112 a j., s procesfy chodíme Beck. 1, 190;

plur. nom. akk. *-ie*, *-í*: které sú to lekcie Hug. 321, já sem ty quitancij napsal KolA. 1513, byly slavné procesfj Let. 434;

pl. gen. *-í*, dat. *-iem*, *-ím* a lok. *-iech*, *-ích* shodují se se stejnými pády vz. *duše*;

pl. lok. *-iech*, *-ích*: chodiechu w proceffych Pulk. 154^a;

pl. instr. *-iemi*, *-ími*: s instrukczymi Háj. 470^b, pánův radd nad appellaczymi KolČČ. 360^b (1563), mezi kuitanczymj t. 437^a (1578), nad appelatjmj KolEE. 306^a (1660).

Také tyto tvary vycházejí však časem z obliby; v nč. vyskytují se jen jako archaismy v jazyku knižném, na př. nom. *kommissí*, *instrukcí* atp., gen. *-í* atd. Jazyk obecný má za to z pravidla a také spisovný většinou *-e*: nom. *komnisse*, *kvitance*, *instrukce* . . ., gen. *-e* atd. Jiná varianta, kterou se tvar nom. *-ie* (jednoslab.), *-í* atd. nahrazoval a dílem dosud nahrazuje, jest *-ijě* a *-i-e* (dvouslab., podle *duše*), na př. f proceffigy EvOl. 322^a, proti religii ČernHeřm. 243 (správně-li transkribováno), nč. *rebellie* atp.

V nářečích jsou tu rozdíly ještě jiné: v slc. jest *-ia*, na př. *kvitancia*, — v zlin. je neutrum: *vagacé* (sg.), lok. po *vagacú*, plur. nom. *vizitaca* BartD. 20.

215. Někteřá substantiva jed notlivá tohoto vzoru.

laní stsl. *lani*, z býv. *-lji*, má tvary náležité: sg. nom. *-í*, *lany* na poli porodila jest cerva Pror. Jes. 14, 5, *lanj* porodila Ben. t., jako *lany* PulkR. 125^a, *lany* březé poběže cerva praegnans Otc. 381, *lany* hinnula Prešp. 454, Vít. 94^a, *lanij* cerva Lact. 287^d; akk. *-í*, viděl jest jednu *lany* Pulk. 124^b; gen. *-ie*, (kūži) té *lanie* Otc. 381^b; pl. nom. akk. *-ie*, jdete nesúce hlavy jako *lanye* Mast. 231, (velmistr rodýzský) má *jeleny*, *lanije* Lobk. 57^b; instr. *-ími*, jenž se jmenují *laňmi* HusŠal. 74^b; — vedle toho vznikají tvary *laně*, *laň* podle *duše*: sg. nom. *lanye* BohFl. 160, Nom.

70^a, laň porodila Br. Jer. 14, 5, akk. zabil lani Suš., spatřil-lis' laň Br. Jg., nč. laň gen. laně atd. Us.

ledvie lumbus a renes, stsl. lǫdvija fem., vyskytá se jen v du. a plur. (také stsl. doklady v Mikl. Lex. jsou jen množného čísla); na př. du. gen. lok. -í, rozvěž pytel s ledwy s tvů Pror. 14^b, pás kožený na ledwi jeho Koř. Mark. 1, 6; pl. nom. akk. -ie, -í, lály mi ledwy mé renes ŽWittb. 15, 7, ledwie mé napilneny jsú oblúžením t. 37, 8 a ŽKlem. tamt., ty jsi obsědl ledwie mé renes ŽWittb. 138, 13 a ŽKlem. tamt., užji ledwie mé ŽKlem. 25, 2, žzi ledwie mé ŽWittb. tamt., opaš mé ledwy Modl. 105^b, ledwije své přepásete Štít. ř. 152^a, všechny ledwie jich renes Ol. Ezech. 29, 7, zjadáš srdce a ledwi corda et renes ŽKlem. 7, 10; gen. -í, okolo jeho ledwi Ans. 1, opásanie ledwy jeho Pror. 9^a (to mohly by býti také dualy); novotvar -ich podle sklonění složeného: motovúz u jeho ledwich EvZimn. 2; dat. -iem, -ím, k ledwyem ad lumbos Pror. Jer. 13, 11; lok. -iech nedoloženo; -ich, na svých ledwich EvZimn. 1, Ol. Jud. 8, 6, po svých ledwich Ol. 4. Reg. 1, 8; instr. -iemi nedoložen; -ími, s leduimy Ol. Prov. 30, 31; — k tomu vyvinulo se časem i neutr. *ledvie*, skloňované podle *znamenie*: sg. nom. akk. mě ledwije trápí Ben. 4. Esdr. 5, 34, obnažili ledwije panny t. Job. 9, 2, gen. z ledwije mého Ben. 2. Reg. 16, 13, dat. zjištěnému ledwij Háj. herb. 147^b, lok. w ledwy i v měchýři Chir. 331^b, instr. pod mým ledwym subter femur Ol. Gen. 24, 2, plur. postřelil ledwj má Br. Pláč Jer. 3, 13; nč. ledví sg. neutr.

lodí, stsl. ladjī a ladija Mikl. Lex., přechází časem do vzorů *duše* a *kost*. Na př. sg. nom. vok. *lodí* a *lodie*, kako tě jest lody přenesla Hrad. 10^a, by lody ke mně připlula Pass. 313, apoštolská lodij Krist. 55^b, lodye weflarzowaa Pror. Isa. 33, 21, lodie se rozbíe Hug. 409, ta lodie Troj. 7^b, ChelčP. 245^b, lodije Šalomúnova classis Ben. 3. Reg. 10, 23, ta lodij Trist. 51, Háj. 366^a, lodí byla u prostřed moře Br. NZák. 36^b, archaisticky též nč.: lodí Tomsa 154, Chlád. 23 (2), Pelzel² 289, Dobr. Lehg.² 191, svodná lodí Kollár (1821) 2, 76; *loď* Har. Jg., Rosa 54, Tomsa 147 a Us.; *loď* Chlád. 23 (2, vedle lodě); — sg. akk. *lodí*, v ten čas lody připravivše Pass. 337, lidé na lodij vsědše pluli Krist. 56^a, lodij utvrzuje kotva Hug. 410, na některú lodij Trist. 36, lodij velikú udělal classem Ben. 3. Reg. 9, 26, ještě tu lodij táhli Lobk. 13^a, tu lodij t. 154^b, na velikú lodij Háj. 265^a, vstaupiv na lodí Br. NZák. 22^a; nč. *lodí*, *loď*, velké vlny lodí přikrývaly Suš. 16, *loď* Us.; akk. lodí jest archaistický jako v sg. nom.; — sg. gen. *lodie*, -í, z lodie Trist. 43, (Ježíš) učil jest z lodij ChelčP. 186^a, vystaupiv z lodí Br. NZák. 36^b; nč. lodí a loď Us.; — sg. dat. lok. *lodí*, (biskup) kázal se na lodij věsti Štít. ř. 209^b, již na družie lodij biechu Krist. 35^a, Ježíš na lodij sedě učieše t. 34^b, k lodii Troj. 47^a, na té lodij in classe Ben. 3. Reg. 9, 27, na lodij (se plaví) in navibus t. 22 50, na malé lodij plúti Lobk. 154^a, kteříž byli na lodij t.

12^b, plátno pomáhá lodij ChelčP. 48^b, v té lodij t. 246^a, až k loďi Br. NZák. 251^a; nč. lodí Us.; — sg. instr. *lodí*, s lodij cum classe Ben. 3. Reg. 10, 23, tent lodij celú mú ChelčP. 245^b atd., zůstalo i do nč., poněvadž ve vzorech *duše* a *kost* je tu koncovka stejná -i; — du. nom. akk. *lodí*, té dvě lodij ChelčP. 188^a a j.; — dat. instr. *lodiema*, se dvěma lodiema Troj. 222^a; — pl. nom. akk. vok. *lodie*, -i, lodie budú mījēti ŽWittb. 103, 26, ztepeš lodie tarské t. 47, 8, protož lodye, ješto u břeha stojíte, držte se spolu Štít. uč. 71^b, poslal Hiram lodyee naves Ol. 2. Par. 8, 18, lodije plavily se Ben. 2. Par. 9, 21, buoh ztroskotál lodije t. 20, 5, vsedajíc na lodije Lobk. 56^b, na ty lodij vsedavše t. 72^a, když se biechu lodij porušily Troj. 227^a, připraveny buďte lodii t. 103^a, mnohé lodii se ztroskotaly t. 104^a, Ulixes své lodij bieše ztratil na moři t. 222^a, lodij utonuly VelKal. 303, všechny loďj mořské Br. Isa. 2, 16; nč. dial. jaborové loďi Suš. 241; v jaz. spisovném lodí, ob. loď Us.; — pl. gen. *lodí*, bez lodhi DalH. 31 atd., zůstalo i do nč., poněvadž ve vzorech *duše* a *kost* je tu koncovka stejná; — pl. dat. *lodiem* nedoložen; -ím, k lodijm našim Troj. 224^a; -em podle *kost*, *lodem* s tvrdým -d-, jako bylo na př. také stč. čeled pl. dat. čeledem: k těm lodeem (sic, zdloužení snad vlivem délky v datívech pl. -iem, -ím) Štít. uč. 71^b, k lodem Hlah. 2. Par. 2, 16, Troj. 228^b, těm lodem Lobk. 74^a, jiným lodem t. 6^b; nč. *lodím*; — pl. lok. *lodiech* nedoložen; -ích, na lodich Trist. 33, na lodijch Lobk. 52^b; -ech podle *kost*, *lodech* s tvrdým -d-, jako bylo na př. také stč. čeled-čeledech: w lodech in navibus ŽWittb. 106, 22, ŽKlem. tamt., Mill. 116^a, na lodech Ol. Num. 24, 24, t. Deut. 28, 68, t. 2. Mach. 5, 21, Kladr. Num. 24, 24, Mand. 81^a, Trist. 52, Troj. 104^a, Lobk. 18^b a j., Ben. 2. Par. 2, 16 a j., ChelčP. 245^a, Háj. 121^b, t. 208^b, t. 223^a a j., VelKal. 75 a j., Br. Ezech. 30, 9 a j., při lodech Troj. 32^a, po lodech t. 104^a atd.; po loďech Troj. 96^a, měkké -d- jako je v pádech jiných; nč. *lodích*; — pl. instr. *lodiemi* nedoložen; -ími, lodymy svými Pror. Isa. 43, 14, mnohými lodijmi Troj. 214^a, s lodimi t. 30^b, se mnoho lodymi Mill. 100^b, s velikými lodijmi Lobk. 156^b, s lodimi t. 59^a, s několika lodijmi Háj. herb., s lodimi Br. Isa. 43, 14; -mi podle *kost*, *lodmi* s tvrdým -d-, jako bylo také na př. stč. čeled-čeledmi: s lodmi Troj. 225^a; nč. *lodmi* Us., někdy též *lodími*. — V nář. doudl. vzato za neutrum: to loď Kotsm. 11.

maceši = macecha Vel. Jg., skloňováno prý jako *pradlí* atp. Pelzel² 56, Dobr. Lehrs.² 191 a j.; dokladů z textů neznám.

processie, *procesie*, -í, bylo správně rodu ženského a sklonění podle *paní*; archaisticky bývá tak někdy dosud, na př. velkou processí TomP. 4, 98, ale z pravidla změněno jest v neutrum a skloňováno jako znamení: veliké processí Us., s nábožným procesfým Seel. 267, vyšli jim naproti s processím TomP. 4, 47, jíti s procesím Us. Jg.

rolí, stsl. ralija ager. Sklonění náležité jest: sg. nom. *rolí*, z -tji, později

těž *-é, -ie* a zúžením z toho opět *-í*: dobrá rolíj Štít. ř. 111, siemě znamená slovo božie, rolíj svět t. 111^a, rolíj jest svět Krist. 49^b, roli nebude-li pofieta ŠtítOp. 25^a, roli porodí bylinu t. 25^a, aby rodila roli užitky své humus Ol. Lev. 25, 19, zemská rolí Feifalik Lieder Leiche 698, roly zastavena KolEE. 17^a (1630), aniž tu buď rolee prvních úrod Ben. 2. Reg. 1, 21, rolíje ager Lact. Jg.; — sg. akk. *rolí*: dám roly jich dědicém agros haeredibus Pror. Jer. 8, 10, v dobrú rolý Štít. uč. 41^b, ktož by dal komu svú rolý t. 85^a, kúpí rolíj tu Štít. ř. 10^a a Krist. 49^b, sěl sem rolíj Štít. ř. 96^a, ktož klidí svú rolí ŠtítOp. 25^b, ktož jest měl roli agrum Koř. Skutk. 4, 37, když Israhel posěl roli Ol. Súdc. 6, 3, prosila wo rolíj Ben. 4. Reg. 8, 3, tu rolíj KolČČ. 79^b (1547), všecknu rolíj t. 127^a (1550), na vlhkau rolíj Aesop (r. 1584 Staré fab. 8), ktož rolí dělá Kom. Jg., která má dům, rolí Suš. 274; — sg. gen. *rolé*, zúž. *-í*: ktož pro mne ostane otce, domu, rolee Štít. ř. 237^a, ti mají role dobývati Vít. 67^a, stroj role zemskéj t. 67^a var., puol čiesti role iugeri Ol. 1. Reg. 14, 14, užitky rolé Ol. 4. Reg. 8, 6, dosti dobré roly Mill. 73^b, Saul jdíeše s rolee Comest. 132^a, díel rolee prodala jest Ben. Ruth 2, 3, kus rolí orné KolČČ. 412^a (1566), voráním roly gegi KolEE. 2^b (1636), do vodnaté rolíj Aesop (1584, Staré fab. 8), lán pusté rolí Koz. 405, jidú ženci z rolí Suš. 417; — sg. dat. lok. *rolí*: v zemnej rolíj Štít. ř. 189^a, syn bieše w rolíj Krist. 66^b, po rolí Ol. Num. 20, 17, člověk roli poddaný Ol. 2. Par. 26, 10, často přihlédaj k roly NRada 1200, na té rolíi Troj. 26^b, na žádné rolíj Aesop (1584, Staré fab. 8); — sg. instr. *rolí*, s rolíj Ben. 3. Esdr. 4, 6; — pl. nom. akk. *rolé*, zúž. *-í*: všěcky role agros Ol. 2. Reg. 9, 7, dám všem role agros Ol. 1. Reg. 22, 7, lúky a roly KolČČ. 20^a (1543), roly všěchny KolEE. 162^b (1660); — pl. gen. *rolí*: oráče rolíj svých Ol. 1. Reg. 8, 12, stokrát toliko domów a roli Koř. Mark. 10, 30; — pl. dat. *rolém* zúž. *-ím* a lok. *roléch* zúž. *-ích* zachováno do nč., poněvadž ve vzoru *duše*, k němuž toto substantivum časem přechází, jsou koncovky rovněž takové; — pl. instr. *rolémi*, *-ími* nedoložen. — Časem vznikají novotvary podle vzoru *duše* a v nč. je sklonění to pravidlem: sg. nom. *role*, gen. *role*, dat. *rolí* atd., pl. nom. akk. *role*, instr. *rolemi* Us. Jg., *-mi*: s rolmj KolEE. 181^b (1678), s rolmi Us. Jg.; v nář. vých. *rola* gen. *role* atd.: *rola* nezoraná Suš. 520, *rola* černá t. 165, vok. *rolo* *rolo* *rolo* má t. 504, *rolami* oranými Koz. 399. — Jindy běře se *rolé*, *rolí*, *role* za neutrum vzoru *znamenie* a *moře*: rolee Joabovo podlé rolé mého Ben. 2. Reg. 14, 30, voříž rolee terram Ben. 2. Reg. 9, 10, role nezorané roste na něm kvítí Suš. 503, kópil sem si rolí dal sem si je zorat t. 516, rolí sa zaľúčilo (v louku se proměnilo) BartD. 294, na rolý ofýtém Háj. herb. 150^b, v rolú BartD. 20 (zlin.), mezi rolíjm zdělaným Har. 2, 7, plur. nom. *rola* gen. *rol* BartD. 20 (zlin.); také Jg. klade *role* za fem. i neutr.

Samari, běře se v nč. někdy též za neutrum.

zmie nč. *zmije*, stsl. *zmęja*, *zmija dracaena* fem. vedle masc. *zmęj*, *zmij* ze *zmęjъ draco*; z býv. *zmęja* je stč. náležitý nom: *zmie* (jednoslab.), akk. *zmiú* přehlas. *zmi* atd., na př. sg. nom. jako kdes *zmie hladowita* Baw. 110 (verš 8slab.), vok. *blazniwa zmie* zda ne wiesz toho t., akk. na *zmi* počč. volati t.; náležitý z toho tvar novočeský byl by *zmi* gen. *zmi* atd.; dvojslabičné *zmije* gen. *-ije* atd. je tvar jinak vzniklý.

3^b. Vzor *sudí*.

216. Sem patří všechny mužské *ęja*-kmeny. Koncovky prvotní jsou téhož původu jako ve vzoru *pani*, a také proměny jejich hláskové jsou stejné. Kmen substantiva vzorového *sudí* je *sędhęa-*. Sklonění jest toto:

sing. nom. vok. <i>sudí</i>	
akk. <i>sudú</i> , <i>-iú</i> , <i>-í</i> ; novotv. <i>-ieho</i> , <i>-iho</i>	
gen. <i>sudie</i> , <i>-í</i> ; novotv. <i>-ieho</i> , <i>-iho</i>	
dat. <i>sudí</i> ; novotv. <i>-iemu</i> , <i>-ímu</i>	
	krajčovi
lok. <i>sudí</i> ; novotv. <i>-iem</i> , <i>-ím</i>	
	krajčovi
instr. — ; novotv. <i>-ím</i>	
du. nom. akk. vok. <i>sudí</i>	
gen. lok. <i>sudú</i> , <i>-iú</i> , <i>-í</i>	
dat. instr. <i>sudiema</i> , <i>-íma</i>	
plur. nom. akk. vok. <i>sudie</i> , <i>-í</i>	
gen. <i>sudí</i> ; novotv. <i>-ích</i> , nč. <i>krejčův</i>	
dat. <i>sudiem</i> , <i>-ím</i> ; novotv. <i>krajčóm</i>	
lok. <i>sudiech</i> , <i>-ích</i>	
instr. <i>sudiemí</i> , <i>-ími</i> .	

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

217. 1. Kmenové *ęj-* stahuje se se samohláskou následující jako ve vz. *pani*, v. § 201 č. 1.

2. Novotvary jsou v tomto sklonění několikeré, a nejhojnější podle sklonění složeného, vz. *pěší* masc., gen. *pěšieho*, *-iho* atd. Nejsou každý u každého ze substantiv sem patřících oblíbeny nebo dosvědčeny, nýbrž je v tom jistá omezenost, kterou dlužno v jednotlivých případech vytýkati; na př. je podle mužských kmenů *-o* a *-jo* novotvary sg. dat. *krejčovi*, *markrabovi* atd., pl. gen. *krejčův*, *markrabův* atd., ale nikoli též sg. dat. *lovčovi* (lovčí), *hrabovi* (hrabie), pl. gen. *lovčův*, *hrabův* atd.

218. Sing. nom. vok. *sudí*, jako paní. Na př. ten fudy Pass. 345, vzácný fudy t. 328, jenž jsa fudi zbaví života koho Hrad. 98^a, pane Sudij řád pz. 4, najspravedlnější fudy Alb. 106^a, fudy králův Pulk. 147^b; — venator sive lowchzy t. j. lovčí Reg. I. r. 1241, forestariorum qui louschi appellantur t. 1239 (nom. jmenovací, sing. místo plur.), jeden kraiczý Hrad. 113^b, to jáz pravím kraiczý tobě t. 114^a, puohonczij Lact. 63^a; pohonczij VšeH. 80^b, lowčj Hořek. 64^b atd.; — nč. sudí, lovčí atd.

219. Sing. akk. *sudíu*, *-iú*, *-í*, jako paňu atd. Na př. jmá jmiati Sudij zemského Pr. pr. 242, (na soudě) vlk sedieše za sudy t. j. za sudí Baw. 41, opice tu sedí za sudy t. 47. — Novotvar *-ieho*, *-iho* podle *pěši*: před dvorského fudieho Rožmb. 58, lowcieho custodem MamV., Poláčka kreyczijho KolČČ. 3^a (1547), sudího, krejčího Drach. 54 atd., nč. sudího, lovčího atd. Us.

220. Sing. gen. *sudie*, zůž. *-í*, jako panie, *-í*. Na př. po Dorotě dceři Mikolasse kregczij KolEE. 133^b (1662); srov. stejné archaismy v sg. lok. a pl. gen. — Novotv. *-ieho*, *-iho*: listem fudieho Rožmb. 58, k sídu fudieho Kruml. 46^a; na stolici fudieho Lit. Sir. 38, 28, sudieho Hlah. tamt, fudieho Ol. tamt., sudího, krejčího Drach. 54 atd., nč. sudího, lovčího atd. Us.

221. Sing. dat. *sudí*, jako paní. Na př. svému fudy Pass. 345. — Obyčejně novotv. *-iemu*, *-ímu*: ku Pilatowi fudyemu AnsOp. 6, najvyššiemu fudyemu Řád pz. 95, sudiemu VšeH. 91 a j., Azafovi lowczziem Ol. 2. Esdr. 2, 8, lovčíemu Sv. 166, Mikulášovi krajčíemu t. 174, k plavčíemu Trist. 87, kreyczijemu Kola. 1513 a j., kreyczijmu KolČČ. 12^a (1542) atd., nč. sudímu, lovčímu; — jiný novotvar *-ovi* podle mužských kmenův -o a -jo, při subst. *krejčí*: kreyczowi Kola. 1513.

222. Sing. lok. *sudí*, jako paní. Na př. o Sudij zemském ODub. 97; sirotek po Mikulaffowj kregczij KolEE. 133^b (1657), w tom krejčj, w tom kočj Pelzel² 63, srov. nahoře sg. gen. Mikolasse kregczij. — Obyčejně novotv. *-iem*, *-ím*: o lowčim Hořek. 50^a, po Mikulášovi kregczijm KolEE. 133^b (1660), o sudím krejčím kočím Drach. 54, nč. sudím, lovčím atd. Us.; — jiný novotvar *krejčovi*, srov. sg. dat.

223. Sing. instr. *sudíu*, *-iú*, *-í*, jako paňu atd., nedoložen; — za to je novotv. *-ím*: nejvyšším sudím VšeH. 369, sudím krejčím kočím Drach. 54, nč. sudím, lovčím atd. Us.

224. Dual. nom. akk. vok. *sudí* jako paní, — gen. lok. *sudíu*, *-iú*, *-í* jako paňu atd., — dat. lok. *sudiema*, *-íma* jako paniema, — nedoloženo.

225. Plur. nom. akk vok. *sudie*, *-í*, jako *panie* atd. Na př. (sv. Prokop) opatem býti nechťeše, ale vešken sňatek (t. sbor mnichův) i *sudie* i všelici dobří lidie prosbu k němu učinichu Hrad. 15^b; — kniežě (Oldřich) sezva lowczy* kteréž koli biechu t. 5^a. — Novotv. *-í*: lowczy derů já (chudé lidi) t. j. lovčí (nikoli lovci, podle souvislosti) Hrad. 106^b, berczy v tom hřešie t. j. berčí Štít. uč. 86^b; *-í* v těchto dvou dokladech podle starobylosti jazykové Hrad. a Štít. uč. není zúžením z *-ie*, tvary lovčí a berčí jsou tu tedy podle *pěší*; — nč. *sudí*, lovčí Us.

226. Plur. gen. *sudí*, jako *paní*. Na př. u *sudí* VšehJ. 407 (st.), čtyř rozsudí TomP. 6, 12, kreyczij a ševcuov KolČČ. 290^a (1559), panuw kreyczij t. 217^a (1563), proti moci ďábla a náhončij jeho VelKal. 129, od náhončí Saulových Br. žalm 59 (nápis), těch kreyčj, těch kočj Pelzel² 63, krejčí, kočí Chlád. 32, nemaje žádných průvodčí Malý Amer. 2, 157, devět krejčí Kott. s. v. (z Osv. 1885). — Novotv. *-ích* podle sklonění složeného: fudich pravenie Comest. 1^b, z osídla lowczich ŽKlem. 90, 3, z těchto dvů lowczich Mill. 64^a, viera berczych Štít. uč. 86^a, od berčích ŠtítV. 89, panuw kreyczijich KolČČ. 217^a (1566), sudích krejčích kočích Drach. 54, krejčích Dolež. 38, Tomsa 113, privilegium krejčích TomP. 1, 332; — jiný novotv. *-óv*: byl jsem u kočů Chlád. 32, krejčů Us. ob.

227. Plur. dat. *sudiem*, *-ím*, jako *paniem* atd. Doklady pro *-iem* jsou při jménech přejatých hrabiem atp., v. § násl.; — *berczym* i vládykám Štít. uč. 85^b t. j. *berčím* podle jazykové starobylosti tohoto textu není zúžením z *-iem*, nýbrž novotvar podle *pěším*; spíše stejné novotvary než zúženiny z *-iem* jsou v dokladech: káza se svým lovčím sníti Trist. 141, plavčím nohy utěl t. 54, póhončím VšehJ. 88, *sudím* krejčím kočím Drach. 54, *sudím*, lovčím Us.; — jiný novotvar *-óm*: hrdým krayczom Štít. uč. 94^a, krejčům Us. ob. (místy).

228. Plur. lok. *sudiech*, *-ích*, jako *paniech* atd. Staré *-iech*, nedoloženo; nč. tvary *sudích*, lovčích atd. mohou býti zúženiny z *-iech*, ale spíše jsou to novotvary podle *pěších*.

229. Plur. instr. *sudiemí*, *-ími*, jako *paniemí* atd. Staré *-iemí* nedoloženo. Doklady pozdější s *-ími*, mezi lowčijmi Hořek. 50^a, *sudími* krejčijmi kočími Drach. 54 a Us., mohou býti zúženiny z *-iemí*, ale spíše jsou to novotvary podle *pěšími*.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

230. 1. Substantiva *-čí* tohoto vzoru, na př. *lovčí*, *krejčí* stč. *krajčí*, *mluvčí*, *plavčí*, *berčí*, *výběřčí*, *náhončí*, *kočí* atp., utvořena jsou ze subst. *-áč* a *-aca* příponou další *-čja*; na př. *lovčí* km. *lovččja* z *lovec* = *lovčch*,

berčij km. *berčija-* (druhé *b* záhy zaniká) z *bercě* = **berca* atd. Srov. stsl. sing. *lovčij*, *lovčij* z *lovčiji*, gen. *-ije* z *-ije* atd., Mikl. II. 62 sl. a Lex.; stsl. sg. gen. *-ije* atd. ukazuje zřetelně, že jsou to kmeny *-ja*.

2. Sem patří též substantiva *-dlí*, pokud jsou masc.: *pradlí* lotor, *švadlí* nč. *švedlí* sutor, *přadlí*. Na př. *pradlj* lotor Vel. Jg., ten *pradlj* Tomsa 52, prací tělesnou živili se *pradlí* TomP. 2, 389, *švedlj* sutor Veleš. (Hanka, Zbírka 149); (jeden) *přadlí* TomP. 2, 381, *přadlímu* jest len látkou Techn. Jg., *přízi* dělali *přadlí* TomP. 2, 373. O stejných jménech ženských v. při vz. *paní* § 214, 1.

3. V jazyku starším jsou při vzoru tomto také jména přejatá *hrabie* a složená *markrabie*, *lankrabie*, *falkrabie*, *purkrabie*. Koncovka pádová bývala tu dlouhá, sg. nom. *-ie*, gen. *-ie*, dat. *-i* atd.; vysvítá to dílem z tvarů psaných, jako jsou v sg. nom. *hrabije* t. j. *hrabie* Iact. Jg., dat. k tomu *hrabij* t. j. *hrabí* OpMus. 34^a, akk. *pust mě przed hrabij* t. 34^a, — dílem z další proměny hláskové, na př. sg. nom. Prokop *markrabí* Knih. Tovač. kap. 68, gen. smluv *Prokopa markrabí* ArchČ. 2, 360 (z r. 1402), *markrabij* moravského t. j. *markrabí* VelKal. 40 (zúžené *-i* svědčí, že koncovka starší nebyla kratké *-ě*, nýbrž dlouhé *-ie*), — dílem z toho, že složená z těchto jmen *markrabie* atd. přecházejí také do vzoru *pěší*, gen. *markrabího* podle *pěšího* atd., což jen při tvarech s koncovkami dlouhými bývá.

Vedle skloňování podle vzoru tohoto vyskytují se také tvary podle vzorů jiných.

Nejstarší jsou podle vz. *kuřě* gen. *-ěte*. Jsou v jazyku starším jen při subst. *hrabie*, změněného v *hrabě* gen. *-ěte*; doklad nejstarší: *hrabyete* českého DalC. 25. Tu bezpochyby jméno významem blízké a sdružené *kniežě* gen. *kniežěte* k tomu přispívalo, aby se skloňovalo *hrabě* gen. *braběte*. Zároveň tu bývá změněn rod grammatický, za býv. masc. je neutr.: *hrabye* mladý DalC. 39 a *hrabě* lucemburské VelKal. 242 atd.; také stč. *kniežě* je neutr. a masc. — U složených *markrabie* atd. vyskytují se novotvary tyto teprve později a patrně napodobením jednoduchého *hrabě* gen. *hraběte* atd., a také grammatický rod se tu stejně mění: masc. *bramburský* *markrabye* DalC. 93, *markrabě* moravský VelKal. 82 a j., a neutr. *markrabě* *brandenburské* VelKal. 331, *lantgrabě* *duryňské* t. 172 atd. Doklady jsou tu mnohem mladší, než při jednoduchém *hrabě*. Nejstarší jsou nominativy rodu středního, jako jsou v obou příkladech právě uvedených; tu přívlastek svědčí, že substantivum je vzato za neutrum, a není pochyby, že se tu rozuměl nominativ takový, jakým bylo subst. neutr. *hrabě*, t. j. podle vzoru *kuřě*. Doklady pak pro gen. *markraběte* atp., dat. *-ěti* atd. jsou ještě mladší; Jg. uvozuje jen genitiv *-ěte* v heslech a bez dokladů, t. j. tedy jen z usu nč., a i v usu tomto jsou příklady takové skoro jen pro sing., málo kdy pro plur.

Dále vyskytují se tvary s koncovkou krátkou místo žádané dlouhé. Konstatovati je lze od stol. XVI, když texty také kvantitu bedlivěji označovali začínají; ale bezpochyby byly již dříve. Na př. sg. gen. margkrabie KřižB. 84^a t. j. -bē (dlouhé -ie bylo by v tomto rkpise psáno -íje), dat. k margkrabi t. 94^b t. j. -bí (dlouhé -í bylo by tu psáno -íj), akk. za hrabi Ottu Háj. 112^a (dlouhé -í bývá tu většinou psáno -ij) atd. Jsou to tvary shodné se vz. *dušē* a *panošē* a vznikaly také částečně jejich napodobením; ale byla při tom ještě také jiná cesta, totiž mechanické krácení koncovky dlouhé, neboť nalézáme druhdy v téže textě nejen na př. akk. hrabi Háj. 112^a, odchylný od akk. paní a shodný s akk. duší a panoši, nýbrž i instr. -bí, s markrabi Háj. 258^b, Zdeněk purkrabi pražským učien t. 473^a a j., odchylný od instr. paní i duší, panoši a pochopitelný jenom mechanickým a neoprávněným zkrácením koncovky.

Složená jm. *markrabie*, *lan(t)krabie*, *falckrabie*, *purkrabie* mívají při tom i novotvary podle mužských kmenů -o a -jo, pokud vnikly také do vz. *panošē*, totiž sg. dat. lok. -ovi, pl. nom. vok. -ové, gen. -óv, dat. -óm, — a novotvary podle sklonění složeného, vz. *pěší* masc., užívané teprve v době nové; — při subst. *hrabie* novotvarů takových není.

V textech nejstarších, kde není kvantita zřetelů udávána, nebývá lze rozhodnouti, jaký který tvar jest; na př. sg. nom. hrabye mladý DalC. 25 může býti *hrabie*, a také *hrabē*. Doklady nahoře uvedené s koncovkou zřetelně dlouhou sg. nom. *hrabije* Lact., dat. k tomu *hrabij* OpMus., akk. před *hrabij* atd. jsou až ze stol. XV a násl. Proto nebyl by nepodobný i ten výklad, že tvary sg. nom. *hrabē*, *markrabē* atd. podle *panošē* jsou starší a tvary sg. nom. -ie, -í atd. že se vyvinuly z nich, ovšem také již v době dosti staré, neboť jsou dosvědčeny již na poč. XV stol. dokladem: smlůvú Prokopa markrabí (z r. 1402, -í zůz. z -ie); srov. sg. nom. *rukojme* a z toho -jme, -jini § 199. V dokladech zde následujících hleděno k tomu, aby mezi nimi byly zvláště příklady s koncovkou co do kvantity zřetelnou, ovšem pokud mi jsou po ruce.

Tvary jsou tedy tyto:

sg. nom. vok. -ie, proti nom. sudí a paní, a z -ie zúžením -í: *hrabije* Lact. Jg.; *purkrabije* VšehK. 14^b, t. 15^a, t. 16^b, t. 17^a a j., Prokop *markrabí* moravský Kn. Tovač. 68, *markrabí* Albrecht TomP. 7, 8, t. 14, t. 15, t. 17 a j., *falckrabí* rýnský t. 53, *lantkrabí* hesský t. 298; — -ě: *hrabie* bavorský Háj. 112^a, jeden *hrabē* VelKal. 66 a j., *hrabē* tyrolské t. 265; *margkrabie* KřižB. 75^b a j., *markrabie* bramburský Háj. 254^b a j., *markrabē* moravský VelKal. 82 a j., *lantgrabē* durynské t. 172, *falckrabē* t. 137 a j., *purgrabē* t. 88 a j., *markrabē* kázal Pal. 4, 3, 172, *falckrabē* Fridrich t. 171 atd., *hrabē*, dial. *hrábē* BartD. 9 (zlin.), jeden *hrába* t. 34S (val.), *markrabē* atd. Us.;

sg. akk. -ú, -iú, -í; na př. *hrabyu* německého DalC. 72, na m(a)rk-

rabyu míšenského t. 50, jednoho hraby diábel posědl Pass. 396, pust mě przed hrabij OpMus. 34^a, učiním z tebe hraby bohaté Trist. 26; markrabí Albrechta papež vyzýval TomP. 7, 103, pobádal bratra jeho markrabí Albrechta t. 19; — *-i*: (císařová) toho hrabi obžalovala Háj. 97^b, za hrabi Ottu t. 112^a, chtěli Karla hrabi z Flandrý t. 170^a; přistúpiv před margkrabi KřižB. 76^a, volili markrabi moravského VelKal. 205 a j.; — *-č, -čte* (z gen.): (vdána) za pana hrabě Břez. 5, za pana hraběte Us.;

sg. gen. *-ie, -i*: lidé markrabye rakúského PulkR. 57^a, smlúvú Prokopa markrabí ArchČ. 2, 360 (z r. 1402), za markrabí Prokopa ustanoveno jest Kn. Tovač. kap. 68, test Konrada markrabí rakúského Paprock. (DalJ. str. 243), markrabij míšenského VelKal. 33 a j., markrabij moravského t. 40, Otty markrabij brandeburského t. 99 a j., od nejvyššího purkrabij t. 309 a j., od purkrabij pražského t. 45 a j., markrabí Jošta TomP. 3, 407, u markrabí Albrechta t. 7, 350, zatvzeloš Albrechta markrabí t. 33 a j.; — *-ě*: když margkrabie doma nebylo KřižB. 84^a, za markrabě Albrechta Pal. 4, 2, 172, od markrabě Albrechta t. 174; — *-i*: požádala jednoho hrabi Háj. 97^a, pajcha markrabi bramburského t. 320^a, od markrabi míšenského VelKal. 324; dceru markrabi Jana t. 8, od lankrabi duryňského t. 324, od Filipa landkrabi t. 301, krom purkrabi pražského t. 320, mladšího falckrabi manželka t. 33, Fridricha falckrabi syn t. 86, u přítomnosti Jana falckrabi t. 126 a j., co se pana purkrabi dotýče Pal. 5, 2, 321; — *-ěte*: dceř hrabyete českého DalC. 25, dcera hrabiete z Raynu Háj. 124^a, hraběte, markraběte, lankraběte, falckraběte, purkraběte Jg. s. v. a Us.; — *-iho*: markrabiho, falckrabiho, purkrabiho Jg. s. v. a Us.;

sg. dat. lok. *-i*: k tomu hrabij OpMus. 34^a; Martinovi purkrabij KolA. 1516, markrabij míšenskému VelKal. 38, purkrabij normberskému t. 112, markrabí Albrechtovi TomP. 7, 296, purkrabí pražskému t. 6, 117; — *-i*: k margkrabi KřižB. 83^a, po margkrabi t. 83^a, margkrabi saskému Háj. 106^a a j., markrabi brandeburskému VelKal. 157 a j., markrabi Albrechtovi Pal. 4, 2, 169 a j.; — *-ěti*: hraběti z Gutenšteina Břez. 25, po hraběti t. 5, hraběti Us.; markraběti atd. Us., srov. sg. *-ěte* Jg.; — markrabovi atd.: o margrabowi Griz. 157^b, proti purkrabowi KolA. 1514, proti markrabowi VelKal. 178, proti purkrabowi Vel. Jg., markrabovi Albrechtovi Pal. 4, 2, 177; — dat. markrabímu atd., lok. markrabím atd. Us., srov. sg. gen. *-iho* Jg.;

sg. instr. *-ú, -iú, -i*: s jedním hrabiú AlxB. 1, 26, mezi hrabij a panstvím Benátským Lobk. 4^a, za bohatým hrabij KřižB. 87^a; s Albrechtem markrabí brandeburským TomP. 7, 5, Fridrichem falckrabí rýnským t. 77; — *-i*: s markrabi Háj. 258^b, Zdeněk purkrabi pražským učiněn t. 473^a, s Ottau markrabi brandeburským VelKal. 178; — *-ětem*: hrabětem Us.; markrabětem atd. Us., srov. sg. gen. *-ěte*; — markrabím atd.: s mar-

krabijm VelKal. 202 a j., markrabijm lužickým t. 178, Filipem landkrabijm t. 202, s Vilémem lantkrabijm t. 98, s markrabím Albrechtem Pal. 4, 2, 173, t. 182, TomP. 7, 66, mezi Ludvíkem a markrabím Albrechtem TomP. 7, 62, s falcrabím rýnským t. 337;

du. gen. lok. *-i*: listy obú markraby Púh. 1, 186 a 2, 252; — pro jiné pády du. nemám dokladu;

pl. nom. akk. vok. *-ie*: dokladu s koncovkou bezpečně dlouhou nemám; v dokladech následujících může se čísti dlouhé *-ie* i krátké *-ě*: zlá kniežata i zlé hrabye, vévody i zlé lankrabie, všichni cuzé otjímají Hrad. 106^a, hrabye i jiní páni přísahali PulkR. 74^b, hrabie a zemené JiřKap. 1, všechny hrabye a zemany PulkR. 80^a, všechny markrabye dolóv jest sehnal t. 73^a atd.; — hrabata Háj. 410^a, Puch. 283^b, Us.; — nom. vok. markrabové: lankrabové Vel. Jg., purkrabové a auředníci Břez. 6; — markrabí Us., srov. sg. gen. *-ího* Jg.;

pl. gen. *-i*: pánóv i hraby AlxH. 5, 23, kniežat a hraby němečských DalC. 44, hraby a pánóv PulkR. 72^a, mnoho knížat a hrabij Háj. 187^a; kniežat i markraby AlxH. 5, 22, sestra mišenských lankraby PulkR. 132^b, purkrabí Chlád. 29; — hrabat: knížat i hrabat Háj. 189^a, Us.; — markrabóv atd.: purkrabův Břez. 19, Chlád. 29;

pl. dat. *-iem*, *-ím*: jakž hrabyem slušie AlxV. 1238, kniežatóm i hrabyem PulkR. 74^b, purkrabiem i šafářóm Trist. 280, vám purkrabím Břez. 16, t. 19; — hrabatóm: hrabatuom Puch. 356^a, hrabatum Háj. 220^a, hrabatům Us.; — markrabóm atd.: všem purkrabom Lún. r. 1403.

pl. lok. *-iech*, *-ích*: o vývodách a hrabijch Hořek. 64^a; — hrabatech Us.;

pl. instr. *-iemi*, bez dokladu bezpečného; v příkladech následujících může býti dlouhé *-iemi* i krátké *-ěmi*: mezi pány a hrabyemy PulkR. 31^a, mezi markrabyemy a hrabyemy t. 102^b; — hrabaty Us.; — markrabími atd.: s falckrabími Pal. 5, 2, 115, t. 171, s dvěma markrabími TomP. 6, 196.

Jmenné skloňování adjektiv kmene *-o*, *-a*.

231. Adjektiva — ve smyslu nejširším, t. j. všeliká jména. která tvarem rozlišují rod mužský, ženský a střední, buďtež původu a významu jakéhokoliv, tedy kromě adjektiv ve smyslu užším také všechna adjektiva, totiž participia a příslušné číslovky i zájmena — jsou ve slovanštině skoro vesměs kmene *-o* (pro masc. a neutr.), *-a* (pro fem.). V češtině jest nepatrný zbytek adjektivních ů-kmenů, stč. *z-cělu* atp., v. § 305, jest adjektivní číslovka *třie* kmene *-i* a *čtyřie* kmene *-i* dílem téhož a dílem souhláskového, v. § 349, a jsou některé tvary komparativu a participií *-nt* a *-s* kmene souhláskového; všechna ostatní adjektiva jsou kmene *-o*, *-a*.

Kmeny substantivní *-o*, *-a* rozdělili jsme za příčinou skloňování ve kmeny tvrdé *-o*, *-a* a měkké *-jo*, *-ja* a *-ljo*, *-lja*, v. § 5. Ze stejné příčiny dělíme taktéž kmeny adjektivní sem patřící a rozeznáváme jmenné skloňování

1. adjektiv tvrdých kmene *-o*, *-a*, vzoru *dobr*, *dobra*, *dobro*;
2. adjektiv kmene *-jo*, *-ja*, vzoru *pěš*, *pěšě*, *pěše*;
3. adjektiv kmene *-ljo*, *-lja*, vzoru *boží*, *božie*, *božie*.

Skloňování jednotlivých těchto vzorů je stejné, jako vlastní skloňování paralelních vzorů substantivních: masc. *dobr* skloňuje se jako *chlap* (*dub*), fem. *pěšě* jako *dušě*, neutr. *božie* jako *znamenie* atd. V skloňování substantiv rozmohly se velikou měrou rozmanité novotvary; ve jmenném skloňování adjektiv je novotvarů těch poměrně málo, proto je skloňování toto prostější než ono. Za to přibýlo zde historické mluvnicki úkolu na straně jiné. Skloňování substantiv je totiž volné, z pravidla každé substantivum má své tvary pro všechny pády a všechna čísla; naproti tomu jest jmenné skloňování adjektiv rozmanitě omezeno: ten druh adjektiv je ho více schopen a jiný méně, v některém pádě je ho více a v jiném méně, a v době staré je hojnější nežli v nové. Historická mluvnicka jazyka českého hledí k této věci dílem ve skladbě, dílem v tvarosloví; v tvarosloví zejména vyšetřuje a ukazuje, jaké tu bývají hranice vytčeného omezení a kterak se postupem z doby staré do nové mění.

Podle nestejné schopnosti ke skloňování tomuto druží se adjektiva sem patřící ve skupení, různá tím, že sklonění jmenného je tu více tu méně; krom toho nalézá se, že kmeny skupení téhož jsou příbuzny i významem; a z obou těch příčin odporoučí se, pozorovati toto skloňování v každém z nalezených skupení zvláště.

V textech starších, kde kvantita není důsledně označována, možno psané na př. *dobra* (sg. nom. fem. a pl. nom. akk. neutr.) bráti za *-a* i za *-á* atd. V případech takových poučuje nás známý usus starého jazyka; na př. říkalo se *velika noc* (= hod velikonoční), gen. *veliky noci*, dat. lok. *velicě noci* atd. Jindy řídíme se paralelními tvary zřetelnými: kdyby na př. ve rčení jinak stejném bylo masc. *dobr* a neutr. *-o*, tedy běfeme i psané *dobra* za tvar jmenný *-a* a nikoli za *-á*. To platí také o *pěšě* a *pěšie* atp. A stejné pravidlo platí také v jazyku nynějším, když pravíme a píšeme: *sestra je zdráva*, *nemocna*, jako též pravíme a píšeme; *bratr je zdráv*, *nemocen*, *dítě je zdrávo*, *nemocno* atd.; a naproti tomu pravíme a píšeme: *noc byla černá*, a nikoli *černa*, poněvadž pravíme: *uhel je černý*, a nemůžeme říci: *uhel je čern*; odchylný odtud výklad některých theoretiků novodobých a souhlasný s ním usus — *noc byla černa*, *hlava starcova je bíla* atp. — jsou nesprávné, srov. § 261.

1. Vzor *dobr, dobra, dobro*.

232. Sem patří jmenná adjektiva kmene tvrdého -o, -a. Kmen adjektiva vzorového jest masc. neutr. *dobro-*, fem. *dobra-*. Skloňování jest jako ve stejných vzorech substantivních, t. j. masc. *dobr* skloňuje se jako *chlap* a *dub*, fem. *dobra* jako *ryba*, neutr. *dobro* jako *město*.

Skupiny adjektiv, které tu rozeznáváme, jsou:

- a) adjektiva přivlastňovací vzoru *králův, matčin*, -a, -o;
- b) číslovky druhové vzoru *desater*, -a, -o;
- c) číslovky řadové vzoru *desát*, -a, -o;
- d) adjektiva zájmenná vzoru *však*, -a, -o;
- e) participia *nesl, nesen, znám*, -a, -o;
- f) adjektiva *ostatní* vzoru tohoto.

a) Adjektiva přivlastňovací *králův, matčin*, -a, -o atp.

233. Sem patří adjektiva přivlastňovací s koncovkami -*ův*, -*ova*, -*ovo* a -*in*, -*ina*, -*ino*. Kdy bývá koncovka ona a kdy tato, vykládá se v kmenosloví; zde jde o skloňování těchto jmen. Vedle tvarů jmenných jsou tu i tvary podle sklonění složeného, v některých pádech — zejména v sg. instr. masc. neutr., du. dat. instr. a plur. gen., dat., lok. a instr. — většinou a pravidlem, v jiných odchylkou více méně hojnou. Časem tvarů jmenných ubývá a složené vstupují na jejich místa. Nynější usus spisovný zachovává tvary jmenné mimo sg. instr. masc. neutr. a plur. gen., dat., lok. a instr.; v nářečích obecných pak jsou tvaru jmenného většinou jen nominativy sg. a pl., dílem též akkusativy.

234. Sing. nom. (akk. vok.) masc. -*ův*, -*ov*, -*ův*, a -*in*. Na př. syn Herodow Krist. 38^b, tefarzuow syn Comest. 232^b, kralewa ženima Hrad. 51^a, dušě yonathowa Ol. 1. Reg. 18, 1, pannyn syn DěťJež. 1^b, duom gynoffyn Ol. Súdce. 18, 10, bratr wewodyň PulkR. 31^a, otec wewodow t. 43^b; atd.

Místo -*uov*, -*ův* bývá odsutím jen -*uo*, -*ů*, a za -*ů* psáno druhdy -*ú* neb -*u*. Na př. hlas Jakubuo Ben. Gen. 27, 22, Šimon kaffparuo KolČČ. 31^a (1550), duom Zukaluo t. 71^b (1546), Marek wolegnijkuo t. 24^a (1544); Marek wolegnijku t. 96^a (1548), Mikuláš Peklu t. 137^a (1551); pravnuK Koffalú Háj. 56^b, Sekerú syn t. 418^b; syn Jakubů Br. Gen. 35, 23, služebník Hospodjnú t. Deut. 34, 5, lid Hospodinú t. Ezech. 36, 20, dům Hazaelú t. Am. 1, 4 atd.

Někteří prý lišili a psali plur. gen. -*ův* a adjektivum přivlastňovací -*ú*; připomíná to Dolež. 52, ale sám tak nečiní.

Zřídka tu bývá tvar složený; na př. Vaněk Janowý KolČČ. 1^a (1541), Davidový, Eviný Jandit 58, fem. Petrová Drach. 70.

Novočesky, podle usu nynějšího: masc. *králův, matčin*; dial. synov

Hatt. slc. 86; — susedův synek BartD. 27 (záhor.), t. 31 (pomor.), t. 89 (stjick.), Kovaluv synek t. 116 (laš.); — častěji bez *-v*: králů Us. ob., tatinků Btch. 376 (dbeč.), sósedu syn chrom. 276, susedů syn BartD. 18 (zlin.), t. 35 (slov.), t. 70 (val.), susedu chlapec t. 82 (hran.); — *-ů* = *-ú* změněno v *-ou*: sousedou chlapec BartD. 52 (dol.), chlapec Němcou t. 92 (kel.), srov. I. str. 248. — Jinde bývá *-ůj*, k tomu fem. *-ova* atd.; na př., susedůj, Popečkůj, Matulíkůj BartD. 70 (val.), t. 37 (strán.), t. 27 (záhor.) syn tátůj, Procházkůj Šemb. 39 (záp.-mor.), a tak i místy v Čechách záp.; odtud příjm. Havlůj atp. Dítě ve čtvrtém roce, které těchto tvarů dial. nikdy neslyšelo, pravidlo: „to není tvůj klobouk, to je strejčkůj“; *-ůj* tedy analogií podle *můj* atd. — V některých nářečích jest *-ůch* místo *-ův*, na př. susedůch synek BartD. 65 (val.), *-ůch* fem. *-ova* atd. t. 70 (val.), *-ůch* vedle *-ův* t. 89 (stjick.); tu pojato adjektivum *-ův* za pl. gen. *-ův*, který jest znění stejného a významem velmi blízký, a když místo pl. gen. *-ův* nastal dial. pl. gen. *-ůch* (v. § 37), vzalo se *-ůch* také místo adjektiva přivlastňovacího.

Fem. *-ova*, *-ina*: králova, matčina Us.; místy Us. ob. také *-ová*, *-iná*.

Neutr. *-ovo*, *-ino*: bedro Jakubowo Comest. 41^b; euino z(h)řešenie Ostr.; rozdělenie ozino (Ozovo) BiblD. 1. Par. 13, 11; královo, matčino Us., BartD. 22 (zlin.), t. 27 (záhor.), t. 31 (pomor.), t. 70 (val.); bylo u nás Michново (t. děvče), půjdu na Mičuľkovo (t. pole), t. 116 (laš.); — tvary sklonění složeného Váľkové pole BartD. 31 (podluž.), Bartkové pole t. 70 (val.), a skoro vždy nář. laš.: kovalove pole, staričkově meno (jmeniny) t. 116,

Sing. akk. fem. *-ovu*, *-inu*. Na př. sestru Ludwykowu markrabynu (bratr: Ludvík markrabí) Pulk. 99^a atd., z pravidla tak, nř. královu, matčinu Us, susedovu BartD. 21 (zlin.) a j., zřídka *-ovou*, *-inou* Us. ob.

235. Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *-ova*, *-ina*. Na př. kralowa syna DalC. 53, Jiřika Polakowa KolČČ. 414^b (1571), syna Achifamechowa Br. Ex. 31, 6, Kojatu syna hrabyna PulkR. 55^b, z kralowa herodowa města Hrad. 85^a, královstvie Balthazarowa Pror. 119^a, z pokolení Symeonowa Br. Num. 25, 14, podle příkázanie markrabyna PulkR. 83^b, bratra wewodyna t. 31^a, z pokolenie iudyna Ol. 2. Par. 23, 2 atd.; nř. králova, matčina Us. spis., porůznu i v dial.: z Mičuľkova (t. pole) BartD. 116 (laš.).

Skloněním složeným *-ového*, *-iného*. V ŽKlem. 54, 4 čte se: ot zamúcenie hrzieffnykeweho peccatoris; ale to je k nom. *-ový*, nikoli possessivum. Doklady jisté jsou: Mojžíše Sarzineho KolČČ. 194^a (1553), Marka Barthonečijneho t. 173^b (1552), od Jana wolliczowyho t. 208^a (1558), Jana Machkowyho t. 420^a (1567), Jana Rzihowyho t. 309^a (1560), Janového vedle Janowa Nudož. 31^b, syna Maxovýho ŽerKat. 303, psaní vašnostiného t. 58, pana manžela vašnostinýho t. 27, Luterového bludu Beck. 1, 29.

z pohřbu Lybuffyného t. 1, 220, panineho (sic) Dolež. 57, -ovýho Tomsa 191; sousedovýho, matčinýho Us. ob., sósedovýho psa chrom 276, tatinkovýho Btch. 376 (dbeč.), súsedového BartD. 21 (zlin.), t. 70 (val.), t. 116 (laš.) atd.

Krom toho jsou v nářečích slovenských ještě novotvary podle dial. gen. *našho* za č. našeho: do ženichovho domu, u Zemánkovho pola BartD. 38 (lip.), synovho Hatt. slc. 86.

Sing. gen. fem. -*ovy*, -*iny*. Na př. krwe abelowi Koř. Luk. 11, 51, manžel Lidmily Kraliczkowy KolČČ. 335^b (1568), manželky Jákubowy Br. Gen. 46, 19 atd., nč. královy, matčiny Us. spis.

Podle sklonění složeného: Kristiny Markowe KolČČ. 20^b (1543), Janové vedle -owy Nudož. 31^b, z lásky vašnostině ŽerKat. 266, sósedové krávy chrom. 276, tatinkové Btch. 376 (dbeč.); súsedovéj BartD. 22 (zlin.) a j., synovej Hatt. slc. 86.

236. Sing. dat. masc. neutr. -*ovu*, -*inu*. Na př. Petrovi synu Klimowu KolČČ. 37^a (1546), Jiříkovi Tomkowu t. 415^b (1566), synu Raguelowu Br. Num. 10, 29 atd., nč. královu, matčinu Us. spis. — Ma-tením s lok. bývá -*ově*, -*ině*: k auguſtowie pozvání Koř. Skutk. 25, 21, Ježíš odpověděl otcovi dyewczynye EvOl. 282^b, k držení iudynie restituít eam ditioni Judae Ol. 2. Par. 26, 2.

Podle sklonění složeného -*ovému*, -*inému*: k statku Kacziczkowymu KolČČ. 142^b (1551), Janovi Hubaczkowymu t. 52^a (1556), pánu vašnostinýmu ŽerKat. 107, k Jindřichowýmu Hradci Beck. 2, 628; Janowému vedle -*ovu* Nudož. 31^b, Drach. 70, paninemu Dolež. 57, sousedovýmu Us. ob., sósedovému chrom. 276, tatinkovýmu Btch. 376 (dbeč.), súsedovém (m. -ému, srov. § 473 č. 3) BartD. 22 (zlin.) a j.

Krom toho je v nář. slovenských novotvar podle dial. dat. *našmu* za č. našemu: Komárkovmu pachoukovi BartD. 38 (lip.), synovmu Hatt. slc. 86.

Sing. lok. masc. neutr. -*ově*, -*ině* a -*ovu*, -*inu*. Na př. w hospodynowie domu ŽWittb. 133, 1, u městě hospodinowie t. 47, 9, w domu hospodynowu t. 26, 4, t. 134, 2, ve jměnu hospodynowu t. 19, 8, t. 117, 26, t. 123, 8, na sboru abyronowu t. 105, 17, o lybuffynu proročství DalC. 4, o brzieczyſlawowu bogyu t. 45, ve jměnu hospodynowie EvZimn. (Rozb. 702), v domu biskupowie Zrc. 1^a, v domu nabuchodonozorowu Ol. Jud. 2, 1, o yanowu křtu Koř. Skutk. 19, 3, o dluhu otcowu Pr. pr. 252, o příští Cristowu Comest. 274^b, o příští Kryřtowu ChelčP. 23^b, v času Kaynowu t. 261^a, v zákoně Moyžiřfowie t. 112^a, na místě Markowie KolČČ. 74^b (1548), v placení Janowu t. 87^b (1551), w domu Hospodinowu Br. Jer. 29, 26 a j., v domě Hospodinowě t. 21 a j., Janové Nudož. 31^b, Dawidowě Rosa 296, Dawřdowu t. 111 atd., nč. králově,

matčině i královu, matčinu Us. spis, porůznu i v dial.: na Mičulkově (t. poli) BartD. 116 (laš.).

Podle sklonění složeného *-ovém, -iném*: na poli Zophczinym KolČČ. 58^a (1545), v domě Mayowym t. 144^b (1549), v statku Sakowem t. 175^b (1552), w Kralowém Dwoře VelKal. 239, v Jindřichovém Hradci ČernZuz. 97, po Vaškovi Němcovým ŽerKat. 219, o vašnostiném způsobu t. 270, při manželu vašnostiným t. 208, v proroctví Geremiašowým Nitsch 15, v domě Pilatowym Beck. 1, 252; Janowém vedle *-owě* Nudož. 31^b, paninem Dolež. 57, sousedovým Us. ob., o susedovym psovi chrom. 276, tatinkovým Btch. 376 (dbeč.), susedovém BartD. 22 a j.

Sing. dat. lok. fem. *-ově, -ině*. Na př. in capella Zirczinewfi Kosm. pokr. 1131 (nom. Žrčina ves), o byfkupowie herzmanowye smrti DalC. 64, na krčmě Petrasowie KolČČ. 28^a (1543), Lidmile Poliwkowie t. 379^a (1567), dceři Faraonowě Br. Ex. 2, 7 atd., nč. králově, matčině Us. spis.

Podle sklonění složeného: po téj řeči královiej Trist. 170, Anně Kraliczkowe KolČČ. 335^b (1570), na hoře Hofpodinowě Br. Gen. 22, 14, po paní Odkolkový ŽerKat. 119, při příležitosti vašnostině t. 270, víře Kryřtowě vyučovati Beck. 1, 3, o smrti Kryřtowě t. 12 předml.; Janowě vedle *-owě* Nudož. 31^b, Petrowe Drach. 70, panine Dolež. 57; sousedový dceři Us. ob., sósedové krávě chrom. 276, tatinkové Btch. 376 (dbeč.), susedovéj BartD. 22 (zlin.) a j., synovej Hatt. slc. 86.

237. Sing. instr. masc. neutr. *-ovem, -inem*. V ŽWittb. čte se: s bohem abrahamowem 46, 10, a nad domem dawidowem 121, 5; jsou to bezpochyby zachované tvary starožitné a sotva novotvary, o jakých je řeč v § násl. č. 3.

Podle sklonění složeného *-ovým, -iným*: nad domem dawidowim ŽKlem. 121, 5, nad feřtrzinym tělem Ol. Num. 6, 7 atd., nč. královým, matčiným Us. spis. i ob.; — někdy *-ovej, -inej*: Adamoweym dvorcem KolČČ. 42^a (1544), Janem Kordulczineym t. 33^b (1543), pod Perzinczineym rybníkem t. 54^b (1545), s manželem vašnostinejm ŽerKat. 41 a j.

Sing. instr. fem. *-oví, -ovau, -ovou a -iní, -inau, -inou*, pravidelně a vždycky tak; sklonění složené má zde koncovky téhož znění, nebylo tedy k odchylce příčiny.

238. Du. nom. akk. vok. masc. *-ova, -ina* (proti du. chlapy, kterýž jest novotvar podle syny): dva syny Božějova DalJ. 56 rkp. Z, dva syny mutynyna Pulk. 79^a. — Fem. neutr. *-ově, -ině*: v ruce moyzešfowie a aronowie ŽKlem. 76, 21, skrzě ruce moyziešfowye a aronowye ŽWittb. tamt., oči hofpodynowie t. 33, 16, v ruce mistrově Rokycanové a mistrově Václavové list. z r. 1433 (Výb. 2, 361), dvě ženě Dawidowie Ben. 1. Reg. 30, 5.

Du. gen. lok. -*ovú*, -*inú*: (sv. Barbora) otcowuu rukú zbyla Pass. 20, z rukú Sfalomúnowú Ben. 3. Reg. 11, 31.

Du. dat. instr. sklonění jmenného nedosvědčen; — sklonění složeného -*ovýma*, -*inýma*: k kolenoma gezišflowyma Koř. Luk. 5, 8.

239. Plur. nom. masc. (životných) -*ovi*, -*ini*: Vlastislavovi dědici DalJ. 22 rkp. ZP, synové Benyaminowi Br. Num. 26, 38, synové ewyny Lvov. 67^a, synové leuiny Ol. Num. 18, 23 atd., nč. královi, matčini Us. spis., sósedovi psi chrom. 276, súsedovi BartD. 22 (zlin.) a j., synovi Hatt. slc. 86.

Podle sklonění složeného a odchylkou pravopisnou: učedlníci Kryštowý Beck. 1, 5.

Plur. nom. masc. (neživ.), akk. masc. a nom. akk. fem. -*ovy*, -*iny*: čeledi Rubenowy Br. Num. 26, 7 atd., nč. královy, matčiny Us., súsedovy BartD. 22 (zlin.) a j., tatinkovy Btch. 376 (džeč.), sósedově psě, sósedově krávě chrom. 276; — podle sklonění složeného: Kalwjnowé smylénky Beck. 1, 441, slzy mníchový t. 2, 332.

Plur. nom. akk. neutr. -*ova*, -*ina*: slova yfayaffowa Mat. 1 atd., nč. králova, matčina Us. spis.; v dial. sósedově řibjata chrom. 276, -*ově* = -*ovy*, je fem. za neutr.; — podle sklonění složeného: slova Kryštowá Beck. 3, 38 a j., králový slova, matčiný slova Us. ob. (fem. za neutr.).

240. Plur. gen. tvaru jmenného je v těchto příkladech -*ów*: jež se stalo v Čechách nenie (nyní) kdež přívuzných kralow nenie Jid. 13 (nom. přívuzní královi, gen. přívuzných králów, dat. přívuzným královým atd.), střěly tvě padnú v srdce nepřátel kralow inimicorum regis ŽKlem. 44, 6 (nom. nepřítelē královi, gen. nepřátel králów atd.). Šafařík v Poč. 52 uvádí ještě ze Zj.: deset vítězów korun. — Pravidlem jsou vždy a dosud tvary podle sklonění složeného -*ových*, -*iných*.

241. Plur. dat. O tvarech jmenných Novákovům atp. viz § násl. — Pravidlem jsou vždy a dosud tvary složené -*ovým*, -*iným*.

242. Plur. lok. O tvaru Davidovech v. § 244 č. 3. — Pravidlem jsou vždy a dosud tvary -*ových*, -*iných*.

243. Plur. instr. Tvary jmenné jsou jen masc. a neutr. v dokladech: ustanovili ste krále Abimelecha nad bydliteli sychemowy super habitatores Sichem Ol. Soudc. 9, 18, slovy Israhelovy vzhrdav Israel verba despiciens t. 11, 20 (podle ČČMus. 1864, 147), (lid) i kralowi vrzedníky vzhrda Comest. 201^b, s lety Saulowy t. 129^b, přijímajíc to pozdravenie ústy andělovy rkp. Mikul. (podle Jirečkovy Hymnologie 3); srov. § 244 č. 3. — Pravidlem proti těmto velice řídkým zvláštnostem jsou vždycky a dosud tvary složené -*ovými*, -*inými*.

Jiné výklady ke skloňování tohoto.

244. 1. Z adjektiv *-ův, -in* vyvinula se mnohá jména vlastní, místní a osobní; přisvojovací adjektivum je tu pojato za substantivum a ze substantiva stalo se omezením a zúžením významu jméno vlastní. Na př. *Benešov* = hrad Benešův, *Miletín* = hrad Milatův, t. j. hrad jež založil neb držel Beneš, Milata atd., — *Tomášův, Kubín* = muž, jehož otec nebo jiný předek byl Tomáš, Kuba atp. Jména tato byvše pojata za jména vlastní, vymkla se z kategorie přivlastňovacích adjektiv a přijala sklonění veskrze jmenné, kdežto řečená adjektiva mají sklonění to jen v jistých mezích; na př. je také sg. instr. *Benešovem, Miletínem* proti sg. instr. adjekt. *královým, matčiným*, je také plur. gen. *Kubínův, dat. Kubínům* atd. proti adjekt. *matčiných, matčiným* atd. Z *Tomášův* vyvinulo se ustrnulé *Tomášů*, o tom viz doleji č. 3.

Stejná jména vlastní jsou také ve slovanštině ostatní. V kontextu českém skloňují se způsobem českým; na př. sg. instr. s *Kostomarovem, s Puškinem* atp., *-ovým, -iným* jest nemístné napodobení způsobu ruského.

2. Plur. nom. masc. *-ovi* bere se substantivně pro úbrnné pojmenování příslušníků a zvláště rodiny toho, kdo je míněn jménem základním; na př. *kovářovi, Novákovi* atp. = členové rodiny, jejíž otec jest nebo byl *kovář, Novák* atd. Metonymicky rozumí se pak týmže jménem také obydlí, statek atd. takové rodiny. Sklonění jest podle *králův* atd., ale pojetím substantivním vyvinuly se tu některé tvary jmenné přes meze vzoru vytčeného. Zejména:

gen. *-ů*; na př. u *kovářů, u Nováků* atp.; tvar ten je stejný s gen. *chlapů, oráčů*, ale rozdíl živě cítěný je v tom, že se sdružuje s nom. adj. *kovářovi, Novákovi*, nikoli s nom. subst. *kováři, Nováci* nebo *-ové*; — dial. jest *-och* místo *-ových*: *céra Formánkoch, chlapi Formánkoch* BartD. 27 (záhor.), srov. zde dále dat. *-om*; tento pl. gen. *-och* pak bývá také místo sg. nom. masc. *-ův* a proti fem. *-ova*, neutr. *-ovo*: *Formánkoch, -ova, -ovo* t.;

dat. *-ovóm, -ovuom, -ovům*; na př. nebudeť proč k *faufedowuom* ChelčP. 185^b, (legata) až do kostela před Tejnem přivedli a potom k *Slo-nowuom* Let. 465, k *Strakovům, k Vaníčkovům, k Novákovům, k sládkovům, ke kovářovům* atp. Dobr. Lebrg.² 200, ČČMus. 1861, 388, Šemb. 27 (vých.-česk.) a Us.; — zkrác. *-ovom*: *doudl. Mjichalovom, šefcovom* Kotsm. 22; — staž. *-om* (m. *-ovým* nebo *-ovům*): k *Novákom, Strakom, Čermákom, kovářom* Šemb. 27 (vých.-česk.) a Us.;

instr. *-ovy*; na př. *kovářovi* jsou až za *Novákovy* Us. podkrk. (vedle *-ovejma*).

3. V grammatikách stol. XVII a XVIII vyskytují se při těchto adjektivech tvary jmenné odjinud málo nebo nikterak nedosvědčené. Na př.: sg. vok. *-ove*, synu Dawidowe Jandit 58, vedle *-ový*; — sg. instr. *-ovem*, Dawidowem Rosa 111, Dolež. 57 v. *-ovým*; — pl. gen. *-ovů*, Dawidowů Rosa 296, Dolež. 57 v. *-ových*; — pl. lok. *-ovech*, Dawidowech Rosa 296 (pro všechny rody), Dolež. 57 (pro masc. a neutr.). Jsou to patrně mylné domněnky theoretikův: ti znamenají, že vedle tvarů vulgárních gen. *-výho*, dat. *-ovýmu* atp. jsou tvary náležité gen. *-ova*, dat. *-ovu* atd., opravují tedy jazyk a usus své doby směrem tímto, ale při tom vykračují z mezí a sestrují také tvary na pohled starožitné ale v skutku nebývalé neb aspoň pro dobu pozdější nedosvědčené. Theoretikové XVII a XVIII stol. sestrují takové tvary, aby měli paradigma úplné: nom. *-ův*, gen. *-ova* atd., a tedy také vok. *-ove* atd. Vodítkem jim byla při tom analogie. Není nemožno, že podobným tlakem vznikly také tvary plur. instr. *-ovy*, dosvědčené nahoře několika doklady z XV stol.

4. Z adjektiv sem patřících vyvinuly se některé ustrnuliny, t. j. výrazy, ve kterých se zachoval význam přivlastňovací, nikoli však povědomí tvaru, který se nemění, i když by se podle grammatického rodu a pádu měniti měl.

U Jindř. Hradce říká se: Bartošů Karel, Bartošů Marie, Bartošů vědro Šemb. 14; t. j. tu ustrnulo masc. *-ů* = býv. *-ův* pro všechny rody.

Téhož původu, z masc. *-ův* jsou hojná příjmení *-ů*, na př. *Tomášů*, *Tomšů*, *Janků*, *Havlů*, *Macků*, *Matějů*, *Machů*, *Antošů*, *Petrů*, *Vítků* atp. Jména tato skloňovala se náležitě, pokud se v nich znamenal význam přivlastňovací; na př. k nom. Šimon Kaspáruo KolCC. 2^b (1543), KolČČ. 31^a (1550) a j. (někdy nazývá se táž osoba také jen Šimon Kašpar, na př. v KolCC. 14^a z r. 1550) jest gen. akk. pana Šimona Kaspárovu KolCC. 2^b (1542), instr. před Šimonem Kaspárovym t. 6^a (1542), k nom. Václav Matieguw KolEE. 230^a (1705, jinak též Václav Matiegka t. 231^b z r. 1708) je dat. Václavovi Matiegowimu tamt. atd. Ale povědomost, že jsou to adjektiva přivlastňovací, znenáhla mizela, příjmení tato a zvláště nč. *-ů* odloučila se od řečených adjektiv docela, a poněvadž není jiného vzoru skloňovacího s nom. sg. *-ů*, ustrnula v tvaru *-ů* pro všechny pády; na př. s Václavem Antošů šla sma Wint. 56 (z r. 1585), Martin Machů kaupil . . KolEE. 399^b (1694), stal se šacuňk na chalupu Martina Machů t. 341^b (1729), Martinovi Machů t. 342^a (1729), doktor Tomášů, gen. doktora Tomášů, instr. s doktorem Tomášů atd. Us. Skloňování nejnověji žádané nom. Tomášů gen. pana Tomášova atd. je nevhodná novota theoretická; kde potřeba sklonění naléhá a jazyk bez intervence theoretiků jí hovoří, běře se místo příjmení *-ů* jméno jeho základní a to se skloňuje, na př. k nom. Šimon Kaspáruo KolCC. 2^b (1543) je dat. témuž Šimonu Kaspáruovi t. 14^a (1550), k nom. Tomášů klade se instr. s Tomášem atd. Us.

Dále jest *-ovo, -ino*, t. j. ustrnulý nom. neutr. sg., obyčejný v Čechách jihozápadních; na př. sládkovo syn; sládkovo dcera, sládkovo pole Šemb. 13, pastýřovo syn Erb. čít. 35 (domažl.), sousedovo zahrada, do sousedovo zahrady, v sousedovo domě, sousedovo děti, k sousedovo lukám, na sousedovo polích, se sousedovo chlapci, matčino bratr, od matčino sestry, s matčino bratrem, na matčino polích atd. (příklady od p. K. Skály). Příklady z doby starší: ta králevna trzpaflkowo zemi mĕjieše TandZ. 176^a; i ohlási se hned jestřáb: „Jsemť orlowo jediný dráb“ RZvíř. (z r. 1528, jestřáb).

V nář. valašském jest ustrnulé *-oj*, na př. chlapec Tomečkoj, Marýna Mečíčkoj, pole susedoj, potkáš sem kmotrĕnku Lysákoj, šel z Marýnú Macháňkoj BartD. 70. V nářečí tom je přivlastňovací zájmeno *māj, tvāj, svāj*, nikoli *mój* atd., possessivní výrazy Tomečkoj, susedoj atp. nemohou se tedy vysvětlovati analogií podle vytčených zájmen, jako se vysvětluje strejčkāj podle māj atd. Podobá se, že je to ustrnulý nom. plur.: v témž nářečí říká se *Polánkoj* atp. místo *-ovi*, na př. kde tu bývají Polánkoj? BartD. t.; a tento tvar ustrnul. Plural, který mívá jindy význam jména rodinného, vzat tu za possessivum a v tom významu ustrnul; analogon neobyčejné té změny ale s jiným tvarem plurálu je v nář. březovském: tu je z příjmení *Šimek* plural významu rodinného *Šimké*, a podobně *Janké* (Janek), *kovaré* (kovár) atp.; na př. kde tu bývají Šimké; tento plur. *-é* ustrnul a říká se také: bož. sem u Šimké, u Janké atp., to je Ozeř Šimké, Dorka Janké, Jura kovaré atd.

V nář. záhorském jest ustrnulé *-och*, již jen v řeči lidí starých, kteří říkají: cĕra Formánkoch, chlapci Formánkoch, mynářoch BartD. 27, místo obyčejného v témže nářečí *-ůj*. Je to beze vší pochyby z pl. gen. *-ových*; říká se: Novákových (*-ovejch*) louka Us., čeledín susedových BartD. 37 (slov.), a stažením toho vzniklo *-och*, jako se říká k-Novákom místo *-ovům* nebo *-ovým* (viz zde č. 2).

5. Fem. *-ina* je ve jménech místních jako jest stč. *Žřcina-ves*, *Zřicina ves* KosmA. 2, 27, *Srczynawez* Kosm1. tamt., villa *Zirczinaues* Kosm. pokrač. 1130; k tomu byl sg. dat. lok. *-ině-ysi*, in capella *Zirczinewfi* Kosm. pokrač. 1131, k *Paffiniewfy* KolČČ. 80^b (1547); a z toho pak sg. nom. *-iño-ves*: *Pašiñoves*, z *Paffiniowfy* KolEE. 31^b (1628) a j., *Vitiñoves*, *Jičiñoves* v. *-ině-ves*.

b) Číslovky *desater* atp.

245. Sem patří číslovky druhové *-er, -era, -ero*. Mívají v jazyku starším sklonění jmenné v sing. ve všech pádech (pro vok. není příkladu), — v du. jich není, — a v plur. nom. a akk.; časem ho však ubývá a ujmá se sklonění složené: nom. *-erý, -erá, -eré* gen. *-erého* atd.

246. Sg. nom. (akk.) masc. *-er*: cztwer hod Štít. uč. 132^b, cztwer obyčej ŠtítMus. 71^a, cztwer stav Alb. 35^b, pater lid t. 90^b, ffeſter květ ŠtítMus. 80^b, ffeſter jeſt obyčej t., fedmer zlý duch Štít. ř. 138^a, ofmer jeſt lid Alb. 89^a; *-erý*: ofmery lid ML. 57^b, desaterý počet Vus. Jg.; nč. desaterý stav Us. spis. i ob., v usu spisovném někdy archaist. desater. — Fem. *-era*: fedmera věc Alb. 105^b, sedmera ohavnost Br. Přísl. 26, 25 a j.; *-erá*: desaterá barva Rosa Jg.; nč. *-erá*. v jazyku knižném též *-era*. — Neutr. *-ero*: ze mne bude kněžſtvo patero ale brzo zhyne cztwero DalC. 6, ffeſtero rozdělení ŠtítMus. 66^a, ofmoro blahoslavenſtvie Modl. 120^a m. osmero, dwanáctero pokolení Br. Ex. 28, 21 atd., sedmero složení (ve mlýně) Us. Jg.; nč. *-ero*, *-eré*, Us. ob. *-erý*.

Sg. akk. fem. *-eru*: cztweru věc Alb. 104^b, pateru ctnost HusPost. 36^b, máme sedmerv příčinu Štít. ř. 202^a, pro fedmeru věc ŠtítMus. 55^b, čtveru neſlechtnost Br. Jg. atd.; nč. desateru i *-erou* věc Us. spis., *-erou* Us. ob.

Sg. gen. (akk.) masc. neutr. *-era*: z toho cztwera Štít. ř. 132^b, vedle počtu dwanáctera pokolení Br. Ex. 24, 4; *-erého*: proſtřed cztwerého zvířat EvOl. 190^a, ze cztwereho dřívie Mand. 3^a, z toho fedmereho ŠtítOp. 6; nč. desaterého Us., *-era* archaismus v jaz. knižném. — Fem. *-ery*; ze cztweri věci Mat. 49, ot ffeſtery věci Alb. 80^a, podlé fedmery věci Štít. ř. 202^a, z fedmery svátosti Alb. 38^b atd.; nč. desateré práce Us., *-ery* archaismus v jaz. knižném.

Sg. dat. masc. neutr. *-eru*: k tomu cztweru čím blíže budem Štít. ř. 182^a, ku pateru lidu Štít. uč. 144^a, Štít. ř. 206^a, dewateru pokolení Ol. Num. 34, 13, defateru božímu přikázání ŠtítMus. 68^a, dwanácteru pokolení Br. Num. 34, 13; nč. desaterému stavu, suknu Us., v jazyku knižném někdy archaisticky *-eru*.

Sg. lok. masc. neutr. *-erě*, *-eře* n. *-eru*: v jeho přikázání defaterze Štít. uč. 62^a, w defaterze přikázání t. 133^b, o pateru lidu Alb. 90^b, o ffeſteru činu Štít. ř. 236^a, o defateru přikázání ŠtítMus. 68^a atd.; *-erém*: na cztwerym placení KolČČ. 356^a (1564), v desaterém přikázání Hád. Jg., která rodívala po fedmerém Br. Jer. 15, 9 atd., nč. *-erém*, archaist. *-eru*.

Sg. dat. lok. fem. *-erě*, *-eře*: sv. Jiří krále cztwerzye věci naučil Pass. 226, ke cztwerzye věci Alb. 104^a, ve cztwerze věci Štít. ř. 239^a, Štít. uč. 121^a, w fedmerzye svátosti Modl. 119^a, Alb. 95^b, protiv fedmerze svátosti Štít. uč. 134^b atd.; nč. desateré práci atd. Us.

Sg. instr. masc. neutr. *-erem*: těla cztwerem budú slavným darem obdarována Štít. ř. 182^a, budem tiem cztwerem obdarování t., cztwerem činem mŕž býti člověk pyšen Štít. uč. 133^a, živí mohú pomoci umrlým cztwerem činem t. 156^a, toť dewaterem přicházíe činem Štít. ř. 237^b, dewaterem umem ŠtítOp. 46; *-erým*: cztwerym obyčejem HusPost.

19^b, ffefterym obyčejem ŠtítMus. 64^b, dewaterym obyčejem t. 68^b atd., nč. -erým Us. — Fem. -erú, -erau, -erou; odchylka žádná, poněvadž ve sklonění složeném jsou koncovky téhož znění.

247. Pl. nom. masc. -eři: že fedmerzi jsú manželé ŠtítMus. 18^b, ofmerzi .křestané Lobk. 127^a; -eři: devateři kurfiřtové Kom. Jg.; nč. -eři Us., v jazyku knižném někdy též -eři. — Akk. masc. a nom. akk. fem. -ery: cztwery lidi HusPost. 35^b, cztwery peníze KolČČ. 22^b (1552), jeli jsme čtwery i patery hony Pref. 52, jmám cztwery škorně Hrad. 124^a, dvěře sú cztwery Mand. 33^a, patery knihy Mojžiešovy HusPost. 56^b, patery šaty Br. Gen. 45, 22, (kostel) od nás byl asa hony fedmery neb ofmery Lobk. 27^b, knihy .devatery (Všehrd); -eré: čtveré šaty Rosa Jg., šesteré šaty Us. Jg.; nč. -eré Us. a BartD. 116 (laš.), v jazyku knižném též -ery. — Neutr. nom. akk. -era: cztwera vrata AlxB. 4, 11; -erá Us. nč., v jazyku knižném též -era.

Pl. gen. lok. -erých, — dat. -erým, — instr. -erými, — vesměs tvary sklonění složeného. Tak z pravidla. V EvOl. psáno: anděli stáchu okolo thronu y starczow y ślterwz zwyrzat 191^a, ślterwz nějakým omylem. V KolČČ. jsou doklady pro pl. instr.: s dědinau patery honczy položenými mezi . . . 158^a (1555) a 251^a (1556); na pohled je tu starožitný jmenný tvar patery, ale spíše je to výraz ustrnulý, srov. pl. instr. hotovy peníze v § 256.

Jiné výklady ke skloňování tohoto.

248. 1. Sem patří též adjektiva *některý, koliký, veškeren* atp., pokud mají tvary jmenné. Na příklad

některý, sg. gen. fem. -ery: jal se nyktery částky v zemi prositi Pulk. 120^a; pl. akk. masc. -ery: bude nyktery súditi DalC. 98, žádáše nyktery divy viděti Hod. 42^b;

koliker atp., sg. nom. neutr. -ero: několikero spřežení volův Vel. Jg. na tolikero Jg.; pl. akk. -ery: niekoľikery hony Lobk. 31^b, kolikery hodiny Jg., niekoľikery brylle Kom. Jg.;

veškeren atp. má v dokladech starších sg. nom. -eren, fem. -erna, neutr. -erno: šlojěrek wfleczeren Hod. 50^b, veškeren čas Vel. Jg., všecheren neduh Jádr. Jg., (Maria) wfleczkerna túhú svade Hrad. 72^b, jsem wfleczkerna v jeho milosti Kat. 96, wfleczkerno jest přestalo Hrad. 60^a, proň wfleczkerno potupili t. 48^b, když jest wfleczkerno převýšil Kat. 100, — a plur. nom. (akk.) -erni, -erny, -erna: to jsú wfleczkerny viděli Hrad. 22^a, až se wfleczkerny užasú Kat. 174, jiní wfleczkerny Hod. 39^a, wfleczkerny k sobě přichýle Hrad. 13^a, wfleczkerny lidi Hod. 81^b, božský hlas jě wfleczkerny ohromil t. 38^b, wflekerna dokonanie sem zavrhl Kat. 96 atp. V pádech jiných přívěsků -keren, -ckeren při *veš* nebývá. — V nč.

je slovo toto jen v jazyku knižném a je tu sg. nom. (akk.) masc. *veškeren*, fem. *-era*, neutr. *-ero*, akk. fem. *-eru*, pl. nom. (akk.) *-eři*, *-ery*, *-era* Jg., a také sg. *-erý* atd. a plur. *-eři* atd. Jg., veškerý prodej Malý Amer. 6, 28, veškeré vojsko Kram. Jg.

2. Neutrum *-ero*, pojato za subst., zachovává tvary jmenné nejvíce a může je míti i v pádech, kde atributivní *-er* má tvary jen složené. Na př. *patero* dítek, *desatero* božích přikázání, gen. *-era* atd., sg. instr. s *paterem* dítek, s *desaterem* přikázání, plur. tři *Desatera* (t. j. třikrát text *desatera* božích přikázání), pět *Desater* atd.

c) Číslovky *desát* atp.

249. Sem patří číslovky řadové *čtvrt* (čtvrtý), *pát*., *desát*., *dvacát*., *sedm* (sedmý), *osm*.. atp. Mají tvary jmenné jen ve spojení se *sám* a *pól*, ve výrazích *sám desát*, *pól desáta* atp. Časem však proniká sem sklonění složené. Příklady:

sg. nom. masc. *sám desát* atp.: pan Albrecht jel na voze *sám čtvrt* (t. j. tři jiní a Albrecht k nim čtvrtý) Jar. 67, kterýžto (purkmistr) *šam čtvrt* jednoho odsoudil Let. 741, král *sám šest* se tůláše DalJ. 109 rkp. V, Čech by *sám sedm* na téj hoře t. 2 rkp. V, má *šam sedm* přisahati Řád pz. 35, t. 36, svú nevinu má pokázati *šam sedm* t. 34, aby tu mohl *šam defát* za sto let živ býti Háj. 104^a, aby Samtřýdcat přišel t. 293^a; *sám desátý*: by Čech *šam sedm* na téj hoře DalC. 2, *šam sedmy* Pass. 409, *šam šestynadczť* DalC. 89; — pro neutr. *samo desáto* není dokladu; — fem. *sama desáta*: (matka) jmá tú čestú *šama defata* jíti DalC. 12 (lze čísti také *desátá*); *sama devátá* Suš. 127 atd.;

sg. gen. masc. neutr. *pól desáta*: *pol cztwertha* komára Mast. 150, *pol cztwrta lána* list. JHrad. 1384, *pol cztwrta léta* Kruml. 124^a, *pol cztwrta sta* Mand. 44^b, *půl čtvrtá leta* Beck. 1, 87, *pol pata lokte* Mand. 4^a, *půl páta sta* Nejedlý Gr. 207, *pol pata nadfte* honóv Krist. 73^b, *pol šesta Štít.* list. 1373, *půl sedma lokte* Let. 999, *půl desáta zlatého* Us., *polgedenaczta sta* list. Vrat. 1398; *pól desátého*: za *půl čtvrtýho* dne Beck. 1, 553; nč. *-ta*, někdy ob. *-týho*, dial. *půl štvrtá lokta*, *půl páta groša* BartD. 70 (val.) a j.; — fem. *pól desátý*: *pol cztwrty míle* Trist. 271, *pol pati nadfte míle* Krist. 35^b, *pól šesty kopy* Štít. list. 1373, *pol sedmy kopy* Pr. pr. 249, t. 253, *pol dewaty piedi* Lobk. 109^a, *pol defaty kopy* list. JHrad. 1384, *pol defati neděle* Trist. 238; tvar *-té* zúžený v *-tý* v textech starších píše se stejně jako *-ty*, nelze ho tedy postihovati, byl-li také v době starší; nč. *půl desáté* ob. *půl desátý* míle, v jazyku psaném někdy také *desátý*;

sg. dat. masc. neutr. *pól desátu*: k *půl čtvrtu* zlatému Nejedlý Gr. 207, k *půl pátu* stu atd. Us., zřídka *-tému*;

sg. lok. masc. neutr. *pól desietě*, -átu: w puol cztwrtie létě po její smrti Otc. 494, po puol cztwrtu sta (sic) letech Mart. 14^b, korec pšenice po puol čtvrtu groši Let. 359, v půl pátu dni Nejedlý Gr. 207, po půl desátu zlatém Us., dial. po půl štvrtu, desátu rynském BartD. 21 (zlin.), po půl štvrtu, sedmu, osmu groši t. 70 (val.); v nř. val. je také -ě: po půl sedmě, osmě groši t.; — po půl šestém roce Us.;

sg. dat. lok. fem. *pól desietě*: tři (cejchy) po puol cztwrtie puole (t. plátna) KolČČ. 76^a (1568); *pól desátě*: o půl desáté hodině Us.;

sg. instr. masc. neutr. *pól desátem*: s puol šestem stem list. JHrad. (ok. 1400, J. Kaňka v progr. Jindř.-Hrad. 1886 str. 18), s půl ffeštem zlatým Nejedlý Gr. 207, s puol osmem stem list. z r. 1396 (Výb. 1, 1037); nč. před půl desátým rokem Us.

Jiné výklady ke skloňování tomuto.

250. 1. Také řadová číslovka *prvý* mívá tvary jmenné, ale nikoli ve spojení se *sám* a *pól*, nýbrž ve rčeních jiných, totiž: *v prvo*, w prwo praesertim Lact. 247^a; *z prwa*, *prwu*, *s-*, na př. f prwa a principio ŠtítPař. 70^a, Ol. 1. Par. 17, 9, sprwu Hug. 188, osel se sprwu bráněše NRada 995, nč. z prvu Us.; *prwa počátka*, na př. f prwa počátka a principio Ol. Ezech. 36, 11, ot prwa fwyeta počátka Hod. 81^b atd., ot prwa počátka světa Zrc. 7^b, z čehož je nč. *prvopočátek*.

2. Řadová číslovka *druhý*, -á, -é je patrně adj. *druh* = alter, alius. Adj. *samodruhý* = selbänder, já samodruhý = já a žena Zlob. Jg., život famodruhy MudrC. 47^a, žena samodruhá = těhotná atp. činí pravdě podobno, že bylo i rčení *sám druh*, ale dokladu pro to nemám. Rčení *půl druhu* atd. je známo v jazyku novějším: půl druhu listu ČČMus. 1882, 515, za půl druhu roka Kulda 1, 187, puol druhem stem zlatých Koz. 397 atd., půl druhu, po půl druhu groši BartD. 21 (zlin.), půl druhu groša, po půl druhu t. 70 (val.) atd.; texty starší mají *pól druhého* atd., pol druhého ODub. 52, Mand. 32^b, šířě puol druhého loktu Ol. Ex. 25, 10, výsost jest na poldruhe šlépěje Kruml. 71^a, puol druhe^e dne KabK. 21^a atd., pozdější *puol-druha*, *půl-druha* vzniklo tedy bezpochyby analogií podle *pól-desáta* atd. Srov. nč. ob. novotvar *půl-třetě* za stč. *pól-třetieho* v § 295. Naproti tomu má starý usus tvary jmenné ve výrazích vyslovujících vzájemnost: *druh druhu*, *druh druhu* . . . , fem. *druha družě* atd.; na př. *druh druhu* chce přetráviti Štít. uč. 90^a, *druh druhu* tlachzie JidDrk. 41, *druh druhu* se tona lapá AlxV. 1811, ande *druh druhu* dosiehá t. 1815, prav to každý vás *druh druhu* Mast. 116, šlíc mezi sebu *druh druhu* své krmě Ol. Esth. 9, 19, tehda *druh druhu* odpovědě alius ad alterum Ol. 1. Reg. 10, 12 chtě *druh druhu* býti škoden AlxB. 2, 2, *druh druhu* koně přidává AlxV. 1400, počěchu se *druh k druhu* smieti DalC.

5. druh o družie nevédieše a druh ot druha tajieše Hrad. 61^b, geden na druha neukazujě ani sě druh druhem omlúvajě list. JHrad. 1388, druh przied druhem běžěchu t. 27^a, ande druh przied druhem spějiú AlxM. 4, 19, druh před druhem se tiskniechu Baw. 263, jakž druh sě f druhem srazi AlxV. 1580, tak sě ty barvy leskniechu druha przemo duze Kat. 134, druha proti družie pometány budete altera contra alteram Ol. Am. 4, 3, (panny) druha druhu sě vzlíbachu Vít. 6^b atd. Že fem. psané druha druhu čisti jest druha druhu a ne druhá druhú, vysvitá z analogického masc. *druh druha* atd.

d) Adjekt. zájmenné *však*. -a, -o atp.

251. Sem patří adjektiva utvořená ze kmenů zájmenných, na př. km. *všako-*, *všaka-* z býv. vsě-k-, km. *jako-* z já-ko-, *tako-* z tō-ko- atd.

Jmenné akkusativy sg. neutr. těchto adjektiv jsou v četných adverbích -ko, -k', na př. tako, tak, jako, jak, kterak, tolik, stč. kako, kak, však atd.

Příklady jiné jsou mi známy

při adj. *všaký*, totiž: sg. akk. masc. ve rčeních *na však čas*, *na však den*, *na však večer*, na př. na wfak czas Štít. uč. 96^b, t. 149^a a j., Brig. 55^a, na wfak čas Štít. ř. 133^a, na však čas ŠtítV. 38, k najposlednějšímu dni súdnému beze všeho počkáníčka na wfak den běžíme Štít. ř. 111^b, na wfak den Kruml. 276^b, Otc. 454^b a j., Brig. 21^b, Mand. 12^a, na wfak den quotidie Rúd. 27^b, Koř. Mat. 26, 55, na však den ŠtítV. 30, t. 47 a j., na wfak večer nového manželstva hledáchu DalC. 2; vedle toho též *na všaký čas*, *na všaký den*: na wfaky czas Štít. ř. 223^b, na ufaki den HomOp. 154^a, na wfaki den ŽKlem. 41, 4, na wfaky den Hrad. 82^a, na wfaky den Štít. uč. 33^a, Kruml. 180^a, Comest. 11^a, Otc. 297^a a j.; — fem. psané: na wfaku neděli Štít. uč. 10^b, na wfaku chvíli Brig. 187^a, na wfaku hodinu t. 120^b může býti tvaru jmenného *všaku* i složeného *všakú*; — pro neutr. dokladu tvaru jmenného nemám; tvaru slož.: na wfaké léto ŠtítOp. 146; —

a při neutr. *koliko*, *toliko*: sg. nom. akk. -o, toliko tůh pojměvši Hrad. 59^b, kolyko jest dní ŽWittb. 118, 84 atd., — lok. -ě, w kolycze dnech (atrakci) Alb. 8^a, po nyekolicie dnech Pass. 432, po nyekolicie časiach t. 289, — instr. -em, nyekolykem pomoci Štít. uč. 140^b, než by je (peníze) nyekolykem po málu rozdal t. 141^a.

e) Participia *nesl*, *nesen*, *znám*, -a, -o.

252. Sem patří participia kmene tvrdého. Tvaru jmenného mají bývati ve funkci doplňkové, jak učí skladba. To se zachovává bez výjimky v nominativech part. -l ve výrazech perifrastických *nesl jsem* atp.; všude jinde pronikají tvary sklonění složeného víc a více.

Sing. nom. (akk.) *nesl, nesen, znám, -a, -o*: ukázal se umrl Brig. 187^a, (Mojžieš) jest měl v ruce obkliczen zákon BrigF. 52, tak bychom měli jazyk rozvazan HusPost. 149^b, o kterém pšano stojí Háj. 112^b, máme to psáno Us., prohřešení mé známo sem učinil ŽWittb. 31, 5 atd., dosud ve výrazech: (*já*) *jsem nese, nesen, znám, -a, -o* atp.; podle sklonění složeného -ý: Břetislav maje lid shromáždiený žádal Háj. 113^b, pro tebe sem byl člověkem učiněný, mrfkaný, trním korunovaný, na kříži powěšfený Bíla. 88, ješto (epištola) nám čtená byla Nitsch. 90, zařtawená jest rána BílD. 484, to jablko bylo kradený VesA. 132^b atp. Part. -n a -t mají v nářečích ob. v masc. a fem. tvary obyčejně složené -ý (-ej), -á Us., BartD. 21 a j., v slc. též neutr. -é: nesené, bité.

Sg. akk. fem. -u: tu truhlu prziewracenu nalezneš Pass. 413, znamu si učinil moc tvú ŽKlem. 76, 15; nč. -u někdy v jazyku knižném jinak -ou.

Sg. gen. (akk.) masc. neutr. -a: Rubína nalezše umrla Pass. 158, (Nero) jeho (Patrokla) umrla vědieše t. 300, Ježíše umrla nalezú Krist. 103^a, uzřevše vmrla Arona Ol. Num. 20, 30, řpafena mě učiní ŽWittb. 3, 7 a j., (Maria) toho (Ježíše) otnessena mněla Hrad. 28^b, (král) Ochoziáš před se przyuedena zabi Ol. 2. Par. 22, 9, nikdy jsem neviděl spravedlivého opuřšena HusE. 1, 437, měj mě omluwena HusPost. 116^a atd., Us. spis. namnoze dosud tak; z toho ustrnulé -a v případech syntakticky neoprávněných, na př. (bóh) dušě chudých řpafena učiní ŽWittb. 71, 13 atp., a z tohoto odchylkou další -á v jazyku skleslém: Kristus nás řpafená učiní Beck. 2, 211, sv. Pavel všecky řpafená činí t. 2, 24, nevědomost může nás omluwená učiniti VesA. 251^a; podle sklonění složeného -ého: Jaromír nalezl bratra již do kláštera přinefeného Háj. 112^b a j. — Fem. -y: (dievky) mne (Šárky) řwazany tuto odběhú DalC. 13; nč. z pravidla tvar složený -é.

Sg. dat. masc. neutr. -u: nelze beze krstu řpaffenu člověku býti HusPost. 110^a, nelze jest člověku býti vyčistien v od hřiechu t. 76^a a j., nenief malá věc boha odlúčenu býti ŠtítV. 101 atd., často ve vazbách dat. cum inf. a v jazyku spisovném dosud; tu ustrnulo -u také pro fem. a pro plur.; význam tvaru -u se zatemnil a Dolež. 81 míní, ve rčení „žádám milovánu býti“ že *milovánu* jest místo *milovanú* t. j. osobú.

Du. nom. akk. masc. -a (proti du. chlapy, jenž jest novotvar podle syny): (ona dva) za umrla ležišta AlxV. 1583, dva synové vmrzela Pulk. 154^a, ona (dva) drzana bieřta Ol. Gen. 40, 4; — fem. neutr. -ě: (tě matcé) netahle řta se k sobě přituliti Pass. 278, (ruce) bieřta řie vytahle a noze řkloniele (sic) BrigF. 58, (ruce) řkrzenule že nemohle ku prsem býti przilozenie t. 61, by oči jeho byle zawazany Pass. 301, (otec) svoji dvě dceři pokrřczenye nalezl t. 282, ani jeho rucé viec budeta k svázání pořkytenye t. 305, kak sta rucé proklanye Alb. 40^b, jenž ode-

wrzyenye máš uši Pror. 32^a, tvoji nožě nejsta svazky stieženye Ol. 2. Reg. 3, 24, tě (dščě) budeta fpogenye t. Ex. 26, 24, nesa dvě díftie popfanye t. 32, 15, kterak jsta jeho rucě probytye Modl. 169^b.

Pl. nom. masc. -i, — fem. -y, — neutr. -a, Us. spis. z pravidla tak a dosud; v usu obecném jest odchylkou syntaktickou fem. místo neutr., nesly m. nesla atp., a pass. nesený, známý (-ý zůž. z -é) atp. pro všechny rody.

Pl. akk. masc. fem. -y: již iati vedli ny captivos duxerunt nos ŽGloss. 136, 3, yaty ŽWittb. t., do Prahy jě šwazany poslachu DalC. 85, ty jistě jinde pochowany nalezneš Pass. 400, uzříte bohy na plecí noffeny videbitis deos portari Ol. Bar. 6, 3, muže nalezechu (ženy své) poyaty a zeymany ductas esse et captivas t. 1. Reg. 30, 3, znamy s' mně učinil cěsty ŽWittb. 15, 11, (buoh) ty věci lidem znamy činí Chelč P. 136^a atd.; nč. v Us. spis. často dosud tak, ovšem vedle -é, v usu obecném -ý jako v nom.; — neutr. -a: znaama učinili slova má Pror. 72^a, buoh chtěl jest v svém písmě napfana mieti tato slova ŠtítPař. 1^a atd., jako v nom.

Participia zpodstatnělá, na př. *hýřil*, *Dolčal*, *Pršala* atp., svlékají se sebe povahu participií a mají příslušné sklonění jmenné veskrze.

f) Adjektiva ostatní vzoru *dobr*, -a, -o.

253. Zde shrnujeme adjektiva ostatní, která jsou mimo skupiny již probrané. Tvary jejich jmenné jsou v jazyku starším hojnější než v novém a bývají v doplňku, ve výrazích adverbialních a zpodstatnělých, a dílem také v přívlastku, jak o tom učí skladba. Zde jde o stránku jejich tvaroslovnou, kterou chceme dosvědčiti nejprvé podle pádů, a pak podle některých adjektiv jednotlivých.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

254. Sg. nom. (akk.) masc. *dobr*: (beránek) nenie ještě k jedení *dobr* Comest. 67^a, slušie ten ostnec twrd učiniti a také oftr Štít. uč. 99^b, tam ijeden chud nenie ani flep ani belhaw ani kterým neduhem nezdraw ani proč truchel ŠtítMus. 52^a atd.; — fem. -a: plna sem bolesti Hrad. 54^b, má nám pravda mijla býti Štít. ř. 95^a atd.; — neutr. -o: nebylo fylno to rámě ŠtítMus. 92^a, srdce zijwo jest ChelčP. 142^b, on tu své gijšto měl KolČČ. 181^a (1553), aby měla czifto srdce od kochání v tomto světu Brigf. 17, (Čechové) vše sbožie obecno jmějiechu DalC. 2 atd.; sem patří také jména zpodstatnělá -sko: Milévsko, Boleslavsko, Hradecko, Rakousko, Rusko atp.; a dále adverbia -o, jež jsou sg. akk. neutr. adjektiv sem patřících: málo, mnoho, brzo, blízko, daleko, vysoko atd.; a stejné tvary ve výrazích předložkových: na-levo, na-pravo, blud na yawo vynide DalC.

90, za gifto t pravi tobě BrigF. 68, za často Us. a BartD. 21 (zlin.), prodál obilé na stojato, na ležato t., kúpil ovoce na syrovo, na sucho t. atd.

Sg. vok. tvarů jemných nemá, doklady tu někdy uvozované jsou omyly. Uvozují se na př. ze ŽWittb. vok. převyšoce, přésilne Šafař. Poč. 52, ale v orig. jsou to adverbia altissime, potentissime, psaná prziwifoczie 9, 3 a prziwilny 44, 4; myloftywe boże Pass. 592 jest místo milostivý; ve verši: o lenofy ma przemnoho Dět. Jež. 3^a (rým: koho) je přemnoho adverbium.

Sg. akk. fem. -u: viera tě (Marii) zdrawu učiní Hrad. 46^a, lépe jest svú dědinu puftu jmieti DalC. 83, ciesař ob welyku nocz Břecislava pozval bieše Pulk 71^b atd.

Sg. gen. (akk.) masc. neutr. -a: (Maria Magd.) když mrtwa (t. Ježíše) nenadjide mortuum Hrad. 29^a, (Vršovici) Mezku fylna uzřechu DalC. 34, (dva synové) otcě nemoczna zastúpista t. 70, proč mě bůh stvořil flepa, chroma Alb. 90^b, ML. 59^a, což svého pokoje neučiní fwata Štít. ř. 200^b, šlechtnost učiní ho (člověka) přímluvna, k uslyšení snadna a měkka a snadně přístupna, sdíelna všeho, což má, vesela a skrovně kratochvilna, věrna a tovařišna Štít. Rozb. 145, mohu kohož chci bohata učiniti BrigF. 23, chceš miloftiwa k sobě boha mieti NRada 1106, od ftara dawna Štít. ř. 68^a, Lobk. 28^a atd., do fudna dne Levšt. 151^b; sem patří též genitivní tvary -a v předložkových výrazech adverbialních: z-cela, z daleka, z blízka, z čista jasna, znenáhla, z ticha, docela, do plna ChelčP. 51^b, do naha t. 77^a, peníze dočítla utratil Br. Gen. 31, 15, od malička, od dávna, za živa atp., vyšlapuje si z hrda; z pyšna BartD. 185 atd. — Někdy je tu tvar -u, a to ve výrazech adverbialních právě dotčených. Adjektiva *čel* a *mlád* jsou kmene -ů, jejich genitivy *čelu*, *mladu* jsou tedy podle sklonění vlastního, v. § 304. Vedle toho jsou však také genitivy -u z adjektiv kmene -o, tedy novotvary, na př. z-dětinu, v junoštvě bydle zdyetynu LMar. 14, z-novu, z-prvu, do nahu BartD. 70 (val.) — Sg. gen. fem. -y: od weliky noci Pass. 162, až do weliki noci Mat. 49, té dievky nikdy ižádný nevidal hniewiwi Krist. 5^a, ižádné mněnie mdly v něm viery neučinilo ŠtítMus. 83^a, (mysl nemúdrá) brání se bohu aby bázeň boží pokorny jie neučinila t. 77^a, nic tak zjevny nečiní pravdy jako upriemé pravenie HusE. 1, 256, ať já jie neoblúpím nahy ne eam expolciem nudam Ol. Oz. 2, 3 atd.

Sg. dat. masc. neutr. -u: Zywu býti jest ŽGloss. Ezech. 16, duchem chudu býti jest, býti pokornu, nehrdu ŠtítMus. 135^b, nesnadno czijftu býti Štít. ř. 87^a, jest pochotno jemu (příteli) mijlu býti t. 4^b; ve výrazech adverbialních: k stáru, po česku, pohostinu, ponenáhlu atd.

Sg. lok. masc. neutr. -ě: w zelenye ruka bielá (na štítě) DalC. 73, jenž (dobrota) v takém cyele nebyla i v jednom těle Rúd. 258 (cělo, celek), na wyfoczie super summum ŽWittb. 73, 5, na wyfocie in excelsis Ol. Sir.

22, 21, (Kateřina) uzře na gewie prsten Kat. v 1095, v noci i dni v-byele Hrad. 123^a; w kratczye DalC. 34, w fkuorzye t. 30, král jide v-male t. 83, w nahle ChelčP. 160^a, we mnoze i w male t. 204^a, někdo w nowě pojał ženu Br. Deut. 24, 5, nezahyneš w nahle t. 28, 20, šli po fuffe t. Ex. 15, 19 atp.; sem patří hojná adverbia -ě: dobře, zle, pilně, nově, lze, tuze, sladce atd., gijſtye Štít. ř. 19^b, všeco s' mijle trpěl t. 162^b atd. — Někdy je tu tvar -u, dílem podle sklonění ů-kmenového, dílem přiveden předložkou *po*, která se vázala nejen s lokalem, nýbrž také s dativem (s tímto ve významu secundum a ve smyslu distributivnosti); později zaniklo povědomí vazby s dativem, dochovaná z ní rčení jako na př. počesku berou se za vazby lokální, a podle toho ujmá se koncovka -u pro lok. také jinde. Na př. po lewu od Damaška Ol. Gen. 14, 15, přešli sú moře po fuchu t. 2. Esdr. 9, 11, w malu dní ŠtítMus. 62^b, w nowt. j. v-novu in neomenia ŽGloss. 80, 4, w nowu ŽWittb. t., po fuchu Br. Ex. 14, 29 atd.

Sg. dat. lok. fem. -ě: auwech žeť mi (Marii) zywyje jest ostati Modl. 169^b, k welycze noci Štít. uč. 120^b a j., v sobotu po welyczye noci Štít. ř. 192^a, po welicze noci KvOl. 269^a a j.

Sg. instr. masc. neutr. -em: dwoyduchem operiantur diploide ŽGloss. 108, 29 (w dwoyduchim ŽWittb. tamt.), jenž nad vysokem postavil mě super excelsa ŽWittb. 17, 34, nad malem panovati ChelčP. 254^b; v adverbiih: málem, mnohem, skorem atd. Jsou také doklady: welikem křikem Pass. 326, s newelykem nepokojem AlxV. 2309, chválili boha hlasem welikém (tak v rkp.) HusPost. 60^b, s welikem hněvem HusE. 1, 255, s biskupskem rúchem t. 397, upriemem úmyslem ŠtítMus. 129^a, gedinem slovem Mat. 109, s gedinem pacholkem Lún. list. z r. 1441, bielem stromem Mand. 11^b, bohatem kupcem t. (Výb. 2, 602), s welikem zbožiem Mill. 10^a, mezi králem Barkú a ginem králem taterfkem t. 5^a, obyczeyuem oružím Otc. 28^b, prawem trhem KolA. 1517 a j., právem sobě danem KolČČ. 47^a (1548), mezi Concilium Bazylegfkém a Čechy VelKal. 285, s giftem vědomím KolEF. 69^b (1721). Ale to nejsou tvary jmenné, nýbrž tvary sklonění složeného, a to tvary -ém místo náležitého -ým. Délku -ém zřetelně označují doklady: hlasem welikém z HusPost. a Concilium Bazylegfkém z VelKal.; -é- pak je zde místo žádaného -ý- dílem dialekticky, na př. welikem a ginem taterfkem v Mill. je -é- místo -ý- jako v příkladech: ten gifte král t. 6^a, zviefat cziftech i necziftech t. 104^b, k rozlicznem neduhóm t. 20^b, s drahemi kameny t. 20^b atd., srov. I. str. 283, dílem pak je tu maten instr. s lokalem, o čemž v. § 447. — Fem. -ú: před velikú nocí (k nom. velika noc); koncovka je tu stejná jako ve sklonění složeném.

255. Du. nom. akk. vok. masc. -a (proti du. chlapy, jenž je novotvar podle syny): doňadž své siwa t. j. živa (my dva) AlxB. 1, 42, (Jindřich

a Beneš) bezpečna nebiesta DalC. 100, (my dva) wynna chcva býti Pass. 355, (manžely) aby sworna byla ŠtítMus. 22^a, uznamenášta že sta naha Ol. Gen. 3, 7; v Hod. čte se: oba lotry zywy byeffta 51^b, t. j. novotvar živý podle lotry atd., sotva plur. za du. — Fem. neutr. -ě: obě (města, t. Jerusalem a Řím) sta rowuye ve zlosti Pass. 307, má rucě plnie darów Hug. 347, oči jich plnye jsta prachu Ol. Bar. 6, 16, vezměte plnye rucě popela Ol. Ex. 9, 8, rucě biešta tiezcie t. 17, 12, uši jich hluffie budeta t. Mich. 7, 16, aby byly mēkce ruce ŠtítV. 21.

Du. gen. lok. a dat. instr. nemají dokladů.

256. Pl. nom. masc. -i: ktož chcete rady slyšěti móžte sēm rady hleděti t. j. rádi Mast. 133 sl., budú nám plny stoly t. j. plni stoli DalC. 20, jich meči sczerbywy biechu t. 74, máme dobrého pijlny býti Štít. ř. 27^a, nevšickni (jsme) staarzy t. 89^b. — Akk. masc. a nom. akk. fem. -y: zmierzitedlny uložil jsi dni mé mensurabiles ŽKlem. 38, 6, jěžto (přátely) zywy mniešo Pass. 367, necky jiey cziely navrátil t. 169, učin ny pokorny . . . truchly . . . zraly . . . wzchopny . . . sprawedlywy . . . trpyelywy . . . posluffny Modl. 38^a, činím hriešné nad tě moczny BrigF. 15, fylny jě učiním t. 67, ohawny vy učiní duše má Ol. Lev. 26, 30, ty poklíuačě zziwy užhli t. 2, Mach. 10, 36; aby (dievky) czerstwy a mudry byly DalC. 9, (Václav) plny vlyczye lidí oděných vidieše t. 83, matery proftowlały wyběhše Pass. 76, mnohé ženy mnie sě mudry ŠtítMus. 29^a, nejsú jim mó řeči chutny BrigF. 67 atd. — Nom. akk. neutr. -a ústa hořkosti pylna ylut ŽWittb. 13, 3, kteráž (srdce) jsú czijfta Štít. ř. 293^b atd.

Pl. gen., dat. a lok. nemají dokladův.

Pl. instr. masc. neutr. -y. Za tvar takový bývá pokládáno adverbum -sky, na př. panský, česky atd.; výklad nejistý. Dále jsou některé doklady, ve kterých jsou na pohled tvary -y: umyju mezi newinni rucě moji ŽKlem. 25, 5; omyl, snad slovo nedopsáno, týž text má 72, 13 mezi newinnymi; — že Kristus má hrzieby zzelezny ke kříží prikován býti Kruml. 55^b, omyl stejný; — zaplatil penizy hottowy KolA. 1512, peníze hottowy zaplatil t., s penizy hotowy t., a též: hottowymi peníze t.; tu je patrně tvar ustrnulý -y ve rčenicích ustálených. — Fem. -ami nemá dokladu. —

257. To je obraz usu staršího podle jednotlivých pádů.

Do ně. zachovány z toho především jmenné tvary, které zpodstatněly, na př. veliké *parno* gen. velikého *parna* atd.; pak které jsou ve výrazech příslovečných, na př. *cele*, *do-cela*, *z-čista jasna* atp.; tvary jmeuné, které bývaly v doplňku, zachovaly se jenom v jazyku knižném, na př. jsem *zdráv*, -a, -o, vidím tě *vesela*, nechci tě učiniti *nešťastna*, vidím vás *smutny*, nelze býti *veselu* atp., a i tu s velikým omezením,

jelikož nekaždé nč. adjektivum tvaru jmenného je schopno, o čemž v. § 259; v usu pak obecném jsou jen adj. *bos* a *rád* a porůznu některé jiné pravidelně náležitého tvaru jmenného, na př. mám tě *rád*, máme se *rádi*, chlapec chodí *bos*, děti chodí *bosy*, to sem jak *živ* neviděl atd. Us., kdežto jinde jsou za to obyčejem tvary sklonění složeného: nejsem zdravej, sestra je nemocná, děti sou veselý atp. Us. Tvarů jmenných v přívlasktu bývalo i v jazyku starém velmi po skrovnu, a bývaly pravidlem jenom v omezených případech, jež vytýká skladba; z toho zachovalo se nč. na *bíle*-dni. Bývalá omezenost časem se překračuje a vyskytují se příklady: bůh ztratí jazyk zloštiw ŽKlem. 7^a, na jeden dalek ostrov Pass. 608 (část mladší), město plno lidí bieše a proto chud muž hospody nemjějieše ML. 45^b, (péce) ostrější by ostrá meče Baw. 62, (bolest) horší ostrá meče t. 101, platnieno rucho Comest. 85^a (platniene rucho ib.), bieše Sarepta miesto malo t. 160^a, ukrutnost Iprawedliwa fudcze iuste iudicantis t. 152^b, (jméno bohatcovo) jest w zapomenutij wieczno dano ChelěP. 168^a, vinno hrozno BartD. 116 (laš.), luška roku t., měl jest synek koně švárna Suš. 532. Z příkladů těch jsou některé omyly pisecké, jaké také jinde se vyskytují, na př. nalit drah kamen bieše Baw. 245 (má býti 8 slabik a tedy *drahý* m. *dráh*), bylo rucho AnsOp. 8 (opraveno v byele) atp. Vůbec pak jsou velice řídké (které mi jsou známy, uvedl jsem zde všechny), a pokud nejsou omyly pisecké, vznikly mylnou analogií: říkalo se na př. užfe smutna přieteľe BrigF. 57; tu je tvar jmenný *smutna* správný, poněvadž je v doplňku (= užfe přieteľe, an byl smuten); rovněž tak ve rčeních: aby měla cziľto fudcze od kochání v tomto světu t. j. *čisto* srdce BrigF. 17 a j.; na pohled zdá se, že adj. *smutno*, *čisto* tu jsou přívlaskty, a podle toho zdání mohlo se tvaru jmenného dostávat i druhy také adjektivu skutečně přívlaskkovému: bolest horší *ostrá* meče atp.; a s tímto způsobem starším mohou souviseti i doklady dial.: koně *švárna* atp.

Jiné výklady ke skloňování tomuto.

258. 1. Adjektiva zpodstatnělá a sem patřící mají sklonění náležité neomezené. Na př. pro adjektivum *parno* není příkladu v sg. instr., pl. gen. atd., ale zpodstatnělé *parno* má nejen sg. gen. *parna* atd., ale také sg. instr. *velikým parnem*, a celý plur.: *veliká parna*, *velikých paren*, *velikým parnám*, po *velikých parnech*, *velikými parny* Us. Podobně *teplo*, *horko*, *studenó*, *mokro*, *sucho*; *ráno*; *dobro*, *zlo*; *teskno*, *prostrano*; *zeleno*, *modro* atp.; *tajno*; *kyselo* (pokrm); *mnoho*, *málo*; stě. *ľib* = miláček, *bezden* propast; *neboh* fem. *neboha*; jména vlastní, na př. *Opočen* a *Opočno* z adj. *opočъnъ* petrosus; osobní *Zlat* NekrP., *Bláh* Kosm. pokr. r. 1130, *Mlád* Háj. 8^b, *Such* TomZ. 1416 n 135, *Ščedr* t. 1364 st 195, nč. pří-

jmení *Dobr, Mokr, Moudr* atp.; mnohá neutra *-sko*: lonsko, obilí od lonska Us., Skalsko, Milévsko, Boleslavsko, Žatecko, Rusko atp. (doklady některé viz při vz. *město*); příslušná k nim přejatá masc. *-sk*: Tomsk, Tobolsk atp.; fem. *-ska*: Polska; také *vojsko* neutr. a *vojska* fem. sem patří, srov. stsl. adj. *vojskъ* z *vojskъ* *bellicus* a *bellator*. Slova tato zpodstatněním vymkla se pravidlu, které omezuje jmenné skloňování adjektiv, a mají sklonění volné jako příslušná substantiva. Některé doklady:

bezden, z adj. *bezedný*: bezden bezedna vyzývá ŽWittb. 41, 8, bezden bezdena ŽPod. tamt., u bezedna velikého ŽWittb. 77, 15, smútili sú sě bezednowe abyssi t. 76, 17, do bezednow t. 106, 26, klada bezedny ponens abyssos atd.; v ŽPod. nesprávně: bezdennowe mnozí 35, 7, do bezdennow 70, 20;

dobro, z adj. *dobrý*: věří že uzří dobro bona ŽWittb. 26, 13, dobra mého bonorum t. 15, 2, nezboví dobra ty již ŽGloss. 83, 13, nevíte dobra svého DalC. 41, tu zemi zbawichu každého dobra AlxV. 140, čaka k dobru DalC. 98; dobra flubena gfu bona HomOp. 154^a; obecné dobro, obecného dobra, k obecnému dobru atd. Us.;

lúb, lib miláček. z adj. *libý*: vejdeš u pokoj pána Jezukrista (k tomu na kraji připsáno:) lyba fweho Kruml. 337^b, pyčiz (ty Jěne) se mnú (Marií) meho lybu Plankt. 167^a (rým: noweho flybu; původně bylo zajiště líba: sliba);

málo, z adj. *malý*: olejíka malo přičiňovali Alb. 6^a atd.; z mála atd., bez-mála ŽGloss. 118, 87, DalC. 91 a Us., a z toho. dále bez-mále DalJ. 91 rkp. V, bez-mál t. rkp. Iff, a také dial. bez-málem Mikl. 4, 743, kontaminací s adv. málem (nikoli *bez* s instr.); tělesné utrpenie k malu jest užitečno Štít. ř. 206^a, kak jest na male postála čaka vlasti Jid. 8, u malu dní ŠtítMus. 62^b, s malem řuda AlxB. 6, 8 atd., na mále Us.;

mnoho, z adj. *mnohý*: pojměv mnoho nekřuda AlxB. 6, 9, divy jěž tito činie we mnozie svD. 27, we mnoze mnoho zlých bývá ŠtítMus. 26^b, s mnohem kniežat AlxH. 5, 18 atd., ze mnoha, mnohem Us.;

neboh, z adj. *nebohý*: ať uzdraví mě neboha Vít. 39^b, ať mne uzdraví neboha OpMus. 143^b, běda mně nebohu DalC. 34, Otc. 75^a, syn Vackóv neboha (syna Božějova) zoči DalJ. 56 rkp. V a Z, by (bóh) popřál mně nebohu... Hrad. 123^a; — fem. *neboha*: přeběda mně nebozye Hrad. 37^a, co nám *neboham* zdietai Hrob. 133, hoře nám neboham rkp. ze skl. XIV (Hanuš Osterspíele str. 38); srov. *ubohý* v § 260;

prostrano, z adj. *prostraný* (z pro-stor-nъ): otval kámen po prostranu ot božieho hrobu v stranu Hrad. 49^a, já jsem učil zjevně na prostranye Vít. 49^a; zatiem (jdouce z města k popravišti) biechu na prostranye Kat. 184;

-sko, z adj. *-ský*: z eřlamiczka svD. 11, z mesopotamiczka t. 12, z czyreneyzka Pil. a, ješto činie po žydowíku a po ieruzalemíku quae

aguntur secundum Judaeam et Jerusalem Ol. 3. Esdr. 8, 13; Boleslavsko, Bavorsko, Německo atd.; vojsko stč. *vojska* v § 151;

teskno, z adj. *teskný*: v téj otrapi z niež doždala bieše tefkna sobě mnoho Kat. 50;

vysoko, z adj. *-ký*: s vyfoka upadnutí HusPost. 102^a, na výštiú na wyfoczie in exitu super summum ŽWittb. 73, 5, na wyfocie in excelsis Ol. Sir. 22, 21;

zeleno, z adj. *-ný*: w zelenye ruka bielá (na štítě) DalC. 73, do zelena Us.;

zlo, z adj. *zlý*: oběcné zlo, obecného zla atd. Us., což sú zla na ně svedli AlxBM. 8, 37.

2. Někteřá adjektiva v tvarech jmenných prodlužují slabiku která je před koncovkou pádovou a ve sklonění složeném je krátká; na př. *zdravý-zdráv*, *dokonalý adv. dokonále* Hrub. 18^a a j. Dloužení toto nejví se důsledně ani není patřno nějaké jeho pravidlo, pročť musíme přestati na tom, že vytkneme v hojnějším počtu případy sem náležící. Dosvědčeno je dloužení na př.: *malý - mál*, *mála*, *málo*, z *mála* . . ., *mladý - mlád* . . ., *nahý - náh* . . ., *pravý - práv* . . ., *raný - ráno* . . ., *slabý - sláb* . . ., *starý - stár* . . ., *zdravý - zdráv* . . .; *dokonalý adv. dokonále*, *laskavý - laskávě*; — *čistý - čist* . . ., *jistý - jíst* . . ., *křivý - křív* . . ., *lubý, libý - lib* . . ., *milý - míl* . . ., *pilný - píl* . . ., *tichý - tích* . . ., *živý - živ* . . ., *znamenitý - znamenít*; *veliký adv. velice*, *spravedlivý - spravedlív*, *adv. spravedlívě*, *lstivý - lstívě*, *lživý - lživě*, *hněvivý - hněvivě* atp.; — *dobrý - dobr* . . ., *tuhy adv. túze*; atd. Doklady viz v § násl. Nestejnosti, které se tu vyskytují, vysvětliti lze rušivou analogií; na př. vedle *právě* je také *pravě* (s významem rozlišeným), ono podle *práv*, toto podle *pravý*, a podobně *málo* a *mále* atd. K tomu je připomenouti, že ve spojení s *ne-* zdĺoužení někdy nebývá: *k rád* je z pravidla *nerad*, *rádi-neradi*, *číst-nečíst*, *czijft* Ben. Lev. 13, 6 a j. a *neczyft* t. Num. 19, 16 a j.

Někteřá jednotlivá adjektiva tohoto skupení.

259. Má býti ještě ukázáno, kterak schopnosti ke skloňování jmenému ubývá při adjektivech jednotlivých. Úkol ten podrobně vykonati náleží historickému slovníku; v tvarosloví bude dosti, když ukážeme, že vytčena schopnost byla v jazyku starším vůbec větší a kterak se časem víc a víc omezuje.

K tomu konci následuje nejprve malá sbírka příkladů z jazyka staršího. V nich také k tomu hleděno, čím tvary tyto v době starší se liší od způsobu pozdějšího anebo co vůbec mají na sobě pozoruhodného: býváť někdy tvar sám sebou poněkud zvláštní, na př. *medl* a *mdel*, *opatren* a *opateren*; jindy rčení jistá mají býti vytknuta, ve kterých tvar jmenný bývá, na př. *číst niti* a j.; jindy kvantita, na př. *stár*, *číst*, *křív*, *křívě* a j.

Uvozují se z pravidla jen tvary adjektiva doplňkového a přívlastkového, jen někdy také tvary příslovkové a zpodstatnělé, když objasňují některou stránku jinou, na př. kvantitu.

260. Mezi příklady, které sem patří, jsou především hojná adjektiva *-ný*. Z těch jsou mnohá v §§ 254—256 a v seznamu doleji následujícím uvedena; zde položena jsou některá z nich dílem opakovaná, dílem jiná. Sing. nom. (akk.) masc. *-n*: kterýž potok woden bude AlxV. 229, král ten klášter swoboden učinil Pass. 383, byv fylen Alb. 21^a, buď fylen Ol. 1. Reg. 18, 17, kak jest (bóh) fliecheten a mylofrden Alb. 72^a, (hospodář má býti) zředlen.. směren.. rozšafen ŠtítV. 52 a 53, že je krafen květ na dřevě ŠtítMus. 80^b, bude se zdáti studen t. 34^a, ten má krásen učiniti ten dóm HusPost. 193^b, kto nenie tak rozumen ŠtítMus. t. 106^a, aby oř pohodlen byl Štít. uč. 54^a, když kto tuzeben bude Brigf. 28, (pokoj) jest duši pochoten t. 36, (lid) jest studen t. 37, (kus tučný) nenie wonen t. 54, bych byl pokoren viděn t. 95, (jsi) nepokoren t. 74, (šípek) jest pieken, czerwen t. 92, bude protiwen t. 97, jsem hrozen nepřátelóm t. 55, buď muzzen Ol. 1. Reg. 18, 17, neuftawiczen jich zámysl Ol. 1. Reg. 25, 29, kak jest ten svět bieden HusE. 3, 133, bydlím bijden sa (jsa) ChelčP. 109^b, (svět) se zdá lahoden t. 26^b, já sem wyeren byl DalC. 21, buď náš flowuten rod t. 34, doftoyen jest všeho zlého t. 35, (Neklan) neudaten bieše t. 17, chci pomoczen býti t. 49, jenž jest téj svátosti ofoben a zwlaśczen Orl. 107, jeden druhému nebyl odporen Sv. 180, laczen sem byl HusPost. 5^a, budeš wdieczzen t. 5^b, tenť jest wzacen t. 32^a, aby byl wzacen a odiven t. 111^b, syn pilen byl t. 36^a, hříešník bude jemu powolen t. 59^b, by byl propiešen t. 94^b, Kristus jest diáblu protiwen t. 194^b, (otec) můž nedoftateczen býti t. 161^b, hrzieffen budu Comest. 47^a, člověk bude hoyen (hojný) ChelčP. 108^a, (mistr) aby pyffen byl t. 173^b, by nám život žaden nebyl t. 125^a, centurio učinil se nehoden HusE. 2, 48, když jest vinen učínen HusPost. 35^b, hříešník se vinen dal t. 145^a, ktož prazden stál jest HusPost. 31^b, mládenec otstúpi smuten Comest. 283^a; — fem. *-na*: ež se hrziefna pobzi Pass. 451, řeka čini se wodna Hrad. 113^b; — neutr. *-no*: nebylo fylno to ráme ŠtítMus. 92^a, všeckoť můž k dobrému pomocno býti t. 93^b. — Sg. akk. fem. *-nu*: doklady jsou v textech starých zajisté, ale v písmě nejsou rozlišeny od střídných tvarů sklonění složeného. — Sg. gen. (akk.) masc. neutr. *-na*: když Mezku fylna uzřechu DalC. 34, (dva synové Soběslavovi) otcě nemoczna zastúpista t. 20, bóh jej wieczna učinil Pass. 293, bóh člověka sprawedlna učini Alb. 45^a, uzře smutna přieteľa Brigf. 57, ať mne diábel neučiní nepokoyna t. 117^a, ještě se (Vavřinec) neduoftoyna praví nebes t. 163; — fem. *-ny*: (mysl nemúdrá) brání se bohu, aby bázeň boží pokorny jie neučinila ŠtítMus. 77^a. — Sg. dat. masc. neutr. *-nu*: býti pokornu ŠtítMus. 135^b,

zákon jest, člověku bohu poslušnu býti Alb. 3^a. — Du. nom. akk. masc. -*na*: wynna chcva býti Pass. 355. — Pl. nom. masc. -*ni*: doklady jsou v textech starých jisté, ale v písmě nejsou odlišeny od středních tvarů sklonění složeného —; akk. masc. -*ny*: učň ny pokorny, poslušny Modl. 38^b, fylny jě učiním BrigF. 67; — pl. nom. akk. fem. -*ny*: nejsú jim mé řeči chutny t.; — neutr. -*na*: jsú špafytedlna slova má t. 12.

Jiné příklady následují v pořádku abecedním.

báznivý: chtieti opatrnú býti neb bázníwu HusPost. 103^a.

belhavý: tam ijeden chud nenie ani belhaw ani kterým neduhem nezdraw ani proč truchel ŠtítMus. 52^a.

bílý, bílý: nad sněžnú bělost biel budu Pass. 469, v noci i dni v-byele Hrad. 123^a (v rkp. nesprávně: w dny v byele), oznámíc své tváři w bjledni Hád. Jg., (při zatmění) hvězdy w bjledni spatříny Vel. Jg.; z toho dále: v bíledni Dobr. exc. Jg., adv. bíledně Br. Jg., bělodně kradou Us. Jg., bělodně vidění Cant. Jg.

blízký: blízek jest hříechu člověk ŠtítV. 96.

bohatý: aby byl bohat HusPost. 104^a, neživte bohata ni chudého DalJ. 68 rkp. L, mohu koho chci bohata učiniti BrigF. 23, chtiec býti bohati HusE. 3, 168.

bosý: sám bos k řeče šel Krist. 34^a, pěš a bos chodě t. 54^a, král káza železné plechy přiněsti a na nich bofa apoštola postaviti Pass. 43; nč. chodím bos, -a, -o, chodíme bosí, -y, -a Us.

brzký: člověk jest nebrzek k ctnosti HusE. 3, 140.

cělý: beránek cýzel a živ ostane Pass. 13, člověk ciel jest živ HusPost. 154^b, aby to kamenie opět bylo czielo Pass. 63, necky jiej cziely navrátil t. 169, buoh jeho cziela zachoval Kruml. 72^a; adjektivum toto je vlastně kmene -*ů*, gen. *cělu*, v. § 304.

černý, černý: an tak czrn a odrán Pass. 54, tělo bylo černo HusE. 3, 13.

čerstvý, čerstvý: jsa kypř a czrřtw Štít. uč. 105^a t. j. čřstv, novi a czrřtwi přišli jsú recentes ŽKlem. Deut. 17, aby (dievky) czerřtwy a mudry byly DalC. 9.

červený, červený: tělo bylo červeno HusE. 3, 13.

čilý: (lid) byl zdráv a cýzl Comest. 114^b, budeš cýzl, zdraw, wesel ROtcP. 90.

čistý: jsa czijřt Štít. ř. 8^a, ješto j' byl neczijřt t. 88^b, chci buď cziřt HusPost. 25^b, budeš czijřt Ben. 4. Reg. 5, 10, (kněz) má čist míti rozum HusE. 1, 462, (srdce) jsa czijřto Štít. ř. 196^a, všecko vám czijřto bude t. 47^a, aby měla cziřto srdce od kochání v tomto světu BrigF. 17, jako noha czijřta bude Štít. ř. 152^b, aby mysl czijřta byla t., (pop) jej provolá cziřta Ol. Lev. 13, 37, Maria tě (Kunhutu) nevinnu a cziřtu ze všeho vyvede Pass. 433, aby ji (duši) čičtu zachoval HusPost. 137^b, nesnadno czijřtu býti Štít. ř. 87^a, již jste vy

czijſty (masc.) t., (srdce) jsú *czijſta* t. 293^b. Tu bylo zvláštní rčení *čist* n. *čist niti* (= nahý) fem. *čista niti* atd., kdež *niti* jest gen. odlukový; na př. kněz *czyſt* nyty *stojieše* DalC. 50, sluhy inhed svlekú (Kateřinu) *czyſtu* nyty Kat. 126, kázal jě (tři panny) *czyſty* nyty svléci Pass. 55, (oni dva) sta *czijſta* nyti jedva z toho domu utekla nudi Lit. Skutk. 19, 16. Vedle *čist* vyvinul se tu také tvar zvláštní *čistov*, a bylo tedy rčení *čistov niti* fem. *čistova niti* atd.; na př. kněz *čistov niti* s málem *stojieše* DalJ. 50 Ješ., nažička, *čistova* nijti, jak ji matka porodila, tak ležela Lomn. Jg., svlečechu jej *czyſtowa* nyty Vít. 54^a, páni (zajati na hradě a vzdavše se nepříteli) dali sú sě *czyſtowy* nyty nositi (s hradu) Pulk. 154^a, panny i mnichy *czyſtowy* nyty svlačiec bíti kazováše Pass. 97. V obojím tomto rčení skloňuje se člen první *čist* n. *čistov*, druhý pak, gen. *niti*, zůstává právem nezměněn. Ale časem vyvíjí se z toho dílem složenina *čistonit* fem. *čistonita* atd., na př. kázal jě (panny) *czyſtonyty* svléci ML. 80^b, nč. *čistonitý* Us.; dílem spřežka *čistovnit*, na př. druží *czyſtownyty* přeč pospiecháchu Pulk. 39^a; další ještě sklesnutí jest adv. *čistovaniti*: nechali jich nahých *čistovaniti* Kron. Mosk. Jg.

čstnýj: na věky jej ctna učinie ŠtítMus. 79^a.

čtivýj v. *tštivýj*.

čtvernohýj, *čtveronohýj*: by (kovář, jenž špatně koně kove) musil *cztwernoh* lézti Hrad. 132^b, u *čtvernoha* ocas hadí HusE. 1, 78; z toho ustrnutím adv. *čtveronoh*: cožkoli po břiše *čtweronoh* sě plazí quidquid quadrupes graditur Ol. Lev. 11, 42, ze všech zvířat ještě chodie *cztweronoch* quae incedunt quadrupedia t. 11, 27.

dalekýj: na jeden dalek ostrov Pass. 608.

dětinýj: ještě (hříechy) sú *zdyetyna* činili Alb. 54^b, v junosti bydle *zdyetynu* LMar. 14, z *dijetynv* do starosti Štít. ř. 8^a, když *zdijetynv* rostúc *prospieváme* t. 83^b.

divokýj: na mysli *dywok* Ol. 2. Mach. 11, 4.

dlouhýj, *dlúhýj*: velmi nepokoren, velmi jsi dluh BrigF. 74; Dluh Jan (příjmení) Lún. ks. r. 1358, *loricam* Dluh Janonis t. r. 1389 a j.

dobrotivýj: adv. *dobrotijwie* Hrub. 51^a, t. 416^a a j.

dobrýj: (beránek) nenie ještě k jedení *dobr* Comest. 67^a, moudrý bláznóm nemóž *duobr* býti Hrub. 463^b; vše vhod *dobro* HusE. 1, 290; *dobroytro* vám milé panie t. j. *dobroytro* z *dobro-jutro* Mast. 229, *dobroytro* neb *dobrýj* den vzdá Hrad. 112^b, sobě sě *poklonivše* *dobroytro* dali Pass. 366.

dokonalýj: adv. tak dokonaale VšekK. 82^b, dokonále t. 27^a, Hrub. 18^a, t. 37^a, Br. Ezech. 27, 4, Tomsa 370.

drahýj: chleb jest velmi drah KabK. 18^b, všecky věci jsú *drahy* t.

drzýj: (Alexander) *drz* býti *musieše* AlxV. 369.

hluchý: tento člověk nebyl jest hluch HusPost. 147^b, uši jich hluffie budeta Ol. Mich. 7, 16.

hněvivý: hněviv jsem HusE. 1, 66, (král) hniewiw die HusPost. 175^b, uzřěvše ciesaře hnyewywa Pass. 621, (sv. Brigita) viděla boha hniewiwa BrigF. 124, té dievky svaté nikdy izádný neviděl hniewiwi Krist. 5^a; adv. hniewijwie Hrub. 26^b a 57^b.

horký: aby horek byl Alb. 12^a.

hořký: (jed) bude horzek BrigF. 12.

hotový: vám hotov život věčný HusE. 168, maje vše hotovo t. 2, 252, Kristovo volanie vzkřiesilo Lazara a učedníci jsú k hotowu přihlédali t. 1, 30, ať nás Kristus nalezne hotowy HusPost. 9^a.

hrdý: papež nemá tiem hrd býti HusE. 1, 405.

hustý: oblak jest huft Comest. 20^b.

chlupatý: uši nejsú chlupatie Hug. 234.

chromý: proč mě bůh stvořil chroma Alb. 96^b, ML. 59^a.

chudý: kněz jsa chud HusE. 1, 145, město plno lidí bieše a proto chud muž hospody nejmějieše ML. 45^b, neživto chuda ni bohatého DalJ. 68 rkp. V., (bůh) by mě mohl chuda učiniti DalC. 85.

churavý: churawy je činí neprázdnost světská ŠtítMus. 15^b.

jistý: nižádný sě gift nepokládaj HusPost. 112^a, na bojišti gyfto fwytyezltwy jmicchu DalC. 74, aby on tu své gjifto jměl KolČČ. 181^a (1553), páni! jinak ny učiňte jisty DalJ. 59 rkp. Ff, (David a druhové) túláchu sě negifti Comest. 137^a; adv. gjiftyc Štít. ř. 19^b, giftie HusPost. 41^b.

kluzký: tak jest tento svět kluzok a bieden HusE. 3, 133.

kosmatý: já nejsem kosmat Comest. 36^a.

krátký: málo a kratko jemu (člověku) bývá panstvie ChelčP. 73^b, duchovní věci kratky jsú t. 124^a.

křivý: ač jest (člověk) krzíw HusHř. 243^b, obě straně boje býváta křivé HusE. 1. 161, adv. krzijwie Ben. Lev. 19, 12, Hrub. 179^b.

krotký: (mnich) jest pokoren a krotek OtcB. 134^b.

krvavý: jazyk bieše krwaw BrigF. 61, uzřěch krwawo tělo jeho t. 59.

kutný, ve jméně místním *Hora Kutna*: Hora Kutna Há. 14^a, t. 280^a a j.; Horu Kutnu opanovati Há. 272^b; od Hory Cuthny KolA. 1514, z Hory Kutny Há. 310^a, od Hory Cuttny KolČČ. 9^a (1544), z sněmu Hory Kutny VelKal. 172, do Hory Kutny Pal. 5, 1, 28; k Hoře Kutně Reg. III. r. 1327, k Hoře Kutnie Há. 272^b, k Hoře Kutně ŽerKat. 148; — jindy bývá tvar pomnožný *IIory Kutny*: Hory Kutny Há. 278^b, Pal. 3, 2, 412, t. 5, 2, 10 a j.; z Hor Cuthen KolB. 1521, KolČČ. 408^b (1568), Hor Gutten Há. 272^a, Hor Kuten Pal. 3, 2, 373, t. 414, t. 4, 1, 97 a j., kromě požitku z hor Kuten t. 5, 1, 58; na horach Cutnach (na titule bible Kutnohorské r. 1489), na Horach Cutnach KolA. 1513, na Horach

Kutnach Háj. 453^a, t. 281^a a j., na Horach Kutnách t. 279^a, na horach Cuttnach KolČČ. 13^a (1542), na Horách Kutnách VelKal. 128, Dač. 1, 265 a j., Pal. 4, 1, 168 a j., TomP. 3, 419, t. 4, 21 a j.; — vedle obojího jest ještě podle sklonění složeného *Kutná Hora*, pravidlem v usu nč.: Kutnáhora TomP. 4, 225, na Kutnou horu Pal. 5, 1, 73, v Kutnou horu TomP. 3, 385, u Kutnéhory Pal. 4, 2, 476, do Kutnéhory t. 5, 1, 46, z Kutnéhory TomP. 3, 385 a j., u Hory Kutné t. 3, 404, na Kutnéhoře Pal. 5, 1, 38, t. 39, v Kutnéhoře TomP. 3, 421, k Hoře Kutné t. 4, 222 atd., někdy též plur.: na Horách Kutných Pal. 4, 2, 169, t. 548 atd.

kyprýj: byl kypr BrigF. 164, jsa kypr a czrřtw Štít. uč. 105^a.

lacinýj: tak-li jest lacin člověk HusPost. 131^a.

laskavýj: adv. ľalkáwé Br. Ezech. 20, 41, t. Gen. 33, 10, t. Ex. 15, 13.

lehkýj: jemuz všecy věci byly sú lehky HusPost. 163^b; pův. ľęgъk-, z kmene základního *ľęgo-*. Z tohoto pochází také adv. *ľęz*, *nelze*, stč. -ě, na př. by bylo ľęz utóci AlxM. 2, 1, jakež jest nelzie tobě toho naplniti, takeže nelzie by se co dalo Pass. 293, nelze mi uvěřiti Us. spis. Slovu tomu se nerozumělo, bralo se za pracsens slovesa přý *ľęzi* = možnu býti atp., a k tomu pak přiděľalo se i part. *ľęzelo*, na př. to oboje nelze přemoženo býti Beck. 1, 9 (předml.), zjednat klamem čeho silou nelzelo Ztrac. Ráj 1, 34 Jg. a j.

ľstivýj: adv. ľstivie HusPost. 168^a, ľstijwie Hrub. 37^a, t. 120^b, t. 263^b.

ľživýj: adv. ľzijwie Hrub. 336^a.

ľubýj: jim ač by hřiech ľib byl ŠtítBud. 162, co jim ľubo Rožmb. 128, což kráľovi ľubo DalC. 83, co j' tělu ľijbo Štít. ř. 34^a, ta věc buď vám ľuba AlxB. 8, 37.

malýj: pak-li t jest ten příklad mal Pass. 330, David byl maal Štít. ř. 17^a, jsa maal t. 20^b, maal jest dán malým t., trup zieda cuzé úsilé ľibo malo ľibo velé Hrad. 107^a.

mdlýj: byv silen bude medľ Alb. 21^a, sa tak stár a medľ t. 43^a, když jsem medľ OtcB. 175^b, až stár a mdel budu ŠtítMus. 62^b, člověk jest mdel HusPost. 39^a, člověk jest medľ HusHř. 249^b, ižádne mněnie mdly v něm viery neučinilo ŠtítMus. 83^a, uzře (part.) mdly některé (včely) BrigF. 84.

měkkýj: (mák) jest miekek v ústech Mart. 11^a, šlechtnost učiní člověka měkka Štít. Rozb. 145, aby byľe měkco ruce ŠtítV. 21.

milostivýj: jehož (Krista) žádám svým přátelóm myľoftywa Modľ. 38^b, jakž chceš miloftiwa k sobě boha mieti NRada. 1106; adv. miloftijwie Hrub. 37^b.

milyj: bude jemu mľl (tak v rkp.) Ol. Prov. 15, 9, jimž byl mľľľ pokoj Háj. 283^a, mľľľ Hrub. 283^b, t. 290^a, t. 437^b, HrubPetr. 62, má nám

pravda mijla býti Štít. ř. 95^a, mijla Hrub. 172^a, t. 286^a, t. 289^a, jinž bylo mijlo Háj. 379^b, jest pochoťno jemu (příteli) mijlu býti Štít. ř. 213^b, mijly jsme jemu t. 46^b, které (věci) mijly su a potrzebny ChelčP. 70^a; adv. všeko mijle trpěl Štít. ř. 162^b, míle Tomsa 370, mile i mile Jg.

mladý: neb sem byl mlád Sv. 175, sliúbichu ni stara ni mlada ži-viti DalJ. 56 rkp. V a L; vlastně ů-kmen, gen. z-mladu, za-mladu v. § 304; snad sem patří také příjm. Mlad-Vaněk: tak řečeného Mlad-vaňka, který slul vlastně Vaněk Pal. 4, 1, 450.

mokrý: plášč (byl) mokr Podk. (Výb. 1. 949).

mrtvý: že dnes živ hi myrtw budeš AlxBM. 3, 7, (tělo) jest mrtwo leželo HusPost. 115^a, (Marie Magdalena Ježíše) mrtwa viděti mnieše Hrad. 29^a, když (Marie Ježíše) mrtwa nenadjide t., kněz i mrtva Jiříka jě sě želeťi DalJ. 62 rkp. Z, (kněz a zákonník) odešli sú všeho mrtva nechavše HusE. 2, 328, (člověka) mrtwa opustivše HusPost. 150^b.

mrzký: by hříech nebyl mrzek BrigF. 150, mrzek buď HusE. 3, 272, (ty by) jemu sě mrzek ukázal HusE. 1, 303, (kterak smieš vjíti) obraz učiniv mrzek HusE. 1, 303, jsú mi mrzky kuože jich t. 82, jenž své sluhý řeředny a mrzky činí HusPost. 159^b.

mrzutý: diábel jest mrzut BrigF. 151.

múdrý: mladý ač řiedko múdr bývá DalJ. 69 rkp. V, buď-mudr HusPost. 25^b, nic více, nenie mvdř Kristus člověk nežli jest byl t. 14^a, had v tom múdr jest HusE. 1, 166, kohož škoda učiní mudra ŠtítMus. 25^b, mnohé ženy mnie sě mudry t. 29^a,

nahý: byl sem nah HusPost. 72^b, aby nah nechodil ChelčP. 153^b, kdy smy tě vídali naaha EvZimn. 16, (bóh) tebe naha nenechá HusE. 1, 437; do naha Us., dial. do nahu BartD. 70 (val.); hrozně bude nahu býti ChelčP. 253^b, ať já jie neoblúpim nahy ne am expoliam nudam Ol. Oz. 2, 3, uznamenášta že sta naha Ol. Gen. 3, 7.

němý: Zachař byl nyem Alb. 40^b, tento člověk nebyl jest niem HusPost. 147^b.

nový: bude now měsíc Štít. uč. 3^b, když měsíc now neslušie pú-štěti ChirB. 42^b, mnohé královo slovo po stu letech bude nowo NRada 624, nowi přišli sú ŽKlem. Deut. 17, jichž (učených) ctná slova i dnes (jsú) nowa Hod. 84^a; za nowa Kat. 30, z nowa Hrad. 42^a, z nowu Otc. 97^a, w nowie t. 319^a atd., a taktěž Us. nč. Ze rčení, jako je na př. *měsiec jest nóv*, vyvinulo se masc. *nóv* = novilunium, neomenia, spojované obyčejně s gen. *měsiecč*. Na př. na now sedmého měsiecč Ol. 3. Esdr. 5, 53, založichu chrám na now druhého měsiecč t. 5, 57, bydlili sú spolu na now měsiecč sedmého t. 9, 37, na now Měfýce Háj. herb. 15^a, na now měfýců vašich Br. Num. 28, 11; na nov měsíce vyhořelo město Kram. Jg., nyní jest nov Us. Petrovic. Jg.; některého svátku neb nowu měfýce Br. Kolos. 2, 16; trubte w now trúbú t. j. v novu in neomenia ŽGloss.

80, 4, w nowu ŻWittb. tamt., vyšedše z Babylona o nouie pátého měsíecě Ol. 3. Esdr. 8, 6, na nowu Měfýce Háj. herb. XII^a. Za to je pak výraz souřadný *nów miesiąc*: po nowu Měfýcy Háj. herb. XI^a, po novu měsíci VelJg., a *nový měsíc*: v soboty a w nouee miefieczie neomeniis Ol. 2. Par. 2, 4, hod za noweho myfiecze MamA 30^b. Z *nov miesiąc* vznikla dále spřežka *nowmiesic*: od Nowměfýce do Nowměfýce Br. Isa. 66, 22, w den Nowměfýce tamt. Ez. 46, 1, obět zápalná k now mēfýcy t. Num. 28, 14; a vyvinula se též složenina *nowomiesic*: novoměsícům jejím Br. Oze. 2, 11 Jg.

opatrný: kto je opateren ŠtítMus. 97^a, tak jest opateren t. 93^b, má v tom poprávce opateren býti t. 46^a, nebť má býti hospodář opateren t. 25^a, buď opateren t. 4^b a j., soudce buď opateren HusE. 1, 127; buď viec opatren ŠtítOp. 314^b, kto j' v řeči neopatren Štít. Rozb. 145, ktož své věci jest opatren a bdí ODub. 57, opatren buď ChirB. 39^a; když jest bylo malatsvo opatrnno perspicuum Comest. 83^b.

ostrý: že jest (diábel) jemu ostr HusE. 1, 281, slušie ten ostnec twrd učiniti a také ostr Štít. uč. 99^b, bude ostr Ol. Sir. 43, 21, (péče) ostřejši by ostr meče Baw. 62, (bolest) horši ostr meče t. 101.

pečlivý: zajtřejší den peczliw bude sám sobě HusPost. 24^b.

pilný: syn pilen kázanie byl HusPost. 36^a, pilen t. 79^b, máťe Ježíšova jsúc pilna t. 17^b, máme toho pijlny býti Štít. ř. 27^a, jsú pijlny panie a panny t. 4^b; adv. pijlnye znamenajíc Štít. ř. 157^a, chcem-li pijlnye znamenati t. 120^a.

pitomý: oni ty voly křížem požehnavše pitomy pojěli Pass. 355.

plačtivý, plaččivý: já plačtiv jsem HusE. 1, 336.

plný: tu byl kbel manny pln Comest. 68^a, bieše položeno nádobie plno sliv t. 175^b, jiných pušek máš pyln krám Mast. 200, (mastí) plyn krám jmáte t. 233, (mastí) u mne pln krám jmáte t. 322, by mi dal pln dóm zlata Alb. 23^a, by mi dal pln duom stříbra Ol. Num. 24, 13, plna sem bolesti Hrad. 54^b, pro mě nebožčika plna zlobivého skutka Modl. 56^a, teď máš apostola ducha svatého plna HusE. 1; 342, vložili sú jej v koryto plno drahého koření Ol. 2. Par. 16, 14, kázal sv. Jiříe v kolo plno ostrých nožiev vsaditi Pass. 227, teď má rucé plnie darów Hug. 347, vezměte plnye ruce popela Ol. Ex. 9, 8, dnové plny nalezeny budú ŽKlem. 72, 10, (smrt) navieže nás plny traky Vít. 34^a, (bóh dá tobě) domy plny zbožie Comest. 105^a, (sluhy štúdvý) plny nalili HusPost. 17^a, (Václav) plny vlyczye lidí oděných vidieše DalC. 83, (ústa) byla plna czyrwow Alb. 22^a atd.; výrazy adverb.: z-plna, do-plna, v-plně neb u-plně; k u-plně přiděláno pak adj. *úplný*. Ze rčení, jako je *měsíc jest pln*, vyvinulo se jednak masc. *pln* s podřadným gen. *měsíce*, na př. den plenilunii pln měsíce Partlic Jg., kopání mělo by býti ne na plnu ale na Nowu Měfýce Háj. herb. 12^a, dříví aby neprachnivělo po pln měsíci ať se podtíná Kom. Jg. (*pln* ustr-

nulé), jednak *pln miesiąc*, na př. *pln měsíc* Kom. Jg., po *plnu Měsycy* Háj. herb. 7^b.

potočtý: to kolo nenie dobře potoczito BrigF. 113.

pravý: druhý kus móż býti praw v tom HusPost. 53^b, donidž židé byli praawy Štít. ř. 78^b; adv. praawy Štít. ř. 4^a, t. 8^b, práwie VšehK. 139^a, nepráwie t. 30^b.

přikrý: tak jim przykr budu BrigF. 70.

prostovlasý: chci prostowlafa jíti Otc. 294^b, matery prostowlasy vyběhše Pass. 76.

prostý: (král) dluh odpustil sluze svému a prosta gey propustil ChelčP. 260^b, když neměl rukú ani těla prosta, bil svú hlavú o skálu Comest. 217^a, (jenž) pusti padúchy prosty Otc. 221^b.

pustý: aniž móż (dóm) puřt býti HusPost. 195^a, (Čechové ve válkách) zádušnie (sbožie) puřto položiechu DalC. 79, lépe jest svú dědinu puřtu jmieti t. 83, dobrého domu neslušie puřta nechati HusPost. 195^a.

rád, -a, -o pl. *rádi* atd., vždycky tak; na př. tomu král raad povolil Pass. 575, hodnět jest, nebývati samé (vdově) radu i v kostele Štít. uć. 50^a, jemuz oně (dvě ženě) vypraviřta i neradie Otc. 228^b, v jazyku starřim ve řčeních rozmanitějšich nežli v novém.

rovný: nebo jie (hrabě císařovně) roven nebieře DalC. 39, rowen se čině (bohu) Koř. Jan. 5, 18, obě (města) sta rownye ve zlosti Pass. 307, jsú sobě rowni manželé HusK. 3, 209.

rychlý: kto je rychel na nohy ŠtítMus. 72^b.

slabý: sláb Us.

sladký: (jed) zdá se řladek BrigF. 12, chléb jest řladek Ol. Sir. 23, 24.

slepý: jenž se byl řlep urodil Pass. 335, proč mě böh stvořil řlepa Alb. 90^b, ML. 59^a, když jej tak řlepa přivedli Pass. 55, otevřel oči řlepa narozeného EvZimm. 32, (dva řlepci) když tak řlepa jsúce spolu jdeta HusPost. 127^a.

spravedlivý: žádal-li jest ten mistr ukázati se řprawedliw HusPost. 154^a, chtě řprawedliw učiniti sám se Koř. Luk. 10, 29, aby je (pokolení lidské) řprawedliwo učinil ChelčP. 179^b, ućiň ny řprawedlywy Modl. 38^a, ućiň nás řprawedliwy ChelčP. 105^b, ukrutnost řprawedlywa řudce iuste iudicantis Comest. 152^b; adv. řprawedlijwie Hrub. 14^a, t. 29^b, neřprawedlijwie t. 11^b.

sstálý constans: buď řstal v dobrém BrigF. 87.

starý: až řtar a řdel budu ŠtítMus. 62^b, řa tak řtar a řdel Alb. 43^a, jsem řtar Ben. Jos. 23, 2, řliúbichu ni řtara ni řmlada řiviti DalJ. 56 rkp. V a L; nevřickni (jsme) řtaarzy Štít. ř. 89^b, jsú-li neřřtawicze řtaary LékB. 195^b; — *staro dávno*: od řtara řawna Štít. ř. 68^a, ŠtítOp. 253^a, ŠtítMus. 152^b, ODub. 96, Řřád pz. 37, Lobk. 28^a, od řtara řawna

Trist. 21, z stara dávna Ms. Jg., po starodawnu Lobk. 21^b; z toho vyvinulo se: *starodávno* gen. od starodávna Sv. 180, Pref. a Br. Jg. a Us., za starodávna Vel. Jg. a Us., po starodávnu Pref. Jg. a Us., a *staré dávno*: za stareho dawna Ol. Ruth. 4, 7; jiný pád těchto výrazů není doložen ani v užívání.

strašivý: druhý strassyw jest BrigF. 86.

studený: (lid) je studen BrigF. 37.

súdný: do sudna dne Levšt. 151^b, do sudna dne ML. 47^b.

suchý: (lid) je such BrigF. 37, sūk . . . such od kořene Koř. Mark. 11, 20.

svatý: jeden zdál se swat BrigF. 19, (jméno) jest svato HusE. 1, 322, (člověk) má svůj pokoj swat učiniti ŠtítMus. 15^b, abyste den odpocínutie svého swat učinili t., ktož svého pokoje neučiní swata Štít. ř. 200^b, úřad člověka svata nečiní HusE. 1, 404, slova jenž swaty lidi činí HusPost. 34^b.

světly: měsíc jest swietel ŠtítMus. 25^a, (pokoj) swietel bude BrigF. 36, slunce vždy v sobě jest světlo HusE. 1, 321.

syty: když jest člověk syt HusPost. 160^a, břicho jeho lyto jest t. 103^a, že my také syti vstaneme HusE. 1, 115.

šťědrý, sčedný: počen se sfchzedr Jid. 17, Sczedr hostem byl Hrad. 16^a, Ježůs by sczedr hilaris Dět. Jež. 2^b a j., řtedr byl v almužny ŠtítOp. 351, když mnich uzřel jej tak sczedra Dět. Jež. 2^b.

šťerbivý, ščrbivý: jich meči sczerbywy byechu DalC. 74.

šilhavý: šilhawy jě (své sluhy) učinil Ol. Ex. 21, 26.

široký: řkú jej przeslyroka BrigF. 75.

teplý: když jest člověk lyt a tepl HusPost. 160^a, mohu lyt a tepl býti ChelčP. 270^a.

těžký: nenie hřiech tak tiezek BrigF. 58, by (hřiech) nebyl tiezek ani mrzek t. 150, rucě biešta tiezcie Ol. Ex. 17, 12.

tichý: adv. tijffe Štít. ř. 18^b, Háj. 229^b, tíše Dolež. 190, potřebné j' tijchu býti Štít. ř. 4^b, z tijcha jdúce t. 121^b, maudře a z tijcha Háj. 150^a.

trpělivý: učiň ny trpylywy Modl. 38^a.

truchlý: aby člověk truchel byl Alb. 16^b, tam ijeden chud nenie ani proč truchel ŠtítMus. 52^a, učiň ny truchly Modl. 38^a.

tštivý, tščivý: srdce poče cztivo býti BrigF. 46.

tučný, tučen mužik (rostl.): tuczen muzyk RostlC. 109^b, RostlD. 92^b a j.

tuhý: adv. tuze vyslov. túze Kotsm. 7 (doudl.) a Us., sedláky tauze dřel Selsk. 1538, touze Dolež. 190.

tvrdý: slušie ten ostnec twrd učiniti Štít. uč. 99^b, o němž bylo by tvrdo mluvíti HusE. 1, 23.

ubohý: což se pak lvu sta ubohu Baw. 91; srov. neboh v § předešlém.

úzký: až mužóm by vzek svět DalC. 11.

veliký: adv. tak weljczye Štít. ř. 16^b, t. 46^a a j.; — *velika noc*: velika nocz HusPost. 51^b, ciesař ob welyku nocz Břěcislava pozval bieše Pulk. 71^b, na veliku nocz HusPost. 62^b a j., slaviti budau welikunoc Br. Num. 9, 2, f welyky noczy Mast. 220, od weliky noczi Pass. 162, až do weliki noczi Mat. 49, před šestmi dny weliky noczi přišel EvOl. 249^b, po weliczie noci Pass. 251, 391, v sobotu po welyczye noci Štít. ř. 192^a, k welycze noci Štít. uč. 120^b, t. 136^a, po welicie noci HusPost. 72^b, po welicze noczy EvOl. 269^a, KabK. 19^a, k welicze noczy KolA. 1515, o welicze noczy t. 1511, po welicze noczy t. 1517; vedle toho vzniká později veliká noc: akk. velikau noc Kocín Jg., Welikaunoc Har. 2, 388, po Welikénocy t. 289, o weliké nocy Beck. 3, 473 atd.; pak složenina *velikonoc*: slavení velikonoci Br. Jg., před velikonocí Pref. Jg., nč. plur. *velikonoce*, v. § 184 č. 8.

veselý: rač wefel býti Mast. 25, wefela buď jemu hlava ŽWittb. 103, 34, kako jest wefelo t. 132, 1, neviem vesela nikoho Spor (Výb. 1, 360), ta šlechtnost učiní člověka vesela Štít. Rozb. 145, učineni sme weffeli ŽKlem. 125, 3, učin ny wefely Modl. 38^a, t. 48^a, vidíte je wesely HusE. 3, 195.

vetchý: sám cti nebud wetech OpMus. 146^b.

vinovatý: viny jimiž jsme vinovati HusE. 1, 334.

vysoký: ty hospodine prziwyfok altissimus ŽWittb. 96, 9, (duom) má wyfok býti BrigF. 142, jáz položí jeho wyfoka před krále zemské excelsum ŽWittb. 88, 28 atd.

vzchopný: jsem schopen Us., učin ny wzchopny Modl. 38^a.

zdravý: zdrav učin lid ŽKlem. 18^b, tam i jeden chud nenie ani nezdrav ŠtítMus. 52^a, víno jest nezdrávo HusE. 3, 9, viera tě (fem.) zdrawu učiní Hrad. 46^a, viera tvá tě (masc.) zdrawa učinila ChelčP. 226^a; adv. zdravě Dolež. 190, zdravě Us.

zdrželivý: adj. zdrzelijwie Hrub. 51^a.

zlostivý: bůh zatratí jazyk zloštíw ŽKlem. 7^a.

zlý: kto jest sám sobě zel Ol. Sir. 14, 5, by byl jak črt zel Trist. 240.

znamenitý: skutek má býti znamenit HusPost. 51^b.

zralý: učin ny zraly Modl. 38^a, t. 48^a.

žádný desiderabilis: jiej (Marii) svět zaden nenie Hrad. 34^b, jiej život zaden nebyl UmR. 268, ž' mi živu býti ne sadno AlxBM. 4, 13; z toho žádný nullus, v nář. vých. *žáden*: žadno vajco BartD. 116 (laš.), slc. žiaddon, srov. pol. żaden.

živý: zyw hospodin vivit ŽWittb. 17, 47, že dnes hi siw hi myrtw budeš AlxBM. 3, 7, srdce žijwo jest ChelčP. 142^b, bych tě kdy ziwa vi-

děla vivum Hrad. 43^b, z ziwa káza třeva vyvláčiti DalH. 40, tu jie (dívky) ziywy kat odšel Pass. 604, doňadž své siwa AlxB. 1, 42, oba lotry zywy byeffta Hrad. 51^b, ty poklínáčě zziwy užhli Ol. 2. Mach. 10, 36, jěžto (přátely) (Malchus) zywy mníeše Pass. 367; kto to směl zyw učiniti Hrad. 76^b, že sem yak fem ziw více neustal Lobk. 84^a a j., (Kateřina) najprvé múdrého yakz tie zywa dnes uslyší Kat. 88, co sději ziwa řeci neuměji Hrad. 37^a, zywa nevědě co učiniti Otc. 68^b, jak živi více lidu sme nespatriili Vrat. Jg., jak živ fem. jak živa atd. Us.; ač tak zywu býti jest ŽWittb. Ezech. 16, auwech žeť mi (Marii) zywy jest ostati Modl. 169^b.

žiznivý, žieznivý: byl sem žiezniw HusPost. 72^b, (byl sem) ziezniw . 5^a, t. 36^b.

261. Nahore v §§ 254—258 byl podán obraz usu staršího podle jednotlivých pádů a pověděno na konci úhrnem, že mimo výrazy adverbialní a adjektiva zpodstatnělá adjektivní tvary jmenné se zachovaly skoro jen ve funkci doplňkové, a i to skoro jen v jazyku knižném. Pak byl k tomu zase v § 260 podán obraz téhož staršího usu podle jednotlivých adjektiv. Příklady bylo by lze rozhojnit a sbírka jejich dala by se mnohonásobně rozmnožiti; ale výsledek z ní plynoucí, t. j. poučení o schopnosti různých adjektiv ke skloňování jmennému a o jejím ubývání, byl by v celku stejný. A výsledek ten jest:

adjektiva *-ský* mají v češtině historické odevždy jen sklonění složené, tedy na př. les je *panský* atp., nikdy les je *panesk* nebo dokonce *panesk* les, *uheřesk* král gen. *uherska* krále atp.;

adjektiva *-ký* (-ьк-, -тк-) v jazyku starším tvary jmenné mívají, na př. *blízky-blízek* a podobně *brzek*, *horek*, *hořek*, *kluzek*, *krátek*, *krotek*, *měkek*, *mrzek*, *sladek*, *těžek*, *úzek* atp.; ale časem vycházejí tvary tyto z obyčeje a usus nč. jich skoro nezná; — podobně jiná na *-ký*: *veliký* *divoký*, *daleký*, stč. *velik*, *divok*, *dalek* atp., nč. jen v jazyku knižném *dalek*;

totéž platí o adjektivech *-rý*: stč. *dobr*, *kypr*, *mokr*, *múdr*, *ostr*, *příkr*, *šcedr*, — a *-lý*: stč. *biel*, *cěl*, *mál*, *medl* n. *mdel*, *míl*, *rychel*, *sstál*, *světel*, *tepcl*, *truchel* atd.; v nč. je toho některý zbytek jen v jazyku knižném, na př. *stár*, *vesel*;

adjektiva jiných zakončení v usu nynějším dílem mívají tvary také jmenné, jako v stč., dílem nemívají; na př. jest i nč. spisovné *churav*, *laskav*, *zdráv*, *hotov*, *mrtev*, *živ*, *milostiv*, *dobrotiv* atd., ale nikoli též *čerstev*, *lživ*, *lstiv* atd.; jest *náh* a *hluch*, ale nikoli též *dlouh* a *veteč*; jest *svoboden*, *pílen*, *bezpečn*, *nemocn*, *lačen*, *smuten*, *mocen*, *důstojen*, *poslušen* atd. (u adj. *-n* jsou tvary jmenné poměrně nejhojnější), ale nikoli též *opatren*, *tučen*, *pěken*, *rozumn*, *hojen* (*hojný*), *mužen*, *hříšen*, *bíden* atd.

Tvary jmenné, které byly nad míru nynější v jazyku staročeském,

zanikají nejvíce v stol. XVI, dílem již dříve; od stol. XVII jest již celkem usus nč.

Nynější usus spisovný je tu v kolísání, zaviněném mylnou teorií a analogií. Píše se: sestra je *zdráva*, nemocna, vesela atd., správně, poněvadž se říká také: bratr je *zdráv*, nemocen, vesel atd. Ale druhdy píše se v letech posledních také: noc je *tmava*, temna, černá, pěkná atp. Mám to za nesprávné t. j. za neshodné s duchem spisovného jazyka nč. a myslím, že by jen ta adjektiva měla mívati tvary jmenné v sg. fem. a rovněž tak v neutr. a v plur., která jich jsou schopna také v sg. masc.; tedy na př. sestra je *zdráva*, dítě je *zdrávo*, děti jsou *zdrávy* atd., poněvadž jest i masc. bratr je *zdráv*, ale nikoli: noc je *černá*, zahrada je *pěkná*, přeložení je *správné*, lesy jsou *veliký* atp., poněvadž nemůžeme nč. říci: uhel je *čern*, sad je *pěkn*, překlad je *správn*, les je *velik* atd.

2. Vzor *pěš*, *pěšě*, *pěše*.

262. Sem patří jmenná adjektiva kmene *-jo*, *-ja*. Kmen adjektiva vzorového jest masc. neutr. *pěšo*- přehlas. *pěše*-, fem. *pěša*-. Sklonění jest jako ve stejných vzorech substantivních, t. j. masc. *pěš* skloňuje se jako *oráč* a *meč*, fem. *pěšě* jako *dušě*, neutr. *pěše* jako *moře*.

Skupiny adjektiv, které tu rozeznáváme jsou:

- a) participia *-nt*, vzor *nesa*, *tešě*, *-úc-*, *trpě*-, *-iec-*;
- b) participia *-ss*, vzor *nes*, *nosiv*, *-ší*, *-še*;
- c) komparativy (a superlativy), vzor *bohatěji*, *chuzí*;
- d) jména místní vzoru *Boleslaví*;
- e) adjektiva *ostatní* vzoru tohoto.

a) Participia *nesa*, *tešě*, *-úc-*; *trpě*-, *-iec-*.

263. Participia tato jsou kmene *-nt*.

Kmen ten je v sg. nom. masc. neutr. *nesa*, *teša* přehlas. *tešě* nč. *teše*, a *trpa* přehlas. *trpě*. Býval také v nom. plur., který tedy by měl zníti psl. a stsl. **nesqte*, **tešqte*, **trpęte* atd., a také snad v sg. akk. masc., který by tedy byl psl. a stsl. **nesqtb*, **tešqtb*, **trpętb* atd.; ale jiné pády masc. a neutr. tvořily se ze kmene *-nt* rozšířeného kmenotvornou příponou další *-jo* (z *-jo*), byl tedy pro ně kmen *-nt-jo*-, jehož *-tj-* měnilo se a dávalo stsl. *-št-* č. *-c-* atd., a podle toho jest pak i pl. nom. stsl. *-šte* č. *-cc* místo *-te* a sg. akk. masc. stsl. *-štb* č. *-c* místo *-tb*.

Femininum sg. mělo kmen *-nt* rozšířený příponou další *-i*, *-ja* (z *-i*, *-iě*). Přípona *-i* bývala v sg. nom. a ten tedy by měl zníti psl. a stsl. **nesqti*, **tešqti*, **trpęti* atd.; ale jiné pády byly ze km. *-nt-ja*, jehož *-tj-*

se změnilo v stsl. *-št-*, č. *-c-* atd., a podle toho jest pak i nom. stsl. *-šti* č. *-ci* atd. místo žádaného *-ti*.

Srov. §§ 7, 9 a 15.

Další změny a osudy tvarů těchto v češtině jakož i doklady k tomu ke všemu viz v §§ následujících.

264. Sg. nom. masc. neutr. *nesa*, *teša* přehlas. *tešš*, *-c*, *trpa* přehlas. *trpě*; stsl. *nesy*, *tešę*, *trpę*. Na př. masc. (Jidáš) by vsiú věciú wlada Jid. 59, budeš se radugie Hrad. 137^b, neby tu jeden nypycze a žalostí lomye ruce AlxV. 833 atd., nč. *nesa*, *teše*, *trpě*; v nářečích bývá *-a* také za spisovné *-ě*, na př. *choďa*, *kleča*, *stoja* Kotsm. 7 (doudl.), *veďa*, *sedňa*, *leza*, *uměja*, *lova*, *krňa* Bartl. 26 (zlin.) a j., viz také zde doleji; doklady toho starší: velmi hnewaga fye Lvov. 70^b, Ermolaus před ním ftogya t. 82^b; — neutr. zjěvi se dětátko nesa ovoce Vít. 90^b, vše tělo bera ustalo AlxV. 1851, dětátko hrá byehagie po ostrově Pass. 340, dětátko ručickama čpíraše hledagye pokrnu tamt. 388, slunce stojí počna činiti dluhé noci Troj. 182^a, (slunce) se obražege blesk činí Háj. 344^b, všeliké tělo aby flyšfe hlas Boha živého mělo živo býti Br. Deut. 5, 26 (zřídka u Br.) atd.; vedle toho přijímá se pro neutr. tvar *-ei*, *-c*: (dítě) býbáše se hledagicz zahrienie materina Vít. 106^b (opravou změněno v hledagie), (vojsko) bieše vyšlo k boji hluczciecz Ol. 1. Reg. 17, 20, břicho gfuczy u prostřed těla Hrub. 465^b, ucho bodeno sutzy řeklo Zrc. Múdr. 692, zavrženo gfucy Br. Ezech. 22, 16 atd.; tato nestojnost a kolísavost vniká pak také do výkladů theoretických: na př. Šimon Hájek 1547 učí, že při neutru může part. býti masc. nebo fem., tedy na př. hovado tyje leže nebo ležeci Háj. Šim. 205; Nudož. má v paradigmatech způsob novočeský, t. j. neutr. = fem., zná 54^a způsob druhý a zavrhuje jej; Drach. 132 konstatuje kolísání a drží se způsobu starého, na př. zrno pšeničné padna v zemi neumře-li...; Rosa 134–136 má neutr. weduc, wolagic, činic (krátké), a semeno padna je prý errore positum; Tomsa má neutr. wolage 256, hyna 313. a vedle toho také wolagic 259; Pelzel² má způsob novočeský 87 a 95; Tham 1801 str. 100 klade wolagic neb wolage, str. 110 hynauc neb hyna, a 1811 str. 57 neutr. leže, chodě, uče, slyše; Nejedlý 1804 str. 246 drží se způsobu starého, a 247 konstatuje kolísání; Dobr. Lehg.² jen konstatuje kolísání str. 245; usus nč., který má *nesa*, *teše*, *trpě* za masc., a za neutr. *nesouc*, *tešíc*, *trpíc*, ustálil se tedy v době nedávné.

Sg. nom. fem. *nesúci*, *-auci*, *-ouci*; *tešúci* přehlas. *tešici*; *trpáci* přehlas. *trpíci* zúž *trpíci*; často krátké *-uc-*, *-ěc-* (proti dlouhé *těže* slabsu v plur.); někdy mylnou analogií *-iec-*, *-ec-* místo *-íc-*; a místo *-ci* odsutím *-c*; stsl. *nesąšti*, *tešąšti*, *trpęšti*. Na př. (Maria) nescuczy Hrad. 29^a, vmruczy t. 30^b, (Savina) klezciecy duši pustila Pass. 473, bratrcě

mého chozi hledagici t., ty (Marie) jsi profycy PassNitr. 2^b, (matka) tak mluwyecy Vít. 56^a, (liška) velmi lačna gsucy Baw. 79, sedecy Ben. Gen. 21, 16, bogecy se t. 27, 42, (dcera) flyffecy ChelčP. 2^b, (žena) flogecy t. 83^b, Libuše flyffecy Háj. 9^b. Vlasta to flyffecy t. 19^a, žena bogecy se t. 39^a, křičecy t. 101^a, na loži ležecy usnula t. 99^b, modlécy se a profecy t. 6^b a j., Dorota gfucy obtížena KolČČ. 291^b (1559), která mluviła řkucy Br. Ezech. 35, 12, (žena) wygducy odešla t. Deut. 24, 2, widucy žena t. Gen. 3, 6, prawecy t. 39, 19, lomécy rukama t. Jer. 23 12, ozdobečy se t. Oz. 2, 13, (Rebeka) magjcy věderce t. Gen. 24, 45, obrácena gfucy t. Jer. Pl. 1, 8 atd.; včínecy Nudož. 60^b a j., gfaucy a gfucy, budaucy a buducy Rosa 143, trhagecy a trhagjcy t. 146 a j., we-ducy, wolagecy, činěcy, milugecy vel wedaucy, wolagjcy, činjcy, milugjcy t. 134 sl., 148, 149, buducy Dolež. 97, gfucy t., ležecy t. 104, wolagecy t. 100, wolagjcy Tham 1801 str. 100, hynaucy t. 110; — místo -ci jest odsutím -c: (svódnice) šlojier nefucz neb záponku prodawayucz Hrad. 101^a, liška mnieše oklamagicz čbána t. 130^a, (Savina) počě se modliti a rzkucz Pass. 473, (Maria) nalezena jest magicz v životě Comest. 219^a, (mísa) vážecz Ben. Num. 7, 79, křičela jest profecz Chelč. P. 83^a, mlčecz běžala Háj. 468^a, přítomna gluocz m. jsúc KolČČ. 68^a (1549), žena gduc za ním Br. Gen. 19, 26, pohubena gfuc t. Jer. 4, 30, gfuc zbavena t. Lev. 26, 43, žena počnuc porodí t. 12, 2 atd.; včijnj Nudož. 60^b vedle -cy, fľaukagjc, hnigjc, sedjc Drach. 97, 106, 114, weduc, wolagec atp. Rosa 152 a j. vedle -cy, wolagjc Tomsa 256, ležjc t. 281, hynauc t. 313, wolagic v. -jcy Tham 1801 str. 100, hynauc v. -aucy t. 110, ležic, chodic, učic, flyffic t. 1811 str. 57, wezauc, pigjc, hnauc Dobr. Lehg.² 220 atd., nesouc, tešic, trpíc Us.

Vazby syntakticky náležité těchto tvarů jsou v nč. v jaz. spisovném. V nářečích jsou za to vazby absolutivní a participium je tu pro všechny rody a obě čísla buď tvaru -a, na př. pija viděl sem, ona vezma šátek, (oni) pohledňa naň odejdú Šemb. 25 (obecně mor.), buď tvaru -úc, -iac Hatt. slc. 111; a i toho je v nářečích mnoho, většinou vyhynulo tu participium toto úplně.

265. Sg. akk. mas c. stč. *nesúc, tešúc* přehlas. *tešic, trpác* přehlas. *trpicc*, stsl. *nesąśtb, trapeśtb*, z psl. *nesątjb, trpętjb*. Doklady jsou jen z doby stč. a jen při participiu doplňkovém. Na př.: viziú strážu svého na nosidlách leziecz LAl. c, vizi jeho v nebeských sienech kraligicz PassDrk. 2^b, povězte nám zjevně, viděli-li ste Ježíše sediecz na hoře Olivetské a ucziecz své učedníky a wřupugicz na nebe? odpověděchu oni řkúce: živ jest pán böh israhelský, že sme zřejmě viděli Ježíše mluwicz s učedníky (a) wřupugicz do nebes Nikod. 57^a, toť sem viděl syna Isai vmyegicz dobře hústi Lit. 1. Reg. 16, 18, jakž brzo takýto pták výr nad

sobú fedyecz uzříš Pass. 391, Josue uzře muže proti sobě flogiecz Comest. 113^a, tehdy uzrie syna člověčíeho przychodycz v oblaci Seitst. Luk. 21, 27, uzřev jeho strastně ležiec Krist. Rozb. 733, v jakéž (chudobě) mě lezziecz vidíte Kruml. 343^a, (Jakub) viděl jest ve sně řebří flogiecz na zemi a hospodina wzpoleziecz na řebří scalam stantem Dominum innixum Ol. Gen. 28, 12 a 13, uzfech obraz svatě královny flogiecz OpMus. 18^b, když svého kněže za železným stolcem gyeducz uzříte edentem DalC. 4, (Michol) uzře Davida powyfkakugicz a fkcacz subsilientem et saltantem Ol. 2. Reg. 6, 16, ona jest i mistra toho flogiecz viděla a tazycz slyšala i boha viděla a odpowiedagicz slyšala stantem interrogantem respondentem BrigF. 158, jakžto bych zaslyšal hlas rzkucz Pass. 463, ti již jej kazycz slyšiechu Vít. 40^b, synu milý když tě slyši krzyczycz Plankt. 168^b, (Drusilla) slyšela Pavla mluwiecz Comest. 269^a, tu jeho (syna) ani naprosto křestanem ani již bludyecz nalezla Pass. 463, nalezl krále Assyrského bogigicz proti tomu městu proeliantem Pror. Ol. Isa. 37, 8, nalezl Filipa panugicz nad městem invenit Philippum dominantem Lit. 1. Mach. 6, 63, (kohož) vdadie orzycz nebo pafucz nebo plot druzycz Rožmb. 266, (Anna) poznavši syna z daleka gducz Comest. 180^b, každý z nás znal jeho fudczy gfucz fpravedlnym t. j. súdci jsúc spravedlným Jeron. 90^b. — Vedle toho vyskytují se již v době staré příklady s tvary sklonění složeného: (nájemník) vidí vlka gducieho HusPost. 77^b, (lidé) uzrie syna člověka gducieho v oblaci t. 6^a, nalezli sú jeho v chrámě posluchagicieho a otazugicieho t. 47^a atd., a v nč. je tento způsob pravidlem: za stč. vizu tě ležiec, slyšu hlas řkúc atp. je nč. vidím tě ležícího, slyším hlas řkoucí atd.

Na pohled zdá se, že byl také sg. akk. (gen.) masc. *-ce*, a to v příkladech, jako jsou: uzře syna svého podle sebe flogiece Pass. 462, tu svatého Alexandra flogiece nalezl t. 393, dokad tě vizi živa gfuce t. 310, kdyžto jsi syna viděla slavně na nebesa gduce, mnoho důš s sobú weduce Hrad. 73^a atp. Tu je prý, podle výkladu někdy podávaného, *-ce* tvar gen. za akk., a tedy přehláskou z býv. *-ca*. Výklad mylný, neboť přehláskou z *-ca* bylo by stč. *-cě*, kdežto v příkladech zde míněných je psáno jen *-ce* i v textech na jotaci přísňých. Výklad správný jest, že to jsou absolutiva a nikoli participia se žádanou vazbou kongruentní.

Totéž platí o zdánlivém sg. gen. masc. neutr. *-ce* v příkladech: neuslyší hlasu čarodějníkova i jědovcě czarugyucze ŽWittb. 57, 6, tu jest slávu matka jmela ot svého dětátka, tak čiuš na nebesa gduce Hrad. 73^a atp.; dosvědčené zde tvary *-ce* nejsou genitivy vzniklé přehláskou z *-ca*, nýbrž absolutiva.

266. Sg. dat. masc. neutr. *-cu* přehlas. *-ci*. Příklady tvarů těchto jsou snad ve vazbách dat. s inf.: v tomž by slušalo skrovniti sobě

strach boží nad sebou magiczi ŠtítMus. 56^a, neníť moudré v žaláři wyezieczí veseliti se ŠtítJes. 268^b. V jiných rkpech štítenských je na stejných místech místo *mající*: boží strach nad sebou magýcz ŠtítJes. 119^a a magicz ŠtítSázav. 127^b, a místo *vězieci*: wieziecz ŠtítMus. 115^b a Štít. Sázav. 202^a atd.; t. j. absolutivum *majíc* a *věziec*. Možná že jest bez úmyslné kongruence a tedy absolutivně položeno také *mající* a *vězieci* v příkladech prvéjších; ale poněvadž v textech starších tvaru *-ci* nebývá užíváno za absolutivum při podmětu jiném než ženském sing. (a i tu velmi zřídka), proto je podobnější výklad, že Štítný, který měl dosti jemný smysl pro spojitě vazby participiální a také pro vazbu dat. s inf., v příkladech uvedených měl na mysli dativy participia tvaru jmenného. — Podobným výkladem mohlo by se ukázati, že je sg. dat. fem. *-ci* v příkladě: běda mně (Marii) tě na kříži wyduczy Hod. 49^b; ale tu zase může býti výklad ten, že *vidúci* je sg. nom. fem. položený absolutivně, jako je nespojitý sg. nom. masc. *jsa* v příkladě: Jakob za čtrnácte let v těžkéj službě gfa zdálo se jemu za malý čas Kruml. 80^b atp. — Jistoty o těchto tvarech nemáme, poněvadž není dostatek dokladů.

267. Du. nom. masc. byl v stsl. *-šta* a fem. neutr. *-šti*, a podle toho žádali bychom stč. *-ce*, *-ci*; ale za to je vždycky *-ce*, t. j. bezpochyby tvar plur. (masc.) vzatý za dual, příklady viz při plur. V ŽWittb. čte se: buďta uši tvoji poľuchayuczy 129, 2, a taktéž v ŽGloss. poľuchayuci tamt. Mohl by to býti tvar jmenný, shodný se stsl. *-šti*; ale vzhledem k tomu, že všude jinde máme plur. za du. a že v ŽKlem. na stejném místě jest novotvaré adj. fliffiuci t. j. slyšiúci, mám také tvar vytčený v ŽWittb. a ŽGloss. za tvar sklonění složeného t. j. posluchající.

268. Plur. nom. masc. *-ce*, stsl. *-šte*; vzato také pro fem. a neutr., srov. stsl. fem. *-šte* vedle *-šteg*, a také pro dual. Na př. by núdatní byli lepší chytceze AlxB. 8, 29, (kteří) neustanú horziecze v milosti Brig. 13, byli byšfte domnieni gľuce mǔdři Ol. Job. 13, 5; ty částky zdají se nápasti gľuce RolB. 55^a; ta dva prorádcé radiesta se ne wyducze AlxBM. 1, 4, (my dva) pojďvě přede ň poľtauietze zie pokorně t. 14, (my dva) mnyetze ž' by ť se to slúbilo t. 19; atd., dosud tak. — Místo *-ce* jest odsutím *-c*: anděli sú mě utieffyez mněli Hrad. 39^b, aby z nich (peněz) což chytcezc učinili Pass. 333, čiňme co chytcezc Štít. uč. 88^a, trpme jakž mohucz t. 137^a, (mužové) v trůby hluczecz nepřěstachu Ol. Súdč. 7, 22, (žáby) biechu diela sobě zadagic Baw. 64 atd. — Usus uč. spis. zachovává tvar plný *-ce*. —

269. Jiných tvarů jmenných tu není. Na pohled zdá se, že jsou akkusativy plur. *-ce* v dokladech: vida jiné trpiece Pass. 480, kto jiné mľuwyetze rád slyší Alb. 25^a, uzřel i jiné prazdnyece Krist. 80^b,

nalezl jě (apoštoły) spyecze Hod. 36^b atp., a akk. du: (Maria) uzřě dva anděly fediece Hrad. 31^b atd., a býval výklad, že tu je *-ce* přehláskou ze staršího *-ca* a za stsl. *-štę* a *-šta*; výklad mylný, za bývalé *-ca* bylo by stč. *-cě*, srov. výklad podaný nahoře při sg. akk. a gen., v příkladech, jako jsou zde uvedeny, jsou part. *-ce* absolutiva.

b) Participia *nes*, *nosiv*, *-ši*, *-še*.

270. Participia tato jsou kmene *-as*. Slovesa s kmenem infinitivním souhláskovým mají *-as*, *nes-as*, slovesa pak s týmže kmenem samohláskovým mají *-vas*, *nosi-vas*; druhdy bývá mylnou analogií psáno *-v-* také při kmenech otevřených, na př. vedv místo *ved*.

Kmen *-(v)as* je v sg. nom. masc. neutr. *nes*, *nosiv*. Býval také v plur. nom., který tedy by měl zníti **nesase*, **nosivase* atd.; ale jiné pády masc. a neutr. tvořily se z kmene rozšířeného kmenotvornou příponou další *-jo* (z *-jo*), byl tedy pro ně kmen *-(v)as-jo-*, jehož *-sj-* se změnilo v *-š-*, a podle toho jest pak i pl. nom. *-(v)asše*, č. *-(v)šc*.

Femininum sg. mělo kmen *-(v)as* rozšířený příponou další *-i*, *-ja* (z *-i*, *-jē*). Přípona *-i* bývala v sg. nom. a ten tedy měl by býti *-(v)asi*; ale jiné pády byly z kmene *-(v)as-ja-*, jehož *-sj-* se změnilo v *-š-*, a podle toho jest pak i sg. nom. *-(v)asši*.

Srov. §§ 7 a 15.

Jiné výklady o tvarech těchto a doklady viz v §§ násl.

271. Sing. nom. masc. neutr. *nes*, *nosiv*, stsl. *-ō*. Na př. masc. buď ten zmyrtey ufiw, ktož jest jie s práwem zazlufiw AlxBM. 8, 42 a 43, bohatec leh i chtieše pospati Hrad. 141^b, odwedw své mlazšie řekl jim (Ježíš) Štit. ř. 117^a, kněz widiew jej (raněného) pominul jest ChelčP. 222^a atd., v jazyku spisovnem dosud tak; — neutr.: to rzek dietě i zmisalo Pass. 360, slunce v svém západě polfed připřelo se bě u břěha AlxBM 7, 3, lkalo srdcem mnohé družě zbyw svého milého mužě AlxV. 806, bi... v dietě Ol. Num. 11, 27, ty věci wlyšlew všecko množstvie swatých wec Nikod. 75^b, kníže toto přišlo jest na mě židuow popudiw ChelčP. 149^b; místo tohoto tvaru náležitého běře se později fem. *-ši* za neutrum: tak učí grammatikové počnouc od pol. XVI stol., na př. u Háj. Šim. (1547) str. 203—205 je neutr. povstavši, pozdvihši, u Nudož. (1603) woławłfi 56^a, dawłfi 57^b, činiwłfi 59^a atd., podobně u Drach. 85, 98 a j. (s rozdílem neopravněným, přý fem. *-ši* a neutr. *-ši*), u Rosy 136, u Pelzla² 87, u Thama (1801 str. 100 fem. i neutr. *-ši*, 1811 str. 57 a 58 fem. *-ši* a neutr. *-ši*), Dobr. Lehg.² 219 atd., a tak jest i v nč. usu spisovném,

Sing. fem. nom. *nesši*, *nosivši*, stsl. *-aši*. Na př. takž ta chvíle biwłfi minu AlxB. 5, 10, ta noc bywłfi i otjide AlxBM. 5, 32, ona przifko-

czify k němu Hrad. 126^a, komornicé trziebywffy pšenici i usnula Ol. 2. Reg. 4. 5, (sojka) družkami sě stydięwsi Baw. 83, žena světlo zažehffí duom zpřewracela ChelčP. 180^b, (žába) volu přirovnati se chtěvši Blah. 217 atd., v jazyku spisovném dosud tak.

272. Du. nom. masc. byl v stsl. -šša a fem. neutr. -šši; v češtině je vždycky -še, bezpochyby tvar plur. vzatý pro dual, příklady viz zde dále.

273. Plur. nom. -še pro všechny rody, proti stsl. -šše masc. a někdy též fem., -ššę fem. a -šša neutr. Na př. przibiehše židové počěchu volati Hrad. 80^b, mohwffe zlé voliti volili dobré Štít. ř. 97^a, dcery Sionské chodily wzdwyhffe hrdla t. 91^b atd.; (dva zlá člověky) wřawffe, před sv. Hedviku ředffe jejie svatě milosti sta poděkovala Pass. 27, to tato dva wřlyffiewffe zamutiwffe sě takto mluviesta t. 290, oně (dvě dievcě) v tvář jemu wezrziewffe, vzaffe sě vecěsta t. j. vezřěvše, užasše t. 362, obě wřawffe pryč sě brale t. 472 atd.; tak učí také grammatikové počnouc od pol. stol. XVI, na př. du. i plur. povstavše, pozdvihše Háj. Šim. str. 203—205, Nudož. wořawffe 56^b, dawffe 57^b, činiwffe 59^a atd., a tak má jazyk spisovný dosud. V PilC. je zdložené -šš: uzzlyffiewffe^a, wzwiediewffe^a; srov. stejné zdložení téže koncovky v pl. nom. židě, zeměně atd.

274. Jiných tvarů jmenných tu není. Na pohled zdá se, že byl na př. také sg. akk. (gen.) masc. -še za starší -šša, srov. stsl. sg. akk. (gen.) masc. -šša, v dokladech jako jsou: té noci otcě jejie vmrziewffe nalezli 349, dokad bych hospodina z mrtvých wřawffe neuviděl t. 240 atp. Ale zdání toto a výklad na něm založený jsou mylné; za býv. -šša bylo by stč. -ššę, v dokladech zde uvedených atp. není participium syntakticky spojitě, nýbrž absolutivum.

c) Komparativ (superl.) *bohatějš, chuzš.*

275. Komparativ (superlativ) má ve slovanštině koncovku kmenovou dílem -jš, -jes — komparativ kratší —, dílem -ějš, -ějes — komparativ delší —, jest tedy vůbec kmene -s. Přípona kmenotvorná jest v této řadě -jš, -jes; o řadě starší a původní v. Brugm. 2, 402 sl. Při adjektivech původních připojuje se přípona tato z pravidla (nikoli vždycky) k souhlásce kořenné, která s příponovým j- ualežitě se mění, na př. chud-jšs stsl. chuzš- stč. chuz- atd. Při adjektivech odvozených (a někdy také při původních) připojuje se k adjektivnímu tvaru -ě (instr., podle Wiedem. 127) a tvoří s ním koncovku -ějš, -ějes. Rozdíl samohlásek -o- a -e- v kmenových koncovkách -(ě)jš a -(ě)jes pochází dílem od rozdílného stupně přípony původní, dílem přiveden jest analogií. Víc o tom ve kmenosloví. —

Kmen *-(ē)jbs* je v sg. nom. masc. psł. *bogatějbs*, stsl. *bogatěj*. K *chud-* byl by tvar stejný psł. *chudjbs* stsl. *chudžb*; za to je však stsl. *chuzďbj*, *chuzďdj* z *chudjbs* atd., t. j. novotvar, ve kterém k žádanému *chudžb* analogie připojila *-jbs*. Stejný novotvar je také stč. *chuzł*. V stč. pak nejen komparativy kratší, jako v stsl., nýbrž také komparativy delší stejným způsobem se obměnily, místo žádaného sg. nom. masc. *bohatěj* z *bogatějbs* jest *bohatěji*. — Kmen *-(ē)jbs* býval dále také v plur. nom., který tedy by měl býti **bogatějbsse*, **chudjbsse* atd.; ale jiné pády tvořily se z kmene rozšířeného příponou další *-jo* (z *-jo*), byl tedy pro ně kmen *-(ē)jbs-jo* = *-(ē)jbsjo*, a podle toho jest pak i plur. nom. stsl. *bogatějše* z *-ějbsse*, *chuzďbsse*, stč. *bohatějše*, *chuzše*.

Femininum sg. mělo kmen *-(ē)jbs* rozšířený příponou další *-i*, *-ja* (z *-i*, *-je*). Přípona *-i* bývala v sg. nom. a ten tedy měl by býti *-(ē)jbsi*; ale jiné pády byly z kmene *-(ē)jbs-ja* = *-(ē)jbsja*. a podle toho jest i sg. nom. stsl. *bogatějši* z *-ějbsi*, *chuzďbsi*, stč. *bohatějši*, *chuzši*. —

Jiné tvary pádové, které jsou z km. *-(ē)jbs*, mají ještě příponu kmenotvornou další *-jo*, *-ja*; na př. sg. nom. neutr. stč. *bohatějše*, *chuzše* (ve funkci doplňkové), sg. gen. masc. neutr. stsl. *bogatějša*, *chuzďbsša*, stč. *bohatějšě*, *chuzšě* atd. jsou z km. *-(ē)jbs-jo*, sg. gen. fem. stsl. *bogatějšje*, *chuzďbsjje* z km. *-(ē)jbs-ja* atd. —

Kmen *-(ē)jes* je v sg. nom. akk. neutr. psł. *bogatėje*, *chudje*, stsl. *bogatėje*, *chudže*. V stč. je tvar souhlasný jen při komparativech kratších, *chúze* (adverb.); při delších vyvinul se novotvar stejný jako v sing. nom. masc., na př. neutr. *bohatějje* (adverb.) vedle masc. *bohatěji*. —

Srov. §§ 7 a násl.

V stč. — do XIV a dletem i do XV stol. — bylo komparativních tvarů jmenných ještě dosti mnoho; do nč. dochovaly se jen některé a to jen ve výrazech adverbialních. O tom a doklady toho viz v mé rozpravě *Nominale Formen des altböhm. Comparativs* (1880, v *Sitzungsberichte der kais. Akad. d. Wiss. XCV*), v rozpravě K. Novákové o jmenných tvarech adjektivních u Hůsa (v programu akad. gymn. v Praze 1894) a v § násl. V dokladech je třeba kontextu takového, aby bylo zjevno, že příslušné komparativy jsou v doplňku, po případě ve výrazech zpodstatnělých a adverbialních, a tedy ve střídě s tvary rovněž jmennými v pozitivu, a že tedy komparativy ve rčenicích: *jsem bohatěji* masc., *bohatějši* fem., *bohatějše* neutr. atp. jsou rovněž tak tvaru jmenného, jako pozitivy ve rčenicích stejných: *jsem bohat*, *-a*, *-o* atd., ve výrazech zpodstatnělých a adverbialních *z-blížšě*, *k-lepšu*, *u-věčši*, *věčšem* atp. rovněž tak jako ve výrazech *z-blízka*, *k-dobru*, *ve mnohu*, *mnohem* atd.

276. Sing. nom. masc. *bohatěji* proti stsl. *bogatěj* z *-ějbs*; *chuzł* stsl. *chuzďdj* z *-jbs*. Na př. bielegi než snieh budeš Pass. 469, každému

blizzij jest den (smrti) nežli j' kdy byl t. j. bliží Štít. ř. 66^b, z nichž každý bobatiegy otcě tvého jest Kat. 30, (Alexander) sě mněl sa chzilegij t. j. čilejí AlxB. 7, 29, dalí jsa od vody ne tak brzo utone a dalí jsa od ohně ne tak brzo sě sežže ŠtítV. 212, čím kde dalši pravda tiem dalegy buoh Štít. uč. 86^a, toho dělníka oko tiem nám jest ukrutnějše, čímž nám pán bude dobrotywyegij Štít. ř. 110^a, (kto) doftoynyegij jest t. 80^a, sám sa nade vše zlato drazy t. j. draží AlxV. 627, on (bude) hodnyegy Alb. 6^a, ten (lhář) jest horzy než izádný zloděj t. j. hoří t. 23^a, by k tomu byl hotowyegij Štít. ř. 119^a, budeť každý hotowiegi NRada 635, kto je chuzzí nemocného t. j. chuzí ŠtítMus. 327^b, proto böh nenie nic chwzy t. j. chuzí ROTcP. 600, (Kristus) jest všeho světa kraffy t. j. kraší Kat. 20, můj chot naykraffy jest t. 62, lepij sem za to život dada Štít. uč. 104^a, lepy mohutý sedlák než vládyka chudý t. 97^a, aby lubiegi byl ŽKlem. 76, 8, by byl velím více mdlegij t. j. mdlejí AlxB. 7, 28, až budu mdlegy v život Hrad. 108^a, (člověk) vždy jest mdlegiz mdlegiz proti hříechóm ŠtítMus. 62^b, (syn) že j' menij otce t. j. mení minor Štít. ř. 25^b, (Kristus) v tom přirození v němž jest menij otce t. 80^b, zda-li jsem menij než světský přítel BrigF. 104, nebuduť meni t. 30, myloftiwegi jest hospodin bojiúcím jeho ŽKlem. 102, 13, böh jemu bude mylegy Alb. 6^b, byl sem mlazy a již sem sě sstaral t. j. mlazí Štít. uč. 18^b, (diábel) jest mocnyegy než ty Pass. 358, múdry mudrzyegy bude DalC. úv. IV, by byl mudrzegij Štít. ř. 81^b, čím jest kto pijlnyegij t. 35^b, (člověk) bude podobnyegy k andélóm Štít. uč. 105^a, svatý Jan powyffsenyegy jest než proroci Pass. 277, (kto) můž prazdnyegij býti světského hluku Štít. ř. 222^b, radyegy sě chciu s českú sedlkú smieti DalC. 41, radyegy chci umřietí Pass. 469, radyegij umřel Štít. ř. 9^a, však jest muž fylnyegy než žena Štít. uč. 37^a, budeť každý snazniegi NRada 636, tu vám fpomocznyegy budu než zde živ jsa Pass. 417, ijeden tak svatý, by fwrchowanyegij nemohl býti Štít. ř. 59^b, ijeden tak svrchovaný, by fwrchowanyegij nemohl býti t., hněv toho súdného dne tiem každému bude tyezij čím nenie (nyní) kto méne strachuje sě jeho t. j. těží t. 124^a, kakž jest zámutek nevinnému člověku tyezy trpěti Alb. 3^b, (stav vdovský) těží bude sdržeti ŠtítV. 22, můj sluha vczenyegi jest Kat. 46, svaty Jakub z jiných jest wieczí mnohem t. j. věcí maior ApD. 106, svatý Jan ve mnohém jest wyeczij svatého Štěpána Štít. ř. 27^a, čím kto wieczij bude t. 9^b, wyeczij plod jejie než ona (Maria) t. 250^a, (böh) wyeczy t jest Štít. uč. 103^a, jeden hříech jest druhého wyeczy t. 135^b, nebuduť wieczí ani mení BrigF. 30, aby wynnyegij nebyl Štít. ř. 221^a, tiem budu wdiecznyegy a wzacznyegy Pass. 14, zrzedlnyegij o masopustě sluha boží než u veliký pátek Štít. 121^b atd. Do nč. zachovalo se z toho ze všeho jenom *radějí*, změněno v *raději* a *raděj*, zabí mne raděgi Br. Lev. 11, 15, raděj bych se rubat dala Suš. 349, raději, raděj Us, a skleslé v adverbium: v stč. „jmám ra-

dějí“ jest kompt *raději* jen masc. sg. nom., jako positiv *rád* ve větě „mám rád“, v nč. je *raději*, *raděj* adverbium a bez rozdílu podle rodu, čísla a pádu.

Sing. nom. fem. *bohatější*, *chuzši*, stsl. *bogatější* z *-ějši*, *chuždsi*. Na př. sukně košile (gen.) blížšy nebývá t. j. bližší DalC. 36, zda jsi ty (fem.) v panenství czytšy než ona t. j. čistší (z čistšy) Štít. uč. 47^a, čím kde dalšy pravda tiem dálejší böh t. j. další t. 86^b, duše jest těla doštonyeyšy Štít. ř. 61^a, levá ruka nic nezavidí že j' pravá hbytyeyšy Štít. uč. 90^a, stali tu, kdež nayhlubšy řeka Štít. ř. 178^a, kdy radost bude nayhodnyeyšy t. 118^b, z těch cest jednomu jest jedna hodnyeyšy druhá druhému t. 191^a, řka že jest jich řěč horšy hada t. j. horší (z gořši) OtcB. 200^a, cesta aby nám lehczyeyšy byla t. 172^a, vyzina lepšy bude než kozina t. j. lepší Mast. 4^a, duše lepšy jest těla Štít. ř. 67^a, lepšy t jest pokorná žena než hrdá panna t. 36^b, lepšy t jest hanbička před knězem než hanba věčná t. 136^b, všeliká novina liubšy jest nežli věc jiná t. j. liubší Jid. 70, (sv. duch) jest ta milost, a ta nivčemž nenie menšy než otec a syn t. j. menší (z meňši) Štít. uč. 17^a, (žena) jest myleyšy t. 54^b, by křivda myleyšy byla než pravda t. 81^a, (vdova) donidž jest byla mlazšy t. j. mlazší t. 50^a, zda jsi ty (fem.) naboznyeyšy t. 47^a, (péče) ostrzeyssy by ostrá meče Baw. 62, (duše) oněch (věcí) bude plnyeyšy Štít. ř. 186^b, ač jest duostojná šlechtnost panenství, však jest pokora potrzebnyeyšy Štít. uč. 46^b, (dievka) můž toho světa prazdnyeyšy býti Štít. ř. 227^a, (duše) prazdnyeyšy bude těchto věcí Štít. ř. 186^b, (já, fem.) radiešy bych to zvolila t. j. raději Hrad. 59^b, (sv. Nětiše) by radyeyšy smrt trpěla Pass. 281, neb bych velím radiešy ot meče sešla t. 19, radiešy já (Kateřina) slibuji Kat. 18, ó smrti! proč mě radyeyšy netiskneš Modl. 132^b, že by radiešy k smrti svolila Troj. 140^b, než bych byla v ráji, s tebou jsem raději Tand. 107, moc dvojité lylnyeyšy jest než jednostajná Štít. uč. 27^a, tieml má duchovnie (milost) lylnyeyšy býti t. 27^b, (duše) tiem bude lylnieiffy a flawnieiffy OtcB. 134^a, ona jest snaznyeyfi Pass. 542, jeho matka jest swietleyfi než dennice Kat. 18, ta muka jest tyezšy než která na světě muka t. j. těžší Štít. uč. 156^a, bych umřela utieffenyeyšy Hrad. 59^b, mohou dojiti otplaty vdovské, jesto j' wyetšy než manželská t. j. větší (z věčši) Štít. uč. 48^a, (almužna) která j' wzacznyeyšy bohu t. 141^a atd. Z tvarů těchto zachovalo se do nč. opět jen *raději*, zkrácené *radši*, *radš* a skleslé v adverbium: *radši* já (masc.) mám Vichtorynku Suš. 131, rači, rač (pro všechny rody a oboje číslo) Us.

Sing. nom. akk. neutr. a) *bohatějše*, *chuzše* (ve funkci doplňkové), stsl. *bogatějše* z *-ějše*, *chuždshe*. Na př. již jest blyžše spasenie naše nežli jsme se kdy nadieli t. j. bližše Štít. ř. 66^a, vždy j' jim to blyžšez blyžšez t. 109^b, (něco) bude-li bližše ohně ŠtítMus. 131^b, oko est czytšše než noha Štít. ř. 62^a t. j. čistše m. čistše (z čistšy) Štít. ř.

62^a, srdce učistí se, aby jsa czijšto ještě bylo czyťšfe t. 196^b, bývá t u příkladiech cos buď u paměti drzymeyffe t. j. držiměše Štít. uč. 149^b, aby tělo bylo tiem hbytyeyffe t. j. hbitěše t. 119^a, aby (slovo) tiem hrubyeyffe bylo t. j. hruběše t. lepffe j' duchovnie sbozie než tělesné t. j. lepše Štít. ř. 67^a, v duchovních věcech utěšení stokrát jest lepffe nežli v světských t. 237^a, co j' toho lepffe Štít. uč. 31^b, jest lepffe poslušenství než která obět t. 71^b, t. 120^b, lepffe j' jedno (řemeslo) druhého t. 70^a, lepffe by dvě bylo než jedno tamt. 118^b, obět lepffe by bylo, kdyby mohlo býti t. 122^a, dvě dobré lepffe j' než jedno t. 157^a, neproměnné božství nemóz býti ani menffe ani větše t. j. menše (z meňše) Štít. ř. 25^b, čím komu dobré myleyffe Štít. uč. 17^a, ani jest co by mohlo flazffe býti t. j. slazše t. 61^b, ženské pokolenie, ješto j' ťraffywyeyffe nežli mužské t. 227^a, slunce v sobě fwyetleyffe jest než v těch poprsliciech t. 250^a, (panenství) čím jest více zprzněno, zlým myšlením, tiemť jest tyezffe zachovati t. j. těžše Štít. uč. 44^b, protož to sbozie trpnyeyffe bývá Štít. ř. 63^b, srdce jenž jest twrzffe všeho t. j. tvrzše Modl. 160^b, toho dělníka oko tiem nám bude vkrutnyeyffe, čímž nám pán bude dobrotivěji Štít. ř. 110^a, oko jest vfflechtyleyffe než noha t. 62^a, vzytecznyeyffe jest to dobré Štít. uč. 137^a, to bylo by wazznyeyffe než zpověď t. 131^a, neproměnné božství nemóz býti wyetffe t. j. větše (z věčše) Štít. ř. 25^b, to wzacznyeyffe bude t. 228^b atd. Z toho zachovalo se do nč. jenom -š v dial. adv. lehkějš, nejčastějš chod. 40, a v novotvarých výrazích: na kratšo, na delšo, na červenšo, na bělšo atp. BartD. 60 a 70 (val.), ustrojených podle gen.: z dalša, z bližša atp. (viz zde doleji). — b) *bohatějie* proti stsl. *hogatěje*, *chúze* stsl. *chužde* (oboje ve funkci adverbialní, zřídka v doplňkové). Koncovka tvaru delšího mění se dále sklesnutím jotace v -ejé, na př. rychle NRada 1184; zúžením v -ějí, na př. já rychleji poběhnu Háj. 99^b, bude obffyrmiegij povědino t. 88^b; zkrácením v -ěji, na př. dáleji Barl. 9, tak lehčegi bude tobě Br. Ex. 18, 22, mileji, pěkněji atd. Blah. 261 (psaní -ejí vytýkáno tu výslovně jako prý chybné); a odsutím v jazyku obecném -ěj', rychleji, obšírněji atd. Z tvaru pak kratšího bývá -e vynecháno: naywyff Štít. ř. 188^a, hůř Br. Gen. 19, 9, weyš t. 48, 22; v nč., pokud tvar ten se zachoval, -e v jazyku spisovném dosti často, v obecném z pravidla se vynechává: *více*, *vic* atd. Jiné doklady: tiem jest bližze spasenie Pass. 342, nč. blíže, blíž Us.; buď ten byrse zmyrtcy uživ AlxBM. 8, 42, nč. brž; aby siemé bugnyegye rostlo Štít. uč. 53^a t. j. bujnějie, z toho pak bujnějí, bujněji, bujněj'; by na tě czyeftyegije vzpomínali t. j. čestějie (ku posit. často, přehlasováno) Štít. ř. 123^a, czaftyegije zovúc chudé k svému kvasu t. 74^a (nepřehlas.); tam czyfcze uzříš hospodina než Petr t. j. číšče Kruml. 97^a, blažení čistého srdce, neb oni uzříe boha, točíš velím czyfftye nežli jiní t. číšče (z číšče) Štít. uč. 42^a, galeje zdála se ještě czifftie připravena nežli prvé Lobk. 18^b, čistým tesáním, naschvále tesány (dvěře atd.), ješto

nemôž cziffie býti t. 5^b; fkrownyegye a czyftyegye živ jsa Modl. 91^b; abychom šli daale Štít. ř. 222^a, nč. dále a dál Us.; deele budú hyzditi bláznovstvie jeho t. 119^b, nč. déle a dél Us.; ktož řdceznyegie miluje, domyflnyegije pozná t. 6^a; radost marnú draazze vážiti t. j. draže t. 218^b, nč. draže a dráž Us.; drsewe pozván ApD. d, nč. dřive, dřív; aby v paměti bylo drzzyemyegije t. 54^b, t. 218^a; hláze (hladký) a pěkněji Blah. 205, těla naše hlube v domu pochovaj t. j. hlúbe Pass. 375, čím hlube patřím Štít. uč. 132^a, ti hlube padnú Štít. ř. 78^a, má hlube znáti pána boha HusPost. 129^b, (Pirrus) bra se do lesa hlaube Troj. 228^b, nč. hloub Us.; bylo by hodnyegije Štít. ř. 36^a; hoynyegije to činiti máme t. 74^a; bude horze člověku tomu nežli u prvé t. j. hóre 137^a, musíť horze býti nežli dřeve t. 138^a, jesto jest horze Alb. 65^b, hóre jemu jest HusPost. 48^a, hůř uděláme Br. Gen. 19, 9, nč. hůře, hůř Us.; voda hrze nežli víno býti chtěše t. j. hrze (posit. hrdě) OpMus. 200^a; čím czeftyegye ji (vrbu) obrúbáš tiemť se hufťye obalí t. j. hůšte (z hůšce) Štít. uč. 84^a, nč. houšť Us.; gefnyegije jej vidúc t. j. jesnějie (přehlasováno) Štít. ř. 64^a, nč. jasněji Us.; gyftyegije budem to jmieti t. 223^a; chudoba se kraffe stkvie t. j. kráše Pass. 539, všeho kvietie kraffe ktvúce Modl. 133^b, o ty květe všeho krafe ktvúci Hrad. 55^a; mluvíti fwobodnyegye, jesti hoynyegye, píti chutnyegye, modliti se kracze, bdieti fkupyegye, ležěti myekczyegye, oblačiti se pyeknyegye, nic před bohem fkarzyedyegye t. j. swobodnějie..., kráce (stsl. krašte, kratčejí) atd. Modl. 163^b; lehczyegyef tepe dievčie ruka DalC. 4, protožť se lehcziegie zdá jich žalostné skonání Pass. 305, zvítěziš lepe než s' kdy zvítězil Pass. 282, nč. lépe, líp Us.; v HusE.: přikázanie křestané lepí mají držeti než židé 1, 378 je lepí chybou m. -e; mě mene než jeho přčžesiješ t. j. měne Modl. 132^b, počne člověk menyez menyez rozkoši tbáti Štít. ř. 108^b, nč. měne (psáno méně), miň Us.; co mně bylo naymylegye Kat. 174, aby mylegije postnie snesli utrpenie Štít. ř. 132^b; tanečníci ne mudriegie činie než skot Hrad. 97^b; pijllynyegije měl by na péci Štít. ř. 82^a; čím se kto plnyegije obrátí k bohu t. 133^a; tiem rziezze kvas má připraven býti t. j. řieze (ku posit. řiedko) t. 74^b; aby ty kraloval velím sczeftnyegije t. j. šťastnějie (přehlas.) t. 40^b, nč. šťastněji Us.; jest nefnaze jeho přemoci t. j. nesnáze (posit. snadně) Modl. 4^b, nč. snáze, snáz Us.; ať řřirze promluví Štít. ř. 152^a, nč. šíře, řř Us.; musejí tyezze trpěti na onom světě t. j. tieže t. 207^a, nč. tíže, řř; mateřino naučení často děti držie tvrdo a druhdy twrze než otcovo t. j. tvrže, řř Štít. uč. 58^a, jakž naytwrze moha Kat. 148; po-něvadžť jest židóm (domácím) mezi těmi národy úzko, věz to každý, jestiř daleko vzie hostem a přičhozím t. j. úže KabK. 37^a, nč. úže, ouž Us. (vedle úžeji); wijecze než řlušie Štít. ř. 155^b, nč. více, víc Us.; naywyffe oslavená Modl. 153^b, kde j' naywyff Štít. ř. 188^a, Kristus potahuje svých wyffez wyffez t., weyř Br. Gen. 48, 22, nč. výše, výř, vejř Us. atd.

Sing. akk. masc., stsl. *bohatějšb* z *-ějšb*, *chuzďbšb*, nemá v češtině dokladu. Ve Štít. ř. se čte: *ktož přijímá tuto svátost, podnět k hříechu činí mdlegij 134^a; tu vzat. nom. za akk. (v doplňku ku předmětu neživotnému), srov. stsl.: (pišta) bolii nedagrъ сътворитъ πλειον επιτεινει την νόσον* Cloz. I, 445 a j. — Femin. *bohatějšu*, *chuzšu*, přehlas. *-ši*, stsl. *-šg*: (měsíc) ve dne nesvietí, jen v noci, avšak noc činí weseleyfſy Štít. uč. 55^b, (pop když by viděl) twarz ſamu té trudowatiny tyſſieyſſi speciem ipsam leprae humiliorem Ol. Lev. 13, 3.

277. Sing. gen. masc. neutr. *bohatějša*, *chuzša*, přehlas. *-šě*, sklesnutím jotace *-šc*; stsl. *-ša*. Na př. měšččinín mŏž pohoniti z desieti hřiven a z wyeczſye nemŏž pohoniti t. j. z většě n. věčšě (= něčeho většého) Rožmb. 202, by Janovi z wieczſſie dávali vinu List. JHrad. 1388, zda-li nenie lestné sbožie zdejšie, čím kto má jeho wiece, a wietſſe se nedostává t. j. větše, z věčšě atd. Štít. ř. 110^a; býti z menſſe ku počtu obvázána t. j. z menše (= z něčeho menšího) Brig. 117^a; kdy se lepſie kto naděje t. j. lepšě (= něčeho lepšího) Vít. 32^b var.; mají za veliký hřiech spolu se utěšiti i dopustie se horſſye (později připsáno ^{bo}), že ukrutni budú sobě t. j. horšě Štít. uč. 38^a; jimž z bližſſe vonie ta nebeská útěcha t. j. z bližše ŠtítMus. 131^a; z dalſſe nemohli byste viděti procul t. j. z dalše Ol. Jos. 3, 4 a Lit. tamt.; *ktož ſ wyſſe upadne tieže padne t. j. s vyšše ŠtítOpat. 43^a, ktož s wyſſe upadne ŠtítMus. 67^b; (vody) které z doleyſſie biechu inferiores t. j. z dolejšě Kladr. Jos. 3, 16. Jako je jmenný sg. gen. v positivech *z-mála*, *z-bližka*, *s-vysoka* atd., tak jsou i komparativy *z-menšě*. *z-bližšě*, *s-vyššě* atd. v příkladech uvedených tvary jmenné. S tím souvisí i nč. dial.: z větša, z bližša, z dalša, z kratša, za teplejša, do širša, do bělša atp. BartD. 70 (val.), je to enom z větša oprané, z menša je to hotové, uděláme to z kratša, z dalša na to hleda zdá se to být malé t. 21 (zlin.) a zlin. 36, z dalša, z vátša t. 116 (laš.), z vátša Hatt. slc. 225. Vedle toho jsou i dial. novotvary: z dála, z blížša BartD. 21 (zlin.) a 70 (val.), přidělané k adv. dále, blíže a nikoli starožitné. —*

278. Sing. dat. masc. neutr. *bohatějšu*, *chuzšu*, *-šiu*, přehlas. *-ši*, stsl. *-šu*. Na př. by n'údatní lepších zřiece byli také lepſſiu chtiece t. j. lepšiu (= něčemu lepšimu) AlxB. 8, 29, taký vieru drží, nádeji má w boze k lepſſy, zlého pyče t. j. k lepši Štít. ř. 192^b, když se kto lepſſy naděje Vít. 32^b. Jako je jmenný sg. dat. v positivech: chtiece *dobru*, mám nádeji *k-dobru*, naději se *dobru*, tak jest i kompt. *lepšiu* přehlas. *lepši* v příkladech uvedených tvar jmenný.

279. Sing. lok. masc. neutr. *bohatějši*, *chuzši*, stsl. *-ši*. Na př. hospodář když staví za stravu hosti ne v svém domu, nemŏž ho staviti wuyeczſſy, ledno pod pětí hřiven t. j. u věčši, u větši (= v něčem větším)

Rožmb. 235; kto jest u mále nepráv, i u wieczfzy nepráv jest EvZimn. 22; kto jest nevěren u mále, i v-wyettfi nevěren jest in maiori Koř. Luk. 16, 10; zvuk trúby znenáhla rostieše u wietczfzy a délež délež sě tiehnieše crescebat in maius Lit. Ex. 19, 19; zvuk trúby znenáhla rostieše vvietczí a délež sě tiehnieše Ol. tamt., zvuk rostieše uwietczy a délež sě tiehnieše bibl. rkp. Strahov. XV stol. tamt. (v příkladě tomto možná že opisovatelé rozumějí tvar složený u-větší atp., ale překladatel původní měl tu na mysli zajisté výraz jmenný u-věcší); mnoha ostatí ā na menfzy dosti mieti t. j. na menši (= na něčem menším) BrigF. 117^a; budeť lépe na menfši dosti mieti BrigF. 110; jich otcové první zákona (t. předchůdcové v řeholi klášterní) na menši sú měli dosti HusE. 1, 426 (vydavatel vytiskl: na-menší[m], neprávem). Jako je jmenný sg. lok. v positivech ve-mnozě, u-mále atp., tak jsou i komparativy u-věcší, na-menši v dokladech uvedených tvary jmenné. — S tím souvisí také dial.: po skrovňějšu, po staršu, po menšu, po většu, po prvšu BartD. 70 (val.; v nář. val. jest lok. poli a psaňu, předložka po váže se tu s lok., po-většu atd. jsou tedy sg. lok.).

280. Sing. instr. masc. neutr. *bohatějšem, chuzšem*, býv. -šbmě. Doklady: *ktož málem učiní pomoc, jako by wietffem pomohl* ŠtítMus. 163^b; *kdyby wietffem pomohl t. Jako je jmenný sg. instr. v pozitivn: pomoci málem*, tak jest i kompt. *většem* v dokladech uvedených tvar jmenný.

281. Du. nom. masc. byl v stsl. -ša, fem. neutr. -ši; v češtině je za to z pravidla -še, bezpochyby tvar plur. vzatý pro dual, příklady viz zde dále. V AlxB. čte se: *takž tu ot něho zmyrt vzěsta, jež naylepšie z těch tu biesta* 3, 29, a v Mat.: *prvá dva bratry byla sta rucziefšie a druhá dva lenyeyffye* 56; to jsou buď tvary sklonění složeného -šie, buď s odchylnou jotací místo -še.

282. Plur. nom. *bohatějše, chuzše* pro všechny rody proti stsl. masc. -še n. -ši, fem. -šg, neutr. -ša n. -ši. Stč. plural -še je spolu též pro dual. Na př.: *hyne nám čas života, tak ež blyzzffe jsme smrti t. j. bližše* Štít. ř. 83^b; (*vy, dietky*) *ste sobě nayblyzzffe* Štít. uč. 25^b; *z božie milosti byli bychom v ně (šlechtnosti) bohatyeyffe t. j. bohatějše* Štít. ř. 149^a; *těm ješto jsú dalffe světa t. j. dalše* Štít. uč. 122^b; *abychom byli dokonaleyffe* Modl. 31^a; *ješto (cěsty) by jim hodnyeyffe byly* Štít. ř. 190^a; *spravedlní sedmkrát než slunce yafnyeyffe budú t. 182^a; (dětí) budú na tebe lafkaweyffe* Štít. uč. 108^b, *pohané jsau na ně (židy) lafkawiefšie než na křesťany* KabK. 33^a; *ti (t. kdo v kostele nejsou pobožní) byli by lepše doma t. j. lepše (plur.)* Alb. 90^b, *co svě sděla, v tom sě svě lepše domněla t. j. lepše (pro dual)* AlxBM. 1, 18; *bychova mileiffe svému pánu t. j. milejše (pro dual)* OtcB. 145^a; *již bychom měli mudrzyeyffe*

býti Štít. uč. 60^a; aby (vy) pijlnyeyffe byli Štít. ř. 132^b, lidé pijlnyeyffe sebe mají býti t. 208^b; mnozí aby zdáli se poczeftnyeyffe t. 67^a, (andělé) jsú pokornyeyffe t. 149^b; ty panny jsú pfoftnyeyffe Štít. uč. 36^b; radyeyfe chcmy zemřieti Pass. 436, radyeyffe se máte potupiti Modl. 163^b, radieyffe služe mocnému Hrad. 94^b, chcmy radyeyfe božie kázanie plniti Alb. 51^b, (panny) jsú radyeyfe smrt trpěly t. 10^a, vždy radyeyffe věříme pochlebníkom Štít. uč. 144^b, radějše chtěchu učiniti aby . . Trist. 19; radieyffe mi hlavu setněta (dual) Pass. 581, (uši) radieyfe poslouchají zlých písní Hrad. 97^a, abychom se radieyffe spolu. sňala OtcB. 144^b; radffe v dobrotě s sebou mluvte t. j. radše Štít. ř. 104^b, páni radffe chtie slúti dobrými než býti Štít. uč. 87^b; (oba) vzala sta radffe tělesnú smrt OtcB. 123^a; aby filnyeyffe trpěti byli Pass. 365, budú v nás fylnyeyffe ty žádosti Štít. ř. 39^b; pak-li bychom neznali své slepoty a tiem flepyeyffe byli Štít. uč. 104^b; když (děti) by byly starffe t. j. starše t. 121^b; (hvězdy) jsú fwyetleyffe než nebe t. 77^b; by mohli býti fwobodnyeyffe t. 89^a atd. V HusŠal. čte se: doktorové světi čím více na křehkost svú pamatují, tiem kázanie slova božieho jsú pilniegi 71; tvar *pilněji*, m. *pilnějše*, jest odchylka vzniklá analogií: k sg. nom. masc. *pěši* jest plur. též *pěši*, a podle toho vzat i sg. nom. masc. *pilněji* též za plural.

283. Plur. akk., stsl. masc. fem. -šę, neutr. -ša n. -ši, nemá v češtině tvaru střídného, v příkladech sem hledících bývá tvar -še: uzřie některé rovny sobě aneb snad wietffe t. j. větše Štít. nauč. 48^b, (trojě věc) ty oběti činí wzacznyeyffe t. j. vzácnějše Štít. ř. 228^b, o těch ješto mistrují vína a činie je nezdrawyeyffe t. 94^a, kteréž (lidi) pak wzacznyeyffe mámy Modl. 94^a atp.; tu je patrně nom. vzat za akk. —

284. Pro jiné pády skloňování tohoto není dokladů ani v stč., a během času i to, co do XIV a dílem i do XV a XVI stol. bývalo, většinou zaniklo, tvary jmenné jednak ustoupily tvarům skloňování složeného, jednak ustrnuly ve výrazech příslovečných.

Tvary složené místo jmenných vyskytují se již v době stč. Na př. ač wyetřij budem neb fylnyeyffij Štít. ř. 83^b t. j. -ší místo žádaného -še; saň bieše sfyryffe než vuol, delffe než kuon a zuby u nie ostre Pass. 378 t. j. -šie m. -ši, jako je tutěž i ostré m. -y; protoť vás napominám, aby ktož jsú dobrzij, lepffij byli Štít. ř. 67^a t. j. lepší m. -še, jako jest tutěž i dobří m. -i; (zloděj) byl-li dřeve zly, bude horffij Štít. uč. 138^a t. j. horší m. horí, jako i zlý m. zel; atd. Časem přibývá tvarů těchto víc a víc, a od stol. XVI je pravidlem usus stejný s nč.

285. Sklesnutí ve význam příslovečný a ustrnutí v něm jeví se zvláště v *raději*. Jako mámé v positivu dosud tvary jmenné *rád*, fem. *ráda*, neutr. *rádo*, plur. m. *rádi*, tak bylo v stč. také v kompt.: sg. masc. *raději*, fem. *radějši*, neutr. *radějše*, plur. *radějše*, doklady tomu

viz na příslušných místech nahoře. Ale záhy vyskytují se příklady, ve kterých místo žádaného doplňkového nominativu se vyskytuje tvar některý jiný, stlačený ve význam příslovečný. Zejména tvar:

raději, t. j. buď sg. nom. masc., buď zúženina z neutr. adv. *-ějie*, zkráceně pak *-ěji*, a odsutím z toho *-ěj'*; na př. aby jiní lidé tím se radiěji pode mne brali List. Krum., aby jiní lidé tím se radiegy pod nás brali List. Kost., raději tomu chci Blah. 261 (*-ějí* je prý chyba), zabí mne radiegi Br. Lev. 11, 15; raději Us., raděj bych se rubat dala Suš. 349, raděj Us. zvláště obecný;

radějie, *-jé*, neutr. adv. vzato místo doplňkového nominativu *-ějí*, na př. (já, král) radygie v ňu (smrt) upadnu AlxBM. 4 1, radiegie bych vzal HusPost. 22^a, (člověk) by radiege volil aby t. 21^a; Alexander vybral jest radiegije staré rytieřstvo Alxp. 12, ač by byla radiegie syna měla Griz. 155^b;

radějši, *radši*, *radči* (změnou *dš-dč*, srov. I. str. 513), *rači*, vlastně fem., na př. radyeyšy byste mohli můj súd trpěti DalC. 4 m. radějše, Řekové chtě radieyšii zemřieti Troj. 104^b, by byli radiegšy svolili t. 57^b, (lidé) radieyšy zvolili tmy ChelčP. 153^a, Jan žádal od hospodina kršten býti radly než hospodina křtíti Mat. 39, hled radči míru Lomn. Jg., radši Us., rači Us. ob.;

radějše, *radše*, *radče*, vlastně plur., na př. (závistivý) by nechtěl ničemuž dobrému radějše, než by v tom měl rovni sobě ŠtítV. 121 (vytištěno nesprávně *-šé*), Egea by byla radiegšfe polovici královstvie ztratila Troj. 217^b, radeyšfie bych zemřela Apoll. 129^b, (matka) svého života radieyšfe poskyte ChelčP. 3^b, že by tomu radše byl Háj. Jg., proč ty radče mluviš Blah. 223, interpres muž se té amphibologie odvážíti radše t. 258, kaž mu radče cepy vzíti Pam. 3, 114;

radš, *rač* Us. ob., odsutím z *radši* nebo i z *radše* atd. —

286. Výklady jiných zvláštností, jako *radši* m. *radějši*, *dáleji* m. *stě. dalí*, *čistějie* m. *čišče*, nč. *dáleji* m. *dále* atp. patří do kmenosloví.

d) Jména místní *Boleslav* atp.

287. Mnohá jména místní jsou původem svým adjektiva possessiva, utvořená kmenotvornou příponou *-jo* masc., sg. nom. akk. *-jə*. Na př. possessivum *Boleslav* = Boleslavův (rozuměti jest při tom nějaké appellativum mužské, na př. *hrad*), utvořené ze jména osobního *Boleslav* (*-və*), srov. rus. *Perejaslavle* atp., ze *-slav-jə* Mikl. III^a 347; a podobně *Chrudin* ze jm. os. *Chrudin*, *Jaromir* nč. *-měř* z *Jaromir*, *Olomúc* z *Olomút*, *Drahoraz* z *Drahorad*, *Choteč* z *Chotek*, *Bohdáneč* z *Bohdánek*, *Žutomysl* z *Žutomysl* atd.

Jména tato byla původně masculina; svědčí tomu doklady nejstarší, na př. Lutomizl KosmA. 1, 42 a j. (femininum mělo by zde koncovku psanou -a) a doleji uvedené doklady stč., kde přívlastek svědčí, že jméno místní jest rodu mužského. Rod mužský zachován dialekticky: mor. do *Olomúca*, *Třebíča*, *Lulča* atd. BartD. 162 a Šemb. 36. Časem přejímají se do třídy místních jmen ženských a stávají se feminina; ta změna pronikla v češtině západní a spisovné, ačkoliv i tu se udržely zbytky způsobu starého, na př. *Bohdáneč* masc. vedle *Choteč* fem., *Dobříš* fem. a v usu domácím té krajiny také masc. (sděl. pp. Lad. Benýšek a Vác. Ertl).

Časem vyšlo také z povědomosti, že jména tato jsou adjektiva; zpodstatněla a stala se jmény vlastními.

288. Skloňují pak se jm. m. *Boleslav* atp., jak následuje.

Sing. nom. *Boleslav* masc., pak vzato za fem.

Sing. gen. masc. i fem. *Boleslavě*. Na př. do boleflawye DalC. 30, do Starého Boleflawye Pulk. 23^a, z Boleflawie KolB. 1520, Háj. 74^b, do Boleflawie t. 74^a, KolČČ 165^b (1552), do Mlade Boleflawie t. 233^a (1556), do Boleflawie Beck. 2, 11 a j.; z Czaflawie KolA. 1513, do Czaflawie Háj. 417^b, města Czaflawie KolČČ. 18^a (1542), do Čáslavě Pal. 5, 1, 231, (města) Čáslavě TomP. 4, 21; z Domaslavě Pal. 5, 1, 347; do chrudymye DalC. 57, do Chrudimie Háj. 124^b a j., z Chrudjmie KolČČ. 179^a (1553), do Chrudimě Pal. 4, 2, 128, ze Chrudimě t. 5, 1, 369; ot kurzymye Hrad. 4^b, od kurzymie Pass. 312, do Kaurzimie KolB. 1523, z Kaurymie Háj. 50^a, do Kouřimě Pal. 4, 1, 76, (města) Kouřimě TomP. 4, 21; z Liboslavě Pal. 5, 2, 203; Jana z Postupimě Sv. 179; z Przybramye ODub. 121, z Przibramie KolB. 1523, kromě zástavy Příbramě Pal. 5, 2, 340; do Przibiflawie Příb. 21^a; Wunderwein z Radimě VJp. 61; města Soběslavě Břez. 12, do Soběslavě ČernZuz. 59, u Soběslavě t., ze Soběslavě Pal. 3, 2, 381, t. 4, 1, 132 (z r. 1446); u ftrziehomye DalC. 51, do ftrzyhomye t. 57; do Welimie KolB. 1514; z Vlašimě Pal. 3, 2, 363; do Vratislavě Kar. 61, z Vratislavě t. 62, do wratislawie Háj. 49^b, z Vratislavě ŽerKat. 77 a j., do Vratislavě t. 91 a j. (v ŽerKat. gen. Vratislavě velmi často a nikdy jinak), do Vratislavě TomP. 2, 66, t. 3, 399, t. 3, 420 a j., do Sbraflawye Pulk. 175^b, od Zbraflawie Háj. 381^a atd. Tvar -ě jest náležitý. nechť jest jméno masc. (tedy podle gen. oráčě a přehláskou ze staršího -a) nebo fem. (tedy podle gen. dušě); v textech starých jest pravidlem, t. j. u veliké převaze proti tvarům jiným; a pravidlo to dosud se drží v jazyku obecném: z Boleslavě, Chrudimě, Radimě atd. — Časem vznikají novotvary -i, a to skoro jen při kmenové souhlásce retné; na př. kněz ftrzechomy doby DalC. 45, do Boleslavi DalJ. 29 rkp. V a L, do Przibiflawi Příb. 21^a, Pražané Příbyflawi dobývali

Háj. 401^a, do Čaflawi t., okolo Chotěboře, Čaflawi t. 411^a, do Stareho Boleflawi Háj. 120^a, od Stareho Boleflawi t. 381^a, z Mladé Boleslavi Pal. 5, 1, 62, z Čáslavi t. 4, 1, 25, do Čáslavi t. 5, 1, 231, z Domaslavi t. 5, 1, 349, z Příbrami t. 3, 2, 381, do Soběslavi t. 4, 1, 184, do Vratislavi t. 4, 2, 511 a j., do Zbraslavi t. 2, 2, 4 atd., z Boleslavi TomP. 3, 430, z Čáslavi t. 1, 289, z Příbrami t., od Zbraslavi t. 1, 37 atd. Novotvar *-i* začíná se tedy v době staré, ale značnější rozšíření jeho jest až z doby nové. Dobrovský Lehg.² 179 klade *Čáslav* do sklonění *kost*, ale na str. 185 dobře vykládá, že gen. jest z-Vratislavě, Boleslavě, vedle něhož že bývá také Vratislavi; Nejedlý (1804) str. 144 udává gen. Vratislavi, Zbraslavi atd., a na str. 151, že v jazyku starém bylo *-ě*; Palacký v ČČMus. 1834, 406 vykládá theoreticky, že je gen. Čáslavi, Boleslavi, Chrudimi atd.; mylnou theorii přinášejí pak také knihy školní, na př. Hattalova mluv. str. 196 a 197; novotvar *-i* se tím rozmohl v posledních letech, ale tvar náležitý *-ě* přece zůstává pravidlem.

Sing. dat. masc. *Boleslavu* přehlas. *-vi*, fem. *-vi*. Na př. k Starému Boleslavi Háj. 380^b, k Staré Boleslavi Us.

Sing. lok. masc. i fem. *Boleslavi*. Na př. w Starém Boleflawi Háj. 122^b, w boleflawy DalC. 42, w chrudymy t. 45 atd., v Staré Boleslavi Us.

Sing. instr. masc. *Boleslavem*: Boleslava boleflawem otdělichu DalC. 25 (t. j. Boleslav, bratr sv. Václava, dostal za podíl město Boleslav), hrad za Mladým Boleflawem Háj. 341^b, před olomuczem DalC. 82, před wratyflawem DalC. 82; — fem. *Boleslaví* Us.

289. 1. Sem patří také jména místní *Bezdez* a *Medvěz*, *Nedvěz*. Utvořena jsou ze jm. osobních *Bezdeď* a *Medvěď* příponou *-ju* masc., a jsou tedy adj. possessiva vzoru *pěš*. Časem přejímají se také do rodu ženského, jako *Boleslav* atd. A vedle toho vyvíjejí se ještě dále novotvary *-ie* neutr. podle *znamenie*. Na příklad sg. nom. akk. masc.: (ecclesia) in Bezdez Reg. II. r. 1293, Bezdes t. III. r. 1316, in Bezdyez castrum Kosm. pokr. k r. 1282, Meduez KosmA. 1, 10, Medwez Kosm6 tamt., Medwes Reg. III. r. 1313, Medwicz t. 1326, Medwyez t. 1326; — přejato za fem.: Malá Bezdez Nauč. Slovník I. 679; — sg. lok. na bezdyezy (hradě) Pulk. 160^b; — novotvary *-ie*: castrum Bezdiezie Kosm. pokr. k r. 1283, villam dictam Medweze Reg. II. r. 1256, (hrad) jenž slove Bezdiezy Háj. 340^a, Bezdiezy zastavil VelKal. 178, na Bezdiezy horu t. 24, na Bezdiezij (sg. lok.) KolČČ. 70^a (1546), pod Bezdiezym Háj. 340^a, Nedvězí Pal. pop. 160, 180, 235, 251. —

2. Také jména místní *Plzeň* a *Mišecň* hlásí se sem svým skloněním a též dvojm. rodem: w Nowem Plzni (na inkunabuli z r. 1488, Věstník Č. Akad. 1894, 204), před mysnem DalC. 50, proti nč. fem.

3. Časem vznikají také novotvary s kmenem tvrdým, dílem masc. a tedy podle vzoru *chlap*, na př.: z města Boleflawa Mladeho Lún. pam.

1594; z Kauřima KolČČ. 349^a (1562), z Kauřima VelKal. 167, k Kauřymu Háj. 51^a, ku Praze a k Kaurzimu KolČČ. 121^a (1550), mezi Kauřimem a Českým Brodem t. 137 a Us., kněz Ostřehoma dobyl DalJ. 45 rkp. Z, do Ostřehomu Háj. 113^b, k Ostřihomu TomP. 4, 288, za Ostřihomem Pal. 5, 2, 280; — dílem fem a tedy podle vzoru *ryba*, na př.: město fluolo Przibisława Přib. 21^a, ten potvrdil purkrecht Przibisławie (dat.) t., Břeclava Us., Časlava s Kutnou Horou, Kutná Hora s Časlavou (popěvek prstonárodní), za Příbramou Us. (v okolí Příbramském, sděl. dr. B. Jedlička a prof. J. Pelikán). —

290. Adjektiva possessiva tvaru jmenného, tedy shodná se jmény *Boleslav* atp., jsou také ve jménech místních spřežených, jako jsou na př. *Kněž-most*, *Kněžě-ves* *Buščě-ves*, *Nelahozě-ves*, *Sekyř-kostel* atp. (t. j. most kněžův, ves knězova, Buškova n. Buzkova, Nelahodova atd.). Členy druhé těchto spřežek jsou appellativa *most*, *ves*, *kostel* atd. Členy pak prvé jsou adjektiva possessiva, utvořená příponou *-jo* masc. neutr. (sg. nom. akk. masc. *-jě*, neutr. *-jě*), *-ja* fem., a shodná v grammatickém rodě se členem druhým. — Sklonění bylo tu zajisté oboustranné: nom. *Kněž-most*, *Kněžě-ves* ..., gen. *Kněžě-mosta*, *Kněžě-vsi* ..., dat. *Kněžu-mostu*, *Kněži-vsi* atd. Ale časem staly se z toho spřežky, ve kterých člen první, bývalé adjektivum, buď ustrnul ve svém tvaru nominativním, na př. *Kněž-most* nč. gen. *Kněž-mostu* ..., *Kněžě-ves* nč. lok. v *Kněže-vsi* atd., buď v tvaru genitivním *-č*, na př. *Buščě-hrad* ..., buď přijal koncovku *-o*, na př. *Zvoleňo-ves* m. *Zvoleně-ves*. — Zde možno uvést také stč. *Sviň-brod*: Zuinprod KosmA. 1, 40, tomu klášteru Swiňhbrod říekáchu DalH. 42 (v DalC. je za to v opise Wratislawově swymbrod, ve vyd. Mourkově swynibrod; proti tomuto je na pováženou, že Kosmas má Sviňbrod a že v DalC. velmi zřídka se vyskytá litera i). Ve *Sviň-brod* je první člen *sviň* = stsl. adj. sviňt suillus, v jistém smyslu též possessivum.

e) Adjektiva ostatní vzoru *pěš*, *pěšě*, *pěše*.

291. Adjektiv ostatních, která sem patří a která sklonění jmenné mívají, jest nemnoho. Uvedena jsou v § násl. a dosvědčeny jsou v nich tvary jmenné:

sing. nom. masc. *-choz*, komorníč, léň, nic, páň, pěš, rúč, sic, — fem. léně, nicě, páně, pěšě, rúčě (?), — neutr. pěše, — akk. neutr. (adverb.) rúče, sice, — gen. masc. neutr. léně, nicě, nynějšě, páně, vláščě, — dat. léni, pěši, pozdni,

dual nom. masc. nicě, a

plur. nom. masc. léni, nici, pěši, — fem. pěšě, rúčě, — akk. nicě.

Tvary tyto jsou v době stč., do XIV a částečně do XV stol.; do jazyka pozdějšího zachovaly se z nich jen výrazy adverbialní.

V textech starých je někdy čtení nejisté. Na př. v Ol. je psáno: (ovce) aby brziezie byly Gen. 30, 38, kdyzto ovce počínají brzieze býti Gen 30, 39; tu může býti míněn tvar jmenný březě, -ze, a také tvar složený březie, -zé; adj. *březí* nemá tedy jmenných dokladů jistých, a k nejistým zde nehledíme.

292. Adjektiva pak jednotlivá, při nichž tyto tvary nalézáme, jsou

-*chozí*: odtad přichoz jest súditi venturus est ŽKlem. 136^a, (člověk) jak květ wichoz sa i zetřěn bývá t. 143^a, ktož wchoz bývá v to drahé světlo Štít. (Rozb. 679); častěji bývá subst. -*chozě*, *přichozě* podle *panošě*, v. § 199;

komorníci: komorník druh OD. 485; tvar *komorníč* v tomto spojení ustrnul a jest i sg. dat. *komorníč druhu*: škody mají býti opověděny komornycz druhu ODub. 16, podsudiemu nebo komorníč druhu OD. 489;

léni (stran kvantity srov. leenij Štít. ř. 96^a a j.): sg. masc. nom. *léň*, nebud len do třetieho dne zde býti Hrad. 19^a, ež (sluha) len bude k dobrému ŠtítVyš. 34^a, len sem byl putovati AdmontB. 135^a, (kto) len byl k tomu Alb. 72^a, ať k napominani jazyk len nenie HusPost. 148^b, nebud len hledati toho Tkadl. 23^b, a on pak len by byl k tomu Kruml. 198^a, (zákonník) jest len t. 480^a, clceš len a spanliw býti t. 406^b, nebud len NRada 518, nebud leen non te pigeat Ol. Sir. 7, 39, aby nebyl len přijiti Koř. Skutk. 9, 38; — fem. *léně*: duše bude lenye k dobrým skutkóm Alb. 43^b, (ty) byla by lenie t. 97^b, duše bude lenie k dobrým skutkóm Kruml. 171^a; — gen. masc. *léně*: aby lenie toho učinil, jesto Brig. 26; — dat. masc. *léní*: uč se na božiem děkování nebyti pozdny a léný Alb. 69^a (vazba dat. s inf.); — pl. masc. nom. *léní*: avšak jsú jich leny skoci AlxŠ. 1, 7, kteříž sú leny, zmeffkaliwy a studeny Kruml. 485^b, (židé) biechu leni Comest. 190^b;

nici: sg. masc. nom. *nic*, (otec) pade nycz Otc. 240^a srov. stsl. pade nice Mikl. Lex., ten na zemi nycz se položi t., ve dne i v noci nycz leže in faciem prostratus t. 91^b; — fem. *nicě*: (Anna) plačící pade nyczie LMar. 37, (žena) chodila nyczie JidDrk. 7, proňež leží Troja nyczye AlxV. 780, Věhlasnost (zosobněná) pade nyczye Vit. 15^a; — sg. gen. neutr. *nicě*, v adverb. výraze *z-nicě* stsl. izъ nica: (žena) poče z nicze hlédati Otc. 91^a (t. jsouc sehnuta, k zemi skloněna), jeden (mudřec) vezřev na král z nycie KatBrn. 95, srov. stsl. izъ nica vsziraje *λοῦσθι τὸ ὀφθαλμὸν* Supr. (Mikl. Lex.), liška hledie z nycze NRada 1381, nenief toho duostojna, byť hlédala na mé líce, ani z jasna ani z nycze Kat. 44, (Kateřina, na popravišti) vzezřevši na kata vznikze (sic) vece t. 192; — du. masc. nom. *nicě*: (ta muž zrádná) ležeta před vozem nyczie AlxBM. 1, 36; — pl. nom. masc. *nici*: (tři králové) padše nyci poklonichu se EvZimn. 9, oně-

měchu i padú inhed nyczy Otc. 125^b; — pl. akk. *nicē*: svódnici i svódnicē jež črt vneso u peklo nyczye Hrad. 100^b; — jmenné nominativy tohoto adjektiva bývaly v doplňku zvláště při slovesích *pásti* (*padnouti*) a *ležěti*, jako ve stsl.; ale později vyskytují se tu i tvary složené, na př. (Lot) padl nyczy Ol. Gen. 19, 1, Judit ležala nyciē t. Jud. 10, 1; proto není v textech od stol. XV počínajíc jisto, je-li tvar jmenný či složený, kde forma psaná výkladu obojího dopouští, ua př. v dokladě: synové israhelští padše nyczy Ol. 2. Par. 7, 3 může býti nici i nicí;

nynější: sg. gen. masc. neutr. *nynějšē*, *nyniešē*, ot nynyciffie času i až na věky ŽKlem. 130, 3, z nynyeffie času ex hoc nunc t. 113, 18 (26), až do nynieffie Comest. 109^a;

páni (= pánův, patřící pánovi): sg. nom. masc. *pāñ*, člověk zaručený za pāñ člověk Tovač. kap. 194 (Brandl Gloss. 22), ručili jsú za pāñ člověk, troje rukojemství bylo za pāñ člověk Brandl Kn. Drnovská LXXVII (z knih Půhonných Olomúckých z r. 1475, jak psáno v orig. ?); — fem. *pánē* (páně = pánova): jest-li ť panye dědina, člověk jest boží Štít. uč. 88^a, Panie jest země i plnost jejie Domini est terra Koř. 1, Kor. 10, 26, řeč panie ChelčP. 12^b, moc Páně Br. Num. 14, 17, aj já dívka Páně (v modlitbě); — neutr. *pāne*: oko páně Vel. Jg.; — sg. gen. masc. fem. neutr. *pánē*: Jakuba bratra panie Domini Koř. Galat. 1, 19, z úsudku panie KabK. 13^a, do chrámu páně Us., přichvat se panie chudoby Kruml. 319^a, podle panie Koldovy roty list. XV stol. (Perw. 53), podle páně rady Konáč (1547) 41^a, léta Páně Us.; — plúr. nom. akk. *pánē*: sluhy panye Brig. 78^a, připravte cesty panie Domini Koř. Mat. 3, 3; — tvar *pánē* ustrnul a klade se bez náležité shody grammatické: před obličej panie Koř. Skutk. 10, 4, Adam 203^b, anděl páně ChelčP. 22^b, děd páně Jánov Sv. 178, pan syn páně ŽerKat. 134, chrám Páně, anděl Páně; musí v kázeň panie jíti ŠtítOp. 304^b, ŠtítMus. 50^a, na páně potřebu Vel. Jg, truhlu páně z Lobkovice ŽerKat. 155; na panye milosti Rychn, ke škodě panie ChelčP. 204^a, k večeri Páně Us.; po S^m Bartolomějovi apofstolu panie KolčČ. 192^a (1556), w letu panie KolEE. 351^b (1630), v chrámě paně Beck. 1, 171; před obličejem panie Adam. 201^b, (s početni) panye Gyndrzychowu a panie Herzmanowu List. JHrad. 1384; úředníci páně Jindřichovi ŽS. 346; slov panie ChelčP. 125^a; dům páně Novákův, v domě páně Novákovu, za domem páně Novákovým, zahrad páně Novákových, v zahradách páně Novákových atp. Us.; ustrnulost tvaru *pánē* je dosvědčena od skl. stol. XIV a zajisté že také v napřed uvedených dokladech se shodou na pohled náležitou v povědomí mluvících shoda tato často a snad velmi často se neznamenal, jako jí neznamenáme nyní, když pravíme shodu na pohled zachovávající: dívka Páně, do chrámu Páně, léta Páně atp.; ale jisté je naproti tomu také, že tvar *pánē*, kde mu podle kongruence gram-

matické býti náleželo, skutečně býval, neboť jen tudy mohl se vůbec vyvinouti;

pěši: sg. nom. masc. *pěš*, na př. pyes jdi Rožmb. 270, beřiž sě pies k svému domu Hrad. 112^a, sám jediný pieff a bos šel Krist. 34^a, (spasitel) pieff a bos chodě t. 54^a, (Kristus) pyeff chodil Vít. 23^a, nechodím pies kázat HusPost. 156^b, skočiv s vozu pyefs běžičše Ol. Súd. 4, 15, já pyefs osla jeho vedu EvOl. 71^b, pieff nebo na koni Op. Mus. 154^b, Ennolus piefs běžišc Alxp. 54, Hektor pies se bránil Troj. 118^a, jenž pěš chodieše DalJ. 107, neboň ptáka pěš Tkadl. 1, 28, ty jsi na koni a já piefs TandZ. 177^b; — fem. *pěše*: veš den pyeffe šedši Krist. 18^a, však jest matka božie pyeffe šla ROl. 144^a; — neutr. *pěše*: (dětátko) pieffe jíti nemohlo Krist. 28^b; — dat. *pěši*: neslušie mně pieffi jíti Pass. 538 (vazba dat. s inf.); — plur. nom. masc. *pěši*: v řěčě přejdú pieffi ŽKlem. 65, 6, ŽTom. tamt., syn boží s apostoly pieffy jdú Krist. 37^b, vyšli pieffi Ol. Bar. 5, 6, jižto pieffy jdiechu t. 2. Rog. 15, 18, vyšel jest král a vešken duom jeho pieffy t. 15, 16, zástupové jidechu po něm pyefi z města pedestres Koř. Mat. 14, 13; — fem. *pěše*: všěcky (panny) pieffie do Říma sly Pass. 555; — tu ustrnulo *pěš*: vicce sme šli pěš než jeli Jar. 65;

pozdni: sg. dat. masc. *pozdni*, na božiem děkování nebýti prazdny a leny tardum et pigrum esse Alb. 69^a (vazba dat. s inf.);

ručí: sg. nom. masc. *ruč*, že jsem byl rucz ke zlému AdmontB. 135^a, bývaj ruczz esto velox Ol. Sir. 31, 27; — neutr. (adverb.) *ručě*: rucze subito ŽKlem. 141^a, rucze uslyš nás Modl. 9^a, kto j' padl vstaň rvvcze Štít. ř. 92^a, (jazyk) ruvczye mluvití bude Pror. Isa. 32, 4, rucee ve mžení oka in momento in ictu oculi t. j. ručé (zdlouženo emfasi) Koř. 1. Kor. 15, 52; — v Hrad. čte se: (já, MMagdalena) tam pójdu ruczíe 46^b, o Maria, ruczíe s' vstala 32^b; možná že tu jest fem. *ručě*, ale jisto to není, poněvadž v Hrad. bývá i adv. *ručě* psáno s jotací: (Oldřich) dospě tiem dielem ruczíe 8^a, dojev sv. Prokopa ruczye 15^a; — v Koř. psáno: ruczye nohy jich ku prolití krve veloces Řím. 3, 15; to může býti tvar jmenný *ručě*, i složený *ručíe*;

sici: sg. nom. masc. *sic*, papež jest chud a lycz talis Mart. 30^b; — akk. neutr. (adverb.) *sice*: onde takto, onde lyczc Modl. 43^a atd., ně. sice;

vlášci: sg. gen. neutr. *vláščě* v adverbialním výrazu *z-vláščě*, z wlaſſ-czie jsem jáz singulariter ŽWittb. 140, 10 atd.; z toho je adv. *zvláščě*, *zvlášť* atd., srov. I. str. 549.

3. Vzor *boží*, *božie*, *božie*.

293. Sem patří adjektiva *kmenc bojo*, *-vja*. Kmen adjektiva vzorového jest masc. neutr. *božubo* přehlas. *božuje*-, fem. *božuja*-. Sklonění

jest jako ve stejných vzorech substantivních, t. j. masc. *boží* skloňuje se jako *Juří* a *řebří*, fem. *božie* jako *paní*, neutr. *božie* jako *znamenie*.

Adjektiva sem patřící měla sklonění jmenné ve stejných případech syntaktických, jako adjektiva jiná; na př. v dokladech: jest-li *t páně* dědina, člověk jest *boží* štít. uč. 88^a, trúp ziedá cuzé úsilé, libo *málo* libo *velé* Hrad. 107^a jsou adjektiva *boží* a *velé* ve stejné funkci syntaktické jako *páně* a *málo*, a jsou proto tvaru jmenného ona jako tato. Dále jsou adjektiva sem patřící valnou většinou významu possessivního, na př. *boží* = *rov* *divov* atd.; possessiva vůbec mívají skloňování jmenné, srov. nahoře *králův*, *matčín*, *Boleslav*, proto sluší skloňování stejné také jménům *boží* atp. — Konečně ukázati jest na stsl., kde adjektiva tato mají též skloňování z pravidla a zřetelně jmenné, srov. Mikl. III² 17 a doklady s. v. *božij* a *velij* v glossářích při Jagićovu Cod. Marianském a V. Vondrákovu Glag. Cloz.

Z toho vyplývá, že můžeme také v češtině bezpečně bráti tato adjektiva za jmenná, pokud tomu neodporuje tvar. Nč. masc. hlas *boží*, člověk jest *boží*, — fem. milost *boží*, msta jest *boží*, — neutr. slovo *boží*, slitování jest *boží*, — stč. *boží*, *-ie*, *-ie*, shoduje se v koncovce ovšem úplně s adjektivem sklonění složeného nč. *pěší*, *-í*, *-í* a stč. *pěší*, *-ie*, *-ie*, a mohl by se nalézt i nějaký výklad, kterak se masc. *boží* vyvinulo z tvaru žádaného ve skloňování složeném *božijb-jb*, a podobně fem. *boží* stč. *božie* z *božija-ja*, neutr. *boží* stč. *božie* z *božije-je* atd.; ale když povážíme, že nč. *boží*, *-í*, *-í* a stč. *boží* *-ie*, *-ie* docela dobře a snáze lze vyložit z tvarů jmenných *božijb*, *božija*, *božije*, že tvary tyto resp. vzniklé z nich *božij* atd. jsou v stsl. pravidlem, a že také v češtině jednak z příčin syntaktických, jednak pro význam possessivní tvarů jmenných tu žádati máme, nakloníme se zajisté k výkladu, že č. masc. *boží* je tvar jmenný a střídny za psl. *božijb*, fem. *boží* stč. *božie* z *božá* že je tvar jmenný psl. = *božija*, neutr. *boží* stč. *božie* tvar jmenný = psl. *božije* atd.; vůbec a krátce: že tu máme adjektivum sklonění jmenného všude tam, kde tvar výkladu tomu neodporuje.

V pádech, kde se skloňování toto odchylovalo od sklonění složeného a tedy od vzoru *pěší*, vznikly a ujalý se všude novotvary s koncovkou přijatou ze vzoru řečeného. Na př. byl sg. gen. masc. neutr. psl. *božija*, z toho mělo by býti stč. stažené *božá*, přehlasované *božie* a nč. zúžené *boží*, ale jest stč. *božieho*, nč. *božího*, podle *pěšieho*, *pěšího*; byl sg. dat. masc. neutr. psl. *božiju*, z toho mělo by býti české staž. *božů* přehlas. *boží*, ale jest *božíemu*, nč. *božímu*, podle *pěšiemu*, *pěšímu*; atd. To se vykonalo v době předhistorické; do doby historické zachoval se z tvarů jmenných sem patřících jenom zbytek doleji připomenutý, sg. lok. *ve-psí*. Když pak tato změna byla provedena, nebylo rozdílu mezi skloňováním adjektiv *boží* atp. a vzorem *pěší*, a odtud běže se skloňování ono v pově-

domí obecném za totožné se vzorem skloňování složeného *pěši*; ale v historické mluvnici dlužno ve skloňování adj. *boží* rozeznávat tvary dvojce: tvary původem jmenné, třeba že později se braly za tvary sklonění složeného, a novotvary s koncovkami přejatými ze vzoru *pěši*.

294. Skloňování pak jest toto:

Sg. nom. akk. masc. *boži*, z *božjy*. Na př. jest-liť páně dědina, člověk jest bozy Štít. uč. 88^a, jázť sem bozy člověk a tvój Hrad. 109^a, (Ježíš) jest i bozy syn i tvój (t. Mariin) t. 58^a, (Ježíš) bude tvój i bozy syn t. 63^a (význam patrně possessivní); hlas bozzy Pror. 5^a; (Přemysl) vyně pecen wely DalC. 5, wely sbor lidu ML. 111^a, mráz wely Otc. 416^b; nč. boží. — Neutr. *božie*, z *božje*, sklesnutím jotace božé, zůž. boží. Na př. slovo bosťe svD. 68, slovo bozije Štít. ř. 4^a, zdravie boze ŽKlem. 49, 23; trúp ziedá cuzé úsilé libo málo libo wele Hrad. 107^a, nigďe nečtem by tak wele bývalo v světě veselé AlxB. 5, 41, (ty) s' naspořil radosti welee multum Rúd. 12^a, radosti jest v tobě wele Levšt. 151^a, jmajíce útěchy wele tiem viděním Kat. 154, sbožie wele^e Jid. 150, dalť sem byl sbožie newele Hrad. 115^a, tvé radostné bydlo welee Rúd. 4^a. (sv. Kateřina) majjc pľi i udatstvie wele Kat. 92, jest bláznovstvie wele že jim nerušíš veselé Trist. 128 atd.; nč. božie narodenie BartD. 44 (břez.), božje slovo t. 42 (hroz.), slc. božie, spis. boží. — Fem. nom. božá, z *božja*, přehlas. božie, sklesnutím jotace božé, zůž. boží. Na př. bozije milost Štít. ř. 18^a, buoze mučennice Kat. 172; by králova radost wele AlxV. 567, by j' mu v srdciu radost wele^e Pil. d, v němžto wele pomoc byla AlxB. 4, 27, pľye mucha ŽGloss. 104, 31, pľie mŭcha ŽWittb. tamt.; nč. boží milost Us.; v nářečích -á dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno; božja muka BartD. 42 (hroz.), božia muka t. 44 (břez.), ryba t. 120 (laš.), slc. božia; — Fem. akk. *božú*, -*ú*, -*í*, z *božjy*. Na př. milost bozu HomOp. 152^a, bosiu chválu syD. 56, chválu boziu ŽKlem. 12^a, bozyu čest DalC. 27, pro bozij milost Štít. ř. 7^a, jmějiese čest welyu t. 72, (bóh) ji we pľy twarz proměnil Hrad. 104^b, (podobiznu) ptaczzy avium Ol. Deut. 4, 17 atd.; nč. boží chválu; v nářečích -ú dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno: božiu vuólu BartD. 46 (lhot.), rybu t. 120 (laš.), slc. božiu.

Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *božá* přehlas. *božie*, z býv. *božja*, nedochován. Za to jest novotvar *božieho* atd. podle *pěšieho*: syna bozijeho Štít. ř. 1^a, prikázanie bozeho Hod. 59^a atd.; nč. božího, dial. rybího BartD. 76 (val.) a j., zkrác. rybiho t. 121 (laš.), slc. božieho. — Fem. *božie*, přehlas. boží, z býv. *božje* za stsl. -*je*, srov. I. str. 49 sl.: ani tbá milosti bosťe Jid. 119, podlé vóle bozije Štít. ř. 128^b, slunce želé mé muky wele UmR. 272, z ruky pľie de manu canis ŽKlem. 21, 21, zatiem povezu pardusy i což jiné ptachzie sběři i dywie zvěři AlxB. 5, 23 sl., křik ptaczzy sboři Alx. V. 674 atd.; nč. boží milosti; slc. novotvar božej.

Sing. dat. masc. neutr. *božú, -iú, -í*, z býv. *božju*, nedochováno; za to je novotvar *božiemu* atd. podle *pěšiemu*: k bozyemu hrobu Pass. 324, k bozemu hrobu AlxV. 607, uč. k božím hrobu Us., rybím BartD. 76 (val.) a j., zkrác. rybému t. 121 (laš.), rybimu t., slc. božiemu atd.

Sing. lok. masc. neutr. *boží*, z býv. *božji*; tvar ten zachován ve rčení *ve psi*: (ten) musí věčně *we pfy býti* Vít. 11^a, tak se muožeš omladiti než tu darmo *we pfy býti* Otc. 92^a, kuň dosti bude jnieti ale (člověk) sám *we pfy lehne* GestaKl. 155, všichnu ste zemi *ve psi učinili* ČČMus. 1831, 389 (z XV stol.), proti mně neroď mluvití nebť jest věčně *ve psi býti* Podk. (Výb. 1, 953), uč. býti *ve psi* Us.; ostatně jest novotvar *božiem* atd. podle *pěšiem*: o synu boziem Pass. 280, po holubím vidění svD. 92 atd., nč. po božím narození Us., rybím BartD. 76 (val.), zkrác. rybim t. 121 (laš.); slc. božom, novotvar podle sklonění zájmenného.

Sing. dat. lok. fem. *boží*, z býv. *božji*. Na př. k vůli bozij Štít. ř. 128^b, v milosti bozij t. 130^a, u wely pokoře AlxV. 1292, na kaci gore Reg. I. k r. 1088, w holuby tváři Pass. 260; nč. boží Us., rybí BartD. 76 (val.) a j., zkrác. rybi t. 121 (laš.). Vedle toho jest i novotvar *božiej* atd. podle *pěšiej* a vlastně podle *dobřiej*: v siení boziey ŽKlem. 83, 3, k buozyey službě Pass. 627, matce boziey Krist. 27^b, na pravici bozie ŽKlem. 145^a, k božie službě Kruml. 10^a, u milosti bozie NRada 1808, k božiej muce BartD. 44 (břez.), ryběj t. 121 (laš.), slc. božej.

Sing. instr. masc. neutr. *božím*, z býv. *božjyma*. Na př. bozijm darem Štít. ř. 3^a, bozym povolenym Hrad. 5^b, nč. božím Us., rybím BartD. 76 (val.) a j., zkrác. božim t. 121 (laš.), slc. božím. Sem patří stě. *welím*, sg. instr. neutr. k nom. *welé*, ustrnulý ve významu příslovečném, srov. *muohem*; na př. *welim* více AlxH. 12, 19, Hrad. 115^a a j., by byl *welim* více mdlejší AlxB. 7, 28, milost *welym* větší Štít. uč. 25^b a j. — Fem. *božú, -iú, -í*, z býv. *božj(ej)q*: vládneme svatyniú boziu ŽKlem. 66^a, milostí bozý Štít. uč. 78^b, pod oweczij koží Štít. ř. 20^a; nč. boží Us., slc. božou.

Du. nom. masc. *božú*, přehlas. *božie* atd., z býv. *božja*. Na př. dva bozie učedlníky Pass. 281. — Fem. neutr. *boží* z býv. *božji*. Na př. svú duši vbosi rucě porúčieše DalH. 30. Vedle toho jest i novotvar podle *pěšiej* a vlastně podle *dobřiej*: *zvěř křídle jmějieše* orlyczyey Pror. Dan. 7, 4.

Du. gen. lok. *božú, -iú, -í*, z býv. *božju*. Na př. dvě mučedlníků bozi Pass. 272, stienem bozy krzydla Alb. 104^b.

Du. dat. instr. *božiem*, z býv. *božjema* masc. neutr. a *božjama* fem., nedochováno; za to jest *-ima* již v době před úžením: před bozijma očima Štít. ř. 17^a, před očima bozyna Pror. 102^b.

Plur. nom. masc. *boží*, z býv. *božji*, vždycky tak a dosud. — Akk. masc. a nom. akk. fem. *božie* atd., z býv. *božjé* za stsl. *-wjé*,

sv. I. str. 49 sl. Na př. zatiem povezu wele štrusy AlxB. 5, 22, rány boze CisMnich. 97^a; nč. boží Us., rybí BartD. 76 (val.) a j., slc. božie. — Nom. akk. neutr. *božá* přehlas. *božie* atd., z býv. *božnja*. Na př. vrata bozie ŽKlem. 117, 20, nč. boží (slc. božie z fem.).

Plur. gen. **boží*, z býv. *božjib*, nedochován. Za to je novotvar *božích* podle *pěších*: bozijich darův Štít. ř. 9^b, welych lidí Pass. 72 (změněno ve wely^kich), proroczijich řečí Štít. ř. 40^a, slov bosich AlxH. 2, 24 atd., vždycky tak a dosud.

Plur. dat. **božiem*, z býv. *božjemz* masc. neutr. a *božjiamz* fem., nedochováno (doklad v Sequ. k bozyem šlepějím 359 nemá váhy, pouévaž tu bývá ye m. í, na př. bozyech ryczyerzuow 356 a j.). Za to jest *-ím*, již v době před úžením: slibóm bozijm Štít. ř. 14^b, sluhám bozym Hrad. 114^b atd., dosud tak.

Plur. lok. masc. neutr. *božích*, z býv. *božjichz*, vždycky tak. — Fem. **božiech*, z býv. *božjachz*, nedochováno, je za to *-ích*.

Plur. instr. masc. neutr. **boží*, z býv. *božji*, nedochován; za to je novotvar *božími*, podle *pěšími*: dary bozijmy Štít. ř. 6^b a j., počechu welymy hlasy volati Pass. 240 atd., dosud tak. — Fem. *božíemi*, z býv. *božjami*, trvám že nedoloženo; za to jest *-ími*: ptaczmy pyefnyemy Kruml. 471^a a dosud tak.

Jiné výklady ke vzoru tomuto.

295. 1. V několika staropísmých dokladech je zachován tvar na pohled starožitný, proti novotvaru vůbec obyčejnému. Na př. počneš syna buozie Pass. 185 (část mladší), k bozi sluze EvOl. 23^b, s sluhú bozi t. 19^a, (očí sedm) jenž jsú sedm duchu bozij t. 190^a. Tu zdají se býti starožitné tvary jmenné: sg. gen. akk. syna buo^žie z býv. *božnja*, dat. k boží sluze z býv. *božnju* (masc.) nebo *božji* (fem.), instr. s sluhú boží z býv. *božb(je)jā* (fem.), pl. gen. duchů boží z býv. *božjib*. Ale zdání toto je mylné; nejsou to tvary starožitné, nýbrž adj. *boží* je tu v tvaru ustrnulém *-í*, srov. ustrnulé *komorníč-druh* v § 292. V Pass. 110 (části mladší) psáno také sluha buoz Vincencius; buď omyl, nebo ustrnulina adjektiva téhož v tvaru jiném, vzniklém napodobením tvarů jako byly *komorníč-druh*, *kněž-most*, *pln-dóm*, *nów-měsiec* atp.

2. Adjektivum kmene *-ijo*, *-ija* je také řadová číslovka *třetí*, pův. *tretajb*. Tu jsou v nč. tvary na pohled opět starožitné a zvláštní ve rčení sg. gen. půl třeta Us., BartD. 70 (val.), lok. po půl třetu Us., BartD. t., slc. pol třeta, po pol třetu. Ale jsou to novotvary. vzniklé napodobením rčení stejných: půl-desáta, po půl desátu zlatém atp.; tím vysvětluje se nepřehlasované *-a*, *-u* v koncovce měkké, a vysvětluje se koncovka krátká místo žádané dlouhé. V textech starších dokladu takového

neznám, nýbrž bývá tu skloňování obyčejné: pol trzetyeho leta Pulk. 128^a, puol trzetieho sta Ol. 2. Par. 8, 10, poltrzietyeho dne ChirB. 35^b, v-puol-trzietyem dni t. atd.; také Nejedlý Gr. 207, mluvě o rčení půl-páta atp., praví výslovně, že *třetí* se tu skloňuje „ zcela pravidelně“, že se říká: půl třetího dne, půl třetího zlatého.

III. Skloňování kmenův -u.

296. V indoevropštině jsou kmeny -ů, na př. *sūnu-* v skr. *sūnu-š*, lit. *sūnu-s* atd., — a kmeny -ū, na př. *suekrū-* v skr. *śvaśrū-š*, lat. *socrū-s* atd.

S touto rozdílností kmenovou souvisí také rozdílnost ve skloňování. Na př. sg. dat. měl příponu -ai; tvar pak jeho ze kmene *sūnu-* zněl pův. *sūncu-ai* = skr. *sūnavē* atd., a ze kmene *suekrū-* zněl pův. *suekrū-ai* = skr. (věd.) *śvaśrūvē* atd.

Bývalý tento rozdíl zachoval se, třeba že velice porušen, také do slovanštiny, a tu též do češtiny: za kmeny pův. *sūnū-* a *suekrū-* jsou náležité kmeny psl. *synъ* a *svekrъ*, za sg. dat. pův. *sūncu-ai* a *suekrū-ai* jsou náležité tvary psl. *synovi* a *svekrvi*, č. *synovi* a *svekrvi* atd.

Srov. Brugm. II. § 197, 250, 255 a j.

A. Kmeny -ů*).

297. O skloňování ů-kmenův a o tom, která jména ve slovanštině vůbec jsou kmene -ů, pátráno teprv od nedávna; výsledky tu dobyté různí se v některých jednotlivostech, ale většinou se shodují. Překážka, pro kterou nesnadno bylo a dílem dosud jest poznati zevrubně a bezpečně ů-kmeny slovanské, jest odtud, že stále působící analogií jednak kmeny -ů přijaly s veliké části sklonění mužských o-kmenů, jednak zase mužské o-kmeny v přehojných případech přijaly koncovky ze sklonění -ů, tak že výsledek byl na pohled úplné splynutí obou těchto deklinací, jak to vyslovil Schleicher, *Formenlehre der kirchenslav. Sprache* 1852 str. 202: u-Stämme kennt das Slavische nicht, . . . zwischen *synъ* und *bogъ* ist auch nicht der mindeste Unterschied zu finden. Ale dalším a zevrubnějším ohledáváním nalézalo se přece, že také slovanština ještě v době historické měla měrou velmi značnou své náležité sklonění kmenův -ů.

To nalezeno především a hlavuě o slovenštině staré a mohlo platiti pro češtinu jenom podle pravdě podobnosti. Avšak i o češtině nalezeno

*) Srov. rozpravy dra. V. Flajšhanse, Staročeské sklonění substantiv kmene -u (v Listech filol. 1890, 138 sl.), téhož Doklady k st. sklonění substantiv kmene -o (t. 1891, 73 sl.) a L. Geitlera O slov. kmenech -u (t. 1875, 253 sl.)

také svědectví přímé, že v době nejstarší — asi do polovice stol. XIV — sklonění kmenův *-o* a *-ŭ* není ještě tak splynulé, jako v době pozdější, že v době oné starší sklonění *-ŭ* a jeho kmeny i přes mnohé shody se skloněním *-o* ještě zřetelně se poznávají, že tedy zbytky a stopy zvláštního sklonění *-ŭ* byly značné ještě v době staročeské; ukazují totiž shledané doklady, že na př. proti pravidelným tvarům *o*-kmene *hrad* sg. gen. *hrada* lok. v *hradě* atd. má *ŭ*-kmen *sad* z pravidla sg. gen. *sadu* lok. v *sadu* atd. —

Kmeny *-ŭ* jsou v češtině jako ve slovanštině vůbec dvojce, substantivní, na př. *synŭ*-, *volŭ*-, *domŭ*-; a adjektivní, na př. *čelŭ*-. Koncovka obojích *-ŭ* je náležitá střídnice za původní *-ŭ*.

Kmeny ty byly vesměs dvouslabičné a objevují se na př. v stsl. nom. sg. *synŭ*, *volŭ*, *domŭ*, jehož koncovka vznikla z býv. *-ŭ-s*, kdež *-s* je přípona nom. jedn.; souhláska tato podle hláskového pravidla slovanského se odsula a stsl. sing. nom. stal se tím stejný se samým kmenem. V češtině odsulo se dále i koncové *-ŭ* a nominativy jedn. *ŭ*-kmenův jsou odtud vesměs jednoslabičné.

Substantiva kmene *-ŭ* byla původně dílem rodu mužského, na př. *sŭnŭ*- skr. sg. nom. *sŭnŭ-ŝ*, dílem rodu středního, na př. *medhŭ*- skr. sg. nom. *madhu* ř. *μέθυ* atd. Pro slovanštinu stala se tu změna v době předhistorické, z neuter sem patřících stala se masculina, a slovanská substantiva kmene *-ŭ* jsou odtud vesměs rodu mužského. Srov. Brugm. II, 556. Touto vlastností a k tomu prvé vytčenou dvouslabičností — v češtině jednoslabičností — sdružovala se substantiva tato ve slovanštině vůbec a v češtině také zvláště s jednoslabičnými masculiny kmene *-o*, a následkem sdružení toho jsou hojné novotvary, totiž ve sklonění *-o* (vzorů *chlap*, *orač*, *Jiří*) novotvary podle sklonění *-ŭ* (vz. *syn*), a ve sklonění *-ŭ* novotvary podle sklonění *-o*, novotvary čím dále tím více a tak se množí, že na konec oboje toto sklonění splynulo v jedno a bývalé rozdíly jenom analýsí grammatickou se objevují.

Adjektiva kmene *-ŭ* poznáváme jenom v ustrnulých výrazech adverbialních. Nepoznáváme jich v platnosti přívlastkové nebo doplňkové, kdež bychom také pozorovati mohli, zda-li a jaké tu byly rozdíly podle grammatického rodu, jako to lze pozorovati na př. při ř. *ήδης*. Není pochyby, že také zde byl rod původně dvojitý, masc. a neutr., a že neutrum zaniklo t. j. splynulo s masc., jako se totéž stalo u substantiv. V dochovaných dokladech, které jsou podle sklonění *-ŭ*, není nijakého rozdílu podle rodu, a tvary pádové, které se tu nalézají, shodují se s tvary *ŭ*-kmenových substantiv týchž pádů, na př. stč. sg. gen. adjekt. *čelu* = stč. sg. gen. subst. *volu*, *domu* atd.

Vzor *syn, vól, dóm, cěl*.

298. Skloňování obojích ů-kmenů, substantivních i adjektivních, můžeme tedy ukazovati na vzoru jednom, a volíme k tomu konci vzor *syn, vól, dóm, cěl*. Volíme tři substantiva, jako jsou v § 23 (a 51) ve vz. *chlap, had, dub* (a *oráč, kóň, meč*), t. j. jedno pro substantiva významu osobního, druhé pro živočišná, třetí pro neživotná; a k tomu adjekt. *cěl*. Ku pádům jednotlivým přidáváme příslušné tvary vzoru stsl. *synǫ*. Na místech tvarů nedoložených položeny jsou čáry.

Kmen slova vzorového jest *synǫ-* (z indoevropského *sūmī-*) atd. Sklonění jest toto:

sing. nom. stsl. <i>synǫ</i>				
č. <i>syn</i>	<i>vól</i>	<i>dóm</i>	<i>cěl</i>	
vok. stsl. <i>synu</i>				
č. <i>synu</i>	—	—	—	
akk. (stsl. <i>synǫ</i>)				
č. <i>syn</i>	<i>vól</i>	<i>dóm</i>	—	
gen. stsl. <i>synu</i>				
č. —	<i>volu</i>	<i>domu</i>	<i>cělu</i>	
dat. stsl. <i>synovi</i>				
č. <i>synovi</i>	<i>volovi</i>	<i>domovi</i>	—	
lok. stsl. <i>synu</i>				
č. <i>synu</i>	<i>volu</i>	<i>domu</i>	<i>cělu</i>	
instr. stsl. <i>synǫmǫ</i>				
č. <i>synem</i>	<i>volem</i>	<i>domem</i>	—;	
du. nom. akk. vok. stsl. <i>syny</i>				
č. <i>syny</i>	<i>voly</i>	<i>domy</i>	—	
gen. lok. stsl. <i>synovu</i>				
č. —	—	—	—	
dat. instr. stsl. <i>synǫma</i>				
č. —	—	—	—;	
plur. nom. vok. stsl. <i>synove</i>				
č. <i>synové</i>	<i>volové</i>	<i>domové</i>	—	
akk. stsl. <i>syny</i>				
č. <i>syny</i>	<i>voly</i>	<i>domy</i>	—	
gen. stsl. <i>synovǫ</i>				
č. <i>synóv</i>	<i>volóv</i>	<i>domóv</i>	—	
dat. stsl. —				
č. —	—	—	—	
lok. stsl. <i>synǫchǫ</i>				
č. —	—	—	—	
instr. stsl. <i>synǫmǫi</i>				
č. —	—	—	—	

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

299. Zde má býti doklady dosvědčeno, že tvary sklonění -ů, v podaném vzoru uvedené, skutečně se vyskytují. Pro srovnání a pro vyplnění mezer ve vzoru českém jsou tu také některé doklady pro tvary stsl. *synŏ*; vzaty jsou většinou z rozpravy Scholvinovy *Beiträge zur Declination in den pannonisch-slovenischen Denkmälern des Altkirchenslavischen* v Jag. Arch. 2, 506 sl., dílem z Mikl. Gram. (zkratkem při dokladech těchto udává se jejich pramen).

300. Sing. nom. stsl. *synŏ*, č. *syn*, *vól*, *dóm*, *cěl*. Substantiva *syn* atd. jsou vždy a dosud pravidlem, dokladů jim netřeba; adjektivum pak *cěl* je dosvědčeno v stč. *beránek czyel* a *živ oстане* Pass. 13. Že substantiva *syn* atd. jsou ze sklonění -ů a nikoli snad novotvary podle *chlap* atd., vysvítá z této úvahy: jsou a drží se od doby nejstarší; vznikly jakožto nominativy sklonění -ů; a za trvání jejich nestala se s nimi nijaká změna taková, pro kterou by byly přestaly býti tvary -ů. Tedy nepřetržité trvání tvarů těchto svědčí, že i novočeské nominativy *syn*, *vůl*, *dům* atd. patří tvaroslovně do sklonění -ů, třeba že uám to již není zřejmo a že nám tvary ty s nominativem o-kmenovým *chlap*, *had*, *duh* splynuly. Totéž platí o stč. adjektivu *cěl* ve větě „*beránek czyel* a *živ oстане*“ atd.: nyní vzali bychom je za nominativ o-kmenový jako *dobr*, ale poněvadž *cělŏ* bylo kmene -ů, patří stsl. sg. nom. *cělŏ* původem svým zajisté sem, a stč. *cěl* ovšem také.

Sing. vok. stsl. *synu* Cod. Mar. a j.; — č. *synu*, *mój synu* Pass. 413 a j., Hrad. 54^b a j., a dosud tak; — pro vok. volu (živočiš.) — a domu (neživ.) není dokladu, — za ně jsou v užívání novotvary -e podle *chlapec* atd.

Sing. akk. č. *syn*, *vól*, *dóm*. Do nč. zachován tvar starý a náležitý jenom při neživotných, *dům* za stč. *dóm* atd. V jazyku starším je dochován také náležitý akk. *vól*: jej (Daria) svieži vniž wol lení AlxV. 1008, káza jmieti wol železný JiřBrn. 272, volŏ vdovy pojeli jsú Hlah. Job. 24, 3, pripravováchu celý volŏ t. Nehem. 5, 18, vaŕiechu celý wol Ol. 2. Esd. 5, 18, prodadie wuol živý t. Ex. 21, 35, vrátí wuol za wuol t. 21, 36 a j., Aron vze wuol i obětoval Comest. 82^a, mnich jmějše wuol a studnici Otc. 313^a, ona wuol pohltieše t. 442^b, rozsekám druhý wuol Ben. 3. Reg. 18, 23, wuol za 1½ kopy gr. kaupiti KolČČ. 174^b (1552); živočišný význam chránil toto slovo od novotvaru -a, srov. § 27. Že akkusativy *dóm* a *vól* jsou tvary sklonění -ů, vysvítá z kontinuity dokladův a z úvahy stejné, jako byla při sing. nom. *syn*, *vól*, *dóm*: jsou a drží se od doby nejstarší, v době té nejstarší vznikly jakožto akkusativy sklonění -ů, a za trvání jejich nestala se s nimi nijaká změna taková, pro kterou by byly přestaly býti tvary -ů. Totéž platí o stč. akk. *syn*. Je v dokladech: ctimý (1. plur.) Jakob syn Zebedaei CisMnich. 97^a a Kdyz maria syn potody

Hrad. 120^b; v dokladě z Hrad. je fyn opravou pozdější změněno v fyn^a t. j. *syna*, ale z toho nenásleduje, že by původně napsané *syn* bylo chybné. Stejná oprava čte se v Pass. 336: chtě sobě fyn^a vyprosit. Držel se tedy starý sem patřící akk. *syn* do XIII. stol., a podobá se, že až do pol. XIV, ovšem jako archaismus, jež opravovatelé nebo pozdější čtenáři změnil v novotvar *syna*.

Sing. gen. stsl. *synu* Cloz. Mikl. Gram. 3² 31; — v češtině gen. *synu* není; — ale ovšem gen. *volu*, v dokladech: pán wolu toho Ol. Ex. 21, 28, každý neodvíže wolu ani osla v sobotu EvVid. Luk. 13, 15, z toho wolu OpMus. 26^b, pana Johánka od Wolu peřestého Let. 120, u zlatého wolu Us. Prag.; — *domu*, *među*, *wrchu* atd., tu (u neživot.) trvá koncovka -u z pravidla v jazyku starém a dosud.

Sing. dat. stsl. *synovi* Zogr. a j.; — č. *synovi*, z pravidla; — *volovi*, nepile volovi teletem Smil. přísl. (ČČMus. 1827, II. 67); — *domovi* atd., poželnal domowy israhelskému ŽKlem. 113, 12 (20), domowy twemu ŽWittb. 92, 5, štanowy twemu t. 90, 10.

Sing. lok. stsl. *synu* Assem. a j.; — č. *synu*, o fynu božiem Pass. 280, o fynu a o dievcě Ol. Gen. 21, 12; — *volu*, na tom wolu Tkadl. 2, 55; — *domu* atd., v mém domu LAl. g, w domu ŽKlem. 67^a, Hrad. 108^b, Pass. 324, Br. Deut. 22, 16, w štanu ŽWittb. 14, 1, w zřadu t. j. v řadu Jid. 89, v řadu ŠtítV. 61, w chzinu AlxBM. 6, 40, w ředu AlxH. 5, 24, w řilu ŽWittb. 68, 3, na wrchu Pass. 418 a j.

Sing. instr. stsl. *syněm* (Ostrom. Mikl. Gram. 3² 31); — č. *synem*, *volem*, *domem*, z pravidla a vždycky tak, dokladů netřeba; koncovka zdloužena *syném*: (králová) ho (Jidáše) bě zzyne^m vzala JidDrk. 79, srov. zdloužení podobné ve vzorech *chlap* a *oráč*.

301. Du. nom. akk. vok. stsl. *syny* Assem.; — stč. *syny*, oba zřyn JidDrk. 18, dwa řini t. j. *syny* Pass. 329, dwa řiny DalC. 69, Ol. Gen. 48, 1 atd.; — *woly*, dva woly Hrad. 107^b, ve řzě woly řasta řiř. Brn. 175; — *domy* atd., řsta dwa domy Hus. 2, 418, oba poly Pror. 45^b a j.; — novotvar du. *řyna* v. § 304.

Du. gen. lok. stsl. *synovu* Mar. a Assem.; — v češtině tvarů řem patřících není, řsou nahrazeny novotvary ze řkloněří -o, řynů atd.

Du. dat. instr. stsl. *syněma* Mar., polřma Assem.; — v češtině tvarů řem patřících není, řsou za ně novotvary ze řkloněří -o, řynoma atd.

302. Plur. nom. vok. stsl. *synowe* Zogr. a j.; — č. *řynové*, řinoue HomOp. 152^a, řynowe Pass. 331 atd., — *řolové*, řolowe ŽKlem. 143, 14, Pass. 354 a j., — *řomové*, řomowe ŽWittb. 48, 12, řaři řomowe DalC. 2, řtanowe Pror. 101^a atd.; — změnou další -ové v -oví, -ovie, -ovia: řij

domowy KolČČ. 348^a (1561), synovie, synovia Hatt. slc. 68, synovia BartD. 44 (břez.); srov. § 35.

Plur. akk. stsl. *syny*, — č. *syny, voly, domy*, pravidelně a vždycky tak, dokladů netřeba.

Plur. gen. stsl. *synovъ* Zogr. a j.; — č. *synův*, *synow* člověčích ŽWittb. 11, 2 atd., — *volův*, *stádo wolow* AlxV. 188, — *domův*, *domow* slovutných ŽWittb. 44, 9, svých stanow AlxBM. 7, 23 atd.

Plur. dat. měl by býti stsl. *synomъ* č. *synem*, ale nemá dokladu; za to jest *-óm*, ze sklonění *-o*, stsl. *synomъ*, č. *synóm* atd.

Plur. lok. stsl. *synachъ*, *domachъ* Ostrom., *domochъ* Zogr. Assem. — V češtině mělo by býti *synech, volech, domech*. Tvary s koncovkou *-ech* vyskytují se, ale až v textech pozdějších a v jazyku novém, na př. na *lynech* Kruml. 86^a, o *wolech* Baw. 118, po *domech* MamD. 298^b, w *stanech* t. 317^a, MamB. 2^b, MamC. 115^b, Baw. 162, uč. o *synech, volech, domech* Ůs. Texty staré mají za to pravidelně *-iech*, t. j. novotvar podle sklonění *-o*, na př. w *lynyech* in filiis ŽWittb. 88, 7, o *lynyech* DalC. 71, Štit. uč. 68^a, w *domyech* ŽKlem. 47, 4 atd., dokladů hojnost. Pozdější a nč. tvary *synech, domech* atd. nemají tedy kontinuity dokladů se žádáním *-ech* z *-achъ*, nesouvisí s ním, a jsou tedy novotvary podle sklonění *-i*, *synech* atd. podle *hostech*. Vedle stč. *syniech, domiech* vyskytuje se lok. psaný *wolech* Baw. 118 atp. Ten mohl by se ovšem bráti i za *-lech* z *-lachъ*; ale tu dlužno povážiti, že totéž *-lech* může býti také *-lēch* (m. *-liech*, podle sklonění *-o*), a hledíce tomu, co o tvarech *synech, domech* atd. bezpečně nalézáme, uznáme, že také u subst. *vól* atp. (s konc. *-lъ*) koncovka náležitá se nezachovala a že psané stč. *wolech* je buď *volēch* (podle *hadiech*) nebo *volech* (podle *hostech*, jako v nč.).

Plur. instr. stsl. *synami* Supr.; — v češtině tvarů sem patřících není, jsou za ně novotvary podle sklonění *-o*.

Kmeny jednotlivé sklonění tohoto.

303. Tu jest ukázati, která substantiva a adjektiva kmene *-ŭ* se do češtiny dochovala; po čem poznáváme, že české substantivum nebo adjektivum je kmene *-ŭ*; a jak se u kterého náležité sklonění drží nebo ruší.

Známky, po kterých poznáváme, že jméno některé je kmene *-ŭ*, jsou několiké. 1) Především souhlas se střídnými kmeny jazyků jiných, ve kterých kmen *-ŭ* je zřetelně patrný; na př. skr. a lit. kmen *sūnu-* svědčí, že i v slovanském subst. *synъ* jest *-s* z *-ŭ*, že tedy i slov. *synъ* jest kmene *-ŭ*, a rovněž tak svědčí ř. *medъ* o slov. *medъ* atd. 2) Svědectví další obsahují staré odvozeniny, když se v nich vyskytují hlásky, pro které dlužno předpokládati bývalé *-ŭ*; na př. *medvěd* vzniklo z *medu-ēd-*, jeho *-v-* je tedy svědectvím, že subst. *medъ* bylo kmene *-ŭ*; totéž dosvěd-

čuje *-ov-* v *medový* atd.; a stejným právem bůřeme *-ov-* v adj. *synovský*, pak *-u-* v složenině *polú-létie* atp. za svědectví, že substantiva psl. *syna*, *polo* byla kmene *-ǫ*. Ale tu dlužno hleděti jen k odvozeninám starým, pokud možná obecně slovanským, poněvadž koncovky *-ov-* atd. analogickým novotvořením také ke kmenům jiným se přijímají, na př. podle *synovský* je také *otcovský*, ačkoliv *otcъ* je kmene *-o*. 3) Konečně podává se poučení, je-li jméno některé kmene *-ǫ*, také z jeho sklonění, zvláště z dokladů jeho starých.

Uvodíme zde kmeny, které sem patří, jednotlivé (abecedně) a při nich příslušné doklady pro ty pády, ve kterých se sklonění *-ǫ* od sklonění jiných a zvláště od sklonění *-o* patrně liší a ve kterých tvary různé, totiž jednak náležité podle sklonění *-ǫ*, jednak analogické podle sklonění jiných, hlavně podle sklonění *-o*, se vyskytávají. Pády, o které tu zvláště jde, jsou tedy: sing. gen. *-u* (proti *-a* ze sklonění *o*-kmenův); sg. dat. *-ovi* (proti *-u*); sg. lok. *-u* (proti *-ě*); du. nom. vok. akk. *-y* (proti některým odchylkám s *-a*); plur. nom. vok. *-ové* (proti *-i*); pl. gen. *-ov* (proti tvarům bez koncovky této); pl. lok. *-ech* (proti *-iech*), nahrazovaný tvarem s koncovkou *-ech* vzatou ze sklonění *-i*. Dokladů pro pády jiné, zejména pro sing. nom. (a většinou také pro sg. akk.), sing. instr. a plur. akk. uvozovati netřeba, poněvadž tu nebývá odchylky od vzoru; pro du. gen. lok., pro du. dat. instr. a pro plur. instr. zase není dokladů pro tvary žádané a pravidelné.

Poněvadž, jak bylo připomenuto, kmeny tyto do sklonění *-o* přecházejí, doplňují se doklady zde následující namnoze s doklady nahoře při vzorech *chlap* a *dobr* uvedenými, a některé se i opakují.

304. 1. *blizъ*-.

Sg. akk. *bliz*. ustrnulý jako výraz adverbialní u významu = *prope*; na př. *bliz* jest hospodin *prope* ŽKlem. 144, 18, iuxta t. 33 19, tu *bliz* sebe stáchnu AlxH. 4, 27, *bliz* u rovu Hrad. 28^b, by tu tak *bliz* les nebyl DalC. 10, *blizt* jest má bieda Kruml. 342^a atd., v stě. často.

Sg. lok. *blizu*, ve výraze adverb. *o-blizu*: smutek oblyzu jest *tribulatio proxima est* ŽWittb. 21, 12; z *o-blizu* je pak adv. *obliz*: výraz adverbialní *klesna* v adverbium podléhá mimořádným změnám hláskovým, zde zejména odsulo se koncové *-u*, na př. ež nikdie vuod oblyz mieti nemožieše Pass. 375, bytie o *bliz* a hýbanie ščitové *congressiones communis* Ol. 2. Mach, 5, 3, Lit. tamt., *obliz* *comminus* MamV. Výraz k *o-blizu* podobný jest *o-blizcě*, na př. že tu tak *oblizce* jste ŽerKat. 286, poněvadž tam *oblizce* jste t. 309.

2. *cělo*-. Srov. *cělovati*, stsl. *cělovati*, *cěluvati* a *cělyvati* praes. *cělyvajú* atd., subst. *cěly* sg. gen. *cělove*.

Sg. gen. *cělu*: (matka) ztratila mysl bieše z *czyelu* (rým: *tělu*) LAl. e; doklad jen tento, jindy jsou tvary vždycky podle sklonění *-o*:

z czyela Rúd. 1680, docziela List. Oleš. 1409 atd. V Otc. 405^b psáno: toho za czelu pravdy nevíme, t. j. *za-celu*; vysvětlují si to kontaminací: říkalo se *z-cělu* a *za-cělo*, a mylným spojením obojího vzniklo *za-cělu* (srov. *bez-málem* z *málem* a *bez-mála*).

3. *činz* = ordo (cf. Brugm. II. 302 a j.).

Sg. gen. *činu*. Na př. rúcho rozličného chzinu AlxH. 2, 17, podle kterého czynu Hrad. 58^b, podle czynu cného Kat. 190 atd.; — odchylkou podle skl. -o: podle našeho czyna Hrad. 122^a (pro rým: syna), z czyna Kat. 38 (: syna), z czyna t. 6 (: jediná), vždy toho czyna hledáše Otc. 175^a atd.

Sg. lok. *činu*. Na př. w témž chzinu AlxBM. 6, 39, w czynu Rúd. 22^a a j.; — odchyl. w czynie tvém in factura tua ŽKlem. 91, 5, w czynye Kat. 168.

Pl. nom. *činové*, drahých kamenuov czynowe Kat. 56 atd., — nikdy *čini*. —

Z *činz* ordo utvořeno denominativum *činiti*, stsl. componere, formare, č. facere, a odtud dostalo č. *čin* význam druhý = factum; ve stč. jest *čin* významu obojího, časem však význam první zanikl a nč. jest jen *čin* = factum.

4. *dolš*-. Srov. adv. *dolór*, adj. *dolový*, *dolovatý* atd.

Sg. gen. *dolu*. Na př. de popowa dolu DeskDĚ. r. 1318, z dolu Rúd. 1288, do dolu Vít 8^b, z dolu Ol. Ex. 26, 24, Koř. Jan. 8, 23, EvOl. 226^b, Kladr. Jan. 8, 23, z duolu Ol. Súdč. 1, 15, HusŠal. 134^a, s duolu Rhas. 80, z důlu naň vzhlédá Kom. Jg. atd.; z toho změnou koncovky z-doly (jako z-novy atp.): z duoly MamB. 52^a, z doły BartD. 10 (zlin.), t. 62 (val.), ob. z-důly, srov. I. str. 257; — odchyl. u jednoho dola DalC. 19, z dola Vít. 11^b (pro rým: kola) atd.

Sg. lok. *dolu* nemá v č. dokladů dosti starých; w dolu RhasE. 20 a j. je tedy novotvar, — vedle odchylek starých: Želči dole Reg. I. r. 1131, na dole t. I. r. 1239, w dole Ol. Deut. 21, 4, ODub. 43, NRada 1647, Otc. 436^a atd.

Jiného druhu lokal sing. je snad adv. *dolów* nč. *dolů*, z *dolovb* a to z pův. lok. s koncovkou -*cy-i*, o které v. Brugm. II. § 256 sl. a zvl. § 267; srov. zde dále adv. *domów*.

Pl. nom. *dolové*, nedolož.; — nč. *dola* Us. je novotvar podle *město-města*.

5. *domš*-. Srov. lat. domus, dále adv. *domów*, adjekt. *domovitý* atd.

Sg. gen. *domu*. Na př. zapomně hi domu Pil. b, zapomeň domu ŽKlem. 33^b, dětí ni domu zpomene AlxV. 598, z domu ŽWittb. 49, 9, ŽKlem. t., AlxV. 536, Vít. 33^b, NRada 117 atd., do domu ŽKlem. 31^a, Hrad. 17^b, Pass. 318 atd., toho domu Hrad. 84^a, Pass. 419, Vít. 22^a atd., z pravidla a dosud tak; ze z-*domu* vyvinulo se změnou hláskovou dial.

z-domý BartD. 62 (val.) a j., srov. z-novy, z-doly atp. a I. str. 257; — odchylka jistá je v dial.: néseš mýho doma hodna Suš. 113; nedosti jisté a pozdní jsou příklady: do svého doma v Jirečk. Anthol. I^a 163 (v otisku textu bibl.) a vyždúc z doma ven v ČČMus. 1873, 208 (v otisku z rkp. XV stol.); — odchylkou není adv. *doma*, neboť výklad, že by to byl sg. gen., je zajisté nesprávný; podle Zubatého Jag. Arch. 15, 151 je to sg. lok., jenž se končil pův. -ōu; mohl vedle něho býti druhotvar -ō, a z toho by bylo slovanské správné *doma*.

Sg. dat. *domovi*. Na př. požehnal domowy israhelskému požehnal domowi Aaronovu ŽKlem. 113, 12 (20), domowy Israhelovu domowy Aaronovu ŽWittb. t., domowi Israhelovu ŽKap. 97, 3, domowy tvému ŽWittb. 92, 5, domowy Yuda EvOl. 175^b, domowy jeho t. 132^b, syn přiblížil se k domowi Krist. 66^b, (syn) přiblížováše se k domowi Koř. Luk. 15, 25, budeš podoben domowi Kruml. 240^b, k domowy Brig. 141, kdy k domowi jěde TandZ. 184^b, k domowi Trist. 209, ArchČ. 3, 161 (r. 1451), a ještě Nudož. (1603) má ve vzoru domovi et domu 19^b a 20^b. Adverb. *domóv* ně, *domů* není z tohoto dat., nýbrž z *domovb*, o čemž zde níže.

Sg. lok. *domu*. Na př. v mém domu LAl. g, w domu ŽKlem. 22, 6 a j., ŽWittb. 67, 7 a j., DalHr. 8, Hrad. 108^b a j., Pass. 324 a j., HusE. 2, 260 a j., Br. Deut. 22, 21 a j., v každém domu ŠtítV. 99, po všem domu Rožmb. 26 atd.; — odchyl.: v Kaifášově domie Hrad. 74^a, v tom domie t. 23^b (v Hrad. je 2krát lok. *domě* a 11krát *domu*), w domye ŽWittb. 95, 9 (v ŽWittb. jest jen tento příklad a 13krát *domu*), w domye Pror. 3^a, w domě Br. Deut. 24, 5, v domě Us.

Jiného druhu lok. sg. je snad adv. *domóv* ně. *domů*, z *domovb* a to z pův. lok. s koncovkou -eu-í, srov. zde napřed adv. *dolóv*.

Du. gen. lok. podle sklonění -o: o tú dvů domů HusE. 1, 214.

Du. dat. instr. *domma* nedochován; — za to odchyl. *domoma* podle skl. -o: hanba dvěma domoma izrahelskýma Pror. 6^b.

Plur. nom. vok. *domové*, domowe jich ŽKlem. 48, 12 atd., ŽWittb. t. ŽKap. t., vaši domowe DalC. 2 atd., — nikdy *domi*.

Plur. gen. *domóv*, domow slovutných ŽWittb. 44, 9 atd., — nikdy *dóm*.

Plur. lok. *domech* nemá dokladu dosti starého, teprve v MamD. (1. pol. XV) čte se w domech 298^b; — v textech starších jest pravidlem tvar odchylný *domiech*: w domyech ŽKlem. 47, 4, w domiech ŽWittb. t., DalC. 74 a j., Ol. Agg. 1, 4, po domiech Pass. 386, Vít. 38^a, Ol. Ex. 12; 3 atd., w domjch Br. Gen. 47, 24 a j.; pro tvar *domech* není tedy kontinuita dokladů starých, je to zajisté novotvar podle lok. *hostech*.

6. j-ědš-, stč. jěd. Srov. jedovec, jedovatý, zjědoviti atd.

Sg. gen. jědu, pln jedu ŠtítV. 234 a j. vždy tak.

7. jílš-. Srov. ř. ilóš, dále jílovec, Jílové, jílovatý atd.

Sg. gen. *jílu*, z gílu zemskeho Kruml. 314^a, z jílu rkp. 1523 Jg. atd., dosud tak.

Sg. lok. *jílu*, w gílu in limo ŽWittb. 68, 3 a Us.; — odchyl. w gile ŽKap. t.

8. *leds-*. Srov. lot. *ledus*, dále *ledový* atd.; u Scholvina Jag. Arch. 2, 494 vzato stsl. *leds* za o-kmen, sg. lok. *ledu* v Supr. pojat za novotvar podle ů-kmenů vzniklý.

Sg. gen. *ledu*. Na př. (voda) bude studená jakžto *ledu* nakladena AlxV. 2208, vytáhli kru *ledu* Pass. 643 atd., vždy tak.

Sg. lok. *ledu*. Na př. w *ledu* AlxH. 5, 24, po *ledu* AlxM. 4, 9, ChelčP. 188^a, na *ledu* HomKlem. 2^a, HusE. 1, 100; — odchyl. na *ledě* Blah. 109 a Us.

Plur. nom. *ledové*, *ledowe* ŽKlem. 148, 8 a j., — nikdy *ledi*.

9. *meds-*. Srov. skr. *madhu*, ř. *μέθυ*, sthném. *metu*, lit. *medus*; dále *medový*, *medvěd* atd.

Sg. gen. *medu*. Na př. *medu* nakirmyl jě ŽWittb. 80, 17, okusiti *medu* DalC. 13, (varuj sě) *medu* OlMüllA. 335 atd., vždycky tak a dosud.

Sg. lok. *medu* Us. a zajisté staré; — odchyl. v *medě* Kouble 253 (krkon.).

10. *mlads-* psl. *moldš-*. Srov. skr. adj. *mrdu*- jemný, ř. *βραδύς*.

Sg. gen. *mladu*, ve výrazech adverbialních: *z-mladu*, na př. trn sě z *mladu* ostře pučí AlxV. 309, z *mladu* kázané nrawy jmějieše DalC. 21, kaks strávil svá léta z *mladu* NRada 1948, z *mladu* Vít. 45^b, Kat. 128, Tkadl. 1, 15, t. 2, 85, ŠtítV. 40, t. 127 a j., Trist. 16 atd.; že stě mne z *mladu* bijali Suš. 119; — *za mladu*, kak bě milostiv za *mladu* AlxH. 6, 11, kak byl milostivý za *mladu* AlxV. 1922, ješto sem slýchal za *mladu* Štít. uč. 48^b, ješto se neradi za *mladu* zpoviedají Alb. 54^b a Kruml. 181^b, jenž počnú za *mladu* Hug. 205; za *mladu* Pass. 27, ŠtítV. 61, Šach. 5, HusE. 3, 99, Tkadl. 1, 89, ChelčP. 83^b, BartD. 70 (val.) atd.; — místo *z-mladu* a *za-mladu* bývá změnou hláskovou *z-mlady*, *za-mlady*, na př. z *mlady* AlbC. a za *mlady* AlbB. (na stejném místě Alb. 54^b za *mladu*); Julian z *mlady* svěcen Pass. 421, z *mlady* s' mi slůžila KatBru. 409, z *mlady* UmR. 246, Baw. 72, t. 180, ChelčP. 87^b, t. 161^b; z *mlady* BartD. 34 (slc.), za *mlady* t. 104 (laš.); srov. zde nahoře *z-doly*, *z-domy* a I. str. 257.

Mimo tyto výrazy přešlo *mlads-* do sklonění -o.

11. *polš-*. Srov. *polovice* a složeniny *polů-*: *polúbratřie*, *polúsestřie*, *polúdnie*, *polúnocie*, *polúletie*, *polúročie*, *polúkopie*, *polúgrošie*, *polútolařie*, *polúlánie*, *polúkušie*, *polúmečie* atd.

Sg. gen. *polu*. Ve výrazech adverbialních *do polu*, stsl. *do-polu*, na př. *do polu* HusE. 2, 432, *do polu* oltáře ad medium Ol. Ex. 27, 5, oholil *do polu* brady jich *dimidiam partem barbae* Ol. 2. Reg. 10, 4, až

do polu hrdla ad medium colli Kladr. Isa. 30, 28, do polu-dne Otc. 211^a atd.; — z toho zdĺoužením koncovky do-polú nč. do-polou, — a změnou koncové samohlásky do-poly, do poly Měfýce Srpná VelKal. 176; — *ot-polu* a stejnými změnami hláskovými *ot-polú*, *od-polou*, *od-poly*, na př. *otpolu* věřiti DalC. 31, ni cěle ni *otpolu* Rúd. 1616, *odpolu* odpustil a *odpolu* neodpustil Štít. uč. 128^b, budem *od polu* uslyšeni t. 31^a, co j' *od polu* ŠtítOp. 383 = polovičaté, (lotři člověka) *od polu* živa opustivše HusPost. 150^b, děti *odpolu* mluviechu azoditsky HusE. 1, 133, (dielo) *otpolu* ryté a *otpolu* prázdné Ol. 3. Reg. 7, 28, ochechule jsú *odpolu* až vzhuru zpuosoby panenské Troj. 224^b, *odpoluflepý* Lact. 147^a, *od polou* Us., děti mluvie *odpoly* pohanskými řečmi HusE. 1, 133, *od-poly* BartD. 10 (zlin.); — *s-polu*, vlastně = a latere, na př. bývajíce *zpolu* svD. 71, *spolu* hory vzradují sě simul ŽKlem. 97, 8, abyšte *spolu* se milovali invicem ŠtítOp. 112^b atd.; — v nč. odchylkou též *polā*: *do-pola*, *s-pola* (*s-polovice*) Listy filol. 1890, 289, a k tomu i nom. akk. *polo*, na *polo* Us.

Sg. lok. *polu*, ve výrazě adverbialním *na-polu*, z čehož změnami hláskovými dále vzniklo *na-polú* a *na-poly*. Na př. na *polu* moře in media Adria Otc. 439^b; na *polu* dní svých Pror. 66^a; když biehú na *poly* cesty Otc. 37^a, (sedlák, pje páteř) prvé než na *poly* byl vecé (dříve než byl v polovici otčenáše) Pass. 453, na *poly* k sedmé hodině VelKal. 277, na *poly* k druhé hodině t. 302 (častěji tak ve VelKal.).

Stran *-poly* místo *-polu* srov. zde napřed *z-doly*, *z-domy*, *za-mlady*, a dále I. str. 257.

Du. akk. *poly*. Ve výrazích adverbialních *na-poly* stsl. *na-poly*, na př. biehú mrtva na *poly* Vít. 90^a, (Filip) ležíš tu na *poly* mrtvý Alxp. 10, aby číslo měsíccové na *poly* přehnuto bylo dimidiatur Ol. Job. 21, 21, na *poly* rozsěká je diábel Brig. 17, rozkroj (jablko) na *poly* Chir. 208^a, na *poly* rozdělití Lact. 193^b, které (žito) s Václavem na *poly* mají (= na polovic) KolČČ. 88^b (1548), *dvuor* má se na *poly* rovně rozdělití t. 399^a (1566); na *poly* budú držeti přikázanie media complebunt mandata Otc. 283^b; — *v-poly* neb *u-poly*, stsl. *vz-poly*, na př. i chopi w *poly* svatého Hilariona Otc. 424^a, Jidáš musil sě u *poly* rozdfietí Apš. 51; — *oba poly*, *obapol*, stsl. *oba poly*, (zlatem) vóz zdělán biehú *obapoli* AlxH. 2, 41 (t. j. vně i vnitř), oráčkuom, když jsú ji (zemi) posieli, *obapoly* sě jedva vrátilo duplicata Otc. 132^b, v zemi své *oba poly* vlásti budú Pror. 45^b, oběsichu dva lotry *obapol* jeho Vít. 54^b, druží (apoštolové, při pohřbu p. Marie) *obapol* jich (t. nosidel, na kterých nesena) diechu t. 40^b, *obapol* t. 9^a, 55^b, ŠtítV. 121, Šach. 9 atd.; také odchylný novotvar *oba pola* Vít. 40^b var. K.

Subst. *polā*- spřahuje se s gen. *dne*, *dne* a tu vzniká výraz *poledne*, z *polā-dne*, kde *polā* jest nom. (akk.) a *dne* příslušný k němu genitiv-partitivní; spřežka tudy vzniklá běře se pak za subst. vzoru *moře* a sklo-

ňuje se, na př.: nom. akk. poledne meridies Prešp. 38, vpoledne ŽWittb. 36, 6, gen. ot poledne ab austro ŽGloss. Hab., odpoledne Br. Gen. 13, 3, dat. ku poledny Ol. Num. 13, 23, ku poledni Háj. 7^a, lok. o poledny ŽKlem. 54, 18, o poledni Br. Deut. 28, 29, dial. dat. lok. poledňu chrom. 275 a j., instr. přěd polednem Rožmb. 204 atd., nč. *poledne*, gen. -e atd. Us.; pl. lok. o polednách Br. Am. 8, 9, Us. — Z poledne vzniklo dial. *polodne*, vlivem složenin vlastních s kmenovým -o, jako jsou bratro-vrah, boho-sluzba atp.; na př. polodne Nom. 62^a, f-polodnee (genitiv sklesl u výraz adverbialní, koncová jeho samohláska prodloužena, srov. k-ve-čerí), ku polodny PulkL. 37, po polodni Troj. 202^a, nč. dial. polodne atd. — Vedle toho obojího bylo také stč. *polu-den*, na př. od puolnoci přijde poluden Comest. 258^b, vál poluden t. 271^a, poluden auster Prešp. 141 a j. — Vlivem pak výrazů na-poly, oba-poly atp. dostalo se -y- také sem a bylo *polyden*, o polydny Orl. 64^b.

12. *sad-*. Srov. stč. *sadovie*, in Zadowan Reg. I. r. 1226.

Sg. gen. *sadu*. Na př. do sadu Pass. 464, toho sadu t. 157, z svého sadu Štít. uč. 43^b, v kůtě sadu Pror. Dan. 13, 36 atd., — nikdy *sada*.

Sg. lok. *sadu*. Na př. v svém zsadu Jid. 89, v svém sadu Ml. 81^b, Pass. 380, v sadu ŠtítV. 61; když sva chodila po sadu Pror. Dan. 13, 36; — odchyl. nč.: jabka máme na sadě Erb. Pís. 91, v sadě Us.

Pl. gen. *sadów*, bez *sadów* Ol. Num. 13, 21 atd., — nikdy *sad*.

Pl. lok. *sadech* v jazyku starším nedoloženo; za to je tam novotvar *sadiech* podle o-kmenů: v *sadiech* Svár (ČČMus. 1832, 158), w *Sadijch* Háj. herb. 17^b, 69^b; nč. *sadech* je tedy novotvar podle sklonění -i.

13. *stan-*. Srov. *stanoviti*, *stanovišče* atd.

Sg. gen. *stanu*. Na př. z stanu tvého ŽWittb. 51, 7, kakého jest stanu Krist. 47^b, prosřed jeho stanu AlxV. 2109, stanu Pass. 282 atd.; — odchyl. stanu svého ŽWittb. 26, 5.

Sg. dat. *stanovi*: stanowy tvému ŽWittb. 90, 10, k stanovi Hlah. ž. 90, 10.

Sg. lok. *stanu*. Na př. w stanu tvém ŽWittb. 14, 1, ŽKlem. t., v svého srdce stanu Kat. 24, w stanu t. 30, 21, t. 60, 5, Pass. 426, ŠtítV. 89 a j.; — odchyl. w stanye Pass. 360, v staně Trist. 321.

Pl. nom. *stanové*: stanowe ŽWittb. Ezech. 12, t. 48, 12 a j., stanoue Ol. Num. 24, 6 atd.; — odchyl. *stani*: přemilí stany tvoji ŽWittb. 83. 2.

Pl. gen. *stanów*: svých stanow AlxBM. 7, 23, podle stanow gich ŽKlem. 77, 28, ŽWittb. t. atd., — nikdy *stan*.

Pl. lok. Doklady nejstarší mají tvar odchýlný podle sklonění -o, *staniech*: w stanyech jich ŽWittb. 68, 26 a j., u mých stanyech AlxBM. 3, 10, w stanyech t. 5, 7 atd.; — doklady pozdější *stanech* jsou tedy novotvary podle *hostech*: w stanech MamB. 2^b, MamC. 115^b, Baw. 162 atd., taktéž nč. Us.

14. *syns-*. Srov. *synovský* atp.; skr. a lit. *sūnu-* atd.

Sg. vok. *synu*. Na př. žádný *synu* LAl. e, můj *synu* Hrad. 54^b a j., Pass. 413 a j., milý *synu* Pass. 290 atd., z pravidla tak a dosud; — odchylkou podle o-kmenů *syne*, zřídka: otče i *syne* i duše svatý Štít. Rozb. 679, (Maria) vece: *Syne* (rým: hospodine) Spor (Výb. 1, 379), milý *syne* Marg. 373, *Syne* Jene Otc. 329^a, *syne* Daviduov Gesta Kl. 25; *synu* und *syne* Tham (1801) 26.

Sg. akk. *syn*, odchyl. *syna*, viz nahoře § 300.

Sg. gen. *synu* nedochován; — za to odchylka podle o-kmenů *syna*: ž' nám nedáš *zzýna* LMar. 27, zdráva učíň *šina* ŽKlem. 85, 16 atd.

Sg. lok. *synu*. Na př. o *synu* božiem Pass. 280, o *synu* a dievcě Ol. Gen. 21, 12, o *synu* HusE. 2, 149 a j., w tom *zzýnu* JidDrk. 45, na mém *synu* Vít. 57^a, na *synu* Pass. 410 atd., dosud.

Du. nom. akk. *syny*. Na př. oba *zzýny* JidDrk. 18, dva *syny* krásná DalC. 25, *Syni* má milá Pass. 315, t. 320, dva *syni* dorostlá t. 286, t. 329, dva *syny* Ol. Gen. 48, 1, Jakub a Jan *syni* Zebedeova Koř. Mark. 10, 35. byli dva *syny* Ben. 1. Reg. 4, 4; — odchyl. *syna*, podle dva atp.: císař zamysli *syna* gehu (t. j. dva *syny* Soběslavovy) českým obyčejóm otučiti DalC. 69, svá milá *šina* ztratíviš Pass. 287, člověk jeden mějieše dva *syna* Koř. Mat. 21, 28, ta oba *syna* Gesta Kl. 31 (2), tot *gšta* *syna* má Comest. 50^a.

Du. gen. lok. podle sklonění -o: dvě *synu* Pass. 330, obů *synu* Gesta Kl. 32.

Du. dat. instr. *synma* nedochován; — odchyl. *synoma*: s *šinoma* Pass. 291 a j., (Vojen) *synoma* zemi rozdělí DalC. 16, se dvěma *synoma* Ben. Ruth 1, 3. atd.

Pl. nom. *synové*. Na př. *finoue* HomOp. 152^a, *synowe* ŽKlem. 126, 3 atd., pravidlem a v jazyku živém dosud a vždycky tak; — zřídka odchyl. *syni*: zsyťeli *sut* *syny* ŽWitb. 16, 14, a obaké *geffutny* *syny* *czlowieczy*, *lzywy* *syny* *czlowieczy* t. 61, 9.

Pl. gen. *synów*: *synow* člověcích ŽWitb. 10, 5 a j., — nikdy *syn*.

Pl. lok. V textech nejstarších je pravidlem odchýlné *syniech*, podle *chlapiech*: w *synyech* in *filiis* ŽWitb. 88, 7, Ol. Num. 3, 12, (o) Soběslavových *synyech* DalC. 71, o sedmi *synyech* Pass. 285, o svých *synyech* t. 291, o *synyech* Machabeových Štít. uč. 68^a, o jeho *synyech* Štít. ř. 189^b, o svých *syniech* Koř. 4. Reg. 4, 5, na *synyech* Jakoba Kruml. 86^a; o *syniech* ChelčP. 89^b, na *syniech* HusE. 1, 38, o *synijech* Davidových Ben. 2. Par. 23, 3 atd.; — později také *synech*: na *synyech* Kruml. 86^a, na *synyech* HusE. 1, 247 (doklady pro tvar *synech*, uvedené v List. filol. 1894, 292 z DalC. a ŽKlem., jsou nesprávné); nč. o *synech* atd. Us.; — z toho vyplývá, že tvar *stč.* i nč. *synech* jest novotvar podle *hostech*.

Podobně *zlosyn*: sg. vok. *zlosynu* Rozb. 721, nč. též *zlosyne*; pl. nom. *zlosynové* atd.

15. *volš-*.

Sg. vok. *volu* nedoložen; — odchyl. *vole* podle *chlape*, starý *wole* Baw. 110 atd.

Sg. akk. *vól*, v. nahoře § 300; — odchyl. *vola* podle *chlapa*, žába vidúc *wola* Baw. 90 a j., vyberte sobě *wola* Ben. 3. Reg. 18, 25.

Sg. gen. *volu*, doklady v. v § témž; — odchyl. *vola* podle sklonění -o, *wola* Pror. 6^a a j.

Sg. lok. *volu* v. nahoře v § témž.

Du. nom. akk. *volý*: dva *woly* Hrad. 107^b, ve jzě *woly* stasta JírBrn. 175, dva *woly* mužeta Ben. 1. Reg. 14, 14.

Du. dat. instr. *volma* nedochován; — odchyl. *voloma*, dvěma *woloma* Pulk. 4^b.

Pl. nom. *volové*. Na př. *wolowe* boves ŽWittb. 49, 10 a j., ŽKlem. 143, 14, Pass. 354, *volove* tuczní HusPost. 93^a atd.; — odchylkou *volí* podle *chlapi*: *jalovata* na horách y *woly* ŽKlem. 49, 10.

Pl. gen. *volów*: stádo *volów* AlxV. 188 atd., — nikdy *vól*.

Pl. lok. *voléch* a nč. *volech*, ve danácti *woliech* Ben. 3. Reg. 7, 25, na *wolech* t. 1. Par. 12, 40, oboje novotvary, v. nahoře v § 302.

16. *vrchš-*. Srov. *vrchovina*, lit. *viršu-s* atd.

Sg. gen. *vrchu*. Na př. *ot vrchu*, *ot wrchu* do pát Hrad. 106^b, *ot wrychu* ŽPas. 18, 7, *ot wrchu* AlxV. 1166, Modl. 53^b, Zrc. 5^a, *od wrchu* NRada 247 atd., vždy tak; — *do vrchu*, *do wrchu* Hrad. 59, Brig. 10 atd.; — *s-vrchu*, *fwrchu* těla Rúd. 25^b, *fwrchu* desuper ŽWittb. 49, 4, ŽGloss. t, čbán počě *fwrchu* plawati Hrad. 130^b, synové Gadovi *fwrchu* nich sú bydlili è regione eorum Ol. 1. Par. 5, 11 atd.; *swrchú* Ben. Ex. 28, 26; to *fwrchugmenowanee* sbožie Pr. pr. 261 atd.; — odchyl. *vrcha*, slézali s *vrcha* = s kopce BartD. 18 (zlin.), ale ve výraze adverbialním zachován i tu tvar náležitý: *sypál z vrchu* = s výše dolů t.

Sg. lok. *vrchu*. Na př. *po vrchu*, *zbielen po wrchu* NRada 859, *udeři jej v helm po wrchu* AlxV. 1686 atd., vždy tak; — *na vrchu*, křížmem pomaže jeho (dítěte) na *wrchu* Štít. uč. 115^b in vertice, na *wrchu* Pass. 418 atd.; — odchyl. na *vřše* BartD. 67 (val.); Dobr. Lehg.² 171 klade na *wrffe und wrchu*, prvé neprávem.

Pl. nom. *vrchové*: *wrchowe* Kruml. 375^b, MamA. 22^a atd., — nikdy *vřši*; — naproti tomu vyvinul se tu novotvar *vrcha* podle *město-města*, jako též *oblaka*, *mraka*, *lesa* atd., v. v § 35.

Pl. gen. *vrchów*, nedoloženo; — odchyl. *vrch*, s *vrch* Us., patří k dotčenému právě novotvarému nom. *vrcha*.

Pl. lok. náležitý byl by *vrchech*, ale nedochován; — za něj je novo-

tvár *vršiech* podle *chlapiech*, na *wrffiech* oponných in *summitatibus* Ol. Ex. 26, 4, na *wrffiech* Ben. Jos. 11, 10, a na *vrchách* Us. vých. -česk., k nom. pl. *vrcha* a podle § 39 č. 4.

305. Jsou ovšem ještě jiné kmeny, které v pádech rozhodujících mají v dokladech starých koncovky ze sklonění *-ů*; ale neuvozujeme jich zde, poněvadž v jiných a rovněž starých dokladech mají zase koncovky rozhodné ze sklonění *-o* a poněvadž zde šlo o výkaz, co v češtině na počátku doby historické a dále i později zachováno jest při sklonění *-ů*. Na př. proti sg. gen. *daru* AlxV. 76, NRada 139, lok. *o daru* ŠtítV. 245, pl. nom. *darové*, darowe Kat. 140 a j. jest také gen. *đara* Hlah. zlom: pr. 2^a, lok. *dařě*, w tom darzye Vít. 22^b, pl. nom. *daři*, darsi svD. B. 36, takoví darzy Pass. 457 atd.; — proti sg. gen. *miru*, utvrzenie miru Hlah. zlom. pr. 1^b, myru mého ŽWittb. 40, 9, doby mu myru DalC. 49 atd., lok. *miru*, w miru ŽWittb. 28, 11 a j., w myru DalC. 62, Modl. 2^b jest také sg. gen. *míra*, všeho míra Pís. Hosp., obíženstvie myra ŽWittb. 71, 7, na cěstě myra t. Zach. 79 a j., sg. lok. *miřě*, w myrzye DalC. 33, AlxV. 84; — proti sg. gen. *dubu* Reg. I r. 1131 je gen. *đuba* Pror. Isa. 44, 14 a lok. *dubě*, na dubye DalC. 34, w dubye AlxV. 2170; — proti sg. gen. *hladu* AlxH. 9, 4, ŽKlem. 32, 19, ŽWittb. 104, 16, Pass. 336 atd., lok. *hladu*, w hladu Rúd. 11^b a j. jest i gen. *hlada*, ot hlada I.Mar. 60, DalC. 94, Pass. 365 atd.; — proti sg. gen. *sledu* AlxM. 4, 8 (: ledu), AlxV. 2157, JidDrk. 94 Otc. 50^b, lok. (dat.?) *sledu*, (po s)ledu AlxH. 9, 23, po sledu Štít. uč. 70^b, AlxV. 2312, Kruml. 260^b, pl. nom. *sledové*, sledowe moji ŽWittb. 16, 15 je sg. gen. *sleđa*, tvého sleda (: veda) Rúd. 26^b, pl. nom. *sledi*, sledy tvoji ŽWittb. 76, 20, sledi sequentia Prešp. 1978. — Jindy zase je dokladů vůbec málo. Zejména pro subst. *bor* doložen sg. gen. *boru*, de Boru DeskDE. r. 1318, Petrovi z boru Rožmb. 282 a pl. lok. *bořiech*, na borziech UrbE. 306; více dokladů starých (na př. pro důležitý sing. lok.) není po ruce a proto nelze tvrditi, že by stč. *bor* nebylo mělo také tvarů podle sklonění *-o* (kromě lok. *bořiech*). — O substantivěch těchto poznáváme, že se kolísají mezi skloněním *-ů* a *-o*; možná a pravdě podobno, že jsou původem kmene *-ů*, ale doklady jejich staročeské nepodávají tu svědectví dostatečného.

V Pass. čte se čtyřikrát *ze-spatu*: dokad já ze spatu nevstanu 536, té noci zespau vstavše 349, ten mnž ze spatu vstav bohu poděkuoval 32, ze spatu 137. Vykládá se to jako gen. ů-kmene subst. *spatŭ*. Myslím, že neprávem a že je to výraz utvořený mechanicky: jako jsou z part. nč. *leže*, *stojc* utvořeny výrazy adv. *z-leže*, *ze-stojc* Us., tak myslím že *ze-spatu* jest utvořeno ze supina *spat*. —

B. Kmeny -*ū*.

306. Kmenové -*ū* zůstávalo, když přípona pádová se začínala souhláskou, na př. v sg. nom. pův. *suekrū-s*; když však přípona se začínala samohláskou, měnilo se kmenové -*ū* v -*uy*, na př. v sg. gen. *suekruy-es*. Za -*ū* je střídnice náležitá -*y* v stsl. sg. nom. *svekry*, za -*uy* pak -*ov* v sg. gen. *svekrøve* atd. Časem proniká -*ov* také do tvarů, kde by mělo býti -*y*, na př. v č. nom. *svekrøv*. Tím dostávají kmeny tyto podobu, jako by byly kmeny souhláskové, zakončené totiž souhláskou -*v*. Srov. § 5:

Vzor *svekrøv*.

307. Kmen substantiva vzorového je *svekry*- pův. *suekrū*-, měněný ve *svekrøv*- pův. *suekruy*-. Sklonění, ve kterém opět přidáváme příslušné tvary sklonění stsl. *svekry*, jest toto (na místech tvarů nedoložených jsou čáry):

sing. nom. stsl. <i>svekry</i>	
č. <i>svekrøv</i> ; — - <i>va</i> , - <i>vě</i> , - <i>ve</i>	
vok. stsl. — —	
č. <i>suekrvi</i>	
akk. stsl. <i>svekrøvø</i> ;	
č. <i>svekrøv</i> ; — - <i>vu</i> , - <i>vi</i>	
gen. stsl. <i>svekrøve</i>	
č. <i>svekrøve</i> ; — - <i>vi</i> , - <i>vy</i> , - <i>vě</i>	
dat. lok. stsl. <i>svekrøvi</i> ; lok. <i>crøkøve</i>	
č. <i>suekrvi</i> ; — - <i>vě</i>	
instr. stsl. <i>svekrøvijø</i>	
č. <i>suekrøví</i> , - <i>viú</i> , - <i>ví</i> ; — - <i>ví</i>	
du. nom. akk. vok. stsl. — —	
č. <i>suekrvi</i>	
gen. lok. stsl. — —	
č. — —	
dat. instr. stsl. — —	
č. — —	
plur. nom. akk. vok. stsl. <i>svekrøve</i> , - <i>vi</i>	
č. <i>svekrøve</i> ; — - <i>vi</i> , - <i>vy</i> , - <i>vě</i>	
gen. stsl. <i>svekrøvø</i> ; — <i>krøvij</i>	
č. (<i>svekrøv</i> ?); — - <i>ví</i>	
dat. stsl. <i>krøvømø</i> ; — <i>svekrøvamø</i>	
č. <i>svekrøvem</i> ; — - <i>vám</i> , - <i>viem</i>	

lok. stsl. *krāvachō*; — *svekrāvachō*
 č. *svekrvech*; — *-vách, -viech*
 instr. stsl. — — —; *svekrzvami*
 č. *svekrvemi*; — *-vami, -věmi*.

Výklady a doklady k tomuto sklonění.

308. 1. Substantiva, která sem patří, jsou vyčtena v § násl. při sing. nom. Jsou vesměs feminina.

2. Vedle tvarů vlastních vyvinuly a rozšířily různé tvary jiné, dílem jen v pádech některých, dílem v celém sklonění. Zejména:

tvary *-va* gen. *-vy* atd., podle *ryba*; tvary ty jsou dosvědčeny hojně v jazyku starším, a jsou obyčejné v nářečích východních: konva, mrkva, tykva, větva, pánva atd., kromě krev a církev;

tvary *-vě* gen. *-vě* atd., podle *dušě*; v dokladech některých starých, na př. nom. břeskvě, bukvě, gen. pánvě, větvě atd.; a v dial. nových: do konvě, dvě větvě atd.; v dial. bez přehlásky *-vá*: mrkvja atd.;

tvary *-ve*, na př. sg. nom. břeskuje, tykve, konve a j.; genitiv nepotřebuje výkladu, jest buď *-ve* a souhlasí se vzorem, anebo *-vě* a tedy podle *dušě, země*; a rovněž tak pády ostatní; jde však o nom. *-ve*; vysvětlují si jej takto: byla feminina sg. nom. *věž, mez, zář, postel* atd., a vedle nich též nom. *věž, mez, zář, poste* atd., s jotací zaniklou *věže, meze, záře* atd., a dále ke gen. *duše, dat. duši* atd. byl nom. *duše* atp.: napodobením toho mohl vedle nom. *tykev* a ke gen. *tykve, dat. tykvi* atd. vzniknouti také nominativ *tykve* atd.

3. Novotvarům dostávalo se podnětu ve skloňování. Byl na př. kdysi pl. gen. náležitý *svekrv* ze *svekrāv*: tu byla koncovka stejná jako v pl. gen. *ryb*; proto vznikl snadně a přicházel v oblibu také pl. dat. *-ám* lok. *-ách*, instr. *-ami*, a k tomu pak i sg. *svekrva* atd. Jiné tvary náležité nebo vždy bývalé, na př. sg. dat. lok. *svekrvi*, inst. *-ví* atd. dávaly zase podnět novotvarům podle vzoru *dušě*.

4. Když byly vedle sebe tvary *tykev* a *tykva* atp., mění se také substantiva s náležitým *-va* v tvar *-ev* a vzniká na př. nč. *koroptev, korotev* za starší *kuroptva, kuroptwa* ŽWittb. 104, 40, Štit. uč. 150^b, Prešp. 213, Nom. 63^b, Kruml. 340^b, plur. *kuroptwe* Mill. 49^a, *korotev* gen. *-tve* Us. atd., *přástev* za *přástva*, pojd na přástev, byl jsem na přástvi Jg., a snad vzniklo tím způsobem i některé ještě jiné *-ev* z *-va*, na př. doklady pro *vrstva* Prešp. a *vrstvě* MamV. jsou starší než pro *vrstev*, doklady pro *kotva* starší než *kotev* atd.

5. Pro subst. *cierkev* a *ředkev* dlužno předpokládati koncovku *-skvov*; s tím srovnávají se pak gen. *cěrekve, ředekve* atd., srov. I. str. 161 sl.

Vlivem gen. *cěrekve* atd. jest pak i nom. akk. *cěrekev*, svatú cierekew Mat. 121.

6. Subst. *láhev* krátí první slabiku v sg. instr. a pl. gen., dat., lok. a instr., lahví atd. Us.

Doklady k tomu ke všemu viz v § násl.

309. Sing. nom. Stsl. *svekry*, tvar náležitý. Do češtiny nedochován, nýbrž je tu zaň novotvar *svekre*. Na př. *brěskev*, brzelkew Prešp. 600, brzyekew Vít. 95^a a j.; *broскеv* Us. (*brěskev* z persica Pfirsich, *broскеv* z brassica Kraut, Kohl, význam rozdílný se smísil: stč. *břeskev* a nč. *broскеv* = persica, a naproti tomu na př. pol. *brzoskiew* i *broskiew* = brassica); *brukev* Jg.; *brv*, glossa nepravá v MVerb., z toho utvořeno a ujalo se brva; slc. obrv, obrva; *bukev*, b(u)kew (litera -u- nejasná) Anon. 3^b; *cierkev* Pass. 342 a j., nč. *církev* Us.; *dratcv*, dratew Boh. 31^b a Us.; *húžev*, huzew BohFl. 852, Comest. 155^a, houžev Us.; *konev*, konew Rozk. 2940 a Us.; *koroptev*, *korotev* Us.; *korúhev*, koruhew Pulk. 108^a, Pror. Jer. 6, 1 a j., korouhev Us.; *kotev* Jg.; *krev*; *krokev*, krokew BohFl. 565 a j. a Us.; *láhev* nč.; *mútev*, mutew Rozk. 2910, Prešp. 1928, Anon. 7^a a j., moutev Us.; *mrkev*, mirkev MVerb., mrkew Otc. 386^b a Us.; *ostrev* každá ostrew Háj. Jg. a Us. spis.; *pánev*, panev MVerb., paneu tamt., panew Rozk. 1867 atd. a Us.; *plástev* Jg.; *plútev*, ploutev Jg. a Us.; *rakev* Kom. Jg.; *ředkev*, rzedkew Prešp. 699 atd. a Us.; *svekre*, vecě swekrew Ol. Ruth 2, 22, swekrew rozkazovala t. 3, 6, swekrew Šimoňova EvOl. 78^a; *štúdev*, studew Anon. 4^a, Koř. 159^b a j., Us.; *tykev*, tykew BohFl. 344 a j., Us.; *větev*, wyetew Vít. 95^a a j., Us.; *vikev*, wykew, RostlF. 12^b, Us.; *vrstev* Jg. (s. v. vrstva); *žáhev* z pol. Jg.

V nář. slc. říká se místy *krú*, *obru* Hatt. slc. 74. Výklad, že by tu bylo zachováno původní -ů, jest ovšem mylný; znění -ů vzniklo zde z -v jako v dial. *leu* m. lev, *tepu* m. teprv atp.

Doklady tvarů jiných:

-va, podle *ryba*, na př. *dratwa* MVerb., MamA. 33^b, ŠtítMus. 120^b a j.; *huzwa* Prešp. 2498 Hug. 410, BohFl. 849, Veleš a j.; *krokwa* Vít. 93^a, Prešp. 1856, Boh. min. 22^b, Brit.; *oftrwa* DalC. 74, Rozk. 3034, MamA. 32^b, *oftrva* Prešp. 1989; *plutwa* Rozk. 642, *plautwa* Lact. 148^b; *plitwa* žábra Prešp. 330, Vocab. 175^b; *swecrwa* Boh. min. 22^b; *tykwa* Prešp. 612, *tykwa* SlovKlem. 40^a, Slova. a j.; *wřtwa* Prešp. 581; *brva*, *bukwa*, *dratwa*, *húžwa*, *konwa*, *korouhwa*, *kotwa*, *krokwa*, *mrkwa*, *ostrwa*, *pánwa*, *tykwa* Jg. a Us.; dial. mor. *konwa*, *mrkwa*, *pánwa*, *tykwa* atd. BartD. 16 a 20 (zlin.), t. 72 (val.), t. 117 (laš.); *broskwa*, *dratwa*, *konwa*, *ředkwa* Dolcž. 40; —

-vě, podle *duše*, *země*: *brzelkwy* Rozk. 1204, *brofkwy* Boh. 23^b, *bukwy* BohFl. 246, *wykwy* vicia Brit., *wřtwy* versus MamV.; snad také

fwekrwy socrus Vít. 92^b je místo *svekrvě*; s tím souhlasí dial. gen. -ě, v. zde doleji; -ěa: mrkvja BartD. 2, 170 (han., blansk.); —

-ve: brzelkwe Prešp. 634, břekwe SlovA., bukwe faginula Nom. 66^a, tikve Prešp. 634, konve, láhve, stoudve, tykve Jg., broskve, dratve, konve, ředkve Dolež. 40.

Sing. vok. *svekrvi*, ze *svekrvě*, podle i-kmenů; na př. má krvi Pass. 330, vítaj drahá kyrwy božie Admont. 2 a j.; podle a-kmenův: kotvo Us., krvjo Btch. 269, mrkvjo BartD. 2, 170 (han., blansk.).

Sing. akk. Tvar náležitý -y, zachovaný snad v stsl. ljuby dějati, ljuby tvoriti, v češtině nedoložen. Koncovka obyčejná jest -ev z -ovb, o kteréž v. § 9; doklady: svatú cierekew Mat. 141, broškew Otc. 286^b, nesa koruhew Hrad. 121^a, jednu kotew Pref. 14, panew železnú Ol. Ezech. 4, 3, prodal panew KolB. 188^a (1501), cělovavši fwekrew Ol. Ruth. 1, 14, (Abimelech) otrubi vietew Ol. Súdč. 9, 48, proso a wykew viciam Pror. Isa. 28, 25 atd.; konev, větew atd. Us. — -vu, podle akk. *rybu*: kotwu Hug. 410, Koř. Žid. 6, 19, Mill. 19^a, ChelčP. 246^a, oftrwu DalC. 74, ujmi ji (rybu) za plýtwu Ben. Tob. 6, 8; kotvu atd. Us. a v nář. východních. — -vi, podle akk. *duši*: neboť sem přišel rozlúčiti dceru protiv mateři a fwekrwi proti czlti jejiej EvOl. 322^b, (žena) hužwi mu (mužovi) o hrdlo zadrže (zadrhla) Baw. 106. — -vu atd., bez přehl.: mrkvjo BartD. 2, 170 (han., blansk.).

Sing. gen. *svekrve*, ze *svekrvě*, tvar náležitý. Na př. u czierkwe DalII. 30, cyerkwe Pass. 304, czierkwe Hilar. 24^b; u czyereque DalC. 30, cierckwe Pass. 426, cyerekwe t. 304 a j., svaté czyerekwe Alb. 67^a (2krát), svaté czyerekue t. 59^b, prostřed czerekwe ROIB. 3^b; když zazře vojska koruhwe Mill. 53^b; tvé krwe DalC. 30, čisté krwe Alb. 48^b a j.; od rziedkwe Chir. 185^a, z rziedkwe Rhas. 139, nenalezl wietwe ješto upadla Adam 205^a, jahel a wykwe Ol. Ezech. 4, 4 a j.; již se plamen i hořejší vrstve dřev počal chytati Cyr. Jg.; konwe Nudož. 17^a; dratve, konve, krve, moutve, mrkve, plástve, větve atd. Jg. a Us. spis. i ob. — -vi, podle gen. *kosti*: z svaté czyerkwy Štít. uč. 123^b, o všem svatéj czyerkwy sboru Alb. 88^b, od prsí cierkwy svaté HusPost. 51^a (tvar rozhodný podle vz. *ryba*, na př. nom. *cierkva*, akk. -vu atd. není dosvědčen, proto nepodobá se, že by se v těchto dokladech mělo čísti -vy a ne -vi); místo krwy mléko tečieše Kat. 194, bych já svého vraha krwy utočil AlxV. 171, z krvi HusPost. 185^b, žena jižto Ježíš od sedmíleť krwi uzdravil Pass. 380; krvi BartD. 23 (zlin.), t. 2, 49 (han., přer.) a j., našli krvi dvě sklenice Suš. 96, t. 97, potok krvi t. 181. — -vy podle gen. *ryby*: požádal tykwy cucumerem Otc. 205^b, nenesú před ním ani korohwy ani praporcě Mand. 83^b, žádného železa ani kotwy Mand. 53^b, té kotwy ChelčP. 246^a; ně. kotvy atd. Us., mrkvy BartD. 72 (val.), konvy t. 117 (laš.) atd. — -vě, podle gen. *duše*, *zcmě*: svatéj czyerekwy ROIB. 67^b,

fwatey czyrekwe (sic) Orl. 48^a, czrekwe fwatey (sic) t. 119^a, czyrkwie svaté Lún. I. 1666, bude jeho krwie potřebovati Lit. 2. Reg. 4, 11, krwe Lvov. 71^b, té krwie Comest. 67^b (2krát), krópě krwe Orl. 68^a, aby země krwe královskéj nepila Mill. 54^a, púščadlem krwe nepúščejí t. 114^a, z panwie Ol. Lev. 2, 5 atd.; z konvě, větvě, mrkvě atd. Us.; krvě, kryvě BartD. 104 a 117 (laš.), crkvě t. 117, — mrkvě t. 2, 170 (han., blansk.).

Sing. dat. lok. *svekrvi*, ze *svekrvi*, v dat. tvar náležitý, v lok. podle ě-kmenů, v. § 11 a 12. Na př. své fwekrwi socrui Ol. Ruth 2, 11, k své fwekrwi t. 3, 1, k méj fwekrwi t. 2, 19, k svéj svékrvi Illah. Tob. 14, 4; k czierkui DalH. 30, k czyrekwy DalC. 30, cierekwi Pass. 453 a j., o fwatey czyerekwy PassKlem. 88^b; v méj krwi ŽKlem. 29, 10 atd.; na své koruhwy Mil. 54^a, w panwi Ol. Lev. 6, 21, po ostrvi DalJ. 38 rkp. Z, na haužvi Háj. Jg. atd.; konvi, větví atd. Us. — *-vě* podle dat. *rybě*: na ostrzwe PassKlem. 106^b, k zadní kotvě Kom. Jg.; nč. kotvě atd. Us., konvě, tykvě atd. v nář. východních. — Lok. *-ve*, jako je stsl. *crkve*, v č. není.

Sing. instr. *svekrúí*, *-iú*, *-í*, ze *svekrvi*, podle *kostí* atd., v. § 13. Na př. s svatú czyerekwy PassKlem. 182^b, nad svatú czyerekwy t. 67^b, že nás krw vykúpil t. j. krví HomOp. 152^a, (měsíc) vñuž by krwu se oblił AlxH. 10, 22, svú krwiu ApŠ. 110, opoju střěly mé krwy ŽKlem. Deut. 42, drahú krwy ŽWittb. 260^b, pod koruhwy Pulk. 48^b, to mutwi čistú zvrť LéKA. 49^a atd., nč. konví, větví atd. Us., dial. krví BartD. 23 (zlin.). — *-ví* atd. podle instr. *rybí*: tú dratwu smýkaj sem i tam Sal. 354, nč. kotvou atd. Us., konví, tykví atd. v nář. východních, kotvó, krvó chrom. 274, krvjó Btch. 269 (dbeč.).

310. Du. nom. akk. vok. *svekrvi*: dvě koruhwy Pulk. 158^a. — Pro gen. lok. a dat. instr. nemám dokladův.

311. Plur. nom. vok. *svekrve*, tvar náležitý z býv. *-sv-e*, pův. *-u-^u-es*, v. § 15; kdyby to byl novotvar podle pl. nom. *dušě*, bylo by v dokladech z Pulk., ŠtítOp., Ol. a j. *-vě* a nikoli *-ve*. Akk. *svekrve*, nominativ vzatý za akk., v. § 16. Na př. konwe chceš čisty jmieti Ilug. 197, konwe Ben. 3. Reg. 7, 45, ChelĚP. 168^a, Nudož. 17^a a j., koruhwe Pulk. 103^b, t. 113^a, koruhwe rozvinúti t. 117^b, ciesař koruhwe dal jest Fridrichovi t. 123^a, kterak sú se koruhwe sklonily Níkd. 8^b, jenž koruhwe nesiechu t., uvrhše kotwe do moře Lobk. 23^a, čtyři kotwe z moře vytáhli Pref. 7, (peníze) za krokwe KolČČ. 168^a (1552), jsú kuroptwe Mill. 49^a, udělal panwe Ben. 3. Reg. 7, 45, což má pleytwe Br. Lev. 11, 9, (udělal) študwe Ben. 3. Reg. 7, 49, naplúte študwe ChelĚP. 37^a, vzešly sú tykwe Ol. Num. 11, 5, přivazují (ke kolům) wietwe ŠtítOp. 228, opadly wětwe jeho Br. Ezech. 31, 12 atd.; konwe, větve atd. Us. — *-vi*, podle pl. nom.

akk. *kosti*; doklady jsou nejisté, když koncovku psanou lze čísti -vi i -vy; voliti tedy jest příklady z textů, kde písař liší -vi a -vy (na př. Pass., Lobk., a ovšem z pozdějších, kde toto lišení je pravidlem), nebo kde z pádů jiných víme, že substantivum v dokladě uvedené mívá sklonění podle vzoru *ryba*; patří sem snad doklady: pustil (krev) v konwi in crateras BiblA. Ex. 24, 6, naph̄te studwi wod̄u hydrias Koř. Jan 2, 7. — -vy, podle plur. nom. akk. *ryby*; doklady jsou nejisté, z příčiny právě vyložené; uvozují, které pokládám za bezpečné nebo pravdě. podobné: koruhwy třepetáchu Pass. 332, koruhwy vznikají t. 488, kotwy byly metány AlxB. 1, 32, uvrhše kotwy do moře Lobk. 39^a, udělal kotwy Ol. 2. Par. 4, 14, krocvvi MVerb., krokwy biechu codrové Comest. 154^b, tu nalazno kuroptwy Mill. 17^a, (rytíře) na ostrwy metáchu Kremsm. 92^b, někteří stavějí panwy své Štít. uč. 85^b, zdělá rozličné panwy lebetes Ol. Ex. 38, 3, všecko ještě má plutwy Ol. Lev. 11, 10, což má pleytwy Br. Deut. 14, 9, všechny wietwy Ol. Ezech. 17, 9, konwy atd. v nář. východních. — -vě podle *dušč, země*: některé ty huzwie Mill. 92^a, na konwie MamB. 25^a, zlatice a konwie Ol. EkkI. 2, 8, konwie Lit. tamt., jsou korotvé v síti Voln. 39, vzevše nepřátelské korowhwie Mill. 102^a, (vzeli) panwy lebetes Pror. Jer. 52, 18, panwie a udičky Ol. 3. Reg. 7, 40, wietwie jejie propagines ŽKap. 79, 12, já sem strom a vy wyetwy Drk. 158^a; konvě, větve atd. Us. podkrk.

Plur. gen. Tvar náležitý byl by *svekr̄ev*, stsl. *svekr̄ovъ*, srov. §. 17, a ten by mohl býti v dokladech: umývanie věder a panow Koř. Mark. 7, 4, uzře tykow mnoho Otc. 162^b; ale jistý doklady tyto nejsou, bezpochyby jsou to tvary k nom. -va. — Tvar obyčejný jest -ví, podle *kosti*: nadělal konwij Ben. 3. Reg. 7, 40, konwi žajtlíkových KolB. 144^b (1499), sklonili sú sě vrchové koruhwi Nikod. 8^b, nebylo-li by krokwi KolAO. 3^a (1479), dosti kuroptwij Lobk. 52^b, panwy a hrncův ML. 80^b, nadělal pánwij Ben. 3. Reg. 7, 40, cožkoli plutwy a lupin nemá Ol. Lev. 11, 10, pľautwj a šupin Br. Lev. 11, 12, což nemá pleytwj t. Deut. 14, 10, kamenných studwi Koř. Jan 2, 6, studwij šest CholěP. 37^a, svrček wietui frondium Ol. Ezech. 17, 4 atd.; konví, větvi atd. Us.; mor. pánva pl. gen. pánví, tykva-tykví atd. BartD. 21 (zlin.), mrkvja-mrkvjé BartD. 2, 170 (han., blansk.), zkrác. -vi: korotvi chrom. 274, mrkví BartD. 2, 170 (han., blansk., vedle -vjé).

Plur. dat. *svekr̄vem*, ze *svekr̄ovimъ*, podle pl. dat. *kostem*: k krokwm Ben. 2. Par. 34, 14, nebyli podobní wétwem Br. Ezech. 31, 8. — -vám, podle pl. dat. *rybám*: k krokwm HusŠal. 37^a, mrkvám BartD. 2, 236 (han., kunšt.), kotvám Us. — -iem, -ím, podle pl. dat. *dušiem, zemiem*: mnohým cierkwíem HusŠal. 23^a, konvím, větším atd. Us.; zkrác. -im: korotvim chrom. 274; bez přehlásky -vám: mrkvjám BartD. 2, 170 (han.: blansk.), t. 2, 236 (han., kunšt., vedle mrkvám t.).

Plur. lok. *svekrvech*, ze *svekrzvech*, podle pl. lok. *kostech*: w krwech ŽKlem. 87^a, w panwech Lobk. 68^b, na dwau kotwech Pref. 14, při korauhwech Br. Num. 2, 34. — *-vách*, podle pl. lok. *rybách*: na kotwách AlxV. 529, Lobk. 19^a, po konvách Kom. Jg., na krokvách t., po ostrwach DalC. 38, na pěti ostrwach Ol. Jos. 10, 26, w plytwách ryby ROl. 109^b, o hustých vietwách Ol. Ezech. 31, 9, na kotvách Us., mrkvách BartD. 2, 236 (kunšt.). — *-viech*, *-vích*, podle pl. lok. *dušiech*: w kirwiech in sanguinibus ŽWittb. 105, 38, v konvích, větších atd. Us.; zkrác. *-vich*: korotvích chrom. 274; bez přehlásky *-vách*: mrkvjách BartD. 2, 170 (han., blansk.), t. 2, 236 (han., kunšt., vedle mrkvách).

Plur. instr. *svekrvemi*, ze *svekrzemi*, podle pl. instr. *kostmi*; doklad tomu nejistý: wietwemi Troj. 52^b, nejistý proto, že je z textu pozdního a mohl vzniknouti také nově a mechanicky přivěšením koncovky *-mi* k nom. *větev*. Tvar za to obyčejný je *svekrvemi*, v němž jest odchýlné *svekrve-* vlivem pádů jiných, ve kterých jest právem, zejména pl. nom. akk. *svekrve*, dat. *svekrvem* a lok. *svekrvech*. Příklady: házuemy Ol. Jud. 6, 9, haužwemi Ben. Jud. 6, 9, konwemi KolČČ. 82^b (1547), Nudož. 17^a, koruhwemy Pulk. 129^b, koruhwemi Lobk. 109^a, korúhwemi Ben. Jud. 3, 10, náve kotvemi se držela Har. 1, 57, pod wětewemi Br. Ezech. 31, 6, konvemi, větewemi atd. Us. spis., *-ema* Us. ob. — *-ami*, podle pl. instr. *rybami*: dratwamy Krist. 76^b, hužwami Hlah. Jud. 6, 9, hužwami Baw. 244, konvami Troj. Jg., koruhwamy PulkR. 121^a, PulkL. 271, koruhwami Baw. 229, krokwyami Ben. 3. Reg. 6, 9, ostrwami PassKlem. 189^b, vietwamy Ol. Ezech. 19, 11, t. 31, 3, kotwami Us., mrkwama BartD. 2, 236 (han., kunšt.). — *-ěmi*, podle pl. instr. *dušěmi*, *zeměmi*: huzwiemy Mill. 91^b, zelenými wietwiemi Troj. 58^a, konvěma, větvěma Us. podkrk.; bez přehlásky *vami*: mrkvjami BartD. 2, 170 (han., blansk.), mrkvjama t. 2, 236 (han., kunšt., vedle mrkwama).

IV. Skloňování kmenův -i.

312. Jmenné kmeny -i, = psl. -i, jsou většinou substantivní, na př. stsl. *gostb*-, *kostb*- atd., a dílem adjektivní, mezi těmito zejména též *trb*- a analogií k tomuto přidružené *četyrb*-.

A) Substantiva kmene -i.

313. Jsou dílem masculina, na př. stsl. *gostb* č. *host*, dílem feminina, na př. *kostb* č. *kost*. Sklonění obojích jest od prvopočátku poněkud různé, a proto je potřebí dvojího vzoru: a) *host* pro masc., b) *kost* pro fem.

K tomu vyvíjejí se během času rozmanité novotvary, nejhojnější

gen.	<i>hostí</i> ; -óv; dial. - <i>ich</i> <i>kostí</i> ; dial. - <i>ich</i>
dat.	<i>hostem</i> ; -óm atd.; -ám; -im <i>kostem</i> ; -iem atd.; dial. <i>kostám</i> atd.; -im; <i>kostem</i>
lok.	<i>hostech</i> ; -iech atd.; <i>kostech</i> ; -iech atd.; dial. <i>kostách</i> atd.; -ich; <i>kostech</i>
instr.	<i>hostmi</i> ; -y, -i; dial. <i>hostmi</i> ; -imi <i>kostmi</i> ; -ěmi, -emi; dial. <i>kostmi</i> ; -imi; -ami; -ma atd.; novotv. <i>kosti</i> .

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

315. Sing. nom. a) *host*, b) *kost*, psl. -*ь*, Us.

Koncová souhláska bývá změkčena: *hosť*, *kosť* dial., *daň* Us. atd.; o tom viz v §§ násl.

Ve vzoru ženském vyskytují se doklady s -*i*: horšcofti amaritudo HomOp. 154^a; jako chudá novopříšlá hofty t. j. *hosti* Krist. 20^a, po řeči znáti, ež si hofty Pass. 473 a j.; svatá choty t. j. *choti* Alb. 37^a, *choti* Dobr. Lehrg.² 28 a j.; *ty s' zůfalých mylofczy milá* t. j. *milosci* dial. m. *milosti* Lvov. 10^a, a ta osmá radofti jest Hrad. 73^a (verš 8slab.), opatrnofti pravá jest, kteráž Čtv. 1, 3; *potkala ho smrti* Suš. 10, t. 11, *střelila ho smrti* t. 10, *nadešla ho smrti* t. 11, *nadešla ho smrci na jednej silnici* t. 12, *já sem smrti Hospodina* t. 16, *chodí smrti po dvoru* t. 775, o jak ta sanuti, jak ona ryčela t. 40. Tvary tyto počínají se v době stč., množí se časem a vyskytují se porůznu také v jazyku nč. V době staré mohly vznikat analogií, napodobením nominativů prorokyni atp., v. § 171, a také nom. *mátí*; a krom toho měly oporu v jiných pádech svého sklonění, která jim zůstávala, když vzory jejich, stč. nom. *prorokyni* atp., byly zanikly: bylo na př. stč. fem. *choti*, vzniklé podle *prorokyni*; tvar *prorokyni* zanikl, ale tvar *choti* se zachoval a šířil, poněvadž byl také vok. *choti* a byl mezitím také gen. *choti* vzat za akk., bylo tedy v celém singuluru -*i* (v instr. -*ŕi*), a tím zachráněno -*i* také v nom., srov. *Jagić* v Arch. 14, 614 a Obl. 12. Doklady hojnější jsou však jen pro fem. *hosti* a *choti*, jež se tím odlišují od masc. *host* a *chot*, a pro smrti v nár. písnič Suš., jež se tu rozumí zosobněna.

Podle nom. *choti* fem. pronikl někdy stejný tvar také jako nom. masc.: *twoy choty* tak sladce promluvil Orl. 29^b.

316. Sing. vok. a) *hosti*, b) *kosti*; psl. -*i*. Na př. *ty zlý hozzty JidDrk. 19*, *milý hofty NRada 599*, — *má milá choty Kat. 192*, *milá smrti Suš. 11*, — nč. *hosti*, *kosti*. — Dial. *hostu* Btch. 269 (dbeč.) a j. podle *oráču*, a *kosto* BartD. 71 (val.) a j. podle dial. vok. *dušo*.

317. Sing. akk. a) *host*, b) *kost*; psl. -*o*. Novotvary a) *hosti*, -*ě*, -*a*, b) *kosti*.

a) Masculina.

host je tvar náležitý, ale již ve stč. archaismem; na př. bych toho za chot pojala Kat. 18.

hosti jest genitiv vzatý za akk. Masculina, která sem patří, jsou významu vesměs životného, a mají tendenci nahraditi akk. jedn. genitivem (jako životná masculina kmene -*o*). A rovněž tak jsou pozdější tvary *hostě* a *hosta*, *hosta* genitivu vzaté za akk. Na př. (hrabie a ciesařovna) hofty na hrad upustista a jej uctista DalC. 39, neb sem já toho milého hofty bohu obětoval Krist. 106^b, hospodář svého hofty můž staviti Rožmb. 233, hospodář když staví za stravu hofti ne v svém domu t. 235, aby chot pro svého choti pracovala BrigF. 7, ciesař kniežatóm svého zyety povědě DalC. 39; — svého hoftie vedu Pass. 476, hoftie svého staviti Rožmb. 232, svého hoftie vítaje Háj. 99^a, kdy sme tě viděli hoftě Br. NZák. 61^b; — dial. mor. co za hostě mám Suš. 332, hostě chrom. 273, hosta Btch. 268 (dbeč.), BartD. 22, 116 a j.; — *hosta* Us.

b) Feminina.

kost je tvar náležitý a vždy i dosud platný.

kosti je genitiv vzatý za akk. K záměně takové je slovanština vůbec náchylna; zde pak vedla k tomu také paralelní záměna v mužsk. akk. *host-hosti*, a dále ta okolnost, že také ženský vzor *dušě* od přehlásky měl koncovku -*i*. Dokladů je však jen několik: na všelikú wyczy vysokú Pror. 2^b, čtveru wyczy: suchotu, křivotu, vóli, ješitenstvie Alb. 104^b, tobě obětujiiu vzdwyzy chvály hostiam laudis ŽWitb. 115, 17, držeti bude v ruce tu obieti y hrudy Ol. Lev. 7, 30, kto má choty, chot jest sponsam EvOl. Jan 3, 29, kterak bych sobě zachoval choti svú Tkadl. 33^a atd. (jiné doklady pro sg. akk. *choti* v. doleji v § 342), aby uctila onu hosty t. j. *hosti* Baw. 51; dial. v písni mor.: vyvedeme my tu sanuti k mēstečku Suš. 40, vyvez un sanuti z mēstečka t. V nč. spisovné tvarů takových není.

Ve Lvov. 5^b čte se: zjev fwu myloftye; patrně chyba nějaká.

318. Sing. gen. a) *hosti*, b) *kosti*; psl. -*i*. Na př. darem od hofti daným Mill. 76^b, má chot památku jmieti choti svého BrigF. 9, — té wlafty AlxM. 4, 5, nč. *kosti*. Koncovka odchylkou dlouhá: od své chotij Štít. ř. 12^b. Místo -*i* bývá zvrtnou analogií -*u*, -*iu*: do té wlafty Pass. 282, od hladu a zyznu t. 336, srov. I. str. 217.

U masculin vznikly novotvary -*ě* a -*a* (podle *oráč* a *chlap*), u feminin -*ě* (podle *dušě*): pamět hoftie hospitis Ol. Sap. 5, 15, kmetlie pohoniti Rožmb. 56; hostě chrom. 273; *hosta* nč. Us., *hosta* Btch. 268 (dbeč.); hrozen zluczie uva fellis ŽKlem. Deut. 32, hłodáte lzie mendacium ŽWitb.

4, 3, od nahley smrtie Lvov. 3^a, do wlaště Puch. 223^a, k dobrému své wlaště t. 2. předml., z wlaště sa poběhlcem t. 249^b, z mědě Beck. 2, 121, díl hole jeho t. 93 a j., dial. nitě, mědě, hole, hrstě, pece a j. Kotsm. 23 (doudl.) a Us., kostě Btch. 268 atd.

319. Sing. dat. lok. a) *hosti*, b) *kosti*; psl. -i. Na př. hošti tomu NRada 1897, — u wlašti twe ŽKlem. 78, 6, nč. kosti atd. Koncovka napsána odchylkou dlouhá: k trojí wyczij Štít. ř. 10^a. Zvratnou analogií jest -iu: v wlaštyu blaznywey ŽWittb. Deut. 21, srov. I. str. 217.

Novotvar a) -u a -ovi (podle *oráč* a *chlap*): hostu Btch. 268 (dbeč.), hostovi chrom. 273, hostu, hostovi mor. BartD. 71 (val.) a j.; hostu, hostovi nč. — b) V ApŠ. 20 napsáno k zzmýrtýe hotov, v. doleji § 342; v Mill. 50^b: svým bohóm ke cztie: to je na pohled novotvar podle *ryba*, ale není na něj spolehnutí, poněvadž tu často bývá *ie* místo *i*.

320. Sing. instr. a) *hostem*, psl. -umu, b) *kostú*, -iú, -í, psl. -ujq. Na př. Jakob hostem byl ŽWittb. 104, 23, s jeho zyetem DalC. 39; — rzeczu nenávisivú ŽGloss. 108, 3, moczu mořskou t. 88, 10, divnú wochu Kunh. 147^b, před sienhu DalH. 39, radoſtzu Káz. z 2. pol. XV. stol. (Arch. Jag. 1, 619), ſolu czyſzczeniu (sofú) Alch. Ant. 7^a, maſtyu Mast. 318, s velikú cztyu DalC. 82, se czty t. 13. Délka dosvědčena písmem: před svú zzmýrtýiu ApŠ. 129, všiu wieceziú Jid. 59, že mýzzliú jinamo chýlil t. 156, volnú zadoſtý Štít. uč. 67^a, srdečnú myloſtý t. 67^a, jeho moczij a mudroſtij Štít. ř. 3^a, s pomoczij t. 17^a, s dobrú myſlij t. 12^a, božskou myſlyy Pror. 103^b, smrtýi umřieti t. 73^a a j.; — nč. hostem, kostí. — Místo -í dial. -ej: kostej Us. v Čech. sev.-vých.; -ú: kostú BartD. 22 (zlin.), t. 71 (val.), t. 117 (laš.); -ó: kostó chrom. 273, Btch. 269 (dol.-boč.), han.; -ou: kostou, řečou BartD. 52 (dol.), t. 92 (kel.), kostou slc.; -úm, -um: kostúm BartD. 88 (stjick.), kostum BartD. 117 (laš.), s velkum radoſćum Šemb. 56 (opav., napodobením koncovky polské, srov. § 138).

Novotvar *hostem*, souhláska změkčená přejata z pádů jiných; na př. f hoſtiem ŠtítOpat. 35, hostem chrom. 273, Btch. 268 (dbeč.).

Místo *kostí* je zvratnou analogií -ie: s velikú cztie Mill. 122^a, obecnu rzeczie t. 21^b.

321. Du. nom. akk. vok. a) *hosti*, b) *kosti*; psl. -i. Na př. ta dva swatá kmeti Šaf. Poč. 35 (uvedeno ze ŽJK), — tě obě myloſty Štít. ř. 93^b.

Du. gen. lok. a) *hostú*, b) *kostú*; -iú, -í; psl. -iju. Na př. na tú dvě vsí OD. 511.

Du. dat. instr. a) *hostma*, b) *kostma*; psl. -ma. Na př. se dvěma koſtma Sal. 745, dvěma peczetma Pass. 369, jej pieſtma tepiechu Hod. 44^b, pieſtma Krist. 99^b, mezi dvěma zedma Pror. Isa. 22, 11, t. Jer. 39, 4, se dvěma pieſtma Sal. 745.

322. Plur. nom. vok. a) masc. *hostie*, psł. *-nje*. Na př. tito hoſtye AlxV. 1323, mnozí hoſtye Krist. 74^b. Délka stará dosvědčena: vědie liudy Jid. 28. Z toho by mělo býti ně. *-i*; nedochováno.

Novotvar *hosté*, na př. kmethee nalezli Rožmb. 34, ste hoſté v zemi Br. Deut. 10, 19, ně. *hosté*, kmeté. Koncovka *-é* je táž, jako v zemané, synové, a táž, jako v pl. nom. nesúce, nesše, bohatějshe atd. Délka v *hosté* proti nesúce atd. vyvinula se trvám tím, že také *hostie* bylo dlouhé; změnou *hostie*-*hosté* vyměnila se kvalita koncovky, ale kvantita zůstala, a zdložené *-é* pak přijato také do tvarů zemané, synové atp.

Jiné novotvary s konc. *-i*, *-ové*, podle *chlap*: tito hosti Trist. 322, hosti Us., chrom. 273, Btch. 268 (dbeč.); kmetowe římsčí GestaKl. 19, Us.

Plur. akk. a) masc. *hosti*, psł. *-i*. Na př. máš múdré hoſti (rým: dosti) NRada 534, pro hoſti Háj. 303^b, ně. hosti Us., všecky hosti Suš. 84^a a j., chrom. 273 atd.

Novotvary *hostě* a *hosty*, podle *oráč* a *chlap*. Na př. jiné dobré hoſtie bonos hospites Ol. Sap. 19, 13, *hostě* Btch. 268 (dbeč.) atd.; *hosty* Us. (vedle *-i*).

V jazyku kleslém brán nom. za akk.: Bůh lide (sic) naučil Seel. 68, skrze lide bezbožný t. 130.

Plur. nom. vok. akk. b) fem. *kosti*, psł. *-i*. Na př. koſti mé ŽWittb. 6, 13, ptáci bielí jako labuti Alxp. 134, rozestřete síti své Br. 117^a, rozpravili mi baſny ŽWittb. 118, 85, vendeš v nebeské lyeny ML. 21^b, by byl zapověděl dany dávati t. 102^b atd.; ně. *kosti* Us.

Novotvar *kostě*, podle *dušě*. Na př. (mistr) zameškán byl w odpowiedye Dět. Jež. 3^a, pautě a mše Br. Jg., zapowiedie k přestaupení přicházejí Kol. S. 16^a (1727), odpowiedie (odřikati) HořovC. 164 (1767), pouhé roztržitoſtie spásobil t. 182 (1775), páni a Myloſtie t. 179 (1776) atd., *kostě* Btch. 268 a 269 (dbeč.) atd.

323. Plur. gen. a) *hostí*, b) *kostí*; psł. *-yjb*. Na př. vztěž kmety Rožmb. 250. Délka stará dosvědčena: naplnila se jest svatba hoſtij Krist. 81^b, svých hoſtij Štít. uč. 97^a, s mnohem luďy Jid. 63, duchovných lydij Štít. ř. 169^a, — z propaſtij našich Modl. 151^b, tučných wyeczzy Pror. 25^a, mnohých nemoczýy t. 65^a, zvuk huſlyy t. 112^a, rozkoſſij tělesných Štít. uč. 76^b, všech mſechetnoſtý t. 46^b, rzeczý mých t. 83^b, stvořených wyeczij Štít. ř. 3^b, — ně. *hostí*, *kostí*. — Zvratnou analogií bývá *-iú*: všech svatých lidy Pass. 277, od zlých lidy t. 302, zlých pieſny Hrad. 97^a, berani owczyu ŽWittb. 64, 14, srov. I. str. 217. — O psaní *-yw*, těch wieczyw list. 1454 (Jir. mor. 31) srov. t. str. 225.

Koncovka *-i* zkrácena: mnoho hosti, *kostí* Us. podkrk., hosti chrom. 273, koſci BartD. 117 (laš.), *kosti* t. 87 (stjick.).

Koncovka *-í* změněna v dial. *-é*: *koště* Btch. 269 (dbeč.) a j. V dial. dokladech: *dobrých lidye* Půh. 1, 173, 174, 177, *všech lydye* Lvov. 1^a, z *těch wlaftie* Mill. 123^b, *jiných wieczie* t. 43^a atp. může býti *-ie* zvratnou analogií, srov. I. str. 221, anebo také dial. obměnou z *-í*.

Koncovka *-í* změněna v *-iej*, *-ej*; *zástup lydye* EvOl. 180^a, *začátek boleſtyei dolorum* t. 324^a, *z moci temnoſtyey* t. 165^a, *našejch husej* BartD. 52 (dol.), *mladost sa mu s tváře* j svítila t. 356 (dol.).

Novotvary a) *hostów*, podle *chlap*: *těch kmetów* VJp. 56, *kniežě lidow populorum* ŽKap. 104, 20; — *hostů* podle *oráčův*: *hostů* Btch. 268 (dbeč.), *hostů chrom.* 273 atd.; — a) *hostích* a b) *kostích*, dial., podle *pěši*: *hostích*, *zetích* BartD. 71 (val.), — od *danych Selsk.* 1538, pro *wybeywani danich* KolO. 148^a (1701), *škody od hufych učiněné* KolU. 170^a (1715), *našich žadoſtich* HořovC. 205 (1782).

324. Plur. dat. a) *hostem*, b) *kostem*; psl. *-омъ*. Na př. když se vína *hoſtem* nedostalo Krist. 35^b, *stříebro dávají neznámým hoſtem* Mand. 74^a atd., nč. *lidem*; s *koncovkou* zdloženou: k *svým liude^m* Pil. c; — *koſtem mým* ŽKlem. 37, 4, *mým maſtem* Mast. 373, k *jich lyboſtem* Lvov. 92^a, k *obyetem* Pror. 57^a, ke *zdem* Háj. 166^b, proti *zdem* Br. Ezech. 26, 9, *čzeledem* KolČČ. 401^b (1566), *jeho przipowědem* KolK. 197^a (1614) atd., nč. *kostem*, *řečem*, *věcem* atd.

Tvary jiné, vzniklé analogií:

-óm, zkrác. *-om*: *bude mluviti kmetom* Ol. Jos. 20, 4, nč. *hostám* Us.; — *kmenová souhláska měkká* jako v pádech jiných: *hodným hoſtom* *vino točil* Suš. 84, *hoſtom* BartD. 22 (zlin.) a j., Btch. 268 (dbeč.), *chrom.* 273;

-iem, *-im*: *tvým czieliftiem* Ol. Prov. 3, 22 (či = *-tem?*), *Spowědjim* Beck. 3, 456, k *zdjm* t. 1, 199 a j., nč. *zápovědím* Us. ob., *písním* Us. atd.;

-ám, zkrác. *-am*, v některých nářečích *východních*: *hoſtam* BartD. 117 (laš.), *koſtam* slc., *koſtám* BartD. 22 (zlin.), t. 71 (val.) a j., *koſtám* Btch. 269 (dbeč.), a z toho *lašské koſtám*, *koſtom*, *koſtum* t. 117 změnou *-ám* v *-om*, *-um*, srov. I. str. 123;

-im: *nom. akk. množný hoſti*, *koſti* vzat za základ, k němuž *koncovka -m* jako *známka dativu množného* se přidávala, srov. zde dále pl. lok. *-ich* a instr. *-imi*; na př. *hostim* *chrom.* 273, *protiv mocnoſtym* EvOl. 169^a, k *svým lyboſtym* t. 195^a, k *těm radoſtym* t. 333^b, *takovým obyety* t. 185^b, *proti zapowědím* KolŘ. 59^b (1677, *příklad nejistý*), *sobě a dietim* *jich* HořovA. 57^a (1694); v příkladech z doby, kdy *úzení ie-í* nebylo ještě ovládlo, a *takových*, které *nemívají* v jiných pádech *novotvarů* podle *duſě*, je výklad tento *nepochybný*; ale v příkladech jiných může to bývati *novotvar* podle dat. *duſiem*, s *koncovkou* *zúž.* *-im* a zkrác. *-im*, na př. *proti zapowiedim* KolŘ. 59^a (1677), dial. *koſtim* *mýt.* 333;

koslem, souhláska změkčená přejata z pádů jiných: ostrým zapowiediem HořovC. 95 (1713).

Kon. píše: není pokoje kořj mým 137; chyba z neumělosti.

325. Plur. lok. a) *hostech*, b) *kostech*; psl. *-uchŝ*. Na př. při starších kmetech Kat. 8, w ludech ŽWittb. 43, 15; — v rozličných wlastech Pass. 460, ve zlostech ŽKlem. 89^b, o peczetech Hug. 10, w nitech t. 201, po letech spustili nemocného EvOl. 277^b, w smrtech t. 104^b, w meych Starostech a nemoczech KolDD. 190^b (1613), w nerzeftech HořovC. 22 (1639), na zdech Hug. 257, na zyrdech Ol. 1. Par. 15, 15, w fienech ŽWittb. 64, 5, u piefnech Hrad. 99^a, v budících wieczech Pil. c, w huřlech ŽWittb. 42, 4, w gieřlech t. Hab. 17 atd.; — nč. *hostech*, *kostech*.

Tvary jiné vzniklé analogií:

-iech, podle pl. lok. *chłapięch* a *duřiech*; na př. vztěž na kmetiech Rožmb. 43, na kmetyech DalC. 27, — v wlastiech in gentibus ŽWittb. 43, 12, t. 95, 10, w gieřfiutiech t. Deut. 21, o dievěch leřtyech DalC. 12, w zalostiech Lvov 18^b, v tvých rziecziech ŽKlem. 118, 42, ŽWittb. tamt., w fyenyech Štít. Vyř. 13^b, w pieřniech NRada 1479 atd., nč. o pečetích, zápovědích, písniřh atd.;

-ách, zkrác. *-ach*, v některých nářečích východních: *kosřách* Btch. 269 (dbeč.), BartD. 22 (zlin.), t. 71 (val.), *kořřach*, *hořřach* t. 117 (laš.), *kořřach* slc.;

-iech: nom. akk. množný *hostę*, *kořę* vzat za základ, k němuž koncovka *-ch* jako známka lokalu množného se přidávala, srov. zde pl. dat. *-im* a instr. *-imi*; na př. *hostiech* chrom. 273, v *prawednostiech* tvých in iustificationibus ŽWittb. 118, 48, t. 118, 16; w *zlostiech* t. 105, 43, v *peřieřřiech* t. 103, 22, w *mocznych* t. 89, 10, w *fięnych* Krist. 24^b, w *fyęnych* Modl. 15^b, Pror. 1^b, t. 52^b; v příkladech z doby, kdy úžení *ie-i* nebylo ještě ovládlo, a takových, které v jiných pádech nemívají novotvarů podle *duřę*, je výklad tento trvám nepochybný; ale v příkladech jiných může to bývat novotvar podle pl. lok. *duřiech*, s konc. zůř. *-iech* a zkrác. *-iech*, na př. na *řanich* t. j. *řanich* KolL. 50^a (1603), o *řnich* t. j. *řnich* KolČ. 75^a (1714); při prvních wieczych KolO. 135^b (1701), po pěti otteřpich HořovC. 89 (1712), na *powinnořřiech* t. 315 (1848), dial. *kořřiech* mýt. 333;

kořřiech, souhláska změkčená přejata z pádů jiných; na př. *fyęnech* Ben. 2. Esdr. 8, 16, na *řanęch* t. j. *řanęch* Kom. Jg, *hořřiech* Btch. 268 (dbeč.);

hořřiech, s touř souhláskou změkčenou a koncovkou *-och* z o-km.: *hořřiech*, *dřiech* Btch. 268 (dbeč.).

326. Plur. instr. a) *hostmi*, b) *kořřmi*; psl. *-umi*. Na př. se svými *hořřmi* Háj. 342^a, přěd *ludmy* tvými ŽWittb. 67, 8, *lyudmy* DalC. 18, — *wlastmi* ŽWittb. 9, 12, *mařřmi* Pass. 334, s *huřřmi* ŽKlem. 65^b, *myřřmi*

svými Koř. Žid. 12, 3, město ohrazené zedmi Mand. 44^b, rzeczmj KolC. 159^a (1588), — nč. hostini, kostmi. — Za -mi je vulgarní -ma: s hořtma BílD. 322, před lidma BílC. 56, neprawořtma BílA. 58 a j.

Novotvary:

a) -y, podle *chlap*; na př. že je kmety nalezeno Rožmb. 32, nad starci i nad kmety Ol. 2. Par. 36, 17; — -i, podle *oráč*; na př. s zieti svými Ol. Gen. 19, 14;

b) -ěmi, -emi, podle *dušě*; na př. rzieczyemy nenávistivými ŽKlem. 108, 32, f huflemi ŽWittb. 80, 3, horzkostemi Pror. Ol. Jer. Lament. 3, 15, ani twarzemi ani mocziemi Ol. Bav. 6. 62, se všemi wyeczemy Pulk. 61, páni kláštery danyemy obtěžováchu Pulk. 137^a, bařniemi KolD. 21^a (1582), kadiemi KolČČ. 8^a, zdiemy Mill. 95^b a j.; moczemi Ol. Bav. 6, 62, se všemi wyeczemy Pulk. 61^a, danyemy t. 137^a, bařniemi KolD. 21^a (1581), kadiemi KolČČ. 8^a (1542), před dwerzemi KolO. 18^a (1697) atd., básněmi, káděmi, houslemi atd. Us. spis., -ěna, -ema Us. ob., nocema chrom. 273; — -imi, souhláska změkčená přejata z pádů jiných: luďmi BartD. 71 (val.), t. 89 (stjick.), luďmi, kostmi Hatt. slc. 69 a 74, za hařmi KolDD. 225^b (1617), nč. lařmi, dařmi Us. vedle -emi (-ěmi); —

-imi, -ima, nom. akk. množný hosti, kosti vzat za základ, k němuž koncovka -ni, -ma jako známka instrumentálu množného se přidávala, srov. pl. dat. -im a lok. -ich; na př. s czeledymy EvOl. 3^a, přivřeňými dwerzimj KolAO. 96^a (1631), kostima, lidima, dětima BartD. 22 (zlin.), hostima chrom. 273, s našima dětima Suš. 110; —

kostami, -ama, BartD. 22 (zlin.) a j., košćoma t. 117 (laš.), a podle toho i masc. hořtama t., podle dial. *duřami* atd.; — zdlouž. -ámi; věcámi BartD. 60 (val.);

kosti, novotvar podle pl. instr. *oráři*, *moři*, srov. *ryby* m. -ami § 146; na př.: s němými twarzzi Kruml. 201^b, mnohými nemoci EvOl. 87^b, rozličnými nemoczi t. 79, mnohými rzyeczzy t. 259^a, velikými nebezpečnosti 33 a j., zvláště často a k tomu ještě s kolísavou kvantitou v kleslém jazyku některých spisovatelů stol. XVIII: lidskými lřtj trápen Beck. 1, 346, proč jsi těma mилоřti pohrdal BílA. 88, řádnými oběť BílC. 69, potřebnýmá věcý t. 95, hanebnýmá řádořti t. 142, Magdalena mnohými mařtj Krista uctila Kon. 837, snad jsme některé hřiřnými řeči nakazili t. 819 a j., s drahýmá mařti Seel. 66, nad jinými věcý t. 151, svatými ctnořti t. 307, s některýmá řeči t. 66 a j.

Měna kvantity kmenové ve vzoru tomto.

327. Některá substantiva, mající v nom. akk. jedn. slabiku kořennou dlouhou, zkracují ji v některých pádech jiných. Na př.:

sáni nč. *sáně* plur.: gen. saní, dat. saním, lok. saních, instr. saněmi Dobr. Lehg.² 193, Nejedlý Gr. 152;

dvéře plur.: gen. dveří, dat. dveřím, lok. dveřích, instr. dveřmi
Dobr. l. c.;

ciev stč.: učiníš czieui calamos t. j. cievi Ol. Ex. 25, 31, dielo ffefti
czewí t. j. cewí sex calamorum Ol. Ex. 37, 19;

pied, *pied*: jednu pijd Háj. 151^a, pijd země KolC. 203^a (1589), puol
deváty pijedi Lobk. 109^a, na tři pijedi t. 103^a, — pl. gen. tří piedij (t. j.
pědí) z šíři Háj. 107^b;

hól: hól Ol. Sir. 14, 25, huol Otc. 179^b, — pól žebrácie holy Mast.
175, pobeř holi všechny Ol. Num. 17, 2, držíce holi v rukú Ol. Ex. 12,
11, w holich t. Num. 21, 18; — ale: s huoli Comest. 134^b;

sól: fól Ol. Sir. 22, 18, fool Krist. 38^a, fuol Koř. Mark. 9, 49, —
kdež foly dělají velikú věc Mill. 87^a.

Substantiva jednotlivá tohoto vzoru.

a) *pět*, *šest*, *sedm*, *osm*, *devět*, *desět*.

328. Číslovky tyto, stsl. *peťb*, *šestb*, *sedmb*, *osmb*, *devetb*, *desetb*, jsou
substantiva kromě -*š*.

Jsou feminina. To vychází na jevo z dokladů, jako jsou: sing.
akk. vol wffyczknu deffet (t. duší) totam decadem Hod. 88^a, veř trzety
dewyet svědków Rožmb. 134, tu piet (t. grošův) provrhu Hrad 125^b, sing.
instr. mój rod pyetyu pramenów bude kvísti DalC. 6 atp.

Odchylnou odtud je ve výrazu *dva-dčěti*, vzniklém ze *dva-desěti* stsl.
dva-desęti (= duae decades), attributivní *dva-* rodu mužského. Odchylna
ta jest ve veškeré slovanštině. Ve stsl. vyskytují se krom toho výrazy:
polz *trętija desęte* = *εξοσι και πέντε*, v. Mikl. Lex. s. v. polz, *trętijaago*
desęte tamt. s. v. *desętz* atp. Podle toho zdá se, že *desętz* bývalo také
masculinum. Avšak výklad je tu možný ještě jiný: *desętz* bylo femi-
ninum, odchylky pak *dva-desęti*, české *dva-dčěti*, a polz *trętija desęte*
atp. mají svůj původ a svou příčinu v mechanickém počítání, při kterém
se rodu náležitého substantiva *desętz* nedbalo.

Sklonění číslovek těchto, *pět* atd., jest tedy podle vzoru *kost*; ale
desět má v některých pádech koncovky podle sklonění souhláskového (sg.
lok. ná-dčěte stsl. ná-desęte, du. gen. lok. -dčátú stsl. desętu, pl. gen.
-desát stsl. desętz, a stsl. také pl. nom. akk.: čtyři desęte).

Ku pádům jednotlivým sklonění *pět* atd.

329. Sing. nom. akk. *pět*, *dcsět*, jako nom. akk. *kost*; psł. *peťb*,
desętb. Na př. tu piet (t. grošův) provrhu hanc pentadem Hrad. 125^b;
těch jedenáct cisiec zlatých dáno rotám na tu piet a trziczety czyfficzow

list. slez. z r. 1458, Perw. Otčet 59; pijet set Alxp. 35, 36 a j.; pijet Lact. 136^d; pít Háj. 22^a, pijt t. 126^b a 448^a; ffijeft Hrub. 98^b; matko pro tvých sedm radostí Hrad. 119^b (*sedm* jednoslab.); sedm hodin v ráji byli Vít. 12^b (*sedm* dvouslab.); jiných sedm Ev. Zimn. 18; sedem Alb. 48^b, fdem stupňov (snad omylem) Alb. 106^b; ozzm koní (*osm* dvouslab.) AlxH. 2, 6; ofim noh Mand. 29^b, ofim mil t. 20^a, ofym fet t. 63^b; dewiet měsíc minu Pil. d; veď trzety dewy et svědkov Rožmb. 134; vol wffyczknu deffet (t. duší) totam decadem Hod. 88^a; defiet dní Pass. 284; ani pět ani defet Br. Num. 11, 19 a j.; nč. pět, šest, deset Us., BartD. 13 (zlin.), t. 32 (pomor.), t. 72 (val.), t. 117 (laš.), pať, šest, děsať t. 44 (břez.), pjac, šesc, dzėsac t. 42 (hroz.), slc. pāt, šest, devāt, desať.

Sing. gen. *pěti*, *desieti*, *desěti*, jako gen. *kosti*; psl. *pęci*, *desęci*. Na př. gdež ho měsícov piety nikte nemohl byl vztědět LMar. 6; z pietinadfte loket Ol. Ex. 38, 18; Porus bieše pijeti loktuov z výši Alxp. 90. krajina pijeti miest Pentapolis Lact. 122^b; z ffeti Ol. Num. 31, 39; z sedmi Pass. 316; zbitie sedmidczat mužov Ol. Súd. 9, 24; z těchto dewijety Štít. ř. 288^b; lžže dewjtj lōktāv Br. Deut. 3, 11; což více deffety hriven Rožmb. 68; po přeběhnutí defyti dnů Br. Jer. 42, 7, širokost defyti lōktāv Br. Zach. 5, 2; nč. pěti, desíti (n. deseti) hriven Us.

Sing. dat. *pěti*, *desieti*, *desěti*, jako dat. *kosti*; psl. *pęci*, *desęci*. Na př. zlodějie pyety bratrzy hrdla rzyezachu DalC. 37, nč. pěti, desíti (n. deseti) Us.

Sing. lok. *pěti*, *desieti*, *desěti*; *desěte*.

Tvary *pěti*, *desieti*, *desěti* jsou jako lok. *kosti*; psl. *pęci*, *desęci*. Doklady pro ně: po piety dczat dnech Ol. Gen. 8, 3; w pietimezczieta letech Ol. 2. Par. 25, 1; po ffety fet halěrov Rožmb. 278; w zedmi let AlxII. 5, 15; w sedmy let AlxV. 1898; po sedmy let král jěde DalC. 24; po sedmi let Jež. Mládí Výb. I. 416; po osmy set DalC. 23; po dewyety fet halěrov Rožmb. 278; po dewiethi fet DalH. 30; po dewyety set po dewyety dczat DalC. 32; w defeti strun in decachordo ŽGloss. 91, 4; o deffyeti strun decem chordarum ŽWittb. 32, 2; druhé léto po defety AlxV. 165 atd.; po pěti, desíti (n. deseti) Us.

Tvar *desěte*, psl. *desęte*, je podle sklonění souhláskového (srov. lok. ve-dne) a vyskytuje se jen ve výraze *na-desěte*, kterým tvořily se číslovky 11—19, na př. *jeden-na-desěte*, *dva-na-desěte*, *druhý-na-desěte* atd. Úplné *-desěte* nezachovalo se však, nýbrž výraz ten sklesl v příponu, jejíž původ a význam se nepamatoval a která pak na stránce své hláskové rozmanitě se měnila. Změnami těmi vznikly zejména tvary:

-dcěte, *dcęte*, na př. jich wiece nenie než dwanadczieta Pass. 164, se dwiema nadczieta voly Ol. Num. 7, 3, czzwrtehonadczieta dne Ol. 3. Esd. 7, 10, patnadczieta dní Pass. 8, patnadczyete let Vít. 10^a, páté nadczieta léto Pass. 483, sedm na dczieta let Pass. 219;

-*dcet*, -*dcet*, na př. tu nalezli gedennadciť apořtoloř Krist. 109^a, gedennadciť Ol. Ex. 26, 7, já vás dwanadciť vzvolil Krist. 57^b, dwanadciť muží AlxV. 1222, se dwiema nadciť pannami Pass. 347, druhý nadciť měřic Ol. Esth. 2, 12, druhý nadciť den Růř. 4, Ol. 3, Esd. 8, 62, druhým na dcet apořtolem řtit. ř. 235^b, trzinadciť let Pass. 166, ve trzechnadciť letech řtit. ř. 49^a, cztrnadciť Ol. Num. 16, 49, cztrnadciť dní Alb. 48^b, viera má cztrnadciť čiestí t. 48^b, w cztwyrtem na dciet výkladě Alb. 83^a, dní patnadciť Koř. Galat. 1, 18, léta patehoadciť Ol. 2. Par. 15, 10, synův řfeitnadciť Ol. 1. Par. 4, 27, ředmnadciť Ol. Gen. 47, 28, ofmehoadciť leta Ol. 2. Par. 34, 8;

-*dste*, na př. dwanadřte dní Krist. 28^a, jeden ze dwunadřte Krist. 57^b, trzetyeho na dřte dne t. 23^a, cztrnadřte let Krist. 5^b, cztrnadřte Mand. 87^a, ke cztyrzemnadřte letům Krist. 5^b, patnadřte mil Krist. 29^b, patnadřte let t. 18^a, puol pati nadřte mil t. 32^b, z pietinadřte loket Ol. Ex. 38, 14, řeitnadřte Pass. 275, ofmnadřte nedělí Řád pz. 70;

-*dete*, na př. ve dwunadczte rodiech Ol. Ex. 28, 21, dwyemanadczte jmény t., trzynadczte chudým Pass. 71, řtětienadczte neděle HusPost. 169^a, patnadczte páteřův ML. 14^a, patynadczte den Ol. Ex. 16, 1, patehoadczte dne Ol. Lev. 23, 34, za ofnadczte (sic) let Ol. Sůdc. 10, 8, ofmehoadczte léta Ol. 3. Reg. 15, 1;

-*cte*, na př. dwanaczte apořtoloř Pass. 169, dwanaczte muží AlxH. 2, 14, dewiet naczte tovariřův Pass. 425; jedenácte Blah. 266, patnaczte kop KolČČ. 94^a (1548), (koupil) dewatenaczte kop za cztrnaczte kop t. 404^b (1567), jedenácte atd. Us. nč.;

-*ste*, (-*zte*), na př. dwanařte Pulk. 99^b, Mand. 33^a, w druhem uazte létě Hrad. 72^a, cztrnazte let t. 61^a, cztrnařte loď Mill. 9^b, cztwrtynařte Vít. 43^a, patnařte let Pulk. 126^a, patnařte kročejí Mill. 91^b, řfeitynařte Vít. 43^a, ředmnnařte dní Mill. 5^b, ředmynařte Vít. 43^a, w uoffmynařte letech Kat. 8, ofnynařte Vít. 43^a, dewatenařte Mand. 88^a, Dewatynařte Vít. 43^a;

-*dct*, na př. dwanadczť Dět. Jeř. 2^b, patnadczť let Alb. 21^b;

-*dřt*, na př. k dwiemanadřť apořtoloř Krist. 57^b, po pyetynařť stupních t. 4^b, pod ředminadřť řřGloss. str. 167^a (vytiřtěčno nesprávně: ředimnadřť).

-*ct*, na př. dwyemanaczť rytieřůř Kat. 136, Alexander papeř ředmynaczt Pulk. 64^a, dwanaaczť Ben. 3. Esdr. 8, 67, několiko naczť zlatých (t. j. deset a několik) Lobk. 17^a, jedenáct atd. Us. nč.;

-*řt* (-*řt*), na př. dwiemanazť mužům Pass. 347, cztwrtynařť den Hrad. 69^a, w dewatých nazť knihách Pass. 392; jedenářť, patnářť BartD. 15 (zlin.), t. 42 (hroz.), jednářť, devatnářť n. devatnářť t. 72 (val.), dwanařť, dwanařť t. 101 (lař.); — -*řť*, změkčením jako je v dial deseř atd., na př. jedenářť, děwatnářť BartD. 44 (břez.), jedenářť, dwanařť, trinářť, atd. řlc.

Když číslovka takto utvořená se skloňovala, skloňoval se původně a náležitě jen člen její první, a koncovka *-dčete* atd. zůstávala neskloněna. Byl tedy na př. nom. *dva-nádcte* apostołów, gen. *dvú-nádcte* apostołów, dat. *dvěma-nádcte* apostołóm atd. Časem však děje se tu změna: sklonění vyjadřuje se totiž také na konci celé spřežky — na př. k *devatnácte* je gen. *devieti-nadcti* m. *devieti-nádcte*, fluh *deuiety nadczti* Ol. 2. Reg. 2, 30 —, anebo jenom na konci jejím — na př. k *dvanácte* je gen. *dvanácti* m. *dvú-nácte*, do *dwanaczty* let ML. 42^a atp.

Mohlo by se zdáti, že v těchto výrazech je koncovka utvořena z *na-desěti*, t. j. že tu v koncovce byl původně lok. *desěti* a nikoli lok. *desěte*. Zdání to bylo by mylné. Doklady s *-ti* jsou původu pozdějšího, vyskytují se v době starší nad míru zřídka, a vyskytují se z pravidla jen v gen., dat., lok. a instr., nikdy v nom. akk., jsou to tedy novotvary.

Sing. instr. *pěti, desěti, -iú, -í*, jako instr. *kostú* atd.; psl. *pětoja, desětoja*. Na př. můj rod pyety pramenów bude kvísti DaIC. 6; pod pyety hriven Rožmb. 233 a 235; před šesti dnów EvZimn. Rozb. 701, tvůj otec zlý leth před šesti též mi činieše Baw. 38; pokáza jemu (anděl Pavlovi) kád fedmy peczety zapczętenú ML. 19^b (= sedmí pečetí); fuofmy muží Pror. 91^b; spietidfat sě hádati Kat. 88 (= s pěti dsát).

330. Du. nom. akk. *pěti, desěti*, jako *kosti*; psl. *pěti, desěti*. Doklady jsou jen pro *desěti* ve výraze pro číslo 20. Výraz ten zněl by plně *dva-desěti* (= *duae decades*, o mužském *dva-* v. nahoře) a doklad pro něj máme snad v ABoh., kdež se čte: *habuimus devadezcti grivny zelata* 35^b; ale bezpečný doklad tento není, poněvadž v ABoh. bývá často *-c-* nadbytečně psáno, mohlo by tedy býti nadbytečné také v *-dezeti* m. *-dsěti*.

V dokladech jiných nalézáme místo plného *-desěti* všude jen vzniklou z něho zkomoleninu *-dcěti, -dcět, -dceti, -dcet, -cet*. Povědomí, že druhý člen ve výraze *dva-desěti* je du. nom. akk., zaniklo; vlastní význam slova *-desěti* tu zastřen; stránka jeho hlásková propadá změnám mimořádným a rozmanitým, ze substantiva *-desěti* stává se přípona *-dcěti, -dcět* atd. Na př. když *dwadcziety* let minu LMar. 15; *dwadcziety* let nejmě plodu t. 21; Boleslav *kostelów* *dwadcziethi* postavi DaIH. 32; *dwadzieczci* *cziczucow* AlxH. 2, 29; *dwa dcziet* let Ol. 3. Reg. 14, 20; za *dwaczeti* kop KolČČ. 400^b (1565); *łot* *dwadzeci* peněz at platí Br. Ezech. 45, 12; za *dwadzeci* stříbrných Br. Gen. 37, 28; *deset* ani *dwadzet* Br. Num. 11, 19; *dwadzet* Háj. 43^a; atd., nč. *dwadzet* a nyní častěji *dvacet*.

V nář. slovenských jest *dvacať* Hatt. slc. 99, BartD. 44 (břez.), *dvacac* t. 42 (hroz.) atd.; *-cať* z nepřehlasovaného *-d(e)sati*.

Du. gen. lok. *desáti* (-atú?), psl. *desętu* (pro *pět* není dokladu), podle sklonění souhláskového. Doklady jsou jen pro *desáti* a jen pro tvar

zkomolený *-dcátú* ve výraze *dvú-dcátú* m. *dvú-desátú*. Na př. léta... po dwczatu (t. j. dvú-dcátú) ofmeho DalH. 30; léta... po dwuczatu ofmeho DalC. 30; léta... po dwu dczatu cztwrteho DalC. 23. Nč. je za to: od dwaceti, po dwaceti Us., od dwacaci BartD. 42 (hroz.), t. j. první člen výrazu *dva-cet* se nemění a flexe se označuje na konci.

Du. dat. instr. *pětma, dcsětma*, jako *kostma*; psl. *pęćma, desęćma*. Také tu jsou doklady jen pro *desětma* a jen pro tvar zkomolený *-dcietma*, jenž bývá v číselných výrazech pro 21—29, když se totiž počítá: jeden-*mezi-dcietma* ($10 + 1 + 10 = 21$), gen. jednoho-*mezi-dcietma* atd., první-*mezi-dcietma* (= 21tý) atd.; *-mezi-dcietma* přechází dalšími změnami v *-mezi-cietma*, *-mez-dcietma*, *-mez-cietma*, *-mez-citma*, *-meciťma*. Na př. dva mezitczietma Ol. Jos. 19, 30 (-tcz- m. -dcz-); cztyrzymezyczyetma let Krunl. 105^b; cztyrzymezyczietma Ol. Num. 25, 9; David ustanovil cztirezimezidcyetma kněží Pass. 275; ffcft mezi dcietma t. 456; oněch starców cztyrzymezyczijetma Pror. 158^a; ot pietimezidczietma let Ol. Num. 8, 24; ofmezyczietma loket Ol. Ex. 36, 9; trzymezdcietma tisícův Koř. 1. Kor. 10, 8; nad fedmymezdcietma Ol. Esth. 13, 1; gedenmezczietma Ol. Esd. 1, 16; druhého mezczietma dne Ol. Jud. 2, 1; do trzymezczietma let Ol. 4. Reg. 12, 6; cztirmezczietma Ol. 2. Reg. 21, 20; honów pyetmezcyetma Koř. Jan 6, 19; ofmmezczietma synów Ol. 2. Par. 11, 21; pietmezcyetma let Ben. 3. Reg. 22, 42, cztyrmeczczetma KabK. 3^a, dwamezcýtma tisícův Br. Num. 26, 14; třimezcýtma tisíců t. 26, 62; cztyrmeczýtma let Háj. 28^a; dwamezcýtma tisíců Br. Num. 3, 9 a j., dwameczcyetma let Ben. Súd. 10, 3.

331. Plur. nom. akk. *pěti, desěti*, jako *kosti*; psl. *pęci, desęci*. Doklady jsou opět jen pro *desěti* a jen pro tvar zkomolený *-dcěti*, jenž jest v číselných výrazech pro 30 a 40: *tři-dcěti* a *čtyři-dcěti* (místo *tři-desěti*, *čtyři-desěti*, = tři desítky, čtyři desítky). Místo *-dcěti* jest změnami dalšími *-dccti*, *-ccti*, *-dcct*, *-cet*. Na př. trzidcziet i peněz Hrad. 74^b a 78^b; trzidcietý let Pass. 342; trzidciecz i mil AlxH. 9, 20; trfidcziety dnów AlxB. 7, 24; cztyrzydcziety dní Alb. 9^a; cztyrzydczyety dní a cztyrzydczyety nocí Alb. 33^a; czryzidcziety let ŽWittb. 94^b, 10 a Ol. Jos. 14, 7; ctirydciety dní a ctiridciety nocí Koř. Mat. 4, 2; tisícův trzydczety AlxV. 395; trzydczety t. 1267, (měl) cztyrzydcziety synuov a trzydcziety vnúcat Ben. Súd. 12, 14, za trzidcziety kop KolČČ. 430^b (1574), (přijal) cztyrzydcziety kop t. 125^b (1550), bylo duší třidceti a tři Br. Gen. 46, 15; vyplnilo se čtyřidceti dní t. 50, 3; (koupil) trzidczet záhonuo KolČČ. 134 (1550); nč. třicet, čtyřicet, u spisovatelů starších -dcet. V nář. slovenských jest opět *-cať*, z nepřehlasovaného -d(e)sati: tricať, štyricať Hatt. slc. 99, tricať BartD. 44 (břez.), tricač, štyrycac t. 42 (hroz.).

Plur. gen. *pěti, desát*.

Tvar *pěti*, psl. *petojb*, je jako pl. gen. *kostí* a doložen je v příkladech: otečteš sedm sedmy septies septem Ol. Lev. 25, 8; (kdo chce vypočítati, kolik znamení měsíc přeběhl, má) počet dní dvojiti a dvojenie znamenati a tomu všemu počtu přidati, a ten pak počet vešken rozděl po pěti, a kolikož tu pieti (= pětěk) bude, toliko jest znamení měsiec přeběhl LékB. 35^b.

Tvar *desát*, psl. *desętę*, jest podle sklonění souhláskového. Vyskytá se dílem plný, dílem zkomolen ve *-dcát*.

a) Plné *-desát* jest ve výrazech pro desítky číslovek základních od 50 do 90, když výrazy tyto jsou v platnosti akk. (nom.); tedy: *pat-desát*, *šest-desát* n. *šedcsát*, *sedm-desát*, *osm-desát*, *devat-desát*, což znamená = *pětku-desítek*, *šestku-desítek* atd.

b) Zkomolené *-dcát* bylo také pravidlem v týchže číslovkových desítkách, když byly v pádě některém jiném než akk. (nom.), — a v gen. číslovek *trídceti* a *čtyřiceti*. Byl tedy:

k *trí-dceti* gen. *trí-dcát*,

k *čtyři-dceti* „ *čtyr-dcát* n. *čtyři-dcát*; —

k *pat-desát* „ *pěti-dcát*, dat. *pěti-dcát* . . . ,

k *šest-desát* „ *šesti-dcát*, „ *šesti-dcát* . . . atd.

Časem nastala tu změna: první člen spřežky, který udával počet desítek (*trí-dceti* . . . , *pat-desát* . . .), přestal se skloňovati, sklonění označovalo se podle potřeby a možnosti až na konci spřežky celé, a tím způsobem vznikly a jsou na místě tvarů náležitých novotvary, na př. místo akk. (nom.) *trí-dceti* gen. *trí-dcát* . . . jest pak *trídcet* gen. *trídceti* . . . , místo gen. *pěti-dcát* . . . jest gen. *padesáti* atd., nč. *třiceti*, *padesáti* atd.

Změna jiná stala se tím, že k *-desát* přidávalo se *-e*, analogií podle *-ná-dste* v. *ná-dst*, a jest pak *-desáte*; příklady toho nejstarší známy jsou z poč. stol. XVI.

Doklady k tomu ke všemu:

-dcát, *-dc sát*: ze *trzidczat* Ol. Num. 31, 39 a 1. Par. 12, 18; ote *trzidczat* let Ol. Num. 4, 23; počínajě věk *trzidczat* let Krist. 31^b; prvé než došel *trzidczat* let t. 32^a; plamen *cztyrzydczat* loket Kat. 164; těch *cztyrzydczat* dní Krist. 107^b; puost dní *cztyrzydczat* Štít. ř. 162^a; — u *patdefat* žalmiech Alb. 67^b; *patdefat* Krist. 67^a a Ol. Gen. 18, 26; *paddezat* AlxH. 4, 19; *paddefat* Pass. 471, Hrad. 114^a, Krist. 110^b, Ol. Ex. 26, 5 a j.; *padefat* Hrad. 137^a, Ol. Gen. 18, 28 a j., *padefath* kop KolČČ. 83^b (1547), nč. *padesát*; *Sfeftdefat* haléřův Rožmb. 4; *Sfeftdefat* AlxV. 1124; *sfeftdefat* Ol. 2. Mach. 12, 9; nč. dial. *šesdesát* BartD. 42 (hroz.), slc. *šesdesiat*; *sfedefat* Ol. Num. 1, 39, *sfedefath* kop KolČČ. 82^b (1547), nč. *šesdesát*; *sedmdefaat* let Pror. 16^a; *sedmdeffat* AlxV. 655, nč. *sedmdesát*; *osfmdefat* let Hrad. 70^a, za *wofmdefate* kop KolČČ. 397^a (1566), nč. *osm-*

desát; dewatdefat ROL. 132^a a Krist. 61^b; dewaddefat Pulk. 65^a, 128^b a Koř. Mat. 18, 12, dewadefath KolČČ. 43^a (1550); nč. devadesát; — let pyetydczat AlxV. 386; nemáš let pyetydczat Štít. ř. 143^a; (léta) po pietidczat páteho Hrad. 22^a; kniežě nad pyetydczat Pror. Isa. 3, 3; let feftydczat AlxV. 387; zbitie fedmydczat mužov Ol. Súd. 9, 24; jeden z fedmidczat učenníkov Pass. 335; léta . . po ofmydczat cztwrteho DalC. 73; do ofmydczat let Štít. uč. 50^a, léta po dewyetydczat šestého DalC. 32 a j.; těmi dewiety dczat (t. ovcěmi) Krist. 61^b;

-*desáte*: padefate kop Kola. 1511, padefáte loket Br. Ezech. 40, 15, (půjčil) Sfedefate kop KolČČ. 82^b (1547), sedmdefate palm Ol. Ex. 15, 27, fedmdefate let Br. Jer. 25, 11 a j.;

-*dcěti*, -*cěti*, -(*d*)*ceti*: nč. od třiceti do čtyřiceti atp. Us. nč., často též -(*d*)*cíti*;

-*desáti*: w ofmidefati letech Ol. Gen. 16, 16, nad dewaddefati Koř. Mat. 18, 13, osmi a fedmdefati loket Mand. 32^b, padesáti, sedmdesáti atd. Us. nč.

Plur. dat. *pětem*, *desětem*, jako *kostem*; psł. *pętomǫ*, *desętomǫ*. Nedoloženo.

Plur. lok. *pětech*, *desětech*, jako *kostech*; psł. *pętuchǫ*, *desętuchǫ*. Doklady jsou jen pro *desětech*, zkromolené ve -*dcictech*, -*dcetech* a -*dcítech*. Na př. po trzechdczietech (let) Pulk. 24^b; léta . . po trzech dczyetech osmého DalC. 43, po třech dcítech Dal. 43 var. J; léta po trzech dczyetech čtvrtého DalC. 64; we cztyrzechdczetech Ol. Jos. 5, 5; we cztyrzi-dczetech (m. čtyřech dcetech) letech Ol. Jos. 5, 6; we cztyrzedczytech (m. čtyřech dcítech) dnech MI. 39^b.

Plur. instr. *pěťmi*, *desěťmi*, jako *kostmi*; psł. *pętomǫi*, *desętomǫi*. Nedoloženo; o novotvarém *pěťmi* atd. viz zde doleji.

Jiné výklady ke sklonění *pět* atd.

332. 1. K nom. akk. *pět hřiven* atp. byl náležitý gen. *pěti hřiven*, dat. *pěti hřiven*, lok. *pěti hřiven* a instr. *pěťu*, -*iu*, -*i* hřiven atd.; t. j. *pět* skloňovalo se náležitě a předmět počítaný vyjádřen byl genitivem celkovým (*hřivcn*). Ale časem nastala tu změna: flexe vyjadřuje se na výrazu předmětu počítaného a číslovka ustrnuje v tvaru -*i*, platném pro pády všecky: gen. *pěti hřiven*, dat. *pěti hřivnám*, lok. *pěti hřivnách*, instr. *pěti hřivnami*. V těchto ustrnulínách pak smíme spatřovati starý a náležitý tvar tehdy, když se neliší od tvaru theoreticky žádaného a když se nevyvinul z tvaru jiného, nežli je tvar žádaný. Na př. jednotný dativ zněl a) původně „*pěti hřiven*“ a zní b) nyní „*pěti hřivnám*“; v a) i v b) je stejně znící *pěti*, v a) je tvarem původním, v b) je ustrnulinou; ustrnulina *pěti* vyvinula se z tvaru náležitého *pěti* změnou ovšem

syntaktickou, ale nikoli tvarovou; proto smíme ustrnulinu *pěti* atp. v dokladech, jako jsou „*pěti* hřivnám“ atp., bráti za doklad pro dat. *pěti*, a proto smíme vůbec tvary ustrnulé bráti za doklady pro tvary náležité tehdy, když se neliší od tvarů náležitých a když vznikly ustrnutím tvarů těchto. —

2. Dílem již v době starší, zvláště však v některých nynějších nářečích východních je tu změna ještě další: ustrnulé *pěti* n. *pěť* atd. bere se za přívlastek substantiva, při kterém stojí, a přijímá koncovky pádové ze sklonění zájmeného a složeného. Tudy vzniká:

gen. *-ch*, na př. slc. *piatich*; —

dat. *-m*, na př. slc. *piatim*, laš. *pětom*, dvacefom BartD. 117; stejný novotvar vyskytá se také u Beck.: proti desýtim přikázanjm 3, 8 (rejstr.); — když je číslovka bez substantiva, mívá *-ma* (podle vulg. třema, a toto podle dvěma): *ďaľ pětima*, *desetima* BartD. 89 (stjick.) a j., *dvacefoma* t. 117 (laš.);

lok. *-ch*, na př. *wedtrzydfatech dnech* Lvov. 54^b; —

instr. *-mi*, *-ma*, na př. *desietmy tuffyczi* ŽWittb. 67, 18, před *flestmy dny* EvOl. 249^a, s těmi *pietmi* Comest. 82^a, *padefatmi* mužmi t. 169^b, s *flestmi* tovaryši Beck. 1, 330, s *pětmi* Rosa 117, s *pěti* nebo s *pětmi* Tham (1801) 65, před *dvacecimi* rokami BartD. 117 (laš.), *piatimi* slc., s *pětmi*, *dvacetomi* BartD. 117 (laš.), — *šestima* koni Suš. 450, *devětima* konci t. 441, *přišel s pětima* BartD. 72 (val.), *dvacetima* t. 89 (stjick.).

3. K *devět*, *desět* s krátkým *-ě-* bývá v gen. dat. lok. sing. většinou dlouhé *deviati*, *desiati*, zůž. *devíti*, *desíti*. V Kol. bývá to z pravidla, na př. *dewiet* kop KolČČ. 84^b (1548), *defeth* kop t. 53^b (1553) a z těch *dewiti* kop t. 103^b (1554), do *desýti* let t. 116^a (1549) atd.; taktéž v bibli Br.: *defet* Num. 11, 19 a *dewjti* Deut. 3, 11, *desýti* Ex. 36, 8 atd.

Totéž zdĺoužení bývá také v novotvarech gen. *dvadcti*, *třidcti*..., proti akk. (nom.) *dvadcet(i)*, *třidcet(i)*. V Kol. a v bibli Br. bývá to opět z pravidla; na př. *dwaczeti* kop KolČČ. 400^b (1565) a po *dwaczyti* *kopách* t. 325^a (1562), (*kaupil*) *trzidczet zahonuo* t. 134^b (1550) a s těch *trzidczyti zahonuo* t., *dwadzeci* *ftřjbrných* Br. Gen. 37, 28 a *we dwadcýti létech* t. Num. 33, 39, *vyplnilo se čtyřidceti dnů* t. Gen. 50, 3 a *we čtyřidcýti letech* t. Gen. 25, 20 atd.

Dialekticky je zdĺouženo také *pět*, *pát*, *šest*, *šiest*, *sédn*; doklady jsou podány nahoře.

V dokladech f uofmy Pror. 91^b, w uoffmynafta Kat. 8 atp. je prodloužení jako: *otec* — *w-ootczy* Hrad. 50^b, *w-uotczy* Vít. 14^b, *k-utczy* t. 39^b *ad patrem*, srov. I. str. 233.

4. V *pět*, *devět*, *desět*, = *pět*, *devět*, *desět*, jest *-ě-* ve střídě za psl. *-ę-*. Tu pak bývá *ě* jen tehdy, když je příčina ku přehlásce; kde příčiny takové není, je střídnicí *-a-*.

Zejména pak máme tvary s *-a-* následující:

- 1) gen. lok. du. *-dcátú*, m. *desátú*, psl. *desętu*;
- 2) gen. plur. *-desát* a *-dcát*, psl. *desętę*;
- 3) *pat-* a *devat-* ve výrazech pro číslovky základní:

15 a 19, *pat-na-dcęte* a *devat-na-dcęte*, —

50 a 90, *pat-desát* a *devat-desát*, —

500 a 900, *pat-set* a *devat-set*.

Že v případě 1) a 2) příčiny ku přehlásce nikdy nebylo, vidí se z původu tvarů tam patřících.

V případě 3) však přehláska býti by měla, neboť spřežky tam patřící zněly původně *peřb-na-desęte*, *devęřb-na-desęte*, *peřb-desętę*, *devęřb-desętę*, *peřb-sętę*, *devęřb-sętę*. Z *peřb*, *devęřb* vzniklo české *pět*, *devět*; z *peřb-na-desęte*, *devęřb-na-desęte* atd. mělo tedy vzniknouti *pět-na-dcęte*, *devět-na-dcęte* atd. Toto se však nestalo, a to proto, že *-b* z *peřb-* a *devęřb-* ve spřežkách těchto dříve bylo zaniklo, než se přehlasování *a-ě* provedlo. Srov. I. stl. 107.

Doklady pro tvary 1) *-dcátú* a 2) *-desát*, *-dcát* jsou podány na svých místech nahore. Pro *pat-* a *devat-* ve spřežkách patřících pod č. 3) příklady některé tuto následují:

patnadęziete dní Pass. 8, *patnadęzyete* let Vít. 10^a, *patnadęte* mil Krist. 29^b, *patnadęzte* *paterzow* ML. 14^a, *patnadęzt* let Alb. 21^b, — nč. *patnáct*, *devat(e)náct*;

u *patdefat* *žalmiech* Alb. 67^b, *napiřiř* *patdefat* Krist. 67^a; *paddezat* AlxH. 4, 19, *paddefat* Pass. 471, Krist. 110^b, Hrad. 114^b; *padeřat* Hrad. 137^b; *patdefat* Ol. Gen. 18, 26, *paddefat* t. Ex. 26, 5, *padeřat* t. 18, 18; — *dewatdeřfat* ROl. 132^a, Krist. 61^b, *dewatdeřfat* Pulk. 65^a, 128^b, Koř. Mat. 18, 12, — nč. *padesát*, *devadesát*;

více než *patřet* *člověk* Pass. 344, *patřetkrat* t. 301, *mzhóv* *patřet* AlxV. 1277, *patczet* *mzhóv* AlxH. 4, 22, — *dewat řet* *halér* Rožmb. 261, — nč. *pět řet*, *devět řet*.

V *patnáct*, *devat(e)náct*, *padesát*, *devadesát* zůstalo *-a-* dosud; ale místo *pat-set*, *devat-set* ujal se a jest nč. *pět-set*, *devět-set*, vlivem příbuzných výrazů jiných, v nichž *-č-* se vyvinulo.

b) *oko*, *ucho*, — *oči*, *uši*.

333. Substantiva *oko*, *ucho* jsou v sing. a plur. kmene *-o* a rodu středního, a skloňují se tu podle vzoru *město*; kmene *-i* jsou v duale a jsou tu rodu ženského.

Některé příklady pro sing. a plur.:

sing. nom. akk. *oko* za *oko* Krist. 39^a, přichýli vcho tvé ŽWittb. 48, 5; — gen. *oka* *mzenye* ML. 63^b, Krist. 8^a; — dat. *jenž* *hospodě* slúží k *o^oku* Jid. 84, k *oku* *jim* slúžiec Štít. uč. 63^b; — lok. v *ciziem* *oku* Alb

90^a, vidíš drástu w oku bratra twého a břevna w ocie tvém nevidíš Koř. Mat. 7, 3, bělmo w oczie Ol. Lev. 21, 20, v svém vřffe Mast. 66, na vřffe pravém Ol. Ex. 29, 30, když jest w uffie bolest Rhas. 66; — instr. andělé vidí boha okem k oku Štít. uč. 68^a; —

plur. nom. akk. (Jachym a Anna) modlitby činiec vzosiesta oka Levšt. 150^a, žacie occa Rostl. (= posed); — gen. peřie jejich krziedl jest plno ok jako zlatých Mill. 49^a; — dat. soci křivé šepky k uchom plodie Kat. 4; — lok. w ociech tenatných MamV.

Sklonění v duale jest toto:

Nom. akk. *oči, uši*, jako nom. akk. *kosti*. Na př. *oczi moji* ŽKlem. 87, 10, *oczy moji* ŽWittb. t.; potom požen woczy kdež jej (žalovaného) potkáš t. j. v-óci Rožmb. 207, což zvědie, i w uoczi t pravdu povědie NRada 1394 (= nč. do oči), z toho je nč. adv. vđci; — vřfy tvoji ŽWittb. 129, 2; wřfy jeho t. j. v-úši t. 17, 7, wuvřfy Pror. 50^b a j. V Pass. 413 psáno: *oczynu* jako plamen biesta, analogií zvratnou místo *oči*. Podobná odchylka jest: aby nřfy *oczye* tam nehlědaly ML. 84^a, m. *oči*. Mikl. III^a 359 cituje „oce“ z rkp. XV stol.; doklad nejistý. Nč. *oči, uši* Us. spis., a tak i v nářečích. Odchylka v dial. rčení v-oča-zdřu BartD. 116 (opav.) vysvětluje se tím, že je to výraz adverbialní, ve kterém se již nepamatuje, že tu má býti akk. *oči*.

Gen. lok. *očí, uší, -iú, -i*, jako gen. lok. *kostí* atd. Na př. *mogiu oczu* AnsJist., w *naffiu ocziu* ŽKlem. 117, 23; w *oczynu* našiú ŽWittb. t.; *nemoc w ocziu* Hrad. 143^a; v *naší oczij* Ev. Zimn. 23; (hřešník) *nechtieše oczij k nebesóm* zvěstí Krist. 68^a; w *uoczuy vmuv* (= w uoci u mů) Pror. 57^a; *budú nám w oczij* Štít. ř. 169^b, v *oči tvých* Tand. 62, v *oči vašich* Ben. Jg.; — (žena) *vřfyu* nejmějieše DalC. 20, z *uuffy* Chir. 271^a a j.; u *mojí uffyu* Pass. 278; v *mú vřfij* Ev. Zimn. 4, Štít. ř. 12^b, v *mých smutných vřfy* Kruml. 409^a atd.

V gen. tvar *oči, uši* z pravidla zůstává. Dialekticky přehláska dílem nepronikla, dílem se zrušila, a jest na př. *očí, uší* BartD. 21 (zlin.), t. 31 (pomor.), t. 37 a 42 (slov.) a Hatt. slc. 82; v týchže nářečích je vedle toho také gen. *oči, uši*. Jinou změnou dial. jest *-ej* m. *-í*, do *ocej, ušej* BartD. 52 (dol.). V nář. lašském je koncovka ovšem zkrácena: *oči, uši* t. 116. Někde pak bývá novotvar *-ch*: *očích, uších* t. 69 (val.), t. 89 (stjick.).

V lok. vyvinuly se několikere novotvary *-ch*, s koncovkami většinou takovými, jaké kde jsou v obyčejí v pl. lok. vz. *moře*, a novotvary ty ovládly všeobecně. Na př. w *očích* Br. Gen. 28, 8 a j., w *uffich* Hug. 412, w *uffich* lidu Br. Ex. 12, 2 atd., nč. v *očích, uších* Us., dial. *očách, ušách* BartD. 21 (zlin.), t. 31 (pomor.), t. 71 (val.) a j., *očach, ušach* t. 116 (laš.), *očiach, ušiach* slc., na *očoch, ušoch* BartD. 37 (straň.), t.

42 (hroz.), t. 44 (břez.), t. 70 (val., vedle -ách), očóch, ušóch t. 89 (stjick.).

Dat. inst. *očima*, *ušima*, proti *kostma*, pův. *kostima*, tedy *-ima* proti *-ima*; koncovka *-ima* m. *-ima* vyvinula se vlivem nom. akk. *oči*, *uši*. Na př. ač dám sen *oczyma* *mýma* ŽKlem. 131, 4; před *oczyma* ŽWittb. 5, 6; blaze *mýma* *oczyma* Krist. 26^a; strom příjemný *očima* Br. Gen. 3, 6; před *očima* *vašima* t. 50, 4; — (slova mají) k *ušima* připuštěna býti Aesop Jg., slova *má* *všfyma* přijmi ŽWittb. 5, 2; *všfima* přijmi slova t. 53, 4; *našima* *všfima* Ol. I. Par. 17, 20; *všfima* Br. Isa. 1, 2 atd.

V dat. vznikají několikeré novotvary *-m*, s koncovkami většinou takovými, jaké kde jsou v obyčeji v pl. dat. vz. *moře*, a novotvary ty jsou ode dávna pravidlem. Na př. k *mým* *všfím* Har. 2, 293, k *uším* Vel. Jg., nč. *očím*, *uším* Us. spis. i ob. Dial. očejm BartD. 52 (dol.), změnou hláskovou z *očím*; *očom*, *ušom* t. 69 (val.), *očům*, *ušům* t. 89 (stjick.); *očám*, *ušám* t. 21 (zlin.), t. 31 (pomor.), t. 69 (val.), *očam*, *ušam* t. 116 (laš.), slc. *očiam*, *ušiam*.

V instr. bývalé *očima*, *ušima* dosud se zachovává, v usu spis. a ob.; tak také v nářečích některých východních: BartD. 21 (zlin.), t. 42 (hroz.), t. 70 (val.), t. 89 (stjick.), t. 116 (laš.), Hatt. slc. 82; zdlouženo: *očíma*, *ušíma* BartD. 60 (val.); *očjma* *šwýma* píše také Beck. 3, 131 a j., ale jeho psaní není v kvantitě spolehlivé. Vedle toho jsou však také několikeré novotvary, vzniklé patrným napodobením jiných instrumentalů plur., zejména na př.: *očma*, *ušma*, před *mýma* *oczma* Kruml. 411^a, *vočma* točí Suš. 212, *ušma* Šemb. 48 (han.); *ušmi*, nečistými *všfmy* Hilar. 30^a; *očimi*, před *očimi* Beck. 1. 550, t. 581 (jazyk kleslý); *-ami*, *-ámi*, *-iámi*, *očami*, *ušami* t. 27 (záhor.), t. 70 (val.), t. 116 (laš.), *očámi*, *ušámi* t. 89 (stjick.), *očíami*, *ušíami* t. 44 (břez.); *-ama*, *očama*, *ušama* t. 41 (pomor.), t. 116 (laš.); *-oma*, *očoma*, *ušoma* t. 116 (laš.).

Co se okem, uchem rozumělo, zda-li úd tělesný či nějaký předmět metaforicky tak pojmenovaný, z toho nevyplýval původně žádný rozdíl pro skloňování; rozdíl, který tu jest v jazyku nč. spisovném a podle něhož údy tělesné jsou *oči*, *uši*, gen. *-i*, dat. *-im* atd., předměty pak jiné jsou *oka*, *ucha*, jest původu novějšího a namnoze umělé. Srov. příklady: soci křivé šepky k uchóm plodie Kat. 4 a džbán o dvou uších Vel. Jg., *oči* (mastnoty na př. na polívce) Us. ob. atp.

c) *Substantiva ostatní, podle kmenových koncovek:*

-m, *-b*, *-p*, *-v*.

334. Některá jednotlivá substantiva kmene *-m*, *-b*, *-p*, *-v*:
leč je kmene *-ř* fem., a také kmene *-o* masc., v. § 50.

pohřeb je mužsk. o-km., v. § 50; dial. též fem. kmene -ž, na př. do dne fwe pohrzebi Ol. Sir. 40, 1, (ač by kto) pohrzebi nejměl Ol. Ekkl. 6, 3.

zlob fem., stsl. *zlobu* malitia. Na př. ta zzlob ApD. a, má mne zlob s právem dochodí DalH. 40, miloval si zlob ŽWittb. 51, 5, (že) sě zlob zloby (ob)rábí a dobré dobrým sě oplátí Mast. 101; zloby nechtěl nenáviděti ŽWittb. 35, 5.

chalup fem., dial. vedle *chalupa*. Na př. koupil chalup KolA. 1512, v tuto chalup Lún. reg. 1619, z chalupi KolB. 1519, před chalupí Let. 195, v rybářských chalupij KolA. 1512, koliks dvoruov a chalupij Háj. 468^b.

otep fem., gen. -i, do wotepi slámy KolC. 51^b (1588).

step fem., gen. -i, z rušt.

ciev fem., stsl. *cěvu* tubus. Na př. cev MVerb., po každé czieui Ol. Ex. 25, 33, pod dvěma cziewma t. 25, 35, plur. czieui dute t. 25, 36, dielo šesti czieui sex calamorum t. 25, 33, po všech cziewech t. 37, 19.

-děv, oděv, stč. též fem., gen. -i, vedle *oděv* masc. Na př. odiew Jezukristovu Otc. 416^a, jest té drahé odiewy pilnu býti ŠtítMus. 82^a, v ctné odiewi Brigf. 115, kakú odyewij ozdobení Štít. ř. 73^b.

ďrvi, v. doleji pod -rv § 336.

krev fem., má některé tvary podle sklonění tohoto, ale většinou jest pod vzorem *svekev*, v. § 308 sl.

ohlav fem., stč., vedle *ohlava*. Na př. kuoň ohlaw ztrhá Hug. 379, w ohlawy in chamo ŽWittb. 31, 9, uvázán jest ohlawi capistro Otc. 19^a, ohlawi vozové habenae currus Ol. Naum. 2, 3.

náv masc.; stsl. *navu* masc. mortuus. Na př. skrzě Evu byl náš naw, již (nunc) bude v nebesiech náš stav Levšt. 150^a; Krok jide do nawy DalStrah. 3 a DalC. 3; dvě stě let tomu, jakž sem donagy šfel Jiř. Klem. 17, omylem m. do návi, v. tamže doleji ve v. 23: tak sem ihned do pekla šel; ty jsi myrtwe z nawy vzkřěšoval JiřBrn. 542; jenž Lazař vzkřiesil z nawy KatBrn. 198; ustlav jiným w nawi bydlo AlxH. 7, 20; mrtví vstáváchu z svých nawy Rúd. 17^b. — Novotvar *náva*: oba (Libuše i Přemysl) odešli do Náwy a pohřbení jsú Háj. 22^b; do Saturnovy náwy se odebral Vel. Jg. Zaniklo.

obuv fem., stsl. *obuvu*. Na př. obuwi mogiu ŽKlem. 59, 10; řemen obuwi jejie Pror. Isa. 5, 27; okrasa obuwi ŠtítOp. 17; bez obuwi Kruml. 318^a; do řeménka obuwi Br. Gen. 14, 23; w obuwech Otc. 157^b, dosud tak. Místy též podle *dušě*, gen. obuvě Us. podkrk.

vrw, obrw fem., stsl. *vrzvu* funiculus. Na př. jako wirw zona ŽWittb. 108, 19, obirw funiculum ŽGloss. 104, 11, obwirw ŽWittb. t., w obwirwi mierniej in funiculo ŽGloss. 77, 54, w obwirwy ŽWittb. t. Zaniklo.

-lb.

335. Za *lb* je v češtině podle pravidla jerového dilem -l, na př. sg. nom. akk. *mysl* (stč. jednoslab.), pl. instr. *myslmi* (stč. dvouslab.), dilem -le-, na př. pl. dat. *myslem* z -*lbmā*, lok. *myslech* z -*lbch* atd., srov. I. str. 59 sl. —

Některá jednotlivá substantiva kmene -*lb*:

běl fem., stsl. *bělb* albor. Na př. z byely obilé adipe frumenti Hod. 9^a; tři měřičky bieli simillae Ol. Gen. 18, 6; z bieli pšeničné t. Ex. 29, 2; čiest bieli pokropené olejem t. Ex. 29, 40; díť běli Br. t. Nč. běl, gen. běle, masc.

hól fem., stsl. *golv* ramus. Na př. pól žebrácie holy Mast. 175, kus holi Mojžíšovy Háj. 478^a, pozdvihl holi své Br. Isa. 10, 26; pobeř holi všěcky virgas Ol. Num. 17, 12, držíce holi v rukú baculos t. Ex. 12, 11 a Kruml. 38; húl gen. holi, pl. nom. akk. holi, dat. holem, lok. holech Beneš. Gramm. 1577, 11^b. — Novotvary podle *dušě*: díl hole jeho Beck. 2, 93, úředníci nosé hole v rukú KabK. 25^a, mají bielé hole t., požřeľa húl Aronova hole jejich Br. Ex. 7, 12, dvě hole (plur.) t. Zach. 11, 7, w holich svých Ol. Num. 21, 18, holemi svými Br. Num. 21, 18, holemi Beneš. Gramm. 11^b, nč. húl gen. holi Us. spis., hole Us. ob.

húslí plur. fem., stsl. *gaslb* pl. *gasli*. Na př. vstaň žaltári i huflý cithara ŽWittb. 56, 9; žaltárů a huflý t. 107, 3; zvuk huflýy Pror. Dan. 3, 5, zvuk huflj Br. t.; w huflech ŽWittb. 42, 4; f huflmy ŽKlem. 80, 3. — Podle *dušě*: pověsichom huflé naše ŽWittb. 136, 2, huflé ŽKlem. 56, 9, Pror. Isa. 16, 11, HusPost. 81^b, všeliké huflé Ol. 2. Reg. 6, 5, Apollon vzem huflé i bude Apoll. 136^a, huflémy ŽWittb. 80, 3, s huflémy Ol. 1. Reg. 18, 6, hűflemi Ben. 2. Par. 20, 28; huselemi (sic) MamV.; nč. housle, gen. -í, dat. -ím atd.

jěslí plur. fem., stsl. *jasli*. Na př. giefli hrubé PassDrk. 2^a, sprostné geſly Ježíše chovaly jsú Pass. 60, to přístřešie gieſly jumějieše ML. 46^a, gieſly Vít. 93^b, jehož w niieſly položili Štít. ř. 23^b; ot gieſlij Krist. 72^b; k geſlem HusPost. 61^a, Tkadl. 34^a, Baw. 119; w gieſlech ŽWittb. Hab. 17, Seitst. Luk. 2, 16, w geſlech PassDrk. 2^b, MI. 46^b. — Podle *dušě*: gieſle hrubé Krist. 24^b, gieſle Rozk. 2855, geſle dwogie KolBO. 76^b (1497), gieſle KabK. 14^b, geſle Br. Isa. 1, 3, do geſel Beck. 1, 152, před geſlemi Ben. Job. 6, 5; nč. jesle, v jeslích atd. V ŽKlem. čte se: nebude brawieti w gieſly non erit armentum in praesepibus Hab. 17, nějaký omyl. — Dial. jaslá BartD. 60 (val.), neutr. plur.

kúpěl fem., stsl. *kapělu* fem. Na př. z té kupieli Pass. 78. Přechází ke vzoru *dušě* a do masc.: z té koupele atd. Us., do toho koupele Hug. 198 (2), očiščujč ji (Kristus církev) kupielem vody Koř. Efesz. 5, 26. Dial. *kúpeľ* gen. *kúpeľa* BartD. 36 (stráů.).

letorasl atp., v. doleji *ratolestl*.

-*mrl*, *otúmrl* fem. Na př. pro odvmrl ODub. 120; na kohož připadují odvmrli ŠtítMus. 43^a, na kohož připadují odvmrly ŠtítJes. 84^b, nápadové a odvmrli ODub. 82^a; (o) odvmrlech ŠtítMus. 43^a a ŠtítJes. 84^b. Slovo to zaniklo.

mysl fem., stsl. *mysl̃b*. Na př. muž vysoké myfly Pulk. 157^a, buďte udatné myfli Br. Num. 13, 21; (Alexander) vzblúdi se myzlu AlxH. 6, 22, všiu mýzzliů JidDrk. 76, s rozpuštěnů myfli Ol. 2. Mach. 13, 9; proč roztrhujete myfli synův Izrahelských Br. Num. 32, 7; myslem našim Lomn. Jg., v myslech Kram. Jg., myfli svými animis Koř. Žid. 12, 3, čistajmi myslmi Rokyc. 16^b. Podle *dušě*: u vytržení myfle Beck. 1. 342, odvrácení myfle VesA. 63^a, w myflých Beck. 1, 345, pokojnost myfle HořovC. 202 (1782). Nč. *mysl* gen. -i atd. Us. spis., gen. -e atd. Us. ob.

ocěl fem., stsl. *ocěl̃b* fem. Na př. z oczieli Hrad. 131^b, z uoczyely Vít. 6^a, nejsem z oceli Háj. 169^a, fwazek woczeli KolCC. 12^b (1546), tisíc lotu oceli Br. EkkI. 31, 30. Podle *dušě*: dva (svazky) woczeli KolDD. 135^a (1599). Nč. *ocel* gen. -e atd., *zřídka* gen. -i.

ratolestl, *letorasl* atp., fem., stsl. *létoraslb* fem. Na př. ratolefli ramus Koř. Mark. 14, 24, od ratoreffy PassKlem. 156^a; dvě ratoleffly Pulk. 5^a; tři ratoleffly Pulk. 4^b, (hůl) pustí-li ratolefli OtcB. 52^a, jiní řezáchu ratolefli ramos Koř. Mat. 21, 5; vinnicě rozložila letorasly své ŽGloss. 79, 12, letoroftli své ŽKap. t., mnohé ratorasly RoIB. 34^b; proti ratoleflem Koř. Řím. 11, 18; na ratoleflech t. Mat. 13, 32, w ratoraflech PassKlem. 227^a. Podle *dušě*: ratorefle (sic) ramos EvOl. Mat. 21, 8, vzechu ratoraflee palmové EvOl. 250^a, ratoraflemy JiřBrn. 425. Nč. *ratolest* gen. -i atd. Sròv. I. str. 541 sl.

sól fem., stsl. *solb*. Na př. fool Krist. 38^a, sól Ol. Sir. 22, 18, fuol Ben. 2. Reg. 8, 12; když soły dělají velikú věc Mill. 87^a, nakladte soli Ben. 4. Reg. 2, 20; solu čištěnů t. j. solů AlchAnt. 7^a; nč. *sól* g. soli.

tál stč., stsl. *talb* gen. *tali* masc., obses. Na př. pl. nom. *talle* obsides MVerb. Několikráte je doložen výraz jak se zdá ustrnulý *v-táli*: dávají svůj život w tali Hrad. 95^a (rým: králi), znamenaj, když tě kto chválí, buď sám sobě sudczy w taly Vít. 63^a, událi t se jmiati svého jako w taly kdy rovného t. 66^b, každý t blázen sám se chválí, nebť súsédów nemá w taly t. 69^a, dnes já svú čistotu w tali tvěj milosti porúčejí Kat. 58, i syny w tali dané přivedl filios obsidum (sic Vulg.) reduxit Ol. 2. Par. 25, 24. Podle rýmu podobá se, že slabika *tál*- byla dlouhá. Také význam, *v-táli* = v zástavu atp., je zřetelný. Ale nezřetelný je tvar: *v-táli* může býti sg. lok. nebo pl. akk., a možný jest výklad také jiný.

336. Po *r-* následovala původně vždy samohláska úzká, *-b* nebo *-i*; od té změkčilo se *r-* v *ř-*, nč. *-ř*, srov. I. str. 337 sl.

Některá jednotlivá substantiva kmene *-rb-*:

-běř, sběř fem. Na př. pohanská zbyerz Kat. 158, vše fbierz TandZ. 182^b; ot všeliké zbierzi LMar. 58, což jiné ptačie zbierfi AlxB. 5, 25, z prostředka fbierzy této Ol. Num. 16, 21, od zběři lidu Vel. Jg. Nč. sg. gen. *-i* a *-e* Us.

-boř, sboř fem.; stč. Na př. fborz congregatio ŽTom. 67, 31, fborz turba EvVíd. Jan. 12, 34; křik ptačí zborzy AlxV. 674, aby chodil cestú lida fborzy teyto Pror. Isa. 8, 11; přistupte fborzy lydfke a slyšte t. 34, 1.

debř fem., stsl. *dobro* f. vallis, stpol. *debrz* Jag. Arch. XII, 151. Na př. debř ohnivá bibl. rkp. Jg.; dibri valles (pl. nom.) MVerb. (podle Aelt. Denkm.). Podle *dušě*: do Debře, do Dýbře (nom. loci) Jg.

-děř fem., sloup zděřmi stažen (= kruhy) Kron. tur. Jg.

dřvi plur. fem., m. *dvři*; *dveři*; stsl. *dvuri* plur. fem. Na př. nom. akk. *dřvi* a *dveři*: neroď prsta mezi drzwy a podwoy klásti DalC. 85, potlúk na drzwy PassKlem. 48^b, Porfyrus drzwy otrazi Kat. 142; já jsem dwerzi Krist. 71^a, dwerzi se otevřely Pass. 471, na dwerzy tluku Modl. 111^b, zavřevši komňatné dwerzy Kat. 18, zavra dwerzy modliž se Alb. 64^b, tlúci na dwerzy Baw. 74; jsú tam troje dveři Suš. 146, podívej se za dveři t. 178 (tištěno: za dveři). Gen. *dřvi* a *dveři*: u jedněch drzwi Pass. 317, u drzwi Hrad. 25^b, 45^b, u mých drzwy ML. 51^b, ote drzwy Hug. 99, domek nejma drzwy Alb. 30^a; těch dwerzy Rožmb. 28, ot tvého srdečka dwerzy Hrad. 49^a, u dwerzy Otc. 261^a, vedle těch dwerzij Lobk. 97^a. Dat. *dřvem* a *dveřem*: ke drzwem PassKlem. 76^a, Krist. 96^a, k dwerzem Pror. Dan. 3, 93. Lok. *dřvech* a *dveřech*: stojě we drzwzech Hrad. 26^a, we drzwzech Ol. Ex. 35, 17; na drzewech Mill. 96^a; we dwerzech Alb. 37, Lobk. 84^a, Ol. Num. 11, 10, t. Lev. 4, 18. Instr. *dveřmi* (= pův. *dvurmi*; pro přesmyknuté *dřv-* nebylo zde příčiny): přede dwerzmi Alb. 37^b, před kostelními dwerzmi Pass. 323, dwerzmi Otc. 131^b, 241^a; přede dwerzmi (sic) GestaMus. 87^b. — Novotvary podle vzorů jiných: nom. akk. *dveřě*, *dvěřě*, ulož dwerzie pone ostium ŽKlem. 116^b, dwerzye bez klíče Alb. 54^b, dwerzie domové Ol. Ex. 12, 23, dwerzie Otc. 227^a, já jsem dwerzye Kof. Jan. 10, 7, zavra dwerzye t. Mat. 6, 6, před dwerze Lobk. 97^a, dvěře Br. Ezech. 8, 8, dwyrze KolČČ. 116^a (1549), t. 306^a (1566), t. 399^a (1571); dat. *dveřiem* a *dveřóm*, ke dwerziem Ol. Lev. 4, 14, ke dwerzym EvOl. 249, k dwerzym GestaKlem. 259, naproti dweřjm Br. Ezech. 40, 10, ke dwerzom Pass. 218, ML. 111^a, EvOl. 256^a, Kof. Mat. 27, 60, t. Skutk. 10, 17, Otc. 11^a, Lobk. 79^b, k těm dwerzom BrigF. 39, dweřům Br. Ezech. 8, 7, ke dweržum KolU. 9^b (1687), dveřom BartD. 20 (zlin.)

a j.; lok. *dveřiech*, na *dwerziech* Ol. Deut. 11, 20, we *dwerzich* t. Gen. 18, 1, Koř. Mat. 24, 33, při *dweřjch* Br. Ezech. 40, 40; dial. *dveřoch* BartD. 20 (zlin.); instr. *dveřemi*, *-imi*, *-ami*, *-ma*: před *dwerzemi* KolO. 18* (1697), přivřenými *dwerzimj* KolAO. 96* (1631), *dwerzma* KolU. 10* (1687), dial. za *dveřami* Suš. 216, za *dveřama* Suš. 198 atd. V nář. podluž. jest také nom. akk. *dveřa* BartD. 29. Srov. § 185 a I. str. 548.
jeř fem. Na př. *gyerz* Rozk. 1294; *gerz* ŠtítBud. 36; *gerz* Lact. 70^b, tu *gierz* zdvihnúti sobě má KolBO. 177^b (1500), pode jménem *jeři* Puchm. Jg.

lektvař fem. Na př. ruožená *lektwarz* Lact. 273^a; ukázal jim *lektwarzi* rozličné pigmenta Ol. 4. Reg. 20, 13; velblúdi *nesiechu* *lektwarzi* aromata t. 2. Par. 9, 1; nebyly sú také *lektwarzi* vídány t. 9, 9; apotekář udělá *lektwarzi* chutné t. Sir. 38, 7; této *lektwarzy* Rhas. 166; s *lektwarzmi* Ben. 4. Reg. 20, 13. Podle *dušě*: *apatekáři* *lektvaře* strojí Kom. Jg. a Us.
modř fem., g. *modři*, přidej *měděné modři* Jg. (z rkp. staršího).

tvář fem., creatura, facies, stsl. *tvarb*. Na př. příklad všie jiné *twarzy* Alb. 2^b, *diáblovy twarzy* Hrad. 100^b, od mé *twarzy* Pror. Isa. 48, 19, Maria byla *twarzy* násmědě Krist. 5^a, s *twarzy* své Ben. 3. Reg. 20, 41, pozdvihl *tvárzy* své t. 4. Reg. 9, 32, *bujného vzrostu a krásné twaři* Háj. 38^b, od *tváři* tvé Br. Ex. 23, 29, (člověk) *twarży* bílé KolO. 17* (1697); bych byla *vniuz* jiné *twarsi* LMar. 70, Marii všě *twarzy* chválu pěji Kat. 34, *mořské tváři* snědly (t. tělo utopené) Pass. 111, *přikryla* jest hanba *twarzy* našě *facies nostras* Pror. Jer. 51, 51, *tváři* jich odvráceny *biechu* Kladr. Gen. 9, 23, *bili se w twarzi* šwe KabK. 35^b, *zakryté twaři* majíce Háj. 321^b, *obrácené majíce tváři* k východu Br. Hab. 1, 9, tam *tváři* své *obrátiče* Br. Jer. 50, 5; *třmi tváři* ŠtítV. 202. Podle *dušě*: do *twarže* KolH. 96* (1721), naše *twárze* Ben. 4. Esdr. 7, 35, *twáře wáffe* Br. Mal. 2, 3 a j., po *twářjch* t. Ezech. 1, 6, *twarzemi* Ol. Bar. 6, 62, tak i Us. nč. Odchytkou: s *němými twarzzi* Kruml. 201^b, v. nahoře § 326.

zvěř, masc. i fem., stsl. *zvěrb* masc. Na př. všeliký *zwierz* ŽWittb. 144, 16, *zwierz* ten divoký Otc. 140^a, *zwyerz* polčkaa Pror. 32^b, ta *zwierz* (t. vlčice) Otc. 310^a, *zwierz* (t. lev) *bojovala* t. 399^b; *zlá zwierzy* Pass. 470; mnoho jiné *zwyerzy* AlxV. 2318, *přelůté zwierfi* AlxB. 5, 24, *zwyerzy* dosti DalC. 2, k lovení *zwieři* Háj. 143^b, co od *zwěři* roztrháno Br. Gen. 31, 39, *zwěrzy* veliké i drobné (sg. gen.) Vamb. 1637, k *zástřelu* *zwierzy* HořovC. 94 (1713), vysoké *zwierzj* (sg. gen.) HořovAA. 96 (1723); tři *hrozné zwierzj* Pass. 490, tři *hrozné zwyerzy* PassKlem. 201^a, *odpočívati* budú *zwyerzy bestiae* Pror. Isa. 13, 21, *všickni zwyerzy zemščí* Pror. Jer. 12, 9, *wšecky zwieri* polnie podte Kladr. Isa. 56, 9, *zwieři* sú od boha *stvořeni* Háj. 449^a. Podle *oráč* a *dušě*: mnoho *zwiersie* Pil. b, dosti *zwierzie* rozličného Mill. 77^b, při hlúpém *zwiersiu* ApD. a; v CisMn. (Egidius)

iveria doy 97^a, t. j. zvířa, odchyluje od č. přehlásky. Nč. fem. a významu hromadného, gen. -e atd.

-*nb.*

337. České *n-* se od následujícího *-b* z pravidla neměkčí, ani od *-e*, které z *-b* vzniká, srov. I. str. 370 a 371; podle toho zněl tedy sg. nom. akk. původně na př. *piesn* z *pěsnb*, du. dat. instr. *piesnma* z *-nōma*, plur. dat. *piesnem* z *-nbmъ*, lok. *piesnech* z *-nbchъ*, instr. *piesnmi* z *-nōmi* atp.

V pádech, kde po *n-* následovalo *-i*, nebo dvojhláska praejotovaná, zejména *iú* v sg. instr. a du. gen. lok., měnilo se *n-* v *ň-*, srov. I. str. 370, a také kde byl analogický novotvar s *-ě*, bylo ovšem měkké *ň-*; na př. sing. gen. a plur. nom. akk. *piesni* n. *piesně*, plur. gen. *piesní*, sing. instr. a du. gen. lok. *piesniú*, *piesniú* atd.

Z pádů těchto přejímalo se *ň* také do ostatních, a byl tudy pak i sing. nom. akk. *piesň*, *sieň* atd., plur. instr. *ďaňmi* atp. Toto přejímání dalo se časem. V češtině staré byl dílem ještě sing. nom. akk. *-ŋ*, neboť tvary *přiekořizna*, plur. gen. *sanóv*, subst. *básnař* atp. byly by nevznikly, kdyby se bylo říkalo *odevždy* a jenom *přiekořizň*, *saň*, *básň* atd.; ale bylo tu vedle *-n* již také *-ň*, dosvědčené písmem v dokladech bázeň Hus. Post. 162^a, braň Pr. pr. 259, zzeň messis Ol. Lev. 26, 5, bažň OtcB. 48^a, žiježň Lact. 159^b, lang (vysl. saň) JiřBrn. 26, 41, 44, 68. Úhrnem: stč. bylo *piesn* a také *piesň*, *sien* a také *sieň* atd. Během dalším ovládlo *-ň* cele, a ovládly spolu novotvary podle *dušě* ve všech pádech, kde se vzor tento od vz. *kost* liší. —

Charakteristické koncovky usu starého a nejstaršího byly v čísle jednotném nom. akk. *-n*, gen. *-ni*, a ve množném nom. akk. *-ni*, dat. *-nem*, lok. *-nech*, instr. *-nmi*. Z těch nezachovala se do nč. žádná, jsou za ně novotvary valnou většinou podle vz. *dušě*, ostatek podle sklonění jiných.

338. Některá jednotlivá substantiva kmene *-nb*:

básn, *básň*, fem., stsl. *basnb*. Na př. rozpravili mi básný fabulationes ŽWittb. 118, 85, básní ŽGloss. t. Podle *dušě*: směšnou básní povídá Machomet Beck. 1, 39, za pravdu nám pravě básnie NRada 64, pravili mi báfnie ŠtítMus. 140^a, kto báfnie praví Lact. 65^a, báfnymy fabulis Koř. 33^a; nč. báseň gen. básně atd., dial. básňa BartD. 199 (laš.).

bázn, *bázň*, fem., stsl. *bojaznb*. Na př. bázn a strach ŽWittb. Moys. 16, pro bazn Hrad. 45^a (jednoslab.), bázn OtcB. 47^b, bázn t. 48^a; bazen božie ŽKlem. 12^a, bazen ŠtítMus. 39^b; bázeň HusPost. 162^a, bazeň Baw. 104, t. 106, Bel. 151^a, Ben. 2. Par. 19, 17; ot bazny ŽKlem. 90, 5, beze všie bazny Hrad. 45^b, třebať bázní božie ŠtítV. 8, k zachování bázní HusPost. 6^a, bez bazni Kladr. Fkkles. 5, 5, od bázní božie Ben. Jos. 22,

25. Podle *dušě*: od baznie mé Ben. Esth. 13, 19, není bázně Boží Br. Gen. 20, 11, bez bázně Vel. Jg., nč. bázeň gen. bázně atd.

bran, *braň*, fem., stsl. *branu*. Na př. bran defenciculum Rozk. 3157, braň Pr. pr. 259. Ben. 1. Reg. 21, 8, bez všie brany AlxV. 484, nebť jsem brani sve nevzal Ben. 1. Reg. 21, 8, brani i vši zbroje zapomněvše Háj. 101^a; katové své brany s sebu vzemše Kat. 176. Podle *dušě*: u nás oděnie ani branye nenie Mand. 48^b; nč. *zbraň* gen. zbraně atd.

čerrň fem., stč. gen. -i, obleku nebesa v čerň Isa. 50, 3 Jg. (bible neudána).

červeň fem., gen. -i Jg., slovo nové.

dan, *daň*, fem., stsl. *danu*. Na př. dan tributum Pror. Isa. 14, 4, země za moře dan dáváše AlxV. 150, ciesař zeňu w danh porobi DalH. 31, daň Bel. 170^a, že mu musi daň platiti Baw. 260; (židé) dany nedadie tributum Ol. 1. Esd. 4, 13, (chlap) když sedí dany neplatě AlxV. 234, jemu dani nechtěli dáti Mart. 4^a, z ~~daň~~ dani Háj. 407^a, 436^b; dany dona ŽGloss. 71, 10, aby páni měli určené dany Štít. uč. 84^b, zapověděl dany dávati MJ. 102^b, desátci a dany Ol. 1. Mach. 10, 31, platieše jemu dani tributa Kladr. 4. Reg. 17, 3, dani dawati Baw. 257. — Podle *dušě*: žádné daně ani jiného poplatku Vel. Jg., dávati bude daně Br. Gen. 49, 15, aby danie dávali KolAO. 60^a (kolem r. 1595), wšlechny danie KolEE. 94^b (1721), všechny dannie HořovAA. 170^b (1724), k danyem Štít. uč. 87^a, o jiných danyech Štít. uč. 85^a, páni kláštery danyemy obtěžováchu Pulk. 137^a; nč. daň gen. daně atd.

dásn, *dásň*, plur. *dásni*, fem. Na př. dasny faux Boh. min. 21^b, dasny gingiva t., dasny Diefnb., zmlkli sú dasny mé fauces meae ŽKlem. 68, 4, vnitřnie daafny Štít. ř. 91^a, odpadli daŋi jeho BrigF. 159. O tvarech podle *dušě* a j. srov. § 185.

den v. § 357.

dlan, *dlaň*, fem., stsl. *dlanu*. Na př. uděláš lištu dlani zffjř Br. Ex. 37, 12; zprostru dlani fwogi Ol. Ex. 9, 29; dlany rukú palmae Ol. Súdc. 8, 6, dlani k nebi vzdvih t. 2. Par. 6, 13. Podle *dušě*: dlaniemi Kruml. 49^b, nč. dlaň gen. dlaně atd.

kázn, *kázn*, fem., stsl. *kazasn*. Na př. kazn disciplina ŽWittb. 17, 36, troji kazn Štít. ř. 241^b, přijměte kazn t. 239^a, nekazn NRada 1074, sví kazen DalC. 45, w kazen ŠtítOp. 304^b a ŠtítMus. 50^a, drž kazen Ol. Prov. 4, 13, kazeň Bel. 178^b, kázeň Ben. 3. Esdr. 8, 8; ty jsi nenáviděl kazny ŽWittb. 49, 17, nejmažice božie kazny Hrad. 99^a, podlé této kazny DalC. 55, z kaazny a pořádku Štít. ř. 239^a, dostožen kazny Ol. Deut. 25, 2, bludná mysl kazni běhá Baw. 109, od kázni Ben. Job. 17, 4. Podle *dušě*: bez kaznie Lact. 245^a, bez kázně Vel. Jg., nč. kázeň gen. kázně atd.

láz, *lázň*, fem. Na př. kterýž te lazny hospodářem jest ListPoř.

1443; tu jsú teplice neb lazni horké Mill. 20^a, v nichžto jsú dobré lazni t. 11^a. Podle *dušě*: že by ta laznye shořela ListPoř. 1443, ciefarfka laznie KabK. 35^b a j., ta laznie KolČČ. 388^a (1566), lázně buď jim připravena Br. Jg., ta laznie Baw. 210, (uzřesta) lazni Baw. 210, že lazni i lože zaplatili t. 212, svau lázni máme Háj. Jg., že by lázni budovali Koz. 393, mají volnau lázni míti t. 394, do oné laznie Baw. 212, z té laznie t., nč. lázeň gen. lázně atd. V době starší býval také tvar *lázna*: lazna Vít. 93^a, Apat. Fr. 81^a, Lact. 22^a; láznu připraviti GestaKlem. 320, Otc. 467^b, udělaj laznu Chir. 245^b, za laznu svú (akk.) KolA. 1512, za laznu t. 1512 a 1516, w laznie se myji Veleš., aby se nemyl w laznie rkp. poč. XV (Jag. Arch. 2, 715), na tee laznie KolČČ. 388^a (1566). Srov. I. str. 365.

lén, léň, fem., stsl. lénb pigritia. Na př. len mě mluvíti DalC. 58, nýnie-li tě len slyšěti AlxV. 715, jieżto slúžiti nebylo mě len Tkadl. 5^a, více vám psáti mně nenie len Koř. Filip. 3, 7. Zaniklo.

piesn, piesň, fem., stsl. pėsnb. Na př. pieśn ŽWittb. 32, 3 a j., pieśn novú t. 143, 9; ta pieśn Hrad. 66^b (jednoslab.); piefen ŽWittb. 41, 9, Kat. 62, pijefen Štít. ř. 30^b, pyefycn Hod. 7^b, Fror. 100^b; zpievají pieśny nesličné. Hrad. 96^b, o tom pyefny kladúc Štít. uč. 70^b; u pieśnech Hrad. 99^a (t. j. u piesnech), v svých pyefnech Alb. 54^a. Podle *dušě*: (křesťané) božie piesnie odspievachu Baw. 276, w piefniech NRada 1479, w pyefnych Koř. Efez. 5, 19, s takými pyefnyemy ML 35^b, nč. píseň gen. písň atd., dial. pėsňa BartD. 143, pėsňa pl. gen. pėsěň t. 89 (stjick).

plán, pláň (planý strom), fem. Na př. plan arbustum Vít. 95^a, šlechtný šcep bývá z plany AlxV. 244, pomos et piros qui plany dicuntur Lún. ks. 1388. Podle *dušě*: nč. pláň gen. pláně Us. Jiné jest *pláně* fem. planities: planye také AlxV. 577, až do planye na púšti Ol. Deut. 3, 17.

prázdn, prázdň, fem., stsl. prazdnb otium. Na př. nepřietel (čistoty) jest prazdn Štít. uč. 45^b, rozličnú tohoto světa neprazden Krist. 49^a, tu neprazden occupationem Ol. EkkI. 1, 13; že té prazdni nemám list. z r. 1413 Jg. Podle *dušě*: lidé myslii sú prazdnye inania ŽWittb. 2, 1, nč. prázdeň gen. prázdně.

plésn, plésň, pliseň, fem., plefn Prešp. 1699, plessen Brit. Podle *dušě*: nč. plíseň gen. -sně atd., dial. plesňa BartD. 143.

přikorizn, přikorizní, fem. Na př. prziekorzyzn opprobrium ŽKap. 88, 42, otnes ote mne prziekorzyzn t. 118, 22. Novotvar *přikorizna*: troje przikorzyzna GestaKlem. 26, przikorzyzna Lact. 89^a, nejednomu sem przyekorzyznu učinil Alb. 92^b, prziekorzyznu calumniam Ol. Oz. 5, 11, przykorzyznu SlovE. 222^a, (kněžata) otce przekorzyznamy sú trýznili Ol. Rzech. 22, 7. Zaniklo.

přiezn, přiezn, přízeň fem., stsl. prujaznb. Na př. prziezn Pass. 297, 307, pro neprziezn Hrad. 98^a, pro neprzyezn DalC. 51, prziezen Krist. 9^a

AlxV. 58, przyezen AlxV. 48, neprziezen AlxV. 105, Hug. 96, Ol. Num. 32, 17, przyzezeń Ben. 2. Reg. 3, 12; nejnmám ijedné neprzyezny Rožmb. 245, pravé przyezny stvrzenie AlxV. 931, hledá lidské przyezny Alb. 26^b, ode wfy neprzyezny Lvov. 14^b, větrík priezni HusPost. 10^b, učinila sta svaz priezny Ol. 1. Reg. 18, 3, priezni dobýváje ŠtítV. 88; aby nebyly neprziezni mezi vámi seditiones Koř. 2. Kor. 12, 20, nepriezni položím mezi tebú a ženú inimicitias Kladr. Gen. 3, 15. Podle *dušě*: z priznie KolCC. 64^b (1564). Nč. přízeň gen. přízně atd.

san, saň, masc. i fem., stsl. *sano* draco, též masc. i fem. Na př. potlačíš tu ffan ŽKap. 90. 13, fan Slov. Vyšbr., snie tě sang Jiř. Brn. 26, rozhněvav se sang vypusti plamen naň t. 41 (masc.), on (Jiří) da jie (sani) v hlavu t. 44, sang t. 68, Saň Kruml. 68, někaká saň Kruml. 31^b; od ohně té fany Trist. 61, nezabil-li s' ty té fany t. 83, té sani kněz Kruml. 31^b; fany dracones Pror. Jer. 14, 6, fany a štrusové t. Isa. 43, 20. Podle *oráč* a *dušě*: pl. nom. fanyewe pufftie dracones deserti Ol. Mal. 1, 3; sing. ta saně Trist. 65, on tu sani zabil t. 64, čtyři fanye Vít. 14^a; nč. fem. saň gen. saně atd. Podle *chlap* n. *oráč*: hlavy fannow draconum ŽKlem. 73, 13, žluč fannow t. Deut. 33.

sáni plur. fem., stsl. *sani* plur. fem. Na př. zani traha MVerb. Podle *dušě*: táhnúti fanye Mill. 125^b, za fanie KolBO. 118^b (1498), sáně Vel. Jg., Sanie KolCC. 18^a (1552), brány a Sannie KoLEE. 53^a (1734), nč. sáně gen. saní atd.

sien, sieň, fem., stsl. *sěno* umbra. Na př. syen Rozk. 2818, fyeň velikú Ben. 2. Par. 4, 9, syň KoLEE. 198^b (1681); o nebeská sieni Pass. 85; prostřed fieny Pass. 355, sám sem letěl s fyeny ML. 51^a, místo fieny Krist. 24^b, do fieni Koř. Mat. 26, 3, Ben. 3. Esdr. 5, 47, do fieni HusŠal. 2^b, prostřed Syni Háj. 125^b; před fienhu DalH. 39; we dwú fyenij Ben. 4. Reg. 21, 5; vejde w fieni jeho in atria ŽKlem. 77^a, vendeš w nebeske fyeny PassKlem. 175^a, ML. 21^b, z čeho böh své fyeny stvořil Kat. 78; w fienech tvých ŽKlem. 67^a (t. j. sienech), w fienech ŽWittb. 115, 19 a j., w nebeskych fienech Pass. 85, PassDrk. 2^b, w fienych PassKlem. 72^a. Podle *dušě*: malá synie KoLEE. 490^b (1732), vyhořela radní síně TomP. 3, 401; do fyny EvOl. 255^a, do fyenye Drk. 162^b, z synie KolF. 5^b (1591), fýně té Br. Ex. 27, 9; (jsú) fienie fširoke Kruml. 278^b; w nebeskych fyenych ML. 67^a, fienych Krist. 10^b, w fyenych Pror. 52^b, w fyenijech Ben. 2. Esdr. 8, 16. V Ben. psáno také fyenech 2. Esdr. 8, 16; t. j. sieňech (ň přejato z pádů jiných). Nč. síů gen. síně atd.

stien bylo původně zajisté kmene -i, neboť různé tvary a další obměny tohoto substantiva lze vyložit jenom z původního *stěno*. Přechází pak do sklonění -o a -jo, ale jsou také doklady rozhodné pro sklonění -i. Ve sklonění -o a -jo je masc., v -i je fem. Příklady: sg. nom. akk. stien fem., jednu ftyen přěčrnú uzřev Pass. 583, nenie ftiem (sic) fmrtdlna

Ol. Job. 34, 22; *stien* masc.: *styen* smrtnedlny umbra mortis ŽWittb. 43, 20, moy *sten* Baw. 119: — vok. *stieni*, o sladký *styen* Modl. 109^a, masc. a tedy nejspíše ze sklonění -jo; — gen. *stieni* fem., z té črné *stieni* Pass. 583, v krajině *styen* umbrae Koř. Mat. 4, 16; (císařová) hledáše *styen* Kat. 138, ale tu může býti -i místo -ě, jako v Kat. častěji; *stieně* masc., ze tmy a *stienye* ŽWittb. 106, 14, z *stienye* ŽKlem. t., uprostřed *stienye* smrti t. 22, 4, *stienie* tvého Vít. 80^b var., *styenye* egyptského Pror. 21^b; *stienu*, *stienu* tvého Vít. 80^b, nečiní *stienu* Comest. 230^a, do *stienu* Háj. herb. 32^b; — dat. *stieni*, snadné jest *stieny* přirósti umbram *crescere* Ol. 4. Reg. 20, 10; — lok. *stienú*, -*niu*, -*ni*, w *stienu* smyrtedlnem ŽWittb. 106, 10, w *stienyu* smyrtedlnem t. Zachar. 79, w *stienyu* in umbra t. 87, 7, w *stienyu* smrti ŽKlem. 106, 10, w *stieny* smrti t. 87, 7, w *stieny* egyptském Pror. 21^b; *stienu*, w *stienu* in umbra Koř. Luk. 1, 79; — instr. *stienú*, -*niú*, -*ni* fem., pod jeho *styen* Pror. 25^a, neb sem usnul pod tvú *stieny* Kruml. 378^b, neb sem seděl pod *stieny* toho Orl. 83^b; *stienem*, masc., pod *stienyem* toho jalovců Ol. 3. Reg. 19, 6, t. 19, 5; *stienem*: *stienem* ruky mé Pror. Isa. 51, 16 (*stienem* bylo by v tomto rkp. psáno -nyem); pod *stienem* ŽKlem. 16, 8 možno čísti -nem i -nem, ale že tutěž je pravidlem gen. *stieně* atd., jest i v instr. čtení *stienem* pravdě podobnější; — plur. *stieně*, *Styenye* hornie vidíš umbras montium Ol. Súd. 9, 36; — nč. stín. gen. stínu atd., dial. tín BartD. 17 (zlin.).

stržen, *stržeň*, masc., stsl. *strzhen* medulla, masc. Na př. *strzen* wnytrfnij Štít. ř. 94^b, *strzen* kořene t. 239^b, *strzen* MamV., Vocab. 175^b, Boh. 32, *strzen* GestaKlem. 39, *strzen* Lact. 102^a, *stržeň* Blah. 41, Drach. 21; *strzeny* wnytrfnijemu Štít. ř. 94^b. Podle *chlap*: žádost své *střen*y vtělila Troj. 200^a (m. *strženy*; v Troj. bývá také br m. *brž*). Zastaralo.

tieskn, *tieskn* a *tiesn*, *tiesň*, fem. Na př. *tiejn* na zemi bude Štít. ř. 69^a, veliká *tyesken* Pulk. 106^a, *tyesken* t. 39^a, 178^b. Podle *dušě*: nč. *tísen* gen. *tísně* atd.

zelen fem., gen. -i, Jg., slovo nové.

žen, *žeň*, fem. Na př. *zen* veliká jest Ev. Víd. Luk. 10, 2, *zzen* Ol. Joel 3, 13, t. 2. Reg. 21, 1, *chodila* na *zzen* Ol. Ruth 2, 22, w *zen* AlxH. 11, 34; *zzen* Ol. Lev. 26, 5, když byla *žeň* Ben. Jud. 8, 2; v úrodách *zny* tvé Ol. Ex. 34, 22, dnes *nenie* *zny* pšenyčné t. 1. Reg. 12, 17, *proste* pána té *zny* Ev. Víd. Luk. 10, 2, *proste* pána *zny* Koř. Mat. 9, 38, v čas *žni* Br. Gen. 30, 14, *prvotiny* *žni* walfj t. Lev. 23, 10. Podle *dušě*: v čas *žně* Br. (1613) Gen. 30, 14, t. Jer. 51, 33, když *budieše* *we* *zznie* tempore messis Otc. 145^a, o *zních* KolBO. r. 1522, po *žních* (krátké) KolEE. 200^b (1689), po *zuich* ZbirA. 261^a (1803), *zniemi* KolČČ. 246^b (1563), nč. *žeň* gen. *žně*, plur. *žně*, ke *žním*, po *žních*, přede *žněmi*. Jiný novotvar podle jo-kmenů v pl. dat. ke *zniuom* teď *prizijftijm* KolČČ. 42^a (1544), teď ke *zniuom* t.

žiezn, *žiezň*, fem. Na př. skrzě svatú zyezn tvú Modl. 59^b; *zyzen* sitis Nom. 67^b; *ziežen* Hug. 281, *Alxp.* 103, *žyezeň* Ben. 2. Par. 32, 11, *zijžen* Háj. 14^a; *žijezeň* Lact. 159^b, *žízeň* z pití roste Hořek 2^b. Podle *dušě*: *žížně* Br. Jg., nč. *žízeň* gen. *žížně* atd. O *žížeň* m. *žízeň* srov. I. str. 495.

žizn, *žizň*, masc. a fem., stsl. *žiznъ* vita, fem. Na př. daj nám všem hospodine *zzizn* a mír v zemi saturitatem Pís. Hosp. v Dobr. Gesch.² 77, bude *zzyn* (sic) a hojnost abundantia Ol. Prov. 14, 23, *zzyzn* Rúd. 42^b, *zzyzen* ubertatem Ol. Deut. 1, 25, *ziezen* ubertatem MamV., bude v zemi *zyzen* a často hlad abundantia DalC. 5, *taka zyzn* bieše t. 94, *zezen* ubertas MamF. 90^a. Odchytkou podle *duš*: sedm let velikého *zižnu* (m. *žiznu*) fertilitatis Ol. Gen. 41, 29, z obilé zemského i *zzyznu* jejího Ol. Deut. 33, 16; w *žyznu* země tvé in ubertate Ol. Deut. 30, 9, w *zižnu* MamV. t.; pole tvá napilnena budú *zyznem* ubertate ŽWittb. 64, 12, *ziznem* ŽGloss. t., pole naplní se *zyeznem* ŽPod. t. Vyšlo z užívání.

-*db*.

339. V češtině *-d-* od následujícího *-b* z pravidla se neměkčí, ani od *-c*, které z *-b* vzniká, srov. I. str. 403; podle toho zněl tedy sg. nom. akk. původně na př. *čeled* z *čeljadb*, pl. instr. *čeledmi* z *-dbmi*, pl. dat. *čeledem* z *-dbmъ*, lok. *čeledech* z *-dbchъ* atd.

V pádech, kde po *-d-* následovalo *-i*, nebo dvojhhláska praejotovaná, zejména *iú* v sg. instr. a du. gen. lok., měnilo se *-d-* v *-ď-*, srov. I. str. 402, a také kde byl analogický novotvar s *-ě*, bylo ovšem měkké *ď*; na př. sing. gen. a plur. nom. akk. *čeledi* n. *čeledě*, sing. instr. a du. gen. lok. *čelediú*, plur. gen. *čeledí* atd.

Z pádů těchto přejímá se *ď* také do ostatních a jest pak i sing. nom. akk. *čeledď*, plur. instr. *čeledďmi*. Toto přejímání děje se časem. Čeština stará má z pravidla *d*; tvar *hospoda* dominus mohl se vyvinouti jen z tvrdého *hospod* (stsl. *gospodb*), nikoli z měkkého *hospodď*. A tvrdé *d* drží se tu až do doby nové; *čeled* má ještě Pelzel a Nejedlý, *výpověď*, *zápověď*, *odpověď*, *zpověď* drží se v některých krajinách (zejména v Novoměstsku n. M., podle sděl. p. Jarosl. Šťastného) dosud a píší tak ještě Palacký, Tomek, Brandl a j. Ale vedle toho proniká již ve stč. také *ď*, dosvědčené písmem v dokladech *odpowied* HusPost. 18^a, Háj. 13^a, t. 82^a, mied Kruml. 14^b, mied Háj. 79^b a j., měď Br. Ex. 35, 55 a j., czeled VšeH. 16^a, káď Vel. Jg. a KolDD. 143^a (1599) atd., a v nč. má usus tento převážnou většinu.

Charakteristické koncovky usu starého a nejstaršího jsou v čísle jednotném v nom. akk. *-d* a gen. *-di*, a v čísle množném v nom. akk. *-di*, dat. *-dem*, lok. *-dech*, instr. *-dmi*. Ty zachovaly se do nč. jen s malé

části, většinou je za ně *-d̃, -dē, -dē, -dīm, -dích, -dmi* m. *-dēmi*, a zachovaly se tu tvary *-di* (sg. gen. a pl. nom. akk.) častěji, než ostatní, na př. k nom. *čelcđ* je v usu spis. sg. gen. a pl. nom. akk. *čeledi*, ale pl. dat. obyčejně *-dīm* a lok. *-dích* atd., podle vz. *dušē*.

340. Některá jednotlivá substantiva kmene *-d̃*:

čeled, *čeled̃*, fem., stsl. *čeljad̃b*. Na př. sg. nom. akk. *čeled familiam* Hom. Op. 202*, *czeled* DalH. 41, Hrad. 16*, 56*, Štít. uč. 54^b, 150*, ŠtítMus. 31^b, 32*, *czeled* Lact. 65^a; *čeled* Háj. 2^b, 25^b, 27* (2), 103* a j., Br. Deut. 15, 20, t. Gen. 36, 6, t. Num. 26, 12, t. Num. 3, 27, t. Jer. 33, 24, t. Zach. 12, 13; *čeled* Koc. 299; *čeled* Dolež. 22, Tomsa 47 a 52, Chládek 45, Pelzel² 19 a 44, Nejedlý³ 31; *czeled* VšehK. 16*, *čeled̃* Dolež. 45, Galaš 79, Pelzel² 44 (uvodí *čeled̃* jako moravské, proti českému *čeled̃*), Dobr.² 180, Nejedlý³ 34, Pal. 4, 1, 55, t. 5, 1, 198, t. 5, 2, 233 a j.; Jg. klade *čeled̃* i *čeled*; — sg. gen. kaké *chzeledy* AlxH. 4, 9, své *czeledy* AlxV. 1278, té svaté *czeledy* ML. 49*, z *czeledi* Levi Ol. Ex. 2, 1, *čeledi* mnoho Háj. 25^b, Br. Gen. 26, 14, z *čeledi* t. Zach. 14, 7; — pl. nom. akk. *vzmodlé* se *czeledy* ľudské ŽWittb. 21, 28, posadil *czeledy* *familias* t. 106, 41, *wſcecky* *čeledi* Br. Gen. 28, 14; — pl. dat. plátna vydána *sau czeledem* KolČČ. 101^b (1566); — pl. lok. po *czeledech* Ol. 1. Par. 24, 4, t. 5, 7, t. Ex. 6, 14, po *čeledech* Br. Gen. 36, 40, w *čeledech* t. Ex. 6, 14; — pl. instr. nad *čeledmi* Glag. 1. Par. 27, 1. — Podle *dušē*: ode všie *čeledē* Pass. 122, po *czelediech* Comest. 88^b. Nč. *čeled̃* gen. *čeledi* Us. spis., *-dē* ob. — O pl. instr. s *czeledymy* EvOl. 3* viz nahoře § 326.

hospod̃, hospod̃, masc., stsl. *gospod̃b*. Na př. *hospody* vysvobod̃ duši mů *ŽKap.* 119, 2, *hospodi!* Mamm. Jg. Vyhynulo.

-hrad̃, súhrad̃, -hrad̃, fem. Na př. pruty k *fuhradem* a *plotuom* KolBO. 76* (1497).

hrud̃, hrud̃, fem., stsl. *gr̃ad̃b*; klade se obyčejně v plur. (tak i stsl.). Na př. *hrudy* Nom. 70^b, král se *velblúda* hodi v samé *hrudy* AlxB. 2, 42, smrt (vsědši na) jeho *hrudy* Ilrad. 145^b, *vezmeš* *hrudi* z *beráncē* *pectusculum* Ol. Ex. 29, 26, držěti bude v *ručē* *hrudy* *pectusculum* t. Lev. 7, 30, *skrže* *prfy* neb *hrudy* Sal. 516; proti nedostatkové *hrudi* a *žaludka* t. j. *hrudí* Rhas. 183; k *hrudem* t. 174; na *prsech* a *hrudech* Sal. 513; w *hrudech* Sal. 526; toto místo spojeno jest s *hrudmi* Sal. Jg., s *hrudmi* Sal. 773. Nč. *hrud̃* gen. *hrudi*, užíváno jen v sing.

-jed̃, újed̃, pajed̃ gen. *-i* Jg.

kád̃, kád̃, fem., stsl. *kad̃b*. Na př. *kad* Boh. min. 22^b, Lact. 53*, Br. Jg., Vel. Jg., *otvoři* *anděl* tu *kad* ML. 19^b; *kád̃* Vel. Jg., KolDD. 143* (1599), Rosa 54, Chlád. 45, Pelzel² 21, Dobr.² 60 a 180; Jg. klade *kád̃* i *kád̃*; gen. z té *kady* (opravou z *kadye*) ML. 19^b, z *kádi* Kom. Jg.; *kádi*

Chlád. 45, dwie kadij KolC. 72^b (1568), kadi k pivu (pl. nom.) KolBO. 56^b (1497), kadi, koryta KolČČ. 116^a (1549), kádem KolCC. (často, do r. 1571), w kadech KolDD. 259^a (1637), s kadmi KolBO. 56^b (1497) a KolČČ. 82^b (1547). Podle *dušě*: sg. nom. kádě doudl. Kotsm. 12, gen. kádě i kádi Chlád. 45, pl. nom. akk. milují kádě vína Br. Oz. 3, 1, dělal kadie KolL. 155^b (1603), kaupil kadie KolR. 24^a (1615), trzi kadie KolDD. 259^b (1637), kadiemi KolČČ. 8^a (1542) a KolCC. 135^a (1576); nč. kád, půl kádě, tři kádě Us. ob.; dial. káďa BartD. 11 (zlin.).

labud v. *labuť*.

loď m. *lodí*, v. při vzoru *paní* § 215.

lud populus, masc., stsl. *ljudo*, patří v sing. pod vzor *chlap*, v plur. pak má tvary dílem podle téhož vzoru, dílem podle *host*. Srov. § 50. S rozdílem u významu: *fudové* = *populi*, *ludie* = *populi* a *homines*. Doklady pro vz. *host*: plur. nom. *ludie* ŽWittb. 9, 21 a j., všickni *liudie* ŽKlem. 33^b, vědie všeho světa *liudyč* Jid. 28, *lidy* Pass. 312 a j., *lidiee* Ol. 2. Mach. 14, 41; *ludy* hlupí AlxB. 4, 22, dobří *lidí* Pam. 3, 35; dial. slc. *ludie* a *ludia*, povědaju *ludzia* Suš. 684; nč. ob. *lidi* m. *lidí*, zkrác. podle *hadi* atp., *lidj* jsou podobní sklu VesA. 159^a, *lidi* se nepolepšili Bíla. 148, *lidi* Us. ob., *ludi* BartD. 117 (laš.). — Akk. *je se na ludhi volati* DalH. 30, *ludy* Kat. 74, *uzřev tak šlechetné lyudy* AlxV. 1914 atd., *vždycky a dosud -i*. — Gen. s mnohem *ludy* Jid. 63, *je se lyudy dobývati* DalC. 22, *duchovných lydi* Štít. ř. 169^a, *zbytek lydy* Pror. 89^b, nč. *lidí* Us. spis. i ob.; *zlych lydu* Pass. 302, 315, *z lydu t. 283, svatých lydu t. 277* (zvratnou analogií m. *lidí*); *wšlech lydy* Lvov. 1^a, *dosti dobrých lydy* Půh. 1, 173, t. 174 a j. (zvrat. anal. m. *lidí*). — Dat. k svým *liude* m Pil. c, *mír lydem dobré vůle* Seitst. Luk. 2, 14 atd., nč. *lidem* Us. spis. i ob. — Lok. w *ludech* ŽWittb. 43, 15 a j., po *liudech* svD. 31 atd., nč. *lidech* Us. spis. i ob. — Instr. *těmi ludmi* AlxBM. 6, 41, *před ludmy* ŽWittb. 67, 8, *lyudmy* DalC. 18 atd., nč. *lidmi* Us. spis. i ob. — V pl. nom. jest tvar nejbojnější *ludé*, skoncovkou podle sklonění souhláskového: *lude* *homines* HomOp. 154^a, ŽWittb. 66. 4, Kat. 54, *lyude* Mast. 226, *lydee* Krist. 83^a, *někteří lidee* Pass. 526, *jiní lidee* Ben. 2. Par. 13, 9 a j., nč. *lidé* Us., *ludé* BartD. 71 (val.), *lidé* t. 22 (zlin.). — Tvary podle vz. *chlap*: pl. nom. *lidové*, gen. *lidov*, dat. *lidom* viz v § 50. — V nářečích východních jsou dále ještě tvary s *-d-*, přejatým z pádů jiných: pl. dat. *-dom*, *luđom* BartD. 71 (val.), *liđom* t. 22 (zlin.), pl. lok. *-doch*, *-dach*, *luđoch* t. 71 (val.), t. 89 (stjick.), po *luđach* t. 337 (laš.), *ludžach* t. 117 (laš.), pl. instr. *-đoma*, mezi *luđoma* t. 117 (laš.). O pl. instr. *lidima* t. 22 (zlin.) v. nahoře § 326.

měd, *měď*, fem., stsl. *měďb*. Na př. *myed wznycie aes sonans* Koř. 1. Kor. 13, 1, *myed Rozk. 60, Nom. 69^b, Diefnb., mied* Ben. Jg., *mied* Lact. 35^a, *měd* Fryčaj (Ortografia 1820) 136; *drahá mied* Kruml. 14^b,

mied Lact. 46^d, miedĕ Háj. 79^b, t. 431^b, mēď MudrC. 14^a, Br. Ex. 35, 5, t. 25, 3, t. Lev. 26, 19, t. Deut. 8, 9 a j., mēď Koc. 388, mēď Dolež. 22, Pelzel² 21, Dobr.² 60 a 180 atd.; Jg. klade mēď melius quam mēď; — z mēdi (sic) Hug. 58, z myedy Ol. Ex. 38, 3, z miedi Háj., z mēdi Br. Ex. 27, 19 a j. — Podle *dušě*: z mēdě Beck. 2, 211. — Nč. mēď gen. -i Us. spis., -ě Us. ob.

pieď, *pieď* fem, stsl. *pědb*. Na př. pyed Nom. 67^a, Anon. 5^b, Rozk. 1244 a 1968, Vocab. Mus. 184^b, šest loket a jednu pyed Alb. 83^a, na pyed rucznu Ol. Súdc. 3, 16, pijed Lact. 25^d, Ben. 2. Par. 4, 5, pijed a pjd Ben. Jg., na jednu pijď Háj. 151^a, na pjd z dělj a na pjd zřřj Br. Ex. 39, 9, pjd Vel. Jg., pijď KolC. 203^a (1589), na malau pid HořovD. 209^b (1703); pijď Žáč. 67, Pelzel² 21, Chlād. 45, Dobr.² 60 a 180; Jg. klade píď i píd; ob. píď; — pyedy zvýš palmi Ol. 1. Reg. 17, 4, puol deváty pijedi Lobk. 109^a, pijdi jedné Br. Ezech 43, 13, pijdi dľauhoř a pijdi řřirokoř jeho bude t. Ex. 28, 16; — na řři pijedi Lobk. 103^a, řři pijdi Háj. 247^b. — Podle *dušě*: pidie (pl. akk.) KolAO. 80^a (1656), nč. píď gen. -ě atd. Us.

řredĕ, *řredĕ*, masc. a fem., zastaralé.

Masc. *řredĕ*, stsl. *řredĕ*, skloňuje se podle o-km. mužsk.: řred sladký Hug. 60^a, z řweho řredu Ol. Cant. 4, 5, nalí řredu rkp. Jg., řredu medového t., osm dieluo vody a devět řredu Cath. 176^a; řrdem nasytil si jě ŽKlem. 80, 17, s řrdem Otc. 206^a.

Fem. *řredĕ*. Na př. medová řred Rúd. 2^a, která řred Mand. 50^b, řred jest dobrá Ol. Prov. 24, 23, plovúcie řred Ol. 1. Reg. 14, 25, dobrú řred Mand. 58^b; řástky řřesnē řrdy Krist. 109^b, by řě řuřě napojila řladké řrdy Rúd. 31^a, řkrze jmēno řrdy Hod. 9^a, řrdi řřehojnost Husřal. 79^a, ktoř jie řrdy mnoho Ol. Prov. 25, 27, řúdek řrdy Otc. 205^b, pořřadal řě řrdy jiesti Otc. 135^b, trochu řrdi Br. Gen. 43, 11, řrdedy i řléka Mill. 22^a; (zemē) bohatá na řrdedy a řléce Mand. 83^a; řlékem a řrdedy EvOl. 111^a, řlékem a řrdyedy t. 151^a, řlékem a řrdij Ol. Ex. 3, 8, řrdi a řmedem řkadl. 12^a, řlékem a řrdij Ben. Jos. 5, 6, řlékem a řrdi Lomn. Jg.

V některých dokladech není rod grammatický zjevny. Na př. nad řred super mel ŽKlem. 118, 103, aby řřal řred z opoky t. Deut. 13, nad řmed a nad řred řřod. 18, 11, řred a řléko Hrad. 93^b, řred řladkosti ML. 7^b, řred mel RostlD. 77^b a 91^a.

věď, *věď*, masc. (?) a fem.; stsl. *vědb* fem., scientia, á řěř řaga; pol. *wieď* řkouzelnice. Na př. wyed řcita Boh. 10, řiná věď (tak řři řyeda-
vatel) DalJ. 19 z rkp. V (v nápile druhém); o řrazřkey wyedy DalC. 19 (nápis); vědi řeti řaemones volant (tak řřkali řěchové řěřřē ř. 1587, podle řvěřctví Mat. Beneřovského, v. Hanka, Ostatky slov. bohosřuř. XX a Jg. s. v.), by řej (řěřřic) řniedly wiedy (řřym: řěři) AlxH. 11, 38,

i mluvie to sprostní dědi by jej (měsíc) tehdy gedly wyedy AlxV. 2352. V AlxH. 11, 34 čte se: —dy w zen nemohu, a doplňuje se: vědi v žeň nemohú; doplnění pravdě podobné, ale nejisté.

-věď, -věď v nápověď, opověď, odpověď, přípowěď, výpowěď, zápowěď, zpověď, fem., stsl. -vědb.

Sg. nom. akk. -věď, -věď; na př. opowyed Štít. uč. 82^b, opověď BrandlGloss. 203, 211, odpowyed Veleš., odp owied Lact. 98^c, Háj. 6, t. 9^a, t. 77^a a j., odpověď Br. Num. 22, 8 a j., Kor. 15, TomP. 1, 196, t. 6, t. 30. t. 4, 25 a j., Pal. 4, 1, 7, t. 145 a j., BrandlGloss. 191; przypowyed Rozk. 3311; propowyed Rozk. 3312; wýpowěď Br. Dan. 2, 15, t. Deut. 17, 9, t. Dan. 3, 10, t. Jon. 3, 7, waypowied Háj. 271^b, waypowěď VelKal. 140, wegpověď Kold. 55^b, wýpowěď TomP. 1, 267, výpowěď BrandlGloss. 372; zapowied Háj. 70^b, zápowěď Br. Jer. 36, 5, BrandlGloss. 381 (2), TomP. 1, 90, t. 281, t. 335, t. 3, 486, t. 4, 470; zpowyed Štít. uč. 131^a, zpověď TomP. 3, 239, t. 368, zpověď doudl. Kotsm. 18; — grammatiky předešlého a na počátku našeho století mají jen -věď: odpověď, přípowěď, wýpowěď, zápowěď zpověď Dolež. 22, Pelzel² 19, Dobr.² 60 a 180, Nejedlý³ 31; — Jungmannův Slovník má v záhlavích odpověď et odpověď, ostatek jen -věď: opověď, přípowěď, propověď, průpowěď, výpowěď, zápowěď, zpověď; — pro -věď mám z doby starší doklady jenom tyto: odpověď HusPost. 18^a (vedle odpowied t. 25^b a j.) a odpowied Háj. 13^a a 82^a (vedle častějšího odpowied 6^a, 9^a, 77^a a j.); ještě u Palackého a Tomka je -věď jen výjimkou, na př. odpověď Pal. 4, 2, 32, TomP. 3, 407, zápowěď TomP. 1, 149, proti častějším u -věď, jehož doklady jsou podány tuto napřed.

Sg. gen. -vědi, na př. potvrd zápowědi této Br. Dan. 6, 8.

Pl. nom. akk. -vědi, na př. odpowiedi dávám Ben. 2. Reg. 20, 19, wýpowědi královy Br. Jg., dané wegpowiedi KolO. 84^a (1768). Odchytkou: zapowiedie KolS. 16^a (1727).

Pl. dat. -vědem, na př. jeho przypowědem KolK. 197^a (1614), k těm przypowiedem KolČČ. 219^b (1554). Odchytkou: proti zapowědim KolŘ. 59^b (1677), o tom v. § 324.

Pl. lok. -vědech, na př. po przypowiedech KolBO. 25^b (1495), po prvnějších przypowiedech KolB. 173^a (1525), v tolika odpowiedech KolK. 68^a (1612), při odpovědech Kom. Jg., na zpovědech TomP. 3, 217, t. 241.

Pl. instr. -vědmí, na př. zápowědmí TomP. 1, 379.

Podle duše: odpověď plur. -dě atd, Us. místy.

zed, zed, fem., stsl. zhdb. Na př. sing. nom. akk. zed ŽWittb. 17, 30, AlxŠ. 5, 3, ŠtítOp. 152^b, Lact. 17^c, Háj. 48^b, t. 121^a, Br. Gen. 49, 6, t. Ex. 14, 29, t. Jcr. 51, 58, t. Ezech. 40, 5, t. Isa. 2, 15, t. Isa. 30, 13, t. Am., 1, 7, Koc. 208, Nudož. 18, KolEE. 276^a (1706), Tomsa 57 (viz doleji), Pelzel² 19, Nejedlý³ 31; doudl. zed Kotsm. 18, t. 23; Jg. klade

zed i *zedě*; *zed* Rosa 9, t. 88, Dobr.² 60 a 180, Nejedlý³ 76 (prý moravské), TomP. 1, 16, t. 2, 8 a j. — Gen. se *zdy* AlxH. 8, 18. — Du. dat. instr. mezi *zedma* Pror. Jer. 39, 4, t. Isa. 22, 11. — Plur. nom. akk. *zdy* jerusalemské ŽWittb. 50, 20, hrad *zdy* tvrdé jmejieše DalC. 38, všechny *zdi* Háj. 105^b, *zdi* městské Br. Jer. 39, 2, vystavějí *zdi* tvé t. Isa. 60, 10, *zdi* rozvalené KolEE. 405^b (1691). — Dat. *zdem* KolA. 1511, ke *zdem* Háj. 166^b, t. 191^a, proti *zdem* Br. Ezech. 26, 9, *zdem* městským KolŘ. 55^b (1677), *zdem* Rosa 88, ke *zdem* Pal. 3, 2, 393, k novým *zdem* TomP. 1, 6, ke *zdem* t. 4, 452. — Lok. na *zdech* ŽWittb. 54, 11, ve *zdech* Pror. Isa. 56, 5, Ol. Lev. 25, 29, na *zdech* Háj. 446^a a j., Br. Jer. 51, 12 a j., po *zdech* Br. Joel 2, 9, při *zdech* t. Jer. 2, 15, *zdech* Rosa 88, na *zdech* KolŘ. 55^b (1677), ve *zdech* Pal. 4, 2, 511. — Instr. *zedmy* převysokými Ol. Deut. 3, 5, Lit. tamt., Hlah. tamt., mezi *zedmi* Comest. 156^a, město ohrazené *zedmy* Mand. 44^b, mezi *zdmi* Ben. 2. Par. 14, 7, vrchy obdělány *zdmi* Pref. 7, pevnými *zdmi* Háj. 59^b, mezi *zdmi* Br. Isa. 22, 11 a j., *zdmi* KolČČ. 171^b (1552), *zdmi* ohrazen Pal. 3, 2, 393. — Podle *duše*: ke *zděm* Pal. 4, 1, 172, TomP. 1, 16, 'na *zdiech* Baw. 200, na *zděch* Pal. 4, 1, 172, *zdiemy* Mand. 66^b, *zděmi* Beck. 1, 211 a j. Tomsa píše 57: im gemeinen Leben hört man gemeiniglich *zed* für *zed*, im Nom. plur. *zdě* für *zdi*, allein gute Schriftsteller ziehen immer *zed*, *zdi* vor; to platí také o usu nynějším, mimo ustálený nom. akk. *zed*.

žalud, *želud*, masc., je stsl. *želqđo* gen. -i; v č. je to dochováno v dial. *žalud* g. -i BartD. 162 (val.) a slc., ostatně je *žalud* gen. -u atd. Stč. pl. nom. akk. psané *zeludy* Hrad. 4^b, PulK. 2^a a j. mohlo by ovšem býti také -di.

žrd, nč. *žerď*, fem., stsl. *žrědb*. Na př. *syrd* AlxB. 8, 8, *zrd* Rozk. 1085, *zrzd* Ol. Sir. 27, 2, vysokú *zerd* Mand. 72^a, *žerď* Dobr.² 60; učiníš *zrzd*y vectes Ol. Ex. 25, 13, t. 25, 28; na *zrdech* Ol. 1. Par. 15, 15, na *zerdech* BiblD. ib.; f *zrzdmy* Ol. Ex. 35, 11, t. 2. Par. 5, 8. Podle *duše*: na dlouhých *žerdjch* Vel. Jg. Jiná odchylka jest v du. dat. instr. *dwiema* *zerdoma* OpMus. 85^b, srov. du. dat. instr. -oma ve vz. *duše* a *ryba*. Drží se jen v jaz. spis., *žerď* gen. -i.

-tb.

341. V češtině *t-* od následujícího *-b* z pravidla se neměkkčí, ani od *-e*, které z *-b* vzniká, srov. I. str. 386 sl.; podle toho jest tedy na př. sg. nom. akk. *kost* z *kostb*, du. dat. instr. *kostma* z *kostbma*, pl. instr. *kostmi* z *kostbmi*, pl. dat. *kostem* z *kostbmъ*, lok. *kostech* z *kostbchъ* atd.

V pádech, kde po *t-* následovalo *-i*, nebo dvojhláska praejotovaná, zejména *iú* v sg. instr. a du. gen. lok., měnilo se *t-* v *ť-*, srov. I. str. 385 sl., a také kde byl analogický novotvar s *-ě*, bylo ovšem měkké *ť*; na př.

sing. gen. *hosti* n. *hostě*, *lati* n. *latě*, plur. nom. akk. *lati* n. *latě*, plur. gen. *hostí*, *kostí*, sing. instr. a du. gen. lok. *kostíu* atd.

Z pádů těchto přejímá se *t* také do ostatních a jest pak na př. i sing. nom. akk. *lat* a plur. instr. *latmi*.

Toto přejímání chci zde popsat. Tvary, o které tu běží, jsou sing. nom. akk *host*, *kost*, plur. instr. *hostmi*, *kostmi*, a pro češtinu starou také du. dat. instr. *hostma*, *kostma*.

O tom, jak tyto tvary zněly v době minulé — od časů starých až do nedávna —, máme svědectví v druhotvarech *-ta* a ve formě psané.

Druhotvary *-ta*, na př. *oběta*, *oprata*, nebyly by se vyvinuly, kdyby se nebylo vyslovovalo *obět*, *oprat*, a jsou tedy svědectvím, že tu bývalo tvrdé *-t*.

Stejně svědectví podává forma psaná textů starších i novějších až do doby nedávné. Nalézáme tu psáno z pravidla *t*, a teprv později vyskytuje se *ť* jako novota v jistých případech. Na doklad toho podávám zde malou sbírku příkladů, skoro vesměs (t. mimo OtcB.) z textů, ve kterých se rozdíl mezi *t* a *ť* znamená. Tak na př. v HusPost. psáno toť 38^a, na puť (= na púšť) 40^b, puť fie dolów atd., ale v tvarech, o které se nám zde jedná, psáno vždy jen *t*: pilnosť 82^a atd. Rovněž tak psáno v Kruml. na puť (= na púšť) 130^a, ano také koťi (plur. akk.) 351^a, všech cnoťí 351^b, obnowiti *t*. atd., ale v tvarech sem patřících vždy jen *t*: welikost 33^a, czitedlnost 37^b atd. V OtcB. (XV. stol.) psáno prť humus 150^b, vzácny a pokud vím nejstarší doklad pro novotu *ť*. V Ben. je s-njmť 1. Reg. 25, 35 atp., a naproti tomu nemůdroť *t*, neprawoť 3. Reg. 8, 50 atd. vždycky *t*; Hájek (1541) píše toť 10^a atp., a naproti tomu bezpečnosť 44^a, hoynost *t*, poctiwost *t*, poddanost *t*, obiet 71^a, na pút 72^a, syrt 41^b, nechut 174^b, svými chytrostmi 154^b, milostmi a poctiwostmi 116^a, pečetmi 243^a atd. Konáč (Judith atd., 1547): gestíť 6^a, nenjt 20^b, lauf 21^a, neboť 30^a atd., a naproti tomu smrt 26^a, ctnost 5^b, opatrnost 6^a atd. Benešovský (v Gramm. 1577): sprawedlnost 48^a, žiadosť 49^a atd. Bible Bratrská (1579—1593): žiwť Ezech. 16 48 atd., a naproti tomu zlost Gen. 6, 5, sławnost Ex. 34, 22, neprawost Lev. 17, 16, známost Dent. 4, 9, zatwrdihost Deut. 31, 27, host Deut. 14, 29, mařt Ex. 30, 33, čest Mal. 1, 6, powěť Gen. 29, 13, test Ex. 18, 1, ratolest Gen. 49, 22, hrst Num. 5, 26, obět Isa. 57, 6, pamět Ezech. 21, 23 atd. Papr. Ob. (1602): wlařt 2, rownost *t*, wkrutnost *t*, wrchnost 3, chut 9 atd.; způsobem novým: chut 33. Nudož. (Gramm. 1603): pauřť 17^a, deřť 24^b atd., a naproti tomu kořt 18^b (paradigma), sprawedlnost 90^a, kořtmi 19^a (paradigma) atd. Drachovský (Gramm. 1660): pamět 10, 25, 53, obět 23, nit 23, pečet 23, rzit 23, smrt 23, woprat 24, záwrat 24, leřt 23, ctnost 7, 23, moudrost 7, radořt 23 atd.; způsobem novým: choř 14, 23, rtuř 23, pauř *t*., peruř *t*., syř *t*., rukowěť *t*. Rosa (Gramm. 1672): cnořt, cnořtmi 88 (paradigma),

kořst 51, milořst t., radořst 48, mjřnořst t., kořst t., mařst t., boleřst 51, záořst t., smřt t., niř t., paměť t., pečeť t., oběť t., rukověť t. atd.; způsobem novým: sýř gen. sýtě 55, smet pl. dat. smetem lok. smetech 91. Kold.² (1702): geřtiř 10^a, a naproti tomu řwornořst 3^a, milořst 14^b, přijřnořst 59^b, počeť 3^a, paměť 56^a, smřt 32^b atd. Bílovský (Moravan) píše: mařt BílQ. 2, 168, oběť BílD. 154, řýt t. 51 atp., a vedle toho přijřžitořst BílA. 71 a j. Dolež. (1746) má paradigma: ctnořst, ctnořti (sic)..., ctnořtmi Tomsa (Böhm. Sprachlehre 1782) str. 57 a 148—153: milořst, radořst, mařst, čeřst, kořřst, čřvřt, chřt, laukot, labřt, niř, oběť, oprat, paměť, pařt, pečeť, perřt, řtřt, rukověť, řit, smřt, řyt (das Netz) atd. Rulřk (Sláva a výbornost jazyka čeřského 1792): dokonalořst 8, gařřnořst t., řtjžnořst 27 atd. Pelzel (Grundsätze der böhm. Grammatik 1798) str. 20: pařst, mařst, vlast, čařst, leřst, kořst, radořst, srřst, čřvřt, smřt, řat, niř, chřt, oprat, paměť, pařt, oběť, řit perřt, pečeť, řtřt, řaukot atd.; s měkkým -řř uvořuje na str. 44 a 45: milořř, kořř, mařř, smřř, řuř, řař atd. s poznámkou „aber das ist mährisch“. Tham (Böhm. Gramm. 1801): ctnořst, ctnořtini 36 (paradigma), pečeť 39, paměť t., smřt t., oběť t., niř t., pařt t.; způsobem novým: chořř 29. Týž (Neueste Methode 1811): ctnořst atd. 40. Nejedlý Gr. (1804) ctnořst 144, vlast t., niř t., čřvřt 145, pařt t. atd.; niř je přýř auf mährische Art 145. Dobrovský (Lehrgebäude 1809 str. 251, 2. vyd. 1819 str. 180): kořst, milořst, leřst, čeřst, neřest, řřřst, čřvřt, niř, oběť, pečeť, pařt, rukověť, smřt: způsobem novým: pařř, mařř, čařř, plřř, prřř, labřř, řař, řař, řřř. Šmitt (Gram. Čeřská 1816): kořst 23, milořst t., řalořst t., niř t., paměť t., pečeť t., smet t.; způsobem novým: chořř 23, chřř t., řřř t., řřř t. Palacký (v ČČMus., kdyř byl redaktorem jeho, v člancích vlastních 1834): velikořst 67, hojnořst t., řidnatost 69, tvářnořst 307, ohyřžnořst 311, přřřžnořst 315, smřt 315 atd. Týž (v Dějinách): rozmanitořst 1, 1, 6; samobyřnořst t. 10; chudořst t. 123 atd.; řalořst 2^a, 2, 257; smřt t. 5 atd.; mravnost 3, 2, 353; věřnořst t. 354, svátostmi t. 366 atd.; velmi řřřřka způsobem novým: čeřř 4, 1 (r. 1857) 383, řařřř t. 384. řafařřk (v Starořžitnostech I. 1837) § 1: neřžěřlořst, nepověřomořst, osřlořst, uzlořatořst, nedořřatořřnořst, nářlořnořst atd. Jungmannův Slovník (1835—39): ctnořst, a tak vřdy -ořst. řřřřka vedle toho i -ořř („kořř et kořř“, „ořř et melius ořř“); čařř, mařř i mařř, čeřř, boleřř, kořřř, nenářiřř, zářiřř i zăriřř, plřř i plřř, plřř i plřř, prřř, řtřř i řřřř, chřř i chřř, řařř i řařř (řařř gen. řařř, řařř gen. řařř), řařř, niřř atd.

Dokladů, které sem patří, je počeť nesčřřlný a zde pořřána jich jenom skrovná ukázka. Jiné někteřé uvedeny byly nahoře jako doklady k jednotlivým pářřm skloněniř *hořř*, *kořř*. Vyplývá z nich — tuto pořřaných i vřřch ostatních — popis a výřklad následující:

1) Subřtantiva kmene -řř mají v tvarech sem patřřcích v čeřřtině -řř tvřřř: sing. nom. akk. řořř, kořř, řř. dat. instr. řořřma, kořřma, plur.

instr. *hostmi*, *kosmi*; — *ť* je v těchto tvarech novota, která teprve časem vzniká, a to tím, jak již bylo pověděno nahoře, že *ť* z pádů jiných, kde jest oprávněno, přejímá se také do sing. nom. akk. a plur. instr. (dat. instr. dvojný, do něhož by také byla mohla vniknouti, byl mezitím vyhynul).

2) Novota *ť* šíří se tu nestejně, a nestejnost vidí se jednak v různých nářečích, jednak v různých druzích substantiv těchto.

a) V nářečích proniklo *ť* někde více méně úplně, jinde pak jen částečně a jen v jistých případech.

Více méně úplně proniklo *ť* v češtině východní (na Slovensku, v Moravě — mimo nářečí lhotecké, kde je vůbec tvrdé *t*, *d*, *n* místo *ť*, *ď*, *ň* — a ve Slezsku), v Čechách pak na Chodsku, Zbirožsku a v Krkonoších. O slovenštině je to dosvědčeno již mluvnicí Bernolákovou (Gramm. slav. 1790): *kosť* 275, *milostť*, *žádostť*, *ctnostť* 37, *bolestť* 275, *česťť*, *smrtť* 24 atd. Pro nářečí moravská jsou starší doklady některé (pro *-ť*, vedle *-t*) v Galašově Muse Moravské (1813) a Fryčajově Orthografii moravskoslovanské řeči (1820), pro moravská a slezská v Bartošově Dialektologii, v Btch. 268 a chrom. 273. V nářečí chodském je *-ť* všude mimo *host*, *zet*, *pout*, *nit* *chod*. 46; ve zbirožském: *radostť*, *bolestť* atd. Šemb. 22; v krkonošském: *radostť*, *kosť* atd. tamt. 32.

Naproti tomu jen částečně a jen v jistých případech proniklo a ujalo se *ť* v češtině ostatní, a spolu také v jazyku spisovném doby nedávno minulé (Palackého a j.) a starších spisovatelů nynějších (Tomka a j.).

b) V této češtině ostatní a spisovné vyskytují se tedy *t* a *ť* vedle sebe, na př. *kosť* a *lať*, a hývá tu v jistých druzích těchto substantiv *t* a v jiných případech *ť*. Vidí se totiž:

že novota *-ť* ujala se všeobecně tam, kde bylo stejně znící ale jiného významu slovo s *-t*; sem patří nejstarší z dosud známých dokladů s *-ť*, nahoře položené přť z OtcB. 150^b, přšť *humus* pro rozdíl od přst *digitus*; — dále podobá se:

že novota *-ť* proniká a ujímá se zvláště v těch substantivech, která od svých náležitých vzorů *host* a *kosť* se odchylují. a podle *oráč* a *duše* se skloňují;

substantiva kmene *-stb* mají těchto odchylek celkem málo, proto zachovalo se v nich náležité *t* veskrze, na př. *kosť*, *kosmi* atd.;

substantiva ostatní víc a více přecházejí pod vzory *oráč* a *duše*, a proto jest u nich novota *-ť* hojnější a šíří se víc a více, na př. *zetť* podle gen. *zetě*, *lať* podle gen. *laťě*, *hať* a *haťmi* podle pl. nom. akk. *haťě*, *chuť* gen. *chuťi* a *chuť* podle gen. *chuťě*, *poutť* gen. *poutě* a *poutť* podle gen. *poutě* atd.

V této míře bylo v tvarech sem patřících *t* a *ť* také v jazyku spisovném doby nedávno minulé (Palackého a j.) a starších spisovatelů ny-

nějších (Tomka a j., na př. pověst TomP. 1, 5, přednost t. 9, poplatnost t. atd.).

Odchyly odtud jsou nejpatrnější při substantivech kmene *-stb* a vyskytují se nejprve u Čelakovského. Ten píše v Čel. 1830: volnost 14, radost 33, mladost 38, truchlost 63, blaženost 67, věčnost t., bělost 134, bolest 63 atd., valnou většinou a pravidelně *-st*; ale odchylkou také *-stf*: radost 85, mladost t. Odchylyka tato je v českém jazyku spisovném novotou. Čelakovský ovšem domníval se, že *-st* je způsob náležitý a starý (touž domněnku měli také jiní, zejména též Šafařík, Počátky 1845 str. 41 a j.) a že by bylo radno, k němu „pomalu se vraceti“, vyslovuje to na str. 152 svého Čtení. Nevracel se však k němu dlouho nikdo. Pokud mi povědomo, je Čelakovského Čtení (vyd. v Praze 1853) první a do let nedávných jediný spis, který má *-stf* pravidlem, na př. hned na první stránce: starobylost, velikost, rozsáhlost, nestejnost atd. Čelakovského následovali pak někteří jiní. Erben sám psal nestejně, někdy *-stf*, na př. v předmluvě ke ŠtítE. (1852) učenost str. III, nelibost XIV, nenávisť t., někdy *-st*, na př. v předmluvě k HusE. I (1867) důležitost, přednost; ale vydávaje texty staré transkriboval*) v nich z pravidla *-stf*, na př. hrdost ŠtítE. (1852) 2, velebnost t. 25, libost t. 126 atd., radost Kat. (1860) v. 133, žádost t. v. 134 atd., a rovněž tak v RhasE. (1864), HusE. (1867), SalE. (1867). Pokrok značnější učinila novota *-st* v češtině spisovné před několika lety, když se do mluvnice školní přijalo mylné pravidlo, že prý jsou to tvary náležité; ale již se od toho zase upouští, správný usus starší nebyl tím nikterak oťresen. —

Charakteristické koncovky sklonění *i*-kmenového, sg. nom. akk. *kost*, gen. *kostí*, pl. nom. akk. *kostí*, dat. *kostem*, lok. *kostech*, instr. *kostmi* atp., zachovaly se u těchto substantiv jako pravidlo dosud platné, a zachovalo se zde sklonění *i*-kmenové vůbec měrou největší, totiž měrou větší, než u kterých *i*-kmenů jiných; ale ovšem i zde vyskytují se některé novotvary.

342. Některá jednotlivá substantiva kmene *-tb*:

ctnost v. *čstnost*.

část v. *čiest*.

čelust, fem., stsl. *čeljusto*. Na př. *czelust* Nom. 67^a, *čelist* Dobr.² 40; z *čelifti* Ben. Súd. 15, 19; *czeliufti* lvové molas ŽKlem. 57, 7, *otieral* jsem *čelifti* Ben. Job. 29, 17; w *czzelifttech* Ol. Súd. 14, 8; *czeliuftmy* Otc. 405^b. Podle *dušě*: tvým *czeliuftiem* faucibus Ol. Prov. 3, 22. Nč. *čelist* gen. *-i* atd.

*) Podobně transkribovali texty staročeské také jiní (sám jsem se též některý čas k té transkripci klouil); ovšem neprávem. Mimochodem buď zde připomenuto, že touto transkripcí vzniklo také *jest* = *est*, slovo nikdy nebývalé, a že totéž slovo přijali i někteří spisovatelé nč.

čest, fem., stsl. *čestb*. Tu jsou i některé změny hláskové: za *čest-* je *čst-*, *čct-*, *ct-*, srov. I. str. 168, 480 a 520. Na př. sg. nom. akk. chzezt AlxH. 6, 28, chzeztz ApŠ. 52, czeft ŽWittb. 98, 4, czeft Ol. Zach. 11, 10, czeft Háj. 357^a a j., čeft Lomn. Nauč. 8, čest Dolež. 22, Tomsa 57 a j., Pelzel² 20, Dobr.² 60, t. 180, Koll. (1821) 1, 26, Jg., Pal. 3, 2, 353 a j.; — sing. gen.: což se chzfti stalo AlxB. 6, 7, fzthy nemalé AlxH. 3, 18, hospodnie czfty AlxV. 207, mé csty LAl. g, všie chzctý LMar. 17, byl chzcty zbaven Jid. 35, činem trojie chzcty ApD. d, všie czty Mast. 425, czty zbaviti (někoho) Rožmb. 129, by jim czty neutrhali Štít. uč. 110^b; — sg. dat. lok. we czfty ŽWittb. 48, 21, AlxV. 313, we czfti ŽKlem. 48, 21, po czftty AlxV. 65, ke tczfty Otc. 81^a, k velikéj chzty (jednoslab.) Kunh. 148^a, we chzcty Jid. 125, v hojněj chzcty Pil. b, na czti in virtute Ol. 1. Mach. 9, 10, we czty AlxV. 300; — sg. instr.: se chzttu AlxB. 5, 5, twú chzctyu AlxBM. 2, 43, s velikú chzctyu ApŠ. 117, co muoż se czty býti Vít. 80^a.

čiest, nč. *část*, fem. stsl. *čęstb*. Na př. desátá czieft Ol. Ex. 16, 36, dávajiť tobě czéft jednu t. j. část t. Gen. 48, 22; část Pelzel² 20, Jg., TomP. 1, 16, t. 19, t. 39 (2) a j.; část Dobr.² 60, t. 180, Pal. 5, 1, 188; w ciefti in divisiones ŽGloss. 135, 13, cziefti liščie partes vulpium ŽWittb. 62, 11 atd. Záhy a často vyskytuje se psaní bez jotace: tři czefty Krist. 55^a, sto czefty AlxV. 2064, czeft Prešp. 126, Kruml. 181^b a j.; to nebývá v slabikách dlouhých a proto podobá se, že tu bylo krácení *čiest* gen. česti atd., ve zkráceném *čest-* zanikla jotace záhy a analogií byl pak i nom. akk. *čest*.

čstnost, fem. Tu jsou i některé změny hláskové: za *čstn-* je *čsn-*, *ctn-*, *cn-*, srov. I. str. 397 a 480. Na př. czstnoft AlxV. 889, cztnoft NRada 1681, cztnoft Hrad. 4^b, cznoft t. 115^a, ctnoft Lomn. Nauč. 58, ctnost Rosa 88, 51, Dolež. 45, Tham⁴ 18, t. 38, Tomsa 57, t. 147, Dobr.² 180 a j., Koll. (1821) I. 25, Jg., atd.; měkké ctnost je podle Pelzla² 44 moravské.

čtvrť, fem., stsl. *čtvrztb*. Na př. cztwrt Krist. 77^a, czwrt Háj. 247^b, čtwrt Vel. Kal. 88, Tomsa 57, t. 147, Pelzel² 20, t. 44, Dobr.² 60, t. 180, Nejedlý³ 76, Jg., Pal. 4, 1, 157; ob. čtwrt, doudl. šftřt Kotsm. 23; loket bez cztwrtj (sg. gen.) KolCC. 108^a (1571); diera asa tři cztwrtij lokte veliká Lobk. 114^b; po cztwrtch KolT. 102^a (1626), (sousedě) mají se po cztwrtch (t. městských) povolávati KolŘ. 12^a (1676). Podle *duše*: čtvrtě Fryčaj 136 a Nejedlý³ 76, tři čtvrtě Ůs. ob.

děti, plur. fem.; sing. k tomu je *dítě* neutr.; stsl. *děte* sing. neutr. a *děti* pl. fem., atd. Na př. pl. nom. akk. diety virgines ŽWittb. 44, 15, mé dhiethi DalH. 41, diety lwowy catuli ŽWittb. 103, 21 (glossa); někdy masc.: dyeti nasli liberi Ol. Num. 14, 3, když by ty umřel a děti tvoji Sv. 170, na tom děd i děti tvoji Sv. 171; pl. gen. svých dijetij Štít. ř.

33^a; pl. dat. dietem vranovým ŽWittb. 146, 9, ŽGloss. t., k dyetem AlxV. 878; pl. lok. po tvých dijetech Štit. ř. 130^b atd. — Novotvary zvláště v nářečích východních: pl. dat. -om, na př. k dyetom lwym EvOl. 145^b, podobní jsú dyetom t. 294^b, aby pokrm dyetom přinesl GestaKl. 12—13, ženám i dietom Mill. 118^a, svým dyetom Půb. 2, 254; t. 41; jí a její dětóm t. 39; strýci svému a jeho dětóm t. 1, 288; vašim dětúm Jg. (z Kyrmezerského), (ublíženo) dietum KolŠ. 131^b (1674); neubližuj dětóm Suš. 161, k dzětóm Suš. 91, dětóm Šemb. 17 (domažl.); dětóm Btch. 269 (dbeč.), BartD. 22 (zlin.), t. 71 (val.), dětúm t. 117 (laš.): pl. lok. -och: dětoch Btch. 269 (dbeč.), BartD. 22 (zlin.), t. 71 (val.); pl. dat. -am: dzočám t. 136 (sev.-opav.), slc. defam; pl. lok. -ach, defach Hatt. slc. 79; pl. instr. -ama, dětama Btch. 269 (dbeč.). — O pl. dat. dětím a instr. dětíma v. nahoře § 324 a 326.

drť fem., gen. -i, Konáč Jg.

hat, hať, fem., stsl. *gaty* agger. Na př. receperunt agros vulgariter hat UrbE. 113, hat saltus Veleš., hath Rozk. 612; hať Jg.; (ty, Maria) stržješ ny všie temné haty (: máti) Levšt. 151^a; lauku w Hati KolDD. 265^b (1640); receperunt laneum (lán) vulgariter haty (pl. akk.) UrbE. 112 lauka w hatech KolDD. 266^b (1640), w batech t. 49^a (1659), t. 268^b (1643) t. 45^b (1655), KolU. 45^a (1692); za haťmi KolDD. 225^b (1617). — Podle *dušě*: ně. hatě, hatěmi Jg.

havět, havěť, fem. Na př. havět Jg. z Koll., havěť Dobr.² 39; dial. dondl. havěť Kotsm. 19 a 23, havěť Us. Bydž. Jg.

hlať g. -i, Jg., slovo nové.

hnilet, hnileť, fem. Na př. jako hnylet putredo ŽKlem. 142^b, hnilet Dobr.² 39; hnyleti řekl sem ŽKlem. 144^a (17, 14). Zaniklo.

host. Je rodu mužského, jako stsl. *gostb*. Podle pohlaví přirozeného běře se také za femininum, a tu bývá sing. nom. akk. *hosti*.

Masc. *host*. Na př. sg. nom. *host*: přišelť jest hoť Mast. 45; hoť Nudož. 26^b a j., Rosa 75, Tomsa 99, Pelzel² 285, Dobr.² 166, t. 167, Nejedlý³ 72, Brandl Gloss. 69, t. 70 a j.; *hošť* Bern. 25 (slc.), BrandlGloss. 70; — sing. vok. *hosti*: hofti! chceš-li vrci krychle Hrad. 125^a, můj milý hofti Pass. 381, ty zlý hozzty JiDrk. 19, hosti Nejedlý³ 72, Jg., předrabý hosti Suš. 57; — sg. gen. akk. *hosti*: hospodář svého hofty můž staviti Rožmb. 233, když (hospodář) stavi za stravu hofti t. 235, toho milého hofty Krist. 106^b, v dóm přivínúti hofty neznámého Štit. uč. 138^a, mám jednoho hofty Pass. 476, toho svého hofti ohřieti chtěl t. 131, hospodář hofti toho chváli Baw. 272; — sg. dat. lok. *hosti*: hověj hofti tomu NRada 1897, na svém hofty Pulk. 36^b, (kupec) muož své sbožie dáti měšťěninu nebo hofti Pr. pr. 244, že by se prodal hofti Br. Lev. 25, 47, hosti Nejedlý³ 72, Jg.; — sg. instr. *hostem*: hoftem ŽGloss. 103, 23, Jakub hoftem byl ŽWittb. t., hoostem jsem býval Ev. Zimn. 17, kdy jsmy tě

vidali huostem t. 16, hoftem sem ú vás Br. Gen. 23, 4; — pl. nom. *hostie*, *hosté*: tito hoftye AlxV. 1323, již jsú zde hoftye AlxB. 6, 25, Lazar a mnozí hoftye Krist. 74^b; jedni hoftée Pass. 534, hofté (m. hosté) Rosa 88, hofté Chlád. 26, Nejedlý³ 72, Jg.; — pl. akk. *hosti*: máš múdré hofti NRada 534, máš diably hofti 1900, aby za hofti drzizeni byli Pr. pr. 242, pro hofti Háj. 303^b; *hosti* Us., *hosti* chrom. 273; — pl. gen. *hostí*: svých hoftij Štít. uč. 97^a, naplnila se svatba hoftij Krist. 81^b, o otbytí hoftij Pr. pr. 247, svých hofti Mill. 96^b, hoftj Nejedlý³ 72, *hostí* Us., BartD. 22 (zlin.), *hosti* (zkrác.) chrom. 273; — pl. dat. *hostem*: oněm dobrým hoftem Pass. 386, když se vína hoftem nedostalo Krist. 35^b, to se hoftem slíbilo t. 51^b, stříebro dávají neznámým hoftem Mand. 74^a, dětem i hoftem advenis Ben. Jos. 8, 35, (múřenínové) za zlé mají, kto by (víno) pili a zvláště hoftem KabK. 7^b; — pl. lok. *hostech*: na hostech Us. Jg.; — pl. instr. *hostmi*: sprostějšími hoftmi Krist. 37^b, s těmi hostmi Baw. 255, se všemi hoftmi Háj. 342^a, hoftmi Nudož. 26^b, s hostmi TomP. 4, 459. — V náf. jsou také tvary dat. *hostim*, lok. *hostich*, instr. *hostima* chrom. 273; tu vzat za základ nom. *hosti* a k tomu přivešeno -m atd., v. nahoře při pádech těchto v § 324 sl.

Odhylkou podle *oráč*: sg. gen. akk. svého hoftye Pass. 476 a 289, zlého hoftie Hrad. 11^b (: postě), měščenín hoftye svého móż staviti Rožmb. 232, hoftye pekelného Alb. 54^a, pamět hoftie hospitis Ol. Sap. 5, 15, aby hoftie toho poslušni byli Mill. 78^a, svého hoftie Háj. 99^a, hosté Dobr.² 166, Nejedlý³ 72, Jg.; co to za hosté mám Suš. 332, hosta BartD. 22, 116 a j.; — sg. instr.: f hoftiem ŠtítOp. 35; — pl. akk.: dobré hoftie hospites Ol. Sap. 19, 13, přijmeš hosté a dás jim píti Br. Jg., všecko (nádobí atd.) pro hosté odeslati ste ráčili, avšak (my) bez hostí zůstáváme ŽerKat. 312, všecky hosté Suš. 84. — Podle *chlap*: sg. gen. akk. hosta Tomsa 99, Nejedlý³ 72, Jg.; vok. *hoste* Nejedlý³ 72, Jg.; dat. lok. *hostu* t.; pl. nom. tito *hosti* Trist. 322, všichni *hosti* Břez. 4, *hosti* Rosa 88, Nejedlý³ 72, Jg.; pl. akk. *hosty* ně., Jg.; pl. gen. *hostů* Nejedlý³ 72, Jg.; pl. dat. *hostům* Jg., aby *hostům* stoly chystal Suš. 82; pl. instr. *hosty* Jg.

Fem. *hosti*. Sing. nom.: matko, rač býti u mé srdce hofti Hrad. 119^b (či instr. ?); jako chudá novopřišlá hofty Krist. 20^a, Pass. 48; u věčnéj paměti bude hofty má (t. Marta) Pass. 383; po řeči znáti, ež si hofty Pass. 473; zajisté pane, pútnicé sem a hofty t.; jenž (lenost) jest tvého zdravie hofty Vít. 73^b; aby má *hosti* byla Baw. 51; *hosti* wece t. Sing. akk.: aby uctila onu *hosti* Baw. 51.

hrst, fem., stsl. *gršto*. Ná př. hrft (máku) AlxV. 1061, hrft Otc. 308^b, Háj. 248^b, Br. Lev. 2, 2, t. 9, 17, t. Num. 5, 26, t. Ezech. 13, 19, Rosa 49, Tomsa 57, t. 147, Dobr.² 60, t. 180, Jg.; napln hrfti své Br. Ezech. 10, 2; dvě hrfti KolŘ. 11^a (1676); ně. *hrst* gen. -i Us. spis., -ě Us. ob.

hut, huť, fem. Na př. *hut* MamP. 14^a, *hwth* Vocab. 175^b; *hut* Pelzel² 44, *huť* klade za moravské *t.*; *hut* i *huť* Jg; *huť* Dobr.² 180, BrandlGloss. 76; *huttj* lázenské (sg. gen.) HořovAA. 190^a (1741); *gfau hutj* zelezne HořovB. 26^a, *voda* pro *hutj* *t.* 10^b, *huti* měděné plur. Dobr. Jg.; *k* *hudem* HořB. 27^a, *t.* 27^b; při *hutech* *t.* 27^a, HořC. 71 (1687), po *hutech* HořC. 57 (1666), na *hutech* KolCC. 7^b (1542), w *hutech* Pr. horn. Jg., w *Hutech* Beck. 2, 385, v *hutech* Us. Jg.; se dvěma *huttmj* Hořov. 1605 (1716); vedle toho též *hutě*, v *hutích* atd. Us.

chot, choť, stsl. chotb. Je rodu mužsk. i žensk., podle přirozeného pohlaví toho, kdo se slovem tím rozumí.

Masc. *chot, choť.* Na př. sg. nom. *chot, choť, choti*: nebeský *chot* Štít. ř. 48^b, Kruml. 285^a, ten dar *chot* své *choti* šele Štít. ř. 48^b, kdo má *choti*, *chot* jest EvOl. Jan. 3, 29; ten *chot* Tomsa 52; *chot* i *choť* Nejedlý³ 65, *choť* masc. Rosa 52, Nudož. 12^a, *choť* Bräutigam *t.* 99 a Pelzel² 275, *choť* masc. i fem. Nejedlý³ 9, *t.* 38, *choť* Jg., Us.; *twoy* *choty* tak sladce promluvil Orl. 29^b; — sg. vok. *choti*: *choti* vzácný Suš. 68; — sg. akk. *chot, choť*: bych toho za *chot* pojala Kat. 18; — sg. gen. akk. *choti*: od svého *choty* Štít. ř. 48^b, svého *choti* Gesta Mus. 73^a, Brigf. 7, *choti* svého *t.*, HusŠal. 9^b, její *choti* bratr Pass. 255, sestra její *choti* sponsi Otc. 455^b, jehož jest za *choti* zvolila ChelčP. 151^b; — sg. dat. lok. *choti*: donese to její *choti* Pass. 36, *choti* fwemu Otc. 490^c; — sg. instr. *chotem*: s svým *chotem* Pass. 595, Otc. 490^a, Kruml. 85^b, *t.* 322^a, volivše *chotem* syna božieho ŠtítMus. 8^b, s *chotem* HusE. 3, 197, s milým *chotem* Br. Jg.; — pro *du.* a plur. nemám dokladu. — Odchytkou podle *oráč*: sg. gen. akk. *chotě*: svého *chotie* Pass. 597, Kruml. 165^a, Gesta Klem. 166, již nověstú slovu *chotie*, jenžto Kat. 62, milého *chotye* Alb. 37, pannu ještě nemá *chotye* Ol. Deut. 22, 28, *chotye* smrtedlného Lvov. 90^a, od *chotě* svého Br. Jg.; sg. instr. *chotem* (ť přejato z pádů jiných): s *chotěm* Kom. Jg.; jinou odchytkou je v sg. instr. *chotě*, vzato totiž fem. za masc.: s *chotí* svým Obora (r. 1634) Jg.

Fem. *chot, choť.* Na př. sg. nom. akk. *chot, choť*: nebeský *chot* pojál svú *chot* Štít. ř. 48^b, nebeský *chot* fwu *chot* drží Kruml. 285^a; aby *chot* pro svého *choti* pracovala Brigf. 7, kdo má *chot*, ženich jest sponsam Koř. Jan. 3, 29, ta *chot* Tomsa 52, *chot* Braut Pelzel² 285 („*choť* Bräutigam, *chot* Braut“); *choť* Lonn. Kup. 97^a, Rosa 52, Dobr.² 28, *t.* 180, Jg., Us.; sg. vok. *choti*: má milá *choty* Kat. 192; sg. gen. akk. *choti*: všechny tajnosti *choti* i *chotie* HusŠal. 8^a, viem že máš *choti* fwu Victoriam Lvov. 88^b, *choti* fwu Victoriam *t.* 91^b; sg. dat. lok. *choti*: dar jako *chot* své *choty* šele Štít. ř. 48^b; sg. instr. *chotí*. — Sg. nom. *choti* a *chotě*: máš slúti i býti má *choti* na věky Kruml. 372^a, *choti* jeho odvrátila se od něho Lvov. 91^b, *twa* *choty* Orl. 5^a, jeho nejmilejší *choti* Bíla. 36, *choti* božská VesC. 26^b, *choti* jest plná blesku *t.* 27^a, *choti* Dobr.² 28;

chotě Rosa 52 (prý se říká za fem., proti masc. choť); sg. akk. *choti*: kterak by sobě zachoval choti svú Tkadl. 33^a, kto má choti, chot jest EvOl. Jan. 3, 29, tu svú choty Orl. 9^a, kdyby ji měl za fwu chuoty t. 4^b, hledal sem jí sobě za choty t., má sobě zvoliti w choty a przytelkyny věčnú múdrost t. 143^b.

chrast g. -i, s chrastmi rkp. 1486 Jg.

chut, chuť, fem., *nechut* a j. Na př. sg. nom. akk. *chut, chuť*: *chut* Háj. 3^b, *nechut* t. 45^b a j., *chut* Br. Jer. 48, 11, *chut* její byla jako *chut* oleje t. Num. 11, 8, *chut* jeho jako *chut* kořáče t. Ex. 16, 31, *chut* Lomn. Kup. 178^b, *nechut* Koc. 240; *chut* Žáč. 1. KolEE. 232^a (1709), Tomsa 57, t. 147, Pelzel² 20; Pal. 4, 1, 270, t. 280; *chut* i *chuť* Jg., Dobr.² 60, t. 162, t. 180; *chuť* Galaš 8, Nejedlý³ 31, t. 34, *nechuť* Pal. 3, 2, 412, TomP. 3, 459, *chuť* t. 3, 326; — sg. gen. *chuti*: okusiv *chuty* duchovnie Štít. uč. 98^b, (tělesné) *chuti* Otc. 159^b, nč. *chuti* Us. spis., -ě Us. ob. místy; — pl. nom. akk. *chuti*: všechny *nechuti* ListHrad. 1388, *chuti* Us. spis., *chuté* Us. ob.

jinovat Us. nč. Jg, gen. -ě m. -i.

kmet, masc., stsl. *kmetb*. Na př. sg. nom. *kmet*: starý *kmet* Hrad. 69^b, čstný *kmet* AlxBM. 5, 3, t. 6, 32, *kmet* AlxV. 2241; *kmet* Dobr.² 166, t. 167; *kmet* i *kmet* Jg., BrandlGloss. 93; — sg. vok. *kmeti*: *kmeti*, radím tobě Hrad. 107^b, *kmeti*! Lomn. Jg.; — sg. gen. *kmeti*: od tohoto *kmeti* Pass. 543; — sg. dat. lok. *kmeti*: (oba komorníci) *dajta té vsi kmety* věděti Rožmb. 48; — sg. instr. *kmetem*; — du. nom. akk. *kmeti*: ta dva svatá *kmeti*, uvodí ŠafaříkPoč. ze ŽJK.: — pl. nom. *kmetie, kmeté*: *kmetie* jeho senes ŽWittb. 104, 22, *kmethee* našli Rožmb. 34, když se *kmety* potázachu DalC. 27; — pl. gen. *kmetí*: vztěž *kmety* Rožmb. 250; — pl. lok. *kmetyech*: při starších *kmetyech* Kat. 8. — Podle *oráč*: sg. gen. akk. *kmetě*: *kmethie* vdovců pohoniti Rožmb. 56, čsného *kmetie* Hrad. 107^a, *kmetie* nemúdrého Ol. Sir. 25, 4, až do *kmetye* Ol. Jos. 6, 21; *kmetě* Dobr.² 167, Jg; Jg. má též doklad: skrze *kmety* totiž po *kmety*, omyl; sg. instr. *kmetyem*: *kmetyem* Br. Jer. 6, 11. — Podle *chlap*: sg. gen. *kmetya*: jednoho *kmetya* Pr. cí. Jg., *kmetya* Jg.; sg. dat. lok. *kmety, kmetyovi*: proti *kmety* Pr. cí. Jg., po *kmety* cit. Jg.; pl. nom. *kmety, kmetyové*: *kmety* Vel. Jg., *kmetyowe* římsší *senatores* Gesta Klem. 19, *kmetyové* VJp. 56; pl. gen. *kmetyov*: těch *kmetyow* Pr. pr. 253, těch *kmetyov* VJp. 56; pl. dat. *kmetyom*: bude mluvit *kmetyom* Ol. Jos. 20, 4; pl. lok. *kmetyech*: vztěž u *kmetyech* Rožmb. 43, Drahomír na *kmetyech* potáza DalC. 27; pl. instr. *kmety*: že je *kmety* našeno Rožmb. 32, nad starci i nad *kmety* Ol. 2. Par. 36, 17.

kořist, fem., g. -i et -ě Us. Jg.

kořist, fem., stsl. *koristu*. Na př. *korzyft* Alb. 36^b, Pulk. 75^b, *kořist*

Koc. 74, Vel. Jg., Tomsa 57, Pelzel² 44, Dobr.² 40, t. 180, Koll. (1821) 1, 65, Jg., Čel. (1840) 72 atd.; kořist Vinař. 179.

kut, fem.: planýřové, kuti (klády) Kom. Jg.

labut, *labuť*, též *labuď*, fem.; stsl. *lebedu* masc. Na př. labut MVerb. Hlabut t., labut Vít. 94^a, Lact. 282^b, Vel. Jg., labut Br. Lev. 11, 18, labut Tomsa 57, Pelzel² 288; labuť Br. Jg., Tham⁴ 36, Fryčaj (1820) 138, Dobr.² 39, t. 60, t. 180, Nejedlý³ 34, Koll. (1821) 2, 56, Čel. (1830) 154; labuť prý melius quam labut Jg.; labud Veleš., Diefnb., slc. labuď; — labuty i čápa cygnum Ol. Deut. 14, 16; — biechu tu ptáci bílí jako labuti Alxp. 134; — podle *dušě*: sg. gen. labutě Jg., letěly labutě Suš. 411, sg. gen. labutě pl. nom. labutě Us., dial. sg. nom. labuťa BartD. 11 (zlin.).

lat, *lať*, fem. Na př. lat tegula Nom. 68^b, Anon. 4^b, Lact. 150^a, lat i lať Vel. Jg., lat i lať Jg.; latti (pl. nom.) MVerb. (2), laty Brit., shnijí lati Ol. Ekkl. 10, 18; (peníze) za lati KolCC. 70^b (1567), za lati a krokve t. 51^b (1563); po letech per tegulas Ev. Ol. Luk. 5, 19. Podle *dušě*: sg. gen. latě Jg.; plur. na latích Kom. Jg., latiema KolEE. 43^a (1718). Nč. lať sg. gen. -ě, pl. latě, latím, latích, latěmi Us.

lest, *přelest*, fem., stsl. *lěstě*, *přělěstě*. Na př. sg. nom. akk. *lest*: left ŽWittb. 31, 2 a j., przieleſt Hrad. 3^a, left Háj. 286^a, Koc. 144, Br. Jg., Lomn. Kup. 32^b, Rosa 49, Dolež. 22, Tomsa 147, Pelzel² 20, Galaš 62, Dobr.² 60, t. 180, klam a lest Čel. (1830) 16, lest Jg., Vinař. 190 a j.; — sg. gen. *lsti*: beze všie lzſti HomOp. 152^a, Judáš člověk všie prsielezzty Jid. 44, plni lſti Br. Jer. 5, 27; — sg. lok. *lsti*: u p'elſty Kat. 188; — pl. nom. akk. *lsti*: lſti dolos ŽGloss. 49, 19, jazyk skládal lſty ŽWittb. t.; — pl. lok. *lstech*: o dievčích lstech DalV. 12; — pl. instr. *lestmi*: starými lestmi Ott. 3^b. — Odchylka strany jerového -c- jest v sg. gen. prsielezzty Jid. 44. (m. přelſti, stsl. přelſti), pl. instr. lſtemi HusE. 3, 194, lſtimi Pal. 3, 2, 407, srov. I. str. 173; v pl. lok. leftyech DalC. 12 je krom toho koncovka podle *dušě*.

letorast, *ratolest*, fem. (srov. *letorast*, *ratolest* atp.). Na př. ratoleſt Tomsa 57, Dobr.² 60; (vinnice) rozložila letorasti své ŽWittb. 79, 12, ratoleſti své ŽKlem. t., listnaté ratoleſti Háj. 1^b; na ratoleſtech Pror. Dan. 4, 9; ratoleſtmy Ol. Ezech. 31, 3.

lopot, fem., stč. Na př. tak brzo potká je (manžely) lopot jako rozkoš Štít. uč. 37^b, tesknost a lopot ŠtítOp. 330^a, kramol a lopot t. 17^a, jedna-li jest lopot ŠtítMus. 5^b, lopot a tesknost t. 36^b, lopot nejednaká t. 37^a; co práce a lopoti ŠtítOp. 331^a, co je lepoty (m. lopoti) ŠtítMus. 5^b, tělesné lopoty dosti t.; w lopoti t. 36^b; mnohú lopotí sě lepcíc t. 36^b.

lukot, *luť*, masc. a fem., stsl. *lukoto* fem. Na př. lukoth SlovC. 44^a, Vít. 95^b, laukot Lact. 29^d, t. 30^a, Vel. Jg., Tomsa 57, Pelzel² 19, Dobr.² 39, t. 60; laukot Rosa Jg.; loukot i loukot Jg.; — plur. lukotowe,

lukoti MamV.; štipiče a lukoti lité canthi Ol. 3. Reg. 7, 33, lúkoti Ben. tamt., (kola měla) ľaukoti své Br. Ezech. 1, 18, nč. loukotě Us.

ľut, fem., stsl. *ľyutb* labor. Na př. u pekelnú lyut Kat. 74, bez luty t. 50, (mužové) aby díevčie luty zbyli DalC. 11.

mast, *kolomast*, fem., stsl. *mastb*. Na př. maft ŽWittb. 132, 2, mast Vel. Jg., Tomsa 57, Pelzel² 20; mast klade Pelzel za moravské t. 44; mast i mast Dobr.² 60 a Jg.; mast Dobr.² 180; kolomast Nom. 68^b, Lact. 140^d; — libra drahé mafty Krist. 74^b, kolomasti sg. gen. Apoll. 151^b; mafti zdravé unctiones Ol. Sir. 38, 7; mým maftem Mast. 275. Nč. mast pl. masti Us. spis., mastě Us. ob. místy.

mět, fem., z býv. *mětb*. Na př. o mistře správný bez mieti Hrad. 34^b. — *pamět*, fem., stsl. *pamětъ*. Na př. pamet ŽGloss. 134, 13, pamyet ŽWittb. t., pamiet NRada 1056, Háj. 4^a, t. 134^a a j., pamět Vel. Jg., Br. Ezech. 21, 23 a j., Lomn. Kup. 175^a, Rosa 49, Tomsa 57, Pelzel² 20, Dobr.² 38, t. 60, t. 180, pamět Jg., pamět Pal. 1, 1, 8 a j., TomP. 1, 11, t. 317, t. 3, 80, t. 234 a j.; pamět Čel. (1840) XIV, Vinař. 175, Pal. 4, 1, 394, nepamět Pal. 4, 1, 408; — bez pamyeti Hrad. 31^a, třeba pamyeti snažné NRada 1012, z paměti Vel. Jg.; — paměti věcí stalých spisovati Vel. Jg.; — w pamietech Ol. 1. Esd. 4, 5, w czerstwych pamietech HořovC. 83 (1705), v pamětech TomP. 1, 19; odchylkou: w žadnych pamietich HořovB. 3^a, t. 4^a.

mrt, *smrt*, *otmrt*, *otímrt*, fem., stsl. *-mrstb*. Na př. smyrt ŽWittb. 48, 15, smirth (*th* v DalH. neznamená *t*; psánoť tam i swathi = svatý, lithi = lýtý, litheho = lítého) DalH. 40, smrth t. 30, smrt Hrad. 83^b, Krist. 86^b, smrt Háj. 32^b, t. 41^b, t. 326^b a j., smrt Br. Gen. 21, 16, t. Ex. 10, 17, t. 21, 23, t. Num. 35, 30, t. Jon. 1, 14, Vel. Kal 173, Koc. 160, Lomn. Nauč. 142, Lomn. Kup. 80^b, Žáč. 15, Rosa 49, Dolež. 284, Tomsa 57, t. 147, Pelzel² 20, Galaš 68, Dobr.² 60, t. 180, Nejedlý³ 31, Koll. (1821) 2, 84; smrt Jg.; smrt Vinař. 113, Vocel 166 atd.; smrt klade za moravské Pelzel² 44; — mrt die Waldstreu Dobr.² 60, t. 38; — wodaumrt Lact. 74^a, odaumrt KolAO. 36^b, odaumrt KolEE. 337^a (1667), odmrt Brandl Gloss. 190; — ot smyrti ŽWittb. 77, 50, do své smrti Hrad. 16^b, staré odaumrtj (sg. gen.) KolEE. 337^a (1667) atd.; — k smrti Štít. ř. 155^b, na smrti Štít. uč. 14^b; — před svú zzmýrtiyu ApŠ. 129, nesendeš smrti (sic) non morieris Ol. 1. Reg. 20, 2; — k smrtem odsuzují Br. Jg.; — w smrtech EvOl. 104^b, po smrtech doktorův Štelc. Jg.; — ani tifyce smrtmi HusŠal. 3^b, rozličnými smrtmi Háj. 458^a, smrtmi Br. Jer. 16, 4, škarednými smrtmi mnoho lidí zmordovati kázal Kron. Mosk. Jg., věrné správce vyhlazující smrtmi násilnými Štelc. Jg. — Odchylkou čteme: od nahley smrtie Lvov. 3^a (v. nahoře); — na pohled podle *ryba* ale možná že omyly piseckými: k zzmýrtýe hotov ApŠ. 20, srov. stol. lok. na smyercze (Kalina, Jag. Arch. 3, 26), ya postawym smrtu tweho myleho

fyna mezi tvým súdem a duší mú Lvov. 40^b (tamt. dále: Hospodine, twu fmrt' tweho myleho fyna postavím atd. 41^a).

nat, *nať*, fem. Na př. *nat* MamP. 15^a, Lact. 75^b, *nath* Nom. 66^a, *nať* Dobr.² 38, t. 60, t. 180, *nať* gen. *nati* Jg. — Podle *dušě*: sg. gen. *natě* a plur. *natě*, *natím* atd. Us.

neřest, fem., stsl. *nerestb*. Na př. *neřest* Háj. Jg., Dobr.² 60, t. 180, Jg.

nit, fem., stsl. *nits*. Na př. *nit* MVerb.; *nit* Rosa 51, Tomsa 57, Pelzel² 20, Dobr.² 39, t. 60, t. 180; *nit* Jg.; *nit* dial. ob.; *nit* chod. 46, *niť* Nejedlý³ 76 pokládá za moravské; — čist *niti* Us. stč., na př. král kázal jě czyfity nyty svléci Pass. 55 (= čisty *niti*), srov. § 260; z kteréžto *nyti* Mill. 36^a, od *niti* Br. Gen. 14, 23; — *niti* visiechu HusPost. 59^b, někteří tenké *niti* mají Hug. 217, z téj vlny *nyti* předú Mill. 36^a; — na *nytech* Rychn., w *nitech* Hug. 201, na *nitech* Ol. Ex. 39, 31 — stříbrnými *nytmy* Mill. 61^a. — Podle *dušě*: sg. gen. a plur. akk. *nitě* Dobr.² 180 (tak píší prý die Neuceren), Nejedlý³ 76, za *nitie* HořovC. 153 (1758), *nitě*, *nitím* Us.

obět, fem.; stsl. *oběts* masc. votum. Na př. *obiet* ŽGloss. 50, 21, ŽWittb. 49, 14, *obyet* Štít. ř. 150^a, *wobiet* Lact. 96^b, *obiet* Háj. 71^a, *obět* Br. Mal. 1, 7, t. Isa. 57, 6, t. Ex. 25, 2, Koc. 202, Rosa 49, Dolež. 22, Tomsa 57 a j., Pelzel² 20, Dobr.² 60, t. 180, Nejedlý³ 31, Čel. (1830) 44, Jg. Sl., Vocol 3, Pal. 4, 1, 11 a j., Malý Znovuzroz. 6, 207; *obět* Vocol 126; — *zobieti* Koř. Zjév. 2, 14, od *obieti* Ben. 1. Reg. 2, 17; — *obety* tvé *vota* ŽWittb. 55, 12, *obětovati* *budoš oběti* Br. Ex. 20, 24, aby *obětovali oběti* t. Jer. 7, 18; — k *obyetem* Pror. 57^a, k *obětem* Br. Jer. 7, 21, t. Num. 10, 10 a j.; — w *obietech* Ol. 1. Par. 23, 31, w *obětech* Br. Num. 28, 2, t. Mal. 3, 8, při *obětěch* (sic) Beck. 1, 71; — *obietmi* Ben. 1. Par. 29, 31, *oběťmi* Br. Num. 6, 51 a j.

oplest opletení Jg., w *oplesti* Hrad. 29^b.

oprat, *oprať*, fem. Na př. *oprat* Tomsa 57, Pelzel² 20; *oprať* Dobr.² 60; *oprat* i *oprať* Jg.; *oprať* Us., *doudl.* Kotsm. 18; *tvrdými opratmi* Hrub. Jg. Podle *dušě*: ukazují mi *oprať* Kom. Jg., *oprať* gen. -ě, plur. -ě, -ím atd. Us., dial. sg. nom. *opraťa* BartD. 11 (zlin.).

ost, fem., oft *acus* Prešp. 684, g. *osti* Jg.

ošemet g. -i Pal. Jg.

paměť, v. -*měť*.

past, *propast* a j., fem., stsl. -*pastb*. Na př. *past* Tomsa 57, Pelzel² 20, *propast* Tomsa 57; *past* pokládá za moravské Pelzel² 44; *past* i *past* Dobr.² 39 a 60; *past* *rectius past* Jg.; *nápast* BrandlGloss. 169; — plur. *pasti* *decipula* Ol. Job. 18, 10, *passty muscipulae* Rozk. 2858, *miesto pastij* in *muscipulam* Ol. Sap. 14, 11. — Podle *dušě*: do *pastě*, v *pastích* Us.

pečet, *pečet*, masc. i fem., stsl. *pečatu* masc. Na př. sg. nom. akk.

já Jan svůj sem peczet přivěsil, já Oldřich svú sem peczet přivěsil (oboje v rkp. z r. 1407) Jg.; peczet Boh. min. 22^b, peczet Pr. pr. 245, t. 249, t. 250, pečet Háj. 394^b, Br. Ex. 39, 14, Vel. Jg., Rosa 49, Kold.² 3^a, Dolež. 22, Tomsa 57, Pelzel² 20, Dobr.² 60, t. 180, Nejedlý³ 31, TomP. 3, 639, Pal. 3, 2, 384, t. 4, 2, 56 a j.; pečet et pečet Jg.; pečet Dobr.² 39, TomP. 1, 263, BrandlGloss. 227 a j.; — sg. gen. purgmistr nemá dáti peczeti žádnému Pr. pr. 245, podle peczeti mé Vamb. 1637; — du. instr. dvěma peczetma zapeczeten Pass. 369; — pl. nom. akk. peczietu rozdávati Rožmb. 1 (z rkp. archivu Pražsk.), ryty bývají pečeti Br. Ex. 39, 6, peczetj nasse KolEE. 306 (1660), peczeti nasse KolDD. 172^b (1605), vracuje klíče a pečeti Pal. 3, 2, 354, konšelé přejali pečeti TomP. 4, 232; — pl. lok. o peczetech Hug. 10, w pečetech Háj. 293^b; — pl. instr. s visutými peczetmi ODub. 25, peczetmi KolBO. 1524, pečetmi Háj. 243^b, 288^b, peczetmij wifutymij KolK. 16^b (1606), peczietmij swimj Hořov. 1605 (1716), pečetmi TomP. 3, 535. — Podle *dušě*: přitištění peczetě naffy HořovC. 105 (1718), velké peczetie (sg. gen.) KolV. 6^b (1768), o peczetiech Hug. 327 (t. j. -tiech, anebo také -tech), s peczietmy KolDD. 85 (1685).

pelest, fem., gen. -i Br. Jg.

perut, *peruť*, fem. Na př. perut Tomsa 57, Pelzel² 20; perut i peruť Dobr.² 60 a Jg.; peruť Dobr.² 39; — vezmu peruti pennas ŽKlem. 138, 9; peruty ŽTruh. t., nad peruty větrův super pennas ŽKlem. 17, 11; na perutech větrových ŽKlem. 17, 11; pod perutmy jeho t. 90, 4. — Podle *dušě*: sg. gen. a pl. nom. akk. perutě Us. (vedle -i).

pest (chyba), fem.: bez všiej pešty Kat. 130.

pěst, fem., stsl. *pęstb*. Na př. pyest pugnus Nom. 67^a, Rozk. 1965, Vocab. Mus. 184^b, pěst Vel. Jg., pěst Tomsa 57, Pelzel² 19, Dobr.² 60, t. 180, Jg. Sl., Us. Jg.; — sg. gen. až do piezty AlxB. 2, 39, do pyešty AlxV. 1599; — dám pyeštyu po tvém lícu Mast. 385; — jej pieštna tepiechu Krist. 99^b, pyeštna Hod. 44^b; — pěštni Kom. Jg. Podle *dušě*: dvě pěštně Us. ob.

plet, *plet*, *plť* (= vor), fem., býv. *plātb*. Na př. plet rates sunt connexae invicem trabes MVerb., plet rates classes naves t., plet classis Boh. 32^a; kteru plet toczyz mnozstwy lodí, překlad lat.: quam classem, z rkp. z r. 1448 Jg.; plet Pelzel² 20; Jg. Sl. klade: plť i plť; místo mostu plť udělati Dobr. Jg.; s křehkou plťi nč. Jg.; de qualibet strue lignorum quae pluthi vulgariter dicitur (plur. nom.) list. z r. 1347. BrandlGloss. 233; na pltech nč. Jg. (s. v. plť). -e- je pohybné, srov. I. str. 174 a 298. Zastaralo.

plet, *plet*, *plť* (= cutis), fem., stsl. *plęstb* caro fem. Na př. hi plakáním hi pak tšćiciú byla všě pleth jeho zpráhla ApŠ. 156; vajce měkká dobrú krev dávají a krásnú pleth, z rkp. lék. Jg.; plet crinea swart Diefnb.

(střhn. swarte = behaarte Haut, Lexer); plet neb kůže Rhas. 30, horčice dává dobrou plet (sic Jg.), Jg. z rkp. lék.; já olýsím plet (sic Jg.) hlavy vaše t. z rkp. Bel, ta kůže (na hlavě) jesti tvrdá a sloveť plet Sal. 747, by plť státa byla Rhas. 24; — o kusu kůže nebo plti Rhas. 38, na dél plti Sal. 211; na plti Sal. 216, blázni jsou plti čisté Blázn.; plti bílé cute nitida t. Jg.; — w plti Rhas. 7 a 17; — tu jě (vlasy) i s plty vytrhněchu Kat. 134, ta panna svú plty lskne t. 150, mezi plti a lbí Sal. 213; — -e- je pohybné, srov. I. 174 a 298. Slovo zastaralé, obnoveno v jazyku spisovném v tvaru *plet*, gen. *pleti* atd.

plst, *plst*, fem., stsl. *plstb*. Na př. plst Rozk. 2800, Veleš., Ras. Jg. a j.; plst Dobr.² 60, t. 180; Jg. Sl. klade plst melius plst; z plti Mill. 124^a, Mand. 72^a; kdo plsti nosí (pl. akk.) Vel. Jg.; plstem pl. dat. Čern. Jg.; kdo w plstech chodí Vel. Jg.

pochot gen. -i Jg., slovo nové, srov. rus. *pochotъ*.

pověst v. *věst*.

prst, *prst*, fem., stsl. *prstb* pulvis. Na př. ta prft Blah. 349, prft humus OtcB. 150^b, nestatčí prft lidu mému pulvis Ben. 3. Reg. 20, 10; prst Stauberde klade Dobr.² 60 proti prst Finger; prst Dobr.² 180, Nejedlý³ 31, t. 34, Jg. Sl.; z prfti Otc. 388^a, ať naberu prfti Ben. 4. Reg. 5, 17.

prvot gen. -i Jg., slovo nové.

pút, *pút*, fem., stsl., *pąt* masc. Na př. která put Hrad. 110^a, na pút Háj. 72^a, na paut t. 85^a, t. 322^a, paut t. j. pout Tomsa 57, Pelzel² 20, t. 44, Dobr.² 39, t. 60, t. 180, Nejedlý³ 76; pout Us. v Čechách vých. a severových. a v doudlebské Šemb. Dial. 27, Kotsm. 23; puť Baw. 185; Jg. Sl. klade pout i pouť; pouť Galaš 432, Koll. (1821) 2, 79, Čel. (1830) 4, t. 5, Fryčaj 136, Vinař. 158; — púti t. j. púti peregrinationis ŽGloss. 118, 64, na cestě této puty Modl. 33^b, tři dni puti Mand. 38^a; — puty t. j. púti itinera MamV., pauti aby se nebránily Pal. 3, 2, 367; — po putech sě túlati Otc., po pautech chodí Háj 235^b. — Nč. pout, z pouti atd. Us. — Podle *dušě*: pl. nom. akk. pautě Kom. Jg., Nejedlý³ 76, vydání na pautie HořovC. 151 (1758), dat. ku poutím TomP. 3, 447. — Vedle toho jest i masc. *pout* gen. *poutu* (dial.).

ratolest v. *letorost*.

řit, fem., stsl. *ritb*. Na př. rzyt Mast. 75, Roh. 182^a, rzyth Mast. 318; řit Tomsa 57, Pelzel² 20, Dobr.² 60, t. 180, Jg. Sl.; také mor. většinou řit BartD. 15.

-rost, porost gen. -i Jg. slovo nové.

rtut, *rtuť*, fem. Na př. rtut MVerb., Synon., Vít. 11^a, Rozk. 72, Puch. 16^a a j., rtud Diefnb.; rtut Tomsa 57, Pelzel² 20; rtuť pokládá za moravské t. 44; rtuť Vel. Jg.; rtuť Dobr.² 60, t. 180; rtuť, rtuti Jg. — Podle *dušě*: ze rtutě Us. — Vedle toho jest i masc. *rtut*, *rtutu*: rtut

smiešen s sádlem Rhas. 36, libra rtutu Otc. 14^a, o rtutu ještě slove živé stříbro ŠtítOpat. 409, přilož rtutu Rhas. 83, vezmi rtutu t. 106, mrkev lesná f rtutem t. 36, s rtutem t. 89 a 106.

ručest fem., gen. -i stč.; na ručest Us. spis.

rukovět, -věť, fem., stsl. *rukovojetb*. Na př. w rukowiet Ben. Ruth 2, 16, rukovět Vel. Jg., Rosa Jg., Dolež. 22, Tomsa 57, Dobr.² 60, t. 180, Jg. Sl.; rukovět Us.

siet, *sief*, fem., stsl. *sěto*. Na př. siet LAl. d, svatý Petr roztáhl fíjet Štít. ř. 66^b, fyt Pror. Isa. 19, 8, ta fiet HusPost. 82^a, fíjet Lact. 209^b, fýt Br. Ezech. 12, 13, t. 17, 20, fyt Tomsa 57; fýt Br. Ezech. 32, 3, fýt Rosa 54, fyt Nejedlý³ 34, sít Čel. (1830) 34; sít i sít Jg. Sl.; — kdož v také fieti neupadne Hrad. 99^b, rozprostřětož fiety své Krist. 34^b, diábel zlčel jest fieti HusPost. 81^b, púščějíc fyeti své u moře Koř. Mat. 4, 18, Syeti k lovení ryb KolBO. 36^a (1495), kteříž rozstírají fýti na vody Br. Isa. 19, 8, fýti jeho budau zkaženy t. 19, 9; — rzydkými fyetmi KolAO. 18^a (1492), fytmi ryby loviti Háj. 54^a, fytmi Papr. Ob. 50 a 79, fými t. — Podle *duše*: sg. nom. sítě Jg. (bez dokladu), odněti Syttie KolS. 116^a (1727), fytie dwie KolCC. 67^a (1565); do sítě atd. Us.

smet, *smetf*, fem., stsl. *szmetb*. Na př. smetf Rosa 88. Užíváno v plur. Na př. aby byly vymietány fmetry Alb. 37^a, fmeti Kruml. 165^a, fmetry Boh. min. 22^a, Nom. 67^b, Rozk. 85, fmeti Lact. 146^a, fmieti t. 152^d, fmeti t. 137^a, smeeti Hrub. Jg., aby ty fmeti zase odvezli KolD. 11^b (1582), za fmeti položil si nás Br. Pláč. Jer. 3, 45, smeti pometlami se metau Kom. Jg., smeti Dobr.¹ 74; — smetem Rosa 88; — w smetech Baw. 37, na hnoji a na smetech Vel. Jg., na smetech Rosa 88; — smetmi zasuti byli Pref. Jg., popelem a smetmi Br. Jg. — Podle *duše*: pl. uom. akk. smýtě Blah. 349, smýtě a všecka nečistota v šátku ostane Háj. herb. 220^b, doudl. smetě Kotsm. 23. Vedle toho vyvinulo se dial. hromadné sg. neutr. *smetí* Us.

smrt v. -mrt.

snět (ustilago), fem. Na př. snět Tomsa 57, Pelzel² 20, Dobr.² 60, t. 180, Jg. Sl.

srst, *srstf*, fem., stsl. *srzstb*. Na př. frst krásnú ŠtítOp. 66, ŠtítMus. 74^b, frst Rozk. 843, frst Nom. 70^a, frst Ol. Ezech. 16, 7, Mill. 105^a, srst Vel. Jg., Pelzel² 20, Dobr.³ 60, t. 180, Jg. Sl.; — místo srsti (sg.) Kom. Jg.; — srsti nebo vlasové Ras. Jg., frsti pilos MamV., Srsti sholiti Lact. 192^a; — z frsti velblúdových Koř. Mat. 3, 4, z frtij jezevčích Lact. 103^c; — o srstech nepřirozených Ras. Jg.; — srst gen. srsti Us.

stat gen. -i Us. spis., z rusk.; — stč. *podstat* gen. -i, vedle *podstata*; na př. jedna *podřtat* substantia ML. 70^a, pod *podřtaty* chleba a vína t. 98^a.

strast, fem., stsl. *strastb*. Na př. ftraft má ŽKlem. 22, 5, ztrast

Rozk. 2044, Straft Iact. 103^a, strast Dobr.² 60, Jg. Sl.; — (Vlasta) dojde veliké strafty DalC. 15; — strafty pekelné ŽWittb. 114, 3.

svest, svěst, fem., stě; srov. stsl. *svsŭsto* soror uxoris. Na př. zwest glos, soror mariti MVerb; fwest t., swýest socrus Vocab. 183^b, swyest socra Rozk. 2441, MamC. 133^b, fwieft socrus MamD. 314^b atd., deveř w fwieft fwu a fwieft v deveř svého (popuzeni budou) EvOl. Luk. 12, 53; — (ti, kdo nebyli příbuzni, manželství) budú sobě širic, svěsti, svakové ŠtítErb. 90.

test (= tchán), masc., stsl. *testb.* -e- jest pohybné a je tedy sg. gen. náležitý cti (m. *tsti*), dat. cti atd.; vlivem tvaru test vznikají však novotvary: gen. testi, dat. testi atd.; srov. I. str. 179. Na př. Kaifáš a jeho test Annáš Hrad. 74^a, test socer Ol. Súd. 19, 3, t. 19, 5, t. Ezech. 22, 11; test socer Nom. 68^a, Rozk. 2443, Vocab. Mus. 183^b; test Mojžíšů Br. Ex. 18, 1, test Tomsa 99, Dobr.² 166, t. 167, Jg. Sl.; — v domě testí Ben. Súd. 19, 4; — svému cztí Ol. Gen. 30, 30, k cztí svému Ol. Ex. 4, 18, Apollon cztí svému povědě Apoll. 138^a; testí socero MamB. 12, k testí Br. Gen. 38, 25, proti testí svému t. Ex. 18, 7, řekl testí svému t. Num. 10, 29 a j.; — pl. nom. ctie t. j. tstie Hlah. Tob. 14, 15 Jg.; — pl. akk. aby ctíla testí své soceros Ben. Tob. 10, 13. — Podle *oráč*: poznal svého cztie Otc. 46^b, svého cztye Ol. Súd. 19, 4, cztie svého t. Ex. 3, 1, cztye Šimonova Ev. Zimn. 27, svého cztie Mart. 27^a, syn ctě mého Kar. 12; testě Háj. Jg., testě svého Br. Ex. 18, 17, testě Dobr.² 166, Jg. Sl.; se cztiem tvým Ol. Sir. 37, 7. — Podle *chlap*: svého testa vzal k sobě Griz. 160^a, prosil testa mého Kar. 11, k testuom svým ad soceros suos Ben. Tob. 14, 14. Zastaralo.

trať gen. -i Jg., slovo nové.

trest, trest, fem., stsl. *tręstb.* -e- jest pohybné a je tedy náležitý sg. gen. *trsti* (*třsti*, *třti*) atd., srov. I. str. 179. Na př. trest MVerb., AlxH. 8, 20; trest MVerb., AlxBM. 6, 17, Pror. Isa. 19, 6, Koř. Mat. 11, 7, (čaroděníci) na dvě rozdělili trest na dlí Mill. 40^a; trest Nom. 66^a, Rozk. 1573, jako klátí se trest od větra Ben. 3. Reg. 14, 15, trest Vel. Jg., Rosa Jg., Dobr.² 180; trest i trest Jg. Sl.; trest Nejedlý³ 34, Pal. 5, 1, 423, TomP. 4, 360; — jedné tržti Ben. Jg.; — v hlavu jeho tržti topíce Hrad. 88^b, tržti zlatú arundine Koř. Zjev. 21, 16; — v skryši trztij Ben. Job. 40, 16. — Podle *chlap*: o trestu (t. třtině) Háj. herb. 36^b. — Zastaralo, v jazyku obecném je za to *třtina*. V jazyku spisovném obnoveno v tvaru *trest* gen. *trestí*.

trť fem., tření, hádka. Na př. já s tebou (tělo s duší) dávě sobě spolu trty Hod. 86^b (rým: smrti), takový nešlechtník duojde v pekle s čerty trti ŠtítMus. (přípisek na 1. listě, z r. 1457. rým: smrti), abych měl dojítí této trti Máj. sen 116. Zaniklo.

-věst, pověst, zvěst, fem., stsl. *·věstb.* Na př. powyest AlxV. 939,

Seitst. Mark. 4, 10, Rozk. 3387, Háj. 11^b, Koc. 45, Br. Gen. 45, 16, Lomn Kup. 38^b, Tomsa 57, Dobr.² 39, t. 60, Jg. Sl., Vocel 169 a j.; pověst Čel. (1840) 85, Šafařík Národopis 17.

-*vět*, *závět* Jg., Malý Znovuzroz. 6, 208; stč. beze všie zawyety ML. 41^b (rým: osvěty) nepatří sem.

-*vist*, *nenávist*, *závist*, fem., stsl. -*vistb*. Na př. uenáwift Háj. 101^b, Koc. 12, záwift Koc. 216, nenáwift Lomn. Kup. 60^a, záwift Rosa 51, nenávist i závist Tomsa 57, Dobr.² 60, nenávist Koll. (1821) 1, 81, závist t. II. 71, nenávist a závist i závist Jg. atd.

vlast, fem., stsl. *vlastb*. Na př. wlaft VelKal. 347, Koc. 342, Blah. 65, Tomsa 147, Pelzel² 20, t. 44, Galaš 133, Dobr.² 39, t. 60, Jg. Sl., Čel. (1830) 40, Čel. (1840) 84, Vocel 22 a j.; — *vlast* i *vlast* Koll. (1821) II, 39.

-*vrat*, *súvrat*, *súvrat*, fem. Na př. kus Saúwratí HořovA. 92^a (1689), po Sauwratech KolČČ. 391^b (1565), čtyřidceti záhonów s suwratmi KolB. 128^b (1499).

zět, *zef*, masc., stsl. *zētb*. Na př. sg. nom. *zēt*: zieth můj DalH. 39, zyet můj DalC. t., zeth KolA. 1513, zet KolB. 1524; zet dial. doudl. Kotsm. 17, t. 21, a chodsk. 46; *zef*: zef KolČČ. 51^b (1551), zetť t. 80^b (1547), zet gener Rosa 54, Dolež. 22, Tomsa 99, Chlád. 27; *zet* melius quam zet Jg. Sl.; — sg. gen. akk. *zēti*: ciesař kniežatóm svého zyety povědē DalC. 39, ot kněžē Brěcislava zety czyefarzowa DalC. 42, u Sfi-chowa zeti z Věsky HořovA. 4^b (1506), wida Hawla zeti fwcho HořovAA. 66^a (1607); sg. dat. *zēti*: zyety svému DalC. 42; — sg. instr. *zētem*: s jeho zyetem DalC. 39, svým zietem Kruml. 481^b, buď zietem královi Ol. 1. Reg. 18, 22, zetem svým KolAO. 1513, zetem jeho HořovAA. 154^a (1675). — Podle *oráč*: od zetic svého Ben. Tob. 10, 8, KolB. 1523, zetě Chlád. 27 a j., zeticem svým KolBO. 86^a (1497), zetiem fweym HořovA. 106^a (1577), s tím zetēm Štelc. Jg., zetové Tomsa 99, dwa zettie HořovA. 131^a (1658), k zetům Br. 19, 14, s zietí svými Ol. Gen. 19, 14, s zetmi, besser s zeti NejedlýGr. 142. — Jinou odchylkou podle *chlap*: sg. gen. zeta dial. doudl. Kotsm. 21 a chodsk. 46, zeta jejího ZbirA. 42^a (1789), zettu svému HořovAA. 206^b (1741), budaucinu zetowy ZbirA. 77^b (1803), zetowe KolAO. 1513, svých zetuw HořovC. 144, zetum svým HořovD. 37^b (1681), mezi zety jeho dvěma KolB. 180^a (1525), mezi týmiž zetj svými HořovA. 129^b (1658).

-*žest*, *přěžest*, *úžest*, fem., stč.; stsl. -*žastb*. Na př. brozná przyzezt AlxŠ. 4, 8, wzziest Ol. Ex. 15. 16, t. Am. 4, 6 zwyzefty DalC. 42, przie-ziesti tvé terrores ŽKlem. 87, 17.

žluť gen. i Jg., slovo nové.

-cb.

343. Kmene *-b* jsou a sem patří jen ta substantiva na *-c*, jejichžto *-c* vzniklo z býv. *-kt-*, *-gt-*, na př. *noc* (z *nokъ*), *moc* (z *mogъ*). Všechna jiná substantiva s koncovkou *-c* jsou kmene *a* sklonění jiného, na př. *obec* gen. *obce* (*c* z býv. *tj*) atd. —

Jednotlivá substantiva kmene *-cb*.

moc, *nemoc*, *pomoc*, fem., stsl. *-moštъ*. Na př. sing. vok. svěcká *moczi* Pil. d; — sg. gen. ot *nemoczi* Pass. 263; — sg. instr. divnú *mochu* Kunb. 147^b, opásán *moczu* ŽWittb. 64, 7, s *moczu* t. 88, 14, *moczu* ŽGloss. 88, 10, opásali se *moczju* ŽWittb. Ann. 4, přepásal si mě *mociu* ŽKlem. 17, 40, *moczy* ŽWittb. t.; — pl. nom. akk. veliké *pomocy* činili DalC. 87, všechny *nemocy* Br. Deut. 7, 15; — pl. lok. u *mocech* ŽKlem. 19, 7, t. 107, 12, w *nemocech* Pror. Jer. 2, 24, w *nemocech* Ben. 2. Par. 24, 25; — instr. *nemoczi* Ben. 1. Reg. 5 (nápís). — Podle *duše*: w *moczach* ŽWittb. 89, 10, jeho *nemocz* (sg. gen.) KolP. 88^a (1772), rozličné *nemoce* uzdravoval Seel. 172. — Subst. *moc* mívá také význam multitudo, na př. veliká *mocz* ryb v sieti zavázla Krist. 110^b, ptačtva je taká *mocz* že odiva Mill. 73^b atd., nč. *moc* lidí, *moc* peněz atd. Sklonění jest ovšem i tu náležité: (Pavel) když se je bral s *moczy* kniežat cum multitudine principum KabK. 10^b atd.; ale atrakcí bývají tu odchylky ve vazbě syntaktické a odtud na pohled i ve sklonění: (mívali) po *moci* ovcách BartD. 42 (hroz.), s *moc* penězi Us. ob.

noc fem., stsl. *noštъ*.

Sg. nom. *noc*. V NRadě čteme: vždy je tam (na nebi) den, nikdy *noczi* (rým: *moci*) 1595; je to buď sg. nom. *nocí*, o jakém je řeč nahoře § 315, anebo (méně podobně) sg. gen. v domyšlené větě záporné.

Sg. akk. *noc*. Jest obsažen také v adverbialních výrazech *noc snú*, *noc sí*, *noč*, *nocí* = tuto noc. Výklad a doklady viz při sg. akk. zájm. *sen* § 420.

Sg. gen. *nocí*, na př. f welyky *noczy* Mast. 220.

Sg. dat. lok. *nocí*. Sg. lok. *nocí* jest obsažen také v adverbialním výraze *s' noci*, *snúci*, vzniklém z bývalého *sí noci* = v této noci. Výklad a doklady v. při sg. lok. zájmena *sen* § 422.

Sg. instr. *nocú*, *-iú*, *-í*, na př. dnem i *noczu* AlxH. 8, 31, před weliku *noczu* Krist. 74^b, dnem i *noczy* AlxV. 1351.

Pl. nom. akk. *nocí*, po wffye *noczy* Anon. 5^b, pl. lok. *nocech*; novotvar: w *nociech* Koř. Luk. 21, 37.

Nč. *noc* gen. *-i*, plur. dvě, tři *nocí*, *nocím*, *nocích*, *nocmi* a *nocemi* Us.

Tak skloňovalo se také *velika noc*, na př. na welyku *nocz* DalC. 37, ob weliku *nocz* Pulk. 71^b, f welyky *noczy* Mast. 220, až do weliki *noczi* Mat. 49, welyky *noczi* EvOl. 249^b, ot welky *noczy* Otc. 120^a, k welycze

nocy Štít. uč 120^b, 136^a, po welyczie noci Pass. 251, 391, po welyczye noczy Alb. 55^b, před weliku nocy Krist. 74^b. Místo *welika noc* jest později *weliká noc*; subst. *noc* skloňováno i zde náležitě, na př. druhau Welikaunoc Har. 2, 288, po Welikénocy t. 289, do weliké nocy Beck. 3 473, o weliké nocy t. atd. Také složenina *welikonoc*, která se tu též vyvinula, skloňována náležitě, na př. ot welikonoci Zák. sv. Ben. Jg., k welikonoci ČernZuz. 276, po welikonoci Let. 634 a Br. NZák. 235^a. Za singular *welikonoc* vyvinul se však plural *welikonocě* podle vzoru *dušě*, jako bylo *vánocě*, *hromnicě*, *letnicě*, v. § 184 č. 8.

pec, fem., stsl. *peštъ*. Na př. pecz ohňová ŽWittb. 20, 10, z horúcie peci Modl. 121^b, do peci Koř. Mat. 13, 42, s peci Baw. 114, do peczy Lact. 202^c, z pecy železné Br. Jer. 11, 4, do prostřed pecy t. Dan. 3, 6 a j., pl. akk. pecy bořili Háj. 22^b, při peczech HořovC. 70 (1687). — Podle *dušě*: pecze k pálení cihel nedodělávají KolEE. 75^a (1590), od pece KolEE. 124^a (1734), z pecze ZbirA. 60^a (1792), do pece Us. Jinou odchylkou je subst. toto masc.: vstaň z peca Suš. 12, pod pecem, za pecem t. 197.

věc, fem., stsl. *veštъ*. Ve Štít. ř. bývá často *wiec-* m. *wěc-*.

Sg. nom. akk. *wěc*, na př. která wicz Hrad. 36^a, protivnú wyech Túl. 12^b atd.

Sg. gen. *wěci*, na př. převáživ (sě) své wiczi AlxH. 9, 21, ně. věci. Sem patří též adverbialní výraz *wšie věci* (= cele, srov. střhném. *allerdinge* = *gänzlich, durchaus*); na př. ješto (vdova) wšŷŷe wyeczy jest osiřela Štít. uč. 52^a, bychom se jemu wšŷŷe wyeczy líbili t. 31^a, wšŷŷe wyeczy neviem co čině t. 150^b, když (lidé) wšŷŷe wyeczy jako skot bez rozumu nezemrú t. 153^a, nemá se ižádný tak wšŷŷe wyeczy poddati práci t. 52^a, by (lidé nedbalí) nebyli wšŷŷe wyeczy odlúčení toho pokrmu t. 120^b, ten duom wšŷŷe wiczy byl otevřen BrigF. 74, neostal jsem jich wšŷŷe wiczy t. 139, (pokora) jest wšŷŷe wiczy nyní opuštěna t. 141, biskup wšŷŷe wiczy táhne k světu Brig. 100, v jehož tělu i duši wšŷŷe wiczy panuje diábel t. 51, když ta lodí wšŷŷe wiczy jest připravena Troj. 7^b, střelec (půl člověka a půl koně) obličej jmějješe podobný k člověku wšŷŷe wiczy t. 135^b, (ochechule) dole wšŷŷe wiczy rybí zpuosobu mají t. 224, kteréž jest nemohla wšŷŷe wiczy odvésti od hrdoŷti 465^b.

Sg. dat. lok. *wěci*, na př. k wiczy ŽWittb. 34, 23, ve wšiej wyeczy AlxV. 2110.

Sg. instr. *wěci*, *-iú*, *-i*, na př. wšŷu wiczu AlxH. 2, 3, wšŷiú wicziú Jid. 59, wšŷy wyczy AlxV. 1213; — podobnú wijeczij Štít. ř. 89^b.

Pl. nom. akk. *wěci*, na př. zemské wiczi terrena Koř. Fil. 3, 19; — světské wijeczzi Štít. ř. 125^a, slyše hrozně wijeczzy t. 71^a, kdy ty wijeczzy obmyslí kto t. 234^a, mnohé wijeczzy přepuště böh na ny t. 127^a.

Pl. gen. *wěci*, ze wšěch wicij Ol. Est. 13, 2; — budete-li těch wijeczij

pílni Štít. ř. 74^b, ohavných wijeczij t. 133^a, nebeských wijeczij t. 147^b, od takých wijeczij t. 230^b; psáno wieczyw list. 1454, srov. I. str. 225 sl.

Pl. dat. *věcem*; — k těm wijeczem Štít. ř. 77^b, k světským wijeczem t. 85^b.

Pl. lok. *věcech*, na př. v budúcích wiecech Pil. c, o všech věcech Br. Ex. 18, 1; — ve mnohých wijeczech Štít. ř. 89^b.

Pl. instr. *věcmi*, na př. těmito věcmi Br. Gen. 20, 16.

Podle *dušě*: sg. akk. na všelikú wyeczy vysokú Pror. 2^b, hubiece čteru wyeczy Alb. 104^b; — sg. gen. ot wieczie a negotio ŽWittb. 90, 6, ot wieczie ŽGloss. t.; — pl. lok. w hodných wiecích jich (rodičův) poslúchaje HusPost. 16^a; — pl. instr. dobrými wyeczemy Pror. 80^a, svými wyeczemy Pulk. 61^a, s wieczemy Lit. Lev. 14, 10.

Nč. věc, gen. -i, plur. věci, věcem, věcech, věcmi Us., veskrze tvary náležité.

-zb.

344. Souhláska -z je zde původní. Je to trvám jen v nč. subst. *kolomaz* fem.; Jg. uvozuje také subst. fem. *havez* (rostlina), *blíz a níz* (toto v Dodatcích V. 979), gen. -i, bez dokladů starších.

Kde -z vzniklo z -g nebo -dj, substantiva taková jsou kmene -ja (fem.) nebo -jo (masc.), na př. *mosaz*, *stěz* (stč. *stžě*, stsl. *stazu*), *rcz* (stč. *rzě*), *nesnáz* (stč. *nesnázě*), *-choz*, *-hoz* atd. Když pak táž substantiva mají některý pád podle sklonění i-kmenového, tedy jsou to novotvary.

-sb.

345. Jednotlivá substantiva kmene -sb.

hus, fem., stsl. *gąsb*. Na př. hus Boh. min. 21^b, huz Diefnb., huff Nom. 64^a, hus pitomá NRada 978, skrze tu hus Mart. 17^a, přinesl hus pečenau Har. 2, 10, hus KolC. 125^a (1588), KolL. 116^a (1603), KolEE. 414^a (1618); když hus za moře zaletí, zase přiletíc husí zůstává Vel. Jg.; mnoho huffy Mand. 64^b, stádo husí Suš. 199; ovsá husem Vel. Jg.; s husmi Právník II 171 (z r. 1585). Nč. *husa* gen. -y atd. Us., ale v nářečích drží se zbytky sklonění starého; na př.: pl. gen. husej (-ej z -i) a husejch BartD. 2, 253 (žďár.), mnoho husejch Us. střešesk., s husmi Suš. 511, husa, ale gen. husí plur. husi gagocú BartD. 6 (zlin.). — Tak i jméno vlastní *Hus*: gen. akk. *Husi*, na př. kdežto sú mistra Husi upálili Jar. 65, mistra Jana Hufy ChelčP. 118^a, VelKal. 63 a j., mistra Husí Let. 41, pro mistra Husi Jel. Jg.; instr. *Husí*, na př. s mistrem Husí Jar. 65 a Let. 43. — Novotvary fem. nom. *husa* atd. a masc. gen. *Husa* atd. v době starší doloženy nejsou.

-měs, směs, fem., -měsb; sg. gen. -i Jg., dokladu stč. nemám.

os (axis, stimulus), fem., stsl. *osv.* Na př. *os* nebeskú ješto slove arkturus a proluky Ol. Job. 9, 9, *os* neb wuoz arcturus MamV., off SlovC. 44^a, Vocab. 175^a, Nom. 68^b, Anon. 1^a, Veleš., obrativá off axis versatilis Anon. 7^a; vztřestěchu offy i kola AlxV. 1847, offy jich (kol) axes Ol. 3. Reg. 7, 33, jako offy na klasiech summitates spicarum Ol. Job. 24, 24. Novotvar *osa*. V posledních třech dokladech lze psané offy bráti za *osi*, poněvadž ve stol. XIV a XV ještě se držel tvar starý *os*.

prś, du. *prśi*, plur. *prśi*. Stsl. *prəsi* je plur. a fem.; v dokladech stč. je zastoupen také dual, a rod je ženský a mužský.

Du. nom. akk. *prśi* (fem.); na př. Dwie prfy twe HusŠal. 72^b, Tie dwie prfy t. 128^a.

Du. lok. *prśú*, -*iú*, -*i*; doklad mám jediný: na fwu prfi Kruml. 2^b.

Du. dat. instr. *prśma*; na př. prfma a rukama Tkadl. Strah. 44^b.

Pl. nom. (fem.) *prśi*; na př. lepflye jsú prfy twe HusŠal. 14^b, blažené prffly kteréž sú neotkrmovaly ML. 104^a; pyrfy AlxM. 5, 3, prfy Lact. 25^d, prffly Nom. 67^b, przfli Boh. min. 21^b.

Pl. akk. *prśi*; na př. tehdy sě počěchu u prrfy bíti Hrad. 92^b, svatý Jan pade na jeho pirfi Ans. 9, rúcho na sobě rozdrěvši prfy ukazujíc mluvieše Pass. 99, své prfy bíti Pass. 115, její prfy Háj. 312^b, na prfy ženské Háj. herb. 173^b, prfy twé Br. Ezech. 23, 21.

Pl. gen. *prśi*; na př. ješto prysi mých požíval LAl. e, ot pirffly mateře mé ab uberibus ŽWittb. 21, 10, ot prffly mateře mé ŽKlem. t., tu dětátko u jejie prfi ostavili Pass. 338, ano dětátko od své matky prfi pokrm přijímá t. 340, jeho prffly pocělovavši t. 598, z ženských prffly t. 51, tvých prffly t. 90, ot prfy utěšení vašeho Pror. 49^a, prffij požívaje Štít. ř. 8^a, tvých prfflye (m. prśi) mateřských ML. 32^a, z prfy HusŠal. 15^a, z prfi HusPost. 95^a, brady až do prffij Alxp. 97, mléka prfy fwých Háj. 96^b, na dítěti prfy požívajícím Br. Deut. 32, 25, z prfy tvých Br. Oz. 2, 2, ot prfy t. Isa. 28, 13, jenž prfy požívají t. Joel 2, 16 a j., z prśi páně Štelc. Jg., obnažení prśi Lomn. Jg.; prśi a -ích BartD. 69 (val.). V některých z těchto příkladech mohlo by se zdáti, že *prśi* je gen. du.; ale podobné to není, poněvadž bychom v tom případě očekávali také du. lok. *prśi*, a ten doložen dosud jen jednou, ostatek pak bývá místo něho lok. plur.

Pl. dat. *prśem*; na př. jeho sě svatým prrfem vsloně Hrad. 77^a, k jeho prfem Krist. 89^b, k prfem Proř. 49^a, k tvým prfem ML. 8^b, ku prfem t. 8^a, ku prfem BrigF. 47, Kladr. Isa. 66, 12.

Pl. lok. *prśech*; na př. u prfech Pass. 30, na prfech Pass. 144, 306, 395, ML. 24^b, u prfzech Hrad. 54^b, na prfzech t. 55^b, u prfzech mých ŽKap. 50, 12, na prfech Lobk. 8^b, Háj. herb. 388^b a j., przi prfech KolDD. 115^b (1586), na prfech VelKal. 147, Lomn. Jg. a j.

Pl. instr. *prśmi*; na př. (dva) sě potkasta prfmy i hlavama AlxV.

1579, svými prsmi Štit. Rozb. 145, mými prfmy Otc. 260^b, prfmi HusŠal. 19^a, Kladr. Isa. 32, 11, mezi prfmi Kruml. 66^b, had vrže se na to železo prfmy Mill. 80^b, mezi prfmi mými Ben. 4. Esdr. 14, 40.

Vedle toho bývá také tvar *prs*, masc., skloňovaný podle *chlap*. Na př.: sg. nom. akk. *prs*, gen. *prsu* atd., Us. nč.; — du.: při *prsou* Zlob. Jg., *prsama* svýma Aesop Jg., *prsama* v Musejním opise Tkadlečka (sign. 4. H. 16) str. 238; — pl. nom. akk. *prsa* (jako mraka, záda a j.; pro ten tvar předpokládá Jg. sg. *prso*, neprávem); — pl. gen. z *prs* Comest. 128^b, Br. Isa. 66, 11, *prsov*: prfůw Br. Gen. 49, 25, dítě prsů požívá Kom. Jg.; — pl. dat. *prsom*: k prfóm Comest. 54^a, Trist. 25, k prfuom Háj. 5^b, k prfum t. 54^b; — pl. lok. *prsiech*, *-ich*: na prflech Comest. 74^a, při prsích Br. Jg.; — pl. instr. *prsy*: svými prfy jeho krmila Modl. 154^b, svatými prfy Hod. 8^a, prfy swymi HusŠal. 15^b, mezi prfy mymy Ol. Cant. 1, 12, nad prfy Br. Isa. 32, 12. — Novotvary, které při subst. *chlap* atp. se vyvinuly, opakují se při *prs* ovšem také: pl. lok. na prfách Bíla. 72, instr. prfami BílC. 97 atd.

Rus, fem., stsl. russ coll. Russi, Russia. Na př. (Tateři) w rufy Kyjova dobychu DalC. 82.

ves, fem., stsl. *vosa*. Na př. do jedné wfí Krist. 76^a, u wfí Br. Num. 34, 9; — ke wfy Ol. Num. 34, 4; — sežhú wfy i města AlxV. 2297, wfy vybjěli Háj. 41^a, vzať wfy jejich Br. Num. 32, 41, nejstarší vsi TomP. 51; — po wflech Ol. Cant. 7, 11, po wflech Háj. 40^b a j., Br. Gen. 25, 16 a j., ve vsech TomP. 1, 51; — mezi vesmi TomP. 1, 31; fe wfmi Ben. 2. Par. 13, 19, s městečky a s wfmi Hrub. 259^b (m. s vesmi). — Podle *dušě*: we wfyech AlxV. 2299, ale doklad ten je nejistý, poněvadž v AlxV. někdy místo *-se-* bývá *-sě-*. — Nč. ves gen. vsi, plur. vsi, po vsech Us., ale ke-vsím, za-vsemi.

Rovněž tak skloňují se složením a spřežením vzniklá jména místní s *-ves*: Nelahozěves, Kniežěves, Žrčina-ves lok. Žrčině-vsi a z toho Žerčinoves, Vitiňoves atp.

-čb.

346. Některá jednotlivá substantiva kmene *-čb*.

děč, *dieč* a *bezděč*, fem., stč., gen. *-i*.

křeč, masc. a fem. Na př. krzcz chiragra Vocab. Mus. 184^a, krzcz smrtedlný jest Rhas. 187; neměl křeči ani dny Ras. Jg. Nč. podle *dušě*: křeč gen. křeče, pl. křeče atd. Us.

leč, fem., z léči mne vyved Br. Jg.; z leče Us.

luč, masc. a fem., stsl. *luč* masc. Na př. lucc MVerb., Margaretě za věno nedachu y luczy DalC. 91; — drva s luczem sušená Gesta Klem. 260, lucowe pinium MamV. — Nč. louč fem., gen. louče, pl. louče, loučím atd. Us.

moč, masc. a fem., stsl. *močb* urina, fem. Na př. mocz Rozk. 841, nalí své moči Jád. lék. Masc. skloňuje se podle *meč*.

násěč stč., purpura, fem. Na př. nalyecz Zdík., nassyecz ostrum Rozk. 2690, ornatum de baldkino, qui vocatur nacziechz (sic) Reg. II. č. 1202 (z konce XIII. stol.), bohatc obláci sě v zlatohlav a nalyecz ROIB. 15^a; — rúcha ot nalyeczy i ot nachu Vít. 28^b.

-pač, rozpač, fem. Na př. kdyby rozpač přemohla náději ŠtítOp. 108, rozpacz BrigF. 72^b, ŠtítMus. 92^a a j.; nemějš rozpaczy AlxŠ. 8, 5, bez rozpaczi AlxV. 1743, Krist. 22^a, bez rozpaczy Kat. 140 (v. 599), Otc. 164^a, t. 328^b a j. Zastaralo.

pavlač, fem. Na př. ktož f pawlaczzi spadne Ol. Sir. 20, 20, (udělal) pawlaczy tabulata Ol. 3. Reg. 6, 5, pawlaczmi Lact. 104^a; podle *dušě*: čtyři pawlaczzie Ol. 3. Reg. 7, 2, nč. s pavlače atd. Us.

řeč, fem., stsl. *řečb*. Na př. sg. nom. akk. ryech jěšutná Túl. 56^a, tu rsiechz Jid. 43; — sg. gen. lidské rsiechzi LMar. 30, bez rzeczy Štít. uč. 11^a; — sg. dat. lok. w flubnye rzieczy Rožmb. 69; — sg. instr. rzeczu ŽGloss. 108, 3, rzeczyu nenávistivú ŽWittb. t.; — pl. nom. akk. rzeczzi vašě AlxH. 11, 2; — pl. gen. žádašte rzeczy mých Štít. uč. 83^b; — pl. dat. bude konec tvým rzieczem DalH. 30, rzieczem Pass. 317, k řečem Br. Deut. 22, 14; — pl. lok. w řečech Br. Deut. 27, 26; — pl. instr. prostými rzeczmi KolC. 159^a (1588), slibnými řečmi Sych. Phr. Jg. — Podle *dušě*: w rziecziech tvých ŽWittb. 118, 42, v tvých rziecziech ŽKlem. t., rziecziezi nenávistivými ŽKlem. 108, 3, mnohými rzeczemi ŠtítPař. 26^b. — Nč. řeč gen. řeči, plur. řeči, řečem atd., v usu spisovném tvary náležité.

-ruč, obruč, stč. masc. vzoru *oráč*, pak také fem. podle *kost*: dwie obruczi KolBO. 31^a (1495); nč. fem. podle *duše*, obruč gen. obruče atd. Us., dial. sg. nom. obruča BartD. 11 (zlin.).

sěč, fem., stč.: stsl. *sěčb* masc.; *násěč* (ascia) fem. Na př. fyecz veliká DalC. 15, tu fyecz AlxV. 1604, nafecz ascia MamF. 85^b, Vocab. 175^b; — (srdce) žáda zziechzi AlxBM. 4, 28, nestroj fieczy NRada 778 a j.; — sekyrú i nafieczy ŽWittb. 73, 6, nafieczy ŽPod. t.; — *Proseč*, z Proseči Všeh. 139.

-stateč, nestateč, fem. Na př. znáje sě, ež jsme popel a nefstatecz Štít. ř. 205^b; doniž (hospodyně) své nefstateczy neostanú Štít. uč. 56^b. Zaniklo.

tluč, fem, gen. -i Lomn. Jg.

žlč, žluč gen. *žlči, žluči*, fem., stsl. *žlčb* fem. Na př. zlucz ŽWittb. 68, 22 a j., flucz Boh. min. 21^b; — zluczý okušenje ML. 39^b; — húbu v ocet f zlczy oměčichu Hod. 51^a, obklčil mě zlczi felle Pror. Ol. Jer. Lam. 3, 5, kázachu jemu octa f zluczý dáti Hrad. 91^b. — Podle *dušě*: hrozen zluczíe fellis ŽKlem. Deut. 32, bez žluče Bíla. 82 a Us. —

Jg. Sl. uvodí krom toho ještě *páč* (páka), *poruč* (zábradlí), *steč*, *styč*, *tluč*, gen. -i; jsou to slova dílem nová, dílem nedosti doložená.

-šb.

347. Některá jednotlivá substantiva kmene -šb.

lež, fem., stsl. *ložb* a *loža*. Na př. *lez* ŽWittb. 5, 7, *lezz* Rožmb. 37, *leez* EvZimn. 19; — z nenávidění a *lzy* ŽWittb. 58, 13, hledáte *lzi* ŽKlem. 4, 3, *lzy* ŽKap. t., více *lzy* než pravdy ODub. 38, aby *lzi* své potvrzoval ŠtítV. 130; — mluvit *lži* (pl. akk.) Br. Sof. 3, 13; — *lžmi* m. *ležmi* t. Jer. 23, 32. — Nč. *lež*, ze *lži*, pl. nom. *lži* atd. Us., dial. ob. *lže*, *lžim*, *lžích*, *lžemi*. — Jiné jest *lež*, masc., = *lhář*; na př. *ti*, ještě stojie do úst (t. j. až po ústa, v řece ohňové v pekle), to jsú *lzowe* ML. 18^b, vy jste byli *lzowe*, smilníci t. 20^a; srov. stsl. člověku *lžev*i Mikl. Lex.

-*přěš*, fem., *spřěš*, stsl. *saprežb* (masc.), *přípřěš*. Na př. dobývám k tobě *lprzliezi* Táb. III. 16. Podle *dušě*: od *přípřeže* HořovC. 156 (1758), nč. gen. -*přeže* atd. Us.

rež, fem., stsl. *ražb* fem. Na př. ot ovocé (r)zy *frumenti* ŽKap. 4, 8, ŽKlem. t., nč. *rež* gen. *rži*, dial. *rži* 2slab. BartD. 29 (podluž.), *reži* n. *reži* t. 37 (slov.). — Podle *dušě*: *vinic* nemají, ale z *rzíe* pitie rozkošné *činie* Mill. 85^b, chléb z *rzíe* *dělají* t. 107^a.

straž custos, stsl. *stražb* kmene -i, v. § 72.

-*trž*, *příetrž*, fem. Na př. bez *przetrzy* ODub. 1, bez *przetrzy* GestaKlem. 53, bez *přítrzy* Háj. 171^b, bez *přítrzi* Vel. Jg. — Podle *dušě*: bez *přítrže* HořovAA. 98^b (1689), bez *přítrže* Br. Jg. a Us.

Jg. Sl. uvodí krom toho ještě *stříž*, *přílůž*, gen. -i, bez dokladu, a *vlož* g. -i (= Mutter der Krystalle), slovo nově vymyšlené.

-šb.

348. Některá jednotlivá substantiva kmene -šb.

myš, fem., stsl. *myšb*. Na př. kdež není *kočky*, tu *myši* vévodie Hug. 191, *zrodily* se *myšy* Ben. 1. Reg. 5, 6, s *myši* HusL. 3, 135 atd.; nč. *myš* gen. *myši*, plur. *myši*, ale dat. *myším*, lok. *myších*, instr. *myšemi* Us., *myšma*, *myšima* Us. ob.

rozkoš, fem., stsl. *raskošb* voluptas, fem. Na př. *roscos* v dušu *vlíti* Kunh. 150^a, pro *rozkos* AlxH. 2, 36, *chut* a *rozkoff* Modl. 34^a; — *potokem* *rozkošky* *tvé* *napojíš* *jé* ŽWittb. 35, 9, *rozkošky* *tvé* *suavitatis* *tuae* t. 144, 7, *rozkošky* *tvé* ŽKlem. t., *jedna* *část* (*část*) *oné* *rozkošky* Alb. 18^a; — *rozkošky* *pravicé* *tvé* *delectationes* ŽWittb. 15, 11, *rozkošky* *deliciae* Lact. 49^a, *rozkošsý* (pl. nom.) *Veleš.*, *neslušejí* *bláznů* *rozkoši* Kladr. Přísl. 19, 10; — w *rozkošech* Ben. 2. Rsd. 9, 25; — *rozkošmi* HusPost. 31^b, *rozkošmi* Ben. Job. 22, 26. — Podle *dušě*: w *rozkošech* Br. Gen. 18, 12, za *rozkošech* Ben. Job. 30, 7.

peleš, fem., vlastně kmen *-ja*, má některé tvary podle *host*, v. § 185.
tovařiš, masc., vlastně kmene *-jo*, má podle *host* pl. nom. *tovařiše*,
 a instr. *tovařišmi*; srov. § 72.

veš, fem., stsl. *vъsb*. Na př. *welf pediculus* MVerb.; jimž (stěnicím)
 říkají *wffi flaraonowy* Lobk. 69^b; má vši Ros. Jg.; proti *wffem* Rhas.
 35; o *wffech* v hlavě zarozených Sal. 215; všmi se rozlezl Herodes Eus.
 Jg. (m. vešmi); pl. dat. vším, lok. vších, instr. všemi Us. ob.

-*jo*.

Sem patří částečně

voj, masc., stsl. *vojъ*. Je vlastně kmene *-o*, ale má pl. gen. *vojí*,
 dat. *vojem*, lok. *vozech*, instr. *vojmi* podle *host*; v. § 72.

B) Adjektiva kmene -i.

349. Adjektivum kmene *-i* máme v číslovce *tříe*. Podle ní skloňuje
 se skoro veskrze také *čtyřie*, kmene původně souhláskového. Významem
 svým jsou jména tato schopna čísla jenom množného.

Ve *čtyřie* jsou některé různosti hláskové.

Především bývá *št-* za *čt-*, srov. I. str. 525; doklad toho nejstarší
 znám instr. *štyrzmy* Kat. 162 (v otisku mylně *šcyrzmy*).

Dále bývá někdy *čtr-*, *čtr-* a jindy *čtyr-*, *čtyř-*. Zejména jest bez
-y-: *čtrnácte* n. -*dcte*, -*dte* Us. stč. i uč.; *čtrmezdsietma*, *cztrmezcietma*
 BiblA. 24, 1, *cztrmezczytma* KolCC. 10^b (1546) a j., vedle *čtyřie*-*mezi-*
dcietma; plur. gen. *čtr* a plur. instr. *čtrmi*, doklady pro oboje v. doleji.
 Rozdíl *čtr-* a *čtyr-* souvisí patrně s rozdílem stupňovým: byly tu stupně
 1. *ketur-*, 2. *ketur-*, 3. *ketur-*, srov. I. str. 611; z *ketur-* bylo slov.
četr-, a z toho dále č. **četr-*, *čtr*, kdežto slov. *četyr-* a č. *čtyr-* před-
 pokládá zdloužení (*četr-* v *četyr-*, nebo již *ketur-* v *ketur-*). Nezdložené
čtr- bylo v jistých případech pravidlem, patrně na př. ve *čtrnácte*; v pří-
 padech jiných jest pravdě podobně jen analogií, na př. v pl. instr. —

A ještě jiný rozdíl jest, že v některých případech bývá v platnosti
 stejné *čtyř-* a v jiných *čtyr-*; zejména jest: nom. akk. *čtyry* a *čtyři*;
 gen. *čtyr* a *čtyř*; dat. *čtyrem* a *-řem*; lok. *čtyrech* a *-řech*; instr. *čtyrmi*
 a *-řmi*; — pak *čtyr-* a *čtyř-* ve spřežkách jako jsou *čtyrmezidsietma*
 a *čtyřmezidsietma*, *čtyrmezczytma* let IIáj. 8^a, *starców cztyrmezydczizetma*
 Pror. 158^a, *čtyrkrát* a *čtyřkrát*, *ctirkrát* Koř. Luk. 19, 8, *czztirzkrat* Ol.
 2. Esd. 9, 3, *čtyrlistý* Us. a *čtyřlistý*, *cz(ty)rziłstecz* Lact. 136^b, *čtyřoký*
 Us. a *čtyřoký*, *cztyrzwoczzy* Lact. 252^a atd. — Jde o výklad té věci:
 Tu jest především připomenouti, že *-r-* a nikoli *-ř-* je pravidlem ve
čtr-ná-dste a že by se mohlo odtud i *čtyr-* odvozovati; ale výklad ten
 nebyl by podobný, nedá se mysliti, že by ustrnulina *čtr-* byla měla vliv

na živé sklonění *čtyřie*, *čtyři* atd. Více podobá se výklad následující: byl gen. *čtyr*, náležitý podle psl. a stsl. *četyrǫ*, a byl instr. *čtyrmi*, oprávněný podle psl. *četyrsmi*, srov. I. str. 344, a byly naproti tomu jiné tvary *čtyř-*, zejména nom. akk. *čtyřie*, *čtyři*, dat. *čtyřem*, lok. *čtyřech*; vzájemným napodobením vznikalo pak také *čtyř-* a *čtyr* v tvarech nenáležitých, na př. vznikl gen. *čtyř* a naopak nom. akk. *čtyry*, dat. *čtyrcm* atd. Námítka závažná proti výkladu tomu jest, že tvary *čtyr-* se objevují až v dokladech pozdních: gen. *čtyr* doložen dole až od stol. XVII, instr. *čtyrmi* až od sklonku XIV a tu jen jako odchylka od pravidelného *čtyřmi* atd. Jistoty nelze se tu dobrati. Není pochybnosti, že tvrdé *čtyr-*, oprávněné zejména v gen, svým časem skutečně bývalo; od něho mohl přicházeti první podnět, aby se náležité *čtyř-* nebo starší *čtyř-* měnilo ve *čtyr-*, třeba že to nemáme doklady zjištěno. K tomu přistoupilo časem další měnění *ř* v *r*, na př. v *šeredný*, *škaredy*, *brečeti*, *tovaryš*, srov. I. str. 337; a to zase přispělo k dalšímu a hojnějšímu šíření tvaru *čtyr-*.

350. Skloňování čísl. *třie*, *čtyřie*.

Plur. nom. masc. *třie*, psl. *trije*; *čtyřie* je novotvar podle *třie*, ovšem z doby prastaré, tvar náležitý byl by *čtyřé* podle sklonění souhláskového, srov. stsl. *četyre* a pozdější *četyrje*. Na př. trfije králi přijeli Štít. ř. 76^b, trzije muži t. 40^a, cztyrzye DalC. 5; — z toho sklesnutím jotace -é: *tře* řadové ŠtítOp. 47, *trze* filní Kruml. 21^a, *čtyře* větrové ŠtítOp. 47, *čtyře* stavové t. 55, — a zúžením -í: *čtyřij* hadové Barl. 1, 23, všickni *třij* Háj. 267^b, všickni *čtyřij* t. 172^b, *tito* *třij* mužj Br. Ezech. 14, 14, *třij* dnové t. Gen. 40, 12, *čtyřj* králové t. Dan. 7, 17, *čtyřj* šaupové t. Ex. 27, 16, *třij* papežové VelKal. 102 a j.; *tří*, *čtyři* má ještě Dolež. 59, Chládek 60, Pelzel² 68, Nejedlý Gr. 24; pak zkráceno ve *tři*, *čtyři*: tak již Drach. (1668) str. 71, pak Tham 65; Dobr.¹ 276 klade *tří*, *čtyři* za nom. masc., a vedle toho také *tři*, *čtyři* za nom. všech rodů; nč. spis. *tři*, *čtyři*.

Tvary dialektické: na území západním *tři*, *čtyři* n. *čtyry*; v nářečích východních zachována u životných hojně koncovka dlouhá, na př. *tře*, *štyře* BartD. 22 (zlin.), t. 32 (pomor.), t. 72 (val.), t. 89 (stjick.), *tří*, *štyři* t. 55 (dol.), *tře* husaři Suš. 167, *tře* zbůjníci t. 41, *tře* kohúti t. 259, *tře* maléři t. 298, *štyře* mládenci t. 332, *štyři* kněži t. 356, *štyrje* BartD. 42 (hroz.), t. 44 (břez.); také *laš* *tře*, *štyre* t. 117 je podle pravidel toho nářečí = -é; zkrácené je hran. *tři*, *čtyři* BartD. 82 a slc. *tri*, *štyri*; v nář. slc. je také *tria*, *štyria*, touž změnou -é v -ia, jako v pl. nom. *ľudia*, *chlapovia* z -é, -ové, v. § 35; k tomu patří též: *tria* BartD. 42 (hroz.), *štyrja* kati Suš. 157.

Plur. akk. masc. a nom. akk. fem. neutr. *tři*, *čtyři*, stsl. -*ri*. Na př. *kročěje* za *trfi* AlxB. 1, 17, *trzy* věci AlxV. 8, *posly* *cztyrzy* t. 439, *cztyrzy* ženy t. 645, *všecka* *sztyrfi* elementa t. j. *čtyři* AlxB. 2, 25,

čtyři živly Háj. 13^b, čtyři sloupky Br. Ex. 36, 26, čtyři křídla Vel. Jg. atd., trzie orzechy Ol. Mülla. 334 m. tří. Vedle *čtyři* vyskytuje se dosti záhy *čtyry*: hnav i polomě cztyry s sobú AlxV. 1718, cztyry-dcieti dní HusPost. 42^b (5krát), když se postil ctirydcieti dní a ctiridcieti noci Koř. Mat. 4, 2, ctiri tyfficie lidu t. Mark. 8, 9, čtyry tifýce Br. Jer. 52, 30, čtyry ffelmy t. Dan. 7, 3, čtyry tváři, čtyry oči, čtyry křídla, čtyry sta Vel. Jg., cztyry chlívky KolEE. 276^a (1706), čtyry Rosa 118, Drach. 71, Dolež. 59, Tham. 65; Nejedlý Gr. 204 rozeznává masc. a neutr. čtyři, fem. čtyry, mylně. — Nč. tři, čtyři, Ús. spis., slc. tri, čtyři; v jaz. ob. tři, čtyry, a tak také zlin. BartD. 22, pomor. t. 32, val. t. 72 atd.

Plur. gen. *tří* psl. *trzy*; *čtyř* proti stsl. *četyrě*, kteréž jest podle sklonění souhláskového.

tří. Na př. těchto trzý milostí Štít. uč. 27^b, trzij osob Štít. ř. 23^b, trzy dřev Pror. 13^a, tři dcer Háj. 5^b atd., dosud; padesát bez trzie EvVid. Jan. 21, 11, trzie králův Mand. 26^b, trzie králuov Troj. 81^b, m. tří. V dobách pozdějších mate se gen. s lok. — vlivem dualu *dvů* atd. a sklonění zájm. a slož., kde tyto pády jsou tvaru stejného — a vedle *tří*, vyskytá se také *třech* a *třích*: s^{ch} třech kraluw KolEE. 209^a (1628), s^{ch} Tržích Kraluw t. 2^b (1629), těch třech cností Beck. 1, 18, z těch třech růží t. 267 a j., třech chleběw BílD. 22 a j.; třech Nudož. 38°; Drach. 71; tří, třích, třech Rosa 118, Jandit 63, Dolež. 59, třech Tham 65; tří, auch schon třech für tří Dobr.^a 204; usus nynější: tří v jaz. spis., třech v ob., ze třech okének Suš. 256, u těch třech bratrů Kulda 1, 201, do třech BartD. 22 (zlin.), t. 72 (val.), t. 89 (stjick.), t. 117 (laš.), trech t. 35 (blat.). V nář. východních jsou ještě jiné novotvary; a to *-och*, podle lokalů substantiv *-och* (lok. vzat pak za gen.): třoch BartD. 72 (val.), t. 117 (laš.), troch t. 38 (javor.), t. 42 (hroz.) a slc.; *třů*, změnou koncové samohlásky podle *dvů*: třů BartD. 27 (záhor.), t. 72 (val.); *-ůch*, podle dial. *dvůch*: třůch BartD. 72 (val.), 89 (stjick.).

čtyř. Na př. cztyrz neděl Rožmb. 154, t. 155 a j., čtyrz stran Háj. 40^a, čtyř prstů Br. Ex. 25, 25 atd., dosud. Za psl. a stsl. *četyrě* žádáme č. *čtyr*. Doklad toho z doby starší není mi znám; v době novější vyskytuje se ovšem hojně: čtyr Drach. 71, Rosa 118, Dolež. 59, Tham 65, Dobr.^a 204 (vedle pravidelného čtyř), NejedlýGr. 204 atd., z těch čtyř ŽerKat. 295 (v. čtyř dní t. 83), čtyr neděl Secl. 105 atd., čtyr měst TomP. 6, 104, čtyr krajů t. 96, čtyr artikulů TomŽ. 70 atd., v nč. ob. z pravidla; dial. štyr BartD. 27 (záhor.) a 72 (val.) atd.

Někdy bývá *čtř*: do cztrz a osmidsát let EvZimn. 8, cztrz dní Mand. 51^a, cztrz záhonův t. 59^a.

Jindy vyskytá se také gen. *čtyřii*, s koncovkou *-ii* podle gen. *tří*. Na př. ze cztyrzy korábův Alb. 81^b (v AlbB. a AlbC. je za to na stejném místě cztyrz), plamen cztyrzydczat-loket Kat. 164, cztyrzy tyfficzow kro-

čejí Mand. 15^a, od čtyři nedělí ŽerKat. 291, t. 294, t. 295 a j., od čtyři nedělí t. 65, ode čtyři neděl t. 69 (gen. čtyři, čtyři často u ŽerKat.). Ve výrazech číselných jako cztyrzydcat mohlo by býti také jen ustrnulé čtyři- ze spřežky čtyři-dcěti, ale v dokladech jiných je novotvar čtyř nepochybný.

V nářečích východních jsou krom toho tvary: *-ech*, matením s lok. jako *třeč*, *štyrech* BartD. 22 (zlin.), t. 35 (blat.), t. 72 (val.), t. 89 (stjick.), t. 117 (laš.), — *-och* podle lokalů subst. *-och* (lok. vzat pak za gen.), *štyroch* t. 38 (javor.), t. 42 (hroz.), t. 72 (val.), t. 117 (laš.), *troch*, *štyroch* slc., — a *-úch* podle *třúch*, *štyrúch* t. 72 (val.), t. 89 (stjick.), *štyruch* t. 117 (laš.).

Vyskytají se tu tvary *troch*, *štyroch* a *trech*, *štyrech* v některých nářečích vedle sebe, a tu vkládá se do nich někdy rozdíl rodový, vzniklý nejprve při paralelních tvarech *dvoch* a *dvěch*: *-och* totiž běře se za masc. a *-ech* za fem., na př. (dvoch) *troch*, *štyroch* chlapů a (dvěch) *trech*, *štyrech* rob BartD. 35 (alenk.), t. 36 (blat.), t. 37 (stráň.); podobně v dat., lok. a instr., o čemž viz zde dále.

Plur. dat. *třem*, *čtyřem*, psl. *-эмъ*. Na př. trzem póhonóm Rožmb. 79, po trzem ftoam t. 278, ke cztyrzem uedělém tamt. 211 a 215, čtyřem vhlům Br. Ex. 25, 21 atd., dosud tak v jazyku spis. a dílem i v nářečích, totiž *třem* skoro všeobecně, a místy také *štyřem*, na př. v nář. pomor. BartD. 32 a dol. t. 56.

Místo *třem* je *třím*, podle gen. *tří*, k němuž se připojilo dativní *-m*: na př. k třím křestanům Beck. 1, 7 a j.

Vedle *čtyřem* vzniklo a rozšířilo se *čtyrem*: čtyrem prorokům Vel. Jg., Drach. 71, Rosa 118, Dolež. 59, čtyrem v. čtyřem Tham 65, Dobr.² 204, štyrem Us. ob., BartD. 22 (zlin.), t. 35 (blat.), t. 72 (val.), t. 82 (hran.), t. 117 (laš.); lašské štyrym t. 117 je hlásková obměna z *-rem*, srov. I. str. 149.

Dále jsou novotvary *-óni*, *-om*, podle pl. dat. sklonění o-kmenového: k cztyrzm EvOl. 190^b, čtyřóm elementóm GestaRom. (Výb. 2, 925), když by kto komu zapsal trzm neb styrom Ms. k. pr. Z. (Jg., s. v. čtyři a tři), třóm, štyrom BartD. 72 (val.), t. 117 (laš.). *trom*, štyrom slc., — *-úm*: třúm, štyrúm BartD. 72 (val.), podle gen. *třú*, *třúch* a *dvú*, *dvúch*, o čemž viz nahoře při gen.

Jako je *dvěma* atp. instrumental a zároveň dativ, tak vzaly se také zde tvary instr. *třema*, *třoma*, *štyrma*, *štyrema*, *štyroma*, o kterých viz doleji, za dativy. Na př. *třema*, *štyrma* koňům Us. podkrk., vedle *třem*, *štyrem*; *třema*, *štyrma* BartD. 27 (záhor.), t. 89 (stjick.), *třema*, *štyrema* t. 72 (val.), *třema*, *třoma*, *štyroma* t. 117 (laš.).

Kde tvary *-om* a *-em* v témž nářečí se vyskytují, vkládá se do nich

někdy rozdíl rodový: *trom, štyrom* běže se za masc., *trem, štyrem* za fem. BartD. 37. (stráň.); výklad viz při stejném rozdílu zde v gen. a j.

Plur. lok. *třečh, čtyřečh*, psl. *-rachъ*. Na př. na trzech tyzryech (trh) Rožmb. 295, na čtyzryech nohách Ol. Lev. 11, 20, po čtyřech Háj. 80^a, Br. Ezech. 10, 21 atd., dosud tak v jaz. spis. a dílem i v nářečích, totiž *třečh* skoro všeobecně, a místy také *štyřečh*, na př. BartD. 32 (pomor.), t. 56 (dol.).

Místo *třečh* je *třích*, podle gen. *tří*, k němuž se připojilo lokalové *-ch*, srov. zde výše dat. třím a také gen. třích; na př. na třích místech Beck. 1, 303 a j., třích vedle třech Rosa 118, Jandit 63, Dolež. 59, Tham 65.

Vedle *čtyřečh* vzniklo a rozšířilo se *-rech*: w cztyrech Hug. 5, t. 10, na čtyrech nohách Vel. Jg., čtyrech Drach. 71, Rosa 118, Dolež. 59, Tham 65, čtyrech v. čtyřech Dobr.^a 204 NejedlýGr. 204, štyrech Us. ob., BartD. 22 (zlin.), t. 72 (val.), t. 82 (hran.), t. 117 (laš.).

Dále jsou novotvary *-och*, podle dial. pl. lok. chlapoch atd.: *třoch*, *štyroch* BartD. 72 (val.), t. 117 (laš.). *třóch*, *štyróch* t. 89 (stjick.), *troch*, *štyroch* t. 38 (javor.), t. 42 (hroz.) a slc.; — *-úch*: *třúch*, *štyrúch* BartD. 72 (val.), podle gen. *třú*, *třúch* a *dvú*, *dvúch*, o čemž viz nahoře při genitivu.

Kde tvary *-och* a *-ech* v témž nářečí se vyskytují, vkládá se do nich někdy rozdíl rodový: *troch*, *štyroch* běže se za masc., *třech*, *štyrech* za fem. BartD. 36 a 37 (v některých nář. slov. na Moravě); výklady viz při stejném rozdílu zde v gen. a j.

Jako je *dvú* atp. genitiv a zároveň lokál, tak vzaly se také zde tvary gen. *třú*, *štyr* a *štyrú* za lokaly: v nář. val. o *třú*, o *štyrú*, o *štyr* BartD. 72.

Plur. instr. *třmi*, *čtyřmi*, psl. *-rčmi*. Na př. *třmi*: přede trzmy Pass. 64, přede trzmy dny Ol. Jos. 20, 5, *třmi* hřiechy HusPost. 1^b, trzmi kopami KolA. 1514 a j. (tu vždy tak), se *třmi* Háj. 57^b, *třmi* řečmi Pref. 33, *třmi* řady Br. Ezech. 42, 3, *třmi* králi Břez. 17, (vůz se tržmj kolmj KolEE. 33^b (1659); ještě Tham. 65 a NejedlýGr. 204 mají vedle nového *třmi* také staré *třmi*, Dobr.^a 204 uvodí *třmi* jako zastaralé. — *čtyřmi*: štyrzny dny Kat. 162, s svymi czztirzmi syny Ol. 1. Par. 21, 20, *čtyřmi* koňmi Háj. 165^b, *čtyřmi* Tham. 65, NejedlýGr. 204, Dobr.^a 204, a dosud tak Us. spis.

Jako všude jinde v pl. instr. místo *-mi* bývá později také vulgární koncovka *-ma*, tak také ve všech tvarech sem patřících, pokud do doby pozdější se dochovaly nebo do doby té se vyvinuly. Na př. *tříma* věcmi Lomn. Jg., *čtyrma*, *třema* Drach. 71, spolu ze *cztyrma* *dětma* KolEE, 150^b (1700), mezi *čtyrma* *živlami* BílD. 13 a j., *třema* slovy t. 210,

tržema kaufky KolEE. 14^a (1725) atd., v nářečích obecných dosud a velmi rozšířeno.

Tvar *třmi* časem zaniká a vstupují na jeho místo tvary nové *třimi*, *třími*, *-ma*, vzniklé podle nom. akk. *tři* a gen. *tří*; na př. se trzými sty rytieři Alxp. 77, se třými Háj. 353^a, aby mne třimi kyji bili Solf. 8, tříma věcmi Lomn. Jg., třjmi Rosa 118, třjmi jazyky Beck. 1, 103 a j., třjma prsty t. 1, 95, třjmi Dolež. 59, třími Pelzel^a 144; a dále tvary *třemi*, *třema*, ustrojené zase podle dat. *třem* a lok. *třech*: třema Drach. 66, třemi Rosa 118, třemi jazyky Beck. 1, 103, třema slovy BílD. 210, tržema kaufky KolEE. 14^a (1725), třemi Dolež. 59, Pelzel^a 144, Dobr.^a 204 atd. dosud třemi Us. spis., třema Us. ob., třema BartD. 22 (zlin.), t. 72 (val.), t. 82 (hran.), t. 89 (stjick.) a j., trema t. 35 (blat.), t. 37 (stráň).

Vedle *čtyřmi* je také *čtřmi*, mezi čtřmi hřiechy HusE. 1, 157.

Dále proniklo a rozšířilo se *čtyrmi*, *-rma*: cztyrmidczat lot Vít. 46^a čtyrmi tisíci Břez. 2, čtyřmi Drach. 71, Rosa 118, spolu ze cztyrma dětma KolEE. 150^b (1700), mezi čtyrma živlami BílD. 13 a j., čtyrmi Dolež. 59, Tham 65 atd., čtyrmi v. čtyřmi Dobr.^a 204, čtyrmi v. čtyřmi také v jaz. spis., štyrma Us. ob., štyrma BartD. 22 (zlin.), t. 72 (val.), t. 82 (hran.), t. 89 (stjick.) a j. štyrmi slc.

V nářečích východních jsou krom toho ještě tvary: *štyrema* BartD. 22 (zlin.), t. 117 (laš.), s koncovkou podle dat *štyrem*, lok. *štyrech* a podle *třema*; — *-omí*, *-oma*: třomi, štyromi BartD. 117 (laš.), třoma, štyroma t., tromi slc.

Kde tvary *-om-* a *-em-* pospolu se vyskytují, vkládá se do nich někdy rozdíl rodový: troma, štyroma béfe se za masc, trema, štyrema za fem. BartD. 37 (stráň); výklad viz při stejném rozdílu nahoře v genitivě. —

V. Skloňování kmenů souhláskových.

351. Kmeny souhláskové jsou podle § 4: A) mužské zakončené v souhlásku *-n*, na př. *kamen-* v subst. *kámen-* gen. *kamene*; B) střední v *-n*, na př. *ramen-* v subst. *rámě* gen. *ramene*; C) kmeny *-s*, na př. *nebes-* v subst. *nebe* plur. *nebesa*; D) kmeny *-t*, na př. *kurgt-* v subst. *kuřč* gen. *kuřče*; a E) kmeny *-r*, na př. *mater-* v subst. *máti* gen. *mateře*.

Vedle toho bývají uvozovány také kmeny *-v*, na př. *svekrv-* stsl. *svekrōv-*; ale to jsou vlastně kmeny *-ū*, jejichžto *-ōv-* se vyvinulo z býv. *-uū*, vznikajícího v jistých případech z koncovky kmenové *-ū*. Viz §§ 5 a 306 sl.

A) Mužské kmeny *-n*.

Vzor *kámen*, kmen *kamen-*.

352. Sem patří subst. *den* stsl. *dnъ*, hřeben stsl. *grebenъ*, jěčmen stsl. *jěčmъ* gen. *-mene*, jelen stsl. *jelenъ*, kamen stsl. *kamy* gen. *-mene*,

kmen dluž. *kmeň*, *kořen* stsl. *korenъ* n. *korę* gen. *korene*, *křemen* stsl. *kremenъ*, *plamen* stsl. *plamy* gen. *-mene*, *pramen* stsl. *pramenі*, *prsten* stsl. *prstenъ*, *řemen* stsl. *remenъ*, *střmen* nč. *střcmen* stsl. *strōmenъ*; podle Jg. též *strumen* pol. *strumień*. Některá substantiva jiná, která by podle stsl. zde měla býti, přešla ke vzorům jiným, a naopak některá zase odjinud přešla sem; o tom v. § 356.

Sklonování, v němž jest mnoho tvarů podle vzorů jiných, jest toto:

sing. nom.	<i>kámen</i> ; dial. <i>-ň</i>
vok.	<i>kamenі</i> ; <i>-e</i> ; <i>-ňu</i>
akk.	<i>kámen</i> ; <i>jelen</i> , <i>-na</i> ; <i>-ň</i> , <i>-ně</i> , <i>-ňa</i>
gen.	<i>kamene</i> ; <i>na</i> , <i>-nu</i> ; <i>-ně</i> , <i>-ňa</i>
dat.	<i>kamenі</i> ; <i>-nu</i> , <i>-ňu</i>
lok.	<i>kamcni</i> ; <i>-ně</i> , <i>-nu</i> , <i>-ňu</i> ; <i>ve-dne</i>
instr.	<i>kamenem</i> ; <i>-něm</i>
du. nom. akk. vok.	<i>kameny</i> ; <i>-a</i> ; <i>dni</i>
gen. lok.	—
dat. instr.	—
plur. nom. vok.	<i>kamenie</i> ; <i>-i</i> , <i>-ové</i> , <i>-y</i> ; <i>-ě</i>
akk.	<i>kameny</i> ; <i>-ě</i> ; <i>dni</i>
gen.	<i>kamen</i> ; <i>-óv</i> atd.; <i>-ňů</i>
dat.	<i>kamenóm</i> atd.; <i>-ňom</i>
lok.	<i>dnech</i> ; <i>kameniech</i> atd., <i>-ech</i> ; <i>-něch</i> , <i>-ňoch</i>
instr.	<i>kameny</i> ; <i>-nmi</i> , <i>-nami</i> atd.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

353. Sing. nom. akk. V stsl. jsou tvary *kamy*, *ječmy*, *plamy*, s *-y* z pův. *-ōn*, v. § 7; v č. jich není. Vedle toho jest tvar *-enъ*, stsl. *kamenъ* atd., podle *ī*-kmenů, a ten je v češtině pravidlom: *kámen*, *den*, *břeben*, *ječmen* stč. *jěcmen* atd. V nářečích východních je za to *-ň*: *deň*, *ečmeň*, *jeleň*, *kameň*, *kořeň*, *křemeň*, *plameň*, *řemeň* BartD. 28 (zlin.) a j., Šemb. 35, chrom. 274 (mimo *ječmen*), Btch. 430, prsteň Suš. 92, *jačmeň*, *kořeň*, *remeň* atd. BartD. 40 (hroz.), t. 60 (val.) a slc., *jačmyň*, *kamyň*, *plamyň* atd. BartD. 102 (laš.). Životné *jelen* má akk. *jelena* Us. podle *o*-kmenův, a v jazyku starším *jelen*, v. § 27, 2, b).

Sing. vok. *kamenі*, podle *ī*-kmenů: *o* plodný *kmeny*, stkvěj se Hod. 9*, *jeleni* Dolež. 36, *kamenі*, *kamenі*! Suš. 263, *kamenі*, *pramenі* atd. Us. — *-e*, podle *o*-kmenův: *jelene*, *prstene* Us. — *-ňu*, podle *jo*-km.: *kořeňu* Btch. 269.

Sing. gen. *kamene*, stsl. *kamene*, z pův. *-en-es*, tvar náležitý. Na př. *dne*, *ote dne do dne* ŽKlem. 95, 2 a j., Us.; *hřebene*, s kostmi *hrzebene* ručního Sal. 709, *o ráně hrzebene* t. 566, *o zlámaní hřebene* Sal. Jg.,

hřebene Us. spis.; *ječměne, jěčmene*, tři dvojicě gycemene Koř. Zjev. 6, 6, hrst gečzmeny Ol. Ezech. 4, 9, hrst geczmeny t. 13, 19, gečmene i ovsa Háj. 207^b, z gečmene Br. Lev. 27, 16, geczmeny KolEE. 94^b (1721), ječmene Us. spis.; *jelene* Dolež. 36; *kamene*, v *camene* Reg. I. r. 1210 a 1237, z kamene Ben. 4. Reg. 19, 18, tvrdého kamene Háj. 42^b, kamene přetvrdého Br. Jer. 17, 1, z kamene Us. Jg.; *kmene*, z králového kmene Mill. 54^a, kniežecího kmene Baw. 134, z kmene Háj. 295^b, Br. Deut. 22, 15, kterého jsou kinene Kom. Jg., kmene Us. spis.; *kořene*, od korzene Štít. uč. 20^b, kořene ŠtítOp. 29, z korzene Hod. 14^b, z kořene Kruml. 9^b, u korzene bory Ol. Ex. 19, 17, pevného kořene Ben. Job. 5, 3, z toho kořene Háj. 290^a, kořene plodícího Br. Deut. 29, 18, kořene Us. spis.; *křemene*, z křemene ŽKlem. 157^a, krzemene Ol. Súd. 15, 11, najtvdšího fřkřemene Háj. 169^a, škřemene Br. Jg., křemene Us. spis.; *plamene*, svého plamene Vít. 89^a, z prudkosti plamene Br. Isa. 47, 14; *pramene*, svatého ducha pramene Vít. 89^a, prudkého pramene Háj. 14^a, pramene Us. spis.; *prstene*, místo prřtene Brig. 118^b; *strumene* Us. krk. Jg. — *-a, -u*, podle gen. *ďuba*, *-u*: nesně prřtena Brig. 147^a, z kořena Kruml. 9^b, u kamena Ben. 1. Reg. 20 19, z geczmena t. Ruth 3, 15, geczmena setého KolEE. 401^b (1651), od kamena t. 329^b (1721), prostřed plamena Otc. 133^b; křesťanského kmenu Kat. 188, králového kmenu Mill. 54^a, bez třmenu Har. 1, 125, kořenu jeho Br. Dan. 4, 12, z kořenu BílC. 114; kamena a *-nu*, ječmena atd. Us. — *-ně, -ňa* v nář. vých., podle gen. *oráče*, *-ča*: kameně chrom. 274, kameňa, z kořeňa atd. BartD. 23 (zlin.), t. 72 (val.), plamyňa, do jačmyňa t. 117 a 359 (laš.), Btch. 269 (dbeč.), kameňa atd. slc.

Sing. dat. *kamení*, stsl. *kamení*, tvar náležitý. Na př. k kameny-úraza Pror. Isa. 8, 14, k jednomu kameni BrigF. 64, k kameni Ben. Jos. 15, 6, dřevu a kameni Br. Deut. 28, 36 atd., Us.; k kmeni Sal. 361; k korzeni Štít. uč. 20^b, připodobnění jsou plameni Ben. 4. Esdr. 13, 28, k plameni Br. Isa. 13, 8, k fřkrzemeni Ben. Job. 28 9; geleňi Dolež. 36. — *-u*, podle o-kmenů: kutniemu kamenu Kruml. 72^b, k tomu kamenu Ben. Job. 28, 16; náděje k kmenu Štít. uč. 20^b, bludnému kmenu Kat. 160, kmenu planému Brig. 39^b a j.: hřebenu, kamenu, kmenu, prstenu atd. Us. — *-ňu*, kameňu chrom. 274, kořeňu Btch. 269 (dbeč.) a též podle BartD. 23 a j.

Sing. lok. *kamení*, stsl. *kamení*, podle i-kmenův. Na př. na kostelním hrzebeny EvSeitst. Mat. 4, 5; geleňi Dolež. 36; na kameny ŽKlem. 39, 3, Brig. 92^a, na jednomu kameny Pass. 354, na kameni HusPost. 192^a, Háj. 15^a, Ben. Jos. 8, 32, Br. Ex. 28, 11, na kameni Us. spis.; na kmeny PulkR. 37^b, na tom kmeni Ol. Ex. 37, 20, Us. spis.; na vinném korzeni ChelčP. 202^a; na fřkrzemeni Ben. Job. 19, 24, v křemeni Us. Jg. (s. v. křemík); v plameny Štít. uč. 154^a, v plameni Koř. 2. Thess. 1, 8, v pla-

meni ohnivém Ol. Ex. 3, 2, v tomto plameni ChelčP. 167^a, v plameni ohně Br. Isa. 66, 15; na tom prameni sú mlýni Lobk. 33^a, o prameni Jel. Jg. — *-e*, stsl. *kamene*, č. jen *dne*, ve-dne, v. doleji § 357. — *-ě, -u*, jako o-km.: na hřebeně, v ječmeně, na kameně Us.; po velikém jelenu Trist. 248, na kamenu Ben. Súdč. 9, 5, Háj. 69^b, na kmenu Br. Gen. 40, 10, t. Jer. 8, 31, w korzenu ŠtítPař. 48^a, ChelčP. 11^b, w plamenu Kruml. 439^a, Comest. 55^a, ChelčP. 169^a, při pramenu Br. Isa. 19, 7, w prřtenu Brig. 170^b; o hřebenu, kamenu atd. Us.; — *-ňu*, po kameňu Suš. 53, kameňu chrom. 274, kořeňu Btch. 269 (dbeč.), kameňu slc.

Sing. instr. *kamenem*, stsl. *kameněmъ*, podle mužsk. i-kmenů. Vždycky tak a dosud. — *-něm* v nář. vých. podle BartD. 23 a j., chrom. 274, kořeněm Btch. 269 (dbeč.), česala jich hřebeněm Suš. 439.

354. Du. nom. akk. vok. stsl. *kamenī*, v č. nedoložen. — Za to jest *-ny*, někdy též *-na*, jako v mužsk. o-kmenech: dva kameny Ol. Ex. 28, 9, dva kořeny hrěchu jsta ŠtítOp. 15^a (písař liší *y* a *i* správně), dva jsta korzeny ŠtítMus. 54^b dva korzeny hrěchův jsta t., (dvou studnic) pramena scházietá se Comest. 235^a.

Du. gen. lok. stsl. *kameniju*, podle i-kmenů; v č. nedoložen.

Du. dat. instr. stsl. *kameněma*, podle i-kmenů; v č. nedoložen.

355. Plur. nom. vok. *kamenie*, zúž. *-ní*, stsl. *kamenije*; je to vlastně kolektivum sg. nom. *-ije*, vzaté za plur.; srov. Scholvin, Jag. Arch. 2, 533, a zde § 129, 4. Doklady: rozptýleni jsau kamenij svatyně Konáč (1547) 18^b, plamenie z ní (Aetny) sopcí Mand. 20^b; v poli jsou kameni Us. podkrk. zkrác. m. *-ní*. — *-i, -ové, -y*, jako při mužských o-kmenech: kniežata utonula jsú, sešli v hlubinu jako kameni quasi lapis ŽMus. Moys. 5, prameni mofazni točiechu Comest. 15^b; jeleni Us.; kame-nowee Ben. Job. 28, 6, korzenowé t. 8, 17, pramenowé t. 4. Esdr. 4, 7, kamenowé Br. Ezech. 13, 11 atd.; hřebeny, kameny atd. Us. — *-ně* v nář. vých.: kameně BartD. 23 (zlin.) a j., chrom. 274, kořeně Btch. 269, zlaté prsteně Suš. 439 atd.

Plur. akk. stsl. *kamenī*, podle i-kmenů, v č. nedosti dosvědčeno; ve rčení: sbírat kameni Us. podkrk. může býti *-ni* nominativ pl., vzatý za akk. — *-ny*, podle mužsk. o-kin.: když geczmeny žní Ol. Ruth. 1, 22, skrze ty kameny Ben. Jos. 4, 6, vyzdvihneš kameny Br. Deut. 27, 2, zastavil prameny Ben. 4. Esdr. 13, 44; hřebeny, jeleny, kameny atd. Us. — *-ně*, v nář. vých.: geleňe Dolež. 36, kameňe t. 29, chrom. 274, kořeně Btch. 269, dělala z nich (z vlasův) prameně Suš. 439 atd.

Plur. gen. *kamen*, stsl. *kameně*, tvar náležitý. Dochováno jen *kamen*, *kořen* n. *kořán* a *střmen*. Doklady: kdež náviece kamen valé AlxH. 8, 23, osm kamen vlny KolC. 702^b (1589), deset kamen Dobr. Jg.; chtiece se vydřieti z korsen Pil. c, elementa chtěla se vydřieti z korfen

AlxB. 2, 26, očima z korzen vyplakályma Ilrad. 53^b, z korzen bude vyvráčen ŠtítBud. 211, z korzen vyvrátiti ChelčP. 110^b, t. 133^a, vepř (vinici) z korzen vykopat t. 60^a, z korzen funditus Ben. 4. Esdr. 16, 11, že chtí Prahu z kořen vyvrátiti Háj. Jg.; vrata otvřena do korfen AlxB. 4, 12, do korzen BrigF. 76, dvěře do kořen, do kořán otevřiti Us. Jg.; v dial. do kořeň BartD. 67 (val.) vzniklo -ň z pádů jiných; do střmen nohy vkládá Kom. Jg. — -ení, stsl. -enij, podle i-kmenů: kamenj nabrav Br. Gen. 28, 11, kořen rozdělen na mnoho drobných kořenj Háj. herb. 136^a, z kamenj takových Seel. 148, kdyby nebylo těch kamení Us. podkrk. — -ív atd., podle mužsk. o-km.: pět pramenow DalC. 5, ze tří pramenow Ol. EkkI. 4, 12, dvanáct kamenów As. 67, těch kamenuow ChelčP. 209^a, oltář z kamenů Br. Deut. 27, 5, z korzenow BrigF. 52 atd., hřebenův, kamenův atd. Us. — -ňů: kameňu chrom. 274, kořeňů Btch. 269.

Plur. dat. *kamenóm* atd., podle o-km. stč. a Us.; v nář. vých. -ňom, kameňom chrom. 274, kořeňom Btch. 269; -ňám, kořeňám t.; proti stsl. *kamentmъ*, podle i-km.

Plur. lok. stsl. *kamenechъ*, podle i-km. Také nč. *kamenech*, *plamenech* atd. Us. je podle i-kmenů, ale až z doby novější; v době starší byly tu tvary -iech, -ích, podle o-kmenů, na př. v prameniech Comest. 3^b, v svých prameních t. 4^a, o kmenijch Háj. herb. 383^b, na těch kamenjch Br. Deut. 27, 8, gelenjch Dolež. 37 atd., a teprv když místo lok. *chlapiiech* se ujímá novotvar *chlapech*, přicházejí také tvary *kamenech* atp. do obvyčeje. — V nář. východních -ňech: kameňech chrom. 274, kořeňech Btch. 269; -ňoch, kořeňoch Btch. 269 (dbeč.), Dolež. 37 slc.; -ňách, kořeňách Btch. 269.

Plur. instr. *kamcny*, podle o-km., na př. třmi prameny DalC. 82, silnými korzeny ChelčP. 221^b, dvanácti kameny Vel. Jg., hřebeny, kameny atd. Us. — -nmi, kamenmj Beck. 2, 34 a kameňmj tamt., gelenmi Dolež. 36; tvary tyto shodují se se stsl. *kamenimi*, podle i-km., ale jsou opět až z doby pozdní a jen u spisovatelů neumělých, kteří píší také obrazmi Beck. 1, 170, šatmi t. 3, 46 atd., v. § 40, 2; — -ami, -ama, podle a-km., v nář. ob.: kamenama Us. ob., prameňama BartD. 356 (dol.) a j., pramyňami t. 363 (frýd.); — v nář. vých. -ňema (podle nom. akk. -ně = -ňe), -ňama: kameňema chrom., 274, kořeňama Btch. 269 (dbeč.).

Jiné výklady ke skloňování tomuto.

356. 1. Kromě substantiv vyčtených v § 352 patří do třídy této v stsl. také *sráženъ*, *stepenъ*, *stroženъ*; v č. jsou jména ta ve sklonění jo-kmenův, *sršeň*, *stupeň*, *stržeň*, gen. -ně atd. Us., strzen vnitřní medullo Štít. ř. 94^b, tomu strzeny vnitřnímu t. atd.

2. Jak jiná substantiva odtud do sklonění -o a -jo přecházejí, byla

ukazováno při pádech jednotlivých v §§ předešlých. Naopak přecházejí zase některá substantiva odjinud sem; zejména: *křen* stč. *chřěn*, stsl. *chrěna*, gen. okolo chrěne Háj. herb. 214^b a Us., vedle křenu; *lupen*, hořkého lupene Jád. Jg., m. lupenu; o subst. *kmen* není lze povědět určitě, patří-li původně sem či do vzoru *chlap*: lit. *kamenas* Stammende tu nerozhoduje, dluž. kmeň svědčí pro *-nə* a doklady nahoře uvedené zase jsou starší a četnější pro *-nə*.

3. V kámen gen *kamene* atd. jest *-á-* jen v sing. nom. akk.

357. 1. Subst. *den* má tvary rozmanitější a sklonění jeho jest:

sg. nom. akk. *den*, stč. i nč., stsl. *dnno*; — z pádů jiných, kde jest *-ň-* po právu, přejímá se také sem a jest *deň*: w deň Kladr. Gen. 21, 8, přes deň t. Ex. 35, 3, dnešní deň OtcB. 53^b, deň súdny Ben. Jud. 16, 20, deň Us. v nář. východních; —

sg. vok. *dni*, stsl. *dnni*; — v nář. vých. *dňu*; —

sg. gen. *dne*, stsl. *dnne*: den ote dne svD. 165, Modl. 16^a a j., ote dne do dne ŽKlem. 95, 2, den ode dne Brig. 31^a, jednu dne jědl Pass. 385, nevím dne smrti své Br. Gen. 27, 2 atd.; jednoho dnee EvZimn. 9; nč. dne, dne soudného Suš. 14; — *dna* podle o-km.: neotkládej den ote dna Lit. Sir. 5, 8 a Ol. tamt.; — *dně* bez přehlásky *dňa*, obé podle jo-km., v nář. vých.: dnye hodnieho EvVíd. Jan. 7, 14, dnye prvého a dnye osmého t. 175^a, za dnye t. 238^b, den ode dnye Brig. 16^b, za půl dnye AlchAnt. 10^a, t. 15^a, dně chrom. 274, do dňa Suš. 138, třikrát dňa sa dójí, dva razy dňa BartD. 180 (slov.), dňa t. 22 (zlin.), slc.; —

sg. dat. *dni*, stsl. *dnni*: den dny vzříhá slovo ŽWittb. 18, 3, ke dni Háj. 20^a, Br. Jer. 12, 3, Us.; — *dnu*, ke dnu Us.; *dnovi* (při významu personifikujícím), den dnowy vyřihuje slovo ŽKap. 18, 3, bēda dnowi diei Ol. Ezech. 30, 2, Kladr. tamt.; — podle jo-km. *dňu* a *dňovi*, srov. stsl. *dnju* a *dněvi*, den dnyu vyřehuje slovo ŽKlem. 18, 3, dňu chrom. 274, dňu slc., aby vládli dnyowy EvOl. 133; —

sg. lok. *dne* stsl. *dnne*; o koncove *-e* v. § 12; tvar ten je jen ve výraze *ve-dne*, *vs-dne* (s významem = za dne): we dne Jid. 153, ŽKlem. 90, 6 a j., ŽWittb. 1, 2 a j., ŽKap. 41, 9, AlxM. 4, 13, Br. Ex. 40, 38 atd., dosud; v noci i we dnee EvZimn. 8; v nářečích, kde se ne měkčí v *ňe*, jest ovšem *dňe*: vo-dne vysl. vo-dňe Hatt. slc. 71, ve dňe Suš. 13 (opav.), srov. stpol. we dnye Jag. Arch. 7, 548; jiné jest *dně*, v. zde dále; — *dni* stsl. *dnni*: w tom dny súdném Pil. a, sedmkrát we dny in die ŽKlem. 118, 164, v noci i (w) dny u biele Hrad. 123^a, we dny zlém Koř. Efez. 6, 13, po některém dni Háj. 167^b, we dni svém Br. Lev. 23, 37 a j., Us., o dni, po dni BartD. 22 (zlin.), v prvom dni, po druhom dni Hatt. slc. 71; — *dně*, *dnu*, podle o-km.: we dnye EvOl. 238^b, ve dně

BartD. 22 (zlin.), po jednom dnu AlxH. 6, 29; — *dňu*, podle jo-km.: w dnyu neb v noci Dět. Jež. 1^a, ve dňu chrom. 274; —

sg. instr. *dnem*, stsl. *dnimъ*: dnem i nocú AlxH. 8, 21, dnem i noci Hrad. 10^b atd., Us.; — *dňem* chrom. 274, *dňom* slc., podle jo-kmenů; —

du. nom. akk. vok. *dni*, stsl. *dni*: dva dny Pass. 457, DalC. 91, po celá dva dni Háj. 23^a, t. 99^a; —

du. gen. lok. stsl. *dnmu*, v češt. nedoloženo; — *dní* stsl. *dniju*, podle i-km.: po dwu dny Ol. Lev. 19, 7, po dwu dni Koř. Mark. 14, 1, t. Mat. 26, 2, ve dwu dnij Mill. 17^b, těchto dwů dnij Ben. Est. 9, 27; —

du. dat. instr. stsl. *dnoma*, v č. nedoloženo; — *dnoma*, podle o-km.: před dvěma dnoma Hrad. 19^b, s těma dvěma dnoma Štít. uč. 132^b; —

plur. nom. vok. *dnie*, stsl. *dnije*, podle i-km.: poděkujte noci i dnye hospodinu ŽKlem. Puer. 71, jiní čsní dnye Hrad. 119^a, toť jsú dnije vaši Štít. ř. 8^a, kdyby nebyli ti dnije ukřáceni t. 69^a; — *dné*, dnee let vašich dies ŽPod. 89, 9, tvar na pohled starožitný, srov. stsl. *dne* Mikl. III² 41, v skutku však možná že novotvar podle jiných pl. nom. -é; — *dnové*, dial. vých. *dňové*, podle kmenů -o a -jo: dnowe ŽWittb. 72, 10, dnowe ŽKlem. 72^b, Pass. 252, dnouee tvoji Ol. 2. Reg. 7, 12, dnowé Br. Gen 25, 7 atd., dosud; dnowe zlí jsú EvOl. 168^b, dnowe přijdú t. 172^b, časové a dnyowe t. 133^b, aby byli dnowy (sic) i noci t; — *dni*, podle týchže kmenů: stojie dny ŽWittb. 118, 91, všickni dny vaši ŽKlem. 89, 9, aby nebyli ukřáceni tij dny Krist. 84^b, skonali sú sě dny naši Pror. Jer. Lament. 4, 18, tací dny biechu AlxV. 370; v pozdější době je *dni* akkusativ jména neživotného vzatý za nom.: suché dni Vel. Jg. atd., dosud, jsou krátké dni Us.; —

pl. akk. *dni*, stsl. *dni*: za tři dni Cis. Mnich. 97^a, všechny dny ŽWittb. 22, 6, na každé dny t. 7, 12, nade dny královny t. 60, 7 a j., tři dny Pass. 312 a j., za tři dni Háj. 60^b, Br. Gen. 42, 17, za mnohé dni t. Deut. 1, 46, na staré dni t. 32, 7 atd., dosud; v ŽWittb. psáno: všecny dnye svátečnie dies festos 73, 8, omylem; koncovka zdložená: nech tak státi tři dnij Háj. herb. 4^a, 59^b, 370^b a j.; — *dny*, podle o-km.: po wfšecy dny Br. Jer. 35, 19, dny fwatečznie Chelč. 211^b, Us.

pl. gen. *dní*, stsl. *dnij*: dny mých ŽKlem. 157^b, ŽWittb. 38, 5, těchto dny Štít. ř. 21^a, za dný Joziašových Pror. Jer. 1, 2, z mnoho dnj Br. Jer. 47, 16 atd., Us., dní BartD. 22 (zlin.) a j.; z toho dial. *dniej*: neukřátil dnyey EvOl. 297^b, dnyei svých t. 311, srov. I. str. 214; — *dnów*, podle o-km.: dlúhost dnow ŽKlem. 20, 5, dnow mých t. 101 24, třidcěti dnow AlxB. 7, 24, sedm dnow Pulk. 41^a, podlé dnow Ol. Lev. 12, 2, za dnuow Antikristových ChelčP. 16^a, dnůw tvých Br. Deut. 30, 20 atd., dosud Us.; — *dňów*, podle jo-km., a z toho dále *dňuow*, *dňůw*, *dňů* a také *dniew*, *dnív*: prodlenie dnyow ŽPas. 20, 5, tří dnyow EvOl. 127^a, do najposlednějších dnuow Alxp. 13, ode dnyu starých EvOl.

175^b, za dnyew Joachyma syna Joziášova Pror. 85^a, čtyřidseti dnyew EvOl. 82, osm dnyew EvOl. 213^a (srov. pl. gen. oráčův; -iev, -ív § 65, 2; v I. str. 225 uvedeno dnyw s výkladem jiným, méně podobným); slc. dnův; — dial. *dních*, zkrác. *dnich*, s konc. -ch podle sklonění zájmeného a složeného: dnich BartD. 117 (laš.); —

pl. dat. stsl. *dnomŕ*, v č. nedoložen; — za to je *dnóm* atd., k dnom Ol. Gen. 47, 9, dnŕm Us.; dial. *dnóm* slc.; —

pl. lok. *dnech*. stsl. *dnachŕ*: u mladých dnech Jid. 20, we dnech ŽKlem. 89, 14, ŽWittb. tamt. atd., dosud; v Pass. psáno: po několika dnech 336, omylem; — *dniech*, podle o-km.: we dnech mých ŽWittb. 114, 2, w dnech oných EvOl. 149^b; —

pl. instr. stsl. *dnomi*, v č. nedoložen; — *dny*, stsl. *dnny*: mezi dny slavnými Ol. Esth. 16, 22, dvěma dny postními ChelčP. 212^b, před těmito dny Br. Zach. 8, 10 atd., dosud; — *dni* uvodí Jg. a Hatt. Ml. 185, bez dokladu; — dial. ob. *dníma*, mechanickým připojením koncovky -ma ke gen. *dní*, mezi dnjma BílC. 16, mezi jinýma dnima Seel. 16, před čtrnácti dníma Us. ob; *dnáma* BartD. 22 (zlin.) atd.

2. *týden* je spřežené zájm. *tý* a subst. *den*. Skloňuje se a) náležitě, když oba členové se skloňují, na př. nom. *tý-den*, gen. *tého-dne*, dat. *těmu-dni* atd. Ale od skloňování toho se upouští, a bývá zejména bez sklonění náležitého člen první, ustrnulý někdy b) v tvaru svém nominativním (akk.) *tý*, tedy na př. nejen nom. akk. *tý-den*, ale i gen. *tý-dne*, dat. *tý-dni* atd., někdy c) v tvaru svém genitivním *tého-*, tedy na př. nejen gen. *tého-dne*, ale i nom. *tého-den*, dat. *tého-dni* atd. — Místo *tý* bývá i *týž*: *týžden* atd.

Příklady a doklady:

sg. nom. akk. a) *tý-den*: tiden Pass. 315, týden Br. Gen. 27, 27, vešken tyzen Otc. 371^a atd., dosud; tejdén ŽerKat. 102 a Us. ob., tédeň chrom. 274; — c) *tého-dcn*: každý tehoden KolEE. 327^b (1652), křížový tyhoden Beck. 1, 314;

sg. gen. a) *tého-dne* atd.: do tehodne Hrad. 19^a, HusPost. 188^b, Chir. 378^b, ChelčP. 210^b, aby třídu svého tehodne držal Pass. 275, tohoto tehodne Otc. 259^b, List. Poř. 1428, Br. Dan. 9, 27, každého tehodne KolČČ. 275^b (1556), toho tyhodue t. 116^a (1549), druhého týhodne Beck. 1, 60, od týhodne TomP. 3, 640 a Us.; do tehodye AlchAnt. 73^a, ně kterého tehodnie KolEE. 328^b (1692); — b) *tý-dne* atd.: tydna sedmého Ol. Lev. 23, 16, tochtó tydna OlMüllB. 618, půl tejdnu Us. ob., tédné chrom. 275, slc. *týžňa* z *týžďňa* atd.;

sg. dat. a) *těmu-dni* atd.: od týhodne k těmudni TomP. 3, 640; b) *tý-dni* atd.: k tejdnu Us., tédňu chrom. 275, *týžňu* slc.;

sg. lok. a) *tém-dni* atd.: po tem dny Pass. 313, Otc. 259^a, po temdni Hrad. 19^a, w temzdni biechu uzdraveni inřa hebdomadem Otc. 445^b, tři-

krát w tem dny Chir. 273^b, aby tu summu w temzdni položili KolA. 1512, w tymdni KolČČ. 77^a (1547), nejednou v témdni Br. Jg., po týmdni ŽerKat. 251, v tým dni t. 40, v témdni Us. spis.; — *b) tý-dni* atd.: v tejdnu Us. ob., tédňu chrom. 275; — *c) tého-dni* atd. Br. Lev. 23, 16, w téhodni t. Dan. 9, 27 a Vel. Jg., v týhodni Kom. Jg., w tehoduu KolEE. 351^b (1630), v jednom týhodni Beck. 1, 123;

sg. instr. *a) tým-dnem*: ktož by mienil druhu uškoditi (t. válkou), tymdnem napřed druhému má odpovědět ListJHrad. 1388, (strana válečná) má týmdnem napřed dáti věděti t.; — *b) tý-dnem* Us., ob. před tejdnem atd., tédném chrom. 275;

dual nemá dokladů;

pl. nom. *a) tí-dnie* atd. je na pohled v dokladech: kdyby nebyli ty dni je ukřácení Štit. ř. 69^a, aby nebyli ukřácení tij dny Krist. 84^b; ale tu není význam hebdomades, nýbrž isti dies; — *b) tý-dni* atd.: tejdnové Jel. Jg., za dva týdně Suš. 359; uplynuly dva, tři týdny Us. spis., ale obyčejně je za to: čtrnácte dní, tři neděle atd.; — *c) tého-dni* atd.: téhodnové Blah. 268;

pl. akk. *b) tý-dny*: naplníte tydny Ol. Num. 28, 26, pobyl u něho za dva týdny Ben. Jg., Us.; dva tydeny Tob. 145^a m. týdny; — *c) tého-dny*: vyplňuje téhodny wáffe Br. Num. 28, 26, za tři téhodny t. Dan. 10, 2, téhodny Blah. 268;

pl. gen. *b) tý-dnův* atd.: sedm tydnův Ol. Lev. 25, 8, t. 23, 15, t. Deut. 16, 9, sedm týdnův Ben. Jg., Br. Jg., Us.; týdní BartD. 88 (stjick.); — *c) tého-dnův* atd.: sedm tehodny EvOl. 150^b, téhodnův Blah. 268, téhodnův sedm Br. Dan. 9, 25 a j., tři téhodnů t. Dan. 10, 3, slavnost Tyhodnuow VelKal. 162, do dwauch tehodnuow KolEE. 112^a (1729), za 10 tyhodnuow t. 10^a (1696);

pl. dat. *b) tý-dnóm*: týdnům Us.; — *c) tého-dnům* podle Blah. 268;

pl. lok. *b) tý-dnech*: v týdnech svých Ben. Jg., Us.; — *c) tého-dnech*: po téhodnech Br. Dan. 9, 26, we 2^{ch} tehodnech KolEE. 174^a (1728);

pl. instr. *b) tý-dny* Us.; — *c) tého-dny* podle Blah. 268.

3. O sprežce *pole-dne* z *polo-dne* v. § 304 č. 11.

B) Střední kmeny -n.

Vzor *rámě*, kmen *ramen-*.

358. Sem patří subst. *brímě* stč. *briemě* z *brēmę*, *jmě* z *jēmę*, *plémě* z *plemę*, *rámě* z *ramę*, *simě* stč. *siemě* ze *sēmę*, *slémě* ze *slēmę* trabs, *témě* stč. *tiemě* z *tēmę*, *výmě* z *vymę*

Všecka mění se časem v novotvary -eno a skloňují se podle *město*: *rameno* gen. -ena atd. Podnět k tomu byl v plur. -ena atd., jímž tato jména se vzorem *město* byla sdružena. Podle svědectví Blah. 244 je sklo-

ňování náležité v stol. XVI již zastaralé a v nč. jsou zbytky jeho jen v jazyku knižním.

Krom novotvarů *-eno* pronikly časem a ujalý se místem ještě některé jiné.

V sg. nom. akk. bývá *-me* místo *-mě*. V slabice *mě* zanikává druhdy jotace, srov. I. str. 199 a 201; zde však přičiňoval se k tomu vliv slabiky střídne v gen. *-mene*, dat. *-meni* atd. Naopak je zase nom. akk. *-mě* podnětem, aby byl také gen. *-měne* místo *-mene*, dat. *-měni* m. *-meni* atd. Doklady obého viz doleji při pádech jednotlivých.

Sklonění jest toto:

- sg. nom. akk. vok. *ráma -mě*; slc. *-mā*
 gen. *ramene*; *jmeni*; *-ena*, slc. *-eña*
 dat. *rameni*; *-enu*, slc. *-eñu*
 lok. *rameni*; *-eně*, *-enu*
 iustr. *ramenem*
 du. nom. akk. vok. *rameni*; *-eně*
 gen. lok. *rameni* atd.
 dat. instr. *ramenoma*, *-ama*
 pl. nom. akk. vok. *ramena*.
 gen. *ramen*
 dat. *ramenóm -ám*
 lok. *ramenech*; *-iech*. *-ích*; *-ách*
 instr. *rameny*; *-ami* atd.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

359. Sing. nom. akk. vok. *ráma* přehlas. *rámě*, stsl. *-mę*. Na př. brziemie ŽWittb. 37, 5, brzyemye Modl. 64^a, MamA. 35^b, brzijemye Štít. ř. 98^a, t. 166^b, břjmě Br. Isa. 14, 25, břímě Us. spis.; gmie Pil. d, AlxB. 3, 31, DalH. 41, ymye tvé ŽWittb. 5, 12, gmye DalC. 27, Hrad. 1^b, Mast. 5, Kat. 2, dobré gmye Ol. Pror. 22, 1, we ymye Štít. uč. 133^a, PulK. 63^b, všecko čiň we gmie jeho NRada 332, we gmie Baw. 227, vjed sem we gmie boží Gestakl. 101; plemie Jid. 32, pleemye EvZimn. 18, plemie Koř. Mark. 12, 19, plémě Br. Num. 32, 14, Us. spis.; ramie tvé ŽKlem. 70, 18, ramye t. 43, 4, ŽWittb. 9, 15 (36), Prešp. 1200, BohFl. 399, Boh. min. 21^b, raamyie Pror. 66^a, rámě Br. Deut. 7, 19, Us. spis.; syemie Rostl., fiemie ŽKlem. 36, 25, fiemye ŽWittb. 88, 37, fyemye t. 21, 24, Hrad. 12^a, EvZimn. 12, RostlB. 145^a, fijemye Štít. ř. 189^a atd., fýmě Br. Jer. 23, 8, símě, sémě Us. spis.; zleme t. j. slémě MVerb., femye BohFl. 569; tyemye BohFl. 375, Pror. Isa. 48, 4, Vocab. 175^b, Nom. 67^a, tiemye Ol. Deut. 33, 20, Veleš, Chir. 120^a, tiemyee Chir. 290^b, tiemie Sal. 211,

tijemie Lact. 25^a, témě Us. spis.; wymie uber BohFl. 410, MamA. 36^b, MamE. 309^a, waymie uber Lact. 26^a, wymie kraví ChelčSíf 210^b atd. — Místo *-mě* bývá *-me*: brzieme Pass. 345, 468, brzyeme Modl. 2^a, 64^b, Koř. Mat. 20, 12, gme tvé ŽKlem. 79, 19, PulkR. 3^a, pleme Koř. Jan 8, 33, fyeme OtcB. 145^a a j. (často), Otc. 289 a j., RostlD. 78^b, t. 85^a, t. 92^b, SlovA., Koř. Řím. 4, 18, t. Mat. 22, 24 a j., svaté tyeme Modl. 54^a Vít. 91^b, Rozk. 1942, Nom. 67^a, wyme Vít. 92^a atd. — Slc. *-mä*: bremä, plemä, semä, temä, vemä. — Novotvar *-meno*: brzeimeno EvOl. 202, ChelčP. 216^b, gmeno Prešp. 49, MamA. 37^a, gmeno ŠtítOp. 8, meno EvOl. 211^b, gmeeno Blázn. 134^a, Ben. Gen. 21, 33, gméno Br. Isa. 7, 14 atd., meno Us. ob., plemeno Háj. 18^a, rameno ŠtítOp. 109^b, ŠtítMus. 92^a, Br. Ezech. 29, 18, femeno ChelčP. 56^a, Háj. 95^b, Br. Gen. 47, 23, tyemenno EvOl. 140, wymeno ChelčP. 192^a, vemeno Vcl. Jg., břemenno, jméno, ob. meno, plemeno, rameno, semeno, temeno, vymeno Us., semeno BartD. 72 (val.), šemeno t. 117 (laš.) atd.

Sing. gen. *ramene*, stsl. *-mene*, tvar náležitý. Na př. brziemene toho Hrad. 15^b, brzyemene Pror. Isa. 9, 4, Pulk. 32^a, lehkost břemenne ChelčP. 55^a, Rosa 56, město gmene dobylo Pil. a, gmeno tvého ŽKlem. 47, 11 a j., gmeue tvého ŽWittb. 44, 18 a j., gmene tvého t. 78, 6 a j., gmene dobrého DalC. 44, mene dobrého t. 10, gmene tvého Hod. 23^a, tvého gmene Ol. Sap. 10, 20, zeymene AlxV. 1, zeygmene ML. 11^b, Vít. 83^a, ze gmene Ol. Deut. 18, 20 a j.; čstného plemene AlxBM. 2, 25, plemene mého Kruml. 209^b, z toho plemene Háj. 21^b; ramene tvého ŽKlem. 78, 11, t. Moys. 16, ze všeho ramene Kat. 130, Br. Isa. 14, 25; fyemene ŽWittb. 36, 25, Pror. 85^a, z femene Br. Jer. 22, 30; f tyemene Kat. 90, ot paty až do tyemene Ol. Deut. 28, 35, z wymene ŠtítVyš. 79^b, z jejího wymene Háj. 65^b, z wymene Kom. Jg.; břemenne, plemene, ramene, temene, wémene Rosa 56, plemene, temene, wemene Dolež. 47, břemenne, plemene, ramene, semene, temene Us. spis. — Několikrát *jmeni*, stsl. *-meni*, podle *-km.*: pamětiv budu gmyny tvého nominis ŽKlem. 44, 18, čakati budu gmyny tvého t. 51, 11, gmyny tvého t. 60, 6, t. 73, 7, ač sme zapomněli gmyny boha našeho t. 43, 21. — Chybně: pamětiv sem byl gmie tvého ŽKlem. 118, 55, aniž by mého gmye vzývali Brig. 13^a, t. 20^b. — Novotvar *-mena*: ani zkusili brzemenno ChelčP. 54^b, gmena tvého ŽWittb. 47, 11, mena dobrého DalC. 18, bezimena (trojslab.) Hrad. 32^b, gmena tvého Modl. 69^b, ze gmena Ol. Deut. 18, 22, Koř. Jan. 10, 3, ze gména Br. Gen. 30, 28, aby neměl plemena Ben. Jg., zespod ramena Br. Deut. 32, 27, femena mého Comest. 137^b, tvrdého tycmena EvOl. 124^a, břemenno, jméno atd. Us., semena BartD. 72 (val.), šemena t. 117 (laš.) atd. — Slc. *-meňa*, semeňa atd.: koncovka *-menc* vyslovována slc. *-meňe*, a odtud jakož z dat. *-meni* atd. přejato *-ň* také sem; podobně v sg. dat. a instr.

Sing. dat. *rameni*, stsl. *-meni*. Na př. proti světa tohoto brzemen.

Štít. ř. 98^a, proti brzemeni ChelčP. 54^b; gmeny tvému ŽKlem. 4^b, t. 39^b a j.; proti plemeny jeho Pror. Jer. 36, 31, Abrahamovi a plemeni jeho Koř. Luk. 1, 55; světské moci aneb rameni Vel. Jg.; Davidovi a fyemeny jeho ŽWittb. 17, 51, Abrahamovi a femeny jeho IIod. 19^a, femeni jeho ChelčP. 46^a, Br. Ex. 30, 21 atd.; někdy dosud tak v jazyku knižném. — Zvratnou analogií *-meniu*: gmenyu tvému ŽKlem. 12^a, 95^a, 114^a, 116^a, 117^b, 119^a, 120^a, gmenyu svatému t. 81^a, srov. I. str. 216. — Novotvar *-menu*: k kterému brziemenu Ol. Num. 4, 27, tomu brzemeni ChelčP. 63^a, gmenu hospodinovu ŽWittb. 7, 18, gmenu tvému t. 17, 50 a j., gmenu tvému ŽKap. 9, 3 atd., nč. břemeni, jměnu atd. Us. — Slc. *-meňu*, semeňu atd., s -ň- jako v sg. gen. atd.

Sing. lok. *rameni*, stsl. *-meni*. Na př. na svém břemeni ŠtítOp. 30, po velikém brziemeni OtcB. 59^b, (v) ihefucrista gmený svD. 63, w toho gmeny ApŠ. 140, weygmeny svatém ŽKlem. 32, 21, we gmeny boha našeho t. 13^a, we gmeny tvého syna Modl. 15^a, o dobrém gmeny DalC. 79; v jednom plemeni Rhas. Jg.; w rameny moci tvé ŽKlem. 88, 11, w rameny svém t. 133^b, na rameny svém Hod. 18^b, na rameni Mill. 85^b, na rameni Háj. 83^a, Br. Isa. 9, 6 a j.; w femeni tvém Br. Gen. 22, 48; na tiemeny Ol. Deut. 23, 16, v-wyameni Baw. 71; někdy dosud tak v jazyku knižném; semeni atd. slc. — Zvratnou analogií *-meniu*: wegmenyu ŽKlem. 12^b, weimenyu t. 97^a, weigmenyu t. 45^b, t. 84^a, w ramenyu t. 59^a, t. 112^b, srov. I. str. 216. — Chybně: weigme twem ŽKlem. 39^b, štít na rami držíše Baw. 34. — Novotvar *-meně*, *-menu*: poymenye Hrad. 46^a, weygmenye ŽKlem. 111^a, w ramenye EvOl. 150, na gmenie HusPost. 71^b, we ymenu ŽWittb. 19, 6, t. 32, 12 a j., na ramenu svém ŽWittb. Deut. 11, kost w ramenu ŠtítOp. 109^b, ŠtítMus. 92^a, w ramenu svém Koř. Luk. 1, 51, v břemeni, na rameně atd. Us.

Sing. instr. *ramenem*, stsl. *-menim*. Na př. těžkým brzyemenem Modl. 64^b, dievku gmenem Annu LMar. 17, fiemenem ŽKlem. 143^a, fiemienem t. 143^a, tiemenem Otc. 424^b, pod wymenem Ol. Lev. 22, 27 atd., dosud tak. — Slc. *-meňom*, semeňom atd., s -ň- jako v sg. gen. atd.

360. Du. nom. akk. vok. *rameni*, stsl. *-meni*. Na př. rač ji (Kriste, mou duši) vzieti na swogy rameny drazye Rúd. 32^b, rameny mogye lidi súditi budeta Pror. Isa. 51, 5, na rameny swe EvVíd. Luk. 11, 18, EvSeitst. tamt. — Novotvar *-meně*: dwie gmenie Comcst. 41^b, ramenye jeho i chřbet Pror. Dan. 10, 6, polož Krista na swogi ramenie Kruml. 332^a.

Du. gen. lok. *ramenú* atd., stsl. *-menu*. Na př. ze dwú gmenu Mand. 37^b, ramenu obú Hrad. 81^a, na jejíu ramenu Pass. 337, na jeho ramenu t. 339, okrasy ramenu IIug. 224, s ramenau Br. Ezech. 13, 20, na ramenau t. Num. 7, 9, ramenou Us. spis.; gen. ramenou, lok. na ramenouch (s -ch z lok. plur.) Us. ob.

Dn. dat. instr. stsl. *-menbma*, v č. nedoložen. — Novotvary: *rame-noma*, *ramenoma* hnúti Pass. 389, *ramenoma* kostel podpierať t. 406; — *-nama*, podle a-km.: mezi *ramenama* Pulk. 59^b, pokrčil *ramenama* Us. Jg. — Nč. dat. *ramenoum* utvořen z gen., k němuž přidáno dativní *-m* (z dat. plur.).

361. Plur. nom. akk. vok. *ramena*, stsl. *-mena*. Na př. *brzyomena* onera Koř. Gal. 6, 2, *gmena* svá ŽKlem 48, 12 a j., *mena* DalC. 69, Kat. 102, *poľami* *ramena* Br. Ezech. 30, 12, *fiemena* svá ŽWittb. 125, 6, *tiemena* *cervices* Ol. 2. Esdr. 9, 17 atd., dosud tak.

Plur. gen. *ramen*, stsl. *-menš*. Na př. ot *bremen* ŽGloss. 80, 7, ot *brziemen* ŽWittb. tamt., ŽKlem. tamt., *ramen* Br. Ezech. 32, 24, ot *wymen* *mateře* ŽKap. 21, 10, *vymyen* *uberum* MamA. 37^a atd., *břemen*, *jmen* atd. Us. Dial.: *mírká* *semán* *chod*. 57, s *-á-* podle *chod*. pl. gen. *hromáď*, *oblák*, *prasát*, srov. I. str. 599 sl.

Pl. dat. stsl. *-menbma*, v č. nedoloženo. — Novotvar *-menóm* atd.: *břemenům* atd. Us.; *-menám*, podle a-km.: *semenám* slc.

Pl. lok. *ramenech*, stsl. *-menechš*. Na př. po *gmenech* Ol. Num. 1, 22. — Z pravidla je však v jazyku starším novotvar *-meniech*: po *gmenyech* Ol. Num. 1, 20, při *gmenijech* Ben. 1. Par. 12, 31, w *gmenijich* Háj. herb. 12^b, na *ramenich* rkp. z r. 1520 ČČMus. 1853, 424, — nebo *-menách* podle a-km.: w *brziemenach* Ol. 2. Par. 34, 13, w *brzemenach* Lit. tamt., po *gmenach* Ol. Num. 1, 18, t. 1, 24, o *gmenach* Koř. Skutk. 18, 15, na *gmenach* Comest. 111^a, po *gmenách* Kladr. Num. 16, 2, na *ramenach* Ol. Deut. 33, 12, w *fyemenach* Koř. Galat. 3, 16 atd., slc. *semenách*. — Nč. *usus* má *-menech*, shodně se stsl. *-menechš*: *břemenech* atd.; ale to nejsou tvary starožitné, nýbrž pocházejí z doby novější, kdy v deklinaci o-kmenů tento pád svou koncovku bývalou *-iech*, *-ich* změnil v *-ech*, a bylo *pánech*, *oknech* za starší a náležitě *paniech*, *oknicch*, *-nich*, srov. § 39 a 91.

Plur. instr. *rameny*, stsl. *-meny*. Na př. s *brzemeny* Ben. Súdč. 9, 10, *mený* slovnými Pil. a, *rameny* rukau svých Br. Isa. 25, 11, *femeny* *dobrymi* Štit. ř. 188^b atd., Us. spis. dosud tak. — Novotvar *-menami* atd.: *brzemenami* Tkadl. 42^a, s *femenami* Comest. 4^a, *semenami* slc.; ob. též *-menama*, *-menma* Us., *ramenama* chrom. 275 atd.

Měna kvantity kmenové ve sklonění tomto.

362. Mimo *jmě* všechna ostatní substantiva mají v sg. nom. vok. akk. slabiku první dlouhou; ta pak v pádech ostatních je krátká, tedy: *rámě* gen. *ramene*, dat. *rameni*, ... plur. *ramena* atd., plémě gen. *plemene* atd., símě stč. *siemě* gen. *semene* atd.

Stč. bylo *siemě* gen. *sēmene* atd., a z toho změnami hláskovými

náležitě símě g. semene atd.; kvalita hlásky *-e-* v semen- působila k tomu že se vedle náležitěho símě vyvinulo také sémě.

K výmě je gen. vymene atd. Mylným domněním bráno *-ý-* ve výmě za zúženinu, jako je *-í-* v símě a břímě vedle semen- a břemen-, a podle toho vzniklo pak vemen- místo vymen-, ano i nom. vémě Kott. s. v. a vemeno Vel. Jg. (s. výmě).

O subst. jméno pl. gen. jmen v. § 93.

Jiné výklady ke sklonění tomuto.

363. 1. Za stsl. *těmě* je č. náležitě *těmě* gen. *těmene* atd.; ještě Kom. píše *těmenem* Jg., a dial. praví se *těmeno* dosud mýt. 340. Slovo to vychází z užívání a v jazyku knižném je pak tvrdé *te-*, temeno Rosa Jg. a Us.; je to změna hlasková, srov. I. str. 392.

2. Kromě substantiv v § 358 vyčtených kladou se sem ještě také některá jiná, zejména: *dýmě* gen. *-mene* Jg. a Kott, bez dokladu a neprávem; — *vřémě* Jg., přejaté ze stsl. *vrěmę* atd., neušlo se; — *písmě* gen. *-mene* Jg., slc. *pismā*, ze stsl. *pismę*, neušlo se; v MamV. je pl. instr. *pifmeny* textu, to by mohlo býti k sg. *písmě* n. *písmeno*, dokladu bezpečného pro gen. *-mene* atd. není; — *známě* gen. *-mene* Jg., s dokladem z Hankova přepisu Trist.: *neostane známě* toho města 282, nespolehlivé; dial. *znameno*, udělal si *znameno* BartD. 20 (zlin.), může pocházeti ze *známě*, ale spíše je to tvar nový.

3. Mylnou analogií a neuměním vznikají tvary odchylné: *břímě* gen. *doudl. bříměte* Kotsm. 22 (jen to); sg. lok. na *rámi* Baw. 34, instr. *bříměm*, *ráměm*, pl. lok. na *ráměch* Tabl. Jg. atp.

4. Subst. *koleno*, gen. *kolena* atd. a také gen. *-ene* atd., v. § 95, 2.

C) Kmeny *-s*.

Vzor *nebe*, kmen *nebes-*.

364. Substantiva, která v stsl. sem patří, vyčítá Mikl. 2, 320—321; mají ovšem své sklonění náležité. V č. zachovaly se z toho jenom některé zbytky, totiž:

a) sg. nom. akk. vok. *slovo*, *kolo*, *tělo* atd., kdež koncovka *-o* je z býv. stupňovaného kmene *-os*, *slovo* = pův. *kleuos* atd., v. § 7, a

b) kmeny *nebes-*, *koles-*, *těles-*.

Z kmene *nebes-* je sg. nom. akk. vok. *nebe*. Za pův. *nebhos* je náležité stsl. *nebo*, v. § týž; v č. *nebe* jest *-e* přejato z *nebes-* Obl. 12, srov. *ráme* m. *rámě* a podle *ramen-* v § 358. Tím vřadilo se *nebe* do vzoru *moře*, srov. § 113, a jest jeho sg. gen. *nebě*, *nebe*, — dat. *nebu*, *-iu*, *-i*, — lok. *nebi*, — instr. *nebem*, — a také plur. nom. *nebě*, gen. *nebí* atd.,

doklady v. při vz. *moře* §§ 101 a násl. — Sing. *nebe* atd. zůstal; ale plur. *nebě* atd. zanikl a ovládly tvary *nebes-*. V nich pak sklonění bývalé a náležitě zachováno jen v těch pádech, ve kterých koncovky se neliší od koncovek vzoru *město*, všude jinde pronikly novotvary; jest tedy:

nom. a kk. vok. *nebesa*, stsl. *-esa*, na př. *nebeffa* ŽKlem. 8, 2 a j., *nebefa* Br. Isa. 1, 2 atd., *nebesa* Us., BartD. 117 (laš.) a j., slc.;

gen. *nebes*, stsl. *-esъ*: *nebe* *nebes* ŽKlem. 113, 16, *z nebes* Hod 78^b atd., dosud tak;

dat. *nebesóm* atd. podle o-km.: k *nebefom* Túl. 33^a, k *nebefom* ŽKlem. 106, 26 atd., k *nebesúm* Us.; *nebesám* chrom. 275 a slc. podle a-km.; tvar střídny se stsl. *-esumъ* v č. nedoložen;

lok. *nebesích*, podle o-km.: w *nebefiech* ŽKlem. 122, 1, Hrad. 114^b, na *nebefých* Br. Ezech. 32, 8, na *nebesích* Us., zkrác. *nebesich* chrom. 275; *nebesách*, podle a-km.: na *nebeffach* ŽWittb. 122, 1, slc.; tvar střídny se stsl. *-esachъ* v č. nedoložen;

instr. *nebesy*, stsl. *-esy*: nade všemi *nebefy* ŠtítPař. 12^a, pod *nebesy* Us.; *nebesami* slc., *nebesama* chrom. 275 a j., podle a-km.

Z kmene *kolcs-* je plur. *kolesa*. V nář. hrozenk. je dosud sg. *koło* plur. *koljesa* BartD. 40. V stč. je plur. *kolesa* vzat za subst. pomnožné = vůz, na př. kázal ji na *koleffa* vsaditi Pulk. 51^b, *koleffa* *carpentum* Vocab. 176^a, Rozk. 3058 a j. V DaIC. čte se: vsadiv jiu (Zbyhněv knieni) na *koleffye* 46; je tu dual. *kolesě*, = dvoukolý vůz. Ku plur. *kolesa* atd. přidělán pak i sg. *koleso* = kolo.

Z kmene *těles-* jsou jména *tělesenský*, *tělesenství*, *tělesnost*, *tělesný*, *tělestn-*, *tělestvie*; nč. subst. *těleso* jest utvořeno v době nedávné.

Byl také kmen *sloves-*, stsl. *slovo* gen. *slovese* atd. z býv. *kleuos*, *Kleues-*; v č. však se nedochoval, nč. *sloveso*, *slovesný* a *slovesnost* jsou slova nově utvořená.

Poznam. Kmene *-s* jsou také komparativy (superl.) *-(ě)js-* a part. *-ss-*; ale u těch jsou většinou přípony ještě další *-jo*, *-ja*, jest proto o nich řeč v §§ 270 sl. a 275 sl.

D) Kmeny *-t*.

365. Kmeny *-t* jsou v hojných substantívech druhu *kurg* km. *kurgt-*, a dlema také v subst. *loket* stsl. *lakъtъ* atp., km. *lokъt-*, *lakъt-*; o těch v. §§ násl.

Poznam. Kmeny *-t* jsou také *nesъt-*, *trъpъt-* atd. v part. stsl. *nesy*, *trъpe*, č. (*nesa*), *trpě* atp.; ale u těch jsou většinou přípony ještě další *-jo*, *-ja*, jest proto o nich řeč v §§ 263—269. Také kmen *desъt-* sem náleží; o něm v. § 328 sl.

Vzor *kuřě*, kmen *kuręt-*.

366. Substantiva sem patřící jsou vesměs neutra. Že jsou slovanská zvláštnost a jak asi kmeny jejich vznikly, o tom v. v § 5; tam je také pověděno, že k singularu *-et* (neutr.) bývají v pluralu tvary z *-enecō* (masc.): stč. *kuřě* plur. *kuřenci*, *lvíčě-lvičenci*, *kotě-kotenci* atd., dial. sg. *hrjebja* pl. nom. akk. *hrjebence*, *húsa-húsence* atd. BartD. 41—42 (hrozenk.).

Z psl. *-et-* je č. *-iat-*, a samohláska *-a-* se zde přehlasuje, kdekoli je tomu příčina, v. I. str. 113. Byl tedy před přehláskou sg. nom. akk. vok. *kuřa*, gen. *kuřate* atd. veskrze *kuřat-*. Po přehlásce pak jest sg. nom. *kuřě* gen. *kuřete* atd., v sg. veskrze *kuřět-*; v du. nom. akk. *kuřětě*, gen. lok. *kuřatú*, a měl by býti také dat. instr. *kuřětma* z *kurętma*, ale tu zaniklo *o* v koncovce *-oma* dříve, než přišla doba přehlásky; v plur. lok. *kuřětech* n. *kuřětích*, a všude jinde *kuřat-*. Do nč. zůstala přehláska v sg.; v plur. lok. je zrušena a tu je tedy veskrze *kuřat-*. V nářečích pak východních jest i sing. bez přehlásky, dílem že nepronikla, dílem že byla zrušena.

Skloňování, v němž jest opět mnoho tvarů podle vzorů jiných, jest toto:

- sing. nom. akk. vok. *kuřa*, *kuřě*, *-ře*; dial. *-řa*, *-rű*
 gen. *kuřate*, *-řěte*, *-řěte*; *-ate*, *-ate*, *-ala*
 dat. lok. *kuřati*, *-řěti*, *-řěti*; *-ati*, *-afu*
 instr. *kuřatem*, *-řětem*, *-řetem*; *-atem*, *-atem*, *-atom*
 du. nom. akk. vok. *kuřatě*, *-řětě*, *-řetě*
 gen. lok. *kuřatú*
 dat. instr. *kuřatma*
 plur. nom. akk. vok. *kuřata*; *-tű*
 gen. *kuřat*; *-át*; *-atów*
 dat. *kuřatóm*; *-atám*
 lok. *kuřatech*, *-řětech*, *-řětích*; *-ratech*; *-řatoch*
 -řatách
 instr. *kuřaty*; *-mi*, *-ami* atd.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

367. Sing. nom. akk. vok. *kuřa* přehlas. *kuřě*, *kuře*, stsl. *-ę*. Na př. dete t. j. dietě ABoh. 111^b, ptacie wlastowicie pullus hirundinis ŽGloss. Ezech. 14, ptaczcie ŽKlem. tamt., sczenye ŽWittb. 16, 12, skotio t. 72, 23, pirwnye t. 104, 36, chudé knyzezyo DalC. 76, kurzie Prešp. 202, kaurze Hrub. 202^b, kauře IIáj. 199^b atd.; *kuře*, ptáče, hříbě, tele atd. Us., říbě chrom. 275, hříbě Btch. 269, *kuře* BartD. 7 zlin. (v řeči městské), tele t. 81 (Ihran.), t. 91 (kel.). Koncovka zdloužena: výborné

dyetije Štít. ř. 164^b, felee (ssele) Chir. 230^a, wodne telee t. 226^b. Jinde v nář. východních -a; hříba BartD. 23 (zlin.), kuřa t. 7 (těž), hrjebja, kura, kozla (kūzle), húsa, čela, prasa t. 42 (broz.), vlča, hříba, těla t. 60, 72, 83 (val.), hoľuba, húsa, kuřa, hříba t. 34 (stjick.), hříba t. 117 (laš.), dźoča, čola t. 136 (sev.-opav.); kofa, tela Semb. 52 (hornobeč.); slc. kurā.

Sing. gen. *kuřate* přehlas. *kuřete*, *kuřete*, stsl. -*gte*. Na př. mého drusiete LMar. 29, dietiete tvého ŽKlem. 68, 18, od člověka do škotiete ŽWittb. 134, 8, ličského knyezyete DalC. 22 atd.; kuřete. hříbete atd. Us., řibete chrom. 275, hříbete Btch. 269 (dol.-beč.), kuřete BartD. 7 (zlin., v řeči městské), hříbete t. 23 (těž), telote t. 81 (hran.), prasete t. 91 (kel.); jinde v nář. vých. -*ate*: kuřate BartD. 7 (zlin.), hříbate t. 23 (těž), t. 72 (val.), telate t. 89 (stjick.); někde jest měkké -*ate*, buď s -*t*- z dat. atd. přejatým, buď vlivem nářečí sousedního: hříbatě BartD. 72 (val., místy), (synek nemá) děvčatě Suš. 517; v nářečích, která měkkí *te* v *le* atd., vyvinula se koncovka -*ate* cestou touto, k tomu přijata koncovka -*a* z o-kmenů a jest tedy gen. -*ata* atd.: děvčata hledaja Suš 183, tělata BartD. 39 (súch.), t. 83 (val., místy), t. 89 (stjick.), kuraťa slc., hříbaťa BartD. 118 (laš.), čolača t. 136 (sev.-opav.), knižača Šemb. 56 (opav.). — V EvOl. psáno: narozenie dyetyetie 67^a; snad koncovka dial. -*te*, anebo spíše omyl. — V ŽKlem. psáno: nebude brawie'i w giefly non erit armentum in pracsepibus 127^b; omylem.

Sing. dat. lok. *kuřati* přehlas. *kuřeti*, *kuřeti*, stsl. -*eti*. Na př. dietieti tvému ŽKlem. 85, 16, kněžna knyeziety nepověděla Pass. 336, štienieti neužitečnému ChelCP. 85^a, na teleti mladém ŽWittb. 68, 32 atd.; kuřeti, hříbeti atd. Us., řibeti chrom. 275, hříbeti Btch. 269 (dol.-beč.), BartD. 7 a 23 (zlin., v řeči městské); jinde v nář. východních -*ati*: děvčati Suš. 190, dífati t. 95, kuřati, hříbati BartD. 7 a 23 (zlin.), hříbati t. 72 (val.), t. 89 (stjick.), tělati t. 39 (súch.), hrjebjaci t. 42 (hroz.), lok. kurati slc.; jinde spolu s koncovkou -*u* z o-kmenu -*atu* atd.: dat. lok. tělafu BartD. 89 (stjick.), hříbaťu t. 118 (laš.), čolaču t. 136 (sev.-opav.), dat. knižaču Šemb. 56 (opav.), dat. kuraťu slc.

Sing. instr. *kuřatem* přehlas. *kuřetem*, *kuřetem*, stsl. -*etmo*. Na př. kniezietem ŽWittb. 104, 21, knyežietem Ol. Gen. 45, 8 atd.; kuřetem, hříbjetem atd. Us., řibjetem chrom. 275, hříbjetem Btch. 269 (dol.-beč.); jinde v nář. východních -*atem*: s děvčatem Suš. 786, hříbatem BartD. 23 (zlin.), t. 72 (val.); někde s měkkým -*t*- jako v sg. gen. a j. -*atem* atd.: hříbatěm BartD. 72 (val. místy), tělatěm t. 39 (súch.), t. 89 (stjick.), hříbatěm t. 118 (laš.); z toho hláskovými změnami dialektickými -*aci*m, -*acom*, čelačim BartD. 102 (frýd.), čolačom t. 136 (sev.-opav.); jinde spolu s dial. koncovkou -*om* z o-kmenův: kuraťom slc., čelačom, hrjebjacom BartD. 41 a 42 (hroz.).

368. Du. nom. akk. vok. *kuřatě* přehlas. *kuřětě, kuřetě*, stsl. *-głě*, podle středních o-km. Na př. tě obě dyetietie Pass. 157, dvě dietietie KristTom. 2^b, ano jima (ženama) dyetietie u prsí lpíta Ol. 2. Mach. 6, 10, obě dietietie Comest. 151^a, dvě knyczietye Pulk. 81^b, dvě knyezietie Ol. 2. Reg. 4, 2, dvě kniezietie Mart. 22^b, dvě knizatie Comest. 190^b (s přehláskou zrušenou podle plur. kniežat-), dvě holubyetie Ol. Lev. 14, 22, t. 15. 14, dvě teletie zlaté HusW. 93^b, dwie teletie zlatie Bel. 169^b, dvě teletie zlati Comest. 158^b atd. Jg. uvodí (s. v. telc) z Bel. doklad: učinil jest dvě teleti zlatie; to je na pohled tvar starožitnější, jako stsl. *-głi* podle i-km., ale spíše je tu nějaký omyl, v Bel. ČMus. (3. F. 22) je dwie teletie zlatie, jak právě uvedeno.

Du. gen. lok. *kuřatú*, stsl. *-gtu*. Na př. že obú dyetatu nemóž přenéstí Pass. 569, dvú holubatu Ol. Lev. 5, 11.

Du. dat. instr. *kuřatma*, stsl. *-gloma*. Na př. s svýma dyetatma Pass. 568, t. 569, t. 571 (2krát), kterým sta činem dyetatma počele (Alžběta a Marie) Krist. 16^b, dvěma hrdliczatma Hrad. 69^a, dvěma zwierzatma Comest. 219^b. Někdy *-atoma*, podle o-km.: dvěma knyzezatoma Ol. 3. Reg. 2, 5, tiemto (sic) zwierzatoma Otc. 412^a.

369. Plur. nom. akk. vok. *kuřata*, stsl. *-gta*. Na př. telata ŽWittb. 50, 21, yalowata t. 70, 50 a ŽKlem. tamt., knyezata DalC. 24, krasitá zwyerzata t. 22, vhrzata t. 62 atd., dosud tak; holubjata, řibjata Kotsm. 6 (doudl.), řibjata chrom. 275, hříbjata Btch. 269 (dol.-beč.), hříbata BartD. 23 (zlin.), t. 72 (val.), tělata t. 89 (stjick.) atd., kurata slc. Někde zdloužené *-atá*: telatá BartD. 38 (javor.), t. 39 (súch., hrozenk.).

Plur. gen. *kuřat*, stsl. *-gtō*. Na př. z kniezat ŽKlem. 81, 7, mnoho vhrzat Pulk. 85^a atd.; dosud tak Us.; řibjat chrom. 275, Btch. 269 (dol.-beč.), hříbat BartD. 23 (zlin.), 72 (val.), hříbat t. 118 (laš.) a j., kurat slc. Někde zdloužené *-át*: za sto gehnat Ben. Jos. 24, 32, Knijžat VelKal. 33, z knijžat Beck. 2, 102, stádo housát chod. 57, telát BartD. 46 (lhot.), hříbát t. 72 (val.), prasát, kotát t. 61 (tóz), kotát, prasát, kuřát, děvčát t. 85 (stjick.), ten mo prasot, celot t. 101 (laš., -o- za -á-). Zřídka *-atōv*, podle mužsk. o-km.: těch vhrzato Pulk. 151^b.

Plur. dat. *kuřatóm* atd., podle o-kmenův; pro tvar střídny se stsl. *-gtmōs* není dokladu. Na př. takým knyesatom AlxH. 2, 32, všem knyezetatom Pulk. 69^a, zwierzatom ŽKlem. 154^a atd.; kuřatům atd. Us., telatům BartD. 78 (stjick.) atd. S krátkým *-om*: telatom Kotsm. 22 (doudl.), řibjatom chrom. 275, hříbjatom Btch. 269 (dol.-beč.), hříbatom BartD. 23 (zlin.), t. 72 (val.) a j. Jinde *-atám*, podle a-km.: pjšklatam BílC. 119, čolatam BartD. 136 (sev.-opav.), kuratám slc.

Plur. lok. *kuřatech* přehlas. *kuřětech, kuřetech*, stsl. *-gtchō*. Na př. o českých knyezetech PulkLit. 1^a, v kniežetech Hlah. žalm. 117, 9;

o všech knížetech Pulk. (v titule kroniky z r. 1407, Palacký v Pr. Sitzungsb. 1869, 40). Nebo *-ětiech*, s konc. *-iech* podle o-km.: o českých knyezietyech Pass. 578. Bez náležité přehlásky *-atech*: na knyezatech DalC. 59, na knížatech ZM. 311, při knížatech t. 318, v svých wnuczatech Štít. uč. 51^a, na dobytčzatech Ol. Ex. 9, 10, w dobytčzatech t. 13, 12 atd., dosud tak: kuřatech Us., řibjatech chrom. 275, hříbjatech Btch. 269 (dol.-beč.), telatech BartD. 56 (dol.) a j. Nebo *-atiech*: w knyezatyech ŽPod. 117, 9, v jich wnuczatyech Štít. uč. 51^a (tutéž i wnuczatech). Někdy *-atoch*, s konc. dial. *-och*: telatoch BartD. 52 (dol.), hříbatoch t. 23 (zlin.), t. 72 (val.), hříbjatoch, děvčatoch Btch. 423 (dol.-beč.), hříbatoch BartD. 118 (laš.), čolatoch t. 136 (sev.-opav.). Jindy *-atách*, s konc. podle a-km.: na kniezatach Brig. 63^b, o hříbatách BartD. 118 (laš., vedle *-och*), čolatach t. 136 (sev.-opav., v. *-och*), kuratách slc.

Plur. instr. *kuřaty*, stsl. *-gty*. Na př. spir(v)naty ŽWittb. 135, 10, s kniezaty ŽKlem. 112, 8, s knyezaty DalC. 29, s vhrzaty Pulk. 150^b, s zwyerzaty Koř. Mark. 1, 13 atd.; kuřaty atd. Us. spis., telaty Kotsm. 22 (doudl.), hříбаты Bartl. 23 (zlin.), t. 72 (val.), tělaty t. 89 (stjick.), knjžaty Dolež. 49, kuraty slc. S konc. později přejatými *-mi*, *-ami* atd.: knjžatmi Dolež. 49 (vedle *-y*), holaubatami Tomsa 167, hříbatama BartD. 118 (laš.), kuratami slc. (vedle *-y*), kuřatma, kuřatama Us. ob., řibjatama chrom. 275, hříbjatama Btch. 269 (dol.-beč.), hříbatama BartD. 23 (zlin.), hříbatama, hříbatoma t. 118 (laš.).

Jiné výklady ke sklonění tomuto.

370. Substantiva kmene *-et* znamenají mláďata těch živočichův a lidí, kteří slovem základním se rozumějí; na př. *kuřě* km. *kuręt-* z *kurō* gallus, *lvíčě* catulus leonis ze *lvik*, *prasě* nč. *prase* ze základního **porsō* střídného s lat. *porcus*, *knížě* filius principis z *kņęęō* atd. Podle substantiv těchto prvotných vyvíjejí se později jiná s významem deminutivním a hypokoristickým; na př. *vnuk-vnúčě*, *vnouče*, st. l. *vōnukō-vōnučę*, *druk-družě*, *dívka* -nč. *děvče*, *dvojče*, *nedochůdče*. V nář. krkon. tvoří se tím způsobem patronymika dívčí, na př. *Kučíře*, *Kopále* = dcera Kučerova atd. Semb. 31.

Subst. *dítě* neutr. je ze základního subst. *děts* Mikl. Et. Wtb. 44, a je při tomto vzoru v sing. a du.; v plur. jest fem. a při vzoru *kost*, v. § 342. V sg. nom. je také dial. *-o*, *děto* BartD. 99 (laš.), *děco* t. 357 (těž), podle středních o-km. a v du. dat. instr. vedle *dítělatma* také *dětma*, podle plur. *dětmi*: stě krásnýma dětma hlavu DalJ. 56 rkp. L. V nář. lašském je přidělováno také masc. *děť*, takový děť BartD. 117, a *děť* gen. *děta* t. 162.

Subst. *knížě* filius principis jest ovšem též neutrum a má sklonění

náležitě: sg. nom. *knížě*, akk. *knížě*, gen. *knížěte* atd.; ale později běže se ve významu princeps a za masc., a tu vstupuje pak také genitiv do funkce akkusativní. Přechod od způsobu staršího k novému a kolísání mezi oběma trvá dlouho. Na př. IIáj. píše: každé knižě Český 83^a, kdež první adjektivum je neutr., druhé masc.; aby sobě giného knižě zvolili 31^b, zdvihají mrtvého knižě 152^a, kdež akkusativ substantiva *kniže* je starý, a příslušný akkusativ *jiného* a *dobrého* nový (genitivní); podobné kolísání jest ve VelKal.: knižě České 241 a j. a knižě Litewský t. 111 atd.; v bibli Br. jest akk. starý: na knižě Ezech 12, 10, pošle jim Spasitele a knižě Isa. 19, 20 atd.; ŽerKat. píše: (Maximilian) má za knižě vyhlášen býti 193, nč. za knižete; a dosud vyskytají se archaismy toho způsobu v jazyku knižném.

Subst. *kniže*, *knižete* bylo bezpochyby příčinou, že jména významem blízká a tedy sdružená *hrabě*, *markrabě*, *lanckrabě*, *falkrabě*, *purkrabě* přijala sklonění toto, o čemž v. § 230; sklonění jejich náležité je podle vzoru *sudí*.

Subst. *baše*, *paše*, *-ša* má sklonění náležité podle vz. *panoš* a je o tom řeč v § 198. Ale přejímá se také sem a jest: *paša*, *pašete*, plur. *pašata* atd. (s významem opovrhlivým) Us., *baffata* BfD. 451, třiceti *baffát* Beck. 2, 431.

Místy říká se také *soudce* gen. *-ete* (podle V. Duška, u Berouna).

Substantiva *-et* bývají také příjmeními, na př. *Dítě*, *Hús* nč. *House* atp. Skloňují se tu jako ve významu appellativním: sg. nom. Jakub ditiie KolČČ. 413^b (1566), gen. manželka Jakuba ditiie t., dat. Jakubowi ditiie manželu svému t., Jiřímu Siněti TomP. 4, 8, lok. po Jakubowi ditiie KolČČ. 433 (1575). V dat. lok. bývá koncovka *-ovi*, jako v mužsk. o-kmenech: Húsetovi Let. 559. Proti tomu ujímá se způsob novější: pan Dítě, gen. pana Dítě, dat. panu Dítovi atd. Us.

Časem vznikají anebo odjinud se sem přejímají také některá substantiva významu neživotného. Zejména: *doupě*, fem. vzoru *duše*, a nč. neutr. *doupě*, *-ěte* Us., a podobně již v textech starších, v. § 185; — *-iště* stč. *-iše*: substantiva tohoto zakončení skloňují se podle vz. *moře*, ale časem přijímají gen. *-ěte* atd., v. § 112; — totéž jest při substantivech *vejce*, *slunce*, *lice*, *vole*, gen. *-e* a *-ete* atd., v. § týž; — *varle* testiculus Vel. Jg. a j.; — *země* pl. *zemčata* Dobr. Jg., *pláně*, *plánata* ovoce planého stromu Us.; — *čtvrtně* g. *-ěte* Us., čtvrtina míry nějaké, na př. hektolitru atd.; — v nář. doudl. také *břímě* gen. *-ěte*, *hnízdě* g. *-ěte* Kotsm. 22, a mor. *psaní* pl. *psánata* Šemb. 44, *psání* gen. *psáněte* pl. *psánata*, gen. *psáňat*, *procestvi* pl. *procestvjata* gen. *procestvjat* BartD. 2, 115 (han., litov.), *hnízdě* g. *hnízděte*, *lužě* (lože) g. *lužěte*, *srdec* g. *srdecěte* t. 117 (těž). t. 2, 136 (han., zábř.), *pole* pl. *polata* t. 2, 136 (těž), *idre* (jádro) gen. *idrete* pl. *idrata* t. 2, 215 (han., ivanč.).

loket atp., km. *lokot*-.

371. Substantiva masc. *dehet*, *drobet* n. *drochet*, *krapet* n. *kropet*, *loket*, *nehet*, *paznohet* n. *paznehet* majú sg. gen. -e, koncovku sklonení souhláskového; téhož sklonení mohou býti také du. gen. lok. *loktú* a pl. gen. *loket*, ale mohou se také vykládati ze sklonení o-kmenů. Subst. *loket* má také pl. nom. akk. *lokte*; ale bez dokladů starých, tvar ten vznikl tedy a ujal se až v době novější. V stsl., pokud tu jsou zastoupena, mají tato substantiva sg. nom. akk. -*te*, *lakъtъ*, *nogъtъ*, *paznogъtъ*, gen. -*ti* atd., jsou tedy i-kmeny; ale mají tu rovněž některé doklady shodné se skloněním souhláskovým: sg. gen. *lakъte* v. *lakъti*, du. gen. lok. *laktu* v. *laktiju*, pl. gen. *lakъtъ* v. *laktij* (doklady v Míkl. Lex. a Scholvin, Jag. Arch. 2, 518). V češtině jsou krom toho mnohé pády podle mužských kmenův -o, v nář. východních -jo, a sklonění jest toto:

sg. nom. akk. -*t*: *dehet* Boh. min. 22^a, malý *drobet* ChelčP. 85^a, *kropet* vody BrigF. 73, *loket* ŽWitb. 88, 14, *nehet* Prešp. 1600, *paznohet* BohF. 78, t. 402, *paznehet* Ol. Lev. 11, 3, *paznoht* RostlB. 143^b, Veleš., Háj. herb. 233^b, *pazneht* RostlF. 10^b, *paznet* ApatFr. 89^a; *dehet*, *drobet* atd. Us.; *neht* chrom. 275, *pahnost* t. 276, *pahnost* Btch. 424 (dbeč.), slc. *drobet*, *paznecht*; v nář. východních -*t* ve jménech: *loket* chrom. 276, BartD. 15 (zlin.), t. 71 (val.), slc. *lakef*, *dehef*, *nehef*;

sg. gen. -*e*: u *duba* aneb *dehte* Comest. 24^b, aby *jiej* ani *píti* ani *jiesti* *drobte* *dali* Pass. 20, *chudý* nemohl *mieti* *drobte* HusPost. 113^b, *najmenšého* *drobte* *chleba* Otc. 442^a, ani *kropte* *vody* Krist. 84^a, nemohl *mieti* *krapte* HusPost. 113^b, ani *krapte* *vína* nezůstalo Rosa Jg., *lokte* *tvého* ŽWitb. 78, 11 a j., počátek *sedmého* *lokte* Alb. 83^a, *lokte* *puol* *druhého* Ol. Ex. 26, 16, až *do* *lokte* Sal. 764, *puol* *druhého* *lokte* Ben. 3. Reg. 7, 31, *puol* *lokte* Lobk. 34^a, t. 104^b, *tři* *čtvrti* *lokte* Pref. 28, *jednoho* *lokte* Br. Ezech. 40, 12 a j., *lokte* Drach. 45, až *do* *nehte* Adam 203^a, *nehte* *člověčieho* Comest. 75^b, (zvířata) *paznohte* *neštiepie* Lit. Deut. 14, 7, (zvířata) *paznohte* *neštiepie* Ol. tamt. (2krát), *ježek* *jenž* *paznehte* *neštiepi* Ol. Lev. 11, 5, *zajiec* *jenž* *paznehte* *neštiepi* t. 11, 6, nč. *do* *krapte* *vypiti* Us. Jg., *půl* *lokte* Us.; — -*a*, -*u*: podle *lokta* Ol. 2. Par. 9, 18, *okolo* *nehta* Sal. 307, *puol* *druhého* *loktu* Ol. Ex. 25, 10 (2krát), *loktu*, *nehtu* Drach. 56, nč. *dehtu*, *drobtu* atd. Us.; — dial. -*ě*, -(*t*)*a*: *loktě* Drach. 57, *lochtě* chrom. 276, *loktá* atd. mor., *lakta* atd. slc.;

sg. dat. lok. -*i*: v *někakém* *drobti* Štít. ř. 192^a, w *lokyty* *tvém* ŽWitb. 76, 16, w *lokyty* *síly* *tvé* t. 88, 11, na *tvém* *lokti* Ol. Cant. 8, 6, po *jednom* *lokti* t. Ex. 37, 25, po *polu* *lokti* Comest. 70^a, *rány* na *lokti* Rhas. 183, na *lokti* Sal. 296, t. 505, *poškvrna* *podobná* *nehti* Sal. 233, o *nehti* a *bělmú* t. 289, *hriech* *psán* jest na *paznehty* in *ungue* Pror. Jer. 17, 1; — -*u*: w *loktu* in *brachio* ŽWitb. 132, 12, na *pravém* *loktu* Ol.

Sir. 21. 24, k loktu Sal. 562, k nehtu MastDrk. 251, o nehtu Rhas. 62, při nehtu Sal. 306, k paznohtu Háj. herb. 351^b; — *-(l)u*, mor. loktu atd.; sg. instr. *-em*: pod dehtem Comest. 42^a, loktem Alb. 87^b atd., dosud tak; dial. mor. loktem atd.;

du. nom. akk. *-y*, podle o-km.: dva lokti zvýš Pass. 342; v Pass. psané *-ti* znamená *-ty*, a podle toho lze touž koncovku spatřovati také v dokladech psaných: tet angelic imyefe lokti Příp. svatojir., lokty má braccia mea ŽWittb. 17, 35, dva lokti Ol. 2. Par. 9, 18, dva lokty t. Ex. 25, 17, on vzal jest jej na lokti svá Koř. Luk. 2, 28, dva lokty Háj. 172^a; v dokladech: otevři lokty své Hug. 351, (Simeon) vzal jej na lokti své EvOl. 308^b, je přívlastek v plur., a téhož čísla mohlo by tu býti i jeho subst.;

du. gen. lok. *-ú*: rukávy jen do loktu Pass. 588, dvů loktu vzvýš Ol. Num. 11, 31;

du. dat. instr. *-oma*, podle o-km.: loktoma hnůti Pass. 389;

pl. nom. *-i*: lokty bndú zetrzieny ŽWittb. 36, 17, paznohty Pror. Isa. 5, 28, donidž newyroftly nehty jeho ungues t. Dan. 4, 30, doklady nejisté, poněvadž tu lze čísti také *-ty*; — *-ové*: ti drobtowe ChelčP. 199^a, nehtowe Sal. 307;

pl. nom. akk. *-e*: tři lokte, čtyři lokte, na dlouhé lokte Us., bez dokladů starých; — *-y*: sbierajte drobtý Krist. 54^b, ščeňátka jedie drochty Štít. ř. 130^a, ščeňátka jedie drobti Koř. Mat. 15, 27, ščeňátka jedí drobtý ChelčP. 85^a, na drobtý Kat. 158, chleby v drobtý zlámány Ol. Jos. 9, 5, požehnané lokty své Kruml. 429^a, trzy lokty zwyffly Comest. 72^a, na lokty podávajíc Háj. 330^b, vzal jej na lokty své Br. NZák. 111^b, pod všeliké lokty t. Ezech. 13, 18, na dlouhé lokty odkládá Vel. Jg., ona ostříže nehty Ol. Deut. 21, 12, na nehty Sal. 307, jakož jsou paznehty telecie Sal. 560, pazdnehty ungulas ŽWittb. 68, 32, ŽKap. tamt., pazdnohti ŽKlem. tamt., paznohti tvé ungulas Ol. Mich. 4, 13, paznohty vepřové ChirB. 191^a atd.; drobtý, nehty atd. Us.; — *-ě*: mor. lóktě atd.;

pl. gen. *-š*, jen při subst. *loket*: dwanaďzt loket Pass. 358, šest loket Alb. 83^a, šesti loket t. 88^a, tříděť loket Ol. Ex. 26, 8 a j., deset loket Ben. 3. Reg. 6, 23, šesti loket Br. Ezech. 40, 5 atd., dosud tak Us. spis. i ob.; — *-čv* atd.: drochtow Štít. ř. 130^b, drobtow Kruml. 285^b, Koř. Luk. 9, 17, šesti loktow Alb. 83^a, loktow sto Ol. Ex. 27, 18, čtyř loktow t. 26, 2, deset loktuow Ben. 3. Reg. 6, 24, desíti loktův Br. Zach. 5, 2, dwanaći loktůw t. Jer. 52, 21, nehtów Sal. 307, paznochtuow Chir. 95^a atd., drobtův, nehtův atd. Us. spis. i ob.; loktů, lochtů chrom. 276 atd.; — *-i*, tvar nový v dial. loktí BartD. 22 (mor.-slov.), a z toho dále *-ich*: loktích t. 72 (val.);

pl. dat. *-óm* atd., drobtům, nehtům Us., dial. lochtom chrom. 276 atd.;

pl. lok. *-tech* atd.: na loktech Rhas. 185, na loktích Jel. Jg., na nehtech Sal. 308, dial. lochtich chrom. 278; — *-ech*, když také u o-kmenův tato koncovka ovládla: na nehtech Sal. 306, LékB. 28^b, w pazuohtech Brig. 20^a atd., drobtech, nehtech atd. Us.; — *-ách*, podle a-kmenů: na nehtách VesB. 18^b a Us. ob.;

pl. instr. *-y*: kaž mě s svého stolu drobti krmiti t. j. drobty Pass. 325, pod lokty Ol. Deut. 33, 27, paznohty svými ML. 19^b, Pror. Isa. 28, 28, paznehty svými Štít. uč. 150^b, paznehty sápací ŠtítOp. 74^b, ŠtítMus. 77^b (v obou posledních rkpech psané ty znamená = ty) atd., nč. drobty, nehty atd. Us.; — dial. *-amu* Us. ob., lochtéma chrom 276 atd.

372. Jako appellativum *loket*, tak skloňuje se také jm. místní *Loket*: sg. nom. Loket, gen. z Lokte vyjel Háj. 289^a, do Lokte t. 288^b, dat. lok. k Loktu Háj. 234^b, sjezd w Lokti Háj. 288^b marg. atd.

Subst. *věchet* gen. *věchtu* atd. skloňuje se jako *duh*. Dial. jest gen. *věchtu* Btch. 424 (dbee.), jméno to je tu tedy v téže třídě jako *loket* atd.

E) Kmeny *-r*.

Vzor *máti*, kmen *mater-*.

373. Kmene *-r* jsou subst. *máti* stsl. *mati*, a *dci* stsl. *dašti*, km. psl. *mater-* a *dugeter-*.

V nč. spisovné přibýlo k tomu ještě subst. *neř*; čte se poprvé jako padělaná glossa v MVerb., *neti* filiola, a odtud přejato do jazyka knižního i dáno mu sklonění gen. *neterě* dat. *neteri* atd. podle *máti*, *-eře* atd.

Poznam. Mimo to jest ve slovanštině ještě kmen *četyr-*, z něhož jsou některé tvary čísl. *čtyři*; o tom v. § 349 sl.

Z kmenů *-r* přidělávají se časem novotvary, ve kterých se jeví kmene *-ra*: *matera-*, *dcera-*; k *matera-* ukazuje pl. nom. *matery* dat. *matěram* atd., a z *dcera* je celé téměř nové sklonění. Podnětem těmto novým tvarům byl plur. gen. *mater*, *dcer*, z *-rě*; jako je k pl. gen. *hor* nominativ *hory*, dat. *-rám* atd. a sing. *hora* atd., tak přidělal se ke gen. *mater*, *dcer* také pl. nom. *matery*, *dcery*, dat. *-rám* atd. a také sing. *dcera* atd. Tvary kmene *matera-* pronikly jen částečně — nikde v sing. a du., a také v plur. jsou v některých pádech doklady řídké —, poněvadž za ně byla odevždy náhrada v tvarech zdobnějšího jména *matka*. Tvary původní nom. *máti* gen. *-eře* drží se v nč. skoro jen v jazyku knižním a jsou i tu archaismy, z tvarů pak *dci* gen. *dceře* atd. zachoval se do nč. jen dat. lok. *dceři*.

Mezi zvláštnostmi, které se v tomto skloňování časem vyvíjejí a o kterých zde dále je řeč, jest také *mater-* místo žádaného *mater-*, na př. gen. *matere* m. *materě* atd., v dokladech, které nejsou z nář. slc.;

nelze jich bráti za omyly, a vznikly tedy působením těch tvarů, které mají -r- právem.

V nč. dvojslabičném sg. nom. vok. *máti*, akk. *máteř* je dlouhé -á-, a v trojslab. gen. *mateře* atd. krátké -a-; podle toho čekali bychom -á- i ve dvojslab. pl. gen., ale doklady svědčí pro -a-.

Sklonění vzoru *máti* — ovšem s pominutím tvarů -ra a -ka, které mají skloňování shodné s a-kmeny, — jest toto:

sing. nom.	<i>máti</i> ; -ě; <i>mál</i> ; -eř
vok.	<i>máti</i> ; <i>mál</i> , -eři
akk.	<i>máteř</i> ; — <i>máti</i>
gen.	<i>mateře</i> ; -eři; — <i>máti</i> , <i>mátě</i>
dat. lok.	<i>mateři</i>
instr.	<i>mateřú</i> , -iú, -i; — <i>máti</i>
du. nom. akk. vok.	<i>mateři</i>
gen. lok.	—
dat. instr.	—
plur. nom. akk. vok.	<i>mateře</i>
gen.	<i>mater</i> , -eř, -eři
dat.	(<i>mateřem</i> , -řím)
lok.	(<i>mateřech</i> , -ích)
instr.	(<i>mateřmi</i>).

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

374. Sing. nom. *máti*, *dci*, stsl. *ma'i*, *džsti*, s konc. -i z býv. -ě v. § 7; na př. má maty ApD. b, vlastná maty Jid. 115, dczi ysakarowa I.Mar. 18, dczi AlxB. 7, 15, DalHr. 9, maty mylchzi JidDrk. 43, země jest maty každého DalC. 67, jeho dczy t. 39, maty ŽWitb. 26, 10, tvá dczy i tvá mati Hrad. 121^b, zla dczy Štít. uč. 23^b, ješto (šlechtnost) jest maati jiných Štít. ř. 149^a, zla dczi meretrix Ol. Gen. 38, 21, t. Deut. 23, 17, MamB. 14^b, dcí diáblova ŠtítBud. 70, mati Comest. 35^a, otec a máti ŠtítV. 38, máti CkelčP. 25^a atd., máti Us. spis., mati Hatt. slc. 74; — *mátě*, *dcě*, podle ja-km.: vlastná matye AlxM. 3, 16, matie má ŽKlem. 18^a, t. 144^a, matie ŽWitb. 50, 7, by matie Hrad. 67^b, matye Pass. 348, matye tvoje Ans. 5, otec neb matie ŠtítMus. 21^b a j., země jest mátě každého DalJ. 67 rkp. Ff, otec i matie Comest. 44^a, matie ChelčP. 17^b a j., Háj. 22^b, t. 24^b a j., mátě Br. Gen. 3, 20; dczie šfwekra nurus, MamA. 30^a; — odsutím koncové souhlásky *mál* Jg., *mať* Hatt. slc. 74; — *máteř*, *dceř*, akk. vzat za nom.: dcerz ženská dána bude jemu Pror. Dan. 11, 17, dcerz králova přijde filia t. 11, 6, tvá upřímná *máteř* ČernZuz. 61, t. 63, t. 66 atd. (často), táž materz KolEE 352^b (1662) materž přijala t. 332^a (1721); —

nové *-era*: dczera babylonská Pror. Jer. 51, 33, dczera sionská t. Isa 37, 22, Dýna dcera Lje Br. Gen. 34, 1 atd., nč. dcera.

Sing. vok. *máti*, *dci*, jako nom.: slyš dci a viz ŽKlem. 44, 11, má dczy Hrad. 104^a, milá dšfy Kat. 20, má dczy Ben. Ruth 3, 1, má milá dci Lomn. Jg., milá máti Us. spis.; — *mát*, *mat* Hatt. slc. 74; — *materi*, s koncovkou delší podle pádů jiných: má materi Suš. 779; —

z kmene *-ra*: dczero egyptská Pror. Isa. 46 11, nč. dcero.

Sing. akk. *máteř*, *dceř*, stsl. *-rb*: vzal byl král maters i svú sestru AlxH. 4, 13, maters pojem sobě ženú Jid. 147, svú dczers Mast. 298, pro materz DalC. 94, ten pojě dczerz hraběte českého DalC. 25, otcě i materz Pass. 321, měla jsem dczerz Hrad. 104^a, jakž by slušalo dczerz mocného krále vésti Kat. v. 235, cti otce svého i máteř svú ŠtítV. 298, káza fwau materz zamordovati Háj. 71^b, svú máteř VelKal. 124 atd., máteř Us. spis., mater slc.; — *máter*, *dcer*: aby (Esau) nezbil mater s dětmi Ol. Gen. 32, 11, by nezbil mater s syny Kladr. tamt., měl dczer krásnú Kat. 10, *-r* analogií, v. § 373; — *máti*, podle ja-km. k nom. *mátě*, *máf*: zapomenu Suš. 467, (dítě) na máti volalo t. 163; —

z km. *-ra*: dceru Pass. 181, svú dceru bíti DalC. 8, dceru boho bojnú Pror. Dan. 13, 2, dczeru jedínú Kat. 5 atd., nč. dceru.

Sing. gen *materě*, *dceře*, stsl. *-re*: materze mé mátris ŽWittb. 21, 10 a j., králový dczerze ŽKlem. 44, 11, od svatého Václava materze DalC. 27, u materze Pass. 338, z jeho dczerze t. 424, synóm materze mé ŽKlem. 68, 9, u materzie své t. 130, 2, the^o matersie Jid. Drk. 78, od zle dczerze Štít. uč. 23^b, maso dczerze své Ol. Bar. 2, 3, by dczerze nejměl Ol. Num. 27, 9, zle dczerze meretricis t. Jos. 2, 1, zlee dczerze nepojmoš scortum t. Lev. 21, 7, z twe dczérzie BiblB. Mark. 7, 29, za hříech dczerzie Comest. 83^a, od své materě Háj. 24^b, paní materze jeho KolČČ. 416^a (1566), jedné materě Br. Ezech. 23, 2, odkaz materze KolEE. 333^a (1737), materě Us. spis., chudobné materě Suš. 361, slc. matere; — *matere*: do domu matere vaše Kladr. Ruth 1, 8, výklad jako při akk. *máter*; — *materi*, *dceři*, z *materě* atd. koncovkou *-i* podle i-km.: Faraonovy dczerzy synem Alb. 5^b, ze dczerzi Adventinovy Comest. 175^a, ze dczerzi t. 193^b, na místě Anny dczerzi své Kold. 8^b (1582), co se materzy dotýče KolČČ. 114^b (1549), putoval robenek od otce, materi Suš. 11, (dítě) chudobné materi t. 309; — *máti*, k nom. *máf* podle i-km.: vy kteří jste synové Mati jedinké Beck. 1, 141, byla sem u máti Suš. 80, mělš mě nebrat od máti t. 80, nemám otce ani máti t. 251; — *mátě*, k nom. *mátě* a *máf* podle ja-km.: mladý pán pro navštívení paní mátě přijel Břez. 30;

z km. *-ra*: u vratech dczeri Sion ŽWittb. 9, 15 a j., dceri fyon ŽKlem. tamt., bydlenie dczery Dibon Pror. Jer. 48, 18, Dýny dcery jeho Br. Gen. 35, 5 atd., nč. dcery.

Sing. dat. lok. *materi*, *dceři*: dete u materi ABoh. 111^b, gdyž

ležal matersi u břiušě ApD. a, (mat)ersi j'ho dějú Pila Pil. d, otci a materzi Pass. 333, o dczerzi t. ničs netbaju DalH. 39, o dczerzy DalC. tamt., k matersi JidDrk. 42, ke dczerzi Ol. Num. 27, 8, k materzi ChelčP. 274^a, w materzi t., k dczerzi t. 2^a, na své dczerzi t. 83^a, k své mateřy Háj. 69^b, při materi Br. Ezech. 44, 25, k dceři t. Mich. 4, 8, Alžbětě dczerzy KolEE. 184^a (1722), materi Us. spis., materi slc., dceři Us. spis. i ob., podkrk. k cíři Květy 1892, II. 170, doudl. ceři Kotsm. 23, svéj ceři BartD. 356 (dol.), svoi ceři t. 363 (laš.), k dceři mé Kulda 1, 92; — *materi*: k materi Suš. 130 (ostatně je ř v té písni), výklad jako při akk. *máter*; — v Sequ. psáno: tomu kořenu točš svatěj matey marzyeg Sequ. 358, doklad ojedinělý v textě nepečlivém; je-li správný, tedy je to novotvar, jako *Maříej*, podle sklonění složeného; —

z km. *-ra*: o Saře, dczerze Raguelové Alb. 59^a, Alžbětě dcerže KolEE. 184^a (1721), poklonu svojí dceře udělal Kulda 1, 72, výklad ku Slávy Dceře (nápis vyd. z r. 1862), svej ceře BartD. 365 (opav.), zřídka vedle zachovaného staršího *dceři*.

Sing. instr. *materů, dceřů, -iů, -i, z -riju*, stsl. *-riju*: dcí materiů jest neskryta AlxB. 7, 15, nad materzyu svú ŽWittb. 130, 2, že jsi dievkú i materzy k tomu také boží dczerzy Hrad. 61^a, se dcerzy Pass. 501, by materzij byla Štít. f. 23^a, střetnú sě s jejie materzy ana jde s tú žádnú dczerzy Kat. v. 189 sl., byla dříve jeho dczerzy a již jest jeho materzy Vít. 21^b, s Dinú dcerzi svú Ol. Gen. 46, 15, se dczerzy Ol. Deut. 27, 22, s dczerzy KolB. 14^b (1493), před svú materi Háj. 71^b, s materzi KolČČ. 335^b (1566), s materi VelKal. 72, s materi Us. spis.; — *materou* slc.; — *mátí*, k nom. *mál* a *mátě* podle kmenů -l a -ja: bude jich otczem a... maty Brig. 96^a (tu možná že jest vyšínutí z vazby a nom. *mátí*), s *Mátí* svou Beck. 1, 141, Kristus ze swau *mátí* BílA. 29, s *mátí* se žehnala Suš. 454;

z km. *-ra*: se dceru ŠtítOp. 346, se dcerau Br. Gen. 34, 7 atd., nč. dcerou.

375. Du. nom. akk. vok. *materi, dceři*, stsl. *-ri*: dvě dczerzy Pass. 282, svoji dvě dczerzy krščeně nalezl t., dvě dczerzy Pulk. 154^a, Comest. 28^b, dvě dczerzi Ol. 1. Reg. 2, 21, Mand. 74^b, dvě dczerzy Mart. 11^b, Ben. 1. Reg. 2, 21; —

z km. *-ra*: té dczerze biešta slyšele Comest. 29^b.

Du. gen. lok. stsl. *-ru* a *-riju*, v č. nedoložen.

Du. dat. instr. stsl. *-roma*, v č. nedoložen; —

z km. *-ra*: svýma dczerama Alb. 11, se dczerama dvěma Ol. Gen. 19, 30; se dceroma ŠtítOp. 346, se dvěma dczeroma Mand. 37^b.

376. Plur. nom. akk. vok. *mateře, dceře*, stsl. *-re*: budú dczerzye moabské erunt filiae Moab Pror. Isa. 16, 2, by mateře své vlastní

děti jedly Háj. 256^a, některé mateře Velkal. 99 (dokladů starších pro nom. akk. *mateře* nemám), mateře Us. archaist., matere slc.; — v Drk. čte se: dczerzy gerufalemfke neplačte na mě 165^b, doklad ojedinělý; je-li správný, tedy je to pl. nom. vok. *dceři*, shodný se stsl. konc. *-ri*, která tu je pravidlem v textech nejstarších (Scholvin, Jag. Arch. 2, 533);

z km. *-ra*: veselte se dczeri iude filiae Judae ŽWittb. 47, 12, obětovali dceri své filias ŽKlem. 105, 37 a j., tři múdré dczerzy DalC. 3, ktož ctie otcě a matery Hrad. 98^a, matery hrozný úpy činiechu Pass. 76, na matery jich Pror. Jer. 16, 3, (matky) ukazují že jen těl jich (svých dítek) sú matery ale ne důš Štít. uč. 58^a, matery MudrC. 11^a, otcové a matery ŠtítV. 34, máme otce a matery milovati t. 199, ChelčP. 86^a atd., nč. dcery.

Plur. gen. *mater*, *dcer*, stsl. *-ra*: mater svých ŽKlem. 42^b, nevěrných mater Pass. 520, svých otcův a mater Štít. uč. 127^a, sestr a mater Koř. Mark. 10, 30, mater fwých Kladr. Jer. 2, 12 (psáno *-a-* krátké, ač jinde bývá délka označována), mater a otcuov ChelčP. 83^b; dcer tvých ŽKlem. 105, 38, dczer ŽWittb. tamt., dcer sionských Pror. Isa. 3, 17 atd., nč. dcer; — *mateř*, *-ř* přejato z tvarů, kde bylo právem: ku prsem materz Pulk. 13^b, otcův a materz Koř. 1. Tim. 1, 10, materz svých Comest. 194^a, v luonu materz svých Hád. 5^a (psáno *-a-* krátké, ač jinde bývá délka označována), otcův i materz MudrA. 25^a; — *mateří*, *dceří*, stsl. *-ruij* (pozdni): našich otcův i materzi Pass. 599, aby sobě ženu pojal ze dczerzy Laban Comest. 37^a, ze dczerzy příbuzenství t.

Plur. dat. *mateřem*: materzem svým řekli Hád. 5^a, a *mateřím*: proti materziu MudrA. 54^b. Tvary tyto jsou na pohled staré, *-řem* shodný ze stsl. *-rumz*, a *-řím* z něho a podle ja-km. vzniklý; ale vyskytují se až v dokladech pozdních a jsou tedy bezpochyby novotvary, utvořené k nom. akk. *-ře*. Doklady starší mají tvary

z km. *-ra*: žalostivým materam t. j. materám Pass. 76, materam Štít. uč. 58^a, otcům a materam t. 126^a, Mand. 90^b, materam svým Pror. Jer. Lament. 2, 12, proti otcům i materam adversus parentes Ol. Sap. 4, 6, káza dcerám Tand. 22, dcerám Us., materam slc.

Plur. lok. *mateřech*, *-řích* Us. spis., opět tvary na pohled starší, ale vzniku pozdního; doklady starší mají tvary

z km. *-ra*: o svým materach t. j. materách Tkadl. 18^b, ve dczerach Ol. 2. Esdr. 11, 25, nč. dcerách, slc. materach.

Plur. instr. *mateřmi* Us. spis.; matermi slc., opět tvary pozdní, místo obyčejných

z km. *-ra*: s materamy ŠtítBud. 213, mezi dcherami Túl. 24^b, se dczeramy DalC. 95, nč. dcerami.

Část druhá.

Skloňování zájmené.

377. Zájmena jsou rodová, která vyjadřují také grammatický rod, na př. *ten* masc., *ta* fem., *to* neutr., a bezrodá, která rodu grammatického nevyjadřují, na př. *já*, jež jest stejné pro masc., fem. i neutr.

Bezrodá jsou zájmena osobní sing. nom. *já*, *ty* atd. a zvrtné *se*; rodová jsou všechna ostatní.

Skloňování zájmen liší se od jmenného a jest tedy skloňování zvláštní, zájmené. Ale není to skloňování jednotné, nýbrž valnou většinou rozdílné, jiné totiž zájmen rodových a jiné zájmen bezrodých. Ve smyslu užším rozumí se skloňováním zájmeným obyčejné skloňování zájmen rodových.

To platí o češtině a slovanštině, a to platí o jazycích indoevropských vůbec.

A. Skloňování zájmen rodových*).

378. Zájmena rodová, která v češtině máme, jsou v §§ 381 a násl. uvedena a probrána všechna.

Jejich kmeny končí se veskrze samohláskou. A to skoro vesměs samohláskou *-o* pro masc. a neutr., *-a* pro fem., na př. *to-*, *ta-*; jenom *čb-* a *sb-* jsou kmeny *-ž*.

Kmeny *-o*, *-a*, jako v skloňování jmenném, tak také zde třeba rozeznávají tvrdé, na př. *to-*, *ta-* atp., a měkké, na př. *jo-*, *ja-*, nebo *našo-*, *naša-* atp.; měkké souhlásky kmenové způsobují jisté změny v následujících samohláskách, a z toho vyplývají pak mnohé rozdíly mezi tvary tvrdými a měkkými.

V některých pádech jeví se kmen jiný, než kterého žádáme. Zejména kmen *tě-*, na př. v stsl. pl. dat. *tě-mě* vedle *chlapo-mě*, *město-mě*,

*) Srov. Brugmann, Grundriss II, 778 sl.; Leskien, Declination 108 sl.; Miklosich, Ursprung einiger Casus der pronom. Declin. (Sitzungsber. víd. akad. LXXVIII, 1874) 143 sl.; mou rozpravu Stěské sklonění zájmené (v Král. Č. spol. nauk 1885).

ryba-mš a j., a kmen *tojo-*, *toja-*, na př. v du. gen. lok. *toju* vedle *chlapu* atd., a fem. sg. gen. *toje* dat. lok. *toji* atd. vedle *duše* a *duši*. Toto *tě-* i *tojo-*, *toja-* souvisí zajisté se kmenem vlastním *to-*, *ta-*, a vykládá se: *tě-* z původního *to-i-*, kdež *-i-* je prý známka pluralu, srov. Leskien, Partikel -am 103, a Brugm. 2, 519; — *-oj-* v *tojo-*, *toja-* jednak jako část náležité koncovky ze skloňování starého, na př. v sg. instr. fem. *tojā* vedle skr. *tajā*, du. gen. lok. *toju* vedle skr. *tajōš*, jednak pozdějším přejetím odtud do tvarů také jiných, na př. ve fem. sg. gen. *toje* dat. lok. *toji* proti skr. *tasjās* a *tasjāi*; — a podobný je trvám také ten výklad, že v *tě-* i v *toj-* jest původní *toj* = plur. nom. masc., ten že se vzal za základ pro gen. dat. lok. instr. plur., a odtud že se pak přejalo *tě-*, *toj-* také do některých tvarů sing. a du. — U kmenů měkkých jest ovšem *-i-* místo *-é-* a *-e-* místo *-o-*, tedy na př. *ji-* proti *tě-*, *jej-* proti *toj-* atd., srov. I. str. 31 a 39.

379. Pádové přípony a koncovky jsou dílem stejné a stejného původu, jako v příslušných tvarech skloňování jmenného, dílem jiné. Výklad prvých jest podán implicitě ve výkladě o pádech a pádových příponách sklonění jmenného; o výklad druhých půjde v přehledu následujícím, ve kterém uvodíme a pozorujeme tvary sem hledící od podoby jejich původní nebo nejstarožitnější až do historické fáse staročeské. Uvodíme pro stručnost jen tvary kmene tvrdého *to-*, *ta-* a měkkého *je-*, *ja-*; s nimi tvary kmenův ostatních skoro veskrze se srovnávají.

Sing. nom. akk. psl. a stsl. masc. *tā*, *jā*, neutr. *to*, *je* a nom. fem. *ta*, *ja*.

Tvary masc. *tā*, *jā* a fem. *ta*, *ja* jsou stejné jako tvary jmenné *chlapā*, *oračb* a fem. *ryba*, *duša*. Neutr. *to*, *je* je z pův. *tođ*, *jod*; je tvaru vlastního, kdežto jména neutr. *město*, *dobro*, *moře*, *pěše* atd. mají koncovku vzniklou analogií. Srov. §§ 7 a 9.

V češtině je z toho *t(en)*, *ta*, *to* a *j(en)*, *ja* přehlas. *jě*, *je*.

Sing. gen. masc. neutr. měl přípony vlastní *-sjo* a *-so*. Prvá je v skr. *ta-sja* atd., ř. (homer.) *τοιο* z *το-σιο*; druhá dochována v stsl. *če-so*, *čb-so*, stč. *čso*, smíš. *co*.

Jiné tvary sem patřící mají v slovanštině koncovku *-go*, na př. *to-go*, *je-go* atd. Původu jest temného. Někteří ji vykládali ze skr. *-sja*, mylně; jiní z enklitické přípony skr. *-gha* atd. Srov. Miklosich, Genitivendung *-go* ve Víd. Sitzungsber. LXII, 78 sl.; Leskien, Declin. 109; Brugm. II, 781.

Fem. je jihoslov. *toje*, *jejě*, rus. a záp.-slov. *tojě*, *jejě*. Stran *-č* a *-é* srov. I. str. 49 sl. a zde § 10; *-oj-* pak jest analogií, v. § 378, a v kmenech měkkých přehlášeno v *-ej-*.

Předpokládané *tojě* je staženo v č. *té*, a rovněž tak *jejě* v *jie*, srov. I. str. 556 a 558.

Sing. dat. masc. neutr. *tomu*, *jemu*, tvary č., obecně slovanské a psl.

Koncovka těchto tvarů jest *-mu*. V skr. *tasmāi*, stprus. *stesmu* atd. je za ni koncovka *-smāi*, *-smu*, v lit. *tamui* pak koncovka *-mui*. Hledě ke všem tvarům těmto předpokládá Leskien Declin. 115 tvar lituslov. **ta-smui*, t. j. *to-smui*. V koncovce původní bylo tedy *-sm-*. To vyskytuje se také v sg. lok., skr. *tasmin*, a ablat., skr. *tasmāt*, a vysvětluje se z enklitického přívěsku, který se k některým tvarům připojoval, na př. skr. gen. *tasja-sma* Brugm. II, 787. V slov. *-mu* je za *-sm-* jenom *-m-*, nejspíše vlivem těch tvarů, které měly *-m* právem, zejména sg. instr. *tě-ma*, du. dat. instr. *tě ma*, pl. dat. *tě-ma* a instr. *tě-mi* Hanusz Szkic 205 a Brugm. II, 784.

Koncovka *-mu* rozkládá se tedy v *-m-u* a zbývá v ní vyložiti ještě *-u*. Toto jest patrně táž koncovka dativní, jako v sg. dat. *chlapu*, *městu* § 11.

Sing. lok. masc. neutr. psl. a stsl. *tomu*, *jemu* (*němu*), *našemu* atd. Koncovka pádová *-mu*.

V skr. *tasmin*, lit. *tan m*. *-ni* jsou koncovky *-sm-in*, *-mi*, bylo tedy také lituslov. **to-sm-in* Leskien Declin. 116, Brugm. II, 784. Při tom pak tvaru platí o *-sm-*, co bylo právě o sg. dat. pověděno, a z *-in* je slov. *-b*.

V češtině je z toho *tom*, *jem* (*něm*) atd.

Sing. dat. lok. fem. je psl. *toji*, *jeji*. V tom jest koncovka *-i* jako v sg. dat. lok. duši Mikl. I³ 135; *-oj-* pak přehlas. *-ej-* jest analogií, srov. § 378.

Z *toji* má slovanština jižní a východní *toj*, slovanština západní *tej*, *těj*; v *tej* jest *-e-* podle *jej*. V češtině bývalo *těj* dlouhé; délka dosvědčena písmem: w teey vlasti Pror. 49^a atp., a také změnou v *y*: w ty ftranye AlxV. 613 atp., srov. I. str. 136.

Z *jeji* je jinde ve slovanštině *jeji*. V češtině pak stažením *ji*, s koncovkou dlouhou, srov. I. str. 556. Jest dosvědčeno v textech nejstarších a drží se stále; na př. (v dokladech s označenou délkou): gī (ženě) bě ne do veselé Jid. 151, že se gī nemřil t. 155. bylo gij (vdově) sbožie otjato AlxBM. 8, 23, poddada sě gý (řeholi) Štít. 71^a atd.

Vedle *těj* a *ji* vznikají záhy novotvary podle sklonění složeného, *tiej* a *jiej* podle *dobřej*, *pěšiej*; na př. tyey dievcě DalC. 13, k gedneyi vdově Pass. 344, muž dá giéy (ženě) list [rozvodný Ol. Deut. 24, 3, ona gyéy odpověděla t. Jos. 2, 14, w wlfyeoy zemi Pror. 12, 5 atp.

Tvaru *jej* nebo *jěj*, který by byl vznikl z psl. *jeji* a byl tedy stejný s jinოსlovanským *jej*, v češtině není. V textech stč. přísných byl by psán

-e-, gey nebo podobně, a tomu není dokladu; gey textů pozdějších je ze staršího *jiej* atd.

Sing. instr. masc. neutr. psl. a stsl. *těm*, *jím*. Přípona pádová jest -m, táž co ve sklonění jmenném, v. § 13. Místo kmenů *to-*, *je-* jest *tě-*, *ji-*, jako v plur. instr. a j., v. § 378 a doleji du. dat. instr.; snad aby nebyla kollise s lok. *tom*, *jem*, srov. Leskien Declin. 117 a Schmidt KZ. 26, 6.

V češtině je z toho *tiem* zúž. *tím*, *jím*.

Fem. psl. a stsl. *toj*, *jej*. Podle skr. *tajā* atd. je tu -oj-, *toj-* atd. od pradávna. Koncovka však měla by býti -a, a jest -q. To se vysvětluje tím, že tu byl ještě enklitický přívěsek -m, a z býv. *tajā-m* je slov. *toj*.

V č. jsou tvary stažené *tú*, *jú*. Nestaženo zachovalo se jen *tojú* ve výraze adverbialním *mezi-tojú* přehlas. *mezi-tojí*.

Du. nom. akk. psl. a stsl. masc. *ta*, *ja*, fem. neutr. *tě*, *ji* shodují se se skloněním jmenným, stsl. *raba*, *orača*, *rybě*, *městě*, *duši*, *moři*.

V č. je rovněž náležité masc. *ta*, *ja* přehlas. *jě*, a fem. neutr. *tě*, *ji*. A také shoda s příslušnými tvary sklonění jmenného tu jest, na př. masc. *jě* jako *oráčě*, fem. a neutr. *tě* jako *rybě*, *městě* atd.; jenom v masc. kmenů tvrdých shody není, a to proto, že substantiva zde mají novotvar -y, *chlapy* proti stsl. *raba*, srov. § 14.

Du. gen. lok. psl. a stsl. *toju*, *jeju*. Podle skr. *tajōš* atp. jest tu -oj-, *toj-* atd. od pradávna; koncovka pak -u jest stejná s koncovkou téhož pádu sklonění jmenného.

V č. je z toho stažením *tú*, *jú*. Také *jejú* se vyskytá; na pohled tvar nestažený a tedy starožitný, spíše však novotvar, v. § 403.

Du. dat. instr. psl. a stsl. *těma*, *jima*. Přípona pádová je tu -ma, jako ve sklonění jmenném, v. § 14; místo kmenů pak *to-* a *je-* jest *tě-* a *ji-*, jako v plur., v. § 378 a nahoře sg. instr. *těm*.

V č. *těma*, *jima*.

Plur. nom. stsl. masc. *ti*, *ji*, akk. masc. a nom. akk. fem. *ty*, *jě*, nom. akk. neutr. *ta*, *ja*, česk. *ti ji*, *ty jě*, *ta ja* přehlas. *jě*, srovnávají se zase s příslušnými tvary jmennými -i, -y, -ě č. -ě, -a, o kterých v. v §§ 15 a 16.

Plur. gen. psl. a stsl. *těch*, *jich*. O pluralovém *tě-*, *ji-* viz v § 378. Koncovka -ch je z pův. -som, Osthoff Morphil. Untersuchungen 1, 207, proti skr. -sām; bývalé -som pak rozkládá Leskien, Partikel -am 102, v -so-m, kdež -so jest identické s příponou sg. gen., č. -so atd., a -m přívěsek enklitický.

V češtině je z toho *těch*, *jich*.

Plur. dat. psl. a stsl. *těm*, *jím*, t. j. pluralové *tě-*, *ji-* a přípona dat. plur. -m, jako ve skloňování jmenném, v. § 18.

V č. je z toho *těm*, *jím*.

Plur. lok. psl. a stsl. *těchſ, jichſ*, t. j. pluralové *tě-, ji-* a přípona lok. plur. *-chſ*, jako ve skloňování jmenném, v. § 19. V slovanštině je tu přípona pádová zněním stejná s příponou pl. gen.; ale původu jsou rozdílného: genitivní *-chſ* je z býv. *-som*, lokalové pak z býv. *-su*.

V č. je z toho *těch, jich*.

V ŽWittb. čte se: w fienech twis 64, 5, nad lat. in atris tuis; nikoli tvar starožitný, jak se někdy vykládá, nýbrž napsáno omylem *-s* podle lat. tuis, viz mé vyd. ŽWittb. str. 85—86 pozn.

Plur. instr. psl. a stsl. *těmi, jimi*, t. j. pluralové *tě-, ji-* a přípona instr. plur. *-mi* jako ve skloňování jmenném, v. § 20.

V č. *těmi, jimi*.

Pro vokativ tvarů zvláštních není, bere se za něj vždy nominativ.

380. V § předešlém vyloženy jsou pádové přípony a koncovky skloňování tohoto od podoby své původní nebo nejstarožitnější až do počátku historické fáse staročeské. V době potom následující dějí se změny a vyvíjejí se tvary některé různé podle času a nářečí. O změnách a tvarech těch je řeč doleji při zájmenech těchto jednotlivých; ale některé z nich jsou stejného druhu u zájmen všech anebo mnohých, a o těch třeba promluvíti zde předem a úhrnně.

1. Místo sg. gen. masc. neutr. *toho*, dat. *tomu*, lok. *tom*, a rovněž tak místo jednoho atd. — *to* zastupuje nám také zde kmeny tvrdé vůbec a *je-* kmeny měkké — jest dial. *teho*, *temu*, *tem* atd. Tvary tyto, s *-e-* místo žádaného *-o-*, vyskytují se v nč. nářečích východních a také v textech starých, a výklad mohl by jim býti dvojit: buď jest *teho* místo *tého* a tedy podle *dobrého*, anebo jest *teho* místo *toho* a podle *jeho*; na výklad nějaký jiný nevím že by bylo lze pomysliti. Avšak i z uvedených dvou výkladův první neobstojí. Kdyby se bylo vyvinulo *tého* podle *dobrého*, bylo by musilo nastati zkrácení *tého-teho*; tu však nebylo by lze pochopiti, proč se nezkrátilo také *dobrého*. Kdyby však bylo zůstalo *tého* dlouhé jako *dobrého*, bylo by podléhalo *-ě-* v obojích tvarech týmž proměnám hláskovým, jež se ve kterém nářečí vyskytují, a bylo by na př. v nář. han. vedle *dobryho*, také *týho*, v nář. slc. vedle *dobrieho* také *těho* atd. Toho však není, nýbrž jest han. *teho*, slc. *teho* atd. Proto zbývá jen výklad druhý: *teho*, *temu*, *tem* místo *toho* atd. vyvinulo se vlivem tvarů měkkých *jeho*, *jemu*, *jcm* (ňcm) atd., ke kmenové souhláске tvrdé *t-* připojují se koncovky paralelních tvarů měkkých *-cho*, *-emu*, *-cm*.

2. Místo pl. gen. lok. *těch*, dat. *těm*, instr. *těmi* je dial. *tych*, *tym*, *tymi* BartD. 31 (pomor.), 73 (val. místy, vedle *tý-*) a j. V nářečích příslušných neříká se *dobrych*, *dobrym* a *dobrymi* místo *dobrých* atd., tvary vytkené *tych* atd. nejsou tedy novotvary podle sklonění složeného, a výklad pro ně nejpodobnější jest opět, jako byl právě podaný: v *tych*, *tym*, *tymi*

je ke kmenové souhlásce tvrdé *t*- připojena koncovka paralelního tvaru měkkého *jích*, *jím*, *jimi*, psáno však *ty*- a nikoli *ti*-, aby čtenář neměklil souhlásku.

Stejně, totiž přejetím tvrdého *t*- z pádů jiných lze vyložití také sg. instr. dial. *tým* m. *tiem*, *tím*; ale tu je možný a pravdě podobný také výklad podle sklonění složeného.

3. Místo pl. gen. lok. *těch*, dat. *těm*, instr. *těmi* je dial. *tech*, *tem*, *tema* mýt. 333, Btch. 421 (dbeč.), BartD. 15 (zlin.) a j.; v tvarech těchto je místo souhlásky měkké v *tě*- vyslov. *te*- střídnice její tvrdá *t*-, *te*-, patrně vlivem tvarů jiných, které mají tvrdé *t*- právem, jako nom. *ten*, gen. *toho* atd.

4. V koncovce tvaru dial. bývá často zdĺoužení, na př. sg. nom. *tá*, akk. *tú*, gen. našeho, jedného, dat. našemu, jednému, pl. nom. *tí* atd., místo *ta*, *tu*, našeho atd.; je to vlivem paralelních tvarů sklonění složeného, které mají samohlásku kvality stejné, ale dlouhou. Tudy vysvětluje se také dial. *tých*, *tým*, *tými* BartD. 38 (slov.), Duš. 421 (slc.), Hatt. slc. 96, jež jest vedle *tych*, *tym*, *tymi* a místo *těch*, *těm*, *těmi*: za *tě*- bylo *ty*- změnou nahoře vyloženou. a *ty*- zdĺouženo pak v *tý*- podle dobrý. Vykládati *tých* atd. přímo podle sklonění složeného není lze, neboť v nář. val. je vedle *tých* atd. také *tych* atd., ale nikoli též *dobrych* atd.; dlužno tedy uznati, že se změna dala postupem právě vyloženým.

Někdy nelze rozhodnouti, je-li v dokladě míněn tvar s krátkým *-e*-, *-y*- či s dlouhým *-é*-, *-ý*-.

Samohlásky koncovek dlouhých mění se ovšem podle nářečí: z *tú* je ob. *tu* han. *tó*, z *jedných* je mýt. *jednejch* dbeč. *jedněch* atd.

5. Také koncovky tvarů měkkých pl. gen a lok. *-ich*, dat. *-im*, instr. *-imi*, na př. *jich*, *jím*, *jimi* atp., bývají v textech starých i novějších a také v mluvnicích do nedávna psány *-i*-, na př. gīm (pl. dat.) svD. 52, gijm (libostem) sě oddá Štít. ř. 1^b, od nich IIáj. 1^b, proti njm Br. Ezech. 3, 13, naffjch, naffjīm, naffjimi Dolež. 68, gjch, gjm, gjmi vedle gich atd. Pelzel² 72, Nejedlý Gr. 211 atd., a Blah. 261 výslovně dosvědčuje, že se místy praví s-nimi a jinde s-ními. Tu může býti zdĺoužení vlivem sklonění složeného, jako v č. 4, ale spíše je to známým kolísáním výslovnosti mezi *i* a *í*, o němž v. I. str. 207 a 208.

6. Někdy vidí se zřejmé přejetí sklonění složeného na místo zájmenného. Zejména jest vedle zájmenného sg. nom. masc. *dvój*, *trój*, *obój*, fem. *-jě*, neutr. *-je*, sg. nom. m. n. *-jeho* atd., později také skloňování složené sg. nom. *-jí*, fem. *-jie*, neutr. *-jie*, sg. gen. *-jicho* atd. Za novotvary podle sklonění složeného ustrojené nelze však pokládati *těch*, které i podle sklonění zájmenného mají koncovku, jaká jest ve sklonění složeném, na př. fem. sg. gen. *té dvojie*, instr. *tú dvojů* atp.; později, když u některých kmenů těchto sklonění složené ovládlo vůbec, pojímají se ovšem i tyto

původem zájmenné tvary do druhu složených. — Časem pak pronikají ještě jiné stejnosti se skloněním složeným: když totiž koncovka tvaru zájmenného se shoduje kvalitou znění s koncovkou příslušného pádu složeného a liší se jen kvantitou, ruší a vyrovnává se tento rozdíl zdĺoužením a na př. gen. *našeho* mění se v *našého* podle *dobrého*, dat. *našemu* v *našému* podle *dobrému* atd. A totéž děje se novotvarům *mojeho* atd., jež se mění v *mojého* atd. Tvary *našého*, *mojého* atd. shodují se se vzorem skloňování složeného *dobrýj*. Vedle nich jsou tvary *našího*, *mojího* atd., shodné zase se vzorem *pěší*, na př. v nář. stjick. jest oboje vedle sebe BartD. 90; tu mohlo *-ího* atd. nastati zúžením z *-ého* atd., a také přímo následováním vzoru *pěší*.

Na příkladě *našeho-našího* atd. je zároveň viděti, že tvar dialektický lze mnohdy dvojako vykládati, jednak změnami hláskovými, jednak napodobením a novotvořením; který výklad kdy je správný, bývá nesnadno rozhodnouti.

7. V sing. nom. (akk.) masc. přistupuje často přívěsek *-nə*: č. *ten* z *tn-nə* — nikoli z *tnnə*, jak svědčí pol. *ten* a hluž. *tón* —, oncn z onn-nə, jen z jn-nə, sen ze sn-nə; podle toho pak i všechen, veškeren atp., slc. ktoren se utvořilo. Původ tohoto *-nə* je temný.

Neutra mají u kmenů měkkých *-e*, přehláskou z doby psl.; dial. je však *-o*: mojo, tvojo, svojo, našo, vašo, dvojo, trojo, obojo BartD. 84 (stjick.), t. 99 (laš.) a j., přehláska zrušena podle *to* atd.

8. V sing. gen. masc. neutr. bývá *-o* odsuto a tedy *-h'* místo *-ho*; na př. s toh jejie hradu Pass. 627, tocht mefficza nebo tocht roku OlMüllB. 619, mně geh vlastniej materi Pass. 244, nad nebesa slova geh KřížB. 102^b, z tweh národa PassKlem. 78^a, naffeh spasitele Pass. 60, uzřěchva gednoh t. 213 atd., nč. dial. tohto Duš. 417 atd., t. j. toh', tocht m. toh'tó, jeh', tvéh', našeh', jednoh' m. toho atd. Podobně vyskytá se *-h'* m. *-ho* také ve sklonění složeném, na př. ducha fwateh Pass. 22 a j.; srov. I. str. 250 a zde § 437, a také luž.-srb. toh, joh m. spisovného toho, jeho Pfuhl 64 a 66, twojoh mlodoh pana Haupt-Smoleč Pjesničky 1841, I. 92, a srbch. tog dobrog v. toga dobroga.

9. Proti sing. gen. fem. *té, jie* byl sing. dat. lok. fem. *těj, jiej, jí*. Rozdíl mezi tvary gen. *té, jie* a dat. lok. *těj, jiej* byl tu v koncovém *-j*, které v dat. lok. bylo, v gen. nebylo. Že rozdíl tento v jazyku českém skutečně byl, toho důkazem jsou doklady: v textech do poč. XV stol. nalézá se z pravidla, ano v některých, na př. v Pass. star., Modl., Hrad., Štít. ř., AlxV. a j. skoro bez výjimky gen. *té, jie*, a naproti tomu dat. lok. *těj, jiej* (nebo *jí* m. *jiej*). V dat. lok. *-j* časem odpadá. V době, kdy tato změna se vykonává, jsou pro dat. lok. tvary dvoje: starší *těj, jiej*, a novější *té, jie*, oboje s platností stejnou pro dat. lok.; v tom pak jest psychologický podnět, aby se tvary *té* a *těj, jie* a *jiej* identifikovaly vůbec,

aby byly stejnoplatné také pro gen. Odtud bývají pak gen. a dat. lok. v sing. fem. stejné a zní podle rozdílnosti dialektické dílem *té, jie*, dílem *těj, jiej*; na př. gen. i dat. lok. *té* našic řeči, anebo gen. i dat. lok. *těj* našiej řeči.

Týž rozdíl kdysi byl a tytéž změny stejným časem daly se, jako při zájmenných tvarech sg. fem. gen. a dat. lok., tak i při stejných tvarech sklonění složeného: byl gen. *dobré, pěšie* a dat. lok. *dobrěj, pěšiej* a bývá potom jednak *dobré, pěšie*, jednak *dobrěj, pěšiej*, oboje stejnoplatné za gen. i dat. lok. Během dalším usazovaly se pro gen. i pro dat. lok. tvary stejné, ale byl v tom zase rozdíl místní: tvary s *-j* ovládly na území českém východním, tvary bez *-j* většinou na západním; pozoruhodno pak jest náročí doudlebské, ve kterém dochoval se rozdíl starý: gen. ty dobrý (= té dobré) vody a dat. lok. tej dobrej vodě, srov. Kotsm. 24 a zde doleji § 437 č. 2.

10. V sing. dat. masc. neutr. odsouvá se *-u* a bývá *-m'* místo *-mu*, a také to bývá též ve sklonění složeném, srov. I. str. 265; na př. tom BartD. 24 (zlin.), tom našem dobrém strýčkovi t. 73 (val.).

11. V nářečích pak, kde se říká dat. *tom'* místo *tomu* atp., mají tvary *-m'* a *-mu* stejný význam, bere se tedy — analogií zvrátnou — také pro sg. lok. masc. neutr. tvar *-mu* za stejnoplatný s *-m* a říká se na př. na tomu poli, o komu BartD. 38 (velick.), na tomu našemu pěknému dvori, o kterému, méjmu bratrovi, o jednomu dobrému kráfovi t. 2, str. VIII (též).

Jiná dial. zvláštnost v tomto pádě je při kmenech měkkých, které mívají *-om* místo *-em*, podle kmenů tvrdých; na př. v čoin, našom, ve všom Šomb. 23 (stř.-česk.), Tomsa 208, 221, 233 (zavrhuje) a j.

12. Pro sing. dat. lok. fem. jsou v češtině tvary nejstarší *těj, jí* a vzniklé z nich novotvary *tiej, jiej*, v. § 379. Z tvarů těch pocházejí pak všesky ostatní, jež dále poznáváme.

Tvar *jí* vyskytuje se již v textech nejstarších; je tedy starší než úženi *é* v *í*, nolze ho vyvozovati z předpokládaného **jěj*, a drží se stále, v. § 401.

Z tvarů *těj, tiej, jiej* ztrácí se časem *-j* a vznikají tvary *té, tie, jie*; na př. tee křivdě Pr. pr. 243, w te řeči AlxH. 2, 21. po oné (t. chvále) Štít. uč. 55^b, při gedne hoře AlxH. 4, 37, w tye prosbě Hod. 75^b, na gednye straně ML. 116^b, k řěčě gyez Araxes dějů AlxM. 4, 18, vlasti gyeztu Syria dějí Pass. 323, by gije (dceři) co otec odkázal Pr. pr. 252, giéztu (ženě) zjěvi sě anjel Ol. Súdc. 13, 3, hora w niez si bydlil ŽWittb. 73, 2, na níje (korúhvi) Pr. pr. 257, ku pomoci naffye Modl. 170^b, w naffye truchlosti tamt. 171^a a j. Tvary *té, jie* jsou zněním stejné s gen. *té, jie*; ježto pak v dat. lok. znamenaly tolikéž co *těj, jiej*, vznikly i pro gen. tvary *těj, jiej* místo a vedle náležitých tvarů *té, jie*, viz zde č. 9.

Jiné tvary, které tu ještě bývají, vysvětlují se obměnami hláskoslovnými. Zejména: *jěj*, *jé* ztrátou jotace z *jiej*, *jie*. Dále *jí* zúžením *jěj*, *jé* i z *jiej*, *jie*; toto *jí* je znění stejného se starým nahoře vyloženým *jí*, ale liší se od něho stářím a původem; kdež proniklo, byl (od stol. XVI) pro sg. dat. lok. fem. tvar jednotejný *jí*, místo bývalých několika, spolu stejný s gen., tak zejména v č. západní a namnoze i východní; v nář. slc. ovládlo tu naopak všude *jej*. Podobně vzniklo *tý* zkrác. *ty* z *těj*, *té*, opět stejné v dat. lok. i gen.

13. V sing. instr. fem. bývá v nář. lašském -um, na př. tum, jum, mojum, našum BartD. 119, a taktéž ve sklonění složeném: dobrum, dnešnum t.; vlivem polštiny, která tu má koncovku -g.

14. V plur. nom. bývá v nář. ob. tvar stejný pro všechny rody. Na př. *ty* naše berani, *ty* naše ovce, *ty* naše jehňata, *voni* (berani, ovce, jehňata) se pasou Us. Jinde bývá masc. náležitě a fem. neutr. stejné, totiž neutr. jako fem.; na př. zlin. masc. ti, oni, jedni, fem. a neutr. ty, ony, jedny BartD. 24.

15. V nář. slc. je vedle gen. *mojeho*, *našeho*, dat. *mojemu*, *našemu*, a pl. instr. *mojimi*, *našimi* také *mojho*, *našho* (n. *nášho*), *mojmu*, *našmu* a *mojmi*, *našmi* atp. BartD. 37 (slov.), Duš. 432 sl. a Hatt. slc. 95; tu vzat nom. masc. *můj*, *naš* za základ a k němu koncovky -ho, -mu mechanicky se přivěšují.

16. Jiné změny hláskové dějí se ovšem svým během také v koncovkách tohoto skloňování. Na př. bývalé sg. nom. fem. *ja* změnilo se přehláskou v *jě* a toto sklesnutím jotace v *je*, sg. akk. fem. *ju* v *jiu* a *ji*, sg. gen. fem. *jie* zúžil se v *jí*, *té* v *tý* zkrác. *ty* atd. A také hláskové změny dialektické mají svůj průchod. Na př. v nář. lašském je sg. dat. čimu, k-nímu, našimu atd., lok. v-čim, v-ním, v-našim atd., poněvadž se laš.-em mění v -im, srov. I. str. 149; v nář. sev.-opav. je gen. čoho, jóho, našoho, dat. čomu, jomu, našomu, lok. čom atd., místo čeho, čemu atd., poněvadž se tu každé *če*, *je*, *še* mění v *čo*, *jo*, *šo*, srov. I. str. 149 sl.; atd.

17. Změnami hláskovými stává se, že masc. neutr. sing. lok. bývá znění stejného s instr., na př. v nář. laš. lok. našim a instr. též našim; to je podnětem, že se matením také jinde tvar instr. béře za lok., na př. laš. lok. o kym, o tym m. -om.

18. Některé zvláštnosti tohoto sklonění vykládati jest z důrazu; zejména dloužení a množení slabik v zájmenech významu záporného *ni-któ* a *nič-so*: nom. akk. *niktó*, *nikté*, *nicé*, *níc*, gen. akk. *nikohého*, *ničehého*, *nikohó*, *ničehóž*, dat. *nikomému*, *nikomcnému*, *ničemému*, *ničemúž*. Dloužení a množení slabik má zde též účinek, jako *pra-* v nč. *pranikdo*, *pranic* atp. Srov. Listy filol. 1882, 120 sl. Že zvláštnosti tuto vytčené, zdĺoužení a rozmnožení o slabiku, jsou pro důraz a ne z příčiny nějaké jiné, tomu svědčí zřetelně ta okolnost, že bývají jenom při záporném *nikto* a *ničso*

atd., a nikdy při někto, něčso, ani při samém kto, čso. Jinou příčinu má dlužení jako na př. *tén, tó han., čô slc., cuo, jchuo, jú m. ju* atd., v. v §§ násl.

1. *tə, ten; těj.*

381. Kmen zájmena *tə, ten* jest *to-* masc. neutr., *ta-* fem.

Sing. nom. (akk.) masc. *t, tet, ten*.

Tvar *t-*, ze staršího *tə*, zachoval se jen ve výraze *ve-t-čas* = v ten čas: *wetczas* já káži svým andělóm Pass. 295, *wetczas* ukáží jež vědě P'ass. 296, *wetczas* sv. Pavel i sv. Petr vešla sta Pass. 307, *wendeš wetczaff* v nebeské sieni ML. 21^b, *wetczas* budu nekázán Ilrad. 125^b. V témž výraze splývá pak *t-č* v *č* a za *ve-t-čas* bývá *večas*: jako sem *weczaz* napověděl Štít. uč. 14^b, jiskry jako v plameni léci *weczaz* vzhóru jdúc *weczaz* dolów Štít. nč. 154^a, písmo a posli boží hlédají nás probuditi *weczaz* povlovně řečí milostivú *weczaz* hroznú Štít. ř. 96^b, *weczaz* Pass. 114, (jako kněžie) *veczáz* činie HusPost. 96^a, *večas* t. 98^a, *veczáz* t. 111^b, *weczaz* modo Ol. 4. Reg. 5, 22, *weczzaz* in praesenti t. 5, 26, neb *wecas* slyšie Koř. Skutk. 21, 22.

tet vzniklo ze zdvojeniny *tə-tə*, a vyskytá se jen v několika dokladech starých: *tet* angelic Přípis. Svatojiř., *tet* (t. císař) j'ho chtě mučiti ApŠ. 4, *tet* pówod Rožmb. 29, *zamešká-li* se *tet* Rožmb. 25, w *tet* div Dět. Jež. 2^a, *tet* mladecz t. 3^b, nad mě mistr *tet* vžda je (nikoli: vzdaje) t. 4^a, *tet* boj t. 5^a, pro *tet* skutek t., smysl *tet* t. mistr *tet* t. 8^b.

Pravidlem jest již v době nejstarší *ten*, z býv. *tənə*; na př. *ten* div Pil. c atd., dosud v usu spis. i ob. V EvZimn. čte se *tén*: *teen* vecč jemu 24; sotva zdloužení důrazem, pro nějž tu není příčiny, a spíše obyčejná odchylka, jakých vzhledem ke kvantitě v EvZimn. dosti mnoho jest.

Dial.: laš. *tyn* BartD. 103, změnou hláskovou, srov. I. str. 149; slc. *ten, tem*, se změkčeným *t*, spolu vedle tvrdého *ten* Duš. 417.

Neutr. *to*, stč. i nč. Dial. *tó han., te* slez. Duš. 417.

Fem. nom. *ta*, stč. i nč. V stč. *täygm* (Pilatovi) žádost na mysl spade t. j. *tá-j'mu* Jid. 76 je zdloužení od následujícího *-j*. Dial. *tá*: *taa* sunma KolČČ. 210 (1554), *Táto* bylina Háj. herb. 169^b, *tá* Duš. 417 (mor., han., slc.), *tá, táto* Btch. 446 (dbeč.), *táte* BartD. 24 (zlin., = *tato*). — Akk. *tu*, tu rsiechz Pil. c atd., dosud v usu spis. i ob. Dial. *tú, tau, tou*: na touto žalobu Šemb. 98 (podkrk.), znamenal *tau* veselost BílC. 30, v *tú* stranu Duš. 418 (mor.), *tú* BartD. 24 (zlin.), t. 73 (val.), *tú* veselí pieseň Duš. 418 (slc.); — han. *to, tó*: na toto žalobu Šemb. 101 (u Jevíčka), na *tóto* žalobu t. (u Zábřeha), sleš *tó* písničko Duš. 418.

Sing. gen. (akk.) masc. neutr.:

toho, na př. z toho veselé Pil. d atd., dosud v usu spis. i ob.; —

tuhu, dial. změnou *o* v *u*: všehu tuhu m. všeho toho Šemb. 103 (mor., Komín u Brna), z tuhu t.;

toh': z *toh* sě rozlhněvavše Pass. 211, s *toh* jejie hradu t. 627, do-
pomoz mí *toh* t. 613, synové *tohto* světa EvVíd. Luk. 16, 8, světlost *tohto*
světa t. Jan 11, 9, *tohto* dne t. Luk. 19, 42, *tohto* leta t. 13, 8, *tohto*
mládenčě t. Mat. 18, 5, *tohto* města t. Luk. 16, 28, světa *tohto* Otc. 289^a,
tohto rytíe Mand. 1^b, *tohto* vidění Orl. 41^a, *tochto* mešicza nebo *tochto*
roku OlMüllB. 619, *tochto* domu t., *tohto* prachu AlchAnt. 98^b; *tohte*
BartD. 24 (zlin.), slc. do *toh-to* domu, *toh-to* sluhy, z *toh-to* Duš. 417;

teho, podle kmenů měkkých: co jest (sv. Prokop) činil *teho* času
Hrad. 9^a, aby *teho* užil Baw. 72; do *teho* jezera Suš. 40, nejsmy *teho*
hodni t.37; *teho* BartD. 31 (pomor.), t. 35, 38 (slov.), t. 53 a 54 (dol.), t. 73
(val.), t. 82 (hran.), t. 90 (stjick.), t. 93 (kel.), t. 119 (laš.), Btch. 378
(dbeč.), *teho* lesa Šemb. 168 a 169 (han.), Duš. 417 (han., mor., slez.,
slc.); *tego* t. (slc.); — psáno *tého*: nechcú *tého* říct, z *tého* Šemb. 121
(mor.-slov.), délka nejista, neboť tutěž psáno: do lesa vašeho.

Sing. gen. fem.:

té, na př. the^e řeči Jid. 99, *tee* koupě Štít. uč. 82^a, *tee* viery Štít.
ř. 41^a, *tee* přísahy Pr. pr. 243 atd., dosud tak Us. spis.;

tý, *ty*, zúžením z *té* a zkrácením: nemám *tý* naděje ŽerKat. 195,
od *tý* bídný dny t. 23 a j., od *ty* strzedy KolČČ. 135^b (1551), *ty* weliky
Swietnicze t. 399^a (1571), *tyto* kopy KolEE. 11^a (1699, sg. gen.), z *ty*
zahrady Us.; z *tý* baby Duš. 418 (česk.);

tej, *těj*, podle dat. lok.: velmi *tě* lépe *tey* panie poslúchati Pass. 336,
ústí *teey* rokle Pror. 117^b, do *teeyto* země t. 26^a, jdi do země do *teey*
t., *tey* rady NRada 497, *tej* pokuty Slav. 55, *tej* mýt. 333, *tej* vody Suš.
3, z *tej* země t. 21, z *tej* jámy Duš. 418 (mor.), z *tej* radosti, *tej* vody
t. (slez.), s *tej* vysokej skaly t. (slc.), *tej* Hatt. slc. 96, do *těj* Peště Duš.
418 (slc.); — *-ej* mění se dialekticky jednak v *-é*, jednak v *-ý*, srov. I.
str. 134 a 138, a tu bývá z *tej* opět *té* a *tý*, a bývají rozdílné tyto tvary
pospolu, na př. v nář. dol.: *tej* našej bílej husi, *té* naše bílé husi, *tý*
naší bílý husi BartD. 53 a 54.

Sing. dat. masc. neutr.:

tomu, na př. králi *tomu* Pil. b atd., dosud Us. spis. i ob.; — z toho
jest dialektickými změnami hláskovými: *tumu*, k *tumu* Šemb. 103 (mor.,
Komín u Brna), a *tomo*, k *tomo* Šemb. 103 (mor., u Židlochovic);

tom' BartD. 24 (zlin.), t. 28 (záhor.), t. 31 (pomor.), t. 73 a 74
(val.); nechcú přiznat sa k *tom* Šemb. 123 (mor., Luhačovice);

temu, podle kmenů měkkých: k *temu* kázání Orl. 34^b; *temu* BartD.
31 (pomor.), t. 35, 37, 38, 42 (slov.), t. 53 a 54 (dol.), t. 73 (val.), t.
82 (hran.), t. 93 (kel.), Btch. 378 (dbeč.), *temu* sem sa neučila Suš. 168,
temu dízičatku Duš. 418 (slez.), *temu* pokoj dajce t. (slc., vedle *tomu*); —

z toho jest dial. změnami hláskovými: *temo*, k *temo* Šemb. 102 (mor., u Jevíčka), t. 169 (han.), a *tymu*, něchcu k *tymu* še přiznac t. 117 (opav.-ostrav.), *tymu* BartD. 103 a 119 (laš.).

Sing. lok. masc. neutr.:

tom, na př. o tom dni Pil. a atd., dosud Us. spis. i ob.; na tomto světě Admont. 1, -p- přisuto, srov. I. str. 420;

tomu, zvratnou analogií vyloženou v § 380 č. 11, na př. na tomu poli BartD. 38 (velick.), na tomu dvori t. 2. str. VIII (též);

tem, podle kmenů měkkých: w tem bludě Hrad. 44^b, na tem kázání EvVíd. Mat. 22, 40, na tem ukázala se láska boží EvOl. 152^b, w tem diele Lvov. 69^a, w tem kameni t. 70^a, o tem Sfymonu Comest. 205^a, času na tem (rým: mlatem) Baw. 34; tem BartD. 35 a j. (slov.), t. 53 a 54 (dol.), t. 73 (val.), t. 82 a 90 (hran.), Btch. 378 (dbeč.), v tem strachu Duš. 419 (han.), pře tem leso Šemb. 168 (han.), na tem drobnem kameňu Suš. 14; — z toho dial. změnami hláskovými *tym* a *tým*: na tym śwete OlMüllB. 619, muj susíd o tym mluviť Šemb. 169 (mor.-ostrav.), o tym BartD. 119 (laš.), v tym pekle Suš. 786 (z Pusté Polomé), o tym Šemb. 142 (vých.-slc.); na tým zeleným trávníčku Suš. 37.

Sing. dat. lok. fem.:

tej, *těj*, na př. tey zradě ApŠ. 62, w tey rozkoši t. 16, w tey mluvě svD. 29, tey modle Pror. 57^b, na hoře na teyto t. 18^a (2), v zemi w teyto t. 63^b, w teey vlasti t. 49^a, po teey bělosti AlchAnt. 54^a atd., v textech starých pravidelně: dochováno v nářečích: tej paní dej květinu Duš. 418 (krk.), tej mýt. 333, doudl. tej louce srov. Kotsm. 24, tej BartD. 82 (hran.), téj t. 24 (zlin.), t. 74 (val.), tej t. 119 (laš.), dáme tej mladej na střevíčky Suš. 420, v tejto chvíli a v tej době t. 7, při tej straně Duš. 418 (mor.), tej Hatt. slc. 96, k téj Aničke Duš. 418 (slc.), v téj zahrádce t.; — v době přehlásky *aj-ej* mění se *tej* zvratnou analogií v *taj*, na tay cestě Hod. 44^b, srov. I. str. 137; —

té, podle gen: w te řeči AlxH. 2, 21, w teez kapitole EvZimn. 4, w tez žalosti Otc. 379^a v. w teyz žalosti t, tee křivdě Pr. pr. 243, w tee sirobě t. 242, w tee chvíli t., w tee sumě KolČČ. 8^a (1544) atd., dosud tak Us. spis.; te BartD. 119 (laš.);

tý, vzniklé jednak z *těj*, jednak z *té*, a zkráceno v *ty*: w ty straně AlxV. 613, w ty rotě t. 1637, w ty summie KolČČ. 24^a (1543), na ty dědině t. 410^b (1566) a j., k tyto při Slav. 20, v tý při t. 24, proti tý nemoci ŽerKat. 125, po tyto nemoci t. 67 a j., k ty chalupě KolEE. 120^a (1720), na ty louce Us., na ty lúce Suš. 21;

tiej, novotvar podle sklonění složeného: tyey dievcě Šárka diechu DalC. 13, ciesař tyey řeči jě sě smiet t. 24, tyeyto dievcě Pulk. 179^a; — z toho *tie*: w tye prosbě Hod. 75^b, na tie chodbě Comest. 262^b, na tye stopě OpMus. 146^a.

Sing. instr. masc. neutr.:

tiem, na př. *tyëm* potokem Pil. a, *thiem* znamením DalH. 31, *tijem* darem Štít. ř. 201^a, *tijem* právem Pr. pr. 244, s *tieemto* dietětem KřížB. 88^a atd.; — z toho zůž. *tím* Us. spis. i ob.; — doudl. zkrác. *tím* Kotsm. 9 a j.;

tým: úmyslem *tym* Hrad. 29^a (rým: svatým), nad *tym* pastýřem Lvov. 71^b; *tým* BartD. 24 (zlin.), t. 28 (záhor.), t. 54 (dol.), t. 74 (val.), t. 82 (hran.), t. 90 (stjick.), *tým* v. *tím* Dolež. 71, *tým* Ilatt. slc. 96, *tým* chlebom Duš. 419 (slc.); — z toho *tejm* BartD. 2, 256 (žďár.); — zkrác. *tym*, *tym* BartD. 119 (laš.), za *tym* klobúčkem Suš. 129; — dialektickou změnou samohlásky *tém* chrom. 280, BartD. 378, t. 2, 136 a j., naj-*tém* = nad *tím*, poj *tém* = pod *tím* Šemb. 44 (mor., hor.), *tém* křížem se žehnala Suš. 39, za *tém* kopcem t. 173.

Fem. Neztažené *tojú*, přehlas. v *toji*, zachováno ve výraze adverbialním *mezi-toji* = mezi *tím*: *zvieře* (pardus) má srst krásnou a *mezytogy* ztýkáno jest *miesty červenými* (sic) ŠtítOpat. 66, (pardus) krásnou srst má po všem tělu a *mezi togi* ztýkáno jest *miesty černými* ŠtítMus. 74^b, pokrytec postavu máje svatosti *mezi togy* činy má nepodobné k té svatosti t. 75^a, *me-itogi* do Jeruzalemě přijev Pass. 483, chtě se židům slíbiti jal se křesťanův nenáviděti *mezytogy* kázal svatého Jakuba zabiti t. 391, *mezytogy* kázáno volati t. 398, ta jistá řebříe Ježíš s svú matkú držiasta *mezitogy* anděli jedni dolův druží nahoru zpievajíc se vznášiechu t. 418, *mezytogy* ta dva rytieře počesta poselstvie dieti t. 572, *mezitogi* jedna žena přistúpivši počě rozprávěti t. 287.

Krom toho jest již v nejstarších textech pravidlem tvar stažený *tú*, z něhož je dále *tau*, ně. *tou* atd.: *tú* řekú Pil. a, *tuu* modlitbú Pass. 614 atd., *tú* BartD. 24 (zlin.), t. 73 (val.), t. 90 (stjick.), *tú* dolinú Duš. 417 (slc.); zkrác. *tu* t. 119 (laš.); ně. *tou* Us. spis. i ob., *tou* BartD. 52 a j. (dol.), a také slc.; — dial. změnou samohlásky *tó* chrom. 280, Btch. 378 (dbeč.), Duš. 418 (mor.); — a *tum*, *túm*, vlivem polské nosovky: *tum* cestum Šemb. 52 (slez.), *tum* BartD. 119 (laš.), za *tum* našum stodołum, *tum* dluhum cestum t. 88 (stjick.), s *túm* kozúm t. (vedle -um).

Dn. nom. akk. masc. *ta*, fem. neutr. *tě*: ta jistá řebříe Pass. 418, ta dva prorádcě AlxBM. 1, 1, ta mužě zrádná t. 1, 33; tyto dvě věci Alb. 76^a, tyto (dvě dceři) Ol. Gen. 19, 8, tie dvě slově NRada 2091.

Du. gen. lok. *tú*: (sv. Ludmila) od *tu* dvú (Tumana a Gumana) jest udávena Pass. 514, tuto dvú matkú setkánie Pass. 278, *tu* dvú dětátkú tamt. 278.

Du. dat. instr. *těma*: *tyemato* dvěma svatýma Pass. 284, *tyemato* mužiem Ol. Gen. 19, 8.

Plur. nom. akk.:

masc. nom. *ti*, na př. *tyto* t. j. *tito* svD. 3 atd., dosud Us. spis., a také dial. *ti* BartD. 24 (zlin.), t. 54 (dol.), t. 73 (val.), t. 90 (stjick.),

t. 93 (kel.), ci t. 119 (laš.); slc. ti; — zdlouč. *tí*: aby nebyli ukřáceni tij dni Krist. 84^b, tij nerozumějí ChelčP. 144^b, tij gruntové KolČČ. 51^b (1561), tí staří vojáci BartD. 52 (dol.), tí t. 73 (val.), tí boháci t. 85 (stjick.), tí martinskí mládenci Duš. 419 (slc., vedle ti); *-ty*, v. při neutr.

masc. akk. (nom.) fem. nom. akk. *ty*, na př. ty divy svD. 26, ty skály Pil. c atd., dosud tak Us. spis. i ob., BartD. 24 (zlin.) a j., Btch. 378 (dbeč.), Hatt. slc. 96; — dial. změnou samohlásky *te*: te starosti Duš. 420 (han.), tě chrom. 280; — zdlouč. *tý* BartD. 73 (val., v. ty), tý vršky t. 85 (stjick.), tý duby Duš. 419 (slc.), tý (dívky) t.; — *té*: té čase, cez té hory Duš. 420 (slc.); a z toho *tie*, *tje*, *tye*, *tyé*: tie moje radosti, tie ořešky Duš. 420 (slc.), tje naše krave Šemb. 75 (slc., hont.), tje kvjetočke t. 175 (slc., pohron.), tye naše nevesty, tyé ptáčki, tyé oči Koll. Duš. 420 (slc.);

neutr. *ta*, na př. ta slova svD. 25 atp., dosud tak v Usu spis.: v nář. ob. jest odchylkou syntaktickou pro neutrum tvar *týž*, jako pro fem., a obyčejně také pro masc.: ty berani, ty vovce, ty jehňata Us., ti volí, ti krávy, ti telata mýt. 340 (ti vyslov ty), ty kluci BartD. 2, 225 (třeb.).

Plur. gen. lok. *těch*, na př. při tyech slovích svD. 79 atd.; někdy psáno dlouze: tijech věcí Štít. ř. 37^a, tijech příprav t. 36^a, o tijech divíech t. 242^a, o tijech stavíech t. 84^b, o tijech slovích t. 96^a; ale pravidlem je krátké *těch* vždy a dosud Us. spis. i ob., *těch* BartD. 28 (záhor.), t. 36 (bystř.), t. 74 (val.);

tech, tvrdé *t-* přejato z pádů jiných; tech KolEE. 403^a (1667), z tech peněz t. 3^a (1661), při knihách techto t. 3^b (1662), tech mýt. 333, chrom. 280, BartD. 24 (zlin.), t. 28 (záhor.), t. 35 a j. (slov.), t. 53 a 54 (dol.) t. 74 (val.), t. 2, 137 (han., zábř.) a j., Btch. 378 (dbeč.), od tech padesáti Suš. 59, na tech budú visat t. 99; za tech Šemb. 75 (hont., místem); — zdlouč. *těch* BartD. 2, 217 (han., ivanč.);

tych: tych obyčejův Boh. 338, tych peněz Půh. 2, 245 a j., tych úmluvčí t. 2, 247, v dnech tycho EvOl. 175^b, tycho tří Lvov. 70^b, w tych mukách t. 73^a, z tych peněz KolA. 1513, w tych mezech t. 1512 a j., z tych KolEE. 8^b (1687), tych BartD. 35 a 37 (slov.), t. 31 (pomor.), t. 53 (dol.), t. 73 a 74 (val.), t. 93 (kel.); tych v. těch Dolež. 71; — zdlouč. *tých*, obyčejně vedle krátkého: BartD. 31 (pomor.), t. 38 a 42 (slov.), t. 54 (dol.), t. 73 (val.), t. 90 (stjick.), do tých žlebů Suš. 181, tých Hatt. slc. 96, tých mláďencov Duš. 421 (slc., z Koll.); *tyjch* BartD. 2, 272 (jemn.), *tejch* t. 2, 256 (žďár.), *tejch* řečí Duš. 421 (slez.), *těch* BartD. 2, 217 (han., ivanč.).

Plur. dat. *těm*, vždycky tak a dosud v Usu spis. i ob., *těm* Bart., 28 (záhor.), t. 36 (bystř.), t. 74 (val.);

tem, tvrdé *t-* přejato z pádů jiných: tem mýt. 333, chrom. 280, BartD. 24 (zlin.), t. 28 (záhor.), t. 31 (pomor.), t. 35—37 (slov.), t. 53

a 54 (dol.), t. 74 (val.), t. 2, 137 (han., zábř.) a j., Btch. 378 (dbeč.); tem žáčkovém Suš. 79, tem dětom t. 197, tem ledom (lidem) Šemb. 168 (han.); *tēm* BartD. 2, 217 (han., ivanč.);

tym: tym jež věrie ve jmě jeho his EvSeitst. Jan 1, 12, káza tym sěsti EvVíd. Luk. 12, 37, k tym obětem Comest. 156^a, ke dvehóm tim t. 178^a, rači (impt.) tym milost svú dáti OlMüllB. 619, tym slovám BílQ. 2, 17; tym BartD. 31 (pomor.), t. 53 (dol.), t. 73 a 74 (val.), t. 93 (kel.); tym v. těm Dolež. 71; — zdlouž. *tým*, obyčejně vedle krátkého: tým BartD. 35–42 (slov.), t. 54 (dol.), t. 74 (val.), t. 90 (stjick.), tým Hatt. slc. 96, tým rodičom, tým susedkám Duš. 421 (slc.), *tyjm* BartD. 2, 272 (jemn.), *tejma* t. 2, 256 (žďár.).

Plur. instr. *těmi*, vždycky tak a dosud v Usu spis.: někdy i v ob., těmi BartD. 74 (val.), ale tu je většinou tvar vulgarní *těma*, tiema přídavky KolEF. 66^b (1697), *těma* kvítky BílQ. 1, 70 a j., *těma* Us., BartD. 28 (záhor.), t. 36 (bystř.);

tema, tvrdé t- přejato z pádů jiných: tema mýt. 333, chrom. 280, BartD. 24 (zlin.), t. 35–38 (slov.), t. 74 (val.), t. 2, 137 (han., zábř.) a j., Btch. 378 (dbeč.), pod tema jedlami Suš. 181; *těma* BartD. 2, 217 (han., ivanč.);

tymi, *tyma*: slovy tymy Hrad. 34^a (rým: svatými), tymi v. těmi Dolež. 71, tymi BartD. 73 a 74 (val.), za tymi botkami Suš. 129; s tyma maľýma chlápci, s tyma koši BartD. 74 (val.), tyma t. 93 (kel.); — zdlouž. *tými*, *týma*: tými BartD. 42 (hroz.), t. 72 (val.), t. 90 (kel.), Hatt. slc. 96, s tými hovady Duš. 421 (slc., z Koll. Zpiev.); *týma* BartD. 28 (záhor.), t. 35, 37 a 38 (slov.), t. 54 (dol.), t. 90 (kel.), za týma Duš. 421 (slc., z Koll. Zpiev.); *tyjma* BartD. 2, 272 (jemn.); *tejmi*, *-ma*: teygmi písmy dosvědčujem Dipl. Jg., *tejma* BartD. 2, 256 (žďár.), mezi *tejma* Suš. 705.

382. Zájmeno *ten* sesiluje se enklitickým *-že*, a dále připojeným *-to*, *to-*, *tu-* atd.: *ten-že*, *ten-to*, *to-ten*, *tu-ten* atd. Skloňování se tím nijak nemění; ale to třeba vytknouti, že tvary s přívěsky těmito nejsou všude a stejně v obyčejí.

1. Ve spojení s enklitickým *-že* vyskytují se zájmenné tvary *ten* atd. dosti zřídka. Na příklad

sg. nom. akk. masc. *ten-že*: tens člověk AlxBM. 2, 31, tens pak pohan AlxB. 2, 37, tenž prorok BílQ. 2, 48; — neutr. *to-že*: tose vieš LMar. 76, (apoštolu Matějovi) pitie dáno bylo, jímžto mnoho lidí zbylo napivše se svého zraku, to s mu také dáno píti t. j. *to-ž* ApŠ. 80; — akk. fem. *tu-že*: w tu ze zemiú Jid. 34, w tu ze hodinu Hrad. 22^b;

sg. gen. masc. neutr. *toho-že*: tohos se nikakž neznaviu ApD. 6,

w tohos miesto apostola ApŠ. 68, tohos veselé AlxB. 5, 38, tohos nikakž nezbudeš AlxBM. 3, 6;

sg. dat. masc. neutr. *tomu-že*: tomuž městu BílD. 447;

sg. lok. masc. neutr. *tom-že*: w toms blůdiv ApD. c, w toms hněvě AlxBM. 4, 33, w toms střiclení hi v těj sěči AlxB. 2, 4, v tomž místě Beck. 1, 35;

sg. dat. lok. fem. *těj-že*: w teys rozkoši w teys ozračí AlxB. 7, 22;

pl. nom. *ti-že*: mistři tyse AlxH. 12, 8, mistři tyze AlxV. 2409;

pl. gen. lok. *těch-že*: thyechs zámyslův AlxB. 8, 10, při tyechs skončal (Jidáš) ApŠ. 66, z tiechz peněz KolA. 1516 (tu jen toto), při těchž forách ČernZuz. 326, v těchže dnech Pal. 3, 2, 364, těchže pánův t. 5, 1, 72, těchže ředitelův t. 5, 1, 110, v těchže psaních t. 5, 2, 376;

pl. dat. *těm-že*: těmže křižovníkům Pal. 2, 2, 31;

pl. instr. *těmi-že*: těmiž syny Scel. 48, pod těmiže nebesy Pal. 5, 1, 182.

V některých případech může býti pochybnost, patří-li tvar sem či k *tý, tá, té* v § 383; ale tu obyčejně význam poučuje a rozhoduje: *ten-že* atd. je demonstrativní, *tý-ž* pak znamená spolu identitu.

V nč. jaz. ob. tvarů těchto není; v jaz. knižném pak jsou oblíbeny jen u některých spisovatelův.

2. Přívěsek *-to* jest oblíben v jazyku starém i novém, a tvarů *tento* jest potřeba nevyhnutelná, když staré *sen* vyhynulo a pro význam hic dostatečné náhrady jiné nebylo.

3. *to-ten* vyskytá se jen místy: toten kamenec Duš. 121 (slc., z Koll. Zpiev.), tota voda t. (též) na totu žalobu Šemb. 141 (slc., Levoč).

4. Taktéž *tu-ten*: hale tuto (= to) pravda nebude, nic si z tohoto nedělej, o tutom, děvče mi tutím nekaž Duš. 121 (domažl., z Bož. Němc.); tu-ten, tu-ta, tu-to, gen. tu-toho, tu-tej, dat. tu-tomu atd. Šemb. 18 (domažl.).

5. Jiné ještě přívěsky porůznu oblíbené jsou v příkladech: *ten-hle* a z toho dále *tenle* a *tendle* Us.; *totten* = tento a *henten* = onen Btch. 378 (dbeč.); *tojten*, *tojta* *tojto*, *toj-* z toť-, chrom. 280; atp.

383. Vzdle *ten*, *ta*, *to* atd. jsou také tvary *tý, tá, té* atd., obyčejně s enklit. *-ž*: *týž. táž, též* atd. Shodují se v koncovkách s adj. dobrý, *-á, -é*. Ale nevznikly skládáním, jako na př. dobrý z *dobrá-ja*, dobrá z *dobra-ja*, dobré z *dobro-je* atd., nýbrž analogii: jsou totiž některé tvary paralelní stejného zakončení ve sklonění zájmenném jako ve složeném, na př. sg. gen. fem. *tě* jako sg. gen. fem. dobré, dat. lok. *těj*, jako dobrý, instr. *tú* jako dobrú; analogie působila v tom směru dále a přidělala tedy časem také gen. *těho* podle *dobrého*, dat. *těmu* podle *dobrému* atd. V starožitné stsl. jsou toho začátky jenom řídké: pl. nom. *tii*, akk. *tyję* Mikl. Lex. a Scholvin v Jag. Arch. 2, 569; v češtině v textech starých také jen

málo příkladů bezpečných, ale rozmáhají se během času. Rozmáhání to podporováno změnami mezeitím vzniklými, když na př. místo *toho* atp. se ujalo *teho* atd. podle *jeho* atd., místo *těm* atp. pak *tym* atd. podle *jim* atd.; tu do stejnosti s *dobrého*, *dobrym* atd. scházelo již jen zdloužení, a to se pak vykonalo. A když byly tvary dvoje pospolu, vyvinul se i rozdíl u významu: *ten* jest = ille, později hic, a naproti tomu *tý(že)* = idem. Novotvary *tý-* atd. mají při sobě obyčejně enklitické *-že*, *-ž*. Jest tedy sg. nom. masc. *tý*, a ovšem z toho změnami hláskovými dále *taj*, *tej*, fem. *tá*, neutr. *té* zúž. *tý*, akk. fem. *tú* rozšíř. *tau*, *tou* atd. Když se pak se skloněním *dobryj* atd. shodují tvary všechny, zapomíná se, že některé z nich jsou vlastní a nikoli novotvary podle *dobryj*, na př. sg. gen. fem. *té-ž*, instr. *touž*, zejména když v nich proniká význam identity. Doklady a příklady, v nč. jen v usu knižném:

sg. nom. (akk.) masc. *tý*: tyze zakon Ilrad. 3^b, veď tyzt jest buoh jako i dřéve Štít. uč. 88^a, tijž úrad Štít. uč. 90^a, tyze sluha EvVíd. Mat. 18, 28, ty má jezera držeti Kola. 1516, Tay mohl s blázna býti Trist. 346, tayž Kola. 1515, KolB. 1518, teyž Caato HrubLobk. 77^b, teyž lán KolB. 1520, teyž duom KolČČ. 82^a (1547), teyž svatý patriarcha Hořek. 65^a, teyž Bernart praví t. 12^b, týž den ŽerKat. 170 atd., nč. týž Us. spis.; — fem. *tá*: taaz muka Štít. uč. 156^a, taaz Lidmila Kola. 1511, táž vůle i nevůle Vel. Jg., táž podagra se po mně tluče ŽerKat. 126, nč. táž Us. spis.; — neutr. *té*: já jsem teze učinila Hrad. 105^a, tez vám slušie učiniti t j. totěž DalC. 10, upadl sám w tez osídlo AlxH. 7, 21, král náprvé vzváza (bojovati se jal) a všem svým teze rozkaza AlxV. 1409, na teez miesto Otc. 7^b, teyž polulání Kola. 1515, skrze též psaní ŽerKat. 222, skrze týž psaní t. 202 atd., nč. též, někdy v jaz. knižném;

sg. akk. fem. *tú*: w tuuz hodinu Pass. 34, t. 381, t. 411, tuuz světlost viděl Pass. 309, tuz dan (daň) DalC. 31, pak li by dva neb tříe tuzv radost měli Štít. uč. 158^a, na tuze púšti Otc. 318^b, tauž summu cihel Br. Ex. 5, 8 atd., nč. touž Us. spis.;

sg. gen. masc. neutr. *tého*: čakaj tehoz veždy na sě AlxBM. 8, 5, tehoze divu Hrad. 7^a, do teho dne t. 11^b, t. 19^a, tyhoz domu KolB. 1524, téhož času Br. Deut. 9, 20, z téhož ohně t. Ezech. 1, 13, téhož měsíce t. Lev. 23, 6 atd., nč. téhož Us. spis.; — fem. *té*: tese chvíle AlxH. 4, 11, dojdem tez strasti AlxV. 839, tez púště Otc. 351^a, tyž Mandaleny Kola. 1520, já se též bídy obávám ŽerKat. 126; nč. též, někdy v jazyku knižném;

sg. dat. masc. neutr. *tému*: k temus Jid. 43, k temuz Otc. 404^b, k témuž aby syny své učili Br. Deut. 4, 10, nč. témuž Us. spis.;

sg. lok. masc. neutr. *tém*: w tems činu AlxBM. 6, 40, v osídle w temz ŽWittb. 9, 16, w teemz kraji EvZimn. 5, na temz dubě DalC. 34, ktož následují ho w teemz Štít. uč. 18^b, o teemz vstání (z mrtvých) t.

181^b, w témž domě Br. Ex. 12, 46, na teymz domě KolČČ. 119^b (1550), po teymz Janovi t. 136^a (1549), w teymz dvoře t. 326^a (1562), po tém Janovi Slav. 40, v týmž vinohradě ŽerKat. 106 atd., nč. témž Us. spis.;

sg. dat. lok. fem. *těj*, *té* atd.: teyz paní Lidmile KolB. 1516, teyz Kateřině KolČČ. 57^a (1547), teyz Annie t. 107^a (1549), k teež paní KolA. 1511, na též hoře Br. Gen. 31, 26, tyz paní KolA. 1512, po týž paní ŽerKat. 260 atd., nč. též, někdy v jaz. spis.;

sg. instr. masc. neutr. *tým*: timz činem t. j. týmž Pass. 299, tymz pořadem Otc. 302^b, taymz povrazem Hod. 47^a, teymž obyčejem HrubLobk. 77^b atd., nč. týmž Us. spis.; — fem. *túž*: tuuz cestú Pror. 27^b, tuuz leností Modl. 43^a, s tuuz zahradú KolA. 1512, tauž věci Br. Ex. 18, 11 atd., nč. touž Us. spis.;

du. nom. akk. masc. *tá*: oba dva taaz chrámy Lobk. 120^b;

pl. nom. masc. *tí*: tijž dvořané Lobk. 56^a, tijž židé KolA. 1512, tíž páni ŽerKat. 224, kdo tíž nemocní sau t. 200, nč. tíž, někdy v jaz. spis.; — akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *té*: w tez časy AlxV. 781, aby (pastýř) tez přihnal ovčice jež v stádo vyhnal t. 1114, w teez hřiechy Štít. ř. 112^a, w tez hřiechy ChelčP. 17^a, na tez cesty t. 17^b, teez rukojmě KolA. 1512, tyz poplatky t. 1515, týž věci ŽerKat. 140, týž peníze t. 140 a j., v té samé suché dni Seel. 261, w tý dni t. 219 a j.; nč. též, v jaz. spis., zřídka; — nom. akk. neutr. *tá*: tázz slova Ol. 1. Reg. 17, 30, táž slova Br. Gen. 32, 19, nč. táž Us. spis.;

pl. gen. lok. *tých*: tychz sirotkuov KolB. 1518. týchz rejstřích KolČČ. 34^b (1564), týchž fur ŽerKat. 140, taychz sirotkuov KolČČ. 20^b (1549), teychž sirotkuov t. 137^b (1551), týchž přátel Vel. Jg., nč. týchž Us. spis.;

pl. dat. *tým*: k tymz penězuom KolČČ. 57^a (1551), taymz sirotkuom t. 115^b (1549), teymž dětem HrubLobk. 68^b, teymz sirotkuom KolČČ. 29^b (1547) atd., nč. týmž Us. spis.;

pl. instr. *tými*: timiz biči Pass. 430, timiz slovy Ol. 2. Reg. 3, 34, tymyz obyčejí t. Num. 29, 6, týmiž větry Vel. Jg., teymiz smluvami KolČČ. 65^b (1545) atd., nč. týmiž Us. spis.

Sem patří také *tý*, *týž* ve výraze *tý-den*, *týž-den*, o němž v. §. 357.

384. Časem přibývá ještě složené *ten-týž*. Jeho sklonění náležité by bylo, kdyby oba členové se skloňovali; ale to děje se jen částečně a zejména místo skloněného členu prvního bývají častěji ustrnuliny *te-*, *to-*, *ty-*, a i ty vyskytují se hojněji u theoretiků než ve skutečnosti. Us. nč. spis. mívá místo tvarů nyní neobvyklých nesložené *týž* anebo příslušné tvary zájm. jednoduchého *ten* s přívěskem *-těž*. Doklady a příklady:

sg. nom. (akk.) masc. *tentýž*: tentyz svět ChelčP. 190^a, w tentýž způsob Br. 2. Esdr. 6, 5, w ten týž den t. Ezech. 23, 38, manželka zase vzdala jest ten teyz duom k tomu . . . KolČČ. 386^b (1565), kterémužto

Matějovi manželka jeho zase vzdala jest ten teyz jeho statek t. 248^a (1556), tentýž Dolež. 71, NejedlýGr. 215, Us.; — fem. *tatáž*: tatáž tvá teta ŽerKat. 203, vaše tatáž teta t. 22, tatáž Rosa 130, NejedlýGr. 215, byla-li to tatáž (Bětka) TomP. 3, 438, Us.; — neutr. *totéž*: aby to teez byl povinen učiniti KolA. 1515, jakoby on to teez učiniti moc jměl KolČČ. 34^b (1544), což by koli ona (nevěsta) svého do téhož statku vnesla, to tcez aby k sobě zase vzala t. 390^b (1565), totéž n. totýž Dolež. 71, totéž NejedlýGr. 215, Us.;

sg. akk. fem. *tutouž* Rosa 130, Dolež. 71 a j.; Us. nč. má za to *tu-též*;

sg. gen. masc. neutr. *tohotož*: toho tehož času hoc eodem tempore Kladr. Gen. 18, 14, Bůh nemstí dvakrát tohotož Briek. Jg.; — *téhož* Rosa 130, Dolež. 71, *totéhož* Rosa 130 (prý neutr.); — fem. *též* Rosa a Dolež. l. c.;

sg. dat. masc. neutr. *tomutémuž* nedoložen; za to *těmuž* Rosa a Dolež. l. c., a *totěmuž* (prý neutr.) Rosa 130;

sg. lok. masc. neutr. *tomtémž* nedoložen; za to *tetémž*, *totémž* Rosa a Dolež. l. c.;

sg. dat. lok. fem. *tétéž* nedoložen; za to *tetěž* ib.;

sg. instr. masc. neutr. *tímtýmž* nedoložen; za to je *tytýmž*. *tytýmž* způsobem Lab. 27, 6, *tytýmž* Dolež. 71, a *totýmž* t.; — fem. *toutouž* nedolož.; za to *tutouž* t.;

pl. nom. masc. *titíž*: študenti byli titíž TomP. 3, 482, titíž dva bratři t. 8, 456; *titěž* Us. spis.; — masc. akk. (nom.) a fem. nom. akk. *tytěž* Us. spis., *tytýž* Rosa 130, Dolež. 71; — neutr. *tatíž* t. a Us. spis.;

pl. gen. lok. *těchtýchž* nedolož.; za to *tytýchž* Rosa 130, Dolež. 71;

pl. dat. *těmtýmž* nedolož.; za to *tytýmž* t.;

pl. instr. *těmitýmiž* nedolož.; za to *tytýmiž* t.

Tvary, které nejsou dosvědčeny kromě Rosou a Dolež., jsou bezpochyby jen theoreticky ustrojeny a v jazyku živém sotva kdy bývaly.

2. on, onen.

385. Kmen zájmena tohoto jest *ono-* masc. neutr., *ona-* fem. Pro doklady zde dále následující jest připomenouti, že po neslabičných předložkách bývá *ón-*, *uon-*, *ún-* místo *on-*, srov. I. str. 234, a že místo *on-* bývá *von-*, srov. I. str. 432. Dále jest upozorniti na význam zájmena tohoto, kterýž jest = ille, proti *ten* = is a *sen* = hic. Ten význam jest i v nominativech sing. *on*, *ona*, *ono*, du. *ona*, *oně*, *oně*, plur. *oni*, *ony*, *ona*; ale tvary tyto berou se za nominativy k tvarům kmene *jo-*, *ja-*, jejichž nominativy vlastní vyšly z obyčeje, spojuje se tedy nom. *on* s gen.

jeho, dat. *jemu* atd. a tím stírá se sebe i význam *ille* a přijímá význam zájmena osoby třetí, = něm. *er* atd. Pro význam *ille* obráno pak *onen*. V pádech však ostatních, mimo nominativy, zůstává význam starý nezměněn: *onoho* = *illius* atd. Skloněním patřf všeliké tvary *km. ono-*, *ona-* k sobě, nechť jest význam jejich kterýkoliv.

V jaz. spis. zachovalo se toto zájmeno plně, v nář. ob. jen částečně. Tvary dial. a j. vysvětlují se podle § 380.

Sing. nom. (akk.) masc. *on*: jehož *on* král vypověděl *ille* rex AlxB. 1, 208, král třěl se sěka *on* lud hlupy AlxBM. 3, 20, kdež se *on* lud kryjě laží AlXM. 4, 7, sen hi *on* před vozem padna hic et *ille* AlxBM. 1, 36, *on* (zové) Radvana sen Mladotu, a sen Jana *on* Radotu AlxV. 1390 sl.; *on* mluvití bude za tebe Br. Ex. 4, 16 atd.; von Us. ob., ůn BartD. 75 (val.), t. 90 (stjick.); un t. 103 (laš.); — *onen*: *onen* bor AlxH. 6, 3, sen zastřělen *onen* zboden AlxB. 2, 3 atd., *onen* Us. spis.; v Koř. Mat. 27, 63 *onyen*, *omylem*.

Neutr. *ono*: se hi *ono* AlxBM. 5, 9 atd.; vono Us. ob.; *uno* BartD. 103 (laš.).

Fem. *ona*: však se poddá vlastcě *ona* AlXM. 4, 15 atd., dosud tak; vona Us. ob., *uno* BartD. 103 (laš.); — *oná*: *oná* osoba BílD. 106, že *oná* (Eva) jest z kosti jeho Nitsch 85. — Akk. *onu*: w *onu* ŽGloss. 143, 13; — *onú*: vzpomínáš *onú* chvíliu Jid. 165, na *onau* vojnu BílA. 11, *onau* horu t. 15, skrze *onau* vodu Seel. 154 a j.

Sing. gen. masc. neutr. *onoho*: *onoho* jmě *illius* HomOp. 152^a, Juda seho neb *onoho* AlxH. 3, 39, ot krále *onoho* AlxB. 1, 28, sbožie *onoho* i seho t. 5, 16 atd., dosud Us. spis.; — *oného*, *onýho*: do *oného* chrámu Seel. 267 a j., Tomsa 239 (zavrhuje). — Fem. *oné*: z *one* ŽGloss. 143, 13, f *one* strany AlxV. 157, f *uone* strany Pass. 394, aby byl prázden *onee* druhé smrti Štít. ř. 129^a atd., dosud Us. spis.; — bezpochyby bývalo také *oněj*, ale dokladu pro ně nemám.

Sing. dat. masc. neutr. *onomu*: *onomu* illi ŽKlem. 34, 8 atd., dosud v jaz. spis.; k *uonomu* Brig. 57^a, t. 96^a; — *onemu*: *onemu* slepému Hrad. 13^b; — *onýmu* Tomsa 239 (zavrhuje).

Sing. lok. masc. neutr. *onom*: w *onom* piesce AlxV. 2185 atd., dosud Us. spis.; — *onem*, *oném*: w *onem* czzafu EvOl. 206^a, w *onem* czafu Comest. 249^a, na *onem* lamem t. 251^a, na *onem* fwyetye Orl. 66^b, t. 133^a, w *onem* Drach. 76, w *oném* poli BílD. 3, w *oným* městě Seel. 37 a j.

Sing. dat. lok. fem. *oněj*, *oné* atd.: w *oney* vzpále AlXM. 5, 8, w *oney* věži Pass. 485, po *oné* (tak v rkp., t. chvále) Štít. uč. 55^b.

Sing. instr. masc. neutr. *oniem* zůž. *oním*: to jest měl *onijem* pokušením napomenutie Štít. ř. 58^b, ně. *oním* Us. spis.; — *oným*: pod

oným řebříkem VesB. 126^b, s oným setníkem Seel. 275. — Fem. *oní*, -*au*, -*ou* Us. spis.

Du. nom. akk. masc. *ona*: ona své děnie doložista noci druhé AlxBM. 5, 30, ona dva vítěze AlxV. 1571, ona to zvěděsta DalC. 70, ona nevinná vecěsta Pass. 358; — fem. neutr. *oně*: onye obě sestrů miesto přijě AlxV. 1920 a AlxII. 6, 10, onye (dvě dievcě) vecěsta Pass. 362, onye dvě prikázání největší Štít. uč. 29^b.

Du. gen. lok. *onů*: vecě mladší z oonu EvZimn. 23, onu dvě uductvo zřiece AlxB. 3, 42.

Du. dat. instr. *oněma*: ke dvěma onyema Pass. 395, onyema dvěma Brig. 40^a; psáno dlouze: k onijema mlazšíma Štít. ř. 97^b.

Plur. nom. masc. *oni*: že mne tak chtie zbíti ony AlxBM. 4, 10 atd., dosud tak; — *voni*: wony illi Brig. 73^b, kterých svobod woni užívali List. Perw. 12, voni Us. ob.; zdlouč. *oní*: si hi oně Pil. a, oně svD. 13 a 19, aby onij se nezanepřáznili ChelčP. 144^b; — akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *ony*, z pravidla a dosud Us. spis.; *oné* zúč. *oný*: když oné věci vzejdou Beck. 1, 582, oné dva peníze BílD. 303, oné panny (slyšely) BílA. 41, oný dva t. 83; — neutr. *ona*, z pravidla a dosud Us. spis.; *oná*: oná znamepí BílA. 41 a j. — Ve významu zájmena třetí osoby je pl. nom. *oni* masc. a *ony* fem. a spolu pro neutr. v nář. zlin., val., laš. BartD. 24, 75, 119 a slc., a jinde *oni* pro všechny rody Us. ob., BartD. 39 (súch) a j., srov. § 380 č. 14.

Plur. gen. lok. *oněch*: z pravidla a dosud Us. spis.; z uonieh BrigF. 30^b, w uonzech krajích t. 142^a; koncovka zdlouč.: w oniejch sloviejch Štít. ř. 244^a; *onych*, *oných*: w onych dnech EvVíd. Luk. 1, 5, oných žen Beck. 1, 75, oných prstů BílA. 87 a j., w oných tmách VesC. 48^b, z oných Kon. 170, vonejch mýt. 334, oných slc.

Plur. dat. *oněm*: jakž onyem vzkopal jámu AlxH. 7, 18, onyem hostem Pass. 386 atd., dosud Us. spis.; — *onym*, *oným*: povědě onym lidóm EvVíd. 4, 28, k oným papežům Beck. 1, 426, proti oným VesB. 95^b, vonejm mýt. 334, oným slc.

Plur. instr. *oněmi*: přěd onyemy králi Brig. 57^b atd., dosud Us. spis.; — *onými*, -*ma*: s onýma pannami BílA. 63, onými slovy Kon. 169 a j., vonejma mýt. 334, onými slc.

386. 1. Sem patří také *an* = *a-on*, srov. I. str. 429. Vyvinulo se jen v nom.: sing. *an*, na př. Jidáš počě rozprávěti, *an* (= *a on*, t. Pilat) pak nechtěv doslyšěti vecě Jid. 108; *ana*, na př. *ana* jde s tú dcerí (= *a ona*, t. matka) Kat. 12; *ano*, na př. *ano* ješče čas (= *a ono*) Rožmb. 227; — du. masc. *ana*, na př. *ana* což o něm ukladla v tom atd. (= *a ona*, dva zrádcové) AlxBM. 2, 14; fem. neutr. *aně*, na př. užřěl dvě lodí anye stojíta v téj vodě (= *a oně*) Krist. 34^b; — plur. masc. *ani*, na př. ti

ani zemí zapáchají Obora Jg. atd.; — v Usu spis. dosud: sing. an, ana, ano, plur. ani, any, ana.

2. Ve spojení s předložkami *na, pro, do* bývá *nan-* z *na-on-*, *pron-* z *pro-on-*, *don-* z *do-on-*, srov. I. str. 249. Na př. nan svět Hrad. 71^a, nanen svět Rúd. 4^a, nanu stranu DalC. 36, AlxV. 1476, nanom světě Štít. uč. 111^b, naney straně Pass. 313, nany straně AlxV. 2289, nane straně e regione Ol. Deut. 27, 13, patří nany vojě AlxV. 1504, nany verše Kladr. předml. k Jos., již nejináš vicry nanyech AlxBM. 3, 11, t. j. na'n (m. na on) svět, na'nu stranu atd.; — pronu tvář AlxB. 4, 37, pronu pokoru pronu sladkost Mat. 101, slova prona AlxBM. 4, 37, t. j. pro'nu (m. pro onu) tvář atd. (neporozuměním uděláno z dokladů *pron-* adjektivum *proný*, *prý* = náhlý, Jg. a Kott s. v.); — donoho dobrého Túl. 12^b, t. j. do'noho.

3. Někdy, častěji zvláště v jazyku starším, bývá při zájmeně tomto sesilovací *-no*, a jest tedy sg. nom. *onen-no*, *ona-na*, *ono-no*, gen. *onoho-no* atd. Na příklad:

sg. nom. akk. *onenno* více má sbožie nepravého, *onenno* jest cizoložník Štít. uč. 112^b, *onenno* klinček Duš. 421 (slc., z Koll. Zpěv.); *onano* baba Mast. 150, aby *onano* lodí připlula Pass. 313; kteraký jest *onono* člověk ille Ol. Gen. 24, 65, není-li *onono* ďábel Solf. 45; *onuno* ženu Tand. 50, na *onuno* skálu Ben. Súdč. 6, 20;

sg. gen. (akk.) tento *onohono* soudem chválený Blázn. 168^b, jednak tohoto jednak *onohono* Reš. Jg., *onohono*, *onéno* Nejedlý Gr. 215;

sg. dat. *onomu* se líbí Blázn. 168^a, *onomuno*, *onéno* Nejedlý Gr. 215;

sg. lok. w *onomno* kútě Mast. 84, w *uonomuo* kútě t. 329, v *onomno* místě Pam. 3, 14; na *oneno* skále Ol. Súdč. 6, 20, na *onéno* hoře Lomn. Jg.;

sg. instr. *tito* s *onijemno* držíje Blázn. 168^b, s *onímno* Partl. Jg.;

pl. nom. proč *onyno* prázdnie t. j. *onino* Štít. uč. 97^b, *onyno* jsú prapravnúčata t. 38^b, *onino* židé KabK. 19^b, *onino* s *tiemto* držíje Blázn. 168^b, *onino* Br. Dan. 6, 2, *onino* z Egypta Har. 2, 271; *onynott* sú byly země židóm zaslíbené KabK. 37^a;

pl. akk. *onyno* táhneš Br. Jer. 12, 3;

pl. gen. lok. *onyechno* jablek Pass. 157, od *oniechno* smyslův Blázn. 184^a, do odjezdu *onéchno* Har. 2, 244, *těchto* i *onéchno* Kom. Jg.;

pl. dat. k mužom *oniemno* Bén. 4. Reg. 18, 26, *onémno* rovný budeš Br. Isa. 14, 20;

pl. instr. *oniemino* třmi smysly Blázn. 184^a, mezi *onémino* Kom. Jg.

3. jeden.

387. Slovo *toto* jest významem číslovka, sklonění však jest zájmeného. Kmen jeho jest *jedno-* masc. neutr., *jedna-* fem. Tvary dial. a j. vysvětlují se podle § 380.

Sing. nom. akk. masc. *jeden*: ieden král Pil. a atd., dosud tak; laš. jedyn BartD. 119, změnou dial. -en v -in, srov. I. str. 149; — neutr. *jedno*: iedno město Pil. a atd., dosud tak. — Fem. nom. *jedna*: igedna nahota HomOp. 154^a atd., dosud tak; — akk. *jednu*: gednu hnilitu Mast. 426 atd., dosud Us., a dial. *jednou*: znal sem gednau neb druhau obec BřD. 156.

Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *jednoho*: gednoho Pass. 275 atd., dosud Us., BartD. 32 (pomor.) t. 53 (dol.), t. 74 (val.), slc.; — *jednoh'*: uzřěchva gednoh Pass. 213;

jedneho: do gedneho lesa Hrad. 4^a, kdys' hledala iedneho t. 32^a (rým: toho); jedneho BartD. 32 (pomor.), t. 54 (dol.), t. 74 (val.), t. 82 (hran.), t. 89 (stjick.), Btch. 377 (dbeč.), z tisica jedneho Suš. 80; — *jedného*, -*yho*: jedného t. 32 (pomor.), t. 42 (hroz.), t. 53 (dol.), t. 74 (val.), t. 89 (stjick.), t. 93 (kel.), jednoho t. 82 (hran., tam také: šladkyho atp.).

Fem. *jedné*: mysli iedne^a Jid. 152, vlasti do ne iedne^a svD. 66, gedne strany AlxV. 1147 a j., do gednee ulicě Pass. 274, i gednee moci EvZimn. (Rozb. 704), iednee noci Pror. 17^b; *jedný*, *jedny*, zúžením z -né a zkrác.: od jedný krávy ŽerKat. 47, jedny krávy Us. ob.; *jednej*, podle dat. lok.: jednej BartD. 24 (zlin.) a j., slc.; tak bývalo odchylkou vedle -né bezpochyby také v stč., ale nemám pro to dokladu.

Sing. dat. masc. neutr. *jednomu*: gednomu Pass. 286 atd., Us., BartD. 35 (blatu.), t. 36 (borš.), slc.; — *jednom'* BartD. 32 (pomor.), t. 53 (dol.), t. 74 (val.);

jednemu BartD. 32 (pomor.), t. 54 (dol.), t. 82 (hran.), t. 89 (stjick.), Btch. 377 (dbeč.), k jednomu šenkýři Suš. 30; jednemu t. 119 (laš., z -nemu); — *jednem'* t. 74 (val.); — *jednému* t. 32 (pomor.), t. 53 (dol.), t. 74 (val.), t. 89 (stjick.), jednemu t. 82 (hran., z -nému).

Sing. lok. masc. neutr. *jednom*: w gednom Pass. 279 atd., Us., BartD. 32 (pomor.), 35 (blatn.), t. 36 (borš.), t. 74 (val.), slc.;

jednomu, zvratnou analogií vyloženou v § 380 č. 11, na př. o jednomu dobrému královi BartD. 2. str. VIII (velick.);

jednem: v těle gednem EvOl. 161^b, v jednom BartD. 42 (hroz.), t. 82 (hran.), t. 93 (kel.), Btch. 377 (dbeč.); — *jedném*, zúž. -*ným*: o jedném t. 53 (dol.), t. 74 (val.), t. 89 (stjick.), po jedném tolaru Suš. 79, po jedným peniezi břlým Koz. 403.

Sing. dat. lok. fem. *jednéj*: w gedney ulici Pass. 255 atd., z pravidla, dosud v nář.: BartD. 24 (zlin.) a j., slc.; — *jedné*, podle gen.: k gedné Štít. uč. 87^b, při gedne hoře AlxH. 4, 37; — *jedný*, z -*né(j)*: na gedny hoře AlxV. 681, při gedny hoře t. 1291, i w gedny čsti t. 1960; v jedný nemoci ŽerKat. 230; zkrác. *jedny*: v jedny nemoci Us. ob.;

jedniej, *jednie*, stč. podle dobříej, dobrěz: gednyey (hoře) řiekají

Mednek PulkR. 13^b, k gednyei vdově Pass. 344, w giednye jámě Mat. 15, na gednye straně MI. 116^b.

Sing. instr. masc. neutr. *jedniem*, zúž. -ním: jednijem úmyslem Štít. ř. 14^a atd., jedním Us.;

jedným: gedným Nudož. 37^b, gedným perem gedným hlasem Bíla. 37, jedným v. jedním Dolež. 58, jedným BartD. 74 (val.), t. 89 (stjick.), t. 93 (kel.), jedným (nožem) hrobek kopala Suš. 157, jedným pádem t. 38; gednym mravem unius moris ŽWittb. 67, 7 může býti -ním; — z toho změnou dial. ý-é *jedném*: jedném chrom. 281, Btch. 377, jedném (nožem) Suš. 148.

Fem. *jednú* atd.: jednu ranú Pass. 24 atd., jednou ranou atd. Us. Dualu není.

Plur. nom. masc. *jedni*, z pravidla tak a dosud; — akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *jedny*: na gedny hody Hrad. 17^b, yedni ženy řechu Pass. 413 atd., dosud Us.; — neutr. *jedna* Us. spis. — V nář. ob. *jedny* pro všechny rody: jedny berani, jedny vovce, jedny jehňata Us.; někde *jedni* masc. a *jedny* fem. a neutr. BartD. 24 (zlin.), v. § 380, 14.

Plur. gen. lok. *jedněch*: gednyech časuov Pass. 229 atd., dosud Us. spis.; —

jednech, přejetím tvrdého jedn- z pádů jiných: gednech peněz KolEE. 34^b (1667), t. 365^a (1661), jednech chrom. 281;

jednych, jedných: w gednych (věcech) ŠtítBud. 108, gedných v. jedněch Nudož. 37^b, Dolež. 58, od gednich hodů BílQ. 2, 18, gedných bran KolEE. 30^b (1735), jednych BartD. 93 (kel.), jedných t. 24 (zlin.), t. 74 (val.), t. 89 (stjick.), slc.; jednejch mýt. 334, z jednejch, na jednejch Us. podkrk.; z toho změnou dial. ý-é *jedněch* Btch. 377 (dbeč.).

Plur. dat. *jedněm*, z pravidla a dosud Us. spis.;

jednem, jako gen. lok. *jednech*: jednom chrom. 281;

jednym, jedným: k gednym Seitst. Luk. 18 9, gedným v. gedněm Nudož. 37^b, jednym BartD. 93 (kel.), jedným t. 24 (zlin.), t. 36 (slov.), t. 74 (val.), slc., jednejm mýt. 344, Us. podkrk.; z toho změnou dial. ý-é *jedněm* Btch. 377 (dbeč.).

Plur. *jedněmi*, z pravidla tak a dosud Us. spis.;

jednema, jako gen. lok. *jednech*: jednema chrom. 281;

jednými, jednými, -ma: gednymi dratvami Comest. 185^b, jednými slc., jednýma BartD. 24 (zlin.), jednejma mýt. 334, jednejma dveřma Us. podkrk.

4. dva, oba.

388. Slova tato jsou významem číslovky, ale sklonění jsou zájmeného. Čísla jsou pro svůj význam schopna jen dvojného. Kmeny jejich

jsou *dwo-*, *dwa-*, *obo-*, *oba-*. V *oba* dějí se se začátečným *o-* změny stejné, jako jsou zpomenuty při *on-* v § 385.

Du. nom. akk. masc. *dwa*, *oba*: dwa rohy AlxB. 6, 41, oba sobě sě slúbišta Jid. 54 atd., dosud Us., Btch. 377 (dobeč.), slc.; — druhdy bývá rozdíl: nom. životných jest *dvá*, *obá*, a naproti tomu nom. neživotných a akk. jest *dva*, *oba*; rozdíl ten jeví se již v jazyku starším a vznikl bezpochyby napodobením stejného rozdílu, jenž býval ve tří, čtyři a tři čtyři; doklady tomu: dvě králové VelKal. 60, dvě císařové t. 249, obá císařové t. 267, obá dobré otce měli t. 249, dvě nedvědi Beck. 1, 181, obá kapitánové Malý Amer. 1, 4, 82 (tu vždycky -á), nom. *dvá*, *vobá*, akk. *dva*, *voba* Šemb. 23 (středočesk.), nom. *vobá* *dvá*, akk. *voba* *dva* t. 43 (han.), nom. *dvá* chlápci a dva cepy BartD. 24 (zlin.), *dvá*, *obá* a *dva*, *oba* t. 56 (dol.), t. 74 (val.), t. 93 (kel.), chrom. 281, dvě pánové obá zemanové Suš. 36, budem bojovat obá dvě t. 81, a také slc. *dvá*, *obá* v. *dva*, *oba*; slc. je též nom. *dva*ja, *oba*ja Hatt. slc. 100.

Za akk. bývá též tvar gen.: má dvoch synův BartD. 42 (hroz.), má dvoch bratrůch, bylo nás dvoch t. 74 (val.); změna syntaktická.

Fem. *dvě*, *obě*: dve řecě t. j. dvě DalH. 31, straně nabie t. j. na 'bě, na obě AlxB. 1, 41 atd., dosud Us.; slc. *dve*, *obe*.

V AlxB. psáno: člověky obie bohatá 3, 35; omylem m. *oba*. — Dial. jest: dvě-a-dvacet synkův BartD. 119 (laš.), dvi-a-dvacet atp. t., obi-dva t. 42 (hroz.); ve výrazích těch jest místo žádaného *dva*, *oba* ustrnulé -ě, a v ustrnulíně provedla se snadno změna další -ě v -i.

Du. gen. lok. *dvú*, *obú*, -au, -ou: pás o dw zubů t. j. dvú ŽGloss. 167^b, ode dwuv králí Pror. 6^a, po dwuv letů t. 77^a, plášč obuv přikryti nemůže t. 20^a, f oobu stranů t. j. s-óbú ML. 2^b, f vobu stranů t. j. s-uobú Koř. Jan. 19, 18 atd., nč. dvou, obou Us. spis, dílem i v nářečích: gen. i lok. *dvú* BartD. 74 (val., místy), slc. spis. — V textech starších bývají odchylky: z obbuow stran Mill. 40^a, druhých obuow stavův Ctib. Jg., obuov (rkp. bezpochyby obuów) práv Tovač. 28, we dwuo nedělích KolČČ. 102^a (1549), z těch dwuo díluo t. 127^b (1550), od stran obuo t. 79^b (1547) místo *obú*, *dvú*, zvratnou analogií a matením s gen. plur., srov. I. str. 244 a 263.

Časem — od XVI. stol. — přistupuje ještě koncovka -ch, podle plur. gen. lok. sklonění zájmeného a složeného *těch*, *dobrych*; tvary -ch se pak šíří a v nář. ob. jsou po většině pravidlem. Příklady: we dwauch Háj. herb. 88^b, obauch synů Pam. 3, 6, o dwauch hvězdách Papr. Ob. 4, dwauch lok. proti dwau gen Nudož. 38^a, podle dwauch šultrpyřů KolK. 29^a (1611), z obauch stran KolEE. 147^a (1621) a j., po dwauch hodinách ČernHeřm. 239, ze dwauch kádí Lún. reg. 1647, obauch bratří Lún. list. 1657, dwauch chlívků KolEE. 241^a (1668), we dwauch letech t. 337^b (1671), dwauch Drach. 88, dwauch v. dwau Rosa 117 a 118, od těch

dwauch Beck. 1, 37, o obauch VesC. 45^a, gen. dwauch Dolež. 59 (prý masc. a neutr., proti dwau fem.), dwauch Tomsa 1782 str. 202 (zavrhuje), dwauch v. dwau Tham. 64, dwauch, obauch Dobr. Lehrg.² 276 (uvodí jako tvary obecné); ze dvouch, z obouch, ve dvouch, v obouch Us. ob., gen. i lok. dvóch chrom. 281, Btch. 377 (dbeeč.), vedle dvóch dēveček Suš. 268 (han.), na dvóch dubech t., dvúch BartD. 24 (zlin.), t. 74 (val.), t. 89 (stjick.) a j., gen. dvú lok. dvúch t. 74 (val., místy).

Ještě jiné dial. novotvary se vyvinuly: totiž *-och*, s koncovkou z pl. lok. vzoru *chlap*, přijatou také pro gen., jenž v du. je s lok. sdružen: dvoch BartD. 74 (val.), t. 56 (dol.), do dvoch, na dvoch t. 82 (hran.), dvoch, oboch Hatt. slc. 100; — gen. *dvúch* a lok. *dvóch* n. *dvoch* BartD. 89 (stjick.).

Proti masc. *dvúch*, *dvoch* klade se fem. *dvěch*, kdež *dvě* je patrně z nom. akk. fem. *dvě*: masc. dwauch, fem. dvěch, na dvěch stoličkách Dolež. 284, dvoch chlapů a dvěch rob BartD. 35—37 (slov.), masc. dvoch fem. dvěch t. 32 (pomor.). Srov. stejné lišení v dat. instr. —

Du. dat. instr. *dvěma*, *oběma*: se dwema dušníkoma List. Lit. atd. dvěma, oběma Us. spis. dosud, dilem i v nářečích ob.: dvěma, oběma Šemb. 54 (laš.), dvěma nesluž Suš. 227, dat. instr. dvěma BartD. 74 (val., místy), t. 89 (stjick.), t. 119 (laš.).

Vedle toho vyvíjejí se novotvary, v nichž jednak na místo *dvě*-, *obě*- vstupuje z genitivu vzaté *dvú*-, *obú*-, *-au*-, *-ou*-, jednak místo přípony pádové *-ma* se přijímají jiné, totiž *-m* pro dativ a *-mi* pro instr., patrně podle dat. a instr. plur. *rybám*, *rybami* atp. Kombinací těchto rozdílů vzniká veliká rozmanitost novotvarů sem patřících a jdoucích od stol. XVI, jak se vidí v příkladech: dwaum pánóm, dwaum bratróm Philom. r. 1533 (Blah. 70), dwaum zprávám HarErb. 1, 23, obaum Sajfr. 26, 22, Vám oboum ČernZuz. 98. přede dvouma nedělemi t. 93, vám oboum Žer. Kat. 299 a j., s námi oboumi t. 39, přede dvoumi t. 66 a j.; dat. masc. dwaum, fem. dvěm, neutr. dwúm, instr. masc. a neutr. dwaumi, fem. dvěma Drach. 58 (srov. doleji); se dwauma Wint. 414 z r. 1681; dat. dwaum, dvěma, a instr. dwauma, dwaumi, dvěma učí Rosa 118; dat. dwaum učedlníkům Beck. 1, 429 a instr. dwauma rukama f. 2, 403, s dwaumi knížkami t. 1, 4, s dwaumi synáčky t. 1, 4, s dvěmi syny t. 3, 170, mezi oběmi příčinami t. 1, 470 atd.; těm dwaum sirotkům KolEE. 370^b (1704); dat. dwaum v. dvěma, instr. dwauma v. dvěma Jandit 63; těm dwaum bratrům BílA. 38, dwaumi dcerami BílC. 123, s obaumý očima BílQ. 1, 19; se dwauma vratna KolEE 372^b (1717), s dwauma chlívy t. 70^a (1721); mezi dwauma lotry VesA. 9^a; Dolež. 59 má tvary *dvě*- za fem. a *dvou*- za masc. neutr. (srov. zde doleji); dat. masc. neutr. dwaum, fem. dvěma, instr. masc. neutr. dwauma, fem. dvěma; dat. dwaum, staré dvěma, instr. dvěma, ob. dwauma Tomsa

202; Dobr. Lehg.¹ 276 poznamenává, že dat. dwaum, obaum, instr. -auma, jsou tvary jazyka obecného; v nynějším usu ob.: dat. dwoum, oboum. instr. dvouma, obouma; dat. dvěóm, instr. dvěóma chrom. 281, Btch. 377 (dbeč.); dat. dvěúm, instr. dvěúma BartD. 24 (zlin.), t. 74 (val.), t. 56 (dol.), dvum, dvuma t. 119 (laš.), dvěmi koňmi t. 89 (stjick.).

Jiné ještě novotvary jsou s -om-, vzniklé bezpochyby podle dial. gen. lok. -och: dat. instr. dvoma BartD. 119 (laš.), dat. dvom, instr. dvoma t. 56 (dol.), t. 82 (hran.), dat. dvom, obom, instr. dvoma, oboma Hatt. slc. 100.

S rozdílným dvo- atd. a dvě- spojuje se někde rozdíl grammatického rodu; to vysvětluje z dokladů uvedených nahoře z Drach. a Dolež., a to se nalézá místy v nář.: dat. masc. dvom, fem. dvěm, instr. m. n. dvoma f. dvěma BartD. 32 (pomor., místy), t. 35 (alenk.), t. 36 (borš.), t. 37 (stráž.). Srov. stejné lišení v gen. lok. —

5. sám.

389. Kmen *samo* masc. neutr., *sama*- fem. má sklonění původně zájmenné: gen. *samogo* č. *samoho* jako *toho*, dat. *samomu* jako *tomu* atd. Časem však v pádech, které v příslušném skloňování jmeuném mají koncovku jinou než jest ve sklonění zájmenném, vyvinují se novotvary s koncovkou jmennou: gen. *sama*, dat. *samu* atd.; a k tomu přistupují dále tvary podle sklonění složeného.

Ve staré češtině tvary zájmenné, pokud se liší koncovkou ode jmenných, již jen zřídka a jako archaismy se vyskytují; při čemž pozoruhodná jest a známkou rozdílnosti dialektické ta okolnost, že tvary dočtené v textech některých velmi zřídka nebo nikdy (na př. ve všech žaltářích nikdy mimo gednoho samoho ŽTruh. 148, 12, v DalJ. nikdy, ve zlomcích Alx. nikdy, taktéž nikdy v Krist., Pulk. atd.), v jiných naproti tomu (na př. EvZimn., Štít. ř. a Štít. uč., Otc. a j.) poměrně častěji a ještě na sklonku XV. stol. se vyskytují. Když zanikají, nahrazují se tvary někde jmennými, a obvykle složenými Srov. Listy filol. 1879, 148 sl. V dokladech zde následujících uvozují tvary archaistické, které mi jsou známy, všechny; dialektické obměny koncovek, na př. *samej* m. *samýj*, *samýho* m. *samého* atp., rozumějí se *samy* sebou a uvozovati jich zde netřeba.

Sing. nom. (akk.) *sám*, *sama*, *sama*: s Ambrož faam kopati počal Pass. 273, buoh faam Pror. 27^a a j., faam ot sebe EvZimn. 18, žalost přide fama Alb 44^b, býlé famo vzroste Štít. ř. 189^a atd., dosud Us.; v nář. laš. som, sama, somo BartD. 101 a sum, sama, samo t. 102, dial. změnami -ám v -om a -um, srov. I. str. 123. — Fem. akk. *samu*,

z pravidla a dosud Us. spis. — Podle sklonění slož. *samej* atd.: na ffamy vrch hory EvVíd. Luk. 4. 29 atd.

Sing. gen. (akk.) masc. neutr. Tvar zájmený *samoho*: jmě jeho samoho ŽTruhl. 148, 12, ote mne samoho mluvím EvZimn. 30, ot sebe samoho mluvím t., ot tebe-li samoho to dieš t. 43, nebo nemluvití bude ot sebe samoho t. 51, oslav mě u tebe samoho l. 38, ote mne samoho nepřišel jsem t. 31, Ježíš nevěrieše sě samoho jim t. 30, zamúti sě samoho t. 34, zjěv tě samoho světu t. 36, ižádněho neuzřěchu jediné samoho Ježíše t. 20, činiš sě samoho bohem t. 37, za ně posvěciji mě samoho t. 39, samoho Krista Ans. 1, přěd samoho hospodina Mat. 8, za samoho Příbika list. JHrad. 1388, náměstek samoho Krista Štít. ř. 88^a, aby poznali tě samoho EvVíd. Jan. 17, 3, t. 17, 5, samoho sě dáváš ROIB. 50^b, samoho boha HusPost. 203^a, samoho Krista t., sě samoho zdráva učí EvOl. 260^b (Luk. 22), ot samoho li sebe to pravíš t. 263^a (Jan 18 a 19), tě samoho t. 207^b (Tit. 2); — tvar jmenný *sama*: proč ho fama ostavich Hrad. 38^b, kromě Noe sama osměho Kron Jg., dosud tak někdy v jaz. spis.; — tvar složený *saměho*: jmě jeho fameho ŽKlem. 148, 12, jej fameho DalC. 63, jeho fameho Pass. 356, skrzě mě fameeho Pror. 35^a atd., dosud. — Fem. *same*: jie same žádný nemož pohoniti Řpz. 117 atd., z pravidla a dosud.

Sing. dat. masc. neutr. Tvar zájmený *samomu*: nemoh zsamomu nie sdiati Jid. 3, všecko potáhnu ke mně samomu EvZimn. 41, jest slušné dáti almuznu a samomu něco utrpěti Štít. uč. 140^a, mně samomu Sequ. 359, tomu samomu bibl. Mikul. (Jir. mor. 53), samomu mně EvOl. 195^a (k Timoth.), co jest samomu dáno viděti OtcB. 59^b; — tvar jmenný *samu*: böh uměnie hospodin jest a samu připravují myšlenie ipsi prae-parantur cogitationes. ŽWitth. Ann. 3, k samu bohu se obrátiti ChelčP. 213^a atd., k samu kostelu BartD. 116 (laš.); — tvar. slož. *samému*: k němu samemu ŽWitth. 141, 3, jemu saamemu (sic) EvZimn. 16 atd., dosud.

Sing. lok. masc. neutr. Tvar zájm. *samom*: v něm samom Štít. ř. 202^b, t. 217^a; — tvar slož.: *samiem*, jako archaist. *dobřiem*: v němž (pokoji) famyem já sám budu spáti Alb. 18^a; *samiem* jako *dobřem*: v božě fameem Pror. 48^a atd., dosud.

Sing. dat. lok. fem. *samej* atd.: proti mně famey Pass. 619 atd., proti mně same Us. nč.

Sing. instr. masc. neutr. Tvar zájm. *samiem*: vyznati famyem sobú nebo listem Rožmb. 151, nade mnú nad famyem svítěžě panujž Pass. 515, holubicě famyem biskupem u vodě pohřížena t. 542, přěd famyem domkem t. 441, přěd famyem mnú Modl. 43^a, treskei jej (bratra) mezi tebú a jím famyem EvZimn. 25, famyem bohem Mat. 2, nad famyem (Faraonem) Štít. uč. 88^a, ješto (nečistota) j' zapověděna famyem bohem

t. 125^a, jste famyem bohem kleti Ml. 41^a, světlo rozumu bývá famyem bohem vlito Štít. ř. 224^a, famyem člověkem t. 193^a, mezi tobú a mezi ním famyem Lit. Mat. 18, 15, přítel samiemъ jmeněmъ Hlah. Sir. 37, 1, s ním famiem Otc. 21^a, duši famiem bohem stvořenú t. 50^a, famiem bohem pověděno t. 328^a, s famyem bohem Brig. 12^b; — tvar slož. *samým*, z pravidla a dosud. — Fem. *samú*, -*au*, -*ou*, z pravidla a dosud.

Du. nom. akk. masc. *sama*: zatiem se potkasta (Klitus a Aristofil) fama AlxV. 1578, když fama dva mluviesta DalC. 62, oba se fama zabila Pass. 394, když sva chodila po sadu fama Pror. Dan. 13, 36, my fama dva bojujeme Alxp. 90 a j.; — fem. neutr. *samě*: tě obě milosti famye o sobě ani jsta zlé ani dobře Štít. ř. 95^b, měl sem famye dvě ovci Orl. 53^b.

Du. gen. lok. *samú*, nedoložen.

Du. dat. instr. Tvar zájm. *saměma* nedoložen; tvar slož. *samýma*.

Plur. nom. (akk.) *samí*, *samy*, *sama*: čso fami nepopíráme Túl. 72^a, ostaly sú famy děti DalC. 50, (práva) zpravena fama v sobě ŽWittb. 18, 10 atd., z pravidla a dosud ve funkci doplňkové atd.; — tvary slož. *samí*, -*é*, -*á*, z pravidla a dosud ve funkci přívlastkové.

Plur. gen. lok. Tvar zájm. *saměch*: o famiech prorociach nikte neprorokoval Pass. 279, v sobě famyech EvZimn. 39, od vás famyech EvOl. 289^b (Luk.), jich famiech láká Otc. 429^b, ani jich famiech na paměti máje t. 339^a; — tvar slož. *samých*: z pravidla a dosud.

Plur. dat. Tvar zájm. *saměm*: lícoměrnici řechu k sobě famyem EvZimn. 40, řechu židové k sobě famyem t. 36, aniž (vdovám) slušie bývati famyem Štít. uč. 30^a (vazba dat. s inf.), nám famyem nejsou míly věci světské t. 50^b, aby vám byla příčina famyem se domysliť t. 137^a (dat. s inf.), nelze by nám vyjítí bylo famyem bez podpory Štít. ř. 153^a (těž), jim by famyem ubylo veselé t. 231^b, (Kristus) nám trpěti famyem ostavil příklad t. 206^a, když famiem se vám vašich skutkův nedostane HusPost. 141^a, jimžto (múdrým) famiem jest poddána země Ol. Job. 15, 19, jimžto samiem t. j. saměm Illah. tamt., těm samiem t. Sap. 17, 20; — tvar slož. *samým*, z pravidla a dosud.

Plur. instr. Tvar zájm. *saměmi*: vyznati famyemy sobú nebo listem Rožmb. 150; — tvar slož. *samými*, z pravidla a dosud.

6. *kto*; *ký*.

390. Kmen zájmena tohoto jest *ko-*. Tvary pádové jsou jen čísla jednotného, a významu mužského osobního. Sem patří také *ni-kto* a *ně-kto*. Tvary dial. *ke-* místo *ko-* vysvětlují se jako *te-* m. *to-* atd., v. § 380 č. 1.

Sing. nom. *kto*, *kdo*. Ve *kto*, pův. *ksto*, je -*to* přívěsek jako v *ten-to* atd., a *kz-* jest akk. vzatý do nom. Na př. *kto* -svD. 25 atd., v nář. slc.

dosud. Ze *kto* vzniká *kte*, srov. 1. str. 241, na př. pak-li se kte nás kterému protivil Kat. 122, ktez (za plur. nom.) jsou jemu živi byli, tu *t* (t. v nebi) jsou NRada 1959, by nykte nevěděl AlxB. 8, 34, nykte nevie AlxBM. 1, 22, nykte nebieše AlxV. 508, t. 2250, nečijěše nykte jiný t. 864, mníš by tě nykte neustrašil t. 988, jich (kol) nykte nemožěše rozebrati t. 1152, aby neprotřěl se nykte k vozu t. 1270, v to se nykte nechce odati DalC. úv. 1, aby nykte nezvěděl toho hradu t. 39, nás nykte nenajal Krist. 95^b atd.

V UmR. 78 psáno: przi nemz nykte ob obie stranye; je to verš 8slab. a dlužno tedy čísti *nikt'*. V nář. slc. jest odsutím ještě dalším *nik* Hatt. slc. 96.

Změnou temného *kt-* v jasné *gd-* vzniká *gdo*, *gde*, ačkoliv se obyčejně *kđ-* píše, srov. I. str. 324 a 449; na př. *gdo* se tiehne Alb. 21, kdož vysl. *gdož* ChelčP. 146^a, niekdo Kruml. 135^a, nykde nemo ŽWittb. 138, 16, nikde nevědieše Hrad. 65^a, pak-li jednoho samého jest obec a nykde tu dědiny nemá nemo Rožmb. 298 atd., ně. *gdo* psané *kdo* Us., BartD. 24 (zlin.), t. 39 (slov.), t. 54 (dol.), t. 74 (val.) a j.; *kto* je stč., má převahu ještě v XV stol. a drží se jak řečeno v slc. dosud, naproti tomu vyskytuje se *gd-*, psané obyčejně *kđ-*, v stol. XIV zřídka, ale šíří se časem a od 2. pol. stol. XVI je *kdo* pravidlem.

Za *kto* je slc. *chto* Duš. 422, za *kdo* (*gdo*) pak *hdo* Kotsm. 25 (doudl.), Šemb. 15 (domažl.), Us. ob., BartD. 42 (hroz.), t. 90 (stjick.) a j.; ze *hdo* vynecháno *h-* a je *do* = *kdo*: do-pak to řek, ně-do to řek, ni-do to neřikal Us. ob., do BartD. 37 (stráň.), 52 (dol.) a j., nido t. 65 (val.).

V Brig. 165 je psáno: koz bojujíc zvítězie (plur.); nikoli *ko-*, nýbrž omyl m. *kto-ž*.

Sing. gen. akk. *koho*: koho gde navšcievil svD. 90 atd., dosud Us., BartD. 37 (slov.), t. 74 (val.) a j., slc.; — *koh'*: na koh se obrátita AlxV. 1573; míra veršová (8slab.) žádá tu *koho*, ale *koh'* podle § 380 č. 8 mohlo v jazyku býti, třeba by zde bylo neprávem položeno;

keho: keho sem kochala Suš. 186, keho BartD. 39. (slov.), t. 54 (dol.), t. 74 (val.), t. 82 (hran.), t. 93 (kel.), t. 119 (laš.), Btch. 378 (dbeč.), Duš. 422 (slc.).

Sing. dat. *komu*: Pil. b atd., dosud Us., BartD. 32 (pomor.), t. 74 (val.), t. 90 (stjick.) a j., slc.; — *kom'*: kom ten jed na ruku padne Suš. 7, kom BartD. 24 (zlin.), t. 32 (podluž.), t. 74 (val.);

kemu atd.: ledakemu Suš. 198, kemo pak se dostaneš t. 248, kemu BartD. 32 (podluž.), t. 39 (slov.), t. 54 (dol.), t. 74 (val.), t. 90 (stjick.), t. 93 (kel.), t. 119 (laš.), Duš. 422 (slc.).

Sing. lok. *kom*, z pravidla a dosud; — analogií zvratnou *komu*, srov. § 380 č. 11: o komu BartD. 38 (velick.);

kem: nenie tobě péče o nykem EvOl. 301^b, o kem BartD. 39 (slov.),

t. 74 (val.), t. 82 (hran.), t. 90 (stjick.), t. 93 (kel.); to změněno v nářečí laš. podle I. str. 149 v *kym* BartD. 119 a je tu pak lok. stejný s instr.

Sing. instr. měl by býti *ciem*, podle *tiem* a stsl. *cěmb*; — ale nevyskytá se a náhradou je *kým*. z nom. *ký*: s *kým*, někým, nikým tak z pravidla a dosud; neměl se f *kaym* potkati Háj. 151^a, s *kaym* t. 128^b a j., *kaym* by se činila Hrub. 305^b, *keym* se býti pravíš t. 209^a; *kým* Us., BartD. 24 (zlin.) a j., slc., zkrác. *kym* BartD. 119 (laš.); *kém* chrom. 281, Btch. 378 (dbeč.) a j.

391. Při záporném *nikto* jsou — pro důraz a sesílení záporu, srov. § 380 č. 18 — v jazyku starším některé zvláštnosti, zejména:

v sg. nom. místo *nikto* a *nikte* zdložené *niktó*: tak vás niktuoz neuhaní Vít. 65^b var., — a *niklé*: vidieše ano jeho nyktce nesáhá Krist. 95^a, vyššieho nad to (božie) milovanie nyktee nejma t. 91^b;

v sg. gen. akk. místo *nikoho* zdložené *nikohó*: abych nykohuoz nevzyval Lit. Act. 10, 28, — a slabikou rozmnožené *nikohého*: já juž nejma nykoheho LAl. h, ot nikoheho ŽWittb. Athan. 226^a, jiného nykoheho Vít. 62^b, (Petr) vás se nykohehoz nebojí Hrad 84^a, nebojí se nykoheho Ol. Job. 11, 15, on pak sám (nebojí se) nikohého NRada 157, nikohého se nebáti DalJ. 82 z rkpů V, Ff, L, Z, nikohéhož se neboje Trist. 120 atd., nikohého Blah. 176 (zavruhuje);

v sg. dat. místo *nikomu* slabikou rozmnož. *nikoměmu*: nykomem neškodte Hrad. 12^b, aby nykomemu nepravil t. 17^a, neotпусти nykomemu t. 113^b, neboť se ten nykomemu nehodí Vít. 62, nykomemu mlčenie škodí t. 63^a, aby žádný zlé za zlé nykomemu nevrátil EvOl. 112^b, aby nykomemu nepravili t. 290^b, Koř. Mat. 16, 20, nykomemuz nyczymz nebudte dlužni Koř. Řím. 13, 8, nykomemu sem nebyl tiežek t. 2. Kor. 11, 9, nestane svědek jeden proti nykomemu non stabit testis unus contra aliquem Kladr. Deut. 19, 15, nykomemuž nepovolujte t. Galat. 5, 7 (Vulg. nemá) a j., nykoměmu věřiti nechtěl DalJ. 39 z V, J, L; — ano též *nykomeměmu*: nelze bieše nykomemu spasenu býti ML. 60^b.

V nč. toho není.

392. V stsl. jest vedle *kz-*, *kogo* také zájmenové adj. sg. nom. masc. *kyj* z *kajb*, fem. *kaja*, neutr. *koje*, skloňované většinou podle sklonění zájmenného, na př. sg. gen. *kajego*, dat. *kajemu*, lok. *kajemb*, dat. lok. fem. *kajej* atd., a dílem podle sklonění složeného, na př. sg. fem. *ka-ja*, akk. *ka-ja*, pl. nom. akk. *ky-je* atd. V č. je za to *ký* gen. *kého* atd., s tvary veskrze staženými. Tyto mohly by se vykládati veskrze a přímo z napodobení sklonění složeného dobrý gen. *-ého* atd.; ale vzhledem k vytčenému právě stsl. *kyj* zajisté je oprávněn výklad, že také tvary českého *ký* jsou původem svým dílem zájmenné, dílem podle sklonění složeného.

Bývá pak toto *ký* atd. jen v jistých rčeních, jak ukazují příklady :
 sg. nom. *ký, ká, ké*: jaký tě črt neb ký veles neb ký zmek tě
 proti mně zbudil Tkadl. 24^b, key hřích Blah. 268, ký pak hřích Kom.
 Jg., keyž čert sem tam nadírá Solf. Jg., ký čert Us. ký parom Hatt. slc.
 97: ká lichota Blah. 268, ká strela Hatt. slc. 97; ke čie tělo t. j. ké
 Pass. 400, vědě ež jsi na to myslil ke czye tyelo t. j. ké čie tělo Pass.
 Klem. 161^b;

sg. akk. fem. *kú*: w kuz hodinu Pass. 174, PassKlem. 70^b, Krist.
 7^b, w ku dobu zloděj přišel EvVíd. Luk. 12, 39, kau lichotu Blah. 268;

sg. gen. akk. *kého, kýho*: kého čerta Klat. Jg., obyčejně: kýho
 čerta Us. Jg., kýho đasa, kýho kozla Us.;

sg. instr. *kým*, vzato za instr. ke *kto, kdo*, v. nahoře § 390;

pl. akk. *ká*: jakož w ka doba vizi BrigF. 22 (stran odchylky v *doba*
 v. § 151).

Sg. neutr. *ké* kladeno bývá absolutivně, srov. *co m. který* atd.,
 a z absolutiva vyvinul se i význam adverbialní. Na př. rád bych o hřiešiech
 tuto promluvil, kee jest smrtelný a ke všední Štít. uč. 132^a, ke je čišcie viera
 Hug. 402, poznaj ke *ť* jest slovo škodlivé t. 303, tak budu zevena
 mnohých srdce myšlenie, ke hrdá, ke pokorná, ke ku pravdě pochýlená
 a ke zatvrdilá Štít. ř. 78^a, z těch (lidí) zná hospodin ke jsú jeho t. 142^b,
 zda-li vie kto, ke j' jeho otec, než věrú Štít. uč. 7^a, maje poznání ke je
 zle a ke je dobře Alb. 94^b, on vecé: ke jest matka má a ke sú bratřie
 má EvVíd. Mat. 12, 48 atd.; čbáne ke se modlíš utinam Hrad. 130^a,
 nč. kěž.

7. *čb, čso, co.*

393. Kmen zájmena tohoto jest v nom. akk. *čb-*, shodný se skr. *ki-*
 a lat. *qui-* v *ki-m, qui-d*, a ostatně *čé-*, shodné zase se skr. *ka-* m. *ko-*,
 gen. *kasja* atd. Tvary pádové jsou opět jen čísla jednotného, významu
 pak neosobního. Sem patří také *nic* a *něco*, z *ni-čbso* a *ně-čbso*.

Sing. nom. akk. pův. *čb*. Z toho je

č, kde podle pravidla jerovéhoho *-b* zaniklo, srov. I. str. 166; na př.
 pocz jsem přišel t. j. po-č Pass. 274, pocz li byl přijel t., máme-li pocz
 jěti bojovat Ol. 3. Reg. 22, 15, procz Hrad. 104^a, podeč Briec. 45, proč,
 nač, več, zač, oč, seč Us.; těm všem kteříž nečstných sě nych nebojie,
 pravděpodobně = nič AlxV. 66; hi toho jinde nychz viemy, pravděpo-
 dobně = něč AlxB. 7, 19; v-ni-ve-č Us., ni-č Duš. 431 (slc.).

K *čb-* přidával se přívěsek *-to*, srov. stsl. *četo* atd., a z toho je dial
 ništ BartD. 42 (hroz.) a Duš. 431 (slc., místy).

Když při *čb-* bylo dále enklitické *-žb*, bylo *čbžb* a z toho je podle
 pravidla jerovéhoho české *čež* ve výrazích hojně užívaných: pro-čež, na-čež,
 začěž, w nywczez Lit. Sap. 7, 8 t. j. v-ni-v-čež z vř-ni vř-čb-žb. Tvar

če byl by proti pravidlu, ale není ho; *procze* sú jeho ukřižovali Pass. 248 není *pro-če*, nýbrž *proč-že*, srov. *procz-ze* nepromluvíš Hrad. 140^a, a v Šaf. Poč. 85 uvedené: *če-ž-koli* ruka má (sic) chce, ze ŽKlem., jest omyl, v rkpe na str. 156^a jest: *cziezkoli* ruka chce, bogiuz proti mnie t. j. *čie-ž-koli* ně. *čí-ž-koli* ruka atd. O slc. dial. *če* viz zde doleji.

Jinou změnou hláskovou je z pův. *čb-žb* české *či-ž*, srov. I. 209. Na př. *proczyz* musíme pokání vzíti Orl. 68^b, *pročiž* smějí nešlechtnost páchatí Háj. 114^b, *pročiž* si přijel t. 133^b, *pročiž* si toho neoznánil t. 246^b, *pročyž* rozprávíš o tom t. 370^a, *začyž* mne žádati budeš t. 224^a, o *čiž* jest Vám nejedno psaní učiněno List. z r. 1568 (Prasek, Sbírka listů posílacích, v Opavě 1893 str. 25), *zacziž* KolDD. 173^b (1606), *pročiž* Nitsch 116.

V nář. slc. je *čo*. Tutéž je pravidlem i sg. lok. *čom* a dial. také gen. *čoho* a dat. *čomu* Hatt. slc. 97 a Duš. 430; podle toho vzniklo i *čo* pro nom. akk. Z *čo* je zdloužením a jinými změnami hláskovými slc. dial. *čō* vysl. *čuo*, *čvo* a *švo* Duš. 429.

Vedle *čo* uvodí Šemb. 74 také dial. slc. *če* (orav.); že to není *če* z býv. *čb*, rozumí se samo sebou, a podobá se, že je to tvar vzniklý podle gen. *čeho* dat. *čemu*.

Jiná řada tvarů pro nom. akk. pochází z gen. *čbso*, *čso*, vzatého za nom. akk.; o těch viz zde dále.

Sing. gen. (nom. akk.).

Sing. gen. je v č. tvaru dvojího: a) *čso* atd. z býv. *čbso*, *česo*, a b) *čeho*, v. § 379.

a) Z býv. *čbso* je stč. *čso*, a z toho dále změnou samohlásky *čse*, srov. I. str. 241, a odsutím *čs*, a krom toho — od stol. XV z pravidla a hojně již před tím — smíšením souhlásek *co*, *ce*, *c*. Tvar *čso* atd. je tedy vlastně gen., ale bere se záhy také za nom. akk., a různé funkce gen. nom. akk. pronikají více méně ve všech jeho obměnách. Zde, ve skloňování, jde nám jen o stránku tvarovou, k významové můžeme nehléděti. Varianty, které nemají samohlásku *-o* zachovánu, tedy *čse*, *čs*, *ce*, *c* bývají skoro jen ve spřežce *ni-čbso*. Doklady tvarům těmto:

čso, na př.: *cfoz* se vás každý příchopí AlxM. 1, 15 t. j. *čsož* (významem gen., = *čehož* se příchopí), *cfo* v něm (listě) psáno LAl. a, *cfo* na hlavě jmě t. c, *cfo* Hrad. 45^b; *czfo* si počal DalH. 30, *czfot* mohu učiniti DalHr. 8, *czfo* ŽKlem. 49^b; *nyecfo* užitečného Túl. 24^a, *nyecfo* o božě slyšeti t., *nyeczfo* Pass. 406, *chci* vám *nyeczfo* pověděti AlxV. 858, *nyeczfo* dobrého t. 1063, *nyeczfo* zlého t. 1097; —

čse: za nicse pro nihilo ŽGloss. 89, 5, za *nyeczse* ŽWittb. tamt., jako *niczse* ŽKlem. 28^b, za *nyczse* t. 41^b, *nyczse* t. 87^a, Hrad. 97^b, AnsOp. 3, nejsem *nyczse* tobě DalHr. 9, *nyczse* nedbáš, Mast. 81, nemože *nyczse*

prospěti AlxV. 224, nyczfy t. 1653, t. 2389, neřka tomu niczfe Kat. 6, panna niczfe nevědievše t. 14;

čs: zlí nicf nejmajú na nebu, vy nicf na zemi Túl. 12^b (význ. = ničeho), nycs Hrad. 43^b, t. 143^a, nycf AlxŠ. 4, 5, t. 5, 5, nyczs ŽKlem. 15^b, Hrad. 107^b, za nyczs ŽKlem. 89, 5, o dceři t niczs netbaju DalH. 39, nhiczs jiného t. 30, neroď nyczff stýskati sobě Kat. 168, nyczf AnsOp. 7 atd.; v Pass. 351 psáno: poczs ſte ke mně přiřli, sotva = po-čs, nýbrž spíše omyl m. po-č;

co: nevědiech sě czo přijěti AlxV. 867 (t. j. *co* s význ. gen., = čeho sě přijěti, uchopiti), ktož czo dostojen bieše t. 700 (= čeho), bychť sě czo lepšího nadál AlxBM. 3, 27 (= čeho), když opata ze czo pohonie Rožmb. 65 (ze-co = z čeho), kaž sě přieteli hnáti ze czo t. 97, než pohoni ze czo t. 209, upomínaj ač máš ze czo t. 230, kto mōž svědkem býti ze czo t. 209, kak sě ze czo spraviti t. 69, o jěti koně neb czoz kolivěk t. 209 (= čehož kolivěk), o jěti člověka neb czoz kolivěk t., czo-dle mluvíř Hrad. 87^b (= čeho-dle), czo dojdeř, zajisté otplaty Alb. 101^b (čeho dojdeř); czo Jid. 116, ApŠ. 38 a j., ApD. c (v Ap. nikdy čs-), czos t. j. což Pil. d, Jid. 88, LMar. 55, czo pášeř Mast. 364 a j., czo Hrad. 45^b; na mě se nyczco domníř Jid. 169 (= něčeho), někdo se dopustí něco ŠtítV. 104 (těž), když kto, jeřto by se jen boha měl báti, bude se něco jiného strachovati t. 111 (těž); nč. co, něco; zdlouž. *có* atd.: cuoz má t. j. cuoz KabK. 3^b, czuoz potřěba káže t. 30^a, zcwō mě mučíř Feif. Altčech. Leiche Lieder 737 (v textě z r. 1646), cuř Šemb. 170 (opav.-ostrav.), Duř. 429 (slez.);

ce: nycze nepohýřř LMar. 2, netbaj nycze na to Jid. 109, já nejsem nycze tobě DalC. 9, nycze t. 62, t. 70, zákonníci ižádný nycze svého nejma Štít. uč. 71^b, nycze Hrad. 86^a, t. 90^b, t. 95^a, t. 103^a, nytze neneste po cestě EvVíd. Luk. 9, 3, nejma nycze t. Jan. 14, 30; nicé v. doleji;

c: v němž sě j'mu sta nycz po sčestí AlxB. 2, 38 (řídý doklad pro ně-c); když (mnich) nycz proti řehuli se nedopustí Otc. 337^a (= ničeho); že sě tobě nycz nemíliu Jid. 165, nicz tak zlého AlxH. 7, 31, nycz AlxB. 2, 40, AlxV. 104, Hrad. 86^a, DalC. 30 atd., nč. nic.

b) Druhý tvar gen. je *čeho*: czeho Pass. 416 atd.; ten ovládl a je pravidlem, kdežto při *čso* atd. povědomí, že by to byl gen., vyhynulo. Z *čeho* je v nář. sev.-opav. *čoho*, podle BartD. 135 (tutéž je dat. čomu m. čemu a čolo, pečoř, pečomy m. četo atd., vůbec *čc-* změněno v *čo-*, srov. I. str. 149). Jiného původu, totiž analogií podle kmenů tvrdých, je slc. *čoho*: z čoho Šemb. 135, do čoho Duř. 430.

Sing. dat. *čemu*: k chzemu Pil. d, nyczemuz ŽKlem. 42^b atd., z pravidla a dosud Us.; — z toho odsutím *čem'* BartD. 24 (zlin.), — dial. změnou hláskovou *čimu* t. 102 a 119 (laš.), — a sev.-opav. *čomu* t. 135 a slc. *čomu*, čomu tu nezpíváš atp. Duř. 430 (z Koll. Zpiev.), obě vzniklé způsobem při sg. gen. právě vyloženým.

Sing. lok. *čem*: w czem Pass. 332 atd., z pravidla a dosud Us.; — z toho laš. *čim* BartD. 119, — sev.-opav. *čom* t. 135 a slc. *čom*, vše vzniklé opět způsobem při sing. gen. vyloženým.

Sing. instr. *čim*: chzim sem se dopustil AlxBM. 7, 38, cziym se přieznu drží Štít. ř. 5* atd., z pravidla a dosud Us., laš. zkrác. *čim* BartD. 119.

V nář. slc. je místy *so m. co* Šemb. 79, srov. I. str. 503, a *šo-m. čo-* Duš. 429 sl.

394. Při záporném *ničso* atd. jsou — pro důraz a sesílení záporu, srov. § 380 č. 18 — v jazyku starším některé zvláštnosti, zejména:

v sg. nom. akk. místo *nice* zdložené *nicé*: oni nycee nerozumiechu EvZimm. 13, tajně nemluvil jsem nycee t. 43, pro nicé Hlah. žalm 80, 15, víetr světlu niczé neuškodil HusPost. 123*; s tím souvisí bezpochyby také slc. dial. *nicej*, kerý nechce nicej dáti Duš. 431 pozn.; — místo *nic* zdlouž. *níc*: Zrado! vědě, ž' nýcz nemineš Jid. 15;

v sing. gen. místo *ničeho* zdložené *ničéhó*, *-uo*, *-ů*: nyczehózt (tak v rkp.) se nedostávalo nihil defuit Ol. Deut. 2, 7, veš den nyczehuož neokusiv ML. 91^b, ničehuož nespravedlivě nedobývati ŠtítOp. 135, nycziehuoz Lit. 1. Reg. 25, 21, niczehuož se nebáli Brig. 50^b a j., niczehuož nerozdávaj Vít. 59^a var., že buoh niczehuož nestvořil Otc. 49^b, nyczehuož neprodávachu t. 300^b, ničehuož nežádaje Troj. 92^b, nezuostaneť ničěhuož Ben. 4. Reg. 20, 17, žádný nevzal ničěhuoz t. Fsth. 9, 16, aby ničěhuoz neopustil t. 3. Esdr. 8, 8, ničehuož Kola. 1512 a 1513 (často), ďábel ničěhuož není tak pilen Hád. 101^a, z ničěhůž Háj. 296^b, ničěhuž Blah. 265 (zavrhuje); — a slabikou rozmnožené *ničěého*: (bůh) nás stvořil z nyczehehož Hod. 63^b, nejsem svědom do sebe nyczehehož dobrého Otc. 103^b a j., kdyby se ničěhéhož nedržal Pref. Jg., abyšte se ničěheehoz nedotýkali Ben. Jos. 6, 18, nezuostavili v něm ničěhéhož t. 10, 30, nezuostavil ničěhéhož t. 10, 39, aniž jsi vzal ničěhéhož t. 1. Reg. 12, 4, ani žádaj ničěhéhož t. 15, 3 a j., z niczehehož Kola. 1514, ničěhéhož Blah. 265 (zavrhuje), nepravili ničěhéhož těch věcí Br. NZák. 127^b, netaj ničěhéhož Br. Jer. 38, 14 a j., ničěhehož Beck. 1, 574, ničěhéhož Nitsch 86; snad nějakou změnou z toho je slc. dial. *ničového*, ničového nič Duš. 431 poznam.;

v sg. dat. místo *ničemu* zdložené *ničemí*, *-au*, *-ou*: kto vyrytinu (t. modlu) slil k nyczemuvz užitečnú Pror. 33^b, k ničemauž Bechynka Rozb. 185, — a slabikou rozmnožené *ničémémuž*: zákon k niczemémuž přiveden jest Ben. 4. Esdr. 4, 23, jeho rozum k ničememuz nenie MudrC. 75^b, k ničémémuž dobrému Háj. 368^b, k niczemémuž KolČČ. 299^b (1559), k ničémémuž Vel. Jg., k ničémémuž se nehodí Br. NZák. 12^b, k ničémémuž tomu ČernHeřm. 269;

v sg. lok. místo *ničem* o slabiku rozmnožené *ničehem* (patrně napo-

dobením gen. *ničehého*): v ničehemž nepohoršlivé knížky míním, že nebude škodno vydávati Froz. 18.

V jazyku nynějším, mimo připomenuté slc. dial. *nicej* a *ničového*, toho není.

395. Zájmenné výrazy *ně-čso*, *ni-čso* nejsou složeniny, nýbrž spřeženiny, které teprve během času v jednotku nedílnou srostly; v době staré cítilo se ještě, že v nich jest po slovích dvou, a když se spojovaly s předložkou, mohla tato býti bezprostředně před *-čso*, a zbytek toho zachoval se i do jazyka nového. Že by tu byla složenina předložkou roztržena, zdá se jenom na pohled. Na př. všecko ni zašby nejměl Túl. 33^a t. j. *ni-za-č* = *nč. za nic*; *jsa* snad *nyewczem vinen* Štít. uč. 82^a t. j. *ně-v-čem nč. v něčem*, v takém *nyewczem pracovati* Štít. ř. 61^b, *nywchzems* AlxBM. 8, 41 t. j. *ni-v-čemž*, nedám ti *nywczem škody vzieti* DalC. 44, (Vlasta) *nywczem se nepodda* t. 15, (Vladislav) *hrdinstva nywczemz nepokázal* t. 66; *ny o czemz jiném* AlxV. 2453 t. j. *ni-o-čemž*; *w-ni-we č* VelKal. 312, *kroupy osení v-ni-ve-č* obrátily Kram. Jg., *v-ni-ve-č* Uš. spis.; *wnywczem* Pass. 294, Štít. ř. 86^a, 115^b t. j. *v-ni-v-čem* (předložka opakována) *nč. v ničem atp.* Podobně při *lec(i)čso*: *o-leczy-czems* Štít. ř. 95^a a *wleczwecz* t. j. *v-lec-ve-č* t. 49^a. Způsob nynější však byl ve stčestíně též znám: *za nicie* ŽGloss. 89, 5, *wnyczemz* Pass. 465 atd.

Nic pojato za substantivum (masc.), = das Nichts, dostává pak i flexi jmennou: *k nycz* učiüen sem ad nihilum ŽKap. 72, 22, *k nycz* tamt. 77, 59 a 107, 14; i *nč. někdy* tak se mluví: *z nicu*, srov. § 48, 6.

8. *jb, jen; jen-že.*

396. Kmen zájmena tohoto jest *jo-* přehlas. *je-* masc. neutr., *ja-* fem.

Vedle nebo místo tvarů *j-* bývají tvary *jej-*. Zejména: sg. akk. masc. *jej* místo *j(ь)*, sg. gen. fem. *jejie* vedle *jie*, sg. dat. lok. fem. *jejiej* aťžij vedle *jiej*, du. gen. lok. *jejú* v. *jú*, pl. gen. *jejich* v. *jich* a pl. dat. *jejim* v. *jim*. Některé z tvarů těchto jsou původu patrně pozdního, t. j. doklady historické dokazují, že tvary ty až v době pozdější povstávají. To platí zejména o pl. gen. *jejich*, jehož doklady nejstarší jsou z 2. pol. XIV stol. a za nějž před tím bývá *jich*; o sg. dat. lok. fem. *jejiej* a pl. dat. *jejim*, které jen dial. se vyskytují vedle obyčejného *jiej* a *jim*; o sg. akk. *jej*, vedle něhož v době staré hojně se vyskytují tvary na pův. *jo* se zakládající. Tvary tyto, *jej-* místo *j-*, mají o slabiku *je-* více, a ta jim přibyla zajisté analogií a vlivem těch tvarů pádových, kde *je-* bylo právem. Tvary těmi mohly by býti sg. instr. fem. **jejú* = psl. *jeja* a du. gen. lok. **jejú* = psl. *jeju*; ale ty byly se záby stáhly v *jú*, *jejich* *jej-* nemohlo

tedy býti vzorem pro pl. gen. *jejich* a jiné tvary s *jej-*, které teprve později vznikaly. Když však tvarů těchto, *jejich* atd., nelze vykládati analogií z **jejú*, tedy není ten výklad ani pro sg. akk. *jej*, sg. gen. fem. *jejie* atd. pravdě podobný, a je tedy vůbec třeba výkladu jiného. A ten jest: v tvarech, které mají *jej-* místo *j-*, jest *je-* přidáno analogií podle gen. *jeho-'ho* a dat. *jemu-'mu*; tvary *'ho*, *'mu* jsou v č. od pradávna; když pak se říkalo *'ho*, *'mu* a vedle toho též *jeho*, *jemu*, mohlo snadně vedle *jě* také *jeje*, vedle *jie* také *jejie*, vedle *jich* také *jejich* atd. vznikat.

V du. gen. lok. jest *jeju* stsl. a psl., a jest také stčeské *jejú* atd. Toto stč. *jejú* mohlo by býti dochováno z psl.; ale vzhledem k tomu, že v stč. jest vedle *jejú* atd. častěji *jú* atd., že se nezachovalo také *našejú*, nýbrž jen *našú* atd., a že analogické přidávání slabiky *je-* je dosvědčeno v tolika jiných tvarech tohoto zájmena, mám také du. gen. lok. *jú* atd. za tvar český starší, a *jejú* atd. za tvar pozdější, vzniklý z onoho analogickým přidáním slabiky *je-*.

Tvar akk. *jej* mohl by se také vykládati z **jē-jē*, jako *tet* vzniklo ze zdvojeného *tē-tē*; ale z příčiny právě dotčené, že totiž analogické přidávání slabiky *je-* v tolika jiných tvarech tohoto zájmena je dosvědčeno, vysvětluje se také *jej* nejpodobněji z *je-j(ē)*.

Zájmeno *jě, ja, je* jest významem svým vlastně demonstrativum, a význam ten se v něm poněkud vždycky udržuje. Krom toho bere se jednak za zájmeno osoby třetí, a to v pádech krom nominativův, jednak za relativum, a ve významu tom zvláště usadily se tvary *jeho* s enklitickým *-že*. Relativum *jen-že* bývá v jazyku starém také ve funkci přívlastkové, na př. *ječto město, pro něžto zahanbenie* atp.; v jazyku pozdějším nikoli. Sklonění jest ovšem stejné, budiž význam a syntaktický usus kterýkoliv. Z tvarů relativních některé ustrnuly jako relativa absoluta; zejména *jenž* a *jež(to)*, znamenající potom nejen *qui* a *quod*, ale relativum vůbec.

Po předložce mění se *j-* v *ň-*, čehož původ a výklad v. I. str. 377 a 378. Analogií bývá pak *ň-* místo *j-* také ve výrazech bez předložky, a to zejména v instrumentalech, na př. když sem ním (kašlem) sužována byla ŽerKat. 73, aby ním (mčem) bil národy BílA. 23, že jsem vás ní (odpovědí) tak dlouho zdržela ŽerKat. 180, registra nimiz se ten dvůr řídí KolEE. 306^a (1660), nebude nj pohrzeti Beck. 2, 283, nechlub se njmi (dětmi) t. 3, 116, byšte ráčili mne nimi (penězi) spokojiti ŽerKat. 86 a j., častěji od XVII stol.; v nč. ob. toho není, poněvadž tu místo instrumentalu prostého bývá předložkový, a Us. spis. toho nedopouští.

Místo *ne-*, gen. do-*neho*, dat. k-*němu*, lok. v-*něm* atp., psáno pravopisem pozdějším a nč. *ně-*, do-*něho* atd.

V nář. lhot. (mor.) a místy i jinde je všeliké *ň* změněno *n*, srov. I. str. 372; je tu tedy i gen. do-*neho*, fem. do-*ný* atd.

397. Sing. nom. akk. masc. Tvar vlastní jest *jb*. Ten se do české doby historické nedochoval; ale jsou tu tvary, které z býv. a psl. *jb* vznik svůj mají. Především tvar

-*ñ* = eum, ze staršího *ñb*, kladený po předložkách; na př. sšed na n t. j. na-*ñ* svD. 93, přistúpi prziedeng máte t. j. přede *ñ* EvZimn. 21, uvěřichu wenn t. j. ve-*ñ* t. 31, jižto úfají wen ŽWittb. 2, 13, jenž úfá weyn t. j. ve-*ñ* ŽKlem. 23, 19, pronz t. j. pro-*ñ-ž* (list) DalC. 11, skrzyen t. j. skrže-*ñ* (sv. Václava) t. 31, prfieden t. j. přede-*ñ* AlxRM. 4, 22, nan t. j. na-*ñ* t. 4, 30, pron t. j. pro-*ñ* AlxV. 28, naden mohl jmieti vojé t. j. nade-*ñ* t. 950, podeñ subter eum Kladr. Ex. 17, 12, went úfati budu t. Job. 13, 15, voda poden teče t. j. pode-*ñ* (pod plamen) Baw. 244 atd., dosud v Usu spis.; místy i v nář. ob.: přezeñ, podeñ BartD. 27 (záhor.), přezeñ t. 32 (pomor.), t. 75 (val.), zañ t. 119 (laš.), kdože mi poñ puojde Duš. 425 (slc., z Koll. Zpiev.).

Někdy vznikla v *jb* a *ñb* střídnice -i za -b, srov. I. str. 209, a jsou tedy tvary *ji* a *ni*. Na příklad

ji = eum: (Pitrún) přišel jest ke mně v noci ubitý i bude mne prositi, abych *ji* (t. Pitrúna) k sobě do domu pustil... a já pustím *ji* (téhož) k sobě i budu se jeho ptáti... teď *ji* (téhož) máte, schovejtež *ji* (téhož)... našel jsem *ji* (téhož) v lesi List. z r. 1485 otisť. v Čas. Mat. Mor. 1870, 46—47; vezmi pětiprstu a warz gy (t. pětiprst rostl.) u vodě Chir. 156^a; (gy eum je také v Háj. 113^a ve faksimilovaném otisku z r. 1819; omylem, ve vyd. z r. 1541 je tutěž gey); srov. stpol.: oblekli gy (Krista) w pawloke Arch. Jag. 3, 30, bog podwijszyl gest gij exaltavit illum Glossae Wisł. 80, chwalcze gi ŽFlor., slawicze gij tamt., npol. *ji*; —

ni = eum: vylíu v obezřěníu jeho modlitvu mú a zámutek mój prfiedny zvěstuju t. j. před-ni ante ipsum ŽKlem. 141, 3, co jest člověk že pomníš na ni memor es eius ŽWittb. 8, 5, chci nany lidmi dobrými dokázati t. j. na-ni (na Jakuba z Crumpsyna) Půh. 1. 175, mám nany (na Přibíka z Litovle) dosti 'dobrých lidí (svědkův) tamt. 1. 176 a j. (často v Půh.); vylezeš na ni (t. na strom) BartD. 24 (zlin.), sednu si na ni (t. na koně) t., bohatá za ni nepůjde t. 75 (val., = nevdá se za něho).

Dále z téhož *jb* a *ñb* a přívěsku -*nz*, o němž v. § 380 č. 7, vznikly tvary *jen*, *nen*. Doklady:

jen jako akk. demonstrativa (zájm. třetí osoby) = eum, na př. vezmi czerweny klett a ztlucz gen což najdrobnějie budeš moci Chir. 31^a, vezmi loj a rozpust gen na pánvi t. 22^b, udělej knot a vtiskniž gen v tu ránu t. 15^a, chtě gen (bílek) odjieti t. 12^a, vezmi slez a ztlucz gen s starým sádlem t. 88^a, vezmi bolehlav a zvař gen t. 89^a, vezmi chmel a vaříž gen t. 83^b, (lék) ustudě zetří gen t. 115^a, vezmi wynstierz a ztlucz gen t. 148^a, pověs gen (pytlík) u vlbké pinvici t. 148^a, vař gen (ječmen) v čistě vodě t. 154^a, vezni žlútek, zahustiž gen t. 156^b, vezmi poffek baykowy i vffuffyz

gen a ztlucz na prach a fynyfs gen s vaječnými skořepinami t. 160^a, vezmi alún u ztlucz gen dobře t. 169^b, vezmi bob a moč gen v octě t. 188^b atd., vzácny tento tvar v Chir. často se vyskytuje; — *jen*, *jenže*, jako nom. relat. = qui: krále mého gen jest v svatém qui est ŽWittb. 67, 26, pochválen hospodin, gen nedal nás v jětie qui non dedit t. 123, 6, šli (mitto) anjela, yen učiní cestu před tebú EvSeitst. Mat. 11, 10, ty jsi, gen přijíti máš Comest. 231^b, ten, genze větróm káže t. Mat. 8, 27, genf jest Túl. 28^b atd.; Us. dosud spis.; — *jen-* *že* jako akk. relat. = quem: v dól genz učinil in foveam quam fecit ŽWittb. 7, 16, vódcě si byl liudu genz si vykúpil ŽKlem. 126^a, hod yenzto slaviěchu Pass. 395, tento slúp genzto vidíš t. 112 a j., užitek genz lidé od toho mají Alb. 39^a, aniž hřiešný člověk dóstojen jest chleba genz jie t. 72^b, kozlec genž jsem slíbil Ol. Gen. 38, 23; (král) potom vezme meč a jej bohu offěruje, jenž (meč) hrabie, který tu bude, vyplatí a před ním ponese Kar. 93; kbelík, w yenzto tu miezku (mízu) sbierají Mill. 105^b; — z toho udrželo se do jazyka pozdějšího a dosud jenom *jenž* = qui Us. spis.;

nien jako akk. demonstrativa (zájm. třetí osoby) = eum: skrze nen per eum ŽPod. 52 (nápís), skrz nen Kat. 116, aby spasen byl svět skrzě nen EvVid. Jan. 3, 17, skrze nen EvOl. tamt.; diek činiece bohu skrze nen t. 154^b, skrze nien (t. skleněný sud) Mart. 13^a, skrze nien (t. Karla Vel.) dóstojnost cesařská přešla na Němce Mart. 41^b; před vratami je bílej kámen, jen si sedni na něn Ěrb. pís. 121 (z Domažl.), za něn, pro něn Kotsm. 36 (doudl.), za něn, pro nien v nář. ok. Stankovsk. (Fischer, Sborník vědecký I, 36), chod.; — *něně* jako akk. relat. = quem: pro nenzto div Pass. 344, pro nenzto úraz t. 374, pro nyenz div t. 395, mimo nenz ničeho nezbylo Kat. 100.

Konečně je z *je* přibytím slabiky *je-* tvar *jej* = *je-j(č)*, po předložkách *nej*; a z obého dial. *jé*, *né*. Doklady:

jej jako akk. demonstr. (zájm. třetí osoby) = eum; na př. ustavil si gei ŽKlem. 8, 7, utěšíš gey ŽWittb. 20, 7, minula gyey rada DalC. 4, do města gey vehnachu Pass. 282, pohani yey jěli t. 357 atd., dosud Us. spis.; — dial. *jé*: že ste jé (syna) chovalc, zašiju jé (muže) do měcha Duš. 425 (mor.), jé eum BartD. 2, 136 (han.) a j.; — *jejž* jako akkus. relat. = quem: zájem geyz jest vojsko zachytilo Ol. Num. 31, 32, (děst) geyzto hospodin ssielá t. Deut. 11, 12, jáť sem bratr váš, gieyž ste prodali t. Gen. 45, 4 atd., dosud Us. spis.;

nej = eum, v nář. ob.: zavolej na něj (na chlapce), vylez na něj (na strom) atp. Us., BartD. 56 (dol.) a j.; — dial. *né*: skrze nie (t. sv. Gervasia) Pass. tišt. 615, za ně BartD. 2, 136 a j.; — *nejž* jako akk. relat. = quem: na nějž, pro nějž atp. Us. spis.

V Půh. 1, 194 čte se: skrz neni per eum; není-li to omyl a má-li

se čísti *neni*, tedy by to byl akk. *ni* nahoře vytčený s *ne-* místo *je-*, tedy *ne-ni* jako je *jej* = *je-jo*.

Sing. nom. akk. neutr. *je, ne*: vzem *ge* (děťátko) na svoji rucě Pass. 340; toť tělo mč, vstup *wne* t. j. v-*ne* (opravou ze *wnye*) t. 423, že mnoho na tom psaní záleží tak Ti je posílám ŽerKat. 266 atd., dosud Us. spis.; dílem i v nářečích: víno je dobrý, píte je Šemb. 15 (domažl.), kde je dítě? děte pro ně t., slyším je (dítě) plakat Kotsm. 25 (doudl.), já si na ně (na děvče) zavolám Suš. 230, dyby mi je (děvče) chtěli dát, uměl bych za ně děkovat t. 393, hněvající se na ně (na slunce) Šemb. 139 (slc., gemer.); z *ne* je dále dial. *no* (podle BartD. 119 místem rozdílné od masc. *no*, vzniklého ze *nho*): počme na *no* (na pivo) BartD. 119 (laš.), že se na *no* (na slunce) hněvaly Šemb. 118 (opav.-ostrav.), a *no*: že se na *no* (na slunce) hněvaly t. 133 (slc., hornotrenč.); – relat. *je-že, ne-že*: z toho yefe činíš Kunh. 147^b, ies se stalo Jid. 11, gyezzto město Pass. 330, gyefto město t. 323, na nefto budeš mieně t. j. než-to Pil. d, pro nezto zahanbenie Pass. 297, pro nyez (t. mužobojstvo) DalC. 2 atd., dosud v usu spis., třeba že s obmezením syntaktickým nahoře vytčeným.

Akk. *je, ne* = id vychází z obyčeje a nabrazuje se tvary akk. masc. = eum. Začátky toho jsou již v době staré. Příklady: Durink děťátko na led vyvede, k rybám grey na Ohři přivede t. j. *jej* m. je DalC. 21, dědictvo ještě gey byl ztratil Brig. 12^a, viděli gey (tělo) t. 185^b; přežeň (přes dítě) BartD 75 (val.), vylez pro ni (pro jablko) t. 24 (zlin.), di pro něj (pro pivo) t. 56 (dol.); děťátko počě prositi aby ho přenesl Pass. 360, dietě dnú trpí, přijdu a uzdravím ho HusPost. 20^b, kteří ho (břemeno) nesou Beck, 1, 87 a j., viděl sem ho (dítě), četl jsem ho (psaní) atp. Us. ob., vypili ho (pivo) BartD. 119 (laš.), že se na *nho* (na slunce) hněvaly Šemb. 140 (slc., spis.) atd. To jsou odchylky ovšem syntaktické, ale zmínka o nich náleží také do tvarosloví, poněvadž se jimi tvary vlastní z užívání vytiskují.

Sing. nom. fem. *je* přehlas. ze staršího *ja*, doložen jen v *je-že* quae: ovce giez zahynula ŽWittb. 118, 176, giez (krev) prolita jest t. 78, 10, světlost gyezz vešken žalář osvietila Pass. 320, matka giez bieše umřěla t. 373 atd.; sklesnutím jotace *je-*: mast, geze sstúpi u bradu ŽKlem. 132, 2 atd., jež ně. Us. spis.

Akk. *ju, juže*: *yu* eam ŽGloss. 68, 36; t. 79, 9; t. 79, 13; bolí *yu* zzyrdcze Jid. 153, inhed *iu* za knieňu pojě DalH. 41, káza *yu* v žalář vsaditi Pass. 319, že *yu* (matku) kázal rozřézati ApD. 104, by *yw* (žábu) vyvrátil t. 105, *ius* (zlob) jest měl ApD. 104, *yus* (čest) jemu písmo vydává ApD. 106, na čestě *yuz* zvolil ŽWittb. 24, 12. — Po předložkách *nju*: kniežata se za *nhu* přimluvichu DalH. 39, upadl *wuu* (t. jámu) AlxH. 7, 19. — V nář. vých. přehláska dílem nepronikla, dílem zase zrušena jest, tedy: *ju* BartD. 24 (zlin.) a j., slc.; na *nu* t. 45 (lhot., v nář. tom jest

n m. ů); po souhláskách vynechává se *j-* a jest *u*, potkál sem *u* t. 65 (val.), a z toho *hu*, viděl *lu* t. 82 (hran.); zdlouž. *jú* t. 75 (val.), *hú* t. 91 (stjick.); jinými změnami hláskovými *jo* Duš. 426 (han.), *jum* a *jom* vlivem polským: chytil *jum* za ručičku vysadil *jum* na konička BartNPís. 151 (slez.), možeš *jom* (košilku) vyprač t. 143' (též).

S jotací proniklou (srov. I. str. 270) *jiu*, *niu*, -že: by *giu* (duši) otnesli ŽKlem. 30^a, popadni *gyu* t. 3^b, aby *gyu* (sv. Ludmilu) zadávala DalC. 25, zapojil *jsi gyu eam* ŽWitth. 64, 10, na téj *giu* cestě postavi Hrad. 63^a, v jámu *giuzto* jest učinil ŽKlem. 4^a, upadli *sú w niu* t. 42^a, pro *nyuz* (věc) sě dálil Hrad. 43^a, pro *nyuz* (vinu) t. 87^a.

Z toho přehláskou *ji*, *ni*: sv. Petr od sebe *gi* (matku) honieše Pass. 290, *gizto* (matku) *buoh* navrátil t. 290, w niz hodinu t. 408; atd., nč. *ji*, *ni*. V kvantitě bývá odchylka: *gijzto* věc uslyšav Pass. 464; přiezn. *gijzto* ste měli t. 331; práce, *gijz* musí nésti Štit. uč. 40^a; mysl, *gijzto* jsú vzeli t. 70^b; lidé *gij* (ženu) vrátichu Alxp. 118, za *nij* (t. za zahradu) KolB. 1518, *gij* (t. sladovnu) Kola. 1511 a j. Blahoslav připomíná, že někde a zejména prý v Domažlicku mluví se již, ale lépe že jest vyslovovati krátce již Blah. 22, 261.

398. Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *jeho*, *něho*, -že. Na př. *gehoze* kolivěk činíš, z *neho* *jsi* robotil vezván HomOp. 152^a (gen. syntakticky neoprávněn), *yehoz* díel ŽGloss. 121. 3, na *neho* t. 143, 3, ot *nehoze* Ostr., *pobdě že* *geho* dobrý nevidí AlxBM. 5, 21, vláčili *ieho* po městu ApŠ. 104, *bóh* *geho* poraz, *ktož* Mast. 63, podle *neho* Jid. 159, pro *neho* Hrad. 80^a, na *neho* t. 83^a, ŽWitth. 143, 3, ML. 104^a, ranami *geho* jest ztříznil Pulk. 56^a, rozdrali jsú *geho* t. 156^a, ješto *geho* znali t. 122^a atd., dosud Us.; s odchýlkou v kvantitě: od *nijeho* Štit. ř. 250^b, skrze *nyehuo*z Lit. Mark. 14, 21 z přízvuchného *jehò*. Dialektickou změnou hláskovou *joho* BartD. 135 (sev.-opav., tu říká se i *joden* m. jeden, *johla* m. *jehla* atd.)

Přízvuk byl na slabice druhé, *jehò*, srov. rus. *jegò*. Z nepřívzvučné slabiky prvé vynechává se samohláska a tím vznikají tvary *j'ho*, *n'ho*, -že, srov. I. str. 151. Na příklad

j'ho: tet *gho* chtě *mučiti* ApŠ. 4, *chtyeczey gho* oslepiti t. j. *chtiece-jho* t. 81, *chtěvše gho* sžeci t. 108, *liud* sě *oy gho* rově *svinu* t. 37, by *gho* *dušě* nešla *tady* t. 56, *takay gho* světlost *ostúpi* t. 31 (o psaní -y-*gho* srov. I. str. 529), *potkal gho* na horách AlxH. 1, 18, by *gho* *jala* AlxBM. 1. 9, by *byl kto gho* co *vině* AlxB. 8, 12, *skot gho* LMar. 9, *žby gho* *zabiti* chtěš DalH. 30, *nechtiechu gho* poslúchati DalC. 75, *tomu gho* *chovati káza* t. 21, *ani potupí gho* ŽKlem. 26^b, *ktož gho* *hanie* Mast. 63, *gho* JidDrk. 65, *KatBrn.* 13, *vizte gho* Hrad. 50^b, *provodichu gho* *tam* t. 70^b, *ghoz* *vzvoli* t. 35^b atd.; v jazyku pozdějším *j'ho* nebývá;

n'ho: aby mohl donho (t. do města) vjíti Štít. ř. 141^b, dělník nan-hozto pozehrál pán té vinnicě t. 110^a, do ňho (t. do domu) Pam. 3, 163; dosud dial.: u ňho, na ňho, bedle ňho Kotsm. 11 a 25 (doudl.), za ňho, pro ňho, do ňho, na ňho BartD. 27 (záhor.), t. 32 (pomor.), t. 75 (val.). za ňho Suš. 112, o ňho t. 121, na ňho t. 226, do ňho Hatt. slc. 93, za ňho, o ňho, na ňho, po ňho Duš. 424—426 (slc.); v nář. laš. změněno *ňho* místy v *ňo*: za ňo, na ňo, pro ňo (masc.) BartD. 119.

Ze *j'ho* jest odsutím dalším *ho*, srov. I. str. 539. Na př. an ho mečem protče Jid. 100, kak ho syn t. 14, že pět měsíce ho neviziu LMar. 31, do města ho nepustichu DalC. 58, přitovařišmy ho k sobě Hrad. 2^b, tuť vám ho vedu Pass. 200 atd., dosud Us. Z toho dial. zdlouž. *hó* BartD. 85 (stjick.).

Přízvuk časem se změnil, jak viděti na nč. *jěho* proti stč. *jegò*, *jehò*; tvar *jeho* vedle *jehò* předpokládá dlužno již pro dobu stč., žádáf ho stč. *jeh'*, mně geh vlastniej mateři Pass. 244, které jen z *jeho* snadně si vysvětlíme.

Tvary tuto vyložené *jeho* atd. jsou vlastně genitivy, ale berou se též za akk., *jeho* atd. jest = gen. eius, a také akk. eum a mnohdy též id. Když pak *jeho* znamenalo eius a vedle toho též eum, přidala analogie také tvarům vlastně akkusativním *jej*, *nej* atd. spolu význam genitivní. Na př. z *nej*, do *nej*, od *nej*, bez *nej* atd. Us., u *nej* Kotsm. 24 (doudl.), vyšlo mračínko bude z *nej* pršet Erb. pís. 213, neboj se já (*jej*, m. gen. ho) BartD. 2, 172 (han.), místo *ňé* (též) t., všeci z *ňé* měli radost Duš. 424 (han.). V Krist. 42^b psáno: okolo nye (t. Krista); omylem. V jazyku spisovném svádí tato analogie druhdy k chybnému *doň* m. *do-ňeho* (*ň* jest akk., *do* pak pojí se jen s gen.); na př. ještě se doň nadál Pal. 4, 181, všecy nešlechtnosti doň sčítaje t. 256, některá jednání nepojata doň (do zápisu) t. 5, 2, 437.

V nč. usu spisovném jsou z hojných těchto tvarů v obyčejí jenom *jeho*, *ňeho* v platnosti gen., a *ň*, *jej*, *nej* (někdy), *jeho*, *ňeho*, *hó* v platnosti akk.

Gen. má také význam possessivní. V tom významu bývá v stč. tvar plný *jeho*, na př. jeho tělo Pass. 316 atd., a někdy také tvar kratší *j'ho*, *ho*: by gho dušě nešla tady anima eius ApŠ. 56, gho daři svD. 88, po yho smrti Hrad. 23^b, ktož gho wiery jest neslibil KatBrn. 13, počnúc ot Přemysla krále kak ho syn kak vnuk na mále sě jsú zbyli na sem světě (ho syn = filius eius) Jid. 14, jímž sě mysl ho nic nezkrutí AlxB. 3, 24, kak ho (t. Aristotelova) múdrost povýšena AlxV. 324, ho (měsíce) světlost t. 2351. Již v stč. je tu vedle řídkých výjimek pravidlem tvar plný, v nář. pak nových vládne to pravidlo bez výjimky.

O rozdílech v akk. *jeho*, *jej* atd. uvažují theoretikové. Philomates chce, aby *ho* bylo bráno za akk. vůbec, *jej* za akk. neživotných; Blah. 94

tomu odporuje; Nejedlý Gr. 112 rozeznává: opřel se o něho (o bratra), opřel se o něj (o strom); nč. Us. spis. má *jej* za akk. vůbec, *ho*, *jeho* za akk. životných; a jest tu *jeho* důrazné a *ho* enklitické.

Domnělému pravidlu, že by po předložkách akkusativních neměl bývati tvar genitivní, odporuje dávný zvyk, dosvědčený nahoře doklady na něho, pro něho atp. (ŽGloss. ŽWittb., Hrad. a j.).

Sing. gen. fem. *jie*, *nie*, *-že*, zúžením *jí*, *ní*. Na př. tdy pobudi gje (t. ženy) Jid. 161, gies (t. svatosti) Apš. 122, gies (búrě) sě byli lekli t. 112, gies (prorady) nelzě zbyti AlxBM. 7, 15, zlým skutkem gje (té ženy) lákáše Pass. 286, počě z nyc diábel volati t. 424, položichu v-nye trubiciu t. j. u nie DalC. 13, u nycz (řěky) AlxV. 1190, ktož žádají gje (t. smrti Kristovy) Štít. uč. 153^a, voda gije (poskvny) nemóž snieti Štít. ř. 67^a, bez nije (t. spravedlnosti) t. 9^b, aby to od nije (od duše) neodešlo t. 52^b, nenalezl sem gie pannú Ol. Deut. 22, 14, od mce KřižB. 85^b, od něž t. 91^b; k vyhlazení gj Br. Ezech. 13, 13, an gi neui m. jí (vody) t. Isa. 41, 17; nč. jí, ní Us., Btch. 379, BartD. 75 (val.) a j., t. 2, 24 (han.), zkrác. *ji* chrom. 278, *ji*, *ni* BartD. 2, 137 (han., místy), Duš. 425 (mor. místy, slcz.). Odsutím souhlásky: *i* BartD. 24 (zlin.), a z toho *hi* Duš. 425 (mor. místy). Ztvrnutím *ný*, do ný v nář. lhot. BartD. 45.

Jiný tvar jest *jiej*, *niej*, podle dat. lok. Na př. jejie matka gyej (t. dcery své) vždy střožieše Kat. 8, gieczto radosti prosivše Pass. 205. Z toho sklesnutím jotace *jěj*, *jej* atd.: ktož gey (milosti) zakusí NRada 274, daj mně jej (buchty) kúsek BartD. 39 (súch.), skočiu do něj (do vody) t., od něj fem. t. 42 (hroz.), napij sa jej (vody) Suš. 287, jej slc.; z toho je dále odsutím *ej*, a z tohoto *hej* Duš. 425 (slc., místy).

Z tvarů dosud uvedených a vyložených *jie* a *jiej* vznikly přidáním analogického *je-* tvary delší *jejie* a *jejiej*, a z nich sklesnutím jotace dále *jejé*, *jejėj*. Vyskytují se obyčejně jako přívlastek významu possessivního Podávám toho doklady, srovnané podle čísla a pádu substantiva, k němuž genitiv *jejie* atd. náleží:

jejie, sklesnutím jotace *jejé*; na př. sg. nom. akk. milovník gegije Štít. ř. 12^a, lid gyege Pror. 14^a, gegije radost t. Štít. ř. 21^a, matka geye Kat. 64, gegie srdce Pass. 234, gegie sílu Kunh. 149^b, gegye postavu Kat. 182; — gen. života gegie Tob. 139^b, gegie krásy Pass. 320, z objetie gegije Štít. ř. 53^a; — dat. daj chválu gegye synu Mast. 5^a, k gegie útěšě Pass. 278; — lok. w gegie domu Pass. 278; w gegye náboženství t. 379, po gegye smrti t. 343; — instr. pláščem gegye Pass. 338, před gegye skončením t. 381, gegye modlitbú t. 490; — du. gegye prsi Pass. 350, geye prsi Kat. 170, gegye uši t. 190; u gegie prsí Pass. 338, z gegije oči jasnú Kat. 130; před gegie očima t. 285; — pl. nom. akk. dobří gegije skutci Štít. ř. 51^a, gegie vlasi Kat. 132, gegye rány Kat. 144, gegye slova Pass. 379; — gen. svatých gegye bratří Pass. 377, od gegye dievek t. 347; —

lok. po tělesných gegije čitelnostech Štít. ř. 49^a; — instr. s gegye knieněmi DalC. 46; —

jejiej: sg. nom. přikryl hory stien gegye ŽPod. 79, 11, gegye otec Lvov. 72^a, gegye svatý život t., — akk. vidě gegye velikú krásu t. 72^a, gegye svatú hlavu t. 73^a, — gen. u gegye hrobu t. 71^b, pro památku gegye umučenie t., — lok. na giegiey chřebtě EvZimn. Rozb. 701, — plur. nom. akk. gegye svaté prsi Lvov. 73^b, — gen. z gegye bokóv t. 73^a. — Z toho sklesnutím jotace *jejěj*: pre jejěj milého, za jejěj dobrotu Duš. 425 pozn. (slc.).

Z obého jest zúžením *její*. Na př. sg. gen. od gegy muže rkp. z r. 1398 Šemb. Lit.³ 491, z její věna Páh. 1, 119, t. 345, — dat. k gegy promluvení KristB. 1^a, bratru její Ondřejovi Páh. 1, 229, — lok. v její vdovství pobral jí všecko t. 2, 39, — instr. s její otcem t. 1, 279, její návodem t. 2, 9, — plur. do její tváří dial. m. její Suš. 125, jí a její dětóm Páh. 2, 39, mezi Kateřinú a její sestrami t. 2, 225.

Z těchto genitivů *jejie*, *jejiej*, *její* vyvinulo se pak adjektivní possessivum masc. *její*, fem. *jejie*, neutr. *jejie*, nč. *její*, -í, -i; o tom v. § 403.

Ve významu jiném než possessivním vyskytuje se *jejie*, -í v dial.: člověk, který by viděl koho s ručnicí chodícího a jemu gegi nevzal, ten má deset hřiven propadnutí List. slez. z r. 1532 (Perw. Otč. 11), kněz Petr gegi (t. zahrady) užíval a požíval List. slez. z r. 1551 (t. 66). —

399. Sing. dat. masc. neutr. *jemu*, *ňemu*, -že. Na př. icmufto Pil. c, vzchotě se iemu ovocě Jid. 78, k nemu svl. 44, zdieše se gemu AlxV. 735, proti yemu DalC. 29, proti nyemu t. 77, proti nemu Pass. 294, k nemu t. 275, t. 312, t. 326, ŽWittb. 4, 4 atd., dosud Us. Lašsky též k-*nímu* Duš. 425, změnou dialektickou -em- v -im-; a sev.-opav. *jomu* BartD. 135, změnou dial. je- v jo-.

V Mill. psáno: k nemuoz 95^a; to předpokládá dial. zdlouž. k-*ňemíž*.

Přízvuk byl na slabice druhé, *jemù*, srov. rus. *jemù*. Z nepřízvučné slabiky prvé vynechává se samohláska a tím vznikají tvary *j'mu*, *ň'mu*, -že, srov. I. str. 151. Na příklad

j'mu: muzzichuy gmu nápoj dáti ApD. 6, dachuy gmu řeč t. c, prsiffloy gmu k vůli ApŠ. 97, když zziey gmu tu (u)da býti t. 9, tay gmu žádost na mysl vzpade Jid. 76 (o psaní -y-gmu srov. I. 529), jenž gmu volen t. 85, gmu JidDrk. 72, jmě gmu složiu Pil. d, tdy se gmu uda AlxB. 1, 23, počě gmu děkovati DalH. 30, káza gmu oči vylúpiti DalC. 40, že gmu Přemysl vzděchu t. 5 a j., snad gmu dna lámá uši Mast. 124, to gmu bieše boh dal Hrad. 70^a, jakž gmu dám políbenie t. 78^b, gmu zakon slúží t. 39^a, gmužto dějí čest Ol. Zach. 11, 10; později *j'mu* nebývá;

ň'mu: ku ňmu Hatt. slc. 93.

Ze *j'mu* jest odsutím dalším *mu*, srov. I. str. 539. Na př. což mu

třeba AlxB. 2, 8, jenž mu byl protivný AlxM. 3, 9, tiem proti mu bieše mdlejší AlxV. 953, kak by se mu dostalo t. 767, vyřezav mu jazyk DalC. 40 atd., dosud Us.

V nář. han. jest -o za -u a tedy *jemo, mo*: šeptala jemo, přesedla k němo, já sem mo hotekla Duš. 424.

V nář. vých. odsouvá se -u a jest *jem', něm'*: pámbů jem odpust BartD. 24 (zlin.), jem t. 75 (val.), šel sem k něm t. 24; sev.-opav. *jom'*: Maria jom (pomáhala) Duš. 424.

V nč. usu jest *jemu* důrazné a *mu* enklitické. Philomates učil, že *jemu* platí o přítomném, *mu* o nepřítomném; Blah. 96 mu odporuje.

Sing. lok. masc. neutr. *jem, něm, -že*. Na př. v tom městě w gemz súd bývá Rožmb. 18, jakžto se o nem píše Pass. 322, po nem t. 317, ŽWittb. 33, 15, na nemz Pass. 326 atd., dosud Us. S odchylkou v kvantitě: pojdu po nijem Štít. ř. 7^a, w nijem t. 38^b, t. 31^a, t. 216^a, w nijemzz t. 38^b, t. 235^b, t. 225^a. Lašsky *nim*, o nim BartD. 119, na nim, při nim Duš. 426, dialektickou změnou -em v -im; a sev.-opav. o-*ňom* BartD. 135, dialektickou změnou ňe- v ňo- (tu říká se také ňogdo m. někde, ňosu m. ňesu spis. nesu atd., srov. I. 149 a 150). Jiné *ňom* jest analogií podle *tom* atd.: v nomzto Hrad. 115^a, v ňom Pís. Waldšt. 9, v ňom Šemb. 23 (stř.-česk.), na ňom, o ňom Duš. 426 a 427 (mor. a slc.).

Sing. dat. lok. fem. Tvar český nejstarší jest *jí, ní, -že*. Na př. gí bě ne do veselé Jid. 151, že *šě gí* nemílil Jid. 155, bylo gij (vdově) sbožie otjato AlxBM. 8, 23, nedavše gí (žábě) jinak stěci Ap. d, vzkázachu gyg (vdově) Dět. Jež. 2^a, ande gy pojíti velé AlxV. 1888, poddada se gý (řeholi) Štít. uč. 71^a, pravda gýz se (Lucifer) protiví t. 67^b, tůž chytrosti gijz oni múdrost řiekají t. 79^b, jakž se gij (vdově) nahodí Štít. ř. 11^b, gí jest dána radost t. 23^a, to vše zlé ukáží gij (duši) t. 124^a, čas který byl dán gij (duši) t. 124^b a j., jakžto gy byl anděl řekl Krist. 14^b, muší t o nij (spravedlnosti) řeči Štít. ř. 9^b, vzeli k uij (manně) mrzkost t. 11^b, w nijzz (spravedlnosti) bude život t. 45^b, protiv nij (duši) t. 124^b, na nijz (lúce) t. 126^b, noc w nijz hospodin lid vyvedl t. 157^a a j., ostali při níj (čistotě) Štít. uč. 44^a a j., w ny UmR. 197, o ny DalC. 49, w nys (skříní) lezala jich svatyně AlxH. 2, 9, k nyzto matka boží vecě Krist. 16^a atd. Vedle toho vznikly a rozšířily se novotvary *jiej, nej, -že*, podle sklonění složeného; zvěř gyei uic neučinila Pass. 490, aby gyei jejie syna ukázal t. 290, gyei hlava státa t. 363, káže se gyei tříesti ŽWittb. 103, 32, gyei ŽGloss. t., kdežto gyei viděti vraha AlxV. 1889, tak se gyei všickni radovali Krist. 15^b, muž dá giéy (ženě) list rozvodný Ol. Deut. 24, 3, ona gyéy odpověděsta Ol. Jos. 2, 14, gieizto dna rucě zlámala Pass. 290, dceru gyeyzto Klotilda řekli t. 328, po nyey ŽWittb. 44, 15, na nyey (t. hoře) t. 67, 17, na nyei (t. zemi) ŽKlem. 26^b, w nyei (t. zemi) t. 57^b, k nyeys t. smrti AlxBM. 4, 17, po nyeysto (žrdi) by bylo znáti AlxB. 8, 4, w nyeysto

(chvíli) se odřekl boha Apš. 146, o nyeyzto svatá cierkev zpievá Pass. 488, při nyey Krist. 15^b, o nyey t., w nyey t. 14^b atd.

Slabikou *je-* analogií přidanou vznikl z *jiej* tvar delší *jējiej*: mnoho ran gegyey (t. sv. Dorotě) učinili Lvov. 72^a.

Dále vzniklo z *jiej*, *njej* sklesnutím jotace *jėj*, *nejj*; ztrátou koncové souhlásky *jie*, *nie* a *jé*, *ně*; a zúžením opět *jí*, *ní*. Na příklad

jėj nejj, zkrác. *jej*, *nej*: obětovali gey (královně) oběti Pror. 94^a, slc. *jej*, k *nej* BartD. 42 (hroz.) atd. Z toho opět jinými změnami hláskovými *ej*, tak *ej* (dívce) sluboval Duš. 425 (slc.); *hej*, koupil som *hej* voly t. (slc.); *nejj*, přišel som k *nej* t. (slc.), na *nej* (na kůži) ležau t. (slc.).

jie, *nie*: by gíje (dceri) co otec odkázal Pr. pr. 252, w nyee (v sobotě) Ol. Ex. 31, 14, proti nyé (t. ženě) t. 3. Reg. 2, 19, na níje (t. na korúhvi) Pr. pr. 257, k nije Lobk. 70^b; do vlasti gyeztu Syria dějí Pass. 323, k řěcě gyez Araxes dějú AlxM. 4, 18, giězzto (ženě) zjěvi se anjel Ol. Súdč. 13, 3. giězzto on odpověděl t. 2. Reg. 20, 17, hora w niez si bydlil ŽWittb. 73, 2, na nyez (t. hoře) t. 67, 17, w nyezto bolesti Pass. 338, k nýezzto Ol. 3. Reg. 17, 13, k nyecz syn vecě Brig. 82^b atd. V DalH. psáno: tu čiešiu on mienieše o neyes syn boží mluvieše 30; omylem, buď místo *niež* nebo m. *niejž*.

jé. ně: tu kdež se ge (podávené) hanba stala ODub. 18, pakli ge (vdově) dsky svědčie t. 72, moře ge (řece) téci nedá KabK. 33^b (pro *ně* není dokladů zřetelných, poněvadž v době té, kdy je očekáváme, psalo se stejně s *nie*).

jiej, *njej* a vše, co z toho dále vzniklo, mění se pak úžením v *jí*, *ní* a splývá tudý s tím tvarem *jí*, *ní*, který byl v češtině od doby nejstarší a vedle rozmanitých novotvarů stále se držel. Když zúžení toto proniklo, jest — od XVI stol. — dat. lok. *jí*, *ní* pravidlem všeobecným, ovšem kromě nář. slc., kde úžení neproniklo a kde tedy zůstalo *jej*, *nejj* (z *jėj*, *nejj* atd.); na př. modlí se gj Br. Isa. 44, 17, w nj t. Jer. 27, 11 atd. Ve fasi této ovšem nelze v daných příkladech rozeznávat, které *jí*, *ní* je staré, a které vzniklo zúžením.

Za *jí* jest změnami dialektickými *i* BartD. 24 (zlin.); *hi*, já sem *hi* (matce) nabrala vína Duš. 425 (hran.); zkrácením *ji* a taktéž *ni* chrom. 278, dám gi vinnice Br. Oz. 2, 14, po ni (t. po cestě) t. Isa. 30, 21; a v nář. lhot. *ný* za *ní* BartD. 45.

400. Sing. instr. masc. neutr. *jím*, *ním*, -že. Na př. aby gím svět byl uzdraven svD. 38, gjmzz (činem) Štít. ř. 5^b, (Vršovici) počechu, gym špíleti DalC. 34; s ním Pil. d, nad njm Štít. ř. 17^b, s njm t. 13^a Ben. 1. Reg. 25, 15, s njm Br. Ezech. 30, 11, nad njm t. Isa. 66, 10 atd., dosud Us. Dial. zkrác. *jím*, *ním* chrom. 278, s nim Duš. 427 (slc., z Koll. Zpiev.), s nim Br. Isa. 66, 10, nad nim t. Jer. 31, 20 atd.; Blah. 22

poznámenal výslovně, že za jeho času někde se mluví s-ním, jinde s-nim. Jiné varianty dial. jsou *im* Hatt. slc. 92; a *něm*, *něm*, nad *něm*, poradili se s *něm*, s *něm* Duš. 427 (han.), s-*něm* BartD. 2, 136, dialektickou změnou -i- v -e-; jiného původu, totiž zvratnou analogií jest -ie, v staropísmém nad-niem Troj. 131^b, srov. I. str. 219 sl.

Fem. *jú*, *ňú*; s jotací proniklou *jiú*, *niú*; přehlas. *jí*, *ní*; -že. Na př. na cestě yuz budeš choditi ŽWittb. 31, 8, aby pod nu horkost stydla t j. pod *ňú* (pod orlicí) AlxH. 3, 10; bych gy (pilú) všē železa lámal Hrad. 131^b, čest giuz sē stydie t. 97^a, gyuz (ztravú) by mohl za deset let živ býti DalC. 39, jenž sē s nyu (potok s řekú) stieče Pil a, nepromluvi s nyu Hrad. 62^a, s nyu t. 35^a, DalC. 13; pohrdali sú gyy Pror. 103^b, gijzto (rúchú) oči byle zavázánē Pass. 301, gijzto branú Kristus vjēl t. 485, pomsta gijz sē trápil Modl. 9^b, s ny DalC. 39, s nizz Štít. ř. 158^b atd., nē. jí, ní Us. O dokladech: s niezto (ženú) Troj. 38 atp. srov. I. str. 219 sl. Podle Blah. 14 Roh Domažlický prý rozeznával sg. gen. fem. gjž t. j. jíž a instr. gjež t. j. jiež; zajisté má to býti naopak.

V nář. východních jest -ú dílem nepřehlášeno, dílem přehláška zrušena: *ňú* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), pod *ňú* seděl David král Suš. 2; z *jú*, *ňú* je pak dále slc. *jou* Hatt. slc. 92, s-*ňou* Šemb. 41 (u Polné), Duš. 427 (slc.), *ňo* chrom. 278, Btch. 379, *ňo* BartD. 2, 137 (han.) a j., a zkrác. *ňu* BartD. 42 (hroz.), t. 119 (laš.), Duš. 427 (slc., místy); v sousedství polském jest *jum*, *ňum* vlivem polského -q: *jum*, *ňum* BartD. 119, za *ňum* BartNPís. 145.

401. Du. gen. lok. *jú*, *ňú*; s jotací proniklou *jiú*, *niú*; přehlas. *jí*, *ní*; -že. Na př. když gye oba na rozhraní postavichu Pass. 353; když gye (Celsa a Nazaria) uzřěl, kázal gye v žalář vsaditi.. by gye umořil.. z barky gye vyvrhli t. 374; Nero káza oba apostoly jieti i dal gie u moc (Paulinovi) a Paulin gie poručil Mamertinovi.. Paulin kázal gie oba stieti t. 298; kakoti gye (dva knězē) bōh dvorně sklidi DalC. 28; jsva bratřencē, giezto našē matka mní bychvě u moři utonula Pass. 290; giezto s' miloval ze všeho srdcē, tať sta sē rozdělila t. 308; když na nye (Abdona a Sennena) žalováno t. 383; atd. Z toho sklesnutím jotace *je*, *ne*. V Pass. čte se také: tvá syny sta, geftos mněla, bysta byla utonula 291; to však není dual *je*-, nýbrž absolutivní relativum *ješto*.

Fem. neutr. *ji*, *ni*, -že: uzřěv, že (žena) ušú nejmějieše, an v tobolcē ji (uší) jmějieše DalJ. 20; dvě dceři, gijzto měl Gallikan, krščenē nalezl Pass. 282.

Du. gen. lok. *jú*, *ňú*; s jotací proniklou *jiú*, *niú*; přehlas. *jí*, *ní*; -že. Na př. Ľubušē jē sē iu (dvou soupeřův) súditi DalHr. 3; konšeloma, yuz sē dokládáta Rožmb. 20; člověky bohatá, w nus sē sta veliká ztráta tomu králi AlxB. 3, 36; každý gy Hrad. 61^b, Ľubušē jē sē gy (dvou)

súdiť DalC. 3, schovati gyu (t. ušiu) nehřěš DalC. 19, to w nyu (v nich dvou, t. v póvodu a pohnaném) stojí Rožmb. 109; potok i řeka, z nyus město jmene dobylo Pil. a; tvoji rucě, ot nyuz jměla požehnání Hrad. 41^a, (Albrecht) tolik škody ot nyu (t. od Jindřicha z Lipé a Beneše z Vartmberka) jmieše DalC. 100; počě gy (dvou synův) tázati Pass. 291, ot ny ot obů Alb. 48^b, jednoho z ny na smrt odsúdicu Pass. 355, miesto nyzto (dvou synův) sv. Petr odpovědě Pass. 291, z nyzto (dvou mládečkův) jeden sě vrátil Pass. 425, dva mužě, na nījzto otpočinul jest duch Ol. Num. 11, 26.

Slabikou *je-* analogií přidanou vznikl z *ji* atd. tvar delší *jeji*, *jejiu*, *jeji*, srov. § 396. Na př. slovem *ieiū* Pil. a, na geyu obů ramenů (t. j. na obou ramenou jich dvou, knížete a kněžny) Pass 337; gegiu přemocná síla AlxB. 3, 43 (v gegiu je poslední litera škrábána); neb gegy obů ostrý meč krojieše (gen. za akk., je oba, t. Marii a Jana) ML. 4^a, proti gegy vuoli oba zdráva bysta (proti její vuoli m. proti své vuoli) Pass. 591, na gegy (t. jich dvou) skončení viděl anděla nad nima stojiece t. 602.

Du. dat. instr. *jima*, *nima*, -že: (Darius) gima uvěři, sě s nyma inhed smieři AlxBM. 2, 8, jenž byl gima tlumačil t. 4, 25, káza gyna přěd sě jiti DalC. 26, gimazto sv. Petr počě rozprávěti Pass. 290, mezi nimazto řebřima t. 418; v Otc. tehdy on gy odpovědě iis duobus 171^a jest omyl.

402. Plur. nom. akk.

Masc. (životn.) nom. *ji*, -že. Na př. všicci gy úfají ve ň qui ŽWittb. 33, 23, gize po druhé narodili smy sě HomOp. 152^a, gis tu (stáchu) svD. 47, giz mütie mne ŽWittb. 3, 2, sluhové gyzto sě opasováchu 322. Místo -i jest -u-: yuz mluvie lež qui loquuntur ŽWittb. 5, 7, od těch yuz vstávají na mě qui tamt. 17, 49, yuz sě otchyljiu qui declinant tamt. 118, 21; analogií zvratnou, srov. I. str. 217. S odchylkou ve kvantitě *jí*: ti gijzto ten zákon milují Pass. 420, gijzto sě světem obcházějí tamt. 457, lidé gijzto zde bydlé t. 476, býci gyyzto dělají zemi Pror. 22^b, všickni gyyzto ostanú t. 57^b, lidi gyyzto sú bojovali a gýjzto sú pracovali tamt. 20^b atd., často v Pass. a Pror.; lidé gíjz jsou svůj úmysl vzdvihli k bohu Štít. uč. 67^b a j., gijzto EvZimm. (Rozb. 702, 703), gízto stojí BiblB. Mark. 9, 1, gízto neokusie t. Nč. již Us. spis.

Masc. nom. (neživ.) akk. a fem. nom. akk. *jě*, *ně*, -žě: ge cos t. j. jě ŽGloss. 138, 18, on gye (posly) znajieše Pass. 324, gie všěcky bohu poručiv t. 299, káza gye (křesťany) bičovati a potom gye v žalář vsaditi t. 478, hospodin zarmúti gye a slepce gie cos ŽWittb. 20, 10, gie (nohy) umývala Pass. 342, chtěl by gye (panny) obdarovati t. 362, aby gye (knihy) žhel t. 352, giezto (křesťany) zjímav do města vésti gie

kázal t. 383, vlasti giez tebe neznaly ŽWittb. 78, 6, vlasti giez si učinil t. 85, 9, na nie super eos ŽGloss. 77, 31, pro nye (hřichy) Modl. 8^b, ŽWittb. 104, 14, na nye (hřisné) Pass. 408, pro nye (rány) Modl. 8^b, poklady na nyezto sě ptáš Pass. 429, dary za nyez proši Modl. 15^b atd. S odchylkou ve kvantitě: vrtfíc na nije Štít. ř. 63^b, na nijez patře Jeremiáš die t. 84^a. Z toho pak sklesnutím jotace *je*, *ne* (psáno *ně*); *jež*, *ješto* v textech starých a přísných jest odchylkou syntaktickou (relat. absol.).

Neutr. nom. akk. Tvar nepřehlasovaný *ja*, *ňa* nedochován. Přehlas. *jě*, *ně*, *-že*: rozpustí gie ea ŽGloss. 147, 18, nevěrná srdcě, čímž gie více lidé ctie, tiem více pychají Pass. 426, aby gye utěšil t. našě srdcě plur. Modl. 1^b, království giez jména tvého nevzývaly quae ŽWittb. 78, 6, giez mi jsú pověděna quae tamt. 121, 1. Z toho pak *je*, *ne*, jako nahoře.

Plur. gen. *jich*, *nich*, *-že*. Na př. gich mysl svD. 50, břiech gich úst řěč rtův gich ŽKlem. 43^b, v ústech gich firdceze gich ŽWittb. 5, 10, gych každý AlxV. 1223, na gych koních DalC. 10, gych dielo t. 1, gich oltářě zbořil Pass. 303, gichze nectili ŽWittb. Deut. 17 atd., nč. jich, nich Us.; dial. *ich* BartD. 24 (zlin.), Hatt. slc. 92, místy také v Čechách (Duš. 428). Místo *-i-* bývá u, e: yuch řěč Pass. 354, yuch jazyka t. 361, dobytek nerad giech (vod) pie Mill. 21^a, každý z niech t. 42^a; srov. I str. 217 a 219 sl. S kvantitou odchylnou *jich*, *nich* BartD. 75 (val.). t. 85 (stjick.), a tak již v textech starších: od njih Háj. 1^a, KolČČ. 2 (1563) a j.

Slabikou *je-* analogií přidanou vznikl z *jich* tvar delší *jejich*. Toho doklad nejstarší jsou: tako gye gych (sic) sled pohyne AlxV. 18, podle gegych skutkův EvVíd. Mat. 23 3, město gegych t. Luk. 4, 29, v domu gegich EvOl. 139^b, učenie gegych t. 130^b (častěji v EvOl.), vinú gyegich Brig. 82^b, tiem gegich vše utěšenie zrušíš NRada 1822 rkp. B atd. Tvar *jejich* nemá dokladů starších nad EvVíd. a AlxV. I v XV stol. ještě zřídka se vyskytuje, ale přece znenáhla se šíří vedle *jich*. Vyrvíjí a ujímá se pak i rozdíl významový mezi *jich* a *jejich*: ono jest genitiv významu všelikého, toto possessivního; a tak jest dosud. Ve významu tom pojímá se *jejich* dále za přívlástek souřadný, a v tom pojetí dostává v některých pádech i flexi, zejména v sg. gen. a dat. masc. neutr. a v pl. instr., tedy v těch pádech, kde je v českém skloňování zájmeném a složeném pádovou příponou plná slabika; na př. *jejich syn* gen. *jejichho* syna, dat. *jejichmu* synovi BartD. 37 (lip. a stráň.), *jejichho*, *jejichmu* Us. ob. (Listy filol. 1874, 48), pl. instr. *jejichma*, hejtman s *jejichma* vůdci porozprávěl Bouře 1775.

V nář. han. je místy *jehtch*, vzniklé z *je-ich*, *jejich*, a to se sklo-

ňuje: gen. *jehíchku*, dat. *jehíchmo*, a také sg. lok. *jehíchovým*, instr. *jehíchovém* BartD. 2, 193.

Plur. dat. *jím, ním, -že*. Na př. proti gym ŽWittb. 22, 5; gymfe královstvo jest upraveno quibus Túl. 91^a, gymze sem přísáhal ŽWittb. 94^b, 11; gymzto hodóm Pass. 477 atd., dosud tak Us. S odchylkou ve kvantitě *jím, ním*: což by to gym chtělo býti svD. 52, gyym (bohům) si obětoval Pror. 42^b, králíky gyymzto nenie zaklínanie t. 58^a, gijm (libostem) se oddá Štít. ř. 1^b, ještoť sě gijm hodi 7^a, činov k nijmz jest stvořena t. 47^a, vecě gym BiblB. Mark. 8, 17, t. 9, 1 a j., co gijm prospěla múdrost Alxp. 35, stařec vece gijm Alxp. 111, k nijm KolČČ. 100^a (1548), gymžto řekl Br. Jer. 38, 16, proti njm t. Ezech. 3, 13 a j., nč. dial. *jím, ním* BartD. 75 (val.), t. 85 (stjick.). Někdy jest -e- místo -i-: kázal giem Mill. 8^b, řekl k nyem tamt. 39^b, k niem tamt. 9^a, a j., to k nyem příslušie Pulk. 165^b; srov. I. str. 219 sl. Vedle *jím* a *jím* je dial. *im* Hatt. slc. 92 a *im* BartD. 24 (zlin.).

Slabikou *je-* analogicky přidanou vznikl z *jím* tvar delší *jejim*: prosili sau mne, že by to gegym pečeti mú stvrzeno bylo List. slez. z r. 1551 (Perw. Otč. 66.).

Plur. lok. *jich* (nedoloženo), *nich*, -že. Na př. w nychto nenie zdravie ŽKlem. 145, 3, o nych DalC. 16, w nichto knihách Mat. 2, w nychze (mistřích) všeka rada stáše KatBrn. 20 atd., dosud tak. Dial. *nich*, jako v pl. gen. Blah. 261 zaznamenal, že v Domažlicku se říká *v-ních*, že však lépe jest říkati *v-nich*. Analogii vzratnou -e- místo -i-: jezdie na nech (na jelenech) Mill. 46^a, srov. I. str. 219 sl.

Plur. instr. *jimi, nimi, -že*. Na př. s nymy DalC. 12 a j., nimiž (registry) KolEE. 306^a (1660) atd., *jimi, nimi* Us. Za -mi bývá ovšem vulgarní -ma: nima BílQ. 2, 148, s nima atd. Us. S odchylnou kvantitou *jimi, nimi*: gijmy (šlechtnostmi) ozdobeni Štít. ř. 4^a, hrdáno gijmy t. 70^a, gijmyzz (slovy) t. 7^b a j., f nými BiblB. Mark. 9, 4, nad nimi HusPost. 7^b, mezy nijimi Ben. 1. Reg. 26, 13 a j., Háj. 2^b a j., KolČČ. 12^a (1542) a j. Blah. 22 a 261 poznamenal, že v Domažlicku se praví *nimi*, a okolo Prahy lépe *nimi*; dosud *nima* Duš. 428 (místy v Čech. a Mor.). V Baw. 37 jest: gmiz (zrnky) bych své vole nasýtil (verš Sslab.); tvar chybný, snad pro verš. Místo *jimi* je dial. *imi* Hatt. slc. 72. Jiný dial. tvar je *ňema* něma BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val), chrom. 278, Btch. 379 atd., srov. I. str. 219 sl.

403. V § 398 je povéděno, že z gen. sg. fem. *jejie* atd. se vyvinulo possessivní adjektivum masc. *její*, fem. *jejie*, neutr. *jejie*, nč. *její*, -í, -í. Jako genitiv vůbec má význam také possessivní, tak ovšem i gen. sing. fem. zájmena *ju*. V té příčině je však nějaký rozdíl v nářečích.

Kde se vyvinul nebo zachoval pro tento pád tvar jen jeden, tu jest

ovšem tvar ten pro význam possessivní i pro kterýkoliv jiný. Tak zejména jest v některých nářečích východních *jej* nejen = č. *jí* ř. *αὐτῆς*, na př. *daj mi jej* (buchty) kúsek BartD. 39 (súch.), nýbrž také = č. *její* (gen. *jejího* atd.), na př. *jej bratr t.*, *jej brat t.* 42 (hroz.), *keď tam půjde jej milý* Suš. 331, *ten jej mužík*, *za jej pravú ručku*, *za jej verné srdce* Duš. 425 (slc.) atp. Doklady stejné z doby starší jsou snad v dialektickém Orl. w *gey milosti* 4^b, w *gey přízni t.*, na *gey pravici t.* 4^a, uslyšav *gyey hlas* 69^b; ale spolehlivé tyto doklady nejsou, poněvadž v Orl. je také ynak 49^a m. jinak, *geych* 34^a m. jejich, a možná tedy, že pisatel tu rozuměl dial. *jeí* (= *je-í*, 2slab., m. její), jež se dále v *její* proměnilo (v. zde doleji).

Kde však se vyvinul a zachoval tvar dvojí, totiž vedle kratšího *jie* atd. ještě také delší *jejie* atd., tu vyvinul se spolu obyčej a pravidlo, brátí tvar delší pro význam possessivní, a tvar kratší pro významy jiné; tedy obyčej podobný, jako při *jeho* a *j'ho*, *ho* v § 398. Odchytky odtud jsou velmi řídké. Doklady pro tvar delší s významem jiným než possessivním znám bezpečné jenom dva, uvedené nahoře (v § 398, při sg. gen. fem.) z listin slezsk. z Perw. Otč., a tu nevíme, byl-li vedle tvaru delšího v témž nářečí také tvar kratší. Doklad k tomu třetí mohl by býti v DalC. úv.: *nebt gegie* (t. kroniky celé) vši písari nevelmi sú snažni byli; ale tu může býti *jejie* také významu possessivního, příklad je tedy nejistý.

Genitivы possessivní tvaru kratšího se nemění, nechť substantivum, ke kterému přísluší, kteréhokoliv jest rodu, čísla a pádu. Jako říkáme: *jeho dům*, *jeho zahrada*, *jeho pole*, *z jeho domu*, *na jeho polích* atd., tak říká se slc. také: *jej dom*, *jej zahrada*, *jej pole*, *z jej domu*, *na jej poliach* atd. A tak bývalo i při genitivech těchto tvaru delšího a říkalo se na př. *jejie dóm*, *jejie zahrada*, *jejie pole*, *z jejie domu*, *na jejie polích* atd., *jejiej otec*, *jejiej krásu*, *z jejiej boków* atd., *od její muže*, *k její promluvení*, *s její otcem*, *její dětóm* atd., jak doklady v § 398 uvedené dosvědčují. Ale časem ustupuje jazyk od způsobu tohoto. Přívlastňovací gen. *jejie*, *jejiej*, *její* je vždycky při substantivu, a tedy v postavení atributivním; a jako slovanština vůbec ráda přívlastkům dává tvar adjektivní, tak i atributivní genitiv *jejie* atd. pojímal se za adjektivum a v tom pojetí dostával i koncovky skloňovací adjektiva t. zv. určitého vzoru *pěší*: gen. *jejieho* jako *pěšicho*, dat. *jejiemu* jako *pěšiemu* atd.; srov. Listy filol. 1874, 48 a 1880, 296 sl. Rozumí se samo sebou, že změny hláskové, které v jazyku vůbec pronikaly, také zde se dály, pokud jim byla příležitost; zúžilo se tedy na př. *jejieho* atd. v *jejího*, nebo se změnilo sklesnutím jotace v *jejého*, *jejá* se přehlásilo v *její* atd.

Začátky této změny genitivu podřadného *jejie* atd. v adjektivum souřadné *její* gen. *jejieho* atd. sahají do doby staré; jsou dosvědčeny již

pro 1. pol. stol. XIV a množí se odtud tou měrou, že adjektivní *její*, *-ie*, *-ie* je v XV stol. namnoze a od XVI stol. veskrze pravidlem. Doklady (záleží hlavně na příkladech z doby starší):

sg. nom. akk. masc. *její*, jako *pěší*; na př. když visieše syn gegy (rasurou z gegye) Modl. 161^b, Ozěp giegí muž EvZimn. 5, na gegij den Štít. ř. 10^b, gegy úmysl Kat. 16, gegy život t. 54 atd.; v textech zde citovaných nebývá *-ie* zúženo v *-í*, proto není ani doložené v nich její zúženinou z gen. *jejie*, nýbrž novotvar: jako byl sg. nom. neutr. *pěšie*, gen. *pěšicho*, dat. *pěšiemu*, sg. nom. fem. *pěšie* atd. a k tomu sg. nom. masc. *pěši*, tak přidělán tak k *jejie*, *jejieho*, *jejiemu* atd. pro nom. masc. tvar *její*; —

sg. akk. fem. *jejú*, *-iú*, *-í*, jako *pěšú* atd.; pro *jejú*, *-iú* nemám dokladu; pro *její*: tvář gegy zbíti Modl. 178^b, milováše Ježíš Martu a sestru giegý Mariji EvZimn. 33, gegy přěsvatú duši ML. 24^b, na gegy hlavu Kat. 144, gegy duši poslachu do nebes t. 194 atd.; doklady tyto jsou z textů, ve kterých se neúží *-ie* v *-í*, proto není dosvědčené jimi její zúženinou z gen. *jejie*, nýbrž novotvar podle *pěši*; —

sg. gen. masc. neutr. *jejieho*, jako *pěšieho*: gegyeho syna ML. 93^a, života gegyeho t. 31^a, u otce jejieho ŠtítV. 43, gegie^o jména Comest. 27^a, otce gegieho Ben. Jos. 6, 25, syna gegjho Br. Gen. 27, 42, zapuzení gegjho t. Ezech. 33, 8 a j.; —

sg. dat. masc. neutr. *jejiemu*, jako *pěšiemu*: gegyemu synovi ML. 37^a, gegemu muži t. 45^a, gegemu srdci Alb. 33^b, t. 34^a, přáteli jejiemu Trist. 34, bratru gegjmu Br. Gen. 24, 83, klesnutí gegjmu t. Jer. Pl. 1, 7 a j.; —

sg. lok. masc. neutr. *jejiem*, jako *pěšiem*: o gegiem na nebesa vznesení Pass. 447, po gyegyem pochování t. 30, w gegyem srdci Modl. 57^a, o gegyem na nebesa vzetí ML. 27^b, na gegyem těle Kat. 130, na boku gegiem Ben. 1. Reg. 6, 8, na rameni gegjm Br. Gen. 24, 15, v rozražení gegjm t. Isa. 30, 14, v měsíci gegim t. Jer. 2, 24 atd.;

sg. dat. lok. fem. *jejiej*, jako *pěšiej*: počě sě giegiey krásě diviti DalH. 41, jenžto sě kdy gegyey svatěj milosti modlil Pass. 53, tu sě všickni podivichu gegyey postavě t. 335, gegyey sě milosti poruč t. 410, po gegiey biedě Hrad. 31^b, o gegieyz chvále Krist. 15^b, matce gegj Br. Gen. 24, 35 atd.;

sg. instr. masc. neutr. *jejim*, jako *pěším*: gegym kázáním Alb. 74^b, statkem gegjm Ben. Jos. 6, 23, nad shromážděním gegjm Br. Isa. 4, 5 a j.; — fem. *jejú*, *-iú*, *-í*, jako *pěšú* atd.: i zežře zemi i s obrodú gegiu ŽKlem. Deut. 22 atd.;

du. fem. neutr. *její*, jako *pěši*: giegý oči Kat. 40;

du. gen. lok. *jejú*, *-iú*, *-í*, jako *pěšú* atd., nemá jistých dokladů;

du. dat. instr. *jejíma*, jako *pěšíma*: před nohama gegíma Ben. Súdc. 5, 27;

pl. nom. masc. *její*, jako *pěší*: zažžení sú stanové gegy Pror. 101^a, vrahové gegy t. 104^a atd.; tu neúží se *-ie* v *-í*, doložené zde *její* není tedy zúženina z *jejie*, nýbrž novotvar podle *pěší*;

pl. gen. lok. *jejích*, jako *pěších*: všech gegych údov Modl. 77^b (2krát), všech údov gegych t. 141^b, na weziech gegich ŽTom. 47, 13, na giegichzto (t. země) polích Ol. Deut. 8, 7, lvícat gegijch Ben. Job. 38, 39, na gegijch očích t. Jos. 10, 17, dědictví otce gegijch (t. dcer) Br. Num. 27, 7, na obou koncích gegch (t. Slitovnice) t. Ex. 37, 8 a j.;

pl. dat. *jejím*, jako *pěším*: k gegym nohám Kruml. 359^a, mluvil bratřím gegjm Br. Gen. 34, 11, knížatům gegjm t. Jer. 1, 18 a j.;

pl. instr. *jejími*, jako *pěšími*: jejími Němkyněmi DalJ. 46 (Ješ.), jejími hraběnkami i jejími pány Lobk. (Výb. 2, 1126), nad syny gegjmi Br. Oz. 2, 4, zbitými gegjmi t. Lzech. 35, 8 a j.

V nář. han. je *její* místy změněno v *jehí* (postupem: *jejt-jei-jehí*), na př. do jehí tváří Suš. 125. Tvary jeho skloňované zní: sg. gen. jehiho, dat. jehímo, lok. jehím atd. BartD. 2, 193.

V některých pádech neliší se koncovka adjektivní od koncovky genitivu *jejie*, zejména v sg. nom. akk. *jejie* tělo, sg. nom. fem. *jejie* ruka, gen. *jejie* matky, du. nom. akk. masc. *jejie* dva bratry, plur. akk. masc. *jejie* skutky, pl. nom. akk. neutr. *jejie* slova, a fem. *jejie* prosby; tu všude je koncovka stejného znění *-ie*, budiž *jejie* podřadný genitiv = *αὐτῆς*, anebo souřadné adjektivum. Tu také při změně, o které zde je řeč, tvar se neměnil. Ale změnilo se pojetí: tvar *jejie*, který byl původně podřadným genitivem zájmeným, vzal se za souřadné adjektivum.

Adjektivní *její*, *-ie*, *-ie* ovládlo a je pravidlem v češtině spisovné a většinou také v nářečích obecných, mimo totiž některá nářečí východní. K textům starším, ve kterých jest adjektivní *její* pravidlem, patří v XV stol. Tkadl. a Bel.; od stol. XVI jest, jak již nahoře pověděno, pravidlo to v platnosti všeobecné. Od stol. XVII také mluvnice je potvrzují, na př. Nudož. 28^b, Drach. 79, Rosa 129, Pelzel² 161 atd., a tak jest dosud v usu spis. a ob. Tomíček v mluvnici 1851 str. 118 prohlásil to však za chybu, a odtud vyskytuje se tu onde jako zvláštnost neskloňované *její*. na př. o její hlasu ErbenPís. (1864) str. VII, výklad hudebního její hlasu t. VIII, obdivovala se její básním Libuše 22, I 263 atd.; proud jazyka se těmito zvláštnostmi nezastaví ani neobráť, ale historická mluvnice má povinnost, o nich se zmíniti.

V některých nářečích východních změna genitivu *jejie* v adjektivum *její*, *-ie*, *-ie* však nepronikla. Vidí se to z dokladů na začátku tohoto § uvedených, a potvrzuje to výslovně Nudož. 36^b pravě, že Moravané a Slováci užívají „relativa ženského“ *její* (gegi; „relativem“ rozumí Nudožerský

zájmeno *ja, ja, je* a miní tedy zde, že Moravané a Slováci mají gen. *jeji* neskloňovaný), a dále dokládaje, že Bohemi ex eo (t. z. onoho „relativa“) formant possessivum unius finis gegi (t. j. *jeji*), jehož skloňování uvodí na str. 28^b: nom. *jeji*, gen. *jejiho* atd. („possessivum feminineum“). Snaha nahoře vytčená, podle které má přívlastek bývati co možná souřadný a která v češtině západní přetvořila podřadný genitiv *jejie* = *airiēs* v souřadné adjektivum *jeji*, *-ie*, *-ie*, působila však také v nářečích těchto a dala tu vzniknouti zvláštnímu tvaru possessivnímu *jejin* fem. *jejina* neutr. *jejino*, gen. *jejiného*, *jejiněj* atd. BartD. 25 (zlin.), Hatt. slc. 93 (slc., místy), patrně analogií podle adj. possess. *matčín*, *-ina*, *-ino* atp.

V nář. laš. říká se: od její matky, a též od jejine matky BartD. 120; pole západního *jeji* gen. *-iho* atd. a východního *jejin* atd. se tu stýkají.

9. náš, váš, -ě, -e.

404. Kmen zájmena *náš* jest *našo-* přehlas. *naše-* masc. neutr., *naša-* fem.; a podobně *vašo-* přehlas. *vaše-*, *vaša-*.

V nč. spisovné a většinou i v nářečích je dlouhé *-á-* jen v jednoslabičném *náš*, *váš*, a naproti tomu krátké *-a-* v tvarech víceslabičných *naše*, *našeho* atd. V textech starších bývá *-á-* také v nom. a akk. dvouslabičných, na př. v HusPost., Br. a j., ano i v některých spisích ok. r. 1800, na př. otcové náffi Rulík 31. Tomu učí také Nudož., a podle toho jest ještě v Tomsově mluvnici 1782 str. 222 sl. náffe a náffi vedle náffe a náffi a také Nejedlý Gr. 213 potvrzuje, že někteří píší náffe, wáffe. Živě udržel se ten způsob v Domažlicku: sg. akk. fem. náši, váši Šemb. 15, pl. nom. akk. naše, vaše t., za naše peníze Duš. 434, naše hospoda, náši se ptáli chod. 58.

V nář. laš. je zkrácením *naš*, nikoli *noš* BartD. 101.

405. Sing. nom. akk. masc. *náš*, na př. buoh naaff EvZimn. 35, ustavitel naaff Pror. 24^b, naaff spasitel Štit. ř. 114^a, váš otec Ol. Gen. 31, 7 atd., dosud Us. — Neutr. *naše*: náffe kniežč Pass. 315, náffe zbožie t. 337, wáffe bydlíšče Pass. 315 atd.; náffe, wáffe Beneš. Gramm. 19^b, Drach. 78, Rosa 127, Dolež. 68 a j., Tham 73 atd.; sev.-opav. *našo* změnou *še-šo* BartD. 135; jiné *našo* jest napodobením kmenů tvrdých, *našo*, *vašo* BartD. 84 (stjick.), t. 83 (hran., místy); — *náše*: utěšení náfe HusPost. 64^b, náffe dědictví Br. NZák. 150^a, světlo wáffe t. 12^b, náffe, wáffe Nudož. 46 vedle náffe, wáffe t. 35. — Fem. nom. *našě*, přehlas. z *naša*; sklesnutím jotace *naše*; na př. náffye matka Pass. 290, nádeje náffye Modl. 58^b, wáffye moc AlxM. 1, 16; náffe královna Pass. 442 (část mladší) atd., naše, vaše Us.; — *náše*: dostatečnost náfe HusPost. 107^b, odplata wáffe Br. NZák. 12^a, řeč wáffe t. 14^a; Blah. 260 píše: naše

prosba, a dokládá, že hic accentus (t. zdĺoužení) nonnihil gravitatis addere videtur, bez akcentu je slovo prý verštatné; Nudož. náffe, wáffe 46 vedle náffe, wáffe 35; náše hospoda chod. 58. — V nář. východních dílem nepřehlasováno, dílem přehláska zrušena a tedy *naša*: naša, vaša BartD. 75 (val.) a j., Btch. 379, naša máti Duš. 432 (mor.), naša řeč t. (slez.), slc. naša. — Fem. akk. *našu*, -*iu*, -*i*: našfu zemiú žena súdí DalHr. 3; našfyu prosbu Pass. 453 (-u škrabáno), pro waffiu čest AlxB. 1, 15, waffyu biedu DalC. 19; našfy chudobu Pass. 539, skrzé přiezn waffy t. 331 atd., dosud Us.; — v nář. vých. nepřehlasováno nebo přehláska zrušena, a tedy *našu*: našu chrom. 280, Btch. 379, BartD. 120 (laš.) a j., slc. našu; — *náši*: náfi (odplatu) HusPost. 64^a, náffy známost HrubLobk. 57^a, náši, váši (sg. akk. fem.) Šemb. 15 (domažl.).

Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *našeho*: našeho tovařištva Pass. 498, waffeho boha t. 478 atd., dosud Us., našeho BartD. 56 a j., našeho slc.; -*našeh'*: našfeh spasitele Pass. 60. — V dokladech: tvorce našfy laskavého Hrob bož. 134^a, řemesla nassie Buch der Prager Malerzeche 1878, 89 jest našfy, nassie nesprávně m. našeho; v Půh.: ježto (blázen) jest naše schování 3, 671 je „naše schování“ sg. nom., nikoli gen. (jinak ČČMus. 1889, 242). — Dial. *našého*: našého BartD. 12 (zlin.), vašého domu Duš. 432 (mor.), do hája vašého Šemb. 129 (slc., trenč.), vašého syna Duš. 432 (slc., místy); našého píše také Beck. 1, 17, t. 3, 239 a j., ale nikoli podle zvláštního vyslovování dialektického, nýbrž z neznalosti pravopisu; — z toho *našjeho* BartD. 42 (hroz.); — *našiho*: našiho BartD. 56 (dol.), z vašího mlýna, do vašího dvorečka Duš. 432 (mor.); města našiho Koz. 400 v. našeho t. 401; — *našoho* sev.-opav., dial. změnou hláskovou BartD. 135; — *nášho*, *našho*, mechanickým připětím genitivní koncovky -*ho* k masc. *náš*: nášho BartD. 37 (slov. na Mor.), Hatt. slc. 95, našho dvora, nášho domu, nášho mluvania, vašho otca Duš. 432 sl. (slc.); místy vynechává se -*h*- a je *našo* BartD. 42 (hroz.).

Fem. *našie*: myšlenie našye dušě neposkvrní Túl. 31^a, waffie rady AlxB. 8, 23 a j., pro našfie země čest DalC. úv. IV, od waffye nemoci Pass. 458, podlé našfije hrubosti Štít. ř. 65^a, podlé našfije řeči t. 170^a atd.; — sklesutím jotace *našé*: abychom utrhačuo m. cti náffe ústa zatvorili Troj. 79^a; také Beck. píše: ve jménu náffe viery 1, 14, náffe církve pokoj 1, 25, bídy náffe počátek 1, 56, obmytí duše náffe 1, 526 a j. (velmi často), a taktéž Nitsch: docházejíce konce wjry náffe 178, k pramenům náffe vlastní čisté češtiny 2, 1 a j., Seel.: tajemství náffe víry 45 in marg., na důkaz náffe hotovosti 247; ale to nejsou doklady pro staré *našé*, nýbrž chyby místo *naši*; — zúžením *naši* Us., naši, váši BartD. 82 (hran.), t. 90 (stjick.) a j. — Tvary dial.: zkrác. *naši*: škoda naši lásky Duš. 433 (česk.), naši chrom. 280; — *našiej*, podle dat. lok.: do hory vašej Šemb. 128 (slc., trnav.), t. 131 (slc., dolnotrenč.); — z toho

našej, našej: užitek krajiny *našej* Koz. 401, z *našej* bílej busi BartD. 35 (slov.), z *našej* obce t. 82 (hran.) a j., slc. *našej*; — dále také *naše*: do té *naše* síně Duš. 433 (mor., ze Suš.), *naše* BartD. 2. 172 (han.) a j.; — zkrác. *naše* BartD. 136 (sev.-opav.); — a také zúž. *naší*, z *naší* bílý busi t. 54 (dol.) a j.

Sing. dat. masc. neutr. *našemu*: k *naffemu* mistru Pass. 291, k *waffemu* bydlu Modl. 30^b atd., dosud Us., *našemu* BartD. 56 (dol.) a j., slc. — Dial. *našem'*, v. § 380 č. 10; — *našému*: vašému synovi Duš. 433 (mor.); — z toho *našiemu*, *našjemu* BartD. 42 (hroz.), — *našimu* t. 90 (stjick.); — *našimu*, dial. změnou em v im t. 120 (laš.), — *našomu* BartD. 135 (sev.-opav.), změnou hláskovou *še* v *šo*; — *nášmu* Hatt. slc. 95, *našmu* BartD. 37 (slov.), t. 42 (hroz.).

Sing. lok. masc. neutr. *našem*: o *naffem* tovaříštvu Pass. 498, u *waffem* nebezpečení t. 617 atd., dosud Us. na *našem* BartD. 82 (hran.) a j., slc. — Dial. *naším*, hláskovou změnou -em v -im, jako v dat.: v *naším* kraji Koz. 402, v *naším* městě t. 400, o *naším* Jozefě Duš. 433 (slez.); — *naším*, v *naším* revíru BílD. 489, stjick. *naším* podle BartD. 90; — *našem*, spolu dosvědčeno tvarem *našému*, jenž z něho vznikl analogií zvratnou podle § 380 č. 11: na *našému* pěknému dvori BartD. 2. str. VIII (velick.); — *našom* BartD. 135 (sev. opav.), změnou hláskovou *še* v *šo*; jinde je *našom* analogií podle *tom* atd.: *našom*, vašom Kotsm. 26 (doudl.), na *našom*, vašom dvoře Šemb. 23 (stř.-česk.), na *našom* stole Duš. 433 (slc., z Koll. Zpiev.).

Sing. dat. lok. fem. *naší*, tvar vlastní: k *naffy* vieře Pass. 43, po *naffy* vieře t. 593, w *naffy* vůli Štít. ř. 9^b, proti *vieře* *naffij* t. 29^a, w *naffij* zemi t. 53^a atd.; — vedle toho záby *našiej*, tvar analogický podle sklonění složeného: k *naffyey* vieře Pass. 362, po *naffiey* vieře t. 383, k *naffyey* zemi DalC. 49, po *naffyey* vůli t. 72, k *naffyey* stráži Modl. 36^b, duši *waffey* Koř. Mat. 6, 25; z toho odsutím *našie*: běda duši *naffie* ŽKlem. 24^b, ku pomoci *naffye* Modl. 176^b, w *naffye* truchlosti t. 171^a a j., k *naffie* radosti NRada 2111, u *waffie* Ol. Gen. 9, 10, proti síle *naffie* Troj. 79^a; — z toho sklesnutím jotace *našej*, *našej*: v *našej* zahrádce Duš. 433 (slc.), v *našej* zahrádce Suš. 223, *našej* BartD. 120 (sev.-opav.), *našej* slc.; — dále *našé*, jednak z *našic*, jednak z *našej*, *našej*: k službě *naše* Koz. 402, v *krajině* *naše* t. 400 BartD. 2, 172 (han.), na *naše* střeše Duš. 433 (mor.): — *naší*, zúžením z *našiej*, *našie* atd.; toto *naší* jest ovšem mladší než nahoře uvedené pův. *naší*, ale oboje splynulo.

Sing. instr. masc. neutr. *naším*: *naffym* biskupem Pass. 593, *waffim* králem AlxB. 1, 11, *naffijm* otcem i bratrem *naffijm* Štít. ř. 161^b atd., dosud Us.; — zkrác. *naším*: budu bohem *waffim* Br. Jer. 11, 4 a j., *naším*. Kotsm. 26, buď *naším* páneem Duš. 433 (česk. ob.); — *našiem*, by

našiem úročníkem byl Trist. 12, obyčejnou záměnou -í- za -ie-, srov. I. str. 219 sl. — Fem. *našú, -iú, -í*: jemuz býti waffy hospodů DalC. 4, naffy prosbů Pass. 399 atd., dosud Us.; před výsostí waffie Troj. 94^a, záměnou právě dotčenou -í- za -ie-; — v nář. vých. dílem nepřehlasováno, dílem přehláska zrušena a tedy *našú*: za stodolenkú za našú Duš. 433 (mor.), a z toho *našó* Btch. 379, BartD. 2, 172 (han.), chrom. 280, a *našou* BartD. 2, 256 (žďár.) a j., našou slc.; — *našum*, vlivem polským: za našum stodołum BartD. 136 (sev.-opav.), t. 88 (stjick.).

406. Du. nom. akk. masc. *našě*, přehláskou z *naša*: waffie anděly pláčeta Pass. 64; — fem. neutr. *naši*: oči naffy Alb. 58^b, zdvihující waffy rucě t. 64^b, oslabile sta se rucě naffy Pror. 56^a, uši waffy t. 59^a; v ML. čte se: naffe ruce 84^a, nikoli odchylka tvarová, nýbrž plur. za du.

Du. gen. lok. *našú, -iú, -í*: díelo rukú naffiu ŽKlem. 73^a, w naffiu očíu t. 97^b, w naffij očí EvZimm. 23, on v rukú u waffyy jest Pror. 88^a.

Du. dat. instr. *našima*: před naffyma očima Pass. 499, rukama waffyma Pror. 94^a; s odchylnou kvantitou *našima*; vffyma naffijma Ben. 1. Par. 17, 20, před očyma naffijma t. Jud. 17, 16, nohama naffijma t. 10, 12, nohama waffijma t. Jos. 14, 5.

407. Plur. nom. masc. (živ.) *naši*: naffi mistři Pass. 307, waffy duchové t. 451 atd., dosud Us. spis. i ob., slc. *naši*; — *naši*: náfi doktorové HusPost. 15^a, otcové wáfy Ol. Jos. 24, 2, bratrzye wáffy Ben. 4. Esdr. 14, 33, předkové naffy HrubLobk. 66^b, synové wáffi Br. NZák. 30^b, t. 132^b, protivníci wáffi t. 152^a a j., náffi Nudož. 35^b, Tomsa 232, otcové náffi Kulík 31, naši se ptáli chod. 58, naši starší Duš. 434 (slc. z Koll. Zpiev.); — jinou odchylkou kvantity je *naši*: přívuzní naffij Štít. ř. 83^a, kolísáním obyčejným při *i, í*; v nář. stjick. je však rozdíl zřetelný: v přívlastku jest -i, naši chlápci, vaši bratři, a v samotném jest -í, naši, vaši BartD. 85. — Odchylkou syntaktickou má usus ob. v Čechách sev.-vých. a j. *naše* pro masc., jako pro fem. a neutr., na př. naše hoši. — Akk. (nom. neživ.) a nom. akk. fem. *našě*, sklesnutím jotace *naše*: naffye hroby Pass. 399, na waffye dary t. 455, hřiechy naffye Modl. 69^a a j., ty ruožě jsú naffie kosti Pass. 400, naffie děti DalC. 57, otpust naffye viny Modl. 141^a; naffe prosby Pass. 632 atd., dosud Us. spis. i ob., slc. *naše*; — *našě, -e*: věci vaše HusPost. 94^b, naffie duše animas nostras Ol. Jud. 8, 16, hřiechy naffe Br. NZák. 131^b, neduhy naffe t. 21^a, lampy naffe t. 60^a, manželky waffe t. 46^a, uaffe Nudož. 35^b (akk. a vok., proti naffe t., rozdíl neoprávněný) atd., — za naše peníze Duš. 434 (domažl.), naše, vaše Šemb. 15 (též), odpust nám naše viny Duš. 434 (slez., místem). — Nom. akk. neutr. *našě*, přehlas. z *naša*, a ztrátou jotace *naše*: naffye těla Pass. 399, naffie srdcé t. 492, naffye řdcezy Modl. 1^b (sing. naffe řdceze t. 48^a)

atd., naše Us. ob. i spis.; nepřehlas. *naša* není ani v nář. vých., poněvadž při subst. neutr. plur. bývá přívlasek fem.: naše jehňata atd.; — *nášě*, *náše*: nášie těla HusPost. 65^a, kniežata náie t. 65^b, knížata nášie Br. NZák. 159^a, nášie Nudož. 35^b (jako při masc. fem.) atd., náše, vaše Šemb. 15 (domažl.).

Plur. gen. lok. *našich*: naffych hřiechóv Pass. 396, wafich čáróv t. 493, oltářd waffich Br. Ezech. 6, 5 atd., dosud Us. spis. i ob., našich slc.; — s -ie- za -i-: v tajemniciech wafiech ŽKlem. 4, 5, u waffych hřiešich EvVíd. Jan. 8, 21, t. 8, 24, někteří z naffych t. Luk. 24, 24, w naffiech přech Troj. 89^b, srov. I. str. 219 sl.; — s odchylnou kvantitou *našich*: z bratří naffijch Barl. 2, 4, otcuov naffijch Ben. 2. Esdr. 8, 78, v ušich waffijch t. Jos. 6, 5 a j., naffjch Nudož. 35^b, Dolež. 68, naffjch, waffjch v. -ich Nejedlý Gr. 213, našich, vašich BartD. 90 (stjick.), t. 24 (zlin.) a j., našich děvčiček; na těch našich horách Duš. 434 (mor., ze Suš.); *našijch* BartD. 2, 272 a 275 (jemn.) a j.; — *našejch*, podle dial. *dobrejch*, BartD. 2, 256 (žďár.) a j., a z toho *našech*, jako *dobréch*, u našich vrát, těch našich kámeň Duš. 434 (han.), našich BartD. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 217 (han., ivanč.).

Plur. dat. *našim*: naffym bohóm Pass. 320, naffym modlám t. 469 atd., dosud Us. spis. i ob. našim slc.; — s -ie- za -i-: k wassiem pomocem Sequ. 365, srov. I. 219 sl.; — s odchylnou kvantitou *našim*: odpocinutie dušiem naffijm Štit. ř. 98^a, naffijm bohóm Barl. 2, 6, otcuom naffijm Ben. 3. Reg. 8, 40 a j., naffjm Nudož. 35^b atd., naffjm, waffjm v. -im Nejedlý Gr. 213, vašim BartD. 90 (stjick.), k našim dverám, našim otcem Duš. 434 (slc.); *našijm* BartD. 2, 272 (jemn.) a j.; — *našejm*, podle dial. *dobrej*, BartD. 2, 256 (žďár.) a j.; — z toho *našém* t. 2, 172 a j. (han.); *našem*, k naffem (ptákům) Mill. 119^a, srov. I. str. 221.

Plur. instr. *našimi*: nad naffymy protivníky Pass. 76, nad waffymy protivníky t. 315, bohy waffimi Br. Ezech. 6, 4 atd., dosud Us. spis., našimi slc.: — v nář. ob. -ma m. -mi, na př. nad nepřátely naffyma BílQ. 1, 64 a j., našima BartD. 82 (hran.) a j., pod našima okny Duš. 434 (mor.); — s odchylnou kvantitou *našimi*: přède bratry naffími Ol. Gen. 31, 32, s otczy waffými Ben. 3. Reg. 8, 21, dědinami naffijmi t. 2. Esdr. 5, 5 a j., mezi naffými pány HrubLobk. 70^a, naffjmi Nudož. 35^b, Dolež. 68 atd., pod našima okny Duš. 434 (mor., ze Suš.), nad našima t. (slc., místem); *vašijma* kládama paprskům myjm bráníte Šemb. 96 (záp.-česk.), našijma BartD. 2, 273 (jemn.); — *našemi*, připětím instrumentalové přípony -mi k nom. *naše*, jenž jest pro všechny rody: našemi službami ČernZuz. 53, s naffemy dítkami BílD. 84, našema Duš. 434 (stř.-česk.), s vašema kmenama Šemb. 97 (též), s našema Us. vých.-česk., mýt. 333, s vašema tělama Šemb. 101 (mor., zábř.), chrom. 280, Btch. 379 (dbeč.); — *našejma*, podle dial. *dobrejma*, BartD. 2, 256 (žďár.) a j., a z toho *našéma* t. 2, 172

a j. (han.); — *našma* slc. (místy), mechanickým připětím koncovky instr. -*ma* k *náš*: s *vašma* koreňma Šemb. 137, s *vašma* přama t. 138; v ŽKlem. psáno: s *otci* nafmi 86*, bezpochyby omylem.

10. *můj, tvůj, svůj.*

408. Kmen zájmena *můj* jest *mojo-* přehlas. *moje-* masc. neutr., *moja-* fem.; a podobně při zájm. *tvůj*, *svůj*.

Sklonování bylo původně jako při zájm. *jít*), *náš* atd., tedy sg. gen. masc. neutr. *majego* jako *jego*, dat. *mojemu* jako *jemu* atd. Ale -*oj*-stahuje se v době předhistorické se samohláskou následující a z *majego*, *mojemu* atd. je již v textech nejstarších *mého*, *mému* atd., a podobné *mě* z *moje*, *má* z *moja*, *mů* z *moju*, srov. I. str. 557 a 558. Tvary stažené mívají vedle sebe také tvary nestažené, totiž většinou v nom. a akk. sing., du. i plur., a také v gen. lok. du.; v pádech ostatních jsou v textech starých — do stol. XIV — tvary stažené veskrze a bez výjimky, a to pravidlo nalézá se také skoro vesměs ve všech textech pozdějších, jest také v nč. spisovné a valnou převahou též v nář. ob. v Čechách a Moravě západní.

Tvary stažené a nestažené, které na počátku češtiny historické vedle sebe bývají, jsou tedy na př. sing. nom. akk. neutr. *mě* vedle *moje*; sg. nom. fem. a plur. nom. akk. neutr. *má* vedle *mojě*, vzniklého přehláskou z *moja*; sg. akk. fem. *mů*, vedle *moju*; atd. Tvary *moje*, *moja* (*mojě*), *moju* atp. pokládáme za nestažené. Je-li to pojetí správné, tedy se namítá otázka, kterak se stalo, že vedle staženého *mě*, *má*, *mů* se zachovalo také nestažené *moje*, *moja*, *moju* atd.; a odpověď pravdě podobná jest, že masc. *můj* k tomu působilo, aby bylo zachováno také *moje*, *moja*, *moju* atd., právě tak jako totéž *můj* způsobilo, že v plur. nom. masc. zůstávalo a většinou dosud jest pravidlem *moji* a nikoli stažené *mí*. Ale možné jest také pojetí jiné, totiž že stč. *moje*, *moja*, *moju* atd. jsou novotvary. vzniklé podle masc. *můj* a vedle tvarů pravidelných *mě*, *má*, *mů* atd., ovšem novotvary velmi staré, hotové před XIII stol.

Tvary staženými rozumíme především ty, které podle známých pravidel českého stahování se vyvinuly; tedy na př. sg. nom. neutr. *mě* z *moje* (jako dobré z dobroje atd.), fem. *má* z *moja* (jako státi ze stojati atd.), akk. *mů* z *moju* atd., srov. výklad, k němuž nahoře odkázáno do I. str. 557 a 558. Ale jsou ještě také na pohled stažené tvary jiné, zejména sg. instr. *mým*, du. dat. instr. *mýma*, pl. gen. lok. *mých*, dat. *mým*, instr. *mými*. Tu všude jest -*ý-* za žádané -*oji-*, a výklad bývá, že tu -*oji-* staženo v -*ý-*. Ale tomu třeba vysvětlení. Příklady tyto jsou vesměs z těch pádů, kde také sklonování složené kmenů tvrdých má -*ý-*:

sg. instr. *mým* - *dobrým*, pl. gen. lok. *mých* - *dobrých* atd. Příkladu odjinud, že by se č. -*oji*- stahovalo v -*y*-, nemáme. Proto podobá se mi výklad, že v tvarech vytčených *mým*, *mých* atd. jest koncovka přejatá ze vz. *dobrýj*. Ve vz. *dobrýj* jest -*y*- v koncovce jednak staženinou skutečnou — na př. v pl. gen. *dobrych* z *dobry-jichz*, instr. *dobrymi* z *dobry-jimi* —, jednak napodobením jejím; a v tomto smyslu nazýváme někdy také tvary zájmena tohoto *mým*, *mých* atd. staženými, rozumějice tím, že mají v koncovce své stažené -*y*- přejato.

Tvary stažené byly pravidlem také v češtině východní. Svědčí tomu ta okolnost, že se vyskytují skoro bez výjimky také v textech z doby starší, které podle jiných známek pokládáme za východiodialektické. Jiné svědectví sem hledící jest od Blahoslava; píše, že za jeho doby někteří prý polonizantes říkají *moje* ruce, *moje* oči, *moje* dítě Blah. 265, a pokládá tedy *moje* za novotu, která se vlivem prý cizím zmáhá. A dále jest k tomu ukázati, že tvary stažené po území východním dosud více méně jsou známy a rozšířeny, dílem ve výrazech ustrnulých, jako na př. *má-milá*, *na-mú-věru* atp., dílem také ve vazbách volných. Ale vedle toho jsou tu většinou tvary jako na př. sg. gen. *mojeho*, pl. gen. lok. *mojich* atd. Tvary tyto jsou na pohled nestažené; ale v skutku jsou to novotvary, ustrojené z nom. *mój* a podle sklonění *jeho*, *našeho*, *jich*, *našich* atd. Nejstarší doklad novotvaru takového je pl. gen. *mojich* v OlMüllB. z 2. pol. XV; v době nynější pak je jich hojnost a jsou pravidlem, rozmnožily se tedy a ovládly až během času. S těmito novotvary dějí se pak změny opět další, a na př. z *mojeho* jest vlivem sklonění složeného *mojého* a *mojího* atd.

V češtině západní jsou podobné novotvary v obyčeji v nář. doudl.: *můj*, *moje*, gen. *mojího*, *mojí* atd. Kotsm. 26. Krom toho vyskytují se trvám jen ve rčenicích uměle strojených; strojenost jejich je patrna, i když vnikly do písne národní, na př. na *mojí* postýlce Erb. Pís. 172. (z Čáslavska). Sem patří také usus místy v městech oblíbený, kde zájmeno sing. *moje*, *tvoje* = *má*, *tvá* manželka; toto nechává se nestaženo ve všech pádech: *moje* to slyšela, viděli jsme *Tvoji* atp.

409. Sing. nom. akk. masc *mój*, *muoj*, *māj*. Na př. syn moy ŽWittb. 2, 7, král *twuoy* Pass. 360, *māj* Us.; dial. *mój* BartD. 42 (hroz.), *muój*, *tvuój* t. 43 (břez.), *māj* t. 24 (zlin.) a j., t. 2, 24 (han., holeš.), *muj* t. 82 (hran.) a j., slc *mój* (*muoj*).

Neutr. Staž. *mé*: tue porozenie Kunh. 150^a, ciesařovstvo twe ŽGloss. 85, 16, srdce mee Pror. 12^a, jmě twee t. 3^b, ucho fwee t. 57^a atd., dosud Us. spis.; — z toho zúž. *mí*, *mý*: svý vychování ŽerKat. 115, srdce *mý*, děvče *mý* Duš. 437 (česk. a mor.), *mí* slovo Us. ob.; — jinou změnou hláskovou *mej*: všecko fwey vojsko Mill. 53^b, srov. I. str. 145. —

Nestaž. *moje*: fridce twoge Kunh. 149^a, na rytieřstvo fwoge AlxV. 361, veselé moe Modl. 177^a atd., dosud Us. spis., *moje* BartD. 24 (zlin.) a j., *moje* slc.; — z toho *mojé*, podle dobré: *mojé* srdce, tělo *mojé* Duš. 437 (slc. místy), — a *mojo*, podle to a jiných kmenů tvrdých: *mojo*, *tvojo*, *svojo* BartD. 84 (stjick.), t. 120 (laš.), *mojo* srdce Suš. 340, *mojo* potěšení Duš. 437 (slc., z Koll. Zpiev.); jiné *mojo*, změnou hláskovou *je-jo* podle BartD. 135, jest v nář. sev.-opav.

Fem. nom. Staž. *má*: ruka *maa* Pror. 8^a, náhlost *twaa* t. 9^a, břiemě bude každému řěč *fwaa* t. 72^b atd., dosud Us., *ma* Naninka, *ma* macička Duš. 437 (mor. a slez., místy), *mo* mīto z *má* mīlá Šemb. 57 (opav.-ostrav.). — Nestaž. *mojě*, z toho sklesnutím jotace *moje*: *mogie* rodina Hrad. 82^a, *bratřie* *mogie* t. 74^a, *mátě* *twogie* Ans. 5, *múdrost* *twogie* Kat. 100, o Ježíši cěsto *mogye* Modl. 177^b, o božská radosti *mogye* t. 177^a, *moge* rada AlxV. 203 atd., dosud Us. spis.; — dial. *moja* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 82 (hran.), t. 2, 24 (han., holeš.) a j., *moja* slc.; — *zdlouž.* *mojá*, *mojá* frajerečka, *já* *tvojá* nebudem Duš. 436 (slc.).

Fem. akk. Staž. *mú*, *mau*, *mou*: *zzwu* krev Jid. 22, *muu* duši Pass. 451, sílu *muu* Pror. 24^a, viděl sem slzu *twuv* t. 28^a, zatvrdili hlavu *fwuv* t. 66^b; *mú* Us. *domažl.*, na *mú* *milú*, na *mú* ženu, *daj* *mi* *mú* *halenu* Duš. 439 (mor.), *mú* starú *mamičku*, *neviděl* *som* *mú* *milú* t. (slc.); *zkrác.*: *svu* *pocřivosť* t. (laš.); — *v-mau* *moc* Hod. 42^a, *fwau* *spravedlnost* KolČČ. 3^a (1552) a j., *mou* Us., BartD. 2, 256 (žďár.); — *mó* *chrom*. 279. *mó* *karabino*, na *tvó* *svató* *horo* Duš. 439 (han.). — Nestaž. *moju*, *-iu*, *-i*: řěč *moyu* AlxBM. 2, 38, *obuv* *mogiu* ŽKlem. 44^b, *žádost* *twogy* Hrad. 36^b, *milost* *fwogy* t. 969 atd., dosud Us.; dial. *moju* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 2, 24 (han., holeš.), t. 2, 50 (han., přer.) a j., Btch. 379 (dbeč.), *svoju* *matičku* Suš. 2, *moju* slc.; *mojo* BartD. 2, 79 (han., bystř.); *zdloužením* *mojú*, že *má* *svojú* *milú* Duš. 439 (slc.).

Sing. gen. masc. neutr. Staž. *mého*: *meho* stavu Pass. 463, *meeho* porozenie Pror. 37^a, stavu *tweeho* t. 40^b, *lida* *fweeho* t. 22^b atd., dosud Us. spis., *mého* BartD. 76 (val.) a j.; — *odsutím* *měh'*: *tweh* *národa* PassKlem. 78^a; — *zúžením* *mího*, *mýho*: *otčima* *fwyho* KolČČ. 12^b (1542), *bratra* *mýho* ŽerKat. 87 a j., *mího* Us. ob., *mýho* BartD. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 256 (žďár.) a j.; *zkrác.* *mího* *chrom*. 279, — v Linvodě básni „Jiří Poděbrad“ (otiskl Petrů, Anthol. epick. básn. 1875, 587) jest i gen. *tva*, že *tva* připomnění, patrně podle sklonění jmenného a ovšem chyba. — *Novotvary*: *mojeho* BartD. 35 (slov.) a j., t. 82 (hran.), t. 2, 24 (han., holeš.) a j., Btch. 379 (dbeč.), *tvojeho* *narození* Suš. 5, slc. *mojeho* *Dolež.* 68, Hatt. slc. 94; — z toho *mojého* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 90 (stjick.), — *mójiho* Kotsm. 26 (doudl.), BartD. 56 (dol.), t. 75 (val.), t. 90 (stjick.), — *mójiho*, *svojiho* *tatička* Suš. 53, *svojiho* *srdečka* t. 117; — *mójiho*, *muojiho*, *mójho*: *mójiho* Hatt. slc. 95, *mójiho* *jelena* Duš.

437 (slc.). mojho brata, od tvojho sobaša, svojho vienka t., mojho BartD. 42 (hroz.).

Sing. gen. fem. Staž. *mé*: me° králové podlé Pil. c, zwe° tváři svD. 97, krásy tue Kunh. 150^a, na sve nevěsty zdrowie DalC. 26, me krve Pass. 471, mee mysli Modl. 42^a, z mee ruky Pror. 26^b, ode všeliké zlosti twee t. 70^b, z mladosti swee t. 40^b, bez sve viny NRada 234 atd., dosud Us. spis., mé chrom. 279, t. 2, 149 (han., slavk.); — zúž. *mí*, *mý* atd.: do svý vůle ŽerKat. 21 a j., z mí vůle Us. ob., BartD. 2, 192 (han., tišň.), t. 2, 256 (žďár.), t. 2, 272 (jemn.); — *měj*, *mej* podle dat. lok.: hledají duše mei ŽKlem. 29^b; požádal krásy twei t. 33^b, twey milosti prosímy Pass. 187 (část mladší), podlé nevinny meey Pror. 8^a, od tváři od meey t. 42^b, chvály tweey t. 16^a, pravdy tweey t. 28^b, od chvály sweey t. 14^b, pravdy sweey t. 28^b a j.; v Cant. Záv. Mnich. psáno: žádajě tway milosti, omylem m. tvěj; mej mýt. 333, mēj, BartD. 76 (val.), t. 2, 256 (žďár.), od svej maměnky Suš. 226, duom svej dcery nevidím t. 84. — Novotvary: *mojí* atd., *mojí* BartD. 75 (val.), *mojí*, *tvojí* t. 90 (stjick.), *mojí* t. 2, 2 (han., malen.) a 24 (han., holeš.), Btch. 379 (dbeč.), z toho zkrác. *moji* t. 120 (laš.), a han. *mojë* t. 2, 50 (přer.); také Beck. píše *moje*: z této práce moge 1, 1, od milostivosti swoge 3, 4, ale to nejsou tvary dial., nýbrž chyby neumělého spisovatele; *mojěj*, *mojej* podle dat. lok.: *mojěj* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 90 (stjick.), od svojej mamičky Suš. 293, *mojej* BartD. 120 (sev.-opav.), *mojej* slc.

Sing. dat. masc. neutr. Staž. *mému*: swemu ciesari Pass. 471, bohu meemu Pror. 5^b, tweemu příščí t. 11^a, přieteli sweemu t. 13^b atd., dosud Us. spis., *mému* BartD. 76 (val.); — odsutím *mém*: praví jeden druhém bratr bratrovi svém Suš. 144; — zúž. *mímu*, *mýmu*: pastorku fwymu KolČČ. 16^a (1542), pánu mymu ŽerKat. 63 a j., *mímu* Us. ob. BartD. 2, 149 (han., slávk.), t. 2, 256 (žďár.), *mýmo* t. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 192 (han., tišň.), *mymo* t. 2, 79 (han., olom.). — Novotvary: *mojemu*, na př. k svému milému Suš. 355, *mojemu* BartD. 92 (kel.), t. 120 (laš.), t. 2, 24 (han., holeš.), t. 2, 50 (han., přer.), Btch. 379 (dbeč.), *mojěmo* BartD. 2, 79 (han., olom.); — z toho *mojěmu* BartD. 75 (val.), — odsutím *mojém* t. 24 (zlin.) a 75 (val.), — *mojěmu*, *tvojímu* t. 75 (val.), t. 90 (stjick.); — *mojimu*, změnou dial. -em- v -im-: robí po svojimu t. 120 (laš.); *mojomu*, *mojom*?, tu podle *tomu* atd., tu změnou dial. (sev.-opav.) -je- v -jo-: *mojomu* srdečku Duš. 438 (slc.), k svojom? bohu t. (slez.); — *mójmu*, *mojmu*: *mojmu* t. 42 (hroz.), *mójmu* Hatt. slc. 95.

Sing. lok. masc. neutr. Staž. *mém*: po twe°m vzdýchaní Jid. 163, o zzwem božě svD. 28, při zzwem časě t. 84, v domě w meem Pror. 3^a, na tweem loži t. 110^b, w sweem růšě t. 46^b atd., dosud Us. spis., *mém* BartD. 76 (val.); — zúž. *mém*, *mým*: po otcí fwym KolČČ. 6^a (1544),

o mým synu ŽerKat. 53 a j., v žalmu fwym Nitsch 166 a j., na synu, mým VesA. 73^b, mím Us. ob., mým BartD. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 192 (han., tišň.), t. 2, 256 (žďár.); — zkrác. *mim*, *mym*: *mim* chrom. 279, *mym* BartD. 2, 79 (han., olom.); — *mom*, podle *tom* atd.: v tom tvom hrobě Duš. 439 (česk., beneš.). — Novotvary: *mojem*, na mojem srdečku Suš. 249, t. 354, o mojem BartD. 42 (hroz.), t. 56 (dol.), t. 82 (hran.), t. 2, 24 (han., holeš.), t. 2, 50 (han., přer.), Btch. 379 (dbeč.), mojem BartD. 2, 79 (han., olom.); — z toho *mojém* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val), t. 90 (stjick.), — zvrtnou analogií také *mojému*, o kteremu mojému bratrovi BartD. 2 str. VIII (velick.), — *mojím* BartD. 75 (val.), t. 90 (stjick.); — *mojim*, dílem zkrác., dílem změnou dial. (laš.) -em v -iu: v mojim těle Suš. 205, po mojim hrobečku t. 159, mojim BartD. 120 (laš.); — *mojom* slc., podle kmenů tvrdých.

Sing. dat. lok. fem. Staž. *měj*, *mej*: k fwey zlobě DalC. 13, w fwey radě t. 96, k fwey přítelnicí Pass. 471, w fwei myši t. 464, fwey dědině AlxV. 93, w zwey žalosti t. 1714; vecě mateří fweey EvZinn. 45, fwéi duši BiblB. Mark. 8, 36 co učiní vinici meey Pror. 3^b, k huoře meey t. 49^b, na huoře meey t. 9^a, o meey zemi t. 11^b, v zemi tweey t. 46^a, v cestě w fweey t. 36^a a j., velmi hojné doklady s -eey v Pror., k čemuž jest připomenouti, že tu tak bývá psán jenom sg. dat. lok. fem. (a po případě stejný s ním sg. gen. fem.) zájmena tohoto a skloňování složeného, tedy v koncovkách, kde je stažení a kde tedy délky žádáme; na svéj lodi Duš. 438 (slc., z Koll. Zpíev.), mej maměnce Suš. 320, ke svej milej t. 111, k mej zahradě, v mej zahradě Us. ob. místy; — zvrtnou analogií *maj*, po fway GestaMus. 98^b, srov. I. 137; — odsutím *mé*, podle gen.: zzwze zradě povolil ApŠ. 61, bratří fwée (sic) Ol. Gen. 9, 25, po fwe vnaďě NRada 502 atd., dosud Us. spis., mé chrom. 279, BartD. 2, 149 (han., slavk.), t. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 192 (han., tišň.), mé t. 2, 79 (han., olom.); — *miej*, novotvar podle *dobříej*: on dá sílu osadě fwiey plebi suae ŽWittb. 67, 36, po tvěj vůli, ale ne po myey Rúd. 13^a; — zúž. *mí*, *mý*: k fwy matce ML. 118^b, to bylo my duši užitečno Hod. 76^b, k twy milosti t. 82^b, fwy duši t. 66^b, w fwy kráse t. 44^a, pō fwy vůli t. 66^b a j., fwy hospodě nevěrný AlxV. 445, na fwy hlavě t. 894, po manželce fwy KolČČ. 28^a (1543), k mý vině ŽerKat. 108 a j., po twý straně VesA. 4^b, mí, tví, sví Us. ob., mý BartD. 2, 256 (žďár.), t. 2, 272 (jemn.), t. 2, 192 (han., tišň.). -- Novotvary: *mojej*, mojej nejmilejší (dat.) Suš. 307, mojej slc.; — *mojěj* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 90 (stjick.), k svojěj milěj Duš. 438 (slc.); — *mojí*, na mojí postýlce Erb. Pís. 172 (srov. § 408), BartD. 2, 24 (han., holeš.), Btch. 379 (dbeč.), *moji* BartD. 120 (laš.), *mojě* t. 2, 50 (han., přer.).

Sing. instr. masc. neutr. *mým*, podle *dobrým*: fwym oswiecením Pass. 463 atd., dosud Us. spis. i ob., BartD. 76 (val.), t. 2, 94 (han., týn.)

a j.; samohláska *-ý-* zachovává se i v nář. ob. a nemění se v *-aj-*, *-ej-*, a tím liší se sg. instr. *mým* od pl. dat. *mejm*; ale v jazyku starším bývá *-aj-*, *-ej-* také zde: pánem maym Iláj. 179^b, s pastorkem fweym KolČČ. 16^b (1542), s psaním fweym Lún. pam. 1574 a ort. 1582, blasem svejm, svejm krákaním Aesop 1584 (páv), s meym synem Pam. 3, 150, meym příjezdem ČernHeřm. 247 (1644), s mejm švagrem ŽerKat. 20 a j.; — dial. *mém* chrom. 279, BartD. 2, 105 (han., let.), t. 2, 149 (han., slavk.) a j. — Novotvary: *mojím* BartD. 2, 20 (han., holeš.), s *tvojm* Suš. 359, *mojím* v. *mým* Dolež. 68 (slc.), *mojím* slc.; — *mojim* BartD. 2, 94 (han., týn.), Btch. 379 (dbeč.); — *mojém* BartD. 2, 50 (han., přer.).

Fem. Staž. *mú*, *mau*, *mou*: vlásti budu horuv fwatuv muv Pror. 42^b, chwaluv twuv t. 45^a, fyluv fwuv welykuv t. 76^b a j.; Philomates chtěl míti akk. *mú* a instr. *mau*, tomu odporuje Blah. 100; *mou* Us. spis. i ob., BartD. 2, 257 (žďár.); — dial. *mó* chrom. 279, BartD. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 192 (han., tišň.). — Novotvary: *mojú* BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 2, 94 (han., týn.); — *mojó* t. 2, 20 (han., holeš.), t. 2, 50 (han., přer.), Btch. 379 (dbeč.); — *moju* BartD. 120 (laš.), a vlivem polským *mojnum* t., budžeš *mojum* Suš. 376.

410. Du. nom. akk. masc. Staž. *má*: rty ma ŽKlem. 105^b, fwa syny DalC. 69, přielele fwa budeta Hrad. 86^a, o ma přemilá syny Pass. 330, prsty fwá (tak v rkp.) BiblB. Mark. 7, 33, dva syny má (též) budeta Ol. Gen. 48, 5. — Pro tvar nestaž. není dokladu.

Fem. neutr. Pro tvar staž. není dokladu. — Nestaž. *moji*: rucě twogi ŽKlem. 6^a, oči mogi t. 7^b, spínal sem rucě mogi t. 87, 10, mogy oči Kat. 184, spenši fwogy ruce t. 130, w twogy rucě porúciem duch *mój* Koř. Luk. 23, 46, pleci mogy Alb. 53^b. Vedle toho čte se: rucě mogie ŽKlem. Deut. 40, rucě fwoye MI. 103^b atp.; nikoli odchylky tvarové, nýbrž syntaktické, plur. místo dualu.

Du. gen. lok. Staž. *mú*: očíu mu ŽKlem. 79^b, pozvav k sobě fwu dvú synú Pass. 330, v muv uší EvZimn. 4, dielo rukú muv Pror. 14^b. s pleci twuv t. 8^b, přičiní hospodin rukú fwuv t. 9^b atd. — Nestaž. *mojú*, *-iú* *-i*: Olibrius počé pláščem očí fwoyu zastierati Pass. 320, mogiu očí AnsJist., w fwogy rukú nesa svaté (sanctum) Hrad. 12^a, u mogy ušíu Pass. 276, t. 278, prostřed twogy rukú Modl. 56^a.

Du. dat. instr. *mýma*, podle dobrýma: přěd myma očima Pass. 406, fwyma očima t. 465, ještoť sě nelíbie očima twyma Modl. 14^a atd. — Tvar nestaž. nemá dokladu.

411. Plur. nom. masc. Pro tvar staž. není dokladu dosti starého; uč. *mí*, doložené od XVII stol. — *mí* nejmilejší synové ČernZuz. 109, t. 186, mj v. *mogi* Tomsa (1782), 229 atd., *mí* bratři Us. ob., *mí* BartD. 2, 172 (blansk.) —, je tedy novotvar: jako je k sg. gen. dobrého dat. dobrému

atd. plur. nom. masc. dobří, tak přidělalo se k *mého*, *mému* atd. také *mí*. — Nestaž. *moji*: mogy bohové Pass. 475, twogy bohové t. 362, přešli sú hněvi twogi ŽKlem. 87, 17, když uzrie twogy AlxV. 262 atd., dosud Us. spis., svoji k svému Pal., moji BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 2, 50 (han., přer.), t. 2, 94 (han., týn.); — dial. *moji* t. 75 (val.), Btch. 379 (dbeč.).

Plur. akk. masc. a nom. akk. fem. Staž. *mé*: po zzw^e časy Pil. a, navráti súdcě twee i rádcě twee t. 2^a, bohy fwee t. 50^a; me modly Pass. 472, já a děti mee Pror. 6^a, dub rozvodí ruozhy fwee t. 5^a; atd., dosud Us. spis.; — v DalH. psáno: bude učiti mie dhiethi 41, m. mé děti, omylem; — změnou hláskovou *mej*: oběti twei holocausta tua ŽKlem. 49, 8, požehnej dědiny twei a vládní jimi t. 27, 9, čiň fwey věci Kruml. 397^a, jenž fwey věci statečně činí t. 411^a, oni listy fwey položili List. slez. z r. 1458 v Perw. Otč. 18 atd., srov. I. str. 145; — zúž. *mí*, *mý*: navrať sliby twy ŽWittb. 49, 14, mý vinohrady ŽerKat. 119, mý slečny se poroučeji t. 15, tvý panny dcery t. 35, na svý nohy t. 99 a j., skrze svý posly Slav. 26, poklady fwý Nitsch 172 a j., mí Us. ob., mí, mý BartD. 2, 172 (han., blansk.), mýt. 2, 192 (han., tišň.), t. 2, 256 (žďár.). — Nestaž. *moje* sklesnutím jotace *moje*: potochi král posly zwogie AlxH. 6, 30, posly fwogye AlxV. 1965, dietky fwogye t. 874, twogie chyšě Hrad. 131^a, fwogye vlasy Vít. 5^b; všeliké lidi fwoge AlxV. 519, moje ruce, moje oči Blah. 265 (prý polonismus) atd., dosud Us. spis., BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 120 (laš.), t. 2, 25 (han., holeš.), t. 2, 50 (han., přer.), t. 2, 94 (han., týn.), slc. *moje*.

Plur. nom. akk. neutr. Staž. zzw^a křídla Jid. 144, ústa maa Pror. 64^b, ústa twaa t. 50^a, ústa fwaa t. 8^a atd., dosud Us. spis. — Nestaž. *moje*, přehlas. z *moja*, sklesnutím jotace *moje*: moge slova AlxV. 57, moje slova Us. spis. — Jazyk obecný a nářečí mají tu tvar shodný s nom. akk. fem. (masc.): mý slova ŽerKat. 64, pro vína svý t. 114, mí slova Us. ob.

Plur. gen. lok. *mých*, *majch*, *mejch*, podle dobrých atd.: ščěpów mých Jid. 98, fwých učedlníkův BiblB. Mark. 8, 27 atd., dosud Us. spis., BartD. 76 (val.); fwaych jézev Hod. 50^b; na horách tweych Pror. Jer. 17, 3, peněz fweych KolČČ. 9^a (1544), v službách mejch ŽerKat. 51, o mejch slečnách t. 33, dítek tveych t. 51 a j., mejch Us. ob., BartD. 2, 256 (žďár.); — z toho *méch* chrom. 279, BartD. 2, 172 (han., blansk.). — O psaném: myech tovařisuov Mill. 18^b, fwych zemí t. 26^a, we fwiech činech Brig. 108^a srov. I. str. 285. — Novotvary: *mojich*, mogych hřechów OIMüllB. 620, svojich dětí Suš. 62, svojich paní t. 90, mojich Btch. 379 (dbeč.), BartD. 2, 25 (han., holeš.), mojich slc.; — *mojech* t. 2, 50 (han., přer.); — *mojích* Dolež. 68, BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 90 (stjick.); — *mojejch* t. 52 (dol.).

Plur. dat. *mým* atd., podle dobrým: k zzwým lidue^m Pil. c atd.,

dosud Us. spis., mým BartD. 76 (val.); dědicuom fweym KolČČ. 3^a (1548), tak i tvejm vinšuji ŽerKat. 35 a j., mejm Us. ob., BartD. 2, 256 (žďár.); — z tobo *mém* chrom. 279, BartD. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 192 (han., tišň.); ke cti bohom fwem Mill. 78^b, fwem koňóm t. 44^a. — Novotvary: *mojim*, mojim paňám Suš. 90, mojim Btch. 379 (dbeč.), BartD. 2, 25 (han., holeš.), slc. mojim; — *mojem* t. 2, 50 (han., přer.), t. 2, 94 (han., týn.), mojem paprškom Šemb. 141 (slc., levoč.); — *mojim*, mogjm Dolež. 68, t. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 90 (stjick.).

Plur. instr. *mými* atď., podle dobrými: zzwými ščěpy Jid. 101, fwými BiblB. Mark. 8, 10 atď., dosud Us. spis., mými BartD. 76 (val.), fwýma raddami Beck. 2, 585, fwýma ovoci Bíld. 158 a j.; slovy meymy DivVítB. 16, mejmi modlitbami ŽerKat. 103, svejmi službami t. 93 a j., mejma Us. ob., BartD. 2, 256 (žďár.); — z toho *měmi*, -ma: mezi fwemy Mill. 46^a, svemi pňami Šemb. 121 (opav.), méma chrom. 279, BartD. 2, 172 (han., blansk.), t. 2, 192 (han., tišň.). — Novotvary: *mojimi* BartD. 120 (laš.), slc.; *mojima* Btch. 379 (dbeč.), BartD. 2, 25 (han., holeš.); — *mojema* BartD. 2, 50 (han., přer.), t. 2, 94 (han., týn.), svojema pňami Šemb. 111 (dolnobeč.); — *mojimi*, -ma: mogimi Dolež. 68, mojima BartD. 24 (zlin.), t. 75 (val.), t. 90 (stjick.); — *mojmi*: mojmi slzami, se svojmi dioučaty Duš. 441 (slc.).

412. 1. Ve výrazích dial. *mój-milý*, *má-milá* sráží se zájmeno *mój*, *má* se zpodstatnělým -*milý*, -*milá* a vzniká tudy spřežka, v níž člen první se neskloňuje; na př. slc. s *moj-milým*, *ma-milú* srdce bolí, keď som išiel od *ma-milej*, k *ma-milej*, pri *ma-milej* atp. Duš. 441.

Druhdy se ke spřežce té possessivum znovu přidává: už je moja *ma-milá* v komôrke zavítá t.

2. Slc. říká se místy: *mojo* volky, *mojo* rúčky, *mojo* ovečky atp. Duš. 440, *mojo* m. *moje*. Za sing. neutr. *moje* bývá tu *mojo*, na př. *mojo* potěšení atď., v. § 409, a toto *mojo* přijato pak a ustrnulo i za plur. *moje*.

3. V témž nářečí vyskytuje se také sg. nom. fem. *tvoj*-dcera Duš. 437, akk. *svoj*-vlastnú dceru t. 439, gen. u *maj*-matky, do *tvoj*-zahrádky t. 438, dat. k *svoj*-rodině t.; a také tyto tvary dlužno trvám vykládati ustrnutím kmenové slabiky *moj*- atď., nikoli odsouváním koncovek.

4. V stč. sing. lok. v-*svém* a sing. akk. fem. v-*svú* jest obtížná skupina v-*sv*-; proto vynechává nebo přesmykuje se druhé -v- a jest *vs*-; na př. hospodář když staví hosta newfem domu Rožmb. 231 m. ne-v-*svém*, wfem manželství Otc. 451^a m. v-*svém*, wfem jménu Rúd. 4^b m. v-*svém*, wfewm srdci Hod. 64^b a 65^b m. v-*svém*, (buh) veš tvor w fu mocz přivinuł Vít. 14^b m. v-*svú*, srov. I. str. 439.

5. Vlivem sing. masc. nom. *můj* vyvinulo se také dial. *strejčkáj*, *Havkáj* atp. z possess. -*ův*: místo sg. nom. masc. -*ův* říká se většinou -*ů*

a z toho pak podle *měj* uděláno *-ěj*, srov. str. 263; adj. *-ě(v)* a zájm. *měj* jsou příbuzné významem possessivním, proto přidružují se k sobě a ono přijímá snadno koncovku tohoto.

6. Podle adj. possess. *matčín*, *-ina*, *-ino* vzniklo z *maj-* také dial. *mojin*: nebudeš, má milá, nebudeš mojina, tobě otec nedá ni celá rodina BartD. 25 (zlin.).

11. *dvój, troj, obój.*

413. Kmen číslovky *dvój* jest *ďovojo-* přehlas. *ďovoje-* masc. neutr., *ďovoja-* fem.; a podobně při *trój*, *obój*.

Skloňování je vlastně zájmenné: *dvój* gen. dvojeho dat. dvojemu atd. jako *j(ě)*, *jeho*, *jemu* atd.

Časem vznikají a ujímají se novotvary s koncovkami podle sklonění složeného, na př. gen. dvojeho podle *pěšieho*, dat. dvojemu podle *pěšiemu* atd. Děje se tak zejména v těch pádech, které v sklonění zájmenném mají koncovky jiné, než ve složeném, jako v příkladech právě uvedených: gen. dvojeho a dvojieho, dat. dvojemu a dvojiemu atd. Kde koncovky sklonění toho i onoho jsou stejné, jako na př. v sg. gen. fem. dvojie, jenž se shoduje s příslušným tvarem sklonění zájmenného *jie* i složeného *pěšie*, tu neděje se ovšem žádná změna novotvořením; ale něco mění se tu přece, totiž pojetí: tvar původně zájmenný dvojie, patřící k sg. nom. fem. dvojě, bere se potom, když v pádech jiných sklonění zájmenné je přetvořeno ve složené, za tvar složený, patřící k sg. nom. fem. dvojie.

Skloňování zájmenné druhových číslovek těchto a přechod odtud do složeného upomíná na skloňování jmenné a přechod do složeného číslovek druhových *desater* atp. v § 245 sl.

Některé tvary zájmenné se stahují a jest na př. vedle sg. nom. akk. dvojě, gen. dvojeho atd. také dvě, dvého atd.

V dokladech staropísmých mohou se tvary sem patřící mnohdy dvojako vykládati, buď jako tvary zájmenné, buď jako složené; na př. psaný sg. nom. fem. dwogyje může se čísti dvojě a také dvojie, psaný pl. gen. dwogych může býti dvojích a také dvojích, psaný sg. gen. masc. neutr. dwogyeho v rukopise na jotaci nepřísnném může se bráti za dvojeho a též za dvojieho atd. V případech takových třeba hleděti k dokladům zřetelným a souditi podle doby. Na př. je-li v rukopise tvar sg. nom. neutr. zřetelně zájmenný dvojě, tedy jest pravdě podobno, že i psaný sg. nom. fem. dwogyje se má bráti za zájmenný = dvojě a nikoli za složený = dvojie atd.; a co se času týká, tu jest poučení nějaké sem hledící v tom, že tvary zájmenné jsou v jazyku starém a pak zanikají. Ale mnohdy přece nelze se dobrati jistoty. Na př. ve Štít. ř. je troy hod 233^a, a podle toho měli bychom trogeho nebezpečnstvie 134^a bráti za tvar zájmenný trojeho; ale tutěž je gen. troge smrti 217^a t. j. trojé smrti, a podle toho

mohli bychom také trogeho bráti za = trojého, t. j. za tvar složený (s jotací skleslou).

414. Tvary sklonění zájmenného jsou pravidlem v stč.; ještě Blah. 246 zavrhuje *trojí* a doporučí *trůj*, *troje*, *troje*; v nč. bývají vedle tvarů složených v nom. a akk. v jazyku spisovném, dílem také v nář. ob.

Sing. nom. akk. masc. *dvój*, *trój*, *obój*, *-uoj*, *-ůj*. Na př. troy póhon Rožm. 87 a j., jenž jest troy a jeden Modl. 126^a, Marta ten truoy otdiel spravováše Pass. 333, troy stav Štít. uč. 67^a, troy řád t. 65^b a j., troy hod Štít. ř. 233^a, troy rozum Alb. 96^b, troy čin t. a j., dwoy lid t. 91^a, oboy lid Ol. 1. Reg. 4, 3, troy stav NRada 1153, obój bratr Papr. (DalJ. str. 243), pláč jest truog Hád. 108^b, oboy los Ben. Esth. 10, 11, dělají cukr dwoy KabK. 25^b, dwůg lid Br. Gen. 25, 23, trůj základ Kom. Jg., zákon obůj t.; nč. (archaist.) dvůj atd. — Neutr. *dvoje*. Na př. (tělo) duoge, troge Kunh. 149^a, dwoge svěcenie Pass. 384, t. 421, troge svěcenie t. 422, dwoge přispoření t. 308, spasenie dwoge Modl. 146^b, nenie dwoge tělo božie ani troge t. 134^b, skrzě troge pomodlenie t. 157^b, dwuoge rozdělenie OtcB. 5^b, dwuoge utěšení t. 28^b, troge odpovědění Krist. 97^b, dobrodění jest troge Alb. 70^b, dwoge z mrtvých vstání Štít. ř. 181^b, aby dwoge toho bylo duplum Ol. Ex. 16, 5, dwoge pokolenie t. Jos. 14, 4, dwoge rúcho Ben. Súdč. 17, 16, troge podobenství t. 4. Esdr. 4, 3, propuštěno oboge do důchodu KolEE. 367^a (1677), (Kateřina) přijala oboge t. 123^a (1731, totiž 1½ kopy a opět 1½ kopy), dvoje, troje složení (ve mlýně) Us. Jg.; dvoje sukno, (jídlo) na dvoje, na troje Us., dvoje, troje BartD. 25 (zlin.), t. 76 (val.), troje zlatých jablek Hatt. slc. 203; změnami dial. *dvojo*, trojo t. 83 (han.), dvojo, trojo, obojo t. 99 (laš.), analogií podle kmenů tvrdých. — Fem. nom. *dvojě*, přehlas. z *dvoja*, sklesnutím jotace *dvoje*. Na př. trogye přě Rožmb. 88, dwogye podstat Pass. 295, dwogie podstat t., jednota trogye Modl. 60^b, trogye jednoto (vok.) t., dwogye věc Alb. 26^a, obogie strana List. JHrad. 1388, trogye věc AlxV. 17, dwuogie věc OtcB. 87^b, jest troge věc Štít. ř. 320^a, dvoje věc Ben. Jg., dvoje věc Us. v. dvojí, dial. *dvoja*, troja BartD. 25 (zlin.), t. 76 (val) a j., teče voda dvojja Suš. 400, teče voděnka troja t. 529. — Fem. akk. *dvoju*, *-iu*, *-i*: troyu bolest silnú měla Umr. 113, pro dwogy věc Pass. 389, truogy věc t. 398, trogy kázn Štít. ř. 241, obogy věc ukázal sem Brig. 57^b; dvoji věc Us. v. dvojí, dial. *dvoju* BartD. 25 (zlin.).

Sing. gen. masc. neutr. *dvojeho*. Jen v stč., na př. kteréhož trogeho v jednotě vyznávámy Modl. 84^a, trogeho zapřění Krist. 97^a, dwogeho úmyslu Koř. Jak. 1, 8. — Fem. *dvojie*, sklesnutím jotace *-ě*, zůz. *-í*, tvar zájmenný v koncovce stejný se složeným *pěšie*: činem trogie chzcty ApD. d, z dwogie věci Pass. 196, ze dwogie věci Krist. 97^b, podle trogye cesty Alb. 96^b, trvgie věci OtcB. 129^b, troge věci potřebie jest

Štít. ř. 217^b, z té dwoge smrti t. 181^b, dwoge hanby hoden jest Brig. 49^a, z obogij strany KolČČ. 98^a (1548), s obojí strany Vel. Jg., Kom. Jg., dvojí Us.

Sing. dat. masc. neutr. *dvojemu*: oboyemu vojsku kažmy s mírem státi DalC. 28, dwogemu pokolení duabus tribubus Ol. Jos. 14, 3. — Sing. lok. masc. neutr. *dvojem*; pro tvar ten nemám dokladu jistého, ale býval zajisté. — Sing. dat. lok. fem. *dvoji*, tvar zájmenný v koncovce stejný se složeným *pěší*: o trogi věci Štít. ř. 134^b, we trogi věci t. 233^a, t. 243^a, při trogy věci t. 223^a, o té dwogi koruně Hug. 242, we dwogi věci Ol. 1. Reg. 18, 21, w obogi ruce Kladr. Deut. 9, 15 atd.

Sing. instr. masc. neutr. *dvojím*, tvar zájmenný v koncovce stejný se složeným *pěším*: dwogym činem Pass. 358, trogym činem Alb. 90^b a j., dwogijm svědečstvem Štít. ř. 40^a, stodola se dwogim zaděním KolEE. 24^a (1711) atd., dosud tak Us. — Fem. *dvojú*, *-iú*, *-í*, tvar zájmenný v koncovce stejný se složeným *pěšú*: dvojí cestou, pod obojí způsobou Us.

Du. nom. akk. masc. *dvojě*, přehlas. z *dvoja*: by boj tvrdý s obú starnú, nejednu smírtedlnú ránu obogie sobě tu dachu AlxB. 3, 15 (stran významu *oboje* = lidé, bojovníci obou stran atp. srov. du. gen. *obojú*, *obojí* = utriusque v dokladech zde následujících). — Fem. neutr. *dvoji*: dvojí má křídle Mat. Rozb. 734.

Du. gen. lok. *dvojú*, *-iú*, *-í*, tvar zájmenný v koncovce stejný se složeným *pěšú* atd.: vojna, jěž jdíeše lidu obogy k strasti AlxV. 2231 (= lidu jich obou, t. Alexandrovu i Dariovu), ten (Ježíš) jest i boží syn i tvój, i jest obogy syn vají Hrad. 58^a (praví Jan Marii, t. j. jest syn váš obou), k bohóm obogí přě má přijíti ad deos utriusque causa perveniet Ol. Ex. 22, 9 (t. j. pře jich obou), ten všecken statek gich obogi KolA. 1513.

Du. dat. instr. *dvojima* nemá dokladu.

Plur. nom. masc. *dvoji*: dwogy lidé Štít. uč. 7^b, obogy zname-najte t. 5^b, obogy (darové) ot boha pochodie Alb. 24^b, dwogy skutci t. 74^b, jenžto (darové) jsú trogy t. 99^b, ti oboji ŠtítV. 148, obogy se o smrt dělí AlxV. 2042, pak-li by obogi (svědci) prošli Řádpz. 69, ti obogi ChelčP. 240^b, ti trogi přebývající po vesnicích Ben. 1. Reg. 27, 8, dvojí činové Us. spis. v. dvojí. — Akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *dvojě*, sklesnutím jotace *dvoje*: dwogie wogie (nom.) AlxH. 4, 27, dwogye woge (těž) AlxV. 1281, dává jim buoh dwogie dary Hrad. 98^a, dwogye nepravosti a hříechy Pror. 65^a, skrzě trogye jeho slzy Modl. 157^b, ty oboge odvolává hospodin Štít. ř. 223^a, troge činy t. 228^a, oboge panny mají dobré činy t. 231^a, vízi panny dwoge Štít. uč. 36^a, komory jsú dwoge KabK. 5^a, dwoge dvěře Ben. 3. Reg. 6, 21, troge peníze KolČČ. 34^b (1544), oboge strany t. 20^a (1543), brány troge KolEE. 1^a (1618), vidle dwoge t. 28^a (1731), nč. dvoje šaty, dvoje hodiny Us. v. dvojí. — Nom.

akk. neutr. *dvojě*, přehlas. z *dvoja*, sklesnutím jotace *dvoje*: dvoje okna, dvoje sukná Us. v. dvojí.

Plur. gen. lok. *dvojích*: starosta kázal obogych stříeci Pass. 562, wobogych PassKlem. 232^b, jedno dóstojenství jest obogych Štít. uč. 41^b, těch obogych (Samuele a Lazaře) nebylo jest vzkříšenie pravé Štít. ř. 181^b, o trogích staviech ŠtítSázav. 117^b, w trogích vlastech Krist. 107^b, jezero honów dwogich Ol. 2. Mach. 12, 16, na dwogich mřížkách t. 3. Reg. 7, 42; tu všude je koncovka pravděpodobně *-ích*, nikoliv *-ích*.

Pl. dat. *dvojim*: (král) obogym (židům i křížovníkům) řka DalC. 86, těm obogym pannám Štít. uč. 37^a, k těmto póhonóm trogym ODub. 10, proti těm trojim časóm ŠtítV. 134; opět pravdě podobně *-im*, nikoliv *-ím*.

Plur. instr. *dvojimi*: dwogimi řetězi Pass. 306, podle povahy textu = *-imi*.

415. Tvary sklonění složeného, které časem nově vznikly (nikoli jen změněným pojetím ze zájmenných složenými se staly, srov. § 413), jsou:

sg. nom. akk. masc. *dvojí*: dvojí věk Troj. Jg., dvojí čin Us.; — neutr. *dvojie*, zůž. *-i*: dvojí sukno Us.; — fem. nom. *dvojie* zůž. *-i*, akk. *dvojí* (v době před přehláskou *a-ě* a *u-i* nebylo tvarů sem patřících): obogi strana KolČČ. 184^a (1583), na trávu obogij, kterau kaupil KolČČ. 79^b (1547), na obojí stranu Vel. Jg., Br. Jg., dvojí věc Us.;

sg. gen. (akk.) masc. neutr. *dvojieho*, zůž. *dvojího*: trogieho stavu Štít. uč. 35^b, trogyeho pořadu t. 65^a, z trogyeho rozpomínanie Alb. 97^b, dwogieho lidu Ben. Jg., dvojího člověka, dvojího sukna Us.;

sg. gen. fem. dial. *dvojěj* BartD. 24 (zlin.), podle dat. lok.;

sg. dat. masc. neutr. *dvojíemu*, zůž. *dvojímu*: dvojímu činu, dvojímu suknu Us.; — sg. lok. masc. neutr. *dvojím*, zůž. *dvojím*: w uobogyem kněžství DalC. 28, v tom trogyem čiňení Alb. 96^b, po trogiem protivení Brig. 14^a, we trogym ji napomínám t. 119^b, na dvojím národu Br. Jg., o dvojím činu, o dvojím suknu Us.; — sg. dat. lok. fem. *dvojiej*, zřetelný novotvar podle *dobřej*, a z něho *dvojěj*, *dvojie*, *dvojě* a konečně opět *dvojí*, kteréž je znění téhož jako starý dat. lok. *dvojí* v § 414, ale původu, jak zde vyloženo, jiného; na př. dwogey večeri ML. 89^a, w teyto troyey věci Alb. 104^a, dvojěj BartD. 25 (zlin.), té dwogie koruně Hug. 243, w obuogie zpuosobě Hil. Jg., při wobogij straně KolČČ. 410^b (1569);

dual nemá dokladů;

pl. nom. masc. *dvojí*: tak se obogij upamatovali KolB. 1520, obojí dobré myslí byli Kom. Jg., dvojí lidé, dvojí činové Us.; — akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *dvojie*, zůž. *dvojí*: kteréžto obogy nápady

KolEE. 27^b (1729), dvojí činy, dvojí věci Us.; — nom. akk. neutr. *dvojie* (v době před přehláskou *a-ě* nebylo tvarů sem patřících), zůž. *dvojí*: dvojí sukna Us.;

pl. gen. lok. *dvojích*: dwogijch peněz KolB. 1523, obogijch peněz t. 1520, při dwogijch penězích KolČČ. 75^b (1550), do trogijch peněz t. 58^b (1545) atd., dvojích lidí, o dvojích oknech Us.;

pl. dat. *dvojím*: sirotkům dwogim KolEE. 270^b (1622), dvojím sirotkům Us.;

pl. instr. *dvojími*: s prwnijemi dwogiemi penězi Kola. 1513 m. -ími, s dwogimi povlaky t. j. -ími KolČČ. 184^a (1553), s dvojími povlaky Us.

416. Tvary stažené vznikly dílem ze zájmených, na př. sg. nom. dvě z *dvoje*, gen. *dvého* z *dvojeho* atd. podle I. str. 557 sl., dílem napodobením koncovek vzoru *dobrý*, na př. sg. instr. *dvým* atd. podle *dobrým* atd., srov. týmže způsobem vzniklý sg. instr. *mým* atd. v § 408. Vyskytují se v pádech zde následujících:

sg. nom. akk. neutr. *dvé*, zůž. *dví*, *dvý*, na př. na tre DalC. 9, to tree Štít. ř. 10^a, t. 151^a, král slíbí jima, což který prositi bude, že dá jemu a dvě to druhému ŠtítV. 121, dve to má vrátiti duplum Ol. Ex. 22, 9, ty díly na tree dělíme KolČČ. 20^b (1543), její díl jest na dwy rozdělen (pro dvě děti) a pak-li by pán buoh woby těch dětí ráčil rozlučiti s tímto světem t. 207^b (1554), za try prasat t. 110^b (1549), dvě a dvě vezmeš Br. Gen. 7, 2, dvý pacholat ŽerKat. 103, obý Pam. 3, 65, dvě dítek Us. spis., prkno je na dví (t. zlomeno), ve dví Us.;

sg. gen. masc. neutr. *dvého* atd.: jedno z *dweho* Pass. 558, půjčž mi treho chleba EvZimn. 52, toho j' sě treeho stříeci Štít. ř. 134^a, Job děkoval z obeh Alb. 24^b, by treho toho neučinil tria ista Ol. Ex. 21, 11, užitek obeh t. Sir. 20, 22, toho obeh KolČČ. 80^a (1547), KolEE. 211^a (1643), kromě toho treho Br. Jg., z toho dwýho Beck. 1, 165, ze *dvého* Us. spis.;

sg. dat. masc. neutr. *dvému*: ke trému ŠtítV. 211, proti tomu dwemu Brig. 133^a, k tomu trému Kom. Jg., ke *dvému* Us. spis.;

sg. lok. masc. neutr. *dvém*: o prvé *treem* die sv. Řehoř Štít. ř. 125^b, o tom *trem* t. 192^a, ač sě v tom *dwem* nestřěžeš AlxV. 289, tak mi myslce w obem stáše t. 869, ve *dvém* ŠtítV. 215, ve *trém* t. 224, po *dwem* vezmeš Ol. Gen. 6, 19, jmajíce po *dwem* jehnac t. Cant. 4, 2, we *dwem* pokolení Koř. 1^a (předml.), na obem boku Kladr. Ex. 28, 25, v obém tom Vel. Jg., po *dvém* Br. Gen. 7, 15 a j., po *dvém* Us. spis.;

sg. instr. *dvým*, podle *dobrým*: nemohú-li tiem obym své myslí ustanoviti Štít. uč. 41^a, dwym jej ukárali Štít. ř. 144^a, obym tiem máme příčinu ku pokoře t. 148^a, tiem trym troje činy činiti můžem t. 228^a, mezi dwym Alb. 10^b, Kruml. 143^a, obym způsobem List. 1417 Card.,

tiemto trym dobrým Brig. 32^b, mezi dwym zlym Baw. 64; — fem. tvaru sem patřícího nemá, obou stranou Koll. Slávy Dc. I, 112 jest nesprávné;

du. dat. instr. *dvýma*, podle dobrýma: mezi dwyma městoma Brig. 77^a, mezi dwyma stežějema t. 166^a, pod způsoboma obýma Pís. z r. 1415 v ČČMus. 1879, 155;

pl. dat. *dvým*, podle dobrým, nemá jistého dokladu; v KolČČ. 192^b (1553) psáno: wnukuom swym treym, ale to je podle kontextu omyl m. třem.

pl. instr. *dvými*, podle dobrými: obými způsoby Zák. Jg. —

Jak doklady svědčí, vyskytují se tvary stažené skoro jen ve významu zpodstatnělém; dokladů, kde by bylo *dvě* atd. přívlastkem, jako na př. trého chleba KvZimn. 52, na obém boku Kladr. Ex. 28, 25, je velmi málo. A rovněž tak zřídka vyskytuje se ve významu zpodstatnělém tvar nestážený, jako je na př. v dokladech: aby dwoge toho bylo duplum Ol. Ex. 16, 5, troje zlatých jablek Hatt. slc. 203.

Stažené tvary *dvé*, *tré*, *obé* klesají ve slovce nesklonná a čte se na př.: až do tree telat KolA. 1514, o těch *tré* děti Br. Jg., u přítomnosti *tré* knížat Vel. Jg., ve společnosti *trý* lidí Eus. Jg. —

12. čí.

417. Kmen tohoto zájmena jest *čjo-* přehlas. *čbye-* masc. neutr., *čja-* fem. Sklonění je zájmenné. Kmenové *-čj-* stavuje se pravidelně se samohláskou následující, srov. I. str. 559 sl.; koncovky pádové jsou tudy vždycky dlouhé a shodují se s koncovkami vzoru *pěši*. Jako *čí*, tak skloňuje se také *ni-čí*, *ně-čí* atp.

Sing. nom. akk. masc. *čí*, z *čyb*: czy pomocník ŽWittb. 145, 5, czzyt jest robenec tento Ol. 1. Reg. 17, 56, vůl nětčj Br. Ex. 21, 35, *čí*, něčí dům Us. — Neutr. *čie*, z *čbye*, zůž. *čí*: chzie rozkázanie Jid. 94, (mniši) když czye tajenstvie zviedají Hrad. 109^b, ké czye tělo Pass. 400, tvé matky, czyez srdce bolest prošla Modl. 126^a, toho světa, czyez brojenie mě malije t. 146^a, tomu čjž by to bylo Br. Lev. 6, 5, *čí*, něčí pole Us. — Fem. nom. *čie*, před přehláskou *čá*, z *čja*, zůž. *čí*: cziez koli ruka ŽKlem. 144^a, czie bude žena z těch sedmi Krist. 82^b, czzie jest toto dievka Ol. Ruth 2, 5, czijez jest vinnicě Pr. pr. 259, *čí*, něčí zahrada Us., dial. *čia* je to pšenička, *čjá* je to dievka, *čá* to devenka Duš. 430 (slc.), *čja* BartD. 42 (hroz.); — akk. *čú*, *čiu*, *čí*, z *čjg*: matka, czyz duši lkající Modl. 161^b, kterýž (kněz) by netčj obět obětoval Br. Lev. 6, 38, *čí*, něčí zahradu Us.

Sing. gen. masc. neutr. *čieho* atd., z *čyjego*: czyezhoz hněvu

obávám se Modl. 146^a, nevědí čího jsou duchu ChelčP. 254^a, do čehožkoli domu Koz. 400, aniž čího pokrmu jísti budete Br. Ezech. 24, 22, do čího domu, vedle čího pole Us., dial. čího budem pána Duš. 430 (slc.). — Fem. *čie* atd., z *čijě* (srov. I. str. 49 sl.): nelže ijednomu nyciez cti zbaviti přísahami Rožmb. 129, aniž přijmete čiezskoli osoby cuiusquam personam Ol. Deut. 1, 7, čiezskoli osoby Lit. t., čiezskoli osoby Kladr. t., dobré pověsti něčí býti nepřitelem Vel. Jg., z čí studnice Br. Num. 20, 17, do čí zahrady Us.

Sing. dat. masc. neutr. *čiemu* atd., z *čijemu*: čiemu otci OD. 490, čímu otci, čímu poli Us. — Lok. *čiem* atd., z *čijemu*: w ledacizjms juněň ChelčP. 159^a, v čím domě, na čím poli Us.; dial. na voľačém dvore Duš. 430 (slc.); v tom voľačom dvore t., novotv. podle tom. — Fem. dat. lok. *čí*, z *čiji*: by črt byl w czij mysli Štít. ř. 134^b, k čí zahradě, v čí zahradě Us.; dial. *čej*, novotvar podle sklonění složeného: tej voľačej diovce Duš. 430 (slc.).

Sing. instr. masc. neutr. *čím*, z *čijim*: před czym obličejem Lvov. 17^a, čím rozkazem Br. Jg., za čím domem, za čím polem Us. — Fem. *čí*, *číú*, *čí*, z *čijęq*: užřime matkú čistú pannu, a ne leczy czijř matkú, ale matkú boží Štít. ř. 214^a, s ženau něťč Br. Lev. 20, 10, s něčí ženou Us.

Dual nemá dokladů.

Plur. nom. masc. *čí*, z *čiji*: czt jsou oni Brig. 78^a, čímž jsou to hrobové Háj. Jg., čí bratři Us.; — akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *čie* atd., z *čijě* (srov. I. str. 49 sl.): cze jsou to dary Alb. 23^b, czie sú to chyšě Hrad. 129^a, cze klešěš DalC. 92, czeze (plur. m. du.) uši tak jsta zavřeně Štít. uč. 25^b, čí grunty Nález. Jg., čí domy, čí zahrady Us.; dial. pre čie hriechy Duš. 430 (slc.), čie to húsky na tej vode t.; — nečej husi BartD. 52 (dol.), dial. změnou í-ej, srov. I. str. 213; — nom. akk. neutr. *čie* atd., před přehláskou *čá*, z *čija*: čí slova Us.

Plur. gen. lok. *čích*, z *čijich*: ani czych zjaduji čest Modl. 45^b, czich zlych činův Ml. 131^b, vzal-li sem z čijch (plur. m. du.) rukú dar Hořek. 18^b, z čích rukau Br. Jg., z čích domů, v čích domech Us.

Plur. dat. *čím*, z *čijim*: čím slovům Us.

Plur. instr. *čimi*, z *čijimi*: čimi slovy Us.

418. I. *čí* druží se významem possessivním k *můj* atd. Odtud je vliv na toto zájmeno, a tím vlivem vznikají některé dial. novotvary, zejména novotvary s *-ij-*, paralelním s *-oj-* v *maj-* atd. Na př. sg. nom. akk. *čij*, *čija*, *čije* atp.: *čij*, *čija*, *čije* BartD. 121 (laš.), *čija* je to svička t. 357, *čija* to dzěvečka Suš. 362, *žena* neznám *čija* Duš. 430 (slc.), *čijá* som t., *čijé* to ptáča t.; v nář. laš. je také masc. *čiji*, s konc. *-i* (m. *-t*) podle *pěší* BartD. 121; — fem. akk. *čiju* BartD. 121 (laš.); — gen. *čijeho*,

čijej t., Hatt. slc. 97, do *čijej* (stáje) Duš. 430 (slc.); — dat. *čijemu*, *čijej* Hatt. slc. 97; — lok. *čijem*, *čijej* t.; — instr. fem. *čijú*, laš. *čijum* BartD. 121; — plur. *čije*, *čije* sú to koně Suš. 254, *čijé* to húsly Duš. 430 (slc.). — Tvary tyto upomínají na stsl. *čij-* z *čij-* a jsou na pohled starožitné, ale v skutku původu pozdního.

2. Místo „chlapec Novákův“ říká se „chlapec Novákových“, a podle toho také dial.: *čich* je to chlapec, ne*čich* dům BartD. 2, 173 (han., blansk.). K tomuto gen. *čich* přivěšují se pak koncovky gen. *-ho* a dat. *-mu* a říká se: vod *čichho* chlapca, *čichmo* chlapcovi t.; srov. pl. gen. *jejich* a z toho *jejichho*, *jejichmu* v § 402.

3. Vedle skloňovaného *její* bratr, gen. *jejího* bratra, dat. *jejímu* bratru atd. vyskytá se jako zvláštnost u některých spisovatelův i nesklonované: *její* bratr, *její* bratra, *její* bratru atd., v § 403. Tento zvláštní způsob přenáší se pak také sem a píše se chybně na př. pl. lok. *či* m. *čích*, v *či* řadrech atp.; v jazyku ob. chyb takových není.

13. *sb*, *sen*.

419. Kmen zájmena tohoto je *sb-*, = lit. *ši-*, lat. *hi-* v *cis*, *citer*, germ. *hi-* v got. dat. *hinma* *huic*, adv. *hi-drē* *huc* atd., tedy z pův. *hi-*; srov. Brugm. I, 36 a j. Je to tedy zájmeno kmene *-i*, srov. t. II, 684 a Lesk. Declin. 110.

Kmen ten jeví se v sing. nom. akk. masc. *sb*. Na pohled mohlo by se zdáti, že *sb* je kmene *-jo* a podle vzoru *jb*; ale tu by musilo býti *šb*, ze **sjb*.

Z kmene *-i* jest bezpochyby také plur. nom. akk. neutr. stsl. *si* haec, z pův. *kī*; srov. Brugm. II, 684.

Naproti tomu stejně zníci sg. nom. fem. stsl. *si* vysvětluje se jako jmenný sg. nom. prorokyni, nesúci, neshi, bohatější, v. nahoře §§ 7, 171, 263, 270, 275.

Z pádů jiných shoduje se většina se vzorem *jb*; zejména shodují se v češtině sg. nom. akk. neutr. *se* a *je*, sg. gen. masc. neutr. *sego* a *jego*, fem. *sie* a *jie*, dat. masc. neutr. *semu* a *jemu*, lok. *sem* a *jem*, dat. lok. fem. *sí*, *siej* a *jí*, *jiej*, instr. *sím*, *šú* a *jím*, *jú*, du. dat. instr. *sima* a *jima*, plur. nom. masc. *si* a *ji*, gen. lok. *sich* a *jich*, dat. *sim* a *jim* a instr. *simi* a *jimi*. Vyložiti, kterak ze kmene *sb-* se stalo *se-* (v *se*, *sego* atd.), vlastněji řečeno, kterak z *kī* se stalo *ke-*, není lze; a proto nezbyvá výklad jiný, než že tvary *se-* se vyvinuly analogií podle vzoru *jb*: sg. nom. akk. neutr. *se* podle *je*, gen. masc. neutr. *seho* psl. *sego* podle *jego* atd. A stejným způsobem, analogií, vykládati lze také tvary *si-*, na př. sg. instr. *sím* stsl. *símě*, du. dat. instr. *sima*, pl. gen. lok. *sich* stsl. *sichě* atd., ačkoliv tu snad mohl bývati vznik také jiný; jistoty se tu dobrati nelze, poněvadž

ve skloňování zájmenném kmeny *-i* jsou řídké a nedostává se tvarů, které by zřetelně svědčily, že a jak jsou utvořeny z kmene *-i*.

Sing. akk. fem. č. *śū* vznikl ze *śijā*, dosvědčeného v nejstarších textech stsl. (v Zogr. 12krát, v Cod. Mar. 5krát, vedle varianty *śijā*, která je v Zogr. též 12krát, v Cod. Mar. 25krát atd.). To je důležitý starý tvar se *śij-*. Důležitý proto, že se během času šíří *śij-* odtud dále: tím vykládati jest zejména stsl. *śije-* (ze *śije-*) místo *se-* v sg. nom. akk. neutr. *śije*, dat. *śijemu* atd., a podobně české *sie-* v sg. nom. akk. neutr. *sie*, gen. *sieho*, dat. *siemu* atd. Oboje vyskytuje se až v textech pozdějších: čeština má v dokladech starých dostatečně hojných z pravidla nom. *se*, gen. *seho*, dat. *semu* atd., a teprve v textech pozdějších také *sie*, *sieho*, *siemu* atd., a totéž nalézá se v stsl. České *sie-* a stsl. *śije-* (*śije-*) nespočívají bezprostředně, každé vyvinulo se až na své půdě domácí; ale oboje vzniklo stejným způsobem, analogií. V č. vnikla analogie i do sg. nom. *sen*, jehož *se-* je ze *so* a jež je tím změněno v *sien*.

Když byl sg. nom. neutr. *sie*, fem. *sie*, gen. masc. neutr. *sieho*, fem. *sie* atd., shodovalo se zájmeno toto ve mnohých tvarech se vzorem skloňování složeného *pěšī*, a přidělán i shodný s tím sg. nom. masc. *sī*.

K některým tvarům přivěšuje se enklit. *-ž(e)*; srov. *ten-žc* a *tý-že* v §§ 382 a 383.

Zájmeno toto jest již době stě. archaismus, který jen v jistých rčeních a omezených případech se vyskytá; časem zaniká víc a více, velice ho ubývá zejména v stol. XV, a od pol. XVI jsou po něm již jen stopy, které se dosud udržely v adv. *dnes*, *letos*, *po-sou-dobu*.

V následujících §§ podávám doklady všechny, které mám shledány; pro dobu starou, stol. XIII a XIV, je to seznam trvám úplný.

420. Sing. nom. akk. masc.:

s(s), stsl. *so*, v adv. *dnes* = *dn̄n-so*: akkusativy *dn̄n* a *so* spřáhly se ve výraz adverbialní *dn̄nso*, a z toho je podle pravidla jerového správné *dnes*, srov. I. str. 155; — vedle toho vyskytuje se také *dens*: nebesa *dens* otvoriti Kunh. 147^b, rači ny *dens* nakirmiti t. 149^b; toho vznik vysvětliti jest podle téhož pravidla jerového z nespřeženého výrazu *dn̄n so*, srov. I. str. 169; — dále patří sem také *večeros*: *weczeroff* Pass. 614, Prešp. 157, proč chodie *weczeroff* knězie koledovat (= *dnes večer*, je tu řeč o štědrém večeru) Štit. ř. 18^a, ostateš-li *weczeros* zde Otc. 282^a (tak i na témže místě v OtcB. a OtcC.), *weczeros* vespere Ol. Ex. 16, 8, BiblA. tamt., dát vám hospodin masa *weczeros* Lit. tamt., *weceros* Kladr. tamt., dajmy jemu *weczeros* vína píti hac nocte Ol. Gen. 19, 34, *večeros* vespere MamV., daj jí (ženě) *weczeros* pokoje užiti Trist. 324; z *večers-so*, se stfidnici -o- za -s-, srov. I. str. 58 a 231, bezpochyby vlivem adv. *leto-s*;

sen, ze *so-n̄s*, jako *ten* z *tn̄n* atd., v. § 380 č. 7; *zzen* hi on Jid.

51, on s ohaři a zzen (s) střílem Pil. b, on objězdem zzen v zásady t., pak-li by nevložil póhonu ve dsky toho dne ale fen na zajitřie Rožmb. 103, zen hi on AlxBM. 1, 34, zen zastřelen onen zboden AlxB. 2, 3, a zen z Syrska markrabie t. 3, 33, za fšen světek AlxV. 539, on (zove) Radvana zen Mladotu, a fšen Jana on Radotu, on špalnieř juž na sě vleče a fšen potřebuje meče, na 'nom již železa brnie a fšen tepruv usýpá brně, některý již vzpíná pláty a fšen juž drží štít zlatý t. 1390—1397, i fšen i on t. 1567, Sen i on na oři čilém t. 1575, on juž leží.. a fšen ještě duši zbírá t. 1750, on leží zbitú hlavú a fšen mra vřal zuby v trávu t. 1754, on sě ještě živ obracie a fen jiuž mra krví vracie t. 1758, onomu uřata ruka Sen sě drží sotně luka t. 1762, fen i onen DěťJež. 6*;

sien, v dokladech mladších: i sien i on búchá v hlavu Podk. rkp. ČMuseum 4. D. 4 l. 129^b, i fyen i on búchá v hlavu t. rkp. knih. univ. Pr. 17. F. 50 l. 28^b;

sí, novotvar: v síž rok vertente anno Mam. Jg.; srov. taktěž pozdní stsl. *sij*, *si* a *sej*, ze *sjb*.

Neutrum

se, stejné se stsl. *se*: ze hi ono AlxBM. 5, 9, dáváje na mysl fe i ono Štít. uč. 111^b; zzi zze z libské země t. j. si-se = ti-to svD. 17; jenž ze Rožmb. 14 (= jenž se, t. jest? doklad nejistý); letofe t. j. léto-se MVerb., z čehož je pozdější adv. *letos*, letoff Prešp. 156 atd.; tomu podobné *jitros*, gitroff mane Prešp. 157, gytroff Rozk. 279, je buď z jutro-se, anebo analogií podle *letos*; Jg. a Kott uvodí též *jaros* = in diesem Frühjahr, prý slc.; — sem patří také *se* v interj. *se-ova* ecce: Se-owa počneš i porodiš syna EvSeitst. Luk. 1, 31, Se-owa t. Mat. 11, 8, t. 11, 10 a j.

sie, v dokladech mladších, shodné s taktěž pozdním stsl. *sije* ze *sbje*: ještě myslí fie i ono ŠtítMus. 136*, působenie fie i ono t. 147^b, myšlenie nečisté i fie i ono mějšíe Otc. 94^b; netoliko ústy, ale také srdcem siež poviedajte Mat. Rozb. 741; — v interj. *sie-ova* ecce: Sye-owa král tvój přišel k tobě EvSeitst. 21, 5.

Fem. nom.

si, shodný se stsl. *si*, nemá v č. dokladu; hledali bychom ho v textech starých, ale tu nevyskytuje se vůbec žádný sg. nom. fem. zájmena tohoto; jest doloženo jen

sie, z doby mladší: fie i ona ruka Kruml. 331^b (v ČČMus. 1884, 34 jest mylně udáno 317* m. 331^b).

Fem. akk. *śi*, *siū*, *sí*, z pův. *sjq*, stsl. *sjq* a *sijq*. Ve výrazech *noc-siū*, z čehož změnami dalšími jest *noc-si* a *nocí* = tuto noc, této noci, hac nocte: chci vám nocz fy Ježíš jieti Hrad. 78^b, vy mne nocz fy všichni odstúpíte t., dřiev než nocz fy zapěje kokot t. 79*, nocz fy dám sě viděti Otc. 79^b, ež máme noczij na jitřni vstáti Štít. ř. 18* (= tuto noc, t. štedrovečerní, o níž tam je řeč), zjevují vám veliké utě-

šenie, že sě stalo v Betlémě nynie noczy božie narozenie ML. 46^a, noczy vezmu ot tebe duši tvú Alb. 77^b, noczy ve sně trpěla jsem mnoho hac nocte Vít. 52^b, svú duši noczy vzdáš t. 42^a, mušie jenž sú k tobě noczi přišli Ol. Gen. 19, 5 (rozuměti jest hac nocte), neb sem se dopustil nocy smilstva hac nocte Otc. 169^b, pověz mi cos noczy činil hac nocte t. 368^b, kde noczi ostaneva Comest. 180^a (rozuměti jest hac nocte), nechat mój muž noczy s tebú leží hac nocte t. 38^b (též), že sem viděl noczij ve sně Trist. 178 (též), prosím vás abyste noczij se mnú měli kvas t. 323 (též), viem že jsi noczi s ním byla t. 167 (též), neb sě j' noczy se mnú rozlúčil t. 168 (též);

po-sú-dobu, ztvrdujím z *po-sú-dobu*: nyní po su dobu Kotler z ciziny nepsal ČČMus. 1892, 301 (list A. Marka dd. 7. ún. 1842), *po-sou-dobu* Us. v Čech. sev.-vých.; z toho vyvinulo se dial. *po-svú-dobu* v Nov. Benátkách (sděl. A. Vrfátka) a *po-svou-dobu* v Náchodsku (sděl. Ed. Kastnera), matením zájmena *sú* se *svú* a *svou*, o němž v. I. str. 434; pak *do-súdoby*, došudoby MamA. 15^b: výrazu *po-sú-dobu* nerozumí se, myslí se, že v něm je subst. **súdoba* s předl. *po-*, a v tom mylném domnění pokládá se i výraz s předl. *do-*, *do-súdoby* za možný;

zimu-s': zimuff hieme Prešp. 156, je-li to ze *zimu-sú*; možná totiž také, že je to výraz podle *leto-s* atp. utvořený;

neděli sí: třetí (t. příští syna božího církev) w sijzz neděli bude pamatovati Štít. ř. 67^b (= tuto neděli, nejbliže příští), jakož stc slyšali w flyz neděli RoI. 74^a (= tuto neděli, právě minulou), w flyz neděli slyšeli ste t. 102^a;

na-sí-stranu: na fi stranu Pass. 313, na fy stranu t. 605, král zřě na 'nu i na ffy stranu AlxV. 1476, i na ffy stranu i na onu Otc. 133^b, bral sě na flij stranu Mart. 14^b.

Krom těchto výrazů je tvar sem hledící ještě v dokladě: jemuz pán dal fwu moc ŠtítJes. 383^a. Ve ŠtítMus. je na stejném místě psáno: tu moc 160^a (= ŠtítV. 332 ř. 34); jest tedy předpokládati, že fwu = *svú* ve ŠtítJes. je místo *sú* tak, jako v dotčeném právě výrazu *po-svú-dobu* a jako v sg. gen. psaném sveho m. *seho*, instr. fwu m. *sú* a pl. gen. lok. fwych m. *sich*, o kterýchžto zvláštностech viz zde na svých místech doleji.

421. Sing. gen. (akk.) masc. neutr.

seho, stsl. *sego*: Iuda zzehe neb onoho AlxH. 3, 39, zeho světa t. 6, 14, zzehe světa Jid. 7, zzehe JidDrk. 28 (kontext porušen), sbožie onoho i zeho AlxB. 5, 16, feho světa Rúd. 16^a, světa feho t. 20^a, aby (s) fwjeta ffeho požtěl tě Marg. 391, feho protivníka t. 208, volte feho neb onoho Hrad. 15^b, feho světa AlxV. 67, světa feho t. 127, t. 904, t. 2386, ffeho světa t. 739, Seho kón po sobě vleče t. 1760, feho i onoho Štít. uč. 97^a,

v zkušení feho i onoho Štít. ř. 220^a, feho i onoho Kruml. 238^a; — za to *sveho*, matením vyloženým při sg. akk. fem.: *sweho* i onoho Baw. 163, od *sweho* i od onoho t. 135, t. 223;

sieho, zůž. *sího*, v dokladech mladších: *fyeho* světa AlxV. 598, t. 1924, světa *fyeho* Vít. 17^b, *fyeho* i onoho Štít. ř. 14^b, obmračí nás *fyeho* i onoho myšlenie oblak t. 131, až do *fiehož* dne usque ad diem hanc Ol. 1. Par. 17, 5, do *fyeho* času EvOl. 93^b, do *sieho* dne Hlah. 1. Par. 4, 43, t. 17, 5, *síhož* roku Lomn. Jg.

Fem.

sie, jako sg. gen. fem. *jie*, srov. § 379, a z toho sklesnutím *jotace sé*, zůž. *sí*: s *fi*e strany Pass. 394, do *fy*e doby t. 593, Alb. 10^a, t. 61^b, Vít. 76^b, f *fy*e strany PassKlem. 159^a, do *fy*e doby t. 52^b, s *sie* strany List. JHrad. 1389, t. 1411, do *sie* doby t. 1411, do *fy*e doby Lit. Gen. 44, 28, do *fi*e doby t. Mat. 11, 12, do *fi*e chvíle Tkadl. 10^a, t. 11^a, t. 14^b, t. 35^b, do *fi*ež chvíle t. 10^a, Kruml. 142^b, do *fy*e chvíle Kruml. 412^b, t. 449^a, t. 454^b, t. 456^a, do *fi*e doby t. 187^b, t. 439^b, do *fy*e doby t. 401^a, do *fy*e doby Ol. Gen. 44, 28, do *fy*e chvíle Koř. Řím. 1, 13, až do *fy*ež chvíle usque modo t. Jan. 16, 24, do *fi*e chvíle Nikod. 87^a, do *fy*e chwyely (sic) Půh. 1, 175, s oné i s *fy*e strany Hod. 29^b, do *fi*e doby Otc. 270^a, Mart. 61^a, do *fi*ež doby t. 61^b, do *fy*e chvíle Kladr. Gen. 44, 28, do *fi*e chvíle t. Deut. 10, 5, do *fy*ež chvíle t. Řím. 1, 13, do *sie* chvíle MC. 75, Sv. 176, t. 177, do *fy*e chvíle KabK. 14^a, Ben. Gen. 44, 28; — až do *fee* chvíle Troj. 98^a (v nejstarším tisku: do *fi*e chvíle), do *fee* doby t. 240^a (v nejstarším tisku: do *fi*e doby), do *fe*ž doby Mart. 60^a; — od *fy* doby EvOl. 76^a, t. 87^b, do *fy* doby t. 86^b, do *fy* chvíle t. 3. Reg. 17, do *fy* doby Otc. 394^b, Orloj. 50^b, do *sí* doby Mam. Jg., do *sí* chvíle Pernšt. 1520 (Výb. 2, 1260), do *fy*z chvíle Comest. 95^b, t. 134^a, do *fy*ž doby t. 77^a, z *fy*z strany t. 103^b, do *fy*ž chvíle Lomn. Kupid. stř. 42, t. 136;

siej, podle dat. lok.: do *fi*ey doby Kat. 147, do *fy*ey chvíle Orloj. 63^a, t. 112^b.

422. Sing. dat. masc. neutr.

semu, stsl. *semu*: světu *femu* Rúd. 1^a, a *ffemu* pak hlava státa AlxV. 1756, *femu* i onomu Kat. 4, t. 34, t. 66;

siemu, shodné s pozdním stsl. *sijemu* m. *sujemu*, není v češt. doloženo.

Sing. lok. masc. neutr.

sem, stsl. *semь*: na zzem světě Jid. 15, na *ffem* světě Hrad. 121^a, t. 138^b, na *fem* světě Modl. 144^b, po *ffem* sě droby vlátie AlxV. 1752, na tomto ani na *fem* DěťJež. 7^a, w *fem* neb onom ŠtítMus. 6^a;

siem, zůž. *sím*, v dokladech mladších, shodné s taktěž pozdním stsl.

sijem m. *sijem*: na siem světě Cant. Záv. Třeb. 22 (Feif. sém), w symz roku KolČČ. 136^b (1551).

Sing. dat. lok. fem.

si, shodné se stsl. *si* ve výraze *si nošti* hac nocte Mikl. III^a 53 a Lex. a obsažené ve stejném českém *si noci*; ale v češtině plné *si-noci* se nezachovalo, nýbrž jen skleslé a ustrnulé *s' noci*, *s' noci* atd., jakož i stsl. *si-nošti* časem se oslabilo v *sa-nošti*; doklady: Snoczy jest s tobú večerál Hrad. 55^b, Snoczy všichni učenníci zaběhú ot krále svého t. 56^a, fnoczy s' vína dosti měla Hod. 85^a, fnoczy noctico Prešp. 162, fnoczy noctico Rozk. 286, fnoczy nocte hac Nom. 70^b, f noczy jsem vám pověděl PassKlem. 149^b, f noci HusPost. 63^b, toť se kněz fnocy opil ChelčSít. 166^a, Snucy sem vám pověděl Pass. 366, jenžto jest snucy vjel do tohoto města t. 369, Snucy ostala jej studenice EvSeitst. Jan. 4, 52, že sem w-fnucy přijel Třeb. Hist. nova 16. febr. 1463 (přidána předložka *v-*), dobře sem vám snucy pověděl t. j. s' nuci OpMus. 22^a;

siej, jako sg. dat. lok. *jiej*, srov. § 379: Syey radosti koucě nenie Hrad. 123^a, na f(yey) tistě Mast. 1^b (v rkp. nejasno); — z toho sklesnutím jotace *sěj*: w ley zemi Trist. kap. 15.

Rosa zaznamenal rčení: včera o sj chvíli, nebo jen: včera o sj Jg., jako již neužívaná za jeho doby; tu může býti *si* staré, anebo také ze *siej* vzniklé.

423. Sing. instr. masc. neutr. *sím*, stsl. *sim*: zim králem t. j. s-sím AlxH. 7, 8, aby se živiti mohli y sym y onyem Štít. uč. 5^b, jenž przed sym cten byl ante tempus Ol. Sap. 14, 20, nedávno przed sym t. Sap. 15, 8, v listech przed sym od nás daných Lún. l. ops. XV stol., przed sym v malých dnech GestaKl. 116, GestaMus. 53^b, což sú koli před symz jměli Baw. 183, před sím Ms. Jg.; jakož sme przed symz vyslali spoluradné naše m. před-símž KolAO. 11^a (1505), buď novotvar podle *tiem*, anebo odchylka pisecká. — Fem. *śú*, *siú*, *śi* (stsl. **sej*, nedoloženo): (črt) fy i onú věcí člověka pokúšie Štít. uč. 108^b, fy (opravou) i onú lstí Otc. 4^b, řečí fy i onú t. 486^b. — Staré *śú* zmateno se *sví*, jako v sg. akk. fem. a j.: (otec dceru) milováše fwu silú, jakžto právem bylo z čina, neb mu bieše dci jediná Kat. 6; což kto najviece miluje, to má jako za buoh, neb to ctí fwu milostí, jíž by měl ctíti samého boha ŠtítMus. 141^b (= ŠtítV. 294); smysl v dokladech těchto jest patrné: *tou* silou, *tou* milostí, a psané fwu je tedy ze *śú*.

424. Du. nom. akk. nemají v češtině dokladů, a rovněž tak ne ve starších textech stsl.; čekali bychom tvary souhlasící se vz. *j(b)* atd. — Taktéž nedoloženy jsou v češtině gen. lok.; podle stsl. *seju* a podle č. vzoru *j(b)* čekali bychom *śú* atd. — Dat. instr. *sima*, stsl. *sima*: dokončav to zzyma (dvěma zrádcema) AlxBM. 2, 10.

425. Plur. nom. masc. *si*, stsl. *si*: *zi zhynuchu boj vzemše* AlxH. 7, 16, *fy jmajúce rychlé koně svobodně kdež chtie přihonie* AlxŠ. 1, 8, *zzi hi oni Pil. a, a zzi z Mezopotamicka svD.* 12, a *zzi pak sú Ažiené t.* 14, *zzi zze z libské země t.* 17, *zzi z Arabie oni z Krety t.* 21, *tito na vozích a fi na koních ŽKlem.* 19, 8, *fy na koních ŽKap. tamt., i fy i oni hi atque illi Ol.* 3. Reg. 20, 29. — Akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. v češtině nedosvědčeny; podle stsl. *siže, sije* čekali bychom *sie*. — Taktéž nedosvědčen nom. akk. neutr.; podle stsl. *si* a pozdějšího *sija* ze *sija* čekali bychom *si* anebo spíše *sie*.

Plur. gen. lok. *sich*, stsl. *sichō*: *což šě ot zzich státi mělo* AlxBM. 2, 23, *mnoho věr i fych i oněch Štít. uč.* 7^a, *tak šě drží kostel jednotů věrných fych i oněch Štít. ř.* 62^a, *kak mnoho pokušení fych i oněch t.* 105^a, *bez pokušení fych i oněch t.* 125^a, *mnohoť jest věr fych i oněch ŠtítMus.* 84^a, *věřících fych i oněch t.* 131^b, *fych i oněch BrigF.* 108, *fych i oněch nřavův Dal.* 69 rkp. V. Cc. Z. a *Ceronský první. Novotvary podle těch: fych i oněch nřavův Dal.* 69 rkp. Ff., *fech i oněch nřavův t. rkp. Lobk.* — Neporozuméním, jako v sg. akk. fem. a j., vzniklo také zde *sv-m. s-*: o *fwych i oněch věcech Štít. Opat.* 344.

Plur. dat. *sim*, stsl. *simō*: *Sym otvoříš rajska vrata Hrad.* 119^b.

Plur. instr. *simi*, stsl. *simi*: a řka slovy *fy my Hrad.* 34^a, *fy my i oněmi slovy Ans.* 8. — Novotvar *sěmi* podle *těmi* atp.: i *fyemy i oněmi slovy ML.* 107^a.

14. *vsob, veš.*

426. Kmen slova tohoto jest psl. *vsob-* masc. neutr., shodný s lit. *visa-*. Z něho jest ve slovanštině sg. instr. masc. neutr. a plur. gen. lok., dat. a instr., na př. stsl. *vsěmb, vsěchō, vsēmō, vsěmi* ze kmene *vsob-*, jako *těmb* atd. ze km. *to-*; v pádech jiných jsou koncovky přijaté ze skloňování zájmen kmenů měkkých, stsl. sg. nom. *vsob*, gen. *vsogo* atd. je podle *jb, jego* atd., srov. Lesk. Declin. 110 sl.

V slovanštině jihovýchodní kmenové *-s-* se udrželo: stsl. *vsob*, gen. *vsogo*, instr. *vsěmb* atd., stsrb. *vsob, vash*, srbch. přesmyk. *sav*, rus. *vesh* atd. Naproti tomu v slovanštině západní vyvinulo se tu *-š-*: česk. *veš*, gen. *věho*, instr. *všiem* atd., hluž. *wšón* gen. *wšeho* instr. *všem*, dluž. *šen* gen. *šogo* instr. *wšym* atd. Mucke 404, pol. *vši-, vse-* Nehring Žalt. Flor. 240. V češtině je tu *-š-* dosvědčeno již pro XI stol. v bohémismech Pražských zlomků hlaholských *vši* a *všěch*, v. Šafařík, Glagol. Fragmente 1857 str. 48, a drží se stále a bez výjimky. Odchyly, které se vyskytují, jsou jen na pohled. Tak zejména odchylka *ves-* místo *veš-* v adjekt. *vez-dejší* m. *ves-dejší*; to znělo dříve *veždajší*, jak zřetelně ukazuje psaní *wezdayffiemu* Kruml. 19^b, *wezzdayffy* Štít. uč. 117^b, *chléb náš wezzdayffy t.* 28^b, *chleba wezzdayflycho t.* 29^b a j., *wesffdayffymy* divy PassKlem.

138^b atd.; nynější vyslovování vezdejší — dosvědčené pro XV stol. biblí Hlah., kdež v předml. k Esdr. psáno literami hlaholskými a tedy zřetelně: *ěziki vezdaišnie* — vzniklo lidovou etymologií, která to slovo spojovala se *zde* a *zdejší*, a proto změnila *vežd-* ve *vezd-*. Již Dobrovsky Gesch.² str. 75 má správně *vezdajší*. Tak bylo také stč. adverb. *vežda*, *vežde*, *veždy*, m. *vešd-*, nikoli *vezd-*, *vesd-*, jak opět svědčí psaní: *vezde* Ol. Ezech. 16, 13, *wezzde* EvOl. Mark. 16, 20, Kruml. 180^b, *wesdy* Jid. 75 (tu s = ž), *veždy* Ol. Num. 4, 7, *weždy* t. Ex. 32, 13, *wezzdy* Kruml. 190^b atd., jako je dosud *vždy*; psaní *vezdy* atp., oblíbené v některých nových transkripčních textů stč., jest mylné a nikoli svědectvím, že by v stčestíně bylo bývalo *ves-* m. *veš-*. Že svědectví takového není také v nově utvořeném *ves-mír* m. *veš-mír*, rozumí se samo sebou. Úhrnem: v češtině historické jest *vš-*, *veš-* od doby nejstarší; jest i v ostatní slovanštině západní; jest tedy vlastnost západoslovanská z doby předhistorické. Srov. I. str. 317.

Tvary *veš-* spojují se s některými přívěsky; v dokladech doleji položených jsou to: *-cek* (slc. *-cok*), *-tek* (z *-cek*, v. pl. nom., slc. *-tok*), *-cen*, *-ken*, *-cken*, *-tken* (ze *-cken*), *-chen*, *-keren*, *-ckeren*, *-cheren*. Účelem přívěsků těch jest sesílení významu. Podle zkušenosti a subjektivní libosti Blahoslavovy prý *všecken* dobře se dí Blah. 275, ale *všeckno* nedobře místo *všecko* t. 266, a jest či bylo dále prý *veškeren* obsoletum, *všecek* hloupě po selsku a *všecken* po starosvětsku t. 275.

Přívěsky tyto vyskytují se nejprve jen v nominativech a akkusativech; to omezení je pravidlem ještě v češtině staré. Časem pak vnikají také do pádů jiných a šíří se víc a více.

Skloňování bývalo oboustranné, totiž i zájmeno *veš* se skloňovalo, i přívěsek přijímal na sebe podobu příslušného pádu; na př. masc. sg. nom. akk. *veš-cek*, pl. nom. *vši-cci*, akk. *všě-cky*, neutr. sg. nom. akk. *vše-cko*, pl. *všě-cka*, fem. sg. nom. *všě-cka*, akk. *všu-cku*, plur. nom. akk. *všě-cky* atd. Časem vyvíjejí se odchylky od pravidelnosti bývalé, a ty se pak ujímají a stávají pravidlem: *veš* náležitě se nesklonuje a usazuje se tvar jeho nějaký jiný ustrnulý jako první člen spřeženiny, na př. *wffie-czken* sbor Pass. 555 místo *veš-cken*, *wffie-czku* řěč t. 596 m. *vši-cku*, *wffy-tek* svět EvVid. Luk. 13, 17 m. *veš-tek*, *wffi-czkn* království Mill. 118^a m. *vše-ckno*, *wfi-chna* muka Hug. 27 m. *všě-chna*, *wfi-czkny* krajiny ŽKlem. 21, 8 m. *všě-ckny* atp.

Výsledky toho všeho vidí se v skloňování nynějším, jehož tvary a doklady v. v §§ násl. Způsob prvotný nezachoval se plně nikde; poměrně nejvíce se ho udrželo v jazyku spisovném, ale i tu zanikl na př. sg. nom. masc. *veš*, jest *všecek* m. *vešcek*, akk. fem. *všecku* m. *všicku* atp.; s jazykem spisovným srovnávají se většinou nářečí západní; v nářečích východních vyskytují se tvary bez přívěsků jen porůznu, pravidlem

jsou tvary s přívěsky, zejména s přívěskem *-cek*, někdy též *-cken*, v slc. krom toho také *-tek*, a mají tyto přívěsky v gen. dat. lok. instr. koncovky podle sklonění složeného, v nom. a akk. podle zájmenného i jmenného (oboje jsou tu stejné), zřídka podle složeného. Pravidlo jiné je při přívěsku *-chen*, jenž je v jazyku starším a nč. spis. oblíben také v pl. gen., lok., dat. a instr.; tu je při něm členem prvním ustrnulé *vše-*, a přívěsek sám má koncovky sklonění zájmenného: *vše-chněch*, *vše-chněm*, *vše-chněmi*.

Ještě jest připomenouti, že v starých textech bývá mateno *veš* a *svój*. Na př. (Vlasta) po fwey zemi posla posly DalC. 8, v rkpích jiných: po vsiej: Ff, V, L a j., po vši Z; aby fwu myšly i žádostí to dělal OtcA. 153^a, v OtcC. na stejném místě: wfly myšly, v orig. lat. tota intentione; fwe wiery tvrdý OtcA. 317^b, v OtcB. na stejném místě: wflye wiery; k komuž konšelé pražští s fwu obczij přistúpie a přivolé Pr. pr. 243, patrně místo: se-vší obcí; ale ty wfwe wyeczy byla si podlé mé vôle Brig. 71, m. všie věci, prorsus atd. Srov. také fwady OtcA. 157^a a wfady na stejném místě v OtcB. Je-li to matení jen v písmě, či také v stč. řeči živé, nelze rozhodnouti. O podobné změně, která vzniká v sg. akk. *v-sví* a lok. *v-svém* vynecháváním druhého *-v-*, v. v § 412 č. 4.

427. Sing. nom. akk.

Masc. *veš*: weřf svět Pass. 184 a j., vies (sic) svět DalH. 30, přeř weřf chřbet DalC. 42, wes svět Štit. uč. 37^b, Štit. ř. 140^a a j., weřf svět GalDl. 2^a (fz = š), weřf svět NRada 547, weřf svět t. 742, wes svět t. 42, weřf lid Ol. Deut. 3, 2, weřf sbor t. Lev. 10, 6; — *-cek* atd.: weřczek hněv ŽWittb. 84, 4, weřczek národ ŽKlem. 68, 35, weřczek plod t. 104, 35; wflyczyek súd EvVíd. Jan. 5, 22, wflyczyek dluh t. Mat. 18, 27, wflyczyek čas Ben. 4, 25, wflyczyek pořádek KolČČ. 215^a (1554), všicek způsob Koz. 404; všecek svět RZvíř. Jg., všecek Us. spis., syneček porúbaný všecek Suš. 121, fšecek chrom. 283, všecek oves BartD. 22 (zlin.), t. 2, 51 (han., přer.) a j., všecok Duš. 443 (slc.); — *-tek*: na nebi jsi weřtek zjěvně, v uoplatcě jsi weřtek tajně Kunh. 148^a, weřtek sbor ŽWittb. 61, 9, weřtek lid Ans. 9, zástup weřtek t. 10; tehdy se wfytek lid za nim obráti Hrad. 89^a, wflytek lid EvVíd. Luk. 13, 17, wfitek svět EvSeitst. Luk. 2, 1; až sa všetek trasu Suš. 306, všetek premoknem Duš. 443 (slc.), všetok Hatt. slc. 102, šetek svět, šetok statok Duš. 443 (slc.); — *-cen*: wfliczen dluh Modl. 97^b, wflyeczen stvor Vít. 2^b, všecen týž řád Řádpz. 93; — *-ken*: weřfken ľud ŽWittb. 105, 48, weřfken sbor ŽKlem. 61, 9, rod weřfken DalC. 73, weřfken se zčrniv ML. 80^a, weřfken svět AlxV. 642, t. 811, ciessař hněvy se weřfken potřeše Kat. 78, weřfken smysl t. 138, weřfken svět NRada 249; — *-cken*: weřfczken svět ApŠ. 63; wfliczken sbor Pass. 555, všecken svět Br. NZák. 41^a, všecken lid t.

149^b, Us. spis.; wffyczken statek KolČČ. 157^b (1552), aniž všicken stačíš Jel. Jg.; — *-tkcn*: weftken pláč DivVít. D. 130; — *-chen*: wfecchen svět Kat. 48, Us. nč.; — *-keren*, *-cheren*: veškeren čas Vel. Jg., vſeckeren okršlek Jel. Jg., vſecheren neduh Jád. Jg., srov. *desater* § 248.

Neutr. *vše*: ufe krestianstvo Kunh. 148^b, wffe přihotováno Pil. b, wffe Polsko DalC. 82, wffe písmo Pass. 184 a j., dosud Us. spis.; — *-cko*: wfeczko Túl. 33^a, wfeczko Polsko DalC. 82, wfeczko město Pass. 240 atd., dosud Us. spis. i ob., vſecko žito BartD. 22 (zlin.), t. 2, 51 (han., přer.) a j., fſecko chrom. 283; přese všicko tělo GestaRom. Výb. 2, 925, to wffyczko KolČČ. 149^a (1551), ſicko Duš. 443 (slc.); — *-tko*: vſetko Duš. t. (slc.); — *-ckno*: wfeczknno Pass. 230, wfeczknno fymie ŽKlem. 21, 24; wffyczknno EvVíd. Mat. 22, 4, wfficzknno královstvie Mill. 118^b, to wffyczknno KolČČ. 149^a (1551); — *-chno*: wfecnno břicho Hrad. 83^a, vſechno Us. wfecnne myšlení BílD. 212; — *-ckerno*: wfeczknno Hrad. 60^a, t. 48^b, Kat. 100, wfieczknno omnia Ol. Num. 30, 1.

Fem. nom. *všě*, přehlas. ze *vša*, ztrátou jotace *vše*: wfſie plet jeho ApŠ. 156, wfſie říšě nebeská Pass. 262 a j.; — *-cka*: wfieczka jěšut ŽWittb. 38, 6, wfieczko Pass. 181, země wfyczka AlxV. 134, wfeczka noc AlxB. 5, 39, wfeczka šírost zempná Pil. c, wfeczka náďěje DalC. 35, wfeczka (sic) země PulkL. 4, radost wfeczka Kat. 140 a j., dosud Us., vſecka vika BartD. 22 (zlin.), vſecka t. 2, 51 (han., přer.) a j., fſecka chrom. 283, vſecká rodina Duš. 443 (slc.); wficka krev Hug. 96; — *-tka*: wflyetka země DalC. 85, ŽPod. 65, 2, vſetka láska, ſetka rada Duš. 443 (slc.); — *-ckna*: wfieczknna múdrot ŽWittb. 106, 27, wfeczknna země ŽKlem. 32, 8, ta wfieczknna (rolí) KolČČ. 127^a (1550); wficzknna rovně Mill. 125^a; — *-cna*: wfieczna nemoc Brig. 158^a; — *-chna*: (Maria) tam wfiechna srdcem bieše Hrad. 30^b, vſechna Us.; wfiechná ctnost BílD. 337; wfichna muka Hug. 27, wfichna mzda t. 45, vſichna svornost Ctib. Jg.; — *-ckerna*: (Maria) wfieczknerna túhú zsvade Hrad. 72^b, jsem wfeczknerna v jeho milosti Kat. 96. — Akk. *všu*, *všiu*, *vši*: tu wfu vlast AlxH. 1, 1, neděfu wfſu CisMnich. 97^a, wfſiu noc AlxBM. 5, 14, wfſiu moc AlxB. 7, 17, we wfſiu zemiú ŽKlem. 12^a, nade wfſyú zemiú ŽWittb. 46, 3, wfſyú zemiú DalC. 7, wfſyú sílu t. 14; — *-cku*: wfuczku (čiešu) DalH. 30, wfuczku zemiú DalHr. 3, wfuczku postelu ŽKlem. 30^a, wfuczku krmíu t. 106, 18, ten jeho moc wfſyuczku wffyczku (sic) vidieše DalC. 92, jmám wfyczku náďěji AlxV. 859, wffyczku škodu t. 2081, wfyczku zemi Pulk. 33^b, wficzku psotu NRada 132, všicku postavu Lobk. Výb. 2, 1117, všicku službu Příbr. Výb. 2, 413, za lásku všicku Duš. 443 (slc., Koll. Zpiev.); wfieczku svátost Pass. 580 (část mladší), wfieczku řěč t. 596 (též), wfeczku zemi DalC. 97, mysl vſecku ŠtítV. 8, vſecku moc t. 44 a j., wfeczku spravedlnost KolČČ. 182^b (1562) atd., dosud Us., vſecku BartD. 2, 51 (han., přer.), t. 2, 257 (žďár.), fſecku chrom. 283, ſecku lásku Duš.

444 (slc.); — *-tku*: wffitku twrdost ŽPod. 104, 16, lásku všetku Duš. 444 (slc., z Koll. Zpiev.); — *-cknu*: kořist wfyuczku AlxV. 1842, wfiuczku twrdost ŽKlem. 104, 16, wfyuczku kněží Pass. 343, wfyuczku sílu Modl. 6^a, vol wfyuczku deset totam decadem Hod. 88^a, wfeczku summu KolČČ. 137^a (1551); — *-chnu*: wsyuchnu podob jměl anjelskú LAl. f, spořiedivše wfychnu dráhu AlxV. 1407, všichnu radost Tkadl. 1, 17, všechnu zemi DalJ. 3 rkp. Z, čest všechnu Trist. 96, všechnu potřebu Tand. 35, všechnu Us. spis. i ob.

Sing. gen. masc. neutr. *všeho*: uufeho horě Kunh. 147^a, wfeho skonanie ŽGloss. 118, 96, wfheho strachu Pass. 211 atd., dosud Us. spis. i ob., všeho dost BartD. 2, 26 (han., holeš.), fšeho chrom. 283; v Modl. psáno: wffoho světa 51^a a v Kruml. bezzewffe rozdiola 384^b, oboje omylem; — *-ckého* atd.: všeckého božství Štelc. Jg., všeckého ovsu BartD. 22 (zlin.), všeckého žita t., všeckého t. 70 (val.), sem všeckého zbavena Duš. 443 (slc., z Koll. Zpiev.); všeckýho Btch. 377 (dbeč.), BartD. 2, 26 (han., holeš.), t. 2, 257 (žďár.), všeckýho t. 2, 51 (han., přer.), všeckýho toho Šemb. 101 (han., horsk.), fšeckýho chrom. 283; — *-tkého* atd.: všetkého toho Šemb. 134 (slc., hornováž.), z šetkého Duš. 443 (slc., z Koll. Zpiev.), šetkého dobrieho Šemb. 135 (slc., hornováž., jasen.).

Fem. *všie*: uufie dobroty Kunh. 147^a, beze ufe lsti t. j. všie HomOp. 152^a, wfie své mluvy ApŠ. 29, člověk wfie^e přělesti Jid. 44, beze wfie přiekazy Pass. 218, beze wfije poskvrny Štít. ř. 6^b, ostanúc wfije zlosti t. 22^a, ode wfije neupřiemosti t. 35^a, bez wfye brani AlxV. 484, ote wfye úrody t. 2154 atd.; — sklesnutím jotace *vše*: ze wfie poroby ŠtítOp. 148; také Beck. píše wfie: proti jednomyslnému wfie církve smyslu 3, 16, ale to není archaismus *vše*, nýbrž z neumělosti; — zúžením *vši* Us., ze fši séře chrom. 283; — *všiej*, podle dat. lok.: beze wfiey vady Kat. 6, o šlechtu wfiey šlechtnosti t. 88, ti wfey nemoci zbudú t. 194, studnice wfey dobroty Orl. 68^a, bez všej viny Duš. 443 (slc.); — *-cky*, *-cké*, *-ckej*: vzpoměň wfieczky offěry memor sis omnis sacrificii ŽWittb. 19, 4, od wfiecké práce BílD. 261, všecké Btch. 377 (dbeč.), BartD. 2, 51 (han., přer.), všeckej t. 2, 257 (žďár.), všeckéj viky t. 22 (zlin.); — *-tké* atd.: zo všetkej síly svej Duš. 443 (slc.); — *-ckné*: od wfieckné neřesti Seel. 125, od wfieckný offěry Beck. 1, 11; — *-chny*, *-chné*: wfiechny obludy budeme zbavení Hug. 138, ode wfiechny práce Seel. 18 a j., bolest wfiechne hlavy Lact. 260^a, wfiechné počestnosti hodný BílC. 77, od wfiechné poškvrny Seel. 1123.

Sing. dat. masc. neutr. *všemu*: řudu wflemu AlxB. 3, 38, wflemu rodu DalC. 39, wflemu světu Pass. 179, t. 181 atd., dosud Us., fšemu chrom. 283, všemu rozumí BartD. 2, 26 (han., holeš.); — *-ckému*: všeckému zlin. podle BartD. 22 a j., všeckýmu t. 2, 51 (han., přer.),

fšeckymu chrom. 283, všeckýmu Btch. 377 (dbeč.), BartD. 55 (dol.); — *-tkému*: (v)šetkému slc. podle Duš. 443.

Sing. lok. masc. neutr. *všem*: po ufem světu Kunh. 148^b, světu po wflem Pil. c, na wflem světě t. d, po wflem městu Pass. 228 atd., dosud Us., po fšem chrom. 283; zdlouženo: we wflem Jid. 86, v tom we wfleem času ML. 61^a; v Brig. psáno: na svém wfym těle 18^a, omylem; — *všom*, podle kmenů tvrdých: ve fšom Kotsm. 26 (doudl.), Duš. 444 (střčesk.), BartD. 2, 257 (žďár.); — *-ckém*: všeckém zlin. podle BartD. 22 a j., všeckym t. 2, 51 (han., přer.), fšeckym chrom. 283, všeckým Btch. 378 (dbeč.) a dol. podle BartD. 55; — *-ckom*: po všeckom dvore Duš. 444 (slc., z Koll. Zpiev.); — *-tkom*: o všetkom, po všetkom Duš. 444 (slc.).

Sing. dat. lok. fem. *vší*: protož wfý čeledi řku Štít. uč. 59^a, wfý obci t. 88^b, ke wfij spravodlnosti Štít. ř. 14^b, we wfij útěš t. 4^b a j., we wfý dobrěj postavě Pass. 572, ke wfý síle AlxV. 302, wfý ve čsti t. 313 atd., dosud Us. spis., ve fši lásce chrom. 283; — *všiej*: ve wfley moci Jid. 48, ke wfley cestě ŽWittb. 35, 5, we wfley zemi t. 8, 10, we wfley řěči AlxBM. 6, 13, we wfley (sic) řěči t. 2, 5, nynie čísla téj wfley síle AlxV. 1016, we wfley věci t. 2110, ke wfley sčči t. 2432, pokloniv se wfley bratří Pass. 301, na wfley postavě t. 239, na wfley obci t. 402, we wfley cnosti i we wfley dobrotě t. 329, we wfley zemi DalC. 65, dal to wfley zemi věděti t. 10, ve wfley zemi Pror. Isa. 12, 5, we wfley slávě Koř. Mat 6, 29, ke wfley zlosti NRada 1077; z toho jednak sklesnutím jotace *všej*, *všej*: we wfley zemi Pror. 94^a, slc. *všej* Duš. 443; jednak odsutím *všie*: při wfie chzty AlxH. 6, 36, we wfie zemi ŽKlem. 8, 2, po wfije tee zemi Lobk. 73^a; a zúžením *vší*, které splynulo se stejně znícím a stále se držícím tvarem starým; — *-ckěj* atd.: všeckěj zlin. podle BartD. 22, všeckěj t. 2, 257 (žďár.), radě a všecké obci Koz. 394, fšecké chrom. 283, všecké Btch. 377 (dbeč.), všecké t. 2, 51 (han., přer.); — *-tkěj*: všetkej slc. podle Duš. 443.

Sing. instr. masc. neutr. *všiem*: wfliem židovstvem Jid. 38, uufem sírdcem t. j. všiem Kunh. 150^a, wfliem krajem Pass. 196, wfym národem Alb. 29^b, nade wfym stvořením t. 69^a atd.; z toho *vším*, kteráž změna podporována obdobnými tvary *jím*, *naším* atd. pronikla zde dříve než úžení ie-í se stalo pravidlem obecným: tiem wflym AlxM. 7, 11, přede wflym řudem ŽWittb. 115, 14, t. 115, 18, se wflym DalC. 2, se wflym zbožím t. 39, se wflym zákovstvem Pass. 237, wflijm stvořením Štít. ř. 3^a, wflijm snaženstvím t. 14^a, wflijm srdcem t. 23^a atd., dosud Us. spis. i ob., ze vším BartD. 2, 26 (han., holeš.), ze fším chrom. 283; — také psáno: nás wflem všudy zaopatří BílQ. 2, 162 a BílC. 80, ne-správně; — *-ckým*: všeckým BartD. 2, 257 (žďár.), všeckým zlin. podle

t. 22, všeckém t. 2, 51 (han., přer.), všeckém Btch. 378 (dbeč.), fšeckém chrom. 283; — *-tkým*: všetským podle Hatt. slc. 102.

Fem. *všú, všiú, vši*: wflu věcú AlxH. 2, 3, wflu mocú t. 4, 2, wflu věcú Jid. 59, vlada wflu jeho komorú t. 56, wflu postatiú AlxBM. 2, 27, se wflu mocí ŽKlem. 112^b, wflu trojici Hrad. 63^a, wflu myslí Pass. 304, se wflu ctí t. 343, wflu žádostí Štít. ř. 2^a, wflu myslí byl kromě světa t. 42 atd., dosud Us. spis. i ob., fši sěló, ze fši lásko chrom. 283; o psaném: wssye svú silú Boh. 339 atp. v. I. str. 220; — *-chú* atd.: se vsickú zemí VJp. 66, mezi všeckau sběří RZvíř. Jg., všeckou BartD. 2, 257 (žďár.), všeckó t. 2, 51 (han., přer.), Btch. 377 (dbeč.), fšeckó chrom. 283; — *-tkou*: všetkou podle Hatt. slc. 102; — *-chnú* atd.: myšlením a wffyczknu žádostí Modl. 114^b, všecknau apatekau Pěček Jg.; — *-chní* atd.: wffechnau mocí BilD. 233.

Dualu není.

Plur. nom. masc. *vši*: uufi světi Kunh. 149^b, oni se zdí wfly běžechu DalC. 47, již Čechové wfly běžechu t. 62; — *-cci*: wffeci zvolenci Túl. 92^b, ti byli wfficzi broni AlxH. 2, 7, wfficzi t. 12, 41, t. 2, 30, t. 2, 33, wfficzzi národi ŽWittb. Puer. 76, wfficzzy smieli sú sě t. 21, 8, súkennici wfficzzi Hrad. 113^a; wffieczi pokrščení svD. 64 atd., fšeci chrom. 283, všeci lude na mšu šli Suš. 20, všeci BartD. 70 (val.), t. 2, 51 (han., přer.) a j., všecci čerti, všecci valaši (pastýři) Duš. 444 (slc., z Koll. Zpiev.); s konc. zdlouž. všeci: všeci ho vítali Suš. 130, všeci Btch. 378 (dbeč.), BartD. 55 (dol.); s konc. analogickou *-ia* (srov. § 35): my šecia valasi Duš. 444 (slc.); — *-tci* (z *-cci*, změnou *-cc-* v *-tc-*, odtud pak *t-* přejato také do tvarů jiných a jest veš-tek atd., srov. smytec gen. smyčce a z toho šmytce a šmytec I. str. 523): všitci v hedbávny vlně biechu AlxV. 1236 (v rkp. omylem wfytey, srov. Listy filol. 1882, 110), u viefě sobě všitci stójte t. 1330 (též), vynidú zle všitci roci t. 2269 (též), všetci, šetci, všetcia Duš. 444 (slc.); — *-cni*: vyšli smy wfficzni z otcě jednoho DalH. 41, jěchu sě wffyczny paní haniti DalC. 3, wfficzny již sědli na koně ŽWittb. 75, 7, lude wfficzny t. 66, 4; — *-chni*: zeměné wfficzny DalHr. 3, wffyczny DalC. 3, wffyczny údi AlxV. 1794, wffyczny stáchu t. 327, wfficzny anjelé ŽWittb. 96, 7, wfficzny ŽKlem. 32, 8, wfficzekny (sic) zeměné ŽKap. 48, 3, wfficzny Pass. 271, wffyczny světi anděli Kat. 30, wfficzni sirotci KolČČ. 13^b (1543) atd., dosud Us. spis.; — *-chni*: poklekú wffichny Ilrad. 68^b, bychu wffichny bez náděje AlxV. 464, wffichny lidé zesnuchu Kat. 40 atd., všichni Us. spis., Us. ob. stf.-česk. Duš. 444, fšichni Kotsm. 26 (doudl.); wffechny lidé Orl. 84^b, všechni králové MC. 100, všechni ho milovali Duš. 444 (vých.-česk.), všichny (sic) polsci voli Suš. 513; — *-ckerni*: to jsú wfficzkerny viděli Hrad. 22^a, až se wffyczkerny užasú Kat. 40, jiní wffyczkerny Hod. 39^a.

Plur. akk. (nom.) masc. a nom. fem. *všě*, sklesnutím jotace

vše: na wfie dar svatého ducha spade svD. 47, wfye skutky ŽWittb. 35, 15, wfye Čechy DalC. 67, nade wfie nepřátely ŽKlem. 30, 12, po wfie časy Pass. 281, wfie nemocné uzdravil t. 238, za wfye služebníky Modl. 31^b, nade wfye věky t. 16^b, na wfie strany AlxB. 2, 14, we wfye tvrže DalC. 72, ty jsi učinil wfie mezě zemské ŽWittb. 73, 17, wfie země Kat. 50 atd.; na wfie strany AlxH. 5, 30, po wfie časy Pass. 632 (část mladší), za wfie hříšné t. 439 (též), přese wfie vlasti t. 441 (též), wfie mužě bíti DalC. 10, nade wfie žáky Kat. 8 atd.; — *-cky*, dial. *-ké* atd.: wfieczky smutky LMar. 48, wfieczky přátely Modl. 60^a, ty wfieczki dni Pass. 253, wfieczki cesty ŽKlem. 118, 151, wfieczki divy ŽWittb. 9, 2, wfieczky vlasti t. 9, 18, wfieczky kosti t. 21, 15, wfieczky duše Pass. 215, wfieczky skály AlxV. 1208; wfieczki skály AlxII. 1, 39, wfieczky (dievky) DalC. 10, wfieczky věci Kat. 79, (ciesař) sezva wfieczky rádce t. 14 atd., dosud Us. spis. i ob., všecy Btch. 378 (dbeč.), šecy koně Duš. 444 (slc.), všeckě BartD. 2, 51 (han., přer.), fšeckě chrom. 283; všecke ptáky, všecke roby BartD. 116 (laš., m. -cké); na wficzky sluhy ŽWittb. 134, 9, wficzky kosti t. 34, 9, všicky dary Mill. (Výb. 2, 545), všicky svátosti Příbr. (t. 2, 414); všické statky Koz. 400, zachovávajíc všické svobody t. 401; — *-tky*, *-tké*: wfietky vlny tvé ŽWittb. 87, 8, všetky panny Duš. 444 (slc.); po všetké dni Duš. 444 (slc.); — *-ckny*: wfieczkny kosti ŽKlem. 34, 10, wfieckny ploty jeho t. 88, 41, dědiny wfieczkny KolČČ. 127^a (1550), všeckny Us. podkrk., na všeckny muziky Duš. 444 (slc.); udeřil s' wficzkny ŽWittb. 3, 8, (sluhové) sebrali wfieczkny EvVid. Mat. 22, 10, maží wfieczkny mládenky (děti) Mill. 112^b, wficzkny země ŽKlem. 48^b, wfieczkny moci t. 121^b, wficzkny hvězdy t. 122^a, wficzkny krajiny země t. 14^b, wficzkny hříechy t. 84, 3, wficzkny cnosti Jeron. 32^b; — *-chny*, *-chné*: na wfiechny lidi Pass. 242, wfiechny krajiny Modl. 17^b, wfiechny (rádce) Kat. 124 atd., všechny Us. spis. i ob.; svolav wfiechny dlužníky EvVid. 287^b; za wfiechné duše OlMüllB. 619, slíbil jim všechné zahrady Koz. 405, nade wfiechné sladkosti BílC. 26, wfiechný jiné věci Seel. 351 a j.; — *-ckerny*: wfieczkerny k sobě přichýle Hrad. 13^a, wfieczkerny (lidi) Hod. 81^b, božský hlas jě wfieczkerny ohromil t. 38^b; (listy) wfieckrne ABoh. 40^a.

Plur. nom. akk. neutr. *vše*, přehlas. ze *vša*, ztrátou jotace *vše*: wfye kniežata DalC. 91, naplň wfye srdce Modl. 2^b, wfye (kola) AlxV. 1167 atd.; — *-cka*: wfieczka tajemství Pass. 314, wfieczka zvířata ŽWittb. 49, 10, wfieczka čtyři elementa AlxB. 2, 25, wfieczka kolena Kat. 70, on wfieczka srdce vidí NRada 1756, všicka pohoršení Br. NZák. 34^a atd., dosud Us. spis.; wficzka kázanie tvá ŽWittb. 118, 172; — *-tka*: wfytka kázanie ŽPod. 72, 28; — *-ckna*: wfieczkna přikázanie ŽKlem. 110, 8, wfieczkna stvoření Pass. 320, všeckna Us. spis.; — *-chna*: všeckna Us. spis.; — *-kerna*: wfiekerna dokonání sem zavrhl Kat. 96.

Plur. gen. lok. *všech*, sklesnutím jotace *všech*: wffiech zém svD. 24, uufiech světlostí Kunh. 146^b, ve ufiech miestiech t., ze wffiech apostolów Pass. 240. po wffiech vlastech t. 250, ote wffyech sluh Modl. 21^b, po wffyech Němcích DalC. 67 atd.; wffech zemí Pass. 630 (část mladší), do wfiech zemí Kat. 10, we wfiech zemiech t. 24, wffech národův Br. Isa. 52, 10 atd., dosud Us. spis. i ob., všech BartD. 2, 194 (han., tišň.), t. 2, 257 (žďár.), fšech chrom. 283; wfych činów Rúd. 2^b, wffych svatých Orl. 42^a, m. všech; ve Lvov. psáno: wzyech fwych hrzychu 7^a, nikoli vsěch, nýbrž všech (srov. tutěž wfyzety 36^a = uslyšeti); — *-ckých* atd.: už jich všeckých rozdal Suš. 288, všeckých opustila t. 467, všeckých BartD. 70 (val.), všeckejch t. 2, 257 (žďár.), všeckých Btch. 378 (dbeč.), fšeckých chrom. 283, všeckých t. 2, 26 (han., holeš.), t. 2, 51 (han., přer.); — *-lkých*: všech pobožkala Duš. 445 (slc.); — *-chněch*, *-chných*: wffiech-niech dluhuov KolČČ. 57^b (1545), u wffiechněch Br. NZák. 152^a, všechněch Us. spis., stvořitel wffiechných věcí Seel. 358, wffiechných duchův t. 328 a j.

Plur. dat. *všem*, sklesnutím jotace *všem*: kakžkoli byl wffie^m povolil Jid. 21 (zdlouž.), wffyem mužóm DalC. 15, ke wffiem hříšným Pass. 260, wffyem nepřátelóm Modl. 35^a, káza wfyem přijítí Kat. 64 a j.; wfem bohóm Pass. 630 (část mladší), wfem svatým t., ke wfem mužům Br. Deut. 27, 14 atd., dosud Us. spis. i ob., všem BartD. 2, 194 (han., tišň.), t. 2, 257 (žďár.); — *-ckým*: wffieczkym svatým OIMüllB. 620, všeckým ruček dávala Suš. 107, zlin. a val. všeckým podle BartD. 22 a 70, všeckým je dobre Duš. 445 (slc., z Koll. Zpiev.), všeckejm BartD. 2, 257 (žďár.), všeckém t. 2, 51 (han., přer.), všeckém Btch. 378 (dbeč.), fšeckém chrom. 283; — *-lkým*: všetským luďom Duš. 445 (slc.); — *-ckněm*: dávajíc wšeckniem wítanie Baw. 297, všeckněm tyrannům Vel. Jg., všeckněm Us. spis. (někdy); — *-chněm*, *-chným*: dětem wffiechniem Kola. 1514, wffiechněm synům Br. Lev. 17, 2 a j. (z pravidla v Br.), všeckněm Us. spis.; (plátno) všecknejm se hodí Voln. 11.

Plur. instr. *všemi*, sklesnutím jotace *všemi*, ob. *-ma*: wffiemí léty svD. 22, fe wffyemy DalC. 46, nade wffiemí králi Pass. 253, nade wffyemy králi Modl. 35^b atd.; všemi Us. spis.; se wflema KolKF. 66^b (1697), Bíld. 153 a j. (tu velmi často), se všema Us. ob., BartD. 2, 257 (žďár.); — *-ckým*: zlin. a val. všeckýma podle BartD. 22 a 70, všeckejma t. 2, 257 (žďár.), všeckéma t. 2, 51 (han., přer.), všeckéma Btch. 378 (dbeč.), fšeckéma chrom. 283; — *-ckmi*: nade wffieczkmi OpMus. 40^b. —

15. Jiné kmeny a tvary skloňování tohoto.

428. Kromě kmenů, vyčtených v § 381 a násl., patří sem ve slovanštině ještě kmen *ovo-*, *ova-*, stsl. *ovъ* hic atd. V češtině je z něho jenom stč. slove *ova*, skleslé ve význam interjekce, na př. *owa* v hříšiech

jsem počat ecce ŽWittb. 50, 7 a j., owa Kat. 80, t. 192, pop owa neučini hlúpě Levšt. 105^b atd.; spojeno se zájmenem *se*, skleslým v týž význam, *se-ova*: Se owa robotnice božie ecce EŷSeitst. Luk. 1, 38, Seowa počneš syna t. 1, 31, Seowa šli anjela t. Mat. 11, 10, Syeowa král přišel t. 21, 5 a j.

Stsl. *visěka*, *visaka* má gen. *-kogo* atd. České adjektivum zájmenné *však*, *-a*, *-o* tvaru podobného nemá, skloňování jeho v. v § 251.

Stsl. *drugō* mívá někdy tvar zájmenný, a podle toho mohl by takovým býti také sg. gen. *druhoho*, druhoho pústenníka Otc. 162^a; ale spíše je to omyl pisecký.

Dialekticky praví se: na vysokom stromě Šemb. 23 (u Beneš.), v druhom domě atp.; místo *-ém*, novotvary podle sklonění zájmenného.

B. Skloňování zájmen bezrodých^o).

429. Zájmena bezrodá jsou zájmena osoby (grammatické) první a druhé, *já*, *ty* atd., a zvrtné *sě* atd. Skloňování jejich vyvíjí se velmi rozmanitě a shody mezi paralelními tvary jednotlivých větví jazykův indoevropských je tu tedy méně, nežli kde jinde v tvarosloví. V následujícím výkladu přestáváme na vysvětlení toho, čeho je třeba pro nejstarší tvary slovancké, a ovšem pokud to je mluvnicí srovnávací nalezeno.

Pádové přípony jeví se dosti zřetelně jenom v pádech některých, zejména: *-ju* v du. gen. lok. psl. a stsl. naju, vaju; *-ma* v du. dat. instr. nama, vama; *-ns* v plur. akk. (nom.) ny, vy (-y z býv. *-o-ns*); *-sā* pův. *-som* v pl. gen. *nasz*, *vasz* z *uas-sz*, *vas-sz*; *-mō* v pl. dat. *namz*, *vamz*; *-sū* pův. *-sū* v pl. lok. *nasz*, *vasz* z *nas-sz*, *vas-sz*; *-mi* v pl. instr. nami, vami. Někdy je přípona bývalá obměněna analogií; na př. v sg. dat. byla koncovka pův. *-bhež*, srov. stprus. *tebbei*, *sebbei* Brugm. II, 802, 807 a 817, za to čekáme slov. *-bi*, ale jest *-bê*, *têbê*, *sebê*.

Z kmenů, jež srovnávací mluvnice pro tato zájmena nalézají, vyskytují se v slovanštině tyto:

pro zájm. 1. os. jedn. kmen pův. *eġh-*, obsažený v sg. nom. *jazъ*; — *me-*, *mo-*, v sg. akk. *mę*, dat. *mi*; — a *men-*, obměněné v *mъn-*, *mъn-* v sg. gen. *mene*, dat. lok. *mъnê*, instr. *mъnoja*;

pro zájm. 2. os. jedn. kmen *tu* zdlouč. *tū*, v sg. nom. *ty*; — *teye-*, *teyo-*, se změnou pův. různoslabičného *-eŷ-* v slov. **-ov-* a analogií v *-eb-*, *-ob-*, viz doleji sg. gen. a instr.; — *te-*, *to-*, v sg. akk. *tę* a dat. *tebê*, *ti*;

pro zájm. zvrtné kmeny *seye-*, *se-*, *so-* atd., vše jako při *teye-* atd. v os. 2.;

^o) Srov. Brugmann, Grundriss II § 433—458, str. 795—833.

pro du. 1. os. *no-*, 2. os. *uo-*, zdlouž. *nō-*, *uō-* = slov. *na-*, *ra-*, v gen. lok. *naju*, *vaju*, dat. instr. *nama*, *vama*;

pro plur. 1. os. *no-*, 2. os. *uo-*, v pl. akk. (nom.) *ny*, *vy*; — a 1. os. *nōs-*, 2. os. *uōs* = psl. *nas-*, *vas-* v gen. lok. *nasъ*, *vasъ* a *j*.

430. Sing. nom. psl. a stsl. *jazъ*, *ty*, stč. *jáz*, *ty*.

jazъ, skr. *aham*, ř. *éγw*, lat. *ego*, got. *ik*, stlit. *esz*, nlit. *asz* atd. je z pův. *eghom*. Slovanské *jaz-* liší se od pův. *egh-* kvantitou, toto je krátké, ono dlouhé; vývoj třeba předpokládati ten: z pův. *egh-* bylo slov. *cz-*, toto zdouženo v *ēz-*, s hiatovým *j-* bylo *j-ēz-* a z tohoto jest pravidelné slov. *jaz-*. Zdoužení nastalo zde snad analogií podle délky v 2. os. *ty* = **tū* Brugm. II, 806, anebo spíše důrazem, srov. § 380 č. 18. Koncovka pův. *-om* je přívěsek enklitický, změněný do slovanštiny v pravidelné *-z*.

ty, skr. *tū*, lat. *tū*, sthněm. *dū* atd. je z pův. *tū*. Vedle toho bylo také krátké *tū*, dochované v ř. *ró* dor., *óv* atd.

Sing. akk. psl. a stsl. *mę*, *tę*, *sę*, č. *mě*, *tě*, *sě*.

Podle skr. *mā*, *tvā*, lat. *mē*, *tē*, *sē* bylo pův. *mē*, *tē* (n. *tvē*), *sē*. K tomu přistoupil enklitický přívěsek *-m* a bylo pův. *mēm*, *tēm*, *sēm*, srov. skr. *mām*, *tvām*, stprus. *mien*, *tien*, *sien*, Brugm. II, 811 a 812. Z pův. *-ēm* je do slovanštiny pravidelné *-ę*, tedy psl. *mę*, *tę*, *sę*. Z *-ę* pak je č. *-ia* přehlas. *-ě*, tedy *ma*, *ta*, *sa* přehlas. *mě*, *tě*, *sě*.

Sing. gen. psl. a stsl. *mene*, *tebe*, *sebe*, č. *mne*, *tebe*, *sebe*.

mene je tvar pův., dochovaný do psl. a stsl. V lit. *mane* (v. *manęs*) jest odchylkou *-a-* místo *-e-*, podle 2. os. *tave* a zvrát. *save* Brugm. II, 817, 823 a 827. V českém *mne* je *mъn-* m. *men-*, jak svědčí výrazy *ote-mne* atp., srov. I. str. 174, jako v sing. dat. lok. a bezpochyby vlivem jeho.

Za slov. *tebe*, *sebe* je lit. *tave*, *save* (v. *-ęs*). Toto ukazuje k pův. *teye*, *seye*, a žádali bychom tedy slov. **tove*, **sove* (za pův. různoslabičné *ey* je slov. *ov* a lit. *av*, srov. I. str. 19). Těch tvarů však v slov. není, nýbrž je tu *tebe*, *sebe*, t. j. tvary s odchylným *-eb-* místo *-ov-*; odchylka tato pak vznikla analogií podle dat. psl. *tebē*, *sebē*. Srov. Zubatý Listy filol. 1886, 369.

Sing. dat. enklitický *mi*, *ti*, *si* shoduje se se ř. *moi*, *toi* v. *soi* a *oi* (ze *σφοι*), skr. *mē*, *tē*. — Přízvučný pak sing. dat. lok. je psl. a stsl. *minē*, *tebē*, *sebē*. V *minē* jest *mъn-* patrně oslabením z *men-*, které je v gen. V *tebē*, *sebē* pak je *teb-*, *seb-* zase stejné s *teb-*, *seb-* v stprus. *tebbei*, *sebbei* = pův. *te-bhej*, *se-bhej*. Koncová samohláska v *tebē*, *sebē* nesrovnává se s *-ej* v konc. *-bhej* a jest nejspíše přejata ze sklonění jmenného, zejména z dat. lok. *rybē*, lok. *chlapē*, a shodně s tím je také *minē*. Srov. Brugm. II, 802, 807 a 817. V češtině je z *minā* pravidelné *mně*,

srov. *ke-mně* z *kr-měně* atd. I. str. 174. Bývalé *tebě*, *sebě* změněno v *tobě*, *sobě*, s *tob-*, *sob-* podle instr. *tobú*, *sobú*.

Sing. instr. stsl. *měnoja*, *toboja*, *soboja*, stč. *mnú*, *tobú*, *sobú*. Koncovka stsl. *-oja* č. *-ú* je patrně stejná s konc. instr. *ryboja*, *toja* č. *rybú* atd., a beze vší pochyby odtud přejata, srov. Brugm. II, 823. Stsl. *mən-* je stejné s *mēn-* v dat. lok., *-n-* v něm místo *-b-* assimilací k následující samohláске široké; z *mən-* nebo *mēn-* je pak č. *mn-*, jak svědčí výrazy *se-mnů* atp., srov. I. str. 174; *tob-* a *sob-* jest místo *tor-* a *sov-*, vyloženého nahoře v sg. gen.; žádané *-v-* tu změněno v *-b-* opět vlivem dat. lok., srov. Zubatý I. c.

Du. nom. má v češtině tvary zvláštní jen pro osobu první, *vě*, *va*, bez rozdílu rodu. Tvar *vě* jest = stsl. *vě*, s konc. jako je v nom. du. *rybé*, *městě*; *va* pak je k tomu přiděleno podle du. nom. masc. *dobra*, *dva*.—V os. 2. za stsl. *va* bývá v češtině nom. plur. — A taktéž není v češtině dokladu pro du. akk., stsl. *na* (= ř. *rw*, pův. *nō*), *va*; v češtině bývá za to dílem akk. plur., dílem gen. du.

Du. gen. lok. psl. a stsl. *naju*, *vaju*, stč. *najú*, *vajú* atd., má koncovku *-ju*, jako je v du. gen. lok. skloňování zájmenného *toju* atp., srov. Brugm. II, 833, a

du. dat. instr. psl. a stsl. *nama*, *vama*, č. *náma*, *váma*, příponu *-ma*, jako je v skloňování jmenném a zájmenném, na př. *rybama*, *těma*.

Plur. nom. *my*, *vy*, psl., stsl. i č.

Tvary ty souhlasí se stprus. akk. *mans*, *vans*, jsou to tedy akkusativy vzaté za nom., a koncovka jejich *-y* je jako v pl. akk. *chlapy* z pův. *-ons*, srov. § 16.

Proti akk. *ny* jest nom. *my*, bývalé tu *n-* změněno záhy v *m-* podle tvarů jiných, které měly *m-* právem; srov. Brugm. tamt. 803, 805, 810, 811 a 814.

Plur. akk. *ny*, *vy*, psl., stsl. a stč.

Koncovka *-y*, = pův. *-o-us*, byla právě vyložena, jsou to tedy tvary z km. *no-*, *vo-*.

Tvary *nás*, *vás* stsl. *nasz*, *vasz* jsou genitivy vzaté do akk.

Plur. gen. psl. a stsl. *nasz*, *vasz*. č. *nás*, *vás*.

Jsou z kmenů *nas-*, *vas-*, zachovaných v lat. akk. *nōs*, *vōs* a v possess. *našb*, *vašb* = *nas-jb*, *vas-jb*, a přípony pl. gen. *-sz* = pův. *-som*, v. § 379; tedy *nasz* z *nas-st*, *nōs-som* atd. Brugm. t. 818 a 821.

Plur. dat. psl. a stsl. *namz*, *vamz*. č. *nám*, *vám*.

Mají pádovou příponu pl. dat. *-mz*, jako je ve sklonění jmenném a zájmenném, srov. §§ 18 a 379, a kmeny *na-*, *va-*. Stejně kmeny objevují se také v pl. instr., viz zde doleji, kdežto pl. gen. a lok. mají kmeny *nás-*, *vas-*; podle Brugm. t. 818 je to vlivem dat. instr. du. *nama*, *vama*, kdež kmeny *na-*, *va-* jsou po právu.

Plur. lok. psl. a stsl. *nasъ, vasъ*, č. *nás, vás*.

Jsou znění stejného jako pl. gen., a také z týchže kmenů; ale pádová přípona je zde jiná, totiž *-sъ*, jako ve sklonění jmenném a zájmeném, srov. §§ 18 a 379; tedy *nasъ* z *nas-sъ*, *nōs-sъ* atd., Brugm. t. 818, 820 a 821.

Plur. instr. psl. a stsl. *nami, vami*, č. *námi, vámi*.

Mají pádovou příponu pl. instr. *-mi*, jako je ve sklonění jmenném a zájmeném, srov. §§ 18 a 379, a kmeny *na-*, *va-*, o kterých viz při pl. dat. —

Pro vok. tvarů zvláštních není; je za něj vždy nom. —

Tím vyloženy jsou tvary zájmen bezrodých od podoby své původní nebo nejstarožitnější až do počátku historické fáse staročeské. V době potom následující dějí se změny a vyvíjejí se tvary některé různé podle času a nářečí; o změnách a tvarech těch v. §§ násl.

431. Sing. nom. *jáz, já; ty*.

jáz je tvar starší, z psl. *jazъ*; *já* pak tvar novější, vzniklý z onoho odsutím, v. I. str. 496 sl. Nové *já* má doklady nejstarší od zač. stol. XIV (starších pro sing. nom. tohoto zájmena vůbec není), a staré *jáz* vyskytuje se jako archaismus ještě na sklonku stol. XV. V době mezi tím je *jáz* i *já*, onoho ovšem čím dále tím méně, tohoto naopak. Doklady, jež poučují o postupu této změny, viz I. str. 496 a 497 (tu třeba však opravy: v Pass. je již v částech starších většinou *já*, nikoli *jáz*). K dokladům nejstarším pro *já* patří *Ja t vědě DalH. 31, ya nechci DalC. 3, ya tobě chcu řeci Mast. 295, Ja ŽKlem. 2^b, ya t. 12, 6 atd.*; a naproti tomu mezi nejmladšími pro *jáz* je *yaz fem Otc. 5^b*. O psaném *jáž* m. *jáz* v. I. str. 497. Délka v *já* dosvědčena již v době staré: *yaat sem svatý Michal Pass. 521, yaat Štít. ř. 3^a, yaa Pror. 8^a a j.* — V nář. ob. jest za *já* místy zkrác. *ja* BartD. 118 (laš.), t. 136 (sev.-opav.), *ja* Hatt. slc. 91, a změnami hláskovými *jā* Šemb. 139 (slc., gemer.), a *jo* BartD. 110 a 118 (laš.).

ty, stč. i nč. V nářečích *te*, s hláskou *-e* různě zbarvenou: *tě* chrom. 278, BartD. 2, 78 (han., olom.), *te* t. 2, 106 (han., letov.) a j., *tě* t. 2, 192 (han., tišň.) a j., *tě* t. 2, 50 (kojet.) a j., *umřeš te umřu já* Šemb. 155 (slez.), *te* osvěcuješ mesta t. 137 (slc., pohron.).

Sing. akk.

Z psl. *mę, tę, sę* jsou náležité české tvary nejstarší *ma, ta, ša*, dochované s některými hláskovými obměnami v nářečích vých.: *ma, fa, sa* Pastrn. 14 (slc.), *fa, sa* Hatt. slc. 91, *ma, fa, sa* BartD. 90 (stjick.), t. 73 (val.), *ma, ča, sa* t. 118 (laš.) a j., *mja, ča* Šemb. 55 (laš.), do hrobu *mja* dajte Suš. 59, vyprovoď *mja* t. 112, povím na *ta* t. 134, *já ta* nepřevzu t. 241. jak sa umyla t. 35, utopilo sa potěšení moje t. 86 atd., *mā* Hatt. slc. 91, *tā* Duš. 412 (slc.), *sā* Šemb. 77 a 136 (slc.).

Přehláskou *-a* v *-ě* jest — mimo nářečí východní — stč. *mě, tě, sě*,

nč. *mě, te* (psáno *tě*), *se*. Na př. vyprošť mie ŽKlem. 38, 9 nč. *mě*, sú tie dráždili t. 3^a nč. *tě*, smiluj sie t. 4, 2 nč. *se* atd. — Z *mě* = *mie* vzniká opět *mňe* (psané *mně*, změnou jotace v *ň*) a z toho dále *ňe* (psané *ně*, odsutím); na př. tělem odíl jsi mně a žílami spojil si mně Beck. 1, 51 a j. (často u Beck.), mně BartD. 31 (pomor.) a j., mně, ně t. 52 (dol.), t. 2, 255 (žďár.).

Nový tvar akk. *mně* je stejný s dat. *mně*, a to vede k dalšímu ma-tení s dativem i jest pak i akk. *ti, si* a *t', s'*, na př. viděl sem ti BartD. 2, 171 (brň.), vítám ti t., *ti, t', si, s'* t. 2, 216 (třebíč.).

Místo *sě, se* bývá *js-*, na př. kamž gfe bude zdáti Mill. 45^a, paycha gfe začala Háj. 458^b a j.; srov. I. str. 476.

Za akk. běře se gen. *mne, tebe, sebe*; změna vlastně syntaktická, plynoucí ze známé náklonnosti slovanské, dávati genitiv do funkce akkusativu. Doklady toho jsou již v textech nejstarších, na př. na mne zlob dochodí DalH. 40, vědúcích mne scientium mě ŽWitth. 86, 4, by mohl tebe milovati Tůl. 24^b atd., dosud Us. spis. i ob. — V nářečích slc. změnila se koncovka tvarů genit. *tebe, sebe* vlivem akkusativů *ma, ta, sa* a jest *teba, seba*: *teba, seba* BartD. 73 (val.), pro *tebja* Suš. 145, t. 148, *tebä, sebä* Hatt. slc. 91, *teba, seba* Pastrn. 14, koho budú utrácati? *teba* Suš. 157. — V nář. laš. je také akk. *teje, seje* BartD. 118, za *teje* t. 361, jiná obměna genitivu, o níž viz doleji.

Pro 1. os. jsou také tvary *ma* Pastrn. 14 (slc.), Duš. 409 (těž), *mňa* Hatt. slc. 91, BartD. 27 (záhor.), t. 31 (pomor.), t. 72 (val.) a j., čekaj na *mňa* Suš. 111, a *ňa* BartD. 27 (záhor.), t. 72 (val.). Z tvarů těchto je *ma* z *ma*; druhý pak, *mňa* mohl vzniknouti jednak z téhož *ma* = *mia* změnou jotace v *ň*, srov. mňást z m'ásti zlin. 27 a I. str. 226, jednak a to v nář. slc. z gen. *mne* znícího *mňe* a vlivem koncovky *-a* v akk. *ta, sa*; a *ňa* vzniklo ze *mňa* odsutím.

Vedle měkkého *mňa* je dial. též tvrdé *mna*: chytily *mna*, že *mna* drábi mají Duš. 408 (mor., ze Suš.), z čoho *mna* vinitě Šemb. 133 (slc., hornotrenč.).

V slc. je z *ma* a *mňa* také *mä* a *mňä*, *mä* Hatt. slc. 91, však *mä* nič neboli Duš. 409, čo na *mňä* žälujetě Šemb. 135 (hornotrenč., Jase-nová), — a ze *mna* též *na*: sklamala na moja milá Duš. 409.

V 2. os. mění se *t-* dial. v *c-* a jest *ca*, budzil som *ca* Duš. 412 (slc., kysúc.), *čia* Šemb. 70 (těž), — *će, ce, če* BartD. 118 (laš.), ja *ce* ľubim Suš. 412 (slc., místy), — *cebe, cebe* ľubim t.

Ve zvratném *sě* pak bývá za *s-* dial. *ś-*, *ś-*: še BartD. 118 (laš.), Šemb. 78 (slc., vých.), ožeň še Duš. 414 (dial. slc.), šebe t. 415 (těž).

Tvary genitivní jsou delší a závažnější než akkusativy vlastní, a ujímají se ve funkci akk. zvláště ve spojení s předložkou a při důrazu. V tom směru pokračuje jich šíření a tu bývá v jazyku starším často ještě

tvár kratší t. j. akk. vlastní, kde nyní je pravidlem tvar delší t. j. genitivní. Na př. před mě Sv. 161 nč. přede mne; já w tie úfal sem ŽKlem. 20^b nč. v tebe; kto w tye sílu vlúdil DaIC. 49; na koho křik obecny než na tě? na koho k bohu žaloba než na tě? OD. 483 (spisovatel oslovuje krále); tě já chci v své knihy zapsati Tkadl. 2, 72; Juda, tye budú chváliti bratřie tvoji! Ol. Gen. 49, 8; hleď pod fe NRada 1977; jsi-li syn boží, uzdrav lye i nají ML. 105^b; člověk vrobil lye i vše své plémě Štít. ř. 211^b; pokorný nížádného netupí, jedno sám lye Alb. 1^b nč. sám sebe; nemiloval boha více než sám lye t. 93^b; máme jiné jako se milovati ŠtítV. 3; aby toho pohaněl jako bláznovstvie z nenávisi skládaného na tě, nebo snáze jest uviniti mě, než samého se Chelč. Výb. 2, 605; pro tě Br. Isa. 14, 9, skrze tě t. 60, 15 atd. Blahoslav zavrhuje rčení: za se, trpíž sám za se, je prý ineptum a má se prý říkati: za sebe Blah. 271. V jazyku nynějším zachovává se starý způsob již jen při zájm. *tě* a jen v některých výrazech předložkových, na př. za tě, na tě Us., za ta, pro ta, o ta BartD. 23 (zlin.).

Sing. gen. *mne, tebe, sebe*, psl. *mene, tebe, sebe*. Na př. dobývali mne ŽGloss. 108, 3, febe Kunh. 149^a atd., dosud Us. spis i ob., mne, tebe, sebe BartD. 23 (zlin.) a j.; ode-mpne Mast. 383, Pror. 114^a, se vsutým -p-, srov. I. str. 420; tebe, sebe BartD. 2, 192 (tišš.).

Když genitiv se běře za akk., jest *mne* = *mei* a také *me* atd.; a v tom je podnět, aby naopak též akk. *ňa, mě* atd. se bral spolu za gen. Tvary tyto jsou podle různých nářečí ovšem různé, jak vyloženo právě při akk., a vyskytují se tudy ve funkci genitivní zejména tvary:

ňa, ta, sa BartD. 35 (alenk.), *ta, sa* t. 73 (val.); *ňa* t. 118 (laš.); ptám sa já ta družičko má Suš. 84; *ta, sa* Hatt. slc. 91; *mä* t.; tvar akkusativní bývá ovšem i při předložce, jež žádá genitivu: do ta BartD. 23 (zlin.), od ta t. 73 (val.), u ta t. 349 (val.); — z *ňa* = *mia* jest *mňa* a z toho dále *ňa*, týmiž změnami, jako byly vyloženy v akk.: *mňa* Hatt. slc. 91, BartD. 118 (laš.) a j., ode *mňa* t. 42 (hroz.), *mňa, ňa* t. 23 (zlin.), t. 72 (val.), bys u *mňa* nestála Suš. 123;

teba, seba BartD. 31 (pomor.) t. 34 (slov.), t. 35 (alenk.), t. 72 (val.) a j., od *tebja, od sebjä* t. 42 (hroz.); *tebä, sebä* Hatt. slc. 91;

v nář. blat. *toňa, soňa* BartD. 35, vlivem dat. lok.;

v nář. lhot. ztvrdlé *mna, teba, seba* BartD. 45; slc. ze *mna, z teba* Duš. 408 a 411;

mě, tě, se n. se: ze *mye ex me* ŽKlem. 141, 4, kto by pomněl tie t. 3^a (pomněti s gen.), ale tě nic nenutí Tkadl. 2, 73, od tě RZvíř. Jg., krom tě není žádná jiná Pam. 3, 11, mě, tě (nikoli též se) uvodí jako gen. Pelzel² 71, ptáš se mě, ptám se tě Us., už mě nepotřebuješ, už tě nepotřebuju Us., abych do tě skočila Suš. 87, mě BartD. 118 (laš.), mě, tě t. 2, 24 (han., hol.), t. 2, 255 (žďár.) a j.; — z *mě* = *mie* jest *mňe*

(psáno *mně*) a z toho dále *ne* (psáno *ně*): do mnie Brig. 72, beze mnie Jeron. 121^b, ode mně Beck. 1, 38, budeš-li ty slúžit u mně Suš. 2, ode mně BartD. 2, 78 (han., olom.), mně t. 31 (pomor.), t. 89 (stjick.), t. 93 (kel.), t. 118 (laš.), ně t. 2, 255 (žďár.).

Když *mě* se změnilo ve *mně*, jest *mně* = gen. mei a spolu dat. mihi; v tom je podnět, aby také *tebe*, *sebe* se přiblížilo k dat. *tobě*, *sobě*, a jest tudy gen. *tebě*, *sebě* BartD. 118 (laš.). Z toho pak vzniká v témže nářečí dále *teje*, *seje* BartD. t., do teje Šemb. 61 (ostrav.), změnou patrně stejnou, jako v dial. rus. gen. *teja*, *seja* z *tebja*, *sebjja* Mikl. 3^a 303.

V 2. os. mění se *t-* v dial. *c-* jako v akk., viz nahoře; na př. od cebe Duš. 412 (slc., šariš.).

Ve zvratném pak *sě* bývá dial. *še-*, *še-*, jako v akk.

Sing. dat. lok.

Dat. *mi*, *ti*, *si*, na př. rozpravili mi mihi ŽGloss. 118, 35, by mi *sě* to státi mohlo Pil. c, takto thi poslužu DalH. 30 atd. (pro dat. *si* nemám dokladů starých, bývá za něj *sobě*), dosud Us. spis. i ob., *mi*, *ti*, *si* BartD. 23 (zlin.), t. 73 (val.), t. 2, 24 (han., holeš.) a j., Hatt. slc. 91; — v nář. laš. *ci*, *ši* BartD. 118, — ve lhot. ztvrdlé *my*, *ty* t. 45, val. *sy*, nechte sy tego t. 347; — *mji* t. 272 (jemn.) a j., *mji* doudl.; — odsutím samohlásky *m'*, *dě m'* to Šemb. 43 (mor., horsk.), *t'*, *s'* BartD. 2, 216 (třeb.).

Změnami zde nahoře vyloženými jest také gen. a akk. *mně*, stejně znící s dat. *mně*; v tom pak je podnět, aby také za enklitické dativy *mi*, *ti*, *si* se braly akkusativy kratší *mě*, *tě*, *se* atd., a jsou pak dativy tvary vlastně akkusativní:

ma, *ta*, *sa*, na př. ukaž mja to Duš. 409 (mor., Rožn.), *ta* (= *ti*) Šemb. 43 (mor., horsk.), kdo sa ta dostane, dostan sa ta Janko Duš. 413 (slov., m. *ta*), lehnul sa, ja sa tu šednu BartD. 136 (sev.-opav.);

mě, *tě*, *se*, na př. ke mě BartD. 2, 24 (han., holeš.) a j., ku mě t. 118 (laš.), ke mjě t. 2, 79 (bystř., místy) a j., — aby Tě něco, můj synu, neškodilo ČernZuz. 279, aby Tě něco neškodilo t. 281, děkuju tě moja milá Suš. 170, nevěřila bych tě t. 307, uškodil tě Šemb. 36 (mor., ob.), já tě dám BartD. 2, 50 (kojet.), já tě povím t. 2, 99 (vyšk.), to tě povídám t. 2, 141 (zábr.) a záp.-česk., — já se (= *si*) uškodím Šemb. 31 (krk.), schoval, se peníze t. 36 (mor.), sedl sem se BartD. 2, 171 (brň.), sednime se, já se to vemu t. 90 (stjick.), sedni se, daj se pokuj t. 118 (laš.), vem še t. 98 (těž), sě t. 2, 78 (han., olom.); — o mě t. 118 (laš.), t. 2, 24 (han., holeš.), t. 2, 50 (přer.) a j.; — v nář. podkrk. jest *se* a podle toho i *te*, *tě*, *se* (= *si*) podkrk. 53, nevěďal sem co se i té (sic, = *sobě* i *tobě*) koupit mám t., já te (= *ti*) dám Šemb. 31.

V 2. os. mění se *t-* v dial. *c-* a jest *ci*, *ci*, *c'*, na př. něco *ci* povím

Duř. 413 (slez.), nedam ci vienečka t. (dial. slc.), nečaruvala som c' t. (též.).

Ve zvratném pak *sě* bývá *ś-*, *si-*: vem *śe* BartD. 98 (laš., viz zde nahoře), obachme *sě* oči utírali Duř. 415.

Dat. lok. *mně*, *tobě*, *sobě*, na př. mnye mihi ŽGloss. 38, 5, tobie děkovati Kunh. 150^a, fobie ŽKlem. 63, 6, uu tobie, uu fobie Kunh. 151^a atd., dosud Us. spis. i ob., chrom. 278, BartD. 31 (pomor.), t. 72 a 73 (val.), t. 118 (laš.), t. 2, 78 (han., olom.), t. 2, 171 (brň.) a j.; — mne vysl. mñe Hatt. slc. 91, — tobě, sobě BartD. 23 (zlin.); — ze *mně* jest odsutím *ně* BartD. 27 (záhor.), t. 52 (dol.), t. 72 (val.), t. 2, 255 (žďár.), — v nář. lhot. ztvrdnutím *mne*, ke mne t. 45 srov. I. str. 372.

Jiné tvary dial.:

mña, *toña*, *soña*, kontaminací s akk. *-a* (*-ę*), viz nahoře *sa* m. *śi*; na př. odevři mña Suř. 16, šla sem sobja k muzice t. 494, mña, tobia, sobia Šemb. 52 (hornobeč.), že mña už je muže třeba Duř. 409 (ze Suř.);

mni, *tobi*, *sobi*, podle dat. *ni* atd.: k foby Orl. 6^a a j., ke mni, o mni, na mni BartD. 82 (hran.), t. 89 (stjick.), t. 93 (kel.), t. 118 (laš.), t. 2, 24 (han., holeš.) a j., k tobi, sobi t. 2, 136 (zábř.); — ze *mni* jest odsutím *ni* t. 37 (stráď.);

mne, matením s akk.: mne BartD. 23 (zlin.), ke mne, o mne t. 118 (laš.);

tebě, *sebě*: *tebě*, *sebě* Kotsm. 10 (doudl.), já ti *tebě* dám t. 28, *tebě*, *sebě* BartD. 31 (pomor.), t. 35 (alenk.), t. 37 (stráň.), t. 38 (velick.), t. 73 (val.), t. 118 (laš.), žádnému sem růže nedávala ani *tebě* nedám Suř. 353, ch tebe, k sebe BartD. 42 (hroz.), tebe, sebe Hatt. slc. 91; *-eb-* v *tebě* *sebě* může býti za *-ob-* podle gen. akk. (*tebe* atd.), ale také může býti staré a původní (*-ob-* jest jen v češt., pol. a mrušt., v slovanštině ostatní pak *-eb-*); —

teje, *seje* v nář. lař. BartD. 118, odslužim *śe* *teje* t. 361, osedloř *seje* kuňa t. 360, (ptáčata) nařikały *seje* t., mummy *seje* sami potrawy hledač t., srov. stejný sg. gen. zde napřed. —

Sing. instr. *mnú*, *tobú*, *sobú* atd. Na př. se mnu AlxBM. 3, 39, se *mnú* Jid. 102, nade mnuv Pror. 51^b, przyede-mnu Alb. 62^a a na stejném místě v rkp. AIBM. prziedempnu (se vsutým *-p-*, srov. I. str. 420), za *mnú* BiblB. Mark. 8, 33, f tobu Kunh. 151^a, AlxM. 6, 6, před tobu ŽKlem. 38, 6, ŽWittb. tamt., před tobuv Pror. 28^a, nad tobuv t. 22^a atd., — z fobu anjely přivodiš Kunh. 148^b, před fobu ŽGloss. 85, 14, przie-fobu ŽWittb. tamt., mezi fobu Hrad. 15^b, mezyffobu DalC. 93, mezi suobú List. r. 1386 (Výb. 1, 1014), mezi fobuv Pror. 7^b, t. 118^a.

Koncovka *-ú* zachována v nářečích: *mnú*, *tebú*, *sebú* BartD. 23 (zlin.), t. 72 a 73 (val.) a j. Jindy však mění se a jest *mnau*, *tebau*, *sebau*, v stě. doby pozdější, srov. I. str. 260 sl.; — *mnou*, *tebou*, *sebou* Us. spis. i ob., s *tebou* BartD. 2, 255 (žďár.) a j., t. 355 (kel.), Hatt. slc. 91; — *mnó*,

tebó, sebo chrom. 278, Btch. 378 (dbeč.), BartD. 2, 24 (han., holeš.) a j., *mnó, tebó, sebo* t. 2, 79 (han., olom.) atd.; — zkrácené *mnu, tebu, sebu* v nář. laš. BartD. 118, — a *-um, -úm*, vlivem polským: *nade mnum* Suš. 345, *mnum, tebum, sebum* BartD. 118 (laš.), t. 136 (sev.-opav.), *se mnúm, tebúm, sebúm* t. 88 (stjick.).

Za *mnú* je také dial. *mňú, mňou*, vlivem dat. *mně* atd., kde *mň* je právem: *se mňú* BartD. 27 (záhor.), t. 37 (stráň.), t. 72 (val.), *se mňou* Duš. 410 (slc. místy).

Slc. *teb-* vyslovuje se *feb-*, a změnou dial. *ť-c* je *cebou*, za *cebou* Duš. 413.

Ve zvratném pak *sě* bývá dial. *še-* za *se-*: *so šebu* (s sebou) Duš. 415 (dial. slc.).

Za starší *tobú, sobú* je později *teb-, seb-, nč. tebou, sebou*. Texty nejstarší z doby ok. r. 1300 mají pravidlem *-o-*; v stol. XIV vystupuje také *tebú, sebú* a tvary oboje jsou tu vedle sebe, na př. v ŽKlem. před *tobu* 37^b a před *tebu* 27^b a j., v DalC. *fobu* 85 a *sebu* 11 a j., v Pass. s *tobu* 294 a s *sebu* 337, v Modl. *fobu* 51^a a *ť sebu* 3^a, v Pror. před *tobuv* 28^a a před *tebuv* 7^a, mezi *fobuv* 7^a, nic bychom nemohli sami *sebuv* 152^b atd.; tvary s *-e-* tu víc a více ovládají a jsou v stol. XV pravidlem, vedle něhož tvary s *-o-* jen jako archaismy se vyskytují, na př. s *tobu* Koř. Jan. 4, 26, za *fobu* t. 1, 38, mezi *fobu* Přib. 21^b. Srov. I. str. 241.

432. Du. nom. 1. os. *vě*, stsl. *vě*, pro všechny rody. Na př. *wie* (my dva lotrové) tuto muku trpívě Hrad. 90^b; k tomu svatá (dva svatí) odpovéděsta: *wie* na každý den obět vzdáváva Pass. 601; jako své *wie*, ty a já, jedna věc Krist. 93^b; (mládec) jest byl silnější než *wie* (než my dva starci) Pror. Dan. 13, 39; neb je byl silnější než *wie* (též) Koř. tamt.; *wie* sirobu nesle mnoho let (my dvě, matka a dcera) Kat. 20; a vě také již řečená Zbyhněv a Mikuláš pečeti své zavěsila ZS. 360; toho ižádný nezvie, nežli sama *wie* (my dva, Tandariáš a Floribella) TandZ. 162^b; *wie* (my dva mnichové) mávé puost držeti Otc. 203^b; *wie* (my dvě ženy) *ť* své, ještě t. 228^b. — Vedle toho vzniká *va*, novotvar podle du. nom. dva, dobra, opět pro všechny rody. Na př. snad *wa* umřeva hladem (t. Adam a Léva) Adam 198^a; poďva *wa* napřed Comest. 180^b; odpověďě jemu máti: *va* oba máva příčinu k plakání..., *va* vždycy sma ve tmě GestRom. Výb. 2, 922. — Zároveň mění se také přípona osobní *-vě* ve *-va*, místo *nesevě* *mávě, své* atd. je potom *neseva, máva, sva* atd.; a když pak zde místo *-va* vlivem 1. os. plur. je *-ma*, na př. co chczema učiniti Otc. 395^a. *na-leznema* Baw. 222, *gřma* ve tmě GestaM. 67^b atd., vzniká také zájm. *ma* m. *va*: *ma* jsma byla Rosa 57, ale pro nedostatek dokladů není jisto, je-li to novotvar v jazyku skutečném kdy užívaný, či jen Rosou ustrojený.

Pro 2. os. du. nom. není dokladu; místo žádaného tvaru náležitěho bývá plural.

Rovněž tak není dokladu pro du. akk., za nějž bývá dílem taktéž plural, na př. at ny pustie (t. císařovou a Porfyrii) Kat. 142, za ny (za nás dva) Otc. 399^b, tomu wy chci učiti (vás dva syny) DalC. 70, pro wy (pro vás dvě) Otc. 228^b, — dílem du. gen., na př. mine nayu zlá ztráta Mast. 107, zdali nagy buoh naděli Hrad. 124^b, nauč nayu aby chvě v tvého boha uvěřila Pass. 362, tu nagy jedni přievozníci nalezú t. 291, uzdrav se i nagy (nás dva lotry) ML. 105^b, byt chtěl nagy hospodin zabiti Ol. Súd. 13, 23, skrze nagi (Pavla a Barnabáše) Comest. 262^a, kázal bych vají v kožený mēsec vložití DalJ. 70 rkp. V atd.

Du. gen. lok. *nají, vajú, -iú, -i*. Na př. nayu vina jest velika AlxBM. 1, 39, jakž nayu nezbude t. 1, 24, snadnějie bych wagy zaželel DalC. 70, snad bez nagy umřieti nemůže t., došla nagy obú nůzě Hrad. 55^b, nagy žalostná novina Hod. 85^b, (Ježíš) jest obojí syu wagy Hrad. 58^a, nají některý Trist. 25, kto z nají dvú Tand. 17, račiž nají býti stráže Feif. LL. 684 atd.; jiné příklady uvedeny jsou při du. akk., jenž tímto genitivom bývá zastupován.

Du. dat. instr. *náma, váma*. Na př. proč s' ty nama to učinil LAL. e, nechce k nama ijeden kupec přijíti Mast. 212, staň se nama co žádáva Pass. 297, kak wama buoh pomohl t. 291, nama jest trpěti Tand. 16 atd.

433. Plur. nom. *my, vy*. Na př. mý Parthové svD. 10, pozůstaňte vy tuto Br. Gen. 22, 15 atd., dosud Us. spis. i ob., my, vy BartD. 23 (zlín.) a j., Hatt. slc. 92. Dial. *me, ve*, s hláskou *-e* různě zbarvenou: *me* v podkrk. 53, *mě*, *vě* chrom. 278, BartD. 2, 78 (han., olom.) a j., *me sme me* a *ve ste ve* Duš. 410 a 412 (han.) atd.; příklady toho z doby staré jsou v Comest.: toho jsmý *me* svědci 258^a, ani jsmý *me* přijěli listův t. 271^a.

Plur. akk. *ny, vy*, v jazyku starém. Na př. pomiluj ny Pís. Hosp., že ny jest s tobú vadě AlxBM. 6, 12, kak wy znaju t. 3, 3^b, kak ny jest ustavil svD. 33, schováš ny ŽKlem. 11, 8, na wy super vos t. 128, 8, za ny Mast. 252, budú ny za robotné jnieti DalC. 35, tiem ny chce porobiti t. 83, pro wy t. 10 a j. (v DalC. z pravidla *ny, vy*, mimo tři příklady doleji uvedené), aby wy zbavil ohně věčného Hrad. 17^a, jáz wy vystřiehaji t. 131^a a j., mezi vy HusPost. 47^b, mezi wi in vos Koř. Mat. 12, 28, uslyš ny Kladr. 3. Reg. 18, 26, jenž ny zvolil ŠtítV. 108, trpěl za ny t. 234 a j., na ny MC. 69, pro ny NRada 312, za ny Ben. Jg.; Nudož. 34^b uvoď *ny* vedle *nás* jako výraz starý; Dolož. 222 má příklad: chceme vy podrobiti, patrně archaismus; a týž archaismus je v slc.: „Morena, Morena, za kohos umrela? ne za ny, ne za ny, než za ty krestany“ Hatt.

slc. 92, bodaj vy Parom vzal Duš. 413 (z Koll. Zpiev.). Když tvary *ny, vy* zanikají, vstupují na jejich místo tvary genitivní *nás, vás*, s doklady nejstaršími z HomOp., ŽKlem. atd.

Plur. gen. akk. lok. *nás, vás*: gen. z pův. *nōs-som, vōs-som*, lok. z pův. *nōs-su, vōs-su*, v. § 430, a akkusativ jen zastoupen tvarem vlastně genitivním. Příklady: akk. *naf* vykúpil *nos* HomOp. 152^a, vysvobod *nas* ŽKlem. 78, 9, ještě *naf* utěšoval Mast. 261, že *nas* muž žena súdí DalC. 3, když *nas* zlý lid smie vaditi t. 53, bude *was* mój rod železnú motlú kázati t. 5 (v DalC. krom toho vždy *ny, vy*), (kniežě) *was* vypudí Hrad. 20^a, komu *nas* ostavíš t. 21^b, diábel *naas* vzbúzie Štít. ř. 126^a, zprostil *nás* (tak v rkp.) Ol. Ex. 2, 19 atd., — gen. kdež *nazz* kto domem svD. 9, *naas* izádný nenajal EvZimn. 12, z *waas* t. 29 atd., — lok. *w naf* in nobis HomOp. 152^a, po *naas* EvZimn. 20, o *waas* mluvíti t., o *wás* (tak v rkp.) Ol. Num. 9, 8 atd., — dosud Us. ob. i spis. Dial. *nos, vos*, na vos Šemb. 121 (slez., bavorovsk.); — zkrác. *nas, vas* chrom. 287, BartD. 101 a 118 (laš.), t. 2, 118 (litov., místy).

Plur. dat. *nám, vám*. Na př. k nám svD. 28, zjěv nám t. 36, *wam* na útěchu Mast. 45, k nám Štít. uč. 69^a, protiv *naam* Štít. ř. 113^b, právi *wám* (tak v rkp.) BiblB. Mark. 9, 1, *naam* Pass. 617, zvěstujte *naam* Pror. 31^a, bude *waam* viděnie t. 32^b a j., *naam* Ol. Ex. 17, 3, *nám* (tak v rkp.) Ol. Num. 10, 32, k *wám* (též) t. Ex. 3, 13 atd., dosud Us. spis. i ob. V nář. lašském náležitými změnami hláskovými *nom, vom a num, vum* BartD. 101, 102, 118. Zkrác. *nam, vam* Duš. 410 a 413 (mor., slez., slc., místy).

V stč. vyskytují se vedle pravidelného *nám, vám* také tvary zvláštní *nem, vem*, vzniklé podle jiných plur. dat., které mají koncovku *-em (-ēm, -iem)* po právu, na př. *kostem* atd., srov. I. str. 122. Příklady: což *nem* přijde Túl. 12^b, jest *uem* milé tyrpieti t., když *nem* přišla chvíle také že *nem* jest nelzě nikame AlxBM. 3, 21, *wem* AlxV. 1063, co *wem* pravíu ApD. 6, spomoz *nem* ŽKlem. 33^a, rač *nem* to zjěviti Mast. 355, co *wem* třeba t. 320, to *wem* kažiú DalC. 7, jakž *wem* Libušě řekla t. 6, raziú *wem* t. 12, co sú *nem* učinili t. 63, kazují *wem* Hrad. 12^b, t. 26^a, jakž *nem* svědčí sv. Lukáš Vít. 42^a, to *wem* slušie věřiti ML. 50^a, za podobné sě *nem* zdá Pulk. 60^b, kdež *nem* bude ukázáno VJp. 62, mají *nem* bezpečnstvie učiniti t. V textech pozdějších a jazyku nynějším tvarů těch není.

Plur. instr. *námi, vámi, -ma*. Na př. mezi *nami* ŽGloss. 123, 2, s *naamy* Pror. 63^b, f *wámi* Ol. Gen. 48, 21 atd., dosud Us. spis., *náma, váma* Us. ob. Dial. zkráceno *namí, vami* Hatt. slc. 92, BartD. 73 (val.), t. 118 (laš.), *nama, vama* chrom. 287, Btch. 387 (dbeč.), BartD. 23 (zlin.), t. 118 (laš.), t. 2, 24 (han., holeš.), t. 2, 255 (žďár.) a j. Koncovka zdloužena *-mí, -má*: medzi *namí*, medzi *namá* Duš. 410 (slc.).

Část třetí.

Skloňování složené *).

134. Slovanština má vedle skloňování jmenného a zájmenného také skloňování složené, jež při adjektivech kmeně -o (-jo, -jo, masc. a neutr.), -a (-ja, -ja, fem.) se vyvinulo. Za jistých okolností syntaktických — celkem tehdy, kdy v řečtině a v jazycích romanských a germanských při adjektivu bývá člen — vytýkalo a určovalo se adjektivum tvaru jmenného demonstrativem *ju, ja, je*, které jako postpositivní člen enkliticky k němu se připojovalo a ovšem v pádě, rodě a čísle s ním se shodovalo. Na př. k adjektivu sing. nom. akk. masc. *dobrŕ* připojovalo se demonstrativum sing. nom. akk. masc. *ju*, a bylo tedy *dobrŕ ju*; podobně k nom. akk. neutr. *dobro* připojovalo se příslušné demonstrativum *je*, a bylo *dobro je*; k sing. nom. fem. *dobra* připojovalo se *ja*, a bylo *dobra ja*; a tak byl také sing. gen. masc. neutr. *dobra jeho*, dat. masc. neutr. *dobru jemu* atd. Z výrazů těchto vyvinuly se časem rozmanitými změnami tvary zvláštní, od tvarů sklonění jmenného rozdílné. a tvary ty nazývají se tvary sklonění složeného i tvoří — proti jmennému skloňování těchto adjektiv, vyloženému v §§ 231 až 295 — jejich skloňování složené: psl. (a stsl.) sg. nom. masc. *dobrazju*, gen. *dobrazjeho*, dat. *dobrujemu* atd., č. *dobrý, dobrého, dobrému* atd.

Výrazy složené z adjektiva tvaru jmenného a z postpositivního členu, tedy výrazy toho způsobu, jako jsou *dobrŕ ju, dobra ja, dobro je, dobra jeho, dobru jemu* atp., byly ve slovanštině zajisté ve všech pádech, číslech a rodech; bylať příčina jejich syntaktická a ta působila stejným právem a stejnou mocí pro všechny pády, pro všechna čísla a pro všechny rody. Srov. Lesk. Declin. 132 sl. Bylo tedy v praslovanštině na př. v sing. nom. akk. *dobro je město*, gen. *dobra jeho města*, dat. *dobru jemu městu*, lok. *dobře jemu městě*, . . . du. nom. akk. *dobře ji městě*, . . . plur. nom. akk. *dobra ja města*, gen. *dobrŕ jichŕ městŕ*, dat. *dobromŕ jimŕ městomŕ*, lok. *dobrěchŕ jichŕ městěch*, instr. *dobry jimi města* atp. —

*) Srov. Miklosich, Über die zusammenges. Decl. in den slav. Spr. (Sitzungsber. víd. Akad. 1871, 133 sl.); téhož Gramm. III² 54 sl. a IV str. 124.; Leskien, Declin. 1876, 136 sl.; a mou rozpr. Stě. sklonění složené (v Král. Č. spol. nauk 1889).

Zájmeno *jb* má v některých pádech tvary dvoje, delší *jej-* a kratší *j-*, na př. sg. akk. masc. *jejb* (v č. *jej*) a *jb* atd., v. § 396; ve výrazech zde vytýkaných máme vždycky tvar kratší. —

Výraz nom. akk. *dobrz jb* skládá se ze slov dvou, ale sráží se pak ve slovo jedno: *dobrzjb*. A rovněž tak sráží se gen. *dobra jeho* v *dobra-jego*, dat. *dobru jemu* v *dobrujemu* atd. Srážení v tom záleží, že slova předtím dvě splývají v povědomí mluvčích ve slovo jedno.

Ve sraženinách těchto zůstávalo původně sklonění oboustranné, t. j. bylo skloněno i adjektivum i pronomen, jako bylo ve výraze nesraženém, na př. v sg. nom. *dobrz-jb*, gen. *dobra-jego*, dat. *dobru-jemu* atd. Ale během času vyvinuly se tu jisté změny, na př. bývalé *dobrajeho* je dochováno do stsl., ale tutíž je za ně také *dobraago* a *dobrago*, v rus. je z toho *dobrago*, v srbch. je *dobroga*, v sln. *dobrega*, v pol. *dobrego*, v č. *dobrého* atd. Výsledky změn jsou, jak i na příkladě předloženém viděti, v jazycích slovanských nestejně, změny děly se tedy dialekticky různé a jsou poměrně mladé.

435. Tvary české lze vyvoditi dílem ze skloňování oboustranného, dílem však třeba hledati pro ně původu jiného.

Ze skloňování *oboustranného* vykládám všechny ty tvary, při kterých je výklad ten vůbec hláskoslovně možný; při těch není příčiny, ohlížeti se po výkladě jiném, výklad dotčený je tu sám sebou odůvodněn a před jinými oprávněn. Tvary pak, které se tudy vysvětlují, jsou:

sing. nom. akk. masc. *dobrýj*, z pův. *dobrz-jb*, srov. I. str. 559,
— *pěší*, z pův. *pěšb-jb*, srov. t. 560;

sing. nom. akk. neutr. *dobré*, z pův. *dobro-je*, srov. I. str. 567,
— stč. *pěšie*, z pův. *pěše-je*, srov. t. 555;

sing. nom. fem. *dobrá*, z pův. *dobra-ja*, — stč. *pěšie* ze staršího *pěšá*, a to z pův. *pěša-ja*, srov. I. str. 555;

sing. akk. fem. stč. *dobrá*, z *dobru-ju* psl. *dobra-jq*, — stč. *pěšú* z *pěšu-ju* psl. *pěšq-jq*, srov. I. str. 558;

sing. gen. fem. *dobré*, z *dobry-jě* (za stsl. *dobry-ję*), srov. I. str. 558, — stč. *pěšie*, z *pěše-jě* (za stsl. *pěše-ję*), srov. t. 557;

sing. dat. lok. fem. stč. *dobřiej*, z pův. *dobře-ji*, srov. I. str. 557,
— *pěší*, z pův. *pěši-ji*, srov. t.;

sing. lok. masc. neutr. stč. *dobřiem*, z pův. *dobře-jemu*, srov. I. str. 556, — stč. *pěšiem*, z pův. *pěši-jemu*, srov. t. 557;

sing. instr. fem. stč. *dobrá*, *pěšú*, z *-ú-jú*, psl. *-q-jq*, srov. I. str. 558;

du. nom. akk. masc. *dobrá*, z pův. *dobra-ja*, — stč. *pěšie* ze staršího *pěšá*, a to z pův. *pěša-ja*, srov. I. str. 555;

du. nom. akk. neutr. fem. stč. *dobřiej*, z pův. *dobrě-jī*, srov. I. str. 557, — *pěši*, z pův. *pěši-jī*, srov. t.;

du. gen. lok. stč. *dobrá*, *pěšá*, z pův. *-ú-jú*, srov. I. str. 558;

plur. nom. masc. *dobří*, *pěši*, způv. *-i-jī*, srov. I. str. 557;

plur. nom. akk. neutr. *dobrá*, z pův. *dobra-ja*, — stč. *pěšie* ze staršího *pěšá*, a to z pův. *pěša-ja*, srov. I. str. 555;

plur. akk. masc. a nom. akk. fem. *dobré*, z *dobry-jě* (za stsl. *-y-jě*), srov. I. str. 558, — stč. *pěšie*, z *pěšě-jě* (za stsl. *-ę-jě*), srov. t. 557;

plur. gen. masc. neutr. fem. *dobrých*, z pův. *dobrā-jichō*, srov. I. str. 559, — *pěších*, z pův. *pěšu-jichō*, srov. t. 560;

plur. instr. masc. neutr. *dobrymi*, z pův. *dobry-jimi*, srov. I. str. 558, — *pěšimi*, z pův. *pěši-jimi*, srov. t. 557.

Výkladem *jiným* než ze skloňování oboustranného je třeba vysvětlovati tvary následující:

sing. gen. masc. neutr. *dobrého*, *pěšieho*; tvar oboustranně skloněný zněl *dobra-jego*, *pěša-jego*; *-aje-* stahuje se v češtině v *-á-*, na př. v 2. os. sg. *děláš* z *dělajješ*, stč. *sázáš* (přehlas. *sázieš* nč. *zúz. sázíš*) ze *sázajješ*, part. znám ze *znajemъ*, srov. I. str. 555; příkladu, kde by se *-aje-* stahovalo v *-é-*, není; proto nelze také *dobrého*, *dobrégo* vyvoditi z *dobra-jego*, a dlužno tedy hledati výkladu jiného; tu pak nabízí se výklad pravděpodobný z analogie: *-é-* je do gen. *dobrégo* přejato analogií podle tvarů jiných, ve kterých již bylo; tvarů takových mohlo býti několik, na př. mohl to býti i sg. lok. *dobrém*, jestliže sám byl dříve než gen. *dobrégo*; zajisté byl tvarem takovým sg. nom. akk. neutr. *dobré*, vzniklý z pův. *dobro-je* v době předhistorické; a vznik novotvaru *dobrégo* byl pak ten: byly tvary oboustranně skloněné nom. akk. *dobro-je* a gen. *dobra-jego*; nom. akk. *dobro-je* stáhl se správně v *dobré* (jako *moje* v *mé* atd.); podle nom. akk. *dobré* ustrojil se pak i pro gen. analogický novotvar *dobrégo*; tento novotvar vyskytl a držel se vedle starého oboustranně skloněného *dobra-jego*; během času tvar starý vyšel z užívání, a nový *dobrégo*, *dobrého* stal se pravidlem; — a stejným způsobem vyvinulo se také *pěšieho*; to mohlo by se ovšem vykládati také z *pěša-jeho* stažením v *pěšáho* a přehláskou v *pěšicho*, změnami stejnými jako jsou v *sázajješ-sázáš-sázieš*; ale poněvadž přehláska před následující slabikou tvrdou *-ho* by byla neprávem a poněvadž ve tvarech souvisících gen. *dobrého*, dat. *pěšiemu* atd. jinak než analogií vykládati nelze, proto doporučí se výklad stejný také zde; —

sing. dat. masc. neutr. *dobrému*, *pěšiemu*; tvar oboustranně skloněný zněl *dobru-jemu*, *pěšu-jemu*; *-uje-* stahuje se v češtině velmi zřídka; příklad trvám jediný jest v adverb. *čúš*, vzniklém z *čúješ*, kde slovo vypadlé ze své kategorie (přešlé z druhu slovesného do druhu pří-

slovečného) propadlo i mimořádné změně hláskové (srov. Listy filol. 1880, 295 sl.); v *-é-* nestahuje se *-uje-* nikdy; proto nelze také dat. dobrému vyvoditi z *dobrujemu* a dlužno hledati výkladu jiného; a odporoučí se výklad týž, jako při gen. dobrého, totiž že také dat. dobrému je podle nom. akk. dobré atd., — a rovněž tak *pěšiemu* podle nom. akk. *pěšie*; —

sing. lok. masc. neutr. *dobřém*; tvar tento vstoupil na místo staršího *dobřiem*, vzniklého z *dobřé-jem*, o němž v. zde nahoře; *dobřém* jest patrně novotvar, který přijal *-é-* místo *-ie-* analogií podle nom. akk. dobré atd.; v památkách stč. oboje se vyskytuje, *dobřiem* i *dobřém*, ono jako archaismus, který časem zaniká, toto jako tvar obyečnejší, který během času tvar starý docela vytiskuje; —

sing. dat. lok. fem. *dobřej*; tvar tento vstoupil na místo staršího *dobřiej*, vzniklého z *dobře-ji*, o němž v. zde nahoře; *dobřej* jest patrně novotvar, s analogickým *-é-* místo *-ie-*, podle pádů jiných (sg. nom. akk. neutr. dobré atd., a zvláště sg. gen. fem. dobré); v památkách stč. oboje se vyskytuje, *dobřiej* i *dobřej*, ono jako archaismus, jenž za nedlouho zaniká, toto jako tvar obyečnejší a víc a více se šířící; —

sing. instr. masc. neutr. *dobřým*, *pěším*; tvar oboustranně skloněný zněl *dobřem-jim*, *pěšem-jim*; z toho nelze způsobem správným vyložiti *dobřým*, *pěším*, poněvadž *-smj-*, *-umj-* se nemění v č. *-ý-*, *-í-*; třeba tedy výkladu jiného; a tu nabízí se opět jakožto nejpodobnější výklad z analogie: *-ý-*, *-í-* je zde podle tvarů těch, které je měly a mají po právu, tedy podle sg. nom. masc. *dobřý*, *pěší*, plur. gen. *dobřých*, *pěších*, a zvláště podle syntakticky sdruženého plur. instr. masc. neutr. *dobřými*, *pěšími*; —

du. nom. akk. fem. neutr. *dobřej*, místo staršího *dobřiej*; změna stejná jako v sing. dat. lok. fem.; —

du. dat. instr. *dobřýma*, *pěšíma*; tvary oboustranně skloněné zněly masc. neutr. *dobroma-jina*, *pěšema-jina*, fem. *-ama-jina*; z těch nelze vyvoditi *-ýma*, *-íma*, a třeba zde výkladu téhož, jako při sing. instr. masc. neutr.; —

plur. dat. *dobřým*, *pěším*; tvary oboustranně skloněné zněly masc. neutr. *dobroms-jims*, *pěšems-jims*, fem. *-ams-jims*; z těch nelze vyvoditi *-ým*, *-ím*, a třeba výkladu téhož, jako v případě předešlém; —

plur. lok. *dobřých*, *pěších*; tvary oboustranně skloněné zněly masc. neutr. *dobřečs-jichs*, *pěšichs-jichs*, fem. *-achs-jichs*; z toho nelze vyvoditi správně *-ých*, *-ích*, třeba tedy výkladu z analogie, jako v obou případech předcházejících; zvláště tu byl vzorem pl. gen. *dobřých*, *pěších*, poněvadž ve sklonění zájmeném je pl. lok. *těch*, *jich* atd. stejný s pl. gen.; —

plur. instr. fem. *dobřými*, *pěšími*; tvary oboustranně skloněné zněly *-umj-jimi*; z toho nelze vyvoditi *-ými*, *-ími*, a třeba zase výkladu z analogie, jako v případech předcházejících.

Pro vokativ tvarů zvláštních není, bere se za ně, jako ve skloňování zájmeném, vždycky nominativ.

Poznam. 1. Výklad zde právě podaný zakládá se na theorii trvám bezpečné, že výrazy dvoučlenné a se skloněním oboustranným nom. *dobro-je* gen. *dobra-jego* dat. *dobru-jemu* atd. byly kdysi ve všech pádech, číslech a rodech; tvary historické stč. i nč. vyvozuje z oněch výrazů původních jednak změnami hláskovými, jednak analogií tvarů vlastních, t. j. tvarů téhož kmene a skloňování, na př. gen. *dobrého* podle nom. *dobré* atd. Naproti tomu jest jiný výklad (v Radu akad. jihoslov. CXII str. 81 a v Jag. Arch. 16, 545), který gen. *dobrého* atd. analogií podle *mého* atd. vysvětluje. K tomu připomínám:

a) V stč. je sg. dat. lok. fem. *dobříej* a lok. masc. neutr. *dobříem*, a tvary ty mění se v *dobřej* a *dobřém*. Změnu tu lze in theoria vykládati dvojako: buď 1. podle jiných tvarů téhož adjektiva, které mají *dobré-* po právu, nebo 2. napodobením possessiva sg. dat. lok. fem. *měj*, lok. masc. neutr. *mém*. Ale vskutku zná trvám každý, že změna dat. lok. fem. *dobříej* v *dobřej* je podle těch tvarů téhož adjektiva, které mají *-ré-* po právu, hlavně podle sg. gen. fem. *dobré*, změna pak lok. *dobříem* v *dobřém* že je podle nom. *dobré* gen. *dobrého* dat. *dobrému* atd., a že analogie vzdálených tvarů possessivních *měj* a *mém* sotva tu měla vlivu; a proto myslím, že ani gen. *dobrého* dat. *dobrému* atd. netřeba vysvětlovati analogií podle *mého*, *mému* atd., když tu jest analogie mnohem bližší v sing. nom. akk. neutr. *dobré* atd.

b) Také v du. nom. akk. fem. neutr. je vedle náležitého a dochovaného tvaru *dobříej* tvar nový *dobřej* atd. Kdyby byl správný výklad, že *dobrého* je podle *mého* atd., tedy měl by se také tento novotvarý dual nějak podle du. *mój* vysvětlovati; ale k *mój* je du. nom. akk. fem. neutr. vždycky *moji*, pro novotvar *dobřej* není tu nijakého vzoru ani podnětu, novotvaru toho nelze vykládati jinak než napodobením těch tvarů, které měly *dobré-* po právu nebo dříve, a to vede k tomu, abychom týmže způsobem také gen. *dobrého* atd. vysvětlovali.

c) Kdyby byly gen. *dobrého*, dat. *dobrému* atd. novotvary podle *mého*, *mému* atd., tedy by měly býti stejného původu také gen., dat. atd. vzoru *pěší*, a měly by stč. zníti gen. *pěšého*, dat. *pěšému* atd.; za to je však gen. *pěšiego*, dat. *pěšiemu* atd., patrně analogií podle sg. nom. akk. *pěšie*, — a v tom je svědectví, že také paralelní gen. *dobrého*, dat. *dobrému* atd. je podle sg. nom. akk. *dobré*. —

Poznam. 2. V sing. nom. akk. neutr. *dobré* z *dobro-je* vzniklo *-é* z *-o-je*. Podle toho mohly by se i pro gen. *dobrého*, dat. *dobrému* atd. předpokládati tvary *dobro-jego*, *dobro-jemu* atd., t. j. tvary složené, ve kterých byl členem prvním kmen neskloněný *dobro-* a členem druhým skloňované demonstrativum *jego*, *jemu* atd., srov. Mikl. I³ 164; spřeženina

dvoučlenná mívá místo náležité flexe vnitřní a koncové flexi jen koncovou dosti často (na př. *tý-den* gen. *tý-dne* m. *tého-dne*, *tři-cet* gen. *tři-ceti* m. *tři-ceti* atd.). *-oje-* stahuje se v češtině v *-ě-* z pravidla, a pro *-e-* v dobrého, dobrému atd. nebylo by pak třeba hledati výkladu jiného, stačil by tento: v *dobro-je* přestal se skloňovati člen první a zůstával ve své podobě kmenové i do pádů jiných, a vznikající v jistých pádech *-o-je-* dávalo *-ě-*. Ale výkladu tomu je na odpor sg. lok. masc. neutr. *dobriem-dobrn*, pak sing. dat. lok. fem. a du. nom. akk. fem. neutr. *dobriej-dobřej*. Zde tvary staré trvají a drží se ještě v době historické; ustupují tvarům *-ém* a *-ěj* v době poměrně pozdní; novotvaru *dobřej* místo *dobriej* nelze ani vyvozovati z **dobro-ji*, a musíme jej vykládati z analogie, totiž podle těch tvarů, které měly *-ě-* předtím; a proto odporoučí se též výklad také pro lok. dobrém m. *dobriem*, a také pro dobrého, dobrému za pův. *dobra-jego*, *dobru-jemu*.

436. Adjektiva slovanská, jež mají skloňování složené, jsou vesměs kmene *-o* (pro masc. a neutr.) a *-a* (pro fem.), na př. kmen *dobro-*, *pěšo-* přehlas. *pěše-*, *božjo-* přehlas. *božje-*, fem. *dobra-*, *pěša-*, *božja-*; tvar *-o*, *-a* mají valnou většinou od původu, na př. *dobro-*, *dobra-*, dílem přijala jej analogií, na př. *cělo-*, *cěla-* místo *cělž-* (z *-ň*). Podle souhlásky, která je před *-o*, *-a-*, dělí se tyto kmeny ve tvrdé a měkké, a měkké opět ve kmeny *-jo*, *-ja* a *-hjo*, *-hja*, viz § 231. Podle toho dělíme také skloňování složené a rozeznáváme;

- I. složené skloňování adjektiv kmene *-o*, *-a* (tvrdých), vzoru *dobrýj*, *-á*, *-é*;
- II. složené skloňování adjektiv kmene *-jo* (*-je*), *-ja*, vzoru *pěší*, *-ie*, *-ie*;
- III. složené skloňování adjektiv kmene *-hjo* (*-hje*), *-hja*, vzoru *boží*, *-ie*, *-ie*.

437. V § 435 vyloženy jsou tvary skloňování tohoto od podoby své původní nebo nejstarožitnější až do počátku historické fáse staročeské. Rozumí se samo sebou, že během doby historické tvary ty všelikým změnám podléhají, které svým časem pronikají a podle svých pravidel se dějí, že na př. *pěšá* svým časem se přehlasuje v *pěšie*, *pěšú* se mění v *pěšiá* a *pěší*, že *dobrýj* a *dobrn* se rozšiřuje v *dobraj* a *dobrau* a to se mění v *dobrej* a *dobrou*, že *dobré*, *pěšie* se zužuje v *dobrýj*, *pěší*, že místo koncovek dlouhých *dobré*, *dobrého*, *dobrá*, *dobrn* atd. v nářečích bývají krátké *dobre*, *dobrehu*, *dobra*, *dobru* atd. (hlavně laš., srov. I. str. 610), že v slc. spisovné koncovka se krátí, když slabika předcházející je dlouhá, na př. *krásny*, *krásneho* atp. (srov. t. 609), že se kmenové souhlásky v jistých pádech náležitě měkčí, na př. *dobrýj* pl. nom. *dobří* atd. Kromě toho jsou však ještě některé změny zvláštní, které ve sklonění zájmeném a spolu v tomto se vyskytují; ty třeba zde napřed a zvláště vytknouti.

1. V sing. gen. masc. neutr. místo *-ho* bývá někdy jen *-h'*; na př. ducha fwateh Pass. 22 atd. Dokladů více viz doleji při gen. *dobrého* atd. § 442 a 462 a srov. s tím I. str. 250 a gen. *tol'*, *jeh'*, *jednoh'*, *našeh'* zde v § 380 č. 8 a j.

2. Proti sing. gen. fem. *dobré*, *pěšie* byl sing. dat. lok. fem. *dobrěj* a *pěšie*, *pěší*. Rozdíl mezi tvary gen. *dobré*, *pěšie* a dat. lok. *dobrěj*, *pěšie* byl v koncovém *-j*, které v dat. lok. bylo, v gen. nebylo. Že rozdíl tento v jazyku českém skutečně byl, toho důkazem jsou doklady: v textech do poč. XV stol. nalézá se z pravidla, ano v některých skoro bez výjimky gen. *dobré*, *pěšie*, a naproti tomu dat. lok. *dobrěj*, *pěšie* (nebo *pěší m.-ie*). V dat. lok. *-j* časem odpadá. V době, kdy tato změna se vykonává, jsou pro dat. lok. tvary dvoje: starší *dobrěj*, *pěšie*, a novější *dobré*, *pěšie*, oboje s platností stejnou pro dat. lok.; v tom pak jest psychologický podnět, aby se tvary *dobré* a *dobrěj*, *pěšie* a *pěšie* identifikovaly vůbec, aby byly stejnoplatné také pro gen. Odtud bývají pak gen. a dat. lok. v sing. fem. stejné a zní podle rozdílnosti dialektické dílem *dobré*, *pěšie*, dílem *dobrěj*, *pěšie* atd. Tvary s *-j* ovládly na území českém východním, tvary bez *-j* většinou na západním; pozoruhodno pak jest nářečí doudlebské, ve kterém starý rozdíl se zachoval: gen. ty dobrý (= té dobré) vody a dat. lok. tej dobrej vodě Kotsm. 24. Srov. s tím gen. *té*, *jie* atd. a dat. lok. *těj*, *jiej* atd. ve skloňování zájmenném § 380 č. 9.

3. V sing. dat. masc. neutr. odsouvá se *-u* a bývá *-in'* místo *-mu*, *dobrém'* místo *dobrému* atd., srov. 265 a zde § 444. V nářečích pak, kde je dat. *dobrém'* místo *dobrému*, mají tvary *-m'* a *-mu* stejný význam, běže se tedy — analogií zvratnou — také pro sing. lok. masc. neutr. tvar *-mu* za stejnoplatný s *-m* a říká se na př. na tomu pěknému dvorí, o kterému méjmu bratrovi, o jednomu dobrému královi BartD. 2. str. VIII (velick.). Totéž ve skloňování zájmenném v. § 380 č. 10 a 11.

4. Změnami hláskovými stává se, že masc. neutr. sing. lok. bývá znění stejného s instr.; na př. lokaly nč. *pěším* za stč. *pěšiem*, ob. *dobrým* za spis. *dobrém* atd. zní stejně jako instr. *pěším*, *dobrým*. To je podnětem, že se tvary tyto druhy vůbec matou a bývá také instr. *-ém m. -ým*, v. doleji § 447 a totéž ve skloňování zájmenném § 380 č. 17.

I. Složené skloňování adjektiv kmene -o, -a (tvrďých).

Vzor *dobrý, -á, -é*.

438. Sklonění jest toto:

	masc.	fem.	neutr.
sing. nom.	<i>dobrý</i>	<i>dobrá</i>	<i>dobré</i>
akk.	<i>dobrý; -ého</i>	<i>dobrá, -au, -ou</i>	<i>dobré</i>
gen.	<i>dobrého</i>	<i>dobré</i>	<i>dobrého</i>
dat.	<i>dobrému</i>	<i>dobřiej, -ie, -i</i>	<i>dobrému</i>
		<i>dobřej. -é</i>	
lok.	<i>dobřiem, -im</i>	<i>dobřiej, -ie, -i</i>	<i>dobřiem, -im</i>
	<i>dobřém</i>	<i>dobřej, -é</i>	<i>dobřém</i>
instr.	<i>dobřým</i>	<i>dobrá, -au, -ou</i>	<i>dobřým</i>
du. nom. akk.	<i>dobrá</i>	<i>dobřiej, -ie, -i</i>	<i>dobřiej, -ie, -i</i>
		<i>dobřej</i>	<i>dobřej</i>
gen. lok.	<i>dobrá</i>	<i>dobrá</i>	<i>dobrá</i>
dat. lok.	<i>dobřýma</i>	<i>dobřýma</i>	<i>dobřýma</i>
plur. nom.	<i>dobři</i>	<i>dobré</i>	<i>dobrá</i>
akk.	<i>dobré</i>	<i>dobré</i>	<i>dobrá</i>
gen. lok.	<i>dobrých</i>	<i>dobrých</i>	<i>dobrých</i>
dat.	<i>dobřým</i>	<i>dobřým</i>	<i>dobřým</i>
instr.	<i>dobřými</i>	<i>dobřými</i>	<i>dobřými.</i>

Jiné ještě obměny koncovek uvedeny jsou v §§ následujících.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

439. Sing. nom. akk. masc. *dobrý*, koncovka -ý z pův. -*ŕ-jb*; na př. zlauni stvoriteľu Kunh. 147^a, zzwolutný muž Pil. a, zzwathý Petr svD. 98, lid mudrýy Pror. 19^a, slib wyezchny t. 17^a atd.; v textech starých někdy odchylka zvrtnou analogií: zlorzeczenye člověk EvOl. 114^b m. zlořečený, (had) nebude-li umrlie Mill. 80^b m. umrlý, srov. I. str. 285; -ý drží se vždy a dosud: *dobrý* Us. spis., *dobrý* otec Šemb. 50 (vých.-mor.), *dobrý* chláp BartD. 12 (zlin.), *dobrý* 53 (dol.), t. 76 (val.), *důhý* t. 35 (blat.), *důhý* t. 36 (bystř.), *svjatý* t. 40 (hroz.), *černý* t. 85 (stjick.), slc. *pravý*; — dial. obměny za -ý jsou: *dobřij* BartD. 2, 271 (jemn.), *beľ* tak rozomný t. 2, 95 (nezam.), zkrác. *dobry* člověk t. 2, 36 (přer.), *páty*, *šesty*, *šedmy*, *osmy* t. 1, 81 (hran.) a 86 (stjick.), *brany* kuň, *leskovy* ořech t. 109 (laš.), *hvyboky* t. 136 (sev.-opav.); — *dobraj*, z -ý; na př. *kříž welykay* a *tyezkay* Hod. 46^a, *kmen plodowytay* t. 16^b, *fwatay* Jakub t. 38^a, *fwatay* Jan t. 39^a, *kteray* *ginay* auřad Háj. 119^b a j.; — *dobrej*

z *-aj*; na př. starosta vryzedykowey Pror. 109^a, zawytey rok peremptorius terminus Lún. ks. z r. 1397, Maley non comparuit t., cztwrtęy diel t. r. 1403, neznámey kraj BrigF. 14, kterakey konec Mill. 40^a, mley n hrobskoy a gincy fiatek kterezy KolČ. 11^b (1542), Ondřej Pacowfkey t. 16^b (1542), nójakej dobrej mladej sejr ŽerKat. 48 a j. (velmi často u ŽerKat.), takovej nenáležitej a neslýchanej mord Slav. 14, drubeg svědek BílA. 10 atd., dobrej Us. ob., BartD. 2, 255 (žďár.), t. 2, 280 (ďač.), dobrej člověk t. 2, 228 (han., kunšt.), silnej chłap BartD. 52 (dol.), hodnej člověk t. 92 (kel.); — *-ěj*: zlatěj wlas BartD. 353 (kel.), druhěj ftáček t.; — dial. *dobré*, z *-ý*, mnohdy prostřednictvím *-ej*, srov. I. str. 539; na př. ten gifte král Mill. 6^a, ten gifte biskup t. 14^b, ten gifte obraz Mand. 2^b, dobré člověk BartD. 55 (dol.), t. 2, 204 (han., třeb.), ten nové vůz t. 2, 157 (han., slavk.), selné t. 2, 171 (han., brň.), dobré t. 2, 237 (han., kunšt.) vedle dobrej t. 2, 228 (též kunšt.); — dial. obměny za *-é*: dobré, milě pane BartD. 2, 136 a 140 (han., zábř.) a j., dobré člověk t. 2, 71 (han., šternb.), t. 2, 78 (han., olom.), t. 2, 146 (han., slavk.), dobré člověk t. 2, 44 (kojet.) a j. — Ve ŠtítMus. 139^a je psáno: takoy bude mieti království nebeské (= ŠtítV. 289); omylem.

440. Sing. nom. akk. neutr. *dobré*, konc. *-é* z pův. *-o-je*; na př. klate^a dietě Pil. d, proradne^a plémě Jid. 23, zelé warzence Pass. 625, dřívíe lefowee Pror. 5^b atd., dosud v jaz. spis., dleem také v nářečích: úrodné pole Šemb. 50 (vých.-mor.), dobré pivo BartD. 2, 38 (han., krom.), malé dítě t. 1, 53 (dol.), sladké mlíko t., sladké mléko t. 92 (kel.), dobré t. 76 (val.), slc. pravé; — dial. obměny za *-é*: ptačstvo nebeskeey Pror. Dan. 4, 18, pro welikey horko Mill. 19^b, ryb welikey množství t. 77^b, srov. I. str. 145; zkrác. dobre, braove (= vepřové) maso BartD. 1, 110 (laš.), dobre t. 85 (stjick.); dobrā mlāko t. 52 (dol., místy); — *dobrý (-í)*, zúžením z *-é*: dluhy zdraví Háj. 124^b, přes celý léto t. 246^b, dobrý místo ŽerKat. 104 a j. (často tu), na Stary Město Slav. 16, krásný Rosa 106 (ve vzoru v. -né), za častý Beck. 2, 480, jabko kradený VesA. 132^b atd., nč. dobrý, sladký mlíko Us. ob., dobrý pivo BartD. 2, 255 (žďár.) a j., t. 122 (han., zábř.), malý dítě t. 1, 53 (dol.), v horách je to fatý u kadlca dělaný u kovāřa kutý t. 55 (též); zkrác. sladky mlíko BartD. 81 (hran.), t. 2, 200 (han., třeb.), dobry pivo t. 2, 71 (han., lipn.) atd.; — *dobró* slc., koncovka kvalitou podle to, město, pofo, s délkou zachovanou z býv. dobré, srov. Pastrn. 122.

441. Sing. nom. fem. *dobrá*, konc. *-á* z pův. *-a-ja*; na př. šírost zempnā Pil. c, věc ginā Jid. 70, wlaztnā máti t. 115, oftraa brada Pass. 459, dywnaa kakaaf pravda Štít. ř. 3^b, síla morzkaa Pror. 16^a atd. vždy a dosud, dobrā voda Us., dobrā BartD. 2, 255 (žďár.) a j., dobrā t. 2, 93 (han., nezam.) a j., dobrā t. 1, 11 (zlu.) a j., slc. pravá; — dial. ob-

měny za -á: dobrá podle BartD. 2, 145 a j. (han.); zkrác. dobra, poháňka kaša t. 1, 120 a 107 (laš.); voda je dobro t. 101 (těž), veselo roba t., moja mižo t., (smrt) byla pěknó žensko jako ino žensko t. 357 (těž).

Sing. akk. fem. *dobrú*, konc. -ú z býv. -u-ju a toto z pův. -q-ja; na př. hroznú věc Pil. c, nemalú chválu svD. 55, fuchuu cestu Pass. 49, mylownú mysl Štít. uč. 70^b, na wsfelykuv zed ohrazenuv Pror. 2^b atd., dosud v nářečích: dobrú BartD. 76 (val.), druhú noc t. 11 (zlin.) a j., slc. pravú; kteruožto summu KolČČ. 41^b (1544), pro kteruo (summu) t. 52^b (1545), zvratnou analogií místo které; srov. I. str. 263; — dial. obměny za -ú: dobró BartD. 2, 23 (han., holeš.) a j. dobrō, bohatō a pilnō ženō t. 2, 103 (han., drah.), dōbrō t. 2, 78 a 84 (han., olom.); zkrác. dobru t. 1, 120 (laš.); — *dobrau*, -ou, z -ú: skrze kaldeyfkaw zemi Pulk. Pf. 3; dobrou Us., BartD. 2, 255 (žďár.) a j., t. 2, 226 (han., třeb.). — V nářečích východních zůstalo -ú (nebo jeho varianta), v slovenštině pak liší se akk. *dobrú* od instr. *dobrou*. Podobně chtěl Philomates 1533 míti akk. -ú: míru dobrú a nasutú a natlačenú a vrchovatú dadí v lúno vaše, a naproti tomu instr. -au: tau měrau kterauž měříte atd.; ale Blahoslav 1571 opřel se tomu: tak prý mluví se místy na Moravě a ve Slezsku, ale ne v Čechách; proto navrhuje onen rozdíl a chce míti akk. *dobrau* míru a instr. *dobrau* měrau, dokládaje, že ne jazyk regulí, ale ten, jenž regule vymejší a spisuje, řeči neb jazyka vlastnosti šetřiti má Blah. 8 sl. a 100.

442. Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *dobrého*, koncovka -ého (starší -ého) vzniklá analogií; na př. zagradskeho Reg. I. r. 1088 (paděl. ve XIII stol.), zzwatheho ducha svD. 49, fwateeho yzrahelfkeeho Pror. 4^b, welebneeho srdce t. 8^a, fwate° Matúšě t. j. svatého Koř. 1^a, hlucheo t. j. hluchého EvSeitst. Mark. 7, 32, druheo t. Mat. 6, 24 atd., dosud tak v jaz. spis., dílem také v nářečích: z Vysokého Us. krk., dobrého BartD. 5 a 25 (zlin.), t. 76 (val.), t. 2, 38 (han., krom.) a j., slc. pravého; — dial. obměny za -ého: dobrého BartD. 2, 145 (han., slavk.), zkrác. dobreho t. 1, 120 (laš.); — v písni připsané na konci kodexu Alb. psáno: stareheho Abrahama 108^b, snad tvar emfatický, srov. doleji dat. gynyenemu; — odsutím poslední samohlásky jest -él': ducha fwateh Pass. 22, t. 259, naffeh myleh spasitele t. 48, welikeh dostojenstvie t. 586, pak-li ji co zamutyleh napadlo t. 628, od stareh dawna PulkL. 167, o przic-dywa-welykeh Otc. 444^a, od fwateh Paffnuczcie t. 351; — *dobrého* (-ého), zúžením z -ého: welikiho kaam Mill. 30^a, hraběte Wrffowfskyho Háj. 110^a, Martina Miecholupfskyho KolČČ. 2^b (1567), žádného známého nemám ŽerKat. 25 a j. (tu často), soudu dvorského Slav. 8, krásného Rosa 106 (ve vzoru, vedle -ého) atd., dobrého Us. ob., BartD. 2, 244

(žďár.) a j., t. 2, 122 (han., zábř.) a j.; — dial. obměny za *-ýho*: dobryho BartD. 2, 244 (žďár.), t. 2, 36 (han. přer.) a j., dobryhó t. 2, 65 (han., olom.), důbrýhů t. 2, 180 (han., tišň.); — v nář. slc. mají adjektiva possessiva *-óv* podle sing. gen. *nášho* atp. místy také *synovho* Pastrn. 112, Hatt. slc. 86, u Zemánkovho pola, do ženichovho domu BartD., 38 (lip.) srov. § 235 a podle toho je tu pak také gen. *svatho*, *samho* m. *-ého* Pastrn. 112.

443. Sing. gen. fem. *dobré*, konc. *-é* z býv. *-y-jě* (za stsl. *-y-ję*); na př. *wfelike** potřěby Pil. b, pomoci zzilne* Jid. 39, ot temnee viery Pass. 140, ot paty noznee Pror. 1^a, hlas mladee nevěsty t. 83^a atd., dosud v Usu spis., dílem i v nář.: dobré BartD. 2, 237 (han., kunšt.) a j., té bílé husi t. 1, 54 (dol.), t. 89 (stjick.) a j.; — dial. obměny za *-é*: dobrě t. 2, 78 (han., olom.), od každě němocě t. 2, 86 (těž), z té bílé hósě t. 2, 70 (těž); — *dobrój*, *-ej*, podle dat. lok., na př. z země dalekeey Pror. 10^a, t. 29^a, ot egyptfkeey země t. 14^a, masti przyedobreey t. 29^a, dcery kaldeyfkceey t. 35^b, do pekelney propasti t. 28^b, z skály twrdey ŽPod. Deut. 23, aby nebyli zbaveni welykey odpłaty Orl. 62^a, bez všelikterakěj překážky ZM. 319 a j., téj dobrěj ženy BartD. 2, 35 (han., holeš.), z bílěj husi t. 2, 39 (han., kroměř.), nebylo iněj rady t. 1, 342 (zlin.) a j., dobrej t. 120 (laš.), t. 89 (stjick.), tej dobrej ženy t. 2, 37 (han., přer.), t. 2, 247 (žďár.) a j., slc. pravej; — *dobrý* (*-i*), zúžením z *-é* i z *-ěj*, *-ej*: byl velmi twrdy šíje Háj. 61^b, do Polsky země t. 275^a, do svý svatý vůle ŽerKat. 21 a j. (tu často), do druhý středy Slav. 11, krásný Rosa 106 (ve vzoru, vedle *-é*), z dobrý vůle BílA. 1 a j. (tu často), dobrý vody Us. ob., z bílý mouky BartD. 2, 271 (jemn.) a j.; zkrác.: z Novy vsi t. 2, 247 (žďár.) a j.

444. Sing. dat. masc. neutr. *dobrému*, koncovka *-ému* vzniklá analogií; na př. *swatemu* Ščepánu List. Lit., k *zle*mu* Jid. 52, *rcęte swprawedl-neemu* Pror. 3^a, *yzrahelfkeemu* lidu t. 8^a, *ke wfelike* swiedomi lydfke** t. j. všelikému lidskému Koř. 89^b atd., dosud v jaz. spis., dílem i v nářečích: *dobrému* BartD. 2, 28 (han., krom.), t. 1, 29 (pomor.), t. 1, 76 (val.) atd., slc. *pravému*; — dial. obměny za *-ému*: *dobrému* BartD. 2, 145 (han., slavk.), zkrác. *dobremu* t. 1, 120 (laš.); — v Otc. 200^a čte se: (poustevník) *netbaje sám sebe i posla ten brozen jinému nemocnému bratru a ten opět gynenemu, až po všech bratří znosichu ten brozen*; snad tvar *emfatický*, jako je *emfat. nikomému, ničémému, nikohého, ničehého* atd., srov. § 380 č. 18 a zde nahoře gen. *stareheho* Abrahama; ale mohl by to býti také *pisecký omyl*, jako v List. Oleš. 1398: *Boczkwí drzewezrzczenenemu*; *omylem* je také: *welikeme zlému* DalHr. 8, m. *welikému*; — *dobrýmu* (*-ímu*), zúžením z *-ému*: *knížeti Opawfkymu* Háj. 262^b a j., k statku pozuořtalymu KolíčČ. 99^b (1548), k *dobrýmu* a *dokonalýmu* zdraví

ŽerKat. 49 a j. (tu často), krásnýmu Rosa 106 (ve vzoru, vedle -ěmu), dobrýmu Us. ob., BartD. 2, 244 (žďár.) a j., t. 2, 145 (han., slavk.) a j., slepýmu žebrákovi t. 1, 55 (dol.) atd.; — dial. obměny za -ýmu: mýmo novýmo nůžo BartD. 2, 105 (han., letov.) a j., zkrác. dobrýmu t. 2, 244 (žďár.), dobřymo t. 200 (han., třeb.), k votco nebeskymo t. 2, 221 (též), dobřymô t. 2, 78 (han., olom.); k přátelskému porovnání Slav. 29 není z -ýmu, nýbrž zvláštnost podle nom. sg. masc. -ej vzniklá; — odsutím poslední samohlásky jest -ém', -ým', nejčastěji v nář. mor.: vecě k aapoštoľkem fboru Hrad. 78^b (míra verše tu nespolehliva), Jindřich a Beneš proti ryzfem sě brasta DalC. 100 t. j. proti Říšskému (t. císaři Albrechtovi), k hrabství Hannonském Kar. 55, ku knyzzety popowem EvOl. 246^a, k Eliášovi tefbitfem t. 113^b (3. Reg. 17), dobrém' člověkovu BartD. 25 (zlin.), hospockém nedáť sa znat t. 342 (též), tom' našem' dobrém' strýčkovi t. 73 (val.) a j., praví jeden druhém bratr bratrovi svém Suš. 144, k mynárovém dvoru t. 509, Martin ale k živém bohu přisahal t. 713, k vašom dobrým to udělám BartD. 2, 123 (han., zábř.), starým' žebráku t.; — v Kruml. čte se: proti (synu) zahynulem' mnohými hřiechy obtiezenem' 472^b; litera poslední v -em' zdá se později připsána, písař původní měl snad v úmyslu tvary -ém'; — v nář. slc. mají adjektiva possessiva podle sing. dat. nášmu atp. místy také -ovinu m. -ovému, Komárkovmu pacholkovi BartD. 38 (lipovsk.).

445. Sing. lok. masc. neutr. *dobřiem*, koncovka -iem z pův. -ê-jem; na př. kněz o gynyem práce nejmieše DalC. 100, u pokoji v němž famyem já budu spáti Alb. 18^a, w taciem peří ŠtítBud. 43, w kratcziem výkladu Comest. 246^a (je-li tu čísti kratciem, a ne snad kompt. kratciem m. kratšiem, kracšiem), o swyetyem Václavě Pulk. 82^a, po swietiem Petře Baw. 149 atd.; *dobřím*, zůž. z -iem: o swietim Jiří rkp. poč. XV stol., v. Listy filol. 1876, 19, po swietim Vítě KolČČ. 402^b (1577) atd.; jiné ještě doklady starožitného tohoto tvaru -iem, -im v. při adjektivu *svatý* v § 459; vyskytují se jen v jazyku starším a jenom zřídka, kdežto tvar obyčejný jest *dobrém*, s koncovkou tvrdou -rém podle *dobré*, *dobrého* atd., na př. o giněm Pil. d, w dobrém stavě Jid. 154. na oblacě na lehkeem Pror. 13^b, w temneem městě t. 35^a atd., dosud v jaz. spis., dílem i v nářečích: o dobrém BartD. 2, 38 (han., krom.), na královském hradě t. 1, 341 (zlin.) a j.; v dokladech starých s pravopisem nedosti zřetelným bývá čtení nejisté, na př. na ztranem List. Lit. 1057 a 1218 může býti -iem i -ém; v ABoh. psáno: (v) sudě derivveneme 40^a, m. dřevěném; — dial. obměny za -ém: v novem kabátě BartD. 60 (val., zkrác.), o tym dobrým chlapě t. 82 (laš., zkrác. a změnou -em v -ym); — *dobřým* (-im), zůžením z -ém: po Swatym Janu Háj. 293^a a j., przy kazdym s^m Waczwlawie porzad zbiehlym KolČČ. 7^a (1546), po peniezi bilým Koz. 403,

na žádným jiným ŽerKat. 35 a j. (tu často), krásným Rosa 107 (ve vzoru, v. -ém), w něgakým městě Bíla. 2 a j.; po dobrým Us. ob., BartD. 2, 244 (žďár.), t. 2, 103 (han., letov.) a j.; zkrác. -ym: o tym hustym lesi BartD. 2, 36 (han., přer.), o dobrým t. 2, 41 (han., kojet.) a j.; — *dobrej*, podle sg. nom. masc. -ej: v roce przyśfleył KolČČ. 197* (1553), po Janowi Dlauheym z Sfenpachu Lún. ort. 1619; — *dobrom*, konc. -om podle sklonění zájmenného: na vysokom stromě Šemb. 23 (ok. Benešova), pravoim slc.; — a zvratnou analogií *dobrému*, matením s dat., v. § 437 č. 3: na tomu pěknému dvori BartD. 2. str. VIII (velick.), o kterému bratrovi t., o jednomu dobrému královi t.

446. Sing. dat. lok. fem. *dobřej*, koncovka -iej z pův. -ě-ji; z -iej vyvinulo se dále jednak -ěj (sklesnutím jotace), jednak -ie (ztrátou koncového -j) a dále -í (zúžením), a bylo tedy *dobřej*, *dobrie*, *dobří*: tvary tyto jsou vesměs archaismy, vyskytují se jen v jazyku starším, a i tu pořádku; vlivem tvarů, jež mají v koncovce slabiku tvrdou -ré- atd., jako na př. sg. gen. m. n. dobrého, fem. dobré atd., vyvinul a ujal se i zde tvar *dobřej*, z něhož zase změnami dalšími jest *dobré* (ztrátou -j) a *dobří* (-í, zúžením); v nářečích pak jsou varianty ještě jiné. Na příklad (doklady tvarů archaistických uvozují skoro všechny, které znám):

dobřej; w obwirwi miernyey t. j. mērnij in funiculo distributionis ŽGloss. 77, 54, na cěstě nezkalenyey ŽWitth. 100, 2, mé dcerky příhodu vieš a každěj ji tacziey (t. přítelnicí své) povieš Hrad. 105*, ciesař kázal družey modle obět vzdáti Pass. 551, k družey bráně t. 366, na družey straně t. 569, t. 360, k jeho weliciey prosbě t. 299, u weliciey cti t. 329 (2krát), t. 471, t. 482, u weliciey rozkoši t. 451, u welicyzey cti t. 569, u welicyzey žádosti t. 351, u welicyzey závesti t. 562, u welicyzey přiezni t. 539, u welicyzey světlosti t. 549, k gednyei cznyey vdově t. 344 (gednyei novotvar podle sklonění složeného). téj chudyey hospodyně dna rucě zlámala t. 287, ke kterziei vieť t. 372, na wyfocyey stolici t. 361, w kacieyfi tesknosti t. 463, w taciey cti t. 295, po nefnadnyey cěstě t. 359, mně jeh' wlaſtnyey mateři t. 244 (stč. nom. vlastná máti), k lyczenyey kabeli DalC. 5, v družiej rucě DalJ. 56 rkp. V a Cc, jednéj jmě bylo Agathen a družey Thyoma ML. 80*, u welicyzey světlosti t. 28*, u welicyzey potupě t. 77*, na nefspornyey hodině Krist. 103*, w dobrziey libosti ŽKap. 88, 18, v-wiecznyey chvále Sequ. 364, po dluzyey době PassKlem. 108*, k té jjezdě wdatnyei a cznyey Pulk. 103*, podiví se wfelycyzey ráně jeho Pror. 68*; fwietiey královně Pass. 135 atd., jiné doklady pro světěiey v. doleji § 459.

dobřej: u welicyzey cti ML. 26^b, na vysocěj hoře Trist. 366;

dobrie: stěně naklonenie t. j. nakloňenie parietí inclinato ŽWitth. 61, 4, by mně v plnye próspyſy byli hrieši odpušćeni Rúd. 1*, w kaczei

odivě UmR. 22^b, w tacziето cti Pass. 112, pomozte mně prziezaloftywie ženě t. 326, družie straně List. JHrad. 1388, již na družie lodí biechu Krist. 35^a, w kazdye strážu Alb. 107^b (v písni na konci připsané), běda mně smutny matce ML. 118^b, ona této pyecznye prosbě učini skonanie Kat. 190, královně nebesczny t. j. -šcie (dat.) Pror. Jer. 44, 18, proti czisty manželce Mat. 14, na myerny cestě ODub. 17 (na myerne cestě t. 18, tedy nom. mierná cesta), k kwietnie neděli HusPost. 5^b, na pokoyne cestě Řád pz. 5 a 17; světie královně atp., v. § 459;

dobří: po dluzi hodině k sobě se navrátiv EvOl. 54 t. j. dlúzi, na družie straně OpMus. 19^b, k družie bráně t. 22^a; swyety Máří Vít. 20^a atd., jiné doklady pro světi v. v § 459;

dobřej, -ej: k uelikey chyzti (česti) Kunh. 148^a, w hoyney chzcty Pil. b, w rozlichzny twarsi t., u welykey chudobě Pass. 572, na hoře jerusalemkey Pror. 8^a, na wfelykey hoře wyfokey t. 42^b, na wfelykey hoře swatey t. 9^a, na huorě na swatey t. 19^b, w rodynneey zahradě t. 1^a, na huorě fyonkey t. 8^a, na cestě egyptkey t. 8^b, na hoře mraczneey t. 10^a, k kraloweey stolici t. 16^a atd.; — zvratnou analogií jest i -aj za -ej: dána ta kopa Uhlikoway a Kláře sestram KolB. 1520, srov. I. str. 137; — -ej, -ěj zachováno dial. dosud: tej dobrej vodě Kotsm. 24 (doudl., proti gen. ty dobrý vody), dobrej BartD. 2, 247 (žďár.) a j., na tej zelenej lúce t. 2, 37 (han., přer.) a j., slc. pravej; na téj zelenéj lúce BartD. 2, 35 (han., holeš.), mojej staréj matce t. 2, 39 (han., krom.), g vysokéj jabloni t. 1, 341 (zlin.) a j.;

dobré: v sieni swate ŽKlem. 18^b, k smylně (tak v rkp.) milosti Štit. uč. 70^b, k jeskyni propastnee Pror. 38^b, k wieczne radosti NRada 401 atd. dosud, dobré Us. spis., dobré ženě BartD. 2, 136 (han., zábř.) a j., té naší dobré matce t. 1, 83 (hran.), v jakési hospodě t. 1, 351 (stjick.) a j.; — dial. obměny za -é: dobře BartD. 2, 78 (han., olom.), na celé požehnaně rovině t. 2, 55 (han., kojet.), zkrác. v každé nemoci t. 1, 359 (laš.) a j.;

dobrý (-i): k nebelky svátosti Hod. 79^a, běda mně smutny matce t. 55^b, po maly chvíli t. 40^a, w gednoštayny vieře t. 9^a, na hoře swaty t. 22^b, w zemi rziczky AlxV. 69, ve čsti swyeczky t. 70, k rzyczky zemi t. 314, w taky myslí t. 458, daj ktery (bohyni) chceš jablko toto t. 748, w hedbawny vlně t. 1236, kdež počátek kazdy ráno t. 1464, po lewy straně t. 1663, ten k wojně rozumný, kazdy (m. k-každý) sěči umuý t. 1671, w kteryzto oboře Mill. 49^b, przy kazdy s^u Katherzinie porząd zbiehly KolČČ. 55^a (1547), k druhý straně ŽerKat. 35, po dlouhý předešlý nemoci t. 76 a j. (tú velmi často), krásný Rosa 106 a 107 (ve vzoru, vedle -é a -eg) atd., dobrý vodě Us. ob., v celý vsi BartD. 2, 280 (dač.) a j.; — dial. obměny za -ý (i): na uherskyj straně BartD. 1, 52 (dol.), v ósmýj latinskyj t., zkrác. ty starý ženě t. 2, 247 (žďár.) a j.

447. Sing. instr. masc. neutr. *dobrým*, konc. -ým vzniklá analogií; na př. před mnohým rokem Pil. a, se zlym Jid. 49, bydle s swatim budeš swatý s proklatim budeš proklatý NRada 1850, vždy a dosud, dobrým Us. spis. i ob., BartD. 2, 255 (žďár.), t. 1, 25 (zlin.) a j., slc. pravým; — dial. obměny za -ým: bielem stromem Mand. 11^b (dial. mor.), s welikem zbožiem Mill. 10^a (též), ginem králem taterfem t. 5^a, dobrém BartD. 2, 215 (han., třeb.), s koněm přistrojeném t. 2, 151 (han., slavk.) a j., dobrém t. 2, 23 (han., holeš.), dobrém t. 2, 50 (han., kojet.), zkrác. dobrym t. 2, 99 (han., vyšk.), za hustym lesem t. 2, 36 (han., přer.), dobrym t. 1, 120 (laš.), s malem chlapcem, s pěknem klobókem t. 2, 157 (han., slavk.); v Mill. psáno: s tiem mrtviem tělem 18^b, m. -ým; — *dobrajm*, -ejm, z -ým: před fudnaym dnem Iobk. 129^b, nad wowczarfakym rybníkem KolBB. 240^a (1528), mezi Prahau a Slanaym Háj. 88^b, mezi Prahau a Gilowaym t. 337^b; s Petrem Paczowfkeym KolČČ. 12^b (1542), rowneym podilem t. 24^a (1543), moczney m hospodáfem t. 3^a (1547), s lačnejm životem Aesop 1584 (liška mezek vlk), spravedlivejm nálezem Slav. 11, nad statkem pouzštalej m t. 44, mezi Zuzanau a Janem Dlauheym Lún. ort. 1619, s tím holejm netopajfem RZvíř. 1628 (sova), jakejm jinejm způsobem ŽerKat. 30 a j., s takoweym přístney m poručením ČernHeřm. 247, meym spěšney m příjezdem t., kráľnegu Rosa 107 (ve vzoru, v. -ým); velkejm hlukem podkrk. 50, s malejm zvonkem t., s milejm pánem bohem Suš. 514, silnejm chlapem BartD. 52 (dol.). V jazyku spisovném a namnoze i v nářečích uchovalo se staré -ým, kdežto v pl. dat. se změnilo v -ejm.

Místo -ým bývá -ém také v textech, ve kterých se to nemůže vykládati dialektickou změnou hláskovou *y-e*, na př. welikem křikem Pass. 326, s newelykem nepokojem AlxV. 2309, hlasem welikém (tak v rkp.) HusPost. 60^b, s velikem hněvem HusE. 1, 255, s biskupskem rúchem t. 397, uprzíemem úmyslem ŠtítMus. 129^a, gedinem slovem Mat. 109, s gedinem pacholkem Lún. l. 1441, obyczeynem oružím Otc. 28^b, prawem trhem Kola. 1517 a j., právem sobě danem KolČČ. 47^a (1548), mezi Concilium Bazylegfekm a Čechy VelKal. 285, pod podobenstvím od domácích věcí wzatém Beck. 1, 76, vším myšlením nepochopitedlném t. 1, 49, s giťem vědomím KoleE. 69^b (1721), nad domem lзраhelkfém Bíla. 58, před milošťiwém letem Bíld. 480 a j., před blahoflaweném usnutí (m. -ím) jejím Kon. 887 a j., před dílem plném Seel. 91; jsou to odchylky vzniklé matením s lokalem: v době, ze které doklady tyto pocházejí, je sg. lok. *dobrém* (po způsobu starším) a také *dobrým* (zúženě, způsobem novým), podle toho zdálo se, že také vedle instr. *dobrým* může býti tvar domněle starší *dobrém*, a tak se také psalo a někdy bezpochyby i mluvilo, srov. I. str. 284 a zde §§ 254 a 437 č. 5.

448. Sing. instr. fem. *dobrú*, -au, -ou, koncovka -ú z býv. -ú-jú a to z -q-jq; na př. *dobrú*: vodú hlubokú Pil. a, nezzlýchanú tú odívú

svD. 1, jenž prawu rukuu s. Hedviku žehná Pass. 23, s těžkuv rukuv Prot. 25^b a j.; zvratnou analogií psáno -uo: rukú společní a nerozdílnuo KolČČ. 44^b (1544); staré -ú dochováno v nářečích: tú velikú vodú BartD. 10 (zlin.), pod takovú krivú brezú t. 35 (alenk.); — dial. obměny za -ú: dobru BartD. 120 (laš. zkrác.), šustla ho zelenu haľuzku t. 358 (též); dobré BartD. 2, 23 (han., holeš.), t. 2, 215 (han., třeb.), tó červenó ružó t. 2, 45 (han., kojet.) a j., tó červěno ružó t. 2, 68 (han., olom.) atd.; s tím pěkným růžúm t. 1, 88 (stjick.), tum dľuhum cestum t. (též, místy), duuhum cestum, s veľkum radośum Šemb. 56 (opav.), -m přidáno vlivem polským, nápodoběn jím nosový přihlas polské koncovky -ą, dobraą, jako v dial. instr. rybun § 138; — *dobrau*: swav dobrav volí list. z r. 1406 (Listy filol. 1888, 44); — *dobrou* Us. nč. spis. i ob., BartD. 2, 255 (žďár.) a j., naši bilou kozou t. 2, 226 (han., třeb.), dobrou t. 1, 92 (kel.) a j., slc. pravou.

449. Du. nom. akk. masc. *dobrá*, koncovka -á z pův. -a-ja; na př. ta mužě zradna AlxBM. 1, 33, člověky oba bohata AlxBM. 3, 35, dva zlaa člověky Pass. 27, přěs cielaa dwa dny Ol. 2. Mach. 10, 37, dva krále Amoreyľkaa Ben. Jos. 24, 12, dva hůfy weliká t. 3. Esdr. 12, 31, dwa zlatta KolČČ. 388^b (1564) atd., dva česká Dobr. Lehg.² 203 (t. groše, archaismus ještě za doby Dobrovského).

450. Du. nom. akk. fem. neutr. *dobřiej*, koncovka -iej z pův. -ě-ji; tvar *dobřiej* je stejný se sing. dat. lok. fem., a také obměny jeho dálejší jsou stejné: z -iej vyvinulo se jednak -ěj (sklesnutím jotace), jednak -ie (ztrátou koncového -j), a bylo tedy *dobřej* a *dobřie*; z toho stalo se změnami známými *dobře* a *dobří*; tvary tyto jsou vesměs archaismy a vyskytují se i v jazyku starém jen pořádku; vlivem tvarů, jež mají -ě a slabiku tvrdou, jako na př. *dobré*, *dobrého* atp., ujalo se i zde *dobřej*, a z toho bylo změnami dalšími zase *dobré* (ztrátou -j) a *dobrý* (-í, zúžením). Na příklad (doklady tvarů archaistických uvozují skoro všechny, které znám):

dobřiej: oči weliciey Pass. 456, oči plamenyey t. 459, dvě ľtrziebrnyey truhle t. 401, tě newynnyey rucě t. 306, tě dvě hroznyey a przykrzyey ráně t. 304, nemudrzyey dievče (vok.) t. 362, tvoji rucě probytyey, nožě v těch ranách ocytyey Růd. 34^b, podal krásu jich v rucě neprzatelsziey t. j. -šciey ŽWittb. 77, 61, dvě olivě zlatyey DalC. 7, dvě fiolniey orlicí DalJ. 22 z rkp. V, lékař léčí bolnyey oči Hrad. 110^b (2krát), dvě tak przielifnyey bolesti t. 29^b, tvoji myľofrdnyey oči Modl. 143^a, rucě fwato-kradnyey ML. 35^b, vaši czyľtyey rucě Alb. 64^b, Lia churawyey oči má t. 85^b, dvě krávě tučniei Hlah. Tob. 8, 22, neľtydatiei oči Kruml. 240^a, wafie blahoflaweniočiei Koř. Mat. 13, 16, dvě dľcie kamennyey t. Ex. 24, 12,

dvě věci nepohnutiei t. Žid. 6, 18; jeho swietyey rucě Pass. 403, dvě swatyey těle t. 403 atd., jiné doklady pro swietej viz doleji v § 459;

dobřej: tepiechu jej jeho služby v myley líccě LAl. g, tě miley matčě Pass. 278, za dvě maley míli t. 312, přěs cieley dvě létě Koř. Skutk. 28, 30 (po l- podle pravidla vždy bez jotace, srov. I. str. 196 a j.); aby se lydfczey oči kochale t. j. lidščěj ROIB. 20^b, oči kterzey widita EvSeitst. Luk. 10, 23;

dobrie: Adam nedoftoynye rucě ztáhl Pass. 13 (mohlo by se bráti též za adv.), daj mi prudczye křídle Modl. 14^b, dvě nebeščzye perle t. j. nebeščie t. 147^a, tě šlechetniě Václavovně DalJ. 99 rkp. Z, czyftije oči móžta widěti Štít. ř. 79^b, tě obě milosti samě o sobě ani sta zlee ani dobrzije, ale když je zšlechtí duchovní milost, dobrzije budeta t. 93^b, ti otewrzenije majíc oči jdú do pekla t. 119^a, kak jsú tvoji newynnije rucě svázali t. 164^a, kto chce pásti jiných smilnye oči ŠtítMus. 56^b, pasa svoji oči smilnie t. 22^a, češic swrabliwie uši t. 140^a, na svoji rameni drazye Rúd. 2159, jenž mají uši hadowie Hug. 239, dvě vévodě pruscie PulkR. 149^b, spē svoji rucě krafnye Kat. 186, druzye dvě kola t. 156, wffelyczye rucě omnes manus Pror. Isa. 13, 7, dáti se v ruce neprzatelštie Hlah. 2. Par. 25, 20, rucě ženštie ei povražeta t. Jud. 9, 15, wffeliczie rucě universae manus Ol. Ezech. 21, 7, Lia měla oči bohnye t. Gen. 29, 17, rucě zzenštie jeho zahladita t. Jud. 9, 15, w neprzatelštie rucě t. Lev. 26, 25, chlupatiě (tak v rkp.) rucě t. Gen. 27, 23, dvě welicie světle t. Gen. 1, 16, dvě dště kamennye t. Ex. 24, 12, dvě gynye dště t. Ex. 36, 28, dvě dště yaciez napřed biešta t. Ex. 34, 3, dvě otelnye krávě t. 1. Reg. 6, 7, dvě dce kamennye BiblA. Ex. 24, 12, dve (sic) dczie kamenie Mand. 33^a; jejie swietye rucě Pass. 23, svoji kletye rucě Vít. 24^a atd., jiné doklady pro světie, kletie v. doleji v § 459;

dobře: lomiece byele rucě AlxH. 5, 1, AlxV. 1892, na mdle oči Hrad. 110^b, tě obě milosti ani sta zlee ani dobrzije Štít. ř. 93^b, dvě sestře mylee sobě t. 9^b (po l- podle pravidla vždy bez jotace);

dobří: svoji fwytij rucě vzved Hod. 36^b, oči -maje plamennii Troj. 101^b;

dobřej: poddadie jě v rucě meczowey ŽWittb. 62, 11, ti nosie v zlatě fygoletney orlici DalC. 22, dvě olivě zlatěj DalJ. rkp. S, rucě jmám ohrozeney Pass. 289, dvě zdi prosto dyelaney t. 528, smylney oči jsú posel smilného srdcě Alb. 11^a, Lia jest měla churawey oči t. 35^a, druhei dvě hřivně Koř. Mat. 25, 22, skrzě rucě apoštolfkei t. Skutk. 5, 12, bude dán v rucě lidfkei t. Mark. 9, 30; jeho swatey rucě svázavše Pass. 192;

dobré; nesnadno doložiti, poněvadž *dobré* je také plur. nom. akk. fem. a na př. ve výraze: dvě osobě přísežné Výb. 2, 1221 (z r. 1517)

může adjekt. přísežné býti ovšem náležitý tvar dualový, ale může to také býti odchylkou syntaktickou plural místo dualu;

dobrýj (-i): dvě světle nebesky Modl. 147^a (nenf-li to omyl nějaký).

451. Du. gen. lok. *dobrú*, koncovka -ú z byv. -ú-jú; na př. díelo (rukú) ľudsku ŽGloss. 134, 15, na líci lydíkuu Modl. 22^b, rukú swyeffenuv a kolenú mdlých t. 25^b, s frdecznuv očí Štít. ř. 115^a atd..

452. Du. dat. instr. *dobrýma*, koncovka -ýma vzniklá analogií; na př. gynyma dvěma mnichoma Alb. 63^a, nahyma vel bofyma nohama SequB. 119^b, bofyma nohama jíti KabK. 5^b, cžyftýma rukama Ben. Job. 17, 9, mezi dotczenyrama stranama KolČČ. 101^a (1548) atd. dosud, svázanýma rukama Us. spis., mezi stranama povstalýma TomP. 4, 365, s očima upiatýma t. 6, 285, s černýma očima Suš. 230 (v nář. ob. zachovalo se -ýma, -ejma, poněvadž tu také pl. instr. touž koncovku byl přijal); — *dobrajma*, z -ýma: zawrzenayma očima Hod. 71^b; — *dobrejma*, z -ajma: v dial. pl. instr., jenž koncovku -ýma, -ejma přejal z instr. du.

453. Plur. nom. masc. *dobří*, koncovka -i z pův. -i-ji; na př. pójdú hrsieflný Pil. a, kéž mi to činie giný Jid. 96, (lidé) hlupij AlxBM. 4, 22, družig sé vztiekajú DalHan. 30, mnozý (tak v rkp.) jsú stvořeni Štít. nč. 67^a, Swyetsfity lidé t. 72^a, národové lydfity t. 117^a, tyffij a fkyldnij Štít. ř. 4^b, taczij t., nyeterzij t. 51^b, wfelyczyy králi Pror. 11^a, synové yzrahelfczyy t. 19^a, zemrú welyczyy i malyy t. 65^a, synové netbalí t. 21^b, řečftij kněží Pref. 10 atd., dosud v jaz. spis., dílem i v nář.: draží, hluší, vysoci, dobří Šemb. 12 (domažl. a krk. u Vysokého), t. 17 (domažl.), dobří, druží, velcí, doudlehtëí Kotsm. 24 (doudl.), staří BartD. 2, 255 (žďár.), dobří t. 2, 23 (han., holeš.) a j., t. 1, 25 (zlin.), tí staří vojáci t. 52 (dol.) a j., slc. praví; — dialektické obměny za -i: blahoslavení kterzye slyšie EvVíd. Luk. 11, 28, nemnozí vrozenye EvOl. 103^a, gynye (lidé) t. 111^b, aby neřekli egypczfsczye t. 124^a, blazenye beati t. 322^a, nyekteraccie gynie ptaczie Mill. 46^b, lvové diewoczie t. 47^a, ti lidé jsú zlie t. 28^b, (lidé) jsú pracowitie t. 43^b a j. (v Mill. často), srov. I. str. 220 sl.; mnozej, ubozej, hlušej, volicej, širocej Šemb. 31 (krk.), m. mnozí atd., zvláště po sykavkách; Polešovčej (sing. -ský) BartD. 52 (dol.); zkrác. dobří BartD. 120 (laš.), dobří, nebozi, bosi, daleci, hluši lědi t. 2, 43 (han., kojet.) a j.

Pl. nom. *dobří* jest jediný tvar ve vzoru tomto, který od původu má a dosud zachoval koncovku měkkou. Kmenová souhláska mění se tu od koncovky -i způsobem náležitým, proti sing. *dobrý* je *dobří* atd.; ale jsou tu některé zvláštnosti a také odchylky — zejména při adj. -ký, -ský atd. —, že je třeba, vytknouti tu věc také zvláště.

Adjektiva s koncovkou -ký mají náležité -ci: veliký-velicí. Jsou-li před -ký sykavky, podléhají spolu s -k- změnám známým z hláskosloví; totiž -ský mění se ve -ščí a toto ve -ští, srov. I. str. 448; na př. ptáci

nebefczi ŽKlem. 132^a t j. nebeščí (v ŽKlem. je psané czi = či, tedy -fczi = ščí), králové zemfczi t. 114^a, duchové andielffczi Krist. 32^a (také v Krist. je psané czi = či atd.), zidowfczy duchovníci t. 65^b, hlasové andielfczy Pass. 46, mistři pohanfczy t. 288, synové yzrahelffczy Pror. 19^a atd.; koncovka -ščí dochována v nářečích: pohanščí BartD. 65 (val.), vojenščí páni t. 343 (zlin.), uherščí, češčí t. 2, 47 (han., kojet.) a j.; vojenščí páni Suš. 572, Sladkovščí myslivci t. 81, Drytomščí zbojníci t. 121 a j.; jinde je ze -ščí pravidelné -šlí, srov. I. str. 521: posli rzymfzy Pass. 37, buohové pohanfzy t. 227, nebestij daři t. 439, Swyetfšty lidé uč. 72^a, národové lydfšty t. 117^a atd., ně. nebeští, pohanští, římsští atd. Us. spis.; — v nářečích je za to -čí: malenovčí BartD. 15 (zlin.), moravčí t., světlovčí páni Suš. 512 atd., srov. I. str. 512; nebo -scí, vzniklé novým tvořením, na př. podle velký-velcí také selský-selscí: selscí volí Suš. 513 a j., zemscí BartD. 41 (hroz.), uherscí, rakúscí t., klášterscí t. 2, 186 (han., tišň.), znojemsčí, moravscí t. 2, 234 (han., kunšt.), chudobscí (Chudobín) t. 2, 250 (žďár.), znojemsčí t. 2, 209 (han., třeb.), uherscí t. 120 (laš.) atd., srov. I. str. 448; — podobné změny při koncovkách

-šský pl. -šščí, -ššlí: říšský-říšščí Us. spis.;

-čský, -cký pl. -čščí, na př. řěčský-řěčščí, rzeczfczjz mistři Krist. 64^a; -čščí, rzecfšjz kněží Pref. 10; -ččí, -člí, kyniččí (Kynice) BartD. 2, 186 (han., tišň.), zkrác. němeččí, tureččí t. 2, 47 (han., kojet.), němeččí t. 2, 130 (han., zábř.) a j., němeččí, tureččí Us. spis.; nebo -ccí novým tvořením, německý-němeccí jako tenký-tencí: tureccí BartD. 41 (hroz.), němeccí t., rosicci t. 2, 186 (han., tišň.), bystřicci t. 2, 250 (žďár.), zkrác. rosicci, němeccí, katolicci t. 2, 209 (han., třeb.); a z toho -ctí: nemectí Hatt. Ml. 153 (slc., místy); nebo smíšením -cí: turecí t. 1, 13 (zlin.), rosicci, bystřicci t. 2, 234 (han., kunšt.);

-ššský pl. -ššščí atd., za to zlin. -šci, hradišci BartD. 1, 15; atd.

Koncovka -í se souhláskou náležitě změněnou drží se v jazyku spisovném a v některých nářečích, z nichž jsou nahoře doklady uvedeny. Jinde naproti tomu vyvinuly se tvary se souhláskou nezměněnou, velcí páni, praskí kupci, suchí lidi, ubohí žáci, dobří přátelé, nebo: velký páni, praský kupci atd. (psáno -ý podle pravidla pravopisného, aby nebylo -í po souhláscce tvrdé). Tvary tyto jsou v užívání valnou většinou v jazyku obecném území západního Šemb. 41, ČČMus. 1863, 340; jsou hojně také na území východním, na př. dobrý BartD. 2, 255 (žďár.), t. 2, 271 (jemn.), t. 2, 280 (dač.), ubohý muádenci t. 1, 45 (lhot.), huuchý luďá t., slc. velcí, mnohí, tichí Hatt. slc. 52; a jsou doloženy také v době starší: Růsa 107 má ve vzoru vedle krásnj také krásný, Jandit 56 má krásny za pl. nom. všech rodů, a jinde čte se: hanácký mládencý BílD. 21, starý pohané t. 263, nerozumný ptáci BílC. 80 a j., veliký hříchové Seel. 344, skutkové apoštolfky t. 257, darové nebesky t. 213, pohanfky lidé t. 28,

my katolický křesťané t. 46 atd. Ke vzniku a šíření těchto tvarů působila především souhláska tvrdá, která byla v pádech ostatních a odtud také sem vnikala, a pak také ta okolnost, že v plur. nom. tvar *-é* zúž. *-ý*, náležitý pro fem. a pro masc. neživot., přijímá se v nář. ob. všeobecně též pro neutra; bere se tedy konečně za plur. nom. pro všechny rody, také pro masc. životná.

Jinou odchylkou bývá tvar *-é* v strojeném jazyku spisovatelů neumělých: místo dobré říká se v nář. ob. dobrý, a tudy vzniká domněnka, že za ob. dobrý vůbec má se knižně říkati dobré atd., tedy třeba také dobré páni atd.; na př. jiné znamenité spisovatele Seel. 266 a 267, jméno v kterém němé mluví (m. němí) t. 158 a j.

454. Plur. nom. akk. neutr. *dobrá*, koncovka *-á* z pův. *-a-ja*; na př. kralowzká loviště Pil. b, kralowaa zuamenie Pass. 86, wffelykaa kniežata zemfkaa Pror. 11^a atd. Náležitý tento tvar zachoval se v jaz. spisovném; v nářečích je za něj všude tvar fem. *-é* zúž. *-ý(í)*, na př. velký okna, dobrý jabka Ús., BartD. 1, 55 (dol.), dobrý t. 2, 171 (han., holeš.) a j., moravsky vina t. 2, 225 (han., třeb.) a j., překrásné japka t. 1, 341 (zlin.), my ubohé písklata t. 1, 353 (kel.), dobre t. 1, 120 (laš.), slc. pravé atd., a toho jsou příklady také z doby starší: pro vina Lauzm-pelcky ŽerKat. 114, jiný dvě města t. 117, krásný Rosa 107 (ve vzoru, vedle *-ná*).

455. Plur. akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *dobré*, koncovka *-é* z býv. *-y-jé* za stsl. *-y-ję*, jako v sg. gen. fem.: na př. hrozne^a divy Pil. c, peníze danee Pass. 122, cedry lybanfkee a rozwedenee Pror. 17^b, wffelykee mezě zemfkee t. 18^b, vody rzyeczenee fylnee t. 6^b atd., dosud v jaz. spis., dílem také v nářečích: dobré BartD. 2, 38 (han., krom.), tvoje černé joči t. 1, 12 (zlin.), plné kapce t. 341 (též), má dobré voły, pěkné koně t. 32 (pomor.), ty hrušky sú zelené, sú červené t. 53 (dol.), dobré t. 76 (val.), slc. pravé; — dial. obměny za *-é*: všechny krále taterfkey Mil. 40^b, had má zuby velmi welikey t. 88^a, skrze flatke y horzkey věci Orl. 3^b, milovníci tohoto světa chutney a flatkey věci ukazují t. 11^b, jestliže by jemu (věci) postoupenej nebyly Slav. 25, srov. I. str. 145; zkrác. dobre BartD. 120 (laš.), tři zlate vlasy t. 360 (též); — *dobrý* (*-í*), zúžením z *-é*: dvě mísy czynowy KolČČ. 76^b (1548), úřady zemský Slav. 9 a j., na jiný mnohý nedostatky ŽerKat. 3, jeho bídný nohy t. 42 a j. (tu často), krásný Rosa 107 (ve vzoru, v. *-é*), dva dubowj žlaby KolEE. 106^b (1672), důvody vaše jsou mdlj VesA. 47^b, přechovávati weřegný hejsky Nitsch. 142, dobrý koně, zelený hrušky Ús. ob., dobrý hrušky BartD. 55 (dol.), naše nový voze t. 2, 157 (han., slavk.) a j., zkrác. dva nový voze t. 1, 82 (hran.), na česky hranice t. 2, 55 (han., kojet.) a j.

U Seel. 321 čto se: sv. Norbert mnozý lříšníkú ku pokání přivedl; chybně nom. za akk., v strojené řeči spisovatele neumělého.

456. Plur. gen. lok. *dobrých*, koncovka *-ých* v gen. z pův. *-ŋ-jichŋ*, v lok. vzniklá analogií; na př. zauitiuich GlossJer., morzkých měst svD. 18, mlýnných jčzov Pil. a, u mladých dnech Jid. 20, z mrtvých BiblB. Mark. 8, 31, fydonských t. 7, 24 atd., dosud v jaz. spis., dílem také v nářečích: dobrých rodičů BartD. 32 (pomor.), dobrých lidí t. 2, 35 (han., holeš.) a j.; — dial. obměny za *-ých*: *dobrých* BartD. 2, 267 (jemn.); zkrác. *dobrych* t. 1, 120 (laš.), t. 2, 36 (han., přer.) a j.; v době úžení ie-í vyskytává se zvrtnou analogií *-iech*: *krafniech* palácuv Mill. 58^a, *tluftiech* desk t. 33^a, *rufiech* vlasuv Troj. 72^b, t. 74^b, t. 75^a; — *dobrajch* z *-ých*: *fwataych* těl Hod. 51^a, *fwiecz* bijelaych Lobk. 35^a; — *dobrejch*, z *-ajch*: v rejstřích purgmistrských KolČČ. 2^a (1544), *gineych* sirotkuo t. 13^b (1546), o *jakejch* mandatích Slav. 21, *slušnejch* příčin t. 25, od *jinejch* známých ŽerKat. 26, po *druhejch* t. 37 a j. (tu často), *kráfnegch* Rosa 107 (ve vzoru, vedle *-ých*), *dobrejch* Us. ob., *dobrejch* BartD. 2, 246 (žďár.), t. 2, 224 (han., třeb.), *silnejch* chlapou t. 1, 52 (dol.) a j.; — dial. *dobréch*, z *-ých*, mnohdy prostřednictvím *-ejch*, srov. I. str. 539, na př. *vod* horzkech Mill. 30^b, *zvieřat* cziftech i *necziftech* t. 104^b, *ginech* domuov t. 71^b, o *ginech* vlastech t. 20^a, od *giftech* vypravěčův Mand. 1^a, na *tech* nových vozích BartD. 2, 157 (han., slavk.) a j.; dial. obměny za *-éch*: *dobréch* t. 2, 136 (han., zábř.), do *vélékéch* sklěpu t. 2, 84 (han., olom.), za *staréch* času t. 2, 55 (han., kojet.); — koncovka *-éch* jest hlásková obměna za *-ých* v některých nářečích moravských; když se vyskytuje v textě západním, jest analogií zvrtnou podle *dobrého-dobrého* atd., na př. při *drzanech* saudech KolEE. 214^b (1705).

Místo *-ýchž*, *-ýchs'* bývá *-ýž*, *-ýs*: w *kteryzto* zahradách KabK. 27^b m. v *kterýchžto*, w *kteryzto* (věcech) t. 21^b, w *kteryzto* kuchyních t. 34^b a j., o *yakys* lidech KabK. 11^a m. o *jakýchs'*; tu vynecháno *-ch*, jako v *nešť* m. *nechžt*, srov. I. str. 462.

V OpMus. 19^a psáno: o mnozých přiběžích, t. j. o mnozích m. *mnohých*; není-li to omyl, tedy je to patrně tvar ustrojený z nom. *mnozí* mechanickým přidáním koncovky *-ch*, jako je ustrojen na př. dial. pl. instr. *kluci-ma*, tema *malejma* *klucima* BartD. 2, 225 (han., třeb.).

457. Plur. dat. *dobrým*, koncovka *-ým* vzniklá analogií; na př. *diáblóm* *klatým* Kat. 154 atd., dosud v jaz. spis., dílem také v nářečích: *dobrým* BartD. 25 (zlin.) a j., slc. *pravým*; — dial. obměny z *-ým*: *dobrým* BartD. 2, 271 (jemn.), zkrác. *dobrym* t. 1, 120 (laš.); — *dobrajm*, z *-ým*, nedoloženo; — *dobrejnm*, z *-ajm*: *druheym* Otc. 102^a, *sirotkuom* Sfrkoweym KolČČ. 13^b (1542), *jinejm* osobám Slav. 14, *jinejm* *sirotkům* ŽerKat. 11 a j. (tu často), *kráfnegm* Rosa 107 (ve vzoru, vedle *-ým*), *dobrejnm* Us.

ob., BartD. 2, 246 (žďár.), malejm klukum t. 2, 225 (han., třeb.), silnejm chlapom t. 1, 52 (dol.); — dial. *dobrém*, dílem prostřednictvím *-ejm*, srov. I. str. 539, na př. k rozlicznem neduhóm Mill. 20^b, těm našem novém vozom BartD. 2, 157 (han., slavk.), naším bílém kozám t. 2, 105 (han., letov.) a j.; — dial. obměny za *-ém*: *dobrém* BartD. 2, 136 (han., zábř.), pěkněm sestrám t. 2, 89 (han., olom.), *dobrěm* t. 2, 49 (han., kojet.); — jiné *-ém* jest analogií zvratnou, podle výkladu při pl. gen. lok. právě podaného: pánóm Colínkem KolA. 1512, týmž poručníkóm nadeřfanem KolB. 1523.

458. Plur. instr. *dobrými*, koncovka *-ými* v masc. a neutr. z pův. *-y-jými*, ve fem. vzniklá analogií; na př. městy ginými Pil. a, řvatými BiblB. Mark. 8, 28 atd., dosud v jaz. spis., dílem také v nářečích: *dobrými* BartD. 76 (val.), pravými Hatt. slc. 88; — zkrác. *dobrymi* BartD. 120 (laš.); — vedle *-ými* bývá ovšem ob. *-ýma*, a rovněž tak v obměnách koncovky *-ými*: s ginýma chalupníky KolEE. 199^b (1693), lžiýma svýma ústy Beck. 1, 411 a j. (tu často), mezi ginýma podiwnýma hromowýma skutky BílD. 40 a j. (často u Bíl.), ginýma podřtatnýma důvody Seel. 60, *dobrýma* BartD. 2, 2 (saz.), t. 1, 25 (zlin.); — dial. obměny za *-ými*, *-ýma*: *dobrýjma* t. 2, 267 (jemn.), zkrác. *dobryma* t. 2, 99 (han., vyšk.), t. 1, 120 (laš.); — *dobrajmi*, z *-ými*: s nedoftoinaymi Comest. 35^b, kušemi napatajmi Wint. 113 (z r. 1532), lukami Thomkowaymi KolČČ. 47^b (1544); — *dobrejmi*, *-ejma*, z *-ajmi*: cedulemi rzezaneymi KolČČ. 14^b (1542), lukami špitalskeymi KolČČ. 47^b (1544), mezi jinejmi Slav. 35 a j., před jinejmi ŽerKat. 11, mnohejmi psanými t. 44 a j. (tu často), krásnegmi Rosa 107 (ve vzoru, vedle *-ými*), *dobrejma* Us. ob., BartD. 2, 246 (žďár.), malejma klucima t. 2, 225 (han., třeb.) a j., silnejma chlápama t. 1, 52 (dol.); — dial. *dobrémi*, *-éma*, dílem prostřednictvím koncovky *-ejm*: horami welikemy Mill. 22^a, s drahemi kameny t. 26^b, rozlicznemy nástroji 34^a, s welikemy perlami Mand. 67^b, s ginemi ciesaři t. 68^a, s takovými penězmi Koz. 404, *dobréma* BartD. 2, 215 (han., třeb.), novéma vozama t. 2, 157 (han., slavk.), *dobréma* t. 2, 78 (han., olom.), *dobréma* t. 2, 50 (han., kojet.).

Kmeny s *-a-* přehlas. *-ě-*.

459. V sing. lok. masc. neutr. *dobřiem*, v dat. lok. fem. a du. nom. akk. fem. neutr. *dobřiej* a v pl. nom. masc. *dobří* je koncovka měkká. Adjektiva, která mají slabiku předcházející měkkou s *-a-*, budiž toto původu jakéhokoliv, mají tu pak přehláskou *-ě-*. Ale analogií vznikají mnohé odchylky, jednak přehláska se ruší, jednak se přejímá také do tvarů jiných. Doklady toho patrné a jisté vyskytují se jenom v jazyku starším, a tu zvláště při adjektivu *svatý*, s *-a-* za *-ě-*, svět-, na příklad

sg. lok. masc. neutr. *světiem*: o fwyetyem Václavě Pulk. 82^a, po fwyetiem Jeronymě ODub. 89, dvě neděli po fwyetiem Jiří a dvě neděli po swyetiem Havle Řád pz. 99, o světiem Jiří Výb. 2, 726 (z r. 1467), po fwietiem Petře Baw. 149, o světiem Jakubě Kron. Trub. (z r. 1518) Jg., o světiem Václavě Podk. Jir. 24; — zúženo ve *světím*: wo fwietym Jakubě Urbár Žďárský z počátku XV stol. (v. Listy filol. 1876, 19), o fwietim Jiří t., po swietim Petru a Pavlu KolaO. 50^a (1525), po fwietim Vítě tu středu KolČČ. 402^b (1577); — novotvar *svatém*, právem bez přehlásky, jest v obyčeji již v době staré: o skončení fwatem DalC. 87 atd.;

sg. dat. lok. fem. *světiej*: fwietiey Netiši Pass. 104, na čest fwietiey královně t. 135, řekla swatá Alžběta fwietiey královně t. 278, fwietiey Elžbětě t. 278 (2krát), na čest fwietiey královně t. 312, t. 379, fwietiey Margaretě t. 322, o fwyetyey Ludmile DalC. 26, o fwyetyey Zdislavě t. 87, o fwyetyey Juditě Alb. 65^b, fwietiey Maří Mandaleně t. 34^b, k swyeczyey marzyey Sequ. 365; — *světie*, ztrátou -j: fwietie královně Pass. 135, k fwietie Maří Krist. 74^a, k fwietie Martě t. 73^b, k fwietie Alžbětě t. 27^a, k fwietie Maří Vít. 31^a, fwietie Kateřině Kat. 68, po fwietie trojici Hus. Jg.; — *světí*, zúžením: k fwyety Maří Hod. 86^b, fwyety Maří na chválu Vít. 20^a, po fwietu trojici HusPost. 188^a; — s přehláskou zrušenou *svatiej* atd.: matka božie toho dětátka fwatye Alžbětě podáváše Krist. 17^a; — novotvar *svatěj* atd., právem bez přehlásky: na stolici fwatei ŽKlem. 46, 9 a j., na hoře fwatey ŽWittb. 14, 1 a j., naučila se fwatey wieřč Pass. 53, tvěj fwatey milosti t. 432, fwatey Marzyey Modl. 63^a, k fwatey wieřč AlxV. 2088, v sícni fwate ŽKlem. 95, 9 atd.;

du. nom. akk. fem. neutr. *světiej*: jeho fwietiey rucě roztiehše Pass. 202, jeho fwietiey rucě t. 305, jich rucě fwietiey svázachu t. 306, v svoji fwyetyey rucě Rúd. 2156, Swyetiey rucě vás objímám ML. 7^b, mezi jeho fwietiey oči Hrad. 86^a; — *světie*, ztrátou -j: jejie fwietiey rucě Pass. 23, tvoji fwietie rucě i nožě t. 205, jeho fwyetye rucě svázavše ML. 110^b, jeho fwietiey rucě roztiehše Krist. 100^b; — *světí*, zúžením: svoji fwietij rucě vzved Hod. 30^b; — s přehláskou zrušenou *svatiej*: dvě fwatyeý těle Pass. 403, tvoji fwatyeý oči Rúd. 985; — novotvar *svatěj*, právem bez přehlásky: jeho fwatey rucě svázavše Pass. 192 atd.;

pl. nom. masc. *světí*: vši fwietu Kunh. 149^b, fwietu tvoji ŽWittb. 144, 10, vzveselé se fwietu ŽKlem. 132^b, fwietu tvoji radovati se budú t. 131, 9, všickni fwietu mučenníci t. 137^b a j., fwyety budú zjednání Alb. 82^b, fwietu staří otcí Pass. 52 a j., proroci fwyety Vít. 29^b, mnozí fwyety t. 31^a, fwietu anděli Kat. 30, fwietu mnědlníci NRada 1961, světí otcové ŠtitV. 77 a j., světí lidé t. 93 a j., světí apoštolé t. 219 a j., všichni světí t. 96 atd., fwietu lidé ChelčP. 160^a, staří fwietij t. 189^a, fwietij tvoji Ben. 2. Par. 6, 41, fwietij zpěváci t. 3. Esdr. 8, 5 atd.; v tvaru tomto je dokladů s -ě- nejvíce a drží se nejdéle, poněvadž i koncovka jeho -í

trvá; ale i tu ruší analogie přehlásku a jest *svatí*: třie duchové fwati ŽKlem. 135^a, modlte se všiení fwati ŽWittb. 28, 2, fwati apoštoli Pass. 57, fwati otcí t. 330, fwaty andělové Alb. 81^b, fwaty lidé t. 13^a, všickni fwaty jeho t. 67^b, fwaty apostoli t. 51^a, fwatij lidé ChelčP. 212^b atd., nč. svaťí.

V OlMüllB. psáno: k ffwethemu Petru 619; přehláska vnikla do tvaru nenáležitěho.

Při adjektivu *sčastný, šťastný* dosvědčen stč. pl. nom. sčestní: vy morděři nezcziefny Trist. 114 (rým: nectní).

Naproti tomu při jiných adjektivech, která by touž přehlásku mívati měla, jako na př. *častý z čest-, řádny z řed-, pátý z pet-, desátý z deset-, časny z čas-, jasny z jas-* atd., dokladů sem hledících nemáme.

Z participií *pat, sázán, opěšal* atp. utvořená adjektiva *patý, sázany, opěšalý* atd. mívala bezpochyby přehlásku náležitou; dokladů pro to nemám, ale je zajisté pravdě podobno, když na př. k sing. nom. masc. *pat, sázán, opěšal* byl plur. *pěti, sázěni, opěšěli*, že také k adjektivnímu *patý, sázany, opěšalý* bývalo *pětí, sázěni, opěšěli* atd. Další průběh byl zde však jiný, než v případech nahoře vytykaných. Ve svatý-světí, sčastný-sčestní přehláska se zrušila, zde naproti tomu řídilo se adjektivum svým participiem: za staré *pat* plur. *pěti* je novější *pat-pati* a podle toho také *patý-patí*; za staré *sázán* plur. *sázěni* je novější *sázen-sázeni*, a podle toho také *sázený-sázeni*; a za staré *opěšal* plur. *opěšěli* mají nářečí nynější dílem *opěšal-opěšali*, dílem *opěšel-opěšeli*, a podle toho také adj. *opěšalý-opěšalí*, nebo *opěšělý-opěšělí*.

K adjektivům vzoru *patý z part. pat* patří také *klatý z klat, klet-*. Vyniká tím, že má hojnost dokladů pravidelných, ale naproti tomu také hojnost odchylných; za *le* je ve střídnících západočeských *la* a *le* vůbec kolísání, srov. I. str. 95, a to se jeví také zde. Tvary jsou tím v nč. zdvojnásobeny, *klat-* a *klet-*: sg. nom. *proklatý, -á, -é* a *prokletý -á, -é*, gen. *proklatěho* a *prokletěho* atd. Časem vyvinul a ujal se tu nějaký rozdíl u významu: *proklatý* jest adjektivum, v *prokletý* proniká význam participia. Přehláska náležitá je na př. v du. nom. akk. fem. *kletie*, mezi svoji kletye ruce Vít. 24^a, a pl. nom. masc. *kletí*, tvoji diábli proklety JiřBrn. 118, a odchylná v sg. akk. fem. *kletí*, kletu vodn ML. 45^a. Někdy jest odchylka vinou opisovatelovou, na př. v dokladech: svině prokleta NRada 1133 (rým: nestydatá), ty panošě klete Kat. 122 (rým: svatě); tu svědčí rýmy, že tu bylo původně *proklatá* a *klaté*.

Jiné výklady ke sklonění tomuto.

460. 1. V adjektivech *-rýj* bývá v stč. někdy změkčené *-ří* místo náležitého *-rýj-*. Na př. sg. nom. akk. *-ří*: w kteryz den ŽWittb. 55, 10,

kterzis den ŽKlem. tamt., kterziz den ŽKap. tamt., kterziz potok AlxV. 229, kterziz měl by učiniti EvOl. 5^a, kterziz ráčil umříti t. 20^a, kterziz nenie hoden ŠtítMus. 95^b (z rz radována litera druhá), kterzyz mistrovstvie dojde t. 38^a a ŠtítJes. 28^a, kterziz by neuhodl Comest. 157^a, host kterzyz s tebu bude t. 109^b, niekterzy prorok t. 235^a, muž starzy PassKlem. 117^b, Oftrzy (sg. nom.) t. 188^a; sg. instr. -řím: s starzym sádlem Chir. 88^a; pl. lok. -řich: v jedněch starzych knihách PassKapB. 2^b, na sedmerzych svátostech Brig. 176^a, w niekterzijch (hrobiech) Lobk. 17^a. Podle výkladu možného v pl. gen. lok. *množích* m. *mnohých* v § 456, mohlo by se podobati, že také zde je -ři- vlivem nom. plur. masc.; ale poněvadž se tato změna vyskytuje hojně v sing. nom., kde vliv nominativu plur. není pravdě podobný, a poněvadž se v stč. *ry* vůbec měnívá v *ři*, na př. ve sporýš-sporíš, rýž-říž atd., srov. I. str. 346 sl., proto vykládáme -řítouže změnou hláskovou také v příkladech vytčených.

2. V dial. sing. lok. masc. *dobrom* m. -ém § 445 jest koncovka analogií podle sklonění zájmenného. Analogií pak podle vz. *chlap* atd. je také pl. gen. -ův) m. -ých v dial. u Novotnů, u Konečnů BartD. 2, 38 (han., krom.), u Ščastnů t. 2, 255 (žďár.) atp., a pl. dat. -ům m. -ým v dial. kolikerům, kolikerum pomohla t. 2, 255 (žďár.).

3. Adjekt. *drzý* podle stsl. *drъъъ* patří sem a má také některé doklady sem hledící, na př. *drzá* všečetnost Vel. Jg., *drzá* řeč Vel. Jg. Ale častěji vyskytá se *drzi* podle *pěší*, na př. ani kto ot nie drzye slovo slýchal Krist. 5^a, pro řeč *drzý* HrubPetr. 38^a, *drzí* mám ženu Jel. Jg., miluje *drzye* (pl. akk.) Hrub. 179^a; v Pass.: w dyrziem sveličení 452 může býti tvar jako *dobřiem* i jako *pěšiem*. V nč. jest v obyčeji tvar -ý, v jazyku knižném někdy také -í.

II. Složené skloňování adjektiv kmene -jo (-je), -ja.

Vzor *pěší*, -ie, -ie.

461. Sklonění jest toto:

	masc.	fem.	neutr.
sing. nom.	<i>pěší</i>	<i>pěšá</i> , -ie, -í	<i>pěšie</i> , -í
akk.	<i>pěší</i> ; -ieho, -iho	<i>pěšú</i> , -iú, -í	<i>pěšie</i> , -í
gen.	<i>pěšieho</i> , -iho	<i>pěšie</i> , -í	<i>pěšieho</i> , -iho
dat.	<i>pěšiemu</i> , -imu	<i>pěší</i> ; -iej, -ie, -í	<i>pěšiemu</i> , -imu
lok.	<i>pěšiem</i> , -im	<i>pěší</i> ; -iej, -ie, -í	<i>pěšiem</i> , -im
instr.	<i>pěším</i>	<i>pěšú</i> , -iú, -í	<i>pěším</i>
du. nom. akk.	<i>pěšá</i> , -ie, -í	<i>pěší</i> ; -iej, -ie, -í	<i>pěší</i> ; -iej, -ie, -í
gen. lok.	<i>pěšú</i> , -iú, -í	<i>pěšú</i> , -iú, -í	<i>pěšú</i> , -iú, -í
dat. instr.	<i>pěšíma</i>	<i>pěšíma</i>	<i>pěšíma</i>

plur. nom. <i>pěši</i>	<i>pěšie, -i</i>	<i>pěšú, -ie, -i</i>
akk. <i>pěšie, -i</i>	<i>pěšie, -i</i>	<i>pěšá, -ie, -i</i>
gen. lok. <i>pěších</i>	<i>pěšich</i>	<i>pěšich</i>
dat. <i>pěším</i>	<i>pěším</i>	<i>pěšim</i>
instr. <i>pěšími</i>	<i>pěšími</i>	<i>pěšími.</i>

Jiné ještě obměny koncovek uvedeny jsou v §§ následujících.

Výklady a doklady ku pádům jednotlivým.

462. Sing. nom. akk. masc. *pěši*, koncovka *-i* z pův. *-b-jb*; na př. pozzedny byl ještě dietě Jid. 16, hlas wolagiczy Pass. 280, prwnij dar Štít. ř. 3^a, naywyšij kněz t. 12^a, oheň spalygyczýy Pror. 22^b atd., dosud Us. spis. i ob.; — místo *-i* bývá v době přehlasování *ú-iú-i* zvrtnou analogií *-iú*: czyzyu učinen sem ŽWittb. 68, 9, mistr prziezaduczyu Hrad. 47^a, diví se tomu smysl czlowieczyu Pass. 320, srov. I. str. 216 sl., — a v době úžení *ie-i* bývá touž analogií *-ie*: wyetczye hñiech Hod. 43^b, welyko-nocznye hod t. 44^a, naywišsie král EvVíd. Jan 5, 27 atd., srov. I. str. 221 a zde pl. nom. *dobří, -ie* § 453; — v nářečích jest také *-iej, -ej*: hlas rzkuczeyi EvOl. 215^a, hovězej dobytek BartD. 52 (dol.), srov. I. str. 214, a zkrác. *-i*: hurni BartD. 121 (laš.), dnešní t. 2, 78 (han., olom.); bratr prostředň m. *-ní* t. 1, 341 (zlin.). — Neutr. *pěšie*, koncovka *-ie* z pův. *-e-je*; na př. bydlo zztwüczie^e Pil. a, zwlaŕczye utěšenie Pass. 628, nyzŕŕye skrze wyŕŕye sebe má zpořiezeno býti Štít. uč. 67^a, horucye peklo OtcB. 153^a atd.; — sklesnutím jotace *-é*; — dochováno dial.: inšie pole BartD. 46 (lhot.), inšje dzjéca t. 42 (hroz.), slc. staršie; — zúžením *-i*: pěši Us. spis. i ob.; dial. *-ej*: telecej maso BartD. 52 (dol.), zkrác. *-i*: dnešní t. 2, 78 (han., olom.).

Sing. nom. fem. *pěšá*, koncovka *-á* z pův. *-a-ja*, nedochována v textech starých; v nář. vých. jest *-á* dílem zachováno, dílem analogií nově uvedeno: inšia řeč BartD. 46 (lhot.), inšja žena t. 42 (hroz.), prvňá t., staršia Hatt. slc. 89; — z toho dial. *-o*: pěknějšo ruža, inšo řeč (nom.) BartD. 101 (laš.); — přehláskou *-ie*: (ielenye gora Reg. I. r. 1241, je snad podle *boží* § 294), studnicě tekucye Pass. 331, naywyšijie velebnost Štít. ř. 17^a, brziezye laní poběže OtcB. 139^a, hrzyebieczye nemoc ChirB. 43^b atd.; — sklesnutím jotace *-é*: laní brzieze poběže Otc. 381^a; — zúž. *-i*: ty naywissy láska Sequ. 363, o (ty) nayblahoslawenyeyssy swietlosci t. 362 atd., dosud Us. spis. i ob.; — zkrác. *-i*: dnešní BartD. 2, 78 (han., olom.). — Akk. fem. *pěšú -iú, -i*, koncovka *-ú* z býv. *-u-ju* a toto z pův. *-q-jq*; na př. horŕŕu vñadu AlxH. 6, 13, — drusnyu vóliu svD. 72, obět hlaŕonofŕuciú ŽKlem. 17^b, krev naŕŕlechetyeifŕŕu t. 128^b, wieczŕŕu bolest UmR. 149, naykraŕŕŕy ladu DalC. 13, — horŕy vñadu AlxV. 1923, wyetŕŕŕý nůzi Štít. uč. 70^a, smolu horzyczyy Pror. 25^a atd., *-i* dosud Us. spis.

i ob.; zkrác.: dnešni BartD. 2, 78 (han., olom.); — v době úzení ie-í bývá zvrtnou analogií *-ieč* jako v sg. nom. masc: (lid má) řěč zwlaſſczie Mill. 85^a; — v nářečích východních nepřehlasované *-ú* atd. dílem zachováno, dílem znova uvedeno: slc. staršiu, inšju BartD. 42 (hroz.), většu radość, menšu žalóść t. 99 (laš.).

463. Sing. gen. (akk.) masc. neutr. *pěšieho*, koncovka *-ieho* vzniklá analogií; na př. Iuda pieſſieho AlxH. 3, 41, pyeſyeho lida AlxV. 336, lidu pieſſieho Mart. 18^a, przyenaywyſſyeho Pass. 277, z pozvání poſlednjieho Štít. ř. 3^a, cvzieho oſěnie OtcB. 12^b atd.; — *-ich'*: syn naywyſſieh nazván budeš Pass. 185, moc naywyſſieh zasloní tě t. 187; — sklesnutím jotace *-ěho*: mistra naywyeczeho AlxV. 127, sledu zwyerzyeczeho t. 2159, což naylepſſieho NRada 538, nic lepſſieho t. 1083, naywietczeho t. 330, lethu tyfyczeho KolČČ. 98^b (1548); — dochováno v nář. vých.: inšjého BartD. 42 (dol.), slc. staršieho; zkrác.: hurněho BartD. 121 (laš.); — zůž. *-iho*: což by lepſiho jměli AlxB. 5, 27, za drevnyho opata Rožmb. 138 atd., dosud Us. spis. i ob.; zkrác.: najvěčiho BartD. 112 (laš.), dnešního t. 2, 204 (han., třeb.), dnešního t. 2, 78 (han., olom.). — Gen. fem. *pěšie*, koncovka *-ie* z býv. *-ě-jě* za stsl. *-ę-ję*; na př. (Ježíš) také hriešnicě gſuczie nepokryl ſě hledayuczie Hrad. 48^b, od ſwrchnye moci Pass. 291, (proradnik) hoſpodnye čſti AlxV. 207, ten přěſta ſvé drzyewnye řěči t. 2432, by wlaaſſtije cti zaſlůžili Štít. ř. 5^a, z hodugije miery t. 13^b, ſtkwuczye čſtoty OtcB. 103^a atd.; — sklesnutím jotace *-é*: chceš-li ſě buduczě ſkody vyſtrěci NRada 1185, (obyvatelé) nemají vody tekucze KabK. 21^a; — podle dat. lok. *-iej*, *-ěj*: buduczey odpłaty Orl. 62^a, nevidzěls-li panny iducej Suš. 19, inšej BartD. 42 (hroz.), slc. staršej; — zůž. *-í*: pěši Us. spis. i ob., zkrác. dnešni BartD. 2, 78 (han., olom.) a j.

464. Sing. dat. masc. neutr. *pěšiemu*, koncovka *-iemu* vzniklá analogií; na př. priuniemu, tuſuciemu Kunh. 149^a, wlaſczyemu ſlužě Pass. 325, ſtarzyeſſyemu diechu Boleslav a mlazſſyemu Václav DalC. 25, wlaſtniemu ſynu Otc. 12^b; — sklesnutím jotace *-ěmu*: k pobywagyczemu žiwotu Hod. 58^a, k wyetczemu t., naylepſſiemu NRada 103; — dochováno v nář. vých.: slc. staršiemu, zkrác. hurněmu BartD. 121 (laš.); — zúžením *-inu*: bližynnu ſvému ŽWittb. 14, 3, t. 14, 4, naywyſymu MaſtDrk. 3 atd., dosud Us. spis. i ob., zkrác. telimu (tolikému) BartD. 121 (laš.), dnešnímô t. 2, 78 (han., olom.); — odsutím v nář. mor. *-iem'*, *-im'*: (královſtví) dáno bude lidu czzynyczem owocze jeho EvOl. 113^b, najstarſím (bratrovi) dá ſvú cěru BartD. 343 (zlin.), tvojem mladſím bratrovi t. 11 (též).

Sing. lok. masc. neutr. *pěšiem*, koncovka *-iem* z pův. *-i-jemo*; na př. u materynem bříšku Pass. 278, o zwlaſſtjím činu Štít. ř. 5^b, o ſvém menſſijem t. 9^a, po nynyeyſyem účinku Kat. 164, na buducyem ſvětě OtcB. 86^a

atd.; — sklesnutím jotace *-ém*: o buduczem súdu NRada 2048; — zúž. *-ím*, pěším Us. spis. i ob.; zkrác. v telim lesu BartD. 121 (laš.), dnešnim t. 2, 78 (han., olom.); — novotvar podle sklonění zájim. *-om*: slc. staršom.

Sing. dat. lok. fem. *pěší*, koncovka *-i* z pův. *-i-ji*; na př. (na kaci gore Reg. I. r. 1088 je podle *boží* § 294), k své wlaſtny sestře Pass. 170, po neſporny hodině t. 207, w plapolywyeyſſy milosti Štít. uč. 122^b, w té prwný gerarchý t. 79^b, své ſtarſſij přietelnici Štít. ř. 248^a, v té wlaaſtſij priezni t. 5^a, w dneſſnij epiſtole t. 129^b, w naywyetſſij túze t. 124^a atd.; — *-iej*, podle *dobřiej*: w knyzezyeczyey drážě DalC. 32, u wieczſſiey cti Pass. 425, w duchowneyey múdroſti t. 303, v pyeſſey zbroji AlxV. 1782, i řekla jeſt wieczczie k menſiey Ol. Gen. 19, 31, w dřewniey řěči Kruml. 5^a; — z toho *-ej*: inſej BartD. 42 (hroz.), v najvětſej uzkoſci t. 364 (opav.), zdalo ſe Ranoſi na loži ležucej Suš. 186, slc. ſtarſej; — odsutím *-ie*: w hozzpodnyě milosti Jid. 126, na ſtraně puolnocznye Ol. Ex. 26, 35, proti puolnocznye ſtraně t. Deut. 2, 3, k buducznie radosti NRada 2111; — novotvar *-iej* opanoval jen v nářečích některých, v jiných drželo ſe pravidelně ſtaré *-i*, na př. ve Štít. uč. a Štít. ř. jeſt jen *-i* (proti gen. *-ie* atd.); když pak *-iej*, *-ie* ſe zúžilo v *-i*, ſplynul novotvar ſe ſtejně znícím tvarem ſtarým; zkrác. *-i*: v nejvěči uzkoſci BartD. 362 (laš.), dneſni t. 2, 78 (han., olom.), v obecni hoſpodě t. 2, 56 (han., přer.), k poſledni hodince t. 2, 221 (han., třeb.).

465. Sing. instr. masc. neutr. *pěším*, koncovka *-ím* vzniklá analogií; na př. horſſím horſſíms Jid. 30, ktož pod ſvým wyſſijm býti nechce Štít. ř. 249^b, duchownijm nevodem t. 12^b atd., doſud Us. spis. i ob.; zkrác.: nejmenſim pomocnikem BartD. 359 (laš.), dnešnim t. 2, 78 (han., olom.) a j. — Fem. *pěšú*, *-iú*, *-i*, koncovka *-ú* z býv. *-ú-jú* a toto z *-q-jq*; na př. zlepfſiu příčinú AlxBM. 4, 43, ſ zdeyſſý prací Štít. uč. 83^a atd., doſud Us. spis. i ob.; zkrác. *-i*: dnešni BartD. 2, 78 (han., olom.) a j.; — v nář. vých. *-ú* dílem nepřehlaſováno, dílem nově uvedeno a dále obměněno jeví ſe v koncovkách slc. *-ou*, ſtaršou, laš. *-u* (zkrác.) a *-un* (vlivem poľským), hurňu a hurňum podle BartD. 121.

466. Du nom. akk. masc. *pěšá*, koncovka *-á* z pův. *-a-ja*, nedoloženo; — přehlaſ. *-ie*, na př. vy cná mužě budeta prwnye na mém dvoře Pass. 283, dva wlaſczie učenníky t. 288, dva wlaſtnie bratry OtcB. 83^a; — sklesnutím jotace *-é*; — zúžením *-í*: dva oſtatní ſeznaľa Výb. 2, 383 (z r. 1415), tvar tento ſpadá v jedno ſ plur. nom. masc. — Fem. neutr. *pěší*, koncovka *-i* z pův. *-i-ji*; na př. oně dvě příkázani naywyetſſy Štít. uč. 29^b; — novotvar *-iej* podle *dobřiej*: neb jmá řězník rucě racziey Hrad. 135^a (adjektivum patří do vzoru *boží*, ale tvar jeho zde uvedený patří ſem), dvě těle dobitciei Koř. Dan. 14, 31 (těž); — z toho odsutím

-ie: dvě duchownye panně Pass. 29, wnytrznye oči Štít. uč. 28^a, oči hospodinově wieczzie jsta lucidiores Ol. Sir. 23. 28.

Du. gen. lok. *pěšú*, -*ú*, -*i*, koncovka -*ú* z býv. -*ú-jú*; na př. diela rukú czlowieczu ŽKlem. 95^a, protož má najnižší (řád) obú wyšfý (t. řádú) poslúchati Štít. uč. 65^b, břemena na wlašfny ramenú nesú Ol. Num. 7, 9.

Du. dat. instr. *pěšima*, koncovka -*ima* vzniklá analogií; na př. s rukama nedwiezima ŠtítMus. 98^b (ŠtítV. 204), s rukama s nedwiedima ŠtítOp. 141^b, tēma dvěma úmysloma poslednima ŠtítMus. 38^a. V dokladech z doby pozdější, na př. kosíře s stoliczema ržezaczyma KolEE. 7^b (1685), *pěšima* Us. ob. atp., jsou tvary -*ima* vulgarní instrumentaly plur., ale ovšem vzniklé podle du.

467. Plur. nom. masc. *pěši*, koncovka -*i* z pův. -*i-ji*; na př. tito prsichozí svD. 20, kteří nyzšfý Štít. uč. 77^a, synové nechtyegyczyy slyšěti Pror. 21^b, psi nemohuczzy ščekati t. 42^a, piešfij poslové Pr. pr. 250 atd., dosud Us. spis. i ob.; zkrác. hurní laš. podle BartD. 121, dnešní t. 2, 78 (han., olom.) a j.; — v době úžení ie-í bývá zvratnou analogií -*ie*: ten staršfj a tito staršfje, on prwnj a oni prwnje, on dražšfj a oni dražšfje Blah. 16—22 (Roh a Blahoslav), srov. I. str. 222. — Nom. akk. neutr. *pěšá*, koncovka -*á* z pův. -*a-ja*, nedochováno; — přehlas. -*ie*: prwnye slova AlxV. 1932, jsú zwlaašfije tři znamenie Štít. ř. 12^a, kolena trzašfucie trementia Ol. Job. 4, 4 atd.; slc. staršie a laš. zkrác. hurně (podle BartD. 121) je fem. za neutr.; — sklesnutím jotace -*é*; — zúž. -*i*: pěši Us. spis. i ob., zkrác. nédražši jídla BartD. 2, 223 (han., třeb.), dnešní t. 2, 78 (han., olom.) — Akk. (nom.) masc. a nom. akk. fem. *pěšie*, koncovka -*ie* z býv. -*é-jé* za stsl. -*e-jé*; na př. brozny zragiczie Ol. Gen. 40, 10, wtiekagiczie Egyptské utkachu vody t. Ex. 14, 27, všě vlasti okolnŷe Jid. 37, pojedú napřéd (dievky) mocznyeyšfye postavivše w prostrzyed mudrzyeyšfye DalC. 10, jsú přičiny wlaašfije Štít. ř. 5^a atd.; — sklesnutím jotace -*é*; — zachováno v nář. vých.: slc. staršie, zkrác. hurně laš. (podle BartD. 121); — zúžením -*i*: potupímy wstawayuczzy na ny insurgentes ŽWitb. 43, 6, dušě zpowiedayuczzy confitentes t. 73, 19 atd., pěši Us. spis. i ob., dial. zkrác.: svičky prostředni BartD. 357 (laš.), dnešní t. 2, 78 (han., olom.) a j.; — dial. -*iej* za -*i*: na przyebywagyczzyey (akk. pl.) EvOl. 139^b (tutéž: zástup lydyey 180^a, ač nenawydzyey vás svět atd., srov. I. str. 214).

468. Plur. gen. lok. *pěšich*, koncovka -*ich* v gen. z pův. -*o-jichū*, v lok. vzniklá analogií; na př. v budoucích věcech Pil. c, czizuczich krajów svD. 4, v zvonečkách wznieczech ŽWitb. 150, 5, mocznyeyšfych nepřátel DalC. 12, svých blyznijch Štít. ř. 3^a, t. 55^a, menšfijch hřiechów t. 31^a, u wlaašfijch činech t. 29^b, v těchto poslednijch časech t. 35^a, cherubinów ztahagiczich křídla Ol. 1. Par. 28, 18 atd., dosud Us. spis.

i ob.; dial. zkrác. hurnich laš. podle BartD. 121, dněšnich t. 2, 78 (han., olom.); — *-iech*, dílem vlivem tvarů, ve kterých jest *-ie-* právem, totiž podle stejných lokalit některých vzorů jmenných, dílem zvratnou analogií v době úžení *ie-í*, dílem dial. obměny za *-ieh*: všech ufagiuciech ŽKlem. 11^a, v synech czlowieciech t. 145, 3 (bezpochyby omyl, neboť psané v tomto textě *cie* znamená z pravidla *cie*, nikoli *čie*), mladíc bubnugicziech ŽTom. 67, 26, při staršiech kmetech Kat. 8, novin nefnadšiech t. 80, z mých menšfyech EvVíd. Mat. 12, 45, t. Luk. 11, 26, do dalššiech vlastí Troj. 11^b, křik boyugicziech t. 105^a atd.; když doba úžení se končí, přestává ovšem také tento odchýlný tvar.

469. Plur. dat. *pěším*, koncovka *-ím* vzniklá analogií; na př. (Vlasta) mudrzyeyšfym svůj hrad poručí DalC. 9, k wyetššijm věcem Štít. ř. 16^b, bydegyczyym u vlasti Pror. 7^a, nynyeyššim praesentibus Ol. Deut. 29, 15, jiným okolo sebe šogicy m Háj. 19^a atd., dosud Us. spis. i ob.; dial. zkrác.: hurnim laš. podle BartD. 121, dněšnim t. 2, 78 (han., olom.); — *-iem*: všem wyerziczim Kat. 122, dav znamenie prwniem T'and. 29 atd., výklad jako při *-iech* v § předešlém.

470. Plur. instr. *pěšími*, koncovka *-ími* v masc. a neutr. z pův. *-i-jimi*, ve fem. vzniklá analogií; na př. f mudrzyeyššfymy DalC. 49, mezi naylepššfymy t. 74, s mlazššijmy Štít. ř. 23^b, nehrdaj nyzššijmy t. 43^b atd., dosud Us. spis. a namnoze i v nářečích, slc. staršími; obměna vulgarní *-ima*: mezi prwnjma BílQ. 2, 110, s trpjcy m trpěti máme BílC. 131 a j. (často u Bíl.), *pěšíma* Us. ob.; — zkrác. hurnimi laš. podle BartD. 121, dněšnima t. 2, 78 (han., olom.); — *-iemí*: s chodiuciemy ŽKlem. 69^a, s czynycziemi ŽWittb. 27, 3 atd., výklad jako při dat. *-iem* a gen. lok. *-iech* v §§ předešlých.

Jiné výklady ke sklonění tomuto.

471. 1. Adjektivum vzoru tohoto je také *hřiběcí* nč. *hříběcí*; na př. pro hlízu hrdla, ješto slove hrzyebiecze nemoc ChirB. 43^b. Odtud běře se fem. *hříběcí* ve smyslu zpodstatnělém, na př. nic jiného (ta nemoc, u koně) není než hrzibieczij a již 3 den jakž se špuštila (fem.) KolE. 57^b (1590), třetí den hrzibieczj se mu (koní) špuštila (fem.) t. 58^a (1590). V nč. pojímání je z toho substantivum neutr. vzoru *znamení*, na př. hříběcí pravé, tak zvané hříběcí Jg.; ale původ adjektivní pamatuje se tu přece, když se praví sg. lok.: při hříběcím, po hříběcím atp. Us. Místo *hříběcí* odporoučí se *chřípěcí*; ale doklady tomu odporují a nemoc tu míněná nemá tedy jména od chřípí, nýbrž odtud, že je to nemoc konská.

2. Také *podací* sem patří, jak vysvítá z příkladův: byl jest toho kláštera pán podaczi a dědic Lún. I. ops. XV stol., pan podaczij téhož

kostela HořA. 3^a (1491), podaczy prawo ius patronatus Lact. 92°, podaci právo TomP. 3, 158, patronóm totiž podacím pánóm HusE. 1, 433; z toho vyvinulo se také subst. neutr. *podacie*: (poplatek) quod in vulgari podaczie nuncupatur Reg. II. r. 1302, purkrecht seu podaczie t. IV. r. 1334, iure theutonicali quod podaczie dicitur t. r. 1335, podaczczie (sic) kořtelního List. JHrad. 1388, což k podaczij slušie t., já hřiěšný w twem podacy Rúd. 38^b, s podaczczim kořtelním List. JHrad. 1388.

3. Jména místní *Strašecí, Telecí, Nedvězí* atp., stč. *Strašěcie* atd., de Strasseczie TomZ. 1440 m 18, Nové Strašecí Us., jsou rovněž adjektiva vzoru tohoto, Strašěcie z pův. strašet-je-je atd.; kdyby to byla od původu svého substantiva -bje vzoru *znamenie*, zněla by Strašětie, Teletie, Nedvědie atd. Ale časem pojímají se za substantiva druhu právě řečeného. Podle toho pak jest stejným způsobem vysvětlovati také jm. míst. *Srní, Kobylí, Kozlí* atp., stč. *Srnie, Kobylé, Kozlé* atd.; jsou to vlastně adjektiva vzoru tohoto, pojatá časem za substantiva vz. *znamenie*. Podle různého pojetí jest ovšem také různé skloňování: substantivum má gen. -i, dat. -i atd., kdežto adjektivum má gen. -ího, dat. -ímu atd.

4. Vedle subst. *přištie* nč. *příští*, o němž v I. str. 512, vyvinulo se také adj. *přišcí* nč. *příští*: przifftieho advenam MamA. 19^a, nč. příští rok, příštího roku atd. Us. Zvláštnost tu jest, že adjektivum toto bývá nesklonováno. Říkalo se: na svatý Jiří najprvé příští (akk.) atp.; rčení to bylo takoruka ustálená formule; vyšlo při něm z povědomí, že *příští* je náležitý akk. sing. masc., a vzniklo zdání, že je to slovo bez flexe; a proto se nechává bez flexe také v podobných rčeních jiných, na př. při s^m Girzy neyprw prziffiti KolČČ. 28^a (1551), při s^m duffe neyprw prziffitij t. 43^a (1553), při s^m Martinie neyprwe prziffitij t. 81^b (1554), při času s^{ch} petru a pawlu neyprw prziffitij t. 130^a (1554), o wanoczych neyprw prziffitij t. 319^b (1561).

5. Adj. *czu* nč. *cizí*, stsl. štužd-, je z pův. tjudj- a je tedy právem při vzoru tomto; na př. czuzie sbožie Rožmb. 30, po czizie sbožie Kruml. 237^b, czyzije sbožie Pr. pr. 256, cziuzin dědinu JidDrk. 12, czuzieho nic nechťel Hrad. 16^b, czyzyeho Alb. 94^a, czyzie žalosti (sg. gen. fem.) AlbB. 5^b, bohu czyziemiu ŽWittb. 80, 10, na czyzyom Rožmb. 278, czuzye slova AlxV. 41. vína czyzije Pr. pr. 256 atd., nč. cizí gen. cizího atd. Us. spis. Ale záhy vyskytují a časem velmi se šíří tvary analogické podle vzoru tvrdého, na př. czuze úsilé Hrad. 107^b, jenž czuze otjímá t. 105^b, čize sbožie Pass. 377, czuzeho sbožie t. 397, czuzeho nechaj Hrad. 113^b, czuzeho t. 115^b, t. 119^a, czuzeho sbožie t. 105^b, t. 109^b, czyzyeho Alb. 75^b, t. 23^a (v Hrad., Pass. i Alb. není -zé- sklesnutím jotace ze -zie-, tvary psané czuze atd. nejsou tedy podle vz. *pěší*) atd., nč. cizej člověk, cizá žena, cizou ženu atd. Us. ob., cizá krajina, do cizé krajiny Suš. 659. — Totéž děje se při adj. *ryzí*, stsl. ryžd-, tedy z rydj-. Má tvary náležité

podle vzoru tohoto: ryzye zlato AlxV. 624, ryzij zlato Alxp. 112, ryzého zlata Pror. 10^a, ryzieho zlata Kruml. 21^b, Baw. 210, ze zlata ryzíjeho Alxp. 64 atd., nč. ryzí zlato, ryzího zlata, ryzí povaha atd. Us. spis.; ale časem vznikají novotvary podle vzoru tvrdého: ryzá barva Br. Jg., barvu ryzou Jg. V Kat. 42 psáno: ryze zlato, a v NRadě 864: w ryzem zlatě; to může býti tvrdé -zě-, a také -zě- m. -zie-. — Že adj. *drzý* stsl. *drōzō* má naopak novotvary podle *pěší*, je pověděno v § 460. — Srov. s tím se vším kolísání mezi vzorem tvrdým a měkkým při kmenech -z ve skloňování jmenném §§ 71, 3 a 184, 3.

III. Složené skloňování adjektiv kmene -*njo* (-*nje*), -*nja*.

Vzor *boží*, -ie, -ie.

472. Adjektiva tohoto kmene jsou většinou významu possessivního; na př. *boží* psl. *božijb* = *тоу бою*, a vedle toho ovšem též *боюг*. Podobně *ptačí*, *ovčí*, *muší*, *lví*, *rybí*, *psí*, *kozí* atd. Srov. Mikl. II. 62 a 64. Jenom několik jich významu possessivního nemá: *diví*, *velí*, *třetí*, pův. -*vjb*.

Possessiva nyní nejvíce oblíbená -*ov*, -*ova*, -*ovo* a -*in*, -*ina*, -*ino* zachovávají si velikou měrou skloňování jmenné: *králův* gen. *králova* dat. *královu* atd., *matčín* gen. *matčina* dat. *matčinu* atd., srov. § 233 sl. Tonž vlastností vyznamenávala se také possessiva kmene -*jo*, -*ja*: *Boleslav* gen. *Boleslavě* dat. *Boleslavu* (masc.) nebo *Boleslavi* (fem.), srov. § 287 sl. Podle toho smíme se domnívati, že adjektiva possessiva vůbec nepotřebovala tou měrou postpositivního členu, jako adjektiva jiná, a že touto syntaktickou vlastností ubránila se pak ovšem i sklonění složenému; smíme se domnívati, že vlastností tou vynikala adjektiva possessiva všeliká, tedy také adjektiva, jako je *boží*.

Ve stsl. bylo tak skutečně; adjektiva *božij* atp. mají tu skloňování z pravidla jmenné, a jenom zřídka složené, srov. Mikl. III^a 17. Doklady toho jsou tu bezpečné a zřetelné, poněvadž tvary složené se nestahují a rozdíl mezi tvarem jmenným na př. sing. nom. akk. neutr. *božije* a složeným *božije-je* patrně se jeví.

Jak bylo původně v češtině, nevidíme zřetelně z tvarů dochovaných. Ty mají dílem podobu sklonění složeného, na př. gen. *božieho*, dílem se mohou vykládati ze sklonění jmenného i také snad ze složeného, na př. sg. nom. akk. neutr. *božie* mohlo by býti tvar jmenný = *božije*, anebo složený = *božije-je*. Vzhledem však k věcem právě připomenutým, že totiž adjektiva possessiva vůbec se drží sklonění jmenného a že v stsl. se to zřetelně vidí zejména též při adjektivech kmene -*njo*, -*nja*, mám za to, že skloňování adjektiv těchto bylo také v češtině kdysi z pravidla jmenné. Časem však věc se změnila: v pádech, kde tvar jmenný se ne-

lišil od sklonění složeného vz. *pěší*, zůstal ovšem nezměněn, na př. sg. nom. akk. neutr. *božie* (z *božije*) vedle *pěšie* (z *pěše-je*); v pádech však, kde vzor *pěší* má koncovky jiné, odstoupila adjektiva vzoru *boží* od svého skloňování jmenného a přijala koncovky ze vz. *pěší*, na př. sg. gen. masc. neutr. *božieho* podle *pěšieho* atd. Tím, totiž opuštěním charakteristických tvarů jmenných vz. *boží* a nahrazením jich novotvarem podle sklonění složeného, dosažena je stejnost ve skloňování *boží* a *pěší*, a stejnost ta jest již v historické době stě. K tomu pak přistoupila ještě změna v povědomí mluvících: tvary adj. *boží*, jež shodující se v koncovkách se vz. *pěší* zachovány jsou z bývalého skloňování jmenného, pojímají se za tvary podle vz. *pěší*. A úhrnný výsledek toho všeho jest, že adjektiva kmene *-bjo*, *-bja* mají sklonění na pohled složené podle vz. *pěší*. Srov. §§ 293—294.

Přídavek

o skloňování jmen cizích*).

473. Jména cizí v češtině dílem se skloňují, dílem se nesklonují. Byla o tom opětně řeč ve výkladech předcházejících, na př. v §§ 47, 78, 149, 214 a j.; zde má býti podán souvislý přehled celku.

Jména cizí skloňovaná řídí se dílem některým ze vzorů jmenných kmene *-o* neb *-a*, t. j. vzory mužsk. *chlap*, *oráč*, *Juří*, střed. *město*, *moře*, *znamenie* a žensk. *ryba*, *duš*, *paní*, mužsk. *vládyka*, *panoš* a co k tomu dále patří, dílem vzorem *dobrý* nebo *pěší*.

Ke kterému z těchto vzorů slovo cizí se přidružení má, o tom rozhoduje jeho rod a koncovka.

Rodu je slovo přejaté v češtině obyčejně téhož, jehož je v jazyku svém; ale jsou také odchylky, jest na př. *firmament* masc. za lat. neutr., nebo *fwoy firmament* tak stěží Vít. 11^b, a rovněž tak masc. *element*, *instrument*, *experiment*, *barometr*, *thermometr* atp., někdy je také masc. *fakt*, fem. *recepta* atd., srov. § 475. 2. Slovům přejatým, která v jazyku svém rodu gramatického nemají (nejsouce jména, nýbrž slova druhu jiného, nebo pocházející z jazyků, ve kterých rodu gramm. není), anebo takovým, kde nám rodu snadno poznati nelze, dává se zvykem rod ten, který se hodí ke koncovce; na př. *Peking*, *omnibus*, *reccpiss* berou se za jména rodu mužského, *Aleppo*, *Jericho*, *Borneo*, *Chicago*, *kakao*, *Mentone*, *Jenikale*, *thé*, *rorate*, *kyrieleyson* za jména rodu středního, *káva*, *Mekka* za jm. r. ženského atd.

*) Srov. P. J. Šafařík, O skloňování jm. cizojazyčných v ČČMus. 1852, 116 sl.

Koncovka bývá namnoze počestěna, t. j. tak přetvořena, že slovo přejaté tím je spolu přikázáno jistému českému vzoru svého rodu. Na př. jméno cizí rodu mužsk. *Moyses* zní česky *Mojžieš*, *Mojžiš*, má koncovku počestěnou -š, patří tedy k českému vzoru mužskému, jenž má na konci souhlásku měkkou, tedy ke vz. *oráč*. Příklady toho důležitější jsou, kde přetvořeno

-us v -uš (se skloněním podle vz. *oráč*): *Jesus* stč. *Ježúš*, -iúš, -iš, *Cyrus-Cyruš* Ben. 1. Esdr. 1 (nápis), t. 3. Esdr. 2 (nápis);

-as v -áš (těž): *Satanas-satanáš*;

-ias v -iáš (těž): *Jeremiáš*, *Isaiáš* atd., *Adonyas* Ben. 3. Reg. 1, 24, *Azarías* t. 4. Reg. 15, 1, *Ochozyas* t. 4. Reg. 1, 2, *Uryaffe* t. 2. Reg. 11, 6;

-ius v -iáš (těž), podle předešlých: *Tandarius-Tandariáš*, *Mercurius-Merkuriáš*, svátek *Merkuriasse* VelKal. 269, *Darius-Dariáš*, *dariasse* perškeho Ol. 2. Esdr. 12, 22, králem *Daryassem* Ben. 3. Esdr. 6 (nápis), *Eustachius-Eustacháš*, o sv. *Eustachiaffowi* GestaBř. 132*;

-ius v -í (vz. *Juří*): *Alexius-Alexí* gen. -ie atd., v. § 78; — v -ij: *Ambrosius*, den svatého Ambrozige EvOl. 180*;

-ia v -í, -ie (vz. *paní*): *Maria-Maří* gen. -ie, *Macedonia-Macedonie* (4slab.), *historia-histořie, historie* (3slab.), v. § 214; — nč. -e: *audience, konsekvence, dependence, sentence* atd., v. § týž;

-ia v -ijě (vz. *dušě*): *Maria* — nč. nom. *Marijě*, akk. matku *marygy* Modl. 67*, *marigy* *mandalenu* Pass. 335, nalezli *Marygi* ChelčP. 24^a a j., gen. z *marigye* matky Pass. 415, syn *marigie* Koř. Mark. 6, 3, dat. lok. k *marigi* matce Krist. 21^b, k *Marygi* ChelčP. 26*, o panně *Marygi* t. 20^b, instr. s svú sestru *marigy* Pass. 378, s *marigy* ML. 96*, s *Marygi* ChelčP. 19*, du. se dvěma *marigema* ML. 96*, pl. nom. akk. jiné *marigie* ML. 97*, gen. masti těch *Marygi* ChelčP. 106*, dat. k jiným *marigyem* ML. 95^b, k svatým *marigyem* t. 121^b, lok. o třech *Marygijch* ChelčP. 105^b, instr. s *marigemy* ML. 97*, srov. § 184 č. 11 a § 214 č. 3; rovněž tak *Arabijě*, *Kappadocijě*, *Pamfilijě*, *Samarijě*, *alchimiijě*: z *pamphilie* (4slab.) svD. 16, do *kapadoczie* Lvov. 75^b, w *arabigi* EvOl. 122^b, w *samarigi* t. 117^b, w *alchymigi* AlchAnt. 4^b, mezi *Samarygi* Puch. 50*; nč. Us. ve výslovnosti kolísá se mezi -ije a -ie (dvojslab.), psáti pak jest obyčejem -ie: *Arabie*, *astronomie*, *geometrie* atp.;

-io v -ie, -í (vz. *paní*): *lectio-lectí* atd., nč. -e: *lekce* atd., v. § 214;

-io v -ijě (vz. *dušě*): *processio-processijě*, f *proczeffigy* EvOl. 332*; nč. -ie (dvojslab.): *rebellio-rebellie*, v. § 214;

-ium v -ie, -í (vz. *znamenie*), v několika jen dokladech: stoh lilími obložen jest HusE. 3, 83, s Privilegimi Háj. herb. VIII^a (vyslov -jími), Privilegimi VelKal. 60, t. 101 a j.; — -egium v -ej fem.: *collegium-kollej*, *privilegium-privilej*; — *koncil* masc. je z němč. (se změnou rodu).

Většinou však přejímá se jméno cizí také s koncovkou cizí

a řadí se k tomu vzoru, ke kterému dílem zněním koncovky, dílem původem jejím se hlásí, dílem kam je zvyk klade.

474. U jmen slovanských rozhodují koncovky; ty jsou střídnicí příslušných koncovek českých, a jméno jinoslavanské, přejato do kontextu českého, zachovává tvar svůj v nominativě, ale v pádech ostatních skloňuje se tak, jako by mělo střídnou koncovku českou. Na př. pol. *Mickiewicz* skloňuje se podle vz. *oráč*, — srbchorv. *Ljubiša* podle vz. *panošć* (n. *Piša*, v. § 198 č. 3), — pol. a jihoslov. *-ki*, *-ski* atp., rus. *-kij*, *-skij* atd. jako *dobrý*, na př. pol. *Krasicki* gen. *Krasického*, chorv. *Rački* gen. *Račkého* atd., — rusk. *-oj* jako *dobrý*, na př. *Tolstoj* gen. *Tolstého*, — jihoslov. a ruské *-ov*, *-ev*, *-in* jako *králův* a *matčin* (ale i instr. sg. *-ovem*, *-inem*, pl. gen. *-ová*, *-inů* atd., na př. *Kostomarovem*, *Miladinovem*, *Karamzinem* atd., srov. § 244 č. 1), — sln. a chorv. *Valjavec* gen. *-vce*, srbchorv. *Kurelac* gen. *-lce*, *Šabac* gen. *-bce*, — mrus. *Vovčok* (vysl. voučok, vlček) gen. *Vovčka* (vysl. voučka) atd.

475. U jmen jiných rozhoduje vedle znění koncovky velikou měrou zvyk, který se vyvinul v praxi, v níž se jeví často vliv mluvnické cizí, někdy též umělé zasahování theoretikův. To platí zvláště o jménech latinských a řeckých, jakož i o hojných jménech jiných, která prostředím řeckým a zvláště latinským do češtiny se dostala. Jména tato, z latiny a řečtiny přejatá, dlužno vzíti v úvahu zvláštní, poněvadž se v jazyku českém vyskytují od pradávna, mnohem dříve než která jména jiná, a poněvadž tu staletý usus dal vzniknouti některým způsobům zvláštním. Koncovky jmen těchto (nominativní) dílem se počestily, jak se rozumí z § 473, dílem zůstaly nezměněny; a v obojím případě bývá nejedna různost: liší se nejen usus starší od novějšího, kde theorie a praxe do jisté míry stejnosti docílily, ale bývá různost v době téže a někdy u spisovatele téhož, na př. k nom. *Nero* je gen. akk. v Pass. *Nera* 233 a v Pass. Klem. *Nerona* 160^a, k nom. *Theudas* je v Barl. sg. dat. *Theudovi* 2, 14 a také *Theudasovi* 2, 16 atd. Růzností vzniká nejvíce tím, že se za kmenový základ pro skloňování české běže jednak cizí nominativ, jednak to, co ve skloňování cizím jako kmen se objevuje, jak na příkladech právě uvedených se vidí. (Stejně různosti bývají také v příslušných adjektivech possessivních, na př. lida *Nerova* Pass. Klem. 152^a a potomkové *Neronovi* Papr. Ob. 52; proto bývá ve výkladech zde následujících také k tomuto tvaru ukázováno.) Hledati pravidla o těchto věcech kolísavých není lze, tu dlužno jen stručnými doklady a příklady naznačiti a konstatovati, že bývá tak neb onak, pak jestliže a kteraké se dosáhlo stejnosti ve spisovném usu nynějším. Uvozují tedy doklady a příklady takové, a to pořádkem latinských (a řeckých) deklinací:

1. Jména latinské (a řecké) deklinace první, a to substantiva: -a fem., ř. -η, -α: *Antigona, nymfa* atp. skloňují se podle vz. *ryba*; -ia, -ja fem.: *Troia, Troja* atp. jako *duše*, gen. Troje atd.;

někdy působením koncovky -a podle *ryba*: jáhny -města Achagi Seel. 299, akk. Troju, vok. Trojo Us.; — *satureja* jako *duše*: *saturege* jest bylina Háj. herb. 214^a, vezmi *saturegi* t. 222^b; — nom. -ia (dvojslab.) nezměněn: *maria* (3slab.) Hrad. 28^a, *natalia* Pass. 479, *svatá eufemia* t. 489, *Azya* (3slab.) AlxV. 599; k tomu pak i pl. dat. -iám: třem paníem *maríam* Krist. 105^a; nč. Marie gen. -ie atd. § 473; — jm. *Lia* je ve ŠtítMus. jednoslabičné: gen. z lye 15^b, dat. sestře své lij 35^b; v bibli Br. dvojslab. *Lia*: nom. řekla *Lja* Gen. 30, 11, akk. vyvořal *Lju* t. 31, 4, gen. synové *Lje* t. 35, 23, Dýna dcera *Lje* t. 34, 1, dat. dal *Zelfu* *Lje* dceři své t. 35, 23; k lye *Liae* commixtus Comest. 38^a; —

-ea, -aea fem., na př. *Caesarea, caefarea* Pass. 391, gen. do *cefarce* t., do *cezaree* PassKlem. 158^a, dat. lok. -ei, nč. též gen. *Caesarey*, akk. -eu atd.; — *Medea*, gen. srdce *Medee* bylo sůženo Troj. 21^a, nč. nom. -ea, akk. -eu, gen. -ey, dat. lok. -ei, instr. -eou n. -eí Us.; — taktéž *idea*, plur. tytéž *idey* Pal. 3, 2, 404, gen. -cí, dat. -eám, lok. -eách, instr. *ideami* Us., někdy též plur. *ideje* atd.; — *Galilaea*, jako *paní*: gen. že tito z *galileyzzucze* t. j. z *Galilé* jsúce svD. 3, z *galilee* Pass. 297, od *galilco* Koř. Mat. 3, 13, do *Galile* ChelčP. 254^a, t. 255^b; počestěno v -eje: w *Galilegi* VelKal. 181; — *Basilea, Basilej*: do *Bazylec* (-ee dvouslab.) VelKal. 4, do *Basilee* TomP. 4, 504, a w *Bazylegi* VelKal. 276, do *Basileje* Pal. (z pravidla);

-ua fem., jako *duše*: nom. *Genue* hlavní město *Ligurie* Donín 857, gen. z *Genue* t. 858, z *Padue* t. 787, do *Padue* t. 786, Jan z *Kapue* TomP. 3, 382, *Raimund* z *Kapue* t. 3, 330, do *Mantue* t. 6, 330, dat. lok. v *Padui* t. 3, 357; podle *ryba*: do *Mantuy* Pal. 4, 2, 97; *Mantua* akk. -uu, dat. lok. -ui, instr. -uou n. -uí Us.;

pomnožná *Atheny, Plataie, Plataje* jako plur. *ryby, duše*;

-a masc., jako *vládyka*; na př. *Zizara*, hejtmana *Zyزارu* Ben. Súd. 4, 1, *Zyزارowi* knížeti t. 1. Reg. 12, 9; *Jojada*, Yoyady kněze t. 4. Reg. 12, 7; *Juda*, s *Júdú* t. Súd. 1, 19 atd.; *Agricola, poeta*, gen. -y, dat. -ovi atd.; —

-as masc., jako *vládyka*; souhláska -s někdy odpadá také v nom., někdy zůstává i v pádech jiných; na př. *Jonatas* i -ta: *yonathas* Ol. 1. Reg. 14, 41, *yonathia* t. 19, 1, na *yonatu* t. 14, 42, bratře *Yonatho* Ben. 2. Reg. 1, 26, kromě *Jonaty* t. 1. Reg. 13, 22, sta se *Jonaty* Alb. 9^a, *Jonatowi* Ben. 1. Reg. 20, 3, na *Yonatowi* t. 14, 41, s svým synem *yonathu* Ol. 1. Reg. 14, 40, s *Jonatú* Ben. 1. Reg. 13, 2; — *Zacharias*, česk. -iáš a také -ia: jehožto *zachária* velmi se lekl Pass. 275, tehda *zacharia* povědě t.; — *Barnabas*, akk. (mniši) *barnabu* poslachu DalC. 37;

Barnabáš gen. -e atd. Us.; — *Jonas*, yonas Kruml. 61^b, akk. skrze Jonu t. 72^a, dat. ko (sic) yonye Ol. Jon. 1, 1; k tomu adj. possess.: popis yonow Kruml. 61^b; Jonáš gen. -e Us.; — *Philotas* v lat. Alexandreidě Gualtherově, -ta v česk.: phylota AlxV. 1604, od philoty AlxB. 4, 24, k fyloty AlxV. 1636, po philoty t. 1698; k tomu adjekt. possess.: bratr philotow AlxV. 1645, a také: Phylotafow meč t. 1615; — *Theudas*, gen. Theudy, kněžstvo Theudowi děkovalo Barl. 2, 14, a také: čarodějníka jménem Theudafa t., pro Theudafa t. 2, 17, k Theudafowi t. 2, 16; — *Pythagoras*, *Aeneas*, akk. -u, gen. -y, dat. lok. -ovi atd. Us.; — *Archias*, akk. -iu, gen. -ie atd. Us.;

-ēs masc., hermes Pass. 392, k ermowi t. 393, k hermesowy Pass. Klem. 159^a.

2. Jména latinské (a řecké) deklinace druhé a to substantiva:

-us ř. -os, na př. *Augustus*, *Homeros*, gen. akk. Augusta, Homera, dat. lok. -u, -ovi, instr. -em Us.; tak i v době starší, na př. *Patrocus*, podčešie *Patrocus* Pass. 30, vok. o Patroku t., *Croesus* akk. nad Kressa Kruml. 97^a, *discipulus* pl. gen. jiných dyscypuluow Vít. 25^a, *tribunus* pl. instr. s tribuny Ol. 1. Par. 13, 1 atd.; — někdy zachovává se -us také v pádech mimo nom., na př. *Nilus* gen. z Nylufa KabK. 25^b, dat. k Nylufu t., *Marobudus* gen. od Marobodufa Háj. pp. 4, *Bohemus* pl. gen. nějakých Bohemuow t. pp. 2; zvláště zachovává se -us při příjmeních, na př. *Kašparus* ŽerKat. 286 dat. Kašparusovi t., *Scultetus* gen. od Scultetusa Pal. 4, 2, 10, *Gervinus* dat. proti Gervinusovi Jireček Hymnologia 96, *Dominicus* gen. *Dominicusa* Us. atd., a při jménech do jazyka obecného přijatých, na př. *servus* dat. servusovi Wint. 684, pl. servusové t., *musicus* gen. akk. muzikusa t. 424, *spiritus* gen. akk. přivezl špiritusa Kulda 2, 13, lok. o špiritusovi t.;

neživotná jako *dub*: *Olympus* gen. Olympu atd.;

pomnožná *Delfi*, *Veji* atp. podle vz. *Uhři* (*Uhry*) § 42 a *Lobkovici* (*Lobkovice*) § 70: gen. Delf, Vej, dat. Delfům, Vejům, akk. Delfy, Veje, lok. v Delfech (-ách), ve Vejích, instr. Delfy (-ami), Veji (-emi) Us.; — podobně, když před -us je samohláska, tedy při jménech

-aus, na př. *Hermolaus*, gen. akk. Ermolaa PassKlem. 106^a;

-eus, -aeus, na př. *Cinaeus*, uzřev Cynea Br. Num. 24, 21; *Elisaeus*, elizeovi Pass. 308, Elizeovi Kruml. 28^b; *Chaldaeus*, caldeowe Zrc. 7^a, z ohně kaldeow t., kaldey (pl. nom.) chtiechu užéci (tři mládence) Kat. 162; *Mardocheus*, Mardocheowi Ben. Esth. 6, 10; *Philistaeus*, toho philisteu Ol. 1. Reg. 17, 49, stojí nad tím Philisteem Lit. 1. Reg. 17, 51, s Philisteem t. 17, 55, pl. nom. philistei zastavili stanoviště Ol. 1. Reg. 4, 2, Filisteowe Kruml. 45^b, ot philisteow t. 4, 3, v střieci phylisteom t. 4, 1, nad philistei t. 7, 10; *Spytigneus* (polatiněné), spitigneus Pass. 316, kněže spitigneu t.; *Timotheus*, vok. milý Tymotee Pass. 303, muoj

tymotee t. 307, gen. akk. Timothea Us., přijměte syna mého Tymotee Pass. 304 podle vzoru měkkého; *Zachaeus*, vok. zachee HusW. 90^a, gen. akk. povolal zachea t., *Zachea* ChelčP. 237^b, dat. k zacheu Dět. Jež. 3^a, lok. na zacheowy HusW. 89^b, o zacheowi ChelčP. 276^a, instr. s Zacheem Dět. Jež. 4^b (k tomu adj. possess.: zacheowa žádost HusW. 90^b);

-ius, s koncovkou počestěnou -í n. -ij- v. § 473; — gen. -ia, dat. -iu, -iovi atd. jako *chlap* Us., a taktéž v době starší: *Antonius* Pass. 394, *antoniowi* t., *anthoniowy* Otc. 40^b; *Carolostadius*, s *Caroloftadiem* Háj. 4^b; *Corcodius*, svatého *Corcodia* Pass. 476; *Darius*, Darya krále Ben. I. Esdr. 4, 21, králi Daryowi t. 1. Esdr. 5 (v nápise); *Decius*, císařem decyem Pass. 369; *Eusebius*, svatého eufebia t. 476; *Innocentius*, Innocenciowi Háj. 178^a; *Methodius*, svatého metodia Pulk. 16^a; *Olibrius*, na olibria Pass. 320, před olibriem t. 321 atd.; — ale také bývá -us zachováno: život s. Alexiufa Pass. 322 (v nápise později připsaném), od císaře Juliufa Puch. 230^b, před Juliusem císařem t. 315^a, za Piufa Velkal. 346, ony Deciusy Římany můžeme dobrými jmenovati Papr. Ob. 17, Juliufa v. Julia Dobr. Lehg.² 169, genyufa Poč. 111;

-um ř. -ov, na př. *Drepanum* gen. -a, dat. -u atd., jako město; — *elementum* pl. nom. všechna čtyři elementa AlxB 2, 25, *faktum*, *fatum* gen. -a, *excerptum* pl. excerpta, *substantivum femininum* gen. substantiva feminina, dat. -u atd. Us.; — když jméno sem patřící je změnou rodu masc. § 473, tedy má sklonění ovšem jako *dub*, na př. *experiment* gen. -u, dat. -u atd. Us.; *faktum* neutr. gen. -a a nověji *fakt* masc. gen. -u, *excerptum* gen. -a a *excerpt* masc. gen. -u atd.; — z neutr. *receptum* je masc. *recept* gen. -u atd.; kdysi bylo fem. *recepta*: posílám lékařství s receptou, jak se má užívat, a druhou *receptu*, jak by jiný lékařství se mohlo přistrojiti ŽerKat. 258; podobně fem. *postskripta* z neutr. *postscriptum*: co se postscripty vašnostiny dotejče t. 266; — někdy neskloňováno: od *actum* zápisu tohoto KolČČ. 5^b (1542), po *actum* zápisu tohoto t., przy takowym *lygnum* t. 49^a (1545), s pozlaceným *sceptrum* Beck. 2, 34 a j.;

-eum, -aeum, na př. *museum*, *lyceum*, gen. -ea, dat. lok. -eu, instr. -eem, plur. nom. akk. -ea, gen. -eí, dat. -eím, lok. -eích, instr. -ei n. -cemi Us.; někdy neskloňováno: do *Museum* ČČMus. 1843, 151, zpráva o Českém *Museum* t. 150, pomocí Českého *Museum* (na titul. listě *Slovníku Jungmannova*);

-ium, na př. *gymnasium*, *koncilium*, gen. -ia, dat. lok. -iu n. -ii, instr. -iem, plur. nom. akk. -ia, gen. -íí, dat. -íím, lok. -íích, instr. -íi n. -íiemi Us.; doklady: z *koncilia* TomP. 3, 562, od *koncilia* t. 3, 563, na *gymnasii* Us., ku *konciliu* TomP. 3, 562 a j., v *konciliu* t. 3, 561, před *koncilium* t. 3, 570, jiná *beneficia* t. 3, 228, znamenitými *beneficiu* t. 3, 228, zvláštními *privilegiu* t. 3, 524, *privilegiu* t. 6, 24; do nedávna bylo tu však — a v usu obecném dosud jest — pravidlem neskloňovati, t. j. -ium nechávalo a v jaz. ob. dosud

nechává se pro všechny pády sing.; na př. gen.: že sem palladium dosáhl Troj. 208^b, concilium Basilejského Let. 436, od concilium Basilejského t. 621, od concilium Pal. 3, 2, 345, svatého ewangelium Puch. 318^b, VelKal. 46, víme z ewangelium Beck. 1, 134, z ewangelium atd. Us. ob., akademického gymnasium Jg. (na titulním listě svého Slovníka), z gymnasium, do gymnasium Us. ob., do kollegium Pal. 5, 1, 255, t. 5, 2, 294, do opium Háj. herb. 136^b, lok.: v gymnasium, při ewangelium, v opium Us. ob., instr.: s Bdelium Háj. herb. 221^a, nyní se svatým ewangelium chlubíme Puch. 318^b, která (epištolu) se před ewangelium čte Beck. 1, 86 a Us. ob., kompaktata mezi concilium Basilejským a královstvím Českým Pal. 5, 1, 34; podle Rosy 50 *ewangelium* atp. per omnes casus sic manent, podle Pelzla² 57 *seminarium* atp. v sing. se neskloňují a taktéž podle Nejekl. Gr. 159; — v plur. je zvláštní gen.: těch ewangelium Beck. 1, 292; v jazyku tvaru ustáleného nebylo, neumělý spisovatel ustrojil si tedy tvar -ův; neobyčejný je také pl. lok. v studiech Pal. 4, 2, 54; — zvláštního povšimnutí žádá subst. *lilium*; dílem neskloňuje se: znamenajte lylyum polského EvSeitst. Mat. 6, 28, list nakřiveného lilium Ben. 3. Reg. 7, 26, ku podobnostwi (sic) lilium t. 7, 22, podobný k lilium Háj. herb. 263^a, krásný květ mezi lilium krašší se zdá Kruml. 125^b; neskloňuje se a má rod ženský: znamenajte lylyum polsku EvVíd. Mat. 6, 28; skloňuje se, zachovává slabiku -um- a má rod mužský: lilium polski Hlah. Cant. 2, 1, prostrzied liliuma t. 4, 5, prostrřed lilyuma Ol. Cant. 2, 16, obložen liliumem Hlah. Cant. 7, 2, (stoh) obložen lilyumem Ol. tamt., pl. nom. lilyumy Ol. Ex. 25, 33, na tom kmeni biechu lylyumoue lilia t. 37, 20, úhonky a lylyumoue lilia t. 37, 19, akk. učiníš lilyumy t. 25, 31; má plur. nom. akk. -ia: lilia Husk. 3, 83, lilia polská lilia agri KořMat. 6, 28, vy bílá lylya Orl. 20^a; má koncovku zčeštěnou, pl. lok. lilijch Tomsa 172, instr. liliemi t., lilími § 473; a jest v nynějším usu fem., sg. nom. lilie, gen. -ie atd.

3. Jména latinské (a řecké) deklinace třetí zachovávají svůj cizí tvar v jedn. nominativě, dílem též v akkusativě (tak zejména masculina neživotná, dále neutra a mnohdy též feminina); v pádech ostatních bře se za základ dílem nominativ (způsob český spontanní), dílem vlastní kmen latinský nebo řecký (způsob přivedený vlivem jazyka cizího, někdy spolu intervencí theoretikův); a k tomu základu připojují se příslušné koncovky pádové, u masc. podle vz. *chlap*, *dub*, *oráč*, u fem. podle vz. *ryba*, *duše* atd.; na př. kustos gen. kustosa a kustoda, Herodes gen. Herodesa a Heroda, Sofokles gen. Sofoklesa a Sofokla i Sofoklea atd. Následují toho některé příklady a doklady. Substantiva s koncovkou

-as masc., gen. -antis: Thoas, krále Thoaffa Troj. 138^b, Thoaffe krále t.; Thoanta Us.; Hippokras, Ippokras, místo -ates, mistr ypokras

Mast. 27, mistr ypokrafs Chir. 279^b, mistra ypokraffa t. 277^a (k tomu adj. dei ypokraffowa Mand. 8);

-as fem., gen. -adis: *Demetrius*, k *Demetriadě* ŠtitV. 25; *Pallas*, *Hellas*, gen. -ady, dat. -adě, akk. -adu atd. Us., někdy i nom. -ada: *Ilias*, *Iliada*;

-es masc., gen. -is, na př. *Aristoteles*, *Aristotiles*, -eš, -oš: *Arystotyles* AlxV. 351, *Aristotiles* HusPost. 92^b, *Arystotylefs* HusŠal. 55^a, *arystotyleš* ŠtitOpat. 399. *Arestotilefs* Alxp. 136, vok. *Arestotileffy* náš mistrě t. 144, dat. *Arestotillofowi* t. 135, gen. akk. *Arystoteleffa* Háj. herb. 58^b, podle *Aristotelefa* Konáč (1547) 49^a (k tomu adj.: *mistrovstvie aristotillofowa* Kat. v. 1709, *aristotiléfowy* knihy HusPost. 25^b, *uměnie Arystotyleffovo* Kruml. 96^b); a vedle toho gen. akk. *slychal-li s' arystotyle* Hod. 84^a (adj. *aristotylewa* múdrost Aug. 63^b), *Aristoteles* gen. -la atd. Us.; — *Achilles*, německého *Achillesa* Pal. 3, 2, 438, *Achille* převitězného Výb. 1, 365 (Spor); — *Diogenes*, k *Dyogenefowi* Papr. Ob. 14, *Dyogena* Dobr. Lehg.² 169, *Diogenes* gen. -na atd. Us.; — *Eufrates* (v řečt. 2. dekl.) AlxV. 1188, w *eufratie* ŽGloss. 131, 6, w *ewfratie* ŽWittb. t.; adj. k *eufratiskemu* břěhu AlxV. 1734; — *Herodes* (v řečt. 2. dekl.): *erodefa* tetrarchy Koř. Skutk. 13, 1, *krále Herodefa* ChelčP. 8^b, *herodefowy* Hod. 42^b, *herodesem* t. 43^a, Pass. 215^b, *herodeffem* jat Pass. 286, *Herodes* gen. -esa atd. Us. ob.; a vedle toho: od *krále Heroda* Štit. ř. 32^b, *heroda* v *žalář* vsaditi Pass. 390, *neboj se herode* t., k *králi erodowi* t. 87, *Erodowy* PassKlem. 87^a, *herodowy* Hod. 42^b (adj. *herodowa* wyezyeny PassKlem. 215^b), *Herodes* gen. *Heroda* atd. Us. spis.; — *Razes*, *Rhasis*, *mistra* *raza* Chir. 286^a; — *Socrates*, gen. akk. *Sokratefa* Dobr. Lehg.² 169, *Sokrata* Us. spis.; — *Sofokles*, podle *Sophoklefa* Konáč 1547 (předml. k *Hoděj.*), o *Soffoklefowi* Papr. Ob. 40, gen. akk. *Sofokla* atd. Us. spis., někdy též -ea atd.; — *Ulysses*, *Ulysfefa* Háj. herb. 330^a;

-es gen. -eris fem.: *Ceres* gen. *Cerery* atd.;

-is gen. -idis masc., na př. *Paris*: *skrže Paryfa* syna *tvého* Troj. 92^a (k tomu adj.: *Pariffowa* děda AlxV. 778); *Adonis*: *Adonyfa* Poč. 71, *Adona* t. 70; a vedle toho: gen. akk. *Parida*, *Adonida*, dat. -idovi atd. Us.;

-is gen. -idis fem., na př. *Artemis*, *Ptolomais*, *tyrannis*: do *Ptolomaidy* BiblG. 1. Mach. 10, 60, *Artemidy*, *tyrannidy*, dat. -idě atd. Us.;

-is gen. -is fem., na př. *Nemesis*, *basis*, gen. -e, dat. -i atd. jako *duše*; s *koncovkou* počestěnou nom. -e gen. -e atd.: *Konstantinopole*, *Neapole*, *praxe*, *thesē*, *hypothesē*, *analyse*, někdy též nom. -a gen. -y atd.: *ellipsa*, *analysa*. (vedle -se), *hypothesa* (těž); za lat. *classis* bývalo do nedávna *prostředím* německým *klassa* Us. ob.;

-ōs gen. -ōis masc.: *heros* gen. *heroa* (3slab.) dat. *herou* (těž) n. *heroovi* atd. Us.;

-os gen. -odis masc.: *kustos* gen. kustoda atd. Us. knižný; gen. *kustosa* atd. Us. ob., pro *kustosa* TomP. 1, 74, *kustosovi* t. 81;

-os neutr.: *chaos* a *pathos* berou se většinou do rodu mužsk. a skloňují se: gen. *chaosu*, *pathosu* atd., jako *dub*; — *epos* zachovává v sing. obyčejně rod střední, v plur. však bere se v rodu mužském, a skloňuje se: sg. gen. *eposu* nebo *epu* atd., plur. nom. akk. *eposy* n. *epy* atd.;

-ūs gen. -untis: *Trapezus* fem., pojato za masc. a skloňováno jako *dub*, gen. *Trapezuntu* n. -unta atd., k tomu i nom. *Trapezunt*;

-ys gen. -yos (řeck.) masc.: *Atys*, *Halys*, gen. -ya někdy -ye, dat. -yu, -yovi atd. Us.; — fem.: *Erinyes*, akk. jako nom. nebo -yi, gen. -ye, dat. lok. -yi, instr. -yí, plur. nom. akk. -ye, gen. -yí atd. jako *duše*, a podle toho bývá i sg. nom. -ye Us.;

-ns: *Klemens*, papeže *Klemensa* Pal. 5, 2, 463 (pozn.), t. 469, ku *Klcmensovi* t. 2, 2, 50; zčeštěno *Kliment*;

-rs gen. -rtis masc., *Mars* gen. *Marta* atd.; Us. ob. *Marsa* n. -se, a k tomu adj.: *syna Marfowa Konáč* (1547) 6^a;

-x masc., na př. *Felix*, svatý *felix* Pass. 376, od *Felixa* papeže Let. 334, uznávali *Felixa* Pal. 4, 1, 45, papeže *Felixa* TomP. 6, 98, *Felixa* i -xe Us.; svatého *felicie* Pass. 376, t. 377; *mastix*, gen. tři loty *mastyxa* Vít. 105^b, *maftyxe* Háj. herb. 10^a, s *maftyxem* t. 221^a (lat. gen. *masticis*); *styrax*, o *styraxu* Háj. herb. 17^a (lat. gen. *styracis*);

-x fem., *Beatrix*: sestra jménem *beatrice* Pass. 377, gen. v svaté *beatrice* dvůr tamt., v svaté *beatrice* dvůr PassKlem. 153^a, dat. *sestře beatrice* Pass. 377;

-e neutr.: *numeralis* sing. gen. -e, dat. -i atd. Us. jako *pole*, plur. *numeralia* nebo -ie, gen. -ií, dat. -iím, lok. -iích, instr. -iemi; — taktéž *singulare* a pomnožné *Saturnalic*; — *pluviale* vzato za masc. *pluvial* gen. -u atd.; — *Praeneste* gen. z *Praeneste* dat. k *Praeneste* atd. Us. (neskloňováno), někdy gen. z *Praenesta* dat. k *Praenestu* atd.;

-o gen. -onis a -inis masc.: *Apollo*, od *Apolona* Kruml. 56^b, bohem *Apolynem* t.; *Cicero*, *Tulliovi* *Cicerovi* *HrubLobk.* 81^a; shodné s tím adj.: *smysl Ciceruow* t. 73^a, to *Cycerowo* *Konáč* (1547) 43^a; *Cicerona* atd. Us. spis.; *farao*, krále *pharaona* PassKlem. 215^b; *Nero*, za *nera* *ciesarě* Pass. 233, t. 395, PassKlem. 160^a, počť *nera* *břicho* *boleti* Pass. 310, *Šimon nerowi* *vecě* t. 295 (shodné s tím adj.: za *nerowa* *ciesarstvie* t. 309, *mnoho* *lida* *nerowa* PassKlem. 152^a); také *Nero* gen. *Nery* se vyskytuje: od *ciesarě* *nery* PassKlem. 125^b, podle *Stýblo* gen. -y § 95 č. 4; *zleho nerona* t. 152^b, *Nero* gen. -ona Us. spis. (a shodné s tím adj.: *potomkové* *Neronowi* *Papř. Ob.* 52); *Plato* gen. *Platona* atd. Us. (adj. *Platonowo* *umění* *Konáč* 1547, 6^b); *Scipio* gen. -ona atd. (adj. *listy* *Scypionowymi* *HrubLobk.* 76^a);

-o fem.: *Dido*, *Juno* atp., gen. *Didony*, *Junony*, dat. -oně, akk. -onu

nebo jako nom. atd. Us.; *Sapfo*, *Kalypso*, *Echo*, gen. *Sapfy*, dat. -ě, akk. -u nebo jako nom. atd. Us.; *Carthago*, neskloň. z města Cartago PassKlem. 186^a, gen. *Karthaga* (neutr.) Us., někdy -giny (fem.) Us. spis.;

-io gen. -ionis masc.: *centuria*, zvěděv ot czenturia ML. 107^a, vece Ježíš centuriovi HusPost. 20^b, (Ježíš) centuryowy oznamuje ChelčP. 45^b: onoho centuriona ŠtítOp. 267^a, s centuriony Ol. 1. Par. 13, 1; — -io fem.: *Klio*, *Io*, gen. -ie, dat. -ii atd. jako *duše* Us.; — s koncovkou počestěnou -ie, -í, -e v. § 214;

-on gen. -onis masc.: *Marathon* gen. -onu n. -ona atd. Us.; — gen. -ontis masc.: *Xenofon* gen. -onta atd. Us.;

-l masc.: *Hannibal* gen. *Hannibala* atd. Us., v době starší též gen. *Hannibale* atd. § 47;

-r masc.: *Hamílcar* gen. -a atd.; *aether* gen. *aetheru* atd. Us.; — fem.: *Demeter* gen. *Demetry* atd. Us.; — neutr.: *Tibur* gen. do *Tiburu* n. -a atd.;

-ma neutr.; jména sem patřící dílem zachovávají rod střední, ale skloňují se při tom podle vz. *dub*, na př. *drama*, *dogma*, *schisma*, gen. *dramatu* (někdy -ata), dat. -atu, plur. -ata atd.; — nebo se neskloňují, na př. *rheuma*, silně *rheuma*, po silném *rheuma* Us.; — dílem se berou za masc. s nom. -m: *system*, *diplom*, *program* (nebo též -gramm) atd., gen. -mu atd. podle vz. *dub* Us.; — dílem za fem. podle vz. *ryba*, a to zejména v jazyku starším: *rheuma*, od reumy Háj. herb. 173^b, proti reumě t. 18^b, t. 196^b, reumu vysušiti t. 81^b atd., z toho *réma* nč. *ryma* gen. -y atd.; *flegma*, flegmu Háj. herb. 179^b, od flegmy t. 24^b, t. 160^a, flegmau t. 24^b; někdy též *drama* gen. *dramy*, ve dramě ještě ukončila se Pal. 4, 2, 61, ve dramě t. 580, srov. rus. *drama* gen. *dramy* fem.

4. Jména latinské deklinace čtvrté: masculina skloňují se podle vz. *dub*, na př. *census*, *ritus*, gen. *censu*, *ritu* atd. Us.; mnohá mají i v nominativě koncovku zčestěnou, na př. *senat*, *traktat* atp. m. -ātus; — feminina podle vz. *ryba* a *duše*, na př. nom. akk. *tribus* gen. *tribuy*, dat. lok. -ui, instr. -uí, plur. nom. akk. -uy, gen. -uí, dat. -uím, lok. -uích, instr. -uemi Us. knižný.

476. U jmen z jazyků jiných (t. kromě slovanštiny, latiny a řečtiny) rozhoduje rod a znění koncovky.

1. Jména rodu mužského skloňují se

podle vz. *chlap* (živ.), *dub* (neživ.), když se končí soubhláskou tvrdou, na př. *Lessing*, *Byron*, *Descartes* (vysl. Dekart), *La Fontaine* (vysl. La-Fontén) atp., gen. *Lessinga*, *Byrona*, *Descarta* nebo *Descartesa* (vysl. Dekarta), *La Fontaina* n. *La Fontainea* (vysl. La Fonténa) atd.; *Lyon*, *Orléans* (vysl. Orlean), *Oxford* atp., gen. -u (někdy -a) atd.; *fewilcton*

gen. -u atd.; — k témuž vzoru patří také jména romanská na -o, na př. *Marco, Pedro*, gen. -a atd.;

podle vz. *oráč, meč*, když se končí souhláskou měkkou, na př. *Le Sage* (vysl. Sáž), *Macaulay, Kubilaj* atp., gen. od *Le Sage* (vysl. Sáže), *Macaulaye, Kubilaje* atd.;

podle vz. *Jiří (pěší)* skloňují se jména významu osobního, když koncovka zní -i, -í nebo též -y -ý, na př. *Hölty, Savigny* (vysl. Saviňi), *Fleury, Derby, Széchényi* (vysl. Séčění), *Heli, Zwingli, Manzoni, Petöfi, Firdusi, Ali, kadi* atp., gen. -yho, -yiho, -iho, dat. -ymu atd.; v době starší také podle vz. *oráč*: Elizeovi učenníku helye Pass. 308, Cwingliowi Velkal. 343 atp., v usu nynějším někdy také podle vz. *chlap*: gen. *Manzonía* atp.;

podle vz. *vládyka*, když koncovka je tvrdá s -a, na př. *Petrarka* gen. -y, dat. -ovi atd.;

podle vz. *panoš*, když koncovka jest -e, na př. *Goethe, Linde, Niederle* atp., gen. -e, dat. -ovi atd.; ale tu bývá někdy též sklonění podle vz. *dobrý*, na př. *Linde* gen. -eho, dat. -emu atd.; — bibl. *Noe* má gen. *Noe*, dat. *Noe* (neskloň., srov. § 480) nebo ovi: *noeowi* HusŠal. 4^a atd. (k tomu adj.: *korábu noeowa* ŠtitPař. 30^a);

při koncovce jiné bývá sklonění, jak ukazují příklady:

Sardou. Boileau, Richelieu atp., gen. *Sardoua* atd.;

Lenau, Soltau atp., gen. *Lenaua* atd.;

Otto, Hugo atp., na př. gen. *Otty* třetího Puch. 179^b (2krát), pana hraběte Coloredy ČernZuz. 176, *Otty, Hugy* Us.; někdy gen. -a: na rozkaz císaře Otta Puch. 331^b; zřídka vlivem latiny gen. -ona atd.

Při jménech s koncovou souhláskou bývá někdy nestejnost a kolísání mezi vzory *chlap, dub* a *oráč, meč*, zvláště při jménech, jež se končí *sykavkou*.

Neživotná na -c, na př. *tanec, palác* mají sklonění podle vz. *meč*, gen. -e atd.; ale *plac* gen. -u, lok. na *placu*, na *place*; *tác* gen. -u, lok. na *tácu* i na *táci*; — na -s; *cirkus, špás* a j. gen. -su, *krucifix* gen. -xu.

Životná přichylují se obyčejně ke vzoru *oráč*. Na př.

-c: *Vincenc, Ignác, Rautenkranc* gen. -ce, *Schulz* vysl. Šulc gen. *Schulze, Fritz* gen. *Fritze, Leibnitz* gen. *Leibnitze* atd.; druhdy bývá gen. -a: *Gec* gen. *Gecza* KolA. 1518, Us. nř. *Gece*;

-z: *Francouz, markýz*, gen. -e atd.;

-s: *Weiss* gen. *Weisse, Hais* gen. *Haise, Fuchs* gen. *Fuchse, Kraus* gen. *Krause* (vysl. *Krauze*), *Alois* gen. *Aloise, Max* gen. *Maxe* atd.; někdy též gen. -a atd.

Koncovky těchto jmen -c, -z, -s (-x) jsou ovšem původem tvrdé; ale čeština přejavši tato jména vřadila je většinou do sklonění měkkého, zejména do vz. *oráč, meč*.

Ve jménech francouzských souhláska na konci se nevyslovuje, na př. *Marat*, *Dumas* atp. V tvaru skloněném může se vysloviti, na př. *Marata* Us.; když se nevyslovuje, tu nemá se také skloňovati, na př. gen. *Alexandra - Dumas* (nikoli *Dumasa*, poněvadž není zvykem vyslovovati zde -sa).

2. Jména rodu ženského řídí se podle možnosti těmi vzory českých jmen ženských, ke kterým ukazují jejich koncovky; na př. jména *Laura*, *Modena*, *Altona* atp. skloňují se podle vz. *ryba*; *La Manche* (vysl. Manš), *Marscille* (vysl. Marsej) podle vz. *duše* (*hráz'*); atd.

Vůbec pak počestují jména ženská často svou koncovku již v jedn. nominativě: jména osobní přijímající koncovku -ová, na př. *Gottschedová*, *Vulpiová*, *Maintenonová* atp., nebo koncovku -ka, na př. *Stuartka*, — ostatní pak měníce podle možnosti koncovku domácí v českou -a, na př. *Griseldis* č. *Griselda*, *Mathilde* č. *Mathilda*, *Garonne* č. *Garonna*, *enquête* č. *anketa* atd.

3. Jména rodu středního řídí se podle možnosti zase příslušnými vzory rodu středního; na př. jména *Jericho*, *Ohio*, *kakao*, *indigo* skloňují se podle vz. *město*, — *kanape* gen. -e dat. -i atd. podle vz. *moře*; — *páže*, z franc. skloňuje se jako *kuře*, gen. *pážete*, pl. *pážata*, — a tak bývá někdy také *baše*, *paše* skloňováno: gen. -ete, pl. -ata, v. § 198.

477. Cizí jména místní, jež jsou původem pomnožná, berou se někdy za tvary čísla množného, na př. *Nordhausy*, *Tubinky*, gen. z *Nordhaus*, do *Tubink* atd., ale většinou bere se cizí nominativ za základ skloňování číslem jednotným: z *Nordhausenu*, z *Toursu* atd.

478. Jména cizí složená, jako na př. *Villa Franca*, *Marco Polo*, *Don Carlos*, *Thurn-Taxis* atp., skloňují se obyčejně jenom v druhé či vůbec poslední své části: gen. do *Villa Franky*, od *Marco Pola*, *Don Carlosa*, *Thurn-Taxisa*, dat. k *Villa France*, *Marco Polovi*, *Thurn-Taxisovi* atd. Us.; *Don Diego*, prohlášení *Don Diega* za vladaře Malý Amer. 4, 296; *San Pedro*, L'Olonois zmocnil se města *San Pedra* t. 5, 293 atd. Příklady z textů starších: *Mahmut baša*, od *Machométa Baffy Velkal.* 257, *tatařin* přikázal se *Mahmut Baffowi Háj.* 440^a, pro *Mahmut Baffu* t. 436^b, *Mahmut Baffy* nositi musili t. 440^a, lid s *Mahmut Baffu* t. 436^b; *Hans Miller*, nám supplikací od *Hans Millera* dodána jest list. r. 1568 Pras. 11; *Hons Berna.* atp., skrze *Hons Bernarta ČernZuz.* 172, abyšte *Hons Jakuba* pozdravili *ŽerKat.* 97, co za *Hons Devitem* (*de Witte*) bylo t. 101. — Způsob opáčný jeví se v gen. *Rejna Kolína*, z *Reyna Kolijna Velkal.* 121 a j.; zvláštnost podle němč., jako by z nom. (nedoloženého) *Rejn-Kolín*.

479. Někdy — nejčastěji v stč. překladech — bývá v kontextu českém slovo cizí v pádu svém cizím místo v příslušném českém. Na př. všichni světí patriarche a proroci ŽKlem. 136^a t. j. lat. pl. nom.

patriarchae místo českého *patriarchy* n. -ové. Rovněž tak nechán tvar pádu cizího, a to gen. sing. v dokladech: pokladové kreffy (Croesi), Kruml. 97^a, ve čtvrtém létě darij krále Darii regis Ol. Zach. 7, 1, za času claudij ciesaře Pass. 394, cedry libany cedros Libani ŽKlem. 19^a, t. 27^a, povědění Jacob patriarche Pass. 305, dědičství fwate beatricis t. 378; gen. plur.: v knihách Machabyorum PassKlem. 157^b, k králi Affyriorum Comest. 171^a, král perfarum jménem Cozdroe Pass. 483; dat.: ciesařovi Theodozio t. 369; akk.: jměl Botgisum otcě t. 328, že ciprum opustil Ol. 2. Mach. 10, 13, vař Merkuryalem Háj. herb. 379^a, polipum to jest zarostlinu v nose t. 221^b; nom. akk. plur. obě dvě Merkuryales t. 379^a; vok. plur. o korinti Koř. 2. Kor. 6, 11 za lat. o Corinthii! atd.

Tvar pádu cizího nechává se druhdy — neumělosti překladatelovou — také tam, kde by v textu českém podle souvislosti a smyslu pád jiný měl býti. Na př. jíti do Perfidem Ol. 1. Mach. 3, 31 za lat. in Persidem, do ioppem t. 2. Par. 2, 16, jdi do nynywen města EvOl. 127^a, k Judam Comest. 45^a za lat. ad Judam atp. Ano tvar cizí, a to cizí casus obliquus, běře se i za nominativ; tak v dokladech: aby u městě, jemužto jmě athenis, přebýla Pass. 287 (vazba žádá, aby tu byl nominativ jmenovací, tedy *Athenis* vzato za nom.), do města athenif PassKlem. 223^a (vazba žádá, aby tu byl buď gen., buď nominativ jmenovací, *Athenis* lze tu vykládati tedy opět jen za nom.), z města Athenys t. 114^b (též), z konstantynopolym PassKlem. 113^b, v království ještě perfarum slove t. 231^b (nom. jmen.) atp. Někdy není jasno, je-li cizí tvar nechán místo stejného pádu českého, či je-li tvarem cizím míněn nominativ jmenovací; na př. skrzě constantynopolym PassKlem. 171^a (překladatel rozuměl tvarem *Konstantinopolim* buď latinský akkusativ, jež položil místo akkusativu českého, anebo spíše jmenovací nominativ, jako v dokladě nahoře uvedeném: z konstantynopolym 113^b), skrzě lybyam tak řečenú vlast Pror. Dan. 11, 43, oltář té modly yowyf PassKlem. 224^b (z toho *Joviš*), v tom městě Remyff Pass. 90, v tom městě Remys PassKlem. 49^a, v tom městě wercellis Pass. 388, v tom městě wercellif PassKlem. 253^a atd.

V PisWaldšt. čteme: již z Walštejn leží mrtvý 8, kníže z Walštejno slyš tato slova 8, mně smutnému z Walštejnovi 6, adj.: vy z Walštejnští radové 9; výraz *z-Walštejna* tu vzat za nom. a skloňován jako *vládyka*: vok. z Walštejno atd., a vedle nom. *z-Walštejna* utvořen také nom. *z-Walštejn*.

480. Velmi často nechává čeština jména cizí nesklonována, zvláště po předložkách a při přívlastku, který má sklonění zřetelné. Doklady toho nesčíslné nalézají se v bibl. překladech z latiny, kde i latina má jména cizí neskloněna; ale také krom toho jsou příklady hojné. Uvodím některé se jmény biblickými: ot krve abel pravedného Krist. 83^b, byla

válka mezi aby a ieroboam Ol. 2. Par. 13, 2, synu muoj absolon (vok.) Pass. 307, proti synům Ammon Br. Ezech. 25, 2, s prorokem amos Pass. 304, věř Amos proroku HusE. 1, 236, die syn boží v Apokalypsis ŠtítV. 124, proti Afkalon Br. Jer. 47, 6, k Bázan t. Num. 21, 33, do Betamen t. Oz. 4, 15, w Betamen t. 5, 8, ku potoku Cedron t. Jer. 31, 40, od Eleazar Pass. 275, jdi k Eufbrates Br. Jer. 13, 5, do prostřed Eufbrates t. 51, 63 a j., (jesti) s ezau šočovici ŠtítOp. 36^a, ŠtítV. 125, s Ezau bratrem tvým EvOl. 115^b, na Ezau Br. Jer. 49, 8, k Ezau t. Gen. 27, 6, před Ezau bratrem svým t. Gen. 35, 1, z Gabaon Br. Jer. 28, 1, do Galilea EvSeitst. Mark. 16, 7, David přemohl Goliat prakem Kruml. 31^a, k Hebron Beck. 1, 356, z Ebron KabK. 20^b, podlé cherub jednoho iuxta cherub unum Ol. Ezech. 10, 7 a j. (několikrát po sobě), takeže w ydumea jako w moabye t. 1. Par. 18, 11, z pařezu Izai Br. Isa. 11, 1, z Jakob vzende hvězda Kruml. 8^b, z pokolenie Jakob t. 17^a, z gericho Koř. Mat. 20, 19, k ierycho Ol. Jos. 5, 10, do města gerycho Kruml. 7^a, do Gerycho ChelčP. 217^a a j., od Gericho KabK. 20^a a j., do Jeruzalem Kruml. 36^a, skrze bránu onoho geruzalem Orl. 84^a, onoho Job velikého t. 299^a (onoho Joba t. 300^a), k Jozue Br. Ex. 17^a, 9 a j., z Kádes t. Num. 20, 14, do Kaffarnaum ChelčP. 41^a, w Kaffarnaum t. 255^a a j. (dosud), jakož zjevno na kayn a na Jakob Kruml. 86^b, svatba w kana galilee Jeron. 159^a sl., z Kolchis IIáj. herb. 2^a, s Léwj Br. Mal. 2, 4, běda městu Nabo Br. Jer. 48, 1, kníže synův Naftaljm Br. Num. 7, 78, kromě noe jediného AlxV. 643, za času Noe Br. Isa. 54, 9, k noe Ol. Gen. 7, 9, k Noé Br. Gen. 6, 13, s Noe spravedlivým ChelčP. 27^b (srov. § 476), od Patros a od Chus a od Elam a od Simar a od Emat Br. Isa. 11, 11, pláč Rachel EvOl. 212^b, do stanu Rachel Br. Gen. 31, 33, a Rachel dceři své KolČČ. 151^b (1551), s Rachel manželkau svau t., do Ramotgalat KabK. 11^b, w Ramotgalat t. 12^a, obklíčen jsa od Sancheryb Beck. 1, 357, od Segor až do Choranim Br. Jer. 48, 34, umyj se v kupadlach fyloe Koř. Jan. 9, 11, z Sinai Br. Deut. 33, 2, na hoře Syon t. Isa. 8, 18, nad obydlím hory Syon t. Isa. 4, 5, na hoře thabor Pass. 286. — O neskleňovaných jménech lat. -um, -ium v. § 457. — Dále některé příklady jiné: od mistra Rasis RhaslĚrb. 10, z Kolchis IIáj. herb. 2^a, s aloe t. 56^a, s gummi arabikum t. 258^a; welikiho kaam Mill. 30^a; — od hindl seftry fwy KolČČ. 119^b (1550), syn Buffl židovky t.; — umřel w Eisleben VelKal. 50; — do Artois Pal. 2. 2, 66, hrabě z Alençon t. 67 a j.; *Bordeaux*, z Bordeaux, v Bordeaux atd. Us.; *Waterloo* gen. u Waterloo atd.; *Peru* gen. z Peru, lok. v Peru atd.; *Anjou*, z Anjou, v Anjou; *Canterbury*, z Canterbury, v Canterbury; *Alexander Dumas*, gen. od Alexandra Dumas atd.

Domnění, že by částečné neskleňování jmen cizích bylo s chybou a proti duchu jazyka českého, jest mylné. V duchu tom jest nejen snaha, skleňovati jména cizí, jež se snadno skleňovati dají, jako na př. Sparta

gen. -y, Oxford gen. -u atd., ale i snaha, nevnučovati skloňování českého jménům, která ho schopna nejsou; proto bylo vždy a dosud jest v jazyku spisovném i obecném tolik příkladů sem hledících. Praktické pravidlo, které z toho vyplývá, jest: skloňujeme, co se snadno skloňovati dá anebo co se podle ustáleného již zvyku skloňuje; všecko jiné necháváme neskloňováno. Jiného mínění jest V. Svoboda ve spise Skloňování cizích jmen v češtině (1887).

481. Někdy přejata jsou slova cizí, která v jazyku svém nejsou nominativy, nýbrž tvary nebo výrazy nějaké vůbec jiné; na př. lat. plur. dat. *omnibus*, inf. *recepisse*, indik. *credo*, konj. *oremus* atp. Slova ta skloňují se, když jsou ustálenými názvy předmětův a tedy v pravdě jména. Na př. *omnibus* (povoz) gen. *omnibusu* atd.; *recepiss* (listina, stvrzenka) gen. -u atd. masc., předtím také fem.: jistou *recepissi* dáti ŽerKat. 214; *Oremus* (příjmení osobní) gen. Jíry Oremusa TomP. 8, 68, pl. u Oremusů tamt. — Jindy slovo sem patřící nebývá názvem předmětu, nýbrž jen jakousi známkou, na př. *credo* (= ta část mše, která se začíná slovem *credo* a jejíž tedy známkou toto slovo jest); v tom případě se neskloňuje. Na př. vykropování při *asperges* TomP. 6, 15, po prvním *oremus*, od *credo* do *ite-missa-est*, při *kyrie* atp. Ůs. — Někdy však pojetí a usus se kolísají a praví se na př. *credo* gen. od *credo* i od *creda*, *orate* instr. před *orate* i před *roratem* atd.

Opravy a doplňky.

K dílu I.

Str. VIII ř. 3. Nářečí moravská třídí Bartoš v 2. díle své Dialektologie (vyd. 1895, str. II-III) poněkud jinak, než v 1. díle (vyd. 1886); rozeznává toliko čtvero nářečí hlavních, a to: 1. nářečí slovenské, s různorečím záhorským, pomoravským, uherskoslovenským (na Moravě) a přechodním; — při tom podřečí valašské (v něm pojato také zlínské) s různorečím hranickým, starojickým a keleckým, — a podřečí dolské; — 2. nářečí lašské, s různorečím severopavským; — 3. nářečí hanácké, rozdělené ve dvanáctero podřečí, pojmenovaných většinou podle příslušných měst okresních (viz zde doleji, při výkladu zkratků s. v. BartD.); — 4. nářečí české na Moravě západní, s podřečím trojím (žďár., jemn., dač.). — Str. 10 ř. 2: že české *ň* je jasné (media), poznává také Broch v Jag. Arch. 17, 337; třeba to vytknouti, poněvadž jinde bývá *h* temné (tenuis). — 13 ř. 24. K rukopisům s pečlivější soustavou pravopisnou patří také Pass., srov. Dolanský, Listy filol. 1892, 64 sl. — 15 ř. 30 místo *w* má býti *v*. — 36 ř. 27: *orvynъ* podle Jag. Arch. 16, 509 nejisto. — 40 ř. 7: *zrāti* není ze *zor-ti*, nýbrž ze *zvr-a-ti*, jak se vidí v stč. *sezra* = *sz-zvr-a*, když *sezra* obilé Otc. 449^a, neb jest *sezrala* žeň maturavit Ol. Joel 3, 13, *sezrale* maturum MamA. 29^a, k *sezraní* Sal. 335; srov. též Jag. Arch. 17, 509. — 84 ř. 2 m. *torokъ* m. b. *otrokъ*. — 91 ř. 3 vynech: klášter, klóster. — 95 ř. 24 sl.: výklad jiný v Jag. Arch. 16, 511. — 137 ř. 24. Hojně doklady změny této (*ej* v *aj*) jsou v GestMus., na př. *naymilayšii* 64^a m. *najmilejší*, *naypiekniayšii* 114^a, po *šway* 98^b m. po svéj, na *onay* 100^b m. na *oněj*, *nayšta* 39^a m. *nejsta*, *šayde* 107^a m. *sejde*, *waygmie* 46^b m. *ve-jmě*, *waymeno* 105^b m. *ve-jméno*, *waygda* 55^b m. *vejda*, *waygdiem* 138^b m. *vejdém*, *gay* 142^b m. *jej*, *žay* 71^a m. *že j'*, srov. Dr. J. Novák, Gesta Romanorum 1895 str. XIII. — 160 ř. 27 m. *božstv* m. b. *božestv*. — 190 ř. 17. Tu předpokládáno, že slabika, která při stahování ovládla, měla přízvuk. Tak bývalo často, na př. v *moje* staž. *mé*, *pještaž*. *pie-*. Ale nikoli vždycky, na př. při *božie*, *znamenie* atd. nelze předpokládati *-ijě*. Působily tu někdy přízvuk, někdy kvalita samohlásky a závažnost slabiky. V tom smyslu třeba opravy také v odstavcích dalších na téže stránce, a také jinde. To ovšem je jisto, že slabika, která při stahování zanikla, byla bez přízvuku. — 199 ř. 27. Stran *-me* m. *-mě* v nom. akk. vzoru *rámě* viz také zde str. 415. — 225 ř. 1 zdola vynechati jest příklad: *osm dnyw* EvOl. 213; srov. zde str. 413. — 231 ř. 27: *stoskliv*, citované zde z Jirečk. mor., v Menčíkovu vydání EvVid. není. — 253 ř. 57 m. *v* m. b. *m*. — 262 ř. 29 m. *tauzye* m. b. *tanze*. — 286

ř. 30; radvanec z Reitwagen není stejným samohlásek, nýbrž vynecháním *j* z rajt-, jako ve vánoce atd. na str. 539. — 297 po § 230. Za *ř* bývá také *ar*: veliký zarnow Orl. 40^b, rostarhala t. 53^a, vlivem polským; a v témž rkpe bývá pak zvratnou analogií také *ř* za náležité *ar*: mrnošt 3^b m. marnost, wrhany 59^b m. varhany, brwa 82^b m. barva atp. — 305 ř. 34 přidej: v. str. 458. — 317 ř. 22 m. nosju m. b. nosja. — 319 ř. 26 m. jastu m. b. jasti. — 336 ř. 34 m. rýt- m. b. řýt-. — 361 ř. 2 zd. m. če m. b. č. — 372 ř. 21 sl. Výklad jiný v Jag. Arch. 16, 522. — 386 ř. 26 m. nesetě m. b. něsetě. — 411 ř. 18 m. *d* m. b. *ds*. — 424 na konci § 344 přidej: 3. *b* vsuto do skupení *mr*, na př. Hamry-Hambry, v Hambřích Us. krkon., a srov. numerus fr. nombre, ř. *ἀριθμός*. — 437 ř. 27. *Mikuláš* vysvětluje se lépe změnou *au* v *a*, srov. str. 265 ř. 3 sl. — 464 ř. 2 m. tščiciu, řěciu m. b. tščiciú, řěciú. — 467 ř. 13 m. *hn*, *hn* m. b. *hn*, *nh*. — 480 ř. 7 m. 417 a 437 m. b. 415 a 435. — 481 ř. 23 přidej: cvorník ze svor-. — 494 ř. 17: ke změně *zš-žč* atd. jest analogie v stsl. ištydъ z izštydъ, stsus. iščslo z izšslo, stpol. wezczdło z wez-szdło Jag. Arch. 16, 527. — 497 ř. 4 m. rovněž tak m. b. většinou. — 514 ř. 18 přidej: činky (tkalcovské, Us. potštýn.) vedle šinky z něm. Schiene, čúchy Us. podkrk. z něm. Schuhe. — 539 ř. 29 přidej: *radvanec* (v. zde nahoře), *tál* z Theil, ob. *štrách* ze Streich, *lácaly* z Leitseil. — 550 k § 471. Jistý a zřejmý příklad přesmyknutí částečného je v dial. jméně *Zač* m. *Žac*, *Žatec*, o němž viz zde na str. 123. — 552 ř. 2 m. (prvého) *sedu* m. b. *sedm*. — 555 ř. 35. Stran přízvuku srov. poznámku zde nahoře k str. 190. — Taktéž 556 ř. 1 zd. a 557 ř. 2 a 16. — 557 ř. 2 m. *facis* m. b. *dicis*. — 560 ř. 37 m. *sajdu* m. b. *sajdu*. — 594 ř. 12 m. *rostu* m. b. *rostu*. — 620 při *jmě* má býti také odkaz na str. 319, — 630 při *kder*- taktéž na str. 450; — 631 mají záhlaví *klobása* až *klouzati* býti před *klubati*; — 642 má při *paúk* a *pausz* býti odkaz také na str. 366 a při *Pelhrim* na str. 613; — 653 při *sv*- má býti také změna *sv-cv* 481; — 655 před *šum* m. b. *šukati* 462; -- 658 při *ú-ou* má býti odkaz také na str. 248; — 664 *Žatec* má býti po *žas*-; — 665 při *ř* m. 85 m. b. 140 a 231, a při *n* m. 202 m. b. 140 a 208.

K dílu III, odděl. 1.

Na str. 10 ř. 11 místo souhláskových má býti: souhláskových mužských a ženských. — 12 ř. 37 m. skr. m. b. věd. — 13 ř. 10 a 11: sg. lok. skr. *sūnāu* a slovansk. *synu* vyvozuje se nestejně, jednak z pův. *-ōu*, srov. I. str. 21 a 37 a Brugm. I, 84, jednak z *-ēu* Brugm. II, 615. — 13 ř. 32 m. rozpravou m. b. rozpravu. — 15 ř. 2 zdola: pl. nom. vok. *mateře* nemá dokladů dosti starých, proto není jisto, je-li koncovka jeho *-c* z pův. *-es* či snad nějakou analogií. — 17 ř. 1 zd. a 19 ř. 2 zd. vynechati jest *mateřem* a *mateřmi*, není tu dokladů dosti starých. — 25 ř.

21 přidej příklady sg. vok.: tvore, kocoure, výre, štíre, Jaromíre, Otakare, Dětmare, barbare, Tatare, Mařare, husare, Bulhare atd. Us. — 44 ř. 1 m. jak m. b. jako. — 48 ř. 25 m. 1. 86 m. b. t. 86. — 51 ř. 1 zdola m. mateře m. b. dceře, srov. zde pozn. k str. 15 ř. 2 zd. — 55 ř. 7: *element* náleží sem, je-li to masc., jako v nč. a dilem také v stč., na př. některého elementu ŠtítOp. 300^b; ale stč. bylo také neutr. pl. nom. *elementa* atd. — 56 ř. 36 vynech doklad: groffu českých. — 59 ř. 21 sl. a 142 ř. 13: tvary plur. dat. psané narodem, Iľmahelitem, letem m. -óm pokládány tu za omyly písecké; ale mohou to býti také ojedinělé novotvary s koncovkou -em přejatou od těch tvarů tohoto pádu, kde bývala právem. — 59 po ř. 23: V písni u Suš. 79 je také pl. dat. -ovén: (dívka při pohřbu milého) tem milém žáčkovém po jedném (tolaru) dávala; za základ vzat pl. nom. -ové a k tomu přivěšena přípona pl. dat. -m. — 60 ř. 40—42 m. v synech — zeměnech m. b.: ale synech samo je tvar pozdní, podle hostech, nikoli z pův. synzchz, v. doleji § 302 str. 325. — 66 ř. 18 m. se m. b. se: — 68 ř. 30 m. Benátčanům m. b. Benátčanův. — 67 ř. 7 m. si m. b. sin-. — 71 ř. 38 m. Kladr. m. b. Kladr. Ex. — 72 ř. 5 m. Žďár m. b. Žďár. — 87 ř. 6 přidej: posek, pl. instr. poseki býkovými Pror. Ol. 2. Mach. 7, 1 a když si Ježíše posky mrskal Nikod. 109^b atd. — t. ř. 1 zd. po středníku přidej: totéž je v dial. klucima, tema malejma klucima BartD. 2, 225 (han., třeb.). — 89 ř. 29 m. nom. m. b. gen. — 97 ř. 19 m. a m. b. a). — 108 ř. 1 m. 134 m. b. t. 134. — 113 ř. 2 zdola m. latinského m. b. latinském. — 122 ř. 11 m. záp.-česk. m. b. česk. na území západním. — 123 ř. 28: Husinče v bibli Mikul. je bezpochyby omyl m. -ce. — 126 ř. 35 m. kázalo m. b. kázala. — 142 ř. 13: viz zde poznámku k str. 59 ř. 21 sl. — 152 ř. 7 m. Mart. m. b. Mast. — 152 ř. 11 přidej: v. § 151. — 161 ř. 16 m. nom. akk. m. b. nom. — 171 ř. 6 přidej: srov. § 370. — t. ř. 27 m. snídanie m. b. sniedanie. — 177 ř. 1 m. dywū m. b. odywū. — 181 ř. 13 m. lukách m. b. lukach. — 184 ř. 24 přidej: pára, parou i párou Us. — 193 ř. 19. Doklady subst. *kamma*, jež se kolísá mezi vzory *ryba* a *město*, uvedeny jsou nedopatřením na obou místech, zde a také na str. 152. — 197 ř. 14 po -ovi má býti dvojtečka. — 208 ř. 14 m. t. m. b. té. — 224 ř. 18 m. chrijpij m. b. chrijpij. — 226 ř. 30 m. at m. b. at. — 232 ř. 2 zd. m. skloňovaného m. b. skloňované. — 249 ř. 26 m. -lat. tio m. b. lat. -tio. — 257 ř. 1 po zaniká přidej: srov. I. str. 155. — 263 ř. 23 po složeného m. b. dvojtečka. — 265 ř. 26 m. násl. m. b. 244. — 266 ř. 28 m. násl. m. b. 244 č. 2. — 267 ř. 27 m. Novácinebo m. b. Nováci nebo. — 268 ř. 8 m. -výho m. b. -ovýho. — 277 ř. 3 m. jemných m. b. jmenných. — 277 ř. 29 ke z-novu atd. přidej: dialekticky změněno v -y, na př. z-novy m. z-novu, srov. I. str. 257. — 286 ř. 11 přidej: ustrnulý pl. instr. *lotovy* v. str. 279. — 288 ř. 36 sl.: adj. *nóv*, *nov*, kvantita nejista, podle do-

kladů XVI stol. *nov.* — 299 ř. 10 m. otevřených m. b. zavřených (souhláskových). — 311 ř. 23. O tvarech *Skuč*, *Dříč* atp. m. Skuteč, Dříteč atd. v. I. str. 394. — 315 ř. 20 m. prazdny m. b. pozdny. — 317 ř. 26 m. středníku m. b. dvojtečka. — 325 ř. 23 m. tomu m. b. k tomu. — 329 ř. sl. vynechati jest doklady stč. pro tvar *mlady*; z Pass. citované z-mlady jest podle pravopisu toho textu jistě = *z-mládi*, srov. *mlád* iuventus HusOrth. 178, a doklady ostatní mohou se čísti -dy i -di. — 331 ř. 8 po f. polednee přidej: Štít. ř. 208*. — 346 ř. 22 po Br. přidej: NZák. — 350 po ř. 4 vlož: *čiest*, *čěst.* v. str. 381; a po ř. 10: *húslí* pl. gen. huslí, zvuk hušlj Br. Dan. 3, 5. — 361 ř. 9 m. v m. b. u. — 363 ř. 8 m. všiu m. b. všiú. — t. ř. 19 m. ratoreffy m. b. ratorefly. — 364 ř. 3 vynech nč. — 366 ř. 1 m. odchyluje m. b. odchyluje se. — 374 mezi ř. 6 a 7 vlož: *mlád*, *mláď* fem., na př. *mlád* iuventus HusOrth. 178, z mlady Pass. 309 a 421 t. j. *z-mládi* (v Pass. psané -dy = -di), co t (děti) obyknú z mlady NRada 1847 atd.; v nč. spojeno se subst. *mládí*: z mládí Us. — 383 ř. 5 m. diably m. b. diábly. — 385 ř. 38 m. u m. b. na. — 398 ř. 29 m. Kniežěves m. b. Kněžě-ves. — 399 ř. 33 přidej: nč. z Proseče Us. — 401 ř. 33 m. cztyrmezydczijetma m. b. cztyrzmezydczijetma. — 405 ř. 34 m. svymi m. b. svými. — 406 ř. 1 zd. m. kamen m. b. kámen. — 413 ř. 35 m. tehodye m. b. tehodnye. — 421 ř. 20 m. -řete (druhého) m. b. -řete. — 422 ř. 30 m. o-kmenu m. b. o-kmenů. — 428 ř. 34 přidej: v stč. *matka* zvláště pro sing. a du., *matcra* pro plur., v nč. *matka* pro všecka čísla. — 430 ř. 16 m. zapomenu m. b. zapomenu na máti. — 434 mezi ř. 29 a 30 vlož: Sing. akk. fem. psl. a stsl. *ta*, *ja*, jako v skloňování jmenném. — 438 ř. 37 m. nom. m. b. gen. — 441 ř. 34: kdyby tvary *kym*, *tym* byly matením s instr., mohly by se vyskytati také v leckterém nářečí jiném; ale jsou jen v nář. lašském, kde se vysvětlují pravidelnou změnou hláskovou -em v -im (-ym); proto je výklad doleji na str. 444 a 463 podaný podobnější: *kom*, *tom* změněno v dial. *kem*, *tem* a toto v laš. *kym*, *tym*. — 452 ř. 40 přidej: na onay GestaMus. 100^b, změnou ej v aj, srov. I. str. 137. — 457 ř. 24 dvou zubů: nejisté, viz připomenutí při ŽGloss. ve Vysvětlení zkratkův — 458 ř. 40 místo středníku má býti dvojtečka. — 452 ř. 40 přidej: *onaj*, na onay GestaMus. 100^b, změnou ej v aj, srov. I. str. 137. — 459 ř. 1 zd. m. somo m. b. samo. — 463 ř. 32 m. nykomemu m. b. nykomememu. — 489 ř. 37 m. naffe m. b. plur. nom. naffe. — 494 ř. 4 m. 97 m. b. svD. 97. — 497 ř. 17 m. mýt. m. b. mý t. — 498 ř. 18 m. mogimi m. b. mogjmi. — 499 ř. 7 m. troj. m. b. trój. — 522 ř. m. oř m. b. oř.

Seznam slovní a věcní.

V seznamu tomto číslice znamenají stránky. Slova, slabiky a hlásky, o které jde a na které se ukazuje, tištěny jsou kursivou, věci a výklady antikvou. Slova záhlavní uvozují se z pravidla v podobě své novočeské; v podobě staročeské tehdy, když se věc týká zvláště jazyka starého. Ostatně srov. připomenutí podané k stejnému seznamu při díle I. str. 614.

- a sg. nom. a-kmenů 8, vz. ryba 175, vládyka 196, duše 202, panoše 228, ve skl. zájm. sg. nom. fem. 434; — sg. gen. o-kmenů 11, gen. (akk.) vz. chlap 26 sl., 30 sl., oráč 97, 100, město 136, moře 136, 154, host 344 atd.; — du. nom. akk. 14, vz. chlap 45, oráč 103, ve skl. zájm. du. nom. akk. masc. 435 — pl. nom. akk. 16, vz. dub místo -y 53 sl., 178, vz. město 138, moře 156, 157, rámě 418, nebe 420, kuře 423, ve skl. zájm. pl. nom. akk. neut. 436
- a subst. cizí 567, 574
- a part. 6, 9, 295
- a přehl. -ě, zaniknutím jotace -e, viz -a ve vzorech měkkých
- ā dial. za -a, -ia v sg. nom. akk. vz. rámě 416, vz. kuře 422
- ā sg. nom. fem. vz. dobrý 533, 540, pěší 533, 557, du. nom. akk. masc. vz. dobrý 533, 547, pěší 533, 559, pl. nom. akk. neut. vz. dobrý 534, 551, pěší 534, 560
- ā z -tja v sg. gen. akk. vz. Juří 133, du. nom. akk. vz. téhož 134; sg. gen. vz. znamení 164, plur. nom. akk. vz. téhož 168
- á-, -á- za pohybné -e- 140, 179
- a- kmenové přehlasováno v -ě- ve vz. chlap 70 sl., město 146, ryba 187, kuře 421 sl., dobrý 553
- a-kmeny 4; 174 sl.; adjektivní 260 sl.
- Abel 79, 576
- absolutiva (participia) 296 až 300
- ace subst. fem., pl. gen. -ac, -ací 210
- ač subst. masc., pl. nom. -ače 105
- adjektiva kmene -o, -a 260 sl.
- aea z lat. 567, -aeum z lat. 569, -aeus z lat. 568
- ách pl. lok. 19, vz. chlap 62, 63, 78, vz. město 143, 144, vz. ryba 189, vz. vládyka 199, vz. kost 348, vz. souhl. 410, 418, 420, 424, 427
- aj z -ej, -ěj 444, 545, 579
- ajch z -ých, v. t.
- ajm, z -ým, v. t.
- akkusativ vzat za nom. 47, 104, 429, 523 a j.
- ál subst. vz. chlap 84
- Aleša 233
- Alexandrie, -ře 244, 245 sl.
- Alexi 131, 134
- almara 189
- Alois 82
- alý adj., adv. -ále 282
- ám pl. dat. vz. chlap 59, vz. město 141, vz. moře 158, vz. znamení 169, vz. ryba 181, vz. vládyka 199, vz. duše 212, vz. panoše 231, vz. paní 240, vz. kost 347, vz. rámě 418, vz. kuře 423
- ama du. dat. instr. vz. ryba 178, vz. vládyka 198, vz. město 138, vz. rámě 418
- ama, -ěma, -cma du. dat. instr. vz. duše 209, vz. panoše 230.
- ama plur. instr., viz -ami
- āma, -iema, -īma du. dat. instr. 240
- Ambrosi 134
- ami plur. instr., ob. -ama, dial. -āmi atd., vz. chlap 64, 65, vz. oráč 112, vz. město 160, vz. moře 160, vz. znamení 170, vz. ryba 181, vz. vládyka 199, vz. duše 214, vz. panoše 232, vz. kost 349,

- vz. souhl. 410, 418, 420, 424, 427
 -ami v. -ami; — -ami, -iemí, -imi pl. instr.
 vz. paní 240
 an, z a-on 453 sl.
 analogie zvrtná 2 a j.
 Anče 221 sl.
 anděl sg. akk. 26, pl. nom. 50, 53, 83, 84
 Anjou 577
 Antiochie 245 sl.
 Antoní 131, 134
 Antoša 268
 -any plur. jm. místní 76 sl.
 Apollon, -ň 81
 apoštol pl. nom. 50, 53
 appellací 249 sl.
 -ař, -ář subst., pl. nom. -řic 105
 Arabie 245 sl.
 -aře, -áře, plur. jm. místní 115
 Aristoteles, -tiles atd. 571
 Armenie 245 sl.
 artikl 79
 -ary, -áry, plur. jm. místní 115
 -as jm. cizí lat. 1. dekl. 565, 566, 567, 568, 3. dekl. 570, 571
 -as plur. lok. vz. Brozany 77 sl.
 Asie 245 sl.
 asperges 578
 Assyrie, -řic 245 sl.
 Asur, Asur 81
 -at-, -ět- vz. kuře 421 sl.
 -au z -ú, viz ú
 -aus subst. masc., z lat., 568
 -b- vsuto v mibr 580
 Babylon, -ň 81, -nie 245 sl.
 bál 81, Bál 79
 bání 203, 204
 báseň, básn, básň 366
 Basile 245 sl., Basilea, Basilej 567
 básn, v. -báseň
 baša 234, baše 425, 575
 báša 233, 234
 Bavor 54
 bázeň, bázn, bázn 366
 báznivý 284
 bažant sg. akk. 27
 -bč, tobč, sobč 521
 beďro 149
 běh sg. lok. 40
 běl 118, 362, -běl 84
 belhavý 284
 bělodný, -ní v. bílý
 Benešov 267
 -běř 364
 beran sg. akk. 27; 53
 beranec 99
 beránek sg. akk. 27
 berč 256
 -berk sg. gen. 33 sl.
 berla 188
 beryll 79
 běs sg. akk. 29, gen. 31; 89
 Bcthanc 245 sl.
 Betlém 82
 bezděč 398
 bezden 29, 280, 281
 bezdětkyni 204
 Bezděz 311
 bez-málem 327
 bezrodá zájmena 433, 521 sl.
 Bětuše 221 sl.
 bíblc, bíblí 246, 249
 bída v. bída
 biel- v. bíl-
 bída, běd 185
 bílý 284, kompt. 301 sl., 306, na bílední 280, v bílední 284, bělodný 284
 bířic 105, 123
 biskup sg. akk. 26, pl. nom. 50
 Bithynie 245 sl.
 Bláh 280
 blázen, blázn 86
 blécha, blcha 179, 190
 bliz 326, 396; srov. o-
 blizu
 blízký 284, kompt. 302 až 307, z-blíží 306
 -blo subst. 139
 blisket 87
 blud sg. gen. 31, lok. 43
 bob sg. gen. 35
 báh v. báh
 bohatěji, chuzí, vzorkompt. 300 sl.; jeho kmen a pádové přípony 4—21
 bohatý 284, kompt. 302 sl.
 Bohdaneč 123, 309 sl.
 Bohobud 89
 bok sg. gen. 31, lok. 40
 bol 84
 Boleslav vzor 309 sl.
 Bononie 245 sl.
 bor 53, 334, -boř 364
 Bordeaux 577
 bos, bosý 280, 284
 bota 191
 boubel 118
 bouda, bud- 186
 boule 188
 boží 21, vzor 315 sl., 563 sl.
 brable 123
 braň, bran 367
 brána, bran- 184
 bratr 89; bratr omyly 244
 bratřie 241 sl.
 brav 29, 85, 88
 brázda, brazd- 184
 brčál 84
 břeh sg. gen. 31, lok. 40
 břeskev 337 sl.
 březí 313
 břic- v. bří-
 břich, břicho, břuch- 43, 90
 Brikci 134
 bříško 139
 břímě 414 sl., 419, 425
 brloh 88
 -bro subst. 139
 brod sg. gen. 31, Brod jm. místní 35, 42
 broskev 337

- broul 118
 Brozany vzor 76 sl.
 břuch v. břich
 brukev 337 sl.
 brva 337
 brzký 284
 brž 304
 buben sg. lok. 42
 Bubeneč 123
 búček sg. akk. 29
 bůda v. bouda
 báh sg. akk. 27, dat. 37,
 lok. 39, 40, 42, pl. gen.
 55; báh-, boh- 67
 bujný kompt. 304
 bukev 337
 bůl, bol- 67; bůl- v. boul-
 bůlla 188
 bůr, bor- 67
 Burgundie 245 sl.
 -burk subst. sg. gen. 33 sl.
 Bušče-, Buště-hrad, -ves
 312
 bydlo 139
 bych skloňováno 29
 býk sg. akk. 27
 býl 118
 Byla 118
 c m. co 465, 466
 -c subst. masc. přejatá
 82, 574; c m. -ce, -cě
 subst. vz. duše 204;
 -c sg. akk. masc. přech.
 přít. 294, 296; -c m.
 -ci sg. nom. fem. téhož
 přechodníku 294, 295,
 plur. 298
 c' dial. m. ci, ti = tibi
 465, 466, 527
 ca dial. m. fa, tě 525
 -ca subst. vz. ryl. 190
 Canterbury 577
 Carthago 572
 ce m. co 465, 466; ce,
 cé = tě 525
 -ce subst. vz. moře 157;
 plur. nom. part. praes.
 294, 298; -ce stč. -cě
 subst. vz. duše 210
 -cě srov. -ce
 cebe = tebe 525, 527, ce-
 bon = tebou 529
 cedula 188
 -cek přívěsek při veš-
 513 sl.
 celidonie 246 sl.
 cella 188
 celý, cěl 21, 277, 284,
 321, 322, 326, za-cělo,
 za celu 327
 -cen přívěsek při veš- 513
 sl.
 -cet, -cět z -dcset 353, 354,
 -ceti, -cěti 356; srov.
 -dcet
 cerekev, cěr- 337
 cercmonie 246 sl.
 Ceres 571
 ci, či z ti 527
 -ci, -c' sg. nom. fem. přech.
 přít. 294, 295
 -cí subst. masc. z lat.
 -cius, -tius, 131, — fem.
 z lat. -tio, -tia 245 sl.,
 249 sl.
 -čia tě 525
 Cicero 572
 cie- v. ci-
 -cic subst. fem. přejatá
 245 sl.
 ciev, cev- 350, 361
 cikán pl. nom. 53
 cinobr, -ř 81
 církev, cierkev 337 sl.
 cirkel 79
 císař, ciesař sg. akk. 98
 cisterna, čisterna 180
 cizí, cuzí 562
 cizí jména jak se v č.
 skloňují 564 sl., přejata
 odjinud ze slovanštiny
 566, z lat. řečt. 566 sl.;
 nechávají se nesklon-
 něna 576; nechán cizí
 tvar skloněný 575 sl.;
 cizí casus obliquus vzat
 za nom. 576; cizí jmé-
 na složená 575
 cizokrajénin 75
 -cken přívěsek při veš-
 513 sl.
 -ckeren přívěsek při veš-
 531 sl.
 -cký adj., plur. 550
 co 434, 464 sl.
 Coelesyrie, -řic 245 sl.
 coul 80
 credo 578
 -ct, -cte z -deset 13, 352;
 srov. -dcet
 ctnost 381
 cumel 84
 cuz- v. ciz-
 cval 84
 -č z čb zájm., v na-č,
 pro-č atp. 464; skloňo-
 vání jeho 464 sl.
 čára, čar- 184
 čarodějce 122
 čas sg. gen. 31, lok. 40,
 pl. gen. čas 55, 66,
 čes- 71
 Časlav 310 sl.
 část 381
 často kompt. 304
 čbán sg. akk. 29
 ččivý 285
 čc zájm. 465
 -če subst. vz. moře 157
 Čech pl. nom. 47 sl., akk.
 53, gen. 54; 90
 čechel 83, 84
 -ček subst. gen. -ečka,
 -ečku 87
 čelad, čeled 371, 372
 čelist, čelust 380
 čepel 119
 čern 367
 černobýl 118, 119
 černý, črný 284
 čerstvý, črstvý 284
 čert, črt 50
 červ, črv 27, 30, 50; črvck
 27, 30; črvček 27
 červeň 367
 červený, črvený 284
 český, dva česká t. groše
 547

- čso sg. gen. zájm. 434, 465
 čest 381
 -čež z -čb-žb 464
 či 504 sl., neskloňované 506
 -čí subst. vz. sudí 256
 čiest, čest- 381, 582
 čieš- v. číš-
 čich gen. číchho, dat. čichmu 506
 čij, čija, čije 505
 čilý 284, kompt. 302
 čin 327
 činky 580
 číslo gramm. 1; dvojné 1
 číslo 136, 149
 cisterna, cisterna 180
 čistý 282, 284; kompt. 303, 304, 305; čist-niti čistov-niti, čistovnit 285, adv. čistovaniti 285
 číše, čieš, čěš- 215
 -či-ž z -čb-žb 465
 -čka subst. vz. ryba 176, 177
 člověk sg. akk. 26, lok. 40, 42; 90
 čmel 119
 -čský, -čký adj., pl. nom. -čtí 550
 čo 465; čo- m. čc- 466, 467
 čřeví 131 sl.
 črn- v. čern-
 črstv- v. čerstv-
 črt v. čert
 črv- v. červ-
 čs' ze čso 465, 466
 čse ze čso 465
 -čský, -čký adj., pl. nom. -čščí atd. 550
 čso sg. gen. zájm. čb 434, 465
 čstnost 381
 čstný 285
 čtivý 285
 čtr-, čtr- 401, 403, čtrmi 406
 četvernohý, četveronohý 285; četveronoh ustrnulý 285
 čtvrt 381, čtvrtek 34, čtvrtně 425
 čtyr-, čtyř- 401 (tu v ř. 33 vytištěno omylem čtyr-mezydcijetmam.cztyr-mezydcijetma), 402; čtyři 17, 20; čtyřie, čtyry sklonění 401 sl.
 čúchy 580
 čúš adv. z čujčš 534
 čb- kinen zájm. 433, sklonění jeho 464
 čso sg. gen. zájm. čb- 434, 465
 čbžb, zájm. čb- s enklit. -žb 464
 dábel v. diábel
 daktyl 80
 dál, dále 203, 207, 217 sl.
 daleký 280, 285, kompt. 302, 303, 305 sl., z -dulša 306
 daň, dan, 367
 daněl 119
 Daneš 123
 Daniel 79
 dar sg. lok. 43; 334
 dáseň, dásně, dásn 204, 222, 367, dásno 223
 datel 80, 119
 -dcát 355, -dcátú 350, 354
 dcě 429, dcera 428 sl.
 -dcet, -dcět 352, 353, 354; -dcěti 353, 354, 356; -dcetc 351; -dcetech 356
 dci 428 sl.
 -dcitech, -dcietech 356; -dcítma, -dcietma 354
 -dct, -dcte 352
 debř 364
 děco 424
 děč 398
 děd pl. dat. 59
 dědic 123
 dehet 426 sl.
 -dějce, -dějec 122
 děkan pl. nom. 53
 -děl 84
 děle, děl subst. 203, 207, 217 sl.;
 děle kompt. 305
 den 406, 411 sl.; ve-dne 13, 411; na bíle dni 284
 depersonifikace 26, 97
 -děl 364
 desát -a, -o vzor 272 sl.
 -desát, -dcsát 17, 350, 355, 356, -desáti 356, -desátú 353
 dcsater -a, -o vzor 269 sl.; desatero 272
 -dcsáti, -desátú v. -desát
 deset, desět, desěti 6, 350 sl., dcsětech 356, -desěti 353, 354, desieti 357, desětma 554
 deska, dska 176, 192
 děst, dešt- 112, 123.
 dět masc., děto, dictě 424
 dětiný 285
 -dév 361
 devadesát v. devat-desát
 devat-desát 355, 358, dc-vat-nú-dcěte 358, devat-set 358
 děvce 424
 devěsil 84
 devět 350 sl., devicti, devíti 357
 devětsil 84
 diábel pl. nom. 50, diebl- 71
 Dido 572
 dicě 398
 dic- v. dí-
 díl, díel sg. lok. 40; 84
 Diogenes 571
 díra, diera, děr- 185
 dítě, dietě 424, 381 sl., Dítě příjm. 425
 dítko, dictko 149
 div sg. gen. 31, lok. 43
 divadlo 139
 důž, diže, stě. diežě 203, 207

- dlaň, dlan* 216, 367
dlc subst. 218, 223
-dle, -dlcna, -dlí subst. vz. paní 241
-dlíce subst. fem. 241
-dlo subst. 139
dlouhý, dlůhý 285
dloužení v plur. gen. vz. chlap, 54, 55, 56, 107, vz. iněsto 140 sl., vz. moře 157, vz. ryba 179, vz. duše 211 atd.; ve skloňování zájm. 437, 438; vazj. mladý-mlád atp. 282; srov. důraz.
dluh sg. gen. 31
dlůhý v. *dlouhý*
dna 150, 191
dnes 507
do m. kdo 462, 507
doba 178, 191
dobr, -a -o 21; vzor 262 sl., 276 sl.; srov. *dobrý*; příjm. *Dobr* 281
Dobráta 200
Dobříš 310 sl.
dobro 39, 280, 281
dobroděje, dobrodějce 122
dobrojtvo 285
dobromel 119
Dobromysl 84
dobrotivý 285, kompt. 302
dobrý -á -é vzor 539 sl.; výklad pádových koncovek 533 sl., srov. *dobr*
dobytěk sg, akk. 29, gen. 35; 88
dogma 573
dokonalý 285, kompt. 307
dól v. *důl*
dóm v. *dům*
Domaslav 310 sl.
domček 87
domů v. *dóm*
domysl 84
don- z *do-on-* 454; *do-ň* 474
Don Carlos 575
Donat sg. akk. 26
do-polou, do-polú 330
důstojnošče 221
důstojný v. *důst-*
doupě, dúpě 223, 425
dráha, drah- 184
Drahoraz 309 sl.
drahý 280, 285, kompt. 302, 305
drak sg. akk. 28
drama 573
dratev 337 sl.
drdol 84
dřevce 120
dřevo v. *dřívce*
dřevec 120
dřevo, dřevo pl. *drva* gen. *drév* 139, 140, 150 sl.
dřístál 84
Dříteč, Dřič 582
dřívce, dřevce 305
drmol 84
drhol 84
-dro subst. 139
drob pl. -a 53
drobet 426 sl.
drobtek 87
dromedar 81
drochct 426 sl.
drozď sg akk. 28
drt 382
druh 273, 521; *druhý* 273
družě 424
drva plur., v. *dřvo*
dřvi 364
drzý 285, 556
držadlo 139
držimý kompt. 304, 305
dška 176, 192
-dst, -dste z *-dcsěte* 352
dub vzor 22 sl.; sg. akk. 29, gen. 31, 35, lok. 40, 42. 334; *Dub* 42
duch sg. akk 29, gen. 31, 35, lok. 37, 40, pl. nom. 48; 91
důl, dól, pl. -a 53; *dol-* 67; 84, 327; *dolů, dolův* 327
dům, dóm, dom- 67; 321, 322 sl.; *domů, domův* 328
Dumas 575, 577
dundel 119
dúpě v. *doupě*
důraz 441 sl., 460, 513
důstojný kompt. 302, 303
duše, duše 174; tvary 8 sl.; vzor 201 sl.; jeho kmen a pádové přípony 5-21
dva, dvě sklonění 456 sl.
dva-děti 350, *Dvanácte* příjm. 161
dvě 503 sl.
dvěrc, dvěrcě 223
dvěř, dvěře, dvěři 223, 350, 364
dvěrky, dvěřky -ka 178, 172
dvír v. *dvér-*
dvój, dvojj, dvůj 500 sl., *dvój, dvojí* 438, 499 sl.; *dvoji* 502 sl.
dvojčc 424
dvoji v. *dvój*
dvór v. *dvůr*
dvornošče 220 sl.
dvů-dcátú 354
dvůr, dvór sg. gen. 31, 35, lok. 40; *dvor-* 67
dým, dym- 67
dýmě 419
dýměj 121
-ds subst. 371
-e sg. nom. akk. 7, 10, vz. moře 154, vz. nebe 419, skloň. zájm. 434; adverb. kompt. 301, 304 sl.; sg. nom. z cizího -io, -ia 250; — sg. vok. 9, vz. chlap 24 sl., oráč 97, duše 205, 228, kámen 407; — sg. gen. vz. svekrev 338, kámen 407, rámě 416, kuře 422, loket 426, máti 430; — sg. lok. 13. 411, 351 sl.; — pl. nom. 15, pl. nom. akk. vz. svekrev 339, vz. máti 431; z -ě, v. t.

- e- pohybné 55, 86, 139, 157, 179 sl., 211, 386, 389, 390, 392, 426 a j.
- ě, -e dat. 12, lok. 13, du. nom. akk. 14; proti stsl. -ę sg. gen. 11, pl. nom. 15, akk. 16; part. 9, 295; vz. chlap sg. lok. 37, dial. mor. 43, vz. oráč gen. akk. 97, 100, du. nom. akk. 103, pl. akk. (nom.) 104, 106, vz. město sg. lok. 136, 137, du. nom. akk. 138, vz. moře sg. gen. 154, pl. nom. akk. 156 sl., vz. ryba sg. dat. lok. 175 sl., du. nom. akk. 177, vz. vládyka sg. dat. lok. 196, du. nom. akk. 197, vz. dušě sg. nom. 201, sg. gen. 208, pl. nom. akk. 210, vz. panošě sg. nom. 228, sg. gen. 229, pl. nom. akk. 230, 231, vz. host kost sg. gen. 344, pl. akk. 346, vz. kámen sg. lok. 409, nebe sg. gen. 419, pl. nom. akk. 419, vz. rámě sg. nom. akk. 415, sg. lok. 417, du. nom. akk. 417, vz. kuře sg. nom. akk. 421, du. nom. akk. 423, vz. máti sg. nom. 429; skloň. zájm. tvrdých du. nom. akk. fem. neutr. 436; adv. -ě 277 sl.; přehláskou z -a v slab. měkk., v. -a
- e jm. cizí 572, 574, 575
- ě vz. kuře, pl. -enci 421
- é pl. nom. 15, vz. chlap 51 sl., vz. oráč 105 sl., vz. host 346, vz. vládyka 198; — sg. gen. fem. skloň. zájmenného 435, proti sg. dat. lok. fem. -ěj 538; sg. nom. akk. neutr. vz. dobrý 533, 540, sg. gen. fem. 533, 542, proti dat. lok. fem. 538, pl. akk. masc. 534, pl. nom. akk. fem. 551, 534; — z -ěj, v. t.; — z -ie, v. t.
- ea subst. z lat. 567
- Ebron* -ň 81
- ec subst. 99 sl.
- ec- m. -ouc-, -ú- v přech. přít. 295; -ěc- m. -ie-, -ic- v témž part. 295
- egium subst. z lat. 565
- Egypt* gen. 33
- ěho sg. gen. (akk.) vz. dobrý 534, 541; m. -icho, v. t.
- ech* pl. lok. z -ochu 18; ve vz. chlap 60 sl., 63, oráč 110, město 142, 144, moře 159, ryba 181, vládyka 199, duše 213, panoše 232, host kost 347, syn 325, kámen 410, rámě 418, kuře 423, loket 427, máti 432
- ěch z -ejch, v. t.; — z -iech, v. t.
- ěj sg. dat. lok. fem. zájm. tvrdých 435, proti sg. gen. 538; — sg. dat. lok. fem. vz. dobrý 535, 543, proti sg. gen. 538; — du. nom. akk. fem. neutr. vz. dobrý 535, 543
- ěj, -ěj z -iej, v. t.
- ejch z -ajch v. t.
- ěji sg. nom. masc., -ějši fem., -ějše neutr. a plur., -ějie adv. kompt. 301 sl., 304 sl.
- ejm z -ajm, v. t.
- el subst. masc. cizí *Abel*, *Israel* atp. 79
- em z -эм, -эм, sg. instr. vz. chlap 44 sl., oráč 103, město 138, moře 156, vládyka 197, panoše 129, syn 324, host 345, kámen 409, rámě 417, nebe 419, kuře 422, loket 427; -em m. -ým matením lok. s instr. vz. dobr, dobrý 278
- em z -эм, pl. dat. vz. host kost 347; analogii také vz. chlap 59 a město 142 podle opravy na str. 581; ve vz. duše 212 sl., panoše 231, máti 432; -эм, ve vz. oráč 110
- ém, -em pl. dat. km. měkk. za -om km. tvrdých, v. t.
- ém sg. lok. vz. dobrý, 535, 543; maten s instr. -ým 546
- ém z -iem a -ejm, v. t.
- ema du. dat. instr. z -éma, v. t.; pl. instr. místo -emi, v. t.
- éma, -ma du. dat. instr. 156; z -ama a -oma, v. t.
- emfase v. důraz.
- ěmi, -emi pl. instr., z -ami, v. t.; ve vz. oráč 112, moře 159, kost 349, kámen 410
- ému sg. dat. masc. neutr. vz. dobrý 534 sl., 542; z -iemu, v. t.
- en, jména měsícův 85
- enec pl. gen. 107
- ěnin subst. 72
- eneco kmen 421
- Epikur*, -ř 81
- epos 572
- ěř subst. masc., pl. nom. -ie 105
- ero zpodst. 272
- cs cizí z lat. 571; -ēs z lat. 568
- eš subst. 123
- et kmen 421
- ět, -at vz. kuře 421 sl.
- Eustachí* 134

- Eufrates* 571
-eum z lat. 569
-eus z lat. 568
-ev subst. vz. svekrev 8, 10, 337 sl.
-év z *-iev* pl. gen., pře-
 hláskou z *-óv*, v. t.
evangelium 570
-ěvé, *-evé* pl. nom. pře-
 hláskou z *-ové*, v. t.
-ěvi, *-evi* sg. dat. (lok.),
 přehl. z *-ovi*, v. t.
excerptum, excerpt 569
Ezau neskloň. 577
faktum, fakt 569
Fale 83
falckrabě 257 sl., 425
faleš 121
farao 572
ferie -řie 246 sl.
Ferrara 189
fik sg. akk. 29
flegma 573
Foenicie 245 sl.
forman pl. nom. 53
fortel 80
Frygic 245
fundaci 249 sl.
fůra, for- 185
fůsa pl. nom. 53
Gabriel 79
Galile 244, 245 sl., *Ga-*
lilaea 567
gallé 246 sl.
gbl 80
gde, gdo, kdo 462
 genitiv kladen za akk.,
 v sg. 26, 97, 525 a j.,
 v plur. 54, 106, du.
nají vají 530
Gerušé 221 sl.
-go v. *-ho*
Goethe 574
grunt sg. lok. 40
gymnasium 569
-h' m. *-ho*, v. t.
had vzor 22 sl.; sg. akk.
 27, 28, gen. 30, lok.
 42, pl. nom. 50
hadromel 49
hájek plur. *hájka* 53
handl 80
Hannibal 80, 573
hambalek plur. *-a* 53
Rambry m. *-mry* 580
harc 83
Háša příjm. 233
hat, hat 382
Havel sg. akk. 26, lok. 43
havět havět 382
havéz 396
Havlů 268
havran pl. nom. 50
hbitý kompt. 303, 304
hdo, kdo 462
Hebron, -ň 81
hej, jej sg. gen. fem. 475
hejtman pl. nom. 53
Helvecie 245 sl.
hen-ten 448
Herodes 82, 86, 570, 571
heros 571
hi, jí sg. dat. 478
Hispanie 245 sl.
historie -řie 244, 246 sl.
hlad sg. gen. 31, 36; 334
hlahol 84
hlas gen. *-a, -u* 31
hlal 382
hlava pl. gen. hláv 179
hlemýšď sg. akk. 99
hlezno 151, pl. gen. *-óv*
 141
hlina, hlin- 184
hloub, hlubě subst. 203,
 217 sl., 305
hluboký kompt. 303, 305
hluchý 285
hluk gen. *-a, -u* 31, lok.
-ě, -u 40
hmyz sg. akk. 29; 88
hněv gen. 31, lok. 41, 43
hněvivý 285
hnilet, hnilet 382
hnizďe gen. *-ěte* 425
hnój v. *huňj*
hnůj, hnój- 112
ho, jeho 474; *ho* ve význ.
 possess. 474
-ho sg. gen. masc. neutr.
 skl. zájm. 434, skl. slož.
 v. *-ého*; *-ho* m. *-eho*,
-ého: *mojho, našho, že-*
nichovho, svatho 487,
 493, 542; odsutím *-h*
 439, 538
hod pl. gen. *hod, hód* 55
hodina plur. 178; 192
hodný kompt. 302--307
hodokvašenín 75
Hodža 233 sl.
hoch pl. *hoši* dial. *hošů*,
hošům atd. 87
hojný kompt. 305
hól 362, *hol-* 350
holeno 147
holub sg. akk. 28, pl.
 nom. 50; 91
homol 84
hora plur. 178; pl. gen.
hór 179; *Hora Kutna*,
Hory Kutny 286
horal 84
hoří peior, kompt. 302,
 fem. *horši* 303, neutr.
 gen. *horšě* 306, adv.
hóre, hůře, hůř 305
Hořice 125
Horka plur. 178
horko 280
horkošď 221
horký 286
hořký 286
Horyně 30
hospod, hospod 372, *ho-*
spodu 201
hospodin sg. akk. 26
hospodyní 204
host vzor 342 sl.; jeho
 kmen, původní kon-
 covky a pádové přípony
 4-22; 341; masc. 382
 sl., fem. 383; sg. nom.
hosti 343, 383; *hóst-*
 382
hotový 286; pl. instr.
 ustrn. 279; kompt. 302
houba, hub- 186
House příjm. 425
housle 362, 582

- houšť* subst. 203, 207; *kompt.* 305
houžev 337 sl.
hovado 141, 146, 151
hovnivál 85
-hoz subst. 120, 396
Hrabaně příjm. 233
hrabě 425, *hrabie* 257 sl.
hrad sg. gen. 31, lok. 41, 43
-hrad, -hrad 372
hřada 187
Hradčany 53
hrách sg. gen. 35, pl. -a 53 *hrach-* 66
hrana plur. 178
hranice 224
hranol 84
hráz 203, 207
hřbet 91
hřbitov sg. gen. 35, lok. 43
hrbol 83
hrdlo 139
hrdý 286, *kompt.* adv. *hrze* 305
hřeben 406 sl.
hřebí vzor 131 sl.
hřebík 135
hřebecí, hřebecí 561
hřídcl 119
hřie- v. *hří-*
hřích sg. gen. 31, 35, *po-hřích* 39, lok. 41, pl. gen. *hřiech* 55
hřivnáček sg. akk. 28
hrjebja dial. pl. *hrjebence* 421
hrob sg. gen. 31, lok. 41
hrom sg. gen. 31, 35, *hromnice* 219
hroub subst. 217 sl.
hrouda, hrud- 183, 186
hróz- v. *hrůz-*
hrozen, hrozn 87, sg. gen. 31, pl. gen. 55
Hrozňata 200
hrst 383
hrúb v. *hroub-*
hrubý *kompt.* 304
hrud, hrud 372
hrůška 176
hrůza, hrůza, hroz- 185, 190
hu, ju dial. sg. akk. fem. 473
húb- v. *houb-*
huhel 119
huhňa 233 sl.
hůř, hůře 305, *srov. hoří* peior
hus 396, *Hus* gen. akk. *Husi* 396
hús- v. *hous-*
husa 190, 396
húsa dial. pl. *húsence* 421
Husince 123
húslí 362, 582
hustý 286, *kompt.* 305
húšc 121, *masc.* 224; v. *houšť*
hut, hut 184
hýl 84
hynšt sg. akk. 28
ch měněno dial. v s m. š 46
chaos 572
Chalcedonic 245 sl.
chalup, chalupa 192, 361
Cheb gen. -a, -u 33
-chen přívěsek při *veš-* 513 sl.
-cheren přívěsek při *veš-* 513 sl.
chlap vzor 22 sl.; jeho kmen a pádové přípony 4—21
chlád plur. -a 53
chláchol 84
chléb sg. gen. 35, lok. 41, 43, *chleeb-* 66
chlcv sg. gen. 32, 35, lok. 43
chlupatý 286
chlust pl. nom. -ie 50
chmel 119
chochol 84
chomout sg. gen. 35
choral 81
choť, choť *masc. fem.* 377, 384, sg. nom. *choti* 343, 384
Choteč 123, 309 sl.
-choz 120, 216, 396;
-chozě 216; *-chozí* 313
chrám sg. gen. 32, lok. 41, 42
chramostýl 119
chrast 385
chrástal 84
chrěb-t 91
chrěn 411
chrěc- v. *chrě-*
chrípě 224, -í 224
chrípěcí 561
chrístel 119
chromý 286
chrt pl. -ie 50
chrtek sg. akk. 28
Chrudim 309, 310 sl.
chto, kdo 462
chudý 286, *chud muž* 280, *kompt.* 302; *srov. chuzí*
chuchel 83
chumel 119
churavý 286
chut, chuť 377, 385
chutný *kompt.* 305
chuzí *bohatěji, vzor kompt.* 300 sl.; jeho kmen a pádové přípony 4—21
-chval 84
chvála, chval- 184
chvíle 207, *chvil-* 215
chvostič, chvoště 160
chytrošcě 220 sl.
-chz v pl. lok. 18, 437, v pl. gen. zájm. 436
-i sg. nom. fem. *prorokyni* 8, 204, *nesúci* 8, 295, *nesši* 8, 299, *chuzši, bohatější* 8, 303, *máti* 9, 429, *vz. kost* 344; — sg. vok. 10; — sg. gen. 11, *vz. host, kost* 344; — sg. dat. 12, *vz. duše* 208, *panoše* 229, *host kost* 345, *vz. svekrev* 339, *kámen* 408, *rámě* 416, *kuře* 422,

- loket 426, máti 430; — sg. lok. 13, vz. oráč 101, moře 155, duše 208, panoše 229, host kost 345, svekrev 339, kámen 408, rámě 417, nebe 419, kuře 422, loket 426, máti 430; — du. nom. akk. 14, vz. moře 156, duše 209, panoše 230, host kost 345, svekrev 339, rámě 417, máti 431; — pl. nom. 15, vz. chlap 46 sl., oráč 103 sl., kost 346, kámen 409, masc. zájm. 436; — pl. akk. 16, vz. host, kost 346; — pl. instr. vz. oráč 111, moře 159
- i bývá dial. m. -ě v. t.
- i z -iu -u (v slab. měkk., přehláskou), v. t.
- i subst. cizí 568, 574
- ž- kmeny 4, 341 sl.
- i dial. dat. zájm., = j 478
- í sg. nom. vz. Jiří 131, paní 238, sudí 255, kompt. masc. sg. bohatěj, chuzí 301; pěší 533, 557; — sg. dat. vz. paní 239, sudí 255, zájm. fem. měkk. 435, vz. pěší 533, 559; — sg. lok. Jiří 133, znamení 168, paní 239, sudí 255, zájm. fem. měkk. 435; vz. pěší 533, 559; — du. nom. akk. vz. znamení 168, paní 240, sudí 255, pěší 534; — pl. nom. Jiří 133, dobrý 534, 549, 550; pěší 534, 560; — gen. 17, vz. Jiří 134, moře 157 sl., znamení 168, duše 211, panoše 231, paní 240, sudí 256, svekrev 340, host kost 346,
- kámen 410, máti 432; — někdy pl. instr. m. -i v. t.
- i subst. vz. Jiří, hrěbí 131 sl., paní 244 sl., sudí 255 sl.; — masc. z cizích -ius 131 sl.; — fem. z cizích -ia, -io 245 sl., 249 sl.
- í, -ý, zůž. z -é, v. t.
- i z -ie a -iej, v. t.
- i z -iu, -í (v slab. měkk., přehláskou), v. t.
- í, -ie, -ie adjekt. 315 sl.
- iu dial. pl. nom. z -é 52, v. -é
- ia cizí 565, 566
- iac slc. přech. přít., č. -íc 296
- ic v přech. přít. *tešic-*, *trpíc-*, v. -úc- a -iec-
- ice subst., plur. jm. míst. 113 sl.; vz. duše, pl. gen. -ic 210
- idea 567
- ideal 81
- idre jádro, gen. -cte dial. 425
- ie sg. nom. akk. vz. znamení 163, z -ia a j. vz. paní 244 sl., 249, 250, vz. pěší 553, 557; — sg. gen. akk. vz. Jiří 132, — sg. gen. vz. paní 239, sudí 255, zájm. měkk. 435, vz. pěší 533, 558, — pl. nom. 15, vz. chlap 49, oráč 105, host 346, kámen 409, pěší 560, — pl. nom. akk. vz. paní 240, sudí 256, pěší 534, 560; — pl. akk. vz. Jiří 133 sl., pěší 534, 560; — sg. gen. fem. zájm. měkk. a vz. pěší, proti -iej v dat. lok. 538; — bývá zvratnou analogií m. -í, v. t.
- ie z -á (měkk.) a -iej v. t.
- ie subst. fem. přejatá 246 sl.
- ieho, -ého, -iho sg. gen. (akk.) vz. Jiří 132, znamení 164, sudí 255, pěší 524, 558
- iech, -éch, -ích pl. lok. vz. chlap 59, 63, město 142, 144, kámen 410, rámě 418, nebe 420, kuře 424; — místo -ech, v. t.; — m. -ích, v. t.; — přehlásk. z -ách, v. t.
- iej sg. dat. lok. fem. zájm. měkk. 435, vz. dobrý 533, 544, pěší 559; — du. nom. akk. fem. neut. vz. dobrý 534, 547, — pěší 559; — dial. m. -í 164, 166, 180, 208, 212, 239, 347, 411, 557
- iem sg. lok. vz. dobrý 533, 543, pěší 533, 558, — novotv. ve vz. Jiří 133, znamení 167, sudí 255; — pl. dat. vz. oráč 109 sl., moře 158; — přehláskou z -ám v. t.; — m. -ím v. t.
- iema přehláskou z -áma, v. t.
- iemí přehláskou z -ámi, v. t.
- iemu, -ěmu, -ímu sg. dat. vz. pěší 535, 558; novotv. ve vz. Jiří 132, znamení 255, sudí 255
- iev, -iv pl. gen. 108, 411
- iho v. -ieho
- ich dial. pl. gen. m. *jich* 481
- ich pl. lok. dial. vz. host, kost 348, pět 357; — pl. gen. lok. zájm. měkk. *jich, našich* atd., v. t.
- ích pl. lok. 18, vz. oráč 109, 110, Jiří 134, moře 158, znamení 169 sl.; — pl. gen. lok. vz. pěší 534, 535, 560; — často

- dial. novotvar za pl. gen. -*í*, v. t.; -*ích* zůž. z -*iech*, v. t.
- iký* adj., adv. -*icě* 282
- im* pl. dat. m. *jim* 482
- im* dial. (laš.) z -*em* 138 a j.; — dial. pl. dat. vz. host kost 347
- im* jm. místní 310 sl.
- im* sg. instr. vz. Jiří 133, znamení 167, pěší 535, 559; — pl. dat. vz. Jiří 134, znamení 169, sudí 156, pěší 535, 561; — sg. instr. -*im* maten s lok. 538; — zůž. z -*iem*, v. t.
- ima* du. dat. instr. vz. Jiří 133, znamení 168, pěší 535, 560; — zůžením z -*iena*, v. t.; — ob. m. -*imi*, v. t.
- imi* dial. m. *jimi* 482
- imi* pl. instr. vz. Jiří 134, vz. znamení 170, vz. pěší 534, 561; — zůžením z -*ieni*, v. t.
- imi* dial. pl. instr. vz. kost 349
- imu* zůž. z -*iemu*, v. t.
- in* jména ruská a j. 267
- in*, -*ina*, -*ino* adj. possess. 262 sl.
- ina-ves*, -*ino-ves*, -*ině-ves* 269, 312
- ino* ustrnulé m. -*in*, -*ina*, -*ino* 269
- Innocenci* 131, 134
- instrukei* 249 sl.
- instrumental sg. 13
- insula* 188
- io* subst. cizí 565, 573
- is* subst. cizí 571
- Israel* 79
- ista* subst. vz. vládyka 198, 199, 200
- iště*, -*iště*, -*iště* subst. 160, gen. -*ěte* atd. 425
- ite missa est* 578
- itý*, adv. -*itě* 282
- iu* z -*u* (v slab. měkk.), v. t.; — zvrtnou analogií m. -*í*, v. t.
- iú* z -*ú* (v slab. měkk.), v. t.; — zvrtnou analogií m. -*í*, v. t.
- ius* jm. cizí 135, 565, 569
- ium* jm. cizí 569
- iv* z -*iev*, v. t.
- ivý*, adv. -*ivě* 282
- j-* mění se v *ň*- při zájm. *jb* 469; — *j-* a *jej-*, tvary dvojce téhož zájm. 468
- j-* v sg. dat. lok. fem. skloň. zájm. a slož. proti sg. gen. bez té koncovky 439, 440
- ja*-kmeny 5, 8, 433
- ja* pl. nom. z -*ie*, -*é*, v. t. a -*ia*
- ja* jm. cizí 567
- já* 524
- jablko* pl. gen. 139
- jádro* pl. gen. 146
- Jagule* 161
- jáhla* pl. gen. 184
- jak-tě-živ*, *jak-živ*, *jakž-tě-živ* 293
- Jakub* sg. lok. 42, 43, *Jakob* nesklon. 577
- jáma*, *jam* 184
- Jan*, *Jane* vok. za nom. 24, sg. lok. 43, *Ján* 68, *Jěn* 71
- jan-ino-* kmen 72
- Janko* 24
- Janků* příjm. 268
- Jankule* 161
- Jano* 24
- jarmara* 189
- jaro* 151
- Jaroměř*, -*miř* 309 sl.
- jasný* kompt. 305, 307
- játra*, *játry* 140, 146, 151, 184, 192
- jatříčka*, *jatříčky* 193
- jáz* 521, 522, 524
- jazyk* sg. gen. 32, 65 lok. 41; 39
- je*, *ne* zájm. id 472; — ztrátou jotace z *jě*, v. t.
- jě* zájm. sg. nom.; fem. 472, du. nom. akk. masc. 479, plur. akk. masc. 480, nom. akk.; fem. 480, neutr. 481
- jě* subst. vz. duše, pl. gen. 211
- jé* z *jie* v. t.; dial. z *jej* eum 471, za gen. *jeho* 474
- ječmen* sg. gen. 35; 406 sl.
- jeď* 328
- jeď* 372
- jeden*, skloň. 454 sl.; sg. dat. lok. fem. *jedniej* 544, 455
- jedl*, *jedla*, *jedle* 189
- jeh'* m. *jeho* 474
- jeht* dial. m. *jeji* 481, 485
- jeho*, *jěh* 473, *jěho* 474
- jei* (dvojsl., *je-i*) m. *jeit* 483
- jej* eum 469, 471; *jej*, *jěj* sg. gen. fem. 475, dat. 478
- jej-* a *j-*, tvary dvojce zájm. *jb* 468
- jejie*, *jeje*, *jeji* sg. gen. fem. zájm. *jb* 475, 476
- jeji* z *jeji* v. t.
- jeji*, -*ie*, -*ie* gen. -*icho* atd. 482 sl.
- jejiej* sg. gen. fem. m. *jejie* 476, dat. 478
- jejich* pl. gen. 468, 481; skloň. *jejichho*, -*mu* 481; — *jejich* pl. gen. lok. k *jeji* 485
- jejim* dial. pl. dat. za *jim* 485; — *jejim* sg. instr. 484 a pl. dat. k *jeji* 485
- jejin*, -*ina*, -*ino* 486
- jejú*, -*iú*, -*í* du. gen. lok. zájm. *jb* 469, 480, 484; sg. akk. instr. fem. k *jeji* 484 a j.

<i>jelec</i> sg. akk. 99	<i>Jiša</i> 233	<i>kád, kád</i> 371, 372
<i>jelen</i> sg. akk. 28; 85, 406 sl.	<i>jišel</i> 83	<i>kadeř, kadeře</i> 203
<i>jem' m. jemu</i> 477	<i>jitro, jutro</i> 140	<i>kadlc, tkadlec</i> 123
<i>jemu, jemu</i> 476	<i>jitrocel</i> 119	<i>Kafarnaum</i> neskloň. 577
<i>jen z jv-nš zájm.</i> 439, 468, eum 470, qui 471, quem 471; — <i>jen-že, jenž</i> qui quem 468, 471, attributivně 469	<i>jmě</i> 414 sl., 416	<i>kaš</i> 84
<i>jerarchie</i> 246 sl.	<i>jména</i> bytostí životných, živočišných a osobních (člověckých) a předmětů neživotných mají v skloňování některé tvary rozdílné: 22, sg. akk. 26 sl., 97 sl., gen. 30 sl., dat. 36 sl., 101, pl. nom. 46 sl., 104, gen. 107; — jména místní pomnožná v. místní	<i>kálhoty</i> 195
<i>Jericho</i> neskloň. 577	<i>jmenné</i> skloňování v. skloňování	<i>kalich</i> sg. gen. 32, 35
<i>Jerusalem</i> 82, neskloň. 577	<i>jméno</i> 137, 146	<i>kámen, vzor</i> 407 sl.; jeho kmen a pádové přípony 5—22; 406; <i>kamen-</i> 411
<i>jeř</i> 365	<i>jmiecko, mlieko</i> 136, 151	<i>kamení</i> 171
<i>jěsen</i> 85	<i>jemu, jemu</i> 476	<i>kamna</i> 152, 193
<i>jesle, jěslí</i> 362	<i>jo-kmeny</i> 6, 433	<i>kání, káně</i> 203
<i>jest, jěst</i> 380 pozn.	<i>jo dial. já</i> 524	<i>Kana</i> 189, neskloň. 577
<i>jestřáb</i> sg. akk. 28	<i>Job</i> neskloň. 577	<i>kandl</i> 81
<i>Jěša</i> 233	<i>Jordan, -ní</i> 81	<i>kaně</i> 189
<i>jěšto</i> 481	<i>Josefe</i> vok. za nom. 24	<i>kanibal</i> 80
<i>jetel</i> 119	<i>Joviš</i> 576	<i>kapea</i> 190
<i>jezero</i> 137	<i>jse, jsě m. se, sě</i> 525	<i>kapital</i> 81
<i>jho</i> 136; <i>jho</i> 473, possess. 474	<i>ju, juu, ji</i> sg. akk. fem. zájm. <i>jo</i> 472 sl.	<i>kapitola</i> 188
<i>ji</i> sg. akk. masc. eum 470; 473; du. nom. akk. fem. neutr. 479, pl. nom. masc. 480	<i>ju, juu, ji</i> sg. i. fem. zájm. <i>jo</i> 479: — du. gen. lok. téhož zájm. 479	<i>kapla</i> 188
<i>ji</i> sg. dat. lok. fem. 477; z <i>jie</i> v. t., z <i>ju</i> v. t.	<i>-ju, -juu, -ji</i> du. gen. lok. zájm. bezrodého 521	<i>kaplan</i> pl. nom. -i 53
<i>Jičin</i> sg. lok. 42	<i>jum laš. sg. akk. fem., č. ji</i> 473, instr. č. <i>ji</i> 479	<i>Kappadoeie</i> 246 sl.
<i>Jičinoves</i> 398	<i>Juno</i> 572	<i>kapr</i> sg. akk. 28
<i>jie</i> sg. gen. fem. zájm. <i>jo</i> 475; z <i>jiej</i> , v. t.	<i>Juří v. Jiří</i>	<i>kapoun</i> sg. akk. 28
<i>jiej, njej</i> sg. dat. lok. fem. zájm. <i>jo</i> 477	<i>Jurko</i> 24	<i>kardinal</i> 80
<i>jieзва</i> pl. g. <i>jiezv</i> 180	<i>-jo</i> subst. 401	<i>Karlovy Vary</i> 69
<i>jiskra</i> pl. 178	<i>jo, ja, je, tvary</i> zájmena tohoto a zájmen měkkých vůbec 434 sl.; 468	<i>Kartago</i> 572
<i>jíl</i> 84, 328	<i>kabát</i> sg. lok. 43	<i>karty</i> 195
<i>jílec</i> 124	<i>kabela</i> 188	<i>kašel</i> 119
<i>Jiljí</i> 134, 135	<i>Káča, Káče</i> 221 sl.	<i>kat</i> pl. <i>katie</i> 53
<i>jinyj, sg. dat. emphat. jine-nému</i> 542		<i>katedrála</i> 188
<i>Jirásko</i> příjm. 24		<i>Katrušě</i> 221 sl.
<i>Jiří, Juří</i> 21, 130, 131 sl., 134		<i>kazatel</i> 115
<i>Jiříčko</i> příjm. 24		<i>kázeň, kázň, kázn</i> 367
<i>jistý</i> 282, 286, kompt. 305		<i>Kazi</i> 205
		<i>kbel</i> 80
		<i>kdo</i> 461
		<i>kdule, kdul-</i> 215
		<i>ké</i> absolutivní 464
		<i>kejkl</i> 80
		<i>kel</i> 84
		<i>-ken</i> přívěsek při <i>veš-</i> 513 sl.
		<i>klak-, klek-</i> 71
		<i>klam</i> sg. gen. 32
		<i>klamol</i> 84
		<i>klášter</i> sg. gen. 35, lok. 43; -f 81

<i>klatba klatva</i> 187	<i>koh', koho</i> 462	<i>korhel</i> 119
<i>klatý, klet-</i> 555	<i>kohút</i> sg. akk. 28	<i>kořen</i> 407 sl., pl. gen.
<i>klé v. klí</i>	<i>Kojata</i> 200	<i>kořen, kořán</i> 409 sl.
<i>klí, klé</i> 131, 135, 174	<i>kokodril</i> 80	<i>koření</i> 171
<i>klid, klud</i> sg. gen. 32	<i>kokrhel</i> 80	<i>kořist</i> 385
<i>Klímeš</i> 123	<i>koleno</i> 137, 138, 147	<i>koroptev, korotev</i> 336,
<i>Klobouky</i> jm. míst., <i>ke</i>	<i>koleso, kolesa</i> pl., <i>kolesá</i>	<i>337 sl.</i>
<i>Kloboučím</i> 88	du. 420	<i>korouhev</i> 337 sl.
<i>Klotz</i> 82	<i>Kolchis</i> neskloň. 577	<i>kosa</i> 190
<i>kluk</i> pl. <i>kluci</i> gen. <i>kluců</i>	<i>koliker</i> 271	<i>kosmatý</i> 286
atd. 87	<i>koliko</i> 274	<i>kost</i> 341, vzor 342 sl.;
<i>klusák</i> sg. akk. 28	<i>kollaci</i> 249 sl.	jeho kmen a pádové
<i>klusný</i> 286	<i>kolo</i> pl. gen. <i>kól</i> 140	přípony 4—22
<i>kmen</i> 407 sl., 411	<i>Koloděje</i> 113	<i>kostel</i> sg. gen. 35, lok.
<i>kmen</i> 2, 4; <i>kmenostup</i>	<i>kolomast</i> 387, <i>kolomaz</i> 396	41, 43; 84
6; — <i>kmeny</i> jmenné	<i>koltra</i> pl. gen. <i>koltr</i> 180	<i>kostival</i> 84
<i>samohláskové</i> a <i>sou-</i>	<i>kom', komu</i> 462	<i>košťál</i> 84
<i>hláskové</i> 4; <i>tvrdé</i> a	<i>komár</i> sg. akk. 28	<i>koště, koštiště</i> 160
<i>měkké</i> 4, 5: <i>kmeny -o</i>	<i>kometa</i> 201	<i>koťe</i> pl. <i>kotenci</i> 421
4, <i>mužské</i> 22 sl., <i>střední</i>	<i>komín</i> sg. gen. 32, 35,	<i>kotel</i> sg. gen. 35, 83.
136 sl.; <i>-jo</i> 5, <i>mužské</i>	lok. 43	<i>kotev, kotva</i> 336, 337 sl
95 sl., <i>střední</i> 153 sl.;	<i>kommissí</i> 249 sl.	<i>koudel</i> 203, 207
<i>-tjo</i> 5, <i>mužské</i> 130 sl.;	<i>komňata</i> 187	<i>koukol</i> 119
<i>střední</i> 163 sl.; <i>-a</i> 5,	<i>komparativ</i> (superlativ),	<i>koule, kule</i> 215
174 sl., <i>-ja</i> 5, 201 sl.,	jeho kmen 4, 330, <i>tvary</i>	<i>koupě, kup-</i> 215
<i>-tja</i> 5, 237 sl.; <i>-ů</i> 4,	<i>jmenné</i> 300 sl.	<i>koupel</i> 119, 362
320 sl.; <i>-ů</i> 6, 335 sl.;	<i>Kompostella</i> 188	<i>kout</i> sg. gen. 32, 34
<i>-i</i> 4, 341 sl.; <i>souhlás-</i>	<i>komorníči, komorníč</i> druh	<i>Kouřim</i> 310 sl.
<i>kové</i> 4 sl., 406 sl., <i>střed-</i>	313	<i>kouzlo</i> 139, 152, pl. gen.
<i>ni</i> 4, 414 sl., <i>-s</i> 4, 419	<i>kom' dat. m. komu</i> 462,	<i>-óv</i> 141
sl., <i>-t</i> 4 sl., 420 sl., <i>-r</i>	<i>komu</i> lok. m. <i>kom</i> 462	<i>kozu</i> 190
4, 428 sl.; — <i>jmenné</i>	<i>kón v. kůň</i>	<i>kozel</i> 84
<i>přídavných</i> 260 sl.; —	<i>koncil</i> 565, <i>koncilium</i> 569	<i>kozlec</i> sg. akk. 99
<i>kompt. (superl.)</i> 300;	<i>koncovka</i> pádová 2	<i>Kozlí</i> 562
— <i>zájmen</i> rodových 433,	<i>Konecchlum, -ie</i> 171	<i>kóž-</i> v. <i>kůž-</i>
<i>bezrodých</i> 521	<i>konev</i> 337 sl.	<i>kožich</i> sg. gen. 35, lok.
<i>kmet</i> 385	<i>konfessi</i> 249 sl.	43
<i>kněz</i> 97, 124, sg. vok.	<i>koník</i> sg. akk. 28	<i>k-posledou</i> v. <i>posled</i>
96, akk. 98	<i>konopě, -i</i> 224	<i>krácení</i> v pl. gen. 108,
<i>Kněz-most</i> 312, <i>Kněže-ves</i>	<i>konsul</i> 81	ve vz. <i>znamení</i> 163,
312, 398	<i>konšel</i> 80, pl. nom. 50,	<i>paní</i> 239, <i>rámě</i> 418 a j.
<i>kněže</i> 241 sl.	53, gen. 55	<i>krádež</i> 120
<i>knícní</i> 204	<i>kopa</i> pl. gen. <i>kóp</i> 179	<i>krajan, krajěnín, -krajín</i>
<i>kníž-</i> v. <i>kníž-</i>	<i>Kopále</i> 424	75
<i>kníha, kníhy</i> 184	<i>kopist</i> 385	<i>kráá</i> sg. akk. 98, pl. gen.
<i>kníže, knížě</i> 424, 425	<i>kór-</i> v. <i>kůr-</i>	107; 119, 126
<i>-ko</i> sg. nom. masc. 24	<i>koráb</i> sg. gen. 21; 91	<i>králóv, -ova, -ovo</i> , vzor
<i>Kobylí</i> 562	<i>koral</i> 80	262 sl.
<i>kočí</i> 256	<i>korbel</i> 80	<i>královie</i> sg. vok. 97; 123
	<i>korček</i> 87	<i>krapet</i> 426 sl.

- krása* 190
krásný kompt. 302, 305
krátký 286, kompt. 305,
-kratša 306
kratochvíle, -chvíl 203,
 207; příjm. 215
kráva, krav- 184
Kravaře, -ry 116
křeč 121
krejčí, krajčí 256
křemel 119
křemen 407 sl.
křen 85, 411
křepel 84
křest sg. gen. 32
křestan pl. nom. 53; 76
krev 337 sl.; 361
krehov sg. gen. 32; 88
křídlo 139
Křinec 123
křístel 119
Kristus sg. dat. 37
křivý, křív 282; 286
Krkonosé 235
kročeň, -čňě 121, 224
krokev 337 sl.
krokodíl 80
kropet 426 sl.
krotký 286
kroupa, krup- 186
krt pl. *krtie* 50
krů slc. 337
krů- v. *krou-*
kravý 286
kte kdo 462
kteří m. -*ry* 555 sl.
kto kdo, skloň. jeho 161
Kubín 267
Kučíře 424
kúd- v. *koud-*
kukla 180, 188
kůl, kol- 67, 84
kule 215
kůň, kón, 22; vzor 95 sl.,
 sg. akk. 98 sl., 124 sl.;
koň- 112
kúp- v. *koup-*
kůr, kór sg. gen. 32
kůra, kora 185
kuře, vzor 421 sl.; jeho
- kmen, původní kon-
 covky a pádové pří-
 pony 5—20; 22; 424;
kuře plur. *kuřenci* 421
Kurica příjm. 234
kuroptva 336
kus sg. gen. 34, 35
kustos 572
kut 386; *kút* v. *kout*
kutný 286, *Kutná Hora*
 287
kůzl- v. *kouzl-*
kůže, kóže pl. gen. *kůž*
 210; *kož-* 215
kužel 83, 84
 kvantita se mění v. *měna*
kvartal 81
kvas sg. gen. 32
kvašan, kvašenín 75
k-večrou v. *večer*
květ sg. gen. 32, akk. 29
kvitanci 249 sl.
kvítí 171
ký, ká, ké 463; 464
-ký adj. 293
kyčel, kyčla, kyčle 189
kym laš. m. kom 463, 582
kyrie 578
kyselo 280
-l, subst. masc. toho za-
 končení, domácí i pře-
 jatá, kolísají se mezi
 vz. chlap a orač 79 sl.,
 83 sl.; — subst. masc.,
 původem participia *-lo*
 84; — *-l, -la, -lo* part.,
 zpodstatnělá 84, 276
-la subst. vz. ryba 188,
 189
Labe 161
labuť, labut, labud 386
lácaly 580
laeiný 287
láhev 337 sl.
laj- v. *lej-*
lumentaci 249 sl.
lani 250
lankrabě, lantkrabě, -ie
 257 sl., 425
laskavý 287, kompt. 307
- lat, lat* 386
 latinská jména přejatá
 566 sl.
Lazar, -ř 81
lázeň, -zn, -zn, -zna 367,
 368
-le subst. vz. duše, pl. g.
-l 211
leb sg. gen. 32; 92, 360
lec-, leci-co, -čso 468
leč 398
leď 329
leden sg. lok. 42; 85
ledví 238, 251
lehký 287, kompt. 303,
 305
lječ, lavice 204
lejno 141
lekei 249 sl.
lektvař 365
lěň, lén 368
lení 313
léno 146
lep 92
lepý kompt. 302, 303, 304,
 gen. *lepše* 306, dat.
k lepši 306, pl. *lepše*
 307
les sg. gen. 32, 34, 35,
 lok. 41, pl. *-a* 53
lest 386
letniče 219
léto 140, 137
letorasl 363, *-st* 386
levandula 188
lev sg. akk. 28
lenhart sg. akk. 28
lež 400
ležeti nic v. nicí
Lia 567
libček, lubček 87
Liboslav 310
Libuše, Lubuša 221
libý, lib 280, 281, 282,
 287; kompt. 302, 303
Libye 246
lice 160, 161, 425; příjm.
 160
lid sg. akk. 29; 88, 91,
 92, 373

- lidičky* 48
lilium 92, 570
Linde 574
linie 246 sl.
lipa, lip- 185
Lipsko 138
liša 190
list sg. gen. 32; 92; *listí* 171
listonoš 232
lišen, lišně 204
liška 176
lit, lut 387
Litomyšl 203, 309 sl.
Lobkovice jm. míst. vzor 113 sl.
lodí 238, 251
lokal pl., tvar jeho kladen za gen. pl. 58, 109, 141, 158, 169, 212, 240, 347
loket 20, 426; jm. míst. 428
loktek 87
lón- v. lán-
lonský, luňska roku dial. 280
lopot 386
Lorenc 82
lot sg. gen. 32
lotr pl. *lotřie* 50
louč 121, 398
louka, luk- 186; 178
loukot, líkot 386
loupež 120
lovce, lovec 123, *lovčí* 256
lože 161; dial. *lůže, -etc* 425
lstivý 287
lúb- v. lib-
lubošče 220 sl.
lucerna pl. gen. 180
luč v. *louč*
lud- v. lid-
láj, loj 112
luk sg. gen. 32
luno, lono sg. gen. 136; 137
lupen 85, 411
lúp- v. loup-
luza 190
lviče 424; pl. *lvičenci* 421
-lý adj. 293
lyceum 569
lysec sg. vok. 96
lýtka 193, *lýtko* 152
lze, lzeti, lzero 287
lžice, lžic- 215
lživý 287
-m, -m' subst. masc. přejatá 82
-m z *-mš, v. t.*
-m' m. mi 525, 527; — m. *-mu* v sg. dat. masc. neutr. skl. zájm. 440 a j., skl. slož. 538
-m, -ma, -mo part. 274 sl.
-m jm. cizí z *-ma* 573
ma m. *va* du. nom. 529
ma, dial. gen. akk. = mě 525, 526, 527, *ma* 522, 524, *mā* slc. 525, 526
-ma du. dat. instr. 15; ve vz. chlap 46, oráč 103, Jiří 133, město 138, moře 156, znamení 168, ryba 190, vládyka 198, duše 209, panoše 230, paní 240, syn 324, host 345, ramen 418, kuře 423; ve skl. zájm. 436 atd., zájm. bezrod. 521; — místo *-mi* v pl. instr. 19 atd., v nář. ob. z pravidla.
-ma jm. cizí 573
-mā slc. vz. rámě 416
maceší 252
Machů 268
máj 495
mák sg. gen. 35
málo 280, 281; *malý, mal* 282; 287
má-milá, k-ma-milc 498
mandel 80, 107
mandla 188
Máně, Máňa 221 sl.
manžel pl. -é 50, 53; 83, 84, 93, 115
Mára 221 sl.; *Maří* 244, 245 sl.
Marco Polo 575
Maria, Marijě 248, 567, *Marie* 246 sl.
Markoman pl. -i 53
markrabě, -ie 257 sl., 425
markýz 82
maršal 81
Maruša, -šě 211 sl.
máry, mar- 184
Mariýno vok. za nom. 24
maso 137
mast 387
mát 429
matčin, -ina, -ino adj. poses. vzor 262 sl.
mátě 429
Matčjů 268
matera- kmen pro plur. 428 sl.
materic, -řic 246 sl.
máti vzor 428 sl.; kmen, původní koncovky a pádové přípony 5—22; *máteř-, mateř-* 429
matka 428
mazl sg. akk. 29.
mdlý, mdel, medl 287, kompt. 302, 306
mě stsl. *mę* sg. akk. 521, 522, 524; za gen. 526; za dat. 527
-mě ve vz. rámě 8, 416
-mccitna, -mccictma 354
mčé 22; vzor 95 sl.; 126
med sg. gen. 329; 321, 325
měd, měd 371, 373
medl v. *mdlý*
medvěd 93, 325
Medvěz 311
měch sg. akk. 29, lok. 41, pl. gen. 55
měkké kmeny, v. kmeny.
měkký 287, kompt. 305
měl 84
-mel 119
mele, mele 216
melcc, dial. melc 123
mém', mému 494
-men- vz. rámě 415; *-men,* stsl. *-my* vz. kámen 8

měna kvantitý ve vz. chlap	Mikuláš 580	mních pl. nom. 51
66 sl., oráč 112 sl.;	-mil 84	mnoho 280, 281; -hý 552
město 146, ryba 182 sl.,	milc, mil- 215	mnou instr. zájm. 1. os.
viz též dloužení a krá-	Miletin 267	528, dial. mnú, mňú,
cení.	milostivý 287, kompt. 302	mňou, mnum, mnum
mcne sg. gen. mei 521,	milošě 220 sl.	529
522	milý 282, 287, kompt.	množení slabik pro důraz,
měnc, mení, menš- 302,	302—307	v. důraz;
303, 304, 305, 307,	mír, sg. gen. 32, lok. 41;	moc multitudo 394
z-menšě, z-mcnša 306	334	mocný kompt. 302
-meno atd. m. -mě ve vz.	míra, miera, mēr- 185	moc 121, 399
rámě 416 sl.	mírrha 193	modla pl. gen. 180
-mēs 396	mísa, mis- 185, 190	modlitva pl. gen. 180
měsic pl. gen. 107	místní jména pomnožná	modro 491 sl.
městec, městec 120	68, 76, 113; cizí -i	mój v. māj
město vzor 136 sl.; jeho	(lat.) 568; jiná 575	mojin, -ina, -ino 499
kmen, koncovky a pá-	místo, miesto 146	Mokr 281, mokro 280,
dové přípony původní	mistr sg. lok. 41; 81	mokřý 288
4—21	Mišc 311	mol 119, 126; sg. gen.
městys 126	Míla 233	100
-mēt 387	mísha, miezga 176	-mol 84
mella pl. gen. 130	mlatec, dial. młac 123	moře vzor 153; jeho kmen
mraz, meze 203, 207, 224	mlád v. mladý	a pádové přípony 4—21
mezcieta, -dcieta 354	mlát 582	mosaz 85, 119, 396
mezek, mezk, mezk sg. akk.	mládeněk gen. -cěka 87	most, Most sg. gen. 32,
28; 30, 87	mladý, mlád 277, 280,	35, lok. 41, 42
mezicieta, mezidcieta	282, 288; za-mladu, za-	motýl sg. akk. 99; 115,
v. mezc-	mlady, z-mladu, z-mla-	119
Mezihoří 171	dy 329, 582; kompt.	Moudr 281; moudrý 288,
Meziříčí 171	mlazí 302, fem. mlazši	kompt. 302, 305, 307
mezi-toji, -tojú 435, 436	303	moucha, much- 186
mí sg. dat. mihi 521, 522,	Mlád jm. os. 280	mouka, muk- 186
527	mléko 137, 138	mouř- v. mūr-
-mi, vulg. -ma, pl. instr.	mluvět 286	moutev 337 sl.
19, pravidelně ve vz.	mlýn sg. gen. 32, 35	mozek, mozk sg. gen. 32;
jmenných Jiří 134, zna-	mna dial. akk. a gen.	87
mení 170, ryba 182,	zájm. 1. os. m. mě 525,	mozol 84
vládyka 199, duše 214,	526; mña totěž 525,	mrak sg. lok. 41, pl. -a 53
panoše 232, paní 240,	526, dat. lok. 528	mráz, mraz- 66
sudí 256, svekrev 341,	mňá sl. = mě 525	mříž, mříže 203, 207
host kost 348, máti	mne sg. gen. zájm. 1. os.	mrkev 337 sl.
432, a jako so. novo-	522, 526, gen. akk.	-mrl 363
tvár také ve jm. vz.	525, 526, ztvrd. dat.	mrt 387
ostatních; ve skl. zájm.	lok. m. mně 528	mrtvý 288
437, 521, slož. 535	mně z mě 525, gen. akk.	mrzký 288
Míceck, Mícko 152	ze mne 525, 526	mrzutý 288
Míča 233	mně dat. lok. zájm. 1. os.	msta 179
miej sg. dat. lok. k nom.	528	mše, mšě 224; mši-svatú
má 495	mni totěž 528	224
mie- v. mí-		

- mu sg. dat. masc. neutr. skl. zájm. 435 a slož. 537; z toho odsutím -m' 440, 537; a zvrat. anal. -mu m. -m v lok. masc. neutr. týchž skl. 440, 444, 445, 458 a j.; — místo -emu: *mojmu* a j. 488, 494
múdrošče 220 sl.
múdryj v. *moudrýj*
múcha, v. *moucha*
můj, *můj* 491 sl.; *moje* = má manželka 492; *mój-milý*, *s-moj-milým* ustrnulé 498; *mojo* ustrnulé 498; gen. *mojho* atd. 141, 493, dat. *mojmu* atd. 494, pl. instr. *mojmi* 441; *mojem'* sg. dat. 494 a zvratnou analogií *mojemu* sg. lok. 441
muka (plur.) 178, gen. *múk* 179
múka v. *mouka*
múřentín 75, *múřín* 88
museum 569
muškul 80
mút- v. *mout-*
muž sg. akk. 98, pl. gen. 107; 126 sl.
my pl. nom. zájm. 1. os. 523, 530
mysl 363; -*mysl* 84
myš 400
-myšl, -*myšle* 203, 207
-mž sg. instr. skl. jmen-ného 13; sg. lok. a instr. skl. zájm. 435, 436; odtud i ve skl. slož. 535
-mž pl. dat. 17, 436, 521 atd.
-n subst. masc. přejatá kolísají se mezi vz. chlap a oráč 89
-n, -*ň* sg. nom. akk. vz. kámen 407
-n, -*na*, -*no* part. 274 sl.
-ň, -*ňb* eum 470
-ň subst. vz. duše 204, 206
n-kmeny 4, 406 sl., 414 sl.
na stsl. du. nom. akk. zájm. 1. os. 523
na, *ňa* dial. akk. m. *mě* 525, 526
-na subst. vz. ryba 190
nábožný kompt. 303
-nácte, -*nádcte*, -*nádcěte* 13, 350, 351
nač, *načč* 464
-náďte v. -*nácte*
na-dli, *na-dlěch*, *na-dlech* 223
na-dví 503
náhončí 256
nahý, *náh* 282; 288
Náchod sg. gen. 33, 35, lok. 43
nájem sg. gen. 32
naj-tém, *naď tím* 445
nají, -*íu*, -*í* du. gen. lok. zájm. 1. os. 521, 522, 523, 530
nám, *namž*, pl. dat. téhož 521, 523, 531
náma du. dat. téhož 521, 522, 523, 530
námel 119
námi pl. instr. zájm. 1. os. 521, 524, 531
nan- z *nu-on-* 454
napajadlo 139, 147; *Na-pajedla*, -*y*, 147
na-polu, *na-polí*, *na-poly* 330
nápořád 375
nářek 93
národ sg. akk. 29, lok. 41; 88
náruč, -*ie* 171
nás pl. gen. lok. akk. 521, 522, 523, 524, 531
násč ascia 399, purpura 399
nastojte, *Nastojte* přijm. 161
náš 433, 486 sl.; 523; *naš-*, *náš-* 486 sl.; *na-*
šem' sg. dat. a zvratnou anal. lok. *našemu* 488; sg. gen. *našho*, *nášho* 441, 487, *našmu*, *nášmu* 441, 488, pl. instr. *našma* 491
nať, *nat* 388
náv 361
nával 84
-ně subst. vz. duše, pl. gen. -*ň* 211
ňe id zájm. 472; — ze *mňe* = *mě* 525, 526, 528
nebe vzor 419 sl.; jeho kmen a pádové přípony 5—22; 161
nebes- 419, *nebesa* 420
neboh, *neboha* 280, 281
-nec subst. masc., pl. gen. 107
něco 464, *něč* = *něco* 464, *nečo* 464, 465
něčí 564
neděle 225; přijm. *Neděle* 215, *Neděla* 234
nedochůdce 424
neduh sg. gen. 32
Nedvěz 311; *Nedvězí* 562
nehet 426 sl., *nehtek* 87
neclut 385
-nek, -*něk* subst. vz. chlap 87
někdo, *někto* 461
některý 271, *někteří* m. -*rý* 556
Nelahoze-ves 312, 398
nem stč. pl. dat. = *nám* 531
ňem', *ňemu* 477
Němci Germani, -*nia* 69
němkyní, -*ně* 204
nemoc 394
němý 288
ňen, *ňeni* eum 471, 472
neřest 388
Ncro 572
nes, -*ši*, -*še* part., vzor 299 sl.; jeho kmen a pádové přípony 6—21

nesa, nesíc- part., vzor 294 sl.; jeho kmen a pádové přípony 6—21
 nesen, -ena, -eno part., vzor 274 sl.
 neskloněno jméno cizí 576
 nesl, -la, -lo part., vzor 274 sl.
 nesnáze 203, 207, 396
 nestateč 399
 nešt z nech-š-ť 552
 neť 428
 ně-v-čem 468
 neznaobh pl. gen. 55
 nežít sg. gen. 32, 35
 něho, něho 474
 ni eum 470; ze mni mibi 528
 nic 466, gen. nicu atd. 85, 468;
 ničt 313
 ničt 504 sl.
 něs, něse, něso, nice, nic 464—467; emfat. nom. akk. níc, nicé, ničej 467, gen. ničého, -no, -ň 467, ničého 467, dial. ničového 467; lok. ničehem 467, dat. ničemu, -au, -ou 467, ničemému 467; 441
 nik v. nikdo
 nikdo, nikto, nikte, nikt, nik 461—463; emfat. nom. niktó, nikté 463, gen. akk. nikohó, nikohého, dat. nikomému, nikomemému 463 (tu v ř. 32 vytištěno v dokladě omylem nykomemu m. nykomemem); 441
 Nil 80
 ni-o-čemž 468
 ništ. 464
 nit 388
 ni-v-čemž 468
 níz 396
 ni-za-č 468
 němu, němu 476

ňo ze něho, něho 474, ňo id 472
 noc 394; noc siú, noc sí, noci hac nocte 394, 508; velika noc 220, 277 sl., 292
 nocleh sg. lok. 41
 Noe 574, 577
 noha pl. gen. nůh 179; 194
 nom laš. = nám 531
 nom m. ňm 477
 nominativ bývá za vok. 10, 16, 25, 97, 175, 196, 205, 239; — nom. plur. bývá za akk. 54, 106, 308 a j.; — nom. plur. masc. a neutr. sklonění zájm. a slož. nahrazuje se tvarem fem. 441 a j.; — nom. plur. bývá základem pro pády další 87 sl., 441, 458, 552, 581
 nos laš. = nás 531
 nos sg. gen. 32, lok. 41
 nosidlo 139, příjm. 148 sl.
 nosiv, -ši, -še vzor. 299 sl.
 nov novilunium 288; 581;
 novměsíc.novoměstíc 289
 novotvoření 2 a j.
 nový 288; z-novy 581
 nrv sg. gen. 32
 -ns jm. cizí 572
 -nt kmen přech. přít. 4, 294; v. ncsa, trpě, tešě
 num laš. = nám 531;
 ňum dial. sg. instr. m. ňú, ní 479
 Nůsly, Nůsle 84
 ny pl. akk. zájm. 1. os. 521, 522, 523
 -ný adj. 283
 nynější 314
 -n, -n, -ň subst. kmene -I 366
 -nš přívěsek při zájm. 439
 -o subst. neutr. sg. nom. akk. 7, 8, 10, 136;
 v skl. zájm. 434; vok.

vz. ryba, vládyka 9, 175, 196; při kmenech měkk. dial. m. -e vz. moře 154, duše 206, zájm. 439
 -o, -ó dial. m. -u, ú, v. t.
 -o jm. cizí 566, 572, 573, 575
 o-kmeny 4; mužské 22 sl., střední 136 sl., adjekt. 260 sl.
 oba, obě, skloň. 456 sl., srov. dva; oba — poly, oba pola, obapol 330
 obal 84
 obapol- v. oba
 obě 503 sl.
 obec 203, 207, 394
 oběd sg. gen. 35, lok. 43
 ober 87
 obět 388
 oblak sg. lok. 41, pl. -a 53, gen. oblák 54, 66
 obličej 127
 obličie 174
 o-bliz, o blizu, obližce 326
 obmysl 84
 oboc dial. = ovoce 161
 obój, -uoj, -ůj 500sl.; obój, obojí 438, 499 sl.; obojí 502 sl.; srov. dvój
 obr 87, pl. nom. 50
 obratel 119
 obrtel 119
 obrú slc. 337
 obruč 121, 399
 obrv, obrva 337; = obrv v. t.
 obuv 361
 obuzé 216
 obrv, obrv 361
 ocel 119, 363
 ocet sg. gen. 35, lok. 43
 oě 464
 oděv 361
 oddíl 84
 od-hřady dial. 36
 od-polou, od-poly 330
 odpověď 371, 375
 od-spody dial. 36

- ohlav 361
 -och, -óch dial. (slc.) pl.
 lok. 19, ve vz. chlap
 61, oráč 110 sl., město
 143, 144, znamení 170,
 ryba 181, vládyka 199,
 host kost 348, kámen
 410, kuře 424 a j.;
 -och za possess. masc. -óv,
 -ív, k tomu fem. -ova
 atd. 267, 269
 ochoza, -e 216
 -oi, -oj, -ojě sg. dat. masc.
 m. -ovi 37, 44, 101,
 102
 -oj m. -ovi sg. dat. v. -oi
 -oj ustrnulina m. -óv adj.
 possess. 269
 oj, ojě 203, 207, 225
 -oji m. -ovi sg. dat., v. -oi
 okač 84
 oko 358 sl.; v-úti 359
 okoł sg. gen. 32
 okov sg. gen. 35, pl. gen.
 55
 okovy 193
 Olomúc 309 sl.
 -om, sg. lok. zájm. měkk.
 m. -em 440, v skl. slož.
 m. -ém 521, 556, 559
 -om dial. sg. instr. m. -em,
 na př. ve vz. chlap 45,
 moře 156, rámě 412,
 417, kuře 422 a j., v.
 -en
 -om pl. dat. m. -ovím,
 -ovým 59
 -om laš. pl. dat. = ám,
 v. t.
 -óm, -uom, -ím, dial. krátké
 -om, pl. dat. 18; ve vz.
 chlap 58, oráč 109,
 město 141, moře 158,
 vládyka 199, panoše
 232, host 347, kámen
 410, rámě 418, kuře
 423, loket 427; dial.
 také ve vz. znamení 169,
 ryba 181, sudí 256
 -oma du. dat. instr. vz.
 chlap 46, město 138;
 zrušením přehlásky také
 u kmenů některých vz.
 oráč 103, 112, moře
 156; analogií ve vz.
 ryba 178, duše 209 sl.
 atd., rámě 418, kuře
 423, loket 427, máti
 (dci) 431; — dial. pl.
 instr. m. -ama, = -amí
 ve vz. ryba 181, město
 145, moře 160.
 omnibus 578
 omyl 83, 84
 on gen. jeho atd., v. jě,
 ja, je
 on gen. onoho atd., skloň.
 451 sl.
 -on jm. cizí 573
 onen z oně-ně 439; sklo-
 ňování 451 sl.; — onen-
 no, ona-no, ono-no gen.
 onoho-no atd. 454
 opatrný, opatren, opa-
 teren 289
 opěsalý, -elý 555
 opium 570
 oplest 388
 Opochen, -ěno 280
 opověď, -d 375
 opral -t 388
 oř sg. akk. 99
 oremus 578
 orací 249 sl.
 oráč vzor 95 sl.; jeho
 kmen a pádové přípo-
 ny 5—21
 ořeck, sg. gen. 35
 orel 84, 86
 orhany 94
 ortel 80
 os 397
 -os jm. cizí 572, -ōs 571
 osa 190
 osel sg. akk. 28, sg. lok.
 41, 42; 84
 osídlo 139
 osladič, osladyč 121
 oslík sg. akk. 28
 osm 350 sl., osm-desát
 355
 osob 93, osoba 193
 ost 388
 -ostb subst. fem. 379 sl.
 ostrcv 337 sl.
 Ostřihom sg. gen. 33, 310,
 312
 ostržíš, -iež 187
 ostrý 289, ostr. meč 280,
 kompt. 303; -ří m. -rýj
 556
 ostrov sg. gen. 32, 35
 ostrůvek, pl. -a 54, 55
 -ošě subst. fem. pl. vz.
 duše 220 sl.
 ošemet 388
 otčenáš 127
 otce sg. akk. 98
 otep 361
 otmrt 387
 otpočivadlo, -dlko 139
 ot-polí 330
 otpověď 375
 otumrt 363, 387
 -ou z -au, -ú, v. t.; —
 m. -ú v pl. gen. 57,
 108, adj. possess. 263
 -ou slc. sg. instr. fem.
 m. -ú
 -ouc v. -úč
 -ouch m. -ou du. lok. (a
 druhdy i gen.) 177,
 137, 138, 178
 -oum m. -oma du. dat.
 138, 178
 -ov jm. ruská a j. 267
 -óv, -uov, -ív; -ó, -uo,
 -ú; někdy zkrác. -ov;
 pl. gen. 17; ve vz. syn
 325, chlap, 56 sl., oráč,
 107 sl.; pak též ve vz.
 vládyka 198, panoše
 231, sudí 256, město
 141, host 347, kámen
 410, loket 427, kuře
 423
 -óv, -uov, -ív, -uo, -ú
 fem. -ova neutr. -ovo
 adj. possess. 262 sl.

- ova 520, 521
 -ová dial. m. -ové, v. t.
 -ové, dial. -ovie, -ová, -ová,
 -ovja, -ovia, pl. nom. 15,
 ve vz. chlap 48 sl., oráč
 105, vládyka 198, pa-
 noše 230, syn 324, host
 346, kámen 409
 Ovenec 123
 oves sg. gen. 35, lok. 43
 -ovho slc. m. -ového sg.
 gen. 542
 -ovi sg. dat. 12; sg. dat.
 a někdy lok. ve vz.
 chlap 36 sl., 43 sl.,
 oráč 101, 102, syn 324,
 host 345; pak též ve
 vz. vládyka 197, pa-
 noše 229, město 136
 *ovi pl. nom. k sg. -óv
 267, dat. -om m. -ovóm,
 -ovým 59
 -oví z -ové v. t.; m. -ovi,
 v. t.
 -ovia z -ové v. t.
 -ovic pl. gen. 106 sl.
 -ovič m. -ovic 124
 -ovie z -ové v. t.
 -ovnu m. -ovému 543
 -ovo ustrnulina m. -óv
 atd. 269
 ovoce 161
 -ovóm, -ovím pl. dat.,
 nom. -ovi atd. 267
 -pa subst. vz. ryba 190
 Pabjan, -jén- 71
 pác 83.
 -pač 399
 páč 400
 pád 1, 6 sl.; srov. pří-
 pony;
 pádel 84
 padnutí nic v. nicí
 padol 84
 pádové přípony v. pří-
 pony;
 pahýl 84
 pajedl 372
 pal 84
 palác 82
 palma pl. gen. 180
 pamět 387
 Pamfilijě 222
 pán sg. akk. 26, lok. 42;
 93; pan- 66, 68
 pán páně 314
 pánev 337 sl.
 paní 5, 21, 174; vzor
 237 sl.
 paní adj. 314
 panna pl. gen. 179
 panoš 6, 21; vzor 227
 sl.; 174, příjm. 234
 pantáta 201
 pantofel 80
 papír sg. gen. 35
 pár pl. gen. 55
 pára, par- 581
 Paris 82
 parno 280
 participium srov. pře-
 chodník.
 páry, par- 184
 pás, pas- 66
 past 388
 pásti (padnouti) nic v.
 nicí
 paša, paše 234, 435, 575
 paškil 80
 pat, patý 555
 pata 187, pl. gen. pát
 179
 pat-ďesát 355, 358
 patnáct, pat-na-ďečte 358
 pat-set 358
 pátek sg. gen. 35
 pathos 572
 panlač 399
 pazneket paznohet 426 sl.
 páž, pážď, -ě 203, 207,
 225
 páže 575
 pec 395
 pecivál 85
 pečť 388
 pečlivý 289
 peklo 139, příjm. 148 sl.
 pěkný kompt. 305
 pel 84
 pelest 389
 pelč, -ě 203, 207, 225
 peň sg. akk. 100
 peniz. -iez 127 sl., pl. gen.
 107
 perla 180, 188
 péro, per- 146
 personifikující pojetí 20,
 29, 37, 46, 100, 411
 Peru 577
 perut, -t 377, 389
 pes sg. akk. 28, pl. nom.
 51
 pest 389
 pěst 389
 pěš 21, vzor 294 sl., 312
 sl.; srov. pěší
 Pěša, Pěšď, Piša 233
 pěší 315; vzor 556 sl.;
 výklad pádových kon-
 covek 533 sl.; — srov.
 pěš
 Pešť, -t 89
 pět 350 sl.
 Petrohrad sg. lok. 42
 Petrá 268
 Petruš 221 sl.
 půl, pied, -ď, pěd- 350,
 374
 pie- v. pí-
 píle 203
 pilník sg. gen. 35
 pilný 282, 289, kompt.
 302, 305, 308
 pilula 189
 pipel 87
 pirol 84
 Piša 189
 pišč, piesň, -n 368
 písmě 419
 pistola 189
 Piša 233 sl.
 piščala, piščala 187
 pitomý 289
 pivovar sg. lok. 41, 43
 plac 83
 plačtivý, -čtivý 299
 plamen 407 sl., plamení
 171
 pláň, -n 368
 Plaňasy 78

- pláň, -ata* 425
planeta 201
plápol 84
plástev 337 sl.
plat sg. gen. 32, lok. 43
plát pl. gen. plát 55
plátněno rúcho 280
Pluto 572
plavčí 256
plaz sg. akk. 29, gen. 30; 88
plece 162
pledle 241
plémě 414 sl.
plés- v. plís-
plet, -t 389
plevel 84
plíce, plíce 162
plíseň, plěsn 168
plod sg. gen. 32
plot sg. lok. 42
pln měsíc 290, *pln měsíce* 289
plný, z-plna 289, *kompt.* 303, 305
ploutev 337 sl.
plst 390
plť, -t 389
plíce v. plíce
pluh sg. gen. 32
pluk sg. lok. 41
plútev 337 sl.
pluvial 572
Plzeň 311
po s lok. (dat.) -u 39, 137
po-č 464
počátek sg. gen. 32, lok. 41, 42
početný *kompt.* 308
počestění koncovky jmen přejatých 565
počet sg. gen. 32, 41
podací 561
podběl 118
podbiskupie 172 sl.
podčešie 172 sl.
Podhrad, Podhradie 171
Podhoř, -ie 171
podíl 84
podjahníe 172 sl.
podkancelerie 172 sl.
podkněšie 172 sl.
podkomoříe 172 sl.
podkonie 172 sl.
podkralé 172 sl.
podlužnačie 172 sl.
Podmokly 84
podmol 84
podnož, -ie 171
po-dobru 39, 278
podobný *kompt.* 302
podolek sg. gen. 35
Podólsie 171
podpacholčie 172 sl.
podpal 84
podpisorie 172 sl.
podprěvorie 172 sl.
podratajie 172 sl.
podryhtařie 172 sl.
podstarostie 172 sl.
podstat 391
podstolé 172 sl.
Podúleš 171
poduška 176
podvrtel 119
pohan pl. nom. 53, gen. 54
póhon sg. gen. 32
pohřeb 93, 361
po-hříchu 39
pochot, -t 390
pochovy 193
poj-tém dial. pod tím 445
pokojík sg. gen. 32, 35
pokorný *kompt.* 308
pokrm sg. gen. 32
pól, polu- 326, 329 sl.
pól- v. půl-
pole pl. gen. 157, 425
poledne 330, *polodne* 331
polovice, polovic 204, 207, 225
Polska 176, 194, -sko 137, 138, 194
polúbratřie 172 sl.
polu-den 331
polúsestřie 172 sl.
polyden 331
pomello 140
pomnožná jména místní v. místní
pomoc 394
pomysl 84
pondělek 35, 135
pondělí 131 sl., 135
popel sg. gen. 35; 83, 84
popls 128
pořad sg. gen. 32, *pořed-* 71
Poříč, -i 171
porost 390
possessiva v. -óv a -in;
possessiva -óv ze jmen
lat. řeck. 566 sl.
postel 81
poruč 400
posedl 84
posck 581
posel sg. akk. 26, lok. 42; 84
poselkyni 204
posil 84
posled, k-posledou 36, *posledk* pl. nom. 53
póst v. půst
postel, -le, -t 203, 207, 216
postolé 172 sl.
po-sou-dobu, po-sú-dobu 509
postscriptum, postskripta 569
posunek 87
po-sví-dobu, po-svou-dobu 509
pot sg. lok. 43
potaz sg. gen. 32
potočitý 290
potok sg. gen. 32, 35, lok. 41
potřebný *kompt.* 303
poušť, písčě 203, 207
pout, pút 377
poval 84
pověst 390, 392
povodeň 204
povrhel 119
povýšený *kompt.* 302
pozdní 315 (tu v ř. 20)

- v dokladě vytištěno omy-
lem prazdny)
- práce, prac-* 214
- pradlí* fem. 241, masc. 257
- pradlí* 241
- práh* sg. lok. 41, *prah-* 66
- pramen* 407 sl.
- prase* 424
- prástev, -stva* 336
- právo* 146
- pravý* 282, 290
- prázdeň, -zdn* 368
- prázdný* kompt. 302, 303
- před* 36
- predikater* pl. nom. -*fie* 50
- předlí* 241
- přechodník přit. 295 sl.,
min. 298 sl.
- přelost* 386
- Přelouč, Přelúcie* 171
- Přemysl* 84
- přež* 400
- přežest* 393
- Příbram* 310 sl.
- Přibyslav* 310
- prie-* v. *při-*
- prietel* 117 sl.; sg. akk.
98, pl. gen. 107
- příchoz* 85, 120, 216, 235,
-*zě* 235, -*zí* 235, 313
- příjmic* 174
- příkryj* 290
- příkryvadlo* 139
- přilůž* 400
- přípony pádové 1, skl.
jmenného 6 sl., zájm.
434 sl., zájm. bezrod.
521
- přípověd* 375
- přež* 400
- přirozenie* 172 sl.
- přisaha, přísěz* 187
- přisol* 84
- přistavadlo* 139
- přístí* adj. 562
- přítel* 117 sl.
- přítřž* 400
- privilegium* 569
- přízeň, přizez* 368
- procesí, -ssí* 238, 249 sl.,
252; *proceství, -stvjata*
425
- proč* 464, *pro-čež* 464,
pro-čiz 465
- Prokop* sg. lok. 41
- pron-* z *pro-on-* 454
- propast* 388
- prorokyni* 8, 204
- Proseč, Prosěčie* 171
- prostěradlo* 139
- prostovlasj* 290
- prostrano* 280, 281
- prostředek* sg. gen. 34
- prostj* 290
- Prós-, prót-* v. *prů-*
- prs* 53, 54, 94, 397
- prst* sg. gen. 32
- prst, prst* 377, 379, 390
- prsten* 407 sl.
- pruhel* 84
- průmysl* 84
- Průša* 233
- prut* sg. gen. 32
- průtrž* 121
- průval* 84
- prvopočátek* 273
- prvot* 390
- prvj* 273
- psaní* pl. dial. -*ňata* 425
- Psáře, -ry* 113, 115
- psi* 317, *ve-psi* 318
- psotný* kompt. 308
- ptáček* sg. akk. 28
- ptačí* 317 sl.
- pták* sg. lok. 42
- Puchmajer, -mjr* 87
- půl, pól:* *půl desáta* atp.
272 sl., *půl druhého,*
půl-druha 273, *půl-*
třeta 319
- půla, póla* 189, 194; *půle,*
póle 189, 194
- purkrabě, -ie* 245 sl., 425
- půst, póst, post-* 67
- pustj* 290
- púšče* v. *poušť*
- pút* v. *pout*
- pyl* 84
- pytel* 119
- r-ar* 580
- r* subst. masc., kolísají
se mezi vz. *chlap* a
oráč 81, 85
- r* jména cizí 573
- r-kmeny* 4, 428 sl.
- ra* subst. vz. *ryba* 189,
190
- ruč* 309
- rači* 559
- rád* 280, 290, *nerad* 282;
kompt. *radějí, radějši,*
radějše, radši, radše,
radči, radče, radš, rač
atp. 302, 303, 308,
309
- rád* sg. gen. 32; *rad-,*
řád- přehlas. 71
- radu* 201
- Radim* 310 sl.
- rádlo* 139
- radošče* 220 sl.
- radvanec* 580
- Rachel* neskloň. 577
- rak* sg. akk. 28, gen. 30
- rakev* 337 sl.
- rámě* vzor 419 sl.; jeho
kmen a pádové přípony
4—22; *rámě m. -mě* 579
- rána, ran-* 184
- ranec* 82
- ráno* 280, 282
- ranocel* 119
- raný, ráno* 282
- řasa* 190
- ratolesl* 303, -*st* 386
- raz* pl. gen. *ráz* slc. 55, 66
- řebří* 22; vzor 131 sl.
- řebřík* 135; sg. gen. 35
- řebro* 140, 152
- recepiss* 578
- receptum, recept, recepta*
569
- řecká* jména přejatá 566
sl.
- řeč* 399
- ředkev* 337 sl.
- řehola, řehole, -ule* 189
- rejčováč* sg. akk. 30
- Rejn-Kolín* 575
- rejstro* 140

<i>réma</i> v. <i>rýma</i>	<i>rozpal</i> 84	<i>desát</i> 272 sl., <i>sám-druh</i> 273
<i>řemen</i> 407 sl.	<i>rozum</i> sg. gen. 33	<i>Samafí</i> 246 sl., 253
<i>řemeslo</i> 139	<i>rozval</i> 85, 86	<i>samodruhý</i> 273
<i>řepí</i> 131 sl.	<i>rozvrh skloňování</i> 3, <i>jinen-</i> ného 20, <i>zájm.</i> 433, slož. 537	<i>samostřil</i> 84
<i>Řepicé</i> 222 sl.	<i>rožen</i> 85, 89	<i>saň, san</i> 369
<i>řepík</i> 135	<i>-rs jm.</i> <i>cizí</i> 572	<i>sáně stč. sání</i> 349, 369
<i>řeřábek</i> sg. akk. 28	<i>rtuť, rtut</i> 377, 390	<i>Sapfo</i> 573
<i>řešeto</i> 148	<i>Rubeš</i> 123	<i>sázený</i> 555
<i>řetěz</i> 85, 120	<i>rů- v. rou-</i>	<i>sběr</i> 364
<i>rév</i> 94, 194, <i>réva</i> 194	<i>-ruč</i> 399	<i>sboř</i> 364
<i>rcz, rzě</i> 94, 203, 225, 396	<i>ručest</i> 391	<i>sbrojě</i> 226
<i>rež</i> 400	<i>ručí</i> 315, adv. <i>ručě</i> 315	<i>scě v. stžě</i>
<i>rhcuma</i> 573	<i>ruka</i> 194, pl. gen. <i>rúk</i> 179	<i>šťastný v. šťastný</i>
<i>Rhodan, -ň</i> 81	<i>rukávec</i> pl. gen. 107	<i>Sděně</i> 221 sl.
<i>-ří m. -rý vz. dobrý</i> 555 sl.	<i>rukojmě</i> 236 sl.	<i>se, še, stč. sě, zájm. zvrat.</i> 521--528
<i>řidký, řiedký</i> kompt. adv. <i>řieze</i> 305	<i>rukověť, -t</i> 377, 391	<i>se stč., hoc</i> 508; v. <i>sen, sně</i>
<i>ře- v. ři-</i>	<i>rumpal</i> 81	<i>sé</i> sg. gen. fem. <i>huius</i> 510
<i>Řím</i> sg. gen. 33, 35	<i>Rus</i> 398, <i>-in</i> 81	<i>seba, seba, seba</i> dial. gen. akk. <i>zájm. zvrat.</i> 525, 526
<i>řit</i> 390	<i>-rý</i> adj. 293; za to <i>bývá -ří</i> 555 sl.	<i>sebe</i> gen. akk. <i>zájm. zvrat.</i> 522, 525, 526
<i>roba</i> pl. gen. <i>rób</i> 179	<i>ryba</i> vzor 175 sl.; jeho kmen a pádové přípony 4--22; 174	<i>sebě</i> dial. dat. lok. <i>zájm. zvrat.</i> 528 (srov. <i>sebě</i> 521, 522), a též gen. 525, 527
<i>rod</i> grammatický 1	<i>rybník</i> sg. gen. 35	<i>scbum, -úm</i> laš. instr. <i>zájm. zvrat.</i> 529
<i>rod</i> sg. gen. 32, lok. 41	<i>rychlý</i> 290	<i>se-č</i> 464
<i>rodic</i> 123	<i>rýl</i> 119	<i>seč, seč</i> 399
<i>rodic</i> pl. <i>-či, -če</i> 123, 128	<i>rýma, réma</i> 573	<i>sedadlo</i> 139
<i>rodová</i> zájmena 433 sl.	<i>rysi</i> 562	<i>sedlo</i> 139
<i>roh</i> sg. gen. 23	<i>rzě v. rez</i>	<i>sedm</i> 350 sl.; <i>sedm-česát</i> 355; <i>sedmeří m. -rý</i> 556
<i>rohož</i> 207	<i>-rb, -ř, subst. toho kmene</i> 364	<i>seho</i> <i>huius</i> 509 v. <i>sen</i>
<i>rok</i> sg. gen. 32, 34, 35, lok. 41	<i>-s</i> subst. přejatá 82, 574	<i>sěj v. sen</i>
<i>rolí</i> 238, 252	<i>s' dial., ze si</i> sg. dat. (lok.) <i>zájm. zvrat.</i> 525, 527	<i>sejc, sebě</i> dial. dat. lok. (gen.) <i>zájm. zvrat.</i> 525, 527, 528
<i>rorate</i> 578	<i>s-kmeny</i> 4, 419	<i>Sekyř-kostel</i> 312
<i>rosa</i> 190	<i>-sa</i> subst. vz. <i>ryba</i> 190	<i>sem</i> sg. lok. <i>zájm. sen, v. t.</i>
<i>rošt</i> 89	<i>sa, ša, dial. zájm. zvrat.</i> 522, 524--527	<i>sémě v. símě</i>
<i>rouč- v. rúč-</i>	<i>sad</i> sg. gen. 331, lok. 42	<i>sěmi</i> pl. instr., <i>semu</i> sg. dat. <i>zájm. sen, v. t.</i>
<i>roucho</i> 136, 137	<i>sádka</i> plur. 178	
<i>Rouša</i> 233	<i>Sádlo</i> příjm. 148	
<i>rov</i> sg. gen. 32	<i>-saka</i> 187	
<i>roveň, -vně</i> 203, 235 sl.	<i>sál, 81</i>	
<i>rovný</i> 290	<i>sám</i> skloň. 459 sl.; sg. lok. <i>samiem</i> 542; <i>sám-</i>	
<i>Rozáro</i> sg. vok. za nom. 24		
<i>rozdíl</i> 84		
<i>růzga, růzka</i> 176		
<i>rozkol</i> 84		
<i>rozkoš</i> 400		
<i>rozmysl</i> 84		
<i>rozpač</i> 399		
<i>rozpak</i> sg. gen. 32		

- sen* subst., sg. gen. 33, 34, 35, lok. 41
sen zájm. *sn-ně*, 439, 506 sl.
se-ova 508, 521
sestra pl. gen. 179; 180
sezráti 579
schisma 573
schopnost různých adjektiv ke skloňování jmennému 293 sl.
schopný 292
si, dial. *ši* sg. dat. zájm. zvrát. 521, 522, 527; za akk. 525
si pl. nom. masc., *si* sg. dat. lok. akk. gen. fem. zájm. *sen*, v. t.
sice 315
sící 315
sie sg. nom. fem. neut., gen. fem. zájm. *sen*, v. t.
sie- za *se-* v tvarech zájm. *sen*, v. t.
sicho sg. gen. masc. neut., *siej* sg. dat. lok. gen. fem., *siem* zúž. *sím* sg. lok. masc. neut. zájm. *sen*, v. t.
siemě v. *sině*
sien v. *siň*
sie-ova 508, 521
siet v. *sít* 391
siho ze *sicho* sg. gen. masc. neut. zájm. *sen*, v. t.
sich pl. gen. lok. zájm. *sen*, v. t.
-síl 84
silný komp. 302, 303, 308
sím pl. dat. — *sím* sg. instr. masc. neut., ze *siem* lok. masc. neut. — *síma* du. dat. instr. zájm. *sen*, v. t.
símě, *siemě*, *sémě* 8, 414 sl., 418, 419
simi pl. instr. zájm. *sen*, v. t.
siň, *sien*, -ň 369, 507, 508
Simai nesklon. 577
síra, *sir-* 185
sirotek pl. -cie 51
síl, *siet*, -t 378, 391
siu sg. akk., instr. fem. zájm. *sen*, v. t.
-sk, -ska zpodstatnělá adj. 281
-ska subst. vz. ryba 176
skála, *skal-* 184
sklep sg. gen. 33, 35
skloňování jmenné 3, 4, zájenné 3, 433, složené 3, 532, 537, 563; složené m. zájenného 438; sklon. jmen cizích 564
-sko subst. vz. město 137, 138, 139, 140; adj. zpodstatnělá 281
skobla, -c 189
Skočdopole 161
skopce sg. akk 99
skorocel 119
skot sg. akk. 29, 88, 89; *skot* 67
shráně 226
skrivan pl. nom. 53
skrovný komp. 305
skrýš 121, *skrýšě* 225
skúpošče 221
skúpy komp. 305
Skuteč 123, *Skuč* 582
skutek sg. gen. 33
-sky adv. 279; -ský adj. 293, plur. 549
slabý, *sláb* 282; 290
sladký 290, komp. 304
sladomel 119
sláma, *slam-* 184
Slatiny, -a plur. 178
-slat jm míst. 310 sl.
sláva, *slav-* 184
slavnošče 221
slavný komp. 303
sled sg. gen. 33; 334
slémč 414 sl.
slepý 290, komp. 308
Slez 120
slczeno 152 sl., -ena, -ina 153
slíva, *sliv-* 185
-slo subst. 139
slon sg. akk. 28
sloup sg. gen. 33
sloves-, -ný, -nost 420, *sloveso* 420
slovo 9, 12, pl. gen. *slów* 140
složené skloňování 532 sl.; složená jména cizí 575
slunce 160, 425
slza plur. 178, gen. *slez* 169; 190, 194 sl.
směs 397
smet, -t 378, 391, *smetě* 391
Smidáry, -áře 115
smích, *smiech* sg. gen. 33
smlouva, *smlúva*, *smluv-* 186
smrt 387
smutek sg. gen. 33
smýšec 123
smysl sg. gen. 33; 84
snadný komp. 305
snátek sg. gen. 33
snáze adv. komp. 305
snažný komp. 302, 303
snem sg. gen. 33
snět 391
snídaně, *sniedanie* 171
sníh, *snieh* sg. gen. 33, *sněh-* 67
-s'noci, *s'nóci*, *snóci*, *snoci*, *snúci* 394, 50
snopček 87
snúci v. *s'noci*
so m. co zájm. 467
soňa ze *sobě* 528, za *sebe* 526
sobě dat. lok. zájm. zvrát. 523, 528
Soběslav 310 sl.
sobi ze *sobě* 528

- sobol* 84
sobu instr. zájm. zvrat.
 528, *sebu* 529
Sofokles 570, 571
sokol 84
Sokrates 571
sól, sol- 350; 363
-sol 84
sopel 119
soud, súd, sg. gen. 33,
lok. 41
soudce, dial. gen. -ete 425
soudný 291
souhláskové kmeny 406 sl.
souhrad, síhrad 372
soused sg. lok. 42, pl. nom.
53, gen. 55
soupeř 123
souš, sůše 122, 203, 207,
 227
souvrat 393
spat, ze spatu 334
spinadlo 139
spod 36
spodek sg. akk. 29
spolukrajenín 75
spolukvašenín 75
spovocný 302
správce, správce 227, 228,
 232
spravedlivý 290; gen.
spravedliva súdcé 280
s-předu, -y 36
s-prva, -u 273
spřež 400
ssátý 290
Srbín 88
srdce 157; dial. gen. -ete
 425, příjm. 160
srdečný kompt. 305
Srni 562
srpen 85
srst 391
sršeň 410
-st subst. vz. kost 352
stádo 146
stahování 579
stálý stč. sstálý 290
stan sg. gen. -u 331
starček 87
stárě subst. fem. 217 sl.
starodávno 291
starošče 221
starý, stár 282; 290;
 kompt. 308; -ří m. -rý
 556; *stareého* 541
stať 391
statček 87
-stateč 399
statek sg. gen. 33, lok. 41
stav sg. gen. 33, lok. 41
stavadlo 139
stavení pl. gen. dial. sta-
veň 169
stblo 140, 153
-ste 352
stblo 140, 153
steč 400
step 361
stez 396
stín, stien 94, 369
stinadlo 139
skutek sg. lok. 41
sto 138, 139, 153; 141
stoklasa 190
stól v. stál
strach sg. gen. 33
straka pl. gen. strák 179
strana pl. gen. strán 179
strast 391
Štrašecí 562
strašivý 291, kompt. 304
stráž 128, 226
strážě 128, 203, 207, 225
střeček 39
střed, -d 374
Střehom 310
střežyl 119
-střel 84
střen v. stržen 370
střevíc pl. gen. 107
stříc, v-stříc 207
střil 84
stříž 400
střmen 107 sl.
strom sg. akk. 29, gen.
35, lok. 41
strouha, struha, struh-
183, 186
strumen 407 sl.
strup sg. akk. 29
strýko sg. nom. 24
stržen, -ň 410
studený 291, -no 280
stůl, stól 84, sg. gen. 33,
 35, lok. 41, stol- 67
stupeň 410
stvol 84
Stýblo 148 sl.
styč 400
stžě 226
-stě kmen. subst. 380
sú, sů, sí sg. akk. a instr.
 fem. zájm. *sen* 508, 511
súd- v. soud-
súdicek 87
sudi 21, 174; vzor 254 sl.
súdoba 509
súhr- v. souhr-
Such 280, *sucho* 280
suchol 84
suchomel 119
suchý 291
šuperlativ v. komparativ
súsěl v. soused
súš- v. souš-
svr- v. souvr-
sv- m. s- v zájm. sb 509,
 510, 511, 512
sval 84
svátek sg. gen. 33
svatokrádec 122
svatý 291, sg. lok. masc.
 neutr. *světicem* 554, dat.
 lok. fem. a du. nom.
 akk. fem. neutr. *světíej*
 554, pl. nom. masc.
světí 554 sl.
svazček 87
svekr pl. -řic 50
svetrev, vzor 335 sl.; jeho
 kmen a pádové připo-
 ny 4—22
svest, svěst 392
svět sg. gen. 33, 35, lok.
42, 43; 39
svět- přehláskou v adj.
svatý, v. t.
světloň 232
svělošče 221

- světlyj* 291, kompt. 303, 304, 308
svicen sg. gen. 33, 35
svíce, sviect, svéc- 215
Sviň-brod 312
svině 227
svisel 119
švazel 84, 119
svlačec 123
Svoboda příjm. 187
svobodný kompt. 305, 308
svój v. sváj
svrchek 94
svrchovaný kompt. 302
svrchu 333
svršek 94
sváj, svój 491 sl.; *svoj-*
ustrnulé 498; *srov. můj*
sy m. si sg. dat. 527
syn 320, 321; *vzor* 322
sl.; jeho kmen a pá-
dové přípony 4—22;
sg. akk. 26, 323
sýř sg. gen. 35
Syrie, -rie 246 sl.
sysel 84
syťj 291
-sø pl. lok. 19; 77 sl.;
v zájm. bezr. pl. gen.
lok. 521
sb 506
sb- kmen zájm. 433
-š v dial. adverb. *častějš,*
lehkejš atp. 304
-ša sg. gen. kompt. ve
výrazích adverb. z-bliž-
ša, do-širša atp. 306
šakal 81
šál 81
-ščě subst. plur. vz. dušě
220 sl.
šč- v. *št-*
-šeský adj. pl. -ščěti dial.
-ščí 550
še dial. zájm. zvrtné *sě*
525, 527
še- m. *vše-, veš* omnis,
v. t.
-še sg. nom. neutr. kompt. 301, plur. kompt. 301;
- plur. part. -sø 299
-še subst. vz. dušě, pl.
gen. 210 sl.
šebe dial. = *sebe* 525
Šebastian, vok. -ěne 71
šebú dial. = *sebu* 529
šedesát 355
šelma pl. gen. 180
šest 350 sl.
šestdesát 355
šestineděle 225
ši- m. *vši-, veš* omnis v. t.
-ši sg. nom. fem. kompt.
301, - part. -sø 299
šibal 84
šije 203, 207
šilhaný 291
šilink pl. gen. 55
Šimon -ň 81
šindel 80
šíp sg. gen. 33
šír pl. *širie* 50
širě 203, 207, 217, 218,
219
široký 291, kompt. 305,
306
Šiša příjm. 233
škařědošě 221
škařďj kompt. 305
škola pl. gen. *škól* 179
škrupul 80
šlatce dial. ze *svlačec* 123
šlechta 201
šlépěje 122, 227
šmytec dial. ze *smyčec* 123
šňára, šňor- 186 sl.
šo, čo, dial. m. *co* 467
-šo v adverb. výrazích
kompt. dial. na-kratšo,
na-běšo atp. 304
šohajko vok. za nom. 24
špalek sg. akk. 29, gen.
35
špic 83
špitál 80
-šský adj., plur. -ščěi, -ščí,
-ččí 550
šťastný, sčastný, pl. nom.
sčestní 555, kompt. 305
štědrý, sčedryj 291, *Ščedr*
280
štempl 80
šterbivý, ščerbivý 291
štíť, ščíť sg. lok. 42
štrách 580
štúdev 337 sl.
švadlí, švedlí fem. 241,
masc. 257
švarný, koně švárna 280
t, to zájm. sg. nom. akk.
442
t dial. m. *ti,* zájm. 525,
527
t-kmeny 4, 5, 420 sl.
ta dial. m. *tě,* zájm. 522,
524—527
-ta subst. vz. ryba 190
ta-, kmen zájm. 433
Tábor sg. lok. 92
tabula 189
tác 83
tajno 280
tál 363; 580
talov sg. gen. 33
táta 201
Tatar, Tater 94, pl. gen.
54
te dial. m. *ty,* zájm. 524
tě zájm. 2. os. sg. 552,
524 sl., 526, 827
te- dial. m. *to-* v zájm.
sg. gen. teho atd. 437
a j.; m. té- v zájm. pl.
gen. tech atd. 438 a j.
tě- kmen zájm. 433 sl.
teba, teba, tebä dial. sg.
gen. akk. zájm. 2. os.
525, 526
tebe sg. gen. akk. zájm.
2. os. 521 sl., 525 sl.
tebě sg. gen. zájm. 2. os.
525, 527, dat. lok. 528
tebě tibi 521, 522
tebum, -úm dial. sg. instr.
zájm. 2. os. 529
těhoden 413 sl.
teje dial. z *tebě,* v. t.
-tek přívěsek při *veš-* 513
sl.; vznikl z -cek 518

- telček* 87; sg. akk. 28
telec sg. akk. 99
Telecí jm. míst. 562
těles- 420
tělo 137, pl. gen. *tiel* 140
těmě 414 sl., *temeno*, *tě-*
meno 419
templ 80
ten zájm., z *tō-nō* 439,
 442. jeho skloň. 442 sl.
ten-dle 448
teneto 148
ten-hle, *ten-lc* 448
tento 448, *tentýž* 450 sl.
ten-ž, *ten-že* 447 sl.
teplíce, *Teplíce* 227
teplo 280, *teplý* 291, *kompt.*
 306
teskno 280, 282
test 392
tešé, -úe vzor skloň. part
 -nt 294 sl., srov. *trpě*
tet 442
těžký 291, *kompt.* 302 až
 305
Thoas 82, 570
tí tibi 521, 522, 527; dial.
 za *tě* akk. 525
 -*tí* m. -*cí*, z lat. -*tio*, subst.
 vz. paní 249
Tiburci 131
tiemě, *těmene* 414, 419
tieskn, -*ň* 370
tiesn v. *tisen*
tiež- v. *tiž-*
tichý 282, 291
tín 370
tisen, *tiesn*, *tiesň* 370
tistic 129, pl. gen. 107
titul 80
tiže, *tičžě*, *těž-* 203, 207,
 215, 217 sl.
 -*tken* přívěsek při veš-
 513 sl.
 -*tlo* subst. 139
tloušť, *tlúšče* 203, 207,
 217 sl., 219
tluč 399, 400
tlúšče v. *tloušť*
tma pl. gen. *tem* 179
to-kmen zájm. 433
toša dial. = *tobě* 526,
 528
tobě 523, 518
tobi dial. = *tobě* 528
tobu, nč. *tebou* 528, 529
toh' m. *toho* 443
toj- proti *tě-* v km. zájm.
 434
tojten v. *toť ten*
toliko 274
tom' m. *tomu* 443
Tomášů, *Tomšů* příjm.
 267, 268
topol 119
to-ten 448
toť-ten, *tojten* 448
toul 84
tovaříš, -*ryš* 129, 401
třas-, *třés-* 71
trať 392
tráva, *trav* 184
trálec, *trálec* 120
tré 203 sl., *ustrnulé* 504
tředle 241
třes- v. *třas*
třetí 319
třeví 131 sl.
trest, -*ť* 392
tři, *třie* 22, 401 sl.
Třidvory 69
Trier 81
tříslo, *třieslo* 139
třmi 406
trn 85
 -*tro* subst. 139
trój, *truoj*, *trůj* 500 sl.;
trój, *troji* 438, 499 sl.;
trojí 502 sl.; srov. *dvój*
trouba 200, *trub-* 186
trpě, -*iec-*, vzor skloň.
 part. -nt 294 sl.; jeho
 kmen a pádové připo-
 ny 6—21
trpělivý 291
trpkosť 221
trpný *kompt.* 304
trť 392
trstina, *třtina* 392
trů- v. *trou-*
truc 83
trud sg. gen. 33
truhla 180, 189
truehlý 291
trumf sg. akk. 29
trupel 83, 84
tryl 80
 -*trž* 400
tštivý, *tščivý* 291
tučný, *tučen mužik* 291
tuhy 291, *tuze* vysl. *túze*
 282
tuk sg. gen. 33
Tuklaky, -*klecíech* 71
túl 84
tum, *túm* dial. sg. instr.
 = *tou* 445
tuna, -*ně* 189
Turek pl. gen. 54
turnaj, -*ej* 129
tu-ten 448
tvój v. *tvůj*
tvárosloví 1
tvář 365
tvorec 122, sg. akk. 98
tvrdý 291, *kompt.* 305
tvrz 204, 207
tvůj, *tvój* 491 sl.; *twoje*
 = *tvá manželka* 492;
tvój-čcra *ustrnulé* 496;
 srov. *můj*
ty zájm. os. 2. sg. 521,
 522, 524; - dial. m.
 dat. *tí* 527
tý, dial. sg. gen. a dat.
 lok. fem. zájm. *ten* 443,
 444
tý, *tá*, *té* 448 sl.
ty- v dial. *tych* atd. m.
tých atd. 437 a j.
týden 413 sl.
tykev 337 sl.
týl 84, sg. lok. 43
tym dial. za *tem*, *tom* 582
tyn dial. za *ten* 442
Tyr 81
týž, *táž*, *těž* 448 sl.
týžden 413
 -*tz* jm. něm. 574
tě, *ta*, *to* 434 sl., 442 sl.

- tb*, -*t*, -*ť* subst. 376—380
 -*u*, při kmenech měkkých
 -*u*, -*ú*, -*i*, koncovka sg.
 vok. 10, vz. chlap, 25,
 85 sl., oráč 96, syn
 323, kámen 407, — sg.
 akk. 10, vz. ryba 175,
 vládyka 196, duše 206
 sl., panoše 228, zájm.
 fem. 582; — sg. gen.
 vz. dub 30 sl., meč 100,
 město 136, dobr 277,
 vól, dóm 324, kámen
 408, loket 426; — sg.
 dat. 12, vz. chlap 36,
 oráč 100 sl., město 130,
 moře 155, dobr 277 sl.,
 vládyka 197, host 345,
 kámen 408, rámě 417,
 nebe (moře) 419, —
 sg. lok. vz. chlap 38
 sl., oráč 102, město 137,
 moře 155 sl., syn 324,
 host 345, kámen 409,
 rámě 417, loket 426
 -*u* bývá zvrtnou analo-
 gií m. -*i*, v. t.
 -*ú*, -*au*, -*ou*, při kmenech
 měkkých -*u*, -*ú*, -*i*,
 koncovka sg. akk. ve
 vz. paní 239, sudí 255,
 skl. slož. 533, 541, 557;
 — sg. dat. vz. Jiří 132,
 znamení 165; — sg. lok.
 vz. znamení 166; —
 sg. instr. 13, ryba 176,
 vládyka 197, duše 209,
 panoše 229, paní 240,
 sudí 255, svekrev 339,
 kost 345, máti 431,
 zájm. 436 a j., slož.
 533, 534, 559; — du.
 gen. lok. 15, ve vz.
 chlap 45, oráč 103, Jiří
 133, město 138, moře
 156, znamení 168, ryba
 177, vládyka 197, duše
 209, panoše 220, paní
 240, sudí 255, kost 345;
 rámě 417, kuře 423,
 loket 427, zájm. 436
 a j., slož. 534, 549, 560
 -*ú*, -*ú* bývá zvrtnou
 analogií m. -*i*, v. t.
 -*ú* v. -*óv*; u Novotná atp.
 556; — ustrnulé m.
 -*úv*, -*ova*, -*ovo* atd. 263;
 — příjmení 267, 268
 u-kmeny 4, 6, 320; *ú*-km.
 4, 320 sl.; *ū*-km. 4, 6,
 335 sl.
 -*ua* jm. cizí 567
úběl 118
ubohý 292
 -*uc* m. -*úc* v part. praes.
 295
 -*úci*, -*úc* sg. nom. fem.
 vzoru *nesa*, *tešě* 295
úcel 84
učený kompt. 302
úd sg. gen. 33, lok. 43
úděl 84
údol 84
úhel 119
úhel 84
Uher pl. nom. -*ic* 50; jm.
 míst. *Uhry*, -*a* 68 sl.
úhor pl. -*a* 53
úhoř sg. akk. 99
Uhry v. *Uher*
 -*úch* dial. pl. gen. 57,
 108; possess. 263
ucho 138, 358 sl.; v-*úši*
 359
 -*új* dial. pl. gen. 57;
 possess. a příjm. 263,
 264, 498
újedl 372
Újezd sg. gen. 35, lok.
 43
úkol 84
ukrutný kompt. 304
úl 119, 129
úlc, *úli* 131, 135
úlechle 204, 207
Uliisses 571
um sg. gen. 33
 -*um*, -*úm* dial. (laš.) sg.
 instr. fem. za -*ú*, -*ou*
 podle pol. -*a*, ve vz.
 ryba 177, duše 209,
 kost 345, v skl. zájm.
 441, slož. 547, 559; —
 dial. (laš.) pl. dat.
 z -*om*, -*ám* 110; dial.
 pl. dat. ve vz. dobrý
 556; — dial. sg. dat.
 lok. m. -(*i*)*ú* vz. zna-
 mení atp. 165, 166; —
 dial. pl. gen. z -*úv* 57,
 108
 -*um* subst. z lat. 569
úmysl 84, sg. gen. 35
umyvadlo 139
 -*uo*, -*uov* v. -*óv*
úpal 84
u-plně 289
úplnek 87
úplný 289
u-poly 530
úřad sg. gen. 33, *úřčd*-
 71
uran, -*ň* 82
úraz sg. gen. 33
 -*us* subst. z lat. 565, 568,
 -*ús* 572, 573
ústa 140, 141
ušlechtily kompt. 304
utěšený kompt. 303
 -*úv* v. -*óv*
úval 85
u-věči, *u-věči*, *u-věši*
 306, 307
uzel 84
úzký 292, kompt. 305
úžest 393
užitečný kompt. 304
 -*v* v part. -*os* 299
 v-kmeny 6
va du. nom. akk. zájm.
 1. os. 523, 529
 -*va* ve vz. svekrev 336
 sl.
vagacé dial. sg. neutr. 250
váha, *vah-* 184
Vája příjm. 233 sl.
vajce v. *vejce*
vají, -*ú*, -*i* du. gen.
 (akk.) lok. zájm. 2. os.
 521—523, 530

- val, -val* 84
vál 84
valach sg. akk. 28
vám pl. dat. 521, 523, 531, *váma* du. dat. instr. 521—523, 530, *vámi* pl. instr. 521, 524, 531
vana, vanna 195
Váňa, Váně 30, 221 sl., 233
vandal 81
vánoce 219, sg. 220
Vanuše 221 sl.
varhany 94
varle 425
vás pl. gen. akk. lok. zájm. 1. os. 521—524, 531
váš z vas-jv 523; 488 sl.; srov. *náš*
Váša 233 sl.
vášeň, vášně 204, 207, 227
Vavřinec sg. vok. 97
vážný kompt. 304
vděčný kompt. 302
-ve subst. vz. svekrev 336 sl.
vě du. nom. zájm. 1. os. 523, 529
-vě subst. vz. svekrev 336 sl.
věc 395
věci jmenný kompt. k *veliký* 302, fem. *věcsi*, *věčši*, *větši* 303, neutr. *věčše*, *věčše*, *větše* 304, gen. 306, instr. 307
ve-č 464
večas, vetčas 442
večer sg. gen. 35, *k-ve-čerou* 36
Večeřa, -ře, příjm. 215 234
večeros 507
věčný 280
věčš- v. *věci*
věd, věď 374
-věď, -věď 375
ve-dne 13, 411
vedro 140
vedv m. ved part. -*ns* 229
ve-dví 503
věhlasa 190
věchet sg. gen. 428
vejce, vajce 157, 160, 162, 425
věk sg. gen. 33, pl. gen. 55; *věky věkóm, věky věkoma* 59
velblúd sg. akk. 28
velí adj. 316 sl.
velíka noc 394, srov. *noc*, — *velikonoc*, -*ce* 220, 292, 395
veliký 292; jmenný kompt. *věci*, v. t.
Velím 310
velmož 227
velus sg. akk. 29
velryb 95; sg. akk. 28
velryba 195
vem pl. dat. = *vám* 531
věno 137
ventil 80
ve-psí v. *psi*
vepř sg. akk. 99
věrdnuť pl. gen. 55
Vergil 81
verš 83
věrtel 80, pl. gen. 107
-vět 393
větev 337 sl.
ve-t-čas, večas 442
vetchý 272
věťš- v. *věčš-*, *věci*
ves 398.
veselý 292
veslo 139
-věst 392
vesmír 513
veš subst. 401
veš omnis 512 sl.; — *sprívěsky: veš-cek, -cok, -tek, -tok, -cen, -ken, -cken, -then, -chen, -keren, -ckeren, -cheren* 513 sl.; — *veš* a *svój* *mateno* 514 sl.
vešdajší, vežd- 512
veškeren 271; 513 sl.
věťš- v. *věci*
veza part. 11
vezdejší 512
vězeň sg. akk. 98
věž, věž 204, 207, pl. gen. *virž* 210
veždajší 512
vchozí 313
více, vicec kompt. 305; — *viece* subst. 217 sl.
Videň, Viedně 122, 204
vidle, vidly 189, 190
viec- v. *vie-*
viera v. *vira*
vietr v. *vitr*
viezal 119
vigilie 246 sl.
vicher, vichr 87
vikev 337 sl.
Vincenc 82
vinný kompt. 302; *vinuo* *hrozno* 280
vinopal 119
vinovatý 292
vira, viera, věr- 185, *vieru* 195
-vist 393
Vit sg. lok. 42
vítel 119
vítěz sg. vok. 96, 97, akk. 98
Vitků 268
vitr, vietr, větr- 67, sg. akk. 29
vitriol 81
vízel 119
vládyka, vlad- 21, 174, 200; *vzor* 195 sl.
vlast 393
vlášci 315
Plašim 310
v-lec-ve-č 468
vlk pl. nom. *vlcie* 51
vlž 400
v-ni-v-čem 468, *v-ni-v-če-ž* 464, *v-ni-ve-č* 464, 468
vnouče, vnúč 424
v-óci v. *vůči*

voda pl. gen. <i>vód</i> 179	na-však-čas, -den, -ve- čer 274; 521	vz-tlušči, vz-vieci, vz-výši 219
voj 130, 225, 401	vše-, vše- srov. <i>veš</i> <i>omnis</i>	<i>všb</i> , <i>veš</i> 512
voj fem. v. <i>oj</i>	-vše pl. nom. part. -as 299	Waterloo 577
vojan, vojénin, vojín 75	<i>všesil</i> 84	-x subst. masc. přejatá 82, 572, 574
vojna pl. gen. 180	vši- srov. <i>veš</i> <i>omnis</i>	-y sg. gen. 11, vz. ryba 175, vládyka 196, místo
vojska 176, 195; vojsko 137, 195; vojský 195	-vši sg. nom. fem. part. -as 299	-u ve vz. dub 36, syn 327, 329 sl., dobr 581; — du. nom. akk. 14, vz. syn 324, chlap 45, kámen 409, loket 427; — pl. (nom.) akk. 15, 16, vz. chlap 47, 48, 53, ryba 178, vládyka 198, syn 325, kámen 409, loket 427, zájm. 436 a j.; — pl. instr. 19, vz. chlap 63 sl., město 144, host 349, kámen 409, rámě 418, nebe 420, kuře 424, loket 427
vokativ sg. jmenný 9; — jinde není a je za něj nominativ 524, 536 a j.; vok. za nom. 24	všie-věci adv. 395	-y jm. cizí 574
vól v. <i>vůl</i>	v-táli 363	-ý sg. nom. akk. masc. vz. dobrý 533, 539; — někdy pl. instr. m. -y, v. t.
volčec 87	vůči 359	-ý (í) zúžením z -é, v. t.
vole 160, 425	vůl, vól, vol- 67, 85; sg. akk. 28; vzor 321 sl.;	-ých, -ajch, -ejch, pl. gen. vz. dobrý 534, 552, — pl. lok. téhož vzoru 535, 552
vóle v. <i>vůle</i>	sg. gen. <i>volu</i> 333	-ym dial. (laš.) z -em, v. t.
volek sg. akk. 28	vůle, vóle, vol- 215	-ým, -ajm, -ejm, sg. instr. masc. neut. vz. dobrý 535, 546, mateno se sg. instr. -ém 535, 546, — pl. dat. téhož vzoru 535, 552 sl.
vom laš. = <i>vám</i> 531	vum dial. (laš.) = <i>vám</i> 531	-ýma du. dat. instr. vz. dobrý 535, 549
Voslice příjm. 234	v-úši 359	-ými, -ajmi, -ejmi, pl. instr. vz. dobrý 534, 535, 553
vóz v. <i>vůz</i>	vůz sg. gen. 33, lok. 43; pl. gen. <i>vóz</i> 55; <i>voz-</i> 67	-yn, -yně v. -yni
vozník sg. akk. 28	vy pl. nom. akk. zájm. 2. os. 521—523, 530	-yni, -yně, -yn subst. vz. duše 8, 204, 205, 206
v-plně 269	výhoz 85, 120	
v-poly 330	výchoz 120, 216	
v-prvo 273	výmě, vymeno 414 sl., 419	
vrabec sg. akk. 99	výmének 87	
vráska pl. gen. 180	výmol 84	
-vrat 393	výmysl 84	
vratu 153, pl. gen. <i>vrát</i> 140	výpal 84	
Vratislav jm. míst. 310 sl.	výpověď, -d 371, 375	
vrátýč 122	výr sg. akk. 28	
vřed sg. akk. 30	vysoký 282, 292; kompt. 305 sl., s-vyšší 306	
vřémě 419	výstřel 84	
-vrhel 119	výše, výš 204, 207; 217 sl.	
vrch sg. gen. 35, 333, pl. vrcha 53, 333, gen. vrch 54; po-vrchu 333	vyvrhel 119	
Vrchláb, -labie 171	vyžel 85	
vrchol 85	vzácný kompt. 302—308	
vrstva, vrstvě, vrstev 336, 337 sl.; pl. gen. <i>vrstv</i> 180	vzbóh 27	
vrš, vrše 204	vz-dáli 217 sl.	
Vrátáko 148	vz-děli 218, vz-dl v. z-dl	
-vrtel 119	vz-hlábi 218	
vrv 361	vzechod sg. gen. 33	
v-stříc 207	vzchopný 292	
v-sv, za to je v-s- 498	vzrůst, vzrůst, vzrost- 67, sg. gen. 33	
však, -a, -o vzor 274;	vztekl sg. akk. 29	

- ýř subst. masc., pl. -ýrie 105
 -ys jm. řeck. 572
 -ýs, -ýž pl. gen. lok. m. -ých-s, -ých-ž 552
 -z subst. přejatá 82, 574; -z, -z, subst. vz. oráč 85, 119
 -za subst. vz. ryba 190; -za subst. vz. duše 216
 záběl 84
 záboř, -ie 171
 zábrěh 39
 za-celo, za-celu 327
 Zač m. Žatec 123
 za-č, za-če-ž 464, za-či-ž 465
 zad, záda 36, 53, 54, 68, 146, 153
 záděl 84
 zadržel 119
 záduš, -ie 171
 záhon sg. gen. 35
 zahrada plur. 178
 zajíc sg. akk. 99
 zájmena rodová a bez-rodá 433; zájmenné skloňování 3, 433; skloň. zájmen rodových 433 sl., rodových 521 sl.
 zákal 84
 zákon sg. gen. 33, 35, lok. 42
 zálet pl. -a 53
 zámček 87
 zámez, -ie 171
 za-mladu, -mlady 329, 582
 západ sg. gen. 33
 zápal 84
 zápověď, -d 371, 375
 zář, záře 204, 227
 září 132 sl., 135, zářij, zářuj 130
 zásol 84
 zástřel 84
 zástup sg. gen. 33
 zást, -ie 171
 zatvořidlo 139
 závěradlo 139
 závist 393
 z-bližša, z-bližše 306
 Zbraslav 306 sl.
 zbroj 122, zbroje 225
 zbrojnoš 232
 z-cělu 327
 z-dál, z-dáli, z-dáli 217, z-dalša 306
 zdblo 153
 z-děli 218
 Zderaz sg. vok. 97; 85, 120
 zděř 364
 z-dl 218
 z-dolejše 306, z-doly 327
 z-domu, z-domy 328
 zdravas 95
 zdravý 292, zdrav 282, kompt. 308
 zdržlivý 292
 z-důly 327
 ze-co = z čeho 466
 zeď, zed 375
 zel, zlý 292
 zeleň 370
 zeleno 280, 282
 zem v. země
 zeman 72, pl. -né 53; srov. zeměnin
 země, zeměčata 425
 země 204, 207, pl. gen. zém 210, 211
 zeměnin 6, 15, 18, 19, 72 sl.
 zeměplaz, zemiaplaz sg. akk. 29, gen. 30; 88
 ze-spatu 334
 ze-stoje 334
 zeť, zět 393
 zecel 84
 ze-vzdáli 218
 ze-zadu, -y 36
 -zga subst. 176
 z-hloubi, z-hloubí, z-hloub- 218
 z-hroubi, z-hrubi, -í 218
 zimu-s 509
 Zitko příjm. 24
 zkáza 190
 z-kratša 306
 Zlat 280
 z-leže 334
 zlo 280, 282
 -zlo subst. 139
 zlob 361
 zloděj 130, pl. nom. 105
 zlodějec 122
 zlostivý 292, jazyk zlostiv 280
 zlý 292
 zmatek sg. gen. 33
 z-menša, z-menše 306
 zmie, zmijě 254
 z-mladu, z-mlady 329, 582
 zmol 84
 znám, -a, -o part, vzor 274 sl.
 známě 419
 znamení 21, vzor 163 sl.
 znamenitý 292
 znameno 148, 419
 z ničě 313
 z-plna 289
 zpod 36
 zpráva, zprav- 184
 z-prva, z-prvu 273
 zralý 292
 z předu, z-předy 36
 zráti 579
 zrcadlo 140
 zřetelný kompt. 302
 zřetel 115
 zrnce 157
 zrůst v. vzrůst
 z-stáři, -í 218
 zš- žč atd. 580
 z šíři, -í 218, 219
 -zt, -zte z -desěte 352
 z-tiči, z-tíži, -í 219
 z-tloušti, -í, z-tlušči 219
 zvěř 97, 122, 365
 zvěst 392
 z-věša 306
 z-víci, -í, z-vieci 219
 zvláště, zvláště 315
 zvonček 87
 Zvoleňoves 312
 zvrtná v. analogie
 zvrhel 119
 zvuk sg. lok. 42

- z-výš, z-výši, -i* 219
z-Wadštejna nom. 576
zžár, ve-žžieř 72
žábra, žabr- 184
žáda 187
žádoště 220 sl.
žádný 292
žáhev 337 sl.
žal 85
žaloště 220 sl.
žalud 376
žaludek sg. gen. 35
žár v. zžár
Žatec 123
Žďár 72
-žě subst. vz. duše, pl. gen. -ž 210
žebro 140, 152
žel 119
železo 137
želud 376
žeň, žen 370
ženkyl 85
Žerčínoves 398
žerď, žrd 376
žernov sg. gen. 33
-žest 393
žezl 95
žid pl. nom. 50, 53
židla, -e 189
žie- v. ží-
žila, žil- 185
živcl 84
život sg. gen. 33, 35
živý 282, 292; *jak-sem-živ, jak-živ, jak-tě-živ, jakž-tě-živ* 293
žizn, -ň ubertas 371
žizeň, žiezn, -ň sitis 371
žiznivý, žiezn- 293
žlab 95
žlč 399
žleb 95
žluč 399
žlut 393
žně 370
Žrčina-ves 398
žrd, žrdž 376
žrnov sg. gen. 33
-ž sg. nom. akk. ve skloň. jmenném 7, 8, 10, 323, zájm. 434; — pl. gen. 17, ve vz. chlap 54, město 139, ryba 179, vládyka 198, souhlásk. 409, 418, 420, 423, 427, 432
-zs kmen part. 6, 9, 299
-ž sg. nom. akk. ve skloň. jmenném 7, 8, 10, 11, zájm. 434; — pl. gen. 17, ve vz. oráč 106, moře 157, duše 210, panoše 231
žja- kmeny 5
žjo- kmeny 5

Vysvětlení zkratkův.

Obecné připomenutí o zkratkách, pramenech a dokladech, vytištěné v díle I. str. 666, platí také pro díl tento.

Zkratkem I. s připojenou stránkou rozumí se první díl Historické Mluvnice.

Zkratky ostatní jsou vysvětleny skoro všechny ve jmenovaném právě díle I. str. 667—688. Ty z nich, kterými se udávají prameny, mají tam svá vysvětlení náležitá a dostatečně zevrubná; zde opakuje se z toho většinou jen výtah, v němž se smysl zkratku a při textech také stáří těchto udává; pro zprávy zevrubnější nahlížeje čtenář podle potřeby do vysvětlení při díle I. Při zkratkách nových, v díle I. nevyložených, podávají se vysvětlení ovšem zevrubná a náležitá. Korektury, které se místem vyskytují, hledí k udáním dílu I.

Číslice římská při textech starých znamená století.

ABoh. = české přípisky v zápisníku Alberta Bohema, z pol. XIII stol.

Adam = život Adamův, rkp. ČMus. z 1. pol. XV; — *Adam Kap.* = veršovaný zlomek o Adamovi a Ěvě, rkp. knih. kapit. v Pr., z 1. pol. XIV.

Admont. neb *AdmontA.* = dva zlomky stč. písní v rkp. kláštera Admontského, z 1. pol. (spíše než ze 3. čtvrti) XIV; — *AdmontB.* = jiné dva kusy české v rkp. téhož kláštera, XIV stol.

Aelt. Denkm. = Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache, von Šafařík u. Palacký 1840.

Alb. nebo *AlbA.* = Ráj dušě, z lat. Alberta Velikého; text český v rkp. univ. Pr. (17. A. 19), z r. 1383; — jiné varianty téhož textu jsou *AlbB.* z XV, *AlbC.* ze skl. XIV, *AlbK.* z 1. čtvrti XV, *AlbM.* z konce XIV.

Alch. Ant. = Alchimie Antonia z Florencie, z r. 1457 (se známými nář. moravsk.).

Alx. = Alexandreida; — a to *AlxB.* = zlomek její Budějovický, XIV stol., — *AlxBM.* = zl. Budějovický nyní Musejní, XIV, — *AlxH.* = zl. Jindřicho-Hradecký, skl. XIII, — *AlxM.* = zl. Musejní, XIV, — *AlxŠ.* = zl. Šafaříkův, XIV, — *AlxV.* = zl. svato-Vítský, poč. XV, — *AlxVíd.* = zl. Vídenský, poč. XIV.

Alxp. = povídka pros. o Alexandrovi, tišť. 1513.

Anon. = slovníček řečený Anonymus, XV stol.

Ans. = Anselmus; — a to *AnsJist.* = zl. Jistebnický, 1. čtvrt XIV, — *AnsKap.* nebo jen *Ans.* = zl. Kapitulní, z poč. XIV, — *AnsOp.* = zlomky Opatovické, 3. čtvrt XIV, — *AnsWies.* = zlomky Wiesenberské 2. čtvrt XIV.

Ap. = zlomky leg. o apoštolech, z doby ok. r. 1300; — a to *ApD.* = zl. Dobrovského (Durichův), — *ApŠ.* = zl. Šafaříkův.

ApatFr. = LékFr., v. t.

Apoll. = Apollonius, z doby mezi r. 1459 a 1463.

ArchČ. = Archiv Český.

As. neb *Asen.* = Aseneth, z r. 1470.

Athen. = Athenaeum.

Aug. = kusy ze sv. Augustina, z r. 1398.

Barl. = Barlaam, tišf. 1593.

Bart. = Fr. Bartoš. — *BartD.* = jeho Dialektologie moravská. O díle prvním v. I. str. 668. Díl druhý vyšel 1895 mezi tiskem tohoto dílu mého, a mohl jsem ho jen částečně užiti. Bartoš třídí tu moravská nářečí poněkud jinak než v díle prvním, o tom viz zde nahoře v Opravách na str. 579 (opravu hledici k str. VIII dílu I.). Nářečí a podřečí v díle druhém popisovaná jsou označena většinou jmény příslušných měst okresních: měst a okrsků těchto druhdy několik k témuž nářečí se počítá (na př. Olomouc spolu se Šternberkem, Prostějovem a Vyškovem), a v nářečí jejich společném bývají ovšem rozdíly různoreční; nářečí a různorečí jest tudy v tomto díle BartD. drahně, a zejména: *blansk.* = v Blansku (a okolí, to vždy jest spolu rozuměti), *brn.* = brněnské, *buč.* = bučovické, *bud.* = budějovické, *bystř.* = bystrické, *dač.* = dačické, *drah.* = drahanské, *han.* = hanácké, *hol.* nebo *holeš.* = holešovské, *chrom.* = chromečské, *ivanč.* = ivančické, *jemn.* = jemnické, *jev.* = jevíčské, *klob.* = klobúčké, *koj.* = kojetínské, *kon.* = konické, *krom.* = kroměřížské, *kruml.* = krumlovské, *kunšt.* = kunštatské, *kvas.* = kvasické, *letov.* = letovické, *lip.* = lipnické, *litov.* = litovelské, *mal.* = malenovické, *nap.* = napaředské, *nezam.* = nezamyslické, *novoměst.* = novoměstské, *olom.* = olomoucké, *přer.* = přerovské, *prost.* = prostějovské, *rous.* = rousínovské, *saz.* = sazovské, *slavk.* = slavkovské, *štern.* = šternberské, *kel.* = kelečské, *tišň.* = tišnovské, *třeb.* = trebičské, *třešť.* = třešťské, *vyšk.* = vyškovské, *zábř.* = zábřežské, *záhor.* = záhorské, *znoj.* = znojenské, *ždán.* = ždánické, *žďár.* = žďárské, *židloch.* = židlochovické. Pro zvláštní hlásky dialektické má Bartoš v druhém díle také několik zvláštních liter, které zde třeba oznámiti: *ā* pro hlásku mezi *á* a *ó*, — *ē* = *y* malinko *k i*, — *ē* = *e* více *k i*, — *ē* = otevřeně *e* (han. za *y*, jinde psáno *ē*: *rěbē* = ryby *chrom.* 270, *rěbē* BartD. 2, 76), — *ē* = dlouhé *ē*, — *ī* = mezi *ē* a *i*, — *ŷ* = *y* málo zbarvené zněním *e*, — *ŷ* = temné, mezi *lašskopol.* a *česk. y*, — *ō* = trochu snížené *k n*, — *ō* = více snížené *k u*, — *ō* = *o* zvýšené *k a*, — *ō* dlouhé *ō*, — *ū* = trochu zbarvené zněním *o*, — *ū* = *u* dlouhé *ū*; — aby nebylo nedorozumění a zmatků, je třeba upozorniti na to, že některé z liter těchto kollidují s literami stejnými a v jiné platnosti přijatými a ujatými, a že tedy platnost zde udávaná jim náleží jenom v dokladech z BartD. — *BartNPis.* = Suš.-Bart.. v. t. —

Baw. = rkp. hr. Baworowského, z r. 1472 (se známkami nář. mor.).

Beck. = J. Beckovský, Katolického živobyті nepohnutelný základ...

třemi neporušitelnými sloupky, jenž jsau víra (dílo 1.), naděje (2.) a láska (3.) ubezpečený atd., v Pr. 1707—1708 (jazyk kleslý).

Bel. = Belial, rkp. 1. pol. XV.

Běl. = list. a zápisy Bělské z l. 1345—1708.

Ben. = bible Benátská z r. 1506.

Beneš. Gramm. = Mat. Benešovského Grammatika, v Pr. 1577.

Bibl. = biblický zlomek; — a to *Bibla.* = část Exodu, z 2. pol. XV, — *BiblB.* = část evang. Mark., ze skl. XIV, — *BiblC.* = část Soudc., z XV, — *BiblD.* = část Paralip., z XV, — *BiblE.* = část Gen., ze XIV, — *BiblF.* = část Gen., z l. 1360—1380, — *BiblFrimb.* = část evang. Luk., ze XIV, — *BiblG.* = část 1. Mach., z XV. — *BiblH.* = zlomek v ČMus., z l. 1360—1390, obs. Gen. 10, 16 až 11, 21 (jotace přísná), otiskl A. Patera v Česk. museum filolog. I, 336—338 (1895).

Blah. = J. Blahoslava Grammatika česká 1571.

Blázn. = Chvála bláznovství, přel. Ř. Hrubý z Jel., 1513.

Boh. nebo *BohFl.* = Bohemarius maior, zdá se že z r. 1379; —

Boh. m. nebo *Boh. min.* = Bohemarius minor, XIV.

Br. = bible Bratrská (Kralická) 1579—93; — *BrNZák.* = její Nový Zákon.

Břez. = Václ. Březan, Život Vil. z Rožmberka, 1609.

Brig. = Zjevení sv. Brigidy, z poč. XV; — *BrigF.* = téhož vzdělání jiné, XV.

Brikc. = Brikcí, Práva městská, 1536.

Brit. = glossy české v lat. slovníku Vil. Brita, ok. r. 1400.

Brugm. = K. Brugmann, Grundriss der vergl. Grammatik der indogerm. Sprachen 1886—93.

Btch. = Jos. Bartocha, rozpr. o nář. dolnobečevském.

Cant. Záv. Mnich. = Cantio Zavišonis, zlom. Mnichovský, XIV, —

Cant. Záv. Třeb. = táž píseň celá, v arch. Třeboňském, XV.

Cath. = Catholicon lat.-teut.-boh., slovník, XV.

CatoP. = Catonova disticha s gloss. česk., rkp. Petrohr., XV.

Cis. = Cisiojanus; — a to *CisMn.* = cis. Mnichovský, z 2. pol. XIII, — *CisMus.* = cis. Musejní, ze skl. XIV, — *Cis. 1444*, *Cis. 1520* a *Cis. 1614* = cisiojany z let udaných.

Comest. = Comestor, Hist. scholast., ze 3. čtvrti XIV.

č. = český, čeština; někdy = číslo.

ČČMus. = Časopis Musea království Českého.

Čel. = Fr. L. Čelakovský; — *Čel. 1830* = jeho smíšené básně, vyd. 1830, — *Čel. 1840* = jeho Růže stolistá, vyd. 1840, — *ČelDodav.*

= jeho Dodavky k slovníku Jungmannovu 1851, — *ČelMudr.* = jeho Mudrosloví nár. slov. 1852.

ČernHeřm. = Heřm. Černína Denník z l. 1644—1645.

ČernZuz. = Zuzany Černínové Dopisy z l. 1633—1654.

ČernýNem. = J. Černého spis o morních nemocech 1556.

ČMudr. = ČelMudr., v. t.

Čtv. = Čtverohranáč, XV.

Dač. = Mik. Dačický, zemř. 1626; — *Dač. Pam.* = jeho Paměti, — *Dač. Prostopr.* = jeho Prostopravda.

Dal. = kronika t. zv. Dalimila; — a to *DalC.* = rkp. Cambridge-ský, XIV, — *DalH.* = zlomek Hanušův, z 1. pol. XIV, — *DalHr.* = zlomek Hradecký, z 1. pol. XIV, — *DalJ.* = vydání Jirečkovo 1878, — *DalKK.* = zlomky Křižovnický a Klementinský k sobě patřící, z 2. pol. XIV, — *DalStrah.* = rkp. Strahovský (1—15 kap.), XV.

dbeč. = dolnobečevský, srov. Btch.

DesK. = začátek Desatera, ze skl. XIV.

DeskDE. = Dvorský a Emler, Reliquiae tab. terrae, z let 1318—1325.

Dět. Jež. = verš. zlomky o dětství Ježíšovu, z 1. pol. XIV.

dial. = dialektický; zkratky pro nářečí moravská viz při BartD. (Hist. Ml. I. str. 668 a zde str. 615).

Diefb. n. Diefenb. = Mittellat.-hochdeutsch-böhm. Wtb. z r. 1470, vyd. Diefenbach.

Div. Vít. = zlomky her divadelních, náležící knihovně kap. u sv. Víta v Praze; dva listy z kodexu téhož, vel. 4° pap., na jednom je vnošení Anno 1399; otiskl A. Patera v ČČMus. 1894, 74—85; obsah rozdělen v otisku ve čtyři kusy A, B, C, D; cituji tyto kusy a verše.

dluž. = dolnolužický.

Dobr. nebo Dobr. Lehg. = Jos. Dobrovský, Lehrgebäude der böhm. Sprache 1809, 2. vyd. 1819; — *Dobr. Gesch.* = téhož Geschichte d. böhm. Spr. u. Lit. 1792, 2. vyd. 1818.

dol. = dolní, dolno-, na př. *dol.-beč.*, *dol.-něm.* = dolnobečevský, dolno-německý atp.

Doleš. = Pav. Doležal, Grammatica slavico-bohemica 1746.

Donat. = zlomek lat.-česk. Donata, XV stol.

doudl. = doudlebský. srov. Kotsm.

Drach. = J. Drachovský, Grammatica bohemica 1660 (Olom. 1666).

Drk. = rkp. Drkolenský, z 2. pol. XIV; — *Drk. Vstúp.* = Vstúp. Drk., v. t.

du. = dual.

Duš. nebo Duš. Záj. = J. V. Dušek, Zájmeno v ústech lidu českoslov., Listy filol. 1883, 406—445; cituji stránky otisku.

Erb. nebo *Erb. Pis.* = K. J. Erben, Prostonár. písně a říkadla 1864; — *Erb. čít.* = téhož Slovanská čítanka 1865.

Ev. = evangelium, evangeliář; — a to *EvA.* = zlomek evangeliáře v ČMus., 2 proužky, asi z 2. čtvrti XIV., obsah mezerovitý z Mat., Mark. a Jan., jazyk starožitný, jotace přísná; otiskl A. Patera v Česk. mus. filol. I, 47—48 (1894), v otisku však část z Mark. X uvedena nesprávně jako Mat. X; — *EvOl.* = ev. Olomúcký, z r. 1421, — *EvSeitst.* = ev. Seitenstetenský, XV stol., — *EvVid.* = ev. Vídenský, z 2. pol. XIV., — *EvZimm.* = „čtenie zimního času“, XIV stol.

Fagif. = Fagifacetus s česk. glossami, z poč. XV.

FcifLL. = Jul. Feifalik, Altöech. Leiche, Lieder u. Sprüche 1869.

Frimb. = Bibl. Frimb., v. t.

Froz. = Ant. Frozýn, Obroviště 1704.

Gal. = list s nebe poslaný do města Galatan; — a ta *GalDl.* = jeho zlomek Dlabačův, z 1. třetiny XIV., — *GalKl.* = téhož text celý v knih. univ. v Pr., ze 4. čtvrti XIV.

Gesta = Gesta Romanorum; — a to *GestBř.* = jejich text v rkp. Březnickém, nyní v ČMus. (sign. 8. E. 1), z r. 1443, — *GestaK.* nebo *GestaKl.* (jinde též *GestaU.*) = text v rkp. univ. Pr. (17. F. 28), z pol. XV, se známkami nář. mor., — *GestaM.* nebo *GestaMus.* = text v rkp. ČMus. (3. F. 25) z r. 1473 (nikoli z r. 1482, oprava podle vydání J. Nováková), se známkami nář. mor.; — text *GestBř.* a *GestKl.*, s některými parallelami z *GestMus.*, vydal tiskem dr. J. V. Novák: Staročeská Gesta Romanorum (v Čakad., 1895); kniha vyšla, když se tisk tohoto dílu Histor. Mluv. ke konci chýlil.

GlossJer. = glossy k pror. Jeremiášovi, z 1. pol. XIII.

Griz. = Grizeldis. z l. 1459—63.

Hád. = Otibora Tovačovského Hádání Pravdy a Lži 1539.

Háj. = Václav Hájek, Kronika česká 1541; — *Háj. pp.* = téhož výklad o pojití a počátku národa českého, položený před kronikou a nepaginovaný.

Háj. herb. = Tad. Hájek, Herbář 1562.

Háj. Šim. = Šim. Hájek, Tabula de proprietate participiorum 1547.

Har. = Křišť. Harant z Polžic, Putování do sv. země 1608; —

Har. Erb. = totéž, vyd. K. J. Erben 1854—55.

Hatt. Ml. = M. Hattala, Mluvnice jaz. česk. a slovensk. 1857; —

Hatt. slc. = téhož Mluvnice jaz. slovenského 1864.

Herb. = J. Herben, Do třetího i čtvrtého pokolení 1892.

Hil. = Hilaria Litoměřického spis proti Jiří Poděbradskému z r. 1467.

Hlah. = česká bible blaholská z r. 1416; zachován jí jeden díl (II.), v knih. univ. Pr. (sign. 17. A. 1). Je hlaholský přepis textu českého psaného latinkou, jak svědčí některé známky, na př.: v Job. 33, 1 psáno: pozorní, a má tu býti impt. pozoruj, a Šir. 3, 19 svrchní m. impt. svrchuj,

patrně mylným čtením české předlohy: v té byly náležité imperativy -uj, byly psány -u nebo -ui, opisovatel nedopatřil a bral to za -ny nebo -ni, a přepsal hlah. ni; v Sap. 10, 21 psáno: ústa niemicova, a v Job. 3. předml. Jeron. z rodicov křesťanských narozený, místo němčova a rodičov, opět mylným čtením předlohy, jež tu měla za -ě- psánu literu nebo spřežku, kterou opisovatel vzal za -c- místo za -č-. Opisovatel byl Chorvat, vysvitá to z chyby jeho: podle nřkovadlnika, m. nakov- Sir. 38, 29; chorv. vyslovuje se dan za starší đn(đ), zvrtná analogie svádí spisovatele, aby tedy naopak m. nak- napsal nřk-. V dokladech vzatých z pilných excerpt p. Jos. Víška přepisují hlaholské jař (bývá za č. e, é a ja. nikoli za ě) literou ě, a znaménka jerová (troje ' ', částečně kollidující s českými znaménky diakritickými) literou ь. Text je shodný s textem Ol.

Hlah. zlom. = stsl. zlomky hlah.; mezi nimi jsou dvojce s bohemismy: *praž.* = pražské, z XI—XII stol., vyd. Šafařík 1857, a *kyj.* = kyjevské, z XI stol., vyd. posledně Jagić ve svém spise Glagolitica 1890.

hluž. = hornolůžický, — *hněm.* = hornoněmecký.

Hod. = Hodiny sv. Maříe atd., z poč. XV.

Hom. = Homiliář; — *HomKlem.* = homil. Klementinský, z pol. XIV, — *HomOp.* = homil. Opatovický se stč. glossami z 2. pol. XIII.

Hoř. = Hořov., v. t.

Hořek. = Hořekování Spravedlnosti, od Kouče z Hod., v Pr. 1547.

Hořov. nebo *Hoř.* = knihy arch. Hořovického XV—XVIII.

Hosp. = píseň Hospodine pomiluj ny.

Hrad. = rkp. t. zv. Hradecký, z 1. pol. XIV.

Hrob Boží = divadelní hra toho jména, ze skl. XIV.

Hrub. = rkpisný sborník Řehoře Hrubého z Jelení, z r. 1513; — v něm i *Blázn.*, v. t., — a *HrubLobk.* = posláni a naučení Bohusl. z Lobkovic panu Petru z Rožmberka, přel. od Hrubého; — *HrubP.* n. *HrubPetr.* = téhož překlad Petrarkových knih o lékařství proti štěstí i neštěstí, v Pr. 1501.

Hug. = stč. překl. Hugových knížek o připravení srdce, z XV.

Hus = mistr J. Hus; — *HusE.* = jeho spisy české, vyd. K. J. Erben; — *DusHř.* = jeho traktat o sedmeru smrtedlných hřiešieh, = „Zrcadlo člověčieho spasenie“, v Kruml., z doby nedávné před r. 1418; — *HusOrth.* = jeho traktat o české orthografii; — *HusPost.* = rkpisný sborník z r. 1414. obsahující jeho Postillu atd.; — *HusSal.* = jeho Výklad piesniček Šalamúnových, z r. 1448; — *HusW.* = tři česká kázání v rkp. kláštera Wilheringy, domněle Husova (srov. Věstník kr. České Spol. nauk 1890, 357 sl. a Listy filol. 1894, 393).

Hymn. nebo *SequC.* = hymnář, vlastně sekvencionář knih. univ. v Pr. (11. D. 1), ze XIV; — *HymnOpav.* nebo *SequD.* = hymnář rkp. v knihovně musejní v Opavě z r. 1418; obs. 83 hymny lat. (s parallelními výklady českými); z těch jsou 73 hymny s mezirádkovým překladem českým (překlad mechanický, často beze shody syntaktické); otiskl V. Hauer v Listech filol. 1895, 141 sl.

Chelc. = Petr Chelčický; — *ChelcKap.* = jeho traktaty v rkp. knih. kapitulní v Pr., z 1. pol. XVI; — *ChelcP.* nebo *ChelcPost.* = jeho postilla, psaná po r. 1434, tišť. v Pr. 1522; — *ChelcSít.* = jeho Sít víry tišť. 1520.

Chir. nebo *ChirA.* = lékařství ranné (chirurgie), rkp. z 2. pol. XV; — *ChirB.* = LékB., v. t.

Chlád. = J. Chládek, Naučení kratičké atd. (gramm.), v Pr. 1795.

chod. = nář. chodské.

Jag. = V. Jagić; — *Jag. Arch.* = jeho Archiv für slav. Philologie 1876 sl.

Jand. nebo *Jandit* = Gramm. linguae bohemicae 1. vyd. 1704, 2. 1705.

Jar. = cesta pana Albr. Kostky, popsána panašem Jaroslavem asi r. 1464.

Jelč. = SequB., v. t.

JelLobk. = HrubLobk., v. t.

Jeron. = snůška kusů theol. a nábožných v rkp. knih. univ. Pr. (17. E. 9), mezi nimi na prvním místě „kniehy Jeronymovy“, z XV stol.; — *JeronTob.* = Tob., v. t.

Jg. = Slovník Jungmannův; při tom bývá udán obyčejně i Jungmannův pramen.

Jid. = zlomek legendy o Jidášu v ČMus., z poč. XIV; — *JidDrk.* = téže legendy zlomek Drkolenský, z poč. XIV.

Jir. = Jos. Jireček; — *Jir. mor.* = jeho rozprava O zvlátnostech češtiny v starých rkp. mor. 1887; — *Jir. Star. Zák.* = jeho Rozbor prvotního českého překladu Star. zák., v ČCMus. 1864; — *Jir. smor.* = Jir. mor., v. t.

Jiř. = leg. o sv. Jiří; — a to *JiřBrn.* = leg. v rkp. Brněnském, z pol. XIV (otištěná v ČCMus. 1887, 84 sl., nikoli 1888); — *JiřKap.* = zlomek v knih. kapitulní v Pr., z poč. XIV, — *JiřKlem.* = zl. v knih. univers. v Pr., ze skl. XIV, — *JiřVrat.* = zl. Vratislavský, z 1. pol. XIV.

JiřVid. = Jiříkovo vidění, rkp. knih. univ. Pr. (17. E. 2), ze skl. XV.

Kab. = N. Kabátník, Cesta z Čech do Jerusalema a Egypta, tišť. 1542 (?); — *KabK.* = totéž v rkp. kapitulní v Pr., z doby ok. r. 1500, vyd. J. Prášek 1894.

Kal. = Ant. Kalina, Historya języka polskiego, I. 1883.

Kar. = Spisové Karla IV, vyd. Emler 1878 (z rkpů většinou XV stol.).

Kat. = Život sv. Kateřiny (legenda štokholmská), opis z doby ok. r. 1400 (podle Dudíka Forschungen 162 z XV stol.); — *KatBrn.* = zlomek jiné legendy o sv. Kateřině, rkp. v Brně, ze 3. čtvrti XIV; — *KatPetr.* = zlomek jiný v Petrohradě, ze skl. XIV.

Káz. = OlMüllB., v. t.

Kladr. = bible Kladrubská, rkp. knih. univ. Pr. z 2. pol. XV.

Klem. = zlomky sborníku Klementinského, z 2. pol. XIV.

Koc. nebo *Kocín* = Hist. církevní Eusebia příjm. Pamfila, přel. J. Kocín, v Pr. 1594.

Kol. = excerpta z knih archivů Kolínských, z XV—XIX.

*Kold.*² = Koldínova Práva městská, 2. vyd. 1702.

Koll. = J. Kollára Básně 1821.

Kom. Lab. = Lab., v. t.

kompt. = komparativ.

Kon. n. Koniáš = jesuity Ant. Koniáše Poftylla, 3. vyd. 1756.

Konáč 1547 = M. Konáče z Hodišťkova 1. Hořekování (l. 1—71, = Hořek, v. t.), 2. Judith (72—112) a 3. Hra pěkných průpovědek (114—118), v Pr. 1547.

KorMan. = V. Korandy Manualník, ze skl. XV.

Koř. = Kořečkův Nový Zákon, z r. 1425.

Kosm. = Kosmova († 1125) kronika; — nejstarší její rkpy: *KosmA.* z r. 1154, — *Kosm7.* ze skl. XII nebo zač. XIII, — *KosmI.*, *Kosm3.*, *Kosm4.*, *Kosm4** ze XIII. — *Kosm2.* z l. 1340—1342, — *Kosm6.* ze XIV nebo poč. XV stol.; — *Kosm. pokrač.* nebo *Cosmae contin.* = pokračování v kronice Kosmové, XIII—XIV stol.

Kotsm. = Vojt. Kotsmích, O podřečí doudebském 1868 (ve Sborníku věd. Musea král. Českého, I).

Kott = Fr. Kott, Slovník českoněmecký.

Koz. = zápisy Kozelské (Kozlé ve Slez.), z l. 1418—1571, přepsané r. 1629.

Kremsm. = rkp. Kremsmünsterský, obs. též některé kusy české, z doby ok. r. 1400.

Krist. nebo *KristA.* = Život Kristův, ze XIV stol.; — *KristB.* a *KristTom.* = částky téhož textu, ze skl. XIV.

KřižA. = rkp. knih. křižovnické v Pr. z r. 1472; — *KřižB.* = rkp. jiný téže knih. z r. 1520.

krk. = podkrk., v. t.

Kruml. = rkp. Krumlovský, nyní v ČMus., z 1. čtvrti XV (z doby před r. 1418).

Kulda = Moravské nár. pohádky atd., 1874—75.

Kunh. = píseň „Vítaj kraľu všemohúci“ v rkp. Kunhutíně, z doby ok. r. 1300.

Kutn. = bible Kutnohorská z r. 1489, rkp. knih. univ. Pr.

Lab. = Komenského Labyrint světa 1871; — *Lab. 1631* = jeho vydání z r. 1631.

Lact. = Jana Vodňanského (Aquensis) Lactifer, v Plz. 1511.

LAl. = zlomek leg. o sv. Alexiovi, z 1. pol. XIV.

Lék. = lékařství (léky) proti (11) neduhům, z doby ok. r. 1400;
LékA. = sbírka rozprav lékařských, rkp. knih. univ. Pr. (17. B. 18),
 z pol. XV; — *LékB.* = jiná sbírka taková, tamt. (11. C. 2) z r. 1440,
 otiskl Č. Zíbrt v Listech filol. 1893, 391 sl.; — *LékFrant.* nebo *ApatFr.* =
 sbírka taková opět jiná, tamt. (17. D. 10), z doby ok. r. 1500; — *Lék ran.* =
 Chir., v. t.

Lepič = stč. píseň „mistr Lepič“, z XV.

Lesk. = Aug. Leskien; — *Lesk. Handb.* = jeho Handbuch der
 altbulg. Spr. 1886; — *Lesk. Declin.* = Die Declination im SlavischLitau-
 ischen und Germanischen 1876

Let. = Staří letopisové čeští 1378—1526.

Levšt. = Levšteínová sv. Maříe nebes chvála, ze skl. XIV.

libun. = z nář. libuneckého.

List. = list nebo listina; — a to *List. Card.* = list Jana Cardinala
 z r. 1417, — *List. Hořov. 1647 a 1651* = listiny z arch. měst. v Hořo-
 vicích z let udaných, — *List. JHrad.* = listiny Jindřicho-Hradecké z l. 1384
 a 1388, — *List. Kost.* = list. kostelecká z r. 1417, — *List. Kral.* = list.
 Kralická, český překlad z poč. XV, — *ListKrum.* = list. Krumská
 z r. 1438, v opise z doby ok. 1600, — *ListLit.* = zakládací list. Lito-
 měřická, ze XIII stol.; — *ListOleš.* = listiny Olešnické, z l. 1370—1420, —
ListPořeš. = listiny Pořešinské, ze XIV a XV stol., — *ListPras.* =
 Praskova sbírka listů posilacích z l. 1464—1709 (nejvíce z r. 1568), —
ListUnič. = Petra z Uničova list z r. 1417, — *ListVamb.* = Vamb.,
 v. t., — *ListWartb.* = listina J. z Wartenberka, z r. 1380, — *ListVrat.* =
ListOleš., v. t., — *ListVyšehr.* = zakládací listina kostela Vyšehradského,
 padělaná asi v XIII stol. na r. 1088; — *ListZikm.* = list krále Zikmunda
 panu Haškovi, — *List. 1225, 1406, 1443, 1463* = listiny z let udaných.

List. filol. = Listy filologické.

Lit. = bible Litoměřická, psaná 1411—1414.

Litoměř. = ListLit., v. t.

LMar. = zlomek leg. o p. Marii, z doby ok. r. 1300.

Lobk. = J. z Lobkovic, Putování do svatých zemí, rkp. z r. 1515.

Lomn. = Šimon Lomnický; — *LomnKup.* = jeho Kupidova Střela
 1590, — *LomnNauč.* = jeho Naučení mladému hospodáři 1597.

Loos = Jos. Loos, Slovník slc. 1871.

Lún. = excerpta z listin a knih archivu Lounského.

luž. = lužický, srbština lužická; — *dluž.* = dolnolužický, *hluž.* =
 hornolužický.

Lvov. = rkp. knih. univ. ve Lvově (1. E. 21), XV stol.

m. = místo; — *m. a v.* = místo a vedle.

MalýAmer. = Jak. Malý, Amerika atd. 1853—57.

Mam. = mammotrekt; — a to *MamA.* = v rkp. kn. univ. Pr. (11. E. 6), z poč. XV, — *MamB.* = jiný v rkp. tamt. (11. F. 9), ze skl. XV, — *MamC.* = jiný v rkp. tamt. (11. D. 4), z pol. XV, — *MamD.* = jiný v rkp. tamt. (1. E. 29), z 1. pol. XV, — *MamE.* = jiný v rkp. tamt. (3. G. 26), XV, — *MamF.* = jiný v rkp. tamt. (8. G. 28), z XV, — *MamG.* = bibl. glossy v rkp. dvor. kn. Vid. (č. 5189), z XV, — *MamP.* = mammotrekt Pražský, totéž co *MamA.*, v. t., — *MamV.* nebo *MamVid.* = m. Videnský, z pol. XV, — *MamVod.* = m. Vodňanský, XVI stol. (?).

Mand. = cesty Mandevillovy český překlad v ČMus., z XV, — *MandStrah.* = totéž v rkp. Strahovském, z XV.

ManKor. = KorMan., v. t.

Manž. = báseň o manželství, XV stol.

Marg. = zlomek leg. o sv. Margaretě, ze 3. čtvrti XIV.

Mart. = Martimiani, překlad kroniky tak řečené, z 1. pol. XV.

Mast. = Mastičkář, zlomek div. hry v ČMus., z pol. XIV; —

MastDrk. = téže hry zlomek Drkolenský, z 2. pol. XIV.

Mat. = evang. Matoušovo s homiliemi, z 2. pol. XIV.

MC. = Majestas Carolina, z poč. XV.

Měs. = jména měsíců v rkp. kn. un. Pr. (11. D. 7 fol. 73^b), XV.

Mikl. = Fr. Miklosich.

Mill. = český překlad Millionu, XV stol.

ML. = modlitby a legendy, rkp. kn. un. Pr. (17. E. 8), skl. XIV.

MnichA. = rkp. knih. univ. Mnichovské (germ. 1205), ze skl. XVI, — *MnichB.* = rkp. téže knih. (slav. 11), z r. 1521.

Modl. = Modlitby, rkp. knih. un. Pr. (17. F. 30), XIV.

mor. = moravský, moravština.

mrus. = maloruský, maloruština.

Mucke = Dr. Mucke, Laut- u. Formenl. d. niedersorb. Spr. 1891.

Mudr. = Řeči z hlubokých mudrcův; — a to *MudrA.* = v rkp. kn. un. Pr. 17. B. 10) z r. 1562, — *MudrB.* = v rkp. tamt. (17. E. 11) ze XVI, — *MudrC.* = v rkp. tamt. (17. E. 32), z r. 1509.

MV Verb. = stě. glossy v Mater Verborum, XIII stol.

mýt. = nář. vých.-české zvl. z krajiny mýtské a litomyšlské.

n. = nový, novo-; — *nč.* = novočeský, nová čeština.

NejedlýGr. = J. Nejedlý, Böhm. Grammatik 1804, 2. vyd. 1809, 3. 1821.

Nekr. = nekrolog; — a to *NekrFl.* = nekr. svato-Florianský, otiskl Czerny 1878, — *NekrKruml.* = dva nekrology Krumlovské, otiskl Jos. Emler ve Věstníku Král. Č. Spol. nauk 1887, 198 sl., — *NekrOl.* = nekr. Olomúcký, otiskl Dudík 1880, — *NekrOp.* = nekr. Opatovický, otiskl

Dobner, Monumenta III, 9 sl., — *NekrP.* nebo *NekrPodl.* = nekr. Podlažický z l. 1224—1250, otiskl skoro úplně Dobrovský Gesch.² 92—103 a úplně Dudík, Forschungen 403—427.

nhném. = novohornoněmecký.

Nikod. = Čtenie Nikodemovo z r. 1442.

Nitsch = Daniel Nitsch, Berla Královská atd. (kázání), v Pr. 1709, dva díly.

Nom. = Nomenclator lat.-bohem., z doby ok. r. 1400.

NRada = Nová Rada pana Smila Flašky z Pardubic, složená 1394 nebo 1395, dochována v opisích XV stol.

Nud., *Nudož.* = Nudožerský, Gramm. bohem. 1603.

ob. = čeština obecná.

Obl. = V. Oblak, Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen, Lpz. 1890 (z Jag. Arch.).

ODub. = Ondřeje z Dubé Výklad na právo země České, ze 3. desíti-letí XV.

Offic. tab. = Officium circa tabulas terrae, XV (?).

Ol. = bible Olomúcká, z r. 1417.

OLMüll. = stč. (dial. mor.) ukázky z rkp. kn. Olom., z XV.

Onom. = Onomasticon, totéž co SlovK., v. t.

OpMus. = rkp. Opatovicko-Musejní, z 1. pol. XV.

Orloj. = Orlojík, v rkp. kn. un. Pr. (17. 9. 8), z r. 1469 (se známami nář. východního: tyefarz 13^a m. ciesař, zlyt a octem napojen 74^a t. j. žltí za č. žlučí, konyecz 26^b, 27^b, naleznyje 7^a atd.; některé svědčí o vlivu polském: zarnow 40^b, roftarhala 53^a, a k tomu zvratnou analogií mrnoft 3^b m. marnost, wrhany 59^b m. varhany atd., srov. nahoře str. 580).

Ostr. = píseň Ostrovská „Slovo do světa stvorenie“, z 2. pol. XIII.

Otc. nebo *OtcA.* = životy Otcův, XV; — téhož textu rukopisy jiné: *OtcB.* z pol. XV, *OtcC.* z r. 1480, *OtcD.* z XV a *OtcE.* též.

Pal. = Fr. Palacký, Dějiny národa Českého; — *Pal. pop.* = téhož Popis království Českého 1848.

Pam. = Památky staré literatury české.

Papr. ob. = Bart. Paprockého Obora, v Pr. 1602.

Pass. = Passional ČMus. (3. F. 16), str. 1 nově připsána v XV, části ostatní z různých dob XIV; — *PassDrk.* = passionalu zlomek Drkolenský, ze 3. čtvrti XIV; — *Pass. hlal.* = zlomek passionalu hlaholského, z 2. pol. XIV; — *PassKapA.* = passionalu zlomek v kn. kapitulní, ze skl. XIV; — *PassKapB.* = téhož zlom. kap. jiný, z l. 1350—1380; — *PassKlem.* = pass. knih. un. Pr., z rkp. 1395 (se známami nář. mor.); — *PassNitr.* = pass. zlomek Nitranský, ze 3. čtvrti XIV; — *Pass. sl.* *Mus.* = pass. zlomek Musejní, z 2. pol. XIV; — *Pass. 1379* = pass. rkp. z r. 1379.

Pastrn. = Fr. Pastrnek, Beiträge zur Lautlehre der slovak. Spr. 1888.

Pelzel = Mart. Pelzel, Grundsätze der böhm. Gramm. 1795, 2. vyd. 1798:

Perw. Otč. = Jos. Perwolf, Otčety atd., s ukázkami textů českých dial. ze XIV—XVI.

Pfuhl = C. T. Pfuhl, Laut- u. Formenl. der oberlausitzisch-wend. Spr. 1867.

Phil. = Václ. Philomates, Etymologia 1533.

Pil. = zlomek leg. o Pilatovi, z poč. XIV.

Pis. = píseň; — a to *PisBydž.* = pís. o bydžovských ševcích, XV, — *Pis. Feif.* = píseň v některé ze sbírek a rozprav Feifalikových, při tom označené, — *Pis. Hosp.* = Hosp., v. t., — *Pis. svatokup.* = píseň o kněžích svatokupeckých, XV, — *Pis. Štemb.* = pís. o Štemberkovi, z XV, — *Pis. taj. l.* = pís. „Tajná láska“, z XV. — *Pis Varn.* = pís. o kr. Vladislavovi zahynulém u Varny 1444, — *Pis. Vyšbr. I., II. a III.* = tři písně v kn. kláš. Vyšňobrodsk., z XV. — *Pis. Waldšt.* = písně o Waldštejnovi a Harantovi, opisy ze stol. XVIII, otiskl Č. Zíbrt ve Věstníku Král. Č. Spol. nauk 1894 (citují stránky zvláštního otisku), — *Pis. Záv.* = Cant. Zav., v. t.

pl. nebo *plur.* = plural.

Plankt = Plankt matky božie u veliký pátek, XV.

Poč. = Počátkové česk. básnictví, Prešp. 1818.

Podk. = Podkoní a žák, z XV; — *Podk. Jir.* = téhož vyd. J. Jirečkovo 1878.

podkrk. = nář. podkrkonošské.

poduž. = nář. podužské (podlužské), slc. v Mor. již.

Pólh. n. Páh. = Knihy půhonné, XIV—XV.

pol. = polský, polština; — při stoletích = polovice.

PoprR. = Popravčí kniha pánův z Rožmberka, zápisy z l. 1389 až 1409 a 1420—1429, vydal Mareš 1878.

Poř. = List. Poř., v. t.

Postavy = Postavy a mravy lidské, báseň XV stol.

Pras. = V. Prasek, Čestina v Opavsku 1877.

Práv. pr. = Pr. pr., v. t.

Pražsk. = bible Pražská, z r. 1488.

Pref. = Oldř. Prefat z Vlkanova, Cesta do sv. země, v Pr. 1563.

Prešp. = slovník Prešpurský, ze skl. XIV.

Přib. = Pamět Přibyslavská, z 2. pol. XV.

příjm. = příjmení.

Prok. kron. = Prokopa písaře Nová kronika, XV.

Pror. = překl. proroků v kn. un. Pr., ze skl. XIV; — *ProrOl.* = české glossy v lat. textě Proroků knih. Olom. z r. 1391.

Prostopr. = Prostopravda, v. Dač.

Pr. pr. = Práva pražská, ze skl. XV.

psl. = praslovanský, praslovanština.

Puch. = Zikm. z Puchova, Kosmografie, v Pr. 1554.

Půh. = Póh., v. t.

Pulk. = kronika Pulkavova; — a to *PulkL.* = rkp. její Lobkovický, XV, — *PulkLit.* nebo *Pulk.* 1466 = Litoměřický z r. 1466, — *PulkMus.* = zlomky Musejní, ze skl. XIV, — *PulkR.* nebo jen *Pulk.* = rkp. Rajhradský, z doby ok. r. 1400, — *PulkVrat.* = rkp. Vratislavský, XV.

pův. = původní.

Řád korun. = řád korunovační otisk ve Výb. a v Kar., rkp. z r. 1396 a jiný z XV.

Řádpz. = Řád práva zemského, rkp. ze 3. desetiny XV.

Rajhr. = slovník Rajhradský, omylem pojmenován Rozk., v. t.

Reg. = Regesta Bohemiae et Moraviae.

Rel. = DeskDE., v. t.

Rhas. n. *Rhaz.* = Rhazesovo ranné lékařství, z XV; — *RhasE.* = totéž, vyd. K. J. Erben 1864.

Roh. = Roháč, cornutus, slovník tak nazývaný; — a to *RohA.* nebo jen *Roh.* v kn. un. Pr., asi z r. 1478, — *RohB.* v rkp. Olom. z r. 1450 až 1456, — *RohC.* v kn. kap. Pr., z doby mezi l. 1379—1385.

RokPost. nebo *RokycPost.* = Postilla Rokycanova, asi z r. 1500.

ROL. nebo *ROLA.* = rkp. stud. knih. Olom. (II. IV. 7) z poč. XV, — *ROLB.* = jiný tamt. (I. 5. 1) z r. 1410, — *ROLC.* = jiný tamt. (III. 2. 19), z r. 1482.

Rosa. = V. Rosa, Czechořečnost seu Gramm. linguae bohem. 1672.

Rostl. = rostlinářský slovník; — a to *RostlA.* nebo jen *Rostl.* v rkp. kn. stud. Olom., z doby ok. r. 1300, — *RostlB.* v knih. un. Pr. (II. E. 2), XV, — *RostlC.* tamt. (10. E. 14), z r. 1424, — *RostlD.* tamt. (1. F. 35), z r. 1418, — *RostlE.* v Isidorových etymologiích, z r. 1402, — *RostlF.* v Pelplině v Záp. Prusích, z 1. pol. XV, — *RostlMnich.* v Mníchově z doby ok. r. 1300 (má glossy polské, mezi nimi některé identické s českými).

ROtc. = Rada otcova synovi, v OpMus., v. t.; — *ROtcP.* nebo *ROtcPetr.* = totéž v rkp. Petrohradském z r. 1404.

Rozb. = Rozbor lit. stě., v pojednáních Král. Č. Spol. nauk 1840 a 1841.

Rozk. = slovník Rajhradský, omylem řečený „Klena Rozkochaného“, z doby mezi r. 1344 a 1364.

Rožmb. = kniha Rožmberská, § 1—6 z rkp. arch. městsk. Pr. z pol. XV, zbytek z rkp. při Deskách zemských v Pr. z doby ok. r. 1360.

Rúd. = rkp. Roudnický, z 2. pol. XIV.

rus. = ruský, ruština.

Růž. nebo *RůžA.* = Růžová zahrada, zlomek ze skl. XIV; — *RůžB.* = téhož zlomek jiný, z 2. pol. XIV.

Rychn. = práva Rychnovských soukenníků, z r. 1378.

Ryt. = leg. o 10.000 rytířích, v PassKlem. z r. 1395 a Kremsm. z doby ok. r. 1400.

Sal. = Salicetiho ranná lékařství, z XV; — *SalErb.* = totéž, vyd. K. J. Erben 1867.

Seel. = Ferd. Seelisko (Želízko, rodič z Kr. Dvora, kanovník v Kr. Hradci, † 1786), Weykladowe swatych ceremoniy, řádůw, swátkůw atd., v Kr. Hradci 1674 (jazyk velice kleslý; Seel. píše, jak mluvili lidé polo-vzdělání, když se snažili mluvit češtinou knížnou a neznající ji chyb všelikých a druhdy hrozných se dopouštěli).

Seitst. = EvSeitst., v. t.

Selsk. 1538 a 1763 = rymovaná skládání o věcech selských z let udaných.

Sequ. nebo *SequA.* = Sequentionarius magistri Conradi, ze XIV (do 1385); — *SequB.* = sekv. jiný v rkp. Jelečském z r. 1416; — *SequC.* a *SequD.* v. Ilmn.

sg. nebo *sing.* = singular.

skl. = sklonek.

sl. = následující.

Slav. = Vil. Slavaty Zápisky z l. 1601—1603, vyd. A. Rezek v Rozpr. Král. Č. Spol. nauk 1887.

slc. = slovenský, nářečí slovenské.

sln. = slovinský, slovinština.

Slov. = slovník; — a to *SlovA.* = slovník v rkp. dvor. kn. Víd. (č. 4557), ze 3. čtvrti XIV, — *SlovB.* = jiný tamt. (č. 5154, Synonymarius), z poč. XV, částečně ze skl. XIV, — *SlovC.* = v rkp. kn. un. Pr. (6. E. 28), ze skl. XIV, — *SlovD.* = jiný tamt. (11. D. 9), z XV, — *SlovE.* = jiný tamt. (11. E. 1), z XV, — *SlovF.* = jiný tamt. (na předešlé rkp. 9. B. 9), z XV, — *SlovK.* = slovník Klementinský, též Onomastikon zvaný, tamt. (17. F. 31), z pol. XV, — *SlovTřeb.* = sl. v archivu Třeboňském, z 2. pol. XV, — *SlovVyšbr.* = sl. na perg. obalu kodexu č. 49 v klášt. Vyšňobrodském, z poč. XV.

Smil přisl. = Smila Flašky přísloví, z 2. pol. XV.

Sobol. = A. I. Sobolevskij.

Solf. = Solfernus, v Pr. 1600.

srb. = srbský, srbština; — *srbch.* nebo *srbchorv.* = srbskochorvatský.

st- = starý, staro-, srov. *stč.* a j.

Star. Sklád. = Starobylá skládanie, vyd. V. Hanka.

stč. = staročeský, stará čeština; — podobně *stpol.* = staropolský, *strus.* = staroruský, — *stsl.* = staroslovenský (starobulharský) atd., — *stněm.* = staroněmecký, — *sthněm.* = starohornoněmecký atd.

stř- = střední, středo-, — na př. *střhněm.* = středohornoněmecký, — *střlat.* = středolatinický.

Suš. = Fr. Sušil, Nár. písně moravské; — *SušBart.* nebo *Bart.VPis.* = Nové nár. písně moravské, za doplněk sbírky Sušilovy vydal Fr. Bartoš 1882.

Sv. nebo *Svěd.* = seznání svědkův z l. 1453—1456.

svD. = zlomek leg. o sv. Duchu, z poč. XIV.

Svěd. Bydž. = z Bydžovských knih svědomí, ze skl. XIV a poč. XV.

Synon. = synonymář, = *SlovB.*, v. t.; — *SynonB.* synon. jiný, tiště. v XVI.

Šach. = Knížky o hře šachové, z doby ok. r. 1400.

Šemb. = A. Šembera, Základové Dialektologie československé 1864.

Šmitt. = J. Šmitt, Grammatika česká, v Pr. 1816.

Štit. = Tom. Štitný; — *ŠtitBud.* = jeho Řeči besední, v rkp. Budišínském, z poč. XV, — *ŠtitE.* nebo *ŠtitErb.* = jeho Knížky šestery (= *Štit. uč.*, v. t.) z r. 1376, vyd. K. J. Erben 1852 (v I. str. 685 vytištěno omylem 1882), — *ŠtitJes.* nebo *ŠtitJHrJes.* = sborník spisů Štitenských, rkp. kdysi u jezuitů v J. Hradci, z r. 1463, — *ŠtitJHrad.* nebo *ŠtitVáv.* = jiný sborník, psán r. 1492 od Vávry z Jivian, píše Jindř.-Hradeckého, — *Štit. list.* 1373 = listina T. Štitného z r. 1373, — *ŠtitMus.* = sborník Štitenský v ČMus., z r. 1450, — *ŠtitOp.* = Štitného sborník Opatovický, z poč. XV, — *ŠtitPař.* = Štitného Řeči besední v rkp. Pařížském, XV stol., — *Štit. ř.* = Štitného Řeči nedělní a sváteční, z r. 1392, — *ŠtitSázav.* = Štitného sborník Sázavský, z r. 1465, — *Štit. uč.* = Štitného učení křesťanské n. Knížky šestery o obecných věcech křesťanských, z r. 1376, — *ŠtitV.* nebo *ŠtitVrt.* = text ŠtitMus. (v. t.) z r. 1450, vyd. A. Vrátko 1873 (v I. str. 686 vytištěno omylem 1450), — *ŠtitVáv.*, v. t., — *ŠtitVyš.* = Štitného sborník Vyšehradský, z r. 1396.

t. nebo *tamt.* = tamtéž.

Táb. = zlomky Tábořské, XIV stol.

Tand. = Tandariáš v Star. Sklád. V; — *TandZ.* = týž text v rkp. Zebererové (v ČMus.), z r. 1463.

Tegerns. = rkp. Tegernsejský, z pol. XV.

Tham = K. J. Tham, Böhm. Grammatik, v Pr. 1801 (4. vyd.).

Tkadl. = Tkadleček, z pol. XV.

Tob. = kniha Tobiašova, z XV, srov. Jeron.

Tom. = V. V. Tomek; — *TomDecim.* = jeho Registra decimarum papalium, z l. 1352—1405, vyd. v Aktech Král. Č. Spol. 1873, — *TomP.* = jeho Dějepis města Prahy, — *Tom. řem.* = jeho Seznam řemeslníků ok. r. 1400, — *TomZ.* = jeho Základy starého místopisu Pražského, — *TomŽ.* = jeho Jan Žižka 1876.

Tomsa = Fr. Tomsa, Böhm. Sprachlehre 1782.

Třeb. = výpisky z archivu Třeboňského.

Trist. = Tristram, z r. 1449.

Troj. = Kronika Trojanská, vyd. 1488.

Túl. = české marginalie v Túlci sv. Bonaventury, z doby ok. r. 1300.

Um. nebo *Umuč.* = zlomek leg. o umučení Páně, XIV; — *UmR.* = veršované skládání o božiem umučení, rkp. v knih. Rajhradské, z 1. pol. XIV.

UrbE. = Deset urbářů z doby před válkami husitskými, vyd. Emmler 1881; — *UrbHrad.* = zlomek urbáře Hradištského, z doby ok. r. 1400; — *UrbŘ.* = urbář zboží Rožmberského, z r. 1379.

v. při odkazech = viz; — *jinde* = vedle.

Vamb. = listiny v městsk. archivu Vamberském, XVII stol.

Varš. = Starý zákon v knih. soukromé ve Varšavě; zpráva a ukázky od J. Polívky v Listech filol. 1894, 219 sl.; v dokladech nalézám text shodný s Ol.; v textě drží se hojně pravidelné *ě* a spolu značně proniká pravopis Husův; kodex kladený do pol. XIV je snad o něco mladší.

Varvaž. = Bart. Havlík z Varvažova, O ctném a chvalitebném v světě obcování, v Pr. 1613.

Vel. = Veleslavín; — *VelKal.* = jeho Kalendář historický v Pr. 1578.

Veleš. = slovník Velešínův, ze XIV, přepsán v XVI stol.

Ves. = Fabian Veselý (Wessely), rodem Moravan, † 1729; — *VesA.* = jeho Quadragesimale (kázání postní, česká), 1723, — *VesB.* = jeho Sermones atd. (též), 1726, — *VesC.* = jeho Conciones selectae (též), 1738.

Vít. = rkp. svato-Vítský, z l. 1380—1400; — *Vít. var.* = varianty k textu tomu, vytištěné při vydání 1886 a vzaté z jiných rkpů XIV a XV.

VJp. = Václav a Jednota panská, listiny z l. 1394—1401 (v ArchČ. 1, 52—68).

Vocab. = Vokabulár v rkp. kn. un. Pr. (1. D. 32), z l. 1394—1398; — *VocabMus.* = Vocabula lat.-bohem., v ČMus. (N. 197).

Vodň. = Lact., v. t.

Voln. = Jiří Volný († 1745), Písňe kratochvilné, vyd. Č. Zíbrt 1894.

Vrat. = rkp. Vratislavský s vložkami českými, z r. 1416.

VstúpDrk. = zlomek hry Nanebevstoupení Páně, v rkp. Drkolenském, z 2. pol. XIV.

Všeh. = Všehrd. O práviech země české knihy devatery; — *VšehJ.* nebo *VšehJir.* = text ve vydáních H. Jiročkových, — *VšehK.* = text v rkp. Kinského, z r. 1515.

Výb. = Výbor z literatury české, I. 1845, II. 1868.

vz. = vzor.

Wartb. list. = listina Jana z Wartenberka z r. 1380.

Wint. = Zikm. Winter, Kulturní obraz českých měst XV a XVI stol., v Pr. 1. díl 1890, 2. díl 1892.

Zámorsk. = Postilla ewangelitska etc. Martina Philadelpha, kazatele v Opavě; tišť. 1592.

Zdik. = vokabulář Zdikův, z r. 1424.

zl. = zlomek.

Zibrt = Č. Zibrt; — *ZibrtHry* = jeho spis Z her a zábav staro-českých 1889, — *ZibrtListy* = téhož Listy z českých dějin kulturních 1891, — *ZibrtKroje* = téhož Dějiny kroje až do války husitské I. 1891.

zlin. = nářečí zlínské, z Bartošova spisu „Ze života lidu moravsk.“

Zrc. nebo *ZrcA.* a *ZrcB.* = Zrcadlo člověčího spasení, zlomky ze 3. čtvrti XIV.

Zrc. Múdr. = Zrcadlo maudrosti, vyd. Konáček 1516.

ZS. = zápisy ve věcech selských, z l. 1389–1499 (v ArchČ. I. 339–357).

Zub. = Jos. Zubatý.

Ž. = Žaltář; — a to *ŽBrn.* = ž. Brněnský, z 1. pol. XIV, — *ŽFlor.* = stpolský ž. Florianský, — *ŽGloss.* = ž. glosovaný, ze skl. XIII (v kodexu jsou v části české také padělky; některé z nich vytkl A. Patera v ČČMus. 534 sl., jiné poznal při novém ohledání 1895 dr. V. Flajšhans), — *ŽKap.* = ž. Kapitulní, z 2. pol. XIV, — *ŽKlem.* = ž. Klementinský, z 1. pol. XIV, — *ŽMus.* = ž. zlomek Musejní, z poč. XIV, — *ŽPas.* = ž. zlomek Pasovský, z 2. pol. XIV, — *ŽPod.* = ž. Poděbradský (neb Olešnický), z r. 1396, — *ŽTom.* = ž. zlomek sv.-Tomášský, ze XIV, — *ŽTruh.* = ž. zlomek nalezený Jos. Truhlářem, z 1. pol. XIV, — *ŽWittb.* = ž. Wittenberský, asi z 2. třetiny XIV.

ŽerKat. = Listy paní Kateřiny z Žerotína, díl I. dopisy z l. 1631 a 1633, vyd. Fr. Dvorský 1894.

O B S A H.

Strana

Vchod a rozvrh § 1—3	1
Část první. Skloňování jmenné.	
Jmenné kmeny § 4—5	4
Pády a pádové přípony tohoto skloňování § 6	6
sing. nom. § 7	7
sing. vok. § 8	9
sing. akk. § 9	10
sing. gen. § 10	11
sing. dat. § 11	12
sing. lok. § 12	12
sing. instr. § 13	13
du. nom. akk. vok., gen. lok., dat. instr. § 14	14
plur. nom. vok. § 15	15
plur. akk. § 16	16
plur. gen. § 17	17
plur. dat. § 18	17
plur. lok. § 19	18
plur. instr. § 20	19
Rozvrh skloňování jmenného § 21	20
I. Skloňování substantiv kmene -o.	
A) Skloňování o-kmenů mužských § 22	22
1. Vzor <i>chlap, dub, had</i> § 23	22
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 24	23
sing. nom. § 25	24
sing. vok. § 26	24
sing. akk. § 27	26
sing. gen. § 28	30
sing. dat. § 29	36
sing. lok. § 30	37
sing. instr. § 31	44
dual § 32—34	45
plur. nom. vok. § 35	46

	Strana
plur. akk. § 36	53
plur. gen. § 37	54
plur. dat. § 38	58
plur. lok. § 39	59
plur. instr. § 40	63
měna kvantitý kmenové ve vzoru tomto § 41	66
pomnožná jména místní <i>Uhři, Uhry</i> atp. § 42	68
kmeny s -a- přehlas. -ě- § 43	70
<i>zeměnin</i> atp. § 44—45	72
pomnož. jm. míst. <i>Brožně, Brožany</i> atp. § 46	76
jiné výklady ke vzoru tomuto:	
kolísání jmen cizích § 47	79
domácích § 48	83
pohybné -e- a j. § 49	86
některá substantiva jednotlivá § 50	89
2. Vzor <i>oráč, meč, kón</i> § 51	95
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 52	96
sing. nom. § 53	96
sing. vok. § 54	96
sing. akk. § 55	97
sing. gen. § 56	100
sing. dat. § 57	100
sing. lok. § 58	101
sing. instr. § 59	103
dual § 60—62	103
plur. nom. vok. § 63	103
plur. akk. § 64	106
plur. gen. § 65	106
plur. dat. § 66	109
plur. lok. § 67	110
plur. instr. § 68	111
měna kvantitý kmenové ve vzoru tomto § 69	112
pomnož. jm. místní <i>Lobkovici, Lobkovice</i> atp. § 70	113
jiné výklady ke vzoru tomuto: kolísání, subst. <i>kazatel</i> atp., <i>přítel</i> atd. § 71	115
některá substantiva jednotlivá § 72	124
3. Vzor <i>Juří, řebří</i> § 73	130
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 74—77	131
jiné výklady ke vzoru tomuto § 78	134
B) Skloňování o-kmenů středních.	
1. Vzor <i>město</i> § 79	136

výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 80—92 . . .	136
měna kvantit kmenové ve vzoru tomto § 93 . . .	146
kmeny s -a- přehlas. -ě- § 94 . . .	146
jiné výklady ke vzoru tomuto § 95 . . .	147
některá substantiva jednotlivá § 96 . . .	149
2. Vzor <i>moře</i> § 97 . . .	153
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 98—111 . . .	154
jiné výklady ke vzoru tomuto § 112 . . .	160
některá substantiva jednotlivá § 113 . . .	161
3. Vzor <i>znamenie</i> § 114 . . .	163
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 115—128 . . .	163
jiné výklady ke vzoru tomuto: <i>Mezihoří, podkonie,</i> <i>polúbratšie</i> atd. § 129 . . .	171
některá substantiva jednotlivá § 130 . . .	174
II. Skloňování substantiv kmene -a § 131 . . .	174
1 ^a Vzor <i>ryba</i> § 132 . . .	175
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 133—146 . . .	175
měna kvantit kmenové ve vzoru tomto § 147 . . .	182
kmeny s -a- přehl. -ě- § 148 . . .	187
jiné výklady ke vzoru tomuto: kolísání atd. § 149—150 . . .	187
některá substantiva jednotlivá § 151 . . .	190
1 ^b Vzor <i>vládka</i> § 152 . . .	195
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 153—164 . . .	196
měna kvantit kmenové ve vzoru tomto § 165 . . .	200
kmeny s -a- přehlas. -ě- § 166 . . .	200
jiné výklady ke vzoru tomuto § 167 . . .	200
některá substantiva jednotlivá § 168 . . .	201
2 ^a Vzor <i>duše</i> § 169 . . .	201
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 170—182 . . .	202
měna kvantit kmenové ve vzoru tomto § 183 . . .	214
jiné výklady ke vzoru tomuto: kolísání, <i>vz-dáli</i> atp., <i>milosče, Káčě, -ča</i> atd. § 184 . . .	215
některá substantiva jednotlivá § 185 . . .	222
2 ^b Vzor <i>panoš</i> § 186 . . .	227
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 187—197 . . .	228
jiné výklady ke vzoru tomuto: kolísání, <i>Pěš-Piša</i> atd. § 198 . . .	232
některá substantiva jednotlivá § 199 . . .	235
3 ^a Vzor <i>paní</i> § 200 . . .	237
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 201—213 . . .	238

jiné výklady ke vzoru tomuto: <i>pradlí</i> fem. atp., <i>bratříe, kněžie; Maří, Alexandrie</i> atp.; <i>lekcíe, -cí</i> atd. § 214	241
některá substantiva jednotlivá § 215	250
3 ^b Vzor <i>sudí</i> § 216	254
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 217—229	254
jiné výklady ke vzoru tomuto: <i>lovčí</i> atp.; <i>pradlí</i> masc. atp.; <i>hrabie</i> atp. § 230	256
Jmenné skloňování adjektiv kmene -o, -a § 231	260
1. Vzor <i>dobr, -a, -o</i> § 232	262
a) adjekt. přivlast. <i>králův, matčin, -a, -o</i> § 233 až 243	262
jiné výklady ke skloň. tomuto § 244	267
b) čísl. <i>desater, -a, -o</i> § 245—247	269
jiné výklady ke skloň. tomuto § 248	271
c) čísl. <i>desát</i> § 249	272
jiné výklady ke skloň. tomuto § 250	273
d) adjekt. zájm. <i>však</i> § 251	274
e) part. <i>nesl, nesen, znám, -a, -o</i> § 252	274
f) adjekt. ostatní vzoru <i>dobr, -a, -o</i> § 253	276
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 254—257	276
jiné výklady ke skloň. tomuto § 258	280
některá adjektiva jednotlivá § 259—260	282
schopnost různých adjektiv ke skloň. jmen- nému § 261	293
2. Vzor <i>pěš, -ě, -e</i> § 262	294
a) part. <i>nesa, tešě, -íc; trpě, -iecc-</i> § 263—269	294
b) part. <i>nes, nosiv, -ši, -še</i> § 270—274	299
c) kompt. (superl.) <i>bohatěji, chuzí</i> § 275—286	300
d) jm. místní <i>Boleslav</i> § 287—290	309
e) adjekt. ostatní vzoru <i>pěš, -ě, -e</i> § 291—292	312
3. Vzor <i>boží, -ie, -ie</i> § 293	315
jeho skloňování § 294	317
jiné výklady ke vzoru tomuto § 295	319
III. Skloňování kmenův -u § 296	320
A) Kmeny -ň § 297	320
Vzor <i>syn, vól, dóm, cěl</i> § 298	322
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 299—302	323
kmeny jednotlivé sklonění tohoto § 303—305	325

	Strana
B) Kmeny - <i>u</i> § 306	335
Vzor <i>svekre</i> § 307	335
výklady a doklady k tomuto sklonění § 308—311	336
IV. Skloňování kmenů v - <i>i</i> § 312	341
A) Substantiva kmene - <i>i</i> § 313	341
Vzor <i>host</i> , <i>kost</i> § 314	342
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 315—326	343
měna kvantitativy kmenové ve vzoru tomto § 327	349
substantiva jednotlivá tohoto vzoru:	
a) <i>pět</i> , <i>šest</i> , <i>sedm</i> , <i>osm</i> , <i>devět</i> , <i>deset</i> § 328	350
ku pádům jednotlivým § 329—331	350
jiné výklady ke sklonění tomuto § 332	356
b) <i>oko</i> , <i>ucho</i> § 333	358
c) substantiva ostatní:	
- <i>mb</i> , - <i>bb</i> , - <i>pb</i> , - <i>vb</i> § 334	360
- <i>lb</i> § 335	362
- <i>rb</i> § 336	364
- <i>nb</i> § 337—338	366
- <i>db</i> § 339—340	371
- <i>tb</i> § 341—342	376
- <i>cb</i> § 343	394
- <i>zb</i> § 344	396
- <i>sb</i> § 345	396
- <i>čb</i> § 346	398
- <i>žb</i> § 347	400
- <i>šb</i> , - <i>jb</i> § 348	400
B) Adjektiva kmene - <i>i</i> : <i>třic</i> , <i>čtyřic</i> § 349	401
skloňování jejich § 350	402
V. Skloňování kmenů souhláskových § 351	406
A) Mužské kmeny - <i>n</i> : vzor <i>kámen</i> § 352	406
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 353—355	407
jiné výklady ke skloň. tomuto § 356	410
<i>den</i> , <i>týden</i> § 357	411
B) Střední kmeny - <i>n</i> : vzor <i>ramě</i> § 358	414
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 359—361	415
měna kvantitativy kmenové ve sklonění tomto § 362	418
jiné výklady ke sklonění tomuto § 363	419
C) Kmeny - <i>s</i> : vzor <i>nebe</i> § 364	419
D) Kmeny - <i>t</i> § 365	420
vzor <i>kuř</i> § 366	421
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 367—369	421

	Strana
jiné výklady ke skloňování tomuto § 370	424
<i>loket</i> atp. § 371—372	426
E) Kmeny -r: vzor <i>máti</i> § 373	428
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 374—376	429
Část druhá. Skloňování zájmenné § 377	433
A) Skloňování zájmen rodových.	
Kmeny, pádové přípony a tvary původní § 378—379	433
Obecné poznámky ke skloňování českému § 380	437
1. <i>tě, ten, tý</i> § 381	442
<i>ten-žc, ten-to</i> atp. § 382	447
<i>týž, táž, též</i> § 383	448
<i>tentýž</i> § 384	450
2. <i>on, onen</i> § 385	451
<i>an, na 'n- atp., onen-no</i> § 386	453
3. <i>jeden</i> § 387	454
4. <i>dua, oba</i> § 388	456
5. <i>sám</i> § 389	459
6. <i>kto, ký</i> § 390	461
dloužení koncovky a množení slabikou zájm. <i>nikto</i>	
pro důraz § 391	463
<i>ký, ká, ké</i> § 392	463
7. <i>čb, čso, co</i> § 393	464
dloužení koncovky a množení slabikou zájm. <i>ničso</i>	
pro důraz § 394	467
<i>ni-za-č, ně-v-čem</i> atp. § 395	468
8. <i>jb, jen, jenž</i> § 396	468
sing. nom. akk. § 397	470
sing. gen. (akk.) § 398	473
sing. dat. lok. § 399	476
sing. instr. § 400	478
dual § 401	479
plural § 402	480
<i>jejie; její, -ie, -ie</i> § 403	482
9. <i>náš, váš</i> § 404—407	486
10. <i>můj, tvůj, svůj</i> § 408—411	491
<i>můj-, mojo</i> ustrnulé; <i>v-svém; Havlůj</i> atp.; <i>mojin,</i>	
<i>-ina, -ino</i> § 412	498
11. <i>dvój, trój, obój</i> § 413—414	499
<i>k tomu dvojí, -ie, -ie</i> § 415	502
<i>dvé</i> § 416	503
12. <i>či</i> § 417	504

	Strana
z toho dial. <i>čij</i> , <i>-a</i> , <i>-e</i> § 418	505
13. <i>sb</i> , <i>sen</i> § 419—425	506
14. <i>vssb</i> , <i>veš</i> § 426—427	512
15. <i>jiné kmeny a tvary skloňování tohoto</i> § 428	520
B) Skloňování zájmen bezrodých.	
Kmeny a pádové přípony § 429	521
Tvary původní § 430	522
Skloňování české § 431—433	524
Část třetí. Skloňování složené.	
Jeho vznik § 434	532
Vývoj tvarů českých § 435	533
Rozvrh § 436	537
Některé poznámky obecné § 437	537
I. Složené skloňování adjektiv kmene <i>-o</i> , <i>-a</i> (tvrdých), vzor	
<i>dobrý</i> , <i>-á</i> , <i>-é</i> § 438	539
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 439—458	539
kmeny s <i>-a</i> - přehlas. <i>-ě</i> § 459	553
jiné výklady ke sklonění tomuto § 460	555
II. Složené skloňování adjektiv kmene <i>-jo</i> (<i>-je</i>), <i>-ja</i> , vzor <i>pěší</i> ,	
<i>-ie</i> , <i>-ie</i> § 461	556
výklady a doklady ku pádům jednotlivým § 462—470	557
jiné výklady ke sklonění tomuto § 471	561
III. Složené skloňování adjektiv kmene <i>-bjo</i> (<i>-lje</i>), <i>-bja</i> , vzor	
<i>boží</i> , <i>-ie</i> , <i>-ie</i> § 472	563
Přídavek o skloňování jmen cizích § 473	564
slovanských § 474	566
přejatých z latiny (a řečtiny) § 475	566
z jazyků jiných § 476—478	573
přejat tvar pádu cizího § 479	575
slovo přejaté nesklonováno § 480—481	576
Opravy a doplňky	579
Seznam slovní a věcní	583
Vysvětlení zkratkův	614